1561 – 1613
Pub a Helmstädt
manca a Osler
Waller
e Davidson
1983 – 480'000

MUSEO DEL DIABETE
della Asso e
KAREN B HER
Via Beaumont 72 7127

Fondazione Diabete To
Museo del Diabete
Libri Antichi
14

ARS MEDICA,
SVCCINCTE ET PER-
SPICVE EXPLICATA.

AVTHORE
DVNCANO LIDDELIO
SCOTO.

Altera editio emaculatior.

Cum Gratia & Priuilegio S. Caſ. Maieſt.
HAMBURGI,
Ex Bibliopolio FROBENIANO.
M. D. CXVII.

SERENISSIMO ET PO-
tentiſſimo Principi

IACOBO I.

MAGNÆ BRITANNIÆ,
FRANCIÆ ET HIBERNIÆ
REGI, &c.

SI ea una omnium maximè inter cunctas diſciplinas humanas jure laudanda, cæteriſquè anteponenda ſit, quæ operum ſupra alias admirabilium præſtātia, exquiſita multiplicium longeq́ nobilium & arcanorum rerum ſcientia, antecellit, cui niſi uni ſoli medendi diſciplina palmam tribuemus? cum ejus tanta ſit dignitas, eaq́ gloria, & oculis omnium expoſita magnitudo, ut nullius laudibus & commendatione indigeat, ſed ipſa ſibiipſi ſuo ſplēdore & gratia abundè

ſatis magnam admirationem apud omnes pariat. Nam ſanitatis & tuendæ & reſtituendæ gratia, divino quodam munere conceſſa eſt medicina; ſanitas autem apta omnium partium humani corporis conſtitutio, vitæ humanæ perfectio, actionumque integritas eſt, quâ nihil vtilius aut præſtantius, nihil jucundius, aut ſuauius eſſe queat, ſine qua nulla cæterarum rerum voluptas, aut ut in hymno ſuo canit Orpheus, Παντ᾽ ἐστὶν ἀνωφελῆ ἀνθρώποισιν. *Quodſi igitur ſalus, vitaq; ipſa omnibus chariſſima ſit, præcipuum vereque divinum donum; neceſſe erit artem, quæ eam præſentem tuetur, conſeruat, & labefactatam reſtituit & curat, ac infenſiſsimos vitæ noſtræ hoſtes, morbos, propulſat & depellit; omnium humanarum diſciplinarum præſtantiſſimam, digniſſimam & diviniſſimam eſſe. Quapropter eius originem Græci & Ægyptii Diis aſſcribunt: Syracides uni Deo omnium rerum conditori; eamque ſingulari ſtudio ingenioſiſſimi & eruditiſſimi omnium ætatum viri, laudatiſsimique nonnulli Imperatores & Reges excoluerunt. Nam ex cunctis humanis rebus nil ad Dei poteſtatem & benignitatem propius accedere videtur, quàm ar-*

tis

tis medicæ præſtantia excellere, & morbis advenientibus obviam ire, invaleſcentes minuere, & naturæ labenti ſuccurrere & ſubvenire. Nec in his tantum univerſa artis medicæ præſtantia conſiſtit, ſed etiam in exquiſita multiplicium rerum cognitione eximia quædam dignitas elucet. Nam cunctas facultates difficultate variarumque rerum cognitione longiſſimis citra ullam controverſiam ſpatiis vincit; cum anguſtis finibus circumſcripta non ſit, nec una aut altera, ſed omnium propè diſciplinarum conſortio, & innumerabilium rerum notitia perficiatur. Non enim boni medici eſt vulgari rerum cognitioni, fallacibusque nonnullis experimentis confidere, ſed in totius naturæ adyta acri judicio & ingenio penetrare, ac primum elementa, elementorumque transmutationes, variasq́ permixtiones contemplari, animæ naturam, vires, functiones ſingulas conſiderare, admirabilem totius humani corporis fabricā, ſingularumque partium ſtructuram, conformationem, ſitum, conſenſum, uſum explicare & tenere; hinc ipſos infenſiſſimos vitæ noſtræ hoſtes, morbos, morborumque omnium cauſas, & accidentia, ſive ſymptomata explicare, accu-

rateq́ dignoſcere, & quæcunq́ latent in corpore humano manifeſtare, quæ futura ſunt, prævidere & prædicere. Deinde ſingulis exploratis ut ſanitas inculpata conſervetur, amiſſa vel labefactata curetur, morbi cauſæquè morborum è corpore ſubmoveantur, præter exquiſitam methodi medendi cognitionem, ſingularem experientiam & prudentiam, requiritur, ut omnium rerum naturas viresq́ quatenus ſalutares, aut pernitioſæ ſunt, acri judicio exploret, & cognoſcat, ut herbarum, ſtirpium, omniumq́ terra naſcentium, quadrupedum, volucrum, inſectorumq́ ſpecies & qualitates expendat, metallorum, mineralium, lapidum, gemmarum omnium, naturam viresq́ inquirat & examinet; piſcium differentias, omnesq́ maris divitias ſcrutetur & dignoſcat: Aëris, aquarum, regionum, ventorumq́ ſpirantium naturam, mores cōſuetudinesq́ hominum perpendat, ſyderum motus, motuumq́ varias viciſſitudines contempletur & obſervet, ex cælo futuras temporum mutationes, morbosq́ prævideat & præcognoſcat. Quare medico neceſſaria eſt totius naturæ contemplatio, & univerſæ philoſophiæ cognitio, ut ſemel finiam omne quodcunque

que pulcherrimus hic complexu ſuo coercet mundus, ad hominis ſalutem & incolumitatem prudenter accommodare & referre eum oportet, qui boni excellentisq; medici nomen dimereri cupiat. Munus pulcherrimum, ſed arduum, multi laboris & induſtriæ, magni ingenii & judicii. Quæ etſi ego in me nullatenus agnoſco, tamen cum à primis annis extra patriam philoſophiæ, ac huic præſtantiſſimæ facultati me totum ferè devoviſſem, & docendo bonam ætatis partem conſumpſiſſem, primùm in aliis Germaniæ Academiis, poſtremò in Academia Iulia annis nunc decem & ſeptē ſtipēdio Sereniſſimi Principis HENRICI IULII Ducis Brunſvicenſis, &c. omnium literarum & literatorum fautoris & Mæcenatis eximii, mei officii eſſe ſtatui in gratiam ſtudioſæ juvētutis exercitationes & lucubrationes nōnullas medicas in publicum emittere, quæ præter meam exſpectationem non ſolum ab artis noſtræ tyronibus, ſed etiam à viris nonnullis doctiſſimis comprobatæ, & tanto applauſu acceptæ fuerunt, ut brevi tempore quotquot apud typographum exſtabant exempla, diſtracta ſint. Quare cum non deeſſent, qui novam editionem urgerent; nōnulli

viri eruditiſſimi (quorum judicia utinam me falſa ſpe non admodum fruſtrentur) opus aliquod magis abſolutum & locupletatum à me flagitarent, etſi meæ tenuitatis mihi conſcius ſum, mihiq; ipſi in pluribus non ſatisfacio, neque in me eam induſtriã agnoſco, quæ in tantis tamque arduis rebus immenſam judiciorum varietatem & intemperantiam, expleat, cõſultum tamen eſſe putavi eorum æquiſſimæ petitioni morẽ gerere. Proinde quæcunque à me prius concinnata fuerunt, retexui, plurima adieci, quæ non ſatis arriſêrunt, mutavi; atque in iſto opere omni ſtudio & labore conatus fui, præcipua artis medicæ fundamẽta à primis naturæ elementis deducere, parteſq; ejus omnes adumbratione quadam exprimere, ac compendiariam rationem ſeu methodum diſcentibus proponere, perueniendi ad veram medicinam.

Etſi autem initio indignum propè eſſe exiſtimaverim, ut hoc opuſculum, aut ullum tam exile minuſq; elaboratum ingenii monumentum ad Tuæ Maieſtatis manus perueniret, tamen fretus T. Maieſtat. ſingulari clementia & benignitate erga literas & literarum omnium cultores: confirmatus præterea

auto-

autoritate & cõſilio doctiſſimorum virorum, conſtitui non levibus de cauſis hoc quicquid eſt laboris & induſtriæ Tuæ Majeſtati conſecrare & nuncupare. Quemadmodum enim illi qui diuturna peregrinatione exteras remotasq́ regiones obierunt, cum in patriam redeũt, rara aliqua & inuſitata ſuis deferre ſolent, & ſi quæ ſelecta & pretioſa videantur, regibus, principibusq́ potiſſimùm offerre; ita me quoq́ in patriam redeuntem poſt exactos annos ferè octo & viginti in exterarum regionum Academiis, decet, aut horum conſuetudinem æmulari, aut ſi nil ſingulare rarumq́, aut M.T. dignum occurrat, ruſticos aut pauperculos imitari, qui modò pomis, interdum aviculis, aut alio ſymbolo voluntatis ſuæ ſignificationem teſtari ſolent, atque has ingenii mei fruges minimè raras, aut ſelectas Tuæ Majeſtati potiſſimùm offerre: cui mea omniumq́ tuorum ſubditorum ſtudia laboresq́ omnes meritò ſervire debent. Nam primùm à Tuæ Majeſtatis ſalute & incolumitate tot regnorum dignitas, ac omnium tuorum ſubditorum ſalus & incolumitas dependet. Deinde cum ampliſſima potentia in Tua Majeſtate conjuncta eſt ſumma clementia & tàm

erga exteros, quàm ſubditos tanta beneficentia & benignitas, ut omnium bonorum animos tibi quotidie devincias. Nec ob has ſolum Regias animi tui dotes te ſuſpiciunt, & admirātur omnes, ſed quod in te fulgent ſingularis ſapientia & prudentia, eximia eruditio, & doctrina, omniumque virtutum ornamenta, eaque jam toti mundo ita nota, ut commemorare & celebrare ſupervacaneum ſit. Ac ſummus ille Regum meritò cenſeri debet, cæteriſque vera gloria prælucet, qui ortus ipſe à priſcis magniſque Regibus, naturæ quadā divinitate & ingenio præditus, recta vitæ ratione confirmatus: pietate, doctrinæ excellentiâ, & optimorum conſiliorum copiâ inſtructus, denique omnibus Regiis virtutibus illuſtratus: ſumma clementia cuncta piis juſtiſque legibus moderatur, bonos tuetur, malos feroceſque coercet, ac præ cæteris rebus ſtudia literarum, per quæ religio & pietas, pax & tranquillitas publica conſeruatur, ſingulari amore proſequitur, & tuetur, ac inſigni munificentia promovet. Nam non alia cauſa olim ſummi laudatiſſimique Imperatores & Principes in hoc toti fuerunt, ut literas foverent, & in ſuo ſplendore conſerva-

ſervarent, Scholas & Academias maximis ſumptibus erigerent, quam ut ipſi piè prudenterque ſingula adminiſtrarent: & animos ſubditorum bonis moribus imbuerent, & ad veram pietatem omnemque virtutem aſſuefacerent: in quibus univerſa cujusque regni & reipubl. ſalus & dignitas ſita eſt. Quemadmodum enim ſtirpes feræ & agreſtes cultura miteſcunt, & in aliam propè naturam tranſeunt, ita hominum animi feroces, rudes, barbarique; literis, doctrinâ, bonaque educatione mites, humani & ad pietatem omnemque virtutem, ac debitum in Magiſtratus obſequium, proclives & idonei efficiuntur, ſublatis verò liberalibus diſciplinis, honeſtaque educatione ad ferociam & inhumanitatem ſtatim vergunt, & neceſſariò ruunt. Huius rei, ut peregrina omittam, apertiſſimum luculentiſſimumq; teſtimonium & exemplum habemus in Inſulis Hebridibus, & conterminis Britanniæ Hyberniæque populis. Cum enim non multis interjectis annis à temporibus Apoſtolorum religionem Chriſtianam bonarumq; literarũ ſtudia ſuſcepiſſent: invaleſcente primùm perſecutione Decii, Diocletiani, aliorumq; Imperatorũ adverſus Chriſtia-

nos, deinde poſt Theodoſiū Magnum vaſtatis paſſim alibi Eccleſiis & ſcholis, extinctisque omnibus ferè literarum ſtudiis, bellorum rabie gentiumq; aſſiduis migrationibus & incurſionibus, hûc quaſi in aſylum pii doctiq; magno numero confluxerunt: itaq; hic pietatis chriſtanæ optimarumq; literarum ſtudia, nulla philoſophiæ parte omiſſa, ita floruerunt, ut Scotis illis monachis aliquot ſubſequentibus ſeculis nil ſanctius, nil eruditius fuerit. Nam in Hy Inſula, teſte Beda, quæ nunc Iona exiſtimatur, & alibi quoque cœnobia illius ætatis celeberrima, aut ſcholæ Apoſtolicorum virorū fuerunt, ad quas, ut hodie ad optimè conſtitutas Academias, ita ex remotiſſimis regionibus innumeri pietatis & eruditionis ſtudio undique confluxerunt: ex quibus prodierunt ſanctus Columbanus, Gallus, Kilianus, Ardanus, Florentius, Fridelinus, ne ſim longior, integra examina ſanctiſſimorum & eruditiſſimorum virorum: greges philoſophorum, qui per uniuerſam ferè Germaniam, Gallias, vicinasque omnes Europæ provincias, religionem Chriſtianam ſumma devotione, multaque eruditione propagarunt, Eccleſias ſeminarunt, omniumque propè di-

ſcipli-

ſciplinarum ſcholas aperuerunt, vitamque Chriſto donârunt, ac tantam ſui admirationem concitârunt, ut laudatiſsimi reges non aliunde, quàm ex Britannia, Inſulisque illis Britannicis, pios eruditosque doctores petierint. Vnde Carolus Magnus fundaturus Academiam Pariſienſem ab Achaio Scotorum Rege, præter alios, Mailroſium & Clementem impetravit; qui primi Pariſiis philoſophiam bonasque literas docuerunt. Sed ſtatim poſt diuturnis bellorum cladibus, & Norvegorum incurſionibus, aſsiduisque ſeditionibus, ſcholæ illæ vaſtatæ, funditusque deletæ fuerunt: hinc reſtinctis pietatis literarumque ſtudiis, ſublatisque omnibus liberalibus diſciplinis, ſecuta ſunt in illis locis tempora multò infeliciora: atque ipſæ regiones hanc tuam ſalutarem opem, præſensque auxilium multis ſeculis deſiderârunt: nunc verò ſumma ſpe foventur, gaudioque exultant, & tibi pro maritis gratias agere geſtiunt. Quid ſi igitur pro ſolita benignitate & clementia pergrexeris, non ſolum cuncta piis, juſtisque legibus moderari, ſed etiam literarum ſtudia in ſuo ſplendore conſervare & augere, illamque pietatis & eruditionis gloriam multis ſeculis

in non-

in nonnullis regnorum tuorum partibus extinctam reſuſcitare: non modo Deo gratiſſimum officium præſtabis, ſed etiam tua florentiſſima regna, virtute, gloriâ, omniumq́ bonorum affluentiâ illuſtrabis, ac docti quoque certatim tuas regias dotes, eximia planeque divina merita, & ſingulare in Eccleſiam totamque Rempublicam literariam ſtudium perpetuo celebrabunt, ſummisque laudibus in cælum efferent. Sed vt revertar, unde digreſſus ſum, à Tua Maieſtate ſubmiſſe nunc peto, vt hoc debitæ ſubjectionis & obſervantiæ meæ μνημόσυνον *ſerena fronte, tranquilloq́ animo ſuſcipiat, & iſtam primam operum meorum medicorum partem ſub patrocinio nominis ſui in lucem prodire ſinat: cuius voti, ſi me compotem Maieſt. Tua reddiderit, calcar mihi inpoſterum adjiciet accelerandi cæteros ingenii mei fructus, modo vitæ vſuram mihi Deus omnipotens indulſerit: quem toto pectore oro, vt Tuam Maieſtatem cum tota Regia domo diutiſſimè incolumem conſervet, ſuaque benedictione coronet, ac heroicarum tuarum virtutum laudem ſempiterna gloria florentem cumulatè adaugeat, ut ſub tuo præſidio & imperio felicíſſimo, vera religio,*

gio, juſtitia, literarumque ſtudia perpetuo floreant, regna tua ſarta tecta maneant, & pietate, omniumque virtutum ſplendore cæteris præluceant.

Tuæ Maieſtatis

obſequentiſſ.

Duncanus Liddelius
Aberdonenſis Medicinæ Doctor.

ARTIS MEDICÆ LIBER PRIMVS:

CONTINENS INTRODVCTIONEM IN TOTAM MEDICINAM.

CAP. I.

De Medicinæ definitione & principiis.

SCITVM Galeni eſt lib 1. de uſu partium: omnibus animantibus aptum à natura animæ moribus & facultatibus corpus eſſe: Bruta autem ſua munimenta & operimenta à natura tantum habere, & in quos uſus animæ ſuæ facultates ſunt deſtinatæ, ſine doctore præſentire, ac naturali quodam inſtinctu ſuas operationes exercere; Hominem verò ut corpus nudum: ita animam omnibus illis naturalibus artibus deſtitutam, ſortitum eſſe; Verùm pro nuditate, manus omnium artium organa, quibus corpus munire & tueri queat; pro naturali imperitia, rationem, qua diſciplinarum omnium capax efficitur, illisq; habitibus & diſciplinis informatur, quibus non modo brutis imperat, ſed etiam à brutali ſorte ad divinam vitam quàm proxime accedit.

Diſciplinarum diviſio.

Diſciplinæ autem illæ, quibus anima humana potiſſimum perficitur, ſunt triplices: Aliæ enim in nuda veritatis cognitione conſiſtunt, quæ à Galeno

artes contemplativæ vocantur: Nonnullæ in praxi occupatæ ſunt, & vitam moreſque dirigunt: Cæteræ in ποιήσει ſive effectione, quæ corporis neceſſitatibus potiſſimum deſtinantur, ut artes propriæ dictæ. Deinde inter diſciplinas effectivas magna diſſimilitudo eſt. Quædam enim certis duntaxat operationibus perfunguntur & opus non relinquunt, ut ars ſaltatoria, &c. quæ practicæ minus proprio nomine à Gal. dicuntur: Aliæ operatione ſua id, quod prius productum fuit, acquirunt, vt Piſcatoria, venatoria, quæ κτητικαὶ ob id vocantur: Nonnullæ ex operatione ſua certum opus poſt ſe relinquunt, & vel aliquid integrum, quod prius non erat, efficiunt; vel ex parte vitiatum corrigunt, quæ ſpeciale nomine ποιητικαὶ à Gal. 1. & 2. c. de Conſt. art & ad Thraſyb. de ſan. c. 30. vocantur. Harum omnium diſciplinarum effectivarum non eadem perfectio eſt, nec eadem ratione (teſte Averrho in Cant.) addiſcuntur. Nam aliis, ut addiſcantur, exercitatio ſeu operatio ſufficit, ut in fabrilibus ſimilibuſque artibus evidens eſt. Aliæ præter exercitationem certas demonſtrationes & definitiones exigunt, quibus actio dirigatur, quæ artes digniores perfectioreſq; merito æſtimantur. In harum numero eſt Medicina artium præſtantiſſima, cui, teſte Porphyrio, ſeſe omnis ſapientia debet, ac in illarum quoque, quæ aliquid novi non faciunt, ſed ex parte vitiatum corrigunt.

Tria primũ in omni arte conſideranda.

Operantur omnes effectivæ artes in materia finis alicujus gratia. Quare in iis primùm conſideranda erunt. 1. Subjectum in quo operantur. 2. Finis cujus gratia fit operatio, qui ſubjecto introducitur, & ex operatione ſequitur. 3. Inſtrumenta, modusque operandi, quæ omnia in arte Medica occurrunt.

Medicinæ ſubiectum

Finis.

Nam ſubjectum Medicinæ in quo operatur, eſt corpus humanum; non abſolutè, ſed quatenus ſanabile. Finis Medicinæ propoſitus eſt ſanitas: cauſa à

quâ,

quâ, functionum integritas, quam catenus ſolùm Medicus conſiderat, quatenus vel præſentem in corpore humano conſervat, vel abſentem reſtituit. Inſtrumenta Medicinæ varia ſunt, & modus operandi unus non eſt. Officium u. medicinę eſt, appoſitè curare gratia ſanitatis tuendę reſtituendæque. Nam curationem latè nunc accipio, & curare hic voco non ſolùm quæ noxia ſunt in corpore actiones lædentia, ſubmovere, qua ſignificatione curare à Gal. com. in 22. Aphor. ſecundi, & 8. Methodi, propriè accipitur, ſed etiam omnia mala quæ inſtant præcavere, ac in ſummâ, quæ deficiunt in corpore addere, quæ redundant ſubtrahere. Unde ab Hipp. lib. de flat. Medicina adjectio ſubtractioq; deſcribitur. Verùm eo Medicina à cæteris artibus differt, quòd maximâ ex parte naturæ operãdi ſubminiſtret, & in operatione, naturæ motum reſpicere debeat: unde Medicus naturæ miniſter dicitur, atq; etiam corrector, quod nonnulla interdum efficiat quæ naturæ poſſibilia non ſunt. *Officium.*

Principia medicinæ. Quare ante omnia Medicus corporis naturam, omniaq; principia & cauſas, intelligere debet, quibus non modò ſanitas conſervatur & immutatur, verùm etiam ipſum corpus humanum conſtituitur. Proindè autor libri, qui Medicus inſcribitur, triplicia Medicinæ principia eſſe dicit: Inventionis, conſtitutionis, & interpretationis. Inventionis primum & antiquiſſimum principium fuit experientia. Redigendi verò in artis conſtitutionem & perfectionem, ratio & experientia. At interpretationis & demonſtrationis ſingulorum, naturalis ſpeculatio. Nam à naturæ conſideratione auſpicari, & à Phyſicâ, prima principia & omnium demonſtrationum fundamenta accipere Medicus debet. Artifex enim ut artifex ſua principia non demonſtrat; ſed aſſumit, ubi ſunt demonſtrata: quo nomine Medicina Phyſicæ ſubiicitur. Aſſumit autem Medicus à Phyſico corpus hu-

manum, principia, cauſas, & accidentia ejuſdem: ſed differunt ab invicem, quod Phyſicus ea abſolutè, ut entia naturalia ſunt, tantum contempletur: Medicus verò eatenùs tantum cognoſcat, quatenus inſerviunt ad morbos pellendos & ſanitatem conſeruandam, ut teſtatur Gal. de San. ad Thraſyb. cap. 28. 29, Verùm his Phyſicæ principiis, & ſolius rationis ductu Medicina abſoluta non fuit: ſed ſubindè, aliorum pernicie aliorum ſalute, perniciosa à ſalutaribus diſcernente, experientia uſum & vires multorum medicamentorum, aliaque non pauca, ſubminiſtravit & primam inveniendæ Medicinæ occaſionem præbuit.

Definitio Medicinæ.

Ex his omnibus quæ dicta ſunt, apparet, quòd Medicina ſit *ars ποιητική effectiva, experimento & ratione ſanitatem in corpore humano conſeruans, & morbum omnem ſanabilem remouens.* Dico *effectivam*, quòd vocabulum artis à Galeno aliiſq; pluribus plerumque communiter ſumatur: & non ſolùm diſciplinis effectivis quibus propriè conuenit: ſed etiam theoreticis & practicis tribuatur. Verùm (ut Gal. 1. de conſt. art. c. 1. & 2. ad Thraſ. cap. 30. demonſtrat) Medicina non eſt ars contemplativa nec practica: ſed propriè effectiva, ut ſupra diximus, Deinde dico, *in humano corpore*, propter veterinarios, & eos qui curam animalium ſuſcipiũt, quæ ab officio Medici aliena ſunt, & diuerſa conſideratione indigent. Præterea annectitur, *Morbum ſanabilem removens*, propter eos qui à morbis victi ſunt. Nam (ut ſcribit Hipp. lib. de arte) omnia mala corporis Medicina non tolluntur. Cum enim Medicus naturæ miniſter ſit, iis ſuccurrere non poteſt, nec manum temerè admovere debet, qui à morbis planè victi ſint. An vero victi ſint, Medici eſt intelligere. Nam, (ut docet Gal. 3. Meth. c. 2. artis etiam opus eſt ſcire, an ſanitatem, id ſcilicet quo tendis, ſperare debeas: Quòd ſi nequeas,) ut admonet

net 1. Prognoſticorum Hipp. ægri prognoſticis ſunt potiſſimum relinquendi. Quarto additur, *Ratione & experimento*, quæ duo inſtrumenta & principia ſunt, quibus ſalubria eligimus & inſalubria vitamus: quibus etiam Medicina Rationalis ſive dogmatica, omnium perfectiſſima ab Empirica, & Methodica diſtinguitur.

CAP. II.

De Sectis Medicorum.

CONſtat ars medica ex coacervatione dogmatum verorum ſeſe mutuò conſequentium, & ad finem medicinæ tendentium, de quibus non conſentiunt Medici, ideoque ex dogmatum diverſitate in varias Sectas diviſi ſunt. Eſt enim Secta ſecundum medicos conſenſus multitudinis in doctrina, ſive in coaceruatione dogmatum, quæ ex certis principiis ſe mutuò conſequuntur aut conſequi putantur. *Quid Secta ſecundum medicos.* Ex triplici autem dogmatum diverſitate tempore Galeni tres Sectæ medicorum fuerunt, Empirica, Methodica,, & Rationalis, quæ per excellentiam Dogmatica appellatur, quibus acceſſit hoc ſeculo quarta non ſpagyrica, quæ artificioſa medicamentorum præparatione illam medicinæ partem, quæ φαρμακοποιητικὴ dicitur, auxit: variiſque egregiis remediis Dogmaticam inſtruxit, ſed Paracelſiſtica à Philippo Theophraſto Paracelſo, qui rejectis veterum rationibus, principiis & cauſis evidentiſſimis, noua principia nouaſque cauſas & qualitates excogitavit, & in medicina Monarchiam affectavit, novamque Sectam conſtituit diverſam à veterum Spagyricorum, Avicennæ, Gebri, Rhaſis, Villanouani, & aliorum, qui omnes Dogmatici fuerunt, Hippocratis & Galeni Sectatores: aſſumptis principiis & fundamentis, primum ex operationibus & effecti-

Quatuor Sectæ medicorum.

I. Secta Paracelſiſtica.

bus ſpagyricis, in quibus exercitatiſſimus fuiſſe videtur: Deinde ex ſimilitudine & concordantia partium & tranſmutationum in toto mundo, & in homine: tertiò ex Magorum veterumq; nonnullorum Philoſophorum opinionibus: atq; ut fidem quoque faceret nonnulla ſententiis ſacrarum literarum confirmare ſtuduit.

Paramiri lib.1.c.1.
Definitio medicinæ.
Severinus in Idea c. 2.

Unde non ſolùm medicinam, ſed etiam omnem veterum Philoſophiam convellere, & pro iis novam quandam Philoſophiam & Medicinam ſubſtituere conatus fuit. Nam primùm medicinam non pro arte, ſed pro medicamento propriè accipit: & ex medicina medicum fieri, & in medicinæ natura, omnem medici ſcientiam, artem, theoreticam, practicam conſiſtere arbitratur.

Quercetanus in præfat. lib. de priſcorum medicina.

Medicinam autem definiunt Paracelſiſtæ eſſentiam quandam in natura collocatam depromptam ex materia vegetabilium mineralium & animalium, quæ arte Spagyrica debitè præparata, & ab impuritatibus ſeparata humani corporis morbos auferre poteſt.

Paramir. lib.1.c.2.
Labyrinth. Medic. c.4.
Quid ſanitas & morbus.

Separatis verò impuritatibus explicantur & manifeſtantur tres primæ ſubſtantiæ ultima cujuſque rei materia, quæ Sal, Sulphur, & Mercurius ab iis vocantur. Exiſtimat Paracelſus primûm ex his tribus conſtare non ſolùm res cæteras totius univerſi, ſed etiam hominem, quoad corpus Phyſicum.

Lib. de trib. eſſentiis c.5.
Paramir. lib.2.cap. 4.5.6.
Prima genera morborum.
Lib. de entibus morborum.

Deindè ex illis omnia bona & mala, ſive ſanitatem & morbos habere; Sanitatem autem ſi hæc tria in unum corpus coeant, planequè conſentiant; morbum verò oriri, ſi diſſolvantur & rupto fœdere unum eorum à cæteris, aut omnia tria inter ſe diſſentiant: quod fit quando ab aſtro virilia aut aſtralia redduntur, ſive in exaltationem deducuntur, ubi Sal reſolvitur, calcinatur, reverberatur; Mercurius deſtillatur, ſublimatur aut præcipitatur; Sulphur accenditur, coagulatur, reſolvitur, &c. Cauſam autem efficientem ens & aſtrum plerum-

què

què vocat, ac entium quinque præcipua genera po-nit, ut ens aſtrale, ens naturale, ens veneni, ens ſpi ritale, ens deale. Quare concludit verum medicum debere in omnibus corporibus trium primorum compoſitionem, ſtatum, & diſſolutionem ſcire, & primùm in majori mundo omnia probare arte ſpagyrica, igne, qui res occultas in lucem profert. Dein de accommodare totam majoris mundi diſpoſitio nem Microcoſmo, & in homine (ut ſanitas & morbi intelligantur & curentur) conſiderare omnia omnium creaturarum genera, ſpecies, motus, motuumque omnium viciſſitudines & leges. Nam pro confeſſo accipit homines Microcoſmum dici, quia rei pſa ſecundum ſpeciem in ſe complectitur, quæcunque in toto mundo continentur, nimirùm elementa (quæ matrices & nuda receptacula vocat) & quæ elementis continentur ſydera, meteora, mineralia metalla, &c. ac etiam omnes eorum mutationes & cauſas, ac proinde artem medicam & philoſophiam unam ſcientiam eſſe. Deinde corpora omnia ex tribus conſtare, Sale, Sulphure & Mercurio, & in ea reſolvi. Tertiò generationes & tranſmutationes omnes à ſemine fieri ope ſpirituum. Nam in ſemine continere putat ſpiritus mechanicos & tincturas univerſæ Anatomiæ ſuæ ſpeciei, ac ſemen ſingula adminiſtrare prædeſtinationes & officia motuumque leges diſtribuere: Spiritus verò corpora aſtralia & inviſibilia, functiones omnes & tranſmutationes perficere, inter ſe contrarios eſſe, pugnaſque excitare, &c. 4. Corpora generari, ſi ſemina digeſtis temporibus ex Abyſſo elementorum præcedentia, ſibi ex conſentaneis principiis novum corpus fabricent: Corrumpi ſi depoſito illo corpore rurſus ſeſe in eandem abyſſum recondant. 5. Secretione conſentaneorum principiorum corpora ex corporibus naſci, illaq; omnia actu alimentis ineſſe, quæcunq;

Cauſa morborum.

Paramir. lib.1.c.1.2.

Paragrani lib. 1. Tr.1.

Labirinth. Med. c.11.

Fundamenta Sectæ Paracelſ.

Paragran. lib.1. Tr. 3.

Labirinth. Med. c.3.4.

Lib. de Tartaro c.12.

De modo Phar. Tr. 2.

De meteoris cap.1.

Labirinth. Me. c.5.8.10.

Lib. ad Athenien. c.1.

Labirinthus c.5.3. De modo Pharm.c.3. in corpore ex alimentis oriuntur. 6. In Microcoſmo non alias quàm Macrocoſmo mutationes ſecundum aut præter naturam exiſtere, nec alias illarum mutationum omniumque effectuum (veluti ſanitatis & morborum) cauſas. 7. Doceri debere *Paramir. lib.1.c.2. De gradib. medicorum lib.2.c.3.4.* quid in homine ſit, non ex homine ſive in humano corpore, ſed ex majori mundo certa experientia arte chymica per ignem ſingula examinando & reſolvendo in ultimam materiam. 8. Vires medicamentorum aſcribendas non eſſe qualitatibus evidentibus, quæ rellolaciæ ſterileſque ſignaturæ ſunt, *Paragran. lib.1.Tr.3. Labirint. c.5.10.* & accidentia innata ſolius corporis medicamenti gratia, in quibus nulla confluentia eſt cum aſtris morborum, ſed proprietatibus conſubſtantialibus naturæ cheitioniæ ſive arcanis viribus, in quibus ſcientia & prædeſtinatio ſanationis viget. 9. In omni*Paramir. lib.1 c.12. Archidox. lib.1. De modo Pharm. Tract.1. Labirinth. med.c.9.*bus corporibus venenum parteſque inutiles excremētitias & noxias reperiri, quas ut Vulcanus naturę, aut Archeus arte chymica ope ignis ſive caloris nativi ſeparat (quemadmodum in nutritione animati corporis apparet) ita verus medicus imitatur naturæ eodem artificio medicamenta à prima materia ad ultimam deducere, & venenum omneque inutile ab utili veraque medicina ſeparare debet. 10. In ſpiritu veram medicinam eſſe, non in corpore medi*Lib. de trib. eſſent.c.5. Paragr. lib. 1.Tr.2. Lib. de Tartaro c.15.*camenti. 11. Similibus (quæ eandem ſignaturam veræque Anatomiæ concordantiam habent) ſimilia curari, ut morbos mercuriales mercurio, ſulphureos ſulphure, ſalinos ſale, &c. 12. Medicinam dirigendam ſemper eſſe contra hoſtem, ſive proprietatem aſtrorum veluti in tartari generatione ſpiritum ſalis coagulationis cauſam vincendum eſſe, ne amplius coagulare queat, &c. 13. Tandem ſingulas *Labirinth. cap.10.* res ſuis formis & imaginibus præditas eſſe, in quibus illarum vera Anatomia ſita eſt docens conjungere, quæ conjungenda ſunt. Nam ubi medicinæ

Ana-

Anatomiam cognoverit medicus, diſcet Anatomiam quoque morborum, ac unà reperiet concordantias eorum quæ cognata ſunt, & conjungi debent. Igitur quod prodeſt matrici, id præditum eſt matricis Anatomiâ, ac in hoc quoq; omnium morborum illius Anatomia continetur. Quarè ut veteres illi methodici Sectam ſuam definierunt cognitionem evidentium communitatum, ita Paracelſiſtæ ſuam quoq; definire poterunt cognitionem concordantiæ Microcoſmi cum Macrocoſmo. Attamen fatetur Paracelſus cum Dogmaticis ſe experientia & ratione niti, licet morbos, cauſas & Symptomata plerumque confundat, & methodum medendi cum indicationibus more Empiricorum rejiciat, quo uno Empiricum ſe eſſe probat. Deinde aut cum experientia rationem confundit, aut conſiſtere ſolùm putat in nuda ſimilitudine & concordantia rerum. Nam libro de Phyſiogn: medicinam nil aliud eſſe aſſerit, quàm experientiam: & lib. I Paragran: morbos à remediis diſcendos, & juxta remedia diſtinguendos: lib. I. Paramir. duplicem eſſe noſtram cognitionem, unam quam noſtro ingenio habemus audiendo & legendo, ſed hanc medicum non facere, alteram quam experientiâ addiſcimus; quæ duplex illi viciſſim eſt; una fortuita, error & fallacia: altera certa, medici unicum fundamentum & magiſter, quam arte chymica ex igne tantum diſcit: Hac experientia abſolvitur medicus, & inveniuntur tres primæ ſubſtantiæ cujus ſunt naturæ, proprietatis & conditionis per totum mundum in omnibus creaturis; hinc propter concordantiam in homine. Nam docetur homo ex majori mundo non ex homine. Deindè medicina & id cui medetur eodem modo cognoſcuntur cum eadem utriuſquè ſit Anatomia. Ex hac concordantia oritur perfectio medici, cognitio morborum unà cum in-

Lib. de Phyſiog. morb. c. I. Lib. de ſignatur. rerum De perſicaria. Paramir. lib. I. c. 5.

Paragran. lib. I.

Lib. I. Paragran. Tr. I. De Phyſiogn. morb. c. I. Libr. de podagra.

ventione veræ medicinæ, quâ abſoluitur curatio. De hac Secta deque Paracelſi philoſophia & medicina peculiari tractatu Deo favente dicemus.

II. *Empiricorũ doctrina.* Qui ab experientia Empiricos ſe vocarunt, poſthabita omni indicatione, & rejecta corporis humani, cauſarum internarum, & facultatum cognitione, quę omnia illis incomprehenſibilia erant, ſolam obſervationem & experimentorum noticiam ad ſalubria eligenda, & inſalubria vitanda ſufficere iudicarunt. Ad curationem verò triplici experientiæ genere utebantur: quorum primum caſu, alterum conſultò agentibus obvenit, tertium, cum id imitantur, quod fieri viderunt: hoc genus imitatorium artem eorum maximè conſtituit. Nam talium memoriam pręcepta eſſe dixerunt, & congeriem ejuſmodi præceptorum Medicinam; qui verò ea congeſſit Medicum vocarunt: Ac ſemper quod quiſque congeſſit αὐτοψίαν quam definierunt memoriam eorum, quæ ſæpe ejuſdemque modi viſa ſunt: Idem quoque experientiam nominarunt, ejuſquè narrationem, hiſtoriam. Quod enim ei αὐτοψία eſt à quo aliquid obſervatum fuit, idem alteri eſt hiſtoria qui illud didicit. Hiſtorias autem ſive aliorum experimenta didicerunt & deſcripſerunt imitationis gratia, ut in omnibus morbis remediis abundarent: Nam uni Medico impoſſibile videtur in omnibus ægris concurſum ſignorum obſervare. Quia autem evenerunt ſæpe affectus incogniti, quorum explorata illis non erant remedia, inſtrumentum excogitarunt, tranſitum ad ſimilia.

III. *Methodicorũ doctrina.* Qui verò à compendiaria artis ratione ſeipſos falsò nomine Methodicos vocarunt, ſolis evidentibus communitatibus utebantur, rejecta experientia, contemptâque loci affecti, cauſarum, facultatum, & ſimilium cognitione, ſolam indicationem

quæ

quæ ab affectu ſumitur ſufficere ad curationem exiſtimarunt. Proinde ſectam ſuam cognitionem evidentium communitatum finem Medicinæ ſequentium deſinierunt, ſatiſquè putarunt communia quædam morborum intueri, quorum tria genera ſtatuerunt: Duo ſimplicia: unum aſtrictum, alterum fluens, & tertium ex his compoſitum: Deinde, utilem indicationem in aſtrictis laxationem, in fluentibus adſtrictionem, in miſtis verò, ei quod maximè urget occurrendum. Atque ita non verbotenus ſolùm ab aliis ſectis diſcreparunt: ſed novandi etiam ſtudio aliqua immutarunt, & multa ut aliena & ſuperflua rejecerunt, eamq; maximam Methodicæ ſectæ virtutem eſſe gloriati ſunt. Quare Hippocratem, qui vitam brevem artem longam dixit, reprehendunt: rem enim omnem contra ſe habere affirmant, ut brevis illa ſit & vita longa. Demptis enim quibus ars juvari falsò putatur, & obſervatis morborum communitatibus nec longam Medicinam eſſe difficilem, quęque ſex menſibus diſci omni ſcelerimeq; poſſit: ut de illis teſtatur Gal. lib. de ſectis.

Tale eſt artificium Ramiſtarum in cunctis diſciplinis.

IV. *Medicina dogmatica*

Verùm Dogmatica ſive rationalis Medicina inter has duas ſectas medium quodammodò tenet. Nam rationales medici neque omnia utilia ex obſervatione deprehendi dicunt, quemadmodum volunt Empirici, neque rurſum omnia ex indicatione, ut ſtatuunt Methodici, ſed nonnulla ex obſervatione, veluti deleteria & nonnullorum medicamentorum vires: aliquâ ex indicatione ea videlicet quorum cauſæ reperiuntur. Cauſæ verò ut cauſæ ſenſui evidentes non ſemper ſunt, ſed ratione plerumque judicantur, Quare cum experientia rationem conjungunt & naturæ cognitionem, unde rationales vocantur, ac ad curationem neceſſariam eſſe demonſtrant, cognitionem non modo remedio-

diorum ſed etiam cauſarum tàm latentium quàm evidentium & ſignorum. Item corporis totius, loci affecti, partium ſingularum, & facultatum. Præterea regionis, aëris, ætatis, ſexus, cæterarumquè circumſtantiarum: ut videre eſt apud Gal. in libris de Sectis, de Opt. Secta. Item, Meth. Med. &c. De hac dogmaticâ medicinâ ex monumentis Hippocratis, Galeni, aliorumque principum Sectæ hujus in hoc opere potiſſimùm agemus, & primùm de partibus medicinæ Dogmaticæ in genere, deindè de ſingulis in ſpecie.

CAPUT III.

De Partibus Medicinæ.

Partes Medicinæ.

CUM finis Medicinæ ſit ſanitas, quatenùs eam præſentem in corpore conſervat, vel abſentem reſtituit, ut ſupra demonſtratum fuit; duę propriiſſimæ & primariæ Medicinę partes erunt, ad quas cætera quæ in Medicina proponuntur tendunt: Quas Galenus primò de San. 1. c. 1. & ad Thraſyb. de San. c. 30. primas & maximas vocavit.

Principales Medicinæ partes duæ.

Una ὑγιεινὴ aut φυλακτικὴ quæ ſanitatem in corpore tuetur & confirmat, ac ab imminentibus malis conſervat. Altera θεραπευτικὴ quæ appoſitâ remediorum adminiſtratione dextroque uſu humanum corpus à morbis liberat, & ſanitati reſtituit. Quia verò nec ſanitas conſervari, nec morbus è corpore ſubmoveri à Medico ritè poterit, ſine ipſius ſubjecti corporis, partium, facultatum, & ſimilium, quæ à natura corpori humano inſunt conſideratione: deinde ſine morbi & ſanitatis cognitione, differentiis, cauſis, & accidentibus: Præterea nec hæc, ſine ſignis, quibus etiam, eventum morbi

morbi, & quid de ægro ſit ſperandum Medicus præcognoſcit. Proindè præter illas duas partes principales, quæ in operatione conſiſtunt, (unde à nonnullis, practicæ, ab aliis factivæ nominantur) ad artis Medicæ conſtitutionem aliæ tres partes requiſitæ erunt; quas, quia per ſe ad opus non tendunt, ſed potius cognitione ſua duabus partibus principalibus inſerviunt, theoricas nonnulli vocarunt: nimirum, φυσιολογικὴ, παθολογικὴ, σημειωτικὴ. Eſt autem φυσιολογικὴ, ut hîc intelligitur, non omnis rei naturalis in Medicina cognitio, ſed ſolis humanæ naturæ, & eorum quæ ſecundum naturam homini inſunt, conſideratio: qualia ſunt ſeptem illa quæ res naturales dicuntur: ſcilicet Elementa, temperamenta, humores, ſpiritus, partes, facultates & quæ à facultatibus proficiſcuntur actiones, & uſus. Deinde παθολογικὴ, quæ αἰτιολογικὴ quoque dicitur, eſt accurrata eorum explicatio quæ præter naturam corpori humano inſunt: talia ſunt tria: Morbus, morbi cauſa & ſymptoma. Tertiò σημειωτικὴ eſt, quæ ex ſignis non ſolùm de præſenti & præteritâ conſtitutione cauſiſq; ejuſdem judicat, ſed etiam futurum morbi eventum præcognoſcit. Quare totius Medicinæ quoque partes erunt, quibus omnia artis Medicæ membra continentur.

Tres minus principales.

An verò duabus illis partibus principalibus à fine ſumptis, tertia addi debeat, quæ neutris conveniat, dubitari poterit? Nam ſanitatis magna latitudo eſt, & inter ſanitatem & morbum, medium ſive neutralitas quædam eſt, eaquè duplex potiſſimùm, una decidentiæ, quando ſcilicet corpus in termino ſanitatis exiſtens ſemina quædam morbi concipere incipit, ut facilè cauſarum progreſſu in morbum labatur: altera convaleſcentiæ, quando ex morbo in ſanitatem tendit. Utriuſque cura Medico incumbit:

An pars aliqua Medicinæ debeatur neutris?

bit: & huic refectio aut reſumptio, illi præſervatio convenit. Verùm cum neutra conſtitutio ſit quæ actiones producit, vel non ſatis firmas, vel leviter offenſas, vel cujus occaſione corpus nunc morbo, nunc ſanitati ſubjicitur: ſi ſenſibilis actionum ſit læſio, ad θεραπευτικὴν: ſi verò actiones ſatis firmæ non ſint, ſed ſine ſenſibili læſione, ad ὑγιεινὴν illa neutrius conſtitutionis cura refertur. Corrigit enim magna & evidentia vitia θεραπευτικὴ: parva & minùs ſenſibilia, ὑγιεινὴ. Nihilominus præſervatio quædam eſt, quæ ſoli therapeuticæ debetur in morbis qui adhuc fiunt, & à cauſa foventur, quæ ſimplex non eſt: ſed cùm curatione propriè dicta conjungitur. Nam curatio propriè quantum morbi genitum eſt tollit: præſervatio viribus conſulit & progreſſum cauſarum nocentium impedit. Gal. 22. Aphor. 2. & 9. Meth. cap. 13. Quod ſi igitur valetudo intra limites ſanitatis contenta ſit, omnis ejus cura ad ὑγιεινὴν ſiue φυλακτικὴν referenda erit, quæ à ſubjecta materia in tres ſpecies ſubdividitur. Nam ſanum corpus triplex eſt: primò ſanum κατὰ σχέσιν: 2. καθ' ἕξιν 3. δι' ἑκτικὸν Gal ad Thraſybul. cap. 30. 40. Quare una pars Medicinæ ſalubris, δι' ἑκτικὴ dicitur, quæ perfectè valentem accipiens, in eo hoc ipſum gradu conſervat. Altera nomine generis ὑγιεινὴ vocatur, quæ ſanitatem in habitu & inculpatum non perfectam, tuetur & confirmat: Tertia ἀναθρεπτικὴ refectrix dicitur, quæ valetudinem non ſatis firmam & in habitudine ſolùm accipiens, ad meliorem ſtatum perducit, aut ſaltem à morbo defendit. Hæc majora, velut graviora quæ mala, quàm cæteræ duæ corrigit: & ſub ea contineri poterunt illæ partes quæ neutrius conſtitutionis eſſe dicuntur: nimirum, ἀναληπτικὴ, quæ à morbis jam liberatos reficit: Deinde quæ facultatem huic oppoſi-

Diviſio ὑγιεινῆς.

poſitam habet προφυλακτική, ut ſupra diximus; Tertiò γηρωκομική, quæ ſenum curam ſuſcipit, qui licet non ægrotent, firmâ tamen valetudine non utuntur: Præterea ἐπανορθωτική quæ corpora & membra debilia, morbo nondum detenta, paulatim corrigit & reficit. Gal. de Opt. Secta. cap. 4.

Materiæ auxiliorum duplex.

Materiæ auxiliorum, ſive operationum Medicarum inſtrumenta tria poſſimum ſunt: Primò Diæta, quæ comprehendit conſiderationem & curam ſex rerum non naturalium: eæ autem ſunt: Aër, cibus & vigilia, excreta & retenta, motus & quies ſomnus & vigilia, animi pathemata: Secundo loco ſunt Medicamenta propriè dicta: Tertiò manuum operatio ſive adminiſtratio.

Partes præctica Medicinæ tres

Ex iſts operationis & inſtrumentorum diverſitate tota practica Medicina in tres ſpecies dividitur.

Quarum prima eſt διαιτητική, quæ adhibitâ conſideratione ſex rerum non naturalium unicuiq;, certam vivendi rationem præſcribit: Huc etiam refertur Gymnaſtica, non illa athletarum, ſed veterum, cujus meminit Plato.

Secunda, eſt φαρμακευτική, quæ apto & convenienti Medicamentorum tàm ſimplicium quàm compoſitorum uſu morbos è corpore tollit, & priſtinam ſanitatem reſtituit. Sub hac natura, vires, & vſus omnium medicamentorum continentur, ac etiam illa artificioſa ratio, præparandi medicamenta in uſus medicinæ; ſive ea fiat vulgari & uſitato modo, ſive arte ſpagyrica, quæ uno nomine φαρμακοποιητική dici poterit.

Tertium eſt χειρουργική, quæ, manuum adminiſtratione imponendo, ſecando, urendo, & ſimilibus, corpori affecto medetur. Quia verò commodâ victus ratione, non ſolùm ſanitas conſerva-

tur,

tur, ſed etiam morbi non rarò ſanantur, tàm θεραπευτικὴ quàm ὑγιεινὴ ſuam διαιτητικὴν poſtulare videtur. Verum ὑγιεινὴ commodâ victus ratione potiſſimum abſolvitur, quare διαιτητικὴ ei primariò tribuitur, & cognitio ſex rerum non naturalium, quæ cauſæ ſalubres, circa quas ars conſervativa ſanitatis verſatur, à Gal. cap. 85. art. Med. dicuntur. Nam ubi modum ſervarint in qualitate & quantitate, ſalubres ſunt: ubi ab hoc modo receſſerint morboſæ efficiuntur. Chirurgia verò & φαρμακευτικὴ propriè ad θεραπευτικὴν referuntur: nihilominus in his penè omnibus, mutuas operas ſibi θεραπευτικὴ & ὑγιεινὴ præſtare videntur. Poterit Medicina aliter quoque, idque non incommode dividi, ut Gal. de Opt. Secta. cap. 4. admonet: dummodò nullum ejus membrum omittatur, omniaquè unum illum finem in Medicina reſpiciant. De his partibus legitimo ordine & methodo dicemus, ſi prius demonſtratum fuerit, quid & quotuplex ſit methodus, ac quâ methodo ars medica proponi debeat.

CAP. IV.

De Methodis.

VT ea omnia, quæ in arte medica traduntur, ritè proponi & accuratè intelligi queant, certa methodus requiritur, nam ut ſcribit Galen. 1. Meth. cap. 4. Aliquid Methodo invenire & judicare, ei ex adverſo opponitur, quod fortuitò & temerè.

Methodus in genere duplex.

Methodus verò non uno modo ſemper accipitur: Nam interdum ſumitur pro quavis ſcientia aut arte Methodo diſpoſita; propriè verò pro inſtrumento tantum logico, docente, procedere in

diſci-

diſciplinis ab uno ad aliud, cognitionis gratia. Talis progreſſio duplex eſt; una quæ res in artibus docendas ita diſponit, ut dextrè & facillimè percipiantur; Altera quæ à noto ad ignoti cognitionem nos ducit: Illa, ordo & à Galeno 1. c. Art. med. τάξις διδασκαλίας & aliquando διδασκαλία, vocatur, ac totam aliquam artem ſpectat: Hæc, proprio nomine Methodus dicitur, & veritatem in ſingulis artis partibus & Theorematibus reſpicit. In diſciplinis autem omnibus duo ſunt termini & extrema; unum cauſæ primæ aut principia, quæ naturâ notiora dicuntur, quia naturâ prius extiterunt, & non quia univerſaliora ſemper ſunt; Alterum finis eſt Effectus ultimus nobis notior ſenſibuſquè evidentior. Horum terminorum reſpectu ars ordinem habere potiſſimum dicitur.

Quid ordo & quotuplex?

Nam ordo eſt habitudo plurium ad unum. Hoc unum, vel eſt alterum horum terminorum, vel quod utrumque cum omnibus intermediis virtute continet, & in quo velut in medio & cētro omnia coeunt; Quod medium nonnullis videtur certa quędam Definitio: unde à Galeno tres ordines doctrinæ conſtituuntur, nimirum Syntheticus, Analyticus, & Definitivus.

Ordo Analyticus.

Eſt autem ordo Analyticus, qui docet omnia in arte ad unum finem ordinare; Hic à fine ultimoquè effectu initium ſumit, ac finem in media ducentia ad finem; effectum in ſuas cauſas: compoſitum in ſua principia & elementa reſolvit, ac à fine ad proxima conſequenter, vel ad totam artem, omneſquè ejus partes, ducit. Quare hoc ordine procedendo artes primum inventæ ſunt, ac ut inventæ, ita aliquando traduntur: Nam principium rei non eſt ſemper principium cognitionis ut Ariſt. 5. Meth. c. 1. teſtatur. Hoc ordine traditus eſt à Galeno lib. de conſtitutione Artis medicinalis.

Ordo compoſitivus.

Ordo compoſitivus eſt, qui docet univerſa ad prima principia ordinare, ſive à primis cauſis, ſimpliciſſimiſque principiis & elementis, ad ea quæ inde oriuntur, nullo tranſpoſito vel prætermiſſo procedere, donec ad finem perventum ſit. Hoc potiſſimum utimur in iis diſciplinis tradendis & demonſtrãdis, quorum cauſæ ſunt exploratæ, & veritas Reſolutione invẽta: Nam in Reſolutivo ordine à poſterioribus & effectis nobis notioribus procedentes inveniemus naturæ priora; E converſo in compoſitivo, à naturâ prioribus procedentes reddimus cauſam poſteriorum. Quare compoſitivus ordo quaſi generatio quędam eſt, quæ à natura prioribus ſemper procedit.

Ordo definitivus.

Tertiò ordo Definitivus à Galeno dicitur, non quia definit, vel definitionibus utitur, vel à definitione quovis modo auſpicatur; ſed quia artis ipſius primùm generalem definitionem proponit, quibuſdam veluti capitibus, omnes partes artis illius continentem; quæ capita in alias partes rurſum reſolvit; & has iterum in alias atq; ita deinceps, donec omnia ad artem ſpectantia declaraverit.

Unde hic ordo, nunc definitionis diſſolutio, nunc explicatio & explanatio, nunc diviſio dicitur. Præterea à fine aut principio non auſpicatur; ſed memoriæ gratia extrema cum intermediis includens, ſola capita & concluſiones eorum, quæ alibi latius demonſtrata ſunt, brevibus proponit. Quare certus & neceſſarius hic ordo non eſt, nec initium ejus, definitio ſcilicet, ſtata & firma: Nam nihil vetat, ex varia diviſionis ratione, uni arti varias definitiones inſervire, modò ipſas artis partes maxime univerſales comprehendant; deinde definitio talis procemium potius quàm pars artis videtur, quo nomine à nonnullis reiicitur; ab aliquibus autem idem cum cæteris, aut quam proximè ad compoſitivum accedere

dere putatur. Hoc ordine traditus eſt à Galeno libellus de arte medicinali. Ex quibus omnibus apparet compoſitivum ordinem ad docendum ac perfectam rei ſcientiam acquirendam, magis inſervire: Reſolutivum ad inveniendum neceſſarium eſſe; Definitivum verò ad memoriam ſolum & comprehenſionem prodeſſe. Verùm id diligenter obſervandum eſt, in ſingulis artis aut ſcientiæ cujuſque partibus non eundem, qui in toto, ſemper ordinem eſſe. Nam interdum tota diſciplina Synthetico ordine proponitur, ubi pars aliqua, vel ob facilitatem; vel quia id Methodus demonſtrativa poſtulat, Reſolutivo docetur. Quemadmodum incipiendo à Phyſiologia, tota medicina compoſitivo ordine à Galeno & Avicenna tractatur, ſed pars curatrix ſemper Reſolutivo.

Methodus verò propriè eſt inſtrumentum logicum docens in diſciplinis progredi à noto ad ignotum theorematum perfectè cognoſcendorum gratia. *Quid Methodus propriè dicta.*

Significat enim Methodus viam ab alio ad aliud, ſcilicet à noto ad ignotum, quæ ſine illationis neceſſitate non eſt. Quare Galenus 1. Method. capit. 4. viam & ordinem eſſe dicit, qua in diſquiſitione aliquid ſit primum, ſecundum, tertium, atque ita deinceps, donec ad id ſit perventum, quod eſt quæſitum. Hæc diſquiſitio & progreſſio à noto ad ignotum, quatuor modis à nonnullis fieri dicitur. 1. Diviſione, per differentias deſcendendo; 2. Reſolutione à nobis notioribus aſcendendo; 3. Definitione; 4. Demonſtratione. Quæ omnes non ab Ammonio & Euſtatio ſolum, ſed etiam à Galeno interdum Methodi dicuntur, & inſtrumenta neceſſaria videntur ad diſciplinas rectè percipiendas.

Verùm cum Methodus propriè ſit, quæ ab

Methodus propriè duplex.

alio ad aliud ducit cum illationis neceſſitate, demonſtratio propriiſſimè Methodus erit. Demonſtratio autem duplex eſt; una διότι, quæ ex cauſis primis & immediatis proprium πάθος de ſuo ſubjecto concludit; Altera ὅτι priori oppoſita, quæ ab effectis ad cauſas procedit: Utraque demonſtratio Methodus dicitur, ac quoque proceſſus ſive continuata ſeries demonſtrationum tendentium à noto ad ignotum; verùm illa demonſtratio Methodus Synthetica; Hæc Analytica, ac inventionis dicitur. Nam ubi deſinit demõſtratio ὅτι, ibi per regreſſum incidit διότι, quod in methodo medendi obſervatur, quę ab effectis procedit; nam teſte Galeno 11. Meth. cap. 10. quod in reſolutiva methodo eſt ultimum inventum, id in curatione eſt primum peragendum. Principium autem curationis eſt morbi cognitio; morbi verò vel ſanitatis cognitio ex propriis accidentibus manifeſta redditur. Verum cum morbus ſit accidens, in ſubjecto erit, & propriam inhærentiæ cauſam habebit. Quibus omnibus reſolutiva methodo inventis regrediendo per compoſitionem affectio quævis de ſuo ſubjecto per cauſam proximam demonſtratur. Et hæc demonſtratio poſitu terminorum à definitione cauſali illius affectionis tantum diſtinguitur. Hoc igitur modo, omnium affectionum in humano corpore cognitio, per demonſtrationem invenitur & explicatur, ut Gale. 1. Meth. & paſſim alibi poſtulare videtur.

Methodus inveniendi & tradendi artem Medicam.

Ex his colligitur ad perfectam diſciplinæ cognitionem & conſtitutionem, methodo & ordine opus eſſe; methodo, ut ſingula ſeorſim perfectè intelligantur & judicentur; ordine verò, ut omnia apte diſponantur & conſentiant. Quare ubi ſcientiæ perfectè proponuntur, methodus cum ſuo ordine conjungitur, & utrumque uno nomine methodus communiter dicitur.

DE

DE PHYSIOLOGIA LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Elementis, Elementorum mutua permutatione & Mixtione.

QUemadmodum literis primis vocis elementis incognitis, ſyllabas aut voces nemo perfectè didicerit: Ita teſte Galeno, li. contra Lycum: cui ſcientia elementorum, ſive primorum corporum incognita ſit, multo minus eorum quæ ab illa veniunt, compoſitorum nimirū corporum ſcientiā noverit. Proinde ut omnium mutabilium corporū cauſſas intelligamus, neceſſe erit imprimis ipſa Elementa elementorúmque mutuam tranſmutationem & permixtionem intelligere: Nam aut generatio & corruptio nulla erit, aut in his elementis, & in iis quæ ex elementis componuntur apparebit. Unicuique autem generationi & corruptioni aliqua neceſſariò ſubiecta materia eſt, cum ex nihilo fieri & in nihilum redire, nullum corpus naturale queat; ex qua cum inexiſtit omnia corpora naturalia gignuntur, & in quam per corruptionem iterum redeunt.

Elementū in genere quid & quotuplex

Ejuſmodi materia in compoſitis corporibus ſunt prima ſimplicia corpora, quæ elementa vocantur. Nam elementum propriè ad aliquid dicitur, nimirum ad compoſitum, quod ex elementis oritur, quo nomine ad genus cauſſæ materialis pertinet, & in eo, propriè eſt cujus eſt elementum, ſicut materia in eo cujus eſt materia. Nam id ex quo aliquid fieri dicitur, ſi rei effectæ non inſit, ſed depereat, non materiæ ſed privationis modum habet. Aliquid

autem ex aliquibus dupliciter componi dicitur; vel nullis ullo modo immutatis, vel permixtis & immutatis. Itaque elementa duplicia dici poterunt, alia compoſitionis, alia mixtionis. Compoſitionis autem elementa, non abſolutè ſed illius tantum compoſiti reſpectu dicuntur, cujus ſunt elementa & partes. Nam teſte Galeno (lib de natura humana) vocabulo elementi abutentes ſimplices in cuiuſque rei fabrica partes, prima illius elemẽta appellamus. Ita Plato centum, ait, plauſtri eſſe dicta Elementa ab Heſiodo. Similiter animatorum ſanguine præditorum, nunc humores, nunc partes ſimilares elementa dicuntur. Eodem modo totius univerſi elementa ſunt, non ſolùm ignis, aër, aqua, terra, ſed & ipſum cœlum, quod ab Ariſtot. 1. Meteor. primum elementum vocatur.

Elementum propriè dictum.

Mixtionis verò elementa ſunt corpora ſimplicia, prima & communia, à natura condita gratia generationis mixtorum, nimirum ut mixtorum omnium communis materia eſſent ex quibus primò componi, & in quæ ultimò reſolvi omnia mixta naturaliter debeant. Talia corpora revera & propriè elementa dicuntur.

Definitio Elementi.

Quia igitur ex elementis componi, & in elementa iterum reſolvi mixtum corpus naturaliter debet, utriuſque ratione ab Ariſtot. definitur. Nam compoſitionis reſpectu 5. Metaphyſ. definitur id ex quo componitur aliquid inexiſtens, ſpecie indiviſibile in aliam ſpeciem: Sed reſolutionis & diviſionis ratione 3. de cœlo: Corpus ſimplex in quod cum inſit corpora diſſolvuntur, ipſum autẽ in alia quæ ſpecie differunt dividi nequit. Quare differentiæ loco indiviſibile in aliam ſpeciem utrobiq; ponitur, quo ſenſu à Galeno elementum definitur, minima pars ejus cujus eſt elementũ; Nam magnitudinis diviſio, (teſte Gal. 8. de placitis) nullum hujuſmodi minimũ

habet,

habet, ſed quæ aliquando ſiſtat terminumq; reperiat ſpeciei ſectio ſit, qualis in elementis non datur. Elementa verò non ſenſu ſolùm ſed & ratione partium penitus ſimilium abſolutè intelliguntur. Hæc elementa licèt ad genus cauſſæ materialis referantur; prima tamen omnium corporum materia non ſunt, ſed prima ſimplicia ſolùm corpora, & non abſolutè ſimplicia, quia compoſita ſunt ex actu & potentia, materia nimirum & forma, quæ per ſe ſpeciem non habent, ſed quæ complexu utriuſq; oriuntur corpora. Verùm elementum quodvis ſpeciem ſimpliciſſimam habet, & in partes ſpecie diſcrepantes diuiſibile nullo modo eſt. Alia verò corpora, quæ ex elementis componuntur, ſi non ſenſu ut mixta homogenea, ratione ſaltem in partes ſpecie diſtinctas diuiſibilia eſſe judicantur.

De numero Elementorum.

Talia autem elementa infinita numero non ſunt, cum differentiæ quibus diſtinguuntur corpora finitæ ſint, & ſub ſenſus cadant, ac infinitorum ſcientia nulla eſſe queat: Nec magnitudine indiviſibilia, ut quidam voluerunt, cum ex indiviſibilibus nullum corpus componatur, aut in indiviſibilia reſolvatur: Nec unum aliquid, alioquin omnia quæ eo uno conſtarent, unam naturam, unumquè motum haberent, & quia unum contrario caret, in eodem ſtatu omnia ſemper permanerent: Præterea nec plura impatibilia & penitus impermutabilia, alioqui mixtio & mixti corporis generatio nulla foret. Nam ubi ex pluribus quicquam componitur, quæ, qualia per ſe ſunt, talia ad extremum durant nunquam, teſte Galeno 1. de elementis, novam formam adipiſcetur, quæ in iis non præfuerat ex quibus conſtituebatur. Relinquitur ergò, plura elementa eſſe, numero finita, magnitudine diviſibilia, & natura ſua patibilia.

Numerus verò & diſtinctio elementorum

Elementorum numerus unde & quomodo inquirendus.

aliunde ſumenda non erit, quàm ex communibus omnium corporum mutabilium affectionibus. Hæ elementis primis corporibus primò inſunt, & ab iis propriè dependent. Nam quæ ex elementis & principiis aliquibus oriuntur, naturam illorum ſemper referunt & ſapiunt. Deprehendimus autem omnia corpora ſublunaria primum ad locum naturaliter moveri: Deinde alterationibus, generationibus & corruptionibus obnoxia, ac proinde qualitatibus duplicibus, locomotivis ſcil. & alterativis prædita eſſe. Quare hæ qualitates elementis primò inerunt, ac his qualitatibus diſtingui & intelligi elementa debent. Verùm ex qualitatibus motivis eſſe solùm quatuor mundi elementa locis naturalibus diſtincta (ex quibus inferior mundus componitur) intelligimus: ex qualitatibus alteratiuis naturam, finem & uſum elementorum deprehendimus. Ac primum eſſe plura ſimplicia corpora, ex diſcrepantibus ſimplicium corporum naturalium motibus ſurſum à medio mundi, vel deorſum ad medium manifeſtum eſt: Nam primùm ſimplici corpori ſimplex motus convenit; & compoſito motus ſimplicis prædominantis. Deinde nihil præter naturam ſurſum aut deorſum moveri dicitur, cui alius naturæ proprius ei oppoſitus non convenit. Præterea quod loco naturaliter movetur ad locum naturæ ſuæ accommodatum, qui forma quodammodo eſt, & perfectio corporis contenti, velut ad finem ſemper tendit.

De qualitatibus locomotivis.

Hunc impetum ad naturalem locum efficiens & continuans cauſſa, eſt qualitas motiva, grauitas ſcilicet vel levitas, quæ formæ elementorum non ſunt, ut aliqui voluerunt, ſed internum principium cum forma ſemper conjunctum, quod manente forma nunquam aboletur. Moventur quidem elementa ſurſum & deorſum à levitate vel gravitate, ac miſta quoque motu prædominantis elementi,

ſed

ſed non ut animalia. Nam in animalibus inclinatio ad motum eſt appetitus, elementis inclinatio ad locum eſt gravitas vel levitas. Deinde ut in animalibus aliqua appetitus cauſſa eſt ad movendum primò excitans: Ita in ipſis elementis grauitatis & levitatis cauſſa ejuſmodi nulla eſt: Sed quæ elementum generavit cum forma iſta inclinationem tribuit, cujus nixu ad locum naturalem niſi impediatur continuò movetur: Proinde ex ſe propriè elementa non moventur, ſed animalia ſolum, quòd animalia ubi quieverint, motum inchoare queant, ſine ulla cauſſa generante vel impedimentum tollente, quæ in elementis cæteriſque inanimatis neceſſariò requiritur. Grave autem & leve duplex eſt, aliud ſimpliciter & abſolutè, aliud cum alio comparatum. Simpliciter leve eſt, quòd à medio in ſuperiorem locum ad concavum lunæ ſemper tendit: Contra ſimpliciter grave, quod in imum mundi locum pondere ſuo ſemper decumbit. Alterius verò reſpectu grave & leve, quod cum æquali mole, qua aliquid præditum ſit, celerius ſurſum vel deorſum incitatur. Nam quæcunque ſurſum vel deorſum ad locum naturalem moventur, ea ſuperioribus graviora, inferioribus leviora ſunt. Quod autem levius rariorem, quod gravius denſiorem magiſquè compactam ſubſtantiam habet. Quare cum ignis ſupra omnia maximè emineat, terra verò ad imum mundi præcipuè decumbat, erit ignis abſolutè levis, terra abſolutè gravis. Cum autem ab extremo ad extremum per medium in quovis motu tranſitus fiat, & ubi natura conatur referre unitatem, extrema interventu mediorum, miro artificio ſemper conjungat, medium inter hæc duo, non unicum ſed geminum erit, quod partim eminere, partim ſubeſſe debeat, ac proinde unum quod ad naturam ignis propius accedat, nimirum aër: alterum quod ad

naturam tertæ, nimirum aqua. Mixta autem ex his quatuor elementis corpora motum prædominantis elementi ſemper ſequuntur, & ad locum prædominantis elementi naturaliter moventur, ut ibi conſerventur & quieſcant. Proinde ex gravitate & levitate non naturam & cauſſas elementorum, ſed eſſe ſolùm quatuor prima corpora locis diſtincta intelligimus. Conſequens eſt, ut elementorum naturam & cauſſas quatenus ſunt elementa & mixtorum materia cognoſcamus.

Natura Elementorũ.

Ac primùm natura elementi ex fine æſtimatur, finis autem elementorum eſt propter generationes mixtorum, ut ex definitionibus ſupra traditis apparet: Proinde huic finali cauſſæ & formam & materiam correſpondentem habebunt. Materia autem communis formis elementorum ſubſtrata, eſt illa prima, ſubjectum omnis mutationis primum. Hæc licet omnium formarum per vices capax ſit, nec formam propriam habeat, à formâ tamen alicujus elementi nuſquam ſeparabilis eſſe poterit. Verùm cum mixtio non ſit pura generatio, quæ eorũ tantum eſt, quæ in pura potentia, neq; pura compoſitio, quæ eorum quæ in actu perfecto, ſequitur mediorum eſſe, quæ ab actu perfecto reducuntur ad actum imperfectum. Proinde elementa miſtorum materia, formas & actus habebunt, quæ ab eſſe imperfecto ad perfectum poſſunt reduci, & conditiones materiæ in miſtis obtinere.

Forma Element.

Hæ formæ elementorum (ut Scaligeri verbis utar) actus materiæ quæquæ ſuæ ſunt, quæ materiæ, quia ad operoſiorem compoſitionem à natura deſtinatæ ſunt, factum eſt, ut ſicut & ipſæ, ita & formæ earum commiſceri queant. Verùm quia formæ iſtæ elementorum ignotæ ſunt, ac elementa gratia generationis mixtorum, quę ſine mutua actione & paſſione non fit; contrariis illis qualitatibus ſenſibilibus quæ tum activæ tum paſſi-

paſſivæ ſunt deſcribenda, determinanda & diſtinguenda elementa erunt. Tales autem ſunt præcipuè tactiles qualitates, non omnes tamen, ſed primæ ſolum illæ quæ alterativæ dicuntur, ad quas cæteræ tactiles qualitates reducuntur, & per quas κτ̀ τὰς συζυγίας elementa diſtinguuntur & intelliguntur, nimirum caliditas: frigiditas, humiditas & ſiccitas.

De qualitatibus primis alterativis.

Hæ quatuor qualitates non ſunt ipſæ formæ elementorum ſubſtantiales, quibus ineſſe ſpecifico conſtituuntur, vt Alexander & medici non pauci opinantur; ſed propriè accidentia conſequentia formas, cum quod unius reſpectu ſit ſubſtantia, alterius accidens eſſe nunquam queat: Nihilominus ut ſunt præparationes materiæ pro ſingulis elementorum formis educendis cum præviæ alterationes materiam proximam efficiant, principia & materia elementorum dicuntur. Deinde quia vi & mediante actione harum qualitatum, ſimplices illæ ſubſtantiæ miſcentur, & elementa miſtorum efficiuntur, nunc formalia principia, nunc formæ, nunc principia conſtitutiva elementorum vocantur, & non rarò tàm ab Ariſtotele quàm Galeno pro ipſis elementis ſumuntur. Non omnium harum quatuor qualitatum licet contrariarum, vel in agendo, vel in reſiſtendo æqualis virtus & efficacia eſt. Nam caliditas ad agendum potentiſſima eſt, & efficaciſſima; ad reſiſtendum verò omnium maximè infima. Deinde frigiditas, tertiò humiditas: omnium verò ad agendum inefficaciſſiama ſiccitas, ad reſiſtendum verò firmiſſima, deindè humiditas, tertiò frigiditas, quartò caliditas: quod à natura mira ratione factum fuit. Nam ſi elementum ignis, in quo viget calor, in reſiſtendo tantum, quantum in agendo, valeret, omnia ab igne nunc conſumpta forent. Proinde ut elementorum certa quædam proportio eſſet, natura vim contrariarum qualitatum in agendo & reſi-

reſiſtendo proportione quadam libravit & compenſavit. Omne autem contrarium in contrarium ſuum primò agit, & contrario primò patitur. Agit autem, ſi contrarium quantum fieri poterit in ſuam naturam convertat, quod fieri nequit, niſi aliquo modo perimat. Talem actionem & paſſionem & in ſimplicibus & in mixtis iſtæ quatuor qualitates habent, unde tàm activæ quàm paſſivæ dici merentur. Nam calidum in frigidum calefaciendo; & frigidum viciſſim in calidum refrigerando agit: Pari ratione humidum in ſiccum humectando, & viciſſim ſiccum id quod humidum exſiccando, in ſuam naturam convertit. Proinde ubi qualitates contrariæ, planè impares concurrunt, imbecilliorem validior ſuperat, & in ſuam naturam convertit: Sed ſi viribus quodammodò pares fuerint, altera alterā in ſuam naturam convertere nequit, ſed mutua actione & paſſione ſeſe mutuò contundunt & contemperant, donec ſub communis formæ imperio devinctæ perfectè uniantur. Talis unio tantum in mixtione conſpicitur ex illa duplici quatuor qualitatum pugna, ubi nova oritur actio, quæ non eſt contrarii in contrarium, ſed velut artificis in materiam. In hac actione quia humiditas & ſiccitas materiam obedientem actioni caloris & frigoris faciunt, paſſivæ qualitates dicuntur: Calor verò & frigus quia efficientis cauſſæ materiam determinantis rationem habent, activæ vocantur, quibus viribus ab Ariſt. potiſſimum definiuntur. Nam calidum definitur, quod per ſe homogenea congregat, ac proinde ex accidente aliena & heterogenea ſecernit: Frigus verò, quod tàm homogenea quàm heterogenea in unum confundit & cogit. Duæ verò reliquæ qualitates, patiendi facultatibus definiuntur. Nam humidum eſt quod alieno termino facilè, ſuo difficillimè continetur: Siccum contra, quatenus ſiccum pri-

primò, quod ſuis terminis facile coercetur. Deinde caliditas omnium qualitatum non ſolùm actuoſiſſima eſt, ſed & præſtantiſſima, æmula virtutis cœleſtis ſive potius virtutis cœleſtis proximum inſtrumẽtum. Nam ut homogenea in unum cogit, & heterogenea diſſolvit, proxima compoſitionis ſive generationis mixti, & reſolutionis cauſa judicatur. Proinde caloris reſpectu cæteræ qualitates vicem materiæ quodãmodo obtinẽt, peculiariter verò frigiditas rationem privationis & interitus habet; Non tamen frigiditas abſoluta privatione caloris intelligitur, ſed propriam actionem habet. Nam per ſe homogenea & heterogenea in unum cogit, conſtipat, & ad motum corpus ineptum reddit. Deinde calorem contemperat, & externam determinationem miſtis interdum ſuperaddit. His duabus qualitatibus in agendo inferiores, in reſiſtendo firmiores ſunt ſiccitas & humiditas, prçcipuè verò ſiccitas, ut ſupra dictum eſt. Unde nonnulli nullam actionem per ſe niſi mediante calore & frigore, ſiccitati & humiditati tribuunt. Verùm calor non per ſe ſed ut vapores excitat, humectat: ut humidum abſorbet, exiccat: Contrarium verò, ſi potentius ſit in cõtrarium ſemper agit. Erit igitur propria aliqua actio humiditatis & ſiccitatis ut dictum eſt. Peculiariter verò natura humiditatis eſt, primum calorem, deinde frigus obtundere, ac ſiccitatem in mixtione formabilem reddere; ſiccitatis verò eſt calorem & frigus acuere, ac humiditatem fluidam in unum cogere.

Cum igitur quatuor ſint primæ qualitates alterativæ; ſex earum combinationes enumerari poterunt, quarum duæ in natura locum non habent. Nam contrariæ in uno ſimplici non conjunguntur. Quare quatuor qualitatum combinationes erunt quibus elementa, prima qualitatum ſubjecta, diſtinguuntur. Nam agentes tantum patientibus copulari de- *Numerus elementorum.*

ri debent. Ita elementum calidum ſiccum eſt ignis, calidum humidum aer, frigidum humidum aqua, frigidum ſiccum terra. Ex his quidem elementis quodlibet duas qualitates intenſas ſecundum omnem latitudinem habet, id eſt, ſine ullius contrarietatis permiſtione, ſed non ſecundum omnem agendi vim & efficaciam. Ac proinde ut ad mixtionem ſecundum has agendi vires concurrit elementum, alteram qualitatem in ſummo, alteram in remiſſo habere dicitur; cum in quolibet genere unum reperiatur, quod cæterorum ſit menſura. Si igni caliditas, aeri humiditas, aquę frigiditas, terræ ſiccitas primò tribuitur. Et licèt ſine contrarii permixtione in igne & terra ſiccitas ſit, utrumq; tamen eodem modo ſiccorum principium dici non debet, ſed id quod mediâte ſua ſiccitate primo & per ſe exiccat, licet fortaſſe abſurdum non ſit, ignem vocare ſiccorum tenuium principium, ut terram craſſorum. Hæc elementa locis ſeorſim diſtincta; talia abſolutè non ſunt, qualia intelliguntur, & deſcribuntur, ſed ob vicinitatem contrariorum ſuis qualitatibus nõ penitus affecta, imò impura & multis modis permiſta, maximè verò duo intermedia aer & aqua. Proinde qualia per ſe ſunt ipſa mundi elementa, & qualia quoque ſint elementa quatenus miſtorum ſunt materia, ordine conſiderabimus.

De elemento ignis.

Ac primum ignis naturâ calidiſſimus eſt ac ob id ſicciſſimus, omniſque humiditatis expers, quæ caloris vim obtundere ſolet: proinde omnium elementorum ad agendum efficaciſſimus, ſed reſiſtentiæ minimæ. Nam forma ignis actuoſiſſima eſt, quod qualitatibus actuoſiſſimis ſit prædita. Quod verò minimæ ſit reſiſtentiæ ratione materiæ accidit. Nam forma materialis in tantum reſiſtit, vel cedit corrumpenti, quantum ſubjecta materia patitur: Materia autem ignis cum pauciſſimâ & rariſſima ſit, & ob raritatem diſperſa, facilimè ſe totam viribus agentis

expo-

exponit, quod non faceret, ſi conſtipata & denſa foret. Ob hanc eandem cauſam ignis leviſſimus erit, ac ejus naturæ, ut apud nos nulla vi contineri poſſit, quin continuo evolet & ſtatim corrumpatur. Quare ut cõſervetur pabulo continuo indiget, ex quo continua ſucceſſione generetur & velut flumen è fonte in ſublimi feratur pauloq; poſt deſinat ob imbecillitatem, corruptus ab aëre & vicinis corporibus. Pabulum autem illud proximum ignis apud nos eſt vapor aëreus, terreſtri ſiccitate permixtus: Hic à corporibus combuſtibilibus reſolutus ſtatim ab igne corripitur & flamma efficitur, quæ è fonte illo unde vapor reſolvitur continuò fluens & ad ſuperiora evolans, paulo poſt decidit: Nam flamma naturam ignis proximè refert, cum ignis hic noſter, qui vel flamma, fumus aut carbo eſt, in aliena materia ſemper ſit. Elementum vero ignis inter elementa mundi ſupremum locum tenet, ſub concavo orbis lunæ, quò naturaliter ignis tendit. Hic tenuiſſimæ flammæ comparari poterit, quæ ſine pabulo in propria materia conſervatur: Nam ignis ſublunaris proprie nihil aliud eſt quàm fervoris vis intenſiſſima, in materia tenuiſſima & rariſſima; ac proinde niſi acceſſerit materia denſior, non videtur, nec ut ignis noſter urit, ſed ad noſtrum ignem qui ſine pabulo non ſubſiſtit, eam rationem habet, quam aqua ad glaciem. Circumfertur ignis iſti in naturali ſuo loco ad motum cœli, vertigine quadam in qua licèt aliæ partes ſurſum, aliæ deorſum devolvantur, aliæ incraſſentur, aliæ reſolvantur ac totus ignis impuretur; quia tamen motus iſte ab interno principio non eſt, neque ab externo quod ignem corrumpit, ſed quod fovet, & conſervat; Proinde erit hic motus nec proprie naturalis, nec violentus, ſed quia neceſſarium inſtrumentum eſt cauſæ ſuperioris, quo inferiora cõſervantur, ſupra naturam ignis dici potius merebitur: Elemento ignis Cap. I.

aër

aer maximè cognatus eſt, non omninò levis, pronior ut à naturali ſuo loco, non aliter quàm aqua, deorſum quàm ſurſum impellatur: Quod à natura, teſte Averroë, mixtionis gratia (quæ circa terram fit,) factum fuit. Naturâ ſuâ aër, ut elementum, calidus & humidus propriè eſt, licet ab humiditate prædominante caloris vis obtundatur. Dominatur enim in aëre naturaliter, & non in aqua humiditas propriè dicta, quæ alieno termino non facilè continetur, altiuſque penetrat & permeat, non ex accidente, quæ ob denſitatem ſubjecti ſui magis ſentitur & adhæret. Nam minor qualitatis intenſio in ſubjecto denſiore magis ſemper agere poteſt, ut in ferro candente manifeſtè apparet, quod vehementius quidem quàm flamma urit, ſed ſecundum eſſentiam & qualitatis intenſionem minus calet. Verùm aër hic noſter, qui ſphæra ignis undique concluditur, nuſquam purus eſt, & his qualitatibus planè affectus, ſed primùm quia ſubſtantiæ tenuis & verſatilis eſt, ac ad patiendum habilis, contagione vicinorum facilimè afficitur: ac ſub contrariis qualitatibus magis quàm ullum elementorum, ad certos uſque terminos ſubſiſtere poteſt. Deinde ob perpetuas exhalationes & multiplices impreſſiones ſuperiorum, varias vices ſuſtinet, & ubique eiſdem qualitatibus non afficitur. Quare tota aëris ſphæra in tres partes ſive regiones diſtinguitur, quarum ſuprema & maxima, ob continuam cœli circumgyrationem & vicinitatem ignis, calida & ſicca, non abſolutè ſed in comparatione ſolum dicitur; Infima verò variam conſtitutionem habet: nam nunc ſicca, nunc humida eſt, ut vapores & halitus excipit; nunc calida quando radii ſolares reflexi magis uniuntur, ut æſtate; nunc frigida, quando ob diſtantiam ſolis à vertice radii obliquè diſperguntur, ut hyeme. Hæc regio non ultra ſe extendit, quàm reflexio illa radio-

radiorum ſolarium. Media aëris regio, quia nec radiis reflexis, nec converſionibus ſuperiorum corporum incaleſcit, frigida eſt, & à vaporibus contentis humida.

De elemẽto aqua.

Comprehendit aër terrenum globum, intra cujus cavitates aqua, quæ alieno termino ſemper includitur, ita continetur, ut ultra terræ ſuperficiem nuſquam emineat. Hęc duo elementa reſpectu aeris & ignis, vicem materiæ in mixtis quodammodò obtinent. Ut enim terra conſiſtentiam mixtis perfectis tribuit, & formas ſimul impreſſas diu retinet: Ita aqua ad impreſſiones & formas facilè ſuſcipiendas idonea efficit. Eſt autem aqua natura ſua magis gravis quàm levis, & frigidior quàm humidior, Imò principium frigidiorum, qualis aqua mente potius comprehenditur, quàm alicubi ſeorſim reperitur. Elementum aquæ Ariſt. Mare vocat, ubi maxima aquarum copia, licèt intra terræ viſcera, & in ſpecubus ſubterraneis ac in fluminibus & ſimilibus, non minima aquæ portio contineatur, quæ tamen nuſquam pura & ſuis qualitatibus affecta; alioquin omni ſapore prorſus careret.

De elemento terra.

Terra in imo mundi poſita, ubi coëunt effectus ſyderum, velut mater omnium mixtorum, maximeq; viventium eſt. Hæc naturâ ſuâ ſicca, frigida & gravis, proinde maximè denſa, conſtipata & ad motum inepta & opaca. An verò pura alicubi terra ſit & vel in centro, ut quidam volunt, dubitari non injuria poterit. Cogunt certè cœleſtia vim ſuam in unum circa terram, eamq; variè alterant, & cum aliis elementis permiſcent, præcipuè cum aqueo humore, qui partes terræ unit, qua actione variæ exhalationes excitantur, materia lapidum, metallorum, fontium & ſimplicium, quibus univerſa ferè terra referta eſt, An verò terra, licèt velut ſpongia ſit aqueo humore perfuſa ad aquam eam proportionem

habeat quam aqua ad aerem, & æqua in ſingulis elementis materiæ portio ſit, rarioribus tantum & denſioribus dimenſionibus expanſa, id diſcutiendum relinquimus.

Quare elemẽta mundi ſint impura.

Hæc ſunt illa quatuor elementa ex quibus velut partibus inferior mundus componitur, quæ tamen ut diximus, nuſquam pura & impermiſta ſunt, nec ſi eſſent, ita perdurare poſſent, cùm ob contrariorum qualitatum pugnam; tùm ob cõtinuam cœleſtium vim & efficaciam. Quod à ſummo rerum opifice ſapientiſſimè proviſum fuit, qui terram, aquam & aerem ita temperavit, ut apta mixtorum domicilia eſſent. Nam ſi iſta mundi elementa ſummis prædita qualitatibus forent, nullum animatum vivere, aut mixtum perdurare poſſet. Nihilominus in his elementis impuris, aliiſq; ſubſtantiis permixtis, illa prima & ſimplicia elementa, miſtorum materia, neceſſariò intelligenda erunt, nec alibi ſeparatim quærenda.

Ex his omnibus jam dictis colligitur, elementum quodque ut elementum ſimplex, corpus eſſe, compoſitum ex materia & forma ſimplici, ac habere ſuam gravitatem vel levitatem, quibus ad locum naturalem moueatur, habere item duas qualitates primas, quas Symbola vocabimus, quarum cauſſa agit & patitur. Hanc autem actionem & paſſionem elementorum conſequitur elementorum mutua permutatio, ſive ultrò citroque generatio, ac mixtio, mixtique generatio de quibus reſtat dicendum.

De mutua elementorũ transſmutatione.

Ac primum permutatur elementum unum in aliud, ſi duo viribus ita imparia concurrant, ut quod validius eſt, alterum in ſuam naturam convertat. Convertit enim permutato ſymbolo vel ſymbolis, quibus ab altero diſtinguitur. Nam duo elementa à ſe invicem, vel uno ſolùm contrario vel duobus

ſive

ſive duplici contrarietate diſtinguuntur. Quare elementa quæ communione unius qualitatis conveniunt, ac una contrarietate ſolum diſſident, faciliori & celeriori tranſitu permutantur: Quæ verò duplici contrarietate pugnant, planeque contraria ſunt, difficiliori & tardiori. Fit autem interdum, ut ex duobus contrariis elementis una utrobique qualitate permutata, medium aliquod elementum generetur.

Mixtio verò fit, quatenus omnia elementa viribus quodammodo paria concurrunt. Hæc generatio aut corruptio non eſt, licet ſine mixtione & elementorum συγκρίσεως, mixti perfecti generatio, & ſine elementorum διακρίσεως, naturalis mixti corruptio nulla fiat. Nam generatio propriè eorum eſt, quæ in pura ſunt potentia: miſtio verò miſcibilium, quæ aliquo modo exiſtere debent. Quæ enim abſolutè corrupta ſunt, nec ullo modo ſubſiſtere intelliguntur, permiſta dici nunquam poterunt. Veluti cum lignum in ignem convertitur, & ardet, ignem cum ligno miſceri non dicimus, ſed lignum corrumpi, ignem generari. Eadem ratione de alimento quod non miſcetur cum corpore, ſed in ſubſtantiam corporis convertitur. Mixtio verò compoſitio dici ſolet, & compoſitio interdum miſtio, licet vocabulum compoſitionis multis natura differentibus tribuatur, & pro quavis unione non raro accipiatur. Nam quæ propriè componuntur miſceri quodammodo dicuntur, & quæ permiſta ſunt compoſita corpora vocantur. Deinde ut miſtio, ita compoſitio propriè dicta eorum eſt, quæ actu ſeparatim ſubſiſtere & cum aliis conjuncta eſſe poſſunt. Proinde miſtio & compoſitio propriè dicta, non erit formæ cum materia (quæ teſte Alexandro unio ſolùm dici debet) aut ſubiecti cum accidentibus, aut accidentium inter ſe; ſed corporum *De mixtione.*

præcipuè illorum quæ facilè dividi & terminari poſſunt. Nihilominus ipſa miſtio idem quod compoſitio propriè non eſt, nec compoſita omnia miſta. Nam miſta perfectè contemperata ſunt, compoſita verò non. Deinde compoſitio eorum dicitur, quæ actu perfecto ſunt, ſive quæ actu naturali ſub ſua forma propriè ſubſiſtunt, & unum ens formaliter non faciunt. Sed unum per accidens, ob continuationem terminorum & confuſionem partium non perfectè contemperatarum. Qualis compoſitio non à natura ſolum fit, ut in metallis aliquando videmus, ſed & ab arte, quando vel liquida liquidis, vel ſicca ſiccis, vel ſicca liquidis permiſcentur aut verius junguntur, ſive confunduntur. Mixtio verò propriè dicta, eſt corporum quæ non ſolùm juncta & unita ſunt, ſed & ita contemperata, ut unum ens formaliter faciant: Proinde mixta ſub ſua forma propria non ſubſiſtunt, nec actu ſuo perfecto, ut voluit Avicenna, ſed formas habent refractas & conſociatas, ac unius formæ imperio devinctas & mancipatas. Qualis miſtio propriè artis non eſt, ſed ut Galeno credimus, Dei & naturæ opus. Finis autem miſtionis eſt miſcibilia ad perfectam unitatem reducere. Quod non fit ſi miſcibilia vel ſimilia fuerint; vel in partes ad ſenſum minimas diviſa quoquo modo uniantur; nec ſi tota per tota dividantur, ut Stoici voluerunt; verùm ut fiat perfecta miſtio, requiritur primùm: ut miſcibilia diſſimilia ſint, & ex contactu agant; nimirum ut communem materiam habeant, & vel contraria vel contrariis qualitatibus prædita ſint, quibus in ſe mutuò agere & à ſe mutuò pati queant: Deinde ut illæ vires quodammodo pares ſint: Tertiò ut miſcibilia εὐόριστα ſint, id eſt, facilè dividi & terminari queant, ac in mixtione determinationem ſuſcipere, quam per ſe non habent: Quartò ut unum in alterum non corrumpatur,

tur, ſed omnia eodem modo permaneant, & miſto non potentia ſolum & virtute, ut latini voluerunt, ſed revera inſint, ac iterum ſeparari queant. Talia miſcibilia propriè ſunt illa quatuor elementa, proxima miſtorum materia. Nam ubi elementa iſta quatuor viribus paria concurrunt, propter communem materiam & contrariarum qualitatum pugnā, ita ſe mutuò refrangunt & contundunt, ut cōtemperatis eorum actibus, velut materia proxima communi formæ ſive actui ſeſe ſubſternant, & ad medium quoddam reducta novam ſpeciem conſtituant. Nam finis miſtionis eſt, ut diximus, plura diverſa ad unitatem reducere, quæ reductio ſine mutatione eorum quæ miſcentur & reducuntur fieri nequit. Ea autem mutatio, generatio & corruptio non eſt, ſed propriè alteratio. Proinde definitur ab Ariſtotele miſtio, miſcibilium alteratorum unio. Iſta alteratio miſcibilium ſive elementorum perfecta eſſe debet, ſi perfecta ſit mixtio, quæ ſine accurata ſingulorum diuiſione, nova particularum continuatione, aliarum rarefactione, aliarum condenſatione &c. fieri nequit. Hac mutua actione elementa ita franguntur, ſibi mutuò complicantur & conſociantur, ut ſub ſuo eſſe perfecto nunc non conſerventur, ſed ſub illa miſti forma, quæ contemperatis elementorum viribus ſubitò emergit, diverſa determinans & perfectè uniens, cujus formæ reſpectu, formæ elementorum conditiones materiales ſolùm obtinent, & ut neceſſaria inſtrumenta illi miſtionis formæ ſubſerviunt. Nam (ut eleganter Scaliger) ad miſti generationem, neceſſe eſt elementorum formas inter ſe ſuis domitas qualitatibus, priſtinum naturæ rigorem, ſub unius potioris imperio depoſuiſſe. Huic permiſtioni & illi permutationi elementorum materia aliqua communis, nimirum illa prima, de qua ſupra diximus, ſubjecta

 eſt,

eſt. In qua actione primarum qualitatum elementa ita permiſcentur, ut nulla pars miſti dari poterit, quæ miſta dici non debeat, nullave pars actu reperiatur, in qua elementa omnia non ſint, & ex qua ſecretione elici minimè queant. Nam niſi omnia in quovis mixto perfecto elementa fuerint, miſtio perfecta eſſe non poterit, & cum omnis mixtio circa centrum mundi ſit, terra neceſſariò inerit: Si terra, & aqua quoque, quæ terræ ſiccitatem continet, & formabilem efficit. Si terra & aqua: & horum contraria, ignis ſcilicet & aër, alioqui perfecta miſtio & miſti diſſolutio nunquam erit. Verùm in miſtis quæ conſiſtentia prædita ſunt, terra aquam mole ſuperat, in cæteris non item. In omnibus autem terra & aqua, ut præcipua materia, mole ſua ignem & aërem excedunt ſed non virtute. Nam igni prima virtus & efficacia tribuitur, quæ homogenea in unum cogit; Deinde aëri, qui tenuitate ſua maſſam ex terra & aqua penetrat, temperat, & quaſi fermentat, adeò ut aër terræ & aquæ permiſtus, idoneum pabulum igni ſuppetat: & calor igneus cum aërio junctus, totam illam maſſam permeare, permiſcere, definire & concoquere queat, ac ad eum finem deducere quem natura intendit. Cauſſa autem, quæ finem & formam intendit, eſt illa efficiens, quæ actiones primarum qualitatum moderatur ac dirigit. Nam primæ qualitates in agendo per ſe modum ſervare nequeunt, nec mixtionis aut generationis ullius cauſſa dici poterunt, ſed inſtrumenta ſolum illius cauſſæ, quæ actiones earum gubernat, & ad certum finem dirigit. Dirigit quidem miſtionem & generationem in animatis anima, aut plaſtica vis in ſemine: Tamen cum finis mixtionis & generationis ſit continua & perpetua ſubſtantiarum naturalium ſucceſſio, à motu continuo mixtio & generatio dependebit, & cauſſam

naturalem continuam ac perpetuam habebit. Motus autem continuus nullus eſſe poteſt, niſi circularis, natura, tempore ac dignitate primus. Cauſſa autem naturalis perpetua corpus illud ſolum erit, quod hoc motu circumfertur, nimirum cœlum. Igitur illæ ſubſtantiarum mutationes efficientia & motu cœleſtium gubernantur & exiſtunt. Verùm cum effectus ſint contrarii, cauſſas contrarias habebunt, & ab uno motu ortus & interitus, elementorum σύγκρισις & διάκρισις propriè non dependebunt. Nam horum contrariorum effectuum cauſſa duo continui & oppoſiti motus in cœlo ſunt, & partes diſcrepantes diſcrepantibus motibus prǫditæ, quæ ad conſimilem poſitum haud unquam redeunt. Quare ortus & interitus, miſtio & diſſolutio, quamdiu mundus durabit, nunquam deficiet, ac ad mutationem cœleſtis motus quaſi in orbem perpetuo ibunt. Hactenus de elementis, elementorum permutatione & miſtione; De Temperamentis verò & cæteris, quæ propriè conſequuntur miſtionem, nunc dicemus.

CAPUT II.

De Temperamentis.

IN perfecta mixtione, ex mutua contrariarum qualitatum actione, oritur, quod græcis *κρᾶσις*, latinis temperies, temperatura, aut temperamentum propriè dicitur: & quia plura in ſe complectitur, à nonnullis Complexio vocatur.

Quomodo in miſtione ex primarum contrariarum qualitatum pugna, *κρᾶσις* oriatur, & quid propriè ſit, non omnes conſentiunt. Alii volunt ex illis quatuor qualitatibus planè corruptis, oriri vel duas medias qualitates, ut recentiorum nonnulli, vel unam communem, poteſtate cæteras quatuor

Quomodo quatuor primæ qualitates concurrant in temperamento-

continentem, quæ temperamentum dicitur: ut Avicenna, contra Fernelius ex qualitatibus ſummis, junctis, & permanentibus, oriri κρᾶσιν putavit.

Reiicitur opinio Avicennæ & Fernelii.

Cum autem temperamentum omnium conſenſu ſit, quod ad actiones benè vel malè obeundas mixtum diſponat, qualitas dici poterit, orta, non ex primis qualitatibus planè corruptis: ſic enim & mixtio & mixti diſſolutio nulla erit, ac medium illud unius potentiæ ſemper permaneret, ſed ex primis confuſis & ad eam unitatem reductis, quæ formæ illius mixti propriè convenit. Non tamen ex qualitatibus extremis, junctis, & permanentibus κρᾶσις oritur, ut Fernelio videtur, ſed ex qualitatibus mutua actione & paſſione primum alteratis, remiſſis, & refractis deinde unitis: alioqui conſequeretur, unum contrarium in aliud nunquam trãſire, & cum Empedocle, elementa incorruptibilia ſemper permanere, nullamquè mixtionem eſſe, quæ miſcibilium alteratorum unio definitur. Nam propriè mixtio non eſt, ubi qualitates extremæ in ſummis gradibus permanent; aut ubi una qualitas alteram planè vincit, & in ſuam naturam convertit; ſed ubi mutua actione & paſſione contrariæ qualitates ſeſe contundunt, & reprimunt, donec ad concordiam & unitatem deveniant, quod non fit ſine alteratione totius per totum.

Diſtinguitur temperamentum à mixtione.

Hæc unio & concordia temperamentum propriè eſt, & mixtis perfectis tantum tribuitur. Ut enim unione ſubſtantiarum elementorum fit mixtio, mixtiq; generatio; ita unione qualitatũ κρᾶσις: & ut ſubſtantiæ elementorum ſunt materiæ mixtionis, ita qualitates elementorum ſunt materia temperamenti: qualitates elementorum dico, vt vires illorum proprias, & non ſimpliciter qualitates, quæ pro modo ſubjecti ſui vires variant: Nam eadem calo-

caloris in aëre & igne vis non eſt, nec frigoris in terra & aqua: præterea, nec pari mole omnia elementa ad mixtionem concurrunt ut alibi diximus. Medici verò nonnulli temperamentum cum mixtione confundunt: Nam aliqui temperamentum ipſam mixtionem, aut mixtionis rationem dicunt: alii in mixtione duplex temperamentum ſtatuunt, unum ex permixtione ſubſtantiarum, alterum ex qualitatum. Galenus 1. de Element. cap. 9. temperamentum vocat, ipſam elemẽtorum commoderationem, & ſecundum poteſtatem æqualitatem: verum paſſim in lib. de tem. qualitatem vocat, alibi, ut 1. de uſu part. c. 9. ſubſtantiam & formam.

Temperamentũ Galeno nunc qualitas nunc ſubſtantia & forma.

Cum autem temperamentum ſit propria & proxima actionis cauſa: actio enim omnis à forma; forma verò ſine neceſſariis inſtrumentis efficax non eſt: Nam quatuor ſunt quæ in animato corpore cohærent, functio à facultate, facultas à forma mediante partis temperamento ut diſpoſitione neceſſaria: proinde Galenus temperamentum alibi qualitatem vocavit, quatenus eſt ἀλλοίωσις orta ex mixtione elementorum: ſine qua efficax non eſt forma. Alibi ipſam ſubſtantiam & formam apellauit, quatenus ſubſtantiam partium determinant, ut neceſſaria conditio & materiæ diſpoſitio pro forma educenda & conſervanda, ſine qua non ſubſiſtit, & per quam propriè operatur, & tum ut Medicus proximam evidentem, inſtrumentalem cauſam pro prima ſumit. Nam medico forma, qua pars agit aut patitur eſt temperamentum, & ut Gal. 7. Meth. cap. 3. ſcribit, conſervare temperamentum eſt conſervare actionem & formam. An verò forma, aut principalis aliqua virtus ſit, dans eſſe temperamento; Philoſophi magis eſt, quàm medici, inquirere.

Temperamentum

Finis igitur temperamenti eſt, non ſolùm quocunque modo operationes formarum adjuvare,

Propriè eſt inſtrumentum forma & harmonia primarum qualitatum.

ſed inſtrumentum neceſſarium eſſe ſine quo non operatur ulla ſubſtantia aut pars; habent quidem formæ omnes naturales ingenitam agendi vim, quam non exerunt niſi in ſubjecto aptè diſpoſito & præparato: aptè diſponitur temperamento velut proprio inſtrumento: quare, ut diverſa ſunt partium temperamenta, ita forma exercet ſuas facultates, ac diverſas & diſcrepantes edit actiones, quod Gal. 7. Meth. cap. 3. innuit, ubi actionem partis propriam ab alterius ita efferre dicit quemadmodum temperatura à temperatura. Quare temperamentum propriè ut inſtrumentum ad aliud ſemper dicitur, & qualitas ſimpliciter non eſt, nec unione primarum qualitatum tantum definitur, ſed unione in ea proportione quæ inſeruit formæ mixti tanquam primario artifici: ſimilitudine concentus in voce & fidibus. Nam ut uniuſcujuſque cantus ſua eſt vocum harmonia, ita in generatione mixti, contrariæ elementorum qualitates coëuntes temperamentum non efficiunt, aptum actionibus illius formæ niſi concordi harmonia mediocritate coëuntes ad talem gradum reducantur qualem mixti perfecti in ſuo genere forma poſtulat.

Definitio temperamenti.

Ex quibus colligitur, quod temperamentum ſit harmonia ſive unita quædam proportio, quatuor primarum qualitatum orta ex miſtione perfecta in hunc finem, ut ſit velut inſtrumentum neceſſarium ad omnes mixti illius perfecti actiones. Quia verò hunc finem, ut ſit velut inſtrumentum neceſſarium in mixtione perfecta, calori naturali vis agendi primario tribuitur, vt ab Ariſt. 4 Meteor. c. 1. demonſtratur, in eo præcipuè temperamentum conſiſtere videtur (licet omne calidum non dicatur) quo calore corrupto mixtum neceſſario reſolvitur. Calor autem naturalis duplex eſt: unus σύμφυτος ſive complantatus, mixtis homogeneis & partibus ſimilaribus

bus

bus proprius, qualis calor ex quavis perfecta mixtione oritur: alius ἔμφυτ☉ ſive innatus & vivificus, corpori animato proprius, vt practica ſeminis in prima generatione productus ut proximum animæ inſtrumentum. Hic, ut ab anima dirigitur commune omnium partium vinculum eſt, ac toti animato corpori largitur tale temperamentum, quale illa animati ſpecies poſtulat.

Temperamenti alia ratio in animatis, alia in inanimatis.

Quare alia temperamenti ratio eſt in inanimatis, ut mineralibus & metallis: alia in animatis: Nam in metallis, gemmis, & aliis corporibus homogeneis aut ſimiliaribus, totum & ſingulæ partes unius ſunt temperamenti: In animatis verò, diverſa ſunt ſingularum partium temperamenta, ob diverſum calorem partibus ſimilaribus connatum, diverſamque ſtructuram: & totum in quavis ſpecie ex diverſis partium temperamentis, unum temperamentum obtinet, propter illum unum calorem innatum partes continentem. Hujus ratione animalia calida & humida dicuntur, non abſolutè, ſed ad demortua collata & ſtirpes in quibus calor innatus non adeò viget, ut Gal. 1. de temp, c. 5. voluit.

In animalibus duplex conſideratur temperamentum. Radicale & fluens.

Verùm in animalibus duplex apparet temperamentum, unum fixum, innatum, ſive radicale; ortum in prima conformatione ex ſemine & materno ſanguine, ſub quo ſexus temperatura continetur: aliud fluens, ortum, non tàm in prima conformatione quàm poſt, ex iis quæ extrinſecus accedunt. Hoc perpetuò mutabile eſt ob res non naturales, licèt non ſemper tranſeat limites ſanitatis: deinde, facilè reſtituitur: verùm radicalis temperatura licet ætatum decurſu, caloris nativi in humidum actione, & graviſſimorum morborum incurſu varietur, penitus tamen ante diſſolutionem mixti non extirpatur, nec facilè aut unquam reſtituitur, ut in febri hectica apparet. Hæc radicalis

temperatura in animatis eſt, de qua hic propriè agimus.

Differentiæ temperamentorum

Temperamenti diviſio ex vario contrariorum concurſu ſumitur. Quot enim modis variantur in mixtione elementorum vires, tot temperamentorum differentiæ oriuntur. In mixtione, aut menſura elementorum omnium æqualis concurrit, ſive qualitates primæ viribus pares, aut impares vires & inæqualis menſura facultatum elementorum: Ubi autem æquales contrariorum vires occurrunt refrangentes ſeſe in puncto medio, inter extrema, mixtum quoddam exquiſitè & ſimpliciter medium oritur, & temperamentum abſolutum quod εὔκρατον & σύμμετρον vocatur: ac quoque temperamentum quo ad pondus.

Temperamentum ad pondus.

Ubi autem qualitatis viribus impares, & elementorum inæqualis menſura ad miſtionem concurrit, miſtum abſolutè temperamentum non oritur, nec temperamentũ abſolutè medium, ſed quiddam alicui naturæ, & functionibus eius tantum accõmodatum; diſtans in quadam latitudine à medio quo ad pondus, intra certos terminos: aliud enim accommodatum eſt uni naturæ omnibuſquè eius functionibus; aliud alteri. Quare, tale temperamentum in ea mediocritate eſt, quæ ad poteſtatem tantum refertur, & unicuiquè pro dignitate & naturæ modo convenit: quale quid iuſticiam eſſe dicimus, quæ ſuum cuique pro dignitate tribuit, unde temperamentum ad iuſticiam vocatur. In iſto inæquali qualitatum concurſu, aut una qualitas cæteras vincit, ſive excellit; aut duæ cæteras duas; nunquam autem tres unam: ſi una ſemper qualitas intelligatur cæteras vincere, quatuor ſimplices oriri poterunt temperaturæ, nimirum, calida, frigida, humida, ſicca: ſin duæ, cæteras duas: quatuor compoſitæ ſive coniugatæ, nimirum calida ſicca, calida humi-

Temperamentum ad iuſticiam.

humida, frigida ſicca, frigida humida. Quare ex ſententia Galeni, novem erunt temperamenta, unum abſolutè medium. εὔκρατον dictum, octo illius medii reſpectu δύσκρατα ſive intemperata.

Temperatura novem.

Nihilominus tàm philoſophi quàm medici ſimplicia quatuor temperamenta unà cum medio omiſerunt, & aliqui duo tantum temperamenta calidum ſiccum, & frigidum humidum poſuerunt. Cæteri iique illuſtriores, quatuor compoſita temperamenta: & Athenæi ſectatores, temperamentum perfectum ſub calido & humido comprehendi dixerunt. Exiſtimarunt fortaſſe (ut Averrhoës) activas qualitates in mixto ſine ſuis paſſivis non conſiſtere. Verùm, cum omnis mutatio a contrariis, & ex contrariis, fiat, in contraria: in mixtione quatuor qualitatum contrariarū fieri poſſe videtur, ut unum cōtrarium ab altero vincatur, cæteris duobus ad æqualitatem revocatis, tamen tale medium abſolutè non eſt, ſed ſenſibile ſolùm, & quo ad nos, parvo tempore durans. Nam una δυσκρασία ſola non diu durat; Quare de temperamento medio ad pondus quod ſub calido comprehendi nequit, ut rectè demonſtrat Galenus, an revera in natura ſit; & an temperamentum dici debeat, quod ad actiones tantum refertur, dubitari non injuria poterit.

Varia opiniones de numero temperamentorum.

Tale quoddam medium temperamentum dari poſſe, mixtione artificiali ex aqua ferventiſſima & frigida: item ex aqua & cineribus Galen. 1. de Temp. c 9. oſtendere conatur: cum tamen miſcere ſit Dei & naturæ opus, & temperamentum illud, tantum ſenſibus tale videatur, nec perfectum ſit. verùm 1. de Sanit. Tuen. c. 5. medium tale vix inveniri, & ſi inveniatur, propter infinitas mutationes, ne momento quidem ſubſiſtere fatetur. Quare imaginatione potiùs concipitur, quàm revera ſubſiſtit,

An detur in natura temperamentum quoad pondus.

ſiſtit, ut norma & menſura exceſſuum & defectuum, cujus menſuræ conſideratio neceſſaria judicatur, non ſolùm ut per hoc medium, tanquam per menſuram alias temperaturas examinemus, & intelligamus: ſed etiam, ut in hoc medium, velut in normam intenti, unicuique conuenientem diætam præſcribamus, & ſtatum corporis intemperatum corrigamus. Quare Galenus temperamentum ad pondus, ſtatuæ Policleti comparavit, quam canonem artifices vocarunt, quod partium omnium competentiam ad unguem haberet. Verùm cum temperamentum propriè aliquid in natura ſit, & ad actiones referatur, & functionum gratia dicatur, illud temperamentum perfectiſſimum erit, à quo perfectiſſimæ functiones, quale non eſt temperamentum ad pondus, regula tantum exceſſuum & defectuum in imaginatione conſiſtens: ſed illud ad juſticiam, actionis cauſa, propinquum tamen canoni, temperamento ſcilicet ad pondus.

Temperamentum perfectiſſi. à quo perfectiſſima actiones.

Deinde illud in toto animatorum genere perfectiſſimum temperamentum habebit, quod præſtantiſſimas & perfectiſſimas actiones edit; Præſtantiſſimas autem actiones edit homo, igitur in toto animatorum genere humana ſpecies temperamẽtum perfectiſſimum habebit. Præterea in humana ſpecie, ille, qui functiones, tàm animi quàm corporis præſtantiſſimas habet, εὔσαρκος ſit temperatiſſimus erit, cujus reſpectu cæteri homines intemperati dicũtur, calidi nimirum, frigidi, humidi, aut ſicci. Ex quibus apparet, (ut docet Gal 1 de Temp. cap. 6.) εὔκρατον & σύμμετρον multis modis dici, ſicut quoq; intemperatum, calidum ſcilicet, frigidum, humidum, ſiccum, quæ elementis abſolutè quidem inſunt, mixtis verò in comparatione tantum tribuuntur. Quare ubi de temperamento alicujus mixti quæritur, abſolutè reſpondendum non eſt.

Nam

Nam medium ſive σύμμετρον aliud abſolutè conſideratur in toto ſubſtantiarum genere, æſtimando pares elementorum vires, & non actiones, quale medium, ut diximus, norma tantum eſt exceſſuum & defectuum, verùm ut Gal. demonſtrat, huic in natura correſpondere videtur cutis hominis temperati, inprimis vola manus; inſtrumentum præcipuum tactus, & regula ſenſibilium.

σύμμετρον quadrupliciter conſideratur.

I. Abſolutè in toto ſubſtantiarum genere.

Deinde aliud medium conſideratur in univerſo animatorum genere, ex actionum perfectione & dignitate: id ut diximus eſt homo aut humana ſpecies, cujus collatione, aut animalia alia dicuntur calida, alia frigida, alia humida, alia ſicca.

II. In toto animatorũ genere.

Tertiò quælibet animata ſpecies propriam temperaturam habet, naturæ ſuæ convenientem, in magna latitudine; quare in quavis ſpecie, medium ſive σύμμετρον aliquod conſideratur, quod ex actionis præſtantia judicatur, & illud in quavis ſpecie ἔυκρατον dicitur, quod optimè ſe habet, & functiones ſuas perfectiſſimè exercet. Hoc σύμμετρον diverſimodè conſideratur, aut enim ratione omnium gentium omniumvè climatum, quomodo ſub quarto climate temperamentum perfectiſſimum erit: vel ratione certi alicujus climatis & regionis: Nam alia eſt conſtitutio Scythis qua ſani ſunt; alia Indis: atque hoc reſpectu medium in quovis climate erit, cujus ratione alia corpora dicuntur, & intemperata calida, frigida, humida, vel ſicca.

III. In qualibet animatorũ ſpecie.

Præterea individuum aliquod temperatum aut intemperatum dicitur, ad quodvis obvium conferendo: vel etiam ſui reſpectu propter temporis, ætatis, diætæ & ſimilium diuerſitatem.

IV. In mutua comparatione.

Eadem in partibus conſideratio eſt vel reſpectu totius, vel ad ſe invicem. Nam homo reſpectu omnium partium in toto aut æquabiliter temperatus dicitur, aut inæquabiliter: Æquabiliter autem,

Homo ratione partium vel eſt æquabiliter temperatus vel inæquabiliter.

non

non quia omnia membra unius ſunt temperamenti, ſed quia omnium membrorum diverſè temperatorum debita proportio & competentia eſt: quæ competentia, ſi fuerit partium ſingularum perfectè temperatarum, non ſolùm æquabiliter, ſed etiam perfectè temperatus dicetur: Inæquabiliter verò temperatus vocatur, ſi non ſit omnium partium naturalis ἀναλογία, ſed aliæ juſto calidiores, aliæ frigidiores, ut Galen 2. de temp. c. 6. explicat. Deinde ubi partes inter ſe comparantur, aliæ temperatæ judicantur, aliæ intemperatæ, calidæ nimirum, frigidæ, humidæ, vel ſiccæ. Eadem ratio eſt in ætatibus, temporibus anni, alimentis, medicamentis, ac in ſumma in rebus naturalibus & non naturalibus, quæ omnia vel actu talia ſunt, vel poteſtate: quæ autem actu talia ſunt, horum prompta eſt cognitio, utpotè quæ tactu propriè diſcernuntur: quæ verò poteſtate, id quod dicuntur, parva intercedente mutatione fieri poſſunt; ac ratione potiſſmum æſtimantur, ut Galen. 2. de tem. c. 2, demonſtrat.

Quid actu & quid poteſtate temperatum & intemperatum.

Partium ſingularum humani corporis temperamenta.

Verùm ut à partibus incipiamus, primum id tenendum eſt, omne molle vel durum, mediocri calore præditum, humidum vel ſiccum eſſe. Deinde omne exangue frigidum: contra, omne ſanguine abundans, calidum, verum ſanguinis vocabulo, & venalis & arterialis intelligitur. Quare quę pars inter hæc medium locum obtinet, temperatiſſima erit, talis eſt cutis in homine, maxime æquę in vola manus & in ſummitatibus digitorum, ut ex uſu & compoſitione ejuſdem Galen. 1. de temper. c. 9, oſtendit. Quare cum hac collatæ aliæ partes intemperatæ dicuntur calidæ, frigidæ, humidæ, ſiccæ, ac primum ex partibus cor, licèt ob compoſitionem minus calidum videatur ob ſanguinis & ſpiritus copiam pars calidiſſima judicatur. Deinde jecur, hinc caro muſculorum, lien & renes.

Partes calidæ.

Dein-

Frigida ſicca.

Deinde partes frigidæ aliæ ſimul duræ ſiccæquè ſunt, aliæ humidæ: frigidiſſimus autem & ſicciſſimus eſt pilus & quæ extra prominent: deinde os & cartilago, hinc χονδροσυνδεσμὸς, poſt tendo, deinceps membrana, árteria, vena, tandem nervi duri: Nervi verò molles, frigidi quidem ſunt, ſed mediam in ſiccitate & humiditate naturam obtinēt, ut cutis: Frigidæ ſimul & humidæ ſunt primum adeps, quia frigore concreſcit, deinde medulla oſſium, hinc cerebrum & ſpinalis medulla. Verùm à cute incipiendo, primum, humidi ſunt nervi, ſenſum deferentes, deinde, cor, jecur, lien, caro ſimplex, pulmo, hinc ſpinalis medulla, cerebrum, tandem oſſium medulla & adeps.

Frigida humida.

Humorum temperamenta.

Prætèrea inter contenta humano corpori neceſſarii ſunt humores, qui ex elementis per media alimenta gignuntur, & quatuor elementis comparantur. Nam flava bilis, igni; pituita, aquæ; ſanguis aëri; melancholia terræ correſpondet, & ſimilibus qualitatibus prædita ſunt. Verùm præter calorem, partibus ſingulis connatum, ſive temperamentum ex miſtione genitum, à corde, velut fonte caloris innati, per arterias in totum corpus omneſquè partes, diffunditur, calor, ſive ſpiritus vitalis, natura calidiſſimus, cujus appulſu vita exiſtit: exceſſu, mors ſupervenit, & in corpore ſingularum partium vires in actum deducit, & unit, omniaquè regit ac moderatur. Hæc omnia ad corporis humani conſtitutionem requiruntur, & ex his temperamentum totius quoque æſtimatur. Homo autem temperatiſſimus judicatur, à corpore, & ab animo, facultatibuſquè animi: A corpore verò, corporiſque habitu; ſi apta omnium partium ſit conſtitutio, imprimis verò trium partium principalium, cordis, jecoris, & cerebri: Deinde, ſi habitus medius ſit, inter craſſum & gracilem, mollem & durum, calidum & fri-

Vnde æſtimetur temperamētum totius corporis humani.

Signa hominis temperatiſſimi.

CAP. II.

& frigidum, hirſutum & glabrum: Præterea, ſi corpus vividũ ſit, apteq; perſpirans, & pilos habeat colore medios inter album & nigrũ, ſed cum puer eſt, magis ruffos, cum juvenis, magis nigros; Ab animo verò, ſi animo medius ſit, inter timidum & audacem, cæteroſq; affectus. item ſi prudens, perſpicax, alacer, humanus: præterea, ſi benè alimenta concoquat, & digerat, omneſquè actiones tàm animales quàm naturales inculpatas habeat, & medius ſit inter ſomnolentum & pervigilem.

Signa hominis calidi.

Qui ab hac mediocritate diſcedunt, intemperati judicantur; Nam calidi latas venas habent, ob jecoris cordiſq; calorem: ſed pingues non ſunt, piliſq; abundant, & capillo magis nigro ſunt, & acri calore præditi, animo verò magno, iracundo, & audaci: verùm, ſi ſicci ſimul ſint, corpore erũt gracili, magiſq; nigro, hirſuto & duro; deinde animus magis præceps ferus & implacabilis, cũ actionũ promptitudine, præterea pervigiles: Sin calidi ſimul & humidi, erit corpus magis carnoſum, molle, colore ex albo & rubro, obnoxium putridis morbis: animus verò præceps, ſed nec ferus nec implacabilis.

Hominis frigidi.

Qui verò frigidi ſunt, anguſtas habent venas ex quibus quod in ſanguine pingue eſt extra decidens concreſcit, & non diſcutitur, unde pinguiores ſunt magis quàm carnoſi, & natura deſides, corpore glabro, calore miti, pilis magis albis, animo demiſſiori & timidiori. Verùm, ſi ſimul humidi fuerint, erit corpus molle, magis obæſum, & debile, deinde ſegnities ingenii ſtupiditas, & ſomnolentia major: Sin frigidi ſimul & ſicci, erunt corpore duriore & graciliori, animo conſtanti, ſed triſti & timido.

Requiſita in conſideratione tempera-

Verùm in temperamento totius æſtimando ſingularum partium, temperamenta prius obſervanda erunt, præcipuè verò trium principum partium, ut Galenus *lib. artis medicinalis* declarat: Deinde niſi

æqua-

æquabile temperamentum ſit, ex una parte ſolùm non eſt conjectandum: nec etiam ex ſolis moribus. Præterea diſtinguenda eſt partis naturalis temperies, à non naturali, & videndum, ex quibus, & in quæ mutationes factæ ſint. Nam aliquando præſens nota eſt index prioris temperamenti, quare ante omnia ſexus & ætas conſideranda erunt.

CAP. II.

menti cuiuſque.

Temperamentum ſexus.

Sexus autem ſua conſtitutio ſive temperamentum proprium eſt; Nam Galen. 2. *de ſemine*, non alia ratione marem aut feminam generari dicit, niſi ob caloris copiam & inopiam: copia enim caloris eſt, quæ membra genitalia in maribus ſolis extrudit: quare naturali conſtitutione, mares ſemper calidiores, ſicciore ſquè feminis ſunt, quod pilorum multitudo, excrementorum natura, actionum robur & celeritas, aliaquè plura manifeſtè arguunt. Verùm, illa ſanguinis menſtrui in feminis redundantia, caloris copia non fit, ut quidam voluerunt, ſed potius à debilitate caloris, non perfectè concoquentis & digerentis ſuum alimentum.

Temp. ætatum.

Deinde, ætas nihil aliud, quàm ſpacium vitæ, quo actione nativi calidi in ſuum humidum, corporis conſtitutio manifeſtè mutatur, Mutatur autem corporis conſtitutio ſtatim à prima generatione, pro qua mutatione alii aliter ætates numerant, & aliqui tres potiſſimas, juxta præcipuas mutationes, Adoleſcentiam, florentem ætatem, & declinantem ſive ſenilem: Hippocrates *libr.* 1 *de carne*. ſeptem ætates ponit, eaſquè diſtinguit juxta annorum ſeptimanas. Alii verò ut annum, ita vitam in quatuor quadrantes dividunt, adoleſcentiam ſcilicet, quæ infantiam, pueritiam, pubertatem, & adoleſcentiam propriè dictam conprehendit, ad viceſimum quintum aut triceſimum ætatis annum: Deinde juventutem ſive florentem ætatem ad 30. aut 40.

Tertiò, conſiſtentiam ad 45. aut 50. Quartò ſenectutem, quæ ingraveſcentem ætatem & decrepitam continet, & extenditur ad finem uſque vitæ. Quælibet ætas ſuum temperamentum habet, ac primum, quia formatio animalis ex ſemine & ſanguine rebus calidis & humidis fit, quibus ſicceſcentibus, partes continuè formantur & perficiuntur donec animal in lucem prodeat, edito verò animali velociſſimè augetur; erit igitur infantium temperamentum calidiſſimum & humidiſſimum, cum in alio conformatio & auctio fieri nequeat: procedente verò ætate, animal ſiccius efficitur, calore naturale humidum ſuum depaſcente, ad extremum uſque ſenium ubi marceſcit. In medio extremæ humiditatis & ſiccitatis eſt floreſcens ætas, ſed non frigoris & caloris. Nam ab infantia ad conſiſtentiam uſq; æqualis quodammodo calor manet, differẽs à puerorum calore tantum qualitate, quæ ex difflatus impuritate creatur. Nam puerorum calor eſt blandus, vaporoſus, ſubſtantia purus & copioſus. Iuvenum verò acris, mordax, & ex alieni admiſtione impurus: qui duo calores tamen, non aliter differunt, quam idem calor, in ſolii aqua, & balnei aere. Quæ ætas florentem ſequitur, frigidior, ſicciorquè ſemper evadit, quare: extremum ſenium in frigiditate & ſiccitate conſiſtit, viaquè ad interitum eſt, unde naturalis tabes dici poterit: verum illa ſenum ſiccitas, eſt ſecundum ſubſtantiam ſolidarum partium omnium, & non ratione excrementorum; Nam ſenes ob debilitatem caloris nativi, non concoquentis alimenta, excrementorum copia humidi ſunt, licet in partibus ſolidis ſicciſſimi ſint. Conſideratur quoque temperies in rebus non naturalibus, à quibus alteratur noſtrum corpus, ac primum aër nos ambiens variatur, vel ratione temporum anni, vel regionum & locorum.

Quatuor anni tempora in ſe conſiderari debent ex vincentibus in unoquoque qualitatibus & non collatione mutua. Dividitur quodlibet anni tempus, in initium, medium & finem. Medium ſtabilem conſtitutionem, & qualitatem naturalem cõtinet, Initium aliquid naturæ temporis anni præcedentis adhuc retinet, finis ſenſim ad qualitatem temporis conſequentis inclinat. Ver autem naturaliter diſpoſitum, calidum & humidum non erit, cum ea conſtitutio putridis & peſtilentialibus morbis maximè oportuna ſit, Ver verò, (*Hipp.* 3. *Aphor.* 9) ſaluberrimum eſt, morbiſquè, exitialibus minimè obnoxium, quare erit in medio omnium exceſſuum, & etiam medium ferè inter æſtatẽ, quæ naturaliter ſicca calida eſt, & hyemẽ, quæ frigida humida; Præcipuè veris medium, licèt ob Solis acceſſum, qui terræ meatus reſerat, multoſquè vapores humidos ſuſcitet, ver ad caliditatem & humiditatẽ potiſſimùm inclinet, unde à Gal: interdum calidum humidum exiſtimatur. Autumnus verò æſtatis & hyemis reſpectu temperatus videri poterit, cum tamen graviſſimis morbis ſit oportunus, quod inæqualitati caloris & frigoris tribuitur, ut Hipp. 3. *Aphoriſmorum* 4. hac ſententia ſignificavit: Cum eodem die modo frigus afficit, modo calor urget, autumnales morbi expectandi erunt: nihilominus ſiccior eſt quàm humidior, quare ſiccus meritò judicatur, ſed ex calore & frigore miſtus ſive inæqualis.

Temperamentum rerum non naturaliũ Temporum anni.

Deinde regiones & loca terræ aërem & corpora quoque contenta immutant & variant. Differunt autem regiones pro ratione climatũ & poſitus cœli: quare regiones ſub Urſa', frigidæ, humidæquè ſunt; ſed teſte Galeno 2. *Sanit. tuen. c.* 7. homines ibidem inæquali temperamento præditi ſunt. Nam exteriora frigidiora ſunt, ideoq; corpore molli, pingui, albo & glabro magis ſunt, capillo recto.

Temp. regionum.

ruffo, aut ad album declinante; Interiora verò immodicè calent, undè moribus ſunt magis agreſtes, feroces, auſteri & inhumani, item ſimplices & incauti. Qui verò in calidis regionibus degunt, ob ambientem æſtum exteriora torrentur, & calor naturalis foras extrahitur, undè cutis ſicca & nigra eſt, corpus gracile, capillus niger, criſpus & fragilis, moribus ſævi & crudeles, ingenio ſubdoli & aſtuti: Verùm, qui in temperatis regionibus degunt, naturaliter in medio omnium exceſſuum ſunt, & totum corpus magis temperatum habent, ut ſupra dictum eſt. Præterea natura ipſius regionis corpus animumq; variè diſponit, & aliter montoſa, aſpera, aliter curva, pratenſis, aliter plana: itidem aliter tenuis aër aliter craſſus vel impurus; Eadem ratio eſt in conſuetudine & vitæ ſtudio, ut Hipp. de aqua & aëre demonſtravit.

Poteſtate temperata vel intemperata.

Quæ hactenus propoſita ſunt, omnia actu talia ſunt, qualia dicuntur. Poteſtate verò talia vocantur, quæ idipſum quod eſſe dicuntur, nondum ſunt, ſed poſſunt evadere, ſi exhibita aut corpori admota à calore nativo leviter immutetur, cujus generis ſunt medicamenta, quæ corpus noſtrum immutant, & alimenta quæ in ſubſtantiã corporis vertuntur, quę omnia temperata aut intemperata dicuntur collata ad humanum corpus potiſſimum. Verùm temperata nulla dicuntur, quia idem prorſus cum humano corpore temperamentum habent, ita enim corpora humana eſſent, ſed quia à calore noſtro in actum deducta qualitatem hominis temperati non ſupergrediuntur. Quæ verò una vel duabus qualitatibus ſuperant, intemperata vocantur idque ab illa qualitate, qua ſupergrediuntur calida, calida, frigida, humida, ſicca. Sed de his aliiſquè medicamentorum facultatibus ſuo loco dicemus.

DE

CAPUT III.

De Anima eiuſdemque Facultatibus in genere.

QUia functiones humanæ, à facultatibus oriuntur: facultates, aut ipſa anima ſunt, aut ab eſſentia animę promanant: ut functionũ cauſæ intelligantur ordo poſtulare videtur, ut animam animæq; facultates primum cognoſcamus. Deinde ut corpus parteſque corporis in quibus facultates ſubſiſtunt, & à quibus functionum integritas & læſio. Eſſe autem animam, ex actionibus, quibus animata ab inanimatis diſtinguuntur, omnibus teſte Galeno perfectè notum eſt, idq́; notiſſimo axiomate, quo nihil ſine cauſſa fieri æſtimamus. Animadvertunt enim omnes, animatum corpus nutriri & augeri, deinde animalia à ſeipſis moveri & extra ſe poſitæ ſpeciem percipere; quæ omnia in defunctis ſublata cauſſa abolentur.

Philoſophorum & Medicorum opiniones de natura anima.

Verùm quæ illa cauſſa ſit quæ anima vocatur, ſive quid ipſa anima aut animæ natura, pauci veterum Philoſophorum, excepto Ariſt. aut etiam Medicorum explicarunt. Nam relictis veterum opinionibus, quas 1. *de anima* Ariſt. refellit, Hippocrates eſſentiam animæ non explicavit, & ut Stoici ferè, cum calore naturali confundit. Nam 1. *de Diata* ex aëre & igne eam componit, 6. *Epidem.* calorem nativum vocat, alibi verò naturam appellat. Galenus licèt paſſim ingenuè fateatur, ſe ignorare quid anima ſit, tamen cum Hippocrate *libro de Tremore & palpit.* calorem naturalem ſive ſpiritum primogenitũ & inſitum vocat, eumq́; naturalium operationũ autorem eſſe dicit, quo extincto vita perit.

Proin-

Proinde 7. *de Placit.* ex duobus alterum neceſſarium eſſe ipſam animam, vel quoddam fulgidum & quaſi æthereum corpus eſſe, ſcilicet ſpiritum naturalem (ad quod aſſerendum velint nolint, conſecutione cogente, coguntur Stoici & Ariſtoteles) vel incorpoream quandam ſubſtantiam, uti tamen hoc corpore velut principali vehiculo. Nihilominus libro *Quod animi mores &c.* ipſam animam corporis temperamentum eſſe concludit: obſervavit enim functiones à functionibus ita differre, ut temperamenta à temperamentis. Deinde ſeruato temperamento functiones ſervari & facultates permanere, præterea animi mores corporis temperamentum ſequi, proinde in corporis temperamento defixus, functiones ab ipſius corporis temperamento, ut prima & principali cauſſa oriri exiſtimavit. Verùm *cap. ult. de fœt. & form.* fatetur ſe veritum ſemper fuiſſe animæ ſubſtantiam definire, immo 6. *Epidem. com* 5. qui aliquid de ea, dequè immortalitate animæ affirmarint, audacia magis quàm ſapientia antecedere. Præterea eam cognitionem ad medicinam uſum nullum habere, ſatiſquè eſſe ſcire, tres animæ partes ſive facultates ſedibus diſtinctas in humano corpore exiſtere, (*lib. de ſubſtantia natur. facult.*) & ſi aliqua immortalis ſit, ancillari tantum eorum naturis, quæ ex miſtione temperata ſunt. Nam quamdiu naturalis temperies corporis ſervatur, impoſſibile erit eam ſejungi. Quamquam autem perfecta animæ cognitio Medico neceſſaria non ſit, philoſopho tamen utilis & digniſſima videtur, à quo Medicus principia ſua & animæ cognitionem mutuatur: deinde, Philoſophus proxima operationum inſtrumenta à prima operationis cauſſa ſemper diſtinguere debet.

Refelluntur qui dicunt

Nam ſi anima id ſit, quod totum corpus omneſquè ejus partes perficit & gubernat, ac motum ſen-

ſenſumquè tribuit, corpus certè non erit, ſive ſpiritus naturalis, alioqui anima illa, quo dirigeretur & contineretur, vinculo indigeret, & per ſe tantarum operationum cauſſa nunquam foret. Verùm ut Ariſt. 2. *de Generat. animal.* teſtatur, ſpiritus ille ab anima dirigitur, & non eſt ipſa anima, ſed operationum animæ comes & inſtrumentum. Deinde corporis harmonia aut temperamentum anima non erit. Nam in quovis animato una propriè eſt anima, ut pòſt apparebit, ſed tot miſtiones, quot partes: nec etiam aliquid erit ex elementis ortum, ſed quiddam ſuperioris naturæ quàm elementa, quippe cum perficiat, augeat, loco moveat corpora ex elementis compoſita. Denique cum ipſo corpore anima non mutatur, & ſenectus aliæquè affectiones animatorum non fiunt, quia anima aliquid paſſa eſt, ſed quia corpus, quemadmodum in ebrietate & morbis evenit: & licèt ira, gaudium & ſimilia, animæ interdum tribuantur, animæ tamen motus non ſunt, ſed ab anima proficiſcuntur, & corpus afficiunt, ac ad totum hominem pertinent, quales ſunt cæteræ actiones præter intellectus, quas ſine corporeo inſtrumento anima per ſe exerit. Quamquam autem anima corpori ita devincta ſit, ut ſine apto & diſpoſito corpore nec operetur, nec etiam inexiſtat; corporis tamen temperamento non ancillatur, ſed contra corporis temperamentum, ut idoneum inſtrumentum ipſi animæ ſubſervit. Nam ut anima in corpore ſubſiſtat & facultates animæ exerceantur, requiruntur inſtrumenta certo modo diſpoſita & temperata. Quare rejectis veterum Medicorum opinionibus, animæ cognitionem ex Ariſtotele, & veris Philoſophiæ principiis potius æſtimabimus.

Animam corpus aut temperamentum eſſe, aut ſpiritũ innatũ.

Ac primum cum perfectè omnibus notum ſit animam exiſtere: neceſſe erit eam aut in numero ſubſtantiarum aut accidentium eſſe. Verùm cum acci-

Ratio cognoſcendi eſſentiam animæ.

accidens vi ſubſtantiæ, in qua ſubſiſtit, uno determinato modo propriè agat: anima verò tot tantarumq; operationum per ſe cauſſa ſit, accidens certè non erit. Quod ſi igitur ſubſtantia, aut materia, aut forma, aut ex utraque compoſitum quiddam. Verùm cum materia per ſe τόδε τὶ non cõſtituat, ſed δυνάμις ſolum ſit, & paſſionis principium, nulla vi agendi per ſe præditum, aptum tantum, ut ab alio perficiatur, materia non erit anima: neque etiam compoſitum, nam animatum compoſitum quiddam eſt ex anima & corpore, corpus verò in eorum numero non eſt, quæ in ſubjecto ſunt, ſed potius ipſum ſubjectum & materia. Quare relinquitur, quod ipſa anima ſit forma ſive ἐντελέχεια, eaquè prima, proprius ſubſtantiæ actus & forma materiam informans, ac actiones producens, qualis ἐντελέχεια habitui & ſcientiæ comparatur, non autem ἐντελέχεια ſecunda, ut contemplatio, aut quemadmodum Ciceroni videbatur, ἐνδελέχεια agitatio & motio: quæ duplex eſt, una inchoata & imperfecta, formam præcedens, altera perfecta effectus conſequens formam. Perficit enim anima corpus, non ut ars externũ actionis principium, ſed quaſi natura & principium inſitum corpus phyſicum, non omne ſed aptum actionibus animæ, quæ actiones vitę nomine comprehenduntur. Nam vita à Philoſophis actionũ omnium unio & communio dicitur. Verùm cum facultas illa, quæ vitæ particeps, nulli inſit, niſi corpori organico, qua differentia ipſa natura animatum ab inanimato evidenter diſtinxit, corpus aptum actionibus animæ, neceſſariò pluribus partibus cõſtabit, quæ ita naturaliter diſpoſitæ erunt, ut facultates animæ ſuſcipere & ut idonea organa certo modo moveri, functioneſque debitas obire queat. Nam anima duo præſtat, primò informat, complet & per-

& perficit corpus organicum, ſive animatum in eſſe ſpecifico conſtituit: deinde utitur corpore jam informato & animato tamquam organo: utriq; actui corpus aptum actionibus animæ habile eſſe debet. Verùm prioris reſpectu ex anima & corpore, ut ex actu & potentia, animatum conſtituitur. Deinde, ipſa anima eſſentia & ratio corpus organici judicatur, & ſine anima, nullum corpus phyſicum, organicum dicitur: perinde ac ſi fingatur, inſtrumentum aliquod artis alicujus, ut ſecuris corpus à natura formatum eſſe, quemadmodum fœtus humanus in utero per novem menſes: eſſentia certè illius ſecuris erit id, ratione cujus dicitur ſecuris, forma ſcilicet, organum illud, quatenus organum, informans, veluti anima: qua ſeparata, homonyme ſolum ſecuris diceretur. Verùm cum ab arte ſecuris fiat, & corpus phyſicum non ſit: eſſentiæ ejus ratio anima non erit, ſed potius ſumpta ſimilitudine, à corporis animati partibus, de toto judicandum erit, veluti ſi oculus fingatur animal, ipſius anima erit facultas videndi, ἐντελέχεια prima oculi, qua ſublata oculus non erit oculus niſi homonyme, ut oculus pictus aut lapideus.

Definitio animæ.

Ex quibus colligitur, quod anima propriè ſit, ἐντελέχεια prima corporis phyſici, potentia vitam habentis, & talis, cujus partes ſunt organa. Manifeſtior animæ cognitio evadit, ſi propter quid animæ corpori inſit, nimirum ſi ex propriis operationibus intelligatur, quas facultate inſita de ſe promit. Ab anima autem vita proficiſcitur, ut diximus, illaque vitam habere dicuntur, quæ vegetantur, quæ ſentiunt, quę loco moventur, & quę intelligunt: quibus veluti gradib. animata inter ſe diſtinguuntur. Quare horum fons & principium erit anima, & id quo alimur, ſentimus, intelligimus & movemur primo,

Hæ

De faculta-tib. animæ.

Hæ functiones in homine à diverſis facultatibus unius animæ proficiſcuntur, quæ diverſæ animæ non ſunt, nam una in quovis vivente anima eſt, quæ in partes natura diſcrepantes non dividitur. Sunt autem facultates vires quas anima de ſe promit ad munerum functiones, hæ in unoquoque vivente originaliter in una anima ſunt, à qua promanant, ut diverſæ operandi rationes, & agentis conditiones ſive proprietates, ſed in corpore, ut in ſubjecto recipiuntur. Cum igitur facultates functionum cauſſa dicantur, quot ſunt opera & functiones in quovis animato, tot erunt animæ facultates, at quatuor primæ functiones ſunt, vegetatio nimirum, ſenſus, motus & intellectus. Quare in homine quatuor facultates enumerari poterunt, quarum prima ab Ariſtot. nunc φυτικὴ, nunc θρεπτικὴ nunc γεννητικὴ dicitur, & à Stoicis facultas naturalis: ſecunda ſenſitiva, tertia motiva, quarta intellectiva. Verùm motiva à ſentiente facultate ſeparata non eſt, ut alibi dicemus. Quare tres primæ facultates erunt, naturalis, ſentiens & rationalis, quibus etiam veluti gradibus animata inter ſe diſtinguuntur.

Tria anima-torũ genera.

Nam tria ſunt genera animatorum, primum & infimum genus, quod unica ſolum facultate præditum eſt, nimirum vegetativa, ut ſtirpes: ſecundum quod cum vegetatione vel ſenſum ſolum, vel ſenſum & motum habet, ut animalia: tertium & perfectiſſimum, quod omnibus facultatibus inſtructum eſt, ut homo. In his tribus animatorum generibus, tres diſtinctæ ſunt animarum ſpecies, quæ ob inopiam vocabulorum iiſdem appellationibus, quibus facultates ipſæ, ſemper deſignantur, cum tamen, ubi eadem facultas, ibi eadem animæ ſpecies non ſemper ſit; nam facultas intelligens in homine cum

ſen-

ſentiente neceſſario conjuncta eſt, & in brutis ſentiens cum vegetante Attamen eadem animæ ſpecies vbiquè non eſt, nec etiam in animalibus diſtincta eſt anima vegetans à ſentiente, aut in homine intelligens à cæteris, ſed vna tantum eſt, & ſimplex anima in homine, à qua omnes hæ potentiæ promanant, & quæ in ſe ut totum poteſtativum, omnes potentia includit, non aliter ferè quàm pentagonus, quæ figura ſimplex, tetragonum & trigonum poteſtate continet. Nam ut in cæteris formatis, forma neceſſario in toto eſt, ita in ſingulis animatis una anima in toto omnibuſquè partibus erit, licèt principaliter in uno membro, ubi primario reſidet ſive radicatur; deinde, quia ab una illa anima promanāt omnes facultates uniuſcujuſquè animati: anima ut poteſtativum quiddam: ſecundum omnes potentias ſimul junctas, in quavis parte erit, nimirum originaliter omnes facultates in toto omnibuſquè partibus erunt, quemadmodum ipſa anima. Nam ubi eſſentia, ibi agendi facultas. Verùm cum nihil recipitur, niſi aptum natum ſit recipi, in quacunque parte quælibet facultas ſubjectivè non erit. Nam quælibet facultas (excepta intellectiva) organum requirit certo modo temperatum & diſpoſitum, in quo recipiatur, & per quod exerceatur. Quare facultas indiſtincta & indifferens, à proprio facultatis organo determinatur & contrahitur, ut ùbicumquè anima invenerit organum, ibi facultas operetur, nec alibi propriè dicatur: nam in organo facultas perficitur. Præterea facultas, quæ ratione ſui impatibilis, ratione organi variatur, & interdum depravatè agit, aut munere ſuo fruſtratur, unde Ariſt. 1. *de Anima*, ſi ſenex acciperet oculum juvenis, videret ut juvenis. Intellectus verò in homine proprium organum non habet quo perficiatur, nihilominus, quia imaginatione utitur, ibi propriè intelligitur,

An plures animæ in homine?

Anima ut poteſtativum in toto & ſingulis partib. at facultates ſubjectivè ubi operantur.

CAP. III.

Sedes animæ cor.

tur, ubi imaginatio. Quoniam verò ineſſentialiter ordinatis ad primum aliquod ſemper deveniendum erit, omniſquè pluralitas ad unitatem aut unum aliquod primum revocari debet, in quo plura communicant & conſpirant, omnia in quovis animato membra ad primum aliquod colligari & conſpirare debent, non aliter ferè, quàm omnes facultates ad unam animam. Quare erit unum membrum in corpore primum, radix animæ & fons caloris innati, à quo cætera membra vitam ſuſcipiunt, alioqui ſi plura principia prima eſſent, totum corpus conſpirabile non diceretur. Tale membrum, cor neceſſario in animatis corde præditis erit. Nam cor omnium conſenſu, eſt fons vitæ & caloris innati, deindo adminiculo & vi caloris innati partes omnes in corpore facultates exerunt, & in actum deducuntur. Unde ſpiritus ille ab Hippoc. pro anima ipſa accipitur: atque ita cor facultate ſua cæterarum partium vires ſuſcitat, perficit & complexu ſuo fovet.

Medicorũ opinio de facultatibus animæ, earũquè ſedib.

Galenus, Hippoc. & Plato, tres differentias animæ conſtituerunt; & non omnem animam ut Ariſtot. ſed [humanam] diviſerunt, & Plato in ἐπιθυμητικὴν, θυμοειδῆ & λογιστικὴν quas Galenus, naturalem, vitalem & animalem vocavit. Proinde vitalẽ facultatem à vegetativa diſtinguunt, & ſub animali ſenſitivam & rationalem comprehendunt. Præterea has animæ differentias, certis ſedibus in corpore humano diſtinguunt, nam naturalis ſive appetitiva in jecore, vitalis ſive iraſcibilis in corde animalis ſive rationalis in cerebro ſedem habere dicitur, ac ab his tribus velut fontibus vires in totum corpus diffundere putantur quibus animal regitur. Deinde libro *Quod animi mores cap. 2.* exiſtimat Galenus, quamlibet harum facultatum appetitu ſuo ad agendum

dum impelli, & naturalem appetitu cibi, potus & rei venereæ: vitalem deſiderio vindictæ, gloriæ, libertatis, &c. rationalem, appetitu cognitionis, veritatis, ſolertiæ &c. Quare ut facultas, ita triplex appetitus Galeno erit, naturalis, vitalis, animalis. Præterea Galenus 5. *de placit.* ex decreto Hippocratis & Platonis affirmat, animam humanam non modò facultates multas in ſe habere; ſed etiam ex partibus illis diverſis genere, naturaquè diſcrepantibus compoſitam eſſe. Verùm, an hæ differentiæ novam animæ ſpeciem conſtituant, an anima in partes ita dividua ſit, meritò dubitatur. Nam primo vitalis nullam animati ſpeciem conſtituit, nec appetitus differentiæ, ſpecies aut facultates animæ ſunt. Præterea ex ſejunctis partibus anima compoſita non eſt, ſed ſimplex forma; omnis coagmentationis expers; nam ſi tot animæ diſtinctæ in homine eſſent, quot facultates, in unum non conſpirarent, & quo continerentur vinculo indigerent. Verùm continet anima ipſum corpus, ut forma eſſentialiter individua, quod verò dividatur, id per accidens ſit, ratione facultatum, vel quia corpus continet. Nam ubique una animæ ſpecies in toto & ſingulis corporis partibus exiſtit, quod vel ex ſurculis ab arbore avulſis apparet, qui eadem animæ ſpecie, ſubjecto diſcriminante vivant: cujus contrarium in perfectis animalibus evenit, quia diſtinctiora organa requirunt. Deinde in perfectioribus animatis ubicumque ſuperior facultas eſt, ibi neceſſariò eſt inferior. Quare in uno animatorum genere, hæ facultates non origine, ſed ratione & inſtrumentis diſtinguuntur, in diverſis verò animatorum generibus, & ratione & origine.

An anima diuidatur in partes natura diſcrepantes?

Nihilominus ut admonet Galenus accurata animæ cognitio Medico neceſſaria non erit; ſed tantum facultatum, ut in corpore velut ſubjecto perſi-

Qualis conſideratio

anima Medico neceſſaria ſit?

perficiuntur & exiſtunt: & quanquam ipſa anima unà cum omnibus facultatibus ſuis radicaliter in corde ſit, nulla tamen peculiariter in corde perficitur aut manifeſtatur, excepta vitali ſive pulſifica, qua cor in centro microcoſmi ſubſiſtens, cęteris partibus radios vitæ ſubminiſtrat, & vires diſtribuit, ac ſingularum partium facultates in actum educit. Nam ibi formaliter & propriè facultas dicitur, ubi in ſubjecto perficitur & manifeſtatur, quod in corde non fit, nam ſi omnes ibi perficerentur, impedirent actum primum & præſtantiorem, nimirum vitam. Et licet ultima perfectio ſanguinis in corde ſive à corde ſit, ſine qua nulla vegetatio, prima tamen ejus generatio alteri principio adſcribenda erit, nimirum jecori. Quare Medicus, ut artifex, cui cura corporis demandata eſt, in proprio ſubjecto ſingulas facultates conſiderat, ac ratione ſubjectorum facultates diſtinguit: & licet ſine vita nulla ſit vegetatio, quia tamen vitalis facultas & cordis actiones læduntur ſine manifeſta læſione facultatis naturalis aut animalis, vitalem ab utraq; diſtinguit. Deinde, quia ſine ſenſu ratio non exercetur, rationalem facultatem cum ſenſitiva conjungit. De ſingulis facultatibus in ſpecie infra dicemus.

CAP. IV.

De natura & differentiis partium humani corporis.

QUia functiones humanæ à facultatibus animæ perficiuntur mediantibus inſtrumentis, explicatâ naturâ animæ & diſtinctione facultatum, conſequens eſt, ut inſtrumenta, nimirum corpus parteſq; corporis humani cognoſcamus.

Pars

Pars autem uno modo non ſemper ſumitur, nec unâ ratione corpus humanum dividitur: nam omne quod naturaliter in corpore continetur & ad conſtitutionem ac conſervationem ejus requiritur, pars communiter vocatur. Ita Hippocrat. 6. *Epidem. con.* 7. corpus humanum dividit in continentia, contenta & impetum facientia. Continentia ſunt partes ſolidæ, in quibus reſidet facultas; contenta humores, qui à facultate naturali gignuntur: impetum facientia ſunt ſpiritus, qui facultates deferunt & conſervant.

Cap. III.

Pars communiter ſumpta.

Pars proprie dicta

Propriè tamen partes humani corporis ſunt continentia, ſcilicet ſolidæ partes, quæ ad numerum permanent, & in quibus reſidet facultas ut in ſubjecto, pro quarum conſtitutione facultas operatur. Nam ſi partium ſolidarum naturalis conſtitutio fuerit, bonas actiones; ſin vitiata, læſas actiones producit. De his igitur partibus ſolidis tantum agemus. Galenus, locum, membrum, partem & particulam, ut Ariſtoteles diſtinguere non videtur; ſed communiter omne quod totum complet, partem, particulam & membrum vocat. Pars propriè in comparatione ad totum dicitur. Verùm quidvis in corpore pars corporis dici non meretur, ſed quod ad totius conſtitutionem facit, & ab anima regitur, communeſquè facultates ſuſcipit, ac ſanitate præditum, morbiſquè obnoxium eſſe per ſe poterit.

Definitio partis propriè dictæ.

Quare pars propriè ſumpta definiri poterit, corpus toti cohærens communi vitâ conjunctum & ad illius functiones uſumvè comparatum. Excluduntur ergó è numero partium, non ſolum quæ præter naturam corpori adhærent, ut tophi, verrucæ & ſimilia; ac quoque contenta & impetum facientia, ut ſupra dictum eſt: ſed etiam unguès & cili, quorum teſte Galeno *cap.* 9. *Art. Med.* genera-

Cap. IV.

tio quidem eſt, ſed nullum regimen. Nam propriè non nutriuntur & accreſcunt; ſed materiâ ad radices appoſitâ in longum tantum proferuntur, & certis terminis non definiuntur: Deinde excluditur oſſium medulla, quæ partis alimentum eſt & non pars. Nam pars eadem numero manere debet: Eadem quoque ratione adeps è numero partium removetur, quia tempore inediæ partes nutrit & abſumitur, ac certis terminis non definitur: nihilominus ungues, medulla, adeps ac etiam pili, licèt impropriiſſimè, communi partis appellatione non rarò tàm à Galeno, quàm Ariſtotele continentur. Galenus verò 1 *de Vſu part. cap.1.* partes deſcribit, quæ undequaque circumſcriptionem propriam non habet, nec undequaq; aliis conjunctæ ſunt: ſed (*ibidem cap.*8.) quæ ad totius alicujus conſtitutionem concurrentes ſibi ipſis conpatiuntur & conſentiunt, ſive in famulatum unius actionis omnes conſpirant. Actio autem illa vel eſt totius animalis vel certi alicujus organi: quare partes duplices primum erunt. Nam quæ in famulatum actionum totius animalis conſpirant, magnæ quidem & totius animalis partes dicuntur, & ab Ariſtotele mēbra vocantur, veluti, pes, manus, oculus. Quæ verò ad totius alicujus organi actionem referuntur, minoris partes ſive particulæ propriè dicuntur. Ita oculus ex multis conſtat particulis, quæ omnes ad unam actionem ſcilicet ad viſionem conſpirant.

Cōmunis partiū diviſio: in membra & particulas.

Conſiderantur verò & diſtinguuntur partes vel ratione ſubſtantiæ ſuæ, vel ut ad actionem referuntur. Ratione ſubſtantiæ dividuntur partes omnes corporis humani, in ſimplices, quæ ſimilares, homogeneæ, primæ, primigeneæ partes, & ſenſibilia corporis elementa interdum vocantur; & in compoſitas, quæ diſſimilares & heterogeneæ, & non rarò organicæ partes & organa dicuntur.

Propria diviſio I. Ratione ſubſtantiæ in ſimilares & diſſimilares.

Partes

Partes verò ut ad actionem referuntur, vel organa ſunt, vel ad organi perfecti conſtitutionem concurrunt: organum autem ab operatione proprie dicitur, & 1. *Meth. cap.6.* definitur, pars cujus operâ communem toti actionem edere poſſumus. Deinde Galen. *libello de Different. morb.* alia organa vocat prima & ſimplicia, ut arteriæ & venæ, quæ paſſim ſimilaribus annumerantur; alia ſecunda & compoſita, ut partes diſſimilares. Quare organa non æſtimantur ex ſubſtantiæ ſimilitudine & diſſimilitudine, ſed potius ex debitâ figurâ cum juſtâ magnitudine & ſitu, vel quia ad actionem idoneam omnium partium competentiam habent, quæ omnia magis in diſſimilaribus reperiuntur quàm in ſimilaribus, ut poſt apparebit, unde diſſimilares partes ferè ſemper organicæ vocantur.

CAP. IV. *II. Vt ad actionem referũtur in organa vel organi partes.*

Quid pars ſimilaris.

Pars ſimilaris ut Ariſtoteles 1. *de Hiſt. animal.* definit, eſt quæ in partes ſibi ſimiles dividitur, ſive ut Galen. 8. *de Placit.* cujus partes inter ſe totique ſimiles ſunt. Nam annumerantur ſimilares, mixtis homogeneis, quarum univerſæ particulæ eandem omninò formam & temperiem habent. Quare definiri poterit pars ſimilaris, mixtum homogeneum ſive corpus unam parilem ſubſtantiam habens, ortum à facultate generatrice in ſemine per ſuam alteratricem, & definitum proprio temperamento, in hunc finem, ut certæ alicujus actionis cauſſa ſit. Dico mixtum homogeneum, non ſolum ob elementa, ex quibus ſimilares partes componuntur, ſed etiam propter diſſimilares, quæ ex ſimilaribus. Nam ex his tribus triplici diverſâ compoſitione & ratione humanum corpus componitur.

Cauſſa & generatio ſimilariũ.

Oriuntur quidem ſimilares partes ex ſemine & materno ſanguine, ſed quatenus elementis correſpondent. Nam hæc duo teſte Galeno 1, *de Sanit.*

CAP. IV.

Tuen. quatuor elementa in ſe continent, ex quibus per mixtionem ſimilares partes componuntur, & ſingulæ debitum temperamentum acquirunt. Quomodo verò oriantur partes ex ſemine & materno ſanguine, alibi dicemus. Deinde dico à facultate generatrice &c. quia autore Galeno *1. de Nat. Facul. cap 6.* generatrix vis per ſuam alteratricem miſcet & ſubſtantiam partium ſimilarium conſtituit. Deinde quia quævis ſimilaris particula, ut ſimilaris, ſuam alteratricem propriam habet in primâ conſtitutione: verùm generatrix per ſuam formatricem particulas unit apteque componit & nihil otioſum relinquit. Quare quæ pars corporis nulli alteri vi facultatis formatricis implicatur, ea ſimpliciter ſimilaris dicitur.

Vſus ſimilarium.

Tandem dico, definitum temperamento, ut ſit certæ alicujus actionis cauſſa; quod temperamentum primariò & per ſe ſimilaribus, ſecundariò & per accidens diſſimilaribus tribuatur. Deinde quod actiones ſequantur temperamenta, & à partibus ſimilaribus primo actiones prodeant, ut Galen. *lib. de differ. morb. cap. 6. & 3. de locis cap. 5.* ſtatuit. Nam quælibet ſimilaris ſuam propriam habet actionem.

Numerus partium ſimilarium

De numero partium ſimilarium non conſentiunt medici, plerique tamen decem numerant, ut ſunt; os, cartilago, ligamentum, membrana, nervus, arteria, vena, tendo, caro, cutis, quibus adduntur interdum adeps, ungues, medulla & pili; licèt propriiſſimè partes non ſint. Nihilominus Galen. *lib. 1. de Inaequ. Intemp.* è numero ſimilarium excludit venas & arterias, quas alibi annumeravit. Quare non eadem ſignificatione pars ſimilaris ſemper ſumitur. Nam plerumque ſimilare dicitur quod nobis tale videtur: ſive ad ſenſum tale, qua ſignificatione omnes illæ partes ſupra enumeratæ ſimilares

res dicuntur. Interdum verò ſimilare dicitur, quod revera tale eſt, ſive mixtum abſolutè homogeneum, cum alio nullo vi formatricis facultatis compoſitum & in partes diverſæ rationis non dividuum: cujus generis videntur ſeptem illa, quæ Galen *Comment. in lib. de Nat. Hum.* recenſet, nimirum os, cartilago, ligamentum, membrana, fibræ, adeps, caro ſimplex. Verùm membrana, quia ſenſu prædita nervis non caret & compoſitionem habet, deinde adeps propriè pars non eſt: ſicut nec pili & ungues, licèt abſolutè ſimilaria corpora ſint, præterea caro ſimplex, & ſine fibris in corpore non reperitur, niſi fortè parenchymatum. Tot quidem numerantur partes ſimilares in corpore; quarum ſingulæ numero differentes ſunt, ex quibus totum corpus præcipuè componitur: Attamen præter has aliæ nonnullæ deprehenduntur, quæ reipſa ſimilares ſunt, ſed nec numero differentes, nec pluribus communes, verum in uno tantum membro reperiuntur, ac unius actioni propriè deſtinantur: cujus generis ſunt partes illæ, quæ inſtrumentariæ vocantur, ut ſubſtantia cordis, cerebri, hepatis lienis, renum, pulmonis, teſtium, penis, humores oculi &c. quæ à nonnullis ſub carne continentur, licèt à carne muſculorum, & ab invicem toto temperamento propriiſquè actionibus diſtinguantur.

Quid pars diſſimilaris.

Pars diſſimilaris ex diverſis mixtis homogeneis ſive ſimilaribus corporibus componitur, unde compoſita dicitur, idq; ratione noſtri potiſſimum, & deſcribitur, quæ in partes diverſæ rationis dividitur.

Quid pars organica?

Verùm diſſimilaris pars, ut ad actionem refertur, vel quatenus perfectam actionem edere poteſt, organum & organica pars dicitur, & tunc definitur, pars compoſita ex ſimilaribus debito

numero in decentem formam & juſtam magnitudinem coëuntibus, cum idoneo ſitu & conſenſu, à facultate plaſticâ, ad certam aliquam actionem perfectè edendam. Debetur quidem unicuiq; parti corporis ſua naturalis unio ſive continuitas; verùm in diſſimilaribus, ut perfecti organi rationem habeant, præter unionem requiritur apta compoſitio, nam ut temperies primariò ſimilaribus, ita compoſitio diſſimilaribus tribuitur.

Requiſita in perfecto organo quatuor.

Apta compoſitio quatuor poſtulat. 1. debitum partium numerum, & ne quidquam deficiat aut redundet. 2 juſtam magnitudinem, ſive ne major aut minor ſit, quàm ratio inſtrumenti requirit. 3. Debitam conformationem totius membri in ſe, ſub quâ continentur idonei meatus & cavitates, conveniens forma & ſuperficies ac debita figura. 4. Legitimum cum aliis partibus conſenſum & in toto ſitum Quorum omnium ſi unum deſideretur, bona compoſitio organi violatur, & pars morbo inſtrumentali afficitur.

Finis & uſus organi.

Dico ad certam actionem perfectè edendam: quia actiones à ſimilaribus primò prodeunt, ſed à diſſimilaribus perficiuntur. Conſpirant enim, ut ſupra dictum eſt, uniuſcujuſque organi particulæ in unius actionis famulatum, ſed non uno modo.

Partes organici perfecti, una principalis; cæteræ ſubminiſtrantes.

Nam in quolibet organo perfecto, una particula principalis reperitur, cui in univerſo corpore nihil per omnia ſimile eſt, nec ſimili facultate præditum. Hæc eſt illa pars à quâ primum actio oritur, radix ſive domicilium facultatis; quâ poſitâ ponitur facultas. Cæteræ verò huic ſubminiſtrant, & in illius unius actionis ſubſidium concurrunt & conſpirant. Tales triplices Galeno ſunt *de uſu part. cap.* 8. Aliæ enim ſunt ſine quibus non præſtatur actio; aliæ, quibus melius; aliæ denique quibus tutius ſive quæ ad conſeruationem communem poſitæ-

ſitæ ſunt. His omnibus organum abſoluitur, à quo perfecta actio.

Diviſio organicarum partium.

Partes totius corporis quatenus functionum aut officii ratione inter ſe conferuntur in principales & minus principales dividuntur.

Partes principales corporis tres.

Eſt autem principalis pars Galen. 7. *de Vſu part.* quæ ad vitam per ſe neceſſaria eſt, ſive quæ primariæ facultatis ſedes & origo eſt, quam cæteris partibus mediante ſpiritu tranſmittit Ejuſmodi ſunt tres ſicut tres primæ facultates, nimirum jecur ſedes facultatis naturalis: cor vitalis: cerebrum animalis. Quibus tribus individuum propriè conſervatur. His addit Galen *cap 9. Art. med.* teſtes, quia ad conſervationem ſpeciei ſeminiſq; generatione neceſſariò requiruntur, licèt aliunde vires ſuſcipiant, nimirùm à tribus principiis, pręcipuè vero à jecore, quod materiam ſeminis & vires nonnullas ſuppeditat.

Partes minus principales triplices.

Minus principales ſunt cæteræ humani corporis partes, quæ ad principalium miniſterium neceſſariæ aut utiles judicantur. Hæ triplices ſunt, nã quædam inſitas vires habere dicuntur, quæ nulli principi parti peculiariter inſerviunt, ſed toti magis communes ſunt, ut oſſa quæ totum corpus ſtabiliunt, ſuſtinent, & varia de articulatione voluntario motui ſerviunt. Deinde cartilagines, quæ articulos muniunt, & ad quarundam partium tutelã conſtructæ ſunt. Tertiò mẽbrana & ligamenta, quæ ſingula arctè connectunt, copulant & firmãt. Quartò cutis, quæ totum corpus contegit, & ab injuriis defendit. Tandẽ caro ſimplex, adeps & adenes. Aliæ peculiari principi parti ſubminiſtrant, & ad ejus miniſterium requiruntur. Hę duplices ſunt vel n. à principe aliqua parte oriuntur, ſive diſpenſationis & radicationis initiũ in ea ſumunt, & vires aliunde emanantes ſolũ ſuſcipiũt. Harũ munus propriũ eſt, ut ab alia principali parte aliqd deferãt. Ita ſpinalis medulla & nervi

à cerebro: arteriæ à corde: venæ à jecore, originem ſive diſpenſationis initium habere intelliguntur: & vaſa ſpermatica à teſtibus. Vel denique à certa principe parte non oriuntur, & diſpenſationis initium ſumunt, ſed actione ſua alicui principi parti ſubſerviunt, & vires tàm proprias, quàm aliunde emanantes habent. Harum munus eſt ut viribus inſitis vel principis partis actionem adjuvent, vel aliquid ei præparent, vel certum munus abſolvant. Ita ventriculus & inteſtina materiam idoneam jecori præparant, lien, veſicæ & renes illius actionem nimirum ſanguificationem adjuvant, ſeparando inutilia à ſanguine. Sed inſtrumenta quinque ſenſuum & muſculi inſtrumenta motus tranſmiſſa ſive communicata illis facultate à cerebro per nervos, ſenſus externos, & motũ voluntarium abſolvunt. Dividitur totum corpus communiter in ventres, ubi reſident facultates; & artus, qui voluntario mutui potiſſimum ſeruiunt. Ventres autem duos tantum veteres numerarunt, ſuperiorem nimirum thoracem & inferiorem ſub ſepto tranſcurſo: Recentiores verò caput addiderunt, ac in his tribus illas primas animæ facultates reſidere putant. Nam natura non ſolum tres facultates, triaquè præcipua inſtrumenta animalibus conceſſit, ſed etiam cuiq; pro dignitate convenientem locum aſſignavit: Cerebrum enim in capite ſuperiore, digniorequè loco collocavit quaſi in ſpecula, cui aſſiſtunt exteriores ſenſus, & à quo in totum corpus diſtribuuntur nervi gratia ſenſus motuſquè voluntarii: Iecur cum cæteris viſceribus, quæ illi miniſtrant, & membris facultatis generatricis in inferiori ventre eſſe voluit, ne actiones cerebri offenderet. Medium ventrem aſſignavit cordi, quod focus caloris noſtri eſt, ut pariter partes omnes tàm ſuperiores, quàm inferiores calefaceret. Singulos ventriculos continent & muniunt

Sedes trium facultatũ.

niunt membranæ, ligamenta, oſſa, cartilagines tandemq; muſculi, carnoſa membrana, ac cutis cum cuticula, quę totum corpus contegit: Atq; hactenus in genere de differentiis partium humani corporis. De accurata in omnium ſingularumquè partium deſcriptione non eſt noſtri inſtituti hoc loco agere, nec Hiſtoriam Anatomicam contexere. De uſu ſingularum partium latius in ſequentibus capitib. agemus.

CAPUT V.

DE CALIDO INNATO ET SPIRITIBUS.

CUM à natura omnibus animalibus tributum ſit, ut vi caloris inſiti vitam agant, & ſpiritum habeant, qui hunc calorem contineat, cujus adminiculo facultates in corpore deferuntur, & cōſervantur, explicata diſtinctione facultatum animæ & partium humani corporis, conſequens eſt, ut caloris innati & ſpirituum conſiderationem proponamus.

Calor unus ab alio non differt ſpecie ſed uſu. In animatis duplex calor.

Ac primùm calor unus ab alio ſpecie non differt, (ut quidam arbitrantur,) ſed cum calor inſtrumentum ſit, quo agens principale utitur, diverſus calor judicatur diverſorum utentium reſpectu; ita calor ille qui comes & proximum inſtrumētum animæ eſt, cujus participatione vita, extinctione mors (Autore Ariſtotele *libro de Vita & Morte*) definitur, ἔμφυτον, ſive innatus dicitur, & eo reſpectu non ſolùm à calore non naturali, qui rem corrumpit ſed à calore influente, ac etiam συμφύτῳ ſive connato, mixtis homogeneis proprio diſtinguitur.

Calor innatus quid.

Calor autem innatus nomen habet, quia à pri-

 mo

mo ortus principio animatis innaſcitur, & qua id, quod naſcitur, & natum eſt, auget, fovet, & conſervat: verùm ut Galenus innuit *Libro contra Lycum*, calor innatus & calidum innatum diſtinguuntur, licèt indifferenter pro uno eodemque non raro ſumantur. Nam calidum innatum ſubiectum conſignificat, & corpus denotat, calore innato affectum; at ipſe calor innatus ut forma & qualitas perſe intelligitur. Corpus autem perfuſum hoc calore, vel in quo calor ſubſiſtit, ſubſtantiæ tenuis & fluxilis eſſe debet, quæ variè diffundi, caloremquè conſervare poteſt: tale corpus non eſt ignis, nec aër, ſed mixtum quoddam referens naturam aëris, eximiis viribus præditum, & cœleſti corpori ſimilimum, quo cuncta in animatis illuſtrantur, perficiuntur, & in actum deducuntur: hoc corpus, quia tenuiſſimum eſt, oculos fugiens, & facilè permeans, omneſque humani corporis partes illuſtrans (ut pòſt apparebit) Spiritus vocatur: verùm ſpiritus hic quivis non eſt, ſed primigeneus omnibus partibus inſitus & complantatus, & cauſſa aliorum ſpirituum, quem tamen veteres nonnulli ſpiritibus non annumerarunt. Spiritus autem vocabulum homonymum eſt, & pluribus natura differentibus tribuitur: tribuitur enim & ſubſtantiis quibuſdam corporeis & omnibus incorporeis: verùm ut ſpiritus rebus naturalibus annumeratur, communiter definitur corpus mixtum ex vapore genitum à natura, gratia conſervationis facultatis animæ in corpore. Facultates duplices ſunt in corpore: aliæ enim diſſeminatæ ſunt per ſingulas totius corporis partes, omnibuſquè ſimiliter inſunt, conſervationis gratia, quæ inſitæ dicuntur: aliæ in certo organo ſedem & domicilium habent, undevelut à fonte & principio, quemadmodum radii à Sole, in totum corpus diffunduntur & emanant.

Definitio ſpiritus.

Quare

Quare duplex erit ſpiritus, unus qui inſitus, innatus, & complantatus dicitur; alius influens & emanans, qui triplex jud catur, ſicut tres principales facultates: nam unicuique facultati ſuus eſt ſpiritus, inſtrumentum, ſine quo non conſervatur, nec etiam agit, de his omnibus ſpiritibus ordine dicemus.

Diviſio ſpirituum in inſitum & influentem

Ac primùm ſpiritus inſitus, ſive calidum innatum, eſt præcipuum & communiſſimum conſervativum inſtrumentum omnium facultatum animæ in corpore, unde pro ipſa anima interdum ſumitur, & autor omnium operationum à Galeno vocatur, ab aliis nonnullis vinculum animæ & corporis; nam autore Galeno 5. *ſimplic. cap.* 9. & 1. *de Locis cap.* 7. omnes totius corporis partes hoc ſpiritu fruuntur, & vivunt, & 1. *Aphoriſ.* 15. hic ſpiritus initio partes format, auget, & ad terminum vitæ conſervat, quare ſublato hoc cuſtode facultas ceſſat, & corpus aptum actionibus animæ non erit.

Spiritus inſiti ſive calidi innati munus.

Producitur enim fœtus humanus in utero ex ſemine & materno ſanguine, ſemen autem ſpiritu plenum eſt: his tribus in utero unitis oritur conceptus, & in conceptu reſultat ſpiritus inſitus, ſicut calidum innatum, hujus ſpiritus calor initio organum generatricis fuit, reſidens in ſemine, ſpumoſoquè corpore, unde Plaſticus calor à nonnullis dicitur: verùm dum producitur fœtus, fundatur in humidiori perfectiori, pinguiori, & tenuiori ſeminis portione, ut in proprio pabulo, quod humidum primigeneum & radicale vocatur, & per omnes fœtus partes diſſeminatur (Galen. *libr. contra Lycum cap.* 5.) ut communis omnium facultatum cuſtos & inſtrumentum, ſed copioſius & efficacius in corde conſiſtit, unde cor fons & origo inſiti caloris à Galeno 9. *Method. c* 9. & *de Vtil. reſpir. capit. ult.* dicitur.

Origo ſpiritus inſiti & ſedes.

Qua-

Calidi innati partes duæ.

Quare ſpiritus inſitus, ſive calidum innatum duobus conſtat, nimirum humido primigeneo, perfuſo calore innato, unde flammæ aliquo modo comparari poterit, perpetuoquè in ſe mobilis exiſtit, & inſitus calor calori igneo aliquo modo ſimilis erit: nam calor nativus in agendo ſemper occupatus eſt, humidum ſuum depaſcens, ac quoque materiam συμφύτȣ caloris, ac proinde ejus ratione corpus quaſi ῥεῦμα quoddam, in perpetuo de fluxu conſiſtit. Deinde tamdiu Spiritus inſitus viget, quamdiu ipſum humidum radicale, quod ardore ſua depaſcit: quo conſumpto ipſe ſpiritus reſolvitur & calor evaneſcit, ac animal interit. Verùm in aliis calor inſitus calori igneo diſſimilis eſt: nam non tantum humidum & materiam ſimilarium partium conſumit, & in halitus diſſolvit, ſed etiam vegetando & nutriendo materiam deperditam ſubinde reficit, & reſtituit, qua reſtituta individuum ab interitu aliquandiu vindicatur, & certo tempore conſervatur; tanta enim eſt vis innati caloris in conſumendo ſuo humido, ut ſi id, quod defluxit, non reparetur, (autore Hippocrate *libro de Natur. pueri.*) ultra ſeptem dies vita humana durare naturaliter vix queat, itaque reficitur perpetuo humidum primigeneum alimentario humido, atque hoc modo calidum innatum & ſubſtantia corporis animati conſervatur.

Quomodo cõveniat & differat à calore ignis.

In quibus plus & minus calidi innati.

Quare calidum innatum, ut voluit Hippocrates, in pueris & iis qui creſcunt copioſius ſua ſubſtantia eſt, & purius; in ſenibus contra, in quibus ſenſim, deficiente nativo humido, marceſcit, unde naturalis interius neceſſariò conſequitur; verùm violenter calor inſitus interit, ſi frigore perimatur, vel excrementorum copia ſuffocetur, vel alieno calore (ut in Hecticis) humidum radicale abſumatur.

Move-

Movetur autem in ſe ſpiritus innatus, & non ſolùm fomite, ſed etiam eventatione indiget, & qualitatem ſuam à fonte ſcilicet à corde quoquoverſum diffundit, niſi prohibeatur, ut in rigore evenit, ubi repreſſus ad ſuum principium refluit, ſeſequè colligens variè inſurgit adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occuparunt, totum corpus frequenter agitans & commovens, ut in *libro de Tremore & palpit.* Galenus oſtendit. CAP. V.

Ex quibus colligitur, quod calidum innatum ſive ſpiritus inſitus ſit corpus mixtum, calore inſito perfuſum, genitum à facultate generatrice, ex perfectiori, tenuioriquè ſubſtantia ſeminis & ſanguinis materni portione, ſubſiſtens in omnibus corporis animati partibus, ſed efficaciſſimè in corde, ut in fonte, gratia conſervationis omnium facultatum animæ in corpore. Dico mixtum corpus & non æthereum (licèt cœleſti aliquo modo proportionale ſit, & ſimiles vires habeat) quia alimentis & reſpiratione conſervatur, & reficitur; quod cœleſti corpori non tribuitur. Ineſt quidem ſpiritus iſte facultatum conſervandarū gratia omnibus partibus, ut eas foveat, regat, & conſervet, ſed in omnibus eodem modo ſe non habet. Nam in ſingulis partibus variè determinatur, & limitatur, ad propriam ipſarum partium facultatem conſervandam, & in ſingulis permiſtam habere debet ſubſtantiam illarum facultatibus appropriatam: ita in oculis ſpiritus inſitus viſum facit, ſi cryſtallinus humor permiſtum habuerit ſpiritum animalem, quare Galenus 7. *de Placit. cap.* 7. ſpiritum oculorum (qui alius nullus quam inſitus) à ſpiritu animali lucidum fieri dicit. *Definitio calidi innati.*

In corde verò maximè viget ſpiritus inſitus, unde fons & origo illius vocatur. Nam cor præcipuè ſpiritu & calore præpotente præditum eſt, ut *Fons calidi innati cor.*

non

non ſolùm ſeipſo gubernando det operam, ſed aliũm quoque ſpiritum generet, ſcil. vitalem per arterias in totum corpus diffuſum & promauantem; Idemquoque facere judicatur jecur gignendo ſpiritum naturalem, & cerebrum animalem.

Opiniones de numero ſpirituum influentium

Verùm ſpiritum illum unicum à corde influentem nonnulli ſufficere arbitrantur, eumq; non ſolùm per arterias in corpus diffuſum, partes omnes vivificare, ſed etiam omnis vegetationis cauſſam eſſe, præterea ad cerebrum aſcendere, perque nervos deſcendere, & ſenſum motumquè excitare, atque ita à ſeipſo ſpecie non differre, licèt aliter atque aliter ſe habeat. Alii verò duos ſolum ſpiritus influentes enumerant, vitalem ſcil. & animalem rejecto ſpiritu naturali, vel quod nullius uſus videatur, & ſingulæ partes inſita vi inſitoquè ſpiritu alimentum ſuum trahant, & concoquant, vel quod nullum generationis ſuæ locum aut cavitates habere judicetur; & ſi aliquid tale ſit, ſpiritus nomine indignum videatur. Verùm cum diſcrepantes actiones à diſcrepantibus formis prodeant, & naturæ diverſæ ſpecies differentes pariant, ac forma acquiſita ut in fine natura ſemper acquieſcat; unus idemquè ſpiritus in arteriis & nervis non erit. De naturali verò ſpiritu à jecore influente, an & quid ſit, meritò dubitari poterit.

An detur ſpiritus naturalis

Vivunt quidem partes omnes proprio calore, & inſitis facultatibus, quarum ſi permanens eſſet eſſentia (ut teſtatur Galen. I. *de Vſu part. cap. 16.* & I. *de Locis. cap. ult.*) nullo ad vitam indigerent: verùm quia alimento indigent & cuſtodire oportet caloris inſiti *συμμετρίαν*, venis & arteriis indiguerunt; nam venæ à jecore alimentum deferunt: arteriæ à corde cum ſanguine ſpiritum vitalem & vim conſervatricem caloris inſiti in partibus. Ariſtoteles, & Averrhoes partium nutritionem ex utroque ſanguine,ve-

ne, venali ſcil. & arteriali commiſto & contemperato, perfici putarunt. Deinde venarum ſanguinem vice materiæ illi eſſe, qui ex arteriis à corde promanat, & hunc vici formæ, quia alterum illum, ut crudum & inconcoctum, concoquit, perficit, & actu alimentum reddit. Quare naturali aliquo ſpiritu, à jecore influente, corpus indigere non videtur: præterea exiſtimant vim à qua pulſus, altricem eſſe dividentem & calorem impartientem, eumquè unâ cum altrice conſervari. Galenus ſanguinem, qui per venas à jecore diffunditur, nutrimentum per ſe putat, ſed an ſpiritus aliquis ei detur, cujus ſedes in jecore ſit, 12 *Method cap.* 5. dubitat, & 1. *de locis cap. ult.* naturalia inſtrumenta ab animalibus diſtinguit, quod naturalibus inſita actionis vis ſit, animalibus verò à principio, ut lumen à Sole influens, unde accidit, ut illæſis inſtrumentis animalibus actio non rarò pereat: illæſis verò naturalibus, nunquam. Attamen Gal. 5. *aphor.* 53, ſine ſpiritu nullas actiones fieri dicit, deinde pluribus in locis affirmat, virtutem ſanguinis effectricem ab epate venis influere; quod ſine ſpiritu fieri non videtur, quare ut cæteræ duæ principales facultates habent calidum innatum pro organo ut miſcetur ſpiritui animali & vitali, ut poſt apparebit, ita vis ſanguificatrix pro organo obtinere putatur calidum inſitum mixtum cum ſpiritu naturali in jecore.

CAP. V.

Quomodo detur ſpiritus naturalis.

Quare hic ſpiritus longè à natura aliorũ ſpirituum differre decet; Idcircò primo aereus nõ eſt, nec adeo purus ut cæteri duo, ſed caliginoſus, & ſanguineus, aut potius vapor ſanguinis, proportionatus ipſi jecori, cujus actio, ſanguificatio, maximè naturalis eſt, unde ſpiritus actionis illius inſtrumẽtũ, min9 efficax, magiſq; terreſtris judicatur. Nã quo facultas ignobilior eſt, eo craſſiores minuſq; efficaces ſpirit9 ſibi vẽdicat Deinde nõ indiget cavitatibus aliis, q̃ jecoris,

Cap. V.

aut venarum in jecore, in quibus oritur, quia materia ejus, ut cæterorum ſpirituum cum aëre attracto non permiſcetur. Præterea à jecore propriè venis communicatur, ſanguificationis gratia, ut ſanguinem perficiat, diſtribuat, & ſua vi ſurſum evehat, cum natura ſua ſanguis craſſus & terreſtris ſit; diſtributo verò ſanguine, ſingulæ partes inſita vi alimentum ſuum attrahunt & perficiunt: præterea inſervire judicatur, ut materia ſit ex qua gignatur ſpiritus vitalis.

Definitio ſpiritus naturalis

Hoc modo definiri poterit, corpus mobile, genitum ex vapore ſanguinis, ſive ex optima, tenuiorique portione, vi inſita jecoris, gratia ſanguificationis ut ſanguis perficiatur, meliuſque per venas in totum corpus diſtribuatur.

De vitali ſpiritu.

Cauſſa ſpiritus vitalis.

Vitalis ſpiritus manifeſtiſſimus eſt, ejusquè actio evidentiſſima, unde unicus ſoluſque ſpiritus à nonnullis judicatur. Nam pulſat, impetuque movetur, & calorem evidentiſſimum habet. Oritur hic ſpiritus in corde ex ſpiritu naturali, ut aliqui arbitrantur, vel ex tenuioris ſanguinis portione fluentis ad cor, ſive ex humorum vapore permiſto cum aëre ope reſpirationis attracto, ut Galenus *7. de Placit. cap. 3. & 12. Method.* aſſerere videtur. Eſt enim cor fons innati caloris, cujus vi ſanguis attenuatur, vaporquè excitatur, qui dilatatione cordis, in ſiniſtrum cordis ſinum attrahitur & colligitur, ubi cum aëre attracto ex reſpiratione & arteriarum dilatatione, permiſcetur, & vi inſita cordis in flammeam ſubſtantiam convertitur, qui ſpiritus vitalis dicitur. Nam cor, quàmdiu animal vivit, perpetuò movetur, ac peculiariter vim vivificam habet junctam pulſificæ, unde dependet generatio ſanguinis & ſpiritus in corde ac conſervatio caloris naturalis. Fit enim pulſus ab ipſius cordis expultrice & attractrice facultate, & perficitur motu diſtenſionis

&con-

& contractionis primo cordis, deinde arteriarum, quæ cordi continuantur, & cordis motum imitantur. Nam dilatatione ſua cor, & arteriæ ex vicinis materiam convenientem attrahunt, & implentur; eaquè materia attracta, vi vivifica cordis in ſpiritum transſmutatur; contractione verò ſua expellunt, & ſpiritum cum ſanguine diſtribuunt. Quare non dilatantur arteriæ quia implentur, ſed implentur quia dilatantur, & vis dilatandi tunicis arteriarum à corde communicatur, licèt ſpiritus per ipſas arterias deferatur.

Cap. V.

Finis ſpiritus vitalis.

Finis ſpiritus vitalis primo in ipſo corde eſt, ut permiſtus calori inſito cordis, reddat facultatis vitalis appropriatum inſtrumentum, Deinde extra cor, quatenus per arterias delatus calorem à corde influentem in omnes partes defert, ad conſervandam συμμετρίαν caloris inſiti in cæteris partibus: inſeruit præterea ut ſit materia apta, ex qua ſpiritus animalis gignatur.

Definitio ſpiritus Vitalis.

Quare definiri poterit, corpus mobile à corde per arterias in totum corpus diffuſum, genitum in ſiniſtro cordis ventriculo, vi inſita cordis, ex aëre cũ ſanguinis vapore commmiſto, ut facultas vitalis conſervetur & deferatur, ac calor innatus in ſua temperie cuſtodiatur.

De ſpiritu animali.

Reſtat ſpiritus animalis, proximum conſervativum facultatis animalis inſtrumentum; hujus domicilium & fons eſt Cerebrum, ſedes animalis facultatis. Gignitur autem hic ſpiritus ex vitali ſpiritu potiſſimum per arterias in retiformem contextum delato, permixto unâ cum aëre ope inſpirationis attracto, & in cerebrum, cerebriquè ventriculos effuſo, cerebro ſe dilatante & materiam idoneam attrahente, ubi poſtea vi propria cerebri abſolvitur, & formam ultimam acquirit.

Cauſſa.

Munus

Munus hujus ſpiritus primùm in ipſo cerebro

Cap. V. est, ut permiſtus cum ſpiritu innato ejuſdem, idoneum & appropriatum ſit facultatum principum, ſive ſenſuum interiorum inſtrumentum. Deinde extra cerebrum, quatenus à ventriculis cerebri per ſpinalem medullam & nervos irradiando & permeando in totum corpus diffunditur, ut facultatem ſenſus motuſquè deferat & cuſtodiat. Nam ſpiritus hic tenuiſſimæ ſubſtantiæ eſt, & inſtar radiorum Solis per nervos citiſſimè diffunditur, niſi impediatur, & nervos ipſos perficiens, & per nervos ſenſum & motum partibus tribuens. Igitur ad ſenſionem partes propria facultate & duplici inſtrumento, ſcil. nervo & ſpiritu animali indigent.

Spir. animalis.

Definitio ſpiritus animalis.

Quare colligitur, quod ſpiritus animalis ſit corpus mobile, genitum in cerebro ex ſpiritu vitali cum aëre permiſto, propria vi cerebri & per nervos in corpus diffuſum, ut facultas animalis conſervetur & diſtribuatur.

Cõcluſio.

Ex quibus omnibus apparet, univerſum animal tribus principalibus facultatibus, totidemquè facultatum vehiculis, ſpiritibus ſcilicet influentibus gubernari, & ſine his nullam partem calorem innatum & facultates ab ortu inſitas conſervare: Præterea omnes partes corporis & inſito ſpiritu & influentibus viribus vivere, facultateſquè ſuas conſervare. Conſequens eſt, ut ſingulæ facultates in ſpecie proponantur.

Cap. VI.

De Naturalibus Facultatibus in Genere: Et in ſpecie de altrice, auctrice & vitali facultate.

CAP. VI.

EX illis animæ facultatibus, quibus velut gradibus viventia cuncta diſtinguuntur, communiſſima eſt naturalis facultas, quæ non ſolùm cæteris quaſi fulcrum quoddam ſubſternitur, ſed etiam per ſe ſeparatim exiſtit, infimumquè gradum viventium, nimirum φυτὸν conſtituit. Nam plantæ è terra, certa definita ratione producũtur inquè ea nutriuntur & augentur, inſito quodam vitæ principio. Hoc inſitum principiũ ab Ariſtotele nunc δυνάμις φυτικὴ, nunc θρεπτικὴ dicitur: à Platone ἐπιθυμητικὴ: à Galeno plebeia conſuetudine φυσικὴ cujus functio vegetatio communiter dicitur, quæ nihil aliud eſt, quàm individui & ſpeciei conſervatio: nam facultas naturalis propriè eſt illa animæ vis, qua inſtrumento caloris nativi ex alimento corpus animatum nutritur, augetur, & ſimile ſecundum ſpeciem generatur. Principium autem omnium functionum anima in quolibet vivente unica tantum eſt, licet ratione functionum, quas ex diverſis ſedibus profert, multiplex eſſe videatur: Unde Plato & Galen. tres animas ſedibus diſtinctas in corpore conſtituerunt, ſedemq; animæ concupiſcibilis in jecore, unde alimentum materia ex qua fit omnis vegetatio.

Definitio facultatis naturalis

Facultates autem illæ animæ ex functionibus ſuis deprehenduntur: nam quot ſunt functiones, tot ſunt illarum functionum cauſæ, & totidem quoque opera. Cauſa autem eſt ipſa facultas animæ naturalis: functio verò eſt activus motus à facultate profectus, ut ſanguificatio, nutritio, procreatio: at opus eſt, quod jam completum eſt, poſt actionem facultatis, ut ſanguis, caro. Proinde hæc tria ex ſe mutuò intelliguntur. Functiones autem illæ animæ vegetatis in corpore primæ tres ſunt, totidemq; opera Primùm enim animatum corpus nutritur:

Tria ſe mutuo conſequuntur, facultas, functio & opus.

Tres facultates naturales. deinde augetur: tertiò aliud ſibi ſimile gignit; quare tres primas facultates habebit, nimirum altricem ſive nutricem, ſecundò auctricem, tertiò generatricem ſive procreatricem. Additur à Galen. *lib. de Diff. ſympt.* facultas vitalis, fons caloris nativi, ſine quo nulla fit vegetatio, quam alibi à naturali ſedibus diſtinguit.

Tria requiſita ad quamlibet functionem naturalem. Ad has functiones perficiendas quælibet facultas tria neceſſariò poſtulat, nimirum materiam, inſtrumentum, & facultates auxiliarias ſive adminiſtras. Objectum autem hujus facultatis aut materia ex qua omnis vegetatio, eſt alimentum, quo & nutritur & augetur animatum corpus primò, & ex quo proxima generationis materia, ut infrà latiùs dicemus.

1. *Objectum*

2. *Inſtrumentum.* Deinde inſtrumentum, per quod functiones illas anima proximè exerit, eſt calor inſitus, cuiquè parti propriè deſtinatus, & in qualibet parte determinatus, qui perpetuo calore à corde influente exſuſcitatur & fovetur, ut alibi demonſtratum eſt.

Tertiò ſubſerviunt, & ad has facultatum functiones perficiendas, actiones & opera ſua conferunt, in ſingulis partibus quatuor auxiliariæ adminiſtræ facultates, quarum prima inſito appetitu id, quod parti conveniens & familiare eſt, atrahit: attractrix, Altera, quod attractum eſt, retinet: retentrix. Tertia retento fruitur, & vi inſita retentum perficit & immutat: concoctrix ſive alteratrix. Quarta, id quod parti moleſtum & ſupervacaneum eſt, expellit: facultas expultrix. Ejuſmodi facultates quatuor naturales, duplices in corpore deprehenduntur: aliæ enim cuique parti propriè addictæ ſunt, quatenus ſibi ſoli ſervit & nutritur: aliæ partibus illis tantum competunt, quæ communes dicuntur, & publico munere funguntur, quales primùm ſunt ventriculus & jecur, quatenus alimen-

3. *Facultates auxiliares quatuor.*

tum toti corpori præparant: deinde quæ illis inſerviunt, ut œſophagus, inteſtina, renes, veſicæ, uterus, quæ præter quatuor proprias functiones alias obtinent, quatenus toti inſerviunt. Tot facultates auxiliarias omnibus partibus neceſſarias eſſe, hinc manifeſtum evadit. Ineſt enim, auctore Galen. 4. *de Natur. facult.* ſingulis partibus deſiderium convenientis, & alieni odium, quod autem deſiderant, attrahunt, quod averſantur, à ſe propellunt, niſi impediantur. Quod ſi deſiderium in omnibus partibus ſit, erit fruitio, Nam nihil naturaliter attrahit, niſi eo aliquo ſaltem modo fruatur, & nihil frui poteſt, niſi id retineat. Peculiari verò ſecretrice facultate hic opus non eſſe videtur, ut Averrhoës arbitratur, ſed ſecretio partim ab attractrice, partim ab expultrice perficitur. Deinde appetendi facultas, quæ convenientis deſiderio excitatur, ab attractrice diverſa non eſt. Perficiuntur faculates iſtæ quatuor potiſſimum in partibus, quæ publico munere funguntur, fibris ſive villis quibuſdam: nam attractio abſolvitur fibris rectis per membri longitudinem extenſis, retentio propriè fibris obliquis, quæ obliquè, & ad impares angulos feruntur: excretio tranſverſis, quæ ad pares rectoſquè angulos incidunt: Concoctio verò licèt omni ſtaminum genere uti aliquando dicatur, propriè tamen à vi inſita, mediante calore naturali abſolvitur. Adjuvant has facultatum functiones qualitates quædam primę. Nam caliditas inſtrumentum concoctionis, omnibus functionibus naturalibus per ſe inſeruit, niſi immodicè augeatur. Frigiditas verò ex accidente ſolum. At ſiccitas ad attractionem, retentionem & expulſionem conducit. Humiditas, licèt his adverſa ſit, concoctioni tamen & nutritioni accommodata videtur. Hæ auxiliariæ facultates omnibus tribus illis functionibus animæ vegetan-

Inſtrumēta facultatū miniſtrantium.

tantis famulantur, ſed in nutritione evidentiſſimè conſpiciuntur.

Definitio vegetationis.

Ex his colligitur, quod vegetatio ſit actio organorum naturalium in alimentum, à facultate vegetante, inſtrumento caloris nativi, ut mediante alimenti attractione, retentione, concoctione, ac ſupervacanei expulſione, quod è ſubſtantia corporis animati defluit, reparetur, & ipſum corpus ad terminum, à naturâ præfixum, perducatur, ac aliud ei ſimile gignatur. Peripatetici principium facultatis vegetatricis, facultatis & vitalis cor eſſe ſtatuerunt. Cum enim calor nativus ſit author omnium naturalium operationum, ut Galen. 8. *de Placitis cap* 7. & alibi teſtatur; conſentaneum erit, cor fontem nativi caloris ſedem, primumq́ue inſtrumentum eſſe illarum functionum, quæ à nativo calore proficiſcuntur. Verùm ut alibi demonſtratum fuit, ibi facultas propriè reſidet ubi functiones ejus exercentur & manifeſtantur. At ſanguis primùm in hepate elaboratur & generatur, ibique formam & nomen accipit, licet à corde vim concoctricem hepar ſuſcipiat, aut ſanguis ultimam abſolutionem conſequatur. Nam ſi omnes actiones, quæ à calore nativo proficiſcuntur, in ipſo corde perficerentur, impedirent actiones ejus primas & præſtantiores. Quare ſedem hujus facultatis medici ventrem infimum eſſe arbitrantur, quod ibi jecur cæteraquè membra continentur, quæ publico munere in alimenti concoctione & generatione funguntur, & ſibi non tantum ſerviunt.

Sedes facultatis naturalis eiusq́; partes.

Hic venter totum illud ſpatium comprehendit, quod ſub Diaphragmate ad ilia inguina & pubem porrigitur: cujus partes continentes ab anteriore parte potiſſimum ἐπιγάστριον Latinis Abdomen vocatur, latera verò Abdominis, quæ cartilaginibus coſtarum ſubjacent, hypochondria. A poſteriore parte lumbi ſunt,

ſunt, qui ab extremis coſtis ad ſacri oſſis extremum extenduntur. Componitur autem Abdomen ex cute primùm: Deinde carnoſa membrana cum multa pinguedine, præcipuè in obeſis, quibus ſubjacent quatuor muſculorum Abdominis conjugationes; ac tandem membrana firmiſſima, quæ quod univerſo inferiori ventri circumtendatur, & totam interiorem ejus cavitatem tegat; viſceraquè omnia contineat. Peritonæum nominatur: cui ab anteriore parte adhæret, Omentum, imo ventriculo & ſuperiori regioni inteſtinorum obtenſum, ut inſitum illorum calorum tueatur & foveat. Partes contentæ ſunt viſcera quæ publico munere funguntur. Nam alia nutritioni, alia procreationi famulantur & inſerviunt. Nutritioni autem, quæ vel toti alimentum parant ſive concoquunt, veluti primariò jecur; Deinde ventriculus: vel deferunt ut venæ & œſophagus: vel ab inutilibus expurgant, ut inteſtina, lien, veſicæ, renes. Procreationi verò deſtinantur teſtes, vaſaq; ſpermatica & deferentia: Peculiariter in viris, penis; in feminis uterus. His præmiſſis conſequens eſt, ut primùm de nutritione agamus, deinde de procreatione.

CAPUT VII.

De Nutritione & accretione.

COmmuniſſima animæ vegetãtis functio eſt nutritio. Nã non ſolùm cæteris functionibus ſubſternitur, & in ipſa augmẽtatione & generatione requiritur, licèt ab utraq; revera diſtinguatur, ſed etiã omnibus animatis, quàmdiu vivunt, neceſſaria eſt conſeruationis gratia. Cum enim ſubſtantia cor-

poris animati in continuo defluxu ſit, niſi quod defluxu illo deperditum eſt, reparetur, diu ſubſiſtere non poteſt. Quare neceſſaria ante omnia erit nutritio, quæ id, quod deperditum eſt, reſtituit, & individuum, quantum natura patitur, ab interitu conſervat.

Definitio nutritionis. Eſt autem Nutritio propriè naturalis partium animati corporis defluxus reſtauratio, à facultate altrice, ex alimento in ſubſtantiam partium planè converſo ſive aſſimilato. Quare in nutritione tria primariò concurrunt. Primò quod convertitur, & quo fit nutritio, alimentum. Deinde in quod converſio fit, ſive quod nutritur, corpus animatum ſecundum omnes partes. Tertiò quod convertit animæ facultas altrix mediante calore, & auxiliaribus facultatibus.

Quid alimentum. Eſt autem alimentum per ſe primò corpus, & potentia animatum: nam actu ipſo, initio diſſimile, ſed potentia ſimile eſt nutrito corpori, quæ ſimilitudo non eſt tantum ratione temperamenti & materiæ, (nam ſiccis ſicca, & duris dura &c. conveniunt) ſed potiſſimum ratione formæ & ipſius ſubſtantiæ, quæ nutritur. Quare ut quod diſſimile eſt ſimile reddatur, mutatione quadam indiget, qua in actum illa potentia deducatur, & in ſubſtantiam nutriti abſolutè convertatur.

Alimentũ triplex. Hæc mutatio in animatis ſanguine præditis: triplici concoctione perficitur, ut pòſt apparebit quare alimentum non uno modo ſumitur, ſed ſecundum prius & poſterius dicitur; Nam Hippocrati triplex eſt alimentum: Unum futurum alimentum non elaboratum, quod ab ore in ventriculum recipitur, ut elaboretur: Aliud quaſi alimentum transmutatum, primùm in ventriculo; Deindè ita elaboratum in jecore, ut toti corpori idoneum ſit ad omnes partes nutriendas, nimirum ſanguis, qui

eo no-

eo nomine ab Ariſtotele ultimum nutrimentum vocatur: Tertium eſt verum alimentum, cuique parti proprium, non toti commune, nimirum portio ſanguinis maximè familiaris, quam ſingulæ partes ex venis attrahunt, ſibiquè apponunt; Deinde agglutinant tandemquè perfectè alterant ſive aſſimilant, quibus omnibus abſolvitur nutritio. Hæc omnia à facultate altrice perficiuntur ſubſidio quatuor facultatum miniſtrantium, ad quarum functiones exercendas certa deſtinata ſunt in corpore membra. Alia enim attractum alimentum alterando præparant, alia inutilia ſeparant, alia ſuſcipiunt, alia expellunt, nonnulla ſalubres ſuccos in totum corpus tranſmittunt & diſtribuunt. Ac primum, cum ex alimento aſſumpto, nec ſanguis nec ex ſanguine ſtatim nutritio fiat, niſi debitis intervenientibus mutationibus & concoctionibus: in animalibus ſanguine præditis triplex naturalium facultatum ſeries, & concoctionum ſibi mutuo ſuccedentium, tres gradus erunt, prima χύλωσις altera αἱμάτωσις, tertia ὁμοίωσις, harum prior poſterioris gratia, ſemper requiritur, quare ultima perfectiſſima erit, unicuique parti propria, quatenus ſibi ſervit & nutritur, cæteræ verò actiones ſunt communes communium inſtrumentorum, ut chylificatio ventriculi, ſanguificatio jecoris, quæ toti idoneum alimentum parant. Alimentum autem perfectè elaboratum toti commune eſt ſanguis, cujus officina eſt hepar, ut infrà apparebit. Ideo inter naturalia inſtrumenta Medici principatum jecori meritò aſſcribunt; cui reliqua miniſtrant, ac ipſe quoque ventriculus, dum chylum parat, ut ex eo facilius ſanguis fieri queat. Quia verò nihil in contrariam qualitatem ſimul totum migrare poteſt, in qualibet concoctione aliquid naturæ inutile & ſu-

pervacaneum neceſſariò redundabit, ſive quælibet concoctio ſua excremēta habebit, quę duplicia ſunt: Unum tenuius: alterum craſſius: licèt utrumq; illius concoctionis ratione, excrementi rationem nō ſemper habeat, ſed ibi, ubi manifeſtatur, ab utilibus ſeparatur & excrementum efficitur; ut ſerū, quod ſecundæ concoctionis excrementum dicitur, quia poſt ſecundam cōcoctionem à ſanguine ſeparatur, licèt à prima initium ſuæ generationis ſuſcipiat. Hæc excrementa vi excretricis facultatis primum ab vtilibus ſeparantur, deinde extra corpus per debitas vias reijciuntur.

De concoctionibus in ſpecie.

Reſtat ut totam nutritionis ſeriem & concoctionem ſibi mutuo inſervientium ordinem proponamus. Ac primum in partibus ſolidis defluxus ille naturalis propriè exiſtit, unde ex defectu alimenti, ſicci nimirum humido contemperati, appetitus naturalis oritur. Quare ad illum defectum reparandum, & appetitum reſtringuendum, ex venis partes illæ alimentum trahunt, & à ventriculo communi receptaculo venæ, ubi ſi humidi fuerit defectus, ex ſuctionis ſenſu excitatur animalis appetitus humidi, qui ſitis; ſin defectus ſicci fuerit, ex ſenſu ſuctionis oritur appetitus qui fames vocatur.

Cauſa naturalis ſitiu & famis.

I. Concoctio.

Imperfectiſſimus primuſquè omnium coctionum gradus in ventriculo eſt χύλωσις. Fit autem chylificatio, ubi alimentum per os aſſumptum, præparatum, & in ventriculum commune receptaculum, per œſophagum attractum, vi inſita ipſius ventriculi ſe undique conſtringentis, ac ſuo vicinorumquè calore alterantis, in ſuccum cremori ptiſanæ non abſimilem convertitur. Peracta concoctione ſegregationem per inferiora molitur. Verùm dum aperto pyloro in inteſtina protruditur, melior portio per venas meſaraicas attrahitur, impuriori parte, ſive fecibus ad craſſiora inteſtina dimiſſis, ubi tandem reſervantur, donec recluſo muſculo

ſculo rectum inteſtinum ambiente univerſim egeratur. Οἰσόφαγος Latinis gula & ſtomachus, per quem cibus dentibus effractus, & in ore præparatus in ventriculum recipitur. Exoritur à faucibus ſub capite aſperæ arteriæ, & ſecundum thoracis vertebras deſcendens, & diaphragma penetrãs implantatur in ſuperius & ſiniſtrum os ventriculi; quod veteres Græci καρδίαν vocarunt, ubi ob exquiſitum ſenſum ſedes eſt animalis appetentiæ cibi & potus, ſive famis & ſitis. Ventriculus autem ut gula ex duabus propriis tunicis diſtendi contrahiquè idoneis in rotundam oblongam figuram formatus eſt, cum multis venis, arteriis & nervis intertextis, quibus accedit tertium involucrum à peritonæo; ſitus eſt immediatè ſub diaphragmate, inter lienem & jecur, ſecundum tranſverſum oblongus, ac in ſiniſtra ſuperiorique parte amplior qaàm in dextra imaq;, ubi à jecore tegitur; poſterior pars tota ſpinæ incidit, in dextra parte, ubi ſub jecore ſe abdidit, eſt infimum orificium pylorus dictus, quod quaſi janitor alimenta prolabentia à ventriculo cohibeat; in quem uſum aſſiſtunt ei duo glanduloſa corpora. Ab hoc orificio incipiunt inteſtina corpora teretia conſtructa, ut ventriculus, ex duabus propriis tunicis, & tertia à peritonæo, quæ tortuoſo ductu variiſque gyris ad podicem uſque continuantur. Dividuntur inteſtina primùm in gracilia & craſſa, & utraquè viciſſim in tres partes. Nam ut à ventriculo oriuntur, primùm ex gracilibus eſt duodenum duodecim digitis longum, ſecundum poſteriora ventriculi ad dorſum reflexum, cui implantatur vas, quo bilis ex veſicula expurgatur: Huic continuatur jejunum ita dictum, quod ob bilis affluentis acrimoniam inane ſemper ſit. Tertiò Ileum omnium longiſſimum & tenuiſſimum eſt, & multis variiſque gy-

Cap. VII.

Inſtrumenta prima concoctionis.

οἰσόφαγος.

Ventriculus.

Inteſtina.

ris Ilia partemquè circa ventriculum implet. Illo continuantur craſſa inteſtina, & primum appendiculum quoddam uno ore donatum ſive egreſſui introitum adverſum habens, unde Cœcum dicitur. Deinde Colon, quod multis circumductionibus omnia ferè tenuia inteſtina cingit. Nam à dextri renis ſede, ad jecoris cava aſcendit, & hinc ſecundum ventriculi fundum ad lienis & ſiniſtri renis ſedem prorepens non longe ab oſſis ſacri initio devolvitur, ubi incipit ultimum inteſtinum rectum, quod rectà ad anum pergat, cujus inferior pars orbiculatim ambit & claudit muſculus ſphincter dictus, ne nobis invitis excrementa exeant. Inteſtina autem continent dorſoquè alligant duæ membranæ multa pinguedine & glandulis refertæ, quæ Meſenteriũ conſtituunt, inter quas præter arterias & nervos, conſertæ ſunt multæ venæ ab inteſtinis ad jecur directæ, nimirum propagines venæ portæ, quæ à cavo jecoris exoritur. Nam ubi vena portæ è ſubſtantia jecoris quatuor ſurculos emiſit, truncus ejus in duos ramos primum dividitur, quorum propagines & ſurculi variè diſtribuuntur in ventriculum, inteſtina, lienem & omentum. Propagines verò quæ ventriculo & inteſtinis tenuibus implantantur, ex chylo id quod optimum eſt, & ſanguini efficiendo idoneum exagunt, ac ad jecur deferunt: unde oritur ſecunda concoctio, quæ αἱμάτωσις Latinis ſanguificatio dicitur. Perficitur hæc concoctio in hepate, ubi illa optima chyli portio à ventriculo tenuibuſquè inteſtinis attracta & præparata, ad portæ truncum & hinc ad trunci radices per jecoris ſubſtantiam numeroſa ſerie ſparſas defertur, ibiq; elaboratur, & inſita jecoris proprietate in ſanguinem tranſmutatur: qui aut per diapedeſin aut anaſtomoſin primùm in radices venæ cauæ attrahitur; Deinde in ejus truncum, tandemquè per ramos in totum corpus

Secunda cõcoctio ſive ſanguificatio eiuſq; inſtrumenta.

corpus ſingulaſquè partes diſtribuitur gratia nutritionis ut alimentum elaboratum toti commune. Situm autem eſt hepar ſub ſepto transverſo, cui validiſſimo vinculo alligatur in dextra abdominis ſede, licet ventriculo magna ex parte incumbat: ſupra cavum, infra gibbum eſt; ſubſtantia ejus Græcis παρέγχυμα dicitur, quia nil aliud videtur quam ſanguis concretus compluribus venis; & nonnullis arteriis intertextus. Nam componitur ex multarum venarum implexu, quibus circumfuſa eſt caro concreto ſanguini ſimilis. Contectum autem eſt tenuiſſima membrana, quæ nervulum à ſexto pari ſuſcipit. Venarum autē illarum quę per ſubſtantiā jecoris diſperſæ ſunt, duplex eſt ſeries; una ad jecoris cavū pertinet, quæ caudicem venæ portæ conſtituunt: altera ad gibbū tendit; quæ radices ſunt trunci ipſius venæ cavæ; ab hoc trunco in omnes partes corporis rami tāquā canales diſſeminantur, ut ſanguinem à jecore gratia nutritionis diſtribuant. In hac cōcoctione ſanguiniſq; generatione & diſtributione, tria excrementorum genera redundant, quæ à natura ad certa membra religantur, ut ſanguis eò purior relinquatur pro corpore alendo: Quorum duo in jecore ex ſanguinis elaboratione propriè oriuntur, dum materia ebullit, & concoquitur, nō aliter ferè quàm in vino. Nam unum leve tenuequè eſt quaſi flos vini, nimirum bilis flava, quam veſicula fellis attrahit; Deinde ad duodenum inteſtinum tranſmittit, ubi feces ſuo colore tingit, & inteſtina ad excretionem ſtimulat: Alterum grave feculentumquè eſt, fecibus vini correſpondens, quod melancholia dicitur, quam lien ex jecore per ramum venæ portæ allicit, ut concoquat eoquè nutriatur, & partem, quam ſibi aptare nequit, aut ad ventriculum tranſmittat pro appetitu excitando, aut ad inteſtina aliaſquè vias expellat. Tertium excrementum à prima cōcoctione

Cap. VII.

Vena quæ radicātur in iecore, ut vena porta.

Vena cava.

CAP. VII.

ne initium aliquod ſuæ generationis ſuſcipit, licèt in tertia ſeparetur; nimirum ſerum vehiculum ſanguinis, quod à renibus attrahitur, & excolatur, ac à quibus per ureteres in veſicam delabitur, ibique ſenſim colligitur, donec copia aut qualitate moleſtans, recluſo muſculo cervicem veſicæ ambiente, foras excernatur, in maribus per penem; in feminis per cervicem uteri. Veſicula illa fellis jecori adnata eſt, & à cava dexteraque parte ejus propendet, conſtat ſimplici tunica, ac duos meatus proprios habet; unum à jecore, qui ſurculus eſt venæ portæ, quo bilem allicit; alterum ad duodenum inteſtinum, quo bilem redundantem detrudit. Deinde lien, qui fecem ſanguinis redundantem ſuſcipit, ſitus eſt in ſiniſtro hypochondrio ex adverſo jecoris, oblongus linguæ craſſioris imaginem referens, cujus pars cava ventriculum reſpicit. Conſtat ut jecur ex multis venis & arteriis, quibus melancholicum ſanguinem allicit, quem ope arteriarum in ſuam ſubſtantiam convertit, reliquum aut per eaſdem venas ad inteſtina & hæmorrhoidas expellit, aut per vas breve ad ventriculi fundum, aut per arterias ad renes deducitur. Sanguis ab his duobus propriis excrementis repurgatus, ut à portæ venis in anguſtiſſimas cavæ radices deduceretur, aqueo ſive ſeroſo excremento vehiculi loco utitur, quod poſtea quia naturæ utile non eſt, à renibus attrahitur & excolatur: Renes autem utrinque ſinguli ſunt in lumbis ſub jecore, nothiſquè coſtis ad latera venæ cavæ, & arteriæ magnæ, quibus incumbunt muſculi crura moventes, quos ψύας vocant. Horum figura Phaſeoli ſpeciem imitatur, ac verſus ſpinam gibbi ſunt, verſus viſcera cavi. Subſtantia renum dura denſaquè eſt cordis ſimilima, in cujus anteriore parte Veſalius ponit duos ſinus membrana ſuccinctos cum multis caruncultis, Laurentius verò in homi-

Veſicula fellis. *Lien.* *Renes.*

hominenullum ſinum eſſe arbitratur, ſed carunculam tantum mammillarum papillis ſimilimam, quâ ſerum à ſanguine excolatur. Cap. VII.

Inſeruntur verò renibus primùm venæ & arteriæ emulgentes quæ ſeroſum ſanguinem ad renes alliciunt. Deinde Ureteres vaſa alba craſſa, quæ à renibus deorſum progrediuntur, & lateribus veſicæ ſinuoſo reflexu implantantur: ut ſerum excolatum deferant. Veſica verò in imo abdominis ſita eſt ſub oſſe pectinis, in coxarum antro, in viris recto inteſtino affixa: figura ejus rotunda oblonga; ſubſtantia nervoſa craſſa excepta cervice, quæ penè carnea eſt, ſimulquè anguſta; quam cingit muſculus σφιγκτὴρ dictus, qui urinam continet, ne nobis invitis exeat. De ipſa maſſa ſanguinis & humoribus tàm alimentariis, quàm excrementitiis ſequenti capite dicetur. *Vreteres.* *Veſica.*

Supremus concoctionis gradus, cui communes illæ duæ, ut præparationes inſerviunt, eſt in ſubſtantia ſolidarum partium, & ὁμοίωσις appellatur, ac nutritio quoque interdum dicitur. Et fit, dum partes ſingulæ primùm ex venis alimentum debitum attrahunt, & ſub roris ſpecie apponunt, deindè ſibi agglutinant & uniunt, tandemque perfectè aſſimilant, ſive in ſuam ſubſtantiam omninò alterant: Nam ad perfectam nutritionem tria neceſſaria ſunt, 1. alimenti appoſitio, deindè agglutinatio, tertiò aſſimilatio, ſive alteratio alimenti in perfectam ſubſtantiam partis. Sub aſſimilatione iſta comprehendi poterit, quæ tertia & quarta concoctio à Galen. 3. *de Symptom. cauſis capit* 2. dicitur, nam tertia quæ fit in partibus, qua ſanguis, qui apponitur, alteratur, gradus quidam aut via ad quartam putatur; nimirum ad perfectam alimenti aſſimilationem, quæ à nutritione re ipſa fine & oper *Tertia cōcoctio.* *Tria requiſita in nutritione*

Cap. VII.

opere non diſtinguitur. Quare aſſimilatio quæ fit alteratione alimenti in ſubſtantiam nutriti, dum omni ex parte nutrito affigitur, nutritio propriè vocatur, ut ex definitione nutritionis conſtat. Hujus concoctionis excrementa propria ſunt, inſenſibilis tranſpiratio, & quod ſordium ſpecie cuti extrinſecus adhæreſcit, minus propria & non neceſſaria, ſudores. Quia verò calor cunctis partibus inſitus calore à corde infuſo perpetuò fovetur & exſuſcitatur, in nutritione neceſſariò cordis actio requiritur, nam cor cum calore præcipuum alimentum per arterias exhibet, quod ſanguinem venarum in actum deducit. Proinde authore Averrhoë ſanguis arteriarum ad ſanguinem venarum formæ rationem habet; deinde cum venis arteriæ per totum corpus diſperguntur, & continuantur, ac utroque ſanguine certa quadam proportione partes nutriri videntur.

De Accretione.

Quæ in corpore nutriuntur propriè ſunt partes ſolidæ, quibus reſident facultates & à quibus functio: Impropriè verò ſpiritus & humores. Illæ ſi copioſiori alimento reſtauratæ fuerint, quàm quod defluxu naturali deperditum eſt, non modò animatum nutritur, ſed ſimul quoque augetur. In omni augmentatione nutritio requiritur, ſed non contra, verum à nutritione, ratione & tempore diſcernitur. Nam nutritio per totam vitam fit, & ſubſtantiam numero unam conſervat. Per accretionem verò auctis in omnem dimenſionem primùm ſimilaribus, deinde diſſimilaribus totum animatum augetur & ad determinatum vitæ tempus ſolum, quæ conſiſtentia, perducitur.

Definitio accretionis.

Quare erit accretio inſitæ magnitudinis acceſſio, in ſingulis corporis animati partibus à facultate auctrice, per extenſionem ex alimento in ſubſtantiam converſo, gratia termini à natura præfixi.

Igitur

Cap. VII.

Accretionis tria requiſita.

Igitur in accretione tria præcipuè erunt, primum corpus animatum, unum idemquè numero manens, cui ſecundum omnes illius partes, ſed primùm ſpermaticas, fit acceſſio, deinde alimenti copioſioris in illis partibus reſtitutio, tertiò facultas auctrix, quæ calorem inſitum dirigit, & ad convenientem illi animato corpori terminum & quantitatem, quæ ἀκμὴ & conſiſtentia dicitur, promovet. Proinde accretio mutatione aliqua animæ altricis non exiſtit, ſed corporis tantum animati, ratione inſiti caloris, humidum depaſcentis, à quo progreſſu temporis cum humido ſubinde diminuitur, unde corpus ſiccius, & ad extenſionem ac incrementum ineptius efficitur. Nam prima ætate ob caloris nativi vehementiam, partes animati plurimum alimenti tranſmutant, & ob humidi copiam, quoquo verſum extẽdendo in ſui ſubſtantiam facilimè convertunt, & incrementum celerrimè aſſumunt. Verùm humido progreſſu temporis diminuto, ultra naturalis defluxus reſtitutionem, ſubinde minus minuſquè partibus ad ἀκμὴν uſque adjicitur, reſiduo alimenti aut in ſemen, aliaquè ejus generis tranſmutato, aut acri illius ætatis calore diſſipato. Tandem verò paulatim ex defectu humidi tabeſcente calore, ſenium introducitur, unde functionibus omnibus labefactatis, cùm ſqualore partium omnium, mors naturalis neceſſariò ſequitur.

De longitudine vitæ.

Omnibus quidem animatis vita & mors communis eſt, propter duplicia contraria, nimirum ex quibus conſtant, elementa, & quæ gignunt, excrementa. Omnium tamen ſimilis ætatum decurſus non eſt, nec vitæ ratio, ſed ea longioris vitæ ſunt, quæ calidum innatum, in quo vita conſiſtit, quantitate copioſum, & qualitate temperatum magis habent; Deinde quæ excrementis paucioribus

CAP. VIII.

bus abundant, ac breviter quibus calidum minus κτ̀ μάρανσιν diſſipatur, aut κτ̀ σβέσιν opprimitur & ſuffocatur.

CAPUT VIII.

De Humoribus.

Humor communiter dictus

HUmor Græcis ὑγρὸν non uno eodemquè modo ſemper accipitur: Communiter enim omne corpus liquidum & perfluens, non ſua, ſed aliena ſuperficie contentum, humor vocatur: Hac ſignificatione omnes ſucci & liquores dici poterũt, ac quoque in humano corpore, præter ſolidas continenteſquè partes & ſpiritus impetum facientes, omnia liquida cavitatibus aut ſolidis partibus contenta. Talia unius generis non ſunt, & non ſolùm materia, ſed etiam efficiente & fine diſtinguuntur. Nam nonnulla contenta naturæ ſunt utilia, nõnulla ſupervacanea aut planè noxia: Deinde aliqua ex prima concoctione gignuntur in vẽtriculo, ut chylus & feces, cum viſcido humore oblinente inteſtina: Quædam ex ſecunda concoctione in jecore, ut chymus, maſſa ſcilicet ſanguinis cum tribus excrementorum generibus: aliqua ex tertia concoctione in partibus dum nutriuntur: præterea præter humores illos nutritioni accommodatos & excrementitios, ſuperfluitates quædam in certis partibus gignuntur, aliis uſibus neceſſariæ, quales ſunt lac, ſemen, &c. quæ omnia humores cõmuniter dicũtur.

Humor medicis quid.

Humoris vocabulum ſecundum prius & poſterius à Medicis ſumitur: verùm à numero humorum removentur primum quæ in prima concoctione generantur, ut chylus & feces. Deindè utiles nonnullæ ſuperfluitates quæ in partibus quibuſdam

in

in tertia concoctione redundant urlae & ſemen. Ac communi nomine humores plerunquè vocantur corpora liquida, quæ in ſecunda concoctione ex chylo, in tertia ex ſanguine oriuntur: unde dividũt pleríque humores in alimentarios & excrementitios. Alimentarios autem qui in corporis ſubſtantiam tranſmutantur: in primos; corpora ex quibus maſſa ſanguinis componitur: & ſecundarios, qui in partium nutritione ex primis generantur: Excrementitios verò qui ſeparantur à ſanguine & à corpore expelluntur, in naturales, qui inſtituto naturæ fiunt, & non naturales, qui à cauſſis præter naturam in corpore gignuntur.

Cap. VIII.

Humo. propriiſſimè dictus

Verùm propriiſſimè nomen humoris competit 4. ſuccis alimentariis ex quibus chymus ſive maſſa ſanguinis componitur, qui corpori alendo inſervit: ſecundariò illis ſuccis qui ex primis oriuntur, & in partium nutritione conſiderantur, licèt humiditates potius quàm humores dici mereantur: Deinde humoribus excremẽtitiis naturalibus, quatenus alimentariis primis correſpondent: tandem excrementitiis non naturalibus. De ſingulis ordine dicemus, & primùm de humoribus propriiſſimè dictis, id eſt, alimentariis primis, deinde de alimentariis ſecundis, tertiò de generatione & alimentariorum & excrementitiorum, tandem de ſingulis humoribus, ut à naturæ modo recedunt.

Definitio Humoris propriſſimè dicti.

Ac primùm humores propriiſſimè ſunt corpora liquida in quæ chylus vi jecoris pro corpore alendo tranſmutatur, Dico corpus liquidum, nam neceſſe eſt alimentum fluxile eſſe & liquidum, ſi per meatus à natura deſtinatos ad partes nutriendas deferri debeat. Verùm non omne liquidum tale eſt, nec omne in quod alimentum cõvertitur, ſed quod corpori alendo & conſervando idoneum eſt. Nam alimentum, ubi primùm ingeritur, in chylũ primò

CAP. VIII.

permutatur; at chylus niſi in chymum & maſſam ſanguinis convertatur, inutilibus ſeparatis, idoneus non eſt, ut corpus nutriat. Quare nec excrementa, nec chylus humor proprie erit, ſed chymus & ſuccus, qui alendo & conſervando corpori inſeruit. Licèt his omnibus vocabulum humoris tribui ſoleat. Quia autem corpus iiſdem generatur, quibus conſervatur; Galenus humores proxima animalium ſanguine præditorum elementa vocavit & Hippocrates ipſam naturam humani corporis. Nam ex humoribus corpus humanum proximè gignitur & nutritur: Deinde à συμμετρίᾳ humorum, ſanitas; ab ἀμετρίᾳ morbi dependent. Correſpondent enim quatuor humores quatuor elementis, ut poſt apparebit, ac ſinguli humores ex ſingulorum elementorum qualitate conſtant.

Opiniones de numero humorum alimentariorum.

Verùm de numero humorum non conſentiunt artifices. Nam ut teſtatur Hippocrates *libr. de Nat. hum.* nonnulli ex unico ſolum humore, corpus humanum fieri dixerunt, & cum Ariſtotele Averrhoes ſtatuit, partes puro tantum ſanguine nutriri: cætera liquida excrementa ſolum eſſe. Plerique medici cum Hippocrate & Galeno quatuor humores alimentarios primos numerant, ſanguinem nimirum pituitam, bilem flavam & melancholiam, ac ex his maſſam ſanguinis oriri, quæ à potiori parti, ſanguis dicitur, & hos quatuor humores, quatuor elementis correſpondere, ex quibus generatur & nutritur corpus. Sunt nonnulli qui ſanguinem non materia, ſed forma à cæteris tribus diſtinguunt, ac tres ſolum diſtinctos humores eſſe putant, (ut in lacte eſt caſeus butyrum & ſerum) ſanguinis verò formam, illorum trium mixtioni ſupervenire. Aliqui quatuor illis humoribus quintum, ſerum nimirum, addunt

De

De Paracelſiſtarum opinionibus ſuo loco dicemus.

Examinātur Opiniones de numero humorum.

Verùm cum ſerum propriè non nutriat, humoribus propriè dictis, ſive alimentariis ſuccis annumerari non poterit: Deinde ſi ex tribus diſtinctis humoribus, pituita ſcil. melancholia & cholera ſanguis propriè componitur, colore rubro non erit, nec qualitate temperatus, ſed frigidus: Nam frigus pituitæ & melancholiæ unius cholerae calorem vinceret; præterea ex his tribus mixtio perfecta nunquam erit, nec tres humores quatuor Elementis correſpondere poterunt. Quod ſi animalium ſanguine præditorum partes ex ſolo ſanguine conſtructæ forent, ſolus ſanguis humor propriè dici mereretur, & ad nutriendum ſufficeret; cum nihil niſi à ſimili proximè nutriatur. Nihilominus deprehenſum eſt, ſecta vena non purum ſanguinem, ſed aliis tribus permixtum exire. Deinde ratio oſtendit alias partes craſſiore, alias tenuiore, alias frigidiore, aut calidiore alimento uti. Quare apparet, 4. humores alimentarios eſſe, ex quibus maſſa ſanguinis componitur. Alii contra ex ſolo ſangnine corpus nutriri putant, quod ſanguis naturę maximè familiaris ſit, & omnium ultimo purgatione ſeparetur. Deinde ſingulas partes ſimilem earum ſubſtantiis alimoniam attrahere, alias tenuiorem aut craſſiorem, alias frigidiorem aut ſicciorem ſanguinis portionem. Quare horum ſententiam ipſe etiam Gal. 2. *de Elem. cap.* 5. (ut qui rationabilia ſenſerint) commendat; ſed naturæ magis conſentaneam eſſe dicit Hippocratis opinionem: Exiſtimat enim Hippocrates, tantam in ſanis ſecundum formam corporis varietatem contingere non potuiſſe, ſi unus eſſet humor Elementaris omnium hominum. Deinde partium naturas longè differentes, in uno eodemq; homine, neq; initio ex eadem ſubſtantia fieri potuiſſe, neq; uno ſpecie

CAP. VIII.

cie alimento uti: Quæ ratio neceſſaria videretur, ſi à ſola materia generationis & nutritionis neceſſitas penderet, & non ab efficiente quoque & fine.

Quomodo ſanguinis maſſa ex quatuor humoribus componatur.

Nihilominus rationi conſentaneum eſt, maſſam illam ſanguinis, qua nutriuntur omnia in corpore, partes diſcrepantes habere, quæ quatuor Elementis correſpondent, unde humores elementarii ac alimentarii dici poterunt. Nam bilis ſuccus ſubſtantiæ tenuis, calidus ſiccus, igni correſpondet, ſanguis calidus humidus, aeri, pituita frigidus humidus, aquæ, melancholia humor frigidus ſiccus ſubſtantiæ craſſæ, terræ. Verùm in illa maſſa humores, qualitates ſuas non planè ſervant, nec actu abſoluto permanent, ſed ut ex qualitatum elemẽtarium proportione κρᾶσις oritur, ita ex juſta temperie quatuor humorum, oritur qualitas naturæ conveniens, cujus ratione totus ſanguis in ſanis dicitur, temperatiſſimus, & nutritione idoneus: Cæterum in maſſa ſanguinis hominis ſani plurimum eſt puri ſanguinis, minus pituitæ, minimum melancholiæ & bilis flavæ: In non ſanis plerumque hæc proportio violatur. Serum autem pars maſſæ ſanguinis non eſt, ſed vehiculum & excrementum omnibus ejus partibus cõmune. Nam tot ſpecies ſunt ſeroſi humoris, quot ſpecies ſuccorum in venis; & quilibet ſuccus ſuum ſerum habet, à quibus urina variè coloratur. Nam à ſanguine prodit ſerum coloris rubri, à pituita albi, à cholera flavi, à melancholia ſubfuſci, ut docet Gal. 4. *de Sanitate Tuend. c. 4 & com. 2 lib. 6. Epid. text* 38.

Proportio humorum in maſſa ſanguinis.

Dividit Avicenna humores omnes, in primos & ſecundos: primi ſunt illi quatuor qui alimentarii dicuntur toti corpori communes, ex quibus maſſa ſanguinis, de quibus jam dictum eſt, & infrà latius in ſpecie dicemus: ſecundi verò ſunt qui primos conſequuntur, & ex primis immediatè oriuntur: hi ſingulis partibus propriè deſtinati ſunt nutritionis

nis & conſervationis gratia, quatenus alimentum ſuum præparant, & per gradus alterant, qui magis humiditates quàm humores dici merentur.

CAP. VIII.

Galen. 7. *Meth. cap* 6. quatuor ſiccitates partium enumerat, quibus totidem humiditates opponuntur: Prima humiditas in extremitatibus exilium venarum continetur, quæ à ſanguine parum aut nihil differt; Secunda ad roris ſpeciem ſparſa eſt, in ſpatiis ſimilarium intermediis, ex qua proximè nutriuntur, unde ros aut torida humiditas appellatur; tertia carnoſa aut adipoſa ſpecies & humiditas, quæ fibris circumfuſa eſt ex ſanguine agglutinato & aſſimilato: quarta fibroſa aut membranoſa partes ſpermaticas continens ex ſemine genita in utero ab ortu. Quare duæ poſteriores humiditates abſolutè de ſubſtantia partium ſunt, ac rorida humiditas media quædam diſpoſitio videtur inter ſubſtantiam partium, & ſanguinis ad naturam partium potiſſimum inclinans, ut quæ in extremitatibus exilium venarum continetur ad naturam ſanguinis. Avicenna loco quatuor humiditatum quatuor humores ſecundarios ponit. Verùm Fernelius & alii nonnulli quatuor ſecundarios humores aut humiditates ad tertiam concoctionem ſive ad nutritionem in partibus referunt. Prima autem humiditas omnium conſenſu eſt in extremitatibus exilium venarum & arteriarum, quæ ſingulis partibus appropriatæ ſunt, eaſque irrigant. Ea oritur ex ſanguine levem aliquam mutationem ſuſcipiente à partibus circumſtantibus: hæc proprio nomine caret, ſed ſanguineus humor nonnullis dicitur. Altera ex priori gignitur, dum in vacua membrorum ſpacia roris modo diffunditur, & ſingulis membrorum partibus apponitur, unde à ſimilitudine ros appellatur, Nutrimentum ubi partibus appoſitum fuerit,

Humores ſecundarii ſecundum Avicennam.

inſito calore cogitur, & concoctione primum ipſis partibus agglutinatur & affigitur. Deinde abſolutè & uſquequaque aſſimilatur, ſive in ſubſtantiam partis convertitur. Ex hac duplici operatione, duas poſteriores humiditates colligit Fernelius. Verùm Avicennas ſecundam humiditatem, rorem nimirum inſervire ſolum putat, ut in nutrimentum promptè convertatur, quando corpus ſufficienti nutrimento caret, & ut membra humectet, cum violens cauſa ea exſiccarit. Quod ſi corpus ſufficienti alimento abundarit, ex primo humore tertium immediatè fieri exiſtimat: ſin defecerit, à cauſſa aliqua exſiccante, tum demum ex ſecundo tertium gigni. Opinatur enim ex concoctione primi humoris in tertium, elici ſubtile quoddam & roridum, quod natura provida indigentiæ cauſſa, quaſi promptuarium quoddam in membris ſimplicibus recondit. Tertius igitur humor Avicennæ eſt, verum nutrimentum, converſum in ſubſtantiam membrorum, ex parte complexionis, ſed nondum ex parte eſſentiæ completæ & ſimilitudinis, atque hunc humorem, quia parum congelatus eſt, Cambium interpretes vocarunt. Quartus humor, juxta Avicennam, ex ſemine oritur, partibuſquè ſimplicibus innaſcitur in primo ortu, ut eas contineat, uniat & conſervet, unde Gluten dicitur. Verùm an hæ humiditates peculiares humorum ſpecies dici mereantur, dubitatur. Nam quod gluten vocatur, quia ad conſtitutionem partium neceſſariò requiritur, partis ſubſtantia eſt; ſicut quoque & Cambium: Nam nihil temperamentum membri habet, niſi pars ejuſdem fuerit. Præterea ut Galenus 1. *de Semine* teſtatur, alimentum exhalationis modo in membra tranſit.

Humores ſecundarii Fernelio.

Deinde qui à Fernelio humores ſecundarii vocantur, mediæ diſpoſitiones videntur inter partes & ſanguinem: ſed quod partibus aſſimilatur, ad natu-

naturam partis propriè accedit: Deinde quod agglutinatur; Quod verò in capillaribus venis eſt, adhuc naturam ſanguinis retinet.

Humores excrementitii.

Superfluitates verò & excrementitii humores illi dicuntur qui in corpore abundant, & à corpore expelli & ſeparari debent. Hi multis modis variantur: alii enim partim naturæ utiles ſunt, ut fel ad alvum irritandam & detergendos humores craſſos ab inteſtinis; melancholia ad excitandum appetitum: Alii inutiles vel ſimpliciter ut ſtercus, lotium, ſudores, quę impropriè humores dicuntur: vel planè noxii qui præternaturales vocantur, quorum nonnulli ſolo nomine ob ſimilitudinem interdum conveniunt, qui tota eſſentia differunt, ut ex cauſis & differentiis eorum apparebit, de quibus nunc ordine dicemus.

Cauſſa humorum alimentariorū & excremētitiorum.

Manifeſtum primum eſt in primâ concoctione ex alimentis chylum in ventriculo oriri, quem Galenus recenti muſto comparat, cujus dum in inteſtina protruditur, pars utiliſſima ad jecur per venas meſaraicas deducitur, ubi formam ſanguinis recipit, qui quatuor illos humores alimentarios continet. Nam ut ex muſto, dum deferveſcit, quatuor emergunt, ita ex chylo quodammodo, dum in jecore concoquitur quatuor humores oriuntur, quorum unus præcipuus eſt, & puriſſimo vino aſſimilatur, ut ſanguis ſincerus; alter fecibus, ut melancholia: tertius floribus comparatur, ut bilis flava: quartus crudis & inconcoctis in vino partibus, ut pituita. Oriuntur hi quatuor in jecore naturaliter, ab uno eodemquè calore, pro materiæ diſpoſitione. Dum enim jecur calore inſito in chylum agit, mediocres partes in ſanguinem, tenuiores calidiores in bilem, ſicciores frigidiores in melancholiam, frigidiores humidiores in pituitam commutat. Verùm ut flores à vino, ita cholera & melancholia à

CAP. VIII.

ſanguine non planè ſeparatur, ſed utriuſque pars utiliſſima cum ſanguine & pituita vi jecoris debitè permiſcetur, ac in maſſam ſanguinis coit, quę poſtea vehiculo ſeroſi humoris pellente jecore, ac trahentibus primo partibus, deinde venis, in totum corpus diſtribuitur. Reliqua verò pars bilis & melancholiæ redundans, ad veſiculam fellis & lienem relegatur. Quare bilis illa, quæ in venis reperitur, ſincera non eſt, nec cæteris permixta eas qualitates, in ſanis potiſſimum, actu retinet, quas excrementitia in veſicula fellis. Eadem ratio eſt melancholiæ excrementitiæ.

Naturalis ſanguinis nota.

Hi humores omnes, & ſeorſim ſinguli in corpore, vel naturaliter ſe habent, vel à naturali conſtitutione diſcedunt. Ac primum ſanguis ex quatuor humoribus commixtus naturaliter ſe habet, ſi ex debita proportione quatuor humorum componatur, deinde ſi temperatus ſit, & ſubſtantiæ mediocris: verùm ipſe ſanguis purus & per ſe naturalis judicatur, ſi calidus & humidus, ſapore dulcis, & extra vaſa facilimè concreſcat vi fibrarum, quas à venoſo genere accepit: nihilominus qui in arteriis cõtinetur magis formæ rationem obtinet, cordis quia calore abſolvitur, unde calidior, ſubtilior, clarior & flavior efficitur: Qui verò in venis, coloris rubri & ſubſtantiæ craſſioris eſt

Sanguis non naturalis.

Non naturalis ſanguis ab his naturæ legibus diſcedit, vel quantitate, ſi vires premat, aut vaſa diſtendat, unde oritur plenitudo ad vires & vaſa: vel qualitate, ſi calidior, frigidior, ſiccior aut humidior reddatur, vel alieno humore copioſè perfundatur, quæ cacochymia dicitur: aut corrumpatur & putreſcat.

Bilis naturalis.

Secundò gignitur bilis ex calidiſſima & ſubtiliſſima chyli parte, unde naturæ igneæ eſt, ſubſtantiæ tenuiſſimæ & ſubtiliſſimæ, ac per ſe ſaporis ama-

amari, coloris flavi, niſi ſeroſo humore permiſceatur, à quo pallida efficitur. Hujus portio utiliſſima vi jecoris cum ſanguine permiſcetur, ut cum ſanguine membra calidiora alat, & humores frigidos calefaciat & extenuet. Reliqua pars ad veſiculam fellis, ac ut tandem ad duodenum relegatur, excretionem adjuvet, & inteſtina à craſſis viſcoſis humoribus repurget.

Alimentaria.

Excrementitia.

Non naturalis bilis quadruplex eſt: prima vitellina, ovi vitello ſimilis, quam Avicenna ex commiſtione bilis flavæ & pituitæ fieri putavit, & bilem majoris famæ vocavit; ſicut quæ ex melancholia bili permiſta, minoris famæ: Verùm illa pituitæ permixtione, ad colorem vitellinum bilis pervenire non poterit, ſed pallida potius erit. Oritur autem vitellina bilis ex flava bile, calore præternaturali, tenues partes diſſipante & incraſſante, ad conſiſtentiam & colorem vitellorum crudorum ovorum. Cæteræ tres ſpecies bilis non naturalis aliquó modo ad viridem colorem inclinant, & ex calidorum ciborum corruptione extra venas, aut à calido ventriculo potiſſimùm gignuntur, rariſſimè intra venas ex bili vitellina. Veluti bilis πρασοειδὴς porro ſimilis, deinde ἰώδης æruginem referens: poſtremò ἰσατώδης glaſtat, Iſatidis colorem referens, ſub qua cærulea quoque continetur. Hæc ex vehementiori aduſtione oritur, quàm æruginoſa; & æruginoſa quàm porracea.

Bilis non naturalis ſpecie quadruplex.

Melancholia naturalis ea eſt, quæ à Medicis plerumque μελαγχολικὸς χυμὸς, id eſt, ater ſuccus vocatur, & non atra bilis. Hæc in jecore cum aliis humoribus gignitur, per reſidentiam quaſi, ut fex in vino, ex maximè terreſtri chyli portione, ejuſquè pars utiliſſima & benigniſſima cum ſanguine miſcetur, & per venas diſtribuitur, ad corporis nutri-

Melancholia naturalis alimentaria & excrementitia.

nutri-

nutritionem; imprimis verò partium craſſarum, ſiccarum, frigidarum. Supervacanea verò & inutiliſſima pars, quæ acerba magis & acida eſt, ad lienem propriam ſedem præcipue relegatur. Portio verò ad ventriculum mittitur, ut ventriculum conſtringat, famemquè excitet. Nam quo jecur & ſanguis à redundanti melancholia expurgetur, inſervit lien: quare ſi lien minus quam oportet, ad ſe trahat, corpus melancholico humore redundabit, & decolor erit. Attrahit autem lien melancholiam, ut ea mutata & confecta perfruatur, unde quaſi alterum ſive ſiniſtrum jecur ab Ariſtotele vocatur: quod verò in liene deinde redundat per ventrem naturaliter expurgatur. Præter naturam melancholia naturæ noxia & inutilis oritur, ex primis humoribus per aduſtionem, vel putredinem in cinerem quaſi converſis, & non tàm acida quàm acris eſt. Oritur hoc modo: Primum ex melancholico ſucco, deinde ex cholera aduſta. Nam bilis vitellina, quando aduritur, primùm in porraceam, deindè in æruginoſam & glaſteam, tandemquè in atram convertitur. Verùm quæ ex cholera, acrior multò eſt, quàm prior: tantoquè malignior, quanto bilis, ex qua gignitur, efficacior: Unde bilis atra exquiſitiſſima dicitur. Nam ſaporem aceto acerrimo ſimilem habet, quæ partes rodit, & graviſſimè affligit, ac in ipſam etiam terram effuſa, eam fermentat. Fit quidem melancholia ex ſanguinis aduſtione, quando pars tenuior in flavam bilem; craſſior, in melancholiam tranſit; ſed hæc à ſuperioribus diverſa non eſt. Ex pituita dulci, acida: vel vitrea melancholia immediatè non oritur: ex ſalſa verò, quæ caloris non naturalis particeps eſt, fieri interdum judicatur: ſed an mediatè, & prius in bilem convertatur (ut Galen. 42. *Aph.* 7. innuere videtur:) an immediatè per aduſtionem aut putrefactionem tantùm dubitatione aliqua carere non videtur.

Reſtat

Reſtat quartus humor, qui aquæ comparatur, & cæteris Græcis, excepto Prodico, phlegma vocatur, à Latinis omnibus pituita. Hæc naturaliter humor alimentarius eſt, & in maſſa ſanguinis portio crudior, quæ ſanguis ex dimidio coctus vocari ſolet, ac per venas in totum corpus diſtribuitur, ut partes frigidiores humidiores, qualis eſt cerebrum, alat. Per ſe ſeparatim frigida & humida eſt, colore alba, ſaporis expers; ſed ſi à calore naturali nonnihil alteretur, dulcis aliquo modo redditur. Verùm pituita alimentaris non eſt propriè illa ſuperfluitas primæ concoctionis in ventriculo redundans, aut viſcoſus humor, qui inteſtina oblinit: neque etiam in ventriculo ex prima concoctione perfectè generatur, licet à ventriculo initium aliquo modo ſumat. Nam chylus ad omnes humores diſpoſitionem quandam habet, ſed peculiariter ad pituitam, unde Galen. *lib. de Atra bile* & alibi, pituitoſum humorem in ventriculo fieri dicit: nihilominus ut alimentaris fiat, neceſſe erit ut in jecore prius concoquatur, perficiatur & abſolvatur, qua concoctione pars in ſanguinem mutatur, reliqua ſanguini cæteriſquè humoribus miſcetur. Quare pituita redundans nullum peculiare membrum habet, quo à ſanguine ſeparetur, ſed illa ſuperfluitas primæ concoctionis, quæ inteſtina oblinit, à bile per duodenum inteſtinum expurgatur.

Cap. VIII. Pituita naturalis alimẽtaria & excrementitia.

Pituita non naturalis variè ſumitur. Nam quod ſcreatu rejicitur: Deinde tenuis ille humor, ac quoque viſcoſus (mucus nimirum) qui à capite in nares & os defluit, pituita plerumque vocatur, ſed minus proprio nomine, ut Galenus 2. *de Natur. fac cap ult.* ſtatuere videtur. Præterea in articulis, in oculorum palpebris & pulmonibus concreſcit interdum materia, quæ gypſea pituita nominatur, ſed ea tophus aut grando potius dicenda

Nonnaturalis pituita.

quàm

CAP. VIII. quàm pituita. Pituitæ autem excrementitiæ tres præcipuæ ſunt ſpecies. Una acida pituita, naturali multò frigidior & crudior. Nam præter primam in ventriculo confectionem, in jecore & venis vix ullam alterationem & perfectionem accipit, unde ob defectum coloris extremè aceſcit. Secunda quia vitro fuſo colore & ſubſtantia ſimilis eſt, à Praxagora vitrea pituita primum dicta fuit, ab aliquibus ſimpliciter crudus humor. Nam multò crudior, frigidior, viſcidior & craſſior eſt, quàm acida & partibus adhæreſcens, ut inteſtinis, dolores colicos & cruciatus graviſſimos excitare ſolet. Tertia ſalſa pituita vocatur, à cæteris viribus & materia diverſa. Nam ut cæteræ, frigida non eſt, ſed calida & ſicca. Oritur hæc non ex pituita naturali permixta cum bile amara, ut Avicenna opinatur, ſed aut mixtione ſalſi ſeroſi excrementi, aut à putredine pituitæ naturalis. Hi ſunt humores alimentarii & excrementitii ex quibus corpus humanum nutritur, in ſe variè diſponitur & afficitur, quæ varietas pro ſingulorum humorum diverſitate, & conſtitutione evenire ſolet, quatenus in corpore vel augentur, vel minuuntur. Augentur autem vel minuuntur pro temperamento, natura & conſtitutione corporis, pro ætate, diæta, anni tempore, regione & ſimilibus.

Refutatio Paracelſiſtarum. Paracelſiſtæ, ut alia pleraque veterum, ita humorum doctrinam rejiciunt, & Dogmaticos inani titulo, ut ipſis videtur, cui res nulla ſubſit, humoriſtas appellant: negant enim non ſolùm humores alimenta & nutrimenta corporis humani eſſe, ſed etiam excrementa & morborum cauſſas, aliaque principia & cauſſas ſubſtituunt, ut ex eorum paradoxis apparet. Concedimus quidem in omnibus alimentis aliquid eſſe oportere nobis familiare, quod illi Balſamum fortaſsè appellant, ſed primum

à ratione alienum eſſe putamus in alimentis illa omnia actu eſſe quæ ex alimentis oriuntur, & non per tranſmutationem ſubſtantiæ gigni, ſed tantum actione caloris nativi ſeparari & manifeſtari: ita neceſſe erit cum Anaxagora confiteri, omnia in omnibus eſſe, & ſecretione res naſci, confuſione interire, ac proinde nullam ſimplicem generationem aut corruptionem eſſe, quæ omnia non ſolum ab Ariſtotele aliiſque abundè refutata ſunt, ſed etiam cum experientia & ſenſu manifeſtè pugnant. Nam ut alia omittam, ſi iſta ſecretio locum haberet, neceſſe foret idem alimentum omnibus ſine diſcrimine, nimirum pueris, juvenibus, decrepitis, ægris & ſanis eundem ſuccum eademquè excrementa ſuppeditare: at conſtat experientia eundem cibum aliis in bilem, aliis in pituitam aut melancholiam, aliis in bonum ſanguinem converti, atque eundem cibum in eodem homine ſano & ægro eundem ſuccum & excrementa non gignere, ac multa dulcia nimia concoctione primum ſalſa, deinde amara reddi, &c. Deinde nituntur falſis & abſurdis principiis, nã impoſſibile eſt illa naturæ opera ut caro, oſſa & ſimilia, ignis miniſterio fieri: abſurdum ex artis operibus naturæ principia & cauſſas æſtimare: ridiculum hominem microcoſmum vocare, quia actu in ſe omnia illa complectitur, quæ in toto mundo continentur, omneſquè illorum mutationes eodem modo ſuſtineat. Concedimus quidem multas ſeparationes Medico utiles arte perfici, & chymicos corpora diſſolvere, & vi ignis nonnulla homogenea in unũ cogere, quæ ab iis Sal, Sulphur, & Mercurius vocantur, verùm negamus has reſolutiones naturales eſſe, aut quod in his operibus ars naturam imitetur, aut natura artem, deinde ex omnibus alimentis artem Chymicam unam guttam ſanguinis aut

parti-

Cap. VIII.

particulam carnis elicere poſſe, ut Paracelſus ſtatuit, proinde ars naturam non adæquat, ſed ſimia tantum naturæ eſt, & in aliquibus naturæ ſubſeruit, in pleriſq; ea efficit, quæ actionibus naturæ nullo modo correſpondent. Quare cum generationis & nutritionis noſtræ elementa excrementa ſenſibus ſint manifeſta, amentis erit ex umbra illa artis naturæ opera & effectus æſtimare, & manifeſtis relictis ſcrutari, quæ nemo unquam actu in corporibus noſtris oſtendere potuit. Nam nemini obſcurum eſt ex alimentis ſanguinem gigni, eoquè corpus nutriri: deinde in ſanguinis generatione, quę ob copiam aut qualitatem aptè cum eo commiſceri nequeunt ſeparari, & excrementa fieri: unde ipſe Paracelſus in Archidoxis & alibi concedit quatuor humores in humano corpore, & medicamenta præſcribit, quibus utraque bilis & pituita expurgari queat. Dicuntur quidem à Medicis humores nonnulli æruginoſi, glaſtii, porracei, non quia actu æruginem, porrum aut Iſatidem continent, ſed quia colorem eorum referunt: Ita à ſapore non à ſubſtantia humores ſalſi, amari, acidi &c. vocãtur. Cætera de humoribus ſuo loco explicabuntur, & peculiariter in Pathologicis. qua ratione humores morborũ cauſſæ dici debeant.

Capvt IX.

De Generatione Hominis.

CUM animata omnia connatas interitus ſui cauſas habeant, ut *lib. 1. de San. Tuen.* Galen. demonſtrat, tamen divino quaſi inſtinctu eſſe perpetuò appetant: præter altricẽ & auctricem tertia aliqua facultas naturalis illis inſita

CAP. IX.

inſita erit, nimirum generatrix, ſive procreatrix, cujus beneficio quod eſſe, & in individuo habere nequeunt, aliud ſibi ſimile reponendo in eadem ſpecie conſequuntur. Hæc omnium facultatum naturalium diviniſſima, maximequè naturalis eſt. Nam ſpeciem ipſam & formam quæ natura magis, magiſquè divina eſt, quam materia ab interitu vindicat eamquè perpetuitatem animatis quam conſequi poſſint, attribuit.

Definitio facultatis generatricis.

Eſt autem facultas procreatrix propriè ea vegetantis animæ vis, qua quodlibet animatum in ſuo genere unum & perfectum, ex alimento redundante pro partium nutritione, quod ſemen vocatur, aliud ſibi ſimile gignere poteſt. Dico unum & perfectum. Nam imperfecta in ſuo genere & quæ ex variarum ſpecierum commixtione (ut muli & ſimilia) ac quoque quæ ex putredine oriuntur, iſta facultate plerumque deſtituuntur, & ſi quid gignunt, diſſimilis naturæ, & ſterile ferè ſemper exiſtit. Deindè dico, ſibi ſimile gignere poteſt: quod generatio communiter duplex ſit, una propriiſſimè dicta univoca nimirùm & homogenea, qua animatum aliud ſibi ſimile iiſdemquè facultatibus præditũ gignit, qualis eſt hominis generatio: alia æquivoca qua diſſimilis naturæ animatum, vel ex diſſimilium ſpecierum commixtione gignitur: vel ex putredine ſolum oritur. De illa, dequè hominis generatione hîc poprìè agemus.

Generatio communiter quinquè actiones ſub ſe continet.

Vocabulum generationis ſive procreationis in homine interdum communiter, interdum propriè ſumitur. Communiter autem procreatio ſub ſe omnes illas actiones comprehendit, quæ requiruntur, ut infans non ſolùm generetur; ſed etiam in lucem naturaliter producatur, nimirum primùm, coitum ſive congreſſum maris & fœminæ, qui perficitur ſeminis emiſſione & tractione in uterum.

Cap. IX.

Definitio generationis propriiſſimè dicta.

Secundò conceptionem, vivificationem fœcundi ſeminis vi uteri pro formatione fœtus. Tertiò generationem propriiſſimè dictam, ipſam nimirùm fœtus formationem, quæ eſt functio facultatis generantis, reſidentis in ſpirituoſa ſeminis portione, corpus ſeminis unà cum utiliſſima ſanguinis materni portione in utero alterantis, & transformantis in ſubſtantiam partium & exactam formam totius corporis humani. Quartò perfectionem omnium partium fœtus neceſſariam ad robur & actiones, quæ poſt conformationem requiritur, ut fœtus moveri & extra uterum per os nutriri queat. Poſtremò partum ſive infantis excluſionem ex utero. De ſingulis ordine dicemus.

Prima principia generationis mas & fœmina.

Ac primum generationis principia prima, quæ organa, inſtrumenta, materiam, & facultates neceſſarias conferunt, ſunt duo; quorum unum formæ & propter *δύναμιν* efficientis cauſæ rationem habet: mas, qui facultate ſua in alio gignit: alterum ſubjecti & propter *ἀδυναμίαν* materiæ rationem magis ſortitur, fœmina quæ in ſe ipſa gignit. Hæc duo ſubjecto in plantis plerumque diſtincta non ſunt, ſed quod utriuſque congreſſu in animalibus efficitur, in plantis plerumque miſcetur. Ut igitur mas in alio, fœmina in ſeipſa gignat, natura utrique membra & inſtrumenta ordinavit: mari teſtes, vaſa ſeminaria, præparantia & deferentia, ac colem: fœminæ vaſa ſeminaria, teſtes & uterum: quæ hac re potiſſimum differunt, quod maris à natura diſpoſita ita ſint, ut ſemen proximum generationis inſtrumentum, in aliud ritè transfundant; fœminæ verò ut in ſe recipiant, foveant, & in actum deducant. Correſpondet enim uterus, ſcroto; in principio confor-

Organa generationis.

formationis conſentiunt, licet abſoluto fœtu forma, magnitudine & ſitu differant. Nam membra illia genitalia quæ in maribus excluduntur, in fœminis intus converſa reperiuntur. Unde fœmina mas orbatus & occaſionatus dicitur. Nam in procreatione ut mas in alio, fœmina in ſeipſa gignat, neceſſarius eſt venereus complexus, quo concurrant, ſinguliquè ſuas partes impleant, nimirum ut mas ſemen prolificum transfundat; fœmina ſuſcipiat, & ex ſuſcepto ſemine concipiat, fœtumquè in lucem producat. Quo verò ſinguli partes ſuas impleant natura idonea inſtrumẽta unicuique attribuit. Nam in maribus primum ut ſemen prolificum elaboretur & conficiatur, requiruntur teſtes, deinde vaſa præparantia, quæ materiam pro ſemine conficiendo ad teſtes deferunt; tertiò vaſa, quæ ſemen confectum ſuſcipiunt, & ad penem deferunt, tandemque penis per quam in complexu venereo (ubi incitante appetitu a ſpiritu erigitur) ex vaſis ſemen in cervicem uteri transfunditur & detruditur In fœminis viciſſim ſuſcepto maris ſemine in ſe gignant, æqualis ferè partium numerus eſt. Nam & fœminæ quoque ſemen habent, ſed imperfectum, crudumquè, ut infra dicemus, & ad ſemen conficiendum teſtes exigunt. Deinde vaſa præparantia, ac etiam in complexu venereo ſemen deferentia, ſed non ut in viris extra corpus, ſed in proprium uterum, ubi cum ſemine maris miſcetur. Nam ut fœmina in ſe gignat neceſſarius eſt arvus fœcundus, ſive locus ſemini excipiendo, fovendo & nutriendo idoneus; qualis eſt uterus, ſive matrix, qui non tantum ſemen attractũ ſuo ſinu & complexu fovet, undè conceptio oritur, ſed etiam per venas & arterias in proprium ſinum terminãdo, ſanguinẽ ſuppeditat, ac toto tẽpore, quo in utero eſt, nutritur & augetur. Deinde quia uterus

CAP. IX.

CAP. IX.

Organa generationis in viris.

intus reconditus eſt, requiritur via, per quam ſinus in complexu venereo ſemen detrudat, quæ ſinus pudoris, aliquando cervix uteri dicitur. Teſtes autem duos uterque ſexus adipiſcitur, qui in viris eminent, pendentquè ab inguinibus, proprio involucro concluſi ex cute & nervoſa membrana: In fœminis unus utrinque utero aſſidet: ſubſtantia eorum mollis, rotunda, rara, glandulis ſimilis in viris potiſſimum, in fœminis minores minuſquè rotundi & molliores ſunt; pluribus tunicis integuntur, ſed paucioribus in fœminis illaquè ſola, quæ epididymis dicitur cum parte peritonæi. Vaſa autem ſpermatica duplices ſunt, quorum alia præparantia, alia ſemen deferentia & ejaculatoria vocantur. Præparantia quatuor ſunt, duæ venæ, totidemque arteriæ. Vena dextra à trunco venæ cavæ ſub emulgente exoritur; ſiniſtra ab emulgente; Arteriæ ambæ à magnæ arteriæ trunco ſub emulgente: hæc vaſa in viris primùm ad latera deflectutur, deindedum deſcendunt in ſcrotum per peritonæi productionem comitante muſculo cremaſtere, dextera vena dexteræ arteriæ, & ſiniſtræ ſiniſtræ unitur, tandemq; mirabili implicatione capreolorum vitis inſtar, in corpus varicoſum oblongum album degenerant, ubi materia præparatur à teſtibus ac demũ in ſemen tranſmutatur. Semen elaboratum ab utroque teſte ſuſcipiunt vaſa deferentia ſive ejaculatoria, quæ in exortu craſſa & anfractuoſa ſunt, & ad poſteriorem teſtis ſedem reflexa. Deinde in viris ſurſum ea via in abdominis cavitatem aſcendunt, quo deſcenderunt vaſa præparantia, hinc reflectuntur, & ſub veſica feruntur, amplificantur, & dextrum vas ſiniſtro unitur, varieque contorquentur & complicantur donec in glandulosas paraſtatas, quæ ad penis & veſicæ fines collocantur, implantantur, ubi communis meatus per penem pro urinæ ſeminiſque

excre-

excretione. Penis autem conſtat ex duobus nervoſis oblongis caviſque corporibus, ortis ab infima oſſis pubis parte, in quorum medio eſt meatus ille communis; ſubſtantia penis interior rara, fungoſa, ut à ſpiritu replente erigi, rurſumque flacceſcere queat, ac in ſuperiori parte, ubi ab illa cute tegitur & retegitur, quæ præputium dicitur, glandis modo tumet: accedunt his præter venas, artérias, & nervos, quatuor muſculi, quorum duo erectioni penis, duo excretioni ſeminis ſervire putantur. Uterus ſive matrix, alterum inſtrumentum procreationis, intus reconditus eſt in ampla coxarum cavitate, medio loco inter veſicam & rectum inteſtinum, quibus alligatur: figura ejus rotunda oblonga eſt pyro ſimilis, in anguſtum os deſinens, fundi forma anterius & poſterius nonnihil depreſſa, ſuperius obtuſa angulos oſtendens ſimilis fronti vitulorum, quæ cornua productura eſt, potiſſimum in brutis, unde cornua vocantur. Subſtantia uteri membranea eſt, ut ad fœtus incrementum dilatari rurſusquè contrahi queat, ac proinde in virginibus & ſterilibus uterus exiguus eſt. Conſtat ſimplici tunica ſatis craſſa denſaquè, cui alia à peritonæo initium ſumens obducitur. Utero utrinque accumbit unus teſtis ad quos vaſa præparantia, ac etiam ſemen deferentia eodem modo, ut in viris, pertingunt, ſed breviora, tenuioraquè. Deinde vas ſemen deferens juxta cornua in latus uteri inſeritur, & per corpus uteri ad os ejus uſque diſſeminatur. Via à pudendo ad os uteri, quæ cervix uteri & ſinus pudoris vocatur, corpus oblongum eſt, canalis aut vaginæ inſtar, & etiam membranoſum & rugoſum; ab anteriore ſuperioreque parte veſicæ inſertionem excipit; ſupra hanc inſertionem à lateribus ſunt duo proceſſus nervei, quos κλειτορίδα Fallopius appellat: infra quatuor carunculæ membranoſæ, quas nonnulli nymphas vo-

Cap. IX.

Organa generationis in fœminis.

CAP. IX.

vocant, cæteræque pudendi partes. Hæc ſunt organa, quibus perficitur generatio, & in quibus gignuntur & continentur proxima generationis noſtræ principia, ſemen & menſtruus ſanguis. Semen autem ut ipſe Galenus admonet *Progn*ſ*t.com.ult.* æquivocè ſumitur: & apud Ariſtotelem duo quoque ſignificare videtur: primò id quod Medici θορώδη ὑγρότητα vocant, Ariſtoteles σῶμα σπέρματος & ὄγκον ac περίττωμα σπερματικόν, nimirum humorem illum qui ex vaſis ſpermaticis excernitur. Hac ſignificatione tàm fœminis quàm maribus ſemen tribuitur.

Materia proximáq; principia generationis.

Semē quā variè ſumatur & quid propriè ſit.

Deinde propriè Ariſt. ſignificat γονὴν ſive δύναμιν γεννητικὴν & λόγον σπερματικόν. Hæc generandi via à generante procedit, participatione nativi caloris, & in illo ſeminis corpore continetur, proximumque procreationis inſtrumentū dicitur: ac ad corpus naſcētis fœtus ſe habet, ut ad domum faber, ac lac coagulum. Hac poſteriori ſignificatione ſemē ab Ariſtotele accipitur, & fœminis denegatur, ut pòſt apparebit. Nā vis gignendi primò & propriiſſiè ſemini maris, ſecundariò fœminæ tribuitur, quatenus maris ſemine movetur. Itaque ex utroque compoſitum corpus ſcilicet, quod à generante procedit, in quo vis generatrix continetur, ſemen propriā dicitur; ſecundariò quod ex vaſis ſpermaticis fœminarum excernitur.

Præterea κύημα, quod ex utroque ſemine maris & fœminæ primum oritur, ſemen interdum vocatur, quod plantarum ſeminibus correſpondet, in quibus ſexus diſtinctus non eſt. Ad generationem ſeminis illius in homine quod attinet; Demonſtrat Ariſtoteles *lib. 1. de Gen. animalium. 16* ſemen propriè non eſſe σύντηγμα, ſive aliquid ex partium colliquatione; nec partē aliquam animati corporis, neque etiam ipſum alimentum propriè, ſed quidquam

in

in partium nutritione redundans, ſive περίττωμα χρησίμης τροφῆς καὶ τῆς ἐσχάτης inchoatum longa concoctio nein capillaribus venis.

Illa redundantia quia (authore Ariſtotele) eſt ὑπόλειμμα τὸν πεφυκὸς προσιέναι πρὸς τὸ ἅπαν & non quod à toto omnibuſquè partibus abſcedit, ne partes colliquari dicamus; ſed omnes partes proportionem quandam habebit. Unde à toto corpore omnibuſquè partibus deciſum dicitur, non quidem ſecundum numerum, ut quidam voluerunt, ſed ſecundū ſpeciem & facultatem; præcipuè verò materia ſeminis à tribus principiis, jecore, corde, & cerebro oritur, in quibus ſpirituum maxima opia coquitur. Hanc poſtea ut excrementum non natura & qualitate ſed quantitate ſolum redundans, partes à ſe tranſmittunt, teſtes unà cum vaſis ſpermaticis attraunt & perſiciunt, ac ſpiritibus à toto corpore permiſtis in ſemen, (corpus album & ſpumoſum) tranſmutant, adeò ut ſemen illus animati corporis omnibus viribus ornatum, aptum ſit ut ſimilis naturæ animatum producat.

Modus generationis ſeminis.

Quare ſemen erit corpus album & ſpumoſum, calidum & humidum in teſtibus, elaboratum ex reſiduis ultimi alimenti pro partium nutritione permixtis ſpiritibus influentibus, ut animal perfectum in utero generetur.

Definitio ſeminis.

Deindè menſtruus ſanguis non eſt omnis per muliebria effluens, ſed naturæ ſuperfluus: & ob defectum caloris non perfectè digerentis redundans, ſingulis penè menſibus à natura excretus, (niſi ætas aut morbus impediat) ſine ullo ſymptomate. Hic ſanguinis licet crudus videatur peſtilens tamen & venenatus naturaliter non eſt, eoquè natura melioris gratia in generatione utitur ut materia.

Menſtruus ſanguis.

CAP. IX.

Facultas generatrix duas ſub ſe continet.

His propoſitis reſtat, ut facultates illas proponamus à quibus generatio, deinde unde originem primo habeant. Ac primum ipſa generatio non eſt ſimplex actio, ſed compoſita ab alteratione & formatione, cui etiam nutritio auctioquè ſubſeruit. Nam ſub generatrice facultate duæ propriè continentur, alteratrix ſive immutatrix, & διαπλαστικὴ formatrix.

Quid alteratrix facultas?

Alteratrix autem facultas materiam generationis immutat, & ſingula aptè commiſcet ac ſubſtantiam omnium ſimilarium partium conſtituit: proinde à Galeno tot dicuntur alteratrices facultates, quot ſimilaria corpora.

Quid facultas formatrix.

Formatrix verò partes illas efformat, & inter ſe aptè componit, nimirùm unit, diſtinguit, ſeparat, variiſquè modis diſponit, & exornat, atque nihil otioſum & inutile in fœtus formatione relinquit.

Quid generatrix.

Ipſa vis generatrix quæ ab Ariſtotele (communi nomine) Plaſtica dicitur, nihil aliud eſt quàm virtus divina benedictione animatis inſita, deindè ſemini proprio gignentium inſtrumento communicata, ut illa impreſſa motione, ſine qua ſemen potentia tantum eſt, ſimile animatum gignat & producat. Hæc actio diſpenſatur & promovetur vi cœleſtium corporum, à quibus dependent generationes rerum naturalium, unde illud Ariſtotelis, Sol & homo generant hominem.

Inſtrumentū facult. generatricis, calor plaſticus.

Fit autem generatio, ut infra dicemus, quando à matrice facultas generatrix in ſemine exuſcitatur, & ad materiam alterandam inſurgit, quod ſine inſtrumento fieri nequit. Inſtrumentum commune eſt calor plaſticus, non igneus corrumpens, ſed proportione correſpondens virtuti cœleſti, conſiſtens in tenuiori ſeminis virilis portione, unde ſpiritus dicitur, à quo prima operatio quæ ebullitio & ſpumifi-

CAP. IX.

mificatio vocatur. Hæc vis ſi conſiſteret in ſemine mulieris, nihil prohiberet, quo minus hanc alterationem, ac proinde conceptionem & procreationem ex ſeipſa efficere poſſ. Quare humor ille qui è fœminarũ teſtibus defluit, γονὴ per ſe propriè non eſt, ut ab Ariſtotele ſumitur nec eodem modo ſemen dicitur, ut maris.

Vis generans & calor plaſticus in maris ſemine propriè continetur.

Nam neceſſe eſt primum, aut utrumque ſemen in conceptione efficientis rationem habere, aut alterum ſolum. Utrumque probabile non videtur, neque enim aliud a virili ſemine, aliud à muliebri ſeorſim conſtituitur, cum unum vitæ principium ſit, & omnia in uno conſiſtant, neque ab utroque primum commixto & contemperato, & ad communem formam redacto, vis generandi primũ oritur. Nam illa mutua contemperatione nova generandi facultas non excitatur, nec ex duabus una oritur, ſed potius materia præparatur & idonea actioni unius generatricis principalis in ſemine efficitur. Quemadmodum enim (autore Galeno *lib. 2. de Nat. facult. c. 3.*) Phydias ante facultates artis habuit, quàm materiam attigit, uſus autem eſt ipſis in materia; nam ſine materia competenti omnis facultas ocioſa eſt: Ita maris ſemen facultates in ſeipſo poſſidet: actionem non didicit â materia, ſed circa hanc obit ſi competens ſit, & nec plus nec minus quàm indiget, affluat. Quare conſentaneum videtur, in ipſa conceptione primùm, maris ſemen efficientis cauſæ vices implere: quòd verò in fœminis ſemen dicitur, unà cum menſtruo ſanguine (qui ab Ariſtotele imperfectum quoq; ſemen vocatur) materiæ magis rationem habere, & cauſæ ſine qua non. Peculiariter tamen inſeruit ſemen fœmineum non ſolùm ad recipiendum & diſtribuendum ſemen virile in uterum: ſed etiam ut cum ſemine maris fœtum conſtituat: & quia natura humidius

Cap. IX.

& frigidius eſt, ut ſit quaſi quoddam alimentum virili ſemini craſſiori & calidiori accommodatum, ac redundantem calorum ſeminis virilis contemperet, quemadmodum Galenus 2. *de Sem. cap* 4. ſtatuit. Nam ubi ſit conceptus, ſemen fœmina cum voluptate & magna vehementia ejaculatur (licet ob impuritatem matricis non ſemper ſentiatur) ut cum ſemine maris permiſceatur, ne alterutrum corrumpatur: cum alterum ſine altero non ſubſiſtat, nec efficax ſit, & maris ſcintillæ, fœminæ fomitis rationem habeat.

Quomodo utrumque ſemen rationes habeat efficientis & materiæ.

In procreatione quidem maris ſemen efficientis vices implet, à quo prima operatio, quæ ebullitio dicitur, & fœmina materiam præcipue ſuppeditat, verùm nihil impedit in compoſitione & formatione partium fœminam, fœmineumque ſemen, actione ſua aliquid conferre, & ſemen maris aliquam materiæ rationem habere. Nam ut gallinæ per ſe facultatem habent gignendi ova ſubventanea; ita fœmina facultatem producendi formas inferiores, altori ſubordinatas & ſubſervientes, nimirum mixti alicujus ſimilaris vel diſſimilaris. Atque hæc efficacia in iis animalibus maxime elucet, quæ ex ſpecierum diverſarum commixtione oriuntur. Deinde ingreditur ſemen maris fœtus conſtitutionem, ut impreſſivum motus principium, à quo authore Ariſtotele 2. *de Gener. animal. cap.* 14. anima ſenſitiva, per quam animal, ſed producto fœtu non evaneſcit, licèt plaſticam vim non exerat; verùm utiliſſima ejus pars in ſpiritus diſſoluta materiæ embryonis commiſcetur, omnibuſquè fœtus partibus innaſcitur: reliquum præter id quod vi caloris in auras evaneſcit, cum fœmineo ſemine aliis uſibus deſtinatur, & partium conſtitutionem ingreditur: ſed magis virtute quàm mole,

Ex his manifeſtum eſt, quæ propriè requiſita ſunt in procreatione hominis, ac procreationem fieri in utero à facultate generatrice per ſuam alteratricem & formatricem, ac reſidere potiſſimum in ſemine maris. His facultatibus miniſtrant propriè nonnullæ ante actum generationis aliquæ in actu & poſt conformationem partium. Ante generationē primum vis generandi ſeminis in teſtibus; & in maribus vis per coitum ſeminis, ejiciendi in uterum; In fæminis vis attrahendi ſeminis primum in uterum; Deinde comprehendendi, commiſcendi & exſuſcitandi, ſive vivificandi, actio conceptio dicitur. In ipſo autem actu generationis, inſerviunt attractiva vis menſtrui & expultrix ſudoris & urinæ, quæ etiam poſt conformationem requiruntur quandiu fœtus in utero eſt, ut, ac prætereа omnes facultates naturales ipſisque vis altrix & auctrix. Ad formā modumquè totius generationis quod attinet, In coitu maris & fæminæ, cum mas & fæmina ſimul ſemina effundunt, uterus naturali deſiderio flagrans ea attrahit, & in ſinus uteri recondit, ubi exquiſitè permiſcentur, quibus permixtis uterus ſeſe contrahens vim generatricem conceptio propriè dicta oritur, quæ à Galen. 1. *de Semin.* definitur vivificatio ſeminis ad formandum fœtum orta à proprietate uteri.

Cap. IX.

Miniſtrantes facultates.

Quid conceptio, & quando incipiat?

Incipit igitur conceptus ſive κύημα (ut teſtatur ipſe Ariſtoteles 10. *de Hiſtor. animal. c. 7. & 2. & lib. 1. de Gener. animal. c. 4.*) quando utrumque ſemen prolificum maris ſcilicet & fœminæ in unum locum emiſſum, in uterum attrahitur, retinetur, & fovetur. Attractum autem & retentum eſſe conſtat, teſte Hippocrate, ſi locus, deinde exſiccetur, quod certiſſimum conceptus ſignum judicatur; ſi horror aliquis ob uteri contractionē ſimul incutiatur: quē

tamen

CAP. IX.

tamen ob impuritatem aliquam uteri nonnullæ minus experiuntur. Fovetur verò quando calore uteri ad munus ſuum obeundum exſuſcitatur, & ad actionem deducitur. Exſuſcitata facultate latente in ſemine incipit generatio propriè dicta, partiumquè delineatio & conformatio, quæ ſecundum nonnullos ſub ſe comprehendit quinque tempora & gradus, nimirum ebullitionem ſive ſpumificationem, primam ſeminis actionem, 2. partium delineationem, 3. delineationis repletionem, 4. carnificationem, tandem abſolutam perfectamque omnium conformationem. Galenus verò 1. *de Sem n.* hæc eadem opera generationis quatuor temporibus diſtinxit, ſub quibus conceptionem ſimul comprehendere videtur. Primum opus γονὴ ab eo vocatur, dum ſpecies ſeminis in utero præpollet, tantumque ſemen nonnihil coagulatum apparet. Secundum κύημα, quando nulla certa apparet delineatio, ſed quaſi maſſa informis. Tertium opus ἔμβρυον, in quo continetur delineatio. Quartum infans, in quo perfecta partium deſcriptio & conformatio animadvertitur, unde dignoſcimus an puer, an puella, &c. & quod fœtus tum vitalis ſit.

Ordo modusq; generationis.

Munus autem primum facultatis generatricis in ſemine, eſt ebullitio, nimirum ut in illa ſeminis materia, ſpiritus inſtrumentum facultatis alteratricis & formatricis conſocientur, deinde ut hoc inſtrumento vi alteratricis facultatis partes illius materiæ συγγενεῖς conſocientur; craſſiores & inutiliores extra ad membranarum, quibus fœtus involvitur, generationem, puriores verò & ſpiritus magis participes intra ad fœtus ipſius conſtitutionem, atq; hinc partium delineatio incipit. Membranæ tres ſunt; una quæ fœtum immediate involvit ἄμνιος; altera à mucronata cartilagine ad ilia uſque cingit

cingit zonæ inſtar, quæ à farciminis figura ἀλλαντοειδὴς dicitur; tertia vaſa umbilicalia fulcit, eorumque interventu tota utero adhæreſcit, quæ quia circuli inſtar fœtum ambit, aut continet, χόριον vocatur. Dum autem ex puriore ſanguine partes omnes adumbrantur, ſpiritus ille ad totius nutritionem & augmentationem, ac ad caloris contemperationem viam ad uterum, uterique vaſa pro arteriis & venis umbilicalibus facit; quibus formatis per venas in illas alimentũ ex ſanguine materno attrahitur, quo partes aliæ nutriuntur & augentur; aliæ affuſo ſanguine inveſtiuntur; per arterias verò calidus ſpiritus foràs exit, & frigidus à matrice cum tenui ſanguine & ſpiritu inſpiratur. Nutritur enim & augetur fœtus maternus, ſanguine ex acetabulis ſive orificiis vaſorum uteri, per venas & arterias umbilicales quæ chorio fulciuntur. Quare cibum per os non capit, neque prima aut ſecunda concoctione indiget, nec etiam alvum reddit; lotium tamen vehiculum ſanguinis per οὔραχον in ἀλλαντοειδῆ deponit, ne fœtus lædatur, aut uterus ad excretionem irritetur, ſudorem verò amnios excipit. In procreatione autem non ſolùm quatuor miniſtræ facultates ſubſerviunt, ſed etiam altrix & auctrix. Ac ſine his quod jam in utero adumbratum eſt à facultate generatrice, perfici & conſervari nequit. Dum enim in conformatione omnium partium, alteratrix & formatrix ſedulò incumbunt, altrix & auctrix actiones & opera ſua conferunt.

Tempora generationis.

Ab initio conceptionis ad ſeptimum uſque diem ebullitio ſpumificatioque abſolvitur, deinde partes adumbrantur & efformantur. Sed quemadmodum pictores rudioribus lineamentis imagines primum adumbrant, deinde vario pigmentorum genere illuſtrant & abſolvũt; ita generatrix facultas

peracta

CAP. IX.

peracta ſpumificatione poſt ſextum diem partes primum delineat; hinc lineamenta replet, & carnem gignit, tandemque perfectè ſingula efformat ad 30. aut 45. diem, quod longiſſimum formationis tempus à nonnullis putatur, quo fœtus vim vitalem exercet, & infans eſſe incipit, unde ad ſummum ſpumificationi ſex dies tribuunt; Delineationi 4; delineationis repletioni 8; carnis generationi 14; Conformationi 13 alii tamen longiſſimum tempus formationis aſſignant diem 50 Atque hæc tota fœtus fabrica, temporibus quatuor à Galeno *de Semin. cap 9.* dividitur, ut ſupra dictum eſt. Poſt hanc partium formationem & conſtitutionem, reliquo tempore ad juſtam magnitudinem fœtum producit, dearticulata membra exſiccat & firmat, ſingulaque ordine abſolvit. Senſoriis autem perfectis ſentire incipit, deindè firmatis oſſibus moveri, mas citius, ob caloris copiam, & ut plurimum tertio menſe: fœmina tardius movetur, & plerumque quarto menſe. Nam nec formationis nec motus certum & definitum tempus eſt.

Tempus motus infantis in utero.

De Partu.

Tamdiu verò fœtus in utero nutritur & conſervatur, quouſque robur acquirat, & per os nutriri queat ac majori loco, majorique aëris attractione indigeat; & tùm calcitrando membranas & involucra rumpit: deindè ſuo impetu dilatante ſe utero cum vicinis partibus, & matre viribus ſuis connitente, maximè naturaliter in caput deorſum ruit, & primum caput foras prodit; deinde cætera membra ſine periculo facilimè conſequuntur Aliæ figuræ partus periculo non carent; nam ſi pedibus primum exeat, periculum eſt, ne brachia diſrumpantur, unde qui ſic naſcuntur à veteribus Agrippæ vocati ſunt, quaſi ægrè pariantur. Similiter ſi in manus exeat, aut obliquus partus fiat, matri & infanti variæ pericula minatur.

Modus pariendi.

Homi-

CAP. IX.

Tempus partus naturalis & vitalis eiuſquè diverſitatis cauſſa.

Homini præ cæteris animalibus incertum pariendi tempus datum eſt: nihilominus certum videtur tempus ultra quod partus naturalis non eſt, & ante quod vitalis eſſe non judicatur. Nam cum Hippocrate & Ariſtotele Galenus exiſtimat, ante medietatem anni ſolaris, partum vitalem non eſſe. Si poſt hoc tempus fœtus ſatis robuſtus ſit, ſeptimo menſe vitalem prodire; ſin non, naturam in menſem nonum, aut decimum, aliquando ad initium undecimi retinere: ſin octavo naſcatur mori, (niſi in Ægypto, aliiſquè paucis regionibus) quia ſeptimo menſe imbecillis redditur, ob conatum exeundi fruſtratum. Verùm maximè naturale tempus partus humani videtur, à decimoquinto die noni menſis, ad decimumquintum decimi; quo tempore pluſes naſcuntur. An verò duodecimo menſe infans naturaliter in lucem prodeat, dubitatur. Nonnulli ex tempore formationis tempus motus, & ex motus; tempus partus æſtimant, ut ſcilicet tempus motus, ſit dupſum formationis, & tempus partus triplum motus, quod Hippocrates 6. *Epidem.* innuere videtur. Verùm hinc non intelligitur, cur ante medietatem anni partus vitalis non ſit, deindè cur qui ſeptimo menſe prodit, ſit vitalis; qui octavo, non. Quare aliqui hujus rei rationem ab Aſtrologis petunt, qui primum menſem ſub dominio Saturni, ſeptimum ſub Lunæ, nonum ſub Iovis collocant, qui duo vires & vitam impertiunt. Præterea ex poſitu & motu Lunæ moram nati in utero æſtimant. Mulieres ex numero purgationum intermiſſarum menſium numerum plerumque colligunt, & veteres qui in hanc conſiderationem diligenter incubuerunt, menſibus lunaribus ſynodicis uſi ſunt: Manifeſtum enim eſt, eundem menſem lunarem & purgationis muliebris, ſed in partu, numerandi ratio à tempore conceptus inchoari debet

quo-

CAP. IX.

quocunque die poſt purgationem ceperit. Nam aliæ pluribus, aliæ paucioribus diebus purgantur, & quædam citius, quædam tardius concipiunt; at ſeptimeſtris partus mulieribus plerumque videtur cum ſex menſtruis purgationibus caruerit, octimeſtris cum ſeptem: nonimeſtris cum octo, &c. Si igitur mulier conceperit in medio menſis pro 162. diebus, octo horis, ſex retentiones menſtruorum numerabit. Quare mulieri fœtus ſeptimeſtris videbitur, ſed ſi tum naſcatur, vitalis non erit aut partus ſeptimeſtris: quia perfectionem aſſecutus non eſt, nec aſſequetur, niſi edatur poſt medium menſis, in quo ſolebat mulier purgationes habere, exactis 20 diebus, complemento ſcilicet medietatis anni, & tamen revera medietas illa anni eſt quintus dies ſeptimi menſis cum paucis horis. Ut Hp. *lib. de Septimeſt.* voluit. Pari modo ubi mulier 15. die poſt purgationem concepit; 266. die à conceptu, tempus novem purgationum præteriit, cum diebus 15. Quare ſi 280. die pariat, videbitur partus undecimeſtris, cum ſit revera decimeſtris & 15. dies, 10. menſis. Unde illud Hippocratis *libr. de Octimeſtr.* decimeſtris & undecimeſtris partus ex ſeptem quadragenariis eodem modo fiunt quo ex dimidio anno ſeptimeſtres.

Accidentia conſequētia generationē.

Omnis partus ſecundum naturam eſt maris aut fœminæ, generis & ſpeciei ejuſdem. At præter naturam, errore formatricis, quatenus inordinatè movetur, & materiæ non ritè dominatur, aut ob materiæ exceſſum, defectum vel motum, oritur monſtrum, vel ex diverſis naturæ partibus, vel cum partium exceſſu aut defectu, vel denique cum non naturali forma, ſitu & connexione.

Præternaturalia ut mōſtrum.

Mola

Quod ſi poſt primam conceptionem nō competens materia affluat, quæ primam delineationem perturbat, facultas licèt debilitata, ſuo tamen munere

nere aliquo modo fungens cum nequit veram effigiem imprimere, præter naturam molam efformat.

At non præter naturam ob copiam & diviſionem materiæ in utero accidit plurium eo tempore generatio; deinde ex peculiari uteri diſpoſitione ad novum conceptum recipiendum, interdum, ſed rariſſimè ſuperfœtatio.

Accidentia naturalia.
I. generatio gemellorum.
II. Superfœtatio.

Poſtremò nati ſimilitudo triplex dicitur, in ſpecie, ſexu & effigie. Similitudo ſpeciei à facultate generatrice in ſemine propriè oritur, quæ tamen pro diſpoſitione materiæ effectus interdum variat, ut ex ſupra dictis conſtat.

III. Similitudo nati triplex.
I. ſpeciei ſimilitudo.

Deindè ſexus à vi movente ratione materiæ provenit. Eſt autem materia in generatione maris calidior ſicciorquè, & virtus movendi efficacior. Nam quando principium movens, vi caloris materiæ dominatur, partes exactè perficiens, membra genitalia foras excludit, unde oritur mas: at ſi non dominetur, defectum quendam committit, & ad perfectionem illam fœtum non perducit; ſed membra genitalia intus relinquit, ac neceſſitate finis fœminam gignit, cum facultate appropriata.

II. generatio maris & fœminæ.

Tertiò ad effigiem quod attinet, inſunt in ſemine facultates, & gignentium, & majorum, quibus nati non ſolùm ſimiles parentibus, ſed etiam avis, proavis & atavis efficiuntur Nam ubi motus facultatis illius, quæ conatur patri vel matri ſimilem reddere natum, robuſtior eſt & prævalet, patrem aut matrem refert; ſi languidior, exſolvitur interdum, & motus alterius introducitur, nimirum avi, proavi, aut atavi. Eadem quoque ratio partium in toto. Nam inſunt & motus quoque partium undè calvi calvos gignunt, & ob defectum, ex mancis manca aliquando proveniunt. Verùm ſi motus parentum aut majorum obliterentur aut confun-

III. Cauſa ſimilitudinis in effigie & externis lineamentis.

CAP. IX. dantur, ſit ut nulli parentum aut majorum natus ſimilis ſit, ſed alteri alicui interdum, quod à vigore imaginationis ipſius prægnantis evenire videtur, quæ ſpiritum & ſanguinem quo nutritur fœtus, hac imaginatione ſignat, & movet, ac talem effigiem fœtui imprimit. Cæteræ verò diverſitates in colore, duritie, mollitie, forma & ſimilibus partim à materia & temperamento, partim à fœtus ſitu in utero, aut externo errore, ac à cauſis etiam ſuperioribus proveniunt; Nam communiſſima harum omnium viciſſitudinum cauſa à cœlo dependet, unde generationes rerum naturalium; quod pro diverſa ſiderum conſtitutione naſcentium corpora variè afficit, tantamquè naſcentium diſſimilitudinem affert. Porrò cum de matre fœtus in utero vivat, non ſolùm quâ mater eſt valetudine, ea in utero vivit, ſed etiam partium ſanguiniſquè materni vitia in natum plerumque tranſmittit, deindè quam à partium gignentium diſpoſitione labem ipſum ſemen accepit, eam in fœtum quoque derivat. Unde ut bonorum paternorum & maternorum, ita quoque morborum hæredes nati fiunt.

CAP. X.

De Facultate Vitali Et Functionibus ei inſervientibus.

SUb facultate naturali, Galeno. *lib. de Differen. Symptom.* vitalem comprehendit quæ θυμοειδὴς à Platone vocatur cujus ſedes eſt cor, fons caloris nativi, quod ſitum eſt in thorace, medio loco inter jecur & cerebrum, quemadmodum ipſa facultas media eſt inter concupiſcibilem, quæ beluinis voluptatibus delectatur & ratio-

CAP. X.

tionalem, quæ divinis honeſtiſquè ſtudiis afficitur. Veteres in corpore humano duos ſolùm ventres numerarunt inferiorem & ſuperiorem; *Hip.7. Aph.* 38 & alibi teſte Galeno: per ventrem ſuperiorem thoracem intelligit, regionem vitalis facultatis, quæ à jugulis ad diaphragma & mucronatam cartilaginem extenditur. Hic venter ut inferior in partes continentes & contentas dividitur. Continentes autem communes ſunt, cutis & nervoſa membrana, ſub quibus continentur mammæ glanduloſa corpora, quæ incumbunt muſculis, qui ad anteriora brachia movent; à poſteriore parte ſunt muſculi, brachium retrorſum moventes, thoracem dilatantes: Sequuntur coſtæ, quæ ab anteriore parte per cartilagines oſſi pectoris copulãtur, à poſteriore parte ſingulæ ſingulis vertebris thoracis. Intra coſtas ſunt muſculi, qui intercoſtales dicuntur, ut Laurentius arbitratur numero 64. quorum 32. pectoris dilatationi, totidem conſtrictioni inſerviunt; hi unà cum coſtis utrinque membrana teguntur. Interior autem membrana, quæ Pleura dicitur, totam interiorem pectoris regionem inveſtit, & ubi ad medium thoracis devenit, hinc inde duplicatur, & à ſpina ad ſternum fertur inter jugulum & diaphragma, totum capacitatem thoracis in dextram & ſiniſtram partem dirimens: unde Mediaſtinum dicitur. Ab inferiore parte thoracis eſt diaphragma, quod non ſolùm quaſi rotundum quoddam ſeptum diſcernit thoracem ab inferiore ventre; verùm etiam primarium inſtrumentum reſpirationis eſt, muſculique naturam obtinens. Thoracẽ liberè dilatans & conſtringens, ac etiam fecium expulſioni opitulans: cujus muſculi caput in medio eſt, quò tendunt omnes fibræ, & in quod inſeruntur nervi à ſpina. Partes contentæ in thorace ſunt, primum cor, deinde pulmo cum aſpera arteria cœteriſque vaſis &

Sedes facultatis vitalis thorax.

Partes thoracis continentes.

Partes contentæ.

CAP. X.

Cor.

œſophago. Cor autem vitalis facultatis domicilium eſt, fons vitæ, caloriſque nativi, quo langueſcente aut deficiente omnia langueſcunt, aut deficiunt, cujus etiam gratia conditi ſunt pulmones, qui tanquam flabellum ſunt, quo cordis calor refrigerari, & in ſua naturali temperie conſervari queat. Cor autem figuræ pyramidalis eſt inſtar nucis pineæ, cujus baſis medium ferè thoracis occupat; mucro ſenſim ad ſiniſtrum latus inclinat infra levam papillam. Deinde membrana craſſa nerveaquè clauditur, quæ Pericardium dicitur, à quo interventu humoris aquei nonnihil diſtat, Præterea ſummis pulmonum fibris circumplicatur. Subſtantia ejus dura, denſa, ſolidaquè eſt, triplici genere fibrarum intertexta; rectis, ut in diaſtole ſanguis è cava in dextrum cordis ventriculum; & aer per arteriam venalem ex pulmonibus in ſiniſtrum cordis ventriculum attraheretur: obliquis ut retinerentur: tranſverſis ut in ſyſtole vitalis ſpiritus in Aortam, fuliginoſa excrementa in arteriam venalem, & ſanguis per arteriam venalem in pulmones expelleretur. Nam cor duos ſinus ſive ventriculos habet, dextrum & ſiniſtrum: in quorum ſingulis orificia duorum vaſorum implantantur. Nam in dextro ſanguineoque ventriculo, eſt orificium venæ cavæ, cui tria oſtiola ſive tres membranæ introrſum ductæ præficiuntur; & venæ arterialis, quæ habeu membrenas extrorſum ſpectantes. In ſiniſtro ſive arterioſo ſinu eſt orificieſt orificium magnæ arteriæ cum tribus membranis extroſum ſpectantibus; & arteriæ venalis ė ſi duabus membranis introrſum vergentibus In horum ſinuum medio eſt ſeptum craſſum, ſed multis foraminibus pervium, per quod tranſudat ſanguis ex dextro ſinu in ſiniſtrum, ubi cum ſpiritu attracto ex pulmonibus permiſcetur, & in ſpiritum vitalem convertitur. Ad latera cujuſque ſinus appendices

mem-

membranoſæ ſunt, quæ Auriculæ vocantur, ne vaſa diſrumpantur, & ut promptuaria ſint ſanguinis & aëris derepente irruentis, ne cor ſuffocetur. Cordi annexus eſt pulmo gratia reſpirationis, qui reliquã thoracis cavitatem implet. Subſtãtia ejus rara ſpongioſa eſt prætenui membrana obducta, ut follium inſtar à ſpiritu attracto diſtendi, rurſumq; emiſſo ſpiritu contrahi queat. Dividitur à Mediaſtino in partem dextram & ſiniſtram, earumq; ſingulæ viciſſim in duos lobos. Per pulmones tria vaſorum genera diſſeminantur, aſpera arteria, arteria venalis, & vena arterialis. Aſpera autem arteria, per quam ſpiritum attrahimus & emittimus à ſuperiore parte, ubi œſophago incumbit, cartilaginea eſt, ut voci famularetur; ab inferiore parte membranea, ubi in dextram & ſiniſtram partem pulmonis dividitur, deinde multiplici ramorum ſerie per ſubſtantiam pulmonis diſſeminatur. Pari ratione vena arterialis à dextro cordis ſinu; & arteria venalis à ſiniſtro per pulmonem diſtribuitur. Vena arterialis, ut ſanguis in pulmonem deferatur gratia nutritionis. Arteria venalis, ut aer in pulmone alteratus ad ſiniſtrum cordis ſinum deduceretur, & fuliginoſi vapores à corde ad pulmones per aſperam arteriam expellerentur. Nam pulmo fuliginoſos vapores per exſpirationem à corde expellit, & inſita ſubſtantiæ ſuæ proprietate aerem inſpiratione attractum cordis uſibus alterat & aptat, qui in ſiniſtrum cordis ventriculum deductus, & halituoſo ſanguinis vapori permixtus, vi inſita cordis in ſpiritum vitalem transmutatur, qui deinde per arteriam magnam in totum corpus diſtribuitur, ut ſupra capite de Spiritibus dictum eſt. Quare reſpirationis & pulſus idem uſus eſt. His præmiſſis conſequens eſt, ut primum de ipſa facultate vitali, ejuſquè functionibus, deinde de reſpiratione

CAP. X.

Pulmo.

Definitio facultatis vitalis.

agamus. Definiri autem poterit facultas vitalis, vis animæ reſidens in cordis ſubſtantia, qua ex ſanguine vaporoſo cum aere in ſiniſtrum ejus ſinum attracto ſpiritus vitalis, ſanguiſque ſpirituoſus generatur; qui deinde per arterias in totum corpus motu contractionis & diſtentionis diſtribuitur, ubi calor nativus in ſua temperie conſervetur. Functio hujus facultatis prima & præcipua eſt vita, quæ ut docuit Ariſt. *lib. de vita & morte*, eſt participatio animæ in calore nativo. Nam vi caloris nativi facultates animæ in corpore conſervantur, & functiones perficiuntur. Cum autem cor omnium maximè calido ingenito ſit præditum, adeò ut fons & origo caloris nativi meritò dicatur, in quo maximè viget tum quoad ſubſtantiam, tum quoad qualitatem & efficaciam, deinde omnes partes ejus refocillatione indigeant, idcircò natura cordi indidit facultatem generatricem caloris cujuſdam nativi influentis. Nam cor calore inſito per pulſum & reſpirationem in ſiniſtro ſuo ſinu, ſpiritum ſimili vi & qualitate præditum gignit, & per arterias in omnes partes diſtribuit in eum finem, ut illarum inſitus calor foveatur & conſervetur, ac partes ſingulæ ad actiones ſuas perficiendas aptæ & idoneæ reddantur. Deinde ut flamma concluſa & aere non ventilata marceſcit; ita & calor noſter nativus, qui flammæ inſtar continenter movetur, & depaſcit. Nam teſte Hippoc. *lib. de natura pueri*, calidum omne frigido moderato nutritur, fovetur & conſervatur. Quare pro eventilatione & conſervatione caloris nativi, primùm corde, deinde in omnibus partibus neceſſaria eſt frigidi ſpiratio, quæ in animalibus, quorum calor ingenti veluti flamma exardeſcit, duplex eſt, una manifeſta, qua ſpiritus ſive aer per os, aſperamquè arteriam intro foraſquè fertur, quæ reſpiratio dicitur; altera inſenſibilis, qua aer per totum cor-

Functio eius præcipua vita.

Fūctiones requiſitæ ad vitam conſervandam.

corpus trahitur, & emittitur pulſu ſive contractione, & dilatatione arteriarum, quæ διάπνοὴ, Latinis perſpiratio aut tranſpiratio appellatur; hæc ab inſita facultate cordis primùm promanat; illa cordi propriè quidem ſubſervit, ſed à virtute animali perficitur. Functiones vitalis facultatis tres Galenus enumerat, totidemque facultates unde promanant, quarum prima & præcipua eſt ſpirituum vitalium generatio, à facultate vitali propriè dicta Secunda priori tantum ſubſervit pulſum effectio, à vi pulſifica cordis; tertia cæteras conſequitur, nimirum affectuum concitatio à facultate iraſcibili. De generatione ſpirituum vitalium capite de Spiritibus dictum eſt. Pulſus autem & reſpirationis uſus communis eſt, ſimiliquè modo perficiuntur. Nam finis utriuſquè conſervatio caloris nativi in ſua temperie, & ſpirituum vitalium generatio. Deinde utraquè functio ex motu dilatationis & cõtractionis componitur cum intermedia quiete. Præterea ut motus illi perficiantur, tria requiruntur; facultas movens; inſtrumenta, quæ moventur, & uſus facultatum incitans. Verùm pulſus functio naturalis eſt, omnibus communis, quæ cor habent; reſpiratio potius animalis, aut partim animalis, partim naturalis illis tantum communis, quæ pulmonem habent, & quorum calor ingenti velut flamma exardeſcit. Definitur autem pulſus functio cordis & arteriarum, quæ cordi continuantur compoſita ex ſyſtole & diaſtole cum utriuſque intermedia quiete, orta à facultate pulſifica cordis, ſpiritus vitalis generetur & diſtribuatur, & calor nativus in ſua temperie conſervetur. Facultas autem illa pulſifica comprehendit ſub ſe vim attractricem, quâ cor dilatatur & impletur, dum per fibras rectas attrahit, deindè expultricem, quâ dum contrahitur per fibras tranſverſas à ſe expellit; unde pulſus quoque

Cap. X.

Functiones vitalis facultatis tres.

Pulſus & reſpiratio in quibus conveniant & differant.

Definitio pulſus.

Partes pulſus & quomodo perficiantur?

componitur ex motu contractionis & dilatationis, ſive ex ſyſtole & diaſtole cum utriuſque intermedia quiete, qualis inter contrarios motus intervenire ſolet, primum cordis, deinde arteriarum, quæ cordi continuantur. Per diaſtolen autem cor impletur, dum ſanguinem ex vena cava in dextrum ventriculum attrahit, & aerem ex pulmonibus per arteriam venalem in ſiniſtrum ſinum deducit, ut ſpiritus vitalis generetur, & calor nativus eventiletur: per motum contractionis, ſive ſyſtolen ex ſiniſtro ſuo ſinu cor, per arteriam magnam ſpiritum elaboratum in totum corpus tranſmittit, ſimulquè fuliginoſas exſpirationes, aëremque calidum ad pulmones per arteriam venalem expellit Similiter ipſæ arteriæ per orificia, quæ in cute finiuntur motu illo dilatationis ex ambiente aere aliquid attrahunt, & viciſſim

Perſpiratio Διαπνοὴ quomodo fit.

motu contractionis fuliginoſa excrementa expellunt, quæ actio Διαπνοὴ vocatur, & reſpirationi correſpondet, cujus ratione in animalibus totum corpus (teſte Galeno *lib. de ſu pulſuum*) confluxile & conſpirabile redditur. Verùm illa animalia hac ſolâ contenta ſunt, quæ languidum & debilem calorem habent.

Ad pulſum tria requiſita.

Ad hos motus perficiendos tria, ut diximus, requiruntur: Primũ facultas pulſifica movens, quæ in corde primario reſidet, deinde inſtrumenta, quæ moventur, nimirùm primùm cor, deinde arteriæ, quæ facultatis impetum ſequuntur: non enim cor dilatatur, quia repletur à ſanguine & ſpiritu (ut nonnulli Philoſophorum arbitrati ſunt) ſed repletur, quia à facultate inſita dilatatur; tertium eſt uſus, & neceſſitas facultatem ad agendũ impellens, nimirum ſpirituum animaliũ generatio caloriſque nativi ſua temperie conſervatio.

Differentia pulſus

Igitur prout ſpiritus augetur aut deficit, quem cor pulſu reſarcire conatur, ſive calor nativus à ſua temperie recedit, aut à fuliginoſis vaporibus & humoribus obruitur:

Cap. X.

Ita vis pulſifica incitatur, ac inſtrumenta movet, ac illo vario motu varias pulſuum differentias excitat, de quibus in doctrina ſignorum dicetur. Tertia vis cordis Platoni & Galeno eſt iraſcibilis propriè dicta, unde procedunt Pathemata non omnia (nam cupiditatũ, quæ ex cibi potuſque, & rei venereæ deſiderio concitantur, ut cupediæ & libidinis, fons & fomes eſt jecur, ſedes naturalis facultatis, cui inſerviũt ventriculi & teſtes) ſed quæ conſiſtunt in vindictæ, laudis, & ſimilium deſiderio, ut ira gaudium &c. vel contra, in mali alicujus, ut infamiæ, indigentiæ & ſimilium, averſione & fuga, ut metus, mœſticia &c. Ut enim in libidine teſtes afficiuntur, ita in ira, dum animus injuria offenſus, ultionis deſiderio concitatur, ſpiritus in corde commoventur, & ad exteriora effunduntur: contrà in metu averſione mali inſtantis ad interiora refugiunt. Verùm quia affectus iſti à cognitione oriuntur, & principia ſunt motus voluntarii, de iis capite de facultate motiva dicemus. Reſpiratio licet vi facultatis animalis ope muſculorum perficiatur, tamen exquiſitè animalis non eſt, ſed partim etiam naturalis. Nam finis reſpirationis eſt gratia cordis, & initium aliquod motus ipſius eſt a corde & facultate quadam aeris attractrice & expultrice in pulmone, qui proximum inſtrumentum reſpirationis eſt, in quo perficitur aeris ſuſceptio & emiſſio. Pulmo autem ſua natura licet præditus ſit facultate aliqua aeris attractrice & expultrice, tamen per ſe hunc motum abſolvere non valet, ſed ad motum tantum thoracis. Nam dum pulmo, qui cordi copulatur, urgentem neceſſitatem in corde præſentit, ſtatim ipſius attractrix excitatur, ut aerem frigidum attrahat, deinde expultrix, ut fuliginoſa excrementa expellat, non aliter ferè, quam in tuſſis generatione, ſed cum hos motus perficere nequeat, facultas ani-

Vis iraſcibilis.

Reſpiratio.

malis incitata per muſculos thoracem movet, & cum thorace pulmonem follium inſtar, qui dum unà cum thorace dilatatur aërem inſpirando attrahit, dum contrahitur exſpirando emittit. Quarè definiri poterit reſpiratio, functio partim animalis, partim naturalis ex inſpiratione & exſpiratione cõpoſita cum intermedia quiete, in qua pulmones à thorace dilatati aerem per os attrahunt, rurſumquè cum eodem conſtricti fuliginoſos vapores excludunt gratia conſervationis caloris nativi in corde & generationis ſpirituum vitalium. Componitur enim reſpiratio ut pulſus ex duplici contrario motu exſpiratione ſcilicet & inſpiratione cum intermedia quiete. Inſpiratio autẽ oritur dum dilatato thorace, pulmo ut vacuo ſuccedat, una dilatatur, extrinſecus per os nares laringẽ aerem attrahẽs: Exſpiratio verò dum depreſſo thorace pulmo unà contrahitur, aerem calidum, ac fuliginoſos vapores per eaſdem vias excludens. Hi duo motus perpetua viciſſitudine continuantur, quàmdiu homo vivit. Ex quibus apparet, ad reſpirationem tria concurrere, quorum primum vis animalis eſt per muſculos thoracem movens, deinde inſtrumenta, quæ moventur, tertiò uſus & neceſſitas facultatem ad movendum impellens. Inſtrumenta autem reſpirationis triplicia ſunt, alia ſpiritum tantum vehunt, ut os, nates, aſpera arteria, alia ſuſcipiunt pulmones, cætera movent, ut thorax & muſculi thoracem moventes, qui non ſemper eodem modo concurrunt ad reſpirationem. Nam reſpiratio duplex eſt; una libera; alia coacta & violenta. Pro libera reſpiratione perficienda ſufficit ſeptum tranſverſum, cum quo concurrũt muſculi abdominis, qui exſpirationi potiſſimum ſerviunt: ad coactam, qui cum vehementia fit præter ſeptum tranſverſum requiruntur muſculi omnes inter-

Definitio reſpirationis.

Partes reſpirationis

Tria requiſita in reſpiratione.

Inſtrumenta reſpirationis triplicia.

ſntercoſtales, ac urgente neceſſitate tandem muſculi in ſimis ſcapularum.

Caput XI.

De Animali Facultate & Senſitiva in genere.

Tres eſſe primas animæ humanæ facultates, quibus juxta medicos totum animal regitur, & ſingulas ſedes disjunctas habere, à quibus mediante ſpiritu vires in totum corpus diſtribuuntur in capitibus de anima & ſpiritibus demonſtratum eſt. Cum autem de facultate naturali & vitali, omnibuſque requiſitis ad earum cognitionem ſuperius dictum ſit: reſtat nunc, ut de facultate animali agamus, qua animal conſtituitur, & à cæteris viventibus diſtinguitur. Sub facultate animali medici non ſolùm ſentientem & moventem comprehendunt, quæ communes homini cum brutis, ſed etiam intellectivam, quæ homini propria eſt: nam intellectus in homine cum ſine imaginatione functiones ſuas exercere nequeat, & circa phantaſmata ſenſum occupata ſit, nullumque proprium organum habeat, ſed ibi ſubſiſtere intelligatur, ubi imaginatio: proinde Galenus facultatem ſenſitivam cum intellectiva conjungit, & ſedem totius animalis facultatis in cerebro conſtituit, Nam cerebrum teſte Galeno 3. *de Plac.* duplex munus obtinet, ac duplici modo agit: uno per ſe quatenus organum eſt principum facultatum, & animalem ſpiritum gignit: alio in relatione ad aliud, quatenus inſtrumento ſpiritus animalis vis ſenſus & motus per nervos cæteris partibus diſpenſatur

tur & communicatur; atque hæ actiones priorum reſpectu ſubſervientes dicuntur.

Definitio facultatis animalis.

Quare facultas animalis ſecundum medicos eſt vis animæ reſidens primum in cerebro, quæ ab objecto ad agendum excitata mediante ſpiritu animali quę in cerebri ventriculis generatur, & per nervos in organa ſẽſus & motus diſtribuitur, functiones principis facultatis, ſenſuum exteriorum, & motus voluntarii perficit gratia vitæ melioris, nimirum ut res objectas cognoſcamus, quæ bona videntur, perſequamur & mala fugiamus. Sub functionibus principis facultatis comprehendit. Galen non ſolùm functiones ſenſus interioris, quæ ab Ariſtot. & Philoſophis brutis attribuuntur, ſed etiam mentis: cum tamen functiones mentis non ſint animalibus communes, ſed ſoli homini propriæ. Deinde mens per ſe corporis organo non utitur, ſed phantaſiæ adjuncta muneris ſui functionem præſtat, ut in capite de intellectiva facultate dicetur. Quare proprium domicilium non habet, ſed à medicis ibi domicilium ejus ſtatuitur, ubi ſenſus interioris. Functio autem facultatis animalis nulla videtur cõmunior, quàm cognitio, concitatio nimirum facultatis animalis in cerebro & propriè perceptio, aut dijudicatio rerum externarũ per ſuas ſpecies. Nam ſenſitiva facultas primum per ſpecies externarum rerum repræſentatas, in inſtrumentis ſenſuum exteriorum, deinde in cerebro functiones ſuas exerit, & vis intellectiva ex phãtaſmatibus illis notiones colligit, & per eaſdem ſpecies ſub ratione boni vel mali, jucundi vel triſtis, animal cũ appetitu ad movendum inſurgit. Nam ſenſus externi internos movent, & interni mentem, unde cognitionis noſtræ principium conſtituunt ſenſus externi, interni medium, mens deinque finem imponit. Id autem, quod vim animalem ad agendum excitat, eſt objectum, ſive cognoſcibile, & ut facultas ani-

Cõmuniſſ. functio animalis facultatis.

Objectum

animalis triplex eſt ſenſitiva, intellectiva, appetitiva ſive loco motiva: ita objecta tria erunt αἰσθητὸν, νοητὸν & ἐπιθυμητικὸν, ut alibi latius dicemus.

CAP. XI.

Domicilium fons & origo facultatis animalis eſt cerebrum ſecundum ſubſtantiam, cui cæteræ partes inſerviunt. Collocatum autem eſt cerebrum in ſuprema digniſſimaque parte corporis formâ cavitatis calvariæ, quam occupat, planè referens; in ſuperficie, quæ multos gyros & anfractus obtinet. Deinde ab externis injuriis undique circumſcriptū eſt oſſeo tegumento, calvaria, variiſque mēbranis: Nam cerebrum obvelant & diſtinguunt membranæ, quarū quæ cerebro proximè adhæreſcit, & in omnes illius exteriores revolutiones ſe implicat, tenuis Meninx vocatur, exterior verò craſſa meninx; hæc calvariam ſuccingit, fibraſque per ſuturas ejus emittit quæ calvariæ involucrum cuti capitis ſubjectum, quod Pericranium appellatur, conſtituunt. Deinde quà duplicatur, cerebrum dividit, primùm in partē anteriorē, quæ totius nomen retinet, & poſteriorem decuplo ferè priore minorem, quod cerebellum nominatur; ac utranque viciſſim in partem dextram & ſiniſtram. Cerebrum 4. ventriculis donatum eſt, quorum duo anteriores unus in dextra, alter in ſiniſtra parte ampliſſimi ſunt, formamque lunæ falcatæ referūt, ac ſuperiori ſede tenui quadam ſubſtantiæ portione, quam ſeptum appellant, diſtinguūtur: hi duo utrinque ſecundum longitudinem cerebri ab anteriore parte ad mediam uſque procedunt; Deinde paululū reflexi ad imam ſedem detorquentur, ubi ab invicē ſepto non diſtinguuntur, ſed ſub corpore camerato fornicis inſtar, in communem ſinum coeunt, qui medius aut tertius ventriculus vocatur; ac etiam uno inſigni meatu rectà deorſum per ſubſtantiam cerebri feruntur, in pelvim ex tenui membrana inſtar infundibuli extructam, quâ pituita à cerebro deſcendens glandi

Sedes facultatis animalis.

Partes capitis continentes.

Partes cerebri.

Ventriculi cerebri.

Duo anteriores ventriculi.

Medius ventriculus.

glandi pituitariæ & oſſi cuniformi inſtillatur, & hinc per foramina ad nares & palatũ defluit. Medius autem ventriculus per cerebri corpora natibus & teſtibus non abſimilia, propè glandulam, quã κωνάειον appellant, in quartum ſinum omnium minimum contendit, qui comunis eſt cerebello & initio ſpinalis medullæ, ubi proceſſus vermiformis conſpicitur. In cavitate duorum anteriorum ventriculorum plexus eſt arteriarum & venarũ extimo fœtus involucro ſimilis ex ramis carotidarum conſcendentibus ſuffultis conario & teſtibus. In hoc plexu ſpiritus vitalis primùm præparatur, deinde in ventriculis cum aere per nares attracto permiſcetur, & inſita cerebri proprietate in ſpiritũ animalem tranſmutatur; quo cerebrum partim utitur ad proprias functiones perficiendas, partim trãſmittit per nervos, qui à baſi cerebri & ſpinali medulla exoriuntur ad organa ſpiritu animali indigentia. Nam nervi duplices ſunt; alii procedunt à baſe cerebri; alii à ſpinali medulla. Spinalis autem medulla cerebro continuatur, cerebriquè naturam imitatur, undè cerebrum oblongũ cerebri appendix & pars vicaria à nonnullis vocatur, Conſtat enim ut ipſum cerebrum ſubſtantia medullari, Deinde duplici membrana à pia & dura matre: Eodem modo ipſi quoque nervi naturam principii ſui referunt, & ex iiſdem partibus componuntur, ac per paria à baſe cerebri & ſpinali medulla oriuntur. Verùm qui à cerebro molliores, & ad ſenſum aptiores ſunt, qui à ſpinali medulla, duriores, & ad validos motus magis idonei. Paria autem nervorum, quæ à baſe cerebri oriuntur, ſunt ſeptem, quorum primum in oculos derivatur nervi optici; ſecundum in muſculos oculorum; tertium in linguæ ſuperficiem; quartum in palatum; quintum in organa auditus; ſexti paris nervi multiplici ramorum ſerie ad viſcera in medio imoquè ventre diſtri-

Quartus ventriculus.

Plexus choroides.

Generatio ſpirituum animaliũ.

Spinalis medulla.

Nervorum ſtructura.

Paria nervorum cerebri.

diſtribuntur, qui ubi aliquantulum in ſpatium thoracis proceſſerunt, ramulos retorquent ad laringis muſculos, qui recurrentes ob id vocantur; ſeptimi paris nervi in linguæ & laringis muſculos potiſſimum diſſeminantur. A ſpinali medulla per vertebras in cæteras corporis partes triginta conjugationes nervorum procedunt, nimirum ſeptem cervicis, duodecim thoracis, quinque lumborum ſex oſſis ſacri: qui diſtributi in muſculos motui voluntario ſerviunt, in cutem ſenſum tactus communicant. Nam authore Galeno *5. de Vſu part* in diſtributione nervorum, ipſi naturæ tres ſcopi extiterunt; primus quidem ut ſenſoriis organis ſenſum; deinde ut motoriis motum impertiret; tertiò, ut omnibus aliis facultatem daret, quâ ſibi infeſta dignoſcerent. Accommodat enim natura interioribus cerebri motionibus exteriora quædam ſubſervientia organa, quibus facultas interior mediantibus nervis ſe adjungit, ipſaque viciſſim organa, pro varia ſua conſtitutione, varias functiones & ſervitia præbent, & aut id exequuntur, quod interior facultas requirit, aut ejus internuncii ſolum ſunt. Exequuntur autem inſtrumenta motus, muſculi & articuli. Internuncii verò ſunt quinque ſenſus exteriores. De ſingulis in ſpecie agemus, & nunc de facultate ſenſitiva primum in genere, deinde in ſpecie de ſenſibus exterioribus, & ſenſu communi, ſive primo ſecundum medicos In ſequenti verò capite de cæteris functionibus animalibus.

Paria nervorum ſpinalis medullæ.

Senſitiva facultas animal propriè conſtituit, & omnibus animalibus ſtatim ab ortu ineſt, licèt ipſius actus non omnibus neque ſemper inſit: ſed tum demum, quando ab objecto excitatur, quo nomine à vegetativa facultate diſtinguitur; nam facultas hæc ſe habet ut intellectiva & habitus ſcientiæ. Verùm ut intellectiva ſine inſtrumento corporeo

De facultate ſenſitiva.

non operatur, nec ut habitus ſcientiæ quandocunque lubet in actum deducitur, ſed tùm demùm quando ab objecto excitatur, & quod potentia ſenſus eſt, actu efficitur. Proinde ſenſitiva facultas definiri poterit, vis animæ reſidens primum in cerebro, deinde mediantibus nervis in organis quinque ſenſuum exteriorum à natura in eum uſum conſtructis, ut externarum rerum per medium delatarū cognitionem percipere queamus.

Definitio ſenſitivæ facultatis

Cognitio igitur illa proprium munus facultatis ſenſitivæ eſt, & αἰσθηλικὸν ſive ſenſatio dicitur, quatuorque requirit. 1. αἰσθηλικὸν vim ſentiendi, quæ quatenus eſt λόγος & potentia organum informans αἴσθησις ſenſus ſcilicet vocatur. 2. αἰσθητήριον, organū benèdiſpoſitum, in quo ſubſiſtit illa vis, & per quod fit ſenſatio. 3 αἰσθητὸν ſenſibile, obiectum ſcilicet ſive res externa quæ ſentitur, & ipſum ſenſum in actum deducit. 4. Intermedium inter ſenſile, & organum, proprié in ſenſibus externis.

Munus facultatis ſenſitivæ. Senſatio 4 requirit.

Vis ſentiendi ut ex dictis conſtat ab anima promanat, & à cerebro primariò recipitur, ubi velut in propria ſede & domicilio ſubſiſtit, à quo beneficio ſpiritus animalis, per nervos delati, aliis partibus, vim ſenſus & motus impertit. Quare αἰσθητήριον commune erit cerebrum, particularia verò quinque ſunt, ut infra apparebit.

Facultas ſenſitiva & inſtrumentum ſenſitivū duplex.

Res externæ quæ ſentiuntur, quia corporeæ ſunt, naturam habentes à cognitione remotam, per ſe à facultate cognoſci nequeunt, ſed per ſpecies & imagines ſuas, quibus in ipſo ſenſus inſtrumento, quæ extra ſunt objecta repræſentantur & recipiuntur, atque ita à facultate ſentiendi judicantur.

Senſibile.

Nam in ſenſatione duo ſunt: primùm repræſentatio, qua ſpecies oblata in ſenſu recipitur & retinetur, deinde rei perceptio ſive ſpeciei illius dijudica-

Senſatio quomodo fiat?

dicatur. Receptio autem fit perpeſſione aliqua organi ſenſitivi à ſpecie rei objectæ. Perceptio ſive dijudicatio ſpeciei fit in cerebro primo ſenſorio, licèt à parte inſtrumentaria initium habeat, unde Hippocr. qui parte aliqua dolent, & dolorum non ſentiunt, iis mens ſive ſenſus interior & cerebrum laborat. Deferuntur autem ſpecies ſive imagines ad organa ſenſuum exteriorum per medium, & ut ſenſatio ritè fiat, quilibet ſenſus ſuum peculiare habet medium, externum aut internum, quo ad organum ſenſitivum imagines deferuntur, ut in ſpecie infrà dicemus. Senſatio autem receptione & perpeſſione aliqua organi ſenſitivi ab objecto fit, quæ quidem perpeſſio ejuſmodi non eſt, ut contrarium habitum tollat, ſed ut facultatem in organo perficiat; nam facultas ſentiendi ab objecto in actum ſemper deduci debet alioquin potentia ſolum ſenſus erit.

Differentia ſenſibilium.

Senſibilia ſive objecta quæ ſentiuntur, unius generis non ſunt, nam alia per ſe ſenſibilia ſunt, alia per accidens. Per ſe ſenſibilia ſunt, quæ nullo alio ſenſili interveniente percipiuntur: Horum alia propria uni ſenſui ſunt, quæ uno ſolo ſenſu comprehenduntur, & in quibus percipiendis ſenſum aptè diſpoſitum ad ſuum objectum errare non contingit: qualia quinque ſunt, color, ſonus, odor, ſapor, & tactiles qualitates. Alia communia ſenſilia dicuntur, quæ non uno ſolum ſenſu, ſed aut pluribus, aut omnibus percipiuntur, & circa quæ ſentientem errare contingit. Ejuſmodi ſunt quinque quoque: Motus, quies, numerus, magnitudo, figura. Per accidens ſenſilia ſunt quæ interveniente aliquo per ſe ſenſili, ſentiuntur, & ut cognoſcantur interiori aliqua facultate, ſenſu nimirum communi, indigent, ubi recipiuntur & determinantur objecta exteriorum ſenſuum. Nam ſenſus

Senſus duplex, interior communis.

Et exteriores quinq;.

Requiſita in ſenſibus exterioribus.

duplices ſunt philoſophis: Interiores & exteriores Interiores cauſa exteriorum ſunt, & reſident in cerebro, ubi etiam finiuntur externi ſenſus, ut alibi dicemus. Senſus autem exteriores internuncii interiorum tot ſunt, quod propria objecta, quibus definiuntur, nimirum quinque: Viſus, auditus, olfactus, guſtus, tactus.

Nam ab objectis ſenſus exteriores in actum deducuntur ſive ſentiunt, & ut perfectè ſentiant quatuor illa ſupra dicta requiruntur. Præterea omnibus ſenſibus hæc communia ſunt Primò, ut objecti ſpeciem ſine materia percipiant: Deindè, ut ſenſatio non emiſſione, ſed receptione ſpeciei ſolum fiat. Tertiò, cum ſenſus potentia & λόγος ſit, ſenſorium informans, & ad ſentiendum aptum reddens, ut inter ſenſile & ſenſum proportio quædam ſit. Nam excellens objectum, quod vehementius organum ſenſitivum movet, quàm ſenſus ratio patitur, ipſum organum corrumpit, aut depravatam ſenſationem ſive dolorem in ſenſu efficit. His præmiſſis de ſingulis ſenſibus exterioribus ordine agemus.

CAP. XII.

De Senſibus Exterioribus.

De ſenſu viſus.

Quid viſus & viſio.

Organum viſus.

PErfectiſſimus ſenſuum eſt viſus, vis animi reſidens primò in cryſtallino oculi, qua ſpecies rerum viſibilium, nimirùm coloris & lucis delatarum per medium diaphanum percipimus, in eum finem, ut varias rerum differentias cognoſcamus. Igitur ejus propria functio, nimirùm viſio aut inſpectio, erit cognitio rerum viſibiliũ delatarũ per mediũ diaphanum ad cryſtallinũ. Inſtrumẽtũ autẽ adæquatũ viſus

eſt

Cap. XII.

eſt oculus, quià cerebro facultatem per nervos opticos ſuſcipit: pars inſtrumentaria humor cryſtallinus oculi, natura ſua pellucidus, aptus ad colorem & lucem recipiendum, cui inſerviunt cæteræ partes: primò duo humores, aqueus ab anteriore parte cryſtallini ſitus, vitreus à poſteriore parte; Deinde tunicæ ſive mẽbranæ ſex, quarum tres præcipuæ ſunt, prima extremaque eſt adnata, orta à Pericranio; ſecundo cornea à dura meninge; tertia uvea à tenui meninge; in cujus anteriori parte eſt iridis foramen & pupillæ initium, cæteræ tres membranæ humores continent & diſtinguunt. Præterea ſex muſculi oculum moventes, quatuor in rectum, duo in obliquum, quibus inſeritur nervus ſecundi paris; tandem quæ oculos ab externis injuriis defendunt, ut palpebræ, cilia, ſupercilia &c.

Medium.

Medium per quod fit viſio eſt perſpicuum ſive diaphanon, quale eſt aer, aqua, cœlum, vitrum & ſimilia, quæ omnia communi nomine diaphane dicuntur, quia à lumine illuſtrari poſſunt Verum corpora, quæ lumen recipiunt, & ſpecies triplicia ſunt: alia purè proprieque diaphana, quæ ſpecies & lumẽ tranſmittunt Alia proprie emphana, ut ſpecula, quæ recipiunt & non traſmittunt. Alia partim diaphana, partim emphana, quæ ſpecies aliquatenus tranſmittunt, refrangunt. Objectum viſus, eſt quicquid cerni poteſt. Cernitur autem color & lux, & quod colore & lumine non penitus vacat, qualia ſunt, quæ in tenebris ſuo fulgore micant; ſed interdiu obſcurantur. Color autem, ut objectum viſus eſt, proptiè in extremitate corporis opaci eſt, & ſine lumine non cernitur, ſed in perſpicuo actu lumine illuſtrato, per quod ad oculos deferrur. Eſt enim lumen actus perſpicui, quatenus perſpicuum, proveniens à primo actu lucis: Et perſpicuũ viciſſim eſt, quot viciſſitudini luminis & tenebrarum obnoxium eſt Lux verò

Objectum

CAP. XII.

actu primò cœleſtibus corporibus, igni & ſimilibus ineſt, cujus in perſpicuo præſentia lumen dicitur, abſentia verò tenebræ. Illuminatio verò pellucide, & coloris perceptio in momento fit, ſpecie objecti in oculos recepta. Quare lumen mediam ſortitur naturam inter qualitates purè materiales, quales ſunt ſapores, & purè ſpirituales, ut ſunt imagines colorum repræſentatæ in diaphano.

De coloribus.

Lumen in diaphano per ſe viſibile non eſt, ſed ratione terminationis in ſuperficie corporis definiti, quæ nihil aliud videtur, quàm color. Verùm coloris nomen interdum latè ſumitur, interdum propriè; communiter enim omnia colorata vocantur quæcunque aſpectabilia. Sic diaphana licèt interminata, & potiſſimum quæ variant ſpeciem, colorata aliquando dicuntur, & multi colores oculis apparent, qui revera in ſuperficie corporis definiti non ſunt, ſed ex refractione radiorum ſolis, aut luminis oriuntur, quales ſunt colores iridis, & ſimilium apparentium in cœlo, colores oculorum, maris &c. Propriè verò & reipſa color eſt in corpore definito, & ita ad corpus definitum quodammodo ſe habet, ut lumen ad diaphanum. Nam lumen quaſi color diaphani eſt, & color quaſi lux aut fulgur per medium actu perſpicuum ad oculos colluſtrans. Verùm color non eſt qualitas ut cæteræ mixtorum, quæ immediatè oriuntur ex temperamento quatuor primarum qualitatũ, ſed proximè ex commiſtione lucidi ſive diaphani & opaci, habens per ſe actum ſed incompletum, & ab externo lumine perficiendum, ut actu conſpici queat. Quare color erit qualitas viſibilis in ſuperficie corporis definiti, qua ab actu pellucido tangitur orta ex commiſtione lucis & opaci.

Differētiæ colorum.

Differentiæ autem colorum ex proportione mixtionis opaci & lucidi oriuntur & extremi duo

ſunt,

ſunt, albus, qui habitui comparatur, in quo lucis plurimum, unde viſum diſgregat, & niger, qui privationis lucis aut tenebrarum rationem habet, quia in eo prævalet opacum, cujus ratione viſum vehementer congregat. Intermedii colores plurimi ſunt, & quinque præcipui, quorum rubeus medius propemodum videtur ex æquali ferè portione lucis & opaci: cæteri à medio ad alterum extremorum nonnihil declinant, & ad album flavus, ad nigrum ceruleus, viridis & purpureus. Cum autem in omni ſenſatione non ſolùm requiratur paſſio & repræſentatio, ſed etiam perceptio, ſive rei dijudicatio; in viſione quatuor potiſſimùm conſideranda erunt. 1. An fiat receptione. 2. ſi receptione alicujus rei, quid illud ſit quod recipitur. 3. quomodo recipitur, id eſt, ubi & quando. Tandem poſt receptionem, qua ratione ſpecies recepta percipiatur & dijudicetur. De modo viſionis triplex eſt opinio, una Platonis & opticorum, fieri emiſſione alicujus ab oculo ad rem viſibilem pertingentis, ut radiorum luminis &c. altera Ariſtotelis, nuba receptione ſpeciei in oculum. Tertia Galeni, *lib. 6. de Placit. c 6. &* 7. & alibi, partim receptione, partim emiſſione fieri. Statuit enim Galenus ad viſionem quatuor concurrere. 1. emiſſionem ſpiritus ſive radii ad obiectum. 2. lumen externum. 3. coniunctionem luminis externi cum interno oculi, ut ſuſcipiat viſibile, nam arbitratur, aërem illuminatum fieri cognatum inſtrumentum oculi, ſi ſupervenerit lex in ſpiritu animali, à ſpiritu autem partim exeunte, partim contento radium defluere, qui illuſtrat aërem ambientem, ſed aeri non commiſceatur, unde concludit, aerem ambientem tale inſtrumentum fieri quo tempore videmus, quale in corpore eſt perpetuo nervus. Dicitur autem lux in ſpiritu ad differentiam radii & lum inis, quæ paſſiones ſunt corporis lucidi,

CAP. XII.

De modo viſionis.

nam lux propriè eſt in corpore lucido, radius ab hoc emittitur, lumen in diaphano conſideratur. Verùm qua ratione porrigatur viſus, ut ſuſcipiat viſibile non demonſtratur à Galeno, tantum vult aerem illuſtratum utroque lumine, quaſi partem oculi eſſe, & in aere ita continuatam ſpeciem recipi in oculum. Quare ſubjungit, aerem ab oculo ita procedere, ut nervus ab oculo, & ſimul laudat Ariſtotelem dicentem, ſpecies viſibiles ad oculum defluere. Hoc modo videtur Galeno Ariſtoteles cum Platonicis conciliari, verùm nos rationibus edocti cum Ariſtotele credimus, ab oculo ad rem viſibilem nihil emitti, quod viſioni inſerviat, non lumen aut radium, aut aliud quidquam, ſed ſola receptione ſpeciei viſionem fieri. Nam aer & oculus diaphana ſunt, & naturaliter lumen recipiunt, & à lumine moventur, color autem aut lux non ſine lumine. Ergò ubi præſens fuerit color ipſi oculo, oculum movebit. Id autem quod recipitur movens oculum, eſt ſpecies aut imago recepta, primùm in medio actu diaphano ob præſentiam corporis luminoſi, deinde in oculo ubi repræſentatur, id eſt, dum recipitur, reflectitur & retinetur, unde præſente corpore colorato & lumine, ſine diaphani mutatione ſtatim ſpecies recipitur & repræſentatur. De loco autem ubi recipitur non conſentiunt authores, nec ſibi ipſi Galen. Nam 10. *de uſu part. c.* 1. ponitur cryſtallinus humor, quoniam coloribus alteratur, quæ alteratio ad cerebrum uſque pertingit. Verùm 11. *de uſu part. c.* 14. arbitratur ſpeciem recipi in incruciatione nervorum opticorum, & hanc cauſam eſſe cur duobus oculis una ſpecies videatur. Aliqui in aranea tunica iſtam receptionem fieri volunt; Averrhoes in aranea & criſtallino. Verùm cum in repræſentatione tria ſint, receptio, refractio, & retentio, & triplicia illa corpora in oculo, quæ ſpeciem recipiunt, erit recep-

ceptio ſpeciei in cryſtallino, retentio in aranea, quæ quaſi ſuperficies cryſtallini eſt, refractio in tunicis poſt cryſtallinum, unde per ſpiritum animalem ad nervos opticos & cerebrum deducitur. In qua commotione facultatis oculi & ſpirituum in cerebro fit perceptio, ſive ſpeciei dijudicatio, incruciatione nervorum opticorum, & in cerebro primo ſenſorio; atq; hoc modo perficitur viſio.

De auditu.

Secundo, auditus eſt ſenſus, quo ſonos per medium extrinſecum ad aures delatos percipimus, & auditio, cognitio ſonorum delatorum per medium extrinſecum ad auditorios meatus, facta à facultate audiendi, dum aer congenitus in auribus ab externo aere membranas feriente, triaq; oſſicula impellẽte commotus, ſonorum ſpecies recipit, & ad auditorios nervos, & hinc ad cerebrum tranſmittit. Ut in viſione, ita in auditione tria requiruntur, objectum, ſubjectum & medium. Obiectum eſt ſonus qualitas aeris refracti ex colliſione corporum durorum, ſolidorumque, continua ſucceſſione ad aures delati. Corpora ſonum vehementiſſimum excitantia ſunt ſolida duraq; : excitant autem ſonum, quando invicem colliſa aerem intermedium verberant, aut quia aer cum impetu ad ſolida illa corpora colliditur & verberatur: aer verò verberatus impulſiones ad undarum ſpeciem patitur. Ut enim ſi in aquam lapidem injeceris, circuli oriuntur, quorum unus alterum excitat; ita in ſono ex aeris percuſſione quaſi circulus in aere generatur, qui continua ſucceſſione ad aures defertur, unde ſonus unda vocalis ab Avicenna vocatur. Sonus autem iſte, dum hoc modo per medium fertur, ſi in ſolidum ſemel atque iterum impegerit, & ultro citroq; commeaverit aut reſilierit, toties ſonum illum ingeminabit, quæ geminatio Echo propriè appellatur. Sonorum autem præcipuæ differentiæ ſumuntur à modo,

Obiectum auditus ſonum.

quo auditu afficiunt, unde ſonus omnis eſt magnus aut parvus; gravis aut acutus; aſper aut lenis, &c. Peculiariter ſonus, qui de inſtrumentis reſpirationis attollitur, vox appellatur; & vox articulata ex inſtituto aliquid ſignificans, ſermo ſive loquela. Nam materia vocis eſt aer ſive ſpiritus, quem ex pulmone per aſperam arteriam, & os emittimus non ſimplici exſpiratione, quandò ſenſim ſpiritus effertur motu diaphragmatis; nec per ſimplicem exufflationem, quando affatim foris effertur per actionem muſculorum intercoſtalium, neque per ſolam exufflationem ſtrepentem motu muſculorum in faucibus, ſed peculiariter motu muſculorum, laryngem claudentium & aperientium, quo ſpiritus affatim erumpens ad caput aſperæ arteriæ variè colliditur & verberatur. Nam quinque ſunt, quæ ſeſe mutuò conſequũtur, exſpiratio ſimplex exufflatio, ſtrepens exufflatio, vox & loquela. Inſtrumentum igitur vocis erit larynx, ſive caput aſperæ arteriæ ex cartilaginibus compoſitum, quæ aeri facile reſiſtunt, eumquè reverberant, pręcipuè verò epiglottis, quæ rimæ laringis incumbit, quia impetum aeris erumpentis moderatur, dum per muſculos laryngem claudentes & aperientes via nunc latior, nunc anguſtior redditur; in quos muſculos nervi recurrentes diſtribuuntur, qui facultatem à cerebro communicant. Proximum inſtrumentum loquelæ ſive ſermonis, eſt lingua, quæ vocem moderatur, & articulatim diſtinguit, cui muneri ſerviunt quoque palatum, dentes, nares, gurgulio & labia. Natura autem linguam in varios uſus conſtruxit; Nam proprium eſt tàm guſtatus, quàm vocis articulatæ, ſive ſermonis organum; præterea maſticationi & deglutioni ciborum inſervit: componitur enim ex carne molli, rara, ſpongioſa, membrana tenuiſſima tecta, quæ palato & ori communis eſt, per quam diſſe-

De voce & loquela.

Inſtrumenta vocis.

Inſtrumentum loquelæ.

Lingua cõpoſitio & uſus.

Cap. XII.

diſſeminantur nervi tertii & quarti paris, quibus ſaporum diſcrimina dignoſcuntur: Deinde muſculos novem habet, qui nervos à ſeptimo pari ſuſcipiunt, quorum beneficio lingua in omnem partem movetur, & ob varios motus vocem articulatim diſtinguit, ac etiam dum dentes cibum atterunt, ab uno latere in aliud volvit, & ad gulam tandem detrudit. Ex quibus apparet, aliam coloris quam ſoni rationem eſſe, nam color ſubiectivè eſt in corporibus coloratis, & in medio tantum repræſentativè ſive ſpecies & imago tantum coloris: At ſonus non eſt ſubiectivè in corporibus illis ſonoris, ſed propriè in medio ſcilicet in aere vel in aqua, atque eodem modo recipitur ſpecies ipſius, quæ defertur ad aures, ut fiat auditus. *Medium.*

Ad inſtrumentum auditus quod attinet, duæ ſunt, aures, ut oculi in homine, ob ſenſus neceſſitatem & dignitatem, ex diverſis partibus, quarum aliæ externæ ſunt, ut auriculæ, quæ irruentis aeris ſonum excipiunt, aliæ internæ in oſſe petroſo, ubi antri modo excavatur, quæ quatuor ſinibus conſtat, quorum primus ſemper patet foris obvius, & à ſecundo membranâ ſeparatur, ortâ à dura meninge, quæ tympanum dicitur. In ſecundo ſinu, qui pelvis dicitur, continetur aer congenitus, in quo repræſentantur ſoni. Deinde tria oſſicula pulſationi inſervientia, Malleus, Incus, Stapes, quæ tympano implicantur chordæ beneficio, unâ cum exiguis muſculis. Hinc ſequitur tertius meatus, labyrinthus dictus, ne ſoni repræſentati diſſipentur, ac tandem ultimus extremæ cochleæ inſtar, intima auris pars, ubi nervus auditorius dilatatur, qui ſonos ad cerebrum defert. Hanc extremitatem auris ubi dilatatur nervus, Galenus ſtatuit partem inſtrumentariam ſive primarium organum auditus, Ariſtoteles autem aerem illum congenitum in ſecunda cavitate. *Organa auditus.*

Cap. XII.

Verùm cum in auditione, ſicut in viſione duo ſint. 1 ſpecierum receptio, 2. dijudicatio, ut in oculis, ita in auribus pars primaria erit in qua ſpecies recipitur & repræſentatur, nimirùm aër congenitus. Nam in auditione, dum aër externus ſoni qualitate imbutus per meatum foris obvium membranæ alliditur, membrana percuſſa tria oſſicula impellit, & ſimilem ſoni ſpeciem, aëri congenito imprimit. Deinde ad interiorem meatum ſpecies defertur, & nervum auditorium, & tandem ad cerebrum ubi dijudicatur.

De olfactu. Quid olfactus?

Tertiò, olfactus eſt ſenſus odores, per medium externum, ad ſuum inſtrumentum delatos percipiens. Et odoratio eſt cognitio odorum in rebus exiſtentium per medium extrinſecum facta à facultate odorandi, in ea cerebri parte, quæ ad naſi ſumma pertingit.

Obiectum odor.

Objectum olfactus propriè non eſt corpus, ut Avicenna aliiquè voluerunt, nec exhalatio fumoſa, licèt cum exhalatione aliqua à corporibus odoratis ſpecie per medium ad olfactum deferatur, ſed qualitas realis in corporibus odoratis, ex ſicco concocto per vim caloris in humido, ſive affectio ſicci ſapidi in humido. Hæc qualitas per quandam quaſi reſolutionem aëri aut aquæ communicata, ad organum olfactus defertur, & quia eſt affectio quædam ſiccitatis in humido, proinde nominibus ſaporum, odorum differentiæ plerumquę exprimuntur, (licèt odor ſit rei ſiccæ, ſapor verò humidæ) cum hic ſenſus in homine ſit obtuſiſſimus, & nihil propriè olfaciat, ſine ſenſu voluptatis & doloris.

Medium.

Medium autem per quod defertur ſpecies in iis, quæ reſpirant, eſt aer, in piſcibus aqua, quare inſtrumentum in omnibus eodem modo ſe non habet. Nã in piſcibus extra prominet, in iis qui attracto ſpiritu olfaciunt, intra nares ſubſiſtit, nimirum ut opinatur

Gal-

Gal. duo proceſſus nervo non abſimiles, qui ab interioribus cerebri ventriculis mammillarum ritu extuberant, quanquam ad alterandum aerem, & recipiendam ſpeciem conferat non tantum os ſpongioſum, ſed etiam imprimis anfractus naſi interiores, qui mẽbranâ exquiſiti ſenſus inveſtiuntur, & vapores continent maximè idoneos ad odores ſuſcipiendos. Hi tres jam dicti Senſus per medium externum res objectas cõprehendunt, ac objecti ſpecies ſine materia medium afficiunt: Verum in guſtu & tactu ſecus evenit: nã guſtus quemadmodũ & tactus ſine medio externo ſentit, nam ſapor propriè objectum guſtus linguam non afficit, nec guſtum movet, niſi in humido ſit, aut cum humido permiſceatur, unde lingua arida ſapores non rectè percipit. Quare guſtus erit ſenſus, quo ſapores mediante humido interno, inſtrumento linguæ & cæterarũ partium oris percipimus: & guſtatio ejus functio, eſt cognitio ſaporum per facultatem guſtandi, inſtrumento linguæ, & cæterarum partium oris, ut nutrimenta utilia ab inutilibus diſcernamus.

De guſtu.

Quid guſtus?

Inſtrumentum autem præcipuum guſtus eſt lingua, beneficio nervi à tertio pari, deinde cæteræ oris partes, ut palatũ, labia, fauces, quę à quarto pari nervos ſuſcipiunt, unde hic ſenſus nutritionis gratia animalibus potiſſimum tributus eſt. Nam in nutrimento tria ſunt, humor vehiculũ nutrimenti, deinde ſiccum, quod nutrit, tertiò ſapor condimentum, qualitas ſcilicet orta ex ſicco terreo diluto aqueo humore, quæ guſtum in actum perducit.

Organum guſtus.

Objectum

Sapor quid?

Saporum ſpecies Ariſtoteles ſeptem enumerat, quorum duo extremi ab eo dicuntur, dulcis ſcilicet, qui guſtum jucundè afficit, & amarus, qui moleſtiam excitat, unde dulcis ſapor naturæ familiaris eſt, & quicquid nutrit, ex genere dulcium putatur, quod latè patet, contra ratio eſt amari. Reliqui ſapores quinque intermedii nuncupantur, nimirum

Differentia ſaporum.

Cap. XII.

ſalſus, acris, auſterus, acidus, acerbus. Verùm Platoni extremi ſapores ſunt auſterus, qui linguam maximè contrahit, & amarus, qui maximè abſtergit. Addunt his medici ſaporem pinguem, qui ſub dulci plerumque continetur, & nonnulli (propter differentias medicamentorum) inſipidum, qui ſapor non eſt, ſed ſapido opponitur. Oriuntur hi ſapores in mixtione, per actionem primarum qualitatum, pro varia materiæ diſpoſitione; proinde à medicis ſecundum qualitatis & materiæ modum diſtinguuntur, ut latius dicemus in capite de Facult. medicament.

De tactu.

Tandem omnium ſenſuum externorum communiſſimus eſt tactus, omni animali communis facultas, nimirùm animæ per totum corpus diffuſa, qua tactilium qualitatum cognitionem, inſtrumento ex nervis contexto percipimus, ut rerum temperamenta & ſimilia, ex ſimilibus diſcernamus. Objectum hujus facultatis ſunt tactiles qualitates, quæ non una contrarietate continentur, ſed pluribus; quarum aliæ primæ ſunt, ut caliditas & frigiditas, humiditas & ſiccitas; aliæ ſecundæ ex primis ortæ, nimirùm durities & mollites, aſperitas, levitas, craſſities, tenuitas &c. de quibus agemus in capite de Facult. medicamentorum.

Obiectum tactiles qualitates.

Organum tactus.

Deinde tactus, ut cæteri ſenſus, in una ſola parte non reſidet, ſed per totum corpus diffunditur, cujus αἰσθητήριον conſtituunt nervi à cerebro & ſpinali medulla in omnes partes diſperſi, peculiariter in membranas: cutis autem membranis annumerari poterit externi tactus præcipuum organum, cujus adminiculo accuratè & diſtinctè qualitates tactiles percipimus. Medium, per quod exactè ſentimus qualitates tactiles eſt connatum ipſi cuti, nimirùm cuticula, & licèt ablata cuticula cutis ſentiat, & nervi denudati vehementiſſimè doleant, tamen

Medium

men

men non naturaliter, ſed depravatè à qualitatibus afficiuntur, eaſquè diſtinctè & accuratè non percipiunt. Verùm tactus illi, qui omnes qualitates tactiles accuratiſſimè percipit, in organo temperatiſſimo eſſe debet, qualis in homine eſt cutis interior manuum, quæ exquiſitiſſimè tactiles qualitates judicat. Proinde hoc ſenſu homo, quia temperatiſſimus, cætera animalia vincit. Tot ſunt exteriores ſenſus, & non plures, quibus ſenſibilia propria & communia primum percipiuntur, & judicio ſenſus interioris ſubmittuntur. Quemadmodum autem in ipſis animæ facultatibus perfectiores ab imperfectioribus non ſeparantur, ſed contra imperfectiores ſine perfectioribus reperiuntur, ita in his quinque ſenſibus evenit: Nam primò ſolus tactus omnibus animalibus neceſſarius eſt, ſed in iis quæ terræ affixa ſunt, & ζωόφυτα dicuntur, ſine cæteris ſenſibus reperitur. Quibuſdam ſenſus guſtus tactui adjunctus eſt: aliquibus olfactus ſine viſu & auditu: & nonnullis (ut talpis) auditus ſine viſu ineſt. Illa verò animalia, quæ pluribus ſenſibus prædita ſunt, perfectiora ſemper judicantur. Deinde quo ſenſus aliquis tenuior eſt, eò perfectior; quò verò craſſior, eò imperfectior, minuſquè ſeparabilis; ſed magis neceſſarius; Omnium autem craſſiſſimus eſt tactus, hinc guſtus, poſt olfactus, tenuiſſimus verò eſt viſus deinde auditus. Corrumpit, triſtemquè ſenſationem ſive dolorem in quovis ſenſu efficit excellens objectum, ut ſupra dictum eſt, quatenus ſubitò & affatim ſenſorium alterat & immutat, quæ mutatio in omnibus ſimilis non eſt: nam tenuiores ſenſus quia citò diſſipantur, minores cruciatus ferunt: Craſſiores verò ſemper graviores; quia alterationes ſine omnimoda corruptione facilius ſuſtinent. Quare tactui, ſenſui craſſiſſimo, graviſſimi dolores per ſe proprieque dicti, accidunt. Hactenus de

ſenſ.

Cap. XII.

Cap. XIII. ſenſibus exterioribus, ſequitur interior & communis. Ex ſupra dictis conſtat ſenſum fieri per alterationem & dignotionem; Alteratur autem ſenſus inſtrumentum, alteratio verò ipſa ab una eademquè facultate omnibus ſenſoriis communiter impartita à principio emanante dignoſcitur, quod quidem principium (juxta Galen. 7. *Placit.cap* 8.) ſive ſenſum communem, ſive primum ſenſorum appellaveris, nihil refert: Verùm functionem iſtam ſenſus cõmunis, id eſt, dijudicationem Galeno paſſim alibĩ phantaſiæ tribuit. Sed de his plenius in ſequenti capite agemus.

Caput XIII.

De Senſibus Interioribus, De Facultate Principe ſecundum Medicos, de facultate intellectiva & locomotiva.

De animali facultate in genere, deque ſenſibus exterioribus in ſpecie, ſuperiori capite dictum eſt; reſtat, ut de cæteris facultatibus in ſpecie agamus, quæ ſub animali facultate tã à Philoſophis quàm à Medicis comprehenduntur. Sub facultate autem animali ex opinione Galeni præter ſentientẽ princeps & locomotiva continetur, & ſub facultate principe illæ vires animæ ſenſitivæ, quæ à Philoſophis ſenſus interiores vocantur, communes homini & brutis, & præterea intellectiva animi facultas homini propria. Quare ut ſingula rectè intelligi queant, ex ſententia Ariſtotelis & Philoſophorum, primùm de interioribus ſenſibus dicemus, deindè ex ſententia Medicorum, de principe facultate:

ter-

tertiò de facultate intellectiva: tandem de locomotiva.

Conſtat ex iis, quæ de ſenſibus exterioribus dicta ſunt, ſpecies rerum externarum receptas in inſtrumentis externorum ſenſuum, ibi non permanere, ſed ulterius vehente ſpiritu animali progredi, & primùm ad ſenſum interiorem, principium & fontem, ad quem exteriores ſenſus tanquam internuncii ſua objecta omnia deferunt; primùm, ut ibi dijudicentur, & ab invicem diſcernantur; deindè ut conſerventur; tertiò, ut abſentium rerum ſpecies repræſententur, & ex his novæ eliciantur. Hæ tres actiones ab una facultate promanant; nam una tantum animi eſt ſentientis poteſtas, quæ pro functionum varietate, nunc ſenſus communis, nunc memoriæ, nunc imaginatricis facultatis nomen ſortitur, & ſenſus interior propriè dicitur. Hujus ſedes ſecundum Ariſt. eſt cor, radix animæ & fons omnium facultatum. Verùm cùm ſenſus interior velut centrum ſit, in quo ſenſus exteriores velut lineæ à circumferentia eductæ terminãtur, & præterea ibi propriè ſedem habeat, unde promanat ſpiritus animalis, & oriuntur nervi, quo inſtrumenta exteriorum ſenſuum diſpoſita ſunt, & coëunt ſpecies delatæ à ſenſibus exterioribus: proindè proximum ejus organum erit cerebrum, ut alibi demonſtratum eſt. Quare ſenſus interior erit vis animæ reſidens in cerebro, quæ mediante ſpiritu animali exterioribus ſenſibus vim communicat, & ad quam ſpecies exteriorum ſenſuum deferuntur, ut ibi dijudicentur, conſerventur, & abſentium imagines repræſententur, novæque effingantur.

De ſenſu interiori.

Definitio ſenſus interiores.

Deinde ex functionibus diſcrepantibus tres erunt vires ſenſus interioris, communes homini & brutis, nimirùm ſenſus communis propriè dictus, phantaſia, & memoria, de ſingulis ordine dicemus.

Senſus interiores tres.

Ac

Primo de ſenſu communi.

Ac primùm, cum non modo ſenſibus externis objecta percipiamus, ſed etiam nos illa percipere ſentiamus, præter quinque exteriores ſenſus, neceſſariò interior erit, qui non tantum ſenſiones exteriorum ſenſuum, eorumquè objecta percipit, ſed etiam diverſa plurium ſenſuum objecta inter ſe confert & dijudicat. Talis eſt ſenſus communis, qui definiri poterit; Vis animæ ſentientis, quæ exterioribus ſenſibus vim animalem per nervos communicat, & ad quam ſpecies repræſentatæ in ſenſibus exterioribus deferuntur, ut ibi dijudicentur & diſcernantur. Hic ſenſus communis licèt reſpectu interiorum ſenſuum ſit primus, ratione tamen exteriorum ultimus & ſupremus judicatur: in quo ſenſiones exteriorum velut in centro terminantur, & coeunt: unde ratione termini unus, ratione ſenſuum exteriorum, qui in eo finiuntur, multiplex eſſe judicatur: Nam ſenſus communis quaſi centrum eſt in medio circuli, à quo quinque exteriores ſenſus tanquam lineæ ad circumferentiam exeunt, & ut centrum non eſt amplius punctum, ubi diſcedit à medio, ſed linea: ità ſenſus communis ut à centro exit, ad organa viſus, auditus &c. non eſt amplius ſenſus communis, ſed viſus, auditus &c. at contra ſi recedamus à circumferentia ad centrum, tum viſus, auditus, guſtus &c. non amplius hoc nomine appellabuntur, ſed in centro coeuntes dicentur ſenſus communes. Quare facultas ſentiens una erit ratione eſſentiæ, plures ratione organorum. Officium autem ſenſus communis planè regium eſt excipere, & judicare quicquid ſenſus exteriores inſtar famulorum & internunciorum retulerunt. Verùm duo præſtat: Primùm vim ſentiendi per nervos ſenſibus exterioribus communicat: deinde exteriorum ſenſuum ſpecies dijudicat, & ab invicem diſtinguit. Nam ſenſus communis exteriores omnes unit eorumquè actio-

actionis perficit, ac nos ſentire judicat: deinde communia ſenſibilia diſcernit, & propria diverſorum ſenſuum objecta inter ſe comparat, illorumquè privationes cognoſcit. Præterea phantaſiam excitat, eiquè ſenſibilia offert. Verùm cum ſenſus ſit tantùm rei ſenſibilis præſentis, & animalia de abſentibus etiam judicent, alia requiritur facultas interior, qua abſentium rerum ſpecies repræſentantur, & æſtimantur. Hæc quia à ſpeciebus illis ſenſuum, quæ in animo remanſerunt, ut à luce excitatur, ex quibus multa ſimulachra fingit, aliquid componit & judicat, phantaſia dicitur, & definitur, facultas animæ ſenſitivæ, quæ ſpecies, à ſenſibus perceptas, repræſentat, & ex iis novas imagines effingit, ſive intentiones elicit, ut id, quod ſibi utile eſt, proſequatur, aut noxium fugiat. Nam phantaſia à ſenſu communi movetur, & ubi finitur ſenſus communis, ibi phantaſia incipit, deindè auxilio memoriæ illi junctæ circa abſentia operatur: & in ſomno quoque non quieſcit; præterea judicando objecta amica & adverſa, ſubnotiones addit, & appetitum excitat, variaſquè operationes in brutis naturæ inſtinctu, in homine mentis beneficio producit. Nam hæc facultas in homine media eſt inter ſenſum & intellectũ, mentiquè proximè inſervit: ac à mente vice verſa dirigitur, ut infrà apparebit. In brutis verò præcipua eſt, ſed qua æſtimativa continetur, quæ ſubnotiones addit, ſive ex ſpeciebus ſenſibilibus ſpecies quaſdam inſenſibiles amicas vel adverſas colligit.

CAP. XIII.

De phantaſia.

De memoria & reminiſcentia.

Quia autem non ſolùm ſpecies à ſenſibus exterioribus diu abſentes: ſed & multis phantaſmatibus olim præſentes anima ſentiens conſervat: tertia interior facultas erit, memoria nimirùm, cujus adminiculo res ſenſibus perceptæ, velut picturam & veſtigium in anima ſentiente relinquunt: atque animæ ſpecierum habitum acquirit: unde definitur interna

 ani-

CAP. XIII.

animæ ſentientis facultas conceptarum rerum imagines & notiones conſervans, ac ex præterito prompte repetens. Hæc facultas in homine una cum phantaſia menti inſervit: ac mens quatenus ratiocinatione impreſſarum rerum imagines ordine movet reminiſcentia dicitur.

De facultate principe ſecundum Medicos.

Medici verò de facultate animi cognoſcente à Philoſophis diſſentiunt, & ſub animali facultate ut dictum eſt, ſenſitivam, principem, & locomotivam comprehendunt, & ſub principe non ſolum mentem, ſed etiam ſenſus interiores. Verùm de principe non per omnia inter ſe conſentiunt. Nam Gal. 8. *de Vſu partium, & libr. de Symp. diff.* tres tantùm facultates principes enumerat ſive rectrices φανταστικὴν, διανοητικὴν & μνημονευτικὴν, & facultates ex functionum læſionibus judicat. Læditur autem interdum phantaſia ſola illæſa cogitatione, ut in Theophilo Medico: vel cogitatio ſola ut in Lanificii puero, cujus meminit ibidem Galenus: vel memoria ut teſtatur Thucydides in peſte Attica.

Numerus facultatum iuxta Galenum.

Verùm *lib. de Symp. cauſis. c.* 8. cum Ariſtotele vigilias & ſomnum ſenſorio primo aut ſenſui communi tribuit, & *lib.* 7. *de Plac. c. ultimo.* ſtatuit in ſenſatione duo concurrere, alterationem & dignotionem. Alterari autem ſenſus inſtrumentum, dignotionē verò alterationis fieri, ab una eademque facultate omnibus ſenſibus exterioribus communiter impertita, quæ à principio ſcilicet à cerebro emanat & ſenſus communis aut primus dicitur. Verùm functionem iſtam ſenſus communis i.e. dignotionem eorum, quæ ſenſibus objiciuntur, *Galen. lib. de Symp diff.* Phantaſiæ tribuit, & *lib.* 4. *de Luc. adf. c.* 3. pro imaginatione ſumit ſenſitivam noticiam; & phreneticos nonnullos, de iis, quæ oculis offeruntur, quantum ad ſenſitivam noticiam rectè judicare dicit, ſed cogitando aberrare. Eſt autem phantaſia

Gale

Galeno, quæ ſpecies & formas ab exterioribus ſenſibus oblatas apprehendit, diſcernit & dignoſcit. Ratiocinatio ſeu cogitatio, ſub qua æſtimativa in brutis eſt, quæ ex ſpeciebus jam conceptis aliquid meditatur, & cogitat, ſcilicet componendo & dividendo, ut ab inutilibus utilia diſcernat. Memoria verò, quæ conceptarum ſpecies & notiones conſervat, & ex præterito revocat. Hæc opinio Galeno videtur de principe facultate, verùm ſenſus communis: ſive dignotio ſenſitiva eorum, quæ ſenſibus externis objiciuntur, à phantaſia omninò diſtinguenda erit: nam ſenſui communi debetur ſomnus & vigilia, & in ſomno planè quieſcit ſenſus communis & exteriores; non ſemper phantaſia, & cæteræ interiores potentiæ: ſed in ſomno non nimis profundo potiſſimum, quando inſomnia oriuntur phantaſia libera aliqua ex parte eſt, & ratiocinatrix confusè agit, ut infra dicemus. CAP. XIII.

Quare Avicenna ex diverſis operationibus quinque diverſas facultates principes recenſet: nimirum ſenſum communem, imaginationem, rationē quæ æſtimativa communiter dicitur, memoriam, & reminiſcentiam: Deinde ſtatuit communem ſenſum, objecta diverſorum ſenſuum inter ſe comparare: deinde imaginationem, ex iis quæ ſentiuntur incipere, & componendo ad impoſſibilia procedere, multaque aliena effingere, & tamen à ſpeciebus ſenſuum non recedere: tertiò ratiocinationem ex ſpeciebus ſenſibilium, inſenſibiliū ſpecies elicere, nimirum ſecundi aut adverſi, & ſimilium, quæ ſub ſenſus non cadunt: Quartò memoriam ſpecies ſenſibilium retinere, & res abſentes recolere: tandē reminiſcentiam, ea quæ memoria exciderunt & ex iis quæ retinentur, colligendo & concludendo revocare & reducere. Verùm reminiſcentia non videtur aliqua facultas diſtincta à memoria; nam remi- *Numerus facultatum iuxta Avicennam*

 niſci-

Cap. XIII.

niſcimur memoria in ſe ipſam reflectente, dum vi-rationis rerum impreſſarum imagines ordine movet, ut ſupra dictum eſt. Deinde fatetur Avicenna læſionem ſenſus communis comitari læſionẽ phantaſiæ, & memoriæ, ac proinde in explicandis ſymptomatum differentiis ſufficere Medico tres potentias illas Galeni adſignare. Nihilominus differt ſenſus propriè à phantaſia; quia ſenſus componit ſenſibilium ſpecies in præſentia objectorum: phantaſia has eaſdem in abſentia, quas duas actiones ejuſdem potentiæ eſſe ſtatuit Valeſius. Nam ut reminiſcentia ulterior quidem motus eſt, quàm memoria, & tamen non videtur diverſa actio: ita imaginatio ulterior motus videtur, quàm ſenſus, & tamen non diverſa actio, ſed motus ejuſdem potentiæ cujus ſenſus eſt actus. Unde ſenſitivæ potentiæ actio, quando ex rebus præſentibus operatur, & vera componit, ſenſus dicitur: quando falſa effingit, & ſpecies rerum abſentium repræſentat, phantaſia. Verùm cum in ſomno ſemper quieſcat ſenſus communis, non autem phantaſia, cæteræque interiores facultates non erit utriuſque una actio, nec ita imaginatio ad ſenſum ſe habebit, ut reminiſcentia ad memoriam. Quare ſub imaginatione nequit comprehendi ſenſus communis, ſed quatuor erunt interiores potentiæ. Attamen videtur Galen. 7. *de Placit. c. 8. & lib. 1. de Sympt. cauſis. c. ultimo*, ſenſum communem à ſenſibus exterioribus non ſeparare, & ſub una facultate comprehendere; ac proinde ſenſum communem à principe facultate diſcernere, licèt ipſius functiones & potiſſimum dignotionem eorum, quæ ſenſibus objiciuntur, phantaſiæ interdum tribuat.

De vigiliis & ſomno.

Ad ſenſum communem Galeno. cum Ariſtot. *lib. 1. de Sympt. cauſis c. ultimo* reducit vigilias & ſomnum, Sub vigiliis autem comprehenditur utraque

fun-

functio ſenſus communis: ſcilicet, diſtributio facultatis animalis à cerebro ad ſenſuum exteriorum organa, ut ſpecies recipere queant: Deinde ipſa preceptio ſive dijudicatio ſpecierum illarum receptarum. Somnus verò naturalis non eſt functio aliqua ſenſus, ſed adfectus, qui ſecundum naturam functiones ſenſuum ſive vigilias conſequi & interpellare debet, quo vires defatigatæ vigiliis reſtaurentur. Nam per vigilias ſpiritus diſſipantur, vireſquè corporis defatigantur, & dum defatigantur magna utilis vaporis copia in cerebro colligitur cerebrum madefaciens, & functiones ejus impediens: unde retracto calore nativo ad interiora, ſomnus oritur. In ſomno verò retracto calore concoctiones melius procedunt, & ſpiritus, humores, ſolidæquè partes laboribus exhauſtæ, melius reficiuntur, & dum reſtaurantur, humor ille cerebrum madefaciens, per concoctiones diſſipatur, vigiliæque redeunt. Quare poſt ſomnum naturalem homines ad omnes actiones aptiores ſunt. Igitur vigiliæ erunt functiones ſenſus primi ſecundum naturam agentis cum debita intermiſſione. Somnus verò eſt illa intermiſſio, quies aut vinculum ſenſus communis, & naturalis impotentia, functiones ejus impediens, & potiſſimum influxum ſpiritus animalis in organa exteriorum ſenſuum, qui functionibus eorum inſervire debet. Verùm in ſomno non omnis influxus ſpiritus per nervos impeditur, ut ex reſpiratione conſtat, & ex functionibus motus, quæ dormientes obeunt: ſed tantus taliſquè fluxus in organa ſenſuum non eſt, quantus & qualis requiritur ad functiones eorum obeundas: nam in ſomno profundo minus influit: in minus profundo, quando ſenſus exiliter agunt, plus. Quare non omnis quies aut privatio ſenſus ſomnus erit: nec omnis impotentia, ſed naturalis, quæ primò ſenſui primo competit.

petit, quo ligato exteriores à ſuo munere neceſſariò ceſſant. Ex quibus colligitur, quod ſomnus ſit quies aut vinculum ſenſus primi, functiones ejus impediens, ab utili humore cerebrum madefaciente cum retractione caloris nativi, eò uſque dum vapor ille per concoctionem diſſipetur.

De inſomniis.

Ut ſomnus πάθος eſt ſenſus communis, ita inſomnium quod dormientibus obvenit principis facultatis, præcipuè phantaſiæ. Nam in ſomno quieſcit ſenſus communis, & proinde exterioria, ſed non ſemper phantaſia, cogitatio & memoria, niſi in ſomno admodum profundo, à copioſiore vapore in cerebrum elato. Nam in mediocri aut minus profundo ſomno, phantaſia, ut ſupra diximus, aliquo modo libera eſt & actio diſcretricis confuſa. Quare ex ſpeciebus relictis in ſenſibus, ſive ex iis quæ vigilans ſenſerit aut egerit, phantaſia compluta phantaſmata componit, quæ ceu vera ſint dormiens ſpectat: & quia ratiocinatrix confuſè agit, iis fidem adhibet neſciens ſe dormire. At ſi (ut in leviore ſomno evenire ſolet) diſcretrix libera ſit, & imaginibus illis fidem non adhibeat, quia cognoſcit ſe dormire: tum phantaſmata illa, quæ imaginationi objiciuntur, minus propriè inſomnia erunt. Quare erunt inſomnia phantaſmata ex ſenſuum motu & reliquiis orta, quæ dormientibus ceu vera obveniunt. Eſſe autem ſomnia nonnulla diſpoſitionum quarundam ſigna in corpore dubium non eſt. An verò cætera ſomnia ſint futurorum indicia, & an ex iis aliqua prædictio eſſe poſſit, non ſine cauſa dubitamus?

Sedes principum facultatum.

Hactenus de functionibus facultatis principis, cujus inſtrumentum teſte *Gal. 8. & 9. de Uſu part.* eſt cerebrum ſecundum ſubſtantiam. Habet enim cerebri ſubſtantia contentum ſpiritum innatū, complantatum, una cum ſpiritu animali permixtum,

tan-

tanquam organum conſervativum omnium facultatum principum: ut alibi dictum eſt. Atque hunc calorem congenitum juvant ſpiritus animalis & vitalis, quibus refertum eſt cerebrum: quorum ratione cerebrum calidius eſſe dicitur à Galeno 7. *de Vſu part.* quocunque aëre. An verò tres illæ facultates principes in cerebro ſedibus diſtinguantur, & cum Aëtio & Avicenna, imaginatio in anteriore parte cerebri ſedem habeat; ratio in medio ventriculo: memoria in poſtremo, merito dubitari poteſt. Nam cum cerebrum totum ſecundum ſubſtantiam, & non ventriculos; ſedes ſit principum facultatum; cui ſubſeruiunt ventriculi cæteræq; partes, Probabile non videtur, facultates ſedibus diſtinctas eſſe ſecundum ventriculos, aut abſolutè ſecundum partes cerebri, ita ut in una parte tantùm una facultas ſubſiſtat, ſed potius unam in una parte magis vigere; ut phantaſiam in anteriore parte, quæ mollior & ad ſpecies recipiendas aptior eſt; memoriam in poſteriore, quæ durior & ad conſervandas ſpecies magis idonea: De hac quæſtione latiùs agemus capite de cauſis ſymptomatum principis facultatis.

CAPUT XIV.

De facultate Intellectiva.

De Facultate intellectiva.

CUM autem humana perfectio ad vitam divinam quàm proximè accedat, plures facultates quàm cætera animantia requirit. Nam, ut cuncta in hoc univerſo modo ſibi conſentaneo cognoſcat, Deoque ſimilis fiat, ſingulis facultatum gradibus inſtructus erit: quæ perfectio ex principio, medio & fine conſurgit. Principium noſtrę cognitionis conſtituunt, ſenſus exteriores, medium interiores, de quibus dictum eſt: finem denique mens ipſa

imponit, quæ nos cum fine omnium poſtremo Deo ſcilicet unit. Quare conſequens eſt, ut de mente agamus. Mens quemadmodum cæteræ facultates animæ per ſe corporis organo non utitur, nec à corporis informatione proximè dependet, ſed vel in ſe converſa: vel inferioribus animæ facultatibus ſe accommodans muneris ſui functionem præſtat.

Definitio mentis.

Quare erit mens ſive facultas intellectiva ea vis animæ humanæ, quæ ſine interventu organi corporei adminiculo phantaſiæ, & ſenſuum eſſentiam cujuſque ſcibilis intelligit. Functio autem propriè mentis eſt intellectio: intelligere autem aliquo modo ſe habet ut ſentire. Nam ut ſenſus nullam earum qualitatum actu habet, quam ſentit: ita mens actu expers eorum eſt, quæ intelligit, ſed potentia omniũ particeps. Unde τόπος εἰδῶν à Platone dicitur. Quod ſi actu intelligit, εἶδος εἰδῶν exiſtit. Deinde ut ſenſus ab eo quod ſentit, afficitur, nimirum à ſenſili, ita mens ab eo quod intelligitur, ſed non pari ratione. Nam ſenſus objecta λόγῳ ſibi correſpondentia tantum percipit, & ab excellentibus læditur, quod facultas ſentiendi inſtrumento temperato utatur. At intellectus excellentiſſimo objecto magis acuitur, ut minus excellentiæ facilius percipiat: & corpori, quatenus operatur, permixtus non eſt: ſed propriè ſimplex & immutabilis. Nam licèt ſecundum eſſentiam anima intellectiva corpus humanum informet: tamen ratione operationum in nulla peculiari parte corporis vires ſuas exerit, nec in recipiendis ſpeciebus intelligibilibus, organo corporeo indiget: ſed ſine interventu organi corporei ſpecies illas intelligit; quo potiſſimum à ſenſitiva facultate diſtinguitur, quæ receptam ab organo ſpeciem judicat.

Obiectum intellectus

Objectum intellectus eſt omne, quod intelligitur,

CAP. XIV.

gitur, aut intelligi poteſt, νοητὸν, id eſt, ſcibile. Quæ autem intelliguntur, duplicia ſunt. Alia omni materia carent, ut ἁπλῶς ὄντα, quorum ipſa, ac ipſorum eſſe non differunt. Alia cum materia concreta ſunt, in quibus ſemper aliud eſt res ipſa, aliud eſſe rei. Nam ipſæ res concretæ, ſunt dividuæ, eſſe, quod mente percipitur, ſimplex & individuum numeri inſtar. Itaque res ipſæ, ut confuſæ ſunt, intelligibiles non ſunt, ſed illæ rerum ſpecies, quibus individuum cujuſquè eſſe exprimitur, in quibus intelligendis, mens in corpore, διανοίᾳ quaſi ſecunda mente à prima propagata utitur, quæ ſe applicans ſenſuum functionibus & phantaſiæ, componendo & dividendo λόγον cujuſquè ſcibilis colligit. Simpliciſſima mentis apprehenſio primi philoſophi eſt, quæ ἁπλῶς ὄντα conſiderat: reliqua ſcibilium genera, nimirum ἐκ προσθέσεως ὄντα, quæ ad phyſicam, & ἐξ ἀφαιρέσεως ὄντα, quæ ad Mathematicam pertinet, διανοίᾳ apprehenduntur. Quemadmodum autem νοητὰ, actu νοητὰ non ſunt, priuſquam à materia abſtracta mente percipiantur: ita mens ipſa potentia & non actu intelligit, priuſquam abſtractas ſpecies recipiat, ſed in ortu hominis inſtar raſæ tabulæ eſt. Speciebus verò receptis, & alia & converſa ad ſuas ſpecies ſemetipſam intelligit, quod aliis intelligibilibus denegatum eſt, cum eſſe mentis ab ipſa non differat, & materiata propriè non ſit. Nihilominus ex ſimilitudine aliarum rerum, ut ſpecies illas mens recipit, materialis & quodammodo compoſita dicitur, & in mentem agentem & patientem dividitur. Eſt autem mens patiens, quæ phantaſiæ adjuncta νοητὰ in ſe recipit: mens verò agens, quæ facit ut ſpecies in phantaſia potentia intelligibiles actu intelligantur: &

Mens in agentem & patientem dividitur

CAP. XIV.

patibili menti imprimantur. Hæc, ut lumen ad colores ſe habet. Ut enim colores in ſubjecto aliquo ſunt, ſed per lumen ſine ſubjecto aërem adficiunt, ita mens agens efficit, ut ſpecies in phantaſia traducantur ſine materia in mentem patientem: & ut lumē à pellucido ſeparatur: ita mens agens à phantaſia & corpore, cum per ſe immortalis ſit. Verùm mens patiens cum ſine phantaſia & memoria non ſubſiſtat, mortalis judicatur.

Operationes mentis ratione obiectorũ tres.

Operationes mentis humanæ ratione objectorum tres ſunt, quarum prima eſt νόησις, ſimplicium apprehenſio, nuda mente ſine ulla compoſitione & diviſione, quæ aut omninò intelliguntur, aut prorſus neſciuntur. Secunda eſt compoſitio, ſive adfirmatio: & diuiſio νοημάτων, ſive negatio, in quibus primo veritas aut falſitas ſpectatur, non ſolum cauſa rerum, ut in neceſſariis, ſed etiam cauſa temporis nimirum in naturalibus & practicis. Tertia λογισμὸς eſt diſcurſus & ratiocinatio, ex veris notis ignota colligens: qua operatione ſcientiæ conſtituuntur.

Ratione finis aut theoretica aut practica.

Ratione autem finis mens ipſa aut eſt θεωρητικὴ aut πρακτικὴ. Illa circa neceſſaria verſatur, & in nuda veritatis conſideratione conſiſtens, intra ſe vertitur. hæc circa contingentia, in quibus actio, & quæ in noſtra poteſtate poſita ſunt, occupata eſt, ac veri conſideratione contenta non eſt: ſed boni alicujus gratia intelligit: nimirum in rebus agendis vim ſuam exerit conſultando & deliberando, quid fugiendum quidq; expetendum ſit, demonſtrans. Utraq; ſine viſis vel phantaſmatibus in homine non eſt: ſed contemplativa phantaſmata ex ſenſibus, non tanquam ſenſibilia, ſed νοητὰ conſiderat, & adfirmationem vel negationem vſis adjungit, & an vera, an falſa ſint, inquirit. Practica verò ſenſibilia ut ſenſibilia

bilia conſiderat. Nam deliberatio rerum ſingularium eſt: ſed his ſenſibilibus bonum, ſive expetendum, & malum ſive fugiendum adjungit: & comparando ex præteritis & præſentibus de futuris deliberat. In qua deliberatione prudens verè bona viſis illis adjungit: Imprudens boni ſpecie & cupiditate aliqua illectus apparentia bona pro veris habet, & cum viſis illis comparat. Bruta verò ſine deliberatione ſenſus communis judicium viſis illis adjungunt, & præſentibus ſeſe accomodant, quæ ſi jucunda fuerint, perſequuntur; ſin triſtia, fugiunt.

CAPUT XV.

De facultate voluntarii Motus.

PRæter has jam dictas animæ facultates una adhuc reſtat, qua de loco in locum animalia moventur. Cujus functio à Galeno nunc motus animalis, nunc voluntarius, & ſpontaneus dicitur, quia eum pro arbitrio animal ſedare poteſt, & rurſus quieſcentem excitare & velociorem ac tardiorem reddere. Hæc facultas nutriens aut ſentiens non eſt, ſiquidem multis convenit, quæ loco adfixa ſunt: nec intellectus theoreticus, imò ne practicus quidem. Nam ſæpè mens jubet aliquid perſequi, quod ob intemperantiam homines non perſequuntur. Præterea nec per ſe appetitus exiſtit, cum temperantes ſuis cupiditatibus non obſequantur. Verùm motus localis duo ſunt prima principia: unum dirigens; alterum motum exſequens; ac ut exequi queat additur tertium principium, quod ei famulatur, & inſervit. Id autem quod motum dirigit, expers cognitionis eſſe non debet, ſed aptum ut de abſentibus & præſentibus judicare queat; quale eſt phantaſia & mens

De facultate locomotiva.

Principia motus voluntarii tria.

Cap. XV.

mens. Et quia directio fit per cognitionem, ideò quod exequitur mandata dirigentis, aptum erit, ut cognitionem ſequatur, cujus generis eſt appetitus. Nam cognitio ſub ſpecie boni vel mali appetitum movet; & objectum appetitus eſt, excitans, ut id, quod bonum eſt, proſequatur, quod malum, fugiat. Excitato appetitu ſpiritus animales à cerebro per nervos una incitantur, & muſculos proxima inſtrumenta voluntarii motus movent: atque muſculi articulos, totumquè corpus. Quare facultas locomotiva compoſita erit ex intellectu vel ratione cum appetitu: Verùm non omnis intellectus movet: ſed practicus alicujus finis gratia: & movet ratio in homine, atque imaginatio in brutis, non per ſe, ſed quia ad illam appetitus accedit. Itaque primaria & præcipua cauſa motus eſt appetitus, facultas animæ à ſentiente minimè ſecreta, quæ ſi rationi ſe adjunxerit, in mente voluntatem conſtituit, quæ intellectus promotus dicitur, adfectibus inſidens: hac ii ſoli moventur, qui ratione ducuntur, ſin imaginationi copulatus fuerit appetitus, πάθ☉ ſive adfectus una orietur: quo non bruta ſolùm, ſed etiam pueri & incontinentes aguntur. Sed appetitu adfectus continetur, & adfectus appetitiones quædam ſunt: ſed differre aliquo modo videntur. Nam adfectus propriè eſt motus animi, ortus ex imaginatione jucundi vel triſtis, nondum exiens in actum externum. Appetitus verò propriè motus eſt animæ exiens in actum externum, concitatus ex cognitione objecti, ſub ratione boni vel mali. Nam intendit appetitus finem illum ſolum, qui aliqua cognitione, id eſt, intellectu vel imaginatione comprehenſus ſub ſpecie boni ſive veri, ſive apparentis eſt: proinde objectum appetitus, id eſt, appetibile, quod appetitum ad agendum movet, eſt bonum, vel revera, vel apparans, finis ipſius appetitus.

Præcipua cauſa motus localis appetitus.

Quid affectus & appetitus?

Verò

Verè autem bonum eſt, quod intellectus practicus præſcribit: apparens verò bonum imaginatio ſub ratione jucundi vel ingrati dictat. Nam ratio, quæ in univerſalibus eſt ſemper recta: at imaginatio in particularibus interdum recta non eſt: id bonum ex adfectu aliquo (ut ex dolore, voluptate &c.) judicans, quod revera tale non eſt, Unde mirum minimè eſt, appetitus non tantum oatione contrarios eſſe, ſed etiam inter ſe: nam cupiditas aliud ſequitur, aliud ratio dictat: quia cupiditas præſentibus ſemper movetur: ratio verò futura conſiderat: & quæ nunc jucunda ſunt mala eſſe indicat.

Sedes appetitus cerebrum, ſed ſcaturigo affectuum ab aliis partibus.

Reſidet autem appetitus cauſâ motus in cerebro propriè, ubi facultas ſentiens ſedem habet, ac unde ſpiritus animalis provenit. Verùm adfectuum ſeminaria ab aliis partibus potius ſcaturiunt: Veluti libidinis ſeminaria à pudendis, cupediæ & ciborum ab orificio ventriculi, iracundiæ à corde, quod propriè ſedes eſt iraſcibilis facultatis, ut alibi dictum eſt. Hi adfectus animi ſunt, nondum exeuntis in actum externum. Exeunt autem, ſi accedat appetitus & incitatio interni motus ad externam actionem. Nam inter adfectum ut iram, quæ eſt deſiderium ultionis ſive oppreſſionis, & ipſam actionē, ſcilicet oppreſſionem aut ultionem eſt appetitus, incitatio ſcilicet motus illius interni ad externā actionem: ita ex ira educitur actio ad opprimendum offenſionis autorem, ſi iratus oppreſſionem illam prius appetiverit. Quæcunque autem ſpecie boni aut mali nobis objiciuntur ſi cum ratione ea ſequimur aut fugimus, tum appetitus rationis particeps erit: ſi præter rationem incitamur, & voluptatis aut moleſtiæ vis major fuerit, quam rationis; tum appetitus expers rationis erit, & propriè adfectus: at ſi turbido & violento motu ita inſurgat, ut

vires

Cap. XV.

vires rationem ſtatim conturbent, πάθος propriè dicitur. Conſiſtunt autem adfectus in perſecutione aut fuga ex opinione alicujus ſub ſpecie boni aut mali: idque aut præſentis aut inſtantis & futuri. Ac primum, ex imaginatione boni præſentis recenter objecti, oritur voluptas aut delectatio: quæ vel eſt de rebus noſtris ſecundis, vel alienis adverſis. De rebus noſtris aut noſtrorum ſecundis, ſi moderata & conſtans fuerit, gaudium; ſi profuſa, lætitia: ſi inanis ſeſe efferens, jactantia vocatur. Si de rebus alienis adverſis præcipuè bonorum, malevolentia & malitia dicitur. Contra ex opinione mali præſentis averſatio & animi ægritudo oritur, quæ varia eſt. Nam ægritudo animum premens, angor: crucians, dolor; quæ cum labore accidit, ærumna; cum vexatione corporis, adflictio: quæ cum moleſtia & cogitatione premit, ſollicitudo; quæ ſine meliorum expectatione accidit, deſperatio: quæ cum fletu, lamentatio; cum ejulatu, mœror: quæ ex interitu alicujus, luctus dicitur; quæ ex aliena miſeria oritur, cui ſubvenire cupimus, miſericordia; quæ ex aliena proſperitate, ſi bonorum, livor invidia dicitur, ſi malorum, ſub νεμέσει continetur, quæ mixtus adfectus eſt potiſſimum ex ira & dolore. Tertiò ex opinione boni futuri, ſpes boni illius expectatio & confidentia, ac deſiderium ſive cupiditas oritur, quæ varia eſt: alia enim conſiſtit in cibi potusque deſiderio, cupediæ: alia in rei Venereæ, libido: aliqua in honoris & gloriæ, ambitio: nonnulla in divitiarum, avaritia, quædam in ultionis ſive vindictæ, ira; quæ ſi ſubito deſinat, excandeſcentia, ſi inveterata, odium, ſi tempus ultionis expectet, inimicitia dicitur, &c. Contra ex mali futuri opinione animum prementis excitatur metus (ſpei & confidentiæ contrarius) mali futuri expectatio, quæ quãdo malũ inſtans eſt, timor dicitur, ſi permaneat,

Differentiæ adfectuum

for-

formido, ſi corpus vehementer concutiat, terror, ſi mentem percellat, pavor: ſi ulterius procedat, conſternatio & exanimatio: ſi ex laboris metu oriatur, pigritia vocatur &c. Mixtus autem adfectus ex ſpe & metu eſt verecundia. Atque hi ſunt adfectus, qui motus quidem animi ſunt, ſed corpus una afficiunt; quò vehementiores fuerint, eò ſpiritum cum ſanguine magis impellunt, quaſi ſuppetias laturi ipſis inſtrumentis. Moventur autem ſpiritus vel ad exteriora, ut in ira, gaudio & ſimilibus, deſiderio aut appetitu boni præſentis, vel futuri. Vel ad interiora fuga & averſatione mali, ut in triſtitia, metu &c. Ex his quæ dicta ſunt, apparet, tria requiſita eſſe in motu animaliũ; quod movet, quod movetur, & quo movetur. Quod movetur, propriè eſt animal, quo movetur, ſunt inſtrumenta motus, qualia proximè ſunt muſculi. Quod movet, duplex eſt, unum movens immobile objectum, ratione aut imaginatione comprehenſum, ſub ſpecie boni aut mali: aliud movens mobile appetitus. Nam bonum ſive verum, ſive apparens, appetitum movet; & appetitus ipſos ſpiritus animales à cerebro per nervos, qui ſua natura appetitui obtemperant, & ſpiritus à cerebro incitati muſculos movent, ac muſculi articulos &c.

Quatuor concurrũt in motu animalium.

Quare quatuor erunt in motu animalium: primo finis motum excitans, objectum: ſecundo principium dirigens cognitio: tertio medium exequens appetitus, quartò inſtrumentum abſolvens, muſculi, nervi & cerebrum. Verùm quia in cerebro reſidet vis motus & ſenſus: igitur cerebrum ea facultate motum imperat: deinde, ut eques habenis equum dirigit, ita vis à cerebro nervis (perfuſis ſpiritu animali) quaſi habenis muſculos movet, qui proxima ſunt motus voluntarii inſtrumenta. Omnes muſculi ejus, cui inſeruntur, partis voluntario

CAP. XV.

rio motui ſerviunt. Nam unicuique motui partis peculiares deſtinati ſunt muſculi, & contrariis motibus oppoſiti muſculi; ut muſculis articulum flectentibus opponuntur extendentes; & muſculis partem in dextram moventibus, opponuntur muſculi in ſiniſtrum moventes; eademquè in cæteris ratio eſt. Verùm motus, qui nullum ſui contrarium habet, oppoſitos non adipiſcitur muſculos. Agit muſculus dum in ſe contrahitur contractio fibris, quæ dum muſculus os movet, in tendinem ſemper concreſcunt. Quare quando partem flectimus, contrahuntur muſculi flectentes, & relaxantur oppoſiti partem extendentes, contrarium evenit, ubi partem extendimus, eademquè eſt in cæteris oppoſitis motibus ratio. Verùm ubi omnes oppoſiti muſculi ſimul agunt, ſive contrahuntur, oritur motus muſculorum tonicus, qui partem in eodem ſitu detinet, ut quando brachium extentum in eodem ſitu retinemus, cujus generis quoque ſunt, ſtare, ſedere, erecto corpore jacere, & non ad pedes delabi &c. Horum reſpectu cæteri motus locales dici poterunt, quia vel ſitum partis in toto mutant in anteriora vel poſteriora, dextrum vel ſiniſtrum; ſurſum, deorſum &c. vel totum animal de loco in locum transferunt, ut ambulatio ſive inceſſus, qui ex contrariis motibus componitur, nimirum crurum extenſione & reflexione. Cum autem nihil moveri queat, niſi aliquo immobili firmetur, peculiariter in motu animalium de loco in locum, ſive in deambulatione, duo immobilia erunt, unum internum, requiſitum in omni motu cujuſcunquè partis; aliud externum neceſſarium in motu totius à loco in locum. Nam primum, ſi unum abſolutè animal eſſet, non moveretur. Partes igitur diverſas habet: ac ut membrum aliquod moveatur, neceſſe eſt aliquid quieſcere, à quo principium

cipium illius motus & cui adfixi ſunt muſculi, cujus rei gratia animalibus articuli inſunt, ut tanquam in centro flexibus utantur. Immobile verò externum eſt, quod extrinſecus, obnixui illius, quod movetur, reſiſtit. Nam in ambulatione niſi aliquod ſit extrinſecum, quod illi contentioni membrorum renitatur, omnis movendi conatus inanis erit. Præterea functiones, quæ ope muſculorum perficiuntur aliæ animales tantum ſunt, ut ambulatio, apprehenſio, loquutio, &c. aliæ partim naturales, partim animales, ut reſpiratio, tuſſis, urinæ, alviq́ue dejectiones, motus uteri in partu, ac in ſumma, quæcunque fiunt à facultate expultrice naturali adjuta motu muſculorum.

FINIS LIBRI SECUNDI.

DE PATHOLOGIA *Sive* DE REBVS PRAETER-naturalibus

LIBER TERTIUS.

DE MORBIS ET MORborum differentiis.

CAPUT I.

DE rebus illis, quæ ſecundum naturam corpori humano inſunt, & quarum conſiderato ad Phyſiologiam propriè pertinet, hactenus dictum eſt: conſequens eſt ut Pathologiam explicemus, & de rebus quæ contra naturam inſunt, agamus. Utriusque enim eadem eſt ratio: cum in eodem virtus & vitium verſetur, ac eadē affectio alio atque alio modo ſecundum aut contra naturam dicatur.

Tria in humano corpore ſecundum & præter naturam:

Conſiderantur autem in humano corpore tria: Primò, ipſa conſtitutio corporis: ſecundò, cauſæ quæ conſtitutionem efficiunt: tertiò, affectus & accidentia, quæ ex conſtitutione dependent. Circa hæc tria omnis Medici conſideratio, & operatio. Nam ſi ſecundum naturam fuerint, conſervari, ſin contra, ſubmoveri à corpore debent.

I. Conſtitutio ſive affectus partium.

Ac primùm conſtitutio ea tantùm eſt, quæ partib. viventib. debetur, ac ſimilaribus & diſſimilaribus ineſſe judicatur, aut pro naturæ modo, aut contra: Pro naturæ modo, ſi conſtitutio ſit expeditis animæ functionibus accommodata & idonea, contra verò, ſi inidonea & inepta. Nam, pro ſua conſtitutione, pars ad agendum benè maleve diſpoſita & affe-

& affecta eſt: unde conſtitutio à Medicis alio nomine plerumque diſpoſitio & affectus dicitur; licèt conſtitutio propriè dicatur de toto, ratione partium componentium, & conſtituentium, Diſpoſitio verò, quatenus ad actionem producendam pars apta vel inepta eſt. Ratione conſtitutionis & diſpoſitionis, ſive ea moderata fuerit & naturalis, ſive immoderata & præter naturam, pars vivens functiones ſuas edit: licèt à facultatibus animæ functio omnis cedat, Nam facultas quæ per ſe impaſſibilis eſt, pro conſtitutione organi ſui actiones variat: indiget enim miniſterio organi: Quare ſi fuerit organon naturaliter diſpoſitum, expeditè agit: ſin præter naturám, vitiosè & impedite. Igitur conſtitutio ſive diſpoſitio membri erit immediata cauſa functionis, tàm expeditæ, quàm impeditæ.

II. Cauſa conſtitutionis.

Secundò, cauſa eſt omne illud, quod ſuâ naturâ in conſtitutione illâ partem generationis confert: confert autem per mutationem & motum. Atque ipſa conſtitutio ſive diſpoſitio propriè nihil aliud eſt, quàm terminus illus motus. Aliud enim eſt, pati, & affici: aliud, affectum & diſpoſitum eſſe: deinde, aliud πάθος & πάθημα, paſſio ſcilicet & affectio: aliud διάθεσις, diſpoſitio ſcilicet & affectus. Nam ipſa diſpoſitio & affectus nihil aliud eſt, quàm mutationis illius veſtigium, patienti corpori impreſſum: aut forma ſive qualitas quædam motum conſequens. Proinde ſublatâ causâ tollitur quidem paſſio & patientis corporis affectio: ſed non neceſſariò unà affectus, ſive diſpoſitio.

III. Accidentia conſequentia.

Tertiò, omnem corporis conſtitutionem & diſpoſitionem neceſſaria quædam effecta, ſive accidentia conſequuntur: præcipuè verò, functiones ſive actiones, pro modo diſpoſitionis.

Sub uno horum trium ſanitas & morbus erit:

CAP. I.

& propriè aut diſpoſitio viventis corporis, aut illius diſpoſitionis cauſa, aut, quæ ex diſpoſitione ſequitur, actio. Verùm cum contrariorum idem ſubjectum eademque ratio ſit, in eodem ſubjecto ſanitas & morbus erit, & ſub eodem genere: & uno cognito alterum ſtatim cognoſci poterit. Sani omnium conſenſu tum ſumus, quando, partium corporis adminiculo, munitis ad vitam neceſſariis fungi valemus: ſive quando actiones pro naturæ modo edere poſſumus: ægri igitur, quando in unâ aut pluribus partibus earumque functionibus impedimentum ſentimus. Quilibet enim ſe ſanum judicat, non ſolùm quando functiones ſuas naturaliter exercet: ſed etiam quando eas exercere poteſt: ſive, quando ſentit nullam corporis partem in munere ſuo impeditam. Quare ſanitas ipſa naturalis functio non erit, proinde nec morbus functionis læſio: aut functio impedita, alioqui omnes vincti & dormientes morbo laborarent ob functiones animales impeditas. Verùm omnium judicio vincti & dormientes ſani exiſtimantur, ſi conſtitutionem corporis ſecundum naturam habuerint quæ functiones naturales exercere poteſt: ægri contrà, ſi contra naturam habuerint, quæ impeditas actiones producit. Quare ſanitas erit ipſa conſtitutio viventis corporis ſecundum naturam: morbus ejusdem conſtitutio præter naturam. Actio verò læſa, & quæ actionem ſequuntur, accidentia tantum morbi ſunt, quæ à Medicis peculiari nomine Symptomata vocantur. Cauſa illius conſtitutionis contra naturam morbus cenſeri non debet: ſed quod immediatè per ſe actionem lædit, quod non facit cauſa: quia ſæpè læditur actio cauſa non exiſtente. Quare cauſa diſpoſitionis ſecundum aut præter naturam ſanitas aut morbus non erit: ſed cauſa morbum antecedit, & morbum immediatè ſequitur actio læſa, cæteraque ſymptomata.

Sanitas & morbus non continentur ſub functione, ſed conſtitutione.

Quando

Quando conſtitutionem & diſpoſitionem dico, qualitatem primæ ſpeciei intelligo: licèt illud quod ſubjectum diſponit, per ſe conſideratum, alterius ſpeciei aut generis ſit: veluti calor & frigus per ſe ſunt Patibiles qualitates: deinde magnitudo & numerus: per ſe Quantitates: figura & forma ſub quarto genere Qualitatis: Quatenùs verò ſubjectum ſuum bene malevé afficiunt, & ad aliquid certo modo agendum aut patiendum diſponunt, diſpoſitiones & affectus ſubjecti illius dicuntur: quod ſi ſecundum naturam & moderatè afficiant, ſub ſanitate continentur: ſin contra, morborum differentias conſtituunt, ut infra apparebit.

Morbi definitio.

Ex quibus colligitur, quòd morbus ſit conſtitutio viventis corporis præter naturam, quæ per ſe primò actiones ſenſibiliter lædit. Dico præter naturam cum Galeno *lib. de Sympt diff. c.* 1. in lata ſignificatione, ad differentiam ſanitatis, reſpiciendo ad formam cujuſque propriam, undè actionis principium, quæ magis natura eſt, quàm materia. Nam à Galeno id præter naturam dicitur, quòd ex naturæ præſcripto non eſt, ſive per ſe naturæ vim inferat, ut morbus, & morbi cauſa; ſive non inferat, ut ſymptomata: quâ ſignificatione hæc omnia tria, res præter naturales à medicis appellantur, ac à naturalibus, & non naturalibus diſtinguuntur. Verùm propriè id præter naturam dicitur, quod quidem ex præſcripto naturæ non eſt, ſed per ſe ei nullam vim infert, ut ſymptomata; contra naturam, quod cum natura pugnat per ſe, eiq; vim infert, actionesque ejus lædit, vel primò ut morbus, vel alterius interventu, ut cauſa morbi, unde eodem ſenſu, quo prius, morbus definiri poterit conſtitutio viventis corporis contra naturam primò actiones ſenſibiliter lædens. Additur *Viventis Corporis*, proprium ſcilicet morbi & ſanitatis ſubjectum. Cum enim

Cap. I.

morbus læſæ actionis cauſa ſit, in alio non erit, quàm in ipſis actionum inſtrumentis: inſtrumenta autem actionem non ſunt humores, ſed partes ſolidæ & continentes, à quibus ſpiritus non excluduntur, quatenùs in membris determinantur, ut agentium membrorum partes & inſtrumenta communia, Quare morbus in humoribus non erit, ſed in partibus continentibus, à quarum eſſentia ſpiritus non planè ſeparantur, quatenus ut inſtrumenta conſiderantur conſervantia facultatem in membris: Humores enim ideo excludimus, quia non vivunt: deinde quia materia ſpirituum & membrorum ſunt: nec aliter functionibus incommodant, quàm ſi membra quantitate & qualitate ſuâ offendant: Quare in contentis potius erunt morborum cauſæ. Neque tamen hæc tria ita abſolutè diſtinguuntur, ut ſcilicet cauſa ſit in contentis ſolùm, ſymptomata in ſolis ſpiritibus, & morbi in partibus continentibus. Nam ſymptomata etiam in contentis apparent: & morbi in ſpiritibus ſunt, quatenùs à membris determinantur, membrorumque partes eſſe intelliguntur. Præterea cauſæ aliquando in continentibus conſiderantur, ut alibi demonſtratur. Tertiò, dico, *Actiones ſenſibiliter lædens*, ut ſeparentur leves diſpoſitiones. Nam ſi quævis immoderata conſtitutio, quantumvis parva, morbus eſſet, omnes homines perpetuò morbis afficerentur, & ἀειπάθεια introduceretur. Nam ſanitatis magna latitudo eſt: alia optima in medio omnis exceſſus, alia in habitu inculpata, quædam in habitudine vicinâ morbo, & quodammodo ambigua. Si igitur tota hæc latitudo ſanitas dicatur, nullum medium inter ſanitatem & morbum erit: ſin ea, quæ in habitudine vicinâ morbo, à ſanitate ſeparetur, media quædam diſpoſitio inter ſanitatem & morborum erit, quæ actiones neque ſatis firmas neque ſenſibiliter læſas producit:

cit; unde neutra vocatur. Hæc ſuâ latitudine non deſtituitur: &, non aliter quàm ſanitas & morbus, ſuas cauſas & accidentia habet. Illæ verò diſpoſitiones leves, quæ actionibus manifeſtè non officiunt, licèt morbi propriè non dicantur, à morbis tamen magis magnitudine, quàm ſpecie differunt: & ad aliud genus levis inchoata intemperies, & abſoluta referri nequeunt. Præterea ſub actione hic uſum comprehendimus: cum non omnes partes actionem habeant, ſed quædam uſum tantum. Tandem ſubjungitur, *Primò actiones lædens*, non ſolùm ut morbi à cauſis morborum diſtinguantur, quæ conſtitutiones interdum ſunt præter naturam & actiones lædunt, non primò, ſed mediante alio ſcilicet morbo; verùm etiam ad differentiam læſionis, quæ fit ex proprio partis affectu ab re, quæ per conſenſum tantum.

Læditur partis functio per ſe vel per conſenſum.

Læditur enim partis actio dupliciter: per ſe, proprio partis affectu, unde procedit actio læſa, ſcilicet per ἰδιοπάθειαν, vel per conſenſum i. e. συμπάθειαν: quod tribus modis accidit; Primò, dum morbi cauſa aliunde communicatur: ut quando ex ventriculo affecto corrupti vapores in cerebrum aſcendentes ejus actiones lædunt, deinde ubi facultas influere prohibetur: veluti quando ſpina aut nervo affecto manus reſolutio oritur. Tertiò, quando ad partem materia actioni neceſſaria non pervenit: ut ſi vulneratâ τραχεία vox impediatur. Ubi verò actio proprio partis affectu læditur, morbus propriè & abſolute dicitur: non autem quando per conſenſum tantum: niſi, diuturnâ illâ affectione per conſenſum, pars illa proprium affectum contraxerit: quod in primâ tantum ſpecie evenit: ac tum poſteriorem affectum, δευτεροπάθειαν vocamus: priorem verò, ex cuius conſenſu naſcitur, πρωτοπάθειαν.

Per conſenſum tribus modis.

Per ſe duobus modis.

Fit autem morbus cauſa morbi bifariam: vel ſuâ naturâ, veluti pleuriſis naturâ ſuâ febrim excitat: vel conditione partium, ſub quâ continentur: primo, connexus & ſocietas qualis eſt inter ventriculum & cerebrum, per nervos: Secundò, poſitus partium: tertiò, robur & calor, unde pars validior nobiliorq; excrementa ſua ad debiliorem ignobilioremque deponit.

De differẽtiis morborum.

His definitis conſequens eſt, ut morborum differentias in ſpecie cognoſcamus. Differentiæ variæ ſunt, quarum præcipuæ ſumuntur vel à morbo, vel à ſubjecto, vel à cauſa morbifica. In morbo autem quatuor conſiderantur teſte *Gal. 1. de Criſ.* Morbi eſſentia, magnitudo, motus, & mos ſive modus morbi; quibus addi poterit exitus ſive eventus. Ab Eſſentia morbi ſumuntur differentiæ ſpecificæ, quibus genera & ſpecies morborum conſtituuntur: A cæteris omnibus differentiæ tantum accidentales.

Differentiæ eſſentiales quibus conſtituuntur genera morborum.

Ac primùm, cum morbus ſit conſtitutio partis viventis præter naturam, tot erunt prima morborum genera, quot ſunt conſtitutiones. Triplex autem conſtitutio aut compoſitio, tàm non naturalis quam naturalis, in humano corpore conſideratur: Prima, partium ſimiliarum, ex elementis: ſecunda, diſſimilarium & organicarum, ex ſimilaribus: tertia, totius corporis, utriſque, tàm diſſimilaribus quàm ſimilaribus communis, nimirum unitas. Conſiſtit enim naturalis conſtitutio ſive ſanitas partium ſimilarium, in debitâ proportione quatuor elementorum, ſive in juſtâ temperie quatuor primarum qualitatum, calidi, frigidi, humidi, & ſicci: diſſimilarium verò, ex ſimilaribus, in debito numero ac juſtâ magnitudine in decentem formam coeuntibus, cum idoneo conſenſu & ſitu; At toti corpori ominibusque partibus communis eſt unitas. Quare univerſi corporis ſanitas ſi explicari debeat ita definiri

niri debet, quod ſit bona ſimilarium temperies, & organorum integra fabrica, cum utrarumque partium naturali unitate: Hæ naturales conſtitutiones partium ſi immutentur, totidem morborum genera neceſſariò oriuntur. Quare tria erunt prima & ſumma morborum genera: unum, partium ſimilarium diſcraſia ſive intemperies: alterum, partium diſſimilarium mala compoſitio: tertiò, utriſque communis, unitatis ſive continuitatis ſolutio.

Tria ſumma morborũ genera.

Tribuitur temperies & intemperies propriè ſimilaribus & non diſſimilaribus: ſicut mala compoſitio tantum organicis: quia totius ſimilaris (ut carnis totius & omnium particularum) una natura eſt: & eadem temperies in toto & ſingulis partibus ineſſe ſolet, quod in diſſimilaribus evenire nequit: Deinde ſimilaria quatenus ſimilaria non requirunt certam figuram aut determinatam quantitatem: ſed ſub quâvis figura & magnitudine ſuam naturam ſervant: at pars organica certâ figurâ, quantitate & partium poſitu indiget, ſine quibus nec nomen nec naturam inſtrumenti acquirit. Incipiunt quidem actiones omnes ſimilaribus, ſed à diſſimilaribus perficiuntur. Deinde ſimilarium intemperies per ſe conſideratæ diſpoſitiones ocioſæ non ſunt, quæ actiones tantum impediunt: ſed quæ ſenſibiliter, pro naturâ ſuperantium qualitatum, corpus alterant, & movent: quod non faciunt morbi compoſitionis, qui impedimenta potius ſunt actionum, ut in obſtructionibus apparet: transferuntur enim humores de uno loco in alium, quia cava ſunt. Si igitur cavitas eſt cauſa expediti tranſitus humorum, cavitatis illius occluſio ſive obſtructio erit cauſa impediti tranſitus. Eadem eſt ratio in cæteris morbis compoſitionis.

I. Intemperies propriè ſimilaribus debetur.

Oritur autem intemperies ubi Elementorum debita proportio non eſt, nec ea qualitatum contra-

Species intemperiei.

riarum temperies, quæ functionibus naturalibus competit: ſed vel una ſola tres cæteras vincit & exuperat, vel duæ reliquas duas. Ergo octo erunt intemperies: quatuor ſimplices, ubi una tantùm qualitas exuperat, nimirum, calida, frigida, humida, vel ſicca: quatuor compoſitæ ſive conjugatæ, quæ compoſitis morbis annumerantur: nimirùm, calida humida, calida ſicca, frigida humida, frigida ſicca. Hæ intemperies viciſſim multis modis diſtinguuntur; Primò, ratione antecedentis cauſæ. Sic alia intemperies cum materia dicitur, ſive cum cauſâ antecedente ex humorum affluxu & vitio, alia ſine materiâ: Deinde ratione ſubjecti, alia intemperies eſt in habitu & confirmata, quæ difficulter ſolvitur: alia in habitudine inchoata, quæ minus ſtabilis eſt: Præterea alia eſt æqualis in omnibus membri partibus ſimilis, alia inæqualis, diſſimilis & in unâ intenſior in aliâ remiſſior: aut quæ partes ipſas inæqualiter afficit. Verùm in priori differentia morbus cum morbi cauſâ confunditur: cæteræ differentiæ accidentales ſunt: ac etiam pluribus ſpecie differentibus ineſſe poterunt. Sub intemperie cũ materia comprehenduntur à Galeno tumores, qui fiunt ex humore collecto in parte, de quorum differentiis infra, & capite de cauſis morbotum dicemus.

Non datur morbus ſimilaris à materia aut foma

Plures non ſunt ſimilarium morborum ſpecies, quàm ex inæqualis primarum qualitatum cõmixtione. Qui verò à Fernelio morbus materiæ dicitur (ut immoderata raritas, denſitas, laxitas, aſtrictio actionem lædens) per ſe propriè ſimilaris non eſt, ſed parti organicæ debetur ut infra apparebit. Præterea ſimilaris morbus à tota ſubſtantiâ aut formâ nullus propriè eſt: Forma enim ſubſtantialis indiviſibilis eſt, nulli contraria, quæ intenſionem & remiſſionẽ non ſuſcipit: Sanitas verò & morbus magis & minus ſuſtinent, & in indiviſibili conſiſtere nequeunt:

unt. Quare ratione formæ ſubſtantialis morbus nullus erit, ſed tantùm conſtitutionis, quæ conſequitur formam: nimirùm temperamenti, ſtructuræ, & unitatis, quæ variè mutantur manente eâdem membrorum ſubſtantiâ: niſi fortè in his tantus fiat receſſus, ut omnis diſpoſitio & apparatus materiæ pro formâ conſervandâ planè pereat. Nam corrupto prorſus naturali temperamento forma ſubſtantialis permanere nequit.

Secundum genus morborum eſt mala compoſitio, ubi appropriata organi alicujus conſtitutio ſive compoſitio per ſe labefactatur. Labefactatur autem quatuor modis: quia naturalis organi conſtitutio quatuor requirit, *ut in Phyſiolog. capite 4. demonſtratum eſt*. Ergo quatuor erunt genera morborum organicorum: unum conformationis, alterum numeri, tertium magnitudinis, quartum conſenſus & ſitus.

Secundum genus morborum, mala cõpoſitio.

Morbus in cõpoſitione quadruplex.

Conformatio, primùm, ratione partium externarum, ſub ſe comprehendit figuram & ſuperficiem: ratione internarum, meatus per quos feruntur ſucci: & cavitates: quorum unum ſi à naturali ſtatu recedat morbus conformationis oritur.

Primum genus vitiatæ conformationis tres ſpecies

Quare prima ſpecies morbi conformationis eſt vitiata figura, ſcilicet ſi membri alicujus naturalis figura ita immutetur, ut actiones illius impediat: id fit ubi ea quæ recta ſunt curvantur: aut quæ curva recta evadunt: quod nonnullis in utero accidit, aliis à partu: ut apparet in varis, vaciis, claudis, ſimis, ac in iis, qui ex confractis oſſibus malè curati ſunt, & in arthriticis nonnullis.

I. Morbus in figura.

Secunda ſpecies eſt vitiata ſuperficies. Vitiatur autem ſuperficies, ſi quæ lævis eſſe debet exaſperetur, aut quæ aſpera, lævigetur. Quare duæ erunt vitiatæ ſuperficiei ſpecies: una lævitas non naturalis: ut in lienteriâ: altera aſperitas, qualis faucibus interdum accidit, quæ tuſſim excitat.

2. Morbus in ſuperficie.

Ter-

3. *Morbi in meatibus & cavitatibus duplices.*

Tertia ſpecies malæ formationis eſt in meatibus & cavitatibus, quarum variæ ſunt differentiæ; quæ tamen omnes ad duo cõmuniſſima genera reducuntur, nimirùm ad meatuum dilatationẽ & anguſtiam. Dilatatio eſt quando meatus nimis patent, vel ob partium raritatem, vel immodicam apertionem. Sub hac igitur comprehendimus ἀναστόμωσιν, quando orificia vaſorum nimis patent & aperiuntur, & διαπήδησιν quando tunicæ vaſorum nimis relaxantur & rareſiunt, ut humores effluant.

1. *Dilatatio.*

2. *Anguſtia, quæ quinq; ſpecies habet.*

Anguſtia verò multiplex eſt, ut à multiplici cauſâ oritur: unde etiam denominatur. Hæ cauſæ vel in vaſis conſiſtunt, vel extra vaſa: Si in vaſis, oritur ſubſidentia vel contractio, quando in ſe meatus arctius coeunt: vel coaleſcentia, quando particulæ & tunicæ uniuntur: vel conſtipatio, quando à carnis excreſcentia, meatus imminuitur, qualis accidit orificio veſicæ ex ulcere: vel deniq; obſtructio, ubi à materiâ non naturali occluditur. Si verò cauſa extra fuerit, meatum comprimens, oritur cavitatis conſtrictio ſive oppreſſio aut compreſſio. Præterea figura vitiata meatum aliquem interdum lædit: & tum morbus fit cauſa morbi.

Secundũ genus morbi compoſit. in magitudine, Cuius duæ ſpecies ſunt.

Secundum genus morbi organici naſcitur vitio magnitudinis, quando pars ſupra naturæ modum excreſcit vel infra ſubſiſtit. Quare duæ hujus ſpecies erunt, una morbus auctæ magnitudinis, quando magnitudo partis ita præter naturam augetur, ut actionem eius impediat. Cujus generis eſt ἐγκανθὶς excreſcentia carunculæ lacrymalis: ſub hoc genere quoque continentur omnes tumores præter naturam, ſive ortum habeant ab humore collecto in parte, ut phlegmone, œdema, Scirrus, &c. ſive à parte decumbente, ut ἐντεροκήλη, ἐπιπλοκήλη, qui morbi ſunt in magnitudine aucta cum vitiato ſitu

Cap. I.

tu & conſenſu, ſivè à carnis excreſcentia, ut ὑπερσάρκωσις, σαρκοκήλη, &c. Altera ſpecies eſt morbus diminutæ magnitudinis, quando pars præter naturam imminuitur: ut in Atrophiâ, Phthiſi, Rhœade, & ſimilibus apparet.

Tertium genus morbi compoſiti, in numero.

Tertium genus morbi organici numeri vitio evenit: & vel in exuperantiâ vel defectu alicujus præter naturam conſiſtit. Exuperantia autem illa eſt tantum rerum non neceſſariarum, aut accreſcentium iis, quæ naturalia habitu ſunt, ſub ſpecie partis ut ſextus digitus in manu; πτερύγιον in oculo; polypus in naribus: aut toto genere præter naturam; ut lumbrici in inteſtinis: calculi in renibus, & veſicâ: ſuffuſio in oculo, contenta in abſceſſibus; item verrucæ & calculi. Morbi hæc dicuntur non per ſe, ſed in numero reſpectu membri, cui inſident & adhærent, tanquam partes præter naturam ſuperadditæ, organi illius ſtructuram vitiantes, & ſua præſentia ejus functiones impedientes, alioqui calculus in renibus & veſica, quando meatus & vias claudit, anguſtiæ reſpectu, morbi cauſa tantum eſt. Defectus verò eſt ſubſtantiæ naturalis, non qualis in diminutæ magnitudine, ubi ad numerum pars integra manet, ſed ubi vel ex toto membrum aliquod radicitùs perit, ut manus, lingua, &c. vel de integritate membri particula aliqua decedit, ut digiti portio &c. quod in mutilatis ſæpè videmus.

Quartum genus morbi compoſit. prava connexio & ſitus.

Quartum genus morbi malæ compoſitionis conſiſtit in depravato ſitu, & connexione ſive conſenſu: In ſitu, quando partes naturalem ſitum non habent, aut à loco naturali abeunt: cujus generis ſunt, luxatio, ἐντεροκήλη, ἐπιπλοκήλη, procidentia uteri, &c. In connexione autem ſive conſenſu, quando mutua partium ſocietas violatur, & ea uniuntur quæ uniri non debent: ut in coaleſcentia labio-

Cap. I.

labiorum, & palpebrarum, in ſtrabiſmo & ſimilibus.

Tertium genus morborum. Solut. continui.

Utimum & tertium genus morborum utriſque, tàm ſimilaribus quàm diſſimilaribus commune eſt: ut ſolutio unitatis. Nam tàm ſimilaribus quàm diſſimilaribus unitas & partim cohærentia debetur: ſed alio atque alio: modo fit unde ſolutio unitatis nunc per ſe parti ſimilari tribuatur, ex accidenti organo, ſcilicet cum particulæ unitas tantum ſolvitur, ut in ulcere & carie; eaque diviſio ſimilaris à nonnullis continui ſolutio propriè dicitur: nunc per ſe toti organo convenit: ſed ex accidenti, particulæ: ut cum una aut altera particula à toto organo ſeparatur & avellitur, nimirum quando ἀποσπάσματα fiunt; eaque diviſio diſſimilaris, à nonnullis ſolutio cõtigui propriè vocatur: aliquando & toti organo & particulæ ſimilari per ſe:ut, ſi ligamenti alicujus unitas in ſe ſolvatur, & ſimul membro non cohæreat.

Differẽtiæ ſolut. contin. ratione ſubiecti.

Continet ſolutio unitatis ſub ſe varias differentias pro partis ſubjectæ & cauſarũ diverſitate. Nam ratione ſubjecti, partibus carnoſis propriè vulnus & ulcus tribuitur: item carnoſis & mollibus, ruptio & contuſio: oſſibus fiſſura, fractura, caries: nervis propriè convulſio, , & fibrarum divulſio; organicis partibus, ἀποσπάσματα.

Ratione cauſæ.

Ratione verò cauſæ quadruplex eſt: Primò, ab acri erodente materiâ in carnoſo genere eſt ulcus, in oſſe caries: ſecundò, à cauſâ incidente, ſecante, pungente vulnus: tertiò, à valido & duro corpore irruente, contuſio & illiſio in partibus mollibus; fractura in oſſibus: quartò, à replentibus, contrahentibus, diſtrahentibus, diſtentio, & diſruptio.

De morbis compoſitis.

Hæc ſunt prima & ſimpliciſſima morborum genera, eorumque ſpecies, quibus corpus humanum contra naturam afficitur. Afficitur autem corpus huma-

humanum vel in unâ parte, vel pluribus; idque aut ſimplici aliquo morbo, aut compoſito: Componuntur autem morbi illi ſimplices multis modis: aut generis ejuſdem, ut intemperies cum intemperie: vel generis diverſi ut intemperies cum mala compoſitione aut unitatis ſolutione: Deinde componuntur, vel in una particula exquiſitè, ut in tumoribus ex coacervatione humoris in parte, qui intemperies ſunt cum aucta magnitudine, & ſolutione unitatis, vel in verſis particulis unius organi: veluti, ſi oculus ſimul ſuffuſione, corneæ ulcere, & ophthalmia laboret. Compoſitæ autem intemperies, de quibus ſupra dictum eſt, aut puræ ſunt ſine antecedente causa & affluxu humorum, aut cum affluxu: is humor eſt ſanguis, pituita, bilis flava & nigra, aut ex his commixta: qui humores in parte coacervati ſi diſtentionem fecerint, oriuntur tumorum præter naturam varia genera Nam calida humida intemperies cum ſanguine φλεγμονὴ dicitur: calida ſicca cum bile, ἐρυσίπελας: frigida humida cum pituita οἴδημα: frigida ſicca cum melancholia tumorem durum faciens σκίῤῥος vocatur. At ſi miſti fuerint humores, à vincente humore tumores illi nomen præcipuè ſumunt: veluti ſi vincat ſanguis, & adſit bilis, pituita, aut melancholia, φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης, οἰδηματώδης, aut σκιῤῥώδης dicitur, eadem in cæteris ratio. De quibus in cauſis morborum. Tandem ubi corpus in diverſis partibus afficitur morbi oriuntur, vel planè disjuncti, qui nullã communionem habent: id eſt, nec eaſdem actiones lædunt, nec una alteri cauſa eſt: vel impliciti ſunt, qui uni eidemque actioni officiunt; vel connexi & conſequentes, quando prior poſterioris cauſa eſt. Quomodo autem id fiat ſupra demonſtratũ eſt. Hæc ſunt genera & differentiæ morborum, deſumptæ à morbi

CAP. I.

morbi eſſentia: Cæteræ differentiæ vel accidentales ſolùm ſunt: vel à certis diſtinctiſque partibus corporis oriuntur: quæ tamen ſub his continentur: licèt ex appoſitione ſubjecti intelligantur & definiantur: Ac quoque vocabulis συνδεδυασμένοις ferè ſemper exprimantur: veluti, pleuriſis & angina inflammationes quidem ſunt non ſimpliciter: Verùm hæc faucium; illa membranæ ſuccingentis coſtas.

Differentia morborum accidentales.

Hactenus de eſſentialibus morborum differentiis, quibus genera & ſpecies morborum propriè conſtituuntur: Verùm præter has differentias, aliæ quamplures apud medicos reperiuntur, quæ accidentariæ tantùm dici debent, quia genus aut ſpeciem morbi non propriè conſtituunt, ſed tantùm ad conditiones & proprietates nonnullas explicandas inſerviunt, deſumptæ non ab eſſentia morbi, ſed vel ab accidentibus eſſentiam morbi conſequentibus, qualia ſunt morbi magnitudo, motus, mos & eventus, vel à ſubjecto, vel à cauſis, de quibus omnibus in ſpecie dicemus.

Differentia à magnitudine morbi.

Primùm autem morbus omnis ratione magnitudinis, quæ nil aliud eſt, quàm quantitas receſſus à naturali ſtatu, vel eſt magnus vel parvus, quibus addi poterit horum & ſimilium reſpectu intermedius. Judicatur autem morbi magnitudo ex magnitudine propriorum ſymptomatum: Proinde morbus in ſua ſpecie magnus eſt, qui magna adfert ſymptomata, parvus, qui parva: Attamen non uno modo à medicis morbus magnus dicitur, nam communiter magnus vocatur, qui magnum periculum vitæ minatur, aut ad mortem ducit, vel per ſe ſimpliciter, vel ratione functionis læſæ vel virium ægri, unde nonnulli morbi ſua natura magni dicuntur; ut vulnus cordis, gangræna: Aliqui reſpectu aliorum, idque vel in toto genere morborum, ut Peſtis, Apoplexia,

Morbus quot modis magnus aut parvus dicatur.

xia, &c. Vel in ſua ſpecie, ut fortis Apoplexia: Nonnulli ratione partis affectæ, aut functionis læſæ ad vitam neceſſariæ; ut inflammatio jecoris, &c. Aliqui ob vires ægri debiles, licèt morbus in ſua ſpecie magnus non ſit, unde evenit ratione functionis læſæ, aut virum ægri, ut morbus aliquis dicatur magnus, qui natura parvus eſt; ut levis Apoplexia in ſenibus. Peculiariter verò morbus magnus appellatur, qui à magna cauſa fovetur, morbum fovente viresque ægri opprimente, ut febris acuta à plenitudine, quæ magnum remedium venæ nimirum ſectionum propriè indicat. Cap. I.

Secundò motus totus que duratio morbi, quæ definitur motione cauſarum morbificarum, dividitur communiter in quatuor tempora, principium, augmentum, ſtatum & declinationem, quæ tempora vel univerſalia ſunt totius decurſus morbi, omniumque cauſarum, vel particularia partis alicujus morbi. Principium autem morbi eſt, quando cauſæ illæ agere incipiunt, & natura nondum manifeſtè reſiſtit, ac parva actionis læſio eſt. Augmentum verò quando cauſæ illæ vehementius agunt, & natura manifeſtè reſiſtere incipit, aut morbificam cauſam aliquatenus immutat. Status morbi vocatur, quando vehementiſſima eſt lucta, naturæ & morbi, quo tempore concoctio & ſymptomata adhuc omnia vigent. Tandem declinatio eſt, quando natura ſuperat morbum, & actio læſa imminuitur. Quod ſi verò in illa lucta morbus naturam planè ſuperat, aut ſaltem ea morbo reſiſtere nequeat, mors neceſſariò ſequitur: quod non ſolum in ſtatu fit, ſed etjam in augmento & principio fieri poteſt, nunquam propriè in declinatione: Quare morbus lethalis hæc omnia quatuor non habet, Sola tempora univerſalia conſiderantur in illis morbis, qui non habent periodes, ſed cõtinenter à principio ad finem 2. *Motus & duratio morbi.* *Tempora morborum.*

moventur, ſine ulla remiſſione. At in iis, qui remiſſiones aut intermiſſiones habent, præter quatuor univerſalia in ſingulis paroxiſmis quatuor etiam tempora particularia conſiderantur. A motu ſive duratione morbi duplices ſumuntur differentiæ: Quædam à quantitate durationis: Aliæ à modo durationis. A quantitate autem omnis morbus, vel brevis vel diuturnus & longus dicitur. Brevis autem morbus eſt, qui velociter movetur & ad terminum ſive declinationem citò pervenit ut Ephemera. Diuturnus contra ut hydrops; Nam quicquid velociter aut tardè movetur, citò aut tardè ad terminum pervenit. Quod ſi morbus brevis ſimul & magnus fuerit acutus propriè vocatur. Ut enim in voce acutum eſt, quod auditum celeriter & cum vehementia movet, ita acutus morbus propriè eſt, qui celeriter & cum vehementia movetur, aut ſubitò ad ſtatum pervenit, ſive quatuor tempora univerſalia morborum celeriter percurrit, ac proinde cum periculo agit. Acutorum autem morborum magna eſt latitudo & multiplex varietas, prout mutatio magis vel minùs vehemens & velox eſt: Quò enim mutatio major & violentior, eò morbus acutior. Proindè morbus acutus à medicis dividitur, in peracutum, acutum ſimpliciter, & acutem ἐξ μεταπτώσεως: Deinde peracutus in exquiſitè peracutum, & non exquiſitè. Exquiſitiſſimè peracutus eſt, qui vehementiſſimè & velociſſimè ad ſalutem vel mortem movetur, ſive ad ſtatum & criſin citiſſimè tendit: Id fit tertio aut ad ſummum quarto die, qualis eſt Apoplexia & interdum Peſtis. Non exquiſitè peracutus tardior paulò eſt, & ad ſeptimum uſque diem producitur. Acutus verò ſimpliciter dictus, ſi exactè talis eſt, ad decimumquartũ diem protrahitur: ſin non exactè, ad vigeſ. tantùm. At acutus ἐξ μεταπτώσεως, i. ex degeneratione, ad quadrageſimum

Differentia à quantitate durationis morbi.

Morbus brevis.

Longus.

Acutus morbus eiusq; differentia.

ſimum diem pervenit. Poſt quadrageſimum diem qui finiuntur morbi, dicuntur longi & diuturni.

Differentia à modo motus morbi.

Deinde modus motus aut durationis morbi dependet à motione cauſarum morbificarum, aut conſideratione partium morbi, cujus ratione alii morbi continui dicuntur, qui continuò affligunt, & in tota ſua duratione ad intermiſſionem aliquam non deveniunt. Hi ſi uno eodemque motu cõtinenter moveantur ſive omni remiſſione, non ſolùm continui, ſed etiam continentes vocantur; ut Febris illa, quæ Synochus dicitur: Sin intentiones & remiſſiones habeat, certaſque periodos, continui ſimpliciter erunt ut tertiana continua, &c. Alii morbi intermittentes dicuntur, qui ad integritatem ſive perfectam intermiſſionem deveniunt, quod morbifica cauſa in continuo motu non ſit, ſed certis quibusdam periodis quieſcat, deinde moveatur. Proindequot ſunt periodi, tot erunt morbi particularia tempora. Dividitur tamen tota periodus intermittentium in paroxiſmum, ubi cauſæ morbificę movẽtur, & intermiſſionem quando quieſcunt, & morbus non affligit. Paroxiſmus verò omnis quatuor illa tempora particularia comprehendit. Itaque in intermittentibus quinq; ſunt tempora particularia.

Morbus continuus, continens.

Simpliciter conténuus.

Intermittens.

Tempora intermittentium.

Morbi qui continenter non moventur, ſed cum intermiſſione & remiſſione, typos & periodos habent. Eſt autem propriè typus ordo intentionum & remiſſionum in morbis: Periodus verò tempus illius intentionis & remiſſionis. Differunt typi & periodi pro differentia morborum, nam quælibet ſpecies morbi, quę intentionem & remiſſionem ſuſcipit, ſuum typum & periodum habet. Verùm à Galeno typi alii dicuntur primi, qui parvam acceſſionem, longam intermiſſionem habent: Alii contra ſecundi: Ita nonnulli permanentes, quando paroxiſmi iiſdem horis redeunt: Alii mobiles quando

Quid typus & periodus morbi.

CAP. I.

tardius, &c. de quibus latius agemus in prognoſti cis & diſputationibus de Febribus.

3. *Different. à more morbi, benignus, malignus.*

Tertiò ex more & modo morbi, qui colligitur ex ſupervenientibus ſymptomatibus, morbi aliqui mites ſive benigni vocantur: Alii ſævi & maligni; nonnulli mediam rationem habent. Maligni autem ſunt, qui ſæviora & majora inferunt ſymptomata, quàm quæ pro ratione eſſentiæ propriæ illis conveniunt, benigni verò contra: Sic Febris parva aut vulnus ſi ſæva & vehementia inducat ſymptomata, malignus affectus vocatur, &c.

4. *Differ. ab eventu morbi, ſalutaris, lethalis.*

Tandem terminatur morbus omnis, vel ad ſalutem vel ad mortem, idque vel per ſe ſimpliciter, vel mediante alio: unde omnis morbus vel ſalutaris ſive curabilis; vel lethalis, incurabilis, & uterque vel ſimpliciter talis, vel ſecundum quid. Simpliciter autem ſalutaris, qui cum certa laborantis ſalute & perfecta ſolutione deſinit: ut tertiaria pura intermittens: Item Febris ardens, ubi ad perfectam criſin pervenerit: & contrà ſimpliciter lethalis, qui vires valdè proſternit, & ſnâ naturâ ad mortem ducit. Secundum quid ſalutaris vel lethalis morbus eſt, qui immediatè ad ſanitatem vel mortem non tendit, ſed in alium affectum permutatur, & morbum curabilem vel incurabilem poſt ſe relinquit: Veluti pleuriſis mutatur interdum in περιπνευμονίαν aliquando in ἐμπύημα.

Differentia morbi à ſubiecto.

I. A natura & temperamento ægri.

Hactenus de differentibus morbum conſequentibus. Cum autem morbus accidens ſit & eſſe habeat à ſubjecto, pro varietate ſubjecti & modo, quo in ſubjecto acquiritur, & ſubſiſtit complures e. runt differentiæ. Vocabulo ſubjecti comprehenduntur natura, temperamentum, ſexus, ætas, partes effectæ, &c. Unde ratione naturæ, aut temperamenti ab *Hippoc* 34. *Aphoriſ ſect*. 2. morbi alii dicuntur naturæ familiares & cognati, qui ſimiles ſunt: Alii

Alii minus cognati. Ita juvenibus Febres bilioſæ & acutæ familiares ſunt, ſenibus non. Deinde ratione ſexus alii morbi virorum ſunt ut Priapiſmus: Alii fœminarum, ut affectus uteri. Tertio ratione ætatis ab *Hippoc. 3. Aphor.* morbi nonnulli vocantur puerorum, ut Epilepſiæ, &c. Aliqui juvenum ut Febres arentes, Phthiſis: Quidam ſenum ut Apoplexia. &c.

2. A ſexu.

3. Ab ætate.

Quartò ratione partium affectarum alii morbi univerſales dicuntur ut Febris, Maraſmus, qui totum corpus afficiunt: Alii particulares, qui partem aliquam peculiarem, ut Ophthalmia, Angina Præterea morbus omnis, quatenus acquiritur in ſubjecto aut dicitur in fieri tantum eſſe, aut in facto tantùm, aut partim in fieri partim in facto. Item vel conſiſtit in habitu vel in habitudine, & functionem lædit, vel per ſe, vel per conſenſum, de quibus differentiis ſuprà dictum eſt.

4. A partibus affectis.

5. A modo quo in ſubjecto ſubſiſtit,

Tandem ex cauſis non paucæ oriuntur differentiæ medico neceſſariæ; Cauſæ autem illæ, aut ſunt internæ; aut ſunt externæ, ut ſequent Cap. dicemus. A cauſis potiſſimum ſumuntur illæ differentiæ quibus dicuntur morbi nonnulli exquiſiti & legitimi, qui genuinam ſuam naturam in corpore obtinent à genuinis propriisq; cauſis. Alii contra ſpurii & illegitimi. Deinde alii hæreditarii vitio ſeminis & materni ſanguinis: Alii à nativitate vitio conformationis in utero. Pleriq; aſcititii ab aliis cauſis poſt partum. Præterea ab humoribus alii morbi ſanguinei vocantur ut Synochus, Phlegmone; Alii Bilioſi ut Tertiana exquiſita, Eryſipelas: Quidam Pituitoſi, ut Quotidiana, Oedema nonnulli Melancholici, ut Quartana, Schirrhus. Hi omnes vel exquiſitè tales ſunt ab unica propria cauſa ut febres & tumores legitimi: Vel nothi ex commiſtione humorum, veluti ex redundantia bilis, cum

Differentiæ à cauſis morborum

1. Morbi legitimi & nothi.

2. Hæreditarii à nativitate.

3. Ab humoribus ſanguinei. Bilioſi, &c.

Cap. I. pituita , Tertiana notha , Eryſipelas œdematodes, &c.

4. *A loco & regione Sporadici. Pandemii. Endemii.*

Tandem reſpectu locorum & regionum in quibus complures laborant à *Gal. comment. in* 1. *Epid.* quidam morbi ſporadici vocantur nim. morbi ſpecie diverſi , qui eodem tempore graſſantur : Alii πανδήμιοι morbi ſpeciei ejuſdem , qui plures eodem tempore infeſtant. Pandemii autem vel ἐνδήμιοι ſunt , qui unam aliquam regionem vel locum ſemper tenent, & illius loci vitio potiſſimum eveniunt; Unde vernaculi & patrii morbi dicuntur. Talis eſt ſcorbutus ad mare Balthicum, &c. Vel ἐπιδήμιοι, qui certo quodam tempore in una vel pluribus regionibus graſſantur, multoſque ſimul infeſtant: Hi aliquando benigni ſunt, plerumq; maligni & pernicioſi, qui peſtes & peſtilentes morbi propriè vocantur. Hactenus de præcipuis morborum differentiis, cæteræ per ſe facile intelliguntur.

Epidemii. *Peſtilentes morbi.*

Cap. II.

De Morborum cauſis in genere.

Quanta ſit neceſſitas cognitionis cauſarum in medicina.

CUM nihil ſine cauſa fiat , & teſte Philoſopho, tùm demum cujuſque rei effectuſque eſſentiam perfectam , cognitamque habeamus, ubi cauſas ejus proprias perfectè cognoverimus, Medico imprimis cauſarum illarum cognitio neceſſaria erit , quibus ſanitas humani corporis conſervatur & immutatur. Nam ſine ea , (ut admonet *Galenus* 1. & 2. *Methodi*) impoſſibile Medico erit, morbos dextrè curare aut præcavere; ac ſanitatem certa methodo conſervare. Requirit enim Medicina , ut effectus in ſuas cauſas proximas & ad

adæquatas reſolvamus, & demonſtratione cognoſcamus, quemadmodum alibi demonſtratum eſt. Quare de cauſis illis in genere, nunc potiſſimum agemus.

Quid cauſa & quotuplex?

Cauſa omnis in relatione ad effectum dicitur, omneq; illud cauſa vocatur, quod ad effectum producendum concurrit: ſive ei quod fit, partem generationis confert. Confert autem dupliciter, vel *per ſe*, ſuaq; propria inſita vi, quatenus effectum ſibi ſimilem gignit, vel *per accidens*, alterius interventu, quatenus videlicet actione ſua diſſimilem vel contrarium ſibi effectum producit, ut, ſi vomitus vomitu curetur, aut ſi tetanus in juvene robuſto, æſtate media, tollatur ſubita affuſione aquæ frigidæ: *Per ſe* autem cauſa Galeno eſt, quæ ex ſua natura, ei quod fit, partem generationis confert. *Per accidens* cauſa contra, quæ non ſua vi, ſed altertius interventu.

Quid ſit cauſa per ſe & per accidens?

Quatuor ſunt genera cauſa per ſe & per accidens.

Deindè in effectus cujusque productione quatuor cauſæ per ſe neceſſariò concurrunt: ac ut Ariſtoteles demonſtrat, quatuor tantum ſunt per ſe cauſarum genera, ad quæ etiam cauſæ per accidens reducuntur: quarum duæ *Internæ* dicuntur, quia intrant conſtitutionem effectus, *materia*: ſubjectum ſcilicet mutationis in quo & ex quo fit aliquid: deinde *forma*, quæ mutatione aliqua introducitur in materiam: Duæ *Externæ*, *Efficiens*, principiũ mutationis in alio, quatenus aliud, & *Finis*, cauſa illa, cujus gratia res aut effectus ab efficiente producitur. Verùm finis duplex eſt, unus, qui finit motum in ſubjecto, finis internus; qui in rebus naturalibus à forma revera non differt, & à Galeno *Scopus* vocatur; alius, qui formam ſequitur, *finis* ſcilicet *externus*, uſus rei, unde à Galeno *utilitas* vocatur. Hæ cauſæ Medico cognoſcendæ ſunt: Nam ſcopus artis medicæ autore Galeno, eſt ipſa ſanitas, forma motu acquiſita: finis & utilitas, eſt ſanitatis poſſeſſio; ſcilicet, ut muniis ad vitam neceſſariis fungi valeamus; & ut mole-

ſtiis careamus meliusque vivamus. Subjectum, eſt corpus humanum, parteſque viventes. Cauſa efficiens, omne illud quod ſanitatem in corpore conſervat & morbum depellit.

Morbi & ſanitatis cauſa.

Quare morbus ſanitati contrarius idem ſubjectum habebit, ſive materiam in qua, non ex qua cum accidens ſit. Nam humor, materia morbi non eſt, ſed propriè efficiens: Deinde uſum & finem naturalem morbus propriè non habet, ſed terminum, uſu ſanitatis contrarium, nimirum, *functionis læſionem*; & ſi augeatur, *mortem*. Gignitur autem morbus, quando pars à naturali termino & ſtatu, ad non naturalem movetur: Reſtituitur ſanitas & curatio perficitur, quando à non naturali ad naturalem reducitur. Quia verò contrariorum contrariæ efficientes cauſæ ſunt; cauſæ morborum, contrariæ erunt cauſis ſanitatis, ac vice verſa: atque ita ex ſe mutuò intelliguntur.

Quomodo à Medicis vox cauſæ ſumatur?

De his ſolis efficientibus morborum cauſis, nunc præcipuè dicemus: nam Medici cum Platone pro eodem vocabulo *cauſæ & efficientis* plerumque utuntur, adeò, ut ubicunq; Galenus cauſæ mentionem ſimpliciter facit, effectricem ſolam intelligat. Per hanc, non ſolùm morbus ex potentia materiæ educitur, ſive in ſubjecto gignitur, ſed etjam, ſi immediata fuerit, morbum illum de ſuo ſubjecto primo demonſtrat, ac eodem planè modo à morbis ſymptomata oriuntur, & per morbos ut cauſas efficientes cognoſcuntur.

Definitiones perfectæ morborum.

Quare ea perfecta morbi alicujus definitio erit, quæ per cauſam propriam, affectum ad certum ſubjectum reſtringit, & quæ immediate ſequuntur accidentia propria explicat. Veluti, Apoplexia, ſi pro morbo ſumatur, perfectè definitur, obſtructio ventriculorum cerebri; & carotidum, animales functiones repentè tollens, ab humore craſſo, affatim

irru-

irruente & occludente. Sin ut ſymptomata conſideretur, definitur, privatio repentina functionis animalis, obſtructione ventriculorum cerebri, ex humore craſſo affatim irruente: ita, vel una definitione natura morbi, & proprii ſymptomatis cognoſcitur, & ſimul per propriam cauſam, affectus ad certum ſubjectum reſtringitur.

Definitio efficientis cauſa.

Efficiens autem cauſa quatenus effectus adhuc producitur, 1. *de locis Affectu*; definitur id, quo nos tangente, paſſio generatur, & quo diſcedente, quieſcit. Ex paſſione verò oritur affectus, ut alibi dictum eſt; ac proinde mediante paſſione aut mutatione aliqua ſubjecti, affectus omnis à cauſa efficiente producitur.

Tria ſunt requiſita ut efficiens certum effectũ producat.

Verùm effectrix cauſa per ſe, ſimpliciter, nec paſſionem, nec affectum ullum producit, *ut Gale. 2. de Cauſis morbus declaret*, niſi hæc tria concurrant; 1. Vis efficientis ſatis valida & magna. 2. Spacium temporis paſſioni debitum. 3. Aptitudo materiæ, quibus addi poterunt, ſitus conveniens efficientis & materiæ, ut ſcilicet materiam ritè contingat, ſive ex contactu agat. Sub efficientis vi ſatis magna comprehendimus. I. genus & gradum qualitatis; à qua actio: alia enim qualitas magis, alia minus efficax in ſuo genere eſt, & quælibet qualitas quatuor gradus habet: Deindè comprehendimus juſtam magnitudinem cauſæ efficientis; & debitum numerum: ac tandem, motum effectui congruentem. Quia verò partes temporis, partibus motus ſemper correſpondere debent, in omni mutatione legitimum tempus neceſſariò requiritur: Verum nulla fit mutatio, ſine aptitudine materiæ: apta autem eſt materia, quæ efficienti cauſæ facilè cedit, minimamque reſiſtit: quæ verò difficilè cedit, plurimumque reſiſtit; δυσπαθὴς Indiſpoſita dicitur.

I.

II.

III.

Diviſio cauſæ efficientis.

Omnis autem efficiens cauſa morborum, vel *Evidens & manifeſta* eſt; vel *Occulta & latens*. Evidentes cauſæ, omnibus ſenſu notæ ſunt, ad quarum cognitionem nulla conjectura opus eſt; Hæ à Galeno *Procatarctica*, id eſt, *præincidentes*, item *recentes cauſa* dicuntur; A veteribus, *occaſiones morborum*; à pleriſque *externa cauſa*; licèt omnes extrinſecus tantum non adveniant, nam nonnullæ intrinſecus proveniunt, ſive à nobis excitantur, ut affectus animi, & exercitia: Sed externæ dicuntur, quia omnibus extrinſecus patent, & inter ea non numerantur, quæ corpus noſtrum conſtituunt. *Occulta* verò cauſæ ſunt, quæ interius latent, & non ſenſibus, ſed artificioſa conjectura cognoſcuntur, unde internæ cauſæ communiter dicuntur.

Evidens ſive procatarctica cauſa.

Cauſa Occulta.

Evidentiũ cauſarum diviſio in neceſſarias & non neceſſarias.

Evidentes autem cauſæ duplices ſunt, aliæ, quæ neceſſariò nobis occurrunt, & ſine quibus vivere non licet: Aliæ contra, quæ nulla neceſſitate obveniunt, & quas declinare poſſumus. Hæ omnes cauſæ, ſua natura noxiæ non ſunt, & ſecundum propriam rationem actiones nec lædunt nec juvant, præcipuè verò, illæ, quæ neceſſariò nobis occurrunt, undè à rebus ſecundũ naturam, & contra naturam, diſtinguuntur, & à Medicis peculiari nomine, *Res non naturales*, dicuntur: quia eorum uſu moderato ſanitas conſervatur: immoderato uſu, morbi giguntur; quare Cauſæ ſalubres, nunc inſalubres, vocantur, in quibus moderandis pars artis medicæ, de Tuenda ſanitate, conſiſtit.

Res non naturales ſex ſunt.

Eiuſmodi res non naturales ſunt tantum ſex; nimirum, 1. *Aer*, 2. *Cibus. potus*. 3. *Retenta*, *excreta*, 4. *Somnus*, *vigilia*, 5. *Motus, quies*, 6. *Animi pathemata*. Cæteræ cauſæ procatarcticæ ad vitam neceſſariæ non ſunt, ſed fortuito nobis obveniunt, ut caſus, ictus lapidis, gladii & ſimilia infinita, quæ arte medica prævideri ſemper nequeunt. Ex illis autem

ſex

ſex rebus non naturalibus, ut à mediocritate recedunt, duæ materiam & pabulum gignendis morbis præbent, nimirum, *alimenta ſupra modum aucta, & excrementa immodicè retenta*. Cæteræ magis ſua qualitate ſubjectas corporis partes & contenta alterant. Primùm autem AER, qui nos ambit, & quem reſpirando attrahimus & emittimus, magnam vim habet in alterandis noſtris corporis. Nam cum aere ne momento quidem carere poſſimus, fit ut nos continenter afficiat, & in ſuam qualitatem alteret. Conſideratur in aere qualitas modusque ſubſtantiæ. Aer autem qualitate temperatus, deinde in ſua ſubſtantia tenuis, ſerenus, purus; corpus & contenta in bono ſtatu conſervat; contrà aer intemperatus, inſtabilis, peſtilens, craſſus, caliginoſus, corruptus. Talis redditur aer, propter diſpoſitionem vel temporum, vel locorum, vel regionum, vel cœli ex vario ſyderum poſitu, aut maligno influxu, vel quia vapores noxios à terra aut aquis ſuſcipit. Igitur ſub aere hoc loco comprehendimus diſpoſitiones temporum anni, locorum, & regionum, de quibus in Phyſiologicis capite de Temperamentis dictum eſt. Calida autem aeris conſtitutio, qualis accidere conſuevit æſtate ſub cane circa meridiem in regionibus calidis flante auſtro, Humores partim extenuat & diſcutit, partim adurit, bilem auget & acuit, ac morbos acutos gignit, ſpiritus inflammat, & non ſolùm calorem præter naturam in toto excitat, ſed etiam corpora extenuando poroſq; aperiendo calorem nativum evocat & diſſipat, &c. Contrà frigida diſpoſitio aeris, quæ hyeme potiſſimùm evenit, noctu flante borea aut aquilone in regionibus frigidis per ſe humores incraſſat, aut intra corpus coercet, partes exteriores denſat, poros occludit, undè deſtillationes, &c. Verùm niſi ita augeatur, ut violentia frigoris ad interiora pertingat, & calorem nati-

I. *Aer quibus modis corpora afficiat.*

vum

vum viſcerum extinguat aut debilitet, per antiperiſtaſin ſpiritum cum ſanguine ad interiora revocat; undè melior appetentia, &c. Sicca aeris intemperies, qualis eſſe ſolet initio autumni, aut in ſicca cœli conſtitutione, flante euro, in locis arenoſis; corpora denſa, dura ſolidaque efficit & extenuat, putredines quidem coercet, & ſuperfluos humores abſumit, ſed ſimul eos, qui reliquuntur in corpore exiccat & incraſſat, à quibus obſtructiones fiunt, ſi caliditati conjuncta ſit, humores adurit, atram bilem gignit, &c. Contrà humida aeris diſpoſitio qualis contingit in pluvioſa aeris conſtitutione, manè in locis humidis, circa initium veris, corpora mollia, laxa & debilia reddit, ſpiritus obfuſcat, Humores ſuperfluos accumulat; caloremque nativum obtundit; à quibus cruditates, deſtillationes, obſtructiones, &c. oriuntur, potiſſimum ſi intemperies frigida ſit conjuncta, ſin cum calida putredines gignit, & putridos, peſtilenteſque morbos excitat. Similis ratio eſt craſſi & caliginoſi, quæ eſt humidi, ſed ſpiritus magis obfuſcat, & calorem nativum vireſque corporis & animi degravat. Præterea inæqualis aut inſtabilis aeris conſtitutio, ut quando eodem die modò frigus, modò calor ſit, teſte *Hipp.* 4. *Aph.* 3. autumnales, id eſt inæqualis: conſtantes malique judicii morbos expectare oportet. Tandem aer corruptus aut prava & peſtilenti qualitate affectus à cœli impreſſione, vel quia non perflatur, vel quia pravos halitus ex terra aut aquis ſuſcipit, corpora noſtra ſua qualitate inquinat, & morbos epidemicos peſtilenteſque gignit. Poſt aerem ſequitur cibus & potus, quorum legitima adminiſtratione & uſu ſanitas conſervatur; illegitima omnis generis morbi generantur. Conſiſtit legitimus uſus, in debita alimentorum forma, & quantitate, qualitate, tempore & modo, ut in Therapeuticis capi. de Diæta demon-

2. *Cibi & potus quomodo nos lædant.*

demonſtratur. Quare læditur ſanitas, primùm ubi non ſervatur idoneæ diætæ forma & quantitas, nimirùm ſi aut plenior victus forma ſit, majorque alimenti copia exhibeatur, aut tenuior victus minorque alimenti copia, quàm neceſſitas exigit, viresque requirunt. Nam à multis fomentis ſive alimentis, calor nativus debilis, qualis in ſenibus obruitur & extinguitur, perindè ut parvus ignis à multis lignis injectis; contra defectu ſive paucitate ciborum corpus conſumitur, ipſeque calor nativus elangueſcit ut docet *Hipp.* 14. *aph.* 1. Eadem ratio eſt in modo cibandi, quæ eſt in quantitate, ſi ſæpè plus cibi offeratur, quàm natura poſtulat, vel raro minusque. Peculiariter ubi plus alimentorum ingeritur, quàm modo naturæ conveniat, oritur teſte *Galeno. Com.* 17. *aph.* 2. πλησμονή, quæ interdum pro omni repletione tàm ciborum, quàm humorum ſumitur, *ut* 22. *Aph.* 2. Propriè pro repletione ciborum, quæ à Latinis ſatietas vocatur. Ex repletione cibi oritur in venis repletio humorum, plethora aut cacochymia multorum morborum cauſæ. Nam quando natura illam ciborum copiam in bonum ſanguinem convertit, fit plethora; ſi nequeat, gignuntur cruditates, variæque cacochymię ſpecies. Contrà, inedia aut ubi minus cibi aſſumitur, quàm natura exigat, non ſolùm humores in vaſis, ſed etiam ſubſtantia partium, ſpirituum, & caloris nativi conſumitur, vires debilitantur, Deindè humores crudi concoquuntur, & evacuantur, ſed corrupti & bilioſi concitantur, & in furorem aguntur. Cibi potusque ut quantitate, ita quoq; qualitate aliqua alterando nos lædant. Proprium autem medicamenti eſt corpus noſtrum alterare; alimenti verò quatenus alimentum à corpore noſtro alterari, & in ſubſtantiã ejus converti; attamen multi cibi potusque utrãque vim habent, nimirùm alendi ob ſimilitudinem ſubſtantiæ,

Cap. II.

tiæ; & alterandi ob qualitatem exuperantem, quæ in corpore ſano ſimilem intemperiem efficit, in ægro contrariam temperat, Cujus ratione dum cibi à natura concoquuntur, in ſimiles qualitatis humores facilè convertuntur, undè calidi cibi calidam intemperiem, calidoſque humores gignunt; frigidi frigidos, &c. Lædit quoque cibus, ſi idoneo tempore non aſſumatur, nimirum hora non conſueta, priore cibo non concocto, nec ventriculo exonerato. Nam tempus hoc antevertere cruditatis, obſtructionum, aliorumq; morborum cauſa eſt. Protrahere verò diuque famem tolerare, ventriculum pravis humoribus replet, &c. Tandem varii cibi non debito ordine aſſumpti morbos quoq; efficiunt, ut ſi primò aſſumantur, qui longum tempus ad concoctionem in ventriculo requirunt, deindè qui citò conficiuntur, & in ventriculo diutius retenti in pravos ſuccos corrumpuntur, &c. de quibus omnibus latius in capite De Diæta dicetur. Tertiò ad vitam conſervandã *retenta & extreta* pertinent, Ubi enim, quæ accommodata ſunt ad alendum ſecundũ naturæ modũ retinentur in corpore, deinde evacuationes naturales aut conſuetæ, utilesq; procedũt ac evacuantur, quale, quantum, quando, aut quomodo oporteat, ſanitas corporis conſervatur; ſi aliter procedant, morbi generantur. Naturales evacuationes hîc voco per alvum, urinas, & habitum corporis, bilis ex veſicula fellis ad inteſtina, &c. Conſuetas utilesque ſeminis in viris & fœminis juſtæ ætatis, & peculiariter menſtrui ſanguinis in fœminis, in nonnullis ſanguinis per hæmorrhoides, per nares, item muci è naribus, &c. Nam ubi retenta à naturæ modo recedunt, veluti: ſi ſanguinis copia in venis redundaverit, oritur plethora: ſin qualitate peccaverint aut naturales vel conſuetæ evacuationes ſupprimantur parciuſvè quam pro naturæ modo fluant; ſequetur excremen-

3. Retenta & excreta qua ratione lædunt.

mentorum inutilium corruptorumque humorum proventus, cacochymia, cachexia, oppreſſio virium calorisque nativi, &c. Verùm ubi expelluntur utilia, quæ retineri debent, ut ſanguis, aut utilia cum inutilibus, aut inutilia intẽpeſtivè, immodica quantitate, non debito modo, aut per non naturales vias; calor nativus vireſq; omnes exhauriuntur & diſſolvuntur, corpus conſumitur, & ab his varii morbi generantur. Nam plurimum replere, aut evacuare naturæ inimicum eſt. Quarto loco inter res ad vitam neceſſarias collocantur *ſomnus & vigilia.* Nam vigiliæ per ſe ſunt functiones primi ſenſus; ſomnus verò functio non eſt, ſed functionis quies à natura inſtituta, ut vires defatigatæ vigiliis reficiantur. Deinde vigiliæ ad diſtributionem alimentorum per corpus & excrementorum expulſionem, ſomnus magis ad concoctionem confert: utriusque igitur moderatus uſus ſanitatem tuetur & conſervat: immoderatus labefactat & corrumpit. Nam ſomnus immodicus: ſpiritus caloremque nativum obruit, & ſuffocat, vires enervat, crudorum humorum & excrementorum copiam in corpore accumulat, &c. At vigiliæ diuturnæ ſupra naturæ modum, ſubſtantiam ſpirituum & caloris nativi diſſolvunt vires corporis exhauriunt, concoctiones impediunt, bilem accendunt, ſenſus mentemque deturbant, corpora exiccant & extenuant, &c. Quintò ſimilis ferè ratio eſt in *motu & quiete*, ſicut in ſomno & vigiliis. Motus autem ſive exercitationes corporis moderatæ, ante cibos peracta concoctione, calorem nativum excitant, ſpiritus agiliores reddunt, corpus roborant, undè melior concoctio & excrementorum omnium evacuatio. Contra ociũ & intempeſtivæ exercitationes officiunt. Nam ocium & conſuetæ exercitationis remiſſio, calorem nativum obruit, & obtundit, vires omnes

4. *Somnus & vigilia quomodo ſanitatem lædant.*

5. *Motus & quies qua ratione nos afficiant.*

omnes enervat, evacuationes impedit, ac excrementorum vitioſorumque humorum copiã auget, &c. At immodici labores & exercitationes calorem nativum & ſpiritus exhauriunt, vires corporis diſſolvunt, humores diſſipant, aut commovent, concoctiones impediunt, vaſa interdum diſrumpunt, corpus gracile & bilioſum reddunt, &c. Tandem vehementes animi perturbationes non minùs, quàm immodicæ corporis exercitationes nos lædunt, quatenus cum impetu ſpiritum & ſanguinem vel ad cor revocant; vel ad exteriora effundunt. Nam primùm timor & triſtitia, quia calorem ad interiora revocant, partes externas refrigerant, calorem nativum obruunt, cor premunt, vires omnes debilitant; undè pulſus parvi, rari, debiles, aliquãdo ſyncope, præcipuè à timore, qui non ſenſim ut triſtitia ſed confertim ſpiritum ad cor revocat, & ubi natura debilis eſt, tanto cum impetu nonnunquam, ut vires omnes reſolvantur & ſuffocato calore nativo in corde mors ſubſequatur. Deinde triſtitia non minùs quàm timor totum corpus refrigerat & ſiccat, vigilias inducit, concoctiones vitiat, ſanguinẽ melancholicum morboſq; melancholicos efficit. Gaudium autem profuſum ita vehementer Spiritum à corde interdum effundit, ut diſſipetur, & cor deſerat, quare in iis: qui natura debiles ſunt, ſyncopen, & repentinam mortem aliquando inducere ſolet. Ira verò repentè ſpiritum effundit cum copia caloris efferveſcentis adhuc circa cor: cujus ratione ſpiritus primùm, deinde humores accenduntur & concitantur, totumque corpus incaleſcit & pro diſpoſitione corporis omnis generis febres calidæque intemperies generantur. Verecundia & Agonia mixti motus ſunt, & inæquales; ſed Agonia cum ſit vehementior compoſitus ex ira & metu amborum pericula inducit. Cætera de legitimo & ille-

Perturbationes animi quomodo lædant.

illegitimo uſu ſex rerum non naturalium explicabuntur *in Therapeut. capite de Diata.* Hæ cauſæ procatarcticæ ad vitam neceſſariæ ſunt, cæteræ non neceſſariæ, ſub quibus comprehenduntur contagium & venena.

CAP. II.

Quid contagium?

Eſt autem *Contagium*, quod ab uno in alium transfertur, velim mediatè, per mutuum contactum, ut in ſcabioſis, vel mediatè, per quædam μιάσματα ſive ſeminaria, ſub halitus & vaporis ſpecie aeri communicata; aut corpori quod fomitis rationem habere poteſt; ita peſtis graſſatur, & phthiſici aliorum pulmones, lippi aliorum oculos halitu inficere ſolent.

Quid venena?

Venena verò ſunt corpora cordi inimica, & humanæ naturæ corruptiva: *Inimica* dico; quia temperamentum cordis & calorem nativum principaliter diſſolvunt, licèt alias partes etiam lædant: talia vel à venenatis beſtiis ejaculantur, vel aſſumuntur, aliquando etiam adhibentur; & lædunt, nunc qualitate prima, nunc ſecunda, aliquando proprietate ſubſtantiæ.

Omnes cauſæ procatarcticæ ad 4. capita à Galeno reducuntur.

Omnes hæ cauſæ procatarcticæ tàm neceſſariæ, quàm non neceſſariæ, ad quatuor illa capita, quæ 1. *de Tuen. Sanitat.* à *Galeno enumerantur*, reduci poterunt, ſcilicet, *ad aſſumenda, evacuanda, adhibēda, agenda.* 1. Ad aſſumēda pertinet cibus & potus, item medicamenta, venena, & ſimilia. 2. Ad vacuanda, ea quæ naturaliter excernuntur, & præter naturam retinentur; 3 Ad adhibenda, aer, & quæcunque extrinſecus corpus alterant, contundunt, ſecant, divellunt, &c. 4. Ad agenda, exercitia, motus, vigiliæ, quibus opponuntur quies, præterea animi affectus.

Internarũ cauſarum diviſio.

Occulta ſive Interna cauſa originis ſuæ reſpectu, vel *Congenita & Nativa* eſt, vel *Aſcititia*: Congenita, in utero ab ipſo ortu contrahitur: *Aſcititia*

O verò;

Congenita cauſa Aſcititia.

verò; poſt ortum. Contrahitur autem in ortu, vel ex ipſis generationis principiis, & vitio uteri, vel externo alioquo errore, in formatione partium. Ac primum, naturali actione caloris nativi in humidũ, corporis cõſtitutio, ſenſim, decurſu ætatis, ad mortem uſque immutatur: præter naturam, à prava partium gignentium diſpoſitione vitia quædam ſemini & materno ſanguini communicantur, quæ iiſdem fœtus partibus innaſcuntur, unde morbi hæreditarii, ut phthiſis, calculus, lepra, & ſimilia atque hæ cauſæ occlutæ, ipſi ſubſtantiæ partium inſunt, ut ſeminarium morborum; vel aptitudo ægrotandi, propter quàm à levi quacunque cauſa immutantur: aliquãdo fœtus in utero ipſum morbũ cõtrahit.

Origo morborum hæreditariorum

Alia diviſio internarum cauſarum.

Quid cauſa antecedens?

Verùm cauſæ omnes internæ, prout ad morbum producendum concurrunt, dividuntur in προηγουμένας, id eſt, *Antecedentes*, & συνεκτικὰς, id eſt, *Continentes*. *Antecedens* propriè cauſa eſt, quæ effectum antecedit & per ſe propriè tantiſper durat, actuque movet, donec effectus conſtituatur, ſive continens morbi cauſa in actum deducatur: Conſtituto enim effectu deſinit motus; & propriè cauſa antecedens actu adeſſe non dicitur. Nihilominùs continens ſub antecedente interdum contineri dicitur, ut plenitudo, & antecedens & continens cauſa à *Gal. lib. contra Iulianum*, vocatur; verum illa tantum antecedens ſit continens, quæ cũ morbo permanet, & immediata morbi cauſa eſt. Nam *Continens* cauſa, eſt propriè immediata & adæquata ipſius morbi cauſa, quæ autore Galeno, in ipſa effectus generatione eſſentiam habent, ſive, cum effectu eſſe incipit, effectumque perpetuò fovet, ut pars eſſentialis morbi, ac qua poſita ponitur, ſublata tollitur effectus. Quare continens eſt per ſe cauſa, quatenus morbi actu ſunt, à quorum eſſentia ſeparari nequit; ſimiliter, morbi ſunt continentes cauſæ

Quid cauſa Continens?

ſuo-

ſuorum propriorum ſymptõmatum, veluti humor craſſus, infarctus ventriculis cerebri, continens cauſa eſt apoplexiæ, ſive obſtructionis ventriculorum; & tãdiu durat, quàmdiu ipſa obſtructio: Similiter, obſtructio illa, eſt continens cauſa repentinæ privationis functionis animalis. At antecedens & procatarctica, tantùm ſunt cauſæ rerum in potentia, vel adhuc motu naſcentium, ſive morborum in fieri: quare ſublato motu & paſſione ſubjecti, permanet plerumque morbus, ſed propriè nec antecedens, nec procatarctica cauſa. Ita ignis calidæ intemperiei cauſa eſſe poteſt; quatenus alteratione ſua intemperiem gignit, non quidem intemperiem actu fovet; & craſſus humor, cauſa antecedẽs obſtructionis dicitur, quatenus obſtructionẽ gignere poteſt, & motu ſuo meatum occludit, aut obſtructionem adhuc gignit, & non quia ingenita permanet & actu obſtructionem continet, ita enim continens cauſa eſt. Nam propriè antecedens cauſa continentem in actum deducit, & antecedentẽ procatarctica.

Nõ omnes cauſæ neceſſariæ ſunt ad cuiuslibet morbi productionem.

Quare in univerſum tria erunt cauſarum genera: verùm, ad cujuſque morbi productionem omnes neceſſariæ non ſunt, ſiquidem procatarctica cauſa aut extrinſecus corpori, aut contentis vim infert, ideò morbos excitat nunc per ſe ſola, nunc per antecedentes cauſas, Deindè, cauſa antecedens cum ſe actu movet, (poteſt enim latere) aut per ſe morbum facit, aut mediante continente; & tum tres cauſæ concurrere poſſunt: ſed Continens cauſa cum morbo incipit, & ut pars eſſentiæ morbum continuò fovet: quare à Contentiva ſumitur indicatio ſemper curativa, à cæteris tantum præſervativa.

Argenterii & Iouberti opinio de cauſa continente.

Sunt nonnulli qui in morbis Continentem cauſam eſſe dicunt nõ debitam proportionem conſtituentium, ſive exceſſum & defectum componentium, ut in intemperie calida, calor auctus in parte,

CAP. II.

proprotionem quam cum aliis qualitatibus habet, vitiat: Vitiata proportio qualitatum, exceſſu caloris partis conſtitutionem lædit, ſive intemperiem calidam introducit: Quare illam vitiatam proportionem, ſive exceſſum caloris, continentem cauſam intemperiei calidæ vocant: Nam non tollitur illa intemperies, niſi proportio corrupta à contrario, ad mediocritatem reducatur. Verùm ejusmodi proportio vitiata qualitatum exceſſu caloris in parte, ab ipſa conſtitutione ſive intemperie calida propriè non differt, & formalis cauſa potius eſt.

Quibus morbis prorìe tribuatur cauſa continens.

Propriè autem illis morbis tribuitur continens cauſa, qui cauſam habent in parte permanentem & foventem, quæ ſibi ſimilem in parte non generat, nec ſe multiplicat, quod pleriſque morbis Organicis convenit, & nonnullis in ſolutione continui; qui à materia diſtendente fiunt Omnes autem morborum internæ cauſæ, vel in Continentibus ſunt, id eſt, in ipſis partibus ſolidis, vel in Contentis; quibus addi poterunt ſpiritus. Ac primum, ab ortu vitio ſeminis & materni ſanguinis ipſis partibus ſolidis cauſæ morborum hæreditariorum innaſcuntur: unde alii aliis morbis magis à natura obnoxii & opportuni ſunt: ita, qui longo collo, & anguſto pectore ſunt Phthiſi; qui anguſtas venas habent, obſtructionibus; qui ſicco & tenui corpore ſunt hecticæ; qui calido & humido corpore, putridis morbis.

Qua ratione morbus fiat morbi cauſa.

Præterea figura partis vitiata; aut tumor comprimens, meatum aliquem ſimul offendere ſolet, atque ita in parte morbus fit morbi cauſa. Verùm, contentorum vitia morbi eſſe nequeunt, ſed vel cauſæ morborum, ut partis alicujus conſtitutionem lædunt, vel ſymptomata, quatenus vitiatam conſtitutionem conſequuntur.

Contenta duplicia ſunt.

Contenta autem duplicia ſunt, alia naturalia quæ naturaliter ex alimentis gignuntur, omnibusque

que inſunt, qualia ſunt, humores alimentarii, & excrementitii, veluti, chylus, ſanguis, pituita, bilis utraque, item feces, urina, ſemen, lac; His addi poterunt vapores utiles: ac etiam ſpiritus: Alia non naturalia ſunt, quæ præter ordinem naturæ inſunt, ut, pus, calculus, grando, vermis, flatus, fumoſi vapores, & ſimilia. Hæc ſua natura noxia ſunt, & inter cauſas inſalubres ſemper numerantur: illa verò natura ſua noxia non ſunt; ſed ubi naturæ legibus tenentur cauſæ ſalubres, ubi à naturæ modo diſcedunt, inſalubres & morborum effectrices vocantur; Diſcedunt autem â naturæ modo vel quantitate ſola, vel qualitate ſola, vel utraque.

1. Naturalia.

2. Non naturalia.

Contenta trifariam à naturæ modo diſcedunt.

Ac primum qualitatis vitia, ſunt vel in primis qualitatibus; exceſſus ſcilicet caloris vel frigoris, ac ſimilia, &c. vel in ſecundis, ut lentor, craſſities, acrimonia, malignitas, &c. veluti, ſi flava bilis in vitellinam aut atram convertatur, ſanguis aduratur, & ex pituita naturali, ſalſa efficiatur. His addi poterunt putredo, inquinatio, & curruptio humorum. Præterea ſub qualitate vitioſa comprehenduntur ſubſtantię alienæ & non naturales in corpre, ut calculi, lumbrici, pus, &c.

Vitia contentorum in qualitate.

Deinde, quantitatis vitia in contentis propriè duo ſunt, *Exuperantia*, ubi ſupra naturæ modum augentur, & *Penuria*, quando infra naturæ modum deficiunt. Spiritibus verò unicum vitium quantitatis ratione accidit, nimirum, penuria. Verùm excrementorum immodica excretio, ac conſuetarum vel temporariarum evacuationum, ut urinæ, fecum, hæmorrhoidum, menſium, & ſimilium ſuppreſſiones, quia ſenſibus manifeſtæ ſunt, evidentibus cauſis annumerantur; propriè verò, ut excrementa illa in corpore continentur & latent, morboſque redundantia ſua excitant, antecedentes cauſæ vocantur.

In quantitate.

II.

De Plethora eiusque differentiis.

Propriè autem & ſimpliciter ſolius ſanguinis redundantia, deinde, omnium quatuor ſuccorum æqualiter ſe habentium, *Plethora* dicitur: Impropriè verò, redundantia bilis flavæ atræ, aut pituitæ, plethora aliquando vocatur, ſed cum adjectione tantum, nimirum, *plethora biliosa, plethora melancholica, plethora pituitoſa.* Nam ubi humor alius à ſanguine ſolus redundat, *Cacochymia* propriè dicitur. Omnis plethora duplex eſt, aut quo ad vaſa, vaſorumq; capacitatem, aut quo ad vires. Plethora autem quo ad vaſa eſt, quando humores tanta copia redundant, ut vaſa in tumorem attollant, & diſtendat. Atque hæc plethora, ſi boni ſanguinis ſit, cum totius corporis rubore & tumore & pulſus magnitudine conjuncta erit, ac corporibus ſanis, præcipuè verò juvenibus bono & liberali victu utentibus, accidit. Plethora verò quo ad vires, ſive quæ viribus confertur, eſt, ubi ea tantum copia humorum fuerit, quæ vires corporis gravat & premit, & non propriè, quæ vaſa diſtendit: quod evenit, ubi virtus aliqua occaſione debilis, nequit copiam illam gubernare, unde à natura relicta, putreſcit, & gravem Cacochymiam inducit. Fit non rarò, ut vaſa nimia copia diſtendantur, & ſimul vires premantur, & tum conjungitur plethora, quæ ad vaſa, cum ea, quę viribus confertur, unde oritur compoſita plethoræ ſpecies.

Cacochymia quid & quotuplex.

Cacochymia propriè eſt omnis vitioſi humoris in corpore redundantia ſivè vitio viſcerum ſive alimenti, quæ duplex primùm eſt: una cum humor alius à ſanguine quantitate modum exuperat, ſcil. bilis flava, malancholia, aut pituita, unde cacochymia bilioſa, vel melancholica, vel pituitoſa eſt, vel ex his compoſita Altera quandò qualitas humoris vitiatur quantitate conveniente ſervata, veluti ſi ſanguis, aut humor alius ita corrumpatur vel putreſcat, ut à natura non regatur, hæc cacochy-

cochymia cum ſenſu gravitatis conjuncta eſt, & pulſu inæquali, proindè non minùs, quàm plethora quoad vires virtutem premit. Cauſæ autē omnis redundantiæ humoris in corpore vel externæ vel internæ ſunt; quæ viciſſim ad tria genera reduci poterunt; aliæ enim propriè efficientes; quædam materiam ſuppeditant; cæteræ humorem genitum præter naturæ modum in corpore detinent. Efficiens autem cauſa ſanguinis eſt calor immoderatus, modiceq; humidus; bilis calor immoderatus ſiccus, magis adhuc moderatus, ubi gignitur bilis atra; cauſa pituitæ eſt calor debilis humidusque, melancholiæ ſiccus.

Cauſa omnis redundantiæ humoris triplices ſunt.

Quare ut à plethora incipiamus, Cauſæ redundantiæ ſanguinis in corpore efficientes ex internis ſunt calida humida corporis conſtitutio, præcipuè jecoris & cordis, adoleſcentia, deindè ætas juvenilis; ex procatarcticis vernum tempus, regio aeris vè conſtitutio temperata, vita ineunda ſine curis; materiam ſuppeditat, victus plenior, & liberalior ex alimentis boni ſucci multi nutrimenti, qualitatis moderatæ, ſubſtantiæ mediæ, cujus generis ſunt, carnes pullorum gallinaceorum, perdicum, turturum, vituli, hœdi, Juniorum animaliū caſtratorum, ova recentia, panis ſimilagineus, fermentatus, benè coctus, piſces ſaxatiles, vinum dulce, rubrum, &c. Detinent aut colligunt ſanguinem in corpore, ocium, & ſolita exercitatio intermiſſa, ſuppreſſio conſuetæ alicujus evacuationis ſanguinis per uterum, hæmorrhoides, nares, phlebotomia conſueta omiſſa, &c. Cacochymiæ bilioſæ cauſæ efficientes primùm ſunt viſcerum intemperies calida ſicca, quæ ſi augeatur, bilem flavam in vitellinam, hinc in atram convertit, deindè ætas Juvenilis, tempus æſtivum, aeriſq; conſtitutio calida ſicca, vigiliæ, ira, exercitationes & labores immodici: materiam ſuppeditant diæta ex alimentis calidæ ſiccæ qualitatis,

Cauſa redūdantis ſanguinis ſive plethora.

Cauſa cacochymiæ bilioſa.

tenuis ſubſtantiæ, quæ plerumque vel aëria ſunt, vel dulcia & pinguia; detinent in corpore ſuppreſſio evacuationis bilis à jecore & veſicula fellis ad inteſtina, conſueta purgatio bilis omiſſa, &c. Similiter cacochymiæ melancholicæ cauſæ ſunt, ſicca totius corporis, aut præcipuorum viſcerum conſtitutio, ætas ingraveſcens, tempus autumnale, aerisque ſtatus inæqualis, interdum calidus ſiccus, interdum frigidus ſiccus, vigiliæ, curæ, ſolicitudines, timor & triſtitia, labores immodici; Materiam potiſſimum ſuppeditant alimenta craſſi ſucci, terrenæ ſubſtantiæ, ſiccæ qualitatis, ut caro animalium ſeniorum non caſtratorum, caro cervina, caprina, bubula, leporina, carnes & piſces fumo indurati, aut ſale conditi, legumina, braſſicæ, caſeus vetus, panis furfuraceus, potus vini nigri craſſi, &c. Colligunt & detinent in corpore ſuppreſſio conſuetæ evacuationis melancholiæ per uterum aut hæmorrhoides, aut lienis venarumq; obſtructione, ſolita purgatio melancholiæ prætermiſſa &c. Quarto redundantiæ humoris pituitoſi cauſæ ſunt præcipuorum viſcerum frigida humida intemperies, caloris nativi tanta debilitas, ut alimenta perfectè non concoquat ſed cruda relinquat, ætas decrepita, tempus hybernum, otium, animi tranquillitas, locus paluſtris, ſomnolentia, frequens balneatio à cibo; materiam ſuppeditant ebrietas, ingluvies, alimenta refrigerantia, humectantia, ut caro agnina, & animalium ociosè viventium, piſces & volucres degentes in aquis paluſtribus, fructus, fungi, potus vini, aut cereviſiæ recentis, &c. Detinentur & coacervantur pituitoſi humores in corpore, ſuppreſſione conſuetæ evacuationis pituitæ per vomitum aut alvi dejectionem, per nares, urinas ſive ſponte, ſive auxilio artis, exercitationes ſolitæ omiſſæ, &c. Tot modis peccant nimia copia quatuor humores in corpore, à

Cauſa redũdantia melancholiæ.

Cauſa redũdantia pituitoſi humoris.

ſua

ſua natura degenerant, & pravam qualitatem ſive corruptelam contrahunt; primùm ob pravam viſcerum intemperiem, ut in leproſis, &c. Vel quia aduruntur, veluti quando bilis flava aut melancholia in atram bilem tranſmutatur, &c. Deindè quia in corpore putreſcunt; putreſcunt autem ſive calor eorum nativus à peregrino corrumpitur, Ubi vaſorum natura per perſpirationem, & ventilationem naturale temperamentum conſervare, & juxta morem humoribus dominari nequit; propter obſtructionem ipſorum vaſorum, conſtipationem pororum cutis, & plenitudinem vires gravantem. Tertiò pravitatem contrahunt humores, ubi ex alimentis corruptis, praviq; ſucci & qualitatis generantur: tandem quia contagione quadam ab aere vitiato, aliisque externis cauſis & inquinamentis corrumpuntur. His ſpeciebus cacochymiæ adduntur à nonnullis redundantia ſeroſi ſive aquoſi humoris & flatus.

Cauſa corruptionis humorum

Serum autem peculiaris humoris ſpecies non eſt, ut pituita: Nam quot ſpecies ſuccorum in venis continentur, tot ſpecies quoque ſeroſi humoris ſunt; & quilibet humor ſuum ſerum habet, copioſiſſimè tamen provenit in iis, quorum viſcera frigida ſunt, jecur aut lien obſtructum, ex multo potu aquæ aut cerevisiæ tenuioris, ac ex cibis aquoſæ ſubſtantiæ, ut ſunt fructus horarii, &c. Detinent in corpore vis retentrix robuſta, expultrix infirma, ſuppreſſio urinæ & conſuetæ evacuationis per ſudores, &c.

Cauſa redundantiæ ſeroſi humoris.

Flatus verò cruditatis ſoboles eſt. Nam generatur ab imbecillitate concoctricis ventriculi, materiam non perfectè tranſmutantis. Cauſa flatus eſt, debilitas caloris nativi in ventriculo contracta, ex intemperie frigida, ſine aut cum materia, vel per conſenſum ex obſtructione lienis & venarum meſeraicarum, &c. Materia ex qua fiunt flatus, eſt craſſa frigida genita vel intra corpus, ut humo-

Cauſa flatuum.

res crudi, pituitoſi & melancholici; vel extra, ut alimenta craſſa cruda, aut ſua natura flatulenta, qualia ſunt fabæ, caſtanea, bulbi, rapæ, &c. De generatione flatuum latiùs capite de vitiis concoctionis dicetur.

Redundantia humorum ſecundum regiones corporis.

His modis humorum quantitas & qualitas vitiatur. Verum redundantia illa, aliquando in toto corpore omnibusque vaſis continetur, interdum in una regione vel parte corporis. Regiones autem tres ſunt. *Prima* complectitur ventriculum, inteſtina, venas meſaraicas, lienem, & ſimam partem jecoris. *Secunda:* Vaſa corporis majora à ſima jecoris, ſcilicet, venam cauam, & arteriam magnam. *Tertia:* Venas & arterias minores, in ambitu totius corporis, & meatus partium. In ſingulis regionibus certa alimenti concoctio perficitur, & prior poſteriori ſemper alimentum præparat, ut alibi dictum eſt. Sed poſterior viciſſim prioris vitia corrigere nequit, quare in ſingulis regionibus ac etiam regionis partibus, pro varia partium conſtitutione, varia etiam excrementa oriuntur; omnium interiorum morborum cauſæ. Nam in prima concoctione, vitio ventriculi aut alimentorum, gignitur cruditas; & corruptio. Deinde in ſecunda concoctione, ex prava diſpoſitione hepatis, & miniſtrantium, ſcilicet, lienis & veſiculæ fellis, aut vitio chyli, ſanguis vitiatur: Unde Cacochymia biliosa, pituitoſa, vel melancholica in vaſis majoribus relinquitur.

Dupliciter coacervatur in parte materia vitioſa.

Præterea in tertia regione, ejuſq; ſingulis partibus, varia excrementa coacervantur, partium plerumque vitio, quæ alimentum ſuum non perfectè concoquunt & aſſimilant, nec excrementa ſua diſcutiunt & aliena expellunt, Nam coacervatur in parte materia vitioſa, vel per *Congeſtionem*, vel per *Fluxionem*. Per congeſtionem, quando in parte gignitur proprio illius partis vitio; ſcilicet, ob debilitatem

tatem virtutis concoctricis & expultricis. Per fluxionem verò; quia aliunde humorem ſuſcipit, ſive ab alia parte demandatur, & mittitur, vel partis mittentis ratione, vel recipientis, vel utriuſque. Verùm de his omnibus alibi latius agemus. Tandem ex tertia concoctione in partibus redundant interdum nonnulla, quæ vel naturalia ſunt, ut ſemen & lac, vel præternaturalia, ut pus & ſanies, quæ diu detenta in corpore, morbum efficiunt. Nam ſemen præter naturam detentum corrumpitur, & interdum calorem nativum ſtrangulat, peſſimaque ſymptomata inducit, *ut docet G. l. 6. de Locis. Affect. cap. 5.* Lac redundans in mammis non multò leviora mala inducit. Pus & ſanies in parte diu retenta exulcerat, & depaſcit, febremq; excitat, &c. Redundantiæ utilis ſucci, aut humorum opponitur Inanitio.

1. Per congeſtionem. 2. Per fluxionem.

Communiter Inanitio eſt abſentia vel defectus cujuſque corporis neceſſariò requiſiti ad ſanitatem conſervandam: requiritur autem ad ſanitatem debita quantitas ſubſtantiæ, partium ſolidarum, humorum & ſpirituum. Nam horum defectu ſanitas labefactatur. Verùm qui partes & ſpiritus reficiuntur & nutriuntur ex humoribus; Ideo per Inanitionem intelligimus hîc potiſſimùm defectum utilium humorum, undè non modò corpus extenuatur, ſed etiam ſubſtantia caloris nativi & ſpirituum diſſolvitur. Cauſa inanitionis eſt calida ſicca corporis conſtitutio, rara textura, acribus tenuibusque ſuccis referta, vis retentrix debilis, expultrix valida, copioſæ evacuationes tàm ſenſiles, quàm inſenſiles, aer calidus ſiccus, inedia aut victus tenuis, vigiliæ, exercitationes, aut labores immodici, curæ, ſolicitudines, ac in ſumma, quæcunque ſubſtantiam corporis humorum aut ſpirituum diſſipant aut conſumunt.

Inanitionis cauſa.

Cauſarum efficientiũ, alia eſt Primaria, alia adiuvans, alia ſine qua non.

Eſt præterea cauſarum efficientium, ut ad effectum concurrunt, alia differentia, nimirum, quod alia ſit *Primaria & principalis*, quæ propria ratione & per ſe ſola vim agendi habet; Alia *Adiuvans*, quæ propria quidem ratione, ſed non per ſe ſola agere poteſt, niſi cum primaria conjungatur. Quædam cauſa eſt *ſine qua non*, quæ nec propria ratione, nec per ſe ſola agit, ſed ab iis quæ agunt, ſejungi nequit. De cauſis morborum in ſpecie ſequenti capite dicemus.

Caput III.

De morborum cauſis in ſpecie.

Cauſa morborum partium ſimilarium.

De communiſſimis omnium morborum cauſis earumq; differentiis ſupra egimus, conſequens eſt, ut in ſpecie ſingulorum morborum cauſas ſeorſim proponamus, initio facto à morbis *ſimilarium partium*, quarum conſtitutio læditur, vitiato temperamento ſive proportione qualitatum, exceſſu unius aut duarum; unde octo intemperies, quatuor ſimplices, quatuor compoſitæ, cum vel ſine materiâ, ut jam dictũ eſt. Hic exceſſus à cauſis externis potiſſimùm oritur, aut per ſe, aut quatenus contentis vim inferunt, cauſamq; antecedentem in actum deducunt, quæ ad quatuor cõmuniſſima genera ſc. adhibenda, aſſumenda, agenda, & excreta retentaq; reduci poterunt.

Cauſa intẽperiei calidæ quinq;.

Ac primùm *deſcraſia calida* in parte aliquâ corporis vel in toto *quinque cauſæ* præcipuæ à Galeno numerantur, nimirum vicina & contactus rei calidæ. 2. Motus improbus. 3. Putredo. 4. Conſtipatio. 5. Aſſumpta, id eſt alimenta & medicamenta

ta calefacientia: Verùm hæ omnes pari modo non calefaciunt, ſed aliquæ tantùm per ſe immediatè; cæteræ, ut ad aliud reducuntur, quod actu ſuo vim calefaciendi obtinent. CAP. III.

Per ſe autem *vicinia & contactus rei calidioris* per continuam alterationem, qualitatem ſibi ſimilem corpori paullatim imprimit, ſive calidam intemperiem immediatè gignit, veluti aer ambiens ferventior vi ignis & radiorum ſolarium: mora in balneis diuturnior: item phlegmone, bubo, & ſimilia, à quibus continenter vicinis partibus calor diſtribuitur, & cordi interdum communicatur, undè febres. 1. *Contactus & vicinia rei calidæ.*

Deindè ſub *motu* omnia ea continentur, quæ à nobis geruntur & proveniunt, ut ſunt exercitia, labores, curæ, ſolicitudines, vigiliæ, & ex animi adfectibus inprimis ira. Excitat autem motus intemperiem calidam non per ſe immediatè, ſed ut calorem nativum quaſi ſopitum, nimia agitatione ſuſcitat & diffundit, ac primùm ſpiritus & humores, deinde partes ſolidiores accendit. Unde febres generantur, verùm ille motus, qui calorem nativum cum ſpiritibus non tàm ſuſcitat & diffundit, quàm diſſipat & diſſolvit frigidam aliquando ſiccam intemperiem introducit. 2. *Motus improbus*

Tertiò *putredo* vel eſt humorum in vaſis, undè febres putridæ, vel in habitu partium, ut quando tumor ad ſuppurationem deducitur, aut pars à ſepticis medicamentis corrumpitur. Putreſcunt autem humores in vaſis, ob plenitudinem, aut obſtructionem à craſſis humoribus impactis. Quæcunque verò putreſcunt teſte *Ariſt.* 4. *Meteor.* à ſua natura diſcedunt, & corrupto calore nativo præter naturalem acquirunt. Deindè in rebus externis, ut in ſtercore columbino videmus putredinem tantam vim caloris gignere, ut flammam interdum excitet & comburat. 3. *Putredo*

Quar-

CAP. III.

4. *Conſtipatio meatuum.*

Quartò *conſtipatio* eſt *pororum cutis & meatuum obturatio* à frigore condenſante, à balneis aluminoſis frigidis & ſimilibus. Hæc eatenus calorem non naturalem excitat, & febres gignit, quatenus tranſſpirationem impedit, ſive fuliginoſos vapores difflari non ſinit. Ut enim hypocauſtum calidũ redditur, ubi accenſi ignes, fores & feneſtræ occluduntur, ita corpus noſtrum incaleſcit obſtructis poris & viis per quas calidi vapores exſpirare debēt. Nam veſtes & ſtragula non aliter nos calefaciunt, quam quod exſpirationes calidas impediant, quæ alioquin exhalarent.

5. *Aſſumpta.*

Tandem *aſſumpta* ut ſunt cibus, potus & medicamenta nõ uno modo calidos morbos procreant. Quædam enim per ſe qualitate acri calidaque, ut eſus allii, potus vini aduſti; alia ratione quantitatis aut erroris alicujus Quantitas autem nimia alimentorũ, quia pabulũ calori ſuppeditat, aut quia obſtructiones & conſtipationes facit, calidos morbos procreat: Eodẽ modo, quantitas exigua, & inedia; quòd pabuli defectu, calor in ſolidas partes vehementius agat, aut quia in cholericis bilem accendit unde febres billioſæ. Aliquando errore victus, calidi adfectus excitantur, veluti, ſi quæ facile concoquuntur, poſt alios cibos ingerantur, longiori morâ corrumpi & putreſcere ſolent. Cum autem contrariorum effectuum contrariæ per ſe cauſæ ſint teſte *Ariſt. lib. de Ortu & Interitu*, cognitis cauſis per ſe diſcraſiæ calidæ, facilè erit per ſe cauſas frigidæ colligere. Frigidam autem intemperiem per ſe inducit quod frigidum eſt, immediatè ſive contactu ſuo refrigerat. Verùm quia multa refrigerant quæ per ſe frigida non ſunt, *omnia refrigerantia Galenus ad quinq; capita præcipua reduxit*: ut ſunt vicinia & contactus rei frigidæ 2. Aſſumptorum quantitas & qualitas. 3. Corporis raritas 4. Conſtipatio. 5. Motus immodicus, & ocium.

Frigidæ intemperiei cauſæ quinque.

Vici-

Vicinia & contactus rei frigidæ, item aſſumptorum & humorum frigiditas, immediatè intemperiem frigidam inducunt; cætera mediante alio aut quatenus, calorem nativum κτ μάρασμον diſſolvunt & minuunt, aut κτ σβέσιν ſuffocant & opprimunt.

1\. *Vicinia & cōtactus rei frigida.*

Deinde ut ignis marceſcit ſubtracto fomite; ita *calor nativus menuitur ſubtracto caloris pabulo, id eſt, exigua alimentorum copia, inedia & evacuationibus copioſis*: & ut ignis pluribus admotis lignis opprimitur & exſtinguitur; ita *calor nat. nimia alimentorum etiam optimorum copia ſuffocatur*, ſive ut *Hipp* 1. *Aphor.* à multis fomentis exſtinguitur: Idem faciunt cruditas, ingluvies, alimenta ſi non actu ſaltem poteſtate frigida.

2\. *Aſſumptorum nimis parva aut magna quantitas.*

Tertiò, ut flamma marceſcit aere ambiente nimis calefacto à calore externo vehementiori & validiori: ita *calor naturalis minuitur nimia raritate corporis, aut apertione pororum ab aere vel medicamentis calidis.* Nam raritas illa calorem nativum nimis exhalare & evolare ſinit.

3\. *Corporis raritas.*

Præterea ut eadem flamma extinguitur obſtructis fornacum foraminibus, aere circumfuſo nimis conſtipato; Ita *opprimitur calor nat. conſtipatione & condenſatione corporis.* Nam fuliginoſi vapores, qui per poros jamdiu concluſos exſpirare non potuerũt, calorem nativum interdum obruunt aliquando calor ipſe intro coactus & concluſus primùm efferveſcit, deinde abſumpto pabulo elangueſcit. Conſtipatio corporis duplex eſt, una pororum, & meatuum cutis, ab externis cauſis potiſſimum, ut aere frigido, balneis aſtringentibus, &c. Altera venarum & arteriarum à cauſis internis præcipuè, ut à plenitudine, vaſorum obſtructione & interceptione, quibus adduntur vincula partibus injecta diſtributionem caloris à corde impedientia. Hæ cauſæ ſi nullam tranſpirandi viam relinquant, calorem nat. penitus

4\. *Conſtipatio.*

Cap. III.

penitus obruunt, mortemque inducunt, conſtipatio tanta non ſit, exſpirationem vaporum tàm fuliginoſorum & acrium ab acribus humoribus, quàm halituoſorum & benignorum à bono ſanguine impedit. Sed ubi benignorum vaporum à bono ſanguine impedita tranſpiratio eſt, niſi accedat exercitatio, plethora oritur; ubi verò fuliginoſorum magna copia eſt, calor nat. plerumque opprimitur: ſin parva ſit, febris tantùm excitatur. Tandem ut flamma ad ſui incrementum eventilatione & motu indiget adventitio, ſed non immodico. Mam ſine omni motu langueſcit, & exigua flamma, ſi flabello leniter ventiletur, creſcit; ſin immodicè, diſſipatur & diſſolvitur: Ita *moderata exercitia nativum calorem conſervant; immoderata diſſipant & diſſolvunt, & ſubſtantiam ſpirituum & virium exhauriunt*, atque eâ ratione refrigerant. *Ocium verò & ſomnus calorem & ſpiritus torpeſcere ſinunt.*

3. Immodicus motus & quies.

Sicca diſcraſiæ cauſæ quatuor.

Tertiò *Cauſæ ſiccæ diſcraſiæ alia per ſe exſiccant, alia tantùm quia humores & humiditates diſſolvunt & minuunt.* Ac *primùm* ex iis, quæ admoventur, exſiccant, aeris ſicca conſtitutio, balnea ſulphurea, ſalſa, aluminoſa. *Deindè* ex aſſumptis medicamenta & alimenta ſiccantia, ut ſunt ſalſa, acerba, item calefacientia, quæ humores diſſolvunt, nimirum acria, præterea ſitis, & alimenti paucitas. *Tertiò* nimis verò Venus immodica, ac ſiccorum quoque humorum ſcilicet bilis retentio, ſiccos morbos producit, item obſtructiones & quæcunque diſtributionem ſanguinis impediunt, unde partes defectu alimenti marceſcunt. *Tandem* ex agendis, longæ & vehementes exercitationes, curæ, ſolicitudines, dolores, vigiliæ, &c. exſiccant, quatenus ſpiritus exhauriunt ac fomitem caloris nat. diſſolvunt & diſſipant, ac in ſumma corpus ſuâ natura ſiccum

in

in ſiccam intemperiem facilè incidit, non ſolùm nimio uſu rerum exiccantium, ſed etiam ſi plus è corpore tranſpiret quàm nutriatur, & præſerrim ſi acceſſerint curæ, labores, vigiliæ immodicæ, &c.

Cap. III.

Humida diſcraſia cauſa quatuor.

Humidæ diſcraſiæ cauſa primùm in iis, quæ admoventur ſunt, aer humidus ex pluvia, & vento auſtrino, balnea aquæ dulcis præcipuè à cibo, frictiones molles. *Secundò* ex aſſumptis, alimenta & medicamenta humectantia, potus longior imprimis aquæ, ciborum copia, &c. *Tertiò* excretio humorum ſiccorum, & retentio humidorum nimirum pituitæ. *Tandum* ex agendis, ocium, ſomnus, lætitia, animi tranquillitas, mollis educatio, motio mediocris poſt cibos.

Compoſitarum intemperierum cauſa.

His modis diſcraſiæ ſimplices oriuntur, *compoſita verò intemperies compoſitas habent cauſas*, & quot modis complicantur cauſæ, tot modis ſimplices diſcraſiæ. Quare ſi calida cauſa & ſicca ſimul in eodem coeant, calidus ſiccusque morbus concitatur. Eadem in cæteris cauſis non contrariis ratio eſt, unde intemperies compoſita calida humida, frigida ſicca, frigida humida. Verùm non rarò contingit, ut contrariis ex cauſis corpus ex æquo lædatur & ſimul à calido & frigido, vel à ſicco & humido afficiatur, unde inæqualis intemperies oritur. Diſcraſiæ compoſitæ aut ſine materiâ & antecedente causâ ſunt; aut cum materiâ: quæ ſine materiâ, cauſas habent compoſitas de his, quas retulimus: quæ verò cum materia, unam habent cauſam immediatam, humorem aliquem, qui pro natura ſua corpus alterat: & interdum cum tumore præter naturam complicantur, aliquando ſine tumore ſunt. Nam ubi humor præter naturam in parte coacervatus & impactus eſt cum diſtenſione, oritur tumor præter naturam; ubi ſine diſtenſione in cavitate aut ſubſtantia partis tantùm collectus eſt, pro ſua

Cap. III.

natura intemperiem cum materia producit: Veluti ſanguis, calidam humidam, pituita, frigidam humidam; bilis calidam ſiccam melancholia frigidam ſiccam; mixti humores mixtam & inæqualem intemperiem.

Cauſa tumorũ præter naturam.

Congeſtio.

Tumores autem qui cum diſcraſiis compoſitis & inæqualibus ſæpè complicantur, ab humoribus in parte coacervatis diſtenſionemque facientibus gignuntur. Coacervatur humor copioſus in parte duobus modis: primò *congeſtione*, quando in ipſa parte gignitur & colligitur: deinde *fluxione*, quando aliunde in partem affectam confluit. Congeritur in parte humor, aut quia alimentum non ritè concoquitur, nec in ſubſtantiam partis convertitur; aut quia excrementa in concoctione in redundantia nõ excernuntur & diſcutiuntur. Quod autem in ſubſtantiam partis non convertatur, fit aut ex imbecillitate facultatis concoctricis, aut vitio alimenti attracti: quòd verò pars non ritè excrementa ſua expellat, ob imbecillitatem excretricis facultatis evenit; aliquando ob obſtructionem, aut conſtipationem meatuum per quos exerementa exacuari ſolent.

In fluxione quatuor conſiderantur.

In fluxione autem, quæ nihil aliud eſt, quam motus materiæ ab uno membro in aliud, *quatuor conſiderantur. Primò* membrum mittens ſive mandans terminus à quo: *Secundò* membrum recipiens, terminus ad quem: *Tertiò* materia ipſa quæ movetur: *Quartò* ſpatium & via per quam.

1. Materia

Materia per ſe non movetur niſi tenuior ſit, ac viæ patentes ac proclives, ſed ab alio potiſſimùm concitata, & vel à membro mandante per ὦσιν pulſionem, vel per ἕλξιν. A mandante verò pellitur vi facultatis expultricis irritatæ nimia copia aut qualitate materiæ. Naturaliter vero partes nobiliores & robuſtiores ad ignobiliores & imbecilliores materiam inutilem ſemper deponunt, niſi impedian-

2. Pars mandans

tur:

Cap. III.

tur: proinde quod ab omnibus robuſtioribus partibus expellitur, & nullibi conſiſtere queat, ad omnium imbecillimam & debiliſſimam partem cutem ſcilicet tandem pervenit.

3. Pars recipiens.

A membro recipiente attrahitur humor, præcipuè ob calorem non naturalem, minùs propriè ob dolorum quatenus dolor fluxiones concitat, vicinasque partes commovet, ut ſpiritum & ſanguinem tanquam auxiliares copias ad partem dolentem transmittat. Suſcipit vero in ſe pars humorem influentem ratione imbecillitatis ſive illa nativa, ſive adſciticia ſit: deinde ratione laxitatis meatuum: tertio ſitus declivioris & conſenſus cum parte mittente. Redundat quidem materia copioſa in membro mittente per congeſtionem, vel per attractionem aut transmiſſionem, ſed in eo non retinetur; verùm ubi moleſta eſſe ceperit, vi & robore expultricis facultatis in partes imbecilliores extruditur, ac ut extrudi queat, conferunt materiæ tenuitas, viarum proclivitas & rectitudo, meatuum amplitudo. Quando autem in parte aliqua humor per congeſtionem vel affluxionem collectus fuerit, eique impactus, à ſua naturâ neceſſario diſcedit, & aliquo modo corrumpitur aut putreſcit: interdum malignitatem aliquam acquirit, ac ſimul proprium partis nutrimentum, aliquando etiam partem ipſam in ſuam naturam convertit. Atque hinc intelligitur, quare morbi nonnulli ex intemperie cum materia intermiſſionem habeant, ſtatisque periodis & temporibus recurrant, nimirum quia pars æquali tempore æqualia excrementa congerit aut aliunde ſuſcipit.

Quatuor viæ.

Cauſæ tumorum in ſpecie.

Differentiæ tumorũ

Hoc modo per fluxionẽ vel congeſtionẽ tumores gignũtur. Tumores præter naturã, hîc tantũ intelligo, qui fiunt ab humore parti impacto: Nam tumores dupliciter oriũtur, uno modo ex humore im-

 pact.

Cap. III. pacto, alio ex decubitu partis, ut ἐντεροκηλή, &c. Illi propriè ſunt intemperies compoſitæ cum aucta magnitudine, & ſolutione continui. Differentiæ & ſpecies horum tumorum oriuntur ex differentiis humorum. Humores autem quatuor ſunt: ſanguis, cholera, melancholia & pituita, quorum quilibet in parte vel ſincerus eſt, vel alteri permixtus, vel naturalis vel non naturalis.

Tumores exquiſiti. φλεγμονή. Primum igitur omnes tumores, quibus adeſt dolor & fervor, Græci φλεγμονὰς communiter appellant. Propriè tumor ex ſanguine ſincero calidus rubens, renitens cum dolore pulſatorio rio φλεγμονὴ vocatur. *οἴδημα,* Deinde ex pituita ſincera in toto corpore fit Anaſarca in parte aliqua œdema tumor frigidus, laxus, mollis, indolens, albi coloris. *ἐρυσίπελας σκίῤῥος* Tertiò ex bile flava generatur eryſipelas, ardor cum dolore pungente in ſummam cutem effuſus; Ex humore melancholico naturali ſincero generatur ſcirrhus exquiſitus tumor, durus, concolor, doloris expers, ac etiam in cute maculæ nigræ, quæ Melaſmata dicuntur & vitiligo nigra.

Tumores illegitimi Ex humoribus naturalibus non ſinceris ſed permixtis oriuntur illegitimæ ſpecies tumorum, veluti ſi ſanguini redundanti miſceatur bilis, aut pituita phlegmone eryſtpelatodes, aut œdematodes: ſi bili redundanti permiſceatur ſanguis, aut melancholia eryſipelas phegmonodes, aut ſcirrhodes, eadem in cæteris ratio eſt

Furunculus. Ex his humoribus ut à naturæ modo recedunt, excitantur cæteræ ſpecies tumorum, veluti à ſanguine craſſo furunculus, tuberculum durum ovi columbine magnitudine cum ingenti dolore, *Carbunculus.* deinde ex craſſo, aduſto, corruptoq; ſanguine, qui plerumque venenatam qualitatem aſſecutus eſt, carbunculus, tumor ferventiſſimus cum ulcere cruſtaceo.

Ex

Ex pituita non naturali variæ ſpecies tumorum excitantur: ſub pituita non naturali comprehendimus hîc aquoſos & ſeroſos humores, deinde flatus & flatulentos humores, tertiò pituitam ſalſam, quarto craſſam & mucilaginoſam, tandem gypſeam. A ſeroſis humoribus fiunt tumores ſeroſi, ſub quibus continetur aſcites, ex flatibus ἐμφυσήματα. Ex pituita ſalſa nitroſa ſcabies in corpore Achores tumores cum parvis ulceribus ex craſſa mucilaginoſa corrupta, abſceſſus illi, in quibus aliquid melli, pulticulæ, aut ſevo ſimile apparet, unde meliceride Atheromata & ſteatomata vocantur, ex craſſa ſalſa pituita ulcera fiſtuloſa; ex pituita gypſea genus Scirrhi minus exquiſitum, ſub quo continetur ſtruma ex materia craſſa collecta inter cutem & aſperam arteriam; Deinde ganglion tumor durus circa articulos; & glandula circa adenes: item verrucæ & clavi.

CAP. III.
Tumores ex pituita nō naturali.
Aſcites.
ἐμφύσημα.
Achores.
Meliceri-*des.*
Atheromata.
Steatomata.
Scirrhus nō exquiſitus
Struma.
Ganglion.
Glandula

Præterea bilis non naturalis craſſa mordax cutem exedens, herpetem exedentem; tenuis minus acris herpetem miliarem à puſtulis exiguis frequentibus, quæ milio ſimiles ſunt; quibus cognatæ ſunt φλυκταίναι puſtulæ ex ferventiſſima bile, flava bilis aduſta: ulcera cancroſa & φαγέδαινα excitat. Sed hi affectus ad atram bilem potius referuntur.

Tumores ex bile non naturali.
Herpes.
φλυκταίναι.
Vlcera cancroſa.

Melancholia autem non naturalis, ſive atra bilis gignitur ex aduſtione vel melancholiæ naturalis, vel bilis flavæ, vel ſanguinis, peculiariter ſanguis dum aduritur pars tenuior in bilem flavam, pars craſſior in atram tranſit, ex hac carbunculi fiunt, ut jam dictum eſt. Ex atra bile craſſa corrupta in habitum totius corporis effuſa Elephantiaſis; in parte cancer generatur; ex atra minus craſſa & corrupta impetigo & pſora Græcorum, atra ex aduſtione bilis flavæ, ulcera cancroſa & depaſcentia efficit.

Tumores ex melancholia non naturali.
Cancer.
Impetigo.

Tumores partium. Hæc ſunt præcipua tumorum præter naturam genera, quę pro partis ratione interdum denominantur. Nam phlegmone oculi, ophthalmia; faucium, Angina; pulmonum, peripneumonia; pleuræ, pleuritis; glandularum poſt aures, parotis dicitur, &c. *Bubo. Phyma Phlegethlon.* Item inflammatio adenum & propriè in inguine bubo; quæ ſi ex puro ſanguine ſit, & ad ſuppurationem tendat Phyma; ſi aliquid bilis permixtum habeat phlegethlon appellatur: ſimiliter ſeroſus tumor ſcroti, hydrocele; flatulentus tumor abdominis, tympanites nominatur, &c.

Moborum partiũ organicarum cauſa. Conſequens eſt ut ad cauſas *morborum organicarum partium* perveniamus, initio facto à morbis conformationis, qui vel ſunt in figura, vel ſuperficie, vel cavitatibus & meatibus. Oritur *figuræ vitium* multis modis. *Figuræ vitiatæ cauſa.* Primùm, in ipſo utero & in primâ conformatione partium, ob imbecillitatem facultatis formatricis ſive motum naturalem ſpermatis impeditum, vel vitio materiæ in quantitate & qualitate, aliquando errore aliquo, à cauſa externa comprimente. Deinde in ipſo partu vitiatur figura, quando ſuſcipitur, & ob infantis magnitudinem, & viarum anguſtiam, ubi cum difficultate extrahitur. Præterea à partu figura vitiatur, vel in tenellis adhuc, vel in iis qui firmâ ætate ſunt: tenellis, quia membra adhuc mollia & flexilia ſunt, diſtorquentur facilè, ſi alia à nutrice arctius deligentur aut inæqualiter tendantur; alia leviora relinquantur, item ſi nimis citò ingredi permittantur, vel ſi crura intrò diſtorqueantur, pedes extra, ut in variis & varis, aut contra, ut in valgis. Diſtorquentur membra, & figura naturalis partium tàm in infantibus quàm ætate provectis mutatur, primùm, a vi aliquâ externa frangente, comprimente, collident: ſecundò erroribus ipſius laborantis, aut alterius, ut Medici, qui colliſa, confracta & luxata

vitio-

vitioſè reponit: tertiò ob nimiam copiam & inopiam alimenti, ſicut iis evenit, qui aut nimium craſſi facti ſunt, aut jam contabuerunt, ſive in unâ corporis parte ſive in toto, ut in phthiſicis; item ob materiæ craſſitiem & ſiccitatem, ut in Elephantiacis. Tandem ex accidenti propter alios morbos veluti ob diſtenſionem, reſolutionem, aut ſectionem per tranſverſum, nervorum, tendinum, & muſculorum figura vitiatur. Reſoluto enim & ſecto per tranſverſum nervo aut tendine, pars à contrariis muſculis illæſis attrahitur: diſtenſio verò ſive ſit ex convulſione ſive ex inflammatione ſive cicatrice durâ, partem proximam tendit attrahitque, atque ita figuram membri pervertit. Huc referuntur luxationes articulorum aliaq; ſtructuræ vitia.

Secundus *morbus conformationis*, eſt ſuperficiei aſperitas vel lævitas non naturalis actionem lædens. Exaſperatur autem pars præter naturam à materiâ acri abſtergente & abradente, ſuperficiem inæqualem reddente. Ea materia interdum eſt cibus: potus, aut medicamentum, plerumque humor aliquis, nimirum pituita ſalſa, flava bilis, vel atra, corrupta, à quibus inteſtina non rarò exaſperantur & exulcerantur: quæ enim exaſperant, ſi invaluerint exulcerare & corradere ſolent. Huc addi poterunt vapores acres, item pulveres & fumi, à quibus oculi & fauces non rarò exaſperantur. Lævitas fit quando omnes ſuperficiei particulæ æquantur, quod duobus modis contingit, vel cum aliquid iis dicitur, quæ inter ſe diſſident, vel quando detrahuntur particulæ, quæ præ cæteris eminent. Hoc autem detergentibus fit, licèt detergentia exaſperandi vim habeant; illud ab humoribus pinguibus, lentis & humectantibus.

Cauſa morborum conformationis.

Cauſæ apertionis meatuum & cavitatum.

Præterea *vitia in meatibus ſunt dilatatio & anguſtia*, ſub meatibus comprehendimus hic non ſolum venas & arterias, in quibus continetur ſanguis, ſed etiam omnes cavitates ſinus & canales, ac etiam parva foramina & poros. Apertionis autem & dilatationis meatuum cauſæ ſunt plures. Nam laxantia emolliendo, & rarefacientia externuando dilatant: amara & acria incidendo expurgandoque orificia vaſorum aperiunt; ac non rarò expultrix vehementius concitata copiâ & qualitate contentorum, vaſa nimium dilatat & orificia recludit: interdum retentrix imbecillis, orificia non benè claudit: aliquando non accedit, quod ſecundum naturam vias claudere debet, ut ſi in cerebrum non aſcendant vapores à quibus ſomnus. Ex vaſe aperto humor contentus effluit; effluit autem ſanguis ex vaſis tribus modis, uno per ἀναστόμωσιν, id eſt orificiorum vaſorum apertionem à cauſis jam enumeratis, deindè per διαπήδησιν, dum per tunicas vaſorum tranſcolatur ob humoris contenti tenuitatem, & vaſorum raritatem & laxitatem, tertiò per διαίρεσιν, qualis eſt ruptio, ſectio, eroſio vaſorum, quæ ſpecies morbus conformationis non eſt, ſed ſolutæ unitatis.

Cauſæ anguſtiæ meatuum.

Anguſtiæ & occluſionis meatuum plures ſunt differentiæ pro varietate cauſarum, ut alibi dictum eſt. Nam ſubſidentia oritur, quando latera meatuum contrahuntur vel coincidunt: contrahuntur ab adſtringentibus, refrigerantibus, vel ſiccantibus; coincidunt ob evacuationem eorum contentorum, quæ in meatu contineri debent. Secundò, coaleſcentia fit ulcere, vel vulnere, quando interiores ſuperficiei partes adhæreſcunt & conglutinantur. Tertiò, conſtipatio à quocunque tumore vel tuberculo in ſubſtantiâ partis, meatum interiorem occupante,

pante. Quartò obſtructio ab humoribus viſcoſis & lentis, meatui impactis: item à lapide, grumo, & ſimilibus. Poſtremò, compreſſio fit à quocunque extrinſecus conſtringente & comprimente, ut ſunt vincula, tumores comprimentes. His additur in veſica & ſimilibus organis nimia diſtentio, ut inde meatus ſeu orificium ejus occludatur, & corpus ſeſe contrahere, aut à ſe expellere nequeat. Diſtentio iſta oritur vel à tumore tendente & contrahente ſubſtantiam vaſis, & potiſſ. cervicem ejuſdem, vel à copia humoris cavitatem replentis, quod illis accidit, qui urinam diutiùs, quàm par eſt, retinent. Oritur autem coarctatio vel meatus anguſtia aut occluſio aliquando in utero, errore formaticis; plerumque poſt.

Cauſa morborum in magnitudine. Secundum genus morborum organicorum eſt *magnitudo præter naturam aucta vel diminuta*. Aucta magnitudo partis ex rebus ipſis naturalibus ſervatâ debitâ figurâ, à copiâ vtilis materiæ & virium robore oritur; at aucta magnitudo ex rebus non naturalibus, ut tumores præter naturam ex aliis cauſis provenit. *Cauſa omnium tumorum.* Nam partes tumidæ redduntur ſive præter naturam tumorem contrahunt, vel ob coacervationem inutilis humoris in ſubſtantia partis, ut in inflammatione, œdemate, &c. vel per decubitum partis unius in alterius cavitatem, ut tumor ſcroti in Enterocele; inguinum in bubonocele, &c. *Cauſa tumorum ex decubitu partis.* Illud genus tumoris eſt aucta magnitudo cum intemperie, de cujus differentiis & cauſis ſupra dictum eſt. Decumbit verò pars in cavitatem alterius eam mole ſua diſtendens, quia à loco ſuo excidit ruptis aut laxatis ligamentis aut membranis. Quare reſpectu partis, quæ intumeſcit ejuſmodi morbi erunt in magnitudine aucta; reſpectu verò partis, quæ illabitur, morbi in ſitu. Minuunt verò magnitudinem virium imbecillitas, & penuria

CAP. III.

materiæ utilis, ſcilicet ubi plus digeritur, quàm apponitur, idem ſectio, uſtio, putrefactio, frigus, &c.

Tertiò *morbus numeri* in exuperantiâ & defectu rei alicujus præter naturam conſiſtit ab ortu, vel poſt. Exuperantia autem morbifica non eſt rei naturalis, quæ actionem non lædit, ſed non neceſſariarum rerum, vel adhærentium illis, quæ in naturali habitu ſunt ſub naturali ſpecie, ut polypus, pterygium, &c. vel toto genere præter naturam, ut calculi & ſimil. Omnis autem exſuperantia oritur à validâ virtute expultrice, & ſuperfluitate materiæ. Verùm quæ ſub naturali ſpecie partibus adhærent, ex redundantiâ materiæ utilis oriuntur, quæ toto genere præter naturam ſunt, ex inutili materiâ. Defectus autem rei naturalis ex toto vel parte cauſæ ſunt, putredo, ſectio, uſtio, nimia refrigeratio, &c.

Cauſa morborum numeri.

Tandem *vitiata ſtructura in connexione ſive conſenſu* eſt, quando ea uniuntur vel disjunguntur, quæ uniri aut disjungi non debent: & in ſitu, quando è naturali loco pars abit. Abit autem pars à loco naturali, ruptis & laxatis vinculis quibus continetur: aut abrupto meatu, ut in ἐπιϱοκήλη procidentiâ uteri, & ſimil. Item intentis & contractis ligamentis, ut in uteri aſcenſu & declinatione. Contrahuntur autem ligamenta, ſi nimio humore repleantur aut exſiccentur; laxantur autem ab emollientibus: rumpuntur ab iis, quæ unitatem ſolvunt. Denique à vehementi motu, à caſu & compreſſione partes à ſuis ſedibus removentur, & viſceris alicujus fibra complicatur. Articulis verò luxatio accidit, nonnunquam à motu violento & contorſione, aliquando ab articulorum immodicâ humectatione, totam articulationem lubricam reddente & lignamenta laxante. Interdum articuli ipſi ſuis ſedibus excidunt, ubi ſuſcipientis cavitas debito anguſtior eſt, ob tumorem vel caſtum circa articulum; aut

Cauſæ morborum in conſenſu & ſitu.

laxior

laxior debito, ob id quia ſinuum ſupercilia circumfranguntur, ac cotylæ ab ortu minus capaces aut penitus in ſuperficie factæ fuêre. Connexio partium vitiatur, ſi, quibus continentur, ligamenta relaxentur, contrahantur, aut abrumpantur, &c. Coaleſcunt verò, quæ coaleſcere non debent, ulcere, vulnere, & ſimilibus.

Cauſa ſolutionis cõtinui.

Ultimum genus morborum tàm ſimilaribus, quàm diſſimilaribus commune eſt *unitatis ſolutio*, cujus variæ ſunt differentiæ pro cauſarum diverſitate. Cauſæ autem vel externæ, vel internæ ſunt, quæ omnes ad quatuor genera reducuntur, ſcilicet 1. adincidentia. 2. erodentia. 3. frangentia & contundentia. 4. diſtendentia & diſrumpentia. Sub incidentibus continentur quæcunque vulnerant & pungunt, ſive cæſim vel punctim partem dividunt, qualia ſunt acuta corpora & tenuia, ut gladius, ſica, &c. Item morſus ferarum, & ſimiles cauſæ externæ. Erodunt & exulcerant propriè acria & mordacia, ut ſunt medicamenta cauſtica ſeptica & acria, ignis, &c. ex cauſis internis, humores corrupti acres & putridi, ut bilis flava atra, pituita ſalſa, &c. Contundunt & frangunt cauſæ tantùm externæ, item corpora gravia, obtuſa & dura, diverſâ tamen ratione. Nam dura, obtuſa, propriè ea frangunt, quæ tactui non cedunt, qualia ſunt oſſa. Contundunt verò & collidunt, quæ tactui & impreſſioni cedere poſſunt, ut ſunt mollia. Huc referuntur caſus ab alto, percuſſiones, ſaltus, lucta, &c. Tandem diſtendunt, diſrumpunt, & convellunt quæcunque partem nimium replent, ut flatus aut humores impacti unde tumores: deinde quę nimium evacuant & contrahunt. Fit autem convulſio propriè dicta teſte Hippocrate, à repletione; vel inanitione. Præterea quædam quoque diſtrahendo & lacerando continuum diſſolvunt & diſrumpunt, ut violenta tractio partis fune aut loqueo, &c.

Hæ

Cauſa different. accidentaliũ. Hæ ſunt ſimplicium morborum cauſæ primariæ; Compoſitorum verò morborum cauſæ ex his ſimplicibus componuntur & intelliguntur. Reſtant *cauſa differentiarum accidentalium*, quæ morbum, morbi cauſas, & ſubjecta conſequuntur.

Cauſa morbi parvi & magni. Ac primùm, cum *Omnis morbus magnus aut parvus* dicatur, ex effectus quantitate, cognitâ propriâ cujuſque affectus cauſâ facilè erit intelligere cauſam magnam vel parvam, affectum abſolutè parvum vel magnum ejus generis facere poſſe. At ratione loci & functionis læſæ interdum fieri ſolet, ut effectus magnus dicatur, qui ſuâ naturâ parvus ſit, cauſamq́; debilem habet, ut alibi dictum eſt.

Cauſa morbi brevis & longi. Secundò, *morbus brevis* dicitur, qui celeriter ad terminum ſanitatem vel mortem tendit, nimirum qui citò vincit, aut vincitur: contra *longus* qui tardè. Quòd citò vel tardè à naturâ vincatur, aut naturam vincat cauſæ ſunt, primò, ipſius morbi forma vel natura: ſecundò magnitudo morbi: tertiò vehementia cauſæ morbificæ: quartò partis affectæ conditio & totius corporis diſpoſitio: tandem robur virium & imbecillitas. Verùm in ſalutaribus & lethalibus morbis eadem ratio non eſt. nam quò lethalis morbus major eſt, eò ſemper brevior, minor eò longior. In ſalutaribus contrarium non rarò evenire ſolet. Deinde in lethalibus, quò virtus imbecillior, eò morbus brevior, & quò robuſtior eò longior. In ſalubribus ſemper contrarium eſt. Verùm de his in Prognoſticis dicetur.

Cauſa morborum acutorum, continentium, intermittentium. Ex prædictis intelliguntur *cauſa morborum acutorum*, qui ſimul breves & magni ſunt, ac quatuor univerſalia tempora celeriter & cum vehementiâ percurrunt. Ea univerſalia tempora, ut alibi dictum eſt, Galeno motiones cauſarum morbificarum dicuntur. nam ex motionibus cauſarum oriuntur & dependent. Hæ motiones ſi continuæ fuerint,

rint *morbus* erit *continuus*; ſin interruptæ, *morbus* erit *intermittens*. Nam ubi cauſa morbifica unica eſt, & ex tota materia actu ſimul, continenter movet, morboſquè continuos facit ſine ullis periodis. Sin materia tota ſimul non ſit, nec tota ſimul ſe commoveat, ſed certis quibuſdam periodis ad partem affectam confluat, aut per congeſtionem in parte colligatur, ſimilem motum efficit nimirum non abſolutè unum, ſed pluribus periodis diſtinctum; vel ſine intermedia quiete, ut in tertiana continua, vel cum intermedia quiete ut in febribus intermittentibus, Epilepſia, Cephalea, & ſimil. Quomodo verò colligatur parte humor, ſupra dictum eſt.

Tertiò, *morbi moris ſive maligni* à malignis *benigni* à benignis oriuntur. Malignæ autem ſunt cauſæ, quæ non ſolùm natura ſua vehementer agunt; ſed etiam quæ latentem lædendi vim habent, ut venena; bilis atra, & flava aduſta; ac in ſummà omnes penè humores putredinè corrupti. Nam quò humor à natura ſua magis immutatur, eò malignior eſt. Fit tamen ut eadem cauſa rationè partiū diverſarum, nunc benigua, nunc maligna dicatur, veluti punctio partis carnoſæ benigna, partis nervoſæ maligna judicatur.

Quartò, *abſolutè ſalutaris morbi cauſa* ſunt quæ naturæ aut artis opera planè vincuntur; contra *abſolutè lethales*. quæ naturam planè proſternunt. Proſternunt autem àut ſua natura & facultate; ut venena & maligni humores: aut magnitudine, ut vehementiſſima refrigeratio: aut partis ratione quam afficiunt. ut apoplexia: Item levis affectio in principe parte, & præcipuè corde lethalis eſt; at magna, parte ignobili abſolutè lethalis non eſt, ut podagra, elephantiaſis: his adde virium robur & debilitatem. Morbus verò ſecundùm quid ſalutaris vel lethalis cauſam habet materiam, quæ permutatione

tione ſua affectum alium curabilem vel incurabilem relinquit.

Cauſa morborum in habitu & habitudine, &c.

Præterea, morbus factus nullam antecedentem cauſam ſive προκαταρκτικὴν actu conjunctam habet; ſed ea præfuit morbumque perfecit. At fientes morbi ejus modi cauſam neceſſario requirunt. Deinde *morbi in habitu* à cauſâ validâ & durabili oriuntur, quæ morbum planè abſolvunt; contra *morbus in habitudine*. Inæqualis morbus, qui inæqualiter partes afficit in quibus conſiſtit, cauſas habent, quæ non ex æquo omnes, quas lædunt, membri partes afficiunt; vel quæ contrariis motibus infeſtent, contrariæque ſunt, qualis affectus eſt in comate vigilante. Cauſæ morborum æqualium omnes partes ex æquo afficiunt, & contrariæ non ſunt. De cauſa morborum per ſe, & ex conſenſu, item primariorum & ſecundariorum in primo capite dictum fuit.

Cauſa morborum communium.

Tandem in morbis publicè graſſantibus, autea illa Hippocratis regula *libr. de Nat. Hum.* obſervanda eſt: Cum unâ ægritudine plures eodem tempore homines ſine diſcrimine corripiuntur: nimirum juvenes, ſenes; fœminæ, mares; temperantes & intemperantes & diſſimili victu utentes, cauſam ad id rejicere debemus, quod maximè commune eſt, & quo omnes utuntur. Id autem eſt aer ambiens, quem accipimus reddimusque, interdum ipſa aqua, præcipuè in Endemiis morbis. Quando vero eodem tempore plures diverſi morbi gignuntur, cauſa ſine dubio eſt propria cujusque victus ratio. Vitiatur autem aer in Endemiis, vitio ipſius loci à pravis vaporibus perpetuo exhalantibus ex terra vel aquis. At in morbis Epidemiis, qui certo tempore ſæviunt, inquinatur aer potiſſimum ſyderum maligno influxu, & perniciosâ qualitate cœlitus demiſſâ, ac pravâ temporum con-

conſtitutione: interdum cæde hominum, ſordibus & ſimilibus inquinamentis ex terra vel aqua. Cæterarum differentiarum cauſæ ex ſe facilè intelliguntur. CAP. IV.

CAPUT IV.

De Symptomatibus & Symptomatum differentiis.

TErtium genus rerum præternaturalium eſt, quod morbum umbræ ritu conſequitur, & à Medicis σύμπτωμα propriè vocatur. Sumitur autem vocabulum Symptomatis non uno modo: Nam ſi vocis ſignificationem ſpectes, quæ Latinis eſt concaſus, à συμπίπτω, i. ſimul cado, nihil aliud erit, quàm συμβεβηκώς, à συμβαίνω, quod idem ſignificat: quare quicquid alicui accidit, aut aliud conſequitur, ſive ſecundum, ſive præter naturam, ipſius σύμπτωμα dici poterit. Nihilominus uſus invaluit, ut à Medicis id ſolũ latiſſima quoque ſignificatione dicatur Symptoma, quod animato corpori præter naturã ineſt. Nã à *Galeno* 1. *de Sympt. diff. cp.* 2. Symptoma bifariam accipitur: Uno communiter, ut omnia ſine diſcrimine complectatur, quæcunque animali præter naturam accidunt. Qua ſignificatione non ſolum morborum accidentia, ſed etiam omnes morbi, morborumque cauſæ ſymptomata dicuntur.

Symptoma large ſumptum quid ſit?

Alio propriè & ſpeciatim accipitur, ut à morbis, morborumque cauſis diſtinguitur, pro eo tantùm, quod morbos propriè conſequitur, aut à morbis provenit: Unde alio nomine ἐπιγέννημα, id eſt, ſuper-

Quid propriè ſymptoma.

Cap. IV.

ſuperveniens & ſupergenitum vocatur. Nam ut alibi dictum eſt, conſtitutio ipſa, quæ primùm actionem lædit, morbus eſt; quod morbum producit, ipſius cauſa: quod morbum conſequitur, ſymptoma propriè dicitur, à nonnullis ἐπιγέννημα.

Definitio ſymptomatis.

Quare σύμπτωμα propriè erit affectus corporis viventis præter naturam, morbum umbræ ritu conſequens. Affectum dico, non propria ſignificatione, ut in morbi definitione, ſed communi, ut tam affectionem, quàm affectum propriè dictum comprehendat, cum nullum magis accommodatum genus dari queat. Nam nonnulla ſymptomata propriè effectus ſunt, & permanentiam habent, ut qualitas mutata: alia affectiones tantùm, quæ in motu conſiſtunt, ut delirium, tremor & ſimilia. Deinde ſubjungitur, morbum immediatè conſequens, ut diſcernantur ſymptomata ab iis actionibus & operibus, quæ ſolius naturæ ſunt, non irritatæ à morbo, aut cauſa morbifica, ut ſunt copioſæ excretiones, quæ fiunt virtutis robore. Nam ubi nullus eſt morbus in facto, aut fieri, ibi propriè ſymptoma non eſt. Nihilominus nonnulla ſymptomata opera naturæ dicuntur, ut criticæ evacuationes: alia morbi, ut convulſio, evacuationes ſymptomaticæ, &c. nonnulla utriusque, ut tremor. Verùm illa quæ naturæ opera dicuntur, licèt naturæ conferant, & robur ejusdem arguant, eâque ratione ſecundùm naturam dici queant: quia tamen fiunt vi naturæ, irritatæ à causâ aliquâ morbificâ, meritò ſymptomata vocantur. Nam non fierent, niſi naturâ à illâ cogeretur aliquid agere & movere. Præterea vocabulo morbi intelligimus non ſolùm morbos factos, ſed etiam fientes aliquando, & ex conſenſu: ut ſi viſus obſcuretur ob vapores à ventriculo aſcendentes, ſymptoma quidem

dem eſt, non tam oculorum, quàm ventriculi. Verùm à ſymptomatibus propriè dictis, naturales impotentias diſtinguimus, ut ſunt fruſtrationes facultatum ab errore externo, ſive ratione objecti. Veluti ſi cruditas in ventriculo oriatur, ſive concoctio aboleatur, ob nimiam alimenti ingeſti copiam, aut alienam naturam, ſymptoma aliquandò dicitur, licèt propriè naturalis impotentia ſit, & ratione objecti tantùm eveniat. Nam quando aſſumpta inconcocta in ventriculo permanent, non vitio ventriculi, ſed ipſorum aſſumptorum, læditur quidem actio ventriculi, ſed non præter naturam. Nam præter naturam non eſt vinacea, lapillos, &c. non concoqui in ventriculo, quia ſecundum naturam illis concoctio non competit. Quare actio hoc modo læſa præter naturam non erit, & proinde nec ſymptoma propriè. Deinde ratione rei objectæ & eorum quæ ad eam ſpectant, nulla actio ſymptoma propriè dici poterit, alioqui tremor ex gravi onere, & cōcuſſio ex aſperſione aquæ ferventis, vomitus immiſſis in os digitis, ſymptomata propriè eſſent: quare quæcunque actiones fiunt à cauſa aliqua ſolum irritante, ſi nihil morbi adhuc fecit, non ſunt ſymptomata, ſed opera naturæ: quod ſi cum læſione fiant, ſunt naturales impotentiæ. Verùm ubi cauſa aliqua morbum fecit, non ſunt amplius actiones naturales, ſed præternaturales. Nam ſæpè naturæ opera & ſymptomata ita ſimilia inter ſe ſunt, ut & ſymptoma videatur opus, & opus ſymptoma: quod in magnis evacuationibus manifeſtè apparet. Deinde evenit, eadem actio in uno impotentia quædam ſecundum naturam ſit, in alio præter naturam & ſymptoma. Veluti tremor membrorum, in decrepito naturalis eſt, in juvene præternaturalis & ſymptomaticus. Item profundior ſomnus & pigrities, in pituitoſo naturalis eſt, in cholerico præter

Cap. IV.

 natu-

CAP. IV.

naturam, ſimilis eſt ratio qualitatis corporis mutatæ. Quare illæ actiones & effecta propriè ſymptomata ſunt, quæ præter naturam oriuntur, & morbum conſequuntur, Verùm per morbum intelligo non ſolum proprium affectum partis aut in facto eſſe, ſed etiam per conſenſum, & in fieri. Conſequuntur quidem morbum omnem ſymptomata quædam, ſed certo tantum ordine & modo: Nam actio læſa proximè, cætera propter actionem læſam: Unde actio læſa in definitione morbi, ponitur, ut differentia, qua à ſanitate diſtinguitur. Oriuntur itaque ſymptomata omnia à morbis ſed alia magis immediatè, nonnullis intervenientibus ſympotomatibus. Verùm propriè ſymptomata ſolius morbi ſunt effectus, licèt nonnulla aliorum ſymptomatum dicantur, quatenus cum morbo complicantur, ſic atrophiam plura præcedunt ſymptomata, ut alibi dicemus. Accidit autem interdum, ut idem ſit ſymptoma, & morbi cauſa, ſed diverſo reſpectu, veluti catarrhus eſt ſymptoma cerebri ſed cauſa variorum morborum, ut phthiſis, Aſthmatis, & ſimilium. Deinde ut morbus aliquis ex conſenſu, ſymptoma dicatur morbi per ſe, ut febris ſymptoma vocatur pleuritidis & peripneumoniæ: nihilominus idem propriè morbus, & ſymptoma non eſt.

Differentiæ ſymptomatum. *Tria genera ſymptomatum.*

His definitis reſtat ut ad differentias ſymptomatum perveniamus. Genera ſymptomatum tria præcipua ſunt: quorum primum facultatem, facultatiſque functionem reſpicit, Actio læſa: Secundum in contentis conſiſtit, excrementorum & humorum vitia: Tertium in ſolidis partibus, qualitas mutata, ſive ſimplices corporis affectus, qui actionem per ſe non lædunt.

I. Genus actio læſa.

Præcipuum ſymptoma morbum immediatè conſequens, eſt actio læſa, quæ nobis morbum primum

mum aperit & demonſtrat. Cum omnis actio fiat ab inſtrumento, mediante conſtitutione; ſi functio aliqua fuerit expedita vel impedita partis, unde procedit conſtitutio ſecundum, aut pręter naturam erit. Quare cognitis actionum differentiis, & partibus actionem producentibus, ex actionibus facilè erit colligere, quæ pars morbo laborat. Cap. VI.

Actionum differentiæ.

Actiones omnes humani corporis à Galeno 3. *capit. libr. Differ. ſympt.* in animales & naturales dividuntur: Animales viciſſim in principem ſive gubernantem, motivam & ſenſitivam. Princeps in Imaginationem, Cogitationem & Memoriam. Motiva unica quidem genere eſt, & unicum commune inſtrumentum habet, videlicet muſculos: prout tamen in variis particularibus inſtrumentis, varia munera producit, diverſis nominibus donatur. Nam in manibus apprehenſio; in cruribus deambulatio; in thorace reſpiratio; in lingua locutio, dicitur; eademque in cæteris ratio. Senſitivæ actiones ſunt quinque, viſus, auditus, olfactus, guſtus, tactus, quibus additur ſenſus communis. Sub naturalibus verò functionibus hoc loco à Galeno continentur, non ſolùm illæ; quæ naturales propriè dicuntur, ut ſunt nutritio, auctio, generatio, & quatuor miniſtrantes functiones, in ſingulis partibus: Attractio, retentio, alteratio & expulſio: ſed etiam quæ à corde promanat, pulſus, animi affectus & generatio ſpiritus vitalis. Nam propriè tres ſunt primæ functiones, totidemque principales partes, cerebrum ſcilicet, cor & jecur, quibus cæteræ partes, functionesque ſubſerviunt, ut alibi dictum eſt. Attamen 4 *cap. de Sympt. differ.* naturales actiones communes ſeptem enumerat, quibus quatuor miniſtrantes facultates ſubſerviunt. 1. Appetentia cibi & potus. 2. *χύλωσις* concoctio in ventriculo. 3 *ἀνάδοσις* diſtri-

diſtributio chyli per venas meſeraicas. 4. αἱμάτωσις, ſecunda concoctio vi jecoris, cui ſubſerviunt functiones lienis, veſiculæ fellis, renum & veſicæ. 5. Τρέψις, ultima concoctio in ſingulis partibus, ex nutrimēto perfectè elaborato. 6. Διάκρισις περιττωμάτων expulſio & ſecretio excrementorum cujuscunque concoctionis, & ex quocunque loco. Tandem pulſus, motus ſcilicet cordis & arteriarum, compoſitus ex ſyſtole & diaſtole, cum intermedia quiete.

Differentiæ actionis læſæ duplices.

Ex his omnibus & ſingulis differentiæ ſymptomatum actionis læſæ primum ſumuntur: deinde ex ipſo læſionis modo. Nam primum ex illâ actionis differentiâ, alia ſymptomata dicuntur facultatis naturalis, ut δυσπεψία mala ſanguificatio alia vitalis, ut deliquium animi: alia animalis. Deinde animalis alia ſenſus, ut cœcitas: alia motus, ut paralyſis, convulſio: nonnulla principis facultatis, ut delirium atque ita in cæteris, ut infra apparebit.

1. Ex actionis differentia.

2. Ex modo læſionis triplex.

Ex læſionis verò modo tria oriuntur genera ſymptomatum in qualibet actione. Læditur enim omnis actio, vel quia non præſtatur, vel quia pravè: & pravè viciſſim, vel quia diminute & debiliter, vix aut longo tempore: vel quia depravatè, id eſt, non debito modo. Quare omnis læſa actio cujuscunque generis aut ſpeciei ſit, aut erit abolita, aut diminuta, aut depravata. Abolita autem actio eſt: quæ non fit, aut quantum ſenſu judicari poterit, prorſus periit. Diminuta, quæ vix, aut tardè fit, aut ad perfectionem nunquam pervenit. Depravata verò Galeno eſt, quæ non ſolùm alio modo & ordine fit quàm fieri debet, aut debitum tempus anticipat, ſed etjam quæ major vehementiorque eſt, quàm natura poſtulat: quare duplex meritò videri poterit: Una propriè depravata, quæ in qualitate peccat, ſive ordinem.

dinem, tempus, aut modum agendi non ſervat: alia aucta actio, quæ major eſt: quàm natura requirit.

Symptomata ſenſus.

His intellectis, non difficile erit numerum ſymptomatum actionis læſæ colligere. Atque ut à principe facultate initium faciamus, Abolita functio omnium actionum animalium eſt in apoplexia, deinde in catalepſia & epilepſia, diminuta imaginatio eſt λήθαργος, Abolita cogitatio ἄνοια, Latinis amentia & extrema fatuitas; diminuta cogitatio ſive ratiocinatio μώρωσις, Latinis ſtultitia. Abolita memoria eſt extrema oblivio, qualis teſte Thucydide in peſte Attica nonnullis accidit, ut non alios ſolùm, ſed ipſos etiam ignorarint. Diminuta memoria eſt oblivio non exquiſita, ſive torpor memoriæ. Depravata functio totius principis facultatis eſt Delirium, ſub quo continetur Phrenitis melancholia, Mania, &c. Nam delirat interdū ſola imaginatio, interdum ſola cogitatio, nonnunquam utraq; & ſimul ipſa memoria, quando alio ordine & modo meminit, quàm debet. Depravata quoq; imaginatio eſt in vertigine & incubo.

Poſt principem facultatem ſequitur ſenſus primus & communis, cujus functio eſt vigilia, quam ſomnus naturalis interpellare debet: Læditur hæc functio tripliciter. Nam primùm aufertur, quando gravis & inexplebilis ſopor hominem planè opprimit, ut in lethargo caro & apoplexia. Deinde diminuitur, ubi magna eſt ad ſomnum propenſio, quæ coma dicitur; tertiò depravatur quando ſomno privantur, quod ſymptoma ἀγρυπνία ſive pervigilium vocatur. Symptomatibus ſenſuum primi additur propriè Vertigo: Nam in vertigine ſenſuum exteriorum ſpecies à cerebro non naturali modo percipiuntur, ſed cum motu, tenebris, &c. cujus

functionis læſio magis ad ſenſum communem, quàm imaginationem depravatam referri debet. Sequuntur ſymptomata ſenſuum exteriorum. Primum autem abolita functio viſus eſt cœcitas: diminuta & hebes, ἀμβλυωπία: depravata, hallucinatio: quibus tribus in auditu correſpondet ſurditas, gravis auditus, & tinnitus aurium. Eadem in olfactu & guſtu ratio eſt, licet nominibus propriis plerumque careant: at tactus abolitus eſt in paralyſi; diminutus in ſtupore ſive torpore; depravatus in pruritu, dolore, laſſitudine, ulceroſo ſenſu & ſimilibus. Omnibus autem ſenſibus dolor communis eſt, a vehementi ſenſili proprio vel communi, ut alibi apparebit, ſed præcipuè & peculiariter ſymptoma tactus eſt, ac cæterorum ſenſuum, aliarumq́ue partium, quatenus tactu participant. Quare aurium eſt ὠταλγία, capitis κεφαλαία, oris ſtomachi καρδιαλγία, &c. Quo verò ſenſorii eſſentia craſſior eſt, eo dolore & voluptate majori afficitur: at tactus organum craſſiſſimum eſt, proinde orificio ventriculi, quod exquiſitiſſimo ſenſus præditum ſit, graviſſima ſymptomata accidere ſolent, tam ſui reſpectu, quàm ob conſenſum, quem habet cum corde & cerebro. Nam ex conſenſu cum corde, accidit καρδιωγμὸς, συγκοπὴ, &c. Ex conſenſu cum cerebro, ἐπιληψία, delirium, κάρος, &c. Ex utriusq́ue conſenſu ἄπνοια: at ipſi ventriculo ratione tactus, accidunt appetitus abolitus, diminutus, depravatus, de quibus infra.

Symptomata motus.

Tandem, motus voluntarius abolitus eſt paralyſis, vel totius corporis cum reſolutione principis facultatis, ut Apoplexia: vel partis alicujus, aut plurium qui paralyſis dicitur. Deinde debilis functio eſt ſtupidus aut torpidus motus. *Tertiò*, depra-

pravatus & pravus motus *Galeno de Diff ſympt. cap.3.* quadruplex eſt: Tremulus, convulſivus, vibrans & palpitans. Sub vibrante motu horror & rigor continentur: ſub convulſio motu, Convulſio propriè dicta, ut τέτανος: & quaſi convulſio, ut λυγόρροια ſingultus. Addunt nonnulli his tuſſim, oſcitationem, pandiculationem, ſternutationem; item expultrices motus ventriculi, uteri, veſicæ & ſimilium. Verùm hi omnes motus nec propriè, nec pari modo motus depravati facultatis motricis ſunt, ſed propriiſſimè convulſio. Nam propriè convulſio eſt invita retractio muſculorum & nervorum, verſus ſuam originem, & proinde depravata actio motivæ facultatis, quæ nervis & muſculis perficitur. Ea retractio vel in toto corpore fit, cum principis partis læſione, & ἐπιλήψια dicitur, quæ tamen convulſio abſolutè non eſt, ſed potius motus convulſivus. Vel in parte unâ, aut pluribus. Ubi verò in omnibus partibus capiti ſubjectis tam prioribus, quàm poſterioribus evenit, τέτανος: ubi in prioribus tantum, ἐμπροσθότονος: ubi in poſterioribus, ὀπισθότονος vocatur At depravatus motus in oculis στραβισμὸς, in dentibus σισμὸς dicitur. Sub motu voluntario continetur vox, loquela & reſpiratio, quatenus motu muſculorum perficitur. Vocis autem ſymptomata ſunt ἀφωνία, privatio vocis, deinde ἰσχνοφωνία; quando vox ita gracilis & parva eſt, ut vix audiatur, aut cum difficultate proferatur, tertiò κακοφωνία, vox prava, ſub qua continetur vox aſpera, rauca, clangoſa, flebilis, &c. Deinde loquelæ ſive ſermonis ſymptomata ſunt, loquela abolita, obmuteſcētia & loquela debilis ac depravata, ut μογιλαλία & ἀγκυλυγλώσσης ψελλότης quando difficulter loquuntur, aut cum difficultate pronunciant R, L, K, aut in loquendo reſtitantes ſer-

Symptomata vocis.

Symptomata loquelæ.

monem præcipitant, quos Galenus τραυλοὺς, Latini balbos aut bleſos vocant. Reſpiratio abolita, ubi ad

Symptomata reſpirationis. ſenſum perit ἄπνοια appellatur, cui vicina eſt diminuta reſpiratio, quæ parva, tarda, rara eſt: depravata verò reſpiratio propriè δύσπνοια vocatur, ubi reſpiratio eſt magna, velox, denſa, ſublimis aut inæqualis. Dyſpnœa hæc triplex eſt, una quando reſpiratio naturalem mediocritatem in velocitate & frequentia non multum excedit, quæ generis nomine δύσπνοια ſimpliciter dicitur: altera ubi redditur valdè frequens & velox cum ſibilo & ſtertore, quæ Aſthma nominatur: tertia ubi ad ſummum frequentiæ aſcendit, & non niſi erecta cervice perficitur, quæ ὀρθόπνοια inde appellatur, ſymptomatib. reſpirationis annumeratur tuſſis.

Symptomata facultatis vitalis. Conſequens eſt, ut ſymptomata facultatis vitalis & naturalis enumeremus. Conſervatur primò vitalis facultas in corde & cæteris partibus pulſu, cujus ſymptomata ſunt, 1. ἀσφυξία, pulſus abolitus, ut in gravi ſyncope. 2. Pulſus languidus ſive debilis, quando imminuitur motus tam ſyſtoles quàm diaſtoles, ut in lypothymia. 3. κακοσφυξία, depravatus pulſus, quando naturalem motum ſuperat, & rhythmum ac ordinem non ſervat. Sub his omnes differentiæ pulſuum continentur. Deinde ipſa virtus & ſubſtantia ſpiritus in corde aliquando diſſolvitur vel ſenſim, unde lenta mors vel confertim, unde gravis ſyncope & ſubita mors: aliquando tantum debilitatur, & lypothymia conſequitur: depravatus verò motus virtutis vitalis eſt cordis palpitatio. Præterea qualitas caloris qui à corde per arterias in totum corpus emanat, nonnunquam præter naturam augetur, ut in febribus: aliquando debilitatur & langueſcit, ut in hydrope aliiſque morbis frigidis: at ſalvâ extingui non poteſt.

Ex

Symptomata facultatis naturalis.

Ex naturalibus facultatibus propriè dictis, prima eſt appetentia. Ineſt autem omnibus membris naturalis appetitus reſtaurationis illius, quod perpetuo defluxu diſſipatur: hic convenientis deſiderio excitatur, & cum attractione conjungitur: Verùm in ventriculo, præter naturalem appetitum ex partium inanitione, appetentia quædam animalis ineſt, nimirum deſiderium plenitudinis ex ſuctionis ſenſu, cum venæ ex ventriculo attrahunt. Hic ſenſus ſi fuerit ex deſiderio ſicci, oritur fames; ſin humidi, ſitis.

Appetitus sympt.

Hujus appetitus ſymptomata ſunt, ut, ſupra dictum eſt, primò ἀνορεξία, abolitus appetitus, quando nullum prorſus cibum potumque appetit. 2. debilis appetitus, quando languidè 3. depravatus & inordinatus qui duplex eſt. Unus δυσορεξία propriè dicta, ubi talia appetit, qualia ſecundum naturam appetere non debet, ut in picâ. Alius immodicus appetitus, quando adeſt inſatiabilis fames, ut in βουλιμία: aut inexplebilis ſitis, ut in febribus colliquantibus interdum accidit, plerumq; in diabete. Expletur appetitus naturalis convenientis attractione, verum attractio duplex in corpore eſt: una ab appetitu animali oritur ope muſculorum, qualis attractio ventriculi non eſt, licèt illi inſit ſenſus indigentiæ, ſive appetitus animalis: Alia ſine muſculis abſolvitur, & excitatur non uno modo. Nam quædam oritur à familiaritate ſubſtantiæ, qua ob definitum à ſubſtantiâ alicujus partis calorem, certum quiddam pars illa appetit: Alia communis omnibus partibus eſt, & indeterminata ob indefinitum calorem trahentem ſpiritus & humores, ut in inflammationibus: Tertia fit metu vacui, & ſucceſſione ad id, quod evacuatur: quarta efficacia ſpiritus mediantibus fibris, quæ propriiſſimè attractio vocatur.

Attractricis ventriculi ſymp.

Quemadmodum enim in muſculis fibræ ſpiritu animali repletę ad principium ſuum retrahuntur: ita in partibus naturalibus fibras habentibus evenit. Nam efficacia ſpiritus naturalis fibræ rectæ intentæ attrahunt, ac eodem modo fibræ tranſverſæ ſi intendantur expellunt, obliquæ retinent: quod ſi fibræ planè relaxentur, à munere ſuo ceſſant. Quare attractio ventriculi convenientis deſiderio non excitatur, ſed aboletur, ſi fibræ ventriculi & gulæ penitus relaxentur. Diminuitur, ſi vix longo tempore & imperfectè agant: depravatur ubi inter trahendum ventriculus quaſi palpitat, tremit, convellitur, aut concutitur.

Retentricis ſympt.

Attrahit quidem ventriculus alimentum, ut eo fruatur: ſed frui nequit, niſi commodè retineat. Commodè autem continet, ſi ita complectatur, ut inter ventriculum & cibos nullum ſpatium relinquatur. Deinde ſi juſto tempore, & ad perfectam concoctionem contineat. Alterutrum, aut utrumque ſi non evenerit, vitiatur retentio. Nam retentio abolita eſt, ubi nullos omninò cibos complectitur, ſed inconcoctos defluere ſinit, unde lienteria: debilis ſi complectatur vel leviter, vel non juſto tempore: Si leviter, conſequuntur fluctuationes & inflationes: ſi non juſto tempore, imperfecta concoctio, & vel celer exitus per alvum, unde cœliaca paſſio, excretiones humidæ: vel corruptio ciborum in ventriculo & inteſtinis, unde excretiones fœtidæ. Depravata retentio oritur, quando ventriculus cibos comprehendit, ſed cum palpitatione, vibratione (ut in febrium rigoribus) ſingultu, aut cum tremore.

Symptomata concoctricis ventriculi.

Retinet ventriculus cæteræque partes alimenta ſua, ut fruantur & concoquant, ac in ſuam qualitatem alterent; cujus actionis in ventriculo, tria ſunt ſymptomata, 1. ἀπεψία, cruditas & abolita concoctio,

coctio, quando cibus planè non mutatur. 2. βραδυπεψία, quando vix, tardè & imperfectè concoquitur. 3. δυσπεψία, quando alimenta immutantur quidem, verùm non perficiuntur, ſed corrumpuntur, & qualitatem naturæ alienam aſſumunt. Pars chyli utiliſſima à ventriculo & inteſtinis per venas meſeraicas ad jecur naturaliter deferri & diſtribui debet, verùm hæc diſtributio aliquando tollitur, nihilque de chylo venas inegreditur, unde fluxus chyloſus: interdum diminuitur, quando non ſufficienter chylus in venas rapitur. Nonnunquam depravatur, ſi citius, aut tardius diſtributio fiat, aut non eo modo, quo fieri debet.

Symptomata concoctricis iecoris.

Secunda concoctio alimenti ex chylo vi jecoris fit, & ſanguificatio dicitur. Cujus ſymptomata ſunt, 1. Abolita ſanguificatio, quando nihil omnino ſanguinis generatur. 2. diminuta, quando longo tempore parcè, &c. 3. depravata ſi pravus & vitioſus ſanguis gignatur, quo corpus pro nutrimento ſatis commodè uti nequit. Ex abolita & diminuta ſanguificatione, ac etiam chylificatone oritur ἀτροφία, licèt ſymptoma omnium naturalium facultatum dici queat. Ex depravata verò ſanguificatione magis κακοχυμία, καχεξία, ὕδρωψ & κακοτροφία, ſub cacotrophia continetur, Elephantiaſis, Leuce, &c.

Symptomata concoctricis partium nutritienis.

Nam actio naturalis ſingulis partibus neceſſaria, eſt nutritio ex ſanguine in ſubſtantiam partis converſo & aſſimilato. Cujus ſymptomata ſunt ἀτροφία & κακοτροφία, ſub qua καχεξία, &c. Fit autem ἀτροφία, quando partes nullo fruuntur alimento, vel quia non ſufficienter fruuntur, ſive nutrimento fruſtrantur: non fruuntur, vel quia alimentum non ritè attrahunt, vel attractum non ritè retinent, vel non perfectè uniunt & aſſimilante aut

non naturaliter expellunt. Quare atrophia multorum ſymptomatum ſymptoma commune eſſe ſolet. Κακοτροφία propriè eſt, quando partes nutriuntur quidem, ſed pravè, ex alimento converſo in alienam qualitatem, quæ ſecundum naturam non eſt. Unde pars paulatim à naturali forma & conſtitutione recedit. Hæc ut ἀτροφία, plurium ſymptomatum ſymptoma eſſe ſolet, propriè verò facultatis aſſimilatricis, ac cum ἀτροφία interdum complicatur. Vbi enim partes pravo nutrimento non ſatis ſufficienter fruuntur, κακοτροφία & ἀτροφία conjunguntur.

Symptomata expultricis facultatis.

Quælibet concoctio ſive ea toti communis ſit, ut chylificatio & ſanguificatio; ſive ſingulis partibus propria, ut nutritio, ſua excrementa habet, quæ vi excretricis facultatis ſecernuntur, & extra corpus naturaliter expelluntur. Præter naturam verò hæc actio tripliciter læditur; aliquando enim planè aboletur, nihilque per debitas vias excernitur, aliquando diminutè fit, id eſt, tardè & imperfectè: nonnunquam depravatè, nimirum non juſto tempore & modo, aut quod utile eſt expellitur, retento inutili, aut inutile cum utili. Quarè dejectionis alvi ſymptomata ſunt ſuppreſſio, aſtrictio, alviq; profluvium, ſub quo continetur lienteria, diarrhæa, dyſenteria, teneſmus, &c. Deindè excretionis urinæ, Iſchuria, ſtranguria, dyſuria, diabetes, mictus involuntarius, &c. Excretionis flavæ bilis ſymptoma Icterus flavus: melancholiæ, Icterus niger, &c. Huc referuntur omnes illi motus, qui fiunt vi expultricis facultatis, irritatæ à causâ morbificâ, ſive cum ſenſu aliquo tactus, ſive ſine ſenſu: quorum alii pluribus partibus communes ſunt, ut tremor, horror, rigor, pandiculatio, palpitatio: alii partibus nonnullis proprii, veluti ventriculo, vomitus, nauſea,

ſin-

ſingultus, rectus: Inſtrumentis reſpirationis, tuſſis capitis ſternutatio: maxillæ oſcitatio: inteſtinis colica & iliaca paſſio, crepitus ventris, &c. vaſis ſpermaticis gonerrhæa, ſeminisque excretio abolita vel diminuta, utero menſium ſuppreſſio & profluvium, uteri ſtrangulatus, aſcenſus, prolapſus, &c. De quorum omnium natura & cauſis ſuo loco agemus.

Numerus ſymptomatum functionis læſæ.

Ex his omnibus colligitur numerum ſymptomatum actionis læſæ. Nam pars quævis ſimilaris quatenus nutritur, quatuor prædita eſt facultatibus naturalibus: quarum quælibet trifariam læditur. Quare 12. ſymptomata ei accidere poſſunt: verum quæ publico munere naturali funguntur, quia duplices naturales functiones obtinent, communes & proprias, illa omnia duplicia habebunt. Pars enim quatenus ſentit, tria habet ſymptomata: quatenus movetur, totidem. Quare quævis pars ſentiens 15. pars movens 18. recipit. Verùm oculis, aliisque partibus, in quibus præter tactum alius ſenſus ineſt, duplicia accidunt ſenſus ſymptomata, quare oculis ratione viſus tria, ratione tactus totidem accidunt ſymptomata, quibus adde tria ratione motus, & 12 quatenus nutriuntur: Verùm ventriculus 27. ſymptomata recipit, nimirum 12 ut nutritur, totidem ut commune inſtrumentum. 3 ratione ſenſus ſive animalis appetitus.

Secundum genus ſymptomatum eiusque differentiæ.

Secundum genus ſymptomatum conſideratur in habitu corporis, nimirum ſenſibilis qualitas, ſive ſimplex affectus ſub ſenſum aliquem cadens, qui actionem per ſe non lædit Senſiles autem qualitates duplices ſunt, aliæ communes, ut magnitudo, numerus, figura, motus, quies: aliæ propriæ, ut color, ſonus, odor, ſapor & tactiles qualitates. Ac primum, præter naturam oriuntur colores, ut cæteræ qualitates in morbis, ex alterationibus & motionibus naturam lædentibus, vel in toto: ut flavus

color

color in icterico, niger in ſplenitioco; vel in parte; ut lingua nigra in febribus ardentibus, &c. Deinde ſonus objectum auditus, permanens qualitas non eſt: nihilominus ubi naturalis ſonus, nimirum vox immutatur, vel novus ſonus percipitur, ut ſtridores dentium, crepitus & ſimilia, ſub hoc genere ſymptomatum interdum numerantur, licet propriè ſint ſymptomata actionis læſæ. Tertiò, odores non naturales ex graveolentia ſeſe produnt, 1. in reſpiratione per os, & in tranſpiratione per poros cutis. Deindè in auribus, naribus, alis, & partibus putreſcentibus Item in ructibus fumoſis, acidis, nitroſis. Verùm odor qui ab excrementis exhalat, ad tertium genus ſymptomatum potius referri debet. Quartò, guſtu nullius partis ſaporem naturalē percipimus, niſi linguæ, quando imbuitur humore ſalſo vel amaro, ut in febribus. Propriè vero contenta, quę ad tertium genus ſymptomatum reducuntur, quatenus in os defluunt, guſtu præter naturam, ſalſa, amara, acida & ſimilia eſſe judicantur. Præterea ſub tactum in ægris, qualitates & primæ & ſecundæ cadunt, qu ſecundum naturam non ſunt, & tamen per ſe actionem non lædunt, unde ſimplices affectus dicuntur, ut in febribus calor aut frigus extremarum partium, item cutis arida, dura, laxa, rugoſa, intenſa. Tandem ex communibus ſenſibilibus, magnitudo, numerus & figura præter naturam, ſi nullam actionem per ſe manifeſtè lædant, ſimplicibus affectibus annumerari poterunt, ut ſunt ſigna illa lethalia. 1. Prognoſticorum Naſus acutus, oculi, concavi, collapſa tempora, aures contractæ, crura disjecta, &c.

Tertium genus ſymptomatum: Tertium genus ſymptomatum eſt contentorum vitium, ſive eorum quæ à corpore excernuntur, aut præter naturam retinentur, quorum alia ſecundum

dum naturam inſunt, & neceſſariò gignuntur, ut quatuor humores & naturalia excrementa: alia non neceſſariò ſed præter naturam oriuntur, ut vermis, calculus, flatus, humores non naturales, pus &c. Horum vitia ſi morbos antecedant cauſa potius dicuntur: ſin ratione morbi alicujus contingant, ſymptomata propriè vocantur. Excreta & retenta immodica præter naturam, tribus potiſſimum modis dicuntur. 1. tota ſubſtantia. 2. qualitate. 3. quantitate. Quibus addi poterit, excretionis modus & tempus. Excretio autem ſive profuſio ſanguinis præter naturam, & excrementorum ſuppreſſio, toto excretæ & retentæ ſubſtantiæ ſubſtantiæ genere præter naturam ſunt. Profunditur ſanguis præter naturam variis modis, nimirum vaſe rupto, vulnerato, eroſo, aut oretenus recluſo: item retentrice debilitata & expultrice immodicè concitata: præterea quando vitio ſanguificationis totus ſanguis tenuis & ſeroſus redditur. Deinde qualitatis vitia in excretis & retentis ſunt calor, frigus, lentor, acrimonia, putredo, &c. Tertio quantitatis vitia ſunt excretio & retentio immodica excrementorum, ſcilicet urinæ, ut in diabete & dyſuria; fæcum alui, ut in lienteria, diarhæa, colica, &c ſudoris, ubi nimis rara cutis, vel denſa eſt. His additur nimia menſium fluxio & ſuppreſſio. Nam una hæc ſanguinis evacuatio ſola quantitate peccat. Huc referuntur omnium pravorum humorum evacuationes & ſuppreſſiones, ut vomitus, alvi dejectiones, ſputa, & horum ſuppreſſiones. Aliquando in modo excretionis vitium eſt, ut ſi non debita via, aut confertim, aut cum dolore, vehementia, ſtrepitu & ſimilibus, excrementa exeant: Item in tempore vitium eſt, ſi intempeſtivè & ante debitum tempus exeunt, quales excretiones ſymptomaticæ dicuntur, ad differentiam criticarum, quæ tempeſtive fiunt.

Excreta & retenta præter naturam.

Qua-

Cap. V.

Quare in omnibus excretionibus ſemper naturæ ſolius opera ab ipſis ſymptomatibus diſtinguere oportet. Nam poteſt una eademque excretio aliàs ſymptoma dici. ſcilicet ſi vi morbificæ cauſæ oriatur: aliàs naturæ opus: ut ſupra demonſtratum eſt.

Caput V.

De Cauſis Symptomatum in Genere.

Cauſa omnium ſympt.

CUM ſymptomata propriè morborum effecta definiantur, & morbos umbræ ritu conſequãtur, neceſſe eſt omnium ſymptomatum cauſam morbos eſſe, & quodvis ſymptoma à morbo aliquo, vel immediatè vel mediantibus aliis ſymptomatibus oriri. Nam actio læſa præter naturam à morbo procedit, & actionem læſam excrementorum vitia, & plerique ſimplices affectus, cæteri morbos immediatè conſequuntur. Præſupponit enim actio præter naturam læſa neceſſariò partis illius affectum, in qua reſidet actionis cauſa, ſive facultas: Reſidet autem facultas in partibus ſolidis, & pro partis conſtitutione agit, ut alibi demonſtratum eſt. Quare læſa actio à læſa conſtitutione, ſive à morbo dependet, & non immediatè à morborum cauſis: deinde ipſæ cauſæ ſive internæ, ut contenta, ſive externæ, niſi interveniente parti affectu, actionem præter naturam non lædunt. Igitur actionis præter naturam læſæ cauſa erit morbus aliquis ſimplex ut intemperies, mala compoſitio, unitatis ſolutio, vel ex his compoſitus affectus.

Requiſita ad perfectam actionem.

Ad actionem aliquam perfectè edendam tria præcipuè requiruntur, facultas, inſtrumentum & objectum. Sub facultate & inſtrumento continentur quæcumque operantur: in quorum numero ſunt ſpiri-

ſpiritus & calor nativus. Sub objecto omne id in quod operantur, item tempus, locus & cætera ſine quibus non ſit operatio, præterea actionis uſus & neceſſitas. Objectum autem & quæcunque ſub eo continentur, ubi proportione non correſpondent facultati; facultas fruſtratur, & functio ſatis commodè fieri nequit, ſed ſi alia nulla ſubſit cauſa propinquior, nullusvè morbus, ſymptoma propriè non erit, ſed naturalis impotentia aut naturæ opus, quale in tremore ex gravi onere & ſimilibus apparet, ut alibi demonſtratum eſt: nihilominus actiones tales ſymptomatibus plerumque annumerantur, licet propriè nec præter naturam, nec ſecundum naturã dicantur. Verùm ubi objectum proportione correſpondet facultati & functio ſatis commodè non exercetur; in facultate, facultatiſque inſtrumento, vitium neceſſariò erit, eaque functio præter naturam læſa dicitur, & propriè ſymptoma: quemadmodum ſi vitium ſit in objecto & facultate. Nam non rarò objecti vitium cum partis affectu præter naturam conjunctum eſt, ut in vitiato pulſu, & reſpiratione, propter neceſſitatem & uſum. Neceſſitas enim in vitiato pulſu ab affectu, aut affectione præter natura oritur, quæ cum cum cordi infeſta ſit, eam protinus excutere conatur. Facultas partis temperamentum per ſe primò conſequitur, temperamentum ſimilaribus propriè ineſt, proinde facultas ſimilaribus partibus primò debetur, & actio omnis à ſimilaribus primò procedit, licè ſine debita inſtrumenti ſtructura non perficiatur Conſpirant autem cujusque organi particulæ in unius actionis famulatum, ac in quolibet organo perfecto unica particula principalis eſt radix & domicilium facultatis à qua primò actio, & qua poſita ponitur, læſa læditur facultas, facultatiſque functio. Cæteræ partes huic ſubminiſtrant, & in illius unius actionis

CAP. V.

CAP. V.

ſubſidium veniunt, ut in diſputatione de differentiis partium dictum fuit. Quare ad actionem perfectam præter facultatem parti ſimilari inſitam, requiritur debita compoſitio omnium particularum inſtrumenti perfecti, quod facultati ſubſervit. Ea conſiſtit in apta figura, juſta magnitudine, debito uumero idoneo conſenſu & ſitu, quorum unum ſi deſideretur, facultas etiam illæſa expeditè agere nequit, & morbo organico impeditur. Quare læditur actio omnis, morbo ſimilari, vel diſſimilari, aut communi ut ſupra dictum fuit. Facultates in corpore duplices ſunt, aliæ inſitæ, quæ omnibus & ſingulis partibus inſunt proprii muneris gratia; hæ perficiuntur & conſervantur in ſingulis partibus vi nativi caloris, quatenus determinatur partis temperamento, quo læſo facultas neceſſariò læditur: aliæ influentes dicuntur, quæ in principali parte ſedem & domiciliũ habent, ac ab ejus proprio temperamento oriuntur, à quo principio ut à fonte per debitas vias emanant; ita vis ſentiens & movens mediante ſpiritu animali per nervos, in motus ſenſusque inſtrumenta; ac vis vitalis à corde mediante ſpiritu vitali per arterias in omnes partes influit: à jecore verò alimentum per venas cunctis communicatur. Verùm vis illa quæ à corde influit; ſcilicet conſervatio ſymmetriæ caloris innati, & quod per venas communicatur, inſitas vires tantum tuetur, & conſervat, nec alias inducit; at quod à cerebro defluit facultatem movendi & ſentiendi inſtrumentis ſenſus & motus tribuit. Nam in corpore nullius partis eſſentia permanens eſt, ſed omnes nutrimento per venas; & conſervatione ſymmetriæ caloris innati, per arterias indigent. Quare inſtrumenta motus & ſenſus à naturalibus plurimùm differunt: nam naturalia congenitam actionis vim habent, quæ non læditur illæſa parte aut ſine pro-

Cauſa ſymptom. actionis læſa.

CAP. V.

prio affectu; animalibus verò vis ſenſus & motus à principio ſcilicet à cerebro quemadmodum radii à ſole defluit. Unde non rarò accidit ut ipſis partibus haudquaquam affectis, aut proprio morbo laborantibus, actio eorum nihilominus pereat. Ex his omnibus colligitur, actionem ſenſus & motus tripliciter lædi, vel læſa, facultate influente, vel primo actionis inſtrumento, vel aliquo miniſtrantium: facultas læditur læſa parte principali à qua, & via per quam ſcilicet cerebro & nervis; ſpirituum verò vitia vel fonti aſcribuntur unde oriuntur, vel membro in quo determinantur. Nam in membris illis ita determinatur ſpiritus animalis, ut proprius eſſe dicatur, & agentium membrorum quaſi pars aliqua, unde ſpiritus oculis proprius opticus dicitur. Magnitudo læſionis correſpondet magnitudini affectus. Nam parvi morbi parvam actionis noxam inducunt, majores ſemper actioni ad proportionem nocent. Eadem eſt ratio in cæteris duobus generibus ſymptomatum ut ſuo loco dicemus. Verùm ubi natura ſymptomatis explicatur, duplex definitio locum habere ſolet, una imperfecta, Galeno ἐννοηματικὴ, Ariſtoteli ὀνοματώδης, deſcriptio rei, in qua modus læſionis locum generis, actio ipſa partis, locum differentiæ obtinet. Ita convulſio definitur depravata ſive invita retractio muſculi vel nervi verſus ſuam originem; apoplexia privatio repentina animalis functionis. Altera definitio eſſentialis cauſalis & ſcientifica dicitur, quæ illam priorem complet & cauſam proximam illius læſionis in ſubjecto explicat, de qua alibi dictum eſt. Illæ læſionum cauſæ ſunt affectus partium præter naturam, ut ſupra demonſtratum eſt. Abolent autem actiones magni affectus quatenus generationē & diſtributionem ſpirituū impediunt, calorē innatū, & robur partiū planè diſſolvunt: debilitant verò, hæ

Symptomatis definitio duplex.

cædem cauſæ plerumque, ſi minores fuerint: depravant, quæcunque facultatem vehementius urgent, irritant, commovent, &c. His determinatis reſtat, ut cauſas ſymptomatum in ſpecie conſideremus, initio facto à ſymptomatibus principis facultates.

CAPUT VI.

De Cauſis Symptomatum Cerebri, Nimirum Principis facultatis & ſenſus communis.

ETſi Anima cum omnibus ſuis facultatibus radicaliter in corde ſit, ut, in centro microcoſmi, tamen quia functiones illæ, quæ à Medicis principes vocantur, in corde non perficiuntur, nec manifeſtantur ſed in cerebro: omnium ferè Medicorum conſenſu, cerebrum domicilium & inſtrumentum principum facultatum eſt, cui curatio adhibetur, quoties aliqua functionum principum læditur. Eſt enim cerebrum ſenſorium primum, ſive ſedes ſenſus communis, à quo dependent quinque ſenſus exteriores, & motus voluntarius. Deinde à cerebro immediatè perficiuntur functiones illæ tres, quæ à Medicis principes vocantur, nimirum imaginatio, cogitatio, & memoria, ut alibi dictum eſt. Hæ functiones puræ ſimilares non ſunt, quæ à ſola temperie inchoantur & abſovuutur, ſed mixtæ: quamvis enim ab idonea cerebri temperatura primum proficiſcantur, abſque tamen apparatu inſtrumentali non perfectè exercentur. Temperatura autem illa, eſt, primum ſubſtantiæ cerebri, unde actio; deinde ſpirituum animalium, ſine quibus non; tertio, partium

mini-

miniſtrantium, ut membranarum, &c. Apparatus verò inſtrumentalis, eſt omnium partium apta compoſitio, in magnitudine, numero, conformatione, conſenſu & ſitu.

Cauſa cõmunes ſymptom. principis facult.

Horum unum ſi lædatur, pro modo læſionis, functio cerebri vitiatur. quare læduntur functiones cerebri, vitiata temperie, vel labefactatis iis, quæ ad organi integritatem pertinent. Intemperies autem authore Galeno 3. de locis, vel ſimplices ſunt vel compoſitæ, ſine vel cum materia, humore ſcilicet aut vapore, ſive flatu, quibus adduntur intẽperies mixtæ, ex contrariis, qualis diſpoſitio oritur, ſi bilis pituitæ, vel pituita ſanguine in cerebro permiſceatur, aut ſanguis, melancholiæ, vel atræ bili. Hi humores interdum per arterias & venas defluentes & membranas aut cerebrum quaſi alluentes intemperiem cum materia gignunt, aliquando vaſa egreſſi in ſubſtantiam membranarum, aut cerebri impacti, & abſorpti tumorum præter naturam efficiunt, exquiſitum, ut phlegmonem, eryſipelas, ſcirrhum, aut œdema, vel minus exquiſitum, qualis eſt phlegmone eryſipelatodeas, &c. Intemperies illæ cerebri, non modò ſecundum magis, aut minus differunt, unde magna ſymptomatum varietas, ſed etiam quia totum cerebrum, omneſque cerebri partes, pari modo non afficiunt. Nam aliquando his intemperantiis ventriculi cerebri tantum afficiuntur, vel omnes, vel aliqui tantum; interdum univerſa vaſa. aliquando humor per totum corpus cerebri diſperſus eſt; nonnunquam totum cerebri corpus intemperatum redditur. Præterea laborat cerebrum, vel per ſe, propria affectione, ſive ea ſit primogenia, ſive ſecundaria; vel ex conſenſu partis alterius, item ex vaporibus, vel humoribus ad cerebrum aſcendentibus. Tandem cerebrum ut pars inſtrumentaria laborat tumore præter naturam, & angu-

ſtia aliqua, ut obſtructione, compreſſione, & ſubſidentia ventriculorum, & cavitatum ac etiam continui ſolutione, ut vulnere, ulcere, contuſione & concuſſione, &c. Hi morbi ſunt cauſæ præcipuæ ſymptomatum facultatis principis, ſenſuſquè primi, & ſub nominibus ſymptomatum plerumque deſcribuntur. Nam omnes ferè morbi capitis à ſymptomatibus denominantur. Quare de natura & cauſis ſymptomatum principis facultatis, ſenſuſque communis ordine dicemus initio facto à deſipientia.

De delirio ſive deſipientia.

Deſipientia, authore Galeno 1. *Prorhet. Com.* 1. alia nuda & ſimplex eſt, qualis accidit in febris vehementis rigore, alia continua, cum febri acuta conjuncta, quæ Phrenitis dicitur, quædam ſine febri, quæ à Galeno ibidem inſania vocatur, a recentioribus deſipientia Melancholica. Nam, ut ibidem Galenus, μαίνεσθαι omnes homines dicunt eos, ſignificatione tantum communi, qui deſipiunt ſine febri, φρενιτίζειν, qui cum febre continua patiuntur: quod verò in febris vehementis vigore accidit, appellant & παρακόψαι & παραχθῆναι & παραληρῆσαι, & παραφρονῆσαι. hæc deſipientia ſimplex à recentioribus dicitur.

Deſipientia ſimplex.

Accidit autem deſipientia ſimplex, aliquando in febris vehementis vigore, ab expiratione calida, vel humore calido per cerebrum effuſo; aliquando ſine febri, à cauſa aliqua procatarctica, ſpiritus animales conturbante, ſcilicet ab ebrietate, nimia ſanguinis evacuatione, immodicis vigiliis, commotione cerebri & ſimilibus.

Phrenitis.

Phrenitis, à læſa mente, quam græci φρένας vocant, nomen habet, unde ab Hipp. pro quovis delirio interdum ſumitur. Phrenas verò veteres ſeptum tranſverſum appellarunt, ibique mentem ſedem

driaca, fit propriè à vapore melancholico ex hypochondriis, ſive quibuſcunque partibus imi ventris in cerebrum ſublato. Hi vapores in cerebrum aſcendentes variis modis oriuntur, primò, ab efferveſcentia quadam ſanguinis, ex venis illis, quæ alimentum ad jecur deferunt, ut Diocles voluit. Secundò, magno pylori, & incumbentium partium ardore, chylum & ſanguinem in primis venis adurente, non autem à vera inflammatione, ut ipſi Galeno videtur 3. *de Locis cap.* 7. Tertiò, vitio lienis, à ſeroſo humore, è liene in ventriculum irruente, ut teſtatur *Gal.* 5. *de Locis cap.* 6. vel à melancholico humore, circa viſcera detento, qui à liene non expurgatur, tandem à putredine in vaſis uteri & ſeminalibus, ex ſuppreſſis menſibus, & ſemine retento; quod viduis, & grandioribus virginibus accidit, ut vult *Galen.* 6. *de Locis cap.* 5. *Hipp. lib.* de Morbis virginalibus. In his omnibus penè, malum prius ventriculo, quàm cerebro communicatur, & concoctio vitiatur, undè æſtus in præcordiis, fluctuatio, dolorque ventriculi ad dorſum ſe extendens, & ſcapulas, compreſſio interdum diaphragmatis ut ſuffocari videantur, anxietas, nauſea, ructus acidi aliaq; circa ventriculum accidentia: nonnunquam, ubi efferveſcentia in arteriis eſt, malum cordi quoque communicatur, quæ omnia ructu, vomitu, alvi dejectione mitigantur, refrigeratoque cibo, deindè per intervalla recurrunt, præcipuè poſt cruditates.

Mania. Melancholia ſi intendatur, in maniam abire ſolet. Eſt autem Melancholia adeò maniæ cognata, ut mania pro melancholia, & melanch. pro mania, à Gal. & Hipp. non rarò ſumatur. Verùm mania propriè dicta, à melancholia, non tantum ſymptomatum magnitudine, ut Tralliano videtur, ſed

etiam

Cauſa Maniæ.

etiam modo delirii, ac etiam cerebri affectu, & cauſis diſtinguitur. Nam in mania ægri timidi nullo modo ſunt, ut in melancholia, ſed audaces, & temerarii, quique iracundia, jurgiis, clamoribus; aliisque perturbationibus pro qualitate humorum, omnia agunt, ac interdum, ut feræ, obvios invadunt. Deinde in Mania, ut in Melancholia, læditur cerebrum, quatenus pars ſimilaris, vel per ſe, vel per conſenſum, ex toto, aut præcordiis; ſed mania, propriè ab intemperie vehementur calida, oritur, ſive à fervente calore cerebri, ſpiritus animales in ſuam naturam alterante, id eſt, igneos reddente: ea intemperies calida, aliquando ſola eſt, plerumque cum materia, ſcilicet cum ſuccis calidis & mordentibus, ſed ſine tumore, quales ſucci ſunt ſanguis fervens, unde mitiſſima mania; vel ſuccus melancholicus aduſtus, vel bilis flava peraſſata, unde immaniſſimus furor. | Quare erit Mania depravata functio principum facultatum, ſine febri continua cum excandeſcentia, à fervida cerebri intemperie, cum humore calido ſine tumore. Dico ſine febri & ſine tumore, ad differentiam phrenitidis, deinde dico cum excandeſcentia, & à fervida cerebri intemperie, ad differentiam Melancholiæ propriè dictæ. Ad hæc genera omnis deſipientiæ formæ reduci poterunt. Sunt autem variæ delirii formæ, quæ omnes conſequuntur diſpoſitionem corporis, & naturam cauſæ lædentis, aut humoris peccantis, aliquando vitæ ſtudium & conditionem, ut ſunt Lycanthrophia, à Melancholia aduſta; Cynanthropia à bile præaſſata; Hydrophobia inſania, ex morſu canis rabidi, item furor ex veſano more.

De vertigine.

Eſt præterea depravata imaginatio, cum læſione motus voluntarii in Incubo, ac quoq; in vertigine, verùm in vertigine per ſe, eſt depravata perceptio ſenſationum primarum, præcipuè ſpecierum

viſi-

Cap. VI.

viſibilium, ex accidente depravata imaginatio, qua tenus falſa motus ſpecies à ſenſibus ei offertur; nam in vertigine judicium imaginationis non propriè pervertitur, quam motum à quiete diſcernit, & illam motus ſpeciem falſam eſſe intelligit: Cujus contrarium in delirio apparet, nam melancholici ſe falſa imaginari non putant; at vertiginoſi, viſionem illam, in qua omnia circumaguntur, falſam eſſe non dubitant: nihilominus quia in vertigine, cum falſa motus ſpecie, imaginatio ſenſationes apprehendit, depravata functio imaginationis dici poterit.

Cauſa vertiginis

Cauſa hujus depravatæ functionis, eſt inordinatus motus ſpiritus animalis, inſigniti viſibilibus ſpeciebus. nam ſpiritus animales in cerebro, miniſtri imaginationis, non ſolum vim ſentiendi externis ſenſibus tribuunt, ſed etiam eorum objecta deferunt ad interiorem ſenſum: proinde ſpecies viſibiles ab imaginatione, cum motu percipiuntur, quo moventur ſpiritus animales.

Definitio.

Quare erit vertigo falſa converſionnis imaginatio, affecta cernendi facultate, aliquando oculis caligine offuſis, unâ cum læſione motus voluntariis, ex inordinato motu ſpiritus animalis, inſigniti ſpeciebus viſibilibus, à flatulento vapore permixto ſpiritibus, coarctante ventriculos cerebri. Concurrunt enim in vertigine cum falſa imaginatione converſionis, inordinato motu ſpirituum, depravata viſio, & in gravi vertigine, quæ σκοτωμία dicitur, oculorum obtenebratio, ac prætera, quia non habent, ubi greſſum figant, cùm omnia circumagi videantur, voluntarii motus læſio ſive lapſus periculum.

Morbus.

Circumaguntur autem ſpiritus animales in cerebro, ob anguſtiam aliquam anteriorum ventriculorum cum debilitate retentricis ſpecierum in cerebro; ea anguſtia interdum eſt obſtructio ab humore

CAP. VI. more flatulento, aut craſſo vapore ſpiritus animales commovente, & liberum tranſitum impediente; aliquando compreſſio à cranii fractura, aut depreſſione ex ictu, caſu, &c. nonnunquam ſubſidentia à dolore ex acri maligno aut venenato & flatulento humore, craſſovè vapore expultricem cerebri irritante. Nam plerumque vertigo calidam cauſam includit, aut inæqualem intemperiem, partim frigidam ratione materiæ, ex qua flatus, partim calidam ratione cauſæ materiam movētis, cerebrumque irritantis; ſæpè enim tenuis calidusque ſpiritus per arterias in cerebri ventriculos irruens vertiginem excitat, unde teſte *Gal. 3, de Loc. aff. c.* 8 nonnulli ſectione arteriarum pone aures ab hoc malo curati fuerunt.

Differentia vertiginis

Materia expultricem cerebri irritans ſpiritusque commovens, aliquando in cerebro coacervatur, nonnunquam à ventriculo transmittitur, utero, aliisque partibus. Quare vertigo alia primaria erit aut ex proprio cerebri affectu, quam demonſtrant dolor, gravitasque capitis, tinnitus aurium, oblæſio olfactus, aut alicujus ſenſus: alia per conſenſum & potiſſimum ventriculi, quam arguit inappetentia, nauſea, oris amaritudo, cardialgia, &c. Deinde alia levis δῖνος, qua omnia tantum circumagi videntur à leviori ſpirituum commotione, ex tenuioribus vaporibus; alia gravis, quæ σκότωμα, & σκοτόδινος, dicitur, ubi dum circumaguntur, tenebræ oculis offunduntur. hæc à graviori affectione oritur, ſpiritibus, qui ad oculos tendunt, ita transverſim motis, ut viſum prorſus deſtruant, ex vapore craſſiore & copioſiore; quare hæc ſpecies Epilepſiam, aut Apoplexiam præcedere plerumque ſolet.

De Incubo

Vertiginis & incubi magna cognatio eſt, utrumque enim phantaſma quoddam eſt, & à vaporibus

poribus, cerebri ventriculos obſtruentibus, ac etiam præludium Epilepſiæ, aut Apoplexiæ; ſed vertigo vigilantibus obvenit; Incubus dormientibus, cum ſenſu gravitatis & ſuffocationis, à vapore magis aliquo modo obſtruente. Quare erit Incubus inſomnium parvum, ſive phantaſma rei gravis & ſuffocantis, id eſt, vocem & reſpirationem intercipientis, à vapore craſſo ſurſum aſcendente, cerebrique ventriculos implente, & liberam ſpirituum ad nervos penetrationem impediente.

Cap. VI.

Cauſa eius.

Definitio incubi.

Nam ſedes affecta eſt cerebrum cum phantaſia lædatur, incubus ſit nil niſi phantaſia rei gravantis licet diaphragma quoque afficiatur. Morbus cauſa læſionis eſt levis aliqua obſtructio ventriculorum cerebri liberum tranſitum ſpirituum ad nervos impediens, cujus ratione ad inſtrumenta reſpirationis, quæ in ſomno non quieſcunt, quia ſpiritus liberè non deſcendit, ipſa reſpiratio impeditur ſenſusq; ſuffocationis & gravitatis percipitur.

Pars affecta.

Morbus.

Cauſa morbi eſt craſſus vapor à præcordiis initio ſomni potiſſimum aſcendens, cerebrique ventriculos implens, genitus ex craſſa pituita, aut melancholia coacervata potiſſimum in ventriculo primiſque venis; hic vapor dum aſcendit, quia diaphragma comprimere ſolet, nonnulli recentiorum à ſola illa compreſſione ex craſſis vaporibus aſcendentibus incubum fieri putant, cum ea ſola non ſufficiat, niſi cerebum quoque afficiatur. Comitantur hunc affectum motus difficilis, & in ſomno ſenſus torpidus, ſuffocationis imaginatio, & quaſi ab aliquo ſuper incumbente oppreſſio, ita ut exclamare nequeant, ſed confuſam vocem edant, &c.

Cauſa morbifica.

Hactenus de depravatis functionibus principum facultatum diximus, conſequens eſt, ut de diminutis & abolitis agamus, ut ſunt ἄνοια, μώρωσις, oblivio

oblivio, ſoporiferæ affectiones. Ἄνοια Latinis Amentia & extrema fatuitas eſt, abolita functio mentis ſive cogitationis: μωρία ſive μώρωσις ſtultitia eſt debilitas tantùm rationis: Nam amentia definiri poterit defectus rationis, quem plerumque comitatur defectus imaginationis & memoriæ, adveniens ſine læſione ſenſus & motus ex defectu caloris nativi reſidentis in ſubſtantia cerebri. Dico defectū rationis ſine læſione ſenſus & motus ad differentiam apoplexiæ, cari & ſimilium: ubi cum functionibus mentis perit ſenſus & motus. Nam in amentia illæſo ſenſu & motu tantus eſt rationis defectus, ut nil omninò dijudicare & inter ſe conferre queant, ſed ſtupidi ad brutorum modum omnia ſine animadverſione negligant.

Amentia

Definitio amentiæ

Cauſa.

Cauſa proxima amentiæ eſt defectus nativi caloris reſidentis in ſubſtantia cerebri, qui vel privativus eſt, ex defectu ſpirituum & ſubſtantiæ caloris nativi in cerebro, vel poſitivus, ubi vis ejus obtunditur à contrario frigore, graviq́ue intemperie frigida humida plerumq́ue cum materia pituitoſa, quæ actiones omnes torpidas reddit. Deinde defectus ille vel eſt, ab utero & in formatione fœtus ob non debitam quantitatem & formam cerebri, vel poſt ortum à vehementiſſimis cerebri affectibus calorem nativum debilitantibus, ut ex apoplexia, peſte, gravi epilepſia, &c. Ab iisdem cauſis ſed levioribus oritur μωρία diminuta functio rationis, orta à debilitate caloris nativi in cerebro ex intemperie frigida potiſſimùm.

Oblivio,

Ad amentiam plerumq́ue conſequitur oblivio. Nam abolitâ ratione læditur unâ imaginatio & memoria: at contrâ læſâ memoria non ſemper læditur unâ ratio aut imaginatio: memoria abolita & debilis communi nomine oblivio dicitur, propriè

vero

verò & abſolutè memoria deperdita, ubi nil omninò præteritorum recordantur, oblivio: debilis verò aut diminuta memoria, ubi difficulter aut ex non longa tempore reminiſcuntur, ſtupor tantùm memoriæ & minus abſolutè oblivio. Eſt igitur oblivio abolita aut deperdita memoriæ functio orta à debilitate aliqua caloris nativi in cerebro ex defectu aliquo ſpirituum & ſubſtantiæ ejusdem, vel ex intemperie frigida, conjuncta plerumque cum ſiccitate aut humiditate, & materia pituitoſa vel melamcholica.

Cap. VI.

Eius definitio.

Sedes affecta eſt cerebrum ſecundum ſubſtantiam: cauſa verò eſt debilitas quædam caloris nativi reſidentis in ſubſtantia cerebri, ſed non tanta ut cum memoria imaginatio & ratiocinatio lædatur, Nam à potiori non oblivio, ſed amentia aut ſtultitia tunc diceretur. Debilitas illa nativi caloris provenit ex defectu aliquo ſpirituum & ſubſtantiæ caloris in cerebro ab utero, vel gravi morbo cerebri, ut apoplexia, peſte, vehementi ictu, ſenio, &c. Plerũque à contrario frigore frigidaque intẽperie: lædit autem memoriam intemperies frigida, aliquando per ſe ſola, plerumque cum humiditate, aut ſiccitate conjuncta, vel cum materia pituitoſa, aut melancholica in cerebro coacervata: per ſe autem ipſa intemperies ſicca cerebrum ineptum reddere poteſt ad ſpecies ſuſcipiendas; & humida ad conſervandas, ut in pueris. Ab iisdem cauſis, ſed levioribus oritur debilis memoria. Qualis ſit intemperies, & ex quo humore, deprehendimus ex habitu corporis, excrementis, victus ratione, &c.

Pars affecta.

Morbus cauſa oblivionis.

Soporiferæ affectiones ſunt, ut alibi dictũ eſt, in quibus ſenſus communis aut primus, (cui debetur ſomnus & vigilia) propriẹ læditur vel ſolus, unde κῶμα, vel ſimul cum facultate motiva & principe, ut in apoplexia, caro lethargo, & catalepſia.

quibus addi poterit epilepſia. Horum ſymptomatum communis quædam ratio eſt, omnium enim ſedes affecta eſt cerebrum, & cauſa frigida. Differunt tamen & modo læſionis, & varietate affectus lædentis. Nam coma propriè dictum ſymptoma eſt ſenſus communis, cæteræ affectiones, & ſenſus communis & principis facultatis. Deindè in comate & lethargo magis læditur ſubſtantia cerebri; in cæteris magis ventriculi, & in caro magis anteriores, in catalepſia poſterior, In apoplexia & epilepſia omnes ventriculi.

Apoplexia.

Apoplexia ἀπὸ τοῦ ἀποπλήττειν nomen habet, quòd ægri hoc malo correpti repentè corruant, non aliter, quàm ſi graviſſimè percuſſi eſſent, undè ſyderatio dicitur, quaſi fulmine percuſſi: & morbus attonitus, quia ſtupet mens & corpus: item univerſalis paralyſis, quia reſolvuntur omnes functiones animales. Diſcernitur autem vera apoplexia à cæteris ſymptomatibus, primùm quod ægri repentè concidant cum privatione omnium functionum animaliũ excepta reſpiratione, quæ læſa aliquo modo permanet: deindè quòd excitati partem corporis reſolutã ut plurimum habeant. Cauſa immediata hujus mali non eſt ſola intemperies, quæ repentè non fit, ſed morbus inſtrumentalis, & potiſſimùm anguſtia ventriculorum cerebri, licèt ſine valida intemperie ſubſtantiæ cerebri facultatem ipſius debilitante non oriatur, quò inprimis à caro & epilepſia diſtinguitur. Verùm de cauſa non planè conſentiunt Medici. Aliqui à ſola obſtructione ventriculorum & cavitatum cerebri apoplexiam immediatè fieri arbitrãtur: nonnulli non à ſola obſtructione, ſed cum Galeno *com.42. aph.4.* à compreſſione ventriculorum cerebri, & potiſſimum ab affectu inflammatorio, ex ſanguine copioſo irruente in cerebrũ, venas & arterias tendente, & ventriculos cerebri comprimente: aliquando ab ipſa inflammatione aucta, cujus rations

Diverſa opiniones circa cauſam Apoplexia.

phrenitis & lethargus in apoplexiam interdum terminatur. Aliqui ex *Hipp. 4. de Vict. in acut. cont. 23.* apoplexiam quoque fieri arbitrantur ab interceptione aut obſtructione carotidũ, aut venarum ſive arteriarum, per quas materia in cerebrum defertur, & ſpiritus animalis generatur, à copia ſanguinis irruente, in quam affectionẽ plethorici incidere ſolent. Verùm cum legitima apoplexia ſit, in qua ægri repentè ſine motu & ſenſu concidunt, & excitati partem corporis reſolutam habent, non erit à ſola obſtructione aut interceptione jugularium. Nam his ligatis & interceptis hominem non repentè motum, ſenſumque amittere ſua experientia demonſtravit *Gal. 4. de placitis cap. 6.* attamen rationi conſentaneum eſt, ſi iſta interceptio diu duraverit, nihilque virtutis à corde in cerebrum influxerit actiones animales ſenſim debilitari, donec prorſus aboleantur; quare in hoc affectu cerebrum per conſenſum tantum afficitur non aliter, quàm in gravi ſyncope, unde vera apoplexia dici nequit, ſed notha. Deindè quando ob interceptionem vaſorum in toto corpore à plenitudine ſuffocatur calor nativus, præceps eſt omnium virium, non modo animalium, ſed etiam vitalium lapſus, ſed non vera apoplexia; nec etiam propriè, ubi ſanguis tanta copia in cerebrum irruit, ut ventriculos planè repleat, & ſpiritus omnes elidat, caloremque nativum ſubitò opprimat, ſed tantum ubi vias ſpirituũ intercipit, & ſubſtantiam cerebri conſtringit, vaſaque comprimit. Hæc affectio à *Gal. com. 42. Ap. 2.* diſpoſitio inflammatoria dicitur, non vera inflammatio, quando ſanguis in parte coacervatus putreſcit, verùm iſta ſpecies apoplexiæ rara eſt, & juvenibus plethoricis accidit. Plerumque cauſa proxima veræ apoplexiæ eſt obſtructio omnium ventriculorum cerebri effluxum ſpirituum impediens ex humore craſſo repentè influente, ac ipſam etiam ſubſtantiam replente, ut turgeſcat.

Cap. VI.

Cap. VI.

Definitio Apoplexiæ.

Quare vera Apoplexia definiri poterit repentina privatio omnium functionum animalium, reſpiratione ſolâ læſâ manente, ab anguſtia ventriculorum & cavitatum cerebri cum debilitate expultricis ejusdem ex craſſo humore confertim irruente. Dico reſpiratione læſâ manente, quia ſublata omni reſpiratione animal vivere nequit. Manet quidem reſpiratio, ſed læſa, & proindè ex læſione reſpirationis judicamus periculi aut ipſius apoplexiæ magnitudinem.

Cauſa Apoplexiæ.

Cauſa proxima veræ apoplexiæ eſt anguſtia ventriculorum cerebri cum intemperie debilitante facultatem cerebri, ut ad expulſionem cauſæ morbificæ ſtatim inſurgere nequeat; ſicut in epilepſia fit, anguſtia illa, vel obſtructio, vel compreſſio ventriculorum & cavitatum cerebri eſt. Obſtructio autem fit à craſſo frigido humore confertim irruente, qualis eſt pituitoſus, aut melancholicus, genitus ex prava craſſaque victus ratione crapula, &c. Quę dignoſcitur ex cauſis evidentibus progreſſis propriisque effectis. Compreſſio verò fit ab affectu inflammatorio ex ſanguine irruente in cerebrum, quæ plethoricis potiſſimùm accidit. Cujus ſigna ſunt oculi, facieſque rubicunda, pulſus magnus, tenſio venarum jugularium & capitis, &c. Irruunt iſti humores in cerebrum incitati & commoti à cauſis plerumque externis, ut immodico calore aut frigore, ab ebrietate, intempeſtiva Venere, timore, fulmine, &c. Obſtructis ventriculis & viis, ſpiritus animalis non deſcendit, unde ſenſus & motus perit.

Epilepſia.

Επιληψία Latinis morbus caducus comitialis & lunaticus, gravis, & portentoſa affectus ſpecies eſt, ad cujus nomen teſte Plinio deſpui conſuetum fuit. Continetur à Galeno ſub genere convulſionis, licet convulſio exquiſita non ſit συν τόνοι, ut tera-

teranus perpetua, ſed ex temporum intervallis accidens cum ſenſuum mentisque oblæſione; qualis motus convulſioni ſimilis eſt, ſive convulſivus cum contractione membrorum voluntarii motus. Nam in Epilepſia concurrit motus convulſivus, ſive concuſſio & conquaſſatio cum nervorum contractione: unde membra & contrahuntur verſus initium ſuum, & concutiuntur. Concutit autem ſe cerebrum principium nervorum, ut expellat id quod noxium eſt, ſive quod facultatem expultricem cerebri irritat, non aliter quam in ſternutatione. Contrahunt autem ſe omnes nervi & muſculi corporis ad cerebri contractionem, & ſimul mens ſenſusque læduntur ob anguſtiam ventriculorum cerebri: Verùm illa contractio perpetua non eſt, qualis in convulſione propriè dicta accidit, ſed cum relaxatione interpolata, ut in motu voluntario.

Quare erit Epilepſia motus convulſivus totius corporis unâ cum ſenſus & principis functionis læſione, ortus à pituitoſo melancholico, vel maligno humore, aut vapore cerebri ventriculos arctante, & expultricem cerebri irritante, ut ſua contractione extrudat id, quod noxium eſt. Pars affecta, ubi reſident facultates læſæ, eſt cerebrum. Deindè quia ſubitò fit, & deſinit, morbus cauſa immediata hujus læſionis, non erit intemperies, nec quemadmodum in melancholia cerebrum ſecundum ſubſtantiam hic afficitur, ſed ſecundum ventriculos tantum non ob anguſtiam perfectum cum intemperie ſubſtantiæ cerebri, qualis eſt in apoplexia, ubi ad expellendum id, quod noxium eſt, facultas expultrix inſurgere nequit. Nam in Epilepſia concurrit anguſtia ventriculorum cerebri cum motu facultatis expultricis, ut id, quod noxium eſt, expellat; Ob anguſtiam ventriculorum mens ſenſusque lęduntur, & eo magis quo major obſtructio, dum

Definitio epilepſiæ.

Pars affecta.

Morbus cauſa immediata.

verò ad expellendam id, quod noxium eſt, principium nervorum contrahitur & concutitur, omnes partes motum convulſivum patiuntur.

Anguſtia illa, eſt vel obſtructio, vel ſubſidentia ventriculorum. Obſtructio autem fit quidem à materia craſſa, veluti pituita, aut melancholia, ſed non ſub propria forma, verùm quia tenuior ſpumoſiorque facta; à craſſo vapore obſtruente rarò aut levis epilepſia fit. Subſidentia verò ventriculorum interdum fit ab humore, plerumquè à vapore maligno irritante cerebrum & meninges, ut ſeſe violenter concutiat; dum autem principium nervorum ſeſe concutit, ſpiritus aut ſuffocantur, aut diſſipantur, & extra ventriculos protruduntur, undè ventriculi cerebri concidunt, & ægri ſine motu & ſenſu jacent, donec ſpiritus in debita quantitate regenerentur. Ab obſtructione ventriculorum epilepſiam fieri oſtendit translatio materiæ morbificæ, interdum à ventriculis ad nervos. Nam Epilepſia in paralyſi linguæ, aut alterius lateris nonnunquam terminatur, & teſte *Galen. Com. lib. 4. de victus ratione*, apoplexia per mediam Epilepſiam in paralyſin quandoq; terminatur.

Epilepſia triplex.

In omni Epilepſia afficitur cerebrum, aut per ſe primario affectu, aut per conſenſum alterius partis nimirum vel viſceris alicujus potiſſimum ventriculi vel partis in ambitu corporis, unde à Galeno triplex conſtituitur Epilepſia: una primaria ex cerebri proprio affectu: alia ex conſenſu viſcerum, imprimis orificii ventriculi, aliquando uteri, lienis, &c. tertia ex conſenſu partis alicujus in ambitu corporis: ut manus, pedis, &c. ab aura maligna aſcendente in cerebrum; vel à venenata qualitate alteratis per continuationem partibus cerebrum non tam obſtruente, quàm irritante ut ſeſe contrahat, &, quod noxium eſt, excutiat: huc refertur morſus

ſus venenatus, ubi nerveam ſubſtantiam venenum aggreditur.

Affectus hic ex eorum numero eſt, qui acceſſiones intermiſſioneſquè habet; incipiente paroxiſmo ægri repentè concidunt, ſæpe cum clamore convelluntur, totoquè corpore concutiuntur, &c. ſpuma ex ore erumpit, functiones omnes animales læduntur, &c. Epilepſiam ex primario affectu demonſtrant ſenſuum mentiſquè ſtupor, oblivio, capitis gravitas, & dolor, turbulenta ſomnia, & quod paroxiſmus ſubito invadat: Ex conſenſu ventriculi cardialgia & palpitatio, difficilis inediæ tolerantia, nauſea, vomitus præcipue inſtante paroxiſmo & præſente, &c. A parte in habitu corporis, ut à manu, &c. quando inſtante paroxiſmo ſenſus auræ frigidioris per continuitatem in cerebrum aſcendentis percipiatur, &c.

Lethargus. Λήθαργος, Latinis iners oblivio & veternus, duplex deprehenditur: unus illegitimus, ſomnus nimirum inexplebilis, à pituitoſo vapore vel humore computreſcente in cerebro: alius legitimus, qui à Galeno 3. *Meth.* paſſio dicitur, ſecundum ſpeciem phrenitidi contraria; utriuſque enim cauſa eſt humor putreſcens in cerebro, ſed materiâ & loco differunt. Nam materia phrenitidis eſt bilis putreſcens circa meninges potiſſimùm: materia lethargi eſt pituita, putreſcens magis in ſubſtantia cerebri, ac proindè in lethargo cum ſtupore principum facultatum & inexplebili ſomno adeſt febris continua, lenta & ſymptomatica, quæ ſimul principem facultatem aliquo modo depravat: quod ex indecentibus ægri motibus apparet.

Definitio Lethargi. Quare erit Lethargus inexplebilis ſomnus cum diminuta functione principum facultatum & febri continuâ, lentâ, & ſymptomaticâ; ortâ ex pituita putreſcente in cerebro. Putreſcit autem pi-

tuita aliquando non impacta, ſed diffuſa circa cerebrum & meninges, interdum impacta cerebro aut meningibus: undè in lethargo inflammatio pituitoſa cum febri lentâ & continuâ, ut in phrenitide inflammatio bilioſa cum febri ardente continuâ. Lethargicos comitatur febris lenta, altus ſopor ex quo excitati & interpellati vix reſpondent, oblivioſi & amentes ſunt, crebrò oſcitant, ac hiante ore aliquando perſiſtunt, tanquam claudere id obliti, pulſus undoſi ſunt, reſpiratio rara, debilis urina jumentorum ſimilis, facies tumida, aliquando tremunt & deſudant, &c.

Carus.

Carus exquiſitus propriè dictus cum Lethargo & Apoplexia magnam cognationem habet: fiunt enim omnes ab intemperie frigida, & principes functiones pari ratione lædunt, ſed differunt modo læſionis & causâ. Nam in lethargo principes functiones tantùm debilitantur, in cæteris abolentur, Peculiariter verò in Apoplexia ſenſus & motus planè aboletur, & reſpiratio læditur, & ægri excitati, ut dictum eſt, partem aliquam reſolutam habent. Nam apoplexia, quæ curatur, in paralyſin deſinit. Verùm in Caro ſenſus tactus planè abolitus non eſt: nam puncti tantùm, aliquo modo ſentiunt, aliâs non; & reſpiratio non læditur, niſi affectus nimiùm augeatur, nec in paralyſin deſinit. Deindè Lethargus fit affecto cerebri corpore: Apoplexia & Carus, ſicut & Epilepſia, ventriculis: verùm in Apoplexia cum obſtructione ventriculorum cerebri ipſum corpus cerebri intemperie quoque afficitur, & facultatis tranſitus ſecundum poros omnes cerebri impeditur: In caro tantùm impeditur ſecundum ventriculos cerebri, præcipuè anteriores & medios.

Diſtinguitur carus ab aliis affectibus ſoporiferis.

Definitio cari.

Quare Carus erit abolita functio animalis facultatis, reſpiratione manente, orta ab anguſtia aliqua ventriculorum cerebri impediente tranſitum

ſpiri-

ſpirituum animalium. Nam cauſa cari eſt anguſtia ventriculorum, quæ tribus modis fit: 1. compreſſione à capitis ictu, tumore premente, ut colligitur ex 42. *Aphor. ſect.* 2. Deindè ſubſidentiâ ventriculorum cerebri à qualitate dolorifica, ut vult *Gal. lib.* 4. *cap.* 2. *de Locis affectis*: vel à magna cerebri frigiditate, qualis iis evenit, qui per loca frigida iter faciunt, aut Opium aliaque Narcotica ſumſerunt. Tertiò obſtructione, ex humore frigido obſtruente ventriculos cerebri, ſed non adhærente parietibus ventriculorum, nec ita debilitante temperiem cerebri, ut in apoplexia, vel à vapore craſſo, à toto corpore, ventriculo, hypochondriis, &c. quod accidit in rigore febrium. Huc referri poterit obſtructio aut intercèptio carotidum, de qua ſupra. *Cauſa.*

Catalepſis & Catochus vocabula ambigua ſunt. Nam catochus pro comate vigilante, & aliis ſimilibus affectionibus interdum ſumitur, & catalepſis ab Hipp. pro Aphonia ſc. pro apoplexia, aliiſque affectibus, in quibus ſubitò vocis, ſenſus, & motus privatio. Verùm *auth. Galeno. comm. in* 3. *Aphor. ſect*, 2. idem propriè eſt catalepſis & catochos, ac utroque vocabulo eadem affectio denotatur, nimirum latinis detentio, occupatio, & congelatio, quod laborantes eo corporis habitu permaneant, quo correpti primum erant, ſtatuamq; referant. Hæc paſſio, quo ad formam corporis, tetano non abſimilis eſt: in utroque enim corpus rigidum eſt, verùm in tetano partes contrahuntur, à depravato muſculorum motu, & nec ſenſus, nec imaginatio læditur: in catalepſi muſculi planè quieſcunt, immemores officii ſui, & qua forma diſpoſitæ ſunt partes, permanent, quaſi congelatæ, deinde ægri puncti punctionem non ſentiunt, quod phantaſia abolita ſit, licet, teſte Galeno, aliquando audiant, & videant; præterea reſpiratio manet, interdum ita exigua eſt, *Catalepſis.* *Signa.*

ut nulla appareat, pulſus debiles crebriq; ſunt, facies ſubtumida rubore tincta, urina alvusq; ſupprimitur: qui minus graviter afficiuntur liquorem ori infuſum deglutiunt; ſi à malo victi ſunt ad nares regurgitat. Quare læditur cerebrum potiſſimum, quo ad partem, undè nervi motorii, ſcilicet poſteriorem, ſicut in caro anterior magis, in apoplexia utraque pars cerebri afficitur. Cauſa hujus mali putatur intemperies cerebri frigida ſicca, principium nervorum quaſi gelu conſtrictum detinens, & ſpiritus animalis immobiles reddens; Verum quia ſubitò fit, ſubitoque ſolvitur, non erit à ſola intemperie, ſed potius à materia cerebrum afficiente aut principium nervorum obſtruente, conſtringente, & tendente, undè muſculi omnesque partes inflexiles redduntur, eademque forma permanet. Materia illa plerumque eſt humor melancholicus omnium aptiſſimus ad tenſionem illam efficiendam, deindè pituitoſus, potiſſimùm pituita vitrea: non rarò vapor craſſus pituitoſus aut melancholicus, qualis in paroxiſmis febrium, in ſuffocatione uteri, morboque hypochondriaco aliquando accidit. Nam initio paroxiſmorum interdum Catalepſia oritur, quæ in declinatione febris deſinit. Aëtius Catalepſiam fieri quoque dicit ob tenſionem vaſorum ex repletione capitis, ut in adoleſcente illo, qui quarto die per hæmorrhagiam liberatus fuit.

Definitio Catalepſis. Quare erit Catalepſis abolita functio principum facultatum cum tactus & voluntarii motus deſtructione, in qua ægri ſervatâ reſpiratione eo corporis habitu permanent, quo correpti erant, orta quidem plerumq; ab intemperie frigida ſicca, ſed propriè ex materia, humore aut vapore cerebri poſteriora obſtruente & tendente, ſpiritusque congelante.

Cere-

Cauſa ſymptom. ſenſus communis.

Cerebro ut communi ſenſorio vigiliæ animalis functio, & ſomnus ejus quies propriè & primò accidit. Nam vis vitalis hac quiete non indiget & naturalis vehementis in ſomno operatur, quando ſenſus omninò feriantur, ſive quando parùm aut nihil virium a cerebro influit. Quo autem minus virium influit, eò profundius dormit animal. Verùm non omnis impotentia ſenſus ſomnus propriè dicitur: ſed naturalis, inſtaurationis virium animalium gratia, ab utili humore cerebrum madefaciente; vel quæ à naturali magnitudine parùm differt; non toto genere præter naturam; quæ ſomnus non naturalis ſtupor & inſenſibilitas dicitur, qualis accidit in ſoporiferis affectibus.

Læduntur autem functiones ſenſus primi tribus modis, ut alibi dictum eſt. Somnum propriè excitant, quæ humectant. Vigilias quæ nimium exiccant, ſtuporem verò inducunt & inſenſibilitatem, quæ nimium refrigerant. Contra ſenſus irritant & perturbant, quæ nimium calefaciunt: mordent, erodunt, &c. Quare quæ cerebrum refrigerant, & ſimul humectant, ut ſunt pituitoſi morbi ſtuporem cum ſopore gignunt, & affectus omnes ſoporiferos. Quæ verò nimium calefaciunt & exiccat vigilias cum irritatione ſenſuum & delirio inducunt. Attamen in omnibus affectibus ſoporiferis frigida intemperies primas obtinet; in ſenſuum perturbationibus, calida.

Coma & Cataphora.

Coma, & Cataphora, *Galen & Hipp.* eadem paſſio eſt, licèt Cataphora, 13. *Meth. med.* tanquam genus omnium ſtuporum ſine febri ſumatur. Significat autem uterque nihil aliud, quàm propenſionem ſive delationem in ſomnum, quod ægri vigilantium munia obire, & oculos apertos tenere nequeant, ſed perpetuò vel verè dormiant, vel quod palpebras connіventes, aut clauſas more dormientium habe-

habeant, cum tamen re ipſa non dormiant. Proindè comatis ſpecies duæ erunt, una in qua ægri profundè & diu dormiunt quæ Coma vel Cataphora ſimpliciter dicitur, plerumque cum adjectione, Coma ſomnolentum, ſymptoma non facultatis principis, ſed ſenſus communis, *ut in 5. cap. path. dictum eſt.* Altera in qua ægri palpebras conniventes, & clauſas habent, ſpe ſomni conciliandi, cum tamen rarò dormiant, & plerumq; multis phantaſmatibus infeſtentur, quæ principem facultatem depravant, ac verum ſomnum impediunt. Hæc, Coma aut Cataphora ſimpliciter nunquam dicitur, ſed quia ex contrariis affectionibus componitur, cum adjectione coma vigilans. veteres verò, ante Galenum, κατοχὸν appellarunt. Cauſa autem comatis ſomnolenti eſt intemperies frigida, vel humida, vel frigida ſimul & humida, plerumque cum materia, ſcilicet cum humore pituitoſo; vel vapore in cerebrum aſcendente, primum ſenſorium nimis humectante, & ligante, ac liberam ſpirituum animalium diſtributionem impediente, verùm ubi frigiditas dominatur, cum gravi ſopore, ſenſus mentiſque ſtupor ſemper conjungitur, unde alii affectus ſoporiferi, ut ſupra demonſtratum eſt. Quare erit Coma functio diminuta ſenſus communis aut ſomnus profundus & immodicus, ortus ab intemperie frigida humida plerumque cum vapore vel humore pituitoſo cerebrum afficiente. Cataphoræ vigilantis plures ſunt ſpecies. Nam aliquando ſine delirio eſſe poteſt, cujus generis eſt illa paſſio, qua ægri ob imbecillitatem virium, genas apertas tenere nequeunt, cum tamem parum, aut nihil dormiant: plerumque cum delirio conjuncta eſt, vel ſimplici, vel phrenetico. Coma vigilans cum ſimplici delirio, in ebrietate interdum accidit, ob mixtos vapores acres & humidos in cerebrum aſcendentes. Coma

vigi-

vigilans cum delirio phrenitico, mixta affectio eſt, ex Lethargo & phrenitide, ac febrem ſymptomaticam conjunctam habet, ſub hoc continetur Catapora pigra, cujus meminit *Hipp 3. Epide.* & illa affectio, quæ τυφομανία à nonnullis dicitur. Cauſa verò Comatis vigilantis, quæ ex infirmitate virium non oritur, eſt mixta intemperies cerebri, orta ex bile, permixta cum pituita, vel ex ſanguine copioſo & pituitoſo cum bile; vel ex vaporibus bilioſis & pituitoſis. Bilis autem cum pituita in cerebro coacervata, ſi non putreſcat, ſive inflammationis expers ſit, cataphoram vigilantem, non phreniticam gignit: ſin putreſcat & inflammetur, cataphoram phreniticam producit, omneſque mixtas ex Lethargo & phrenitide paſſiones, quæ ex dominio ſive exuperantia bilis aut pituitæ diſtinguuntur. Nam ubi exuperat pituita, ad ſomnolentiam ægri magis inclinant; ubi bilis, ad vigilias & phreniſin; ubi verò utraque æqualiter dominatur, & ad finem uſque deſipientia cum ſomnolentia perſiſtit, affectio planè media oritur, quàm τυφομανίαν veteres nonnulli vocarunt.

CAP. VI.

De pervigilio.

Profundiori ſomno oppoſita eſt dormiendi impotentia, quàm Græcis ἀγρυπνίαν vocant, Latini pervigilium, immodica aut ſuperfluas vigilias. Hoc ſymptoma depravata functio ſenſus primi eſt, non quod per immodicas vigilias aliter, quàm ſecundum naturam ſentiamus, ſed quod diuturniori tempore, quàm vires exigunt, & præter voluntatem noſtram in ea functione perſeveremus. Somnus naturalis, quies ſenſus primi fit, quia retracto calore nativo ad interiora effluxus ſpiritus animalis in organa ſenſus, motuſque prohibetur ab utili vapore cerebrum madefaciente, vireſque ejus ligante.

Quare

Definitio pervigilii

Quare pervigilium erit immodica functio facultatis ſentientis, orta à nimia effuſione ſpiritus animalis, à cerebro in organa ſenſus & motus, ob defectum utilis vaporis cerebrum madefacientis cum irritatione ſenſus communis. Cauſa præcipua pervigilii eſt defectus vinculi illius ſenſus primi contra naturam irritato & excitato ſenſu communi. Deficiunt autem vapor utiles in cerebro, quia non generantur in corpore, quia geniti abſumuntur, aut à cerebro avocantur & evertuntur. Non generantur propter inediam aut uſum ciborum acrium flatulentorum & ſimilium, qui nullos benignos vapores excitant, ac corruptione ciborum in ventriculo. Abſumuntur & diſſipantur vapores humidi, ſimulque ſenſus communis excitatur à calida ſicca intemperie ipſius cerebri, aut totius corporis ſine vel cum materia. Calida autem intemperies primas partes in cerebro irritando & vaporibus diſcutiendis obtinet; ſecundarias ſicca, quæ vapores humidos exiccando abſumit.

Cauſa.

Materia illa, quæ cum intemperie conjungitur, eſt humor aut vapor; & humor acris calidus vel ſiccus, ut bilis flava aduſta, melancholia, pituita ſalſa; vapor verò eſt calidus acris, aut malignus ex vino potenti, calidis ſuccis genitus: ab his omnibus interdum totum cerebrum afficitur, aliquando ventriculi & univerſa vaſa, ut in febribus ardentibus accidare conſuevit, nonnunquam materia per menynges & ſubſtantiam cerebri diſſeminata eſt, ut in phrenitide & Mania, ubi vigiliæ continuæ cum delirio ſunt. Vapores utiles à cerebro avocant, ſimulque diſcutiunt, ſenſumque primum excitant, dolores vehementes non ſolùm capitis, ſed etiam cujuscunque partis corporis, deindè vehementes animi perturbationes, ut ira, timor, triſtitia, curæ,

item

item fluxus ſanguinis, evacuationes alvi immodicæ, & quæcunque ſiccant, ſenſusque irritant.

De paralyſi & convulſione cæteriſque ſymptomatibus motus ſuo loco dicemus. Catarrhus ſymptoma quidem facultatis non animalis, ſed naturalis cerebri eſt, aut exiens mutatum præter naturam, tamen cum multorum morborum cauſa ſit utile eſſe exiſtimavimus ejus conſiderationem cæteris cerebri ſymptomatibus ſubjungere.

De Catarrho.

Definitio catarrhi.

Eſt autem catarrhus proprie defluxus præter naturam humoris excrementitii, a capite in ſubjectas partes, geniti ob læſionem concoctionis cerebri, vitio alteratricis ejusdem, vel alimenti. Nam ut in omni fluxu, ita catarrho quatuor conſiderantur. 1. quod defluit, 2. terminus à quo, 3. terminus ad quem decumbit, 4. via per quam: Quod defluit, eſt humor excrementitius, ſive excrementum cerebri præter naturæ modum redundans. Cerebri autem ampla medulla eſt, quæ copioſo alimento indiget, & copioſum excrementum gignit, ſed eo copioſius quo vis concoctrix cerebri debilior fuerit, & alimentum affluens magis copioſum, aut minus competens.

Cauſa redundantia excrementorum cerebri.

Nam redundantiæ excrementorum in capite cauſa præcipua eſt, fruſtratio facultatis concoctricis, vitio vel alievatricis cerebri, vel alimenti: Læditur vis alteratrix, quia in ſua ſubſtantia debilitatur ex intemperie cerebri, præcipuè frigida humida, rarius calida, aut ſicca, & tantum cum materia; vel quia impeditur morbo aliquo cerebri organico, aut communi. Vitia alimenti ſive humorum aſcendentium in caput ſunt nimia copia, & aliena qualitas. Nam nonnulli ſunt quibus caput aptiſſimum eſt, ut impleatur, & univerſi corporis habitus, ad id implendū admodum idoneus; nimirum corpora compoſita ex membris contrarii temperamenti, quorum

cere-

CAP. VI.

cerebrum frigidum debileque eſt & hepar calidum, in quibus ſanguis vaporoſus generatur. Humor excrementitius cerebri magna ex parte tenuis pituitoſusque eſt, naturam cerebri referens, & vel ſimpliciter talis, vel cum humore bilioſo aut melancholico permixtus. Hoc excrementum, ſi moderatum fuerit, ex ſinubus cerebri per palatum & nares ſine noxa expurgatur: ſin immodicè redundaverit; aut qualitatem præter naturam contraxerit, partes ad quas decumbit, variè afficit, atque hic defluxus catarrhus propriè eſt.

Cauſa deſtillationis.

Defluit homor coacervatus in capite ſua tenuitate & copia irritata expultrice plerumque ab externis cauſis, ut nimio frigore, aut calore, crapula, &c. Undè qualis paſſio eſt diarrhæa ex mala concoctione ventris, talis catarrhus ex mala concoctione cerebri. Terminus à quo defluit humor & locus, ubi primò coacervatur, eſt aut intra cranium maximè in ipſis ventriculis cerebri, aut extra potiſſimum ſub cute verticis, quo venarum in caput irrepentium extrema deſinunt, quem demonſtrat tumor mollis dolorque externus, qui contactu aut inverſis pilis exacuitur,

Differentia catarrhi.

Ab his locis in ſubjectas partes plerumque defluit humor. Quare via per quam, & terminus ad quem duplex à Fernelio judicatur, ac ipſa deſtillatio quoque duplex: una interna; altera externa.

Deſtillatio interna.

Nam primum è cerebri ventriculis, partibusque ſub calvaria in partes internas prolabitur humor & pro natura partium ad quas decumbit varios morbos efficit; ac interdum ipſa deſtillatio peculiare nomen accipit; ubi enim in ſuperius os, aut capacitatem pectoris defluit, generis nomine catarrhus dicitur; ubi in nares, coriza; in fauces branchus ſive raucedo; ſi ad initium nervorum, paralyſin, aut tremorem excitat; in ſenſuum organa cœcitatem, ſurditatem

ditatem, &c. ſin ad pulmones, tuſſim, peripneumoniam, aſthma, ſputum, ſanguines, &c. in ventriculum, & inteſtina, diarrhæam catarrhalem, &c. Deinde à parte capitis extra calvariam fertur humor, non tantum inter cutem & carnem, ut Fernelius voluit, ſed etiam per continuitatem muſculorum, membranarum, nervorum, ac per venas & arterias in partes externas, ut in oculos, unde epiphora catarrhalis: ad dentes, maxillam, cervicem, unde dolores & tumores; in ſcapulas, brachia, articulos, unde arthritis, &c. His modis feruntur plerumque humores à capite; verùm fluxiones omnes non ſemper ita concitantur. Nam natura irritata copia aut qualitate humorum ab interioribus partibus ad exteriores eos per venas & arterias aut continuitatem nervorum & membranarum interdum propellit. Quare ex dyſſenteria aut diarrhæa intempeſtivè ſuppreſſa, ac ex colicæ converſo humoris impetu ad venas arthritis ſæpè orta fuit, item ex ſuppreſſione conſuetæ evacuationis ſanguinis, ac in criſibus, &c. Quare unus catarrhus multorum morborum cauſa eſt, licet omnium nec ſola nec ſemper, ut infra apparebit.

Deſtillatio externa.

CAPUT VII.

De Cauſis Symptomatum Quinque Senſuum externorum.

LÆduntur ſinguli ſenſuum externorum tribus modis. Cauſa verò læſionis triplex eſt. Nam læditur ſenſus, ſicut & motus, læſa facultate ſentiendi; deinde affecto primo ſenſus inſtrumento; tertiò aliqua illarum partium quæ primo inſtrumento ſubſerviunt. Spiritus animalis ſive facultas

Cauſæ ſymptomatum quinquè ſenſuum.

ſentiens à cerebro ut à fonte promanat, & per nervos peculiares in organa ſingulorum ſenſuum diſtribuitur, ut in phyſiologicis demonſtratum eſt.

Cauſa læſionis facultatis vitio cerebri.

Quare læditur facultas ſentiendi vitio cerebri, ubi ſpiritus gignuntur, deindè nervorum per quos in organa ſenſuum diſtribuuntur: Cerebri autem, quia ſpiritus non generantur aut non debita quantitate, ob gravem intemperiem, præcipuè frigidam aut defectum ſpirituum vitalium, ut in morituris, in gravi ſyncope, & immodicis evacuationibus ſanguinis, quibus etiam ſpiritus animales in ventriculis geniti reſolvuntur. Deindè quia ſpiritus in cerebro diſtrahuntur & diſcutiuntur, quod in magnis vulneribus capitis, aliquando temporum accidit, ubi oppoſitæ partis paralyſis oritur ob dolorem & calorem ſpiritus in partem læſam trahentem. Tertiò quia ſpiritus in cerebri ventriculis obruuntur & eliduntur, copioſo humore confertim irruente; vel viç ſpirituum intercipiuntur, propter anguſtiam omnium ventriculorum cerebri, ut in epilepſia; aut apoplexia: aut quarundam cavitatum, per quas ſpiritus ad nervos diſtribuuntur, qualis affectus apoplexiam interdum conſequitur.

Quartò quia cerebrum ſpiritus craſſos, opacos aut humidos gignit, ex intemperie cerebri cum humore, aut vapore pituitoſo vel melancholico, vel ſpiritus inficiuntur, & impuri redduntur à parvis tetriſque vaporibus permixtis vitio proprio cerebri, ut in phrenitide & vertigine & melancholia primaria; vel per conſenſum ex vaporibus aſcendentibus à toto corpore, ſive omnibus venis, ut in febribus ardentibus, vel à parte, & potiſſimum à ventriculo, jecore, liene, primis venis, ut in hypochõdriacis, vel ab utero ut hyſtericis, &c.

Affectus

Per nervos non diſtribuuntur ſpiritus aut non debita

debita quantitate, ob intemperiem frigidam humidam cum materia, aut anguſtiam nimirùm obſtructionem à craſſis humoribus infarctis; conſtipationem ex inflammatione aut tumore in ſubſtantia nervi; compreſſionem à tumore partis incumbentis; & ſubſidentiam à ſiccitate & tabe; tandem propter ſolutionem continui, ut ſunt vulnus, contuſio, &c. Ab his cauſis ipſi nervi, & quibus inſeruntur organa paralyſin, torporem, tremorem aut convulſionem patiuntur, undè ſenſus aut tollitur aut diminuitur, aut depravato modo perficitur. Deinde pars inſtrumentaria ſive primum inſtrumentum in ſingulis ſenſibus eſt, cui cæteræ organi ſenſitivi partes ſubſerviunt, quemadmodum in Phyſiologicis demonſtratum eſt.

Cap. VII.

Nervorum impedientes influxum ſpiritus animalis.

Quarè ut à ſenſu viſus incipiamus, cujus organum adæquatum eſt oculus. Pars inſtrumentaria eſt humor cryſtallinus, cui ſubſerviunt cæteræ partes oculi, primùm nervi optici, qui vim ſenſus communicant, deinde humor aqueus, & vitreus, ſex tunicæ, ac gratia motus muſculi, nervique motorii. Adduntur palpebræ, cilia, ſupercilia, cæteræque partes, quæ commoditatem aliquam viſioni præſtant.

De viſione læſa.

Affectus ergo ſenſum videndi lædens, vel eſt in cerebro, aut in nervis opticis, vel in humore cryſtallino primo viſus inſtrumento, vel in aliqua partium, & quibus adduntur morbi toti oculo communes. Quomodo lædatur facultas vitio cerebri aut nervorum ex ſupra dictis conſtat. Lædi autem viſum ex conſenſu cerebri dignoſcitur, ſi cum viſu alii quoque ſenſus afficiantur, & gravitas dolorque capitis percipiatur, aliaque circa caput accidenta.

Affectus nervorum opticorum

Peculiariter nervorum opticorum morbi ſunt,

valida intemperies, ſolutio continui, & anguſtia, ut obſtructio, compreſſio, ſubſidentia; his additur diſſolutio incruciationis nervorum opticorum, ubi uniuntur ſpecies, & abſolvitur viſus. Ab hac diſſolutione oritur depravata viſio, quæ omnia, quæ videntur, duplicia apparere facit. A cæteris morbis aut ſpiritus influere prohibetur, undè cœcitas, aut non debita quantitate, undè debilis viſio, veluti à perfecta anguſtia nervorum opticorum oritur ἀμαύρωσις Latinis obfuſcatio, à nonnullis gutta ſerena, quia nullo vitio in oculo apparente perit viſus: ab imperfecta nervorum anguſtia fit ἀμβλυωπία viſus debilis, ſive hebes.

Cœcitas.

ἀμαύρωσις.

Per nervum opticum ſpiritus deſcendere non judicatur, ſi uno oculo clauſo alterius pupilla non dilatetur. Nam confluit ſpiritus animalis in cryſtallinum & locum inter cryſtallinum & foramen rhagoidis complet & dilatat.

Affectiones ſpiritus animalis.

Deinde ſpiritus animalis in oculo, qui miniſtrat cryſtallino ſua natura, multus, purus, tenuis ſive æthereus eſſe debet, non paucus, craſſus aut impurus: paucus autem redditur, ut jam dictum eſt, craſſus aut impurus vitio cerebri, ubi gignitur & vitioſis vaporibus permiſcetur, aliquando vitio oculorum, ubi determinatur.

μυωπία.

Paucus autem licet purus μυωπίαν gignit, ſive luſcioſos facit, qui propinqua exactè diſcernunt non remota: At paucus ſimul impurus & humidus nec propinqua nec remota exactè diſcernit; multus ſed craſſus & humidus remota & propinqua videt quidem, verùm non exactè diſcernit, craſſities ſpirituum & tunicarum cũ debilitate cerebri νυκτάλωπας facit, qui interdiu vident, noctu aut in obſcura luce nihil.

νυκτάλωπία.

Tertio

Morbi humoris cryſtallini:

Tertiò affectus viſum lædentes in ipſo Cryſtallino humore præcipuo inſtrumento viſus ſunt 1. intemperies ſimplex & compoſita ſine & cum materia, undè nimia tenuitas & raritas Cryſtallini ſpecierum retentionem impediens, aut nimia craſſities, quando ægri non vident, aut obſcurè, aut quaſi per nebulam, quod malum propriè γλαύκωμα dicitur. Verùm alia ſpecies γλαυκώματος ſecundum Aëtium eſt ex prægreſſa ſuffuſione, humore circa pupillam vehementiſſimè congelato. Deinde morbi compoſitionis cryſtallini vel in ſuperficie ſunt, ſi non ſatis polita ad ſpeculi morem eſt, ſed aſpera & obſcura, ut ſpecies recipere nequeat: Vel in quantitate, ſi nimium diminuatur: Vel in ſitu, ſi è ſede ſua transferatur. Nam quando ſurſum & deorſum transfertur, diſſolvitur incurciatio nervorum opticorum, eaque ſpecies Strabiſmi oritur, quæ duplicia omnia, quæ videntur, apparere facit: Sin ad angulos, quia non diſſolvitur incruciatio, nulla quidem in ipſa objecti perceptione apparebit noxa, ſed hallucinatio tantum ratione ſitus, ſcilicet, ut quod videtur magis dextrum vel ſiniſtrum appareat, ſicut de pupilla teſtatur, *Galen.* 10. *de Vſu part. cap.* 12. Tandem ſolutio unitatis Cryſtallini, quando in partes dividitur ab erodentibus, ſecantibus & ſimilibus, viſionem labefactat, quæ raró evenit ſine totius oculi corruptione.

γλαύκωμα

Hallucinatio viſus.

Morbi partium miniſtrantium. Tunica aranea.

Poſt cryſtallinum autem ſequuntur tenuiores tunicæ, inter quas eſt ἀραχνοειδὴς, quæ cryſtallinum cum vitreo conjungit. His tunicis eadem vitia accidunt; quę corneę, Peculiariter diſſecta aranea cryſtallinus à ſua ſede exit, & in foramine uveę cum aqueo coincidit, qui cryſtallinum humectat, & a lucis ſplendore & cornea defendit.

Albugines,

Albuginei autem humoris vitia ſunt augmen-

rum & diminutio, craſſities & coloris mutatio. Aucto autem humore albugineo non ſolum pupilla magis dilatatur, ſed etiam cryſtallinus magis obumbratur, ſpiritusque in tranſitu obtunduntur, unde viſus hebetatur. Contra diminuto aut evacuato hoc humore, tunicæ contrahuntur & corrugantur; ac ſimul pupilla contrahitur minorque efficitur, deinde ſpatium inter tunicas & cryſtallinum, ubi externi ſplendores occurunt, brevius redditum perſimilem gignit affectum eorum, qui nictando ſolem intuentur.

Suffuſio quid & quotuplex.

Craſſities verò aquei humoris impediens tranſitum ſpirituum & ſpecierum viſibilium, viſionem lædit, quæ dupliciter contingit. Uno modo dum humor aqueus in tota ſubſtantia patitur ab exiccatione potiſſimum: Alio dum humor aliquis præter naturam ei permiſcetur, ſpirituum tranſitum impediens, ſive tenuis aqueus humor à cerebro per nervum opticum, aut meninges inter tunicam rhagoidem & cryſtallinum humorem ſenſim defluens, concreſcit, quæ propriiſſimè ſuffuſio dicitur. Verum ſuffuſio duplex eſt: Alia vera morbus proprius oculi ex humore aqueo concreſcente inter corneam & cryſtallinum humorem: Alia ſpuria per conſenſum, quando viſa ſuffuſorum ſimilia ante oculos obverſantur ex vaporibus aut fumis à ventriculo, cerebro, toto corpore ad oculos delatis. Quod evenit interdum inſtante criſi, vomitu, hæmorrhagia, item vertigine & ſimilibus. A vera ſuffuſione pro modo materiæ oritur non ſolum abolita & diminuta viſio, ſed etiam depravata. Nam ſi materia opplens pupillam ſtabilis fuerit craſſa & copioſa cœcitatem, ſi pauca, rara, æquabilis diminutum viſum excitabit. Sin vaga aut per partes raras craſſaſque diviſa; phantaſmata & imagines ob oculos volantes. Verùm ſi materia concreta centrum pupillæ

Symptomata ſuffuſorũ.

pillæ occupaverit omnia feneſtrata apparebunt: Sin circumferentiam tantùm, viſio noxa carebit. Coloris mutatio viſum potiſſimum depravat. Nam ſi in glaucum vel fuſcum colorem vergat, per nebulam aut fumum ſe videre putabunt. Sin glaucus ille color oriatur ex prægreſſa ſuffuſione, vehementique congelatione humoris circa pupillam, altera γλαυκώματος species ſecundum Aëtium orietur, quæ cœcitatem inducit. Sin in alium colorem mutetur aqueus, ejus phantaſiam viſibilibus impertit & ſimul conſiſtentiam, & figuram, ſi inæqualis fuerit.

γλαύκωμα παρόρασις.

Deinde pupillæ (ſive pro foramine Rhagoidis ſumatur, ſeu pro ſpatio inter cryſtallinum & hoc foramen) affectus ſunt nimia amplitudo & anguſtia.

Pupillæ affectus.

Nimia autem amplitudo & relaxatio pupillæ ſive naturalis ab utero, ſive morboſa quæ propriè μυδρίασις dicitur, quia ſpiritus diſſipare ſinit & in conum non cohibet, viſionem debilitat, unde hoc modo affecti ut aliquid exactè videant, genas contrahunt ſive adductis & conniventibus oculis acutius cernunt. Anguſtia verò ſive conſtrictio pupillæ nativa ſpiritus cogit & auctam viſionem efficit, præternaturalis à morbo viſum ſemper lædit. Dilatatur pupilla propter tenſionem Rhagoidis vel propria ratione ab intemperie quidem humida, ſed cum humoris aquei copia replente & deſtendente. Deinde ab exiccatione tunicam contrahente ut foramen dehiſcat. Item ab inflammatione & diſruptione tunicæ; Ex accidente ab humoribus diſtendentibus. Anguſtia verò pupillæ oritur ab humectatione dilatante & relaxante tunicam ſive tenſione, non aliter quam in cribri foraminibus accidit quando humectantur. Deinde contractione tunicæ ex diminutione & evacuatione humoris aquei, Ad anguſtiam pupillæ refertur obſtructio forami-

μυδρίασις.

Anguſtia pupillæ.

nis ab humore & vapore, ut in ſuffuſione, de quibus ſupra.

Affectus tunicæ Rhagoidis.

Affectus autem ipſius tunicæ Rhagoidis potiſſimum ſunt intemperies aliqua, ſolutio continui, ut ſunt ulcus & vulnus, diſruptio, &c. quibus ſi tenuis humor effluat, coincidit uvea ſuper cryſtallinum, aliquando totus ſpiritus a cerebro in pupillam non pervenit, ſed per ulcus exit, atque hoc modo oritur uveæ procidentia. His accedit tenſio uveæ facta à ſiccitate vel ab humore redundante, tumorem aliquem excitante: Item à copia contentorum humorum inter uveam & cryſtallinum.

Uveæ procidentia & tenſio.

Corneæ affectus.

Poſt uveam eſt cornea pupillæ objecta ſua natura dura & pellucida, ut partes contentas defendat, & lumen ſpeciesque viſibiles commodè admittat, cujus vitia ſunt: 1. Craſſities nimia, denſitas, humiditas & rugoſitas, ſpecierum tranſitum impediens. 2. Coloris mutatio. Tertium vitium accidit ob cohærentiam vicinarum partium affectarum ſcilicet adnatæ in ophthalmia, ſi augeatur affectus, ut corneam & pupillam obſcuret. Verùm proprii morbi ſunt corneæ, 1. Intemperies ſine, plerumque cum aliqua materia, corneam craſſam, ſpiſſam, humidam, aut rugoſam efficiente, aut alio colore tingente. Nimia craſſities interdum à ſola frigiditate oritur vel ſimplici, ut in decrepitis, vel à medicamentis opiatis, plerunque tamen cum affluxu materiæ, unde cœcitas, aut obtuſa viſio, aut quaſi per nebulam. Corrugatio verò corneæ fit à nimia ſiccitate, ut in ſenibus, aliquando diminutione pupillæ ab effluxu humoris aquei. Coloris mutatio fit, quia alieno humore colorato imbuitur, nimirum flavo, rubro, & ſimilibus. Unde hallucinatio viſus, qualis accidit ictericis & in ſugillatione, potiſſimum, ſi pars pupillæ objecta tincta fuerit, &

eundem

eundem colorem albugineus ſuſceperit. Secundum genus morborum corneæ ſunt puſtulæ, & tubercula, ex affluxu humoris, cuius ratione diſtinguuntur: Nam puſtulæ, aliæ à ſanguine ſunt, ut ἐξανθήματα, variolæ, &c. aliæ à ſanguine bilioſo, ut φλύκταιναι: quædam ab humore aqueo, ut ψυδράκια, &c. Deinde in oculo à melancholico & aduſto humore, oritur cancer & carbunculus, graviſſima mala, quæ cæteris partibus plerumque communicantur. Ruptis puſtulis, & tumoribus ulcera cava oriuntur.

Ulcera corneæ.

Tertium genus morborum corneæ eſt ſolutio continui, ſub qua ulcus, vulnus, diſruptio. Ulcus ex tumore, puſtulis, aut eroſione oritur. Ulceris autem ſicut & rupturæ variæ ſunt differentiæ. Nam alia exultatio ſuperficiaria dicitur; alia cava. Ex ſuperficiariis una cava eſt ſimilis aeri caliginoſo colore cœruleo propè, Caligo dicta. Altera profundior, minor, alba quodammodò, Nebula 3. In nigro oculi profundior colorem cinericium referrens ἐπίκαυμα: Quod ſi exulceratio altius penetraverit, cum cruſta in nigro & albo oculi, ἔγκαυμα vocatur.

Caligo. Nebula.

ἐπίκαυμα.

ἔγκαυμα.

Hæ exulcerationes ab Aëtio ſuperficiariæ dicuntur, licèt duæ poſteriores ita interdum augeantur, ut ad uveam pertingant, & humores effluant.

Ulcera cava juxta Paulum quadruplicia ſunt. Unum cavum, anguſtum, purum βόθριον à foſſula.

βόθριον.

Alterum latius ſed minus profundum κοίλωμα. Tertium in iridis circulo naſcens, ita ut intra iridem albus, extra rubeus color appareat, ἄργεμον. Quartum ulcus ſordidum cruſta obductum, quo repurgato humores oculi effluunt, quod ἐπίκαυμα à Paulo dicitur, ſub quo continetur ἐπίκαυμα & ἔγκαυμα Aetii.

κοίλωμα.

ἄργεμον,

ὑπόπυον. ὄνυξ.

Ex ulcere corneæ oritur ὑπόπυον collectio puris ſub cornea translucens, quæ ſi determinata fuerit circulo iridis, à ſimilitudine ὄνυξ vocatur. Ex eroſione & ruptura corneæ oritur deſcenſus uveæ & prolapſus pupillę morbus in ſitu ad totum oculum pertinens. Rupturæ autem corneæ quatuor ſpecies recenſet Paulus, quarum una quia exigua eſt adhuc μυοκέφαλος dicitur.

μυοκέφαλος. σταφύλωμα. μῆλον. ἧλος.

Altera, quia amplius ſuccrevit, ut acinum uvæ referat σταφύλωμα. 3. Quando ita augetur ut extra palpebras emineat μῆλον malum. 4. Ubi obducta cicatrice occalluit ἧλος clavus.

Poſt curationem ulceris & vulneris corneæ oriuntur cicatrices viſionem lædentes, quæ ſi tenuiores magiſque ſuperficiariæ fuerint, nebulæ: Sin craſſiores λευκώματα appellantur.

λευκώματα.

Adnatæ affectus.

Adnata tunica quia pupillam non tegit, igitur morbi eius non per ſe primò ſed ex accidenti videndi actionem lædunt, nimirum ſi ita augeantur, ut in conſenſum aliæ partes trahantur & pupillam obſcurent, quod in πτερυγίῳ aliquando accidit & in ὀφθαλμίᾳ ſi in χύμωσιν degenerarit. Morbi adnatæ ſunt intemperies tumores, puſtulæ, &c. ut in cornea. Peculiariter verò morbi adnatæ ſunt, πτερύγιον & ὀφθαλμία

πτερύγιον.

Pterygium antem eſt membranoſa adnatæ tunicæ excreſcentia ex affluxu craſſi vitioſi ſanguinis ibi concreti.

Hæc à majore angulo oculi plerunque exoritur & motum palpebræ interdum impedit, quæ ſi augeatur pupillam tegens, viſum obſcurare ſolet: Sub hoc affectu continetur Sebel Arabum ſubſtantia venoſa in ſuperficie Corneæ.

Ophthalmia.

Sub ophthalmia communiter continetur τάραξις, ξηροφθαλμία & χύμωσις. Verùm propriè ophthalmia eſt inflammatio membranæ adnatæ ex

ræ ex affluxu materiæ vitioſæ, quæ duplex eſt: Alia humida propriiſſime dicta ex ſanguine potiſſ. aut humore craſſiore; tumor ſc cum dolore, rubore, lachrymis & materia craſſa adhærente. Alia ſicca ξηροφθαλμία ab humore tenuiore magiſque bilioſo, quæ ulcus magis inducit Χύμωσις eſt inflammatio magis profunda conſequens ut plurimum ophthalmiam & non ſolum tunicæ adnatæ, ſed etiam corneę & palpebrarum. ξηροφθαλμία. χύμωσις

Nam oritur propriè, quando inflammatio ita augetur ut rubedo nigrum oculi occupet, albumque ſublimius appareat ſimulque palpebræ ita invertantur, ut oculos contegere nequeant.

At τάραξις conturbatio oculi levis inflammationis cum exiguo dolore & rubore à fumo, ſole & ſimilibus cauſis externis. τάραξις.

Hi morbi partes oculi propriè dictas primò obſident. Ad totum globum oculi referuntur nonnulli morbi, qui ab una parte initium habent, ut pterygium, chymoſis & procidentia pupillæ. Verùm toti oculo communes affectus ſunt, 1. ratione ſitus ἐκπιεσμὸς eliſio ſeu prominentia oculi cui opponitur nimia cavitas & ſtrabiſmus. Ἐκπιεσμὸς autem eſt mutatio ſitus oculi verſus exteriora, ut à palpebris contegi nequeat, aliquando & malas contingat, proveniens à ſtrangulatione, plaga, gravi fluxione, aliquando ex ulceribus tunicarum carbunculoſis ruptis. *Morbi totius oculi.* ἐκπιεσμός.

Strabiſmus verò eſt oculorum convulſio, qua in obliquum ita contorquentur ut amborum unus aſpectus eſſe nequeat. Oritur ſimilis affectus interdum ex prava conſuetudine in pueris, propriè verò ex convulſione muſculorum oculos moventium. Huc referri poteſt paralyſis oculi reſolutis oculi muſculis aut nervis, ut oculus nequaquam intendi queat nec conſiſtere. Deinde morbi totius oculi ratione *Strabiſmus*

ἀτροφία. tione magnitudinis ſunt ἀτροφία oculi, extenuatio & diminutio eiuſdem, quando minor redditur defectu alimenti, cui opponitur immodica oculi magnitudo ob redundantiam ſuperfluæ materiæ, ſive à tumore. Præterea ratione formæ accidit oculo

σύγχυσις. confuſio σύγχυσις, quando humores permixti ſunt citra eruptionem, proveniens potiſſ. à vehementiſſima plaga, aliquando ab inflammatione tunicæ Rhagoidis ruptis in ipſa vaſis.

ἐπίφορα. Ad totum oculum ejuſque ambitum refertur ἐπίφορα, latinis delachrymatio, licèt nonnulli ad ſolos angulos ejuſque carunculas lachrymales referant.

Eſt autem ἐπίφορα fluxus tenuis humoris lachrymarum ſpecie à capite ad oculos. Humor autem ille nunc frigidus eſt fluens ſine ardore, nunc calidus, ſalſus, acris cum ardore palpebras exulcerans, fluitque plerunque à pericranio, aliquando à vicinis venis ad angulos oculorum totumque oculum palpebraſque afficiens & potiſſ. cilia. Ab epiphora differunt involuntariæ lachrymæ; quæ oriuntur ex rhyade morbo carunculæ lachrymalis in majore angulo oculi,

Morbi angulorum. ῥυάς. Nam morbi angulorum ſunt, 1. ῥυάς diminutio carunculæ in majore angulo oculi ab erodentibus, qua ipſe angulus augetur & lachrymæ involuntariè fluunt.

ἐγκανθίς. Deinde ἐγκανθὶς quæ Rhyadi opponitur, immodica carunculæ illius eminentia ex redundantia

αἰγίλωψ. humorum. Tertiò αἰγίλωψ & ἀγχίλωψ, quæ duo ſumuntur cōmuniter pro inflammatione & abſceſſu inter majorem oculi angulum & nares.

Verùm proprie juxta Paulum abſceſſus priuſquam in ulcus erumpat, Angilops, poſt eruptionem, ſi in fiſtulam dehiſcat, αἰγίλωψ vocatur,

Palpe-

Palpebrarum vitia per ſe viſum non lædunt, niſi ad tantam deveniant magnitudinem, ut partes oculi in conſenſum trahant. Vitia palpebrarum, 1. ratione formæ ſunt τράχωμα aſperitas interioris partis palpebrarum ex defluxione acrium humorum & ſcabie, quæ ſi augeatur palpebras diſtendens & inciſuras faciens, σύκωσις, ſi callum contrahat, τύλωσις dicitur. Huc refertur à nõnullis, ſcabies pruriginoſa palpebrarum, ex ſalſis humoribus. 2. Ratione magnitudinis ſunt tumores palpebrarum, in quorum numero eſt ἐμφύσημα tumor laxus, mollis œdemati ſimilis: in ipſis ciliis κριθὴ, id eſt, hordeolum, tuberculum in abſceſſum plerunque deſinens: & χαλάζιον ſeu grando tuberculum durum mobile. 3. Ratione ſitus & conſenſus morbi ſunt σύμφυσις oculi, quando oculorum palpebræ ex ulcere vel viſcoſis humoribus ita glutinantur ut aperiri nequeant. Item ἐκτρόπιον, ſi ſuperior palpebra invertatur ob cicatricem vel carnis excreſcentiam. Huc referuntur μαδάρωσις, defluviũ pilorum, & δυστριχίασις, generatio & inverſio pilorum cum pediculis interdum.

Morbi palpebrarum. *τράχωμα.* *σύκωσις.* *τύλωσιν.* *ἐμφύσημα.* *κριθὴ.* *χαλάζιον.* *σύμφυσις.* *ἐκτρόπιον.* *μαδάρωσις* *δυστριχίασις.*

Læſio cæterorum ſenſuum eodem penè modo fit, quo viſus: præcipuè verò auditus. Nam facultas communis eſt, & extremitas auditorii meatus, ubi nervus dilatatus cum aere incluſo conjungitur, cryſtallino correſpondet; ſimiliter quæ circa anfractum auris ſunt, pupillæ, & cæteris quæ circa cryſtallinum. Quare læditur auditus læſa facultate audiendi à morbo nervi auditorii cerebri ipſius, qua parte hi nervi oriuntur. Deinde primò auditus inſtrumento affecto ſc. aere congenito & extremitate auditorii meatus: tertiò læſis partibus miniſtrantibus, hoc eſt, affectis ipſis meatibus tympano, vici-

Cauſæ ſymptom. auditus.

vicinisque partibus. Facultas læditur ab iiſdem cauſis, ut in viſu: vitia aëris congeniti ſunt defectus, & impuritas, ut ſpecies ſonorum non debitè repræſentet. Extremitatis auditorii meatus & tympani morbi ſunt intemperies, ſolutiones continui, inflammationes, aliique tumores præter naturam, quibus tria auditus oſſicula à ſua ſede interdum removentur. Morbi meatuum ſunt obturatio ſive anguſtia.

Surditatis cauſa.

Quare ut à ſurditate incipiamus, quæ à gravi auditu ſolâ magnitudine differt. Oritur ea primùm læsâ facultate vitio cerebri, vel nervi quinti paris. & peculiariter extremitatis auris, ubi nervus ille dilatatur. Deindè defectu aut impuritate aeris congeniti, qui ſonos repræſentat. Defectus autem fit, quia aut egreditur ob vulnus, ulcus, aliamvè ſolutionem continui: aut diſſipatur ex ingenti ſonitu, gravi contuſione capitis, vehementi cerebri affectu, &c. aut ipſe meatus auditorius, ubi continetur aer, complanatus eſt, malevè conformatus; quod aliquibus ab ortu, & ex malo hæreditario evenit; aut ex parte vel toto repletus eſt vitioſis humoribus, aut craſſis vaporibus, à quibus etiam ipſe aer congenitus impurus redditur.

Omnis autem humor collectus intra meatum internum auditorium, ſurditatem inducere poterit, & non ſolum humor craſſus pituitoſus, qui maximè ſenſus obtundit, ſed etiam bilioſus: quare in febribus acutis bile ſurſum delata, aut repreſſis bilioſis alvi dejectionibus ſurditas oritur quæ teſte *Hipp. 28. Aph. 4.* bilis dejectione ſanatur. Tertio fit ſurditas obturatione, ſive anguſtia meatus interni vel externi: ea anguſtia eſt, vel obſtructio à craſſis humoribus influentibus, à ſordibus, & rebus externis illapſis; vel conſtipatio eſt inflammatione aliovè tumore præter naturam, aut tuberculo carnoſo, aut callo, ex ulcere malè curato: interdum compreſſio meatus ex

ictu

ictu & fractura oſſium. Prętereà fit ſurditas nimiâ craſſitie & dẽſitate tympani, inflammatione aut tumore præter naturam. Tandem dislocatione, malaque conformatione trium oſſiculorum auditus ex affluxu humoris, aut inflammatione, ſolutione continui, ut ulcere, vulnere, &c. Nam in interiore auris parte, & circa tympanum oritur nonnunquam inflammatio, quæ vehementi calore, dolore & pulſatione cum febricula ſe prodit ea dum in pus convertitur rupta, aut exeſa membrana, ulcus excitat, unde multa ſanies emanat potiſſimùm in iis, quorum cerebrum imbecillum eſt: ſolet etiam ſanies ab ipſo cerebro manare ad aures, ſi in eo apoſtema diſruptum fuerit. In aure, ulcere neglecto ſæpè caro excreſcit, quæ auris meatum obturat. Hæ cauſæ ſi leviores fuerint pro ſurditate gravem auditum tantum excitant.

Παρακουσις Latinis obauditio eſt perceptio ſoni intra aures abſque externa cauſa, prop veniens ex commotione aeris congeniti præter naturam à flatulento ſpiritu, aut vapore in auribus. Habet quidem aer congenitus, teſte Ariſtotele, motum naturalem, cuius ratione ab acri ſubtilique ſenſu leves ſuſurri noctu potiſſimùm audiuntur, ſed hæc affectio opus naturæ eſt Obauditio Symptomatica oritur ex commotione aeris congeniti præter naturam: Cujus cauſa præcipua eſt, vapor aut ſpiritus flatulentus aerem congenitum movens. Hic vapor aut ſpiritus interdum in ipſis auribus aut capite gignitur, aliquando ab inferioribus partibus ſurſum ad aures aſcendit, vel ex ambitu totius corporis, & ex arteriis potiſſimum propter commotionem humorum in vaſis, qualis in febribus initio paroxiſmorum ac inſtante criſi per hæmorrhagiam accidit, vel à parte aliqua, præcipuè à ven-

Obauditionis definitio.

Cauſæ

ventriculo, liene, jecore, primis venis, ut in hypochondriacis, ab utero in hyſtericis, &c. Vapores flatulenti ſurſum aſcendentes, per venas & arterias, vel nervum auditorium, vel membranarum continuitatem in interiorem auris meatum feruntur, & non aliter ferè ſenſum auditus, quam falſa ſuffuſio viſionem lædit. Plerumque ipſæ arteriæ circa aures ſpirituoſo aut flatulento ſanguine diſtentæ ex calida exſpiratione ſurſum aſcendente, dum vehementius pulſant, multum calidi ſpiritus in caput & aures effundunt. Quare corporis & capitis repletio & agitatio, ictus aut percuſſio temporum, Parotis ſive inflammatio poſt aures, ulcus auris malè curatum ob auditionem excitat. Differentiæ obauditionis oriuntur à tenuitate aut craſſitie, quantitate, & motu vaporis flatulenti. Nam ex tenui vapore, minuſque copioſo exiliter labente ſibilus; ex motu ſpirituum interrupto, ultro citroque impulſo, tinnitus: ex craſſo flatu plenius erumpente, ſonitus: ex craſſiore validius impulſo, ſtrepitus, ex magis adhuc craſſo, fluctuatio in auribus percipitur.

Cauſa ſymptomatum olfactus.

Tertiò olfactus læſio conſequitur morbus vel cerebri, vel primi inſtrumenti, nimirum proceſſuum ab anteriore cerebri parte prope meatus oſſium colatoriorum deſinentium: Vel partium inſervientium. Inſerviunt autem meatus & membranæ internæ narium & oſſium colatoriorum, ac ſine his meatibus in homine non fit olfactus. Aufertur igitur aut diminuitur olfactus, quia facultas à cerebro non deſcendit. Deinde affectis proceſſibus mammillaribus intemperie, ut plurimum frigida cum materia pituitoſa a cerebro defluente ut in gravidine, aut interdum ex naturali debilitate ab utero aut vitio ætatis. Præterea ab inflammatione, abſceſſu aut ulcere purulento circa anteriores cerebri ventriculos, à quo fœtidus halitus ſemper expirat. Unde

ex iis qui ozœna laborant aliqui nihil prorſus olfaciunt. Præterea obturatione foraminis oſſis colatorii, aut meatus narium: anguſtia meatus eſt vel compreſſi à contuſione & ictu, vel conſtipatio à carnis excreſcentia aut intra nares perſiſtens vel extra dependens, quæ polypus dicitur, aliquando ab inflammatione, quæ in abſceſſum & ulcus fœtidum interdum terminatur. Nam ulcus narium oritur ab inflammatione, vel ab eroſione ex acrimonia humorum præterlabentium; quod in lue venerea ſæpè accidit, interdum ab externis cauſis, ut vulnere contuſione: Ulcus diu neglectum ſi ſordeſcat putridum & graveolens fiat, ozœna appellatur: Hoc ulcus laxè depaſcens tenera oſſa excedit, nariumque alas ac interdum ſerpendo palatum perforat, & loquelam vitiat. Ulceribus recentibus neglectis caro ſæpè excreſcit ὑπερσάρκωμα quæ ſi in longitudinem tantum excreverit, ut è naribus aut foraminibus palati prolabatur à varietate coloris polypus vocatur, qui in cancrum abire ſolet. Depravatus olfactus oritur ab ulcere putrido à pravis & corruptis ſuccis in naribus pravum odorem exhalantibus & ſuo halitu inſtrumentum odoratus ita lædentibus, ut externos etiã odores non rite percipiat ſed ſub aliena ſpecie.

CAP. VII.

Cauſa ſymptomatum guſtus, aut eſt in cerebro aut in nervis, per quos deſcendit facultas, vel in lingua proprio guſtus inſtrumento, vel aliquo miniſtrantium. Præcipua cauſa guſtum tollens eſt παράλυσις ſenſus tactus in lingua & palato, refrigeratis aut inciſis nervis guſtatoriis, tertii & quarti paris cerebri, aliquando affecto cerebro gravi morbo, ut in aliis ſenſibus. At depravatus guſtus oritur, quia lingua humore ſapido præter naturam imbuta eſt, quæ per ſe guſtum movet nimirum humore

Cauſa ſymptomatum guſtus.

V ſalſo,

CAP. VII.

ſalſo, amaro, &c. ſicut in febribus ardentibus accidere ſolet. Nam quo ſapore lingua imbuta eſt, eodem objecta omnia, quæ offeruntur, prædita judicantur.

Cauſa ſymptomatum tactus.

Tandem nullus tactus abolitus aut diminutus excepta hæmodia, quæ dentium ſtupor eſt, ab acidis & acribus cibis propria appellatione exprimitur. Nam torpor ex diminuto ſenſu & motu compoſitus eſt, & paralyſis ex utroque abolito. Propriè tamen & ſimpliciter, ut admonet *Galenus. lib. 3. de Loc. aff. cap. ult.* privatio motus paralyſis dicitur, non autem ſenſus; Unde nonnulli privationem ſenſus non abſolutè, ſed cum adjectione paralyſin ſenſus vocant.

Cauſa ſtuporis & paralyſis ſenſus tactus.

Omnis autem affectus, qui facultatem à cerebro per nervos in totum corpus vel partem aliquam influere planè prohibet, ſenſum motumque tollit. Talis in apoplexia eſt obſtructio ventriculorum cerebri & carotidum; in paralyſi partium, obſtructio, compreſſio, ſolutio continui, ut eſt ſectio, immodica craſſities, & refrigeratio ſpinę vel nervorum. Nam in paralyſi partium omnium infra caput, initium ſpinæ aliquo ejusmodi affectu laborat; in manus quinta vertebra, ejusque nervi, &c. ut infra de paralyſi motus latius dicemus. Hæ eædem cauſæ ſi minores fuerint, & tranſitum facultatis non omnino impedierint & nervi ſpiritum eo penè modo tranſmiſerint, quo aer caliginoſus & fumidus, aut aqua limoſa ſplendorem ſolis tranſmittere ſolet, pro paralyſi ſtuporem tantum inducunt.

Cur ſenſus pereat illæſo motu & contra.

Accidit interdum ut partis alicujus motus aboleatur ſenſu illæſo: ſicut è converſo ut ſenſus aboleatur ſervato motu; Verùm ubi idem nervus ſenſum motumque ſuppeditat, motus quidem aboleri poterit ſervato ſenſu, ſed nunquam ſenſus aboletur motu illæſo. Nam ſenſus patiendo, motus agendo

gendo

gendo exercetur. Ad agendum verò major vis ſpirituum influentium, quàm ad patiendum requiritur, & ſenſus parva virtute perficitur. Ubi verò alius nervus ſenſum, alius motum ſuppeditat; poterit ſenſus aboleti ſervato motu, & motus ſervato ſenſu.

Cap. VII.

Cauſa voluptatis & doloris in ſenſibus.

Omnibus ſenſibus voluptas, & triſtis ſenſatio dolor communiter dictus accidit ab objecto non proportionato. Verùm dolor propriè dictus ſenſui tactus tantum accidit, cæteriſq; ſenſoriis, quatenus tactu participant. In ſenſu autem tria concurrunt: 1. apprehenſio objecti ſub ratione propria. 2. Apprehenſio ſub ratione jucundi vel moleſti. 3. Perſecutio jucundi, fuga moleſti. Apprehenſio autem objecti ſub ratione propria & ſub ratione jucundi aut moleſti reipſa & tempore non differunt, ac una ſenſatione perficiuntur. Nam ubi objectum eſt proportionatum jucundam ſenſationem affert, ubi non proportionatum, triſtem & moleſtam, ut in guſtu dulcis & amari manifeſtum eſt. In perfecta ſenſatione 2. requiruntur, 1 Perpeſſio ab objecto ſeu receptio ſpeciei in ſenſorio 2. Receptionis perceptio ſeu dignotio vi facultatis internæ reſidentis in cerebro. Quare læſo cerebro ſenſuq; interiori, paſſio ſeu receptio in ſenſorio dignoſci nequit. Unde *Hipp. 6. Aph*:2. Qui parte dolentes dolorem non ſentiunt, id eſt, dolorificam cauſam, iis mens laborat. Ex quibus colligitur quod effectivè voluptas in ſenſu ſit ſenſatio jucunda ab objecto proportionato, Dolor communiter dictus ſenſatio triſtis ab objecto non proportionato. Omne objectũ, quod organõ ſenſitivum vehementius movet quâ ſenſus ratio patitur, ſive omnis affectio præter naturã repentè & affatim incidens ratione proprii objecti ſenſorium lædit, vel triſtem ſenſationem ſive dolorem efficit; maximè verò in tactu, ut alibi dictum eſt: in cæteris & ratione proprii objecti, & quoq; tact⁹, quo omnes participãt.

Quid voluptas & dolor in ſenſibus.

Cap. VII.

Nam ſenſui tactus & cæteris ſenſibus, partibuſque corporis, quatenus tactu participant, dolor evidentiſſimus & vehementiſſimus accidit, unde triſtis ſenſatio in tactu propriè dolor dicitur, in cæteris ſenſibus à proprio objecto non proportionato, quale in ſenſu viſus ſunt illuſtriſſimi ſplendores, in auditu vehementiſſimi fragores, in guſtu ſapor amarus &c. ſimpliciter moleſtia aut triſtitia vocatur, non propriè dolor.

De Dolore propriè dicto.

Subjectum & cauſa doloris.

Subjectum doloris eſt pars ſenſu tactus prædita nervoſa aut nervis non deſtituta. Quare quæ omni ſenſu carent ut oſſa, cartilagines, &c. propria ratione non dolent. Cauſa autem excitans dolorem eſt repentina alteratio partis ſenſitivæ, aut ſolutio continui. Alteratio autem violenta & ſubita à calore & frigore primario dolorem excitat. A ſiccitate verò & humiditate quatenus calori & frigori junguntur. Solutio verò continui ſcil. eroſio, ſectio, ruptio, tenſio, quatenus fit, dolorem infert, nō quatenus facta eſt, niſi ex accidente. Quare dolor erit triſtis ſenſatio partium nervoſarum proveniens à repentina alteratione aut continui ſolutione. Solutionem unitatis hîc intelligo evidentem & manifeſtam, quæ partem à parte ſeparat, & non obſcuram, ut in dolore ab alteratione. Nam caliditas dilatando, frigiditas conſtringendo dolorem gignit. Verùm ea dilatatio & conſtrictio, quia evidens non eſt, ſolutio continui dici non ſolet. Deinde quæ alterant etſi continuum ſolvant, non tamen illa ſolutione dolorum per ſe faciunt, ſed ſua intemperie & alteratione vehementi Conſtat enim natura non minus temperamento quàm unione. Quare ubi ſolutio manifeſtè ſentitur, dolor à ſolutione erit, ubi intemperies tantum, ab alteratione vehementi Sentitur verò ſolutio quando fit, ſive in motu eſt ex ipſo motu per ſe & non mediante intemperie aliqua

Definitio doloris.

ut Averrhoes arbitratur. Delectamur autem in omni ſenſus genere, dum per idonea contraria, quæ per ſe immediatè agunt, ad naturalem ſtatum ſimul & celeriter reducimur & non paulàtim. Verùm eadem doloris & delectationis ratio in omnibus partibus non eſt, ſed major ſemper in illis, quæ exquiſito magis ſenſu tactus præditæ ſunt. Exquiſito ſenſu prædita ſunt membra genitalia, ac vis expultrix ſeminis in viris; attractrix uteri in fœminis vehemens eſt, quam comitatur ingens voluptas: Verùm dolor, qui ex retento ſemine oritur, quia paulatim fit, illi voluptati non correſpondet. Exquiſitiſſimè autem ſentit ſuperius orificium ventriculi ob nervos maximè ſenſibiles & dolores graviſſimos atq; ſymptomata plurima ſuſtinet non ſolum per ſe, ſed etiam ob conſenſum, quem habet cum cerebro & corde, ut alibi dictum eſt. Nam nullum eſt membrum quod utrunq; principium ita ſecum afficit, ut os ventriculi.

Symptoma ventriculi ratione appetentiæ animalis.

Per ſe ventriculo naturaliter ineſt appetentia quædam animalis ex defectu cibi vel potus gratia nutritionis. Hoc deſiderium naturaliter vel eſt ex defectu alimenti ſicci ſive cibi, unde fames, vel humidi, undè ſitis. Symptomata verò appetentiæ hujus ſunt ἀνορεξία, debilis appetentia, & depravata, ſub qua continetur βύλιμος, canina appetentia, pica, malacia, ſitis immodica. Hæc appetentia, primæ concoctioni ſervit: quare de cauſis horum ſymptomatum dicemus in explicatione ſymptomatum ventriculi.

Dolor ventriculi.

Deinde ventriculo ratione ſenſus tactus ſimpliciter conſiderati, dolor accidit ex repentina alteratione, vel continui ſolutione; propriè verò ſuperiori ejus orificio, quod exquiſitiſſimo ſenſu præditum eſt, & ob vehementiam ſymptomatum, quæ

iis ſimilia ſunt, quæ à corde proveniunt, veteres Græci καρδίαν vocāt, καρδιαλγία propriè dicta, & καρδιακή.

καρδιαλγία.

Καρδιαλγία autē eſt dolor ventriculi ex acrib. humorib. ſuperius os ventriculi aſſicientib. ſive mordentibus; qualis biliosos vomitus & dejectionis plerumque antecedere ſolet: morſus autem orificii ventriculi à *Galen. Com. 14. Aph. 4.* καρδιωγμὸς vocatur, quâ ſignificatione coincidit: καρδιαλγία & καρδιωγμὸς, verùm propriè, ut notat *Gal. Com. 65. Aph. 4.* καρδιωγμὸς eſt motus depravatus cordis palpitationi ſimilis, de quo in ſymptomatibus cordis dicemus.

καρδιωγμὸς.

καρδιακή.

Καρδιακή propriè eſt vehemens oris ventriculi dolor, cor in conſenſum trahens, cum ſudore immodico, anxietate, & exolutione caloris nativi, λυποθυμία, &c. proveniens à virulentis & malignis humoribus os ventriculi infeſtantibus, hi humores vel orificio ventriculi impacti ſunt, vndè vehemens anxietas, vel in capacitate ventriculi tantum continentur, Deinde generantur aliquando ex cibis pravis, aut putredine humorum in vaſis, a quibus in ventriculum confluunt, ut in febribus malignis accidere conſuevit.

Quomodo dolores ventriculi cor aut cerebrū in conſensū trahant.

Propter dolores orificii ventriculi trahuntur in conſenſum aliæ partes, potiſſimum autem cor, & cerebrum.

Cor autem ob vicinitatem per arterias, unde lypothymia, ſyncope cardiaca, pulſuum privationes, &c.

Cerebrum verò per nervos, unde Epilepſia, Melancholia, coma, &c. Cor ſimul & cerebrum, unde apnæa, dyſpnæa.

In his graviſſimis affectibus ex conſenſu quatuor concurrere ſolent, *Primus* vehemens affectus ventriculi, *Secundus* ſenſus acer ſtomachi. *Tertius* nervi & arteriæ debiles. *Quartus* cor aut cerebrum infirmum. Vehementes autem affectus ventriculi

triculi ſunt frigus validum orificii ventriculi ex pituita vitrea, alimentis aut medicamentis refrigerantibus, item vitioſi humores, aut flatus diſtendentes. Præterea eroſio & morſus ab acribus & mordacibus ſuccis, ut bile flava æruginoſa, atra, pituita ſalſa, corruptione ciborum in ventriculo, &c. quibus non modo ſtomachus ipſe, ſed etiam cum eo per nervos cerebrum; per arteriam magnam, venamque cavam, cor in conſenſum trahitur.

Dolores aliarum partium.

Secundò accidit etiam aliis partibus ſenſu præditis dolor propter nervos, membranas, & tendines, ex repentina alteratione & continui ſolutione, ut capiti propter membranas affectas, Cephalalgia, &c. auribus ὠταλγία; dentibus ob nervos inſertos ὀδονταλγία; inteſtinis, dolor colicus, & iliacus; articulis arthritis; renibus ex calculo νεφρῖτις, &c.

Cephalalgia. *Cephalaa.* *Hemicrania.* *Clavus.*

Dolor autem capitis recens cephalalgia, diuturnus & inveteratus levi occaſione recurrens totius capitis, cephalæa & galea, partis dimidiæ cum temporum pulſatione Hemicrania dicitur; ad quam referri poterit clavus & homonopogia, ubi in una parte dolor altè infixus eſt.

Pars affecta.

Eſt autem dolor capitis triſtis ſenſatio partium nervoſarum capitis orta ex ſubita alteratione aut continui diviſione. Nam in capitis dolore partes affectæ ſunt nervoſæ ſenſu tactus præditæ, ut meninges & pericranium, deinde cutis & nervi.

Cauſa.

Cauſa verò eſt alteratio ſubita ab intemperie, vel continui ſolutione:

Intemperies illa eſt ſimplex, vel compoſita ſine aut cum materia; ſimplex intemperies eſt primario calida & frigida, deinde ſicca, tandem humida non per ſe ſola, ſed

quatenus cúm caliditate aut frigiditate conjuncta eſt. Plerumque intemperies cum materia eſt humore aut vapore, qui ſanguineus, bilioſus, melancholicus, aut pituitoſus, vel ex his mixtus, genitus aliquando in cerebro, plerumque aſcendens à toto corpore, & ambitu vaſorum, vel à parte, ut à ventriculo, hepate, liene, utero, unde dolor capitis alius primarius, alius per conſenſum. Nam pleriſque eorum, qui cephalæa aut hemicrania infeſtantur, caput debile eſt, ſive aptum ut impleatur, & univerſi corporis habitus ad id implendum idoneus, in quibus ſanguis calidus & vaporoſus generatur, quo arteriæ turgeſcentes vehementius pulſant parteſque nervoſas concutiunt. Materia autem dolorem excitat, aliquando ſola qualitate, alterando, interdum ſolvendo continuum quatenus replet, gravat, & diſtendit, vel mordet & erodit membranas capitis. Adduntur his cauſſis externæ, ut vulnus aut ictus capitis, aeris vehemens intemperies calida aut frigida, crapula, & ebrietas potiſſimùm ex vino, cibi flatulenti, aut qui caput facile petunt, venus intempeſtiva, vigiliæ immodicæ, ira, triſtitia, timor, &c.

Differentia doloris & Signa.

Sola intemperies dolorem fixum facit ſine ulla gravitate, aut tenſione; ſed intemperies calida cum ſenſu caloris; frigida cum ſenſu frigoris: ſicca cum ſquallore: humor aut vapor acris, aut bilioſus membranas erodens dolorem acrem excitat; humor craſſus frigidus, aut pituita aut melancholia partes premens dolorem gravantem debilemque: flatus aut humores mitiores minus copioſi dum intra mẽbranas ſe inſinuant, caſq; diſtendunt dolorem diſtendentem. Deinde dolor intra cranium profundus eſt ad radices oculorum pertingens: extra cranium ſuperficialis & ad cutis capitis contactum, levemque compreſſionem exacerbatur.

Tertio

Tertiò ὠταλγία dolor auris oritur ab intemperie, aut ſolutione continui partium nervoſarum auris: Intemperies rarò ſine affluxu materiæ eſt, niſi frigida, quæ auribus aliiſque membranoſis, oſſeiſque partibus inimica eſt: nonnunquam à calida intemperie fit, ſed cum materia, præcipuè ſanguine acri & bilioſo, qui vel membranas alterat, vel divellit, & erodit, unde ulcus; vel replet & diſtendit, unde inflammatio, adduntur his vulnus, contuſio auris, &c. ὠταλγία

Quartò dentibus vehemens dolor accidit propter affectos nervulos inſertos, aut gingivas, Affectus eſt intemperies non ſola ſine affluxu materiæ excepta frigida, quæ peculiariter dentibus inimica eſt. Nam plerumque oritur dentium dolor à deſtillatione, ex humore calido, vel frigido delato, vel in dentium radices & nervulos, vel in ipſas gingivas, qui eas alterat, vel erodit & divellit, vel replet & diſtendit, inflammationemque inducit. Deſtillatio ſæpè recurrens dentes exedere & excavare ſolet. Excitatur quandoq; dentium dolor à vermiculis genitis in cavitatibus dentium ex materia excrementitia, aut cibis ibi relictis. ὀδονταλγία.

Quintò ἀρθρῖτις communiter pro quovis articulorum dolore ex affluxu humoris ſumitur, propriè pro dolore, qui omnes aut pleroſque articulos afficit. Nam dolor, qui unam partem ejuſque articulos affligit, ab ea interdum denominatur, veluti qui articulos manus χειράγρα; qui pedum ποδάγρα; qui genua γονάγρα; qui coxendicem ἰσχιὰς vocatur; cæteri dolores proprio nomine carent, ut homoplatæ humeri, dorſi, &c. *De Arthritide.* χειράγρα. ποδάγρα. γονάγρα. ἰσχιάς.

Definiri poterit Arthritis communiter ſumpta dolor articulorum ex intervallis ferè affligens ortus ex affluxu humoris ob debilitatem laxa, va- *Definitio Arthritidis.*

 cuaq;

Pars affe-ſcta.

cuaque articulorum ſpatia implentis, partes nervoſas divellentis comprimentis & alterantis. Pars affecta articulus dicitur, compoſitio oſſium unà cum ligamentis, cartilaginibus, tendinibus, &c. gratia voluntarii motus. Verùm pars affecta propriè non eſt totus articulus, ſed tantùm partes ejus nervoſæ ſenſu præditæ, ut tendines muſculorum, quibus adduntur nervi & ipſa cutis.

Morbus cauſa doloris.

Morbus cauſa doloris non eſt ſola intemperies, ſed potius continui ſolutio ex affluxu materiæ, quatenus partes replet & diſtendit, vel à ſe mutuo divellit vel comprimit. Nam affluxu humoris ad articulum replentur & tenduntur potiſſimũ membranæ ac etiam ligamenta, & ſimul teſte Aëtio permadeſcunt; Comprimuntur vero aut à vicinis partibus divelluntur nervi & tendines. Nam ſi replerentur & diſtenderentur neceſſe erit arthriticos convelli, & internodiis dolorem ſentire.

Cauſa morbi.

Cauſa morbifica (*Gal. Com. 25. Aph. 4.*) eſt imbecillitas articulorum & affluxus materiæ vitioſæ; quæ duo propriè in arthritide requiruntur, cum una ſine altera efficax non ſit.

Imbecillitas autem oritur ex debilitate caloris nativi in articulis, ex raritate & laxitate ligamentorum & tendinum; contrahitur ea imbecillitas nonnunquam à parentibus hæreditario malo, plerumq; ab adventitiis cauſis, ut vino, venere, inordinata victus ratione, &c. Deindè coacervatur in parte ſuperflua materia per congeſtionem, & influxionem, verùm cum arthritis non ſenſim fiat, ſed confertim, non orietur per congeſtionem, ſed influxionem; quamquam circa articulos per congeſtionem materia ſuperflua coacervari ſoleat, undè dolor perioſtii ſine tumore excitatur: qui lue venereâ laborantibus quandoque accidit, qui propriè arthritis non eſt.

In-

In fluxione quatuor conſiderantur; materia ſive humor influens, deinde pars mandans, tertiò pars recipiens, quartò ſpatium ſive via per quam. Pars recipiens, ut diximus, eſt articulus & potiſſimùm ligamenta & tendines. De cæteris dubitatur. Nam Fernelius materiam illam arbitratur excrementum cerebri, ſive pituitoſum aut ſeroſum humorem: Deinde partem mandantem, undè profluit, eſſe pericranium ad occipitium potiſſimum; tertiò defluere ab occipitio non per venas & arterias, non per continuitatem nervorum aut muſculorum, ſed ſolum inter carnem & cutem, & ſubſiſtere in articulorum ligamentis & membranis. Verùm quod defluit, non eſt ſemper pituitoſus aut ſeroſus humor, ſed etiam interdum ſanguineus, bilioſus aut melancholicus, raró ſincerus plerumque ex pluribus permixtus, ac interdum maligna qualitate affectus. Nam ingens dolor, calor rubor, febris aliaque ſymptomata, quæ juvenibus naturâ calidis & bilioſis arthritide laborantibus æſtate media contingunt humori pituitoſo aſcribi nequeunt. Quare materia cauſa arthritidis diverſa erit, plerumque humor pituitoſus, ſeroſus, aliquando ſanguineus, aut bilioſus, nunquam ſolus humor craſſus aut melancholicus. Nam ut humores craſſi fluant, tenuium vehiculo ſemper indigent. Deinde pars mandans non ſemper eſt pericranium, nec ſpatium per quod fluit humor inter cutem & carnem, ſed plures ſunt & fontes, & viæ fluxionis. Nam pars mandans plerumque eſt caput, interdum jecur, lien, venter, uterus, renes, omnia viſcera aut totum corpus. Via verò, per quam fluit, eſt aut inter cutem & carnem, aut per continuitatem membranarum, muſculorum, nervorum aut vaſorum, aut per ipſas venas & arterias, plerumque enim à pericranio inter carnem

Opinio Fernelii de cauſis Arthritidis.

Cauſa materialis.

Pars mandans.

Via fluxionis.

nem & cutem humor in articulos defluit, quod arguunt præcedens capitis gravitas, tumor ac dolor ad occipitium, qui contactu exacuitur.

Origo fluxionis.

Verùm nullis ejuſmodi ſignis præcedentibus, ſæpè arthritis oritur materia à toto corpore, ut in plethoricis, aut à jecore per venas in articulos dimiſſa, cui phlebotomia ſæpè profuit; quod non eveniret, niſi materia per venas influeret. Deinde teſte *Gal.* Com 6 *Epid. ſect.* 4. ex dyſenteria, aut diarrhæa intempeſtivè ſuppreſſa; aut ex colica converſo humoris impetu per venas ad articulos, arthritis orta fuit; item ex nephritide, converſa pituita à renibus ad articulos; ex ſuppreſſione hæmorrhoidum; & in mulieribus menſtruorum, aut conſueta venæ ſectione omiſſa. Prætereà ſuppreſſione evacuationis per habitum corporis, materia in ambitu ejus collecta, ad articulos interdum decumbit. Tandem per arthritidem febres critice ſolvuntur, materia per venas ad articulos tranſmiſſa, imò in ipſo paroxiſmo arthritico partes ferè omnes ad articulos ſua excrementa tranſmittunt.

Quomodo concitatur fluxio.

Concitatur fluxus humoris à membro mandante per expulſionem; aut a recipiente per attractionem. Nam pars mandans irritata qualitate, aut copia humoris, ſua vi expultrice à ſe propellere conatur ad partes magis debiles, & hæ viciſſim ad debiliores: attrahit pars recipiens, præcipuè intemperie calida, deinde ratione doloris, quatenus partes vicinas commovet ut ſpiritum cum ſanguine, in partem dolentem tranſmittant. Adjuvant hunc motum ipſius humoris tenuitas, deinde viarum amplitudo & laxitas.

Cauſæ redundantiæ humoris.

Coacervatur humor ille ſuperfluus ex prava viſcerum conſtitutione & mala victus ratione, ut ſunt repletio, crapula, vini & Veneris immodicus uſus, quarè poetæ podagram Bacchi & Veneris filiam

liam finxerunt, deinde ex ſuppreſſione conſuetæ evacuationis ex otio, vita delicata, unde Podagra Dea μισόπλωχ© vocatur, id eſt odio habẽs pauperes, &c. Colligitur in parte mandante humor per congestionem aut transmiſſionem, qui ut moleſtus eſſe cæperit, vi expultricis facultatis ad partes imbecilliores expellitur, tandemq́ue ad articulos decumbit. Quare arthritis erit è numero affectuum, qui acceſſiones habent certisq́ue periodis recurrunt. Nam ubi ad articulos materia defluit, dolor incipit, ceſſante influxu, & diſcuſſa omni materia tam diu remiſſiones habet, donec nova materia coacervetur, undè novus fluxus recurrit. Verùm poſt paroxiſmum aliquando craſſus viſcidus humor in articulis diu contentus, reſolutis partibus tenuioribus à validè diſcutientibus, aut congelatis, à refrigerantibus, in tophum aut callum concreſcit, qui ibi relictus motum articulorum impedit. De dolore iliaco colico nephritico, &c. in progreſſu dicetur. Præter dolorem ſunt aliæ ſpecies depravati ſenſus, ut pruritus, ſenſus ulceris, laſſitudinis, quæ cum motu complicantur, aut ſine motu non perfectè intelliguntur, de quorum cauſis dicetur in explicatione ſymptomatum motus. CAP. VII.

CAPUT VIII.

De Cauſis Symptomatum Motus.

SEnſum motumq́ue voluntarium ab uno fonte emanare, & lædi, vel læſa facultate influente à cerebro per nervos, vel primo instrumento, vel aliquo miniſtrantium, in ſingulis ſenſibus ſupra demonſtratum fuit: Conſequens nunc eſt, ut in motu voluntario idem oſtendamus; & primò cauſas ſym-

CAP. VIII.

ſymptomatum motus voluntarii; Deinde illorum motuum depravatorum, qui licèt animalis facultatis propriè non ſint, ſed virtutis expultricis: tamen quia ſine animale virtute nec planè intelliguntur, voluntarii motus ſymptomatibus annumerantur.

Differentiæ ſymptom. voluntarii motus eorumquè cauſa.

Symptomata autem motus, quædam ſunt naturæ ſive facultatis opera, ſed coactæ & irritatæ à cauſa præter naturam: alia morbos conſequuntur, naturâ nihil conferente ad eorum generationem; nonnulla utriusque opera ſunt. Morbi autem ſolius opera ſunt convulſio, Paralyſis & palpitatio. Symptomata quæ opera naturæ ſunt irritatæ ſenſu rei moleſtantis ab unâ eâdemque facultate immediatè non fiunt, nec uno eodemque modo: nam nonnulla ab animali facultate, ſed irritata ab expultrice naturali immediatè perficiuntur, ut ſternutatio, tuſſis, oſcitatio & pandiculatio, ac motus convulſivi ut in Epilepſia. Quædam à naturali producuntur, quatenus cum animali virtute concurrit, ut ructus & ſingultus, quibus addi poterunt expultrices motus ventriculi, uteri veſicæ, inteſtinorum, &c. qui immediatè quidem ab expultrice naturali fiunt, ſed adjuta motu muſculorum. Nonnulla à vitali facultate violento motu caloris nativi à corde: ut timor, ira, aliæque perturbationes animi: aliqua ab omnibus tribus, ut rigor & horror: Utriuſque opera morbi ſcilicet & naturæ ſunt tremor & torpentium motus, laſſitudo ſpontanea. Motuum verò depravatorum quatuor genera ſunt vibrans, convulſivus, tremulus & palpitans: ſub convulſivo continetur convulſio, ſingultus, ſternutatio, tuſſis, &c. De horum ſymptomatum cauſis ordine dicemus, initio facto à ſymptomatibus ſolius voluntarii motus. Functionis autem voluntariæ, quæ muſculis perficitur, ſymptomata propriè ſunt, paralyſis, ſtupor,

con-

convulſio & tremor, quæ in particularibus inſtrumentis ſpeciem & nomen interdum variant: his addi poterunt vertigo & incubus. Fit autem paralyſis & torpentium motus in toto aut parte aliqua corporis ab iis affectibus, à quibus paralyſis ſenſuum, & ſtupor: licèt voluntarius motus, qui muſculis abſolvitur, plus virtutis & roboris requirat, & nervos duriores ſiccioresque quam ſenſus. Quare à leviori cauſa tollitur motus quàm ſenſus. *Paralyſis.*

Definiri autem poterit paralyſis, abolita functio voluntarii motus in partibus citra ablationem actionũ principis facultatis cauſa à prohibente ſpiritus animales influere, in organa motus Dico citra ablationem functionum principum, ad differentiã apoplexiæ. Cauſa immediata eſt omne quod influxum animalis ſpiritus, per nervos in muſculos prohibet. Prohibetur affecto vel cerebro, vel ſpinali medulla, unde nervi motorii, vel ipſis nervis, qui in muſculos diſtribuuntur. Quare pars primario affecta erit aut cerebrum ipſum, aut ſpinalis medulla, aut nervus, adduntur muſculi ſecundum tendines, parteſque nervoſas, quatenus vim per nervos ſuſcipiunt. *Definitio paralyſis.* *Pars affecta.*

Quomodo verò vitio cerebri ſpiritus per nervos non influit initio præcedentis capitis demonſtratum fuit. Propriè paralyſis oritur, quando diſtrahitur & diſſolvitur ſpiritus in cerebro, quod in magnis vulneribus capitis & temporum accidit, vbi oppoſitæ partis paralyſis oritur, ob inflammationem ſpiritus in partem læſam trahentem. Deinde quia intercipiuntur ſpiritus ob anguſtiam non omnium ventriculorum, ut in apoplexia, ſed ſinuum & cavitatum partis dextræ aut ſiniſtræ, unde hemiplexia, vel læſo cerebro aut meningibus in exortu peculiarium nervorum. *Cauſa Paralyſis vitio cerebri.*

Plerum-

Cauſa paralyſis vitio ſpinalis medullæ aut nervorum.

Plerumque morbus cauſa paralyſis eſt in ſpinali medulla, vel ipſis nervis. A ſpinali medulla omnes ſub facie partes exceptis viſceribus & vocis organis nervos accipiunt. Deinde quo pars læſa ſuperior eſt, eò gravior. Morbi autem ſpinalis medullæ aut nervorum, qui influxum prohibent ſunt intemperies, meatuum anguſtia, & ſolutiones continui, intemperies autem eſt vehementer frigida, & plerumque unà humida, quæ nervos relaxat, ſenſusque obtundit craſſioresque reddit, qualis interdum ſine materia eſt ex contactu torpedinis, piſcis, uſu opiatorum, longa mora in aqua, aut aere frigido, &c. plerumque cum materia frigida, ut humore pituitoſo. Anguſtia meatuum ſpinæ & nervorum eſt potiſſimum obſtructio, compreſſio, & conſtipatio. Obſtructio autem ſpinæ & nervorum eſt potiſſimũ medullarem ſubſtantiam ut plurimum ex humore pituitoſo, deinde ex melancholico ſanguineo, aut ex mixto non propriè à bile, licet ex colica bilioſa, teſte Paulo, & febri bilioſa, teſte Fernelio, paralyſis interdum oriatur, ſed quia bili multa pituita permixta eſt, aut febrilis calor pituitam in cerebro colliquat, & tempore rigoris ad nervos propellit. Compreſſio ſpinæ aut nervorũ oritur ex contuſione aut ictu, vel à luxatione vertebrarum, ſpinæ ad latus, vel à tumore extrinſeco comprimente, vel a vinculis injectis partibus nervoſis, &c. Conſtipatio fit præcipuè à tumore in ſubſtantia ſpinalis medullæ vel nervi. Additur his à nonnullis ſubſidentia meatus, ſpinæ & nervorum à ſiccitate ſubſtantiam cogente & contrahente, ſed à tali affectu potius convulſio fit & ſi augeatur, tranſitum ſpirituum impedit.

Tertium genus morbi influxum ſpirituum impediens eſt ſolutio continui, præcipuè vulnus & ſectio ſpinæ vel partis nervoſæ per tranſverſum con-

contritio nervi à graviſſima contuſione, &c. Atque hæ cauſæ paralyſis, ſi leviores fuerint, pro paralyſi ſtuporem aut motum torpentem inducunt coeuntibus in unum morbo & facultate.

Differentiæ Paralyſis.

Differentiæ paralyſis ſumuntur à parte affecta. Nam affecto cerebro ſecundum dextram aut ſiniſtram partem, dextræ aut ſiniſtræ partes corporis, & faciei reſolvuntur, & unà vox impeditur; ſi morbus totum ſpinæ exortum afficiat omnes ſub facie partes: ſin dimidiam tantum nimirum dextram partem, dextra pars ſenſu motuq; privatur. Verùm ſi alibi morbus ſit, partes quæ inde nervos accipiunt, tantùm reſolvuntur; ut brachia & manus affectis vertebris cervicis, pedes læſis vertebris lumborum, ubi verò una pars ſenſum motumque amittit, in illius nervo, aut ejus exortu affectus erit, veluti reſoluto motu oculorum in ſecundo pari nervorum cerebri, reſoluto motu linguæ in ſeptimo pari ejuſdem; ablata voce, in nervis recurrentibus, reſoluto diaphragmate in quarto pari cervicis, &c.

Signa loci affecti.

Secundò convulſio paralyſi opponitur, utraque partibus motui dicatis propriè accidit: ſed in reſolutione pars affecta mollis & laxa redditur, & à ſana attrahitur: in convulſione pars læſa dura, intenta & contracta ſanam ad ſe trahit. Deinde in paralyſi & convulſione nervi quidem & muſculi afficiuntur ſed in paralyſi magis nervi, in convulſione potius muſculi: nam non contrahitur pars, niſi muſculo contracto à nervo.

De convulſione.

Σπασμὸς Latinis convulſio non eodem modo ſemper ſumitur. Nam aliquando tàm latè accipitur, ut omnem motum convulſioni ſimilem ſive convulſivum comprehendat, plerumque magis propriè pro involuntaria contractione muſculorum, quæ duplici modo fit, vel ab expultrice facultate partium nervoſarũ irritata à cauſa dolori-

Convulſio legitima. Illegitima

ſica, ut id, quod noxium eſt, expellat; vel à morbo abbreviante, & violenter tendente partes nervoſas. Hæc affectio, quia morbi ſolius opus eſt σὺν τάσει, convulſio exquiſita propriiſſimeque dicta eſt: illa illegitima tantum. Definitur autem legitima convulſio contractio involuntaria & perpetua muſculorum verſus ſuum initium, orta ob brevitatem nervoſarum partium ex inanitione & repletione. Dico contractionem perpetuam ad differentiam convulſionis illegitimæ, quæ ἄνευ τάσει eſt. Nam in vera convulſione muſculi, qui contrahuntur, à morbi initio ad finem rigidi & contracti permanent. Contrahuntur autem muſculi ut in motu voluntario ad ſuum initium, non ſecundum ventrem à facultate, ſed præter voluntatem à nervo affecto ſive contracto; qui muſculos una contrahit, & in eodem ſitu detinet.

Definitio convulſionis legitimæ.

Morbus cauſa immediata veræ convulſionis.

Quare cauſa immediata veræ convulſionis eſt contractio ſive breuitas nervorum, deinde muſculorum, quæ morbus eſt in magnitudine diminuta, cum quo plerunque coniuncta eſt ſolutio illa continui, quæ ſpaſma ſive divulſio dicitur, ac ad quàm conſequitur totius mẽbri vitiata figura. Pars primario affecta ſunt nervi, aut initiũ aliquod nervorum, nimirum cerebrum aut ſpinalis medulla: Deinde propter nervos, muſculi, ac propter muſculos articuli. Nam dum principium nervorum violenter contrahitur, contrahuntur unà nervi, & dum nervi ipſi etiam in quos diſtribuuntur muſculi, quare membra in quæ tendines muſculorum inſeruntur, neceſſariò contrahuntur, à ſua naturali figura deliſcunt ac vehementi dolore torquentur.

Pars affecta.

Cauſa morbifica inanitio

Cauſæ autem omnes brevitatis ſive contractionis partium nervoſarum ab Hipp. ad inanitionem & repletionem reducuntur; quas *Gal. 2. de Sympt. cauſ.*

cauſ.cap.2. exemplo chordarum in muſicis inſtrumentis explicat; dum enim nervi replentur, eorum latitudo dilatatur, & proindè longitudo minuitur; dum exſiccantur ſive evacuantur, longitudo cum latitudine contrahitur. *& repletio.*

Convulſionis autem ex repletione cauſæ duæ ſunt *Gal.lib.de Tremor.cap.ult.* affluxus materiæ tendentis nervos ſine inflammatione; deinde inflammatio nervoſarum partium, præcipuè cum in nervorum principio aut propè ipſum inflammatio excitatur: tum enim inflammatio nervos attrahens tendit, prout artifices extrinſecus inſtrumentis chordas. Affluxus ille materiæ non eſt ſecundum medullarum nervorum ſubſtantiam meatus ſpirituum obſtruens nervosque relaxans, ut in paralyſi; ſed potius ſecundum tunicas, ſive dum inter tunicas colligitur, eas replens & diſtendens, qualis materia præcipuè eſt humor pituitoſus, deinde malancholicus. Verùm pituita non ſalſa, nec tenuis, ſed magis craſſa & viſcida, quam in paralyſi, & interdum flatulenta. Deinde oritur inflammatio in ſpina, aut circa exortum nervorum ab ictu, contuſione, ex affluxu ſanguinis, aliquando ex punctione nervi. Verùm convulſio univerſalis ex punctione nervi illegitima eſt. Inflammatio partis vicinæ nervos tendens convulſionem excitat, undè gravem anginam conſequitur nonnunquam convulſio. Ad eundem modum luxatio vertebrarum, quatenus nervos ſecum trahit tenditque, convulſionis quandam ſpeciem inducit. Deinde ubi ad latera luxatio fit, nonnunqnam ægri in ea parte, quâ vertebræ inclinatæ reſolvuntur, ab altera convelluntur, *teſte Galen.4. de locis aff. cap.3.* *Cauſa convulſionis ex repletione duæ.*

Convulſio ab inanitione oritur, quia nervi breviores redduntur ob nativæ humiditatis cõſumptionem. Conſumitur autem ab exiccantibus non *Cauſæ convulſionis ab inanitione.*

ſenſim, ſed conferrim magnaque violentia, qualia ſunt quæ evacuant, vel ſenſibiliter, ut immodicus ſanguinis, aut alvi fluxus, ſudores copioſi, vomitus vehementiſſ. ex helleboro, &c. vel inſenſibiliter, quæ vehementer calefaciunt & exiccant, ut febres ardentes, phrenitides lethales, perpetuæ vigiliæ, curæ, labores, inedia, alimenta immodicè calefacientia, ut vinum potens, &c. adduntur cauteria aut veſicatoria nervoſis partibus temerè admota. Hæ cauſæ convulſionem excitant, ſi nervi debiles & diſpoſiti fuerint, & affectus nervoſas partes invaſerit.

De convulſione illegitima.

Convulſio illegitima eſt ἀνδ πάσει & non ſolius morbi opus, ſed motus expultricis naturalis nervorum & muſculorum, Deinde cauſa ejus non eſt materiæ redundantia aut defectus, ſed affectio dolorifica ſtimulans nervoſas partes, ut ſeſe concutiant, quare à nonnullis convulſio non proportionata ad materiam dicitur, quod inter partem affectam & materiam nulla ſit proportio. Definitur igitur iſta convulſio, depravatus motus inſtrumentorum voluntarii motus, ob facultatem expultricem partium nervoſarum ſtimulatam ab affectu dolorifico, ut ſua contractione & concuſſione, quod noxium eſt, extrudant. Pars primariò affecta ſunt partes nervoſæ potiſſimum nervi & tendines muſculorum. Cauſa proxima, eſt affectus dolorificus nimirùm intemperies & ſolutio continui: intemperies autem illa ſit ex repentina alteratione ſine, aut cum materia, & vel à qualitate evidente potiſſimùm calida vel frigida, vel venenata & maligna, ut ex ictu ſcorpii, &c. Materia verò eſt humor aut vapor, & vapor vel flatulentus, vel ſpiritus aut aura venenata, qualis oritur ex febre maligna, ex ulcere maligno, punctione nervi, &c. Continui verò ſolutio eſt vel eroſio morſus ab acribus malignis humoribus, vel punctio nervorum aut tendinum, vel

Definitiò convulſionis illegi:

Pars affecta.

Morbus.

vel diſtenſio à flatibus aut flatulentis humoribus, &c. Hæ cauſæ convulſionem efficiunt, vel per eſſentiam ex proprio partis nervoſæ affectu, vel per conſenſum, dum alteri membro nervi compatiuntur aut nervorum principium. Compatiuntur autem nonnunquàm per nudam condolentiam, plerumq́; vel à parva qualitate alteratis per cõtinuitatem partibus, donec ad initium nervorum deveniat paſſio, vel ſpiritu flatulento, aut aura maligna per partes nervoſas tranſmiſſa, quando verò ad initium nervorum & ventriculos cerebri pervenit affectio, Epilepſia oritur. Fit autem convulſio per conſenſum primum orificii ventriculi, vel ab acri & maligno humore, ut æruginoſa bile aut à veneno aut vermibus os ventriculi mordentibus, aut potu aquæ vehementer frigidæ, ubi ventriculus valdè ſenſilis eſt. Deindè per conſenſum uteri, ut in hyſtericis aut vaſorum ſpermaticorum ex ſemine retento, &c. ac partis habitu corporis ex ulceris putridi virulenta aura per nervoſas partes tranſmiſſa, &c.

Differentiæ convulſionis illegitimæ.

Ex his patet, quid & quotuplex ſit convulſio, verùm ratione loci affecti dividitur convulſio in univerſalem & particularem : convulſio illegitima univerſalis cum ſenſus & mentis oblæſione eſt Epilepſia, ſine ſenſus mentiſque læſione, convulſio univerſalis ſimpliciter vocatur : convulſio illegitima particularis eſt ſpaſmus flatulentus vulgò Gramphus ex flatulento ſpiritu replente muſculos aut tendines, præcipuè pedum, qui levi frictione ſanatur, &c.

Differentiæ convulſionis legitimæ

Convulſio legitima nulla tàm univerſalis eſt quam Epilepſia, ſed ea propriè uniuerſalis vocatur, ubi muſculi caput & ſpinam moventes, vel anteriores, vel poſteriores, vel utrinque convelluntur, unde triplex convulſio ; una ἐμπροσθότονος, quando muſculi anteriores partes fluentes contrahuntur, ut mentum annectatur pectori, corpuſque carinam

repræſentet: altera ὀπισθότονος, ubi muſculi poſteriores caput parteſq; extendentes convelluntur: Tertiò τέτανος motus compoſitus; quando muſculi tàm anteriores, quàm poſteriores ita contrahuntur, ut caput totumque corpus erectum & rigidum maneat; malum peracutum quod citò interimit. Horum cauſa in exortu ſpinalis medullæ, niſi cum univerſo corpore muſculi faciei convellantur: Nam tùm in cerebro erit. Particularis convulſio legitima fit contractis muſculis partis alicujus à nervo, quæ ab effectu interdum peculiare nomen ſortitur. Nam convulſio muſculorum oculi στραβισμὸς, mandibularum & muſculorum temporum τρισμὸς: oris, contracto lato muſculo ab una parte, convulſio canina; ab utraque riſus Sardonicus: item convulſio muſculorum penis, σατυριασμὸς vocatur. In cæteris ſimilis ratio eſt, licèt propriis nominibus careant.

Signa. Signa inſtantis convulſionis generalis, ſunt tremor, dolorque circa cervicem & juncturas frequens coloris mutatio, urina viridis, partium faciei diſtortio, anhelitus ſuſpirioſus ſive offendens, &c. præſentis; partium involuntaria contractio, pulſus parvus, durus ſeu cordoſus, vigiliæ, deliria, &c. Pars verò quæ convellitur intenta dura, immobilis redditur, ac ſanam oppoſitam ad ſe trahit. Particularis convulſio, denotat morbum eſſe in exortu proprii nervi; totalis ſub facie, in initio ſpinæ; ſi facies unà convellatur in cerebro; ſi ab inanitione accidat, ſubitò acceſſio non fit, ſed paulatim cum membri diminutione, præceſſeruntque cauſæ exiccantes; contraria ratio eſt in convulſione ex repletione, &c.

Tremor. Tertio tremor naturæ & morbi opus, eſt motus depravatus, compoſitus ex contrariis duobus

buſ motibus ſibi invicem ſuccedentibus ſine ſenſibili quiete, ſcilicet ex motu ſurſum ferente, aut in rectam lineam continente: & ex motu deorſum trahente. Surſum autem ducit & in rectum continet facultas animalis: deorſum trahit inſita partis gravitas. Oritur enim tremor non in quiete relaxatis omnibus membris, ſed muſculis agentibus vi facultatis animalis. Agunt autem muſculi non ſolum quando partem aliquam extendunt & contrahunt, ſed etiam quando extentam in rectum continent; Nam ut in ambulatione ita in ſtatione aut manus extenſione duo concurrunt facultas partem continens & movens mediantibus muſculis, deinde naturalis partium gravitas deorſum deprimens. Quare ſi facultas valida fuerit, motus ſine moleſtia erit, & quando pars movetur non tremit: at ſi tam infirma fuerit, ut non vincat naturalem contentionem partis, quæ movetur, ſed facultas movens & id quod movetur pari virtute & robore ſimul certent, tremor oritur. Quare erit Tremor motus voluntarius depravatus ex contrariis compoſitus ſurſum deorſum aſſiduus ex pari mutuaq; contentione facultatis debilis movere conantis, & ponderis membri deprimentis. Dico facultatis movere conantis ad differentiam convulſionis, rigoris & ſimilium. Nam dum quieſcit membrum non tremit; ſed dum erigitur, potiſſimum ſi facultas ponderi membrorum par non fuerit, ut enim valida virtus non omni oneri par eſt: ita nec debilis ponderi ſuorum memborum, ut in decrepitis apparet, qui ob virium debilitatem tremunt, quod corpus ipſis oneri ſit. Cauſa tremoris eſt debilitas facultatis nervorum, quæ duplici modo oritur, nimirum virium exſolutione & oppreſſione. Exſoluunt autem vires immodicis evacuationibus alvi, ſudoris, ſanguinis & ſimilium, intempeſtiva venere, longo morbo, immodico gaudio, &c.

Tremoris definitio.

quæ ſpiritus confertim evacuant. Huc adduntur, quæ calorem nativum extinguunt, nervoſq; debilitant, ut frigida intemperies, vapor hydrargyri, &c. Oppreſſio verò oritur plerumque à craſſis humoribus leviter obſtruentibus nervos, aliquàndo à copia humorum in venis, à crapula, frigida potione, &c. Item à timore, verecundia & ſimilibus, quibus calor nativus ad interiora confertim revocatur.

Palpitatio

Palpitatio morbi ſolius opus, illis partibus tantum accidit, quæ dilatationem ſua natura admittere poſſunt; quare ut tremor partes à loco non transfert, ſed dilatare & ſubſidere in ſe alternatim cogit: Nam propriè palpitatio eſt depravatus motus ex dilatatione & ſubſidentia compoſitus in partibus dilatationi idoneis, ortus à vapore multo, craſſo celeriter diſtendente, & per partem fluente & refluente. Dico vaporem craſſum & multum pro captu loci aut cavitatis in quo continetur: nam paucus & tenuis vapor facile diſcutitur, niſi pars frigore condenſetur & pori conſtipentur. Quare duæ erunt palpitationis cauſæ; una ſpirituum craſſities & copia, ut facilè diſcuti nequeant; altera pororum & meatuum nimia conſtipatio & condenſatio. Verùm cordi peculiaris quædam accidit à cæterarum partium palpitatione diverſa, de qua dicitur in explicatione ſymptomatum cordis.

Cauſa ſymptomatum motuum depravatorum expultricis facultatis.

Sequuntur ſymptomata motus depavati, quæ ſolius facultatis animalis non ſunt, ſed expultricis naturalis ſtimulatæ ſenſu rei moleſtantis, cujus generis ſunt pandiculatio, oſcitatio, rigor, horror, ſingultus, vomitus, tuſſis, ſternutatio &c. Horum omnium cauſa communis eſt irritatio facultatis expultricis propter ſenſum rei moleſtantis, ſcilicet mordentis, pungentis, erodentis aut gravantis. Nam omnibus partibus ineſt alieni odium & averſatio; quod autem averſantur id facultate naturali expellunt,

ſunt, & eo magis quo acriori ſenſu tactus præditæ ſunt, magiſque moleſtiæ ſenſu ſtimulantur. Deinde hi omnes motus depravati inter ſe quandam proportionem habent; omnibuſque commune eſt, expultricem vehementius concitatam ea quæ contriſtant perſequi, unde qualis motus ventriculi eſt in vomitu, talis pectoris & pulmonis in tuſſi, &c. Differunt tamen modo agendi, ratione partium, facultatum & cauſæ moventis. Nam partes aliæ ut noxia expellant, ſeſe violenter contrahunt, aut concutiunt, aliæ ſeſe contrahere, aut concutere nequeunt. Deinde omnes ejuſdem facultatis organa non ſunt, nec eadem vi moventur, ſed aliæ animalis facultatis ſunt, aliæ vitalis, aliæ naturalis. Præterea cauſa expultricem ſtimulans, aut continetur in cavitatibus, ut in vomitu, ſternutatione, tuſſi; aut in ſolida ſubſtantia, ut in pandiculatione, ſingultu, rigore, &c. Et vel violenter movet & irritat, ut in rigore, vomitu, ſternutatione, vel minus violenter ut in horrore, nauſea. Quare motus omnes ejuſdem formæ, magnitudinis, velocitatis & frequentiæ eſſe nequeunt Nam primum partes, quæ contrahi poſſunt, nunc fibrarum contractione & compreſſione, nunc relaxatione, interdum particularum omnium concuſſione, quod noxium eſt expurgant. Peculiariter verò inſtrumenta naturalia ea, quæ cavitatibus continentur, compreſſione exprimunt & expellunt, ut ventriculus in vomitu: Vis vitalis impulſu caloris cordis cum ſpiritu & ſanguine, ut in rigore, agonia, &c. Inſtrumenta animalia, nervorum & muſculorum contractione & relaxatione, aut partium omnium concuſſione, ut in motu convulſivo, &c. Inſtrumenta verò, quæ contrahi & hoc modo agere nequeunt, ut ſunt viæ reſpirationis, os & nares ſpiritu utuntur, qui incitatus cum impetu ſibi vias aperit, ut noxia violentur expurget, quemadmodum

in tuſſi & ſternutatione apparet: nam tuſſis vehementiſſima ſpiritus efflatione, quæ in pectore pulmonibus & aſpera arteria continentur expurgat: ſimiliter ſternutatio ea protrudit, quæ naſum & anteriores cerebri partes offendunt. Nihilominus tuſſis ſine conſtrictione muſculorum pectoris & compreſſione pulmonis non fit, & ſternutatio non ſine concuſſione cerebri. Præterea ubi in ipſa ſubſtantia partium ſenſibilium aliquid erodens continetur, quod vehementius movetur, facultas & animalis & naturalis violenter irritata cum calore nativo refugit, & tamen id quocunque modo poteſt expellere feſtinat omnium partium concuſſione & vibratione, nimirum ſingulis particulis ſe conſtringentibus & contrahentibus; & unaquaque particula portionem excrementi, quod in ſe continet protrudente. Hoc modo ſi omnes partes ſimul moveantur, Rigor propriè dicitur, concuſſio ſcilicet & vibratio totius corporis: At ſi ſola cutis concutiatur, horror propriè vocatur. Ubi verò id quod in partis ſubſtantia continetur, non movetur nec vehementer irritat, ſenſum tantũ inæqualitatis inducit, unde varia ſymptomata, ut poſt apparebit. Quare prout facultas magis aut minus aut frequentius irritatur, ita agit, & quo robuſtior eſt, eo vehementiores & validiores motus facit. Vehementes & validi motus expultrices ſunt ſternutatio, tuſſis, ſingultus, rigor: his minores pandiculatio, oſcitatio, horror, &c. At prorſus laſſitudo ulceroſa & ſimilia, magis ſunt ſenſus quàm motus. Cauſa communis horum omnium ſymptomatum eſt, quod triſtem ſenſationem ſive dolorem excitat, præcipuè verò intemperies inæqualis & in fieri, non æqualis & jam facta: nam dum natura mutatur à ſtatu ſuo dolet, tantaque doloris & moleſtiæ eſt magnitudo, quanta intemperiei, ut in febribus ardentibus apparet, dum ſolidæ partes mutantur.

At

At morbis incipientibus aut inſtantibus inæqualitas quædam plerumque ſentitur, quæ duplex potiſſimum eſt; Una rei alienæ diſperſæ per corporis molem, quæ nomine caret: alia cum ſenſu laſſitudinis, unde laſſitudo ſpontanea vocatur. Hactenus in genere de cauſis ſymptomatum depravati motus expultricis, ſupereſt ut de ſingulis in ſpecie agamus & primum de ſymptomatibus, quæ fiunt ex vitioſis excrementis in habitu ſine ſubſtantia corporis: Deinde in cavitatibus. Vitioſa autem excrementa, quæ intemperiem inæqualem, ſenſumq; inæqualitatis excitant, vel vaporoſa ſunt, facileq; diſcutiuntur, vel magis infixa, & ſimul acria & mordacia. Ob ſenſum autem inæqualitatis ex vaporoſis excrementis in habitu corporis, ægri maximè pandiculantur, parteſq; diſtendunt ſeſe tuendi gratia, atq; etiam oſcitant. Eſt autem pandiculatio propriè dilatatio muſculorum irritatorum ob ſenſum evaporantium à carne per poros excrementorum vaporoſorum, ut illa excrementa expurgentur. Oſcitatio verò eſt motus muſculorum faciei maxillam inferiorem aperientium ut halituoſa excrementa expellantur. Hæ affectiones à ſomno exporrectis potiſſimùm accidunt, cum in carne halituoſa excrementa ſentiuntur, collecta ex concoctione alimenti & ceſſatione à motibus. *Pandiculatio.* *Oſcitatio.*

Laſſitudo autem ſpontanea, quæ labores non conſequitur, eſt impotentia movendi membra, ob ſenſum quendam moleſtiæ in partibus. Senſus ille motum impediens triplex eſt, unde triplex eſt laſſitudo: Una tenſiva, quâ intendi videtur corpus, orta à plenitudine vel copia humorum fibras diſtendente; Altera ulceroſa ubi ægri, cum moventur, ulceroſo ſenſu afficiuntur, ſeſeque pungi aut multas quaſi ſpinas infixas habere putant. Hæc ex humoribus acribus pungentibus & quaſi vulnerantibus cutẽ & ſubjectam carnẽ excitatur: Tertia contundens vocatur, quan- *Laſſitudo ſpontanea triplex.*

quando ægri moventur: ſibi omnia membra conquaſſata & contuſa arbitrantur, & calorem cum morſu & tenſione ſentiunt, talis oritur ab humore vitioſo copioſo transfuſo in totam corporis molem, qui muſculos excalefactos ita attollit, ut phlegmoni perſimilis affectus videatur. In omni laſſitudine ſpontanea, ſenſus moleſtus eſt, ſed ad eam moleſtiam excutiendam, non ſemper facultas exurgit. Nam qui laſſitudine contundente tenentur, & quaſi oſſium fatigatione; pandiculationem, concuſſionem omnemque motum reformidant, quod in cæteris æqualitatibus non ſemper fit, niſi nimium augeantur; qui verò ulceroſa laſſitudine afficiuntur, antequam moveantur, quaſi inæqualiter afficiuntur, & quaſi horrere videntur, magis verò horrent, quando moventur: ſi vehementius exerceantur plane rigent, humoribus per ſenſiles partes delatis. Hæ omnes affectiones à mordacibus excrementis oriuntur, quemadmodum ſenſus pruritus, ulceris, ſcabiei atque inæqualitatis, ſed differunt inter ſe excrementorum illorum multitudine & paucitate; motu & quiete; qualitate magis vel minus mordente: Præterea robore virtutis expultricis corporis & ſenſus acumine.

Cauſa ſenſus inæqualitatis magnis minuſque evidētu.

Nam primum ſenſus inæqualitatis, (quando aliquid moleſtiæ in corpore percipitur, quod quale id ſit exprimere non poſſimus) cauſa eſt levis alteratio, aut intemperies inæqualis à materia acri minus copioſa extenuata, aut in ſpiritum verſa, per corporis habitum diſperſa; At cauſa ſenſus inæqualitatis magis evidentis, erit gravior intemperies & alteratio ab humore acri immoto vel immobili.

Cauſa ſenſus Pruritus Vlceris.

Nam pruritus ſenſus excrementorum ſalſorum nitroſorum, &c. circa cutem conſiſtentiam oritur à ſucco ſalſo, tenui pauco & immoto. Ulceroſus affectus à pauco quidem immoto, ſed magis mordaci lon-

longiusque penetrante: Scabies à ſucco ſalſo immoto, ut pruritus: ſed craſſiore copioſiore longiusque penetrante. Horror verò à pauco tenui mordaci cum exiguo motu, at ſi idem ſuccus vehementius moveatur aut copioſior mordaciorque fuerit, rigorem inducit. Ratione autem ſubjecti hi motus variant, nam corpus debile acuti ſenſus, facilè irritatur & dolet: contra corpus robuſtum ſenſus hebetioris. Ipſa autem motus vehementia augetur ex duabus cauſis, ſcilicet mobilitate cauſæ facultatem irritantis, & robore expultricis partium. Nam propter mobilitatem cauſæ fit, ut idem qui dum quieſcit, inæqualitatem tantum ſentiat, dum movetur horrorem, dum exercetur rigorem patiatur: propter robur verò facultatis fit ut natura majori impetu & celerius moveatur, quo noxia facilius expellat. Cap. VIII. *Scabies.*

Oritur autem horror & rigor à mordaci cauſa delata per partes ſenſiles. Inſita eſt partibus omnibus vis, qua id quod noxium eſt pro naturæ modo, à ſe propellunt. Dum igitur per partes ſenſiles noxii aliquid defertur naturali quodam inſtinctu ad excretionem expultrix inſurgit, ſingulæque particulæ ſeſe colligentes, inſtrumento caloris nativi à corde; impetu quodam ultrò citroque, id quod noxium eſt à ſe propellunt. Hic motus ſi cuti omnibusque muſculis accidat concuſſio dicitur, ſub quo continetur rigor & horror. Nam concuſſio cutis, potiſſimum horror vocatur, concuſſio totius corporis omniumque muſculorum rigor, vehementior affectio à vehementiori cauſa, quam horror. Qui enim rigore corripiuntur diſtendi & contrahi videntur, non aliter quam ſi nimio frigore detenti eſſent, ſimulque quaſi contrahuntur, quia vibratis muſculis tendines & nervi & ſimul articuli concutiuntur. *De rigore & horrore.*

Cap. VIII.

Modus generationis rigoris.

In rigore autem corpori aliquid occurrere debet, cujus vi partes ſenſiles tanto moleſtiæ ſenſu afficiuntur, ut calor innatus, cujus fons eſt cor, ad interiora repellatur & refugiat: repulſo autem calore ad ſuum principium, cum ibidem manere nequeat niſi ſuffocetur, ſeſe recolligens, & cum vehementia adverſus ea, quæ tranſitum ejus impedierunt, iterum atque iterum inſurgit, & erumpit: quo erumpente membra ſenſitiva facultate ſua expultrice cauſam illius moleſtiæ excutere conantur, ſeſeque concutiunt, ſed dolor ruſum calorem refugere cogit, atque hæc ultrò citroque celeriter fiunt donec vincente calore & depulſa cauſa noxia membra omnia incaleſcant & febris ſuccedat: quod ſi verò cauſa vincant mors ſubſequitur. Succedit quidem rigori propriè dicto naturâ vincente febris, & non neceſſariò rigori horrido, qualis affectio iis accidit, qui in deſidia nimium ſe repleruut, & â cibo ſæpe lavarunt, ſed ea magis horror, quàm rigor dici debet. Oritur autem horror & rigor à cauſa mordaci mota per partes ſenſiles: Verùm rigor propriè dictus, motus ſcilicet totum corpus vibrans, nunquam fit à ſolo frigido ſucco, ſed à calido acri mordaci tantum. At horror ab iiſdem cauſis fieri poteſt, à quibus rigor, ſed mitioribus, paucioribuſque minuſque motis, ac præterea à frigidis ſuccis delatis per ſenſiles partes, ut in febribus pituitoſis. Quare febres quartanæ ob utraſque cauſas rigorem horridum propriè habent.

Definitio rigoris.

Ex his omnibus colligitur quod rigor ſit vibratio omnium muſculorum totius corporis dependens ab expultrice irritatâ à cauſa acri & mordaci per ſenſiles partes delata mediante reciproco caloris innati motu à corde. Horror verò motus minor quàm rigor eſt concuſſio ſolius cutis, cum ſenſu frigiditatis & doloris, à cauſa mordente per ſenſiles

Horroris.

partes

partes delata, mediante caloris innati motu. Dico mediante motu caloris nativi, quod calor nativus ſit præcipuum inſtrumentum animæ, & peculiariter facultatis motricis in rigore & horrore, unde rigor paſſio caloris nativi dicitur: nam naturalis caloris intrò foraſque delatio ſpiritum cum ſanguine una trahit, quod in affectibus animi apparet. Quare dolor vehemens corporis cor in conſenſum trahens, animumque afficiens intra ad cor & viſcera calorum cum ſanguine & ſpiritu refugere cogit: undè ægris membra refrigerantur, rigentque, quo tempore ſi virtus ita debilis ſit, ut ad ea profligan-da, quæ offendunt, inſurgere nequeat, aut in pugna deficiat; primum pulſus, privatio, & ſyncope, demum mors ſubſequitur. At ſi pugnare queat, donec omnia excuſſerit, ex valido ejus in ea, quæ offenduntur, impetu & collectione caloris in profundo corporis poſt rigorem cum tanta vehementia calor ad exteriora revertitur, ut febris accendatur, quare excitatur motus ei ſimilis, qui in verecundia. Correſpondet autem dolor & delectatio in ſenſu tactus, affectibus animi; & dolor, timori; delectatio, cupiditati ſimilique modo ſpiritum cum ſanguine impellunt. In affectibus autem averſatio & fuga ex opinione mali inſtantis, aut præſentis, calorem cum ſpiritu ad interiora revocat: contra cupiditas aut deſiderium ex opinione boni præſentis, aut futuri ad interiora movet, ſed non eodem modo Nam timor, averſatio mali inſtantis, ſpiritum cum ſanguine confertim, triſtitia, ægritudo ex opinione mali præſentis paulatim contrahit, externis partibus refrigeratis: contra ira. Cupiditas vindictæ ſpiritum à corde validè effundit & exteriora calefacit. Gaudium verò vehementer quidem totũ ſpiritum à corde diffundit, ſed diſſolvit & diſſipat. At in agonia compoſitus eſt motus ex timore & ira.

Motus depravati cordis.

Cupiditas

Gaudium

Agonia.

VIII.

CAP. VIII. Verecundia. In verecundia verò, quæ metus aut conſcientia turpitudinis eſt, calor ad interiora primum refugit: deinde rurſus dictante anima nihil eſſe metuendum, confeſtim redit. His motibus pulſus quoque correſpondent: nam in ira pulſus magnus & vehemens eſt, in timiditate parvi & debiles; in agonia inæquales.

De ſingultu. Ex his omnibus apparet, quomodo facultas expultrix irritata è corporis habitu noxia ſenſui moleſta expellit. In horum quoque ſymptomatum numero ſingultus eſt, de cujus cauſis in ventriculi affectibus dicetur. Symptomata verò, quibus ea expelluntur, quæ in capacitate vaſorum & cavitatum præter naturam continentur, ſunt primùm ſternutatio & tuſſis, deinde vomitus, ructus, alvi fluxus, &c. quæ omnia excepta tuſſi & ſternutatione, ſymptomata ſunt magis facultatis naturalis quàm animalis. Correſpondet autem tuſſi & ſternutatio, ut dictum eſt, ſed ſternutatio motus violentior eſt, quàm tuſſis. Deinde tuſſis ea propriè expurgat, quæ in viis reſpirationis præter naturam continentur, verùm ſternutatio per ſe primum, quæ in naribus continentur & anterioribus cerebri partibus niſi adſit catarrhus: aliquando quæ aſperæ arteriæ contumaciter adhærent, ex accidente gulam & ventriculum purgat ac ſingultui medetur. Quare ſi non adſit repletio capitis; ſternutatio non parùm cerebro prodeſt, interdum utero, pectori, ventriculo. Eſt autem ſternutatio vehementiſſima efflatio cum ſono, per nares erumpens, orta a depravato motu expultricis facultatis cerebri, irritata à re moleſtante nares, adjuta motu muſculorum capitis & thoracis, ut ea expellantur, quæ naribus aut anterioribus cerebri partibus infeſta ſunt. Concurrunt enim ordine in ſternutatione cauſa vel externa vel interna, mordax, irritans primum nares,

De ſternutatione.

&ex conſenſu anteriores cerebri partes: deinde concuſſio cerebri à vi expultrice unà cum vehementiſſima efflatione per nares, concurrente motu muſculorum capitis & thoracis: Nā aer in ſternutatione per narium foramina erumpens, nares anterioresque cerebri partes expurgat, cerebro ſeipſam contrahente, ut id quod moleſtum eſt, excutiat, non aliter ferè, quàm in Epilepſia, unde Avicen ſternutationem parvam Epilepſiam vocat: ergò proxima cauſa ſternutationis eſt depravatus motus cerebri: Deinde narium excitatus à re aliqua ſtimulante nares primum, deinde cerebrum. Talis vel extrinſecus accedit, ut uſus pharmacorum, rerumque acrium, vel intrinſecus per calefactionem attenuatis humoribus in cerebrò ut ad nares deſcendant easque irritent, aut repleto cerebro humoribus mordacibus & vaporoſis. De tuſſi dicetur in ſequenti capite. Cætera ſymptomata, quæ ex capacitate vaſorum compreſſione aut fibrarum contractione noxia expellunt, ut ructus, vomitus, crepitus ventris, fluxus alvi, excretiones uteri, veſicæ, motus uteri in partu, &c. propriè ſunt motus expultricis naturalis adjutæ motu muſculorum. Proindè de eorum cauſis infra dicemus. CAP. VIII.

CAPUT IX.

De Cauſis Symptomatum Loquelæ, Vocis, & Reſpirationis.

ANtequam ſymptomata cordis accedamus læſæ reſpirationis cauſas prius conſiderabimus: cum reſpiratio functio maxima ex parte animalis ſit à natura inſtituta, ut cordi præſtantiſſimo viſcere inſerviret, & aeris frigidioris inſpiratione, ac

fuliginum exſpiratione calorem cordis in ſua temperie conſervaret. Eadem inſtrumenta ferè omnia ex aere, quem reddimus dum exſpiramus, ad vocem & loquelam quoque formandam ſerviunt. Demonſtratum eſt in Phyſiologicis quinque actiones eſſe, quæ inter ſe conſequentia quadam conveniunt, nimirum exſpirationem, exſufflationem ſine ſtrepitu, ſtrepentem, exſufflationem, vocem, & loquelam; quarum prima ſi lædatur, cæteras omnes lædi neceſſe eſt; ultima læſa, cæteræ ejus cauſæ haudquaquam læduntur. Verùm cum loquela & vox ſint functiones exquiſitæ animales; reſpiratio verò partim animalis, partim naturalis, ordo poſtulat, ut primùm de cauſis vitiatæ loquelæ & vocis, deinde reſpirationis agamus. Formatur vox ex percuſſione aeris, quem cum exſufflatione exſpiramus ad laryngem: vocem verò, cum aere dum ſurſum fertur, lingua ad palatum & dentes allidens, adjuta motu labiorum articulatim diſtinguit, & loquelam perficit.

De vitiis loquelæ.

Læditur loquela 1. quando vox aufertur, aut potius quando ſine omni dearticulatione profertur, ut in mutis; Nam rariſſimè muti voce deſtituuntur: aut ubi debiliter dearticulatur, ut in illis, qui ſubmiſſe & tardè loquũtur, aut mutilas & mancas voces edunt, aut initio tardè in ſermonem prorumpunt, & non niſi linguam & labia multoties moveant, deinde citra obſtaculum ſatis feſtinanter loquuntur; aut literas R, L, K difficulter pronunciant: Vel depravato modo dearticulatur, ubi unam literam pro alia proferunt, aut primam ſyllabam balbutiendo repetunt, quos Galenus τραυλοὺς Latini balbos vocant. Cauſa læſionis eſt vitium vel vocis, vel facultatis linguam moventis, vel ipſius linguæ, vel alicujus partium miniſtrantium, ut palati, dentium, narium, labiorum.

Pro-

Cap. IX.

Cauſa obmuteſcentiæ.

Propriè autem obmuteſcentia oritur ex ἀφωνίᾳ, aut ex iis cauſis, à quibus vox aufertur, Deindè quia uſus loquelæ periit & ignoratur, ut in ſurdis à nativitate. Tertiò læſa facultate animali, vel quia viæ ſpirituum intercipiuntur, ut in apoplexia aut diſſolvuntur, ut in ſyncope, & in iis, qui vicini ſunt morti; vel non tranſmittuntur per nervos ſeptimi paris, qui per muſculos linguæ diſſeminantur, undè ipſi muſculi paralyſin patiuntur: fit quoque obmuteſcentia ex convulſione linguæ propter contractionem nervorum ſeptimi paris. Quartò proprio linguæ affectu nimirum ipſius linguæ defectu, aut amputatione; vel magnitudine ſupra modum aucta, ſive ea ſit ab ortu, ſive poſt, ex affluxu humoris: deinde quia à vinculo ita contrahitur & ligatur, ut moveri nequeat, aut fauces vicinæque partes vehementer intumeſcunt, &c.

Cauſa loquelæ debilis & depravatæ.

Ab iiſdem cauſis ſed levioribus oritur debilis loquela. Nam voces debiliter aut depravato modo dearticulantur, quia ipſa vox debilis & depravata eſt. Deinde quia ſpiritus animalis non juſta quantitate per nervos influit, unde motus linguæ torpidus aut tremulus redditur; aut ſpiritus multi abſumpti ſunt, vireſque debiles ex gravi morbo: aut alio convertuntur ex ira, timore, &c. aut linguæ pars dimidia ejuſque nonnulli muſculi reſoluti ſunt. Tertiò quia lingua proprio affectu laborat, nimirùm nimia humiditate ſive ab ortu, ut in pueris nonnullis qui balbutiunt; ſive aſcititia ex ebrietate, aut catarrho, deinde è nimia linguæ ſiccitate aut ſcabritie, item craſſitie & brevitate propter malam muſculorum compoſitionem. Præterea quia lingua à vicinis partibus ita contracta eſt, ut liberè moveri nequeat, quod evenit vel ab ortu propter ligamentorum ſub lingua brevitatem & duritiem, vel poſt à dura cicatrice relicta ex ulcere ſub lingua: qui

tali affectu laborant ἀγκυλογλώσσοι propriè vocantur. Tandem vitiatur loquela, quando lingua partium miniſtrantium commodo ſubſidio deſtituitur, veluti quando palatum eroſum & perforatum eſt, quod ex morbo gallico nonnullis accidit, qui obſcurè & quaſi per nares quodammodò loquuntur, deinde quia nares coryza, polypo, aut cruſtis obturatæ ſunt: aut dentes anteriores deciderunt: aut labia ab ortu, aut poſt ex vulnere, vel ulcere deformata ſunt, unde fit, ut literæ, quæ horum miniſterio efformantur, deterius pronuncient. His additur tumor mollis, laxus, βάτραχος dictus ſub lingua, è quo aperto exit mucus ovi albo perſimilis.

De vitiis vocis

Formatur vox ex percuſſione aeris quem cum efflatu exſpiramus motu muſculorum laringis. Læditur itaque vox, quando non ſatis ſpiritus cum efflatu ad laringem alliditur, perforato thorace, aut reſolutis muſculis thoracem moventibus, &c. Secundò læſa facultate movente muſculos laringis, vitio cerebri, aut nervorum vocalium, præcipuè recurrentium, ut in loquela dictum eſt, unde muſculi laringis paralyſin, tremorem, aut ſtuporem patiuntur, & præterea ubi contrahuntur nervi, muſculi unà convelluntur. Ex convulſione aut paralyſi omnium muſculorum laringis vox tollitur; à cæteris, debili, aut depravato modo perficitur. Tertiò, affecta laringe, morbi laringis pręcipui ſunt, intemperies & anguſtia. Intemperies illa eſt membranæ ſuccingentis guttur & fauces, eam aut nimium humectans, aut exiccans & exaſperans. Humectantur autem & permadeſcunt guttur aut fauces à gravi catarrho, maximè ex humore pituitoſo, undè primùm raucedo oritur; deinde ſi affectus augeatur, vox obſcura redditur aut tollitur. Exiccatio verò

verò & exaſperatio gutturis ex febri ardente, pulvere, fumo, acribus vaporibus, defluxu humoris bilioſi, vocem aſperam, acutam aut clangoſam reddit. Deinde anguſtia gutturis interdum eſt conſtipatio à tumore, intra tunicam laringis aſperæque arteriæ, nonnunquam obſtructio ex columella elongata, plerumque compreſſio à tumore aut inflammatione, vel ipſius laringis, vel vicinarum partium miniſtrantium, ut faucium; vel ob luxationem vertebrarum verſus interiora, atq; hæ affectiones ſub angina continentur.

Morbi tonſillarum.

Indiget vox commodo columellæ & faucium miniſterio ac etiam duarum glandularum, quæ tonſillæ & amigdalæ vocantur. Tonſillæ autem interdum frigida deſtillatione à capite tument ſine ardore & tantùm obſtant, ne cibi potusque facilè vorentur: Aliquando inflammatione tentantur ſive tumore cum ardore, dolore, ſiti, qui auctus reſpirationis & deglutionis difficultatem inducere ſolet. Inflammatio autem ipſarum glandularum Ἀντιάδες; partium vero inter glandulas, aut quæ glandulis contiguæ ſunt παρίσθμια vocatur. Concocta inflammatione, diſruptaque cute, ulcus oritur gravem halitum exſpirans. Exulcerantur etiam tonſillæ & fauces ex acri catarrho ut plurimùm in lue venerea.

Columella affectus.

Columella è palati extremo propendet, primùm ut plectrum vocem modulans & ſonoram reddens. Deinde ut frigidiorem aerem per inſpirationem attractum temperet, &c. Læduntur hæ actiones primùm ubi columella à multo humore defluente relaxatur, & ita elongatur, ut deglutionem aut reſpirationem aliquo modo impediat. Deinde quando inflammatur ſive intumeſcit cum ardore, dolore, rubore, deglutiendi difficultate, &c.

Per inflammatione ſi pars ima craſſa, rotunda; ſuperior verò gracilis & nigra appareat à ſimilitudine σταφυλή ſive uvea appellatur. Præterea cum exulceratur aut eroditur, aut omninò deſideratur ſive exciſa ſit ſive, putrefacta a morbo gallico aliovè affectu.

De Angina.

Angina notha.

Tertiò omnis affectus ſtrangulandi vim habens nullo exiſtente in pectore aut pulmonibus vitio κυνάγχη ab Hipp. communiter dicitur, Latinis angina, talis affectus eſt anguſtia gutturis, faucium orta interdum à cauſa externa, ut fune aut laqueo, &c. Plerumque interna, ut à multa pituita madefaciente tunicam gutturis, aut ex defluxione humoris pituitoſi ad muſculos cervicis tumorem ſine rubore, dolore & febri excitante, ſed hi affectus acuti non ſunt nec veræ anginæ. Præterea ex luxatione vertebrarum cervicis verſus interiora ex ictu, caſu, humoris defluxu ligamenta relaxante oritur anguſtia, quæ inter Anginoſorum affectus à Gal & Hipp. numeratur.

Definitio veræ Anginæ.

Verùm angina exquiſita propriiſſimè dicta, eſt difficultas reſpirationis & deglutionis cum febre continua, orta ex inflammatione muſculorum gutturis aut faucium. Pars primariò affecta eſt guttur aut fauces, ſecundum muſculos interiores vel exteriores. Quarè ratione partis affectæ, medici tempore Galeni quatuor anginæ ſperies numerârunt, quarum prima eſt κυνάγχη in ſpecie dicta, orta ex inflammatione interiorum muſculorum gutturis; in hac nulla inflammationis indicia in faucibus & cervice apparent, & tamen in gutture plurimus dolor ſentitur, tantaque reſpirationis & anguſtia, ut ſtrangulari videantur, ac interdum citò extinguantur. Altera eſt συνάγχη quando inflammatio internos fauciū muſculos apprehendit, & deglutionem

κυνάγχη

συνάγχη

potiſ-

potiſſimum impedit: In hac aperto ore & depreſſa lingua, rubor & tumor introſpicientibus tantùm apparet, & non in externis partibus. Tertia παρακυνάγχη ubi externi muſculi & partes circa guttur inflammatione laborant. Quarta παρασυνάγχη cum inflammatio externos faucium muſculos parteſque afficit. In his duabus tumor ardorq; in externis partibus conſpicitur, ac minori anguſtia reſpirationis aut deglutinis tentantur.

παρακυνάγχη.

παρασυνάγχη.

Cauſa Anginæ.

Cauſa anginæ primaria eſt morbus in via nimirùm anguſtia faucium vel gutturis, deinde magnitudo aucta ſive inflammatio vias comprimens. Sub inflammatione comprehendimus omnem tumorem calidum dolorificum genitum ex affluxu humoris. Humor autem ille præcipuè calidus eſt ſanguineus, aut bilioſus, raró ſincerus plerumq; ex pluribus permixtus, nunquam ſola pituita nec melancholia, cum vera angina morbus acutus ſit, cum febre, tumore calido & dolorifico, quarè tumor gutturis & faucium à frigido humore inter nothas anginæ ſpecies recenſetur. Morbus igitur cauſa exquiſitæ anginæ erit ex genere phlegmonis aut eryſipelatis geniti ex ſanguinea aut bilioſa defluxione à vicinis jugularium ramis, propter plenitudinem verè potiſſimum, poſt crapulam, exercitia & balnea intempeſtiva, &c.

De vitiis reſpirationis.

Differentiæ læſæ reſpirationis.

Conſequens eſt ut de cauſis læſæ reſpirationis nunc agamus. Naturalis reſpiratio mediocritatem obtinet, & in medico omnis exceſſus & defectus eſt, non naturalis à mediocritate ad alterum extremorum recedit. Dividitur reſpiratio ut pulſus pluribus modis: 1. ex quantitate motus exſpirationis & inſpirationis, in magnam, parvam & mediam: Deinde ex ſpatio temporis quo abſolvitur, in velocem; tardam, mediam: Tertiò ex intervallo utri-

utriuſque quietis, in raram, frequentem ſive denſam & mediam, &c. ut in pulſu. Magna autem reſpiratio à Gal. dupliciter dicitur propter dilatationis thoracis magnitudinem, vel ob aeris inſpirati magnam copiam: additur his reſpiratio ſublimis dicta, quia à ſublimioribus thoracis partibus inſpiratur, ad quam perficiendam concurrunt non ſolùm diaphragma & intercoſtales muſculi, ſed etiam ſuperiores, qui ſcapulas movent. Reſpiratio autem naturalis media ordinata & æqualis eſt: At reſpiratio magna, velox, frequens, cum ſtrepitu, inæqualis, inordinata, ſublimis ſub depravata reſpiratione ſive dyſpnœa comprehenduntur, cuius tres ſpecies ſunt, ut capite de different: ſymptomatum dictum, dyſpnœa in ſpecie, Aſthma, & orthopnœa. Sub debili aut diminuta reſpiratione continentur parva, tarda, rara. Debilitas autem ſi ita augeatur ut reſpiratio ad ſenſum pereat, ἄπνοια vocatur. Ad depravatam quoque reſpirationem reducitur tuſſis cum nil aliud ſit, quàm vehementiſſima efflatio cum ſtrepitu gratia reſpirationis a natura inſtituta, ut infra apparebit.

Dyſpnœa tres ſpecies.

De cauſis læſa reſpirationis.

In reſpiratione naturali tria concurrunt; primò uſus, ut calor cordis actionibus proportionatus per calidarum fuliginum exſpirationem, & aeris frigidi inſpirationem in ſua temperie conſervetur. Deinde facultas thoracem per muſculos movens ſufficiens, ſatiſque robuſta: tertiò pulmonis cæterorumque inſtrumentorum ſpiritalium, quæ facultati obſequuntur, habilitas: quorum unum ſi deſideratur, reſpiratio à naturæ modo recedit. Quarè læſæ reſpirationis tres cauſæ erunt, uſus naturalis mutatio; facultas læſa; & inſtrumentorum inhabilitas. Ac primùm mutatur uſus, calor cordis à ſua temperie recedit, & vel nimium augetur, vel debili-

Tres reſpirationis læſæ cauſa.

1. Vſus mutatus.

bilitatur & diminuitur: auctus calor magnam fuliginoſorum vaporum exſpirationem, & aeris frigidi inſpirationem requirit: contra debili calori exigua refrigeratio ſufficit; proinde cum uſu ipſa reſpiratio augetur & minuitur.

2. Facultas læſa.

Deinde facultas movens læditur, ſi ſpiritus animalis à cerebro per nervos in diaphragma muſculoſque intercoſtales non influat; aut non juſta quantitate; vitio vel cerebri, vel ſpinalis medullæ, vel nervorum, præcipuè quarti paris cervicis, qui diaphragmati implantantur, ut in præcedente capite dictum eſt, unde motus muſculorum reſolvitur, aut debilis, torpidus vel tremulus redditur: Aliquando cauſa debilitatis motus, eſt in ipſis muſculis & præcipuè in ſepto tranſverſo ex intemperie, ſolutione continui, aut tumore interdum ſcirrhoſo relicto poſt inflammationem.

3. Affectus organorum ſpiritalium reſpirationē lædentes.

Anguſtia ſpecies Obſtructio pulmonis.

Tertiò læditur reſpiratio, quia inſtrumenta ſpiritalia facultati non obſequuntur aut ſufficienter contrahi aut dilatari nequeunt ex affectu proprio, aut per conſenſum. Affectus proprius eſt anguſtia pulmonis aſperæque arteriæ potiſſimum; additur gutturis & faucium, ut in voce deperdita dictum eſt, Anguſtia autem pulmonis, vel eſt obſtructio, orta interdum à craſſo vapore, plerumque ab humore vel copioſo confertim defluente à capite, undè catarrhus ſuffocativus, vel à craſſo viſcido humore infracto branchiis pulmonis: qui tuſſim vehementiſſimam excitat, quâ vix quicquam extruditur, tantamque anguſtiam, ut ægri dum magna velocitate & frequentia reſpirare coguntur, ſtertorem & ſibilum emittant & anhelando reſpirent, quæ dyſpnoeæ ſpecies aſthma ob id dicitur, & ſi augeatur, ut non niſi erecta cervice reſpirare queant ὀρθόπνοια dicitur. Pituita viſcida longo tempore in pulmonibus re-

Compreſſio. tenta vi caloris in materiam gypſeam, tandemque in grandinem & calculum concreſcit. Deinde anguſtia fit per compreſſionem vaſorum, pulmonis, vel ex inflammatione, quæ peripneumonia dicitur, vel ex tuberculo crudo, unde Aſthma, vel cocto & in abſceſſum deſinente ex quo rupta vomica; empyema oritur, aliquando phthiſis. Comprimitur etiam pulmo ut ſufficienter dilatari nequeat ob anguſtiam capacitatis ipſius thoracis ex luxatione vertebrarum verſus interiora, aut fractura coſtarum, vel inflammatione membranæ ſuccingentis coſtas, quæ pleritis dicitur, vel a copia humoris aut puris collecti in capacitate thoracis. *Cõſtipatio. Subſidẽtia.* Tertiò anguſtia vaſorum poterit eſſe conſtipatio à tumore intra tunicas aſperæ arteriæ, aliquando ſubſidentia, quando ſubſtantia pulmonis ulcere ita conſumpta eſt, aut exiccata, ut dilatari nequeat quod phthiſicis ante mortem accidere conſuevit.

Morbi lædẽtes reſpiratione per conſenſum. Per conſenſum impeditur dilatatio conſtrictioque pectoris à dolore aut opreſſione diaphragmatis & thoracis. Nam dolor ipſius thoracis ut in pleuritide, aut vicinarum partium, quæ in reſpiratione agitantur & commoventur, reſpirationem mutare cogunt à magna, in parvam denſamque. Depreſſio verò diaphragmatis tumore jecoris, ventriculi, lienis, aut materia copioſa collecta in abdomine, liberam thoracis dilatationem impedit, undè quia hoc modo affecti ſunt, reſpirationem parvam, velocem & frequentem plerumque habent, & per intervalla interdum magnam. Complicantur ſæpè hæc tria cauſarum genera, & aucta neceſſitas cum anguſtia inſtrumentorum, ut in peripneumonia, aut cum debilitate facultatis, ut in phthiſi.

Ex his cauſis intelligitur forma moduſque læſæ reſpirationis. Nam ubi in corde calor accenditur

ditur citra debilitatem facultatis, aut inſtrumentorum anguſtiam ægri magna reſpiratione utroque modo agunt, nimirum pectus plurimum dilatant & multum aëris frigidi attrahunt. Deinde ſi calor flammeus reddatur, ut in febribus ardentibus magnitudini accedit primùm velocitas, deinde frequentia, ac proinde cum magna velocitate & frequentia multum calidi ſpiritus exſufflando emittunt. Verùm ſi non ſufficiens ſit facultas, nec membrorum habilitas pro magna ſuccedit primùm reſpiratio velox, deinde frequens. Præterea quibus adeſt anguſtia ſpiritualium ſine calore aucto, dilatatio thoracis maxima eſt, verùm aër, qui inſpiratur, dilatationi non correſpondet, & minus quam ſecundum naturam attrahitur, unde qui hoc modo affecti ſunt cum magna velocitate & frequentia reſpirare coguntur, aliquando cum ſtertore, ſi adſit anguſtia magna. Unde aſthma, & ſi augeatur orthopnœa oritur, communiter aſthma ſicut & orthopnœa pro omni magna reſpirationis difficultate ſumitur, non ſolum ſine febre, ſed etiam cum febre, ut in peripneumonia, Propriè Aſthma eſt reſpiratio valdè frequens cum anhelatione tuſſiq; vehementiſſima ſine febre, orta ab humore craſſo viſcidoq́ue bronchiis pulmonis infarcto, aut à tuberculo in ſubſtantia pulmonis. Orthopnœa verò eſt tanta reſpirationis difficultas, ut niſi erecta cervice reſpirent ſuffocari videantur, orta à pulmonis anguſtia ex eadem cauſa, ut in aſthmate vehementer aucta. Signa obſtructionis ſunt catarrhus præcedens, difficultas reſpirationis ſubito oborta cum ſtertore, pulſus inæqualis, tuſſis graviſſima, quia nonnihil humoris peccantis interdum educitur, acceſſiones graves tempore, locoq; humido &c. quod ſi malum ſit à tuberculo nullo antecedente catarrho reſpirationis difficultas ſenſim augetur ſine ſtertore cum tuſſi vehementi, ſed planè ſicca.

Cauſa læſæ reſpirationis in ſpecie.

Cauſa magnæ reſpirationis.

Velocis & frequentis.

Definitio aſthmatis.

Orthopnœa.

Tan-

Cauſa ſublimis reſp r.

Tandem ubi vires valde debilitantur, reſpiratio ſublimis evadit, nam præcipuum ſignum debilitas virtutis, eſt reſpiratio ſublimis, ubi ex naribus fit exſufflatio, ac dum ægri inſpirant, pinnas narium & ſcapulas contrahunt, dum exſpirant, contractio coacervata fit thoracis. Nam ubi vires debilitantur ad reſpirationem concurrunt præter diaphragma primum muſculi intercoſtales, deinde ſcapulas moventes, quos tamen validè magnaque celeritate movere nequit, ſed ſenſim tantum.

Cauſa debilis reſpi.

In debili & abolita reſpiratione contraria ratio eſt, quàm in depravata. Nam parva reſpiratio fit à neceſſitate diminuta, ſive à debili calore cordis ex intemperie frigida, aut à facultate imbecilla; additur inſtrumentorum inhabilitas, quæ facultati non obſequuntur. Verùm ſi neceſſitas & facultas adhuc minuatur, accedit primùm tarditas, deinde raritas, & tandem abolita ad ſenſum reſpiratio, quæ ἄπνοια dicitur. Nam oritur ἄπνοια primum quando uſus penè tollitur, ſive nativus calor cordis ita refrigeratur, ut ab omnimoda exſtinctione non diſtinguantur, quod accidit mulieribus, quæ graviſſima uteri ſuffocatione tentantur, & ex gravi ſyncope; interdum ex eſu fungorum, ceruſſæ, ex lacte coagulato, &c. Deinde ubi facultas tollitur, ut in graviſſima apoplexia; addunt nonnulli anguſtiam perfectam inſtrumentorum ſpiritalium, intercipientem omnem aeris attractionem, & emiſſionem; verum ex tali affectu ægri ſubitò ſuffocantur potius quam ἀπνόιᾳ corripiuntur. Qui ita afficiuntur; à mortuis tantum diſtinguuntur, quod in eorum viſceribus exiguus calor adhuc conſervetur. Nam ut reſpiratio ita pulſus eorum adeò obſcurus eſt, ut ſenſum fugiat.

Cauſa apnœæ.

Tuſſis.

Symptomatibus reſpirationis annumeratur

tuſſis, non quæ ſimpliciter voluntaria eſt, ſed coacta à morbifica cauſa. Nam ea propriè eſt depravatus motus partim naturalis; partim animalis inſtrumentorum reſpirationis, à natura concitatus pro reſpirationis conſervatione, ut ea propellantur, quæ organa reſpirationis infeſtant. Quare definitur tuſſis vehementiſſima efflatio cum ſtrepitu per guttur erumpens orta ab expultrice organorum reſpirationis irritata ex ſpiritu copioſo prius attracto per velocem muſculorum pectoris conſtrictionem celerrimè effuſo, ut cum ſpiritu ea excludantur, quæ irritant & infeſtant. Cauſa proxima tuſſis eſt expultrix inſtrumentorum ſpiritalium ad expellendũ irritata, adjuta veloci motu muſculorum pectus conſtringentium; Irritat cauſa morbifica quatenus ſenſum moleſtiæ inducit, nimirum exaſperat, mordet, vias intercipit & anguſtiores reddit, Partes autẽ thoracis reſpirationi ſervientes plures ſunt, quarum una non ſemper primario affecta eſt, attamen tuſſis quia à pulmone immediate perficitur, & noxia non ſolum per aſperam arteriam extrudit, ſed etiam ut extrudere queat, à capacitate thoracis ſæpè attrahit ſive transſumit, ideo conſentaneum eſt in tuſſi pulmonem aut per ſe affici, aut in conſenſum trahi. Ubicunq; vero fuerit cauſa pectus, pulmoque à ſenſu rei moleſtantis irritatus, ad expellendum inſurgit, ſed cum per ſe impotens ſit, auxilium à ſepto transverſo & muſculis thoracem conſtringentibus mutuatur, qui veloci pectoris conſtrictione dum ſpiritũ multum ex inſpiratione retentum celerrimè foras effundunt, vehementiſſimum efflationem cum ſonitu efficiunt, & ſimul cum ſpiritu, quæ infeſta ſunt, propellere tentant: quod ſi per primam concuſſionem & efflationem perficere nequeant, aliquoties eundem motum repetunt, donec id quod noxium eſt, prorſus expellatur, niſi aliter nobis viſum fuerit.

Definitio tuſſis.

Tuſſis cauſa.

Cauſa

Cap. IX.

Cauſæ tuſſim excitantes.

Cauſa facultatem ſtimulans, tuſſimque excitans aliquando externa eſt, ut fumi & vapores acres, pulvis, acida, acerba, & acria alimenta aut medicamenta, ac quæ inter edendum & bibendum in guttur dilabuntur, &c. plerumque interna, ut morbi inſtrumenta reſpirationis lædentes per ſe, aut per conſenſum. Per ſe autem intemperies interdum ſola & inæqualis, præcipuè frigida ex aere frigidiſſimo, vel calida, ſicca, guttur & tracheam arteriam exaſperans unde tuſſis arida concitatur Plerumque intemperies eſt cum materia, quæ vel humor eſt, vel pus, vel vapor. Humores autem vel à partibus thoracis affectis confluunt, vel ex catarrho à capite defluunt, vel ab alia parte, aut toto ad pectus transmittuntur, cum totum corpus confluxile & conſpirabile ſit. Ex inflammatione pulmonis, pleuræ, aut diaphragmatis, exſudat primùm tenuis ichor, humor, aut ſanguis in capacitatem thoracis, deinde pus, præcipue rupta vomica.

Differentia tuſſis ratione humoris.

Humor autem undequaque ad pulmones confluat, triplex eſt, tenuis fluidusque, aut craſſus viſcoſus, aut mediæ conſiſtentiæ; humor mediæ conſiſtentiæ à ſpiritu facilè ſurſum evehitur, tuſſimque humidam facilemque præſtat; tenuis verò aquoſus humor cum impulſum aeris ſubterfugiat, & prius delabatur, quàm ab aere ſurſum compelli queat, tuſſim ſiccam & difficilem reddit; magis difficilem & moleſtam tuſſim facit, humor craſſus viſcidus ſed diverſo modo, quia bronchiis pulmonis ita tenaciter adhæret, ut maximo conatu vix avelli queat. Hic humor ſi copioſus validéque impactus fuerit, non ſolùm vehementiſſimam tuſſim concitat, qua tamen parum aut nihil extruditur, ſed etiam magnam reſpirationis difficultatem cum anhelatione & ſtertore, undè aſthma; ex hac materia concreſcente oritur, ut diximus, ſubſtantia, grandinis aut

calculi ſpeciem referens, quæ poſt vehementiſſimam tuſſim interdum expellitur. Materia tuſſim excitat non ſolum quando vias reſpirationis intercipit, ſed etiam quia exaſperat, erodit & exulcerat, aut venas arteriasque pulmonis aperit, undè ſanguis exit, qui tuſſi rejicitur. Deinde quãdo ex capacitate thoracis à pulmone, dum dilatatur, ſpongiæ ritu attrahitur & transmittitur, ac viciſſim dum contrahitur, in aſperam arteriam cogitur. Materia autem in capacitate thoracis collecta eſt humor aliquis, aut ſanguis purulentus, aut pus ex vomica diſrupta, aut ulcere thoracis aut pulmonis, &c. Præterea fit tuſſis vehemens, cum ex humore ſubſtantiæ pulmonis impacto inflammatio oritur, ut peripneumonia aut tuberculum crudum, quod concoctione in abſceſſum transmutatur, ex quo rupto in capacitate thoracis, colligitur pus, undè Empyema, deinde phthiſis. Inſuper concitatur tuſſicula arida ex pravis acribusque vaporibus guttur tracheamque arteriam infeſtantibus & exaſperantibus vel à toto corpore, ut in febribus ardentibus & malignis, vel à ventriculo ob corruptionem humorum aut vermium, vel ab obſtructione jecoris, lienis, &c. ut in hypochondriacis, &c. Tandem per nudum contentum oritur interdum tuſſis ſicca ex depreſſione aut pondere gravante diaphragma, ex tumore jecoris, lienis, abdominis, &c. aliquando propter condoleſcentiam ex affectu dolorifico partium nervoſarum, nimirum aurium, quando vehementer ſcalpro aliavè re irritantur, item ventriculi, à vermibus mordentibus, veſicæ, ex inflammatione, &c.

Cap. IX.

Quo cauſæ hæ tuſſis, ſicut & læſæ reſpirationis, plenius intelligãtur, de morbis præcipuis pectoris & pulmonum in ſpecie dicemus initio facto à pleuritide quæ à parte affecta, coſta & coſtas ſuccingẽte mẽbrana

De pleuritide.

brana (utraque enim πλευρὰ vocatur) nomen ſortitur, à Latinis verò morbus aut dolor lateralis nuncupatur. Nam communiter pleuritis accipitur pro omni dolore cujuscunque partis thoracis ſub cute à materia diſtendente. Partes autem thoracis ſubcutaneæ ſenſu præditæ, quæ dolore affici poſſunt, ſunt primariò membrana ſuccingens coſtas pectuſque, cui additur à nonnullis perioſtium, deinde muſculi intercoſtales, & qui extrinſecus coſtis incumbunt. Vera autem ſive exquſita pleuritis eſt dolor pectoris ex inflammatione membranæ ſuccingentis coſtas: Notha verò pleuritis pluribus modis evenit, primò ex catarrha à capite defluente ad muſculos exteriores vel interiores pectoris, deindè ab inflammatione ex humore calido influente à vicinis venis ob repletionem, ictum, caſum, &c. Tertiò ex vapore flatulento membranas muſculoſque pectoris diſtendente. Ex his omnibus oritur dolor diſtendens cum difficultate reſpirationis, ſed ſi cauſa ſit flatus, dolor vagus erit, qui calidis fomentis facilè diſcutitur: ſin inflammatio, dolor pulſatilis, febris acuta, pulſus frequens, non durus, nec dolor punctorius, niſi aucta inflammatione muſculorum intercoſtalium membrana ſuccigens diſtendatur, & in conſenſum contrahatur. Præterea oritur, teſte Aëtio dolor pleuritico ſimilis ſine febre cum ſumma reſpirationis difficultate, & pulſu debili tardoque, ex craſſo viſcido humore collecto in capacitate thoracis & pulmonis membranis inhærente, aut copia ſua diſtendente, atque hæ omnes affectiones ſub notha pleuritide comprehenduntur.

Notha pleuritidis ſpecies.

Definitio veræ pleuritidis.

Exquiſita vero pleuritis propriè definitur dolor lateris punctorius & diſtendens cum febre acuta, diſpnœa, pulſu duro inæquali frequenti, & tuſſi vehementi, orta ex inflammatione membranæ ſuccingentis coſtas pectuſque dividentis. Pars affecta

eſt

eſt membrana, quæ coſtis adhæreſcit, & ubi duplicatur & mediaſtinum vocatur, pectoris capacitatem bifariam dividit. Verùm tota nunquam afficitur, ſed plerumque pars aliqua membranæ, quæ coſtas ſuccingit, rarius mediaſtini, nimirum utriusque, pars dextra vel ſiniſtra; anterior vel poſterior; ſuperior ad jugulum, vel inferior ad hypochondria pertingens. Ex quarum partium affectarum differentia dividitur etiam pleuritis: ubi autem membranæ exterioris pars dextra aut ſiniſtra afficitur in latere ſano facilior decubitus eſt; comprimitur enim ſi ſuper affecta parte cubent: contra ubi pars dextra mediaſtini laborat ſuper opppoſitum latus decumbentes magis dolebunt ſuſpenſa parte affecta. Cap. IX.

Cauſa propria doloris cum febri acuta neceſſariò eſt inflammatio, aut tumor calidus membranæ iſtius, ortus ex affluxu humoris potiſſimùm à ramis venæ ἄζυγος, qui præcipuè bilioſus eſt, aut ſanguis ſincerus, vel bilioſo humori permixtus, rarius ſanguis pituitoſus, rariſſimè melancholicus niſi atra bilis tenuior & maligna ex aduſtione, ut in peſte: Nam membrana humorem craſſum difficilimè admittit. Undè morbus cauſa doloris pleuritici erit eryſipelas, phlegmone exquiſita, vel eryſipelatodes; deindè phlegmone œdematodes, raró carbunculus niſi in febri peſtilentiali. Humor peccans, tumorque non ſolùm ex modo febris dolorisque, ſed etiam ex ſputo æſtimatur, quod colorem & ſubſtantiam humoris peccantis ſemper præ ſe fert; rubrum enim ſputum, ſanguinem; flavum, bilem; ſpumoſum, pituitam: lividum aut nigrum omnium peſſimum, atram bilem imprimis arguit. Nam in pleuritide, ut in ophthalmia ob naturam membranarum, ut plurimùm ſtatim ab initio aliquid effluit de natura inflammationis, & eò plus quò magis cōcoquitur quod tuſſi poſtea evacuatur. Quod ſi nil Cauſa.

Cap. IX.

effluat, materia aut non concoquitur, & pleuritis cruda vocatur; aut tota in membrana detenta ſuppuratur, & proinde nihil effatu dignum cum tuſſi evacuatur. Nam terminatur inflammatio rariſſimè per ſolam reſolutionem, plerumque per ſuppurationem, idque dupliciter, nonnunquàm enim ut ſuppuratur pars materiæ, ita per ſputa evacuatur, ſimulque deſinunt ſputa purulenta & inflammatio: aliquando tota materia in abſceſſum deſinit, ex quo rupta vomica pus in cavitatem thoracis colligitur, unde Empyema, quod niſi intra dies 40. expurgetur eroſo pulmone phthiſis excitatur, aliquando tamen pus per urinas aut ventrem excernitur, ſtatimque ab omni moleſtia liberantur. Tertio permutatur inflammatio rariſſimè in ſcirrhum; ſæpius materia per hæmorrhagiam ſudores aliumvè modũ criticè evacuatur, aut ad alias partes, & in alium affectum permutatur, ut in peripneumoniam. Poſtremo terminatur ad mortem ob malignitatem materiæ & ſuffocationem caloris nativi. *Signa.* Signum pathognomonicum pleuritidis colligitur ex concurſu quinque ſymptomatum, quæ in definitione exquiſitæ pleuritidis ponuntur, quibus additur à nonnullis capitis dolor: Ex his conjunctis pleuritis ab aliis cognatis affectibus, ut inflammatione jecoris, peripneumonia, &c. diſcernitur.

Peripneumonia. Secundo περιπνευμονία à parte affecta nomen habet, & ab eadem cauſa ferè oritur, unde pleuritis nimirum ab inflammatione calidovè tumore, verùm quia pulmo laxam ſubſtantiam habet, fluxioni recipiendæ idoneam, ideo peripneumonia à ſanguine magis pituitoſo, pleuritis à magis bilioſo oriri dicitur, verum exquiſita peripneumonia à quovis ſanguine impacto & putreſcente in ſubſtantiam pulmonis fieri poterit. Notha verò ex tenui

acrique

acrique catarrho à capite per aſperam arteriam ad pulmones, magnum reſpirationis difficultatem, cum febre lenta, tuſſi vehementi, ſine ſputo cruento inducens. Exquiſita autem peripneumonia eſt inflammatio pulmonis ex ſanguine immodicam ſpirandi difficultatem ſenſumque gravitatis ſine dolore febrem continuam, tuſſimque vehementiſſimam excitans, cum ſputo ſpumoſo cruento. Cauſa illius inflammationis eſt ſanguis cujuscunque generis ſubſtantiæ pulmonis impactus ibique putreſcens; coacervatus in pulmonibus raro per congeſtionem, plerumque per viam influxus ex vena arteriali à dextro ſinu cordis; aut à capite aliiſque partibus per venas, interdum quia alteri morbo ſuccedit, ut pleuritidi, aut Anginæ per translationem materiæ ad pulmones, quare ab eodem humore procreatur, & inflammatio illa pulmonis aut erit phlegmone exquiſita, aut notha, ut eryſipelatodes, œdematodes, ſcirrhodes, interdum œdema, aut eryſipelas, phlegmonides. Symptomata pulmonis inflammationem conſequentia ſunt magna reſpirandi difficultas, & major quàm in pleuritide, adeo ut ne ſuffocentur, erecta cervice ſpirare cogantur; Deinde dolor acutus non ſentitur, quia pulmo ſenſu caret, ſed tantum ſenſus ponderis aut gravitatis ſternum & ſpinam dorſi contrahentis, niſi membranæ, quibus pectori ſecundum longitudinem connectitur, inflammatæ fuerint. & tum dolor diſtendens eſt: tertio febris continua ob vicinitatem cordis, ut in pleuritide, quæ ardentior eſt à bilioſo ſanguine, debilior à pituitoſo: quartò tuſſis vehementior, quam in pleuritide ac plerumque cum ſputo cruento aut colorato aut ſpumoſo pro natura humoris peccantis. His additur pulſus undoſus, id eſt, mollis, velox, frequens, inæqualis; deinde malarum rubor ob evaporationem ſanguinis. Terminatur peripneumonia ut pleuritis.

Cap. IX.

Definitio exquiſitæ peripneumoniæ.

Cauſa.

Cap. IX. De ſputo cruento. Locus affectus.

Tertiò cruenta expuitio aut ſanguinis rejectio per os ſymptoma eſt in genere excretorum præter naturam. Pars affecta unica non eſt, quæ ex modo rejectionis, ſanguinisque natura potiſſimum deprehenditur. Nam ſanguis ab oris partibus ſimplici expuitione rejicitur; à faucibus, ſcreatu; ex gula, ventriculo viciniſque partibus, vomitu; ex gutture, frequenti tuſſicula cum dolore laringis; à pectus & pulmonibus, vehementi tuſſi, verùm ubi pectore afficitur dolor aliquis in parte pectoris percipitur, & ſanguis craſſus nigricanſque eſt: ubi pulmo multus floridus, calidus, ſpumoſus confertim exit ſine ullo dolore. Cauſa ſputi ſanguinis cum tuſſi raro eſt

Cauſa ſputi ſanguinis.

διαπήδησις transcolatio ſanguinis per tunicas vaſorum: plerumque ἀναστόμωσις orificiorum vaſorum apertio, aut διαίρεσις ſolutio unitatis vaſorum. Apertio orificiorum vaſorum fit irritata expultrice à copia, acrimonia vel commotione humorum; aut debilitata retentrice ob relaxationem vaſorum ab humectantibus, &c. Solvitur vero continuitas potiſſimum per ruptionem aut eroſionem. Diſrumpuntur vaſa nimia humoris copiâ diſtenta, facilimè ab ingenti tuſſi, magno clamore, cum ira, ictu percuſſione, magnaque frigiditate. Erodunt & exulcerant humores tenues, acres aut ſalſi à capite ad pulmones defluentes, unde ſicca tuſſis. Deſcriptio aut exulceratio pulmonis niſi cito conſolidetur, & inflammatio oboriatur, ulcus ferè inſanabile relinquitur. Nam ob aſſiduũ pulmonis motum, & laxitatem ulcera ejus rariſſimè aut nunquam conſolidantur. Quarè ex ulcere ſordido Empyema ſive tuſſis purulenta, deinde phthiſis oritur.

Empyema

Sumitur autem Empyema communiter pro omni tumore ad abſceſſum vel ſuppurationem tendente. Deinde pro putrefactione humoris collecti in

in capacitate thoracis ex catarrho à capite, vel affluxu ab aliis partibus; verùm iſta affectio exquiſitum empyema non eſt, licet eadem ferè ſymptomata excitet & temporis progreſſu pulmonem exulceret. Exquiſitum verò Empyema eſt collectio puris in capacitate thoracis difficultatem reſpirationis cum tuſſi ſputoque purulento inducens orta ex abſceſſu vel vomica diſrupta & ulcere ſordido. Pars ubi colligitur pus eſt capacitas thoracis, ſive inter thoracem & pulmones, ſed cum thorax per mediaſtinum in duas partes dividatur, vel in utraque parte vel in altera ſolùm puris collectio fieri poterit. Pars affecta, ubi pus generatur, unica non eſt. Nam primum fit Empyema ex peripneumonia, inflammatione in pus converſa abſceſſuque diſrupto. Deinde ex vomica ſive exiguo abſceſſu rupto, qui dupliciter generatur. Nam primum in pulmone tuberculum crudum oritur, unde Aſthma, ut diximus, quod arteriis cordis adhæreſcens pulſum inæqualem & intercisum, palpitationem cordis & ſimilia inducit, hoc tuberculum ubi cōcoquitur, in vomicam transmutatur. Deindè in phthiſicis non rarò ex vena aperta, rupta aut eroſa portio ſanguinis in particulam pulmonis ſecedens, in pus convertitur, & in ſumma ſicceſcens cyſtim efformat. Tertiò ex pleuritide oritur Empyema ubi abſceſſus in membrana ſuccingente collectus ſubito rumpitur, ut dictum eſt. Præterea ex angina materia purulenta à faucibus ad pectus & pulmones converſa. Oriuntur quoq; ſputa purulenta ex ſordido ulcere, primùm pulmonis, deinde thoracis, vel aſperæ arteriæ ex apertione ruptione aut eroſione vaſis, oborta inflammatione, priuſquam conſolidari aut ulcus ad cicatricem perduci queat, undè fit, quod ſcribit Hipp. ex ſanguinis ſputo puris ſputum. Eſſe autem pus effuſum in capacitatem thoracis, ex reſpirationis difficultate aucta

Definitio.

Pars affecta.

Cauſa.

ſta, & ſono fluctuationis in pectore dum ægri à latere in latus ſe convertunt, deprehenditur. In quo verò latere ex calore, pondere ejuſdem, & difficiliore decubitu in latere ſano, quàm affecto, quod pus ex ſublimiori loco pendens, pulmoni incumbat. Pus verò in capacitate thoracis collectum, niſi intra 40. dies tuſſi expurgetur, eroſo ſive exulcerato pulmone φθίσις ſive φθόη, Latinis Tabes oritur.

De phthiſi. Definitio. Nomen φθίσεως interdum latè ſumitur pro omni conſumptione ſine aut cum febre, propriè pro conſumptione totius corporis cum febre lenta, reſpirationis difficultate, tuſſi, ſputoq; purulento orta ex ulcere pulmonis potiſſimùm, dico potiſſimum. Nam conſequitur etiam phthiſis quædam, ſed minus exquiſita exulcerationem thoracis aut aſperæ arteriæ progreſſu tantum temporis, ſi ulcus augeatur & pulmo in conſenſum trahatur. *Pars affecta.* Pars primariò affecta in phthiſi exquiſita eſt pulmo & per conſenſum pulmonis, cor. Nam nequit totum corpus conſumi, tabeſque oriri, niſi cor animantis principium afficiatur. *Cauſa phthiſis.* Morbus cauſa conſumptionis eſt ulcus pulmonis; exulcerato autem pulmone cor ſenſim exiccatur, & primum rorida ejus ſubſtantia, deinde fibroſa, tandem membranoſa conſumitur; ac cum corde totum corpus ſimili modo neceſſariò contabeſcit. Vlcus autem pulmonis oritur affecto pulmone primario, vel ſecundario, primario ex abſceſſu aut vomica pulmonis rupta; aut poſt ſanguinis ſputum vaſe aperto rupto aut eroſo: ſecundario ex affluxu materiæ pulmonem progreſſu temporis erodente, vel à capite ex catarrho tenui acrique, vel ex pleuritide, aut angina, aut ulcere gutturis, effuſo pure in capacitatem thoracis, ut in Empyemate dictum eſt. Huic malo maxi-

maximè opportuni ſunt, qui ex tabida ſtirpe prognati ſunt, & ab ortu vitioſos pulmones, depreſſum anguſtumque pectus, collumque oblongum nacti ſunt, ut ſcapulæ promineant, quos alatos Hipp. vocat, ac prætere a qui catarrhis obnoxii ſunt. Dignoſcitur phthiſis ex conſumptione totius corporis conjuncta cum difficultate reſpirationis, & initio febricula, quæ noctu potiſſimũ affligit, tuſſi, ſputoque purulento, quod aquæ injectum ſubſidet. Procedente verò morbo conſumptio corporis febriſque invaleſcit, color nativus, vigor corporis ſenſim perit, capilli defluunt, ungues curvantur, tandemque hypochondria ſurſum convelluntur, vireſque omnes debilitantur, &c. *Signa.*

CAP. X.

De læſa Facultate vitali ſiue vitiis cordis.

COR fons vitæ & caloris nativi eſt præcipuum præſtantiſſimumque corporis membrum, quo langueſcente aut deficiente omnes totius corporis functiones & vires neceſſariò langueſcunt aut deficiunt. Functio autem cordis primaria eſt participatio in calore nativo; aut ſpiritus vitalis generatio & diſtributio ſive communicatio Deinde propter ſpiritus iſtius generationem & diſtributionem perennis ille motus ſyſtoles & dyaſtoles, qui pulſus dicitur, quem arteriis quoque impertit. Adduntur affectus animi, verùm cum animi perturbationes ex appetitu & imaginatione dependeant & temperiem corporis immutent, ideo inter cauſas morborum *cap. 2. libri huius* recenſentur, *Functiones cordis.*

ac interdum ut ſymptomata conſiderantur morbos nonullos conſequentia, ut ira furorem; timor & triſtitia, melancholiam, &c Uſus finiſque functionis cordis eſt perenni illo motu pulſus, calorem nativum in ipſo fonte conſervare, ſpiritumque generare, deinde mediante ſpiritu per arterias in totum corpus vim vitalem diſtribuere.

Symptomata cordis.

Læditur functio cordis aliarum inſtar maximè reſpirationis; ſi aboleatur, aut vitioſè edatur. Abolitam autem functionem cordis hîc intelligo, non abſolutè omniq́ue ex parte, ſed ubi ſenſibus evidens non eſt, ut in ſyncope & ἀσφυξίᾳ ac etiam apnœa; quando cum pulſu reſpiratio abolita videtur. Hæc ſymptomata ad valdè imminutam cordis functionem potius, quàm prorſus abolitam propriè refertur; cum actio cordis, dum vivimus, penitus ceſſare nequeat. Deindè vitioſè editur functio cordis ubi à naturali mediocritate recedit, per remiſſionem aut depravationem: per remiſſionem autem ſi functiones cordis diminuantur, unde lipothymia ſive leviores animi defectiones ac pulſus exiles, tardi, rari. Depravatio verò dupliciter accidit, uno modo quando pulſus quidem manet, ſed vel ſupra naturæ modum augetur, ut ſi vehementior, velocior, frequentior fiat, vel aliam differentiam à naturali alienam acquirat; qualis eſt inæqualis, inordinatus, intercurrens, caprizans, &c. Alio modo ubi præter differentiam pulſus, alia motus forma præter naturam concitatur, qualis eſt palpitatio, aut motus palpitationi aut tremori ſimilis.

Cauſæ ſymptomatum cordis.

Cauſa horum ſymptomatum eſt fruſtratio facultatis vitalis & pulſificæ cordis, fruſtratur autem aut ipſa facultate læſa aut propter externum errorem, facultas autem cordis læditur, quia vel labefactatur in ſua ſubſtantia ab intemperie, vel impeditur

ditur à morbo inſtrumentali, vel & labe factatur & impeditur à ſolutione continui.

Nam ſi ſtructuram cordis reſpicias nil obſtare videtur, quin omni morbi genere laborare queat, verùm quia pleriquе ſtatim initio aut paulò poſt intérimunt, ideo medici paucorum mentionem faciunt. Conſiderantur primùm intemperies cordis ſecundum partes ipſius ſolidas continentes, humores contentos, & ſpiritus impetum facientes, qui vim vitalem caloremque à corde influentem deferunt. In partibus autem ſolidis reſidet calor innatus ſecundum ſubſtantiam, ac facultas pulſifica generatrixq́ue ſpiritus vitalis caloriſque influentis; & pro modo ſubſtanriæ caloris illius innati, & qualitate ejuſdem operatur functioneſvè producit: Subſtantia autem caloris innati conſiſtit in humido primogenito, quod à ſuo calore aſſiduè conſumitur & ex alimentario humida aſſidua refectione indiget; qualitas verò caloris & innati & influentis, moderata actionibuſq́ue proportionata eſſe debet. Quare quæ ſubſtantiam caloris præter naturam minuunt, aut qualitatem ejus ſupra modum intendunt, aut debilitant, facultatem cordis in ſua ſubſtantia labefactant; ea intemperies efficit. Laborare autem cor poterit intemperie omnis generis ſimplici, compoſita, ſine vel cum materia humore ſcilicet aut vapore, καθ' ἕξιν aut κατὰ σχέσιν, ac etiam venenata. Intemperies autem in ſolidis cordis partibus firmata eſt καθ' ἕξιν: in humoribus aut ſpiritibus eſt tantum κατὰ σχέσιν.

Morbi cordis.

Intemperies cordis.

Febres.

Intemperies autem calida, febris dicitur, quæ calorem nativum in corde accendit, & per arterias in totum corpus diſtribuit. Nam febris nil aliud eſt, quam calor nativus in igneum converſus, ſive ad tantum exceſſum deductus, ut functionibus vitæ officiat:

CAP. V.

officiat: accenſo calore nativo in corde ſive in ſuo fonte neceſſario cum ſpiritu vitali per arterias in totum corpus diſtribuitur, niſi impediatur. Accenditur autem calor nativus cordis, vel in ſpiritibus, unde febris diaria, vel humoribus putreſcentibus, unde febris putrida; vel in ſolida cordis ſubſtantia, unde hectica: febris diaria & putrida qualitatem caloris nativi augent, pulſuſque veloces frequentes ac etiam magnos efficiunt; ſed ſi calor putridus vehemens ſit & violenter confertimque alteret, partes ſolidas colliquat, & ſubſtantiam caloris nativi & virium brevi tempore diſſipat & diſſolvit; febris verò hectica ſenſim ſubſtantiam caloris & virium conſumit.

Febres Diaria. Putrida. Hectica.

Frigida intemperies.

Contraria ratio eſt in intemperie frigida. Nam primum qualitatem caloris nativi debilitat, pulſuſque exiles, tardos, raros reddit; deinde ſi augeatur, ipſum calorem nativum in ſubſtantia cordis extinguit. Humida cordis intemperies, quæ cum materia ferè ſemper eſt, ut in anaſarca caloris nativi vim obtundit, pulſuſque languidos & molles facit; ubi cum materia augetur, veluti ignis à multis viridibus lignis, ita calor nativus obruitur & ſuffocatur. Contra ſiccitas per ſe caloris nativi vim acuit, pulſuſque duros, denſoſque efficit; ſi intendatur, ſolidam cordis ſubſtantiam invadit, humidumque ejus primogenium conſumit, unde Maraſmus. Nam maraſmus propriè eſt conſumptio viventis corporis à ſiccitate. Subjectum autem maraſmi eſt cor ſecundum partes ſolidas, ubi tanquam in fonte reſidet calor nativus ſecundum ſubſtantiam, conſumpto verò humido radicali cordis, neceſſe eſt ſubſtantiam cæterarum partium cum ſuo humido conſumi. Conſumitur humidum hoc ſecundum ordinem naturæ, decurſu ætatis; unde ſenectus & Maraſmus naturalis; vel præter ordinem natu-

Humida intemperies.

Maraſmus.

naturæ, à morbo; morbus ille eſt ſicca intemperies, aut ſola ex inedia defectu alimenti, immodicis evacuationibus, vigiliis, &c. unde ſimplex maraſmus; aut cum intemperie calida, quæ hectica Maraſmodes dicitur: vel cum frigida, oriturque in viris aut juvenibus maraſmus naturali ſenectuti ſimilis, quem Philippus Medicus teſte Galeno ſenectutem ex morbo vocavit. Additur his maraſmus syncopoſus, quia ægros ad ſyncopen deducit ortus ex ſiccitate cum magna inæqualitate caloris & frigoris.

Maraſmus ſimplex. *Hecticamaraſmodes.* *Senectus ex morbo.* *Maraſmus ſyncopoſus.*

Oriuntur hæ intemperies cordis ex affectu primario vel ſecundario, & per conſenſum alterius partis, quæ vel ſuam calidam intemperiem per continuam alterationem cordi communicant, unde febres ſymptomaticæ vel tranſmiſſo humore aut pravo vapore, quod hypochondriacis & hyſtericis accidere conſuevit. Aliquando intemperies venenoſa eſt, orta à qualitate rei venenatæ tota ſubſtantia cordi & calori innato inimica, quæ ſubſtantiam caloris nativi & virium cordis corrumpit, interdum ſine magna pulſus mutatione, ſubitamque virium dejectionem mortemq; inducit.

Intemperies venenoſa.

Deinde cordi ut aliis partibus accidere poterit ſolutio continui, nimirum ulcera & vulnera: licet à vulnere ſuperficiario vix quiſquam diu ſupervivere ſoleat, &, ſi ad ventriculos pervenerit, ſubitam mortem neceſſario inducat.

Morbi inſtrumentales, qui cordi accidere poſſe videntur, ſunt primùm in magnitudine, vel aucta ut tumores in ſubſtantia cordis vel pericardii, vel vaſorum, vel in diminuta, ut ex maraſmo accidit, deinde vaſorum anguſtia & dilatatio; anguſtia autem vel eſt obſtructio à craſſis humoribus aut vaporibus; vel compreſſio aut conſtipatio à tumori-

Morbi inſtrumentales.

moribus ipſum cor aut vaſa ejus occupantibus, vel ſubſidentia ex nimia inanitione vaſorum; addunt nonnulli vermes, qui in ventriculis in peſte interdum gignuntur, item lapillos, flatus, ſuccos collectos in pericardio. Hi morbi organici actiones cordis impediunt, & plerumque ſtatim initio calorem nativum planè obruunt, ſpiritusque intercipiunt, ac ſubitam mortem inducunt. Læduntur functiones cordis ſæpè ab externo errore, vitio objecti, aut eorum, quæ ad objectum pertinent, nimirum quia ſufficiens aut competens materia pro generatione ſpirituum cordi non ſuppeditatur; aut ſpiritus geniti evacuantur & diſſipantur, aut obruuntur & ſuffocantur, de quibus infra, ubi de cauſis ſyncopes agitur, dicemus.

Læſio cordis ab errore externo.

Hactenus de cauſis læſionis vitalis facultatis in genere, ſequuntur cauſæ ſymptomatum cordis in ſpecie. De pulſuum differentiis & cauſis in doctrina ſignorum dicetur. Deinde accidunt cordi motus inordinati, quos omnes ſub nomine palpitationis Græci complexi ſunt. Ex recentioribus nonnulli palpitationem à cordis tremore diſtinguunt, & utrumque cordi tribuunt; palpitationem autem quando inſtar utrium à ſpiritu flatulento exitum quærente, ac proinde influente & refluente cor dilatatur & deprimitur: tremorem verò motum ſurſum & deorſum aſſiduum, quia facultas movens debilitatur aut gravatur: Alii hos motus inordinatos pulſativos eſſe putant palpitationi tremorique tantum ſimiles; palpitationi autem ſimiles, quando motus inæquales ſunt, nunc majores nunc minores, & quaſi cum ſaltu; tremori verò ubi minores crebrioresque qualis motus eſt cardiogmos, teſte *Galeno Com. 4. aphor. 25.* De cauſa quoque diſſentiunt medici: Verùm cum tremor motus voluntarius ſit, cordi propriè non competit. Deinde ſi præter

Palpitatio cordis.

pulſum

pulſum in corde palpitatio eodem tempore ſentiatur, ut Vidus & Donatus arbitrantur, & motus palpitationis arteriis non communicetur, non erit cordis palpitatio, idem quod depravata pulſatio. Præterea ſi tanta palpitationis vis interdum ſit, ut coſtas effringere & mammam è ſua ſede depellere queat, neceſſe erit cor non ſolum dilatari & contrahi, ſed etiam à ſuo loco violenter elevari, & deprimi; quod in legitima palpitatione non accidit. Quare palpitatio cordis unica non videtur, nec ab una immediata cauſa, ſed duplex, quarum una legitima, altera illegitima dici poterit. Legitima autem eſt motus cordis inordinatus ex dilatatione & ſubſidentia compoſitus, ortus à vapore craſſo flatulento, copioſo influxu cor dilatante, deinde irritante, ut contractione ſua viciſſim depellat & diſcutiat. Nam cum palpitatio celeriter fiat & deſinat, cauſa proxima ejus non erit ſolida ſubſtantia, aut humor, ſed vapor flatulentus, qui celeriter in abditos cordis ſinus ingredi rurſumque egredi aut repelli queat; deinde craſſus nebuloſus & copioſus, qui non facilè diſcutitur, genitus à debili calore ex materia craſſa, viſcida, frigidaque, aliquando ſicca circa cor aut pericardium, plerumque per arterias aut venas aliundè transmiſſus, nimirũ à ventriculo, lieue, utero, &c. quare hypochondriaci & mulieres hyſtericæ palpitationibus cordis plerũque infeſtantur. In hac palpitatione dilatatio cordis fit, quia utrium modo à ſpiritu flatulẽto repletur, verùm contractio oritur nõ propriè, quia evacuatur, ſed potius quia à facultate expultrice irritata cor contrahitur, ut quod noxium eſt, depellatur, quo nomine differt palpitatio cordis ab aliarum partium palpitatione. Illegitima vero palpitatio eſt motus cordis inordinatus palpitationi ſimilis à pulſu magnitudine tantum differens, & propriè motus pulſatorius depra-

Legitima palpitatio.

Illegitima palpitatio.

CAP. X.

depravatus ortus à facultate cor dilatante & conſtringente incitata ex uſu immodice aucto. Nam cauſa hujus motus eſt facultas cordis pulſifica irritata, ut ſeſe violenter contrahat & dilatet: ac proinde cor non dilatatur, quia impletur, ſed contra impletur, quia dilatatur follium inſtar, qui dilatati aerem attrahunt, compreſſi eundem viciſſim expellunt.

Cauſa incitans facultatem triplex eſſe poterit, Primum, defectus ſpirituum, quem cor inæquali & frequenti pulſatione reſarcire conatur; qualis defectus oritur ex immodicis evacuationibus, dolore ingenti orificii ventriculi, inedia aliisque ſupra enumeratis: ſecundò calor vehemens inæqualiter auctus in corde, ut in febribus acutis & malignis, unde motus crebri, veloces, qui καρδιωγμὸς à Galeno dicitur; tertiò ab aliena ſubſtantia cor exſtimulante, ut violenta dilatatione & contractione eā extrudat & depellat.

Nam cor ut cauſam hanc expellat, modo dilatatur, modo contrahitur, magnaque inæqualitate movetur, ac vehementer ſurſum deorſumque ſalit. Subſtantia autem aliena ſtimulat vel qualitate, vel copia vel utroque; & quò magis ſtimulat, eo violentius movetur. Subſtantia vero illa primùm eſt pravus vapor, aut ſanguis maligna qualitate affectus, potiſſimùm atra bilis: deinde ſanguis vi cum ſpiritu in cor irruens ex vehementi timore: tertio aer peſtilens, venena aſſumpta, aut venenati humores; item vermes cor mordentes. Præterea tuberculum in arteriis pulmonis propè cor exortum; quod Antipatro Medico contigiſſe tradit *Galen. 4. de locis*, unde poſt pulſum inæqualem in palpitationem & aſthma incidit, ex quo ſubito interiit. Inſuper tuberculum pericardii, aut puſtulæ quæ *hydarides*

vocan-

vecantur, lapilli ac magna ſeroſi humoris aut flatus copia collecta in pericardio, &c. Palpitatio; ſi vires debiles ſint, & ſpiritus confertim evacuētur, in ſyncopen tranſire ſolet.

Symptoma abolitæ aut valdè diminutæ functionis vitalis eſt συγκοπὴ, ſicut debilis eſt λειποθυμία, λειποψυχία & ἔκλυσις, quæ tria pro eodem plerumque ſumuntur, licet nonnulli levem animi defectionem ἔκλυσιν; graviorem ubi pulſus admodum parvi, rari, & tardi redduntur, λειποθυμίαν & λειποψυχίαν vocent; graviſſimam ubi pulſus ad ultimam debilitatem perducitur, & exoluto calore ſudor frigidus erumpit, ſyncopen. Omnium horum ſymptomatum eadem cauſa eſſe poterit, ſed major ſemper in ſyncope, minor in lipothymia.

De ſyncope.

Definitio.

Συγκοπὴ à συγκόπτω, id eſt, concido; nomen habet, quod omnes corporis vires repentè concidant. Nam propriè eſt præceps virium lapſus, facultate vitali propter magnam ſpirituum vitalium diminutionem ita debilitata, ut nil influat à corde, ſed quicquid ſpiritus calorisque adhuc in corpore ſupereſt, in cor repente contrahatur & confluat. Dico præcipitem virium lapſum ad differentiam illorum affectuum, qui ſenſim vires eousque debilitant, donec mors ſubſequatur. Pars affecta eſt cor. Nam non fit ſyncope, nec ullum animi deliquium, niſi cor & facultas vitalis lædatur; debilitata autem vel abolita functione vitali cæteras omnes corporis vires debilitari vel perire neceſſe eſt. Igitur in ſyncope omnes vires corporis ad ſenſum pereunt; ſed primario facultatis vitalis, deinde propter vitalem vires naturales & animales.

Pars affecta.

Conſi-

Cpa. X.

Cauſa.

Conſiſtit eſſentia virium, quibus corpus regitur in ſpiritibus & temperamento ſolidarum partium, & tamdiu vires integræ manent, quamdiu ſubſtantia ſpirituum unà cum ſolidis partibus, tum in qualitate, tum in quantitate naturaliter ſe habent. Quare ubi vires concidunt, aut ſpiritus, aut ſolidarum ſubſtantia, aut utrumque præter naturam afficitur. Vitia autem ſpiritum ſunt defectus, ſive imminutio. Cor verò omni ferè genere morborum laborare poterit, ut ſupra dictum eſt, verùm cum ſyncope ſit præceps virium lapſus, cauſa ejus immediata propriè non erit vitium cordis, ſed ſpirituum vitalium, licet in ſyncope & animi deliquio cordis ſubſtantia omni ametria non careat; Nam morbi cordis per ſe mortem inducere ſolent, ſed non ſyncopen nec ulla animi deliquia, niſi quatenus ſpiritus vitales imminuunt. Defectus autem ſpirituum vitalium cauſa immediata ſyncopes, non eſt planè totalis omnium ſpirituum (nam talis ſubitam mortem inducit) nec exiguus leviſque ſed tantus ut ne vires cordis exolvantur reliquum ſpiritus cũ calore concentrari cogatur, & in cor confluere; quò verò defectus major eſt, eò exiguus ſpiritus, qui adhuc ſupereſt, in cor magis aggregatur & contrahitur, adeò ut in gravi ſyncope extra cor nullus ſpiritus & calor reperiatur, quarè pulſus & reſpiratio ita debilis efficitur, ut non percipiatur; membra quaſi mortua videntur, & quia nativo calore ſolidæ partes deſtituuntur, qui eas regit & continet, ideo humidum ſuum retinere non valent, ſed foras effluere ſinunt, undè circa frontem & cervicem potiſſimùm ex propria ſolidarum humiditate ſive diſſolutione ſolidæ ſubſtantiæ ſudor frigus erumpit, qui diaphoreticus & ſyncopticus ob id dicitur.

Cauſa ſudoris ſyncoptici.

Cauſa defectus ſpiritus vitalis.

Cauſa defectus ſpirituum vitalium eſt quia ſufficienti copia non regenerantur; aut geniti foras evacu-

evacuantur & diſſipantur; vel intra corpus alterantur & corrumpuntur; vel obruuntur & ſuffocantur & primum non regenerantur vitio facultatis generatricis ſpirituum, aut materiæ ſcilicet aeris & ſanguinis ex quibus generantur: facultas generatrix læditur affectu proprio cordis aut perconſenſum. Morbi autem cordis ſunt primùm magna in intemperies ſine vel cum materia naturalem intemperiem cordis labefactans, aut ſubſtantiam partium & caloris nativi depaſcens & conſumens, aut obruens, ut febres acutæ & malignæ aut colliquantes, hecticæ maraſmodes, febres peſtilentes ac ſyncopales, &c. his accedunt morbi cordis inſtrumentales & continui ſolutiones, quæ ſubitò enecare ſolent. Per conſenſum plurium partium cor afficitur virtuſque vitalis debilitatur, primum orificii ventriculi ob magnam cum corde communitatem exquiſitumque ſenſum, unde ſyncope ſtomachica ſive cardiaca. Deinde uteri & vaſorum ſpermaticorum à tetris vaporibus in cor exhalantibus, ex corruptione ſanguinis menſtrui aut ſeminis; unde non ſolum præfocatio uteri & ſyncope, ſed etiam apnœa; aliquando per conſenſum ſepti transverſi, cerebri, pulmonum, jecoris, &c. Vitia materiæ, ex qua generantur ſpiritus, ſunt defectus aut aliena qualitas: defectus autem ſanguinis oritur ex atrophia, longis morbis, inedia, magnis evacuationibus, &c. aliena qualitas eſt magna cruditas & ſanguinis corruptio, ut in febribus ſyncopalibus. Deficit verò aer, quia læſa reſpiratione aut transſpiratione juſta quantitate non attrahitur: alienam qualitatem contrahit, quando corrumpitur, peſtilens redditur, tetro aut vitioſo vapore inquinatur, &c. Deinde ſpiritus confertim foras evacuant & diſſipant, primùm immodicæ evacuationes, vel ſenſiles, ut fluxus ſanguinis, vomitus, alvi dejectiones, ſudo

Cap. X.

res immoderati, tumores aut abſceſſus magni, ſubita eruptio, vel introrſum, ut in Empyemate, vel extrorſum, ut in hydropicis: vel inſenſiles per habitum corporis ob nimiam raritatem ſubſtantiæ corporis & cutis, ſuccorum in venis tenuitatem & acrimoniam, immodicos labores, magnum calorem aeris ambientis, ſub cane aut in balneis & hypocauſtis: Diſſipant quoque & foras ſpiritus evacuant profuſum gaudium, vigiliæ immodicæ, vehementes exercitationes addunt nonnuli dolores ingentes, quia à corde in partem affectam ſpiritum violenter attrahunt. Tertio in corpore alterant & corrumpunt ſpiritus gravis intemperies cordi & pręcipuorum vaſorum (nam una cauſa pluribus modis ſpiritus imminuere poterit) qualitas venenata ex aere peſtilente, ex venenis aſſumptis, & admotis, aut humoribus venenatis intra corpus genitis ex corruptione & putredine.

Tandem intra corpus, ſpiritus ſuffocant & obruunt, gravis timor & animi cōſternatio, ac ingens mæror, ſed non ita conferrim ut timor. Deinde vehementes dolores partium nervoſarum potiſſimum orificii ventriculi ob exquiſitum ſenſum, unde ſyncope cardiaca.

Nam ut de rigore dictum eſt, dolor ingens cor in conſenſum trahens, timori correſpondet; & ſpiritum cum calore ad interiora refugere cogit: deinde ſpiritus, quia ad partem dolent in magnâ copiâ confluunt ſuffocantur potiùs, quam foras evacuantur. Præterea obruunt ſpiritus, interceptiones venarum & arteriarum à magna plenitudine: Obſtructiones magnorum vaſorum à craſſis & crudis humoribus, ut in febri ſyncopali humoroſa, ac in initiis acceſſionum conſtipatio magna pororum, cutis, &c. Ab his cauſis ſpiritus vitales minuuntur, verum ſuam vim in eos facilius imprimunt,

munt, qui ad talem diſſolutionem ſunt propenſi, ejusmodi ſunt puſillanimes & debiles à natura aut morbo, ut, fœminæ potiùs, quàm mares, pueri & ſenes, quàm viri, qui raræ texturæ ſunt potiùs, quàm qui denſum conpactumque corpus obtinent.

Cap. XI.

Cap. XI.

De Cauſis Symptomatum Primæ Concoctionis: Seu Morbis & Symptomatis ventriculi & inteſtinorum.

NAturales actiones cum brutis & ſtirpibus communes principales tres ſunt: duæ quibus individuum conſervatur & perficitur, Nutritio & Auctio: tertia, quà ſpecies ab interitu vindicatur, Generatio. Miniſtrantes functiones, quæ principalibus ſubſerviunt 4. Attractio, Retentio, Alteratio, Expulſio, quibus nonnulli addunt Appetitionem & uſum Veneris. Generatio certis determinatis inſtrumentis, nimirùm ſpermaticis perficitur: Nutritio, auctioque omnibus membris communis eſt ex alimento in ſubſtantiam partium converſo. Quatuor miniſtrantium functionum, quæ in elaborando alimento ſubſerviunt, triplex eſt ſeries & concoctionum ſibi mutuò ſuccedentium tres gradus ſunt, 1. in ventriculo, 2. in jecore, 3: in ſingulis particulis, ut alibi dictum eſt. Ineſt omnibus ſingulisque partibus corporis deſiderium convenientis, & alieni odium. Quod autem deſiderant, vi naturali attrahunt: quod averſantur, à ſe expellunt, niſi impediantur. Peculiariter verò ventriculo vaſisque ſpermaticis præter naturalem appetitum

animalis appetitus ineſt. Attrahit pars id, quod cõveniens eſt, ut eo fruatur. At frui nequit, niſi priùs retineat, deinde concoquat & aliena expellat. Hæ omnes functiõẽs calore perficiuntur, maximè verò concoctio nutritioque; à frigore verò omnes lęduntur. Differunt tamen inter ſe, quod, excepta concoctrice, cæteræ, quæ agibiles à Galeno dicuntur, cum loci mutatione fiant, & robur requirant, ac inſtrumentum magis ſiccum. Nam mediantibus fibris potiſſimum agunt. Concoctio verò & Nutritio quiete perficiũtur & humiditate indigent. Proinde in pueris humida conſtitutione præditis, melior cõcoctio nutritioque eſt, quam in juvenibus, Sed cæteræ functiones imbecilliores, præcipiuè Retentio. Senum corpora ad omnes actiones naturales malè diſpoſita ſunt.

Cauſa communes ſymptom. Naturalium facultatum.

Hæ actiones quatuor naturales omnes & ſingulæ tripliciter læduntur, ut alibi dictum eſt. Cauſa communis læſionis, eſt facultatis fruſtratio. Fruſtratur autem facultas, vel ipſâ facultate læſâ vitio partis, vel ab externo errore. Læditur facultas, aut quia in ſua ſubſtantia labefactatur per intemperiem, aut quia impeditur per morbum Organicum, aut quia partim impeditur, partim labefactatur per morbum communem. Error externus accidit ratione objecti & eorum, quæ ad objectum ſpectant, & triplex eſt: unus in alimentis; alius in excrementis, tertius in vitæ ratione. Sub errore in alimentis, continentur immodica quantitas, aliena qualitas, additur in prima concoctione intempeſtiva aſſumtio & ordo præpoſterus. His præmiſſis, de cauſis ſymptomatum functionum naturalis in ſpecie nunc dicemus, initio facto à ventriculo, cujus præcipua functio eſt alimenti prima concoctio, quæ chylificatio dicitur, in quem finem reliquæ omnes ipſius functione referuntur. Nam non alia cauſa

von-

ventriculus cibum appetit, & ab ore præparatum per gulam attrahit, & attractum amplexatur & continet, quàm ut probè conficiat, ſive pro ſanguine gignendo concoquat; eodem quoque fine peracta concoctione ſupervacanea per inferius orificium ad inteſtina propellit. Læduntur ſingulæ harum quinque functionum tribus modis.

Cauſa ſymptomatum ventriculi. *Intemperies.*

Cauſæ læſionis ſunt morbi ventriculi & error externus, ut dictum eſt. Ventriculus ſicut & gula, quæ ventriculo ſervit, omni morborum genere laborare poterit, quorum primum eſt intemperies, eaque ſimplex vel compoſita ſine vel cum materia, humore ſcilicet aut vapore. Simplex autem rarior eſt, & ſola non diu durare ſolet. Singulæ intemperies non alias cauſas habent, quàm quæ ſupra capite de cauſis morborum propoſitæ ſunt Si intemperies calida ſit, aderit ſitis inexplebilis cum ſenſu caloris, appetentia frigidorum, & levamen à frigidis ructus nidoroſus ex calidis cibis aſſumptis, &c. In frigida intemperie contraria ſunt, ut nulla ſitis major appetentia, ſed concoctio tarda, ructus acidus ex cibis frigidis, &c. Si intemperies humida ſit, nulla ſitis, nec inſignis fames, levamen à ſiccis, multa expuitio & ſaliva, &c. Si ſicca his contraria. Deinde quando intemperies eſt cum humore ſentitur in ventriculo gravitas, anxietas, nauſea: ſi cum flatu eructationes, fluctuationes, motus errabundi ſine gravitate, humor autem ſi acris ſit, aderunt faſtidium ciborum, dolor erodens major anxietas, vomitus bilioſi, &c, ſin frigidus velut pituita dolor gravans cum ſenſu frigoris, vomitus multaque expuitio pituitoſa, &c.

Signa. *Morbi compoſitionis ventriculi.*

Secundò morbi compoſitionis ventriculi ſunt potiſſimum anguſtia & tumores præter naturam, quibus addit Avicenna parvitatem ventriculi, Anguſtia autem eſt ut plurimum orificii inferioris, trans-

itum chyli impediens; unde vomitus; aliquando ſuperioris orificii, ac etiam gulæ deglutitionem & attractionem ciborum intercipiens; ea vel eſt conſtipatio à tumore in tunicis ventriculi, vel compreſſio à tumore partium incumbentium, vel obſtructio à craſſis viſcidis humoribus tenaciter tunicis adhærentibus. Tumores verò ventriculi ſunt ex ſanguine ſimplici bilioſo pituitoſo aut melancholico ſubſtantiæ ventriculi impacto, ac proinde omni genere tumoris laborare poterit, imprimis phlegmone exquiſita vel notha, unde febris, acuta, ſitis dolor ingens cum tenſione & gravitate; vomitus & dejectio frequens niſi pylorus inflammetur, nam tum nihil dejicitur, ſed omnia ſurſum regurgitant.

Solutiones continui.

Tandem accedit ventriculo ſolutio continui, ut vulnus; quod incurabile ferè eſt, deinde ulcus ab abſceſſu diſrupto aut acri humore vel medicamento cauſtico erodente, unde frequens vomitio & dejectio alvi purulenta, febris lenta, conſumptio corporis, &c. Afficitur quoq; ventriculus ex conſenſu aliarum partium, ut infra dicetur.

Nunc cauſas ſymptomatum ventriculi ordine conſiderabimus, initio facto à vitiis appetitus. Præter appetitum naturalem omnibus partibus cõmunem, quo ſibi conveniens attrahunt, ventriculo ineſt animalis quidam appetitus, qui concitatur ex triſti ſenſu defectus alimenti, dum venæ propter inanitionem corporis ex ventriculo ſugunt. Quare appetitus iſte animalis nil aliud eſt, quam deſiderium repletionis ex triſti ſenſu in orificio ventriculi, dum venæ à ventriculo vacuo ſugunt. Nam in animali appetentia ventriculi, hæc quinque ſeſe ordine conſequentur, 1. partium ſolidarum inanitio, 2. partium inanitarum naturalis appetitus, 3. ſuctio per

De Appetẽtia ventriculi.

Definitio appetentiæ vẽtriculi.

per

per venas à ventriculo, 4. ſuctionis ſenſus, ex defectu alimenti, 5. animalis appetitus deſiderium illius alimenti. Hujus appetitus ac etiam ſenſus ſuctionis ſedes eſt ſuperius orificium ventriculi, quod exquiſitiſſimo ſenſu præditum eſt. Nam in hoc orificio viget appetitus ſicut in inferiori ventriculi parte concoctio.

Quid fames & ſitis?

Nutrimur ex iis, unde conſtamus; conſtamus autem ex mixtione ſicci & humidi per actionem calidi & frigidi alimenti duæ partes ſunt ſubſtantia ſicca & humida, ſive cibus & potus, & duplex appetitus, unus ſubſtantiæ ſiccæ, famis; alius ſubſtantiæ humidæ, ſitis.

Quia verò defectu ſicci alimenti corpus refrigeratur ſive calor obtunditur; defectu humidi acrior redditur (nam qui ſicciori ſunt corporis habitu calorem acriorem habent) ideo in fame eſt appetentia ſicci & calidi; in ſiti appetentia humidi & frigidi.

Symptomata appetitus cibi.

Utraque appetentia ſi naturæ modum ſervaverit legitima, ſin à naturæ modo recedat, morboſa & non naturalis vocatur. Recedit à naturæ modo ſi aboletur, diminuatur, aut depravetur, Abolita cibi & potus appetentia uno nomine ἀνορεξία vocatur, abolita cibi appetentia aliquando ſola famis abſentia eſt, interdum cibi abominatio, & faſtidium ita ut oblatos cibos ſine moleſtia ægri aſpicere nequeant, quos Hipp. ἀποσίτους & ἀσίτους, teſte Galeno, appellat.

Diminuta fames eſt, quando minus aut tardius cibus appetitur, quam naturæ ratio exigit.

Depravata ciborum appetentia duobus modis fit, uno quando intenditur, ſive in quantitate modũ ſuperat, quę inexpleta fames dicitur, ſub qua cõtinetur βούλιμος & canina appetẽtia propriè dicta. Alio

quando in qualitate peccat, ſive ægri ea appetunt, quę pręter naturam & rationem alimenti ſunt, ut carbones calcem, &c. hæc appetentia κίττα ſive pica & μαλακία nuncupatur. Ad cibi proportionem potus quoque appetitus læditur, nimirum aufertur, diminuitur & depravatur, & tum vel intenditur & ſitis immodica oritur; vel ægri liquores alienæ qualitatis & naturæ deſiderant ut urinam &c. quæ affectio ſub pica continetur, de ſingulis ordine dicemus.

Symptomata appetentiæ potus

ἀνορεξία ciborum.

Cauſa.

Ac primùm cibi ἀνορεξία eſt abolita appetentia alimenti ſicci, calidi, ex defectu ſenſus ſuctionis in orificio ventriculi Deficit autem ſenſus ſuctionis, vel quia vis ſentiendi in ventriculo perit, vel ſuctus per venas non fit; ſuctus autem non fit, quia ventriculus non corrugatur; aut vis attractrix venarum labefactatur; aut ſubſtantia corporis non ęvacuatur.

Perit autem vis ſentiendi in ventriculo, vel ex proprio affectu, nimirum gravi morbo, qualis eſt vehemens intemperies cum materia, inflammatio, &c. vel per conſenſum, vitio vel cerebri, à quo influit ſpiritus animalis propter morbos, impediunt, ut apoplexiam, &c. vel avertunt, ut ſunt affectus, in quibus mens laborat; vel vitio nervorum ſexti paris, per quosvis ſenſus orificio ventriculi communicatur, ex obſtructione, compreſſione & ſimilibus.

Suctus verò per venas non fit primùm, quia ventriculus non corrugatur, ob gravem intemperiem mordentem, aut relaxantem ventriculum, aut materiam fundentem, item propter redundantiam multorum craſſorum crudorumque humorum in ventriculo. Deinde læſa attractrice venarum ab intemperie, vel ob interceptionem viarum ab obſtructione, &c. aliquando vitio objecti, quia nulla

adeſt

adeſt indigentia ſive penuria ex redundantia alimenti in jecore, majoribus venis totoq; corpore. Tertiò quia ſubſtantia corporis non evacuatur, vel ob conſtipationem pororum, cutiſque denſitatem vel caloris nativi debilitatem, ex viſcerum immodica frigiditate, deſidia, &c. Ab his iiſdem cauſis ſed debilioribus oritur diminuta appetentia, nimirum tribus illis actionibus nondum deperditis, ſed propè ut pereant perductis.

Inexpleta fames eiuſque cauſa.

Inexpleta fames, eſt immodica ciborum appetentia, excitata à vehementi ſenſu ſuctionis in ore ventriculi; vehemens autem ille ſenſus ſuctionis oritur, quia ſenſus augetur ex proprio affectu corrugente os ventriculi; vel immodica ſuctio per venas fit, ob magnam venarum inanitionem, aut plurimam ſubſtantiæ corporis evacuationem. Incitatur & augetur ſuctionis ſenſus in ventriculo ab iis, quæ præter naturam os ventriculi conſtringunt & corrugant & ſimilitudine famis naturalis contrahendo & vellicando appetentiam excitant; cujus generis eſt intemperies frigida ſicca, aliquando ſine materia, qualis, teſte Aetio, nonnullis accidit, qui per nives iter fecerunt; ſæpe cum materia acida, ut melancholia aut pituita acida orificio ventriculi impacta. Deinde ſuctio immodica per venas oritur, quia plurimum evacuantur, ob retentricis imbecillitatem & expultricis motum depravatum. Evacuatio autem illa vel ſenſibilis eſt; ut immodicus fluxus ſanguinis, alvi, urinæ, ſudoris, &c vel inſenſibilis per habitum corporis ab immodico calore ſubſtantiam partium & humorum diſſolvente & diſſipante, propter ſuccorum tenuitatem, ſubſtantiæ corporis raritatem, & pororum laxitatem. Huc referri poterit fames à vermibus chylum depaſcentibus. Hæ omnes ſpecies ſub fame canina aut bulimia communiter dicta continentur. Verùm pro-

Canina appetentia. βύλιμος

priè appetentia canina eſt vehemens & aſſidua ciborum appetentia cum vomitu orta ob intemperie frigida cum materia acida os ventriculi corrugante; βύλιμ@ verò eſt fames magna, ſed non diuturna orta ab intemperie frigida, in qua ægri initio avidè cibos expetunt & non vomunt, deinde aucta intemperie ſenſim appetitus dejicitur, omneſque vires.

Trallianus ſtatuit bulimum fieri ab immodico oris ventriculi calore & imbecillitate, unde niſi ægri immodicè alimentum aſſumant, animo deficiunt & concidunt, ſed an hæc affectio ullam inexpletam famem excitare, imò an ægri valdè copioſum alimentum ferre queant, dubitatur? Accidit quidem ex vitioſo humore in ventriculo debili tempore inediæ, morſus orificii ventriculi, qui niſi alimentis reficientibus ſtatim contemperetur, ægri animo deficiunt, ſed hoc ſymptoma propriè nec βύλιμ@ nec canina appetentia eſt.

μαλακία & κίττα

Μαλακία ſive *κίττα* Latinis pica eſt, appetentia vitioſa alienæ ſubſtantiæ ſolidæ vel liquidæ præter naturam & rationem alimenti, orta ex triſti ſenſu ſuctionis ex vitioſo excremento tunicis imbibito peculiari ſuſtantiæ proprietate os ventriculi infeſtante.

In hoc malo laborat ventriculus ſemper affectu proprio ex humore pravo tunicis ventriculi impacto, qui pro natura ſpeciei & qualitatis à tota ſubſtantia per corruptionem genitæ os ventriculi infeſtat, ac ob id dum alterat contrariarum rerum cupiditatem excitat, quas naturali inſtinctu omnes partes appetunt, ut per eas affectus præter naturam tollatur. Nam ut in ſiti, ita in pica quamdiu ventriculus præter naturam alteratur, tamdiu id deſiderat, quod hoſti maximè contrarium eſt, ſibique ad id utile, fugiens in quod inimicum

micum eſt, verùm ſi ſuccus poſt alterationem longo conſuetudine ventriculo familiaris efficiatur, tum non contraria, ſed ſimilia appetuntur. Hic ſuccus vitioſus ſi fuerit frigidus, oritur alieni cibi appetitus; ſi calidus alienæ potionis: Affectio iſta gravidis ſæpè accidit tribus primis menſibus; & viris, qui elephantiaſi, aut ſimili affectu laborant.

Inappetentia potus oritur ex defectu ſenſus ſuctionis humidi alimenti in ventriculo. Deficit autem ſenſus ſuctionis vel quia vis ſentiendi in ventriculo perit, ut ſupra de inappetentia cibi; vel quia ſuctio humidi alimenti per venas non fit ob magnam ſuccorum humidorum in venis totoque corpore copiam, aut quia ventriculus frigidus multa pituita dulci perfunditur, &c. *Symptomata appetentia potus.* *Cauſa inappetentiæ potus.*

Tandem ſitis inexplebilis eſt immodica potionis ſive alimenti humidi frigidi cupiditas, orta à triſtia ſenſu ſuctionis in ore ventriculi ex defectu & alteratione propriæ humiditatis. Pars affecta, ubi ſenſus ſuctionis perficitur, orificium ventriculi. Cauſa immediatè triſtis ſenſus eſt ſubita alteratio & conſumptio propriæ humiditatis imprimis alimentariæ. Alteratur autem conſequiturque vel in ipſo ventriculo ex affectu proprio, vel in aliis partibus, quæ ob indigentiam ſtatim à venis humiditates attrahunt, & venæ viciſſim à ventriculo; unde per conſenſum ex vehementi ſuctione alimentarii humidi triſtis ſenſatio in orificio ventriculi excitatur, ſimulque appetentia humidi, quæ ſitis dicitur. Affectus humiditatem alterans & exhauriens; eſt intemperies inæqualis propriè (Nam abſolutè æqualis triſtem ſenſum non parit) quæ vel ſicca eſt vel calida vel utraque interdum ſine, interdum cum materia, nimirum calido, acri, ſalſo humore, aut vapore. Nã oritur ſitus primum inopia aliqua propriæ humiditatis ventriculi à ſicca intemperie, *Sitis inexplebilis quid?* *Cauſa.*

Dein-

Deinde ex effervescentia ipſius humiditatis ab intemperie vel calida, vel calida ſicca, contracta ex calidis acribus ſalſiſque alimentis, condimentis & medicamentis, &c. ſæpè cum humore calido acri, vel ſalſo aut putrido tunicis ventriculi impacto, aut in cavitate ventriculi contento, vel cum vapore acri calidoque ex putridis corruptiſque humoribus genitis in ventriculo, vel aliundè tranſmiſſis. Præterea oritur ſitis ex conſenſu aliarum partium, aut etiam totius corporis, alterato aut exhauſto eorum naturali humido, dum venæ à ventriculo ſugunt, nimirum ex intemperie calida ſicca cordis; jecoris; totius corporis, ut in febribus ardentibus & colliquantibus, &c. renum, in diabete; inteſtinorum, in magnis alvi fluxionibus; non raró pulmonum partiumque oris ex aere calido attracto aut acribus fuliginoſis vaporibus à corde ſuſceptis. His accedunt exercitia & labores immodici, æſtus aeris, &c. quæ humiditates corporis alterant & exhauriunt.

Symptomata deglutitionis & attractionis ciborum.

Poſt appetentiam ſequitur ciborum & in ore præparatorum deglutitio & per gulam ad fundum ventriculi attractio. Deglutitio ciborum, actio gulæ eſt adjuta motu linguæ, & muſculi qui initio gulæ præeſt, gula autem & ventriculus mediantibus fibris rectis interioris tunicæ cibos ab ore attrahit, & fibris tranſverſis deorſum naturaliter petrudit. Abutitur quoq; natura fibris tranſverſis in vomitu ad ea ſurſum propellenda, quæ os ſuperius ventriculi infeſtant. Læditur autem deglutitio & attractio ciborum ad fundum ventriculi, ſi aboleatur debiliter, depravato modo gula aut ventriculus attrahat. Abolita deglutitio oritur vel labefacta facultate, propter reſolutionem fibrarum rectarum & tranſverſarum ab intemperie præcipuè frigida humida, cum materia pituitoſa à capite defluente, aliquando extinctione caloris nativi: ut in iis, qui morti

morti vicini ſunt, vel impedita facultate propter anguſtiam gulæ, ut conſtipationem aut compreſſionem à tumore, &c. aut propter ulcus. Deinde læſo muſculo, qui initio gulæ præeſt, motuque linguæ, ex reſolutione aut convulſione aut inflammatione gulæ vicinarumque partium, ut in Angina dictum eſt. Quando inflammatio infeſtat cum anguſtia vorandi, adeſt dolor diſtendens, calor, ſitis, &c. Si ulcus, in affecta parte dolor ſentitur potiſſimum aſſumpto acido, acri, ſalſo cibo: affecta pars ſi gula, dolor in dorſo ſentitur, ſi cauſa ſit intemperies, difficultas deglutitionis ſenſim augetur ſine dolore & tumore, aut anguſtia gulæ, &c. Debilis deglutio & attractio ciborum ab iisdem cauſis fit, ſed levioribus, ac etiam vitio objecti, quando cibus ingratus, viſcidus, aſper, durus, ſiccus, &c. De depravata attractione, in vomitu dicemus.

CAP. XI.

Cauſa ſymptomatum retentricis ventriculi.

Ventriculus concoquere nequit, niſi ita complectatur ut inter ventriculum & cibos ſpatium nullum intercedat, juſtoque tempore retineat. Hæc actio perficitur fibris obliquis tunicæ interioris verſus inferius orificium. Læditur autem tripliciter, ſi omninò non complectatur vel debiliter, vel depravatè. Abolitam retentionem fluctuationes cum ſonitu, debilem flatus magis conſequuntur. Fluctuationes autem, quas Græci κλύδωνας vocant, ſunt inordinatus motus ventriculi, intra fluctuum in mari, quibus cibum, quem retinere nequit, à ſe propellit: Oriuntur tales motus cum ſonitu, quia ventriculus vehementer refrigeratus eſt, aut immodicâ potius copiâ ita oppreſſus, ut nullum vaporem aut flatum excitare queat. Flatus verò fiunt, quando ventriculus nec vehementer frigidus, nec ſatis calidus, aut cibi ſua natura flatulenti, ut infra latiùs dicemus. Oritur autem abolita comprehenſio ab

Fluctuationes ventriculi.

extre-

Abolitæ retentionis cauſa. extrema imbecillitate retentricis, fibris obliquis planè reſolutis, ex intemperie potiſſimùm frigida humida, cum materia pituitoſa, cut copioſo potu fluctuante in ventriculo, vel quia impeditur à tumore, ut inflammatione; aut immodica pylori apertione ex relaxatione tunicarum, vt cibi ſtatim effluant, aut ulcere, &c. accidit etiam ab errore, vitio cibi. Nam ob duritiem aliamve pravam qualitatem cibos non complectitur. Diminuta aut debilis retentio ab iis cauſis, ſed minoribus fit. *Depravata retentio.* Depravata comprehenſio oritur, quando ventriculus in amplectendo cibo, quaſi tremit ob imbecillitatem à frigore plerumque cum materia: vel palpitat ex flatibus contentis; vel concutitur ut in rigore; vel quaſi convellitur ut in ſingultu Abolitam ciborum retentionem in ventriculo conſequitur cruditas & lienteria, debilem coliaca affectio, &c. de quibus in fluxionibus alvi dicemus.

Symptomata concoctionis. Retinet ventriculus alimentum, ut eo fruatur & concoquat, ac in qualitatem ſibi ſimilem convertat pro bono ſanguine gignendo quæ actio chylificatio dicitur. Læditur hæc ut cæteræ functiones tripliciter. *Cruditas* Communiter omnis concoctio ventriculi vitiata cruditas vocatur, quæ triplex eſt; una *ἀπεψία*, & propriè cruditas quando cibi nihil omnino transmutatur à ventriculo: altera βραδυπεψία concoctionis imminutio & tarditas: tertia δυσπεψία prava concoctio aut corruptio ciborum. *Ἀπεψία.* Ἀπεψία autem eſt abolita alimentorum concoctio in ventriculo eveniens ex fruſtratione facultatis alteratricis ejusdem: fruſtratur autem vel per ſe, vel ex accidente læſa retentrice, aut expultrice ventriculi: *Cauſa abolitæ concoctionis.* per ſe labefactata aut impedita alteratrice facultate, aut ab externo errore. Ac primùm labefactatur vis alteratrix aut concocrix ventriculi ab inſigni intemperie activarum qualitatum, quæ bre-

breviori tempore fieri ſolet, maximè vero ex intemperie frigida, aliquando ob intemperiem paſſivarum: Verùm intemperies humida ut in Anaſarca, aut ſicca, ut in maraſmo & ſenectute, non niſi longiori tempore concoctionem labefactant. Intemperies illa frigida vel poſitiva eſt ab alimentis, medicamentis aut humoribus refrigerantibus, vel privativa ex defectu ſubſtantiæ caloris nativi à magnis evacuationibus, longo morbo, gracilitate omenti & muſculorũ abdominis; quæ cum intemperie ſicca ſemper conjuncta eſt. Intemperies iſtæ aliquandó nudæ ſunt, plerumque cũ humore vel vapore vitioſo Deinde impeditur vis cõcoctrix à morbo inſtrumẽtali, vel communi ut ſunt tumores omnis generis, inflationes, abſceſſus, parvitas ventriculi, ulcera, &c. Tertio fruſtratur concoctio debilitata aut abolita vi retentrice ventriculi, ut cibus non complectatur, aut nõ juſto tempore, ut ſupra dictũ eſt, vel irritata expultrice ante debitũ tempus à cauſa mordẽte vel gravante. Tandem ab errore externo fruſtratur concoctio, qui tripliciter conſideratur, vel in excrementis in ventriculo coacervatis, vel in ipſis alimentis aſſumptis, vel in ſomni tempore cæteriſq; cauſis non naturalibus. Nã humores excrementitii maxima copia in ventriculo coacervati cõcoctionẽ prorſus tollunt; minori copia aut debilitant aut depravant. Secundo lædit concoctionem cibi potuſq; major quantitas quã natura regere & ſuperare queat, deinde nõ competens qualitas quæ vel manifeſta eſt, ut nimia frigiditas, craſſities, viſciditas, &c. vel occulta, maligna, venenata alimentis à natura inſita, aut ex putrefactione genita tertio intẽpeſtivus alimentorum uſus, quando novus cibus ingeritur priore nõdum confecto, quartò ordo incongruus, quando primò præmittuntur quæ difficilis cõcoctionis, deinde quæ facilè alterantur & putreſcunt, &c.

Cap. XI.

Tan-

Cap. XI.

Tandem error in ſomno, quando ſufficienter comedunt, ſed parùm dormiunt in cauſa eſt, ut concoctio lædatur; ſimiliter intempeſtiva exercitia, venus, balnea, animi perturbationes, &c. Nam concoctiones in ſomno magis vigent & quiete indigent. Hæ eædem cauſæ ſi leviores fuerint pro ἀπεψία βραδυπεψίαν efficiunt, id eſt, tardam debilemque concoctionem, ubi cibus convenientem mutationem non ſuſcipit vel longo tempore, &c.

Βραδυπεψία.

Δυσπεψία.

Δυσπεψία eſt corruptio ciborum in qualitatem alienam, eveniens ex fruſtratione facultatis concoctricis ventriculi. Aliena illa qualitas eſt fumoſa, & nidoroſa, vel acida, unde ructus nidoroſus, vel acidus. Cauſa fruſtrationis eſt primò intemperies ventriculi; nam nidoroſa corruptio, caloris ſoboles eſt; acida, frigoris, niſi diuturnitate temporis humor acrimoniam contraxerit, unde Trallianus ructum acidum à calore fieri voluit. Nullum autem alimentum ſupracalefactum in ventriculo imputre durare poteſt, corrumpitur verò quodlibet pro ſua natura, quare alia, quando corrumpuntur, virus olent, alia tanquam lutum, quædam crudos piſces aut indicibilem alienamvè corruptionem. Peculiariter corruptionis nidoroſæ cauſæ ſunt affectus calidi, deinde redundantia bilioſorum calidorumque humorum in ventriculo, tertiò alimenta calida, quæ in calido ventriculo facile in bilem vertuntur, aut corrugantur. Corruptionis verò acidæ cauſæ ſunt, intemperies frigida, redundantia pituitoſorum frigidorum humorum, & alimenta frigida. His adduntur ordo alimentorum præpoſterus, ut in debili ventriculo ſi aſſumantur primo loco cibi difficilis concoctionis, deinde facilis, item expultricis debilitas, unde chylus & excrementa in ventriculo diutiùs detenta neceſſariò corrumpuntur.

Cauſa.

Ex debili concoctione ventriculi flatus, flatuoſæque diſtenſiones, ructus & ſimilia gignuntur. Fit autem flatus à calore deficiente & improportionato, cibos flatulentos, & pituitoſos aut melancholicos ſuccos in ventriculo non prorſus conficiente, ſed aliquo modo diſſolvente, & in halitum convertente. Nam intenſa frigiditas, quia alimenta & humores non immutat, halitus non excitat; fortis verò calor, flatus non gignit, niſi materia ſuâ naturâ flatulenta ſit & rebellis. Ex flatibus, quatenus expelluntur corpore vel retinentur, varia ſymptomata proveniunt. Nam flatus per os cum ſtrepitu erumpens, ructus vocatur; per anum deorſum, flatus ſtrepens, qui pro ipſius excrementi copia & quantitate, deinde viarum, per quas impellitur, anguſtia & amplitudine, varias ſonorum ſpecies edit. Flatus enim ſiccus tenuiſque, magis acutum; humidus craſſus, gravem parvumque ſonum excitat. Deinde quò via latior fuerit, eò graviorem; quò anguſtior, eò tenuiorem. Quare ex craſſis inteſtinis vacuis graviores ſoni ſive bombi erumpunt; ex tenuibus inteſtinis, tenuior, clarior, acutiorque ſonus. Verùm ſi in inteſtinis humiditas fuerit, murmurillus excitatur, ſignificans futuri humidi dejectionem. Cum verò flatus in neutram partem erumpunt, ἐμπνευμάτωσιν gignunt, & peculiariter in colo inteſtino colicum affectum; ſin intra capacitatem abdominis coerceantur, Tympanitidem, ut infra dicemus.

Flatuum cauſa.

Symptomata orta ex flatibus.

Ructus.

Crepitus ventris.

Inflationes.

Tandem peracta concoctione ventriculus naturaliter mediantibus fibris obliquis excretionem per interius orificium ad inteſtina molitur. Læditur iſta quoque actio tripliciter ſi aboleatur, debili aut depravato modo fiat. Abolita actio expultricis ventriculi, ubi nil per inferius orificium ad inte-

Cauſa læſa expultricis facultatis.

Abolita.

inteſtina detruditur, oritur primum labefactata expultrice ab intemperie potiſſimum frigida humida reſolvente fibras obliquas, quæ ut plurimum cum materia pituitoſa eſt. Deinde impedita expultrice ab anguſtia pylori, quæ vel obſtructio eſt ex craſſis viſcidis humoribus tenaciter tunicis & orificio ventriculi adhærentibus, vel compreſſio à tumore vicinarum partium; vel conſtipatio à tumore, vt inflammatione pylori; tertio fruſtrata expultrice copia, craſſitie, viſciditate, & lentore excrementorum in ventriculo. Hæ cauſæ ſi minores fuerint, debilem ſive diminutam expulſionem efficiunt, fiunt quoque diminutæ evacuationes, ſi retentrix robuſta ſit, & expultrix infirma, ſicut contra copioſæ evacuationes expultrice exiſtente robuſta & retentrice infirma.

Cauſa depravatæ expulſionis.

Depravata expulſio eſt, vbi ventriculus expellit qualia, quantum, vel quomodo ſecundum naturam non oporteat, dependens à facultate expultrice irritata. Expelluntur autem, quæ qualia non oporteat in lienteria; quantum, in diarrhæa, quomodo, in vomitu, quantum & quomodo, in cholera. Cauſa proxima eſt irritatio facultatis expultricis ventriculi. Irritatur aut per ſe, aut ex accidente debilitata expultrice, ut ſupra dictum eſt, undè lienteria. Per ſe ſtimulat expultricem cauſa dolorifica ventriculum contriſtans, ſive gravans aut mordens, veluti primùm intemperies ventriculi cum materia copioſa acri, aut mordaci: deinde inflammatio & ulcus ventriculi: Addit Avicen: parvitatem, ubi ventriculus magnam alimentorum copiam non ſuſtinet Tertiò copia aut acrimonia excrementorum & humorum in ventriculo, aut alimentorũ & medicamentorum aſſumptorũ, ut infra de vomitu dicetur.

Quæ ventriculum contriſtant, & in cavitate eius contenta ſunt, ſi ad ſuperius os vergant expul-

CAP. X.

trix per ſuperiora rejicere conatur, oriturque ex materia humoroſa aut ſenſili vomitus, & nauſea; ex vaporoſa ſive flatibus, ructus; ſi ad pylorum deſcendant, per inteſtina propellit, unde alvi dejectiones crepitusque ventris; ſin ad utrumque os vergant, oritur & vomitus & alvi dejectiones, unde cholera. Quæ verò tunicis ventriculi infixa ſunt, & os ſuperius infeſtant, expultrix dum celeri fibrarum transverſarum contractione & relaxatione excutere nititur, ſingultum efficit. In ſingultu conſtringitur ventriculus ſecundum partem ſuperiorem potiſſ. In vomitu & nauſea contrà: nam ſecundum partem inferiorem conſtringitur, ſecundum ſuperiorem valdè dilatatur, unde motus hic à nonnullis ventriculi ſubverſio vocatur.

De Vomitu.

Deindè poſt ſanguinis excretionem nulla evacuatio magis præter naturam exiſtimatur, quam vomitus. Nam venter cum pro naturæ lege ſe habet, trahit ſuperius per ſtomachum, deorſum excernit; nihilominus quia motus his naturæ inſtrumentis perficitur, ſcilicet villis transverſis tunicæ exterioris ventriculi, & naturæ interdum utilis eſt: toto genere præter naturam non eſt, ut ſanguinis evacutio, ſed quatenus vomitus oritur non cum tolerantia & conferentia ægri, à cauſa morbifica expultricem irritante, & violenter cogente. Nam vomitus duplex eſt, unus opus naturæ, per os ſuperflua in ventriculo contenta expellens cum tolerantia & conferentia: alter non naturalis & ſymptomaticus naturæ inutilis, nimirùm motus depravatus ventriculi, dependens ab expultrice ipſius irritata, expellente præter naturam ſenſibiliter per os materiam in capacitate ventriculi contentam. Dico ſenſibiliter ad differentiam ructus. Cauſa hujus motus depravati, licet non accidat ſine intemperie ſuperius os ventriculi debilitante, &

Vomitus naturalis.

Vomitus morboſus.

Cauſa vomitus.

 ad

ad vomitum proclive reddente; tamen quia in vomitu ſemper requiritur materia expultricem irritans, quæ per os ſenſibiliter evacuatur; præcipua igitur cauſa vomitus erit materia illa in ventriculo contenta ſupernatans, vergens ad ſuperius os, facultatem expultricem ita ſtimulans, ut eam verſus ſuperiora expellat. Irritat autem expultricem materia, vel nimia copia, vel qualitate mordaci, vel ſubſtantiæ ratione: nam nimia cibi potuſque copia in ventriculo ſupernatans, retentricem gravans ſuâ naturâ expultricem cogit per ſuperiora ſeſe evacuare, ſupernatant alimenta pinguia leviaque, aut ubi primò aſtringentia duraque præmittuntur, deindè exhibentur multa pinguia dulciaque, vel quia ventriculus multis flatibus refertus eſt, ut in hypochondriacis. Secundò vomitum excitat qualitas acris, mordax alimentorum aut humorum in ventriculo, venena & medicamenta acria aſſumpta, alimentorum autem qualitas vel naturalis eſt, vel acquiſita, vitio concoctionis, veluti cum alimenta acida aut nidoroſa redduntur, aut alio modo corrumpuntur: humores verò vitioſi expultricem irritantes potiſſ. ſunt bilis flava vitellina, æruginoſa, atra, aut pituita non naturalis, ut ſalſa, vel humor corruptus aut malignus, humor autem vitioſus aut in ventriculo genitus eſt, aut aliundè tranſmiſſus, nimirum vel a toto corpore, ut in febribus malignis, initiis paroxiſmorum & in criſibus, vel à parte aliqua primaria, ut a jecore, cerebro, inteſtinis, utero, renibus, &c. Nam ex catarrho à capite ad ventriculum vomitus interdum oritur, deinde affecto jecore aut veſicula fellis ſæpè portio vitioſæ materiæ in ventriculum irruens vomitum excitat, ſimiliter longa inedia propter bilioſos humores in ventriculum effuſos: præterea vulnerato cerebro plerumque bilioſi vomitus ſuperveniunt. Accidit etiam vomi-

tus ex conſenſu læſis inteſtinis. Unde Ileos, renibus in nephritide, utero, &c. Tertiò fit etiam vomitus à materia contenta in ventriculo facultatem ſtimulante non tam qualitate, aut quantitate; quàm ſubſtantiæ ratione, quia aliena minimequè familiaris, aut utilis ventriculo, licet ſua natura prava non ſit; ac proinde ut ſupervacanea à natura expellitur: ita ſanguis in ventriculum effuſus vomitum excitat, pus, pituita dulcis, &c. Præterea externæ nonnullæ cauſæ, quatenus corpus & humores conturbant, vomitum excitant, ut graves fœdique odores, horrenda ſpectacula, motus vehementes, agitatio corporis, præcipuè navigatio, &c. proclives verò magis ſunt ad vomitum, natura, aut ex morbo debiles, quibus os ventriculi magis exquiſito ſenſu præditum eſt. Nauſea inanis vomendi conatus ab iiſdem cauſis oritur, ſed levioribus, veluti ſi materia minus copioſa & acris ſit, ſed magis craſſa, lenta & impacta, aut vaporoſa, deinde os ſuperius ventriculi non ita debile. In nauſea propriè nihil ejicitur, verum poſt conatum ut plurimùm materia tenuis & aquea ſponte ex ore profluit. Materia vomitum procreans dignoſcitur, ex ructu, ſapore doloris proprietate, ac etiam ſubſtantia & colore eorum, quæ vomitu rejiciuntur; ſi in ventriculo genita ſit; præceſſit prava victus ratio, gravitas aut dolor aliquis ventriculi, &c. ſin ab aliis partibus confluxit, adeſunt ſigna aliqua partis mandantis, &c,

Nauſea.

Cholera.

Ab iiſdem cauſis totum ventriculum & utrumque os infeſtantibus oritur cholera, quæ ex Hipp; duplex conſtituitur; una arida, vehemens dolor cum inflammatione totius ventriculi ſine vomitu alvique dejectione ab acri flatulento ſpiritu. Hæc cholera notha videtur, & à nonnullis ad iliacam paſſionem aut colicam reducitur. Altera eſt humida veraque cholera, quæ propriè definitur mo-

Cholera arida.

Cholera humida veraque.

tus depravatus expultricis totius ventriculi materiam, quæ eam contriſtat & irritat per utrumque os expellentis. Pars primarò affecta eſt utrumque os ventriculi, deinde totus ventriculus. Cauſa, affectio dolorifica à materia vitioſa utrumque os afficiente. Materia illa, quæ ſenſum moleſtiæ inducendo expultricem ſtimulat, eſt non ſolum bilis flava, vitellina, &c. (unde cholera à Gnidiis medicis nomen accepiſſe putatur, licet Trallianus potius ab inteſtinis dici malit, quæ cholades Homerus vocat) ſed etiam quælibet corruptio humorum. Gignuntur autem & coacervantur illi pravi & corrupti humores, aut in ventriculo ex pravis alimentis, ut ſunt fungi, carnes porcellorum, fructus horarii, pepones, vel ex corruptione ciborum in ventriculo, aut circa primas venas, jecur, pancreas, &c. unde ad ventriculum tranſmittuntur, aliquando aſſumpto valido medicamento, ut helleboro, &c. quod ſua natura humores violentur ad ventriculum attrahit. Ab his humoribus ventriculus graviter ſtimulatus ad excretionem inſurgens humorem per utrumque os, ſive vomitu alvique dejectione cum vehementi perturbatione expellere nititur, unde ſitis, vehemens dolor, tandem animi defectio; aliaque ſymptomata graviſſima.

Singultus. Singultus inter motus convulſivos numeratur, quia ex contractione & relaxatione compoſitus eſt, verum motus convulſivus propriè ſymptoma eſt inſtrumentorum facultatis animalis; ſingultus & vomitus naturalis: ac proindè ſingultus erit tantum motus quaſi convulſivus. vomitui genere ſimilis. Nam oritur ſingultus irritata expultrice ventriculi à materia tunicis infixa, quam ut valentius excutere queat, primùm refugiens, fibras tendit, deindè ſtatim recollectis viribus eaſdem ſubito diſtringens, veluti arcus ſagittas emittens ab

colli,

colliſionem aëris ſonitum edit. Quare erit ſingultus motus quaſi convulſivus ventriculi cum ſonitu, ortus ab expultrice irritata noxia tunicis ventriculi infixa celeri tenſione & diſtrictione fibrarum excludere nitente. Pars affecta ventriculus, ſub quo œſophagus continetur, verum potiſſimum afficitur ſuperius os affectu proprio, aut per conſenſum. Actio læſa eſt, primariò expultrix irritata; unde fibræ omnes quidem violenter contrahuntur, ſed præcipuè transverſæ. Cauſa fibras tendens, eſt inanitio, repletio aut qualitas rei mordacis tunicis infixæ. Inanitio oritur ex immodica evacuatione ſanguinis, ſudoris, alvi, &c. Repletio verò à copia materiæ tunicas gravante, & diſtendente, &c. ut in convulſione.

Definitio.

Pars affecta.

Cauſa.

Humore verò mordax tunicis impactus, vel ſola qualitate expultricem ſtimulans ſingultum edit, ſimiliter venena acria aſſumpta, medicamenta aut alimenta acria, ut piper, &c. ſi fibris ingerantur; unde *Gal. Com. 39. Aph. 6.* ſingultum oriri dicit, ſi quis acre aliquid (ut piper) deglutiat, mox vinum bibat aquâ temperatum, devehens acria ad interiores fibras ventriculi. Excitatur etiam ex conſenſu aliarum partium, ut ex inflammatione jecoris, affectibus cerebri, uteri, febribus malignis, translato humore ad os ventriculi, aut à tetro vapore os ventriculi feriente, qualis oritur à vermibus, & in lethali vulvulo. Excitatur etiam ſingultus ab affectione ventriculum diſtendente, ut ex hernia inteſtinali in ſenibus, qui non curatur, niſi repoſito in ſuum locum inteſtino, quod ſi violenter reponatur ſubitam mortem introducit: huc refertur compreſſio orificii ventriculi à coſta contorta, cujus meminit Fernelius.

Poſt ventriculum ſequuntur inteſtina, quæ licet aliarum concoctionum excrementa ſuſcipiant & quaſi

De inteſtinis.

quaſi communis ſentina totius corporis videantur; tamen primæ concoctioni peculiariter inſerviunt. Nam ventriculus cibum potumque aſſumptum in chylum convertit, deinde à ventriculo chylum inteſtina tenuia ſuſcipiunt, diſtribuunt, & tamdiu continent, donec portio utilis pro ſanguine gignendo per venas portæ à jecore exugatur; qua ſuſcepta partem craſſam & inutilem, quæ feces dicuntur, inteſtina craſſa ſuſcipiunt, & per anum foras extrudunt. Quare inteſtinorum duo præcipua officia ſunt, chylum diſtribuere, & excrementa alvi detrudere, quibus additur utriuſque muneris gratia vis quædam ſentiens, quæ in tenuibus inteſtinis magis exquiſita eſt, quàm in craſſis Læduntur hæ functiones, ut aliæ omnes tribus modis.

Vſus inteſtinorum.

Symptomata inteſtinorum.

Ac primùm vitiatur chyli diſtributio ſi inteſtina nihil aut parum à ventriculo ſuſcipiant abolita vel debilitata expultrice ventriculi, vel attractrice inteſtinorum: vel ſi chylum ſuſceptum à ventriculo inteſtina juſto tempore non retineant, ſed prius per alvum ad craſſa inteſtina deſcendant, quam venæ ſuo officio fungi queant; unde fluxus alvi chyloſus; aut ſurſum violenter propellantur, ut in Ilio. Secundò expulſio inteſtinorum aufertur, ubi nihil excrementi per anum foras detruditur, quæ omnimoda alvi ſuppreſſio dicitur; vel diminuitur quando pro aſſumptorum ratione pauca excernuntur tardè, & raro ægrè, unde alvi aſtrictio: vel excretio depravatur cum aliter ſit, quàm ſecundum naturæ legem, nimirum, quando ea expelluntur, quæ expelli non debent, ut in lienteria, fluxu alvi chyloſo aut ſanguinolento; aut qualia non conveniunt, ſcilicet corrupta, fœtida, purulenta; aut quantum, id eſt, plus quàm per aſſumptorum rationem, ut in diarrhæa; aut alieno tempore veluti frequenter & aſſiduè, ut in omnibus magnis alvi fluxionibus,

bus, aut modo non naturali nimirum per alvum cum dolore & torminibus, &c. ut in dyſſenteria aut motu periſtaltico ſurſum violenter, ut in Ilio & gravi colica. Tandem ſenſus, quo inteſtina prædita ſunt, interdum penitus tollitur ex paralyſi graviq; apoplexia; vel diminuitur ex torpore nervorum aut uſu narcoticorum; vel depravatur, ut in dolore inteſtinorum, qui pluribus modis fit peculiariter vehemens dolor tenuium inteſtinorum præcipuè Ilii. Iliacus, craſſorum inteſtinorum, ut coli, dolor colicus vocatur.

Morbi inteſtinorum. Oriuntur hæc ſymptomata inteſtinorum ex affectu proprio, aut per conſenſum; aliquando ab errore externo vitio aſſumptorum & humorum, ut in ventriculo dictum eſt. Morbi proprii ventriculi ſunt intemperies, Morbi inſtrumentales & communes. *Intemperies.* Intemperies inteſtinorum cujuſcunque generis eſſe poterit ſimplex, compoſita, ſine vel cum materia vel alluente inteſtina, vel impacta & in tumorem attollente, quæ dignoſcitur, ut in ventriculo.

Morbi conformationis inteſt. Morbi compoſitionis primum in conformatione ſunt ratione cavitatis, vel ſuperficiei: ratione cavitatis, nimia dilatatio, à relaxantibus, aperientibus, &c. aut anguſtia, quæ vel conſtipatio, ab aliquo tumore, ut inflammatione in ipſis inteſtinorum tunicis: vel compreſſio à tumore vicinarum partium incumbentium; vel obſtructio à fecibus craſſis, ſiccis, induratis, longoque tempore retentis ex alvi aſtrictione; aut à craſſo, viſcido, lento humore (qualis eſt pituita craſſa, vitrea, &c.) adhæreſcente tunicis inteſtinorum totam cavitatem, aut maximam ejus partem ſenſim implente. Humor iſte interdum in ipſo ventriculo & inteſtinis gignitur & coacervatur. debilitata concoctione ex alimentis craſſæ viſcidæ ſubſtantiæ, aliquando ab aliis parti-

bus potiſſimum à capite defluit. Craſſus verò humor diu coercitus in cellulis coli inteſtini, vi caloris, primùm in materiam gypſeam, deinde in calculos concreſcere interdum ſolet. Morbi ratione ſuperficiei, ſunt aſperitas & levitas. Exaſperantur autem inteſtina acribus mordacibus humoribus defluentibus, & ab alimentis aut medicamentis detergentibus. Levigantur à viſcida pituita interiorem ſuperficiem oblinente, unde chylus & excrementa citò dilabuntur. Secundum genus morbi compoſitionis eſt in magnitudine vel diminuta, cum inteſtina valdè extenuantur, quod ex maraſmo accidit; vel actu, ut tumor præter naturam.

Tumores inteſtin.

Accidunt aut inteſtinis tumores omnis generis, ut ventriculo, præcipuè inflationes à multis craſſis flatulentis vaporibus, tunicis infarctis: deinde inflammatio, tumor calidus dolorificus adveniens cum febre continua, &c. Verum inflammatio craſſa inteſtina frequentius infeſtat, quæ multa carne prædita ſunt, ut rectum, unde inanis deſidendi cupiditas, &c.

Tertiò obnoxia ſunt inteſtina morbis in numero præcipuè aucto, ut vermibus, deinde calculis, ut jam dictum eſt,

Lumbrici.

Lumbrici autem ſive vermes in compluribus partibus corporis gignuntur, ſæpè in ulceribus ſordidis proveniunt, ſed nuſpiam plures & frequentiores, quàm in inteſtinis. Conſiderantur diverſi modi nonnunquam ut ſymptomata vitiatæ concoctionis, vel in genere excretorum & retentorum præter naturam; nonnunquam, ut cauſæ morbificæ, quatenus inteſtina obſtruunt, mordent, pravas exhalationes ſuſcitant, chylum abſumunt, unde varii morbi: A Galeno aliiſque compluribus gravioribus authoribus, ut morbi in numero aucto toto genere præter naturam. In numero aucto id, quod partem

præ

præſentia ſua diſponit, ſpeciei conſtitutionem ingreditur vicemque formæ gerit, ac cauſæ continentis rationem habet; qua poſita ponitur, ſublata tollitur morbus.

Definitio lumbrici.

Quare lumbrici ſunt animalia toto genere præter naturam in inteſtinis genita ex craſſo lento excrementitio humore putreſcente a calore vivido; functiones inteſtinorum impedientia. Ariſtoteles 5. *de Hiſtoria Ani. cap.* 19. vermes qui in animalibus gignuntur ἕλμινθες appellat, eorumque tria genera ponit, quorum unum eſt latorum, alterum rotundorum, quos *Galenus* 14. *Methodi* ἕλμινθες propriè vocat; tertium parvorum rotundorumque in extremitate craſſi inteſtini, qui ἀσκαρίδες nominantur. Deinde ſubjungit latos illos vermes, qui inteſtinis adhæreſcunt, parere quid ſimile cucumeris ſeminibus; quo indicio medici id genus lumbrici eſſe intelligunt; unde nonnulli exiſtimarunt latos longoſque illos gignere vermes parvos latosque, quos à ſimilitudine cucurbitinos nominârunt. Verùm Fernelius aliique non pauci, longos latoſq; non parere; ſed ex parvis illis cucurbitinis unitis aut mira ſerie inter ſe cohærentibus longum latumque verum faſciæ inſtar oriri, & interdum tàm longè ſe extendere, ut per omnia præcipuè craſſiora inteſtina extendatur.

Differentia

Locus generationis.

Locus genrationis vermium, ut demonſtrat Ariſtoteles, non eſt ventriculus, ubi viget ciborum concoctio; licet à ventriculo interdum ſurſum repant; ſed inteſtina ubi ſit ſegregatio: verum rotundi in tenuibus inteſtinis magis gignuntur, unde in ventriculum aſcendunt; Aſcarides in recto inteſtino: Lati longique in utriſque inteſtinis, ſed præcipuè craſſis interdum in cœco & cellulis coli.

Mate-

Cauſa vermium.

Materia ex qua generantur, non eſt biliosa aut melancholica (nam amara & acrida vermes necant) ſed humor pituitoſus craſſus lentus & excrementitius, qui dum a natura non regitur ob humiditatem facile putreſcit. Suppeditant hanc materiam cruditates, crapula, nimia ſatietas, cibi qui facile putreſcunt, ſuccumque craſſum, lentum gignunt, ut caſeus, lac, legumina, fructus horarii, dulceſque, &c. Cauſa efficiens non eſt ſimplex putredo humoris excrementitii, ubi externo calore humidum ſubſtantificum in quo conſiſtit calor connatus diſſolvitur, & cum ſuo calore evocatur; ſed in putrefactione, vivifica quædam ἀπόκρισις. Nam dum humor putreſcit, & calor nativus in exitu eſt, ne deſerto proprio ſubjecto planè intereat, ſuperveniente vi quadam plaſtica & vivifica, quicquid benignioris materiæ adhuc ſupereſt, ſegregat, & ad novam generationem promovet, ac pro qualitate & quantitate materiæ novum animal efformat. Materia autem illa ſi fuerit pituita mucilaginoſa inteſtina oblinens, oriuntur κειρίαι ſive longi latique lumbrici; ſi fuerit in recto inteſtino vermiculi iis ſimiles, qui in caſeo putrido conſpiciuntur, & quia aſſiduè ferè rectum inteſtinum pungunt & irritant, ἀσκαρίδες vocantur: ſin materia craſſa viſcida, putreſcens collecta fuerit in cavitate inteſtinorum præcipuè tenuium, oriuntur vermes rotundi longitudine ut plurimum unius rarò duorum aut trium palmorum. Hi ſæpè ad ventriculum aſcendunt, & à ventriculo ad os ſurſum & nares interdum repunt & proſiliunt, puero ſque præcipuè infeſtant. Paulus & Aetius latos lumbricos fieri volunt ex permutatione pelliculæ intrinſecus inteſtinis adnatæ in corpus quoddam vivum, ſed per membranam illam adnatam non videntur intelligere propriam tunicam inteſti-

teſtinorum, quæ ad vermium generationem planè inepta eſt, & lethalia ſymptomata induceret, ſed humorem oblinentem inteſtina, membranæ ritu. Quò autem materia magis corrupta vitioſaque eſt, eò deteriores cenſentur. Præterea naſcuntur vermes & in febribus & citra febres, differentes multitudine, magnitudine, calore, & temporibus morborum. Nam qui naſcuntur in initiis morborum ſubſtantiam capiunt ex ſubjectâ corruptione; circa ſtatum ex malitia morbi, in declinatione ex permutatione morbi in melius, naturâ illos cum reliquis excrementis propellente, quod bonum indicium eſt: meliores cenſentur, minores, majoribus, pauci, multis, albi, rubris. Vermes ubi excitantur, varia graviſſimáque ſymptomata excitant, quieti nullam conſpicuam læſionem afferunt.

Symptomata vermium.

Symptomata vermium ſunt ſomnus inquietus cum ſaltu, tremore, dentium ſtridore, deinde pruritus narium, ſicca tuſſis, pallor faciei, ventris diſtentio ad inſtar hydropicorum cum murmure, tenſione, eroſione potiſſimùm tempore inediæ, interdum fluxus alvi, vertigines, anhelitus fœtidus, &c. Peculiariter latorũ vermium ſymptomata ſunt, inexpelbilis ciborũ appetentia, gracilitas corporis & atrophia, cum excrementis excernuntur nonnulla ſemini cucurbitæ ſimilia. Rotundorum morſus vehemens ventris, tuſſicula valdè ſicca frequensque, febris inordinata cum extremorum perfrictione, ubi in ventriculum aſcendunt cardialgia, ſingultus, nauſea, vomitus, ex conſenſu cordis, ſyncope cardiaca, &c Ex conſenſu cerebri vertigines, epilepſiæ, tremores, deliria, & dum dormiunt ſæpè exiliunt cum clamore ac mox in ſomnum feruntur, &c. Aſcaridum proprium eſt pruritus podicis moleſtiſſimus cum gravitate in dorſo, ſtercoris graveolentia, &c.

Quarto

Morbi inteſtinorum in ſitu. *ἐντεροκήλη.* *βουβωνοκήλη.* *ἐξόμφαλοι.*

Quartò laborant inteſtina quandoque morbo in contenſu & ſitu, quando è ſuo loco exeunt, rupto aut laxato peritoneo, & vel in ſcrotum prolabuntur, unde ἐντεροκήλη vel ad inguina, unde βουβωνοκήλη; vel diſrupto peritoneo circa umbilicum ſub cutem prorumpunt, quod mulieribus nonnunquam in difficili partu contingit, &c.

Vulnera *Vlcera inteſtinorum.*

Tandem morbi communes inteſtinorum ſunt vulnera, deinde ulcera genita, vel ex abſceſſu inteſtinorum diſrupto vel ex materia acri mordaci, quæ vel ſtatim erodit vel primùm detergendo exaſperat, deinde ſenſim exulcerat: cujus generis ſunt interdum acria alimenta, ſed præcipuè medicamenta valide detergentia, & purgantia, ut colocynthis, ſcammonium, &c. Item affluxus bilis flavæ vitellinæ atræ ſalſæ, aut pituitæ aut humoris corrupti, acriſque, &c. Ex ulcere inteſtinorum oritur dyſſenteria & teneſmus.

Morbi per conſenſum.

Hi ſunt propriè inteſtinorum morbi cum inteſtinis cohæret anus, de cujus affectibus paulò poſt dicetur. Per conſenſum læditur functio inteſtinorum, ubi vim ſentiendi per nervos ſexti paris non accipiũt, vel bilem (qua ad excretionem irritantur) à veſicula fellis; aut ventriculus graviter affectus eſt; vel ſeptum transverſum muſculique abdominis ad excrementa detrudenda non concurrant, &c.

Differentia colica, & Iliaca.

Reſtat nunc ut cauſas ſymptomatum inteſtinorum in ſpecie conſideremus initio facto à colica & Iliaca. Utraque paſſio propriè dolores ſunt inteſtinorum, ſed differunt parte affecta, modo doloris, & ſymptomatum. Nam εἰλεὸς dolor eſt tenuium inteſtinorum & potiſſ. Ilei: Colica, craſſorum, potiſſimum coli. Deinde dolores Iliaci multò periculoſiores ſunt colicis: Præterea in colica non ita frequens vomitus eſt, nec fœ[illegible]dus, pravuſque, ut in Iliaca, à qua depravatur & attractrix & expultrix,

unde

CAP. XI.

unde ob violentum motum inteſtinorum verſus ſuperiora, magnamque anguſtiam, nihil per inferiora deſcendit, aut multo minus multoque difficilius, quam in Colica.

Colica cauſa & differentiæ.

Eſt autem Colica propriè dolor inteſtinorum craſſorum, proveniens à cauſa dolorifica. Cauſa autem dolorifica eſt intemperies & continui ſolutio; verùm à nuda intemperie colica fieri non videtur, ſed potius à continui ſolutione, aut intemperie cũ materia replente, diſtendente, mordente, &c. Cauſa verò continuum ſolvens juxta Paulum quadruplex eſt, una craſſus pituitoſus humor intra tunicas inteſtini, coli receptus, eas diſtendens, divellens, unde dolor terebrans, gravans cum vomitu interdum pituitoſo. 2. craſſus flatulentusque ſpiritus, impactus exitum non habens, unde dolor tenſivus, errabundus ſine gravitate. 3. Inflammatio inteſtini, unde omnium graviſſima colicœ ſpecies, quæ in Ileum tranſitionem minatur, quæ dignoſcitur dolore pulſante, ſuppreſſione urinæ & fecum, febre acuta, ſit nauſea, vomitu bilis, quæ ægrum non levant. 4. Acres humores & mordaces, inteſtina erodentes; unde dolor pungens, ſitis, ardor, febris, bilioſæ dejectiones, &c. Huc refertur Colica ex aſſumpto veneno aut medicamento acri, ut Scammonio, Colocynthide, &c, Additur his 4 ſpeciebus, obſtructio à fecibus duris, aut à copia viſcoſæ materiæ, ut pituitæ vitreæ unde dolor gravans & diſtendens. Accidunt ventri dolores colico conſimiles ex flatulento ſpiritu vel acribus humoribus peritoneo, & membranis concluſis, ſæpè poſt febres, materia per criſin imperfectam eo translata, qui nullis medicamentis aſſumptis aut injectis expurgatur nec ut colici dolores fomentis digerentibus, & Anodynis mitigantur. Ejuſmodi tormina & dolores, ſiccâ hydrops conſequi ſolet. II. *Aph*. 4.

Colica Notha.

Εἰλεὸς

Paſſionis Iliacæ cauſa.

Εἴλεος Latinis Volvulus nomen habet ab Ileo inteſtino, aut quia accidit cum dolore, torminibus, vomitu & tumore ventris ad ſimilitudinem chordæ involutæ, unde χορδάψος vocatur. Vomitus autem tàm fœdus & vehemens eſt, ut nonnulli in fine ſtercus & clyſteres per ſuperiora rejiciant. Eſt autem εἴλεος dolor inteſtinorum cũ vehementi fœdoque vomitu & tumore ventris ad ſimilitudinem chordæ involutæ procedens affectu dolorifico inteſtina ad expellendum irritanre quæ cum deorſum movere nequeant contractione fibrarum verſus ſuperiora humores & excrementa contenta retrudere, aut ſurſum violenter propellere coguntur. Contractis verò fibris inteſtinorum verſus ſuperiora, partes quò ano propriores ſunt magis coarctantur, unde morituris aut in gravi Ileo podex ita aſtrictus eſt, ut neque ſpecilli extremum ſuſcipere poſſit. Pars affecta ſunt plerumque inteſtina tenuia, præcipuè Ileum, unde nomen mutuatur aliquando craſſa etiam inteſtina. Cauſa dolorum excitans & expultricem inteſtinorum ſtimulans eſt affectio dolorifica, ut morſus, eroſio, diſtentio, &c. Deorſum verò expultrix movere non valet, quia pars dolens, pondus & acrimoniam humorum, aut excrementorum præterlabentium non ſuſtinet, aut quia viæ ad anum obſtructæ ſunt, quare facultas irritata per contractionem fibrarum verſus ſuperiora motu periſtaltico ſurſum primùm noxia protrudit, deinde ob violentiam motus quæcunquè inteſtinis continentur. Plerumque ileos fit ob inflammationem tenuis inteſtini ex contuſione, plaga, vulnere, acervata potione frigida, ſudãte adhuc corpore, &c. Deinde ab inteſtino in ſcrotum cum ſtercore devoluto, indeque violenter retruſo ut inflammetur Prętereà à veneni potione aut acribus & corruptis humori-

moribus in tenuibus inteſtinis, ob feces induratas in craſſis, & circa tenuia impactas, unde durities admota manu percipitur. Oriuntur corrupti humores ex continua ciborum corruptione, præcipuè ſi accipiantur multi variique & pingues, ad quos non conſuevimus, &c. Familiaris affectio pueris eſt: ſenes ſi in eam incidant, ferè nunquam convaleſcunt, Multi ex dolore initio intereunt, aliquibus inflammatio ſuppuratur, & inteſtinum putreſcit, eoque modo pereunt. Initio eſt dolor circumvolutus, ſtomachi exolutio, ructus inanes, nihil allevantes, cohibitio fecum, & flatuum, ſi augeatur affectio, omnia ſurſum feruntur primùm pituita & bilis cum ſpirandi difficultate, tandem feces vomitu rejiciuntur, anus aſtrictus eſt, lotium ſupprimitur, ſyncope ſubſequitur.

Symptomata Dejectionis alvi.

Quemadmodum ea, quæ ventriculum contriſtant & ad ſuperius os vergunt, vomitus per ſuperiora: ita quæ ad πύλωρον deſcendunt, & in inteſtinis continentur, dejectio alvi per inferiora expurgat. Verùm dejectio magis naturalis evacuatio eſt, & citra dejectionem nemo vitam tranſigere poteſt. Symptomata autem dejectionis ſunt, ut diximus, *alvi ſuppreſſio*, & *profluvium*. Conſiderantur autem in dejectione primò tempus, an citò aut tardè: deinde modus excernendi, an rarò aut frequenter, an aſſiduè aut cum longa intermiſſione: tertiò quantitas dejectionis, an pauca aut copioſa: tandem qualitas & ſubſtantia illius, quod excernitur, an utile vel inutile. Dejectiones tardæ, raræ, paucæ, & cum longa intermiſſione, ſub alvi aſtrictione: citæ, copioſæ, frequentes, aſſiduæ, & cum utile excernitur, ſub alvi profluvio.

Cauſa citæ dejectionis.

Peculiariter citæ dejectionis, quæ debitum tempus anticipat, cauſæ ſunt aſſumptorum copia, ſupra ventriculi vel capacitatem vel vires, vel utram-

 que,

que, ipſum ventriculum gravans, & ad expulſionem excitans: deinde punctio & morſus ab acribus alimentis vel excrementis: item irritatio à re aliena minusque familiari: Præterea aſſumptio alimentorum promptè delabentium per inteſtina, ſcilicet humidorum, graviumque, levi ambulatione ſubſequente, cum epultricis robore.

Cauſa deiectionis tarda.

Tardæ deiectiones à contrariis cauſis fiunt: verùm cum ad alvi deiectionem quatuor requiſita ſint: 1. ut excrementa qualitate, & copia expultricem ſtimulent. 2. ut ſtimulus ille ſentiatur. 3. ut expultrix inteſtinorum ad feces expellendas inſurgat. 4. ut concurrat motus muſculorum, cùm abdominis tùm pectoris: quorum unum ſi deſideretur, tardior fit deiectio, quàm pro naturæ modo: Igitur 4. erunt cauſæ tardæ deiectionis, una in excrementis, quia pauca ſunt parum gravantia expultricem, ex cibis paucis, minimeque excrementoſis, aut quia per ſe acria & mordacia non ſunt, aut quia ſtimulus, bilis flava, à veſicula fellis ad inteſtina non deſcēdit quod ictericis evenit: deinde tardæ deiectiones fiunt, quia inteſtina non ſentiunt ſtimulum; vel propter obtuſum ſenſum ex medicamentis ſtupefacientibus; aut in morbis ſoporiferis; aut propter longam fecum retentionem; aut quia ſpiritus abducuntur graviſſimis cogitationibus, aut vis ſopita iacet ſomno, otio, &c. aut quia vehementior ſtimulus anteceſſit ſcilicet magna purgatio, acrius enema, &c. Tertiò fiunt etiam, tardæ deiectiones potiſſ. quia inteſtina ad expulſionem non inſurgunt, facultate expultrice inteſtinorum valde debilitata, intemperie frigida ſicca, vel impedita anguſtia viarum, nimirum obſtructione à fecibus duris, aut excrementis craſſis, lentisque adhærentibus, conſtipatione, compreſſione, aut tumoribus inteſtinorum, aut vicinarum partium,

item

item refrigeratione recti inteſtini, muſculos ani coarctante: vel fruſtratâ facultate expultrice, quia excrementa non promptè delabuntur in inteſtina, ob ipſorum excrementorum duritiem, tenacitatem, præpoſterumque ciborum ordinem, ſcilicet quando aſtringentia humidis præmittuntur: deinde ob retentricis robur: nam excrementa diutius retenta, ſicciora redduntur, & ad excretionem minus fiunt apta: Præterea ob immodicam vim attractricis jecoris & venarum, ob caliditatem, & violentas motiones corporis: tandem ob nimiam evacuationem per urinas, & per ſudores, aut quia per habitum corporis excrementa nimium diſtribuuntur, & exhalant ob caliditatem & raritatem cutis & habitus corporis, unde *Hipp 6. Epid.* cutis raritas, ventris denſitas. Ultima cauſa tardæ dejectionis eſt, quia muſculi abdominis & pectoris expulſionem naturalem non adjuvant, aut quia debiles ſunt, ex longo morbo, aut evacuatione, aut quia vis non influit à cerebro, ut in apoplecticis: aut quia in ipſis, aut ſubjectis partibus eſt inflammatio, aut alius affectus dolorificus.

Cauſa paucæ deiectionis.

Paucæ & copioſæ dejectiones in comparatione ad ipſa aſſumpta alimenta dicuntur. Nam paucæ vocantur, quæ minores ſunt, quàm pro multitudine aſſumptorum: copioſæ, contra. Paucæ dejectionis cauſa præcipua eſt vehemens diſtributio & digeſtio alimenti in corpus: qua non ſolum excrementa ſicciora redduntur, ſed etiam pauciora, quàm pro alimentorum copiâ. Huic adde alimenta pauca, parumque excrementoſa. Excitant vehementem digeſtionem & diſtributionem immodici labores, exercitia, immodica perſpiratio, nimiaque corporis raritas & ſimilia.

Cauſa copioſæ deiectionis.

Copioſæ dejectionis duæ ſunt cauſæ: una defectus digeſtionis & diſtributionis alimenti in cor-

pus: altera confluxus humorum à ſupernis partibus in ventrem. Deficit autem digeſtio alimenti in corpus ab omnibus cauſis à quibus perſpiratio, & venarum ſuctus impeditur. Confluunt verò excrementa à ſupernis partibus jecore, cerebro, &c. in ventrem, propter facultatis retentricis imbecillitatem, vel expultricis validum motum: item ob alimenti excrementoſi copiam.

Cauſæ aſſiduæ dejectionis.

Aſſiduæ dejectionis cauſæ tres potiſſimum ſunt: 1. Imbecillitas retentricis ventriculi & inteſtinorum. 2. facultas expultrix inteſtinorum præter naturam irritata. 3. Reſolutio muſculorum ſedis. Retentricis imbecillitas ex intemperie frigida humida potiſſ. oritur. Expultrix irritatur duobus modis: primùm propter vehementem ventriculi & inteſtinorum ſenſum, ſive naturalem, ſive præter naturam ex vlcere: deinde propter punctionem & morſum à rebus acribus, mordacibus, contentis in ventriculo. Ea contenta vel ſunt alimenta, in ventriculo corrupta vel acria medicamenta, vel excrementa genita in ipſis inteſtinis, aut ex toto corpore, aut ex parte aliquâ, ut infra apparebit. Dejiciuntur naturaliter per alvum excrementa primæ concoctionis, nimirum feces, cum parte illa excrementorum ſecundæ concoctionis, quæ ad ventrem relegatur: præter naturam, læſa retentrice facultate inteſtinorum alimenta & humores crudi, aut corrupti per ſe, vel cum naturalibus excrementis & flatibus. Oriuntur autem hi humores vitio inteſtinorum, ventriculi, jecoris, lienis, aut totius corporis: unde diarrhæa, lienteria, cœliaca, dyſenteria, Teneſmus, &c.

Profluvii alvi eiuſque differentia.

Ac primum diarrhæa pro omni profluvio alvi communiter ſumitur. Eſt autem profluvium alvi celer materiæ liquidæ per alvum exitus, propter depravatam expultricem aut retentricem inteſtinorum,

rũ. Materia illa aut eſt cibus, unde lienteria & cęliaca: aut chylus, unde fluxus chyloſus: aut feces, unde fluxus ſtercoralis: aut ſanguis ſimplex, vel cum pure, unde dyſenteria: aut aliquid de ſubſtantia partium per colliquationem, unde fluxus colliquativus; aut humores excrementitii, nimirum bilioſi, melancholici, pituitoſi, ſinceri aut corrupti, unde diarrhæa propriiſſimè dicta.

Diarrhæa.

Quare diarrhæa propriè erit frequens alvi dejectio humorum excrementitiorum, proveniens à debilitate retentricis, aut expultrice irritata copiâ, aut qualitate humoris defluentis in alvum. Cauſa autem prima fluxus alvi eſt, aut natura ſola, aut natura irritata & coacta violenter à morbo: unde communiter diarrhæa, alia naturæ opus dicitur, alia ſymptomatica, opus morbi. In illa talia evacuantur, qualia evacuari oportet, id eſt, humores cocti & ſuperati à natura, cum tolerantia & conferentia: In hac non evacuantur qualia oportet, ſed cruda, vitioſaque, cum moleſtia, perturbatione, viriumque dejectione. Sub illa continetur non ſolum critica fluxio in ægris, à natura vincente morbum, ſed etiam ſpontaneæ evacuationes in ſanis, naturâ ſeſe exonerante à ſuperfluis humoribus. In ſymptomatica diarrhæa propriiſſimè dicta læditur vis expultrix aut retentrix inteſtinorum per ſe, aut vitio humorum pravorum affluentium: Et in ea conſiderantur primum materia ipſa quæ fluit, deinde pars mandans, à qua deſcendit ad inteſtina. Materia autem potiſſimum ſunt humores excrementitii, bilioſi, melancholici, aut pituitoſi, aliquando corrupli, aut maligna qualitate affecti: unde diarrhæa alia bilioſa, melancholica, pituitoſa, &c. Defluunt verò humores ad inteſtina aliquando à ventriculo, ex corruptione ciborum, interdum à toto corpore, quod non ſolum in criſibus febrium

acutarum evenit, ſed etiam in epidemicis diarrhæis: plerumque à parte aliqua peculiari, ut à capite, unde fluxus catarrhalis & pituitoſus; vel à iecore, & veſicula fellis, unde diarrhæaillioſa: vel à liene, unde diarrhæa melancholica. Sub diarrhæa continetur à nonnullis profluvium alvi ſtercorale, à redundantia excrementorum. aut cibis excrementitiis, & corruptis in ventriculo: deinde fluxus alvi colliquativus, quæ diarrhæa συντηκτική dicitur, orta ex colliquatione ſubſtantiæ corporis & humorum in venis, à valida intemperie ſolidarum partium calida, cum debilitate retentricis, qualis accidit in hectica, & peſtilentialibus febribus, ubi materia pinguis, quaſi adipe perfuſa, per alvum deiicitur. Deinde lienteria & cæliaca: affectiones ſunt ſtomachicæ: verùm lienteria duplex eſt: una legitima, altera notha, ſub qua continetur cæliaca & fluxus chyloſus. Lienteria propriè nomen habet à levitate inteſtinorum, verùm fluxus iſte à ſola levitate non fit, ſed quia ventriculus non continet cibos concoquendos, unde non tranſmutati deiiciuntur: Proinde erit lienteria propriè dicta celer ciborum non tranſmutatorum per alvum tranſitus, orta à facultate retentrice ventriculi abolitâ. Cauſa præcipua eſt abolita functio retentricis, cibos non retinentis & complectentis, cuius ratione impeditur concoctio. Non complectitur ventriculus cibos, læſa retentrice per ſe intemperie frigida, humida, plerumque cum materia pituitoſa in ventriculo genita, vel à cerebro tranſmiſſa, ventriculum relaxante, aliquando per accidens, expultrice ventriculi depravatâ, atque ita irritatâ; ut ſtatim cibos aſſumtos deorſum propellat. Irritatur expultrix ulcere ventriculi & tenuium inteſtinorum: interdum à mordacibus humoribus in ventriculo; aut à maligna

Diarrhæa.

συντηκτική.

Lienteria.

gna qualitate ventriculum afficiente, ex veneno aſſumpto, aut putredine humorum. Addit Paulus & Aëtius tertiam cauſam, ſcilicet cicatricem inteſtinorum tenuium poſt dyſenteriæ curationem, unde non vera lienteria, ſed fluxus tantum chyloſus.

Cæliaca.

Cæliaca à lienteria magnitudine differre videtur, levior enim eſt affectio, à leviori cauſa, in qua deiiciuntur humida excrementa, alimenta aliquomodo tranſmutata, ventriculo ob imbecillitatem retentricis non perfectè concoquente: Quare erit cæliaca aſſumptorum aliquomodo tranſmutatorum per alvum tranſitus, proveniens ex debilitate retentricis ventriculi. Debilitatur retentrix ab iiſdem cauſis, ut in lienteria, ſed levioribus. Fernelius profluvium chyli cæliacam vocat, quod non vitio ventriculi, ſed inteſtinorum tenuium potiſſimum evenit, aut ob cicatricem relictam poſt dyſenteriæ curationem, aut impeditâ chyli diſtributione propter obſtructionem venarum meſaraicarum, & debilitatem attractricis venarum.

Fluxus chyloſus.

Dyſenteria communiter ſumpta.

Dyſenteria communiter pro omni ſanguinolento fluxu alvi ſumitur: ſanguinolentus autem fluxus triplex eſt: unus ab ulceratione inteſtinorum, quæ dyſenteria vera dicitur: cæteri tres fluxus hepatici ſunt & dyſenteriæ nothæ. Dyſenteria autem propriè eſt deiectio cruenta cum torminib. ventris, orta ab exulceratione inteſtinorum. Exulcerantur inteſtina, ut ſupra dictum eſt, præcipuè à materia acri abradente & erodente, qualis primùm eſt bilis flava, vitellina aduſta, pituita ſalſa melancholica potiſſ. aduſta, item humores corrupti aut prava qualitate inquinati aliquando à contagio, unde dyſenteria Epidemica. Hi humores vel in ventriculo & inteſtinis gignuntur ex corruptione ciborum; ſæpè ab aliis partibus tranſmittuntur, ut bilioſi humores, à iecore & veſicula fellis, melancholici à liene; pituita

Dyſenteria propriè dicta.

ſalſa à capite ex catarrho; interdum à toto corpore, omnibuſque venis, ut in febribus malignis, &c. Ab his humoribus abraditur primum pinguedo inteſtinis adnata, undè exiguus ſanguis exit; deinde ſuperficies; tandem interiorem ſubſtantiam tunicæ invadit. Præterea exulcerantur inteſtina à medicamentis vehementer detergentibus, & purgantibus aſſumptis, vel clyſtere injectis qualia ſunt colocynthis, elaterium, &c. ac ab alimentis acribus & corruptis. Differentiæ dyſenteriæ ſumuntur à parte affecta, & magnitudine exulcerationis. Pertinet dyſenteria propriiſſimè dicta ad omnia inteſtina ſupra rectum: teneſmus ad rectum tantùm. Proindè in dyſenteria exulceratio, aut eſt in inteſtinis tenuibus, & tum cruor cum excrementis perfectè miſcetur: aut in craſſis inteſtinis eſt, præcipuè in colo, & tum cruor & fæces ſeorſum deſcendunt. Deinde pro magnitudine exulcerationis dyſenteriæ tres gradus aſſignantur 1. quando exulceratio in ſuperficie tantum inteſtinorum incipit, & pinguia exiguo admodum cruore perfuſa dejiciuntur: 2. quando abraſio altius nonnihil penetrat, ac fibræ ac ramenta cum copioſiori ſanguine exeunt. 3 Quando fruſtula ſubſtantiæ carnoſæ inteſtinorum, vi ulceris depaſcentis, egeruntur.

Differentia dyſenteria.

τεινισμὸς.

Teneſmus & dyſenteria ab eodem affectu oriuntur, ſcilicet ab ulcere inteſtinorum: Differunt tamen ſede affecta, ut ſupra dictum eſt: Deindè quòd dyſenteria ſit fluxus alvi, cum ventris torminibus, & à materia magis tenui & acri: Teneſmus egerendi cupiditas cum tenſione & pondere recti inteſtini, quâ tamen præter mucoſum & ſubcruentum nihil magnopere excernitur, orta ex ulcere recti inteſtini, à materia magis craſſa, lenta, quæ difficulter excernitur & plurimum irritat.

Diſcernitur vera dyſenteria à cæteris cruentis

tis dejectionibus, quod excretiones minutim & crebrò fiant, aliàs veri ſanguinis, aliàs grumoſi cum pinguedine, pure, fibris, aut ramentis inteſtinorum, ſemperque cum torminibus ſive vehementi dolore ventris. Nam in aliis cruentis dejectionibus confertim per longiora intervalla multus ſanguis ſine torminibus & abraſionibus perfunditur; Has omnes Medici dyſenterias nothas vocant, & communi nomine hepaticos fluxus: Nam magna copia ſanguinis per alvum rejecta ab epate promanat. Igitur ſub dyſenteria notha cõtinetur hepatica fluxio propriiſſimè dicta, & cruenta dejectio propter magnam ſanguinis copiam: hi fluxus ad jecur ſe habent, ut vomitus ad ventriculum, quia per eaſdem vias ſanguis regurgitat, unde ſuſceptus eſt.

Quomodo diſtinguitur vera dyſenteria à notha.

In dyſenteria notha dejectio eſt, vel ſanguinis ſincerioris rubentis, vel nigrioris quam ſplendentis, vel tenuioris & aquoſi: Quare tres erunt ſpecies dyſenteriæ nothæ. Una excretio ſanguinis ſincerioris rubentis, vi & providentia naturæ ſeparantis id, quod ſuperfluum eſt: Nam natura robore virtutis expultricis ſanguinem aliis per hæmorrhoidas; aliis per nares, mulieribus per uterum evacuat. His conſuetis evacuationibus ſuppreſſis, deinde plethoricis, intermiſſis exercitiis, ac quoque iis, quib. membrum aliquod inſigne mutilatum eſt, per circuitus dejectiones ſanguinis per alvum contingere ſolent, præcipuè verò ob redundantiam tantam ſanguinis, gravantis hepar & vaſa: Profunditur ſæpè ſanguinis apertis internis hæmorrhoidibus, ſed ſanguis ille ita copioſus non eſt, nec cum excrementis permiſcetur.

Notha dyſenteria tres ſpecies.

1. Fluxus ſanguinis purioris.

Deinde fluxus hepaticus propriè dictus eſt dejectio alvi cruenta, orta à facultate expultrice depravata aut attractrice & retentrice debilitata, cujus duæ ſpecies numerantur: una dejectio ſanguinis

Fluxus hepaticus duplex.

2. Fluxus ſanguinis nigr. oris.

nigrioris & ſplendentis, expultricem jecoris ſtimulantis, qui ita quodammodo ad jecur ſe habet, ſicut fluxus chyloſus ad ventriculum; oritur itaque talis dejectio, quia ſanguis in jecore poſt ſufficientem delectationem non diſtributus peraſſatur, aut putreſcit, peraſſatus ſanguis jecur mordens, gravanſque vi expultricis jecoris & venarum, ad inteſtina detruditur.

3. Fluxus ſanguinis. à debilitate iecoris.

Altera ſpecies hepatici fluxus eſt deiectio ſanguinis aquoſi, ad formam loturæ carnis recens mactatæ, orta ab inſigni intemperie ſubſtantiæ iecoris vires eius labefactante & debilitante: hæc affectio ita ſe habet ad iecur; ſicut ſtomachica affectio aut cæliaca ad ventriculum. Debilitatur autem interdum attractrix, & tum deiectiones magis chyloſæ ſunt, aliquando retentrix, quando chylus per venas attractus à iecore iuſto tempore non retinetur, nec à vena cava attrahitur, ſed ante perfectam concoctionem ſanguis nondum elaboratus per eaſdem vias, undè chylus ſuſceptus eſt, ad inteſtina delabitur, aut ab expultrice irritata vitio retentricis propellitur. Oritur imbecillitas alteratricis iecoris a quavis intemperie valida, vim & robur ſubſtantiæ iecoris labefactante, primariò ab intemperie frigidâ humidâ, quæ ſuâ naturâ alteratricem debilitat, crudumque ſanguinem gignit, undè aſſiduæ deiectiones ad ſimilitudinem loturæ carnis recens mactatæ, ſine ſiti, morſu & dolore ventris: Deinde, ab intemperie calida cum putredine humorum, febrique lentâ; aut à iecoris inflammatione, ſubſtantiam eius debilitante & colliquante, undè ſanguis primùm tenuis corruptus, hinc bilioſus, acris, aliquando aduſtus gignitur, qui ad ventrem relegatus, deiectiones cruentas tenues, bilioſas, graviter olentes, interdum melancholicas excitat, cum inappetentia, ſiti, aliquando morſu ventris: dico intemperiem

periem debilitantem iecur, quia hepate exiſtente calidiore, excrementa fiunt dura, niſi adſit ipſius viſceris & retentricis debilitas. Complicantur interdum hi affectus, teſte *Galeno* 5. *de Locis affect. c.* 7. aut ſeſe mutuò conſequuntur, & initio nonnunquam ob frigidam intemperiem, tenuis, cruduſque ſanguis excernitur; deindè tractu temporis, ex putrefactione, febris lenta oritur, unde ſanguis melancholicus, tandemq; bilis atra, ſincera deiicitur.

Fluxus alvi purulentus.

Ad dyſenteriam notham reduci poterit fluxus alvi purulentus ſine torminibus, qualis accidit interdum in empyemate & ſuppuratione pectoris materia purulenta à pectore ad alvum tranſmiſſa, deinde ex abſceſſu ventriculi, iecoris, lienis & etiam meſenterii.

In meſenterium eiuſque glandulas humores ex venis confluentes, varios tumores excitare ſolent; qui dolore vacant, quod pars ſenſu careat, & tam altè ſepulti ſunt, ut non niſi preſſu animadvertantur: Ex humore autem frigido, initio mollis laxuſq; tumor oritur, qui progreſſu temporis in ſcirrhum induratur.

Ex humore calido inflammatio, quæ ex febricula lenta, ſiti cum gravitate deprehenditur; ac in abſceſſum plerumq; terminatur, ex quo primùm ſanies rubra, hinc pus album per venas ad inteſtina relegatur, magnaque copia ſine torminibus per alvum evacuatur. De cauſis flatuum & ſymptomatibus flatuum retentionem & expulſionem conſequentibus ſupra dictum eſt.

De Ani vitiis.

Terminantur inteſtina in ano, per quem excrementa deiiciuntur, ideò de ani vitiis hîc quoque dicemus. Componitur anus ex inteſtini extrema parte; deinde tribus muſculis quorum duo inegerendi conatu anum foras impulſum in propriam

ſedem retrahunt, tertius σφιγκτὴς exitum inteſtini claudit, ad tempus oportunum nobis deſidendi, ne feces nobis invitis exeant: His adduntur venæ duplices, interiores à ramo ſplenico venæ portæ, exteriores à vena cava, quibus permiſcentur nonnulli ramuli à vena porta.

Symptomata Ani.

Officium ani eſt feces in inteſtinis pro libitu continere & foràs extrudere. Læditur igitur hæc actio ſi nobis invitis quocunque tempore profluant, ac anus procidat, ob reſolutionem; vel foràs extrudi nequeant, ob convulſionem, aut anguſtiam ani, à tumore; vel difficulter cum dolore & moleſtia feces per anum exeant propter inflammationem, ulcus, rhagades, tubercula, ut condylomata, thymi, ficus, hæmorrhoides cœcas, &c.

Reſolutio muſculorũ ani.

Reſolutio autem ſi accidat muſculo claudente anum, feces nobis invitis exeunt, ſi cæteris duobus muſculis, ani procidentia oritur.

Convulſio

Convulſio verò ſphincteris alvi dejectionem impedit; aliorum duorum muſculorum anum ita ſurſum retrahit, ut in egerendi conatu foràs impelli nequeat. Reſolvuntur muſculi ani aliquando ex affectu proprio ſcilicet valida intemperie frigida humida cum materia pituitoſa, interdum per conſenſum affectis nervis, qui ad muſculos ani ſurculos mittunt.

Inflammatio ani.

Inflammatio ani oritur ex influxu humoris calidi, concitati à multa dura equitatione, & non rarò conſequitur alios ani affectus, ut hæmorrhoidas clauſas, rimas, &c. In his dolor acerbus eſt febriſque, & alvus difficulter aut ſummo cũ dolore dejicitur, aut planè ſupprimitur, & ob vicinitatem veſica in conſenſum trahitur; Inflammatio ſi ad ſuppurationem tendat, ulcus purulentum relinquitur, unde ſæpè

Vlcus ani.

fiſtula, quæ interdum rectum inteſtinum perforat, & ad veſicam penetrat.

Sub genere ulcerum continentur rhagades fiſſuræ in extremitate ani. Nam ulcuſcula ſunt oblonga cum ardore & dolore orta ab humore erodente aut ſiccante, aliquando à fecibus duris & propter condylomatum inflammationem, ſi partes circumfluæ rumpantur. *Rhagades*

Condylomata autem propriè ſunt tubercula rugarum ani ad ſimilitudinem eminentiarum in articulis, dum manus clauduntur, quæ κόνδυλοι vocantur, orta à confluentibus vitioſis humoribus, hæc tubercula interdum mollia ſunt ſine inflammatione, aliquando dolorifica cum inflammatione. *Condylomata.*

Thymi verò ſive mariſcæ, ſunt tubercula carnoſa oblonga quaſi verrucæ, ad cutem tenuia ſupra lata, ſubrubra, aſpera, florem thymi referentia, unde nomen ſortiuntur, quæ cum vulnerantur amplius, quàm pro magnitudine ſanguinem profundunt, genita à melancholico ſanguine, cui aliquid acris humoris permixtum eſt, aut ex melancholia aduſta; plerumque propter attritionem ſedis, verùm thymi ali parvi ſimpliciter dicti, alii magni, qui ex ſimilitudine ficus propriè appellatur. Deinde thymi benigni ſunt nimirum carunculæ parvæ, aſperæ albicantis aut ſubrubri coloris ſine dolore; alii maligni qui duriores, aſperiores, majores ſunt, coloris ſubnigri aut liuidi cum dolore pungente, naturam cancri referentes. *Thymi.*

Tandem ratione venarum ani non ſolum ipſe anus vehementiſſimis doloribus tentatur; dum repletæ diſtenduntur, inflammantur, aut exulcerantur, ſed etiam vires omnes corporis eneruantur variique morbi frigidi oriuntur ex earum nimia apertione, quia immodica ſanguinis copia profunditur. Quæ omnes affectiones ſub nomine hæmorrhoidum continentur. *Ficus.*

Hæmorrhoides.

Nam communiter hæmorrhoides ſunt fluxus ſanguinis per venas ani, aut tumor in illis ex affluxu craſſi ſanguinis. Verùm propriè hæmorrhoides ſunt fluxus ſanguinis ex apertione venarum; Pars affecta ſunt venæ ani, quæ duplices ſunt, ut diximus, exteriores à vena cava, interiores à ramo ſplenico venæ portæ, unde hæmorrhoides, aliæ externæ, quæ foris conſpiciuntur; aliæ internæ, quæ intus latent.

Differentia hæmorrhoidum.

Cauſa eſt vaſorum apertio & intumeſcentia; quare hæmorrhoides aliæ apertæ ſunt, quæ ſanguinem fundunt, aliæ cœcæ, quæ tument, ſæpeque dolent, ac nihil ſanguinis emittunt. Fluxus ſanguinis quidem eſt ſymptoma excretorum toto genere præter naturam, attamen hæc evacuatio ſanguinis, quia in multis ſalutaris eſt, nimirum quando opportunè fit, ſive ſponte à natura per vices jecur & venoſum genus à melancholico ſanguine, & plenitudine evacuatur, cum tolerantia & conferentia; ideo tum opus naturæ eſt, & non ſymptoma, ut fluxus menſtruorum. Nam hoc modo natura multos morbos præſentes ex melancholia & plenitudine curat, & ab imminentibus tuetur: evacuant enim internæ hæmorrhoides melancholicum fæculentum ſanguinem à jecore, liene, venis meſaraicis, &c. Externæ verò ſæpius plenitudinem totius corporis ex vena cava, unde ſanguis magis purus coctusque exit, non raro melancholicum ſanguinem à liene, &c. per exiguos ramulos venæ portæ, qui permiſcentur ramulis à vena cava derivatis. Quare qui aſſueti ſunt his opportunis evacuationibus per hæmorrhoides, læduntur non ſolum ſi modum excedant, ſed etiam ſi præter conſuetudinem parcius fluant, & ſupprimantur aut intumeſcant. Igitur ſymptomata hæmorrhoidum ſunt immodica ſanguinis profuſio, deinde præter conſuetudinem ſuppreſſio,

parciorque fluxus ac etiam in tumeſcentia, &c. In profluxu ſanguinis tria conſiderantur, facultas fluxionem concitans, deinde materia profluens, tertiò inſtrumenta, à quibus & per quæ fluunt. Quare cauſæ hæmorrhoidum erunt, vel in facultate præcipuè expultrice & retentrice, vel in ſanguine, vel in inſtrumentis: itaque immoderati fluxus hæmorrhoidum cauſæ ſunt, expultrix non modo venarum, ſed etiam iecoris aliorumque viſcerum vehementer irritata, aut retentrix debilitata, deinde ſanguinis copia, tenuitas & acrimonia, tertiò venarum laxitas, raritas, immodica apertio, eroſio, diſruptio. Nam ſæpè iecur visceraque affecta, ad hæmorrhoides, venas maximè ignobiles, debilesque vitioſos ſuos humores deponunt, potiſſimum ſi lienis tanta ſit debilitas ut fæculentum ſanguinem ad ſe non alliciat. Irritant autem violenter expultricem nimia ſanguinis copia aut acrimonia, commotio humorum, uſus medicamentorum acrium validè purgantium aut aperientiũ. Debilitatur retentrix venarũ propter relaxationem orificiorum ab humectantibus, &c. vel eroſionẽ ab acribus humoribus aut ulcere ani, vel vulnus & plagam, &c. Accidit ut naturâ etiam invitâ ſanguis effluat ob tenuitatem, quando ſeroſus, aquoſus aut bilioſus eſt vaſa rara laxaque. A cõtrariis cauſis fit hemorrhoidum ſuppreſſio, nimirum à debilitate facultatis expultricis iecoris plerumque viſcerum & venarum. Deinde ſanguinis paucitate, craſſitie, viſciditate ac etiam averſione ad alias partes, ut ad nares, uterum, &c. tertiò conſtipatione ac anguſtia orificiorum venarum ani, ab aſtringentibus, refrigerantibus, exiccantibus, &c. Propter anguſtiam autem non ſolum fluxus ſupprimitur, ſed etiam ipſæ venæ dum à ſanguine craſſo impacto dilatantur, in tumorem attolluntur, interdum cum inflammatione, unde cœcæ hæmorrhoides gignuntur.

Cap. XII.

De Cauſis læſæ ſanguificationis & nutritionis.

CHyli utiliorem partem, jecur per ramos venæ portæ à ventriculo tenuibusque inteſtinis exugit, & in ſanguinem, alimentum toti commune transmutat. Eſt autem jecur ſedes animæ vegetantis principium venarum, officina ſanguinis. Nã in ſubſtantia valde eius ſãguinea radicatio eſt venæ portæ & cavæ, ſanguiniſque elaboratio. Ad ſanguinis verò elaborationem & diſtributionem, quatuor miniſtrantibus facultatibus utitur. Nam per venas portæ chylum attrahit, & attractum tamdiu continet, donec inſita proprietate in perfectum ſanguinem transmutaverit, quo tempore ſeparato excremento bilioſo ad veſiculam fellis; melancholico ad lienem; purum ſanguinem cum veſiculo ſero in venam cavam detrudit, ubi à renibus percolatur.

Vſus Veſiculæ fellis.

Quare ad actiones inculpatas perficiendas indiget jecur utili miniſterio non ſolũ venæ portæ, quæ chylum ab inteſtinis & ventriculo exugit & venæ cavæ, quæ ſanguinem elaboratum in totum corpus diſtribuit, ſed etiam veſiculæ fellis, quæ excrementum bilioſum allicit & ad duodenum inteſtinum expellit; lienis qui ſanguinem feculentum attrahit, digerit, conficit, quod ſuperfluum eſt, expellit, &c. Præcipuè autem functio jecoris eſt ſangvificatio: Nam cæteræ gratia ſanguificationis ſunt, quibus læſis ſanguis ſufficiens, aut competens pro naturæ modo non generatur.

Lienis.

Quare

Quare læditur ſanguificatio non ſolum læſa facultate alteratrice, ſed etiam attractrice, retentrice, vel expultrice jecoris & venarum; ſingulæ harum functionum tripliciter læduntur, ſemperq́ue vitia ſecundæ concoctionis vitiis primæ correſpondent, ut tertiæ vitiis ſecundæ & à ſimilibus cauſis fiunt. Primùm autem abolita ſanguificatio, eſt ubi ſanguis non generatur, aut loco ſanguinis aquoſus humor qualis in aſcite, deinde diminuta quando aut parum boni ſanguinis gignitur, unde atrophia, aut qui generatur ſemicoctus eſt, qualis eſt in cachexia, anaſarca, fluxu hepatico à frigida cauſa &c. Tertiò depravata ſanguificatio, ubi gignitur ſanguis impurus, vitioſus, ut bilioſus, melancholicus aduſtus, &c. qui coacervatus circa viſcera primasq́ue venas, hypochondriacam affectionem, &c. in venis, cacochymiæ varias ſpecies facit, unde cacotrophia, &c.

CAP. XII.
Symptomata iecoris.
Symptomata alteratricis.

Accidunt hæc eadem ſymptomata ſecundariò vitio cæterarum trium facultatum, quæ alteratrici miniſtrant. Læditur autem attractrix facultas & ἀνάδοσις, ubi jecur pro ſanguinis generatione nihil per venas meſaraicas attrahit, aut non juſta quantitate, unde facultas concoctrix fruſtrata nihil, vel parum ſanguinis gignit: aut depravatè ſive immodicè attrahit, ita ut humiditatem quoque ſecum exugat, ex qua gignitur ſanguis vitioſus. Deinde facultas retentrix læditur, quando materiam attractam non continet, aut non debito tempore, unde ſanguis crudus, aquoſus, &c. qualis in fluxu hepatico, aut depravatè & ultra juſtum tempus ita ut aduratur, &c. Tandem expultrix læditur ſi bilioſum aut melancholicum excrementum à ſanguine non ſecernat, ſive veſicula fellis bilioſum, lien melancholicum non ſuſcipiat & attrahat, unde cacochymia

Sympt: attractricis.
Retentricis.
Sympt: expultricis.

CAP. XII.

chymia, icterus, &c. vel ſi ſanguinem poſt concoctionem & ſufficientem delectationem in venam cavam non detrudat, & vena cava non attrahat, quare in jecore ultra tempus permanens aduritur aut putreſcit, deindè ad inteſtina ſæpè propellitur ut in fluxu hepatico dictum eſt, Qui magnâ debilitate jecoris laborant, hepatici vocantur.

Symptom: nutritionis.

Ob principatum læſiones jecoris toti corpori communicantur, vitio ſanguinis nutritio quoque læditur, quæ omnium naturalium maximè neceſſaria eſt, cui cæteræ ſubſerviunt. Sub nutritione comprehendimus nutrimenti appoſitionem ſub halitus ſpecie, deindè agglutinationem, tertiò aſſimilationem, quæ reipſa à nutritione non differt.

Quare ſi una harum trium deſideretur, læſa erit nutritio, veluti ubi parum, nihil ſanguinis partibus apponitur & agglutinatur, atrophia oritur, quando ſanguis appoſitus & agglutinatus non perfectè aſſimilatur, cacotrophia. Nam nutritio, quæ prorſus non fit, aut infra juſtum modum Atrophia; quæ depravatè & vitioſe, cacotrophia appellatur, ſub qua continetur vitiligo, Elephantiaſis, ſcabies, &c.

Huc etiam referri poterunt omnes affectus, qui fiunt ab humore vitioſo effuſo in habitum corporis, qui aut ſub vaporis ſpecie non apponitur, aut non perfectè agglutinatur & aſſimilatur, ut cachexia, hydrops, icterus, &c. Nam excrementa & humores vitioſi collecti in venis pro ſua qualitate cacochymiam gignunt, in corporis habitu varia ſymptomata & morbus excitant, veluti bilis flava non expurgata, ſed effuſa in habitum corporis icterum propriè dictum, in parte coacervata Eryſipelas: melancholicus ſuccus in habitum corporis effuſus icterum nigrum, in parte ſcirrhũ exquiſitum, melancholia aduſta in toto Elephantiaſin, in parte can-

crum

crum ulceraque cancroſa; pituita naturalis in toto, Anaſarcam, in parte œdema; pituita ſalſa ſcabiem, ſeroſus humor in capacitate abdominis aſcitem, in parte phlyctenas. Mixti humores inter ſe & cum ſanguine mixtas affectiones producunt.

Cauſa ſymptom: iecoris. Cauſa læſæ ſanguificationis ac ſymptomatum omnium jecoris, eſt fruſtratio facultatis ex affectu proprio, aut ab externo errore vitio chyli, vel quia deſtituitur utili miniſterio venarum, lienis, veſiculæ fellis, &c. *Morbi iecoris.* Jecur omni ferè morborum genere laborare poterit, quorum præcipui ſunt intemperies, quę facultates in ſua ſubſtantia labefactant. Deinde obſtructiones, tumores, ut inflammationes, ſcirrhi, abſceſſus, ac ulcera, quæ functiones propriè impediunt. Nam debilitas jecoris, à qua ægri hepatici propriè dicuntur, oritur ab intemperie citra tumorem continui ſolutionem, aliumvè manifeſtum affectum: hepatica verò affectio ita ad jecur ſe habet, ut ſtomachica & cæliaca ad ventriculum.

Intemperies. Intemperies autem jecoris eſt ſimplex vel compoſita ſine vel cum humore intemperiem fovente, aliquando cũ vapore, ſimplex ſola diu non ſubſiſtit nec ſine materia. Verùm non omnis intemperies jecoris hepaticos efficit, ſed quæ harmoniam & naturalem temperiẽ ſubſtantiæ hepatis diſſolvit. Quare intemperies aliæ jecur & humores contentos pro ſua qualitate tantum alterant, aliæ ſimul harmoniã ſubſtantiæ ejuſdem diſſolvunt: Illa ſi calida fuerit, calidos aduſtos humores gignit, inappetentiam ciborum, ſitim, febres, vomitus hilioſos, extremorum calorẽ, &c efficit frigida contraria nempe pituitoſum crudumque ſanguinem, &c. In ſicca intemperie humores & excrementa ſicciora redduntur, corpus aridum ægriq; magis ſitiunt, &c. In humida contraria, &c.

Debilitas iecoris. Intemperies iſtæ ſi invaluerint & harmoniam ſubſtantiæ ſiue naturalem eius temperiem diſſol-

CAP. XII.

vere cœperint, imbecillitas hepatis, ſive hepatica affectio oritur. Eſt autem imbecillitas hepatis defectus in propriis ipſius functionibus proveniens à quavis inſigni intemperie naturalem ſubſtantiæ jecoris temperiem labefactante & diſſolvente: Cauſa proxima eſt inſignis intemperis ſubſtantiæ jecoris. Nam ut naturalis temperies robur ſubſtantiæ & vires integras conſervat, ita intemperies illam naturalem temperiem corrumpens, imbecillitatem virium efficit. Intemperies iſta eſt cujuscunque generis maximè in qualitatibus activis & frequentius cum pravo humore aut tetro vapore ſubſtantiam iecoris contaminante.

Debilitatis omnium & ſingularum facultatũ cauſa.

Facultates jecoris propriæ ſunt quatuor, ut diximus, quæ ſi maximus ſit receſſus â naturali ſtatu, ita ut proportio temperamenti deſtruatur & amittatur, omnes ex æquo debilitantur, ſin tantus non ſit pro varia transmutatione intemperie, una facultas magis labefactatur, & nunc concoctrix, nunc attractrix, aut retentrix, aliquando expultrix. Attractrix autem ſi debili ſit, jecur per venas meſeraicas parum, aut nihil chyli attrahit, & alvus liquida chyloſa dejicit, nullo exiſtente vitio in ventriculo & inteſtinis, aut obſtructione in venis portæ: ubi retentrix infirma eſt per alvum quandoque aquoſus ſanguis aut liquida loturæ carnis recens mactatæ ſimilia rejiciuntur, in progreſſu ſæpè ſanguis liquidus ſpontè exit per nares, uterum, hæmorrhoides, ſpura, interdum ex venis in extrema cute. Excretrix ſi infirma ſit, excrementitios humores à ſanguine non ſecernit, ut dictum eſt, unde cachexia, &c,

Debilitas alteratricis.

Sin alteratrix vis languet, & ob intemperiem in concoquendo aberrat, cruditates corruptionesque fiunt, & irritata expultrice, initio ſanguinolenta, tenuia & diluta dejiciuntur, deindè craſſiora, co-

lor

lor naturalis mutatur, pedes intumeſcunt, &c. Ab intemperie calida colliquationes fiunt primùm humorum, deinde carnis ipſius jecoris, ex qua initio tenuia biliosa acria, poſt fœtida, craſſa ſatis colorata, aliquando nigra dejiciuntur, febris intenſa adeſt, vomitus ſæpè biliosus, virulentus, color faciei & corporis flavus eſt, urina rufa, pulſus celer, ſitis, inappetentia ciborum, &c. Ab intemperie frigida dejectiones, nec ita multæ, nec aſſiduæ fiunt, ut in calida & ſæpè alvus cum ſuppreſſa videtur repente copioſa profundit, initio liquida aquoſa, deindè varii colores, interdum craſſa quaſi fecem ſanguinis, ſed nec acria, nec graviter olētia, niſi jam humor putreſcere cœperit: In hac, febris nulla aut languida color faciei pallidus aut albus, urina alba tenuis pulſus tardus, ſitis nulla, appetentia ciborum major. Ab intemperie humida facies non concidit, oculi tumidi ſunt, excrementa liquidiora & copioſiora, ſitis nulla, &c. In ſicca contraria omnia.

Secundò accidit jecori, vaſorum anguſtia, diſtributionem alimenti impediens, quæ vel obſtructio eſt à materia cavitatem occupante, vel conſtipatio aut compreſſio à tumore coarctante aut comprimente. Frequentiſſimè obſtructione tentatur, quod exilibus & anguſtiſſimis radicibus venæ portæ & cavæ intertextum ſit per quas ſanguis defertur. *Anguſtia iecoris.*

Obſtructio autem eſt anguſtia venarum jecoris, diſtributionem alimenti impediens, orta à materia cavitatem earum occupante. Pars affecta eſt hepar, ſecundum vaſa, quæ vel ſunt venæ portæ in cava parte, jecoris præcipuè, vel venę cavæ in gibba parte, unde obſtructio alia in gibba, alia in cava. *Obſtructio.*

Cauſa obſtruens interdum eſt vapor craſſus, flatulentus, qui facilè non diſcutitur, plerumque humor craſſus, vel calidus, qualis eſt bilis flava, quæ *Cauſa obſtruct.*

propter obſtructionem veſicæ fellis in iecore diu detenta craſſeſcit; unde periculoſiſſimæ obſtructiones, vel frigidus, craſſus, viſcidus, ut crudus pituitoſus, aut melancholicus, ortus ex alimentis viſcidi craſſi ſucci qualia ſunt, carnes & piſces ſalſi & fumo indurati, lac caſeus, legumina, craſſa vina & cereviſiæ crudæ, &c. interdum vitio ventriculi, qui crudum aut vitioſum chylum gignit, aut ex catarrho à capite ad ventriculum, aut ex liene vel utero affecto humorem ſuſcipit, aut ſuppreſſione conſuetæ evacuationis, vel ex toto corpore feruntur humores vitioſi ad iecur, quia debile eſt, aut vi caloris & doloris attrahit, aut ob externum errorem in victu, quando à cibo ſtatim, exercitiis, balneis aliiſquè utuntur, quæ crudos ſuccos in venas rapiunt. Accedit hic uſus intempeſtivus alimẽtorum aut medicamentorum aſtringentium. Ad obſtructiones iecoris proclives ſunt, qui anguſtas venas habent, ſi craſſa victus ratione utantur.

Signa obſtruct. Signa obſtructionis ſunt ſenſus tenſionis aut gravitatis in dextro hypochondrio, pręcipuè cum ſpiritus magna fit attractio, aut cum à cibo exercentur, quod ſi à vapore flatulento orta ſit, maior intenſio, & dolor percipitur; ſi ab humore maior ſenſus gravitatis; ſine febre humorem frigidum arguit, niſi iam putreſcere inceperit. Obſtructio inſignis ſi convexam partem occupaverit, tenſio exterius ſentitur, dum contrectatur & difficultas reſpirationis maior dum loca ſublimia ſcandunt. Ex diuturna obſtructione inflammatio aut tumor aliquis ſæpè exoritur.

Tumores iecoris. Infeſtatur iecur variis tumoribus pro varietate humoris, qui ex venis in meatus ſubſtantiæ iecoris effuſus, eos implet, & impactus diſtendit; ſanguis enim, phlegmonem; bilis, eryſipelas; melancholia, ſcirrhum non exquiſitum, &c. Verùm

Galenus 4. de præſ. ex pulſibus in jecore œdemata fieri non arbitratur, quod ab ipſius calore tenuis pituita facile digeratur.

Tumor in membrana iecoris.

Adduntur his primùm hydatides, id eſt, veſiculæ aquæ plenæ in membrana jecur ambiente quib. ruptis hydrops oritur. Deinde tumor magnus ex materia collecta intra membranas jecur ambientes, quę interdum eſt vapor craſſus, flatulentus genitus ex cruditatibus, &c. unde magna diſtentio & dolor ſine gravitate, deinde citò incipit, facilè diſcutitur, aliquando humor vitioſus a ſubſtantia jecoris excuſſus, & intra membranas eius coërcitus, qui non facile diſcutitur, ex quo major gravitatis ſenſus, &c.

Inflammatio.

Jecur inflammatione & ſcirrho frequentiùs tentatur, quàm alio tumore. Veteres ut eos, qui inflammatione pulmonis laborant, peripneumoniaços, ita qui inflammatione iecoris hepaticos vocarunt: Verum nunc illi hepatici propriè appellantur, qui imbecillitate iecoris afficiuntur, & ipſa inflammatio iecoris à nonnullis hepatites. Eſt autem inflammatio iecoris tumor calidus, ortus ex ſanguine impacto, & putreſcente in ſubſtantia iecoris, adveniens cum febre continua dolore ac ſenſu magni ponderis gravitatis in dextro hypochondrio, &c. Sub calido tumore comprehendimus hic phlegmonem exquiſitam ex puro ſanguine, vel notham, ut eryſipilatodes, œdematodes, ſcirrhodes ex ſanguine redundante, cum bile vel pituita, vel melancholia, item Eryſipelas phlegmonides ex bile redundante cum ſanguine.

Cauſa inflammationis.

Inflammatio iecoris oritur nō aliter, quàm in aliis partibus. Præcipua enim cauſa eſt influxus ſanguinis maior, quā pars exigit, ubi humor è vaſis in ſpatia iecoris inania effuſus ea implet; ſanguis verò impactus dū putreſcit & inflammatur, ſubſtantiam iecoris labefactat & corrumpit. Cauſa excitans fluxiones, eſt

ſanguinis copia aut tenuitas & acrimonia, ac commoto humorum in venis, plerumq; ab externis cauſis, deinde quia ratione doloris aut caloris jecur attrahit, vel imbecillitatis fluxiones à toto vel parte concitatas facilè ſuſcipit. Ab his inflammatur rarò totum jecur, plerumque pars gibba, aut cava.

Signa. Dignoſcitur inflammatio jecoris primùm ex febre continua, quæ noctu potiſſimum affligit, rariùs acceſſiones habet, & eò ſemper ardentior; quò inflammatio Eryſipelatis magis particeps; remiſſior à ſanguine pituitoſo aut melancholico: Quare ratione caloris & febris lingua rubra, aut nigra, aſperaque redditur, ſitis, faſtidium ciborum, nauſea, vomitus, pulſus celer, frequens ac etiam denſus & aliquo modo durus oritur, &c. Deindè tumor & renitentia in ſiniſtro hypochondrio percipitur cum dolore, ſenſuque gravis ponderis hepatis deorſum inclinantis, diaphragma præcordia retrahentis, qualis dolor ad jugulum interdum pertingit propter pleuram, quæ cum diaphragmate divellitur, aut venam cavam, quæ violentius intenditur; oriturque reſpiratio parva, crebra, per intervalla magna; tuſſis ſicca, & inanis, his additur coloris corporis mutatio &c. Ubi pars cava inflammatur dolor magis gravans eſt, & ventriculus in conſenſum trahitur; & nauſea, vomitus, ſitis, ſingultus magis affligit, ſi virtus debilis ſit, fluxus hepatis conſequitur, Sin gibba iecoris afficiatur, ob ligamenta, quibus diaphragmati & dorſo alligatur, pectus magis in conſenſum trahitur, & dolor magis punctorius eſt, ac ad dorſum acutior, reſpiratio difficilior, tuſſis gravior, tumor iecoris contactu facilius deprehenditur, urinæ rufæ ſunt, &c.

Quomodo diſtinguitur inflam. Accidit nonnunquàm, ut muſculi iecori incumbentes inflammentur, quare nonnulli decepti eam jecoris inflammationē eſſe putant; diſtinguuntur

ſur tamen, quia jecoris tumor rotundus & circumſcriptus ad figuram jecoris eſt, & major apparet corpore ad ſiniſtrum latus inclinato; minor rurſus ad dextrum devoluto; & cutis incumbens naturali modo conſpicitur. At muſculorum tumor oblongus eſt juxta muſculi longitudinem magiſque eminet, cutis incumbens circumtenditur, dolor quidem vehementior, ſed febris minor cæteraque ſymptomata.

matio iecoris & muſculorum abdominis.

Deinde ob ſymptomatum ſimilitudinem à pleuritide jecoris inflammatio non facilè interdum diſcernitur, verùm in pleuritide dolor magis punctorius eſt ſine ſenſu magni ponderis in dextro hypochondrio, reſpiratio difficilior, tuſſis vehementior non ſemper ſicca, ſed ut plurimùm cum ſputo colorato, pulſuſque durior, magiſque ſerratilis, coloris corporis nulla mutatio, ſupra oppoſitum latus facilis decubitus, &c.

Quomodo diſtinguatur à pleuritide?

Inflammatio jecoris malum graviſſimum & periculoſiſſimum, unicaque ſpes ſalutis, virium robur. Terminatur autem ſæpè immediatè ad mortem aut in tabem, hydropem, &c. Aliquando poſt concoctionem criticè ad ſalutem per hæmorrhagiam, dextræ naris, ſudores, &c. rariùs tota inflammatio diſcutitur, ſæpiùs decuſſa aut expreſſa parte tenuiore materiæ, in ſcirrhum terminatur, ut mox dicetur. Non rarò inflammatio in abſceſſum aut ſuppurationem vertitur; ex quo diſrupto pus exit. Suppuratio autem quando fit, febres & dolores augentur, rigores nullo ordine fiunt, &c. quæ confecto pure ſe remittunt; ſed vires multo debiliores relinquntur. Diſrupto abſceſſu pus confertim effluens, ubi vires valdè debiles ſunt, ſubitam mortem affert, ſin non ita debiles & abſceſſus in cava jecoris ruptus ſit, per alvum & vomitum pus magis profunditur, in gibba per urinas potius, ac poſt ru-

Quomodo terminetur inflammatio?

Abſceſſus iecoris.

ptum abſceſſum ulcus inſanabile ferè relinquitur.

Vlcus iecoris. Oritur etiam jecoris exulceratio interdum citra abſceſſum ex eroſione & colliquatione ſubſtantiæ jecoris ab humore acri bilioſo, corrupto aut venenato. Hanc affectionem Archigenes teſte Aëtio colliquationem hepatis vocavit, in qua venter cruenta & ſanioſa excernit, his ſimilia, quæ ex hepatis abſceſſibus promanant, aut ex mortuorum cadaveribus, quare quidam inexperti hanc paſſionem dyſenteriam ſuſpicati ſunt, verùm dolor circa loca ulceroſus eſt, ad claviculam pertingens: Periculoſa affectio eſt, ſanguis vitioſus generatur, vires dejiciuntur, corpus atrophiâ laborat, ſive non alitur aut colliquatur, aut verè contabeſcit, aliquando hydrops inſanabilis ſubſequitur.

Scirrhus hepatis. Tandem poſt lienem nullum viſcus magis ſcirrho infeſtatur, quàm jecur quod quaſi ſanguinem lutoſum contineat; ſcirrhus autem duplex eſt, unus exquiſitus, tumor durus renitens doloris expers, ortus à melancholico ſucco impacto & concreto in ſubſtantia jecoris; alius minus exquiſitus tumor durus quidem, ſed nec planè renitens, nec ſenſus expers, genitus, ſæpè à pituita craſſa, viſcida, interdum ab alio humore impacto, & concreſcente in ſubſtantia jecoris. Gignitur autem ſcirrhus aliquando ſponte poſt validas obſtructiones ex humore craſſo, qui interdum ſenſim coacervatur in jecore, plerumque confertim à venis influit in vacua jecoris ſpatia, ubi exiccatur abſumptaq; tenuiori parte concreſcit & induratur. Deindè, ut diximus, relinquitur ſcirrhus ex inflammatione dupliciter, uno modo dum diſcuſſis partibus tenuioribus à flammeo calore inflammationis, vel errore medici ab exiccantibus & digerentibus pars craſſa relinquitur, ſive ſanguis impactus exiccatur & craſſeſcit, naturamque

melancholiæ acquirit Deinde errore medici, quando urgente inflammatione immodicè refrigerantibus & repellentibus utitur, à quibus non modo per expreſſionem humores veluti concreſcunt, ſed etiam calor nativus ita labefactatur, ut alimentum proprium digerere nequeat, & humores quaſi congelatos reliquat. Conſiſtit ſcirrhus ut inflammatio in parte gibba vel cava. Verùm ſcirrhi ſponte aut initio orientes frequentiores fiunt in cava, quæ iniuriis craſſorum alimentorum magis patet, & ſanguinem magis craſſum continet. Scirrhi verò per tranſmutationem inflammationis, in gibba parte potius oriuntur; quod ea pars expoſita ſit magis externis refrigerantium & exiccantium iniuriis.

Signa ſcirrhi.

Scirrhus ut inflammatio ſitu & figura visceris circumſcribitur, ſed ſcirrhus cum febre non accedit, nec evidenti dolore, tumor tamen multò durior, quàm inflammatione tangenti ſe prodit, corpore erecto & in dextrum latus inclinato, præcipuè ſi non adſit hydrops, decubitus dexter facilior, quàm ſiniſter, caloris mutatio ad nigredinem pallore permixtam, corpus conſumitur, ſuperiores partes graciles redduntur, pedes intumeſcunt.

Diuturnus hic morbus eſt, qui tandem ad hydropem inſanabilem ægros deducit, verùm nonnulli quaſi tabeſcentes diutius vivunt, aliqui citius intereunt, illique præcipuè quibus per alvum liquida copioſè fluunt, ob anguſtiam vaſorum in cavo iecoris.

Vitia partium miniſtrantium iecori.

Atque hi ſunt præcipuè morbi iecoris, quibus vires eius labefactantur, aut impediuntur. Læduntur etiam functiones iecoris per conſenſum aliarum partium, ut cordis quia calor influens deficit, vel immodicè augetur, &c. Præcipuè verò quia deſtituitur utili miniſterio ventriculi, tenuium inteſtinorum, & venarum meſeraicarum, ex

defectu

defectu aut prava qualitate chyli ex quo in jecore ſanguis generatur, vel veſiculæ fellis, lenis, renum, ob ſuppreſſam evacuationem excrementorum ipſi hepatis.

Læſio ſanguificationis ex conſenſu vētriculi vitio chyli.

Ex defectu autem ſive inopia chyli cujus pars utilior per venas meſeraicas à jecore attrahitur, ſanguis debita quantitate non generatur. Deindè à vitioſo chylo, pravuſq; vitioſusque ſanguis oritur. Nam ſecunda concoctio non perfectè emendat primam, ſicut nec tertia ſecundam, Defectus chyli ſive materiæ ſanguinis in jecore fit, quando in ventriculo non juſta quantitate gignitur, vel ad inteſtina tenuia deſcendit, ut in præcedente capite dictum eſt, vel quia per venas meſeraicas non diſtribuitur attractrice ipſarũ, vel labefactata à gravi intemperie potiſſimum frigida humida, vel impedita, ab obſtructione, à craſſis humoribus infarctis, aut compreſſione à tumore meſenterii vicinarumque partium, vel fruſtrata, vitio chyli, quando ita craſſus & viſcidus eſt, ut attrahi, & per venas ad jecur diſtribui nequeat. Deinde chylus pravus redditur interdum à prava ipſorum ciborum aſſumptorum qualitate, plerumque quando in ventriculo corrumpuntur, &c. ut in præcedente capite dictum eſt.

Vitia venarũ meſeraicarum.

Symptomata cyſtis fellis.

Secundò functio cyſtis fellis eſt à bilioſo excremento jecur ſanguinemque evacuare ſive bilem attrahere debito modo & retinere, & ad duodenum inteſtinum expellere. Læditur hæc actio, ubi nihil aut parum bilis à jecore attrahit & ſuſcipit, vel ad duodenum expellit, aut depravato modo evacuat.

Morbi cyſtis fellis cauſaque ſymptomatum.

Abolitæ & debilis functionis cauſa eſt inſignis intemperies veſiculæ & vaſorum vim attractricem à jecore, & expultricem ad inteſtina labefactans, deinde anguſtia ductus vel à jecore, & tum veſicula vacua eſt, vel ad duodenum, & tum plena eſt; orta à craſ-

à craſſo viſcido humore infarcto, vel calculis in veſicula genitis ex craſſa bile concreſcentibus, vel à magna bilis copia veſicam diſtendente, ut ſeſe contrahere, & expellere nequeat; aliquando ob compreſſionem ex tumore jecoris vicinarumque partium incumbentium. Suppreſſa hac evacuatione per alvum, bilis cum ſanguine in totum corpus diſtribuitur, & icterus oritur, urinæ flavæ, rufæ craſſæque redduntur, adeò ut nigreſcant, alvus pigrior eſt, feces albicant, &c. Depravata ſive immodica bilis evacuatio, fit ab expultrice cyſtis fellis proritata à copia aut magna acrimonia bilis. Veſicula autem vehementius ſtimulata interdum omnem ferè bilem violenter propellit ad inteſtina, aut ventriculum, & bilioſas diarrhœas, dyſenterias, vomitus, &c. concitat, aliquando in jecur & venas eructat, ac icterum quoque efficit, ut infra latiùs dicetur.

Officium Lienis.

Tertiò correſpondent iecoris & lienis ſymptomata, & ſimilibus morbis infeſtantur. Munus autem lienis eſt fœculentum ſanguinem à iecore attrahere, elaborare & concoquere, ut meliori parte nutriatur, tandemque reliquum ad ventriculum & inteſtina expellere. Læduntur hæ functiones, ut aliæ omnes, tripliciter, morbi Lienis, cauſæ læſionis, ſunt intemperies, quæ vires labefactant ac morbi compoſitionis, qui functiones impediunt nimirùm obſtructiones, tumores, ut inflammationes, ſcirrhi, &c. tandem ulcera, adduntur excrementorum vitia, craſſities, viſciditas, copia, acrimonia, &c.

Symptomata & morbi.

Cauſa ſymptomatum.

Excrementum autem melancholicum in jecore relinquitur ſive à ſanguine non ſegregatur, ſi lien nihil, aut minus quàm par eſt attrahat, ipſa attractrice lienis debilitata, ab inſigni intemperie potiſſimùm frigida, humida, aut impedita, anguſtia meatuum & venarum, aut ob tumorem lienis ac ipſius excrementi craſſitiem, tenuitatem. Aliquando de-

pravatè

pravatè ſive majorum ſanguinis copiam, quàm par eſt, attrahit, ob calorem, aut dolorem, humorumq; tenuitatem, undè lienis inflammatio, &c.

Sympto-mata conſequentia læſionem functionũ Lienis.

Humor verò melancholicus in jecore detentus, calorem ejus nativum debilitans hydropem gignit; per venas diſtributus, febres quartanas, melancholiam, &c in habitu corporis, ſcirrhos exquiſitos; in cutem effuſus, Icterum nigrum, ſi aduratur ſcabiem, lepram, cancros, &c. Deindè læditur concoctrix lienis, ubi ſuccus melancholicus à jecore attractus non ſufficienter elaboratur, & concoquitur, ob debilitatem alteratricis ex intemperie frigida &c. aut corrumpitur & aduritur ab intemperie calida, inflammatione, &c. Tertiò vitioſus humor in ipſo liene præter naturam retinetur, expultrice vel debilitata ab intemperie, vel impedita ab anguſtia meatuum aliove morbo inſtrumentali Humor verò in liene diu retentus vaſa ejus obſtruit, undè melancholia hypochondriaca plerumque è vaſis in ſubſtantiam ejus effuſus tumorem gignit, à quo facultates lienis debilitantur, corpus melancholico humore repletur, &c. Quarè apud veteres vulgatum adagium fuit, ut ait *Gal. 2. de Nat Fac.* quibus lien floreſcit, id eſt, intumeſcit, his corpus tabeſcit, pravisvè humoribus inquinatur, ſicut vice verſa, quibus corpus floreſcit, lien tabeſcit, ſive imminuitur. Præterea humor vitioſus à liene quandoque depravato modo expellitur, aut ad non propria loca, ut cum in venas meſeraicas, & loca circa ventriculum effunditur, ubi detentus corrumpitur, & per ebullitionem evaporans, ventriculum ſubvertit, flatulentos ac tetros vapores ſurſum ad cerebrum mittit, deliria melancholica ſive hypochondriacam melancholiam producit, aliquando humor vitioſus magna copia in ipſum ventriculum protruditur, qui ſi acidus fuerit caninam appetentiam, ſi aduſtus

vomitus

vomitus pernitioſos humoris atri excitat, interdum in inteſtina propellitur, qui ſi aduſtus fuerit, dyſenteriam lethalem, ſive cancrum, inteſtinorum incurabilem efficit.

Morbi lienis. Affectus proprii lienis, qui functiones ejus lædunt, ſunt, ut diximus, primùm intemperies omnis generis, quam vis ſimplices, & ſine materia non animadvertantur, niſi ita increverint, ut functiones manifeſte labefactent, quæ dignoſcuntur, ut iecoris intemperies, frequentiſſime lien frigida humida intemperie laborat, ex conſimili diæta, uſu aquarum paluſtrium & ſtagnantium &c. Nam lien magis frigidis morbis obnoxium eſt, quàm hepar, ac ſæpius obſtructione & ſcirrho infeſtatur: ob melancholicum ſuccum, quo nutritur & qui difficulter purgatur, ac ſubſtantiam laxam fungoſam, quæ humiditates facile imbibit. *Intemperies.*

Ex intemperie vires lienis labeſactante, melancholici humores inprimis venis & in toto corpore coacervantur, obſtructiones, tumoreſque lienis oriuntur, corpus colore nigro & plumbeo inficitur, &c.

Anguſtia lienis. Deinde accidit lieni vaſorum anguſtia præcipue obſtructio, ex melancholico humore venis aut arteriis infarcto, qui a liene non expurgatur, adveniens cum levi tenſione gravitate ſiniſtri hypochondrii, &c. Oritur etiam anguſtia per compreſſionem vaſorum à tumore lienis, aut conſtrictionem ab aſtringentibus, &c.

Tumores lienis. Præterea infeſtatur lien variis tumoribus, quarum unus laxus non renitens eſt œdemati ſimilis ſitu & figura viſceris circumſcriptus, ortus proprie ab humore crudo aquoſo ſubſtantiæ eius impacto, fit etiam tumor initio quidem laxus ab humore melancholico, ſed qui ſenſim induratur.

Secun-

2. Inflatio lienis.

Secundò inflatio lienis eſt tumor ex vapore flatulento lieni incluſo, genito ob debilitatem caloris, & ſuccos aut cibos flatulentos vel in ipſo liene, vel in ventriculo, à quo in lienem poſtea transferuntur. Hinc tenſio magis, quàm gravitas aut durities ulla percipitur, dolor major & acutior, quàm in obſtructione & ſcirrho. Nam ubi dolor vehemens excitatur, aut erit à flatulento ſpiritu in anguſto loco intercepto, aut inflammatione, ſed hæc duo febris diſtinguit.

Inflammatio.

Tertiò inflammatio lienis eſt tumor calidus dolorificus ex ſanguine impacto & putreſcente in ſubſtantia lienis. Cauſæ eædem ferè, quæ in jecoris inflammatione; verùm ſanguis qui influit rariſſimè aut nunquam purus eſt, plerumque craſſus melancholicus, aliquando bilioſus aut aduſtus; igitur inflammatio lienis rarò, aut nunquam eſt phlegmone exquiſita, plerumque notha, ut phlegmone ſcirrhodes aut ſcirrhus phlegmonides, interdum eryſipelatodes, &c. dignoſcitur ex tumore duro, ſitu, figura lienis circumſcripto, tenſione, gravitate ſiniſtri hypochondrii, dolore vehementi & febre continua, quæ per quartum diem plerumque acceſſiones habet & aliis ſignis, ut in inflammatione hepatis. Terminatur quoque ut jecoris inflammatio, aliquando critice per hæmorrhagiam ſiniſtræ naris; aliquando in abſceſſum ex quo diſrupto, pus magna copia profluit, ulcusque relinquitur; ſæpiùs verò, quàm jecur in ſcirrhum deſinit.

Scirrhus lienis.

Qui ſcirrho lienis laborant ad Hipp. σπληνώδεις vocantur, oritur autem ſcirrhus lienis, ut jecoris dupliciter, uno modo ſponte ex humore melancholico è venis effuſo & concreto in ſubſtantia lienis, verùm plerumque à tumore laxo minusque duro incipit, qui ſenſim concreſcit & in ſcirrhum

thum obduraſcit. Deinde oritur non rarò ex inflammatione lienis, tenuioribus partibus diſcuſſis, aut expreſſis ut in ſcirrho jecoris dictum eſt. In hoc affectu ipſe tumor ſitum & figuram lienis retinet, prorſusque durus eſt, cum tenſione & magna gravitate comprimente diaphragma, unde difficultas aliqua reſpirationis præcipuè cum acclivia loca ſcandunt, dolor ad ſiniſtrum jugulum interdum pertingens corpus ſublivido aut plumbeo colore inquinatur, concoctio ventriculi vitiatur, flatus copioſi gignuntur ſurſum deorſumque cum murmure erumpentes. In propreſſu vires debilitantur, metus, mœſtitia & ignavia oboritur, ſæpeque hydrops, gingivæ interdum corrumpuntur, ulcera prava in tibiis naſcuntur, &c.

De vitiis renum & veſicæ ſequenti capite dicetur. Conſequens nunc eſt ut cauſas nonnullorum præcipuorum ſymptomatum explicemus, quæ morbos jecoris partiumque miniſtrantium conſequuntur: Ac primùm cachexia latè ſumpta & εὐεξίᾳ opponuntur, ac ut bonus habitus omnibus partibus ſanis communis eſt, ita malus habitus ab omnibus malis propagatur. Verùm cachexia propriè dicta eſt univerſi habitus corporis prava diſpoſitio ſeu inflatio & ſubtumiditas malusque color corporis procedens ex errore nutritionis vitio ſanguinis potiſſimùm. *Cachexia*

Nam cauſa primaria, eſt cacochymia ſive ſanguis vitioſus, qui ſub halitus ſpecie partibus perfectè agglutinari & aſſimilari nequit, qualis ſanguis in cachexia eſt frigidus crudus, pituitoſus aut aquoſus, non propriè bilioſus aut melancholicus ex quo icterus & cacotrophia potiùs, quàm cachexia oritur, licet ſæpè aliquid melancholici aut bilioſi ſucci affluat; ſecundaria cauſa eſt intemperies totius habitus corporis frigida humida contraria à *Cauſa cachexia.*

longo morbo, & propriè ex redundantia frigidi pituitoſi, aut aquoſi ſanguinis, quem partes ſolidæ elaborare & digerere nequeunt, ſed eas potius alterat & copia inflat. Sanguis autem crudus generatur, ob debilitatem caloris nativi, primùm jecoris, deinde ventriculi, aliorumque viſcerum, ac vitio quoque ciborum, ob debilitatem caloris ventriculi, & cibos frigidos difficilis concoctionis. Unde chylus crudus, ex chylo crudo ſanguis quoque crudus generatur. Nam ſecunda concoctio primam perfectè non emendat. Debilitatur calor nativus, primùm à frigida intemperie, deinde quia vehementer diſſipatur immodicis evacuationibus, longo morbo, &c. aut opprimitur conſueta aliqua evacuatione omiſſa, nimia repletione, tumore, obſtructione, &c. Quare cõſequitur cachexia febres longas & pituitoſas, obſtructiones, & ſcirrhos jecoris & lienis, morbũ gallicum malè curatum, vel diuturnos fluxus alvi, immodicos fluxus ſanguinis per uterũ, hæmorrhoidas, vulnera, &c. ſuppreſſionem menſtruorum urinæ, ac in ſumma omnes affectus, qui calorem nativum jecoris debilitant, ita ut pro ſanguine bono pituitoſus, ſeroſus, multis excrementis permixtus generetur. Affluunt excrementa interdum bilioſa melancholica corrupta ex impuritate viſcerum, præcipuè jecoris & lienis à ſcirrho, obſtructione, aut corruptione ſubſtantiæ viſceris aut humorum cujus perpetua affuſione ſanguis vitioſis excrementis redundat.

Morbi ex quibus oritur cachexia.

Sanguis vitioſus in habitu corporis, quia non digeritur, partes ſolidas ſua copia inflat, ſive in tumorem œdematoſum attollit, eaſque relaxat, emollit, colorem nativum corporis in eum mutat, qui cum virore albeſcit, palleſcit, aut liveſcit, interdum ſi affluat, bilis flaveſcit: in progreſſu membra invalida redduntur, cibi faſtidium oritur, reſpiratio

Signa cachexiæ.

ratio rara & debilis evadit, pedes veſperè intumeſcunt, & palpebræ à ſomno, urina & ſudores pauci ſunt ob aquoſam humiditatem retentam, &c.

Ut imbecillitas jecoris via ad cachexiam eſt, ita cachexia ad hydropem.

ὑδρωψ ὕδερος Latinis aqua intercus ſumitur aliquando pro ſymptomate excrementi præter naturam retenti in habitu corporis, ortum habentis ex ſanguificatione debilitata vel proſtrata, cujus vitio ſuccus, quo partes alendæ ſunt, in materiam nutritioni ineptam, ut ſanguinem pituitoſum, aut ſeroſum humorem, aut flatus degenerat, quæ partibus ſub halitus ſpecie agglutinari & aſſimilari nequit, ſed ob debilitatem expultricis detenta eas in tumorem attollit: ſæpè pro morbo ſumitur, & tum definitur tumor totius habitus corporis aut ventris, procedens à labefactata virtute ſanguifica ob debilitatem caloris nativi jecoris venoſique generis ex materia nutritioni inepta, quæ partibus affluens non agglutinatur, nec expellitur. *Hydrops.* *Definitio hydropis.*

Dico tumorem totius corporis aut ventris; quia in omni hydrope non intumeſcit totius corporis habitus, ſed in anaſarca tantum, in tympanitide ſolùm venter, ac etiam in aſcite; ubi verò in aſcite ad fœmora & pedes tumor interdum producitur, tùm ut ſtatuit Aetius hydrops componitur ex aſcite & ſarcitide ſive anaſarca, alii tamen ſub Aſcite propriè comprehendunt. Deindè dico, labefactata vi ſanguifica, &c. quia primaria cauſa hydropis ſicut cachexiæ, eſt ſanguis vitioſus nutritioni ineptus, ſcil. pituitoſus aquoſus aut flatulentus, genitus ex debilitate concoctricis jecoris, ut mox dicetur, quę ob alienam qualitatem & copiā partes nō agglutinant, nec digerūt, neque etiam à ſe expellunt. Oritur quidem hydrops ut vult Paulus, ac etiam, *Gal. 3. de Sympt. cauſa cap. 2.*

ex colliquatione corporis aut ſuccorum in ſeroſam ſaniem, ſed hæc ſpecies rariſſimè accidit, & notha hydrops videtur.

Species hydropis tres præcipuæ.

1. Anaſarca.

Species hydropis tres præcipuæ ſunt materia differentes, quarum una ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, σαρκίτης & λευκοφλεγματία vocatur, quæ propriè eſt tumor totius habitus corporis & ventris, ortus ob errorum facultatis nutrientis, à debilitate ſanguificationis ſive alteratricis jecoris, ex ſanguine pituitoſo, qui partibus non agglutinatur, nec aſſimilatur. In hoc malo pituita alba copioſa per corporis habitum diſſeminàtur, interdum intra carnem & cutem, aut circa carnem colligitur, ut inſtar ſpongiarum univerſa caro perhumida prorſus appareat.

2. Aſcites.

Altera ἀσκίτης vocatur, quòd totus venter ab aquoſo humore repletus utrem aqua plenum repræſentat, hæc propriè eſt tumor totius ventris aliquando ſcroti & fœmorum, pedumque ex ſeroſo humore defluente plerumque inter peritoneum & inteſtina, rarius intra peritoneum & externam abdominis cutem.

3. Tympanites.

Tertia τυμπανίτης dicitur, quòd ventre manibus percuſſo tympani percuſſi ſonum imitetur, aliquandò ſicca hydrops vocatur, hæc tumor ventris eſt à flatibus intra peritoneum & inteſtina collectio. Initio ſola inflatio eſſe videtur, deindè flatus inſpiſſatur & quaſi nubilus redditur, atque ita cum flatu, quaſi nebuloſus humor congregatur; aliquando ſeroſus humor affluit mixtaque affectio oritur.

Hydrops ex colliquatione.

Additur, ut diximus, hydrops ex colliquatione corporis & ſuccorum in venis, quando multa ſanies ſub cute colligitur. Nam in colliquatione id quod colligitur, interdum tenue eſt, & per ſudo-

res excernitur, aliquando craſſum, & ad ventrem relegatur, unde diarrhæa συντηκτική, ſæpè ſeroſa ſanies eſt, quæ à renibus, ſi ſani ſunt, attrahitur: ſi non attrahatur, oritur hydropis ſpecies, quæ à Paulo ſub anaſarca continetur.

Illarum trium cauſa primaria eſt, ut diximus, error ſanguificationis ob debilitatem caloris nativi jecoris. Debilitatur calor nativus à contrario frigore, frigidoq; morbo, deindè quando cum ſpiritu calor nativus diſſipatur, & diſſolvitur immodica ſanguinis evacuatione per hæmorrhoides, uterum, nares, vulnera, diuturno alvi profluvio, itẽ inflammatione jecoris, febri valida, ſubſtantiam virium exhauriente, longo morbo, &c. Tertiò ſi ſuffocetur aut opprimatur nimia humoris copia virtutem jecoris obruente, coacervata ex pleniore & inordinata victus ratione, ſuppreſſione conſuetæ alicujus evacuationis per uterum, alvum, urinas, ſudores, hæmorrhoides, &c. *Cauſa hydropis.*

Morbi hepatis, unde hydrops immediatè & præcipuè oritur, ſunt intemperies frigida, obſtructiones, ſcirrhus & abſceſſus, ulcera. Intemperies autem frigida interdum primaria, ſæpè ſecundaria eſt. *Morbi iecoris.*

Nam origo mali non ſemper incipit à jecore, ſed plerumque ab aliis partibus vehementer refrigeratis, quæ hæpar in eandem diſpoſitionem deducere valent: afficitur enim ſæpè jecur liene refrigerato, ſcirrho obſtructionibus affecto, aliquando ventriculo affecto, & inteſtinis, præcipuè tenuibus, in lienteria, cæliaca affectione, dyſenteria, &c. pulmonibus ex orthopnæa, phthiſi: renibus refrigeratis, & ita debilitatis, ut ſerum non ſufficienter attrahant, ſimiliter ſepto tranſverſo, utero ex ſcirrho, immodico fluxu, aut ſuppreſſione menſtruorum, &c. In his omnibus ex ſola jecoris refrigera-

tione incipere ſolet hydrops; pòſt plerumque obſtruitur, tumorem præter naturam contrahit. Accipit etiam hydrops ex acervata frigida potione ſudant corpora, & ab omnibus morbis, à quibus cachexia. Debilitato caloris nativo jecoris venoſique generis ſanguis pituitoſus, ſeroſus aut flatulentus gignitur.

Anaſarcæ cauſa.

Particulatim in Anaſarca jecur per ſe initiò minus afficitur, ipſumque malum plerumque originem ſumit ex copia humoris pituitoſi in venis, quam ob ſuam debilitatem, aut materię vitioſæ copiam emendare nequeunt: unde partes, quia id, quod attrahunt, non agglutinant, nec evacuant, totius corporis habitus in tumorem mollem, laxum aſſurgit, corpuſque colore pallido aut ſubalbido emortui inſtar apparet.

Aſcitis cauſa.

In Aſcite plerumque malum incipit à jecore & venoſo genere ex debilitate non tantùm concoctricis, ſed etiam virtutis expultricis, quæ ſeroſum humorem à ſanguine non ſecernit ob debilitatem caloris nativi, aliquando ex imbecillitate vaſorum emulgentium, & renum, undè ſanguis ſeorſus, impurus redditur, & ad membra alenda inidoneus; repletis ſeroſo ſanguine primis venis, aliquid inſtar roris ſenſim in peritoneum defluit, aliquando per cœcas vias ipſæ venæ ſeroſum humorem in capacitatem ventris transfundunt, unde totum abdomen paulatim intumeſcit, ſæpè ſcrotum, pedes, omneſque inferiores partes. Ex ſeroſo humore circa jecur & intra peritoneum, interdum hydatides ſive veſiculæ, aqua plenæ oriuntur, ex quibus aſcites, quæ per fluctuationes quaſdem inæquales deprehenduntur, & certo loco quaſi circum ſcriptæ ſunt. Fernelius ſeroſum humorem defluere in capacitatem abdominis arbitratur, ſolutâ continuitate jecoris aut vaſorum. Verum tùm una cum ſeroſo humore

aliquid ſanguinis unà influeret, quod fieri non ſolet. Colligitur ſeroſus humor potiſſimùm inter peritoneum & inteſtina: aliquando inter peritoneum & externam abdominis tunicam; deinde ad inferiora decumbit: interdum in pectus portio aliqua erumpit.

Cauſa Tympanitidis.

In tympanitide à ventre & inteſtinis magis incipit malum, & deſinit in jecore: undè *Galen.* 3. *de ſympt. cauſ.* & 11. *Aphor. ſect.* 5. videtur tympanitidis cauſam ventriculo aſſcribere. Nam conſequitur plerumque inflationem, aut tormina ventris, quæ nec naturâ, nec medicamentis ſolvuntur: flatus verò debilitatem ventriculi & inteſtinorum, ut ſupra demonſtratum eſt.

Colliguntur autem flatus inter peritoneum & inteſtina, totumque abdomen diſtendunt ſine gravitate: aliquandò cum flatibus aliquid ſeroſi humoris intra capacitatem abdominis coacervatur, mixtaque affectio oritur.

Signa.

Signa communia hydropis ſunt tumor ventris, vitiatus color, ciborum faſtidium, potionis appetitus, maximè in aſcite ob ſalſum ſeroſum humorem putrefactum, ex quo febris lenta, quæ hydropem ſæpè conſequitur. In anaſarca tota corporis moles intumeſcit, ut diximus, pulſus magis undoſi ſunt; in cæteris ventre intumeſcente, ſuperiores partes magis extenuantur: In aſcite tumor ventris variato corporis ſitu mutatur; in tympanitide non &c.

De Ictero eiuſq; cauſis & differentiis.

Icterus Latinis Arquatus & morbus Regius, ſymptoma eſt facultatis excretricis, ac etiam qualitatis corporis mutatæ, & duplex conſtituitur à medicis: unus propriè dictus ſymptoma excretricis bilioſi humoris: alter impropriè dictus, & cum adjectione Icterus niger, ſymptoma excretricis

melancholici humoris. Icterus propriè dictus, eſt fœdus corporis color, citrinus, pallidus, &c. productus ex effuſione biliosi humoris per ſumma cutis, ex debilitate interdum attractricis, plerumque expultricis non ſegregantis, aut non propellentis bilem per debitas vias, aut transſmutatione alimenti in bilem.

Cauſa Icteri.

Cauſa immediata coloris vitrei eſt humor biliosus per ſummas cutis partes diffuſus, qui plerumque citrinus, aut pallidus eſt, rariſſimè porraceus, &c. Diffunditur autem in cutem præcipuè quando à ſanguine non ſegregatur, aut propellitur propter nimiam biliosi humoris copiam, aut quia vis expultrix jecoris infirma eſt, aut attractrix veſiculæ fellis à jecore, & expultrix ad duodenum inteſtinum debilitatur aut depravatur, id eſt, non naturali modo, aut per alienas vias expellit irritata facultate.

Ac primùm oritur Icterus, ubi major bilis copia generatur, quàm cyſtis fellis attrahere & ſuſcipere queat, 1. ob calidam intemperiem jecoris & alimenta calida, quæ in bilioſos humores facilè convertuntur, aut ob ferventem jecoris inflammationem, cujus vi ſanguis in bilem mutatus per venas in totum corpus diſtribuitur. Deindè fit etiam interdum Icterus ex calida ſolidarum partium intemperie, dum id quod ratione alimenti iis offertur, in bilem tranſmutant. Tertiò ex morſu venenatæ beſtiæ, ut viperæ, aut veneno aſſumpto, ſanguinem alterante & ſubſtantiam corporis tranſmutante in colorem porraceum, citrinum, &c. IV. oritur Icterus, quando jecur bilem à ſanguine non ſegregat, & ſeparat; aut ad cyſtin fellis non expellit, ob intemperiem ſubſtantiæ vim ſecretricem & expultricem debilitantem, aut ob anguſtiam meatuum & ductuum ex jecoris ſubſtantia in veſiculam fellis,

quæ

quæ vel obſtructio eſt à craſſis humoribus infarctis, vel compreſſio à ſcirrho aliovè tumore jecoris V. fit etiam arquatus ex debilitate virtutis veſiculæ fellis bilem à jecore non attrahentis, aut à ſe ad duodenum expellentis, ob intemperiem ſubſtantiæ ejuſdem, deinde ob anguſtiam ductus, ſeu meatus ad duodenum, quæ plerumq; obſtructio eſt à craſſo humore, calculo, &c. aut compreſſio à tumore partium incumbentium, ut ſupra dictum eſt. Tandem gignitur repentè Icterus bile ab interioribus partibus in cutem effuſa, facultate expultrice concitata vel à natura, ut in criſibus febrium bilioſarum potiſſimum: vel ſymptomaticè veſicula fellis ad expellendum concitata à copia, magnaq; acrimonia bilis, dum eam in jecur & venas eructat, ut ſuprà de affectibus veſiculæ fellis dictum eſt.

Icterus niger.

Deinde Icterus niger eſt ſublividus, aut niger totius corporis color procedens eb effuſione melancholici humoris in ſummam cutem. Humor iſte melancholicus eſt, qui à liene naturaliter attrahitur & expurgatur, ejuſque tenuior portio, interdum etiam melancholia aduſta. Diffunditur autem in cutem, ut flava bilis, quando facultas jecoris à ſanguine ſegregare, & per venas ad lienem eum expellere nequit. Deindè quia ipſa facultas attractrix & expultrix lienis debilis eſt, ob intemperiem, aut impedita, propter obſtructionem, ſcirrhum, aliumvè tumorem, aut viæ & venæ obſtructæ ſunt, per quas à jecore attrahitur, aut à liene propellitur; aliquando quia melancholicus humor in habitum corporis, irritatâ naturâ, copiâ aut quantitate humoris propellitur.

Cauſa.

Signa cauſarum.

Signa communia icterorum, coloris corporis mutatio, album oculorum, malæq; pallorem, aut livorem oſtendunt, venæ ſub lingua replentur, difficultas motus & pigritia, ac pruritus corporis comitatur,

patur, cibos dulces magis, quam acidos & amaros averſantur, multis imaginationibus moventur. Particulatim in Ictero flavo, urinæ flavæ, rubræ turbatæ ſunt, quibus autem ratione bonæ criſis in febribus oritur, iis feces & urinæ naturali modo ſe habere videntur, ac eo adveniente ceſſat febris, quibus verò cum febre & bilioſis dejectionibus alvi, invadit, ſi in dextro hypochondrio ſit gravitas & dolor, cauſa Icteri erit jecoris inflammatio, ſine gravitate, calida jecoris intemperies, copia bilis, &c. quandò paulatim oritur, feceſque naturali modo ſe habent, intemperies calida ſolidarum partium, quibus citra febrim alba excrementa dejiciuntur, ſi nulla adeſt gravitas, aut tenſio dextri hypochondrii, exiſtimandum vires ſecretrices jecoris infirmas eſſe, aut attractricis & expultricis cyſtis fellis ab intemperie: ſin cum ſenſu gravitatis & tenſionis, anguſtiam aliquam veſicæ fellis, & meatuum eſſe, &c. In Ictero nigro, ut in citrino dignoſcitur cauſa ex excrementis, febre, gravitate ſiniſtri hypochondrii, &c. urina magis nigra, aut ſublivida eſt, &c. ſi humor ſit aduſtus gravius afficiuntur, mordacitas circa ventrem oritur, difficultas reſpirationis, cibos averſantur triſtitia multiſque imaginationibus infeſtantur, feces colorem chalcanthi referunt, &c.

Scorbutus

Ictero nigro affinis eſt affectio locis nonnullis, & nautis imprimis familiaris, quam Plinius Scelerytben & ſtomacacen vocavit, recentiores ſcorbutum, aliqui gingipedium à gingivis & pedibus corrupto ſanguine infectis, & ad magnos lienes Hipp. referunt, eorumque ſymptoma videtur.

Deſcriptio Scorbuti.

Nam propriè videtur ſcorbutus prava quædam nutritio, aut vitioſus corporis habitus, ſæpè cum crurum debilitate & maculis, gingivis tumidis & ſanguinolentis, nautis populiſque nonnullis maritimis

timis familiaris, provenieus a melancholicis corruptis humoribus ex vitioſis alimentis in jecore genitis, qui à liene affecto non attrahuntur & expurgantur, ſed in corpus diſtribuuntur. Afficitur autem lien in hoc modo plerumque obſtructione aut tumore aliquo: Lien obſtructus aut ex craſſis humoribus intumeſcens à jecore fœculentum excrementum attrahere nequit, quare cum ſanguine per venas diſtributus, corporis habitum labefactat, tabida quadam corruptione inquinat, &c. Nam ex hoc corrupto humore crura cum dolore debilitantur, ut vix ægri interdum conſiſtere queant, multiſq; maculis rubris purpureis nigris variegatis inficiuntur, aliquando etiam brachia, aliæque partes; gingivarum tumor & corroſio, dentium laxitas, oris graveolentia, difficultas reſpirationis, aliquando febris lenta, tabida, &c. conſequitur. Humor iſte vitioſus pravam qualitatem magna ex parte contrahit ex prava qualitate alimentorum, quam jecur aut ventriculus non corrigit, ſed viſcera potius inquinat, cujus generis ſunt primùm, aquæ corruptæ ſtagnantes paluſtres crudæ, defectus aquarum dulcium, deinde piſces, & carnes ſalſæ fumo induratæ, rancidæ, craſſi ſucci, legumina, panis ſubmucidus, aut ex mucidis & corruptis frugibus, &c. His additur aëris conſtitutio calida humida, regio paluſtris, vigilia, curæ, &c. *Symptoma.*

Atrophia. Atrophia, cui opponitur plethoricus corporis habitus, ſumitur interdum pro ipſo defectu nutritionis, ſæpe pro macie aut attenuatione corporis. Macies autem corporis tribus modis oritur, 1. Ob defectum alimenti in venis, ex inedia, immodicis evacuationibus, longo morbo, &c. 2. Ob conſumptionem ſubſtantiæ corporis, vel ſubitò à calore colliquante, ut in febribus ardentibus & malignis, vel lentè à ſiccitate humidum nativum depaſcente,

quæ

quæ affectio maraſmus dicitur. Tertiò à debilitata aut deperdita nutritione, quandò partes alimento non fruuntur, hoc modo atrophia propriè dicta oritur, à cæteris non niſi impropriè. Itaque vera Atrophia eſt macies aut attenuatio corporis, orta à facultate nutriente labefactata non valente frui debito alimento. Attenuatur autem ſæpè totum corpus, interdum pars una, ut manus, pes, &c. unde Atrophia alia totius corporis, alia partis. Cauſa immediata eſt, quod partes debito alimento non fruantur, vitio proprio facultatis nutrientis, ob gravem intemperiem, calorem nativum debilitantem aut extinguentem, vel vitio alimenti ſive ſanguinis, quia per venas non diſtribuitur, propter intemperiem aut anguſtiam vaſorum, aut ad nutritionem aptus non eſt. Atrophia autem, quæ unam partem obſidet, cauſa eſt ipſius partis peculiare vitium, nimirum intemperie calorem nativum debilitans, vel ſanguinis vel ſpirituum defectus, ex interceptione, obſtructione, compreſſione venarum, arteriarum, ac etiam nervorum, ut in paralyſi, nam partes reſolute attenuantur, &c.

Atrophia quid & quotuplex?

Cauſa.

Atrophiæ totius corporis cauſæ.

Atrophiæ verò totius corporis, cauſa prima videtur affectus alicujus præcipui viſceris, (ut cordis, jecoris, cerebri, ventriculi) calorem nativum cum ſpiritibus debilitans, obtundens, & extinguens. Facultas autem nutriens in toto corpore, & quæ ei ſubminiſtrant, læduntur plerumque ab intemperie potiſſ. frigida, ſicca, aliquando à morbo inſtrumentali, ut anguſtia vaſorum. Nam ob validam intemperiem, calorem nativum debilitantem, vis alteratrix partium alimentum attractum non agglutinat, nec in ſubſtantiam corporis convertit, interdum attractrix debitam ſanguinis copiam non attrahit; vel retentrix tamdiù non retinet, donec agglutinetur, aliquando ſimul expultrix irritata copia, aut aliena

liena qualitate materiæ, vehementiùs inſurgens utilia cum inutilibus expellit, ut in hepatico fluxu Ratione ſanguinis Atrophia naſcitur, ſi ἀνάδοσις ſive diſtributio alimenti per corpus impediatur ex validis venarum meſeraicarum, & jecoris obſtructionibus, &c. qualis hypochondriacis ſupervenire ſolent. Deinde ob pravam qualitatem alimenti, ut partes eo non fruantur, veluti ſi ſanguis in venis, licet copioſus ſubſtantiæ bonitate & fibris careat, & bilioſus aduſtus corruptusq́ue ſit, & proinde partibus perfectè apponi & aſſimilari nequit. Oritur quidem Atrophia vi alteratrice infirma, ſed non ſemper, nec uno eodemque modo. Nam ubi attractrix ſuo munere fungitur, & plus ſucci attrahit, quam vis alteratrix conficere queat, excrementa copioſa gignit: ac interdum cacotrophiam cum Atrophia, plerumque cachexiam, pro ratione excrementi redundantis inducit: ac etiam hydropem maxime ſi excretrix facultas imbecillior ſit. Nam excretrice infirma caro ſemper humidior magiſq; excrementoſa redditur.

Cacotrophiæ cauſa & differentia.

Cacotrophia, ſeu depravata nutritio proprie eſt alimenti converſio in alienam ſubſtantiā à qualitate; ſive naturali proprietate humani corporis, proveniens vitio facultatis alteratricis, aut ipſius alimenti. Vitio autem facultatis alteratricis viſcerum partiumq́ue corporis ex intemperie cum ſubſtantiæ corruptione in lepra, elephantiaſi & ſimilibus facit, ut, cibi boni in pravum ſuccum & ſubſtantiam convertantur.

Verùm præcipuæ cauſa pravæ nutritionis eſt vitium alimenti. Vocabula autem alimenti intelligo hic non verè alimentum, quod partibus apponitur & agglutinatur, ſed primum quaſi alimentum ſcilicet ſanguinem, deinde futurum alimentum, cibum qui ab ore in ventriculum recipitur, Nā ſanguis

vita-

CAP. XII.

vitiatus pro ſua natura varias corruptelas corporiſque affectiones excitat. Deinde immutat quidem corpus noſtrum cibum & alimentum in ſuam naturam; verùm ipſi cibi quandoque ob qualitatem alienam, quæ à natura vinci nequit, magnam vim habent ad carnem immutandam, ſæpequè, ut in brutis videmus, mutatione locorum & pabuli, corporis imitatur colorem, aliaque accipentia ipſius alimenti, unde cibi alii pituitoſi, alii bilioſi, alii melancholici dicuntur, quia in talem ſanguinem facilè permutantur, qui pro ſua natura carnem immutant.

Nam ſanguis pituitoſus carnem in album colorem tansmutat, ad ſimilitudinem carnis teſtaceorum, ſi levis error ſit alteratricis, & humor cutem tantùm occupaverit, excitantur in ejus ſuperficie maculæ albæ non continuæ ad ſquammarum ſimilitudinem, quæ ἀλφοὶ vocantur & λεύκην præcedunt: Sin error magnus ſit in toto corpore & pituita craſſa lenta cutem & ſubjectam carnem occupaverit, oritur λεύκη: in qua pili eodem colore tinguntur, caro ita transmutatur, ut acu puncta non ſentiat, nec ſanguinem perfectum emittat, ſed aut aquoſum, aut loco ſanguinis lacteam humiditatem, & tunc inſanabilis eſt, & à nonnullis lepra alba vocatur.

ἀλφοί.

λεύκη.

Lepra alba.

Sanguis melancholicus corpus in nigrum colorem transformat; ſi levis error ſit alteratricis, in cute tantùm maculas nigras excitat, quæ Græcis μέλας à nonnullis alphi nigri appellantur. Si magnus ſit & humor aduſtus, acris evadat, cutemque erodat, ſcabies ſimplex, ſi altiùs depaſcat ψωρ-ἀγρία & lepra à Græcis nominatur: ſin major multò ſit alteratricis error & humor aduſtus maligna qualitate affectus, in toto, elephantiaſis; in parte,

μέλας.

cancer oritur. Bilioſus humor in cutem effuſus ἐξανθήματα maculasque rubeas, purpureas efficit, &c. Humor acris, ſeroſus, tenuis, paucus pruritum, cum craſſis permixtus λειχῆνα ſeu impetiginem propriè dictam, verùm ſub impetigine communiter dicta comprehendunt nonnulli pruritum, ſcabiem, & lepram, quæ inter ſe magnitudine, forma, & cauſis diſtinguntur. Nam ut alphi viæ ſunt ad leucen; ita pruritus, ad impetiginem; impetigo, ad ſcabiem; ſcabies, ad lepram; lepra interdum, ad elephantiaſin. CAP. XII.

Pruritus

Eſt autem pruritus propriè triſtis ſenſatio deſiderium ſcalpendi excitans, ſine cutis aſperitate & exulceratione, ex tenui, ſalſo, acri, pauco, immoto excremento ſub cute collecto. Deinde lichen ſeu impetigo eſt aſperitas cum levi pruritu, ex tenuibus ſalſis acribus ſuccis cum craſſis permixtis, impetigo ubi faciem & mentum occupat fœdatque, mentagra dicitur.

Impetigo.

Scabies.

Tertiò ſcabies eſt, major cutis aſperitas cum pruritu, in qua corpus colliquatur & conſumitur originem trahens ab acri humore melancholico; aliquando à ſanguine bilioſo ſalſo craſſo, corrupto, cutem variè depaſcente, ut furfuracea remittat. IV. Lepra eſt magna cutis aſperitas, cum gravi pruritu ex multo craſſo acri melancholico humore cutem orbiculatim altiùs depaſcente; ſæpè exulcerante & in ſquammas reſolvente.

Lepra.

Hujus duas ſpecies recenſet Celſus, quarum une ſicca eſt, cum majori pruritu, altera humida eſt cum puſtulis multaque ſanie: quidam quatuor ponunt ſola magnitudine differentes, quarum peſſima eſt craſſa, dura, ſubalbida recenti cicatrici ſimilis altè depaſens, &c.

Ab his omnibus ſpecie & magnitudine differt Elephantiaſis; quæ morbus eſt magnus contagioſus

Elephantiaſis.

gioſus ab atra bile maligna qualitate inquinata, totius corporis ſubſtantiam immutante; ſeu eſt tumor totius corporis cancroſus, valdè contagioſus, genitus ex atra bile venenata qualitate prædita à jecore & liene in totum corporis habitum effuſa.

Cauſa. Venenatam & contagioſam illam qualitatem contrahunt partes & humores, interdum ab utero malo hæreditario ex ſemine parentum eodem morbo laborantium, aut ut arbitratur Avicenna ex materno ſanguine vitiato, ſi concipiantur fluentibus aut inſtantibus menſibus Deinde contagione ex concubitu, contactu aut converſatione cum elephantiacis, &c. Tertiò proprio vitio ex ſuppreſſione conſuetæ evacuationes per hæmorrhoides, uterum, &c. varicibus cohibitis, interdum ex lue gallica, uſu alimentorum craſſi ſucci ac etiam exiccantium, dum obſtructo liene humores in atram bilem aduruntur, & per aduſtionem venenatam qualitatem aſciſcunt, ac primùm viſcera inquinant, deinde corporis habitum.

Nam cum totum affici nequeat, niſi viſcus aliquod, initium mali hujus à viſcere aliquo erit, præcipuè à labe contracta in jecore aut liene, ubi ſuccus melancholicus naturaliter generatur, aut elaboratur, & expurgatur. Deinde quia ſenſim humidum radicale invadit, & occupat à corde quoque erit, cæteriſque partibus. Quare viſcera hac labe inquinata ſimilis qualitatis ſuccos gignunt.

Atra bilis, ex qua Elephantiaſis, duplex propriè eſt, quare Elephantiaſis quoque duplex a Paulo ſtatuitur, una minus maligna ſubrubicunda ex humore melancholico aduſto, altera magis maligna ex bile flava aduſta, in qua corpus pravis ulceribus fœdatur, extremæ parte decidunt, ut cutis digitorum, naſi. &c. membra ad oſſa uſque eroduntur. Additur tertia ſpecies ſubalbida ex aduſtione mela-

Differentiæ Elephant.

melancholici humoris cum pituita ſalſa craſſa commixti.

An Elephantiaſis ſit lepra illa Arabum, quæ tantum deſcribitur tumor pedum cum varicibus, dubitatur. Nam hæc in totum corpus ſpargitur, & quia cutis hiſpida, craſſa, dura & decolor redditur, facies informis cum tuberculis, vt elephas, elephantiaſis vocatur; ob rugarum frontis ſimilitudinem cum leonibus, Leontiaſis: ob libidinem & faciem ſatyris ſimilem, quos Poetæ fingunt naſo ſimo, labris craſſis, auriculis extenuatis, oſſibus juxta aures prominentibus, ſatyriaſis. Initio cutis decoloratior eſt; hinc durior, aſperior in facie, manibus, pedibusque potiſſimum, torpet ſenſus, extrema frigent, maxime pedes, capilli defluunt, tenuesque regenerantur, fœtet corpus muſculi pollicis conſumuntur adeſt cutis ſpiſſitudo inſtar implumis anſeris, extuberationes rotundæ duræ ſub lingua, circa aures & palpebras, ſanguis tromboſus, niger, livens, alvi adſtrictio reſpiratio difficilis, vox rauca, ructus continui, vehemens ad coitum alacritas, &c.

Signa Elephant.

Nomina ex effectibus indita.

Elephantiaſi cognatus eſt morbus contagioſus veteribus aut ignotus, aut non ſatis accurate deſcriptus, qui lues Venerea appellatur, quod in coitu cõtagium plerumque communicetur, & quia in Gallorum exercitu Neapoli, Anno 1495. primum ſevire cœpit, ab Italis morbus Gallicus vocatur; à Gallis, Neapolitanus, interdum Hiſpanicus, quod ex Hiſpanis ex America, ubi Endemius eſt, credatur in Europam primum delatus; ſunt tamen nonnulli, qui arbitrantur Gallos hac lue omnium primos correptos fuiſſe ex potione vini ab Hiſpanis infecti, admixtione ſanguinis Elephantiacorum.

Lues Venerea.

Eſt autem lues venerea morbus contagioſus defluvio capillorum, maculis, tuberculis, ulceribus, & dolore ſæviens, genitus ex putrido lento excremento

Definitio Luis.

mento qualitate virulenta maligna & venenata prędito, aliunde ſuſcepto, plerumque ex impuro concubitu. Cauſa prima labis hujus eſt putridum excrementum tota ſubſtantia nobis infenſum qualitate virulenta maligna & venenata præditum, quod non modo ſpiritus & humores inquinat, ſed etiam partes ſolidas invadit & corrumpit, ac primum partes, quibus inſidet, contaminat, deinde ſenſim continuatione quadam etiam per arterias & venas in totum corpus ſpargitur. Materia autem hujus labis ſecundum ſpeciem eſſe poterit quivis humor, aut excrementum lentum facile adhærens, ſed putridum & in qualitatem noſtræ naturæ inimicam corruptum.

Cauſa Luis.

Subiectum.

Subjectum luis eſt totum corpus omneſque partes, omnes enim tandem afficiuntur: ſubiectum ubi fomes mali tanquam in domicilio reſidet, pars unica non videtur: attamen cum hoc malum ab uſu veneris frequentius oriatur, & ex ſanguine vitiato ulcera, tubercula, maculæ, &c oriantur; credibile eſt ex omnibus viſceribus jecur primum inquinari, & ex jecore affecto crudum aut corruptum vitioſum ſanguinem in corpus ſpargi. Sæpius alias partes venenata qualitas petit, præcipue caput & artus, quia caput membrum pituitoſum eſt, & in coitu maxime afficitur. Contrahitur iſta pernitioſa labes non ex proprio corporis affectu, ſed aliunde per infectionem contagionem aut excrementi putridi & venenati communicationem, cujus merito unius affectus alteri communicatur. Contrahitur labes interdum in utero, ſæpius poſt ortum: In utero vel in conceptione ex ſemine parentum infectorum & imprimis eorum, qui gonorrhæa gallica laborant, ex qua lues maligna; vel in utero poſt conceptum, quando nutritur fœtus ſanguine materno infecto. Extra uterum contagione oritur plerumque

ex

ex impuro concubitu, aut viri cum muliere infecta aut mulieris non infectæ cum viro infecto. Nam in concubitu dum partes incaleſcunt, porique & meatus aperiuntur, excrementum virulentum facilius in corpus ſpargitur. Communicatur etiam iis, qui cum infectis dormiunt per ſudores; aliquibus per lintea ſudore & ſanie inquinata, pueris ſi ex nutrice infecta ſugant, & nutrici non infectæ à puero infecto: aliquando per oſculum effuſius, ſi ſalivam inquinatæ ab ore exceperit. Nam hujus veneni vis hebetior eſt, & ægri ſolo halitu ut elephantiaci, non inficiunt: deinde virulenta labes, vt diximus, craſſiori vehiculo indiget, & partes niſi nudatas, aut valde laxas, raraſque non pervadit.

Quatuor gradus aut ſpecies luis.

Initio virus, ſpiritus, & ichores invadere ſolet, deinde humores, hinc carnoſas partes, tandem ſolidas: Quare quatuor gradus, & ſpecies luis ſunt, una leviſſima eſt ex veneno conſiſtente in ſpiritibus aut ichoribus, quando pili capitis & barbæ defluunt tantum: Altera in ſanguine tenuiori virus habet, qua cutis fere tota multis maculis non extuberantibus conſpergitur, nunc parvis lentiginis inſtar, nunc latioribus & vtriuſq; flavis rubris, &c. Tertia multo deterior eſt ubi virtute jecoris debilitata, ſanguis vitioſus praviq; humores generantur, & in corpus diſtribuuntur, ex quibus puſtulæ rubræ flavæ & ſiccæ, circa frontem, tempora, in capite, pone aures, per totum corpus erumpunt, tubercula ulceraque oriuntur, tenellæ partes præcipue ad nares, & fauces exulcerantur, &c. Quarta omnium peſſima in qua virulenta corruptio non ſolum carnes, ſed etiam ſpermaticas partes invadit, membranas, nervos, tendines corrodit, ingenteſque dolores excitat, oſſa divellit, exedit, carie conſumit gummoſitates tophoſque parit, &c.

Symptomata luis.

Ex his ſignis dignoſcitur etiam lues gallica. Præter hæc ſymptomata comitantur morbum hunc

dolores intenſi, fixi noctu & interluniis, ingraveſcentes in capite, & in mediis articulorum partibus, ex materia collecta intra perioſtium, ardor urinæ, & ſi malum ſit ex coitu, ſtatim initio gonorrhæa, bubo in inguine, vlcus penis. In progreſſu ulcera & puſtulæ per totum corpus extuberantes, coloris naturalis mutatio in lividum, &c. Hic morbus omnes non æque affligit, & initio cum oriretur gravior multo fuit, quare nonnulli eum indies inclinari & conſeneſcere arbitrantur.

CAPUT XIII.

DE CAVSIS SYMPTOMATVM, quæ circa urinæ ſegregationem contingunt, ſeu de morbis & ſymptomatibus Renum & veſicæ.

Munus renũ & veſicæ.

A Natura duo renes conſtituti ſunt, ad latera venæ cavæ, & arteriæ magnæ, quorum munus eſt, vt ſanguis ad alendum corpus aptior reddatur, per venas & arterias emulgentes ſe oſum excrementum allicere, percolare, & à ſanguinis maſſ ſegregare, & per ureteres in veſicam tranſfundere: veſicæ vero eſt, ſeroſas humiditates paulatim collectas ad commodum tempus excretioni continere, aut ubi copia & acrimonia irritant, locus tempuſque oportunum ſit, in maribus per colem, in fœminis per uteri cervicem foras detrudere. Quare urinæ retentio & excretio, ſive mictus, proprium veſicæ munus eſt, & in ſeri ſegregatione ac excretione, concurrunt actiones, & naturales & voluntariæ: Nam ſeri attractio à renibus, & defluxus per ureteres in veſicam, ac

ipſius

ipſius veſicæ à ſero influente dil tatio; Deinde dum copia aut acrimonia ad expellendum irr tater conſtr ctio, functiones naturales ſunt Quia vero ad libitum urina n ſiſtere & excernere poſſumus, actio voluntaria erit muſculo ex a bit io os veſicæ aperiente & c audente concurrentibus muſculis abdominis.

Symptomata Renum & veſica.

Singulæ harum functionum, ut aliæ omnes t i-pliciter læduntur, & ſub mictus læſione continentur. Mictus autem ut naturalis functio, ſymptomata ſunt 1. abolita urinæ excretio, quæ accidit veſica vel vacua exiſtente, & tum abolita eſt attractio ſeri, & defluxio per ureteres oriturque Iſchuria notha: vel plena, & tunc depe d ta eſt functio excretrix veſicæ quæ Iſchuria vera dicitur. 2. diminuta urinæ excretio ſive mictus ratione aſſumptorum paucus raruſque accidit debilitatis functionibus renum aut veſicæ. 3. depravata excretio urinæ multiplex eſt: una ratione quantitatis, immodica urinæ excretio, quæ diabetes dicitur, Symptoma renum, conſequens immodicam ſeri attractionem, & abolitam retentionem in renibus: altera ratione qualitatis non naturalis eorum, quæ excernuntur, ut mictus cruentus, purulentus, pilaris, &c. Tertio ratione modi non naturalis, qui vel eſt, quando guttatim exit, vnde ſtranguria: aut cum dolore ardore, multo conatu, ut in dyſuria: Additur his unum ſymptoma, quatenus mictus eſt opus animale ratione muſculi claudentis orificium veſicæ, nimirum involuntarius exitus urinæ.

Cauſa ſymp. Morbi renum. Intemperies.

Cauſæ præcipuæ horum ſymptomatum, ſunt morbi renum, ureterum, & veſicæ. Morbi autem renum, ſunt primum intemperies omnis generis genitæ à cauſis ejuſdem generis internis aut externis temperiem naturalem alterantibus, præcipue calida intemperies, ex qua ſenſus ardoris in lumbis,

ſitis, urinæ copioſæ, diabetes, &c. Deinde frigida, quæ vim attractricem ſeri debilitat, &c Intemperies, ſi cum humore ſubſtantiæ renum impacto fuerit, tumorem præter naturam excitat. Tumores quibus renes potiſſimum infeſtantur, ſunt inflammationes & ſcirrhi.

Tumores.

Inflammatio renum.

Inflammatio autem eſt tumor præter naturam calidus ex ſanguine ſubſtantiæ renis impacto; ſanguis ille vel bilioſus, pituitoſus, aut melancholicus eſſe poterit, ſed plerumque tenuis, quod ſubſtantia renum denſa & compacta ſit, qua e inflammatio eſt phlegmone exquiſita, vel notha, ſæpius eryſipelatis magis, quam œdematis aut ſcirrhi particeps. Cauſa eſt fluxus ſanguinis in vacua renum ſpatia, eos diſtendens: influit à Venis emulgentibus præcipue ob calorem & dolorem renum attrahentem, pharmacorum calidorum potionem, contuſionem à calculo, ab ictu, plaga, continua & vehementi equitatione, &c. ubi renes debiles ſunt. Conſequitur inflammationem febris continua, quæ in bilioſa inflammatione major eſt, cum vehementi ſiti, ardore, &c. in pituitoſa minor dolor circa primam lumborum vertebram, ſi ſubſtantia renis tantum inflammetur, gravans, ſi ſimul tunica renis, acutus & tenſivus: Dolor vero ſupra ad jecur vel lienem, infra ad veſicam, lumbos & coxendicem extenditur, & coxa quoque dolore, crus vero ſtupore afficitur, extrema frigent, maxime pedes, laborioſe & aſſidue mingunt initio aquoſa alba, in quibus nil ſubſidet: aucta inflammatione ſymptomata vehementiora redduntur, ventriculus, jecur, inteſtina, cerebrum in conſenſum contrahuntur, unde ructus, vomitus, primum pituitæ, deinde bilis, cardialgia, deliquia animi, alvi ſuppreſſio, ventris inflatio, deliria, &c. poſt primos dies ſi urina in colore ſubſtantia & hypoſtaſi in melius mutetur, aut ſignum eſt

Symptomata inflammat.

eſt inflammationem ad reſolutionem vergere, ſi nõ mutetur, & vires validæ ſint in ſcirrhum aut abſceſſum tendere, ſi infirmæ ad mortem.

Abſceſſus autem dum fit, febres doloresq; augentur, quæ facta ſuppuratione ſe remittunt, manet tamen gravitas ponduſq; ſentitur ubi ſupra ſanum latus inclinant: ubi pus jam eruptururum eſt, rigores & acceſſiones inæquales fiunt, hinc pus copioſum erumpit plerumq; cum urina; interdum per alvum, ſi eruptio ſit verſus emulgentia vaſa, & renes obſtructi ſint: aliquando rupta tunica renum in ilia & lumborum ſpatia defluit. Poſt abſceſſus ruptionem relinquitur ulcus inſanabile: ſin inflammatio in ſcirrhum convertatur, ardor febrilis & dolor mitigatur, ſed manet gravitas. *Abſceſſus renum.*

Scirrhus ſive tumor renum durus, indolens, oritur ut ſcirrhus jecoris. vel ſponte & per ſe ex craſſis lentis ſuccis, impactis, & condenſatis in ſubſtantia renum, genitis ex alimentis craſſi. viſcidi ſucci, vel ex inflammatione oritur, tenuioribus partibus à calore exiccatis, aut expreſſis. Signa ejus ſunt gravitas lumborum citra dolorem, ardorem & febrem, niſi inflãmationis reliquiæ aliquæ ſuperſint, ſtupor coxæ partis affectæ cum imbecillitate cruris, urina pauca redditur, aliquando ſupprimitur, corpus inflatur, ut in cachexia, unde hydrops &c. *Scirrhus renum.* *Signa.*

Ulcus ſive exulceratio renum oritur, vel propter abſceſſum diſruptum, ut jam dictum eſt, vel ob ruptionem vaſis à plenitudine, & contuſione ex ictu, plaga, vehemẽti equitatione &c. vel propter eroſionem, ab acri mordaci humore, ut bilioſo, ſalſo, corrupto per renes delato: ut plurimum ab aſpero calculo ibidem genito exedente & conterente. Symptoma ulceris eſt puris mictus. Pus autem cum urina augetur, non ſolum ex ulcere renum, ſed etiam veſicæ ureterum ac etiam *Ulcus renis.* *Symptomata ulceris.*

ex abſceſſu in jecore, pulmonibus, &c. Verum in ulcere renum urina purulenta cruenta, aliquando fœtida redditur, cum fibris & carunculis rubris ex ſubſtantia renum ſeparatis, dolor in regione renum percipitur; præceſſit vel abſceſſus renum, vel ruptio quæ ex cauſis præcedentibus dignoſcitur & mictu copioſi ſanguinis; vel eroſio, & tum evidens eroſionis dolor in renibus præceſſit à calculo vel humore erodente, &c. Ulcus ſi initio non curetur, ſordidum & incurabile efficitur, unde pus modo album, modo mucoſum per urinas defluit, & urina turbida ſero lactis ſimilis redditur quæ poſtea quiete ſedimentum purulentum & mucoſum deponit.

Morbi conformationis renum.

Præterea accidunt renibus morbi in conformatione, nimirum vaſorum, aut meatuum dilatatio & anguſtia. Ob nimiam etenim vaſorum dilatationem ſine ulla percolatione urina cum ſanguine in veſicam deſcendit: contra, anguſtia, ſeri percolationem & deſcenſum impedit. Dilatatio autem & apertio vaſorum oritur à facultate expultrice irritata copia aut acrimonia & tenuitate materiæ, vel tunicis rarefactis, & relaxatis vel ruptione à copia humorum, aut flatuum diſtendentium à plaga, contuſione ab acri humore plerumque à calculo conterente, ut infra dicetur.

Vaſorum dilatio.

Anguſtia renum.

Anguſtia meatuum & vaſorum renis, eſt interdum aſtrictio & compreſſio à cauſis aut externis, veluti ſunt medicamenta aſtringentia, balnea aluminis, ferri, &c. cingulum arctius renes conſtringens: aut internæ, ut renum tumor præter naturam meatum comprimens, præcipue ſcirrhus & inflammatio: plerumque anguſtia eſt obſtructio à materia cavitatibus renum impacta, quæ vel humor craſſus, lentus, copioſus vitio concoctricis ex alimentis craſſi, lenti ſucci difficilis concoctionis genitus; interdum pus craſſum ex abſceſſu diſrupto in renibus aut aliis parti-

partibus, vel grumus ſanguinis ex apertione, ruptione aut eroſione vaſis, vel lumbrici in renibus producti ex putredine humorum, ſæpiſſime arena aut calculus in renibus concretus, aut in meatus & cavitates renum expulſus.

Generantur calculi in aliis quoque partibus, ut in inteſtinis, pulmonibus &c. in abſceſſibus, ſed nullibi frequentius, quam in renibus & veſica, quorum omnium eadem fere generationis ratio eſt. Calculus autem renum νεφρίτης proprie dicitur, quod renes graviſſime exerceat. Sumitur, ut alibi dictum eſt, aliquando pro morbi cauſa, quatenus renes obſtruit, continuum ſolvit, unde dolores ingentes, &c. è Galeno pro morbo in numero aucto toto genere præter naturam: eſt enim corpus tophaceum, aut lapideum præter naturam in renibus, ex materia craſſa, lenta, per exſiccationem à calore præcipue genitum actiones eorum impediens. *Calculi renum.* *νεφρίτης.*

Cauſa materialis ex qua gignuntur calculi, eſt humor craſſus, glutinoſus terrenæ ſubſtantiæ, qualis primario eſt pituita craſſa, lenta in renibus, plerumque cum ſanguine commixta aliquādo cum alio humore, vel pure craſſo lentoque. In hac materia, aut par ratio craſſi & glutinoſi eſt, aut major copia craſſi, quam glutinoſi, aut contra: materia autem quo glutinoſior fuerit, & calor exiccans vehementior, eo duriores calculi producuntur, coloris magis cinerei ſubruffi; alioquin renum colorem ſuccique exuperantis imitantur. Generatur humor ille craſſus lentus ex cruditatib. & alimentis craſſi ſucci, difficiliſque concoctionis, ut caſeus, lac caſeoſum, oriza, panis, azymus non bene coctus, carnes veterum animalium, piſces cartilaginei, & teſtacei, anguillæ, piſces, carneſque ſalſæ fumo induratæ, aquæ crudæ ſtagnantes, &c. vina craſſa, rubra & cereviſia recens non defæcata cruda, &c. *Cauſa materialis.*

 con-

confluunt humores craſſi ex venis in renes concitati interdum à calidis diureticis intempeſtive exhibitis, & omnibus quæ dorſum reneſque calefaciunt. Opitulatur anguſtia meatuum & vaſorum. Nam in illis, qui latiores habent meatus, licet calidi ſint, & in victu peccent, rarius naſcuntur calculi, quod facilius effluat craſſus humor, & non retinetur, donec ſicceſ ens concreſcat. Cauſa efficiens immediata concretionis & generationis lapidum eſt, humidi redundantis exiccatio, ſiue conſumptio, quæ duobus modis accidere putatur, uno à calore tenues humidaſque partes reſoluente, abſumente & diſcutiente, alio, à frigore, vel per ſe quatenus calorem nativum mixti foras deprimit nam calor nativus expreſſus humidum ſuum una educit: vel ex accidente, quando in liquidis id, quod à calore aſſatum eſt totique perm xtum, poſt caloris & ſpiritus evaporationem refrigeſcens, concreſcit, hoc modo urina in matulis relicta cruſtam lapideam gignit, ac in vaſis vinariis tartarus, quare Paracelſiſtæ generationem lapidum fieri arbitrantur, ex materia tartarea à ſpiritu ſalis coagulata: verum cum præter rationem ſit in humano corpore, f igoris tantam vim eſſe, ut per ſolam expreſſionem caloris nativi cum ſuo humido, humor in calculos cõcreſcere queat, conſentaneum magis videtur, generationem lapidum fie i, vel à calore renum humorem craſſum, l ntum exſi cantem & per exſiccationem incraſſante & condenſante, vel ex materia à calore i jecore, & venis peraſſata, quæ refrigeſcens concreſcit, & ob debilitatem expultricis & anguſtiam meatuum renibus adhæreſcit, non aliter fere, quam tartarus in vaſis vinariis, aut cruſta in matulis urinari s, ac ibi detenta progreſſu temporis a calore induratur. Igitur præcipua cauſa generationis lapidum, eſt calor vel intenſus, & brevi

Cauſa efficiẽs calculi.

vi tempore calculos producit, vel debilis, qui longiori tempore ad generationem indiget, aut materiam magis diſpoſitam, ſiue valde craſſam lentam requirit.

Cauſa arenæ. Materia autem ubi in cavitate renum concreſcit, ſi expultrix renum ita valida ſit, ut priuſquam à lento humore glutinetur, expellat, arena cum urina excernitur. *Calculi.* Sin debilis ſit citoque expellere nequeat, & materia viſcida, craſſa in eundem locum aſſidue confluat priori adhærеſcens, & quaſi cruſta obducens calculus unus, interdum plures naſcuntur, ex materia craſſa minus glutinoſo calculi friabiles ſive tophi, ex craſſa valde glutinoſa à valido calore, calculi duri magiſque ſaxei oriuntur, qui à nonnullis proprie lapides appellantur. *Differentia calculorum eorumque cauſa.* Omnes figuram à ſitu, ſiveloco ubi generantur accipiunt, colorem à parte & materia potiſſimum mutuantur quantitatem à copia materiæ & loci capacitate, unde calculi duri, vel friabiles ſunt, magni vel parvi, rotundi oblongi, vel aſperi, in renibus ut plurimum colore rufſi, raro albi, flavi aut nigri: in veſica ſubalbi cineritij. In renibus minores magiſque aſperi & friabiles gignuntur, quam in veſica. Oritur quidem & excernitur, ut diximus, arena antequam in calculum coaleſcere queat, non raro tamen ex ipſis calculis contritis fractis, aut comminutis in renibus, & veſica, arena & materia ſabuloſa expellitur, quæ tenuis & quaſi pulvis apparet, ſi calculus durus ſit, craſſior, aut fruſta lapidum, ſi friabilis.

Calculus morbus hæreditarius. In generatione calculi opitulantur ſiccitas anguſtia, & debilitas expultricis renum, quæ vel aſcititia eſt, vel nativa & hæreditaria contracta à parentibus, nam nephritici nephriticos ut plurimum gignunt, maxime ſi in victu peccent.

Seni-

Cur ſenes calculo renum, pueri veſicæ magis infeſtentur.

Senibus calculus renum familiarior, eſt pueris calculus veſicæ. Nam pueri licet ex voracitate multos craſſos ſuccos congerant eaq; de cauſa eorum urinæ craſſiore & turbulentiore ſunt, tamen quia eorum calor validus eſt, & meatus renum laxi & patentes, ac expultrix valida, ideo materia craſſa in renibus non retinetur, ſed liquata in veſicam effunditur, ubi ob craſſitiem & viſciditatem diutius detenta reſolutis partibus tenuiorib. in lapidem ſenſim concreſcit, & acceſſione novæ materiæ obducta nova cruſta augetur. In ſenibus ob contrarias cauſas accidit, vt materia craſſa cum urina ad renes delata non expellatur ſed retenta in calculum induretur. Calculi in renibus magnitudine numero, colore forma, duritie & aſperitate inter ſe differunt, ut ex ſupra dictis conſtat. Deinde aut in renis ſubſtantia, aut cavitatibus naſcuntur.

Signa calculi

Calculi quieſcentis ſigna, ſunt ſenſus grauitatis ſeu ponderis in lumbis affecti renis ſine tumore, dolor gravans, cum cibo replentur, ſtupor coxæ lateris affecti ob compreſſionem nervorum à lumbis, aut renum cum vena cava & arteria magna conjunctionem, ſpina difficulter flectitur, & cum autem ſpinam vehementius flectunt intempeſtivis exercitiis, vehementi equitatione, prava victus ratione utuntur, calculi pondere & moleſtia ſua, naturam ad expellendum ſtimulantes paroxiſmum nephriticum excitant.

Paroxiſmus nephritici.

Nam in expellendo dum calculus, vel per membranas in cavitatem renum penetrans, vel in ureterem ſe inferens, deorſumque procidens, partes ſenſiles conterit vulnerat aut diuellit, graviſſimi & acutiſſimi dolores, qui nephritici dicuntur, oriuntur, meatus obturantur; calculi parvi, rotundi, leves facilius excernuntur; magni, duri & aſperi difficulter; circa initium paroxiſmi & obturationis, urinæ paucæ, aquoſæ minguntur, poſt-

ca, ſi vterque ren afficiatur, plerumque ſupprimitur lotium, aliquando ob violentiam calculorum præcipue aſperiorum urina cruenta excernitur, teſtis affecti lateris contrahitur, & ex conſenſu ventriculi & inteſtinorum, ructus vomituſque oriuntur primum pituitoſi, poſt bilioſi humoris, alvus ſupprimitur, venter inflatur, ſingultus, diſpnæa, coma interdum oritur, &c. Tandem ubi calculus à renibus in veſicam defertur, ſenſus calculi tranſeuntis percipitur, quo tempore urina multa exit, arenoſam ſubſtantiam habens, & alvus ſimul ut plurimum large egerit. Si calculus in renum cavitate reſideat facilius excutitur, & cum arenis nulla ſanies per urinas erumpit: ſin in ipſa ſubſtantia renis concretus ſit, antequam in cavum protrudatur, nullæ arenæ in urinis conſpiciuntur, & præceſſit ſuppuratio, febriſque; dum è ſubſtantia in cavitatem propellitur, partem diſrumpens pus elicit quod pariter cum urinis excernitur. Dolores colici nephriticis valde ſimiles ſunt, verum colici magis vagi ſunt, & ſupra renum regionem, faciliuſque mitigantur, & in colica urina non ſupprimitur, nec cruenta, aut arenoſa redditur, vomitus tamen vehementior, alvuſque magis aſtricta, &c.

Morbi ureterum. Morbi ureterum præcipui ſunt anguſtia tranſitum ſeri à renibus impediens, & continui ſolutio: *Anguſtia.* Anguſtia interdum eſt compreſſio à tumore partium incumbentium, vt plurimum obturatio ex calculo grandiori à renibus emoto, & cavitati ureterum impacto, qui ex ſenſu calculi tranſeuntis & inhærentis dignoſcitur, obſtruuntur etiam, ſed raro ex humore valde craſſo, lento aut grumo ſanguinis. *Exulceratio.* Continui ſolutio eſt vulnus aut exulceratio plerumque à calculo aſperiore conterente, divellente, vulnerante, aut acri ſeroſo humore abradente. Notæ ulceris ureterum, ſunt dolor inter renes & pubem

pubem initio ſubcruenta, deinde in urinis pus natat capillorum ſpecie, &c.

Morbi veſicæ.

Tertio afficitur veſica urinaria aut per ſe, aut per conſenſum; per ſe omni fere genere morborum, præcipue intemperie, inflammatione, ſcirrho, abſceſſu angustia, calculo & exulceratione. Per conſenſum vero, quando à renibus ſerum, quantum & quale non oporteat, ſuſcipit, item calculos, pus, ſanguinem: Deinde cerebri, & ſpinæ, quando vis animalis in corpus veſicæ, aut muſculum cervicem claudentem non diſtribuitur ob paralyſin, &c. interdum ex intemperie, dolore aut tumore partium vicinarum, nimirum uteri, recti inteſtini, &c. Intemperies veſicæ ſunt ſimplices vel compoſitæ ſine vel cum materia, quæ cauſas habent externas vel internas ſimili vi præditas, de quibus latius capite de cauſis morborum dictum eſt. Præcipuam autem vim in labefactandis actionibus veſicæ habet frigida intemperies (quod pars ipſa frigida & exanguis ſit) interdum ſimplex contracta ex alimentis & medicamentis frigidis, & narcoticis aſſumptis aut admotis, ex aere frigido, longa mora in aqua gelida; &c. vel cum materia frigida in veſica coacervata. Cæteræ intemperies magis ſunt cum materia, quæ partem alterat, & intemperiem fovet. Materia autem illa vel alluit tantum & in cavitate veſicæ præcipue continetur, vel in vacua ſubſtantiæ ſpatia effuſa & impacta eſt, eam diſtendens, tumoremque præter naturam excitans, nimirum inflammationem, &c.

Intemperies.

Inflammatio autem veſicæ eſt, tumor calidus, dolorificus ex ſanguine: corpus veſicæ, cum exangue & frigidum ſit, rarius ea tentatur, ſæpius cervix veſicæ & muſculus cervicem claudens, plerumque in cervice incipit, deinde toti corpori veſicæ communicatur. Sanguis ex quo gignitur vel ſincerus

eſt,

eſt, vel bilioſus, pituitoſus, aut melancholicus, quare inflammatio, vel eſt phlegmone exquiſita, vel notha eryſipelatis, œdematis, aut ſcirrhi particeps. Effluit ſanguis ille è vicinis venis in ſubſtantiæ ſpatia ob dolorem, aut calorem attrahentem, contuſionem à plaga, ictu, calculo, vehementi equitatione, &c.

Signa & ſympt. inflãmat.

Symptomata inflammationis ſunt dolor vehemens cum grauitate & pondere, ardore & rubore circa pubem & inguina; febris continua eo magis acuta quo inflammatio eryſipelatis magis particeps eſt, cum ingenti ſiti, nigredine linguæ, &c. Si cervix magis afficiatur, urina ſupprimitur cum ſummo mejēdi deſiderio, & vbi redditur, guttatim, & paulatim exit cum dolore. Deinde quia veſica pars nervoſa ſenſibiliſq; eſt, aliæ partes nervoſæ, ac ipſum etiam cerebrum in conſenſum trahitur. unde vomitus bilioſorum, ſingultus, deliria, vigiliæ &c. & ob compreſſionem recti inteſtini egerendi deſiderio laborant, ut in teneſmo fieri ſolet, aliquando alvus aſtricta eſt, & inflationes ſequuntur, &c.

Morbus iſte graviſſimus & periculoſiſſimus eſt, ob magnitudinem ſymptomatum. Si inflammatio magna ſit, non raro in gangrænam abit, ex qua vix ullus reſtituitur; rarius diſcutitur, niſi parva ſit, aliquando remiſſo dolore & febre, manente gravitate, in ſcirrhum tranſit, licet etiam ſcirrhus veſicæ ſponte oriri queat, ut renum: ſæpius non ſine periculo in abſceſſum abit: Nam dum ſuppuratio fit, febris, dolor, cæteraque ſymptomata augentur, vt in renum inflammatione, deinde rupto abſceſſu pus copioſum, cum multa urina excernitur, tandemque ulcus incurabile relinquitur.

Scirrhus veſica.

Abſceſſus veſica.

Anguſtia veſica.

Anguſtia orificij veſicæ varias cauſas habet, diverſaſque ſpecies, vt infra de cauſis Iſchuriæ dicetur.

Calculi veſicæ.

Calculi veſicæ puerili ætati imprimis accidunt, ſenibus non niſi prius aſſuerint. De cauſis & differentis calculi ſupra in renum affectibus dictum eſt. Fernelius in veſica calculum nullum generari arbitratur, ſed à renibus radicem rudimentum aut nucleum trahere, aut veſicam calculos accipere, qui deinde in ea temporis progreſſu ex allatarum ſordium adhæſu coagmentantur, & in perfectum lapidem confirmantur. Verum à renibus licet rudimentum quoddam calculi, veſica accipere interdum queat, ut in adultis potiſſimum; tamen cum calculi renum & veſicæ, nec eadem figura, & ſubſtantia ſint, nec eadem in ætate eveniant; Probabile non videtur eundem generationis locum, cauſamque ſemper eſſe Nam calculi veſicæ non ſolum majores ut plurimum ſunt, calculis renum, ſed etiam duriores minusque aſperi & friabiles, coloris ſubalbi, aut cineritij: Deinde in pueris veſicæ calculum raro præcedunt dolores nephritici, & eorum calculus ſi frangatur, nucleum diuerſi coloris à toto habere non videtur. Quare conſentaneum potius eſt calculos veſicæ generationis ſuæ initium & incrementum in ipſa veſica fere ſemper obtinere, ubi ob loci capacitatem & materiæ affluentis copiam majores, quam in renibus gignuntur, interdum unus ſolum magnus, aliquando plures minores, qui vel fundo veſicæ adhæreſcunt, & pondere ſuo premunt, ac cum ægri vehementius agitantur, ſaltant, equitant, ac dum ſedentes alteram pedem vehementius concutiunt, circa anum imamque pudendi partem dolorem grauantem ſentiunt, vel uni loco affixi non ſunt, ſed hinc inde moventur, motuque ſuo non ſolum ſenſum grauitatis, ſed etiam vagam titillationem circa pubem & peritoneum efficiunt, variaque ſymptomata. Nam calculi notæ, ſunt urina cruda, aquoſa, in pueris ſero lactis ſimilis cum ſedi-

Opinio Fernelii de calculis veſica.

Modus generationis calculi veſica.

Signa calculi veſica.

ſedimento arenoſo, ſi calculus magnus ſit, cum ſedimento mucori ſimili, pruriunt laborantes ſæpeque pudenda ſcalpunt, virga intenditur, dyſuria & ſtranguria nonnunquam oritur, crebroque ad vrinam reddendam irritantur, & ſubcruenta nonnunquam cum magno dolore excernunt, præcipue in fine mictionis, non raro lotium plane ſupprimitur. Facilis vero excretio vrinæ redditur, remotione calculi à meatu vrinario, immiſſo cathetere, vel corpore ſupino figurato, vt crura ſublimiora ſint, deinde ſæpius concuſſo. In pueris imprimis tactu dignoſcitur immiſſo per anum digito medio, &c. Mulieres minus calculis infeſtantur, quam viri, ob menſtrua, & viarum laxitatem, rariſſime veſicæ calculis, quia earum veſica ad pubem collocata eſt, & breuiorem latioremque virili ceruicem obtinet.

Exulceratio veſicæ. Tandem exulceratio veſicæ, vel ex abſceſſu rupto oritur, vel conſequitur contuſionem, rupturam: aut vulnus, caſu, vel minus periti chirurgi opera inflictum in calculi ſectione, catheteris immiſſione, &c. vel ex eroſione prouenit ex materia acuta, vel acri abradente, quæ vel interna, vt calculi aſperiores potiſſimum, deinde vrinæ acres ex permiſſione bilioſorum ſalſorum, aut corruptorum humorum, vel externa, vt vſus alimentorum calidorum, vini potentis, medicamentorum erodentium præcipue cantharidum, quæ ſpecifica proprietate veſicam lædunt & exulcerant, adeo vt in tenellis corporibus pro veſicatoriis admotæ dyſuriam interdum pariant. Conſiſtit exulceratio interdum in fundo veſicæ aliquando in ceruice, parteque maxime carnoſa intra capacitatem veſicæ vel extra vbi in maribus incipit meatus vrinarius, in fœminis verſus ceruicem vteri. *Signa.* Notæ vlcerum veſicæ ſunt vrina craſſa initio modico cum ſanguine, aut pure. Hinc excernuntur ſquamulæ non carnoſæ, qua-

les ulcus renum conſequuntur, ſed membranoſæ furfuris craſſioris ſpeciem referentes; ſi ulcus ſordidum mucoſa graveolentia, interdum ſubcruenta & ſanioſa potiſſimum quando late depaſcit; dolor acutus ægros mictionis tempore maxime excrutiat & ſi exulceratio intra capacitatem veſicæ ſit, citra mictionem omni tempore dolor ſentitur, ob lotium ulcus mordicans, quare expultrix ſæpe irritatur, & ægri urinam diu retinere nequeunt, aſſiduaque mejendi cupiditate ſtranguria & dyſuria infeſtantur, erecti diu conſiſtere non poſſunt, penis multum erigitur, &c. ſin ulcus ſit in ceruicis parte exteriore, dolor tantum mictionis tempore ſentitur circa radicem penis, & maxime vbi mingere inceperint & deſierint; plus initio mictionis exit al quando ſine urina. Quia autem veſica pars neruoſa eſt, & urina ſua natura acris non ſinit ulcera conſolidari, ideo veſicæ ulcera aut inſanabilia ſunt, aut curatu difficilima. Pereunt autem ægri aſſiduo dolore, vigiliis, &c. alij citius, alij tardius.

Morbi fiſtulæ urinariæ.

Ceruicem veſicæ excipit in maribus fiſtula urinaria, ſeu meatus penis, lotio & ſemini communis, qui iiſdem morbis infeſtatur, quibus cervix veſicæ, præcipue inflammatione aliove tumore, deinde meatus auguſtia urinæ excretionem impediens ex humore craſſo lento, aut calculo impacto, vel caruncula aut tuberculo innato, &c. tertio exulceratione ex abſceſſu diſrupto, calculo aſperiore, vel acri corrupto humore abradente, ſæpe ex impuro concubitu cum muliere lue venerea infecta. Morbi penis exterius patent facileque dignoſcuntur. In exulceratione dolor tempore mictionis ſentitur, præcipue cum fluere incipit & deſinit, non circa radicem penis, ſed in ipſa pene pus initio mictionis exit, ſæpeque citra ullam mictionem.

His præmiſſis, ſupereſt ut de cauſis præcipuorum

rum ſymptomatum, quæ contingunt in mictione in ſpecie agamus Correſpondent ſymptomata quæ contingunt circa excretionem urinæ, ſymptomatibus dejectionum alvi. Nam ſuppreſſioni alvi iſchuria; lienteriæ, diabetes; diarrhææ, incontinentia urinæ; dyſentiæ, dyſuria, mictus cruentus & purulentus; teneſmo, ſtranguria reſpondent. Iſchuria autem diuiditur in veram, proprie dictam vitio veſicæ, & notham, vitio renum, ureterum. Mictio autem functio compoſita eſt ex expultrice naturali irritata copia, aut qualitate urinæ, corpus veſicæ contrahente, lotiumq; exprimente, & ex animali per muſculum ad libitum orificium veſicæ aperiente, quare urinæ ſuppreſſio oritur, quando in veſica non coacervatur, vel coacervata non ſentitur, nec ſtimulat, vel ſi ſentiatur & irritet, non tamen veſica ad expellendum inſurgere, & ſeſe contrahere queat, vel licet ad expellendum inſurgat, ob anguſtiam tamen veſicæ, quia impeditur, nihil exprimat. Verum quando urina in veſica non coaceruatur, Iſchuria vera nõ appellatur, ſed quando ſuppreſſio accedit veſica plena exiſtente *Symptomata mictionis.*

Quare Iſchuria proprie erit abolita mictio veſicæ plena exiſtente, procedens ab expultrice labefactata ob ſenſus torporem, aut intemperiem corporis veſicæ, aut impedita ab anguſtia cervicis eiuſdem. Pars affecta eſt veſica, interdum ſecundum corpus, aliquando ſecundum cervicem. Cauſa triplex eſt, prima quia veſica ſe gravari non ſentit à copia urinæ ob torporem corporis veſicæ, ſeu paralyſin neruorum, qui per ſubſtantiam veſicæ diſſeminantur; non autem ob paralyſin muſculi claudentis ceruicem veſicæ. Nam ex paralyſi illius muſculi urinæ ſuppreſſio non excitatur, ſed involuntarius exitus. Accidit quoque à gravi ſopore, & quocunque affectu ſoporifero, vt veſica ſe gravari *Iſchuria vera.* *Cauſa Iſchuria.*

non ſentiat, & lotium ſupprimatur, ac etiam in iis affectibus, in quibus mens laborat, vt in phrenitide. Secunda cauſa eſt intemperies frigida ſubſtantiæ veſicæ expultricem debilitans, vt ſeſe contrahere & lotium contentum, & facultatem ſtimulans exprimere nequeat; contracta ex intemperie veſicæ frigida ab externis vel internis cauſis, de quibus ſupra dictum eſt.

Anguſtia veſicæ.

Tertia eſt anguſtia orificii aut ceruicis veſicæ excretionem vrinæ impediens, cuius variæ ſunt ſpecies & cauſæ; vna obſtructio ex materia craſſa meatui infarcta, nimirum ex craſſo lento humore, vel pure vel grumo ſanguinis, vel calculo. II. Conſtipatio & obſtructio a caruncula carniſue excreſcentia innata, ab vlcere ceruicis veſicæ, vel callo ſiue cicatrice dura ex vlcere relicta, aliquando à tuberculo. III. Nimia diſtentio veſicæ præcipue ceruicis eiuſdem, vt inde meatus occludatur, à tumore, inflammatione, ſcirrho, abſceſſu, &c. IV. Compreſſio ceruicis à tumore partium vicinarum incumbentium, nimirum vteri ex fœtu grandiore, recti inteſtini, aliquando ani ob hæmorrhoides valde intumeſcentes. V. Subſidentia & conniuentia meatus ob conulſionem muſculi claudentis ceruicem ex immodica ſiccitate & inanitione imprimis, qualis accidit interdum in febribus ardentibus & colliquantibus. His addi poterit vitium ratione ſubiecti ab errore externo, nimirum immodica tenſio totius corporis veſicæ, à nimia vrinæ copia diutius, quam par eſt, retentæ, quod ſanis accidit in conuiuiis, foro, &c. quando vrgente neceſſitate ob loci temporiſque importunitatem vrinam reddere nolunt. Nam ob nimiam tenſionem corpus veſicæ in expellendo ſeſe contrahere nequit, ac etiam meatus contrahitur & obturatur. Hæc ſpecies anguſtiæ ad ſecundam referri aliquo modo poterit.

terit. Ab his omnibus cauſis vrinæ excretio impeditur, aut ſupprimitur ipſa veſica plena exiſtente.

Iſchuria notha eſt vrinæ ſuppreſſio, in qua nihil ſeri in veſicam defluit & deſcendit: non deſcendit, quia renes non alliciunt, deorſumque mittunt, aut vreteres non ſuſcipiunt. Non attrahunt renes deorſumque mittunt, quia labefactantur à valida intemperie potiſſimum frigida, aut impediuntur à tumore, anguſtia renum, &c. A renibus per vreteres nihil defluit in veſicam propter vreterum obſtructionem à calculo impacto, à craſſo lento humore, grumo ſanguinis, &c. vel ob compreſſionem à tumore partium vicinarum, verum ab vno rene vel vretere affecto lotium in totum non ſupprimitur per alterum enim defluit, ſed vtroque. *Iſchuria notha.*

In vera Iſchuria veſica plena eſt, & manifeſte ſecundum circumſcriptionem intenta cum grauitate in imo ventre & immiſſo cathetere, aut compreſſo pube vrina effluit. In notha veſica inanis eſt, & immiſſo cathetere nihil exit. In vera ſchuria cauſæ anguſtiæ veſicæ non ſolum ex præſentibus accidentibus, ſed etiam ex iis omnibus, quæ præterierunt, iudicare oportet & conſiderare an adſint, aut præceſſerint certa indicia inflammationis vlceris, calculi, &c. vt docet *Gal. lib. 5. de loc. Affect. capit. 1. & lib 6. capit. 3.* Peculiariter torporem ſenſus arguunt nullum mingendi deſiderium: intemperiem frigidam, cauſæ refrigerantes, præcedens, &c. obſtructionem à grumo ſanguinis, craſſo humore, vel calculo ſi vrina repente ſupprimatur, & præceſſerint excretio ſanguinis, craſſi humoris, vel calculi, &c. ſæpe immiſſa fiſtula, & educta ſecum aliquid peccantis materiæ extrahit: Carunculæ ſigna ſunt, quæ vlcus deſignant, & cathetere immiſſo niſi fracta carne, cum dolore vrina non exit, & mox ſanguis conſequitur. Calculus, inflammatio, ſcir- *Signa Iſchuriæ.*

 rhus

rhus propriis ſignis, ut ſupra, dignoſcuntur; ſicut & compreſſio veſicæ à tumore uteri, inteſtini recti, cætera ex relatione ægri

Diabetis.

Deinde diabetis communiter pro omni copioſo urinæ profluvio ſumitur & dividitur à nonnullis in diabete proprie dictam, & notham. Diabetis proprie dicta eſt ſymptoma renum, lienteriæ ſimile, quoad tranſitus velocitatem ſed caninæ appetentiæ, quoad ſymptomatis modum, quia ob violentam renum attractionem, potus cupiditate perpetuo torquentur, quem non transmutatum renes ſtatim motu attractricis depravato vehementer alliciunt, & ob copiam retentricem grauantem in veſicam defluere ſinunt, unde excernitur. Quare erit diabetis celerrima, & copioſa mictio potus non transmutati, cum valida ſiti: orta ab attractrice renum depravata, ab intemperie calida ſicca, una cum retentricis debilitate. Pars affecta ſunt renes. De cauſa diſcrepant medici, quidam volunt ab intemperie frigida fieri facultatem retentricem debilitante: verum cum diabeti adjuncta ſint ſitis, æſtus hypochondriorum, &c. magis probabile videtur cauſam eſſe depravatam ſeu immoderatam functionem attractricis aquoſi ſeroſi humoris ex venis, quem retentrix renum debilis ob copiam non retinet. Depravatur autem attractrix renum ab intemperie calida, vel ſicca, utraque, quæ raro ſine materia eſt, plerumque cum materia calida impacta, aut imbibita ſubſtantiæ renum, ſcilicet bilioſo humore, aut pituita ſalſa, unde ob immodicum calorem renes aquoſo, & ſeroſos humores ex venis violenter ad ſe alliciunt, quos ob copiam retentrix debilis gravata non ſuſtinet, ſed per ureteres in veſicam defluere permittit Adjuvant hanc intemperiem renum immodica jecoris caliditas, & materia acris, maligna in venit; quod accidit in febribus peſtilen-

Cauſa diabetis.

ſtilentialibus: item retentricis ventricu'i debil tas: &qualitas eorum quę aſſumuntur, ut vini calidioris & aromatum Fit etiam teſte *Gal.6.de Loc.aff.* diabetes à morſu dipſadis ſerpentis Rara affectio & in ardoribus naſcens, ubi urina aquoſa redditur, &c.

Diabetis notha eſt profluvium urinæ ſyntecti cum, id eſt, colliquativum, dum ſucci in venis, aut ipſa ſubſtantia corporis à vehementi calore, in ſeroſam ſaniem transmutantur: hæc diarrhææ ſyntecticæ correſpondet; ſed differt modo colliquationis, & excretionis, vnde alia plura ſymptomata: nam ſucci aliquando ex colliquatione in ſeroſam ſaniem transmutantur, quæ a renibus, ſi ſani ſunt, attrahitur; & ad veſicam deſcendit, unde mictio συντηκτικὴ: ſin vero à renibus non attrahatur, manet in corporis habitu, & oritur hydropis quarta ſpecies, de qua ſupra. *Diabetis notha.*

Tertio mictus involuntarius eſt excretio urinæ præter voluntatem, ex reſolutione muſculi claudentis cervicem veſicæ Reſoluitur autem muſculus iſte per ſe valida intemperie frigida, humida & ſolutione continui ut vulnere, ulcere contuſione, &c. aut reſolutis neruis, qui ſenſum & motum ei communicant, in paralyſi vel vniuerſali, vel particulari, affecta parte ſpinæ, unde exoriuntur nervi, qui muſculo veſicæ implantantur: verum ubi reſolvitur muſculus, unica illa actio perit tantum, ubi nerui aut exortus neruorum, plures. Cauſæ iis ſignis dignoſcuntur, quæ cuique affectui ſupra adſcripta ſunt. *Mictus involuntarius.*

Sub mictu involuntario continetur illa incontinentia urinæ, qua nonnulli noctu in ſomno ſeſe permingunt cujus cauſa eſt non paralyſis, ſed ſtupor aliquis, aut debilitas muſculi claudẽtis orificium veſicę ob nimiam laxitatem & mollitiem, ex intemperie frigida, humida, ſępe cum humore pituitoſo. Hoc vitium pueris valde familiare eſt, ob corporis molli- *Cauſa incontinentiæ urinæ in ſomno.*

tiem & laxitatem, & in ſomnis accidit, quo tempore, quia vires animales ſopitæ ſunt, & muſculus claudens ceruicem veſicæ obſcuram actionem obtinet, ideo vrinam copioſam minus, quam interdiu retinet.

Stranguria & dyſuria.

Quarto veteres ſtranguriam à dyſuria ſæpe non diſtinguunt, & pro eodem communiter ſumunt. Proprie tamen ſtranguria ob aſſiduum conatum teneſino magis correſpondet, & quia ante tempus euacuat, lienteriæ; dyſuria vero magis, dyſenteriæ: Eſt autem ſtranguria aſſiduus mingendi conatus, ſine aut cum vehementi dolore, in quo vrina guttatim effluit, ſiue pauca & frequenter, proueniens ab expultrice veſicæ aſſidue ſtimulata ex affectu dolorifico & acrimonia vrinæ, vel ob debilitatem retentricis, quæ minimo onere, ſeu copia vrinæ grauatur. Pars affecta eſt ipſa tota veſica, præcipue orificium. Cauſſa aſſiduum conatum mingendi excitans eſt facultas expultrix ſtimulata: ſtimulatur autem duobus modis: quare ſtranguria duplex eſt, vna ſimpliciter dicta excretio vrinæ guttatim cum conatu ſine dolore; Altera à nonnullis ſtrangurioſa dyſuria vocatur excretio vrinæ guttatim cum conatu, vehementi dolore & ardore veſicam ad expulſionem aſſidue irritante. Illius cauſa præcipua eſt expultrix irritata ob debilitatem retentricis veſicæ, quæ minimo onere grauatur, vt vel exiguam vrinæ copiam non ſuſtineat. Debilitatur autem retentrix veſicæ & muſculi claudentis ceruicem eiuſdem, à quacunque intemperie præcipue frigida, vt plurimum cum materia pituitoſa: aliquando ob anguſtiam cauitatis veſicæ, veluti quando à tumore viciniarum partium comprimitur, quod grauidis interdum accidit, quæ hac ſtranguriæ ſpecie potiſſimum infeſtantur. Ex paralyſi muſculi claudentis ceruicem veſicæ vrina guttatim ſæpe effluit, ſed ſine conatu,

Cauſa ſtranguriæ.

Differentia.

Stranguria ſimplicis cauſa.

conatu, qualis affectio decrepitis interdum accidit, ſed ea non ad ſtranguriam, ſed mictum inuoluntarium proprie refertur.

Stranguriæ vero dolorificæ cauſa eſt expultrix veſicæ, præter naturam ſtimulata ab acrimonia vrinæ ſtimulatur autem, vel quia ipſa vrina mordacior acriorque reddita eſt, quam vt veſica ſecundum naturam affecta eam ferre queat, vel quia veſica affecta vrinam quamcunque non ſuſtinet. Acrimoniam autem acquirit vrina, aliquando ex permiſtione biliosorum, ſalſorum, corruptorum, aut materiæ purulentæ, ab vlceribus non ſolum veſicæ, ſed renum aliarumque partium, interdum ex vſu alimentorum aut medicamentorum acrium & diureticorum, &c. Afficitur vero veſica per ſe, interdum ab intemperie inæquali, plerumque à continui ſolutione, vt exulceratione, veſicæ diſtentione à flatulento ſpiritu, item abſceſſu, inflammatione non ſolum veſicæ, ſed etiam vicinarum partium, vt recti inteſtini, vteri, vaſorum ſpermaticorum in gonorrhæa gallica inueterata, &c. *Stranguriæ dolorificæ cauſa.*

Dyſuria vero eſt proprie mictio dolorifica, aut difficilis ex interuallis accidens ſine aſſiduo conatu, in qua vrina interdum affatim, interdum guttatim exit. Huius quoque duæ ſpecies ſunt, vna mictio dolorifica, in qua tempore mictionis dolor vehemens ſentitur, & præcipue quando vrina effluere incipit & deſinit, ob triſtem ſenſum ab vrina excitatum non intra veſicam, ſed extra in ceruice, aut fiſtula vrinaria dum effluit. Quare hæc ſpecies dyſuriæ non modo affectus & cauſa, ſed parte affecta à ſtranguriosa dyſuria diſtinguitur. Nam ab iiſdem cauſis oritur rarius tamen ab vrinæ magna acrimonia, plerumque proprio affectu, & vlcere in ceruice veſicæ, & fiſtula vrinaria, aut vaſis ſpermaticis & glandulis ad radicem penis, vt in gonorrhæa *Dyſuria.* *Species dyſuriæ.* I.

gallica, interdum ex inflammatione, abſceſſu, &cæt.

1. Altera ſpecies dyſuriæ, eſt mictio difficilis & laborioſa, interdum cum dolore, ita vt ægri niſi diu magnoque conatu enitantur, urina libere perfluere nequeat, orta ob debilitatem expultricis veſicæ. Hæc affectio ab Iſcuria ſola magnitudine differre videtur, & a cauſis levioribus oritur nimirum intemperie, præcipue frigida veſicæ & plerumque cum materia craſſa viſcida adhærente, aut infarcta, vel urinæ permixta, deinde anguſtia orificij veſicæ, ut in Iſchuria, ſed imperfecta, &c. Cauſæ dyſuriæ & ſtranguriæ eodem modo, vt Iſchuriæ dignoſcuntur, ac ex iis ſignis, quæ ſingulis affectibus renum & veſicæ aſcripta ſunt.

Mictio cruenta. Præterea depravata mictio ratione excretorum eſt cruenta, purulenta, & pilaris. Mictio cruenta eſt, quando urina ſanguine perfuſa excernitur. Cauſa eſt venæ in vaſis urinariis apertio, a copia & tenuitate ſanguinis, &c vel ruptio & eroſio à calculo, acribus humoribus, ictu, plaga &c. Pars primario affecta poterunt eſſe, renes, ureteres, veſica, cervix veſicæ, meatus penis: A renibus affectis maxime copioſus ſanguis emanat, qui initio toti urinæ permiſcetur, Deinde liquidus non concretus ſubſidet; minus copioſus ex cervice veſicæ, quæ urinæ acurate non miſcetur. & in grumos facile in veſica concreſcit, vnde Iſchuria, deliquia animi, &c. Paucus ex veſica; pauciſſimus ex ureteribus. Ex intimo penis meatu ſæpe ſine urina exit, & qui cum urina effluit, concretus ſtatim ſubſidet. Accidit nonnullis, teſte Aetio, ut per circuitus ſanguinem ex apertione venæ in renibus excernant ſimili modo, vt ex hæmorrhoidibus, unde in principio quidem nihil periculi metuendum eſt, niſi diuturnior fuerit affectio, aut præter conſuetudinem cohibeatur,

tur, ex quo illa mala, quę ex ſuppreſſis hæmorrhoidibus contingunt.

Mictio purulenta fit, vbi urina pure permixta mingitur; pus autem prodit vel ex renibus cæteriſque vaſis diureticis, aut etiam ſpermaticis exulceratis in gonorrhæa gallica, &c. vel ex aliis partibus, ut pectore, jecore, &c ſi pus per venas ad renes & veſicam transmittant. A renibus ſuperioribusque partibus pus ſæpe copioſum urinæ accurate permixtum mingitur. Ab ureteribus paucum capillorum ſpecie innatans. A veſica minus permixtum cum ſquammulis furfuraceis. A meatu urinario vaſiſque ſpermaticis & paraſtatis exulceratis initio mictionis pus exit, aliquando citra mictionem. Cætera ſigna partis exulceratæ ſuo loco deſcripta ſunt. *Mictio purulenta.*

Preterea *Hipp. Galen.* & Aetius mictionis pilaris mentionem faciunt, ubi cum urina materia mucoſa nunc tenuibus foliis, nunc pilis aut capillis ſimilis excernitur longitudine quandoque unius aut duorum palmorum, quorum cauſa eſt craſſus viſcidus humor in venis à calore exiccatus & coactus, qui in tranſitu per anguſtas renum venas in tantam longitudinem extenditur, &c. *Mictio pilaris.*

CAPUT XIV.

DE PARTIUM GENITALIUM affectibus.

AD procreationem maris & fœminæ coniunctione neceſſario opus eſt: quod mas vim generandi in alio habeat & ſemen, unde principiũ motus, præbeat; fœmina

vero

Partes genitales in vtroq; ſexu earumque officia.

vero in ſeipſa gignat & agrum ac materiam potiſſimum conferat. Inſtrumenta generationis alia in vtroque ſexu eadem ſunt, vt teſtes vaſaque ſpermatica; alia diuerſa, & proportione ſibi inuicem reſpondentia, in maribus penis & ſcrotum; in fœminis ceruix vteri, & vterus: in maribus autem prominent, aut ita conformata ſunt, vt in muliebres partes penetrantia, quaſi ſementem faciant: in fœminis vero, vt ſemen aliundè recipiant & quaſi in argo fœcundo foueant, fructumque producant. Munus autem teſtium vtriuſque ſexus eſt ſanguinem & ſpiritus à vaſis præparantibus ſuſcipere, & in ſemen prolificum transmutare, deindè elaboratum & redundans in vaſa eiaculatoria diſtribuere, quæ tempore complexus venerei ſemen fœmineum in vterum effundunt; virile in penem impellunt, ac penis viciſſim intenta rigidaq; partim ex ſpiritu flatulento per arterias concitato, deſiderio rei venereæ, partim vi copioſi ſeminis ad expellendum ſtimulatus, ope quatuor muſculorum, in ceruicem vteri detrudit. Vteri vero munus eſt naturali deſiderio ſemen virile attrahere, cum proprio ſemine miſcere, latentemque vim plaſticam in ſemine ſuſcitare, ſiue concipere. Deinde conceptum fouere, & vt nutriatur, augeatur, ſingulaque conformentur, per vaſa vmbilicalia ſanguinem & ſpiritum communicare, tertio ad debitum tempus pariendi fœtum continere, tandem commodè in lucem edere, atque ita procreationem abſolvere, ſub qua continetur conceptio, fœtus formatio, & partus legitimus. Ex quibus apparet, quæ actiones requiſitæ ſunt, primum ad actum venereum, deinde ad procreationem, quarum vna læſa, impeditur actus venereus, aut ſobolis procreatio.

Modus procreationis.

Menſtrua.

Præterea vterus non ſolum generationi deſtinatus eſt, ſed etiam in fœminis toti corpori inſeruit,

uit, quatenus menſtruum ſanguinem ſtatutis temporibus expurgat. Nam in fœminis iuſtæ ætatis ob defectum caloris natiui non digerentis alimentum, vt in maribus, redundant menſtrua, excrementa, vtilia, quæ in prægnantis retinentur, vt materia pro nutritione & fœtus; in cæteris niſi impediat peculiaris corporibus diſpoſitio, defectus alimenti, ex magna euacuatione inedia, longo morbo, &c naturaliter ſingulis fere menſibus per vterum expurgantur. Tot ſunt functiones partium genitalium, quarum ſingulæ tribus modis læduntur.

Initium autem ſumemus à vitiis teſtium, vaſorũque ſpermaticorum, ac penis, deinde de vteri dicemus, quatenus, menſtruorum expurgationi & procreationi inſeruit.

Tres actiones viriles earũque læſiones.

Ad procreationem & complexum venereum tres functiones viriles requiruntur, vt diximus, quarum priores duæ etiam fœminis certo modo tribuuntur, nimirum ſeminis prolifici in teſtibus productio ſiue elaboratio, deinde eiaculatio, tertio gratia eiaculationis penis erectio, quæ ſe mutuo ita conſequuntur, vt præcedat ſeminis elaboratio, ſequatur in complexu venereo penis erectio, tandemque ſeminis in vterum eiaculatio: ac primum ſeminis productio in teſtibus læditur, ſi nil omnino generetur, aut generetur, ſed paucum, vel imperfectum crudumque, aut acre, corruptum, minuſque prolificum, additur à nonnullis nimis copioſa ſeminis productio, quæ ſæpe in iuuenibus pletoricis accidit, qui pollutiones nocturnas patiuntur, vel grauiter offenduntur, ſi à venere prorſus abſtineant. Cauſa læſionis, vt in aliis concoctionibus eſt fruſtratio facultatis alteratricis, ſeu concoctricis in teſtibus, ex affectu proprio, aut per conſenſum ac vitio obiecti, ſiue materiæ, ex qua ſemen elaboratur.

Symptoma facultatis generatricis ſeminis & cauſa.

Affectus

Morbi teſtium. Affectus proprij teſtium ſunt primum exceſſus primarum qualitatum, ſeu intemperies cujuscunque generis productæ a cauſis externis, vel internis eandem vim habentibus, aliquando per conſenſum ob intemperiem præcipuorum viſcerum. *Intemperies teſtium.* Signa intemperiei frigidæ, ſunt antecedens victus frigidus, cauſæ refrigerantes, coitus intempeſtivus & immodicus, ætate immatura, nulla fere libido, & ſi concumbant, ſemen tenue aquoſum & infœcundum emittunt, cum exigua aut nulla voluptate, juvantur calidis, &c. Calidę intemperiei ſigna contraria ſunt, magna ad venerem propenſio, ſemen acre, calidum, &c Humida intemperies conjicitur ex laxitate & mollitie partium, & quod celerrime ſemen emittant, quamprimum penem intentum habent, in coitu non ita facile offe dantur, &c. Siccæ intemperiei contraria eſt ratio, &c. Morbi compoſitionis teſtium, ſunt primum meatuum & vaſorum nimia dilatatio retentionem vitians, de qua in gonorrhæa dicetur, ac anguſtia attractionem & diſtributionem impediens, quæ plerumque eſt obſtructio à craſſo lento humore infarcto vaſis aut teſtibus, aut à ſemine craſſo retento & incraſſato ob intermiſſum veneris uſum; aliquando conſtipatio aut compreſſio à tumore præter naturam, validiſque aſtringentibus. *Anguſtia.*

Tumores teſtium & ſcroti. Deinde accidunt teſtibus morbi in magnitudine vel diminuta ex defectu utilis alimenti ſiccaque intemperie, &c vel aucta veluti tumores præter naturam teſtium ſcroti, quorum alij pluribus partibus communes ſunt, vt inflammationes ex calido ſanguine influente quæ ſenſibus patent, &c. ſcirrhi, &c. alij his partibus magis propri j ſunt, aut

aut paucis aliis qui herniæ & ramices appellantur.

Hernia.

Hernia autem Græcis κήλη eſt tumor ſcroti, inguinis, vel vmbilici ex materia quadam illapſa, quare ratione loci affecti hernia triplex eſt, vna ſcroti ὀσχεοκήλη; altera inguinis βουβωνοκήλη; tertia vmbilici ὀμφαλοκήλη, additur his ob ſimilitudinem tantum βρογχοκήλη tumor colli foras prominens ex craſſa lenta pituita ad colli extimas partes confluente; hæc nonnullis populis Alpinis ex uſu vitioſatum aquarum valde familiaris eſt: per ſimilitudinem quoque tumor varicoſus & aquoſus circa pudendi muliebris alas conſiſtens, ab Aetio *lib. 16. capit.* 100. & 102 hernia mulierum varicoſa & aquoſa appellatur. De hernia inguinis & vmbilici ſupra de affectibus inteſtinorum dictum eſt. Oſcheocele pro diuerſitate materiæ, quæ in ſcrotum dilabitur, varia eſt, dilabitur autem inteſtinum aliquod præcipue ileum aut cœcum, quæ valde laxa ſunt, nec ita ligata ut cætera, oriturque ἐντεροκήλη; vel omentum, vnde ἐπιπλοκήλη; vel aqua, plerumque ex ſuperioribus partibus defluens ſcrotum utrimodo implens, naſciturque ὑδροκήλη, qualis affectio aſciten plerunque conſequitur, vel flatus ex debili concoctione, vnde πνευματοκήλη. Prætereà à carne dura teſtibus, vel ſcroto adnata, aut ut ſtatuit Galen. à tumore ſcirrhoſo ex craſſis lentis humoribus concreto, qui carnoſus videtur fit σαρκοκήλη. Tandem cum venæ teſticulum ſeu potius tunicas eius nutrientes craſſo melancholico ſanguine refertæ intumeſcunt, generatur κιρσοκήλη, id eſt, varicoſus ramex.

Differentia herniæ ſcroti.

ἐντεροκήλη
ἐπιπλοκήλη.

ὑδροκήλη.

πνευματοκήλη.

σαρκοκήλη.

Cauſa illapſus inteſtini, &c. in ſcrotum.

Cauſa illapſus inteſtini, aut omenti, ac aquæ in ſcrotum eſt relaxatio aut diſruptio vnius aut vtriuſque foraminis, ſeu potius productionis illius peritonei, per quam vaſa ſpermatica, muſculiq; cremaſteres ad teſtes & à teſtibus feruntur. Fernelius in omni enterocele ac epiplocele exiſtimat interiorem peritonei tunicam diſrumpi, externam vero duntaxat relaxari, ſed ſi interior rumpatur, ſine exterioris relaxatione, bubonocelen tantum naſci. Hæc ratio in fœminis locum habere non videtur, quæ non minus, quam viri, bubonocele infeſtantur. Relaxant autem meatus & tunicas peritonei humectantia & emollientia, vt intempeſtiua balnea potationes, deſtillationes, &c. Diſrumpunt ictus, caſus ex alto, ſaltus, vehemens anhelitus compreſſio, in vociferatione, tibiarum inflatione: tuſſi vehementi: item grauioris oneris geſtatio, aut dimotio, immodicus coitus pleno ventre, flatuum copia, &c. Quando vterque meatus ſeu productio peritonei afficitur, in vtramq; ſcroti partem materia illabitur, altera tantum affecta alterius partis hernia oritur.

Signa.

In enterocele tumor mollis eſt repente natus cum fluctuatione & murmure, qui ex ſatietate crapula, flatulentis cibis facile augetur, iterumque minuitur, aluus ſæpe cum magno dolore ſupprimitur, vt in Ileo dictum eſt. In epiplocele tumor minor, magiſque inæqualis & lubricus eſt, quam in enterocele, digitiſque difficilius cedens ſine rugitu ſiue fluctuatione, ſæpe in pube potius, quam in ſcroto. Aquoſa ac flatulenta hernia oppoſito lumine perſpicuæ apparent, ſed aquoſa obſcurior grauiorque eſt, quam flatulenta. Sarcoceles tumor durus grauis, ſibique ſimilis, & pedetentim longiori tempore creuit. In ſcirrhocele ſentitur magna tumoris diuerſitas, vaſaque quaſi intorta ac agglomerata. Omnium periculoſiſſ. eſt enterocele, potiſſimum ſi inteſtinum

ſtinum reduci nequeat aut ſi violenter reponatur: à ſiniſtra parte gravior ſemper eſt, quam à dextra.

Præterea ex defectu unius, aut utriuſque teſtis, ut in Eunuchis, oritur morbus in numero, veneris uſum prohibens, virilitatem tollens, qui accidit, ſi exciſi fuerint, aut ex effluxu vitioſi humoris corrupti, aut contuſi & contriti computruerint, vel contabuerint. Evenit quoque interdum, ut teſtes ſitum mutent, & unus aut ambo ſurſum contractus ſit, ob brevitatem ſeu contractionem ligamentorum aut partium, quibus ſuſpenduntur, vel ab ortu, vitio conformationis, vel poſt ob inflammationem, exiccationem, repletionem ſeu diſtentionem &c. Adduntur his ſolutiones continui, ut vulnus, contritio teſtis, exulceratio ex acri & erodente humore, ſæpe prava qualitate inquinato, ex lue venerea; unde gonorrhæa gallica, &cæt.

Morbus in numero.

Morbus teſtium in ſitu.

Solutio continui.

Læduntur teſtium functiones per conſenſum errore objecti, quando per vaſa ſpermatica deferentia à venis & arteriis ſanguinem quantitate, aut qualitate minus idoneum ad nutritionem, & ſeminis prolifici generationem non ſuſcipiunt: ſed aut ita copioſum, ut teſtes conficere nequeant, vireſque eorum obruat: aut ita paucum, ut ad ſemen generandum non ſufficiat, & vix ad teſtes nutriendos: aut qualitate pravum & vitioſum: aut in ipſis vaſis ſpermaticis non rite præparatum, quorum omnium cauſa, eſt vitium vel vaſorum ſpermaticorum, vel ipſius ſanguinis. Vaſorum autem læſa ipſorum attractrice, retentrice, alteratrice aut expultrice, præcipue ab inſigni intemperie, cavitatum nimia dilatatione, vel anguſtia, ac unitatis ſolutione, exulceratione, &c. Nam non ſolum in teſtibus, ſed etiam in vaſis ſpermaticis attractrice vaſorum debilitata ab intemperie frigida præcipue, aut impedita ab anguſtia vaſorum, teſtes defectu ſanguinis & ſpirituum

Morbi per conſenſum.

Affectus vaſorum præparantium.

tuum ſemen non generant. Deinde concoctrice vaſorum debilitata aut retentrice exoluta ab intemperie, nimia dilatatione aut exulceratione ſanguis crudus non præparatus ad teſtes confluit, quem conficere nequeunt, unde profluvium ſeminis crudi oritur, præcipue expultrice vaſorum & teſtium irritata copia, aut acrimonia materiæ.

Vitia materiæ ex qua ſemen generatur. Materia ex qua ſemen generatur, eſt reſiduum utilis alimenti ſive ſanguinis in corpore ultra nutritionem redundans, ut alibi dictum eſt. Vitia eius ſunt aliena quantitas vel qualitas, quantitas autem aliena, eſt exceſſus aut defectus, verum ubi magna ſanguinis copia in venis redundat, ut in plethoricis aut juvenibus qui liberaliori victu & otio, fructibus & alimentis copioſum ſemen gignentibus, utuntur, ſi teſtes vaſaq; ſpermatica naturaliter diſpoſita ſint, vireſq; robuſtæ plus non attrahunt, quam conficiunt, & copioſum ſemen generant, unde nocturnæ pollutiones, ut infra dicetur. *Redundantia.* Nam reliquum utilis excrementi in venis manens corpus alit. Sin præter naturam ad teſtes plus confluat, ut attrahatur, quam conficere, & ob retentricis debilitatem retinere queant, ſemen crudum aut pravum gignitur, &c. Ob defectum ſanguinis & ſpirituum in teſtibus ſeminis defectus oritur. *Defectus materia ſeminis.* Deficit autem vel ſecundum naturam, ut in decrepitis ob ſiccitatem frigiditatemque, & pueris, ob corporis incrementum: vel præter naturam, primum ob inopiam utilis alimenti in venis, aut ob corporis exſiccationem & conſumptionem ex inedia, vigiliis, laboribus, curis, atrophia, magnis evacuationibus, diuturno morbo medicamentis ſemen extinguentibus, corporis raritate, ſicca intemperie cordis cerebri jecoriſque, defectuque ſpirituum, ſectione venarum poſt aures, &c. Deinde quia in alias partes validius attrahitur & in corporis augmentum abſumitur, ut in pinguibus, obeſis magni-

magniſq; corporibus: tam viri, quam mulieres corpore obeſo vaſtoque minus fœcundi ſunt. Qualitas aliena ſanguinis eſt intemperatia vel in primis qualitatibus, ut frigiditas, caliditas, &c. vel ſecundis ut craſſities, viſciditas, acrimonia, tenuitas, corruptio, &c. orta ex prava viſcerum conſtitutione, vitioſis alimentis & in corporibus cacochymicis, quæ vitioſis humoribus referta ſunt, quæ omnia ex diſpoſitione corporis & præcipuorum viſcerum facile dignoſcuntur. His modis læduntur functiones teſtium ſeminisque generatio.

Aliena qualitas materiæ ſeminis.

Præterea læditur expultrix teſtium ſeminiſq; ejaculatio per vaſa & penem, affectis aut teſtibus, aut vaſis ejaculatoriis, aut pene. Ejaculatio ſive expulſio ſeminis, eſt actio propria teſtium vaſorumque, dum à copia aut acrimonia ſeminis turgeſcunt, & deſiderio expellendi fervent, ad quem penis actio tantum concurrit, quatenus via eſt, per quam ſemen in uterum detruditur ob cujus attritionem in coitu factam expultrix teſtium vaſorumque incaleſcens, majori vi ad expellendum incitatur, ſimulque adjuvatur à duobus muſculis penis.

De ſeminis emiſſione ſeu ejaculatione.

Morbi vaſorum ſemen deferentium, ejaculationem lædentes, ſunt intemperies omnis generis, quæ dignoſcuntur, ut teſtium: deinde inflammatio & affectus inflammatorij: Tertio nimia dilatio, aut anguſtia, ut obſtructio à craſſis lentis humoribus, aut ſemine craſſo diu retento: aliquando conſtipatio aut compreſſio à tumore: coaleſcentia ab ulcere. Præterea continui ſolutio, præcipue exulceratio ab acribus mordacibus humoribus, & corrupto ſemine, ex impuro concubitu, lueque venerea: plerumq; afficiuntur glanduloſæ proſtatæ ad cervicem veſicæ & initium penis poſitæ, quę ſemen aſſervant, unde tenſio dolorque circa radicem penis, &c. De Affectibus penis præcedenti capite dictum eſt.

Morbi vaſorum ſemen deferentium.

Symptomata accidentia circa emiſſionem ſeminis.

Læditur autem ſeminis ejaculatio tribus modis, quorum primus eſt abolita ſeminis emiſſio, ubi ex vaſis nihil expelli queat: alter diminuta emiſſio, ubi paucum nec effatu dignum expellitur: tertius depravata expulſio, quæ multiplex, una quando in & circa actum venereum ex emiſſione ſeminis corpus præter naturam afficitur, ſcilicet convellitur, vel cum ſemine feces, aliaque expelluntur, ut in nonnullis proſtratæ mentis ac epilepticis, &c. altera quando citra actum venereum effunditur, vel in ſomno tantum, quæ pollutio nocturna dicitur: vel quocunque tempore & præter voluntatem citraque imaginationem, quæ Gonorrhæa appellatur, Gonorrhæa vero alia ſimplex eſt ſine penis erectione, alia cum priapiſmo conjuncta peniſq; tenſione.

Symptoma circa penis erectionem.

Similiter penis tenſio ſeu erectio tripliciter læditur. Nam aut prorſus tollitur, tendique nulla ratione poterit, aut debilitatur, minuſque prompte, rarius quam oportet, & cum difficultate erigitur: aut depravatur, ſeu immodice ac præter voluntatem citra Veneris deſiderium & imaginationem cum dolore tenditur, quod poſterius ſymptoma, à Priapo Satyro, quem ob laſciviam cum tali membro genitali veteres finxerunt, Priapiſmus & Satyriaſis quoque à Galeno dicitur: Qui vero ob impotentiam & ignaviam membrorum genitalium re venerea uti nequeunt, quamvis maxime cupiant, impotentes vocantur: ſicut qui vitioſum ſemen, aut non prolificum aut non debito modo emittunt, infæcundi.

Impotentia quid?

Communiter impotentia eſt depravata functio virilis facultatis, quæ conſiſtit in ſeminis generatione & emiſſione: primario tamen & proprie illi impotentes dicuntur, quorum membrum genitale ad coitum inſurgere nequit: deinde qui ſemen

men emittere non valent. Quare pars primario affecta eſt penis cujus proprium munus eſt deſiderio libidinis, ad coitum inſurgere, & ſemen ex teſtibus vaſisque ſpermaticis attritione ſua allicere, & in uterum detrudere; ſecundario teſtes vaſaque ſpermatica. Nam in coitu requiritur penis erectio & ſeminis ejaculatio, ob utramque actionem abſolute, aut ad tempus deperditam viros impotentes appellare ſolemus. Ad penis erectionem concurrunt tria, quorum primum non ſemper neceſſarium eſt ſeminis copia in vaſis expultricem ſtimulans; alterum ex libidinis deſiderio ſpiritus fiſtulorum penis nervum implens, tertium actio muſculorum penem attollentium, quare penis non erigitur triplici de causa, nimirum defectu ſeminis in vaſis, vel ſpiritus in fiſtuloſo penis nervo, vel à paralyſi muſculorum penis. De cauſis paralyſis & defectus ſeminis ſupra dictum eſt. Deficit autem ſpiritus in fiſtuloſo penis nervo, quia paucus in corpore procreatur, aut à pene avocatur, aut non recipitur. Non procreatur defectu caloris nativi utiliſque alimenti in corpore, ut in ſenibus & valetudinariis, & ab omnibus, quæ ſpirituum robur diſſolvunt. A pene ſpiritum avocant, veneriſque ſtimulos coercent, vehementiores cogitationes, & curæ, labores, contemplationes, &c. (*Otia enim ſi tollas periere cupidinis arcus*) ac in ipſo actu venereo, aut ante, nimia lætitia, timor, indignatio, &c. vt penem erigere, & voluntatem explere nequeant. Præterea quia de re venerea cogitationem nullam admittunt, & venereis illecebris aſſueti non ſunt. Verum quibus ſpiritus avocantur impotentes abſolute cenſeri non debent. Tertio ſpiritus à veneris deſiderio concitatus à pene non ſuſcipitur, quia frigidus ſiccus, exanguis, breuis, exilis, ut in decrepitis & in iis, qui partibus genitalibus nunquam uſi ſunt. Nam ignavia vires exolvit; pro-

Cauſa.

Cauſa cur penis erigi nequit.

proprij muneris exercitatio, robur membrorum auget, vel quod alio gravi morbo affectus eſt, ut à tumore, ulcere, partis amputatione &c. Accidit interdum ob nimiam penis longitudinem aggravantem, ut ab exiguo ſpiritu impleri, extendi & attolli nequeat: & ſi erigatur pondere ſuo ſtatim concidat. Ad vitium in ſpiritibus potiſſimum eorumque evocationem ſubtractionemq; referri poterit extincta virilitas ex maleficorum incantamentis. Nam qui proprie maleficiati vocantur, membra genitalia pro naturæ modo habere videntur illiſq; citra ullum affectum repente virilitas extinguitur. Interdum cum alia coire poſſunt, ſed non cum propria conjuge.

Quæ requirantur ad ſeminis eiaculationem.

Ad emiſſionem ſeu ejaculationem ſeminis in coitu tria concurrere debent, I ſemen naturaliter diſpoſitum expultricem ſtimulans, non craſſum, viſcidum, tenue, &c II. vis expultrix teſtium, vaſorumque deferentium ſatis robuſta: III. viæ patentes & naturaliter ad hoc opus diſpoſitæ exquiſito ſenſu præditæ, penis rigidus, bene conformatus non nimis breuis aut longus indirectus aut tortuoſus, &c. ſtimulatur autem facultas expultrix ſeminis copia & acrimonia ac etiam in coitu ex nimia attritione, dum incaleſcens efferveſcit: expulſionem adjuvat motus duorum muſculorum penis, qui tempore ejaculationis proſtatas comprimunt, ſemenque exprimunt, & alliciunt.

Cauſæ deperditæ eiaculationis ſeminis.

Igitur deperdita ſeminis ejaculatio oritur vitio vel ſeminis ex defectu potiſſimum, interdum ſi facultas expultrix valde debilis ſit ex craſſitie aut viſciditate ejuſdem, vel vitio expultricis teſtium, vaſorumque deferentium, vel penis. De cauſis defectus ſeminis jam dictum eſt. Expultrix vero teſtium vaſorumque labefactatur ab intemperie præcipue frigida ſicca, qualis decrepitis accidit: impeditur ob anguſtiam quandam cavitatum ſcilicet obſtru-

ſtructionem conſtipationem, &c. Vitio penis ſeminis ejaculatio læditur, quia erigi nequit, ut jam diximus, aut meatus ſemini & urinæ communis interceptus eſt, obſtructione, conſtipatione aut coaleſcentia: vel à glande deorſum vehementer retracto tortuoſus & obliquus redditur, ut ſemen in coli flexibus hæreat, & directe in cervicem uteri emitti nequeat, quos ita affectos Gal. ὑποσπαδιαίους vocat: diſtorquetur vero glans à ligamento duro tortuoſo ſæpe vitio conformationis, interdum poſt ortum ob tumorem ligamenti, qui pertractanti intra penem, glandulæ ſpeciem refert, & penis nodus vocatur. His additur nimia penis brevitas, & longitudo, reſolutio muſculorum penis. Verum excepta meatus anguſtia cæteri affectus omnem ſeminis emiſſionem non impediunt, ſed ejaculationem in uterum ac coitum. Nam ob brevitatem coitus imminuitur, & ſemen procul non propellitur: ob nimiam longitudinem cum tenuitate, ſpiritus, & vis ſeminis prolifici evaneſcit. Verum qui hoc modo afficiuntur, ac quicunque coire quidem poſſunt, ſed paucum minusque prolificum ſemen emittunt, frigidum, aquoſum, tenue, vel calidum, acre, corruptum, non proprie impotentes, ſed infœcundi tantum appellantur, ut infra de ſterilitate mulierum dicetur.

De priapiſmo & Satyriaſi.

Priapiſmus & Satyriaſis ab Aetio & Gal. pro eodem ſumuntur: quidam ſola palpitatione ſatyriaſin à priapiſmo diſtinguunt. Paulus ſatyriaſin mulieribus quoque accidere dicit, ſed rarius, quam viris: & definit, palpitationem pudendi conſequentem affectionem inflammatoriam vaſorum ſpermaticorum, cum tenſione: quare parte primario affecta, cauſa, modoque affectus à priapiſmo diſtinguitur. Nam pars primario affecta, ponuntur à Paulo vaſa ſpermatica: cauſa, affectus inflammatorius, qualis

Quid ſatyriaſis.

etiam cervici uteri in mulieribus accidit teſte Aetio, ex ſalſis acribus humoribus ingentem pruritum cum dolore excitantibus, unde ſatyriaſis, ardenſque coeundi deſiderium. Palpitationem vero iſtam Trincavella arbitratur in viris, nil aliud eſſe, quam penis motum palpitationi ſimilem, compoſitum ex erectione & reſidentia: Morbus hic acutus eſt, palpitatio vero niſi brevi finiatur, in paralyſin aut convulſionem terminari ſolet: deinde convulſio celeriter cum ventris inflatione & ſudore frigido ad mortem.

Priapiſmus proprie dictus.

Priapiſmus proprie dictus eſt, tenſio ſeu erectio pudendi præter naturam citra veneris deſiderium, orta à flatulento ſpiritu, replente fiſtuloſum penis nervum. Pars affecta eſt penis, primario nervus fiſtuloſus, deinde muſculi penem attollentes plerumque duo, qui ſeminis expulſioni ſerviunt.

Cauſa.

Cauſa eſt diſtentio fiſtuloſi illius nervi, & muſculorum convulſio à repletione ex ſpiritu: repletur interdum ob vaporoſum ſpiritum in ipſo nervo genitum, ab intemperie frigida, &c. plerumque ob ora arteriarum immodice dilatata, & patentia, copioſum ſpiritum effundentia, vel quia calefactis lumbis renibuſque multa equitatione, decubitu ſuper dorſum, &c arteriæ penis calidiores redduntur, vel quia multo ſpiritu implentur, quod accidit iis, qui copioſo ſemine abundant, liberaliori victu utuntur, & præter conſuetudinem à coitu abſtinent, & nulla exercitatione ſanguinis copiam diſſipant, ac etiam iis, qui ſermonibus & ſpectaculis Venerem ſtimulantibus delectantur, cibiſque acribus flatulentis ſemen generantibus utuntur. Impletur quoque fiſtuloſus nervus à flatuoſo ſpiritu in pene vel vaſis genito, ex craſſo crudo humore à calore non proportionato, ut voluit *Gal. 4.* Methodi. Qui priapiſmo corripiuntur non aliter, quam qui tetano ten-

tentantur, dolent, pudendum diſtentum habent, ac convulſionis modo interdum pereunt cum ventris inflatione ſudoreque frigido.

Gonorrhæa, ut ſupra diximus alia ſimplex eſt, alia cum penis tenſione conjuncta. Illa mictioni involuntariæ correſpondet, & mulieribus quoque accidit, ſed rarius, quam viris: hæc tantum viris. Gonorrhæa autem vera eſt involuntaria ſeminis emiſſio ſine tenſione pudendi venerisque deſiderio, orta à debilitate retentricis vaſorum ſpermaticorum. Dico ſine veneris deſiderio. Nam ubi ex attenta rei venereæ cogitatione ſemen copioſe excernitur, gonorrhæa non eſt, ſed opus quoddam naturæ. Cauſa proxima eſt imbecillitas functionis retentricis teſtium, vaſorumque ſeminalium, ut ſemen debito tempore non retineant aut tamdiu, donec concoquatur. Contrahitur iſta debilitas ex affectu proprio teſtium vaſorumque ſpermaticorum, præcipue ex intemperie frigida humida, vaſa relaxante & patentiora reddente, producta ex intempeſtivo coitu in ætate adhuc immatura, crebro uſu alimentorum frigidorum humidorum, balneorum, affluxu humorum pituitoſorum, &c. Læditur etiam retentrix exulceratione vaſorum, ac etiam vitio objecti, ob redundantiam ſeminis præcipue frigidi, tenuis, aquoſi, crudi, aliquando corrupti, quod Cacochymicis ſæpe accidit, unde ſemen diverſorum colorum exit, nunc viride puri fere ſimile, nunc loturam carnis referens, aliquando cum dolore, urina ardore, ſi viæ exulceratæ ſint. Verum ubi ſemen nimia copia, aut acrimonia expultricem ſtimulans tenſionem pudendi efficit, tum non oritur vera gonorrhæa, ſed ſi tenſio perpetua ſit, priapiſmus, affectio rara & acuta, ſin tempore tantum emiſſionis ſeminis, Notha quædam Gonorrhæa, quæ à pollutione nocturna non diſtinguitur, niſi quod interdiu quo-

Gonorrhæa.

Cauſa.

que accidat, & pollutionem nocturnam inveteratam conſequatur, ob expultricem teſtium, vaſorumque ſpermaticorum ſtimulatam acrimonia ſeminis, ut infra in cauſis pollutionis dicetur.

Gonorrhæa gallica. Adduntur his ſpecies aliæ nonnullæ, & primum gonorrhæa gallica contracta à lue venerea, ex acri corrupto virulento ſemine vaſa ſpermatica plerumque exulcerante: Deinde juxta Avicennam duæ ſpecies, quarum prima eſt ſeminis emiſſio, ex convulſione muſculorum genitalium, qualis Epilepticis accidit, & in aliis corporis convulſionibus &c. altera eſt frequens excretio non ſeminis, ſed pinguedinis cujuſdam poſt mictionem & urinas ex phthiſi ſive colliquatione renum, ob nimis frequentem & immodicum coitum in juvenibus potiſſimum. Huc refertur profluvium ſeminis in tabe dorſali, quæ ut ut ab *Hipp. lib.* 2. de morbis deſcribitur, novos maritos & libidinoſos corripit ex nimia venere, & cum ſtercus aut urinam reddunt ſemen genitale copioſum & liquidum emittunt, noctuque veneris ludibria patiuntur, colliquantur anheloſi & imbecilli evadunt, &c.

Gonorrhæa ex convulſione.

Gonorrhæa ex colliquatione renum.

Gonorrhæa in tabe dorſali.

Pollutio nocturna. Tandem pollutio nocturna eſt, ſeminis in ſomno emiſſio, plerumque cum tenſione pudendi, & veneris inſomniis. Dico plerumque, nam aliquibus, teſte Aetio, nulla fere præcedente imaginatione, ac etiam citra ſenſum, profluit ſemen, ob retentricis debilitatem, non aliter fere, quam in vera gonorrhæa, hæc nonnullis ob mæſtitiam aut inediam etiam accidit. Plerumque ſeminis emiſſio eſt cum veneris inſomniis & tenſione pudendi ob expultricem irritatam copia aut acrimonia ſeminis. Nam duæ hujus ſpecies ſunt, una orta ob robur partium genitalium, & ſeminis copiam expultricem irritantem, quæ niſi modum excedat, opus

naturæ

naturæ eſt potius, quam ſymptoma: altera fit ob acrimoniam ſeminis expultricem vaſorum ſtimulantem vitio vaſorum aut ſeminis. Nam interdum ipſa vaſa præter naturam affecta (nimirum calida intemperie, inflammatione, exulceratione, &c.) copiam ac etiam qualitatem naturalem ſeminis non ſuſtinent: non raro ipſum ſemen vitioſum eſt magis calidum acre & mordax, quam ut vaſa naturaliter diſpoſita ferre queant. Cuius ratione ſemen cum dolore ſæpe effluit, ſi adſit lues gallica, in tranſitu vias ſtatim exulcerat. Hoc profluvium iis plerumque accidit, qui vitioſo ſanguine abundant, illosque graviſſime affligit, qui ſemen multum acre calidum gignunt, ad excretionem vehementer urgens. Nam hi per coitum exolutionem oris ventriculi totiusque corporis patiuntur, ſquallidi pallidique redduntur, oculosque cavos habent, nec tamen ex continentia, aut abſentia coitus magnopere juvantur, ſed gravedine capitis, æſtu & faſtidio ventriculi anguntur, & in ſomno etiam ſemen copioſum profundunt.

De morbis mulierum.

Viris & mulieribus affectus nonnulli communes ſunt: in quibus vero à mulieribus viri diſſident, & mulieres à viris, ſua propria & peculiaria patiuntur vitia. Mulieres utero donatæ ſunt, ad procreationem & menſtrui ſanguinis ſtatutis temporibus expurgationem, ſub utero hic intelligimus cervicem uteri, & vulvam: ad quorum inculpatas actiones perficiendas requiritur apta conſtitutio tam per conſenſum, cum aliis partibus, quam per eſſentiam: quæ conſiſtit in temperie primarum qualitatum, debita compoſitione, & utriuſque unitate: quorum uno vitiato læduntur functiones uteri. Læduntur autem ſingulæ functiones, tam privatæ, quæ nutrioni ſerviunt,

unt, quam publice, nimirum procreatio (ſub qua continetur conceptio, fœtus geſtatio & partus) deinde menſtrui ſanguinis ſtatutis temporibus expurgatio tribus modis, ut infra latius dicetur.

Affectus uteri. Cauſæ læſionis, affectus ſunt uteri proprij, aut per conſenſum. Morbi autem, qui mulieribus ratione uteri accidunt, acuti, magni, periculoſi & intellectu difficiles ſunt, quod ſe ægrotare neſciant, priusquam morbus invaleſcat, aut narrare præ pudore vereantur, niſi vi morbi cogantur, quo tempore ſæpe incurabiles ſunt. Laborare autem uterus ſolet omni fere genere morborum, quorum primum eſt intemperies, quæ nativam temperiem evertit, & functiones omnes uteri in ſua ſubſtantia labefactat, ex qua uteri debilitas. Intemperies eſt, vel ſimplex, vel compoſita, ſine, vel cum materia, orta à cauſis eandem vim habentibus, ut ſupra capite *de morborum cauſis*: & plerumque cum ſimili intemperie præcipuorum viſcerum.

Intemperies. Peculiariter intemperies frigida vel à cauſis refrigerantibus, vel ob ſpiritus & caloris nativi reſolutionem, à laborioſo partu frequenti abortu, gravi morbo, &c Propter frigidam intemperiem, quia uterus alimentum non conficit, nec ſupervacanea expellit, ideo crudis frigidisque humoribus abundat, vnde obſtetrix contactu oris uteri, pudenda multo mucore repleta percipit, os uteri quaſi ſolidum eſt ſine ſenſu, torpent inguina, difficulter moventur, flatibus abundant, & quia ſpiſſior frigidiorque uterus eſt, non concipiunt, & menſtrua ſupprimuntur, aut aquoſa fluunt, venerem faſtidiunt, omnesque actiones debiles, aut deperditas obtin ent

Calidæ intemperiei contraria ratio eſt. Nam partes pudendi calidæ ſunt, menſtrua pauca exeunt, aut acria, rubicunda, nigra, cum dolore, ut viæ interdum

dum exulcerentur, & ob acrimoniam nullum ordinem quoq; ſervent, magna ad co tum appetentia eſt, &c. Quæ humida uteri intemperie laborant, laxas mad daſq; uteri partes habent, menſes copioſos, aquoſos aut decolores, co tum non appetunt, nec eo delectantur, neq; ſemen retinent: ob id non concipiunt, & ſi concipiant, cito abortiunt, ad motum impotentes ſunt, & deſides. In ſicca intemperie contraria omnia ſunt, pudendum contractu ſqualidum, ſiccum ſentitur, l gamenta contrahuntur, menſes pauciſſimi cr. ſſiq; ſunt initio coitu non delectantur, niſi calida intemperies conjuncta ſit, deinde non fac le ſatiantur, juvantur humidis, læduntur ſiccis, &c. Compoſitæ intemperies ex his notis inter ſe complicatis dignoſcuntur ſi materia acceſſerit, intemperiem fovens, cognoſcitur partim ex cauſis præcedentibus, partim ex effectis, ut excrementis, colore corporis, & imprimis papillarum, quæ utero maxime conſentiunt Debilitantur functiones uteri nimis, ab intemperie calida humida: maxime a frigida ſicca. Deinde ex ea, quæ à frigido humido ſucco ortum habet, ubi acetabula uteri muco replentur, cujus ratione ſemen viri injectum non detinetur, ſed vel à concubitu, vel aliquandiu poſt effluit, menſes exuberant, & inordinate interdum bis aut ter in menſe defluũt, aquoſi, decolores, tempore menſtruorum ſæpe pectinis, lumborum, crurumq; gravitas adeſt, ſtomachus affic tur, & à vaporibus ſurſum elevatis dolores, ſuffocationes uteri, &c conſequuntur.

Secundo morbi conformationis uteri in ſuperficie interna ſunt, nimia aſperitas, attractionem ſeminis impediens, ab exulceratione, exſiccatione, aut defluxu acrium humorum, vel immodica levitas retentionem ſemine & conceptus prohibens, cujus cauſæ ſunt humor pituitoſus: craſſus, *Morbi conformationis.*

viſci-

viſcidus tunicis tenaciter adhærens, eaſque oblinens, &c.

Immodica dilatatio cavitatum uteri.

Deinde morbi in meatibus & cavitatibus membri genitalis, ſunt immodica dilatatio & anguſtia. Nam hæc vim attractricem ſeminis in uterum, ac expultricem menſtruorum & partum prohibet, illa retentionem ſeminis, conceptus & menſtruorum impedit. Immodica autem dilatatio cavitatum & meatuum fit, plerumque à relaxantibus, ut defluxu pituitoſorum humorum ex venis, aut ſeminis crudi, aquoſi ex vaſis ſpermaticis, aut à balneis humectantibus, &c. aliquando à copia tenuium acrium humorum ex apertione venarum uteri, &c. ut in profluvio menſtruorum latius dicetur.

Anguſtia uteri. φίμωσις.

Anguſtia vero ſeu contractio, & obturatio partium genitalis mulieris communiter φίμος & φίμωσις appellatur. Anguſtia vel eſt in pudendo aliiſque vulvæ, vel in ipſo orificio uteri, vel in intermedio loco ſcilicet ceruice uteri proprie dicta. Oritur vel in utero vitio facultatis formatricis ex membrana aut carne innata, foramen intercludente, ac etjam ut ſcribit Avicenna & *Ariſtot.* 4 *de gener. Anim. capit.* 1. ex coaleſcentia & coniunctione labiorum oris uteri, vel poſt ortum, primo ex craſſo viſcido humore coacervato intra uterum, qui interdum acetabula, ſive orificia vaſorum uteri oblinit, clauditque, aliquando os uteri & cervicem occupat obſtruitque, ut ſemen recipere nequeat. Deinde uſu medicamentorum valide aſtringentium intra os pubis, quod interdum ab imperitis obſtetricibus fit à partu, ut fluxum immoderatum ſupprimant, aliquando à meretricibus, ut ſtrictiores reddantur, virgineſque habeantur. Tertio à corpore cauitati

&

& foramini membri genitalis inuato viam intercludente ſeu conſtipante, quale eſt tumor aliquis præter naturam, ut inflammatio, ſcirrhus, &c. carnis excreſcentia ex ulcere pudendi, cicatrix calloſa, aut membrana innata, quæ interdum meatum plane obturat, aliquando propendet, qualis affectus eſt, qui nympha & cauda vocantur. Præterea coaleſcentia oris uteri ex ulcere tunicas conglutinante, item compreſſio à multa omenti pinguedine, ut in obeſis, quæ raro concipiunt, aut à tumore partium vicinarum & inteſtini recti, veſicæ, &c. Tandem conniventia oris uteri à multitudine materiæ ſubſtantiam uteri ita diſtendente, ut os ejus concludatur, quod in uteri hydrope & inflatione accidit. Proprie autem φίμωσις à Paulo & Celſo vocatur obturatio ſeu intercluſio foraminis membri genitalis à membrana aut carne innata, additur à nonnullis inflammatio indurata ſeu tumor, ſcirrhus, coaleſcentia ab ulcere glutinante tunicas meatuum, & calloſa durities.

Quæ vero vitio formatricis ex nativitate obturantur, ab Aetio non perforatæ proprie appellantur. Dignoſcitur affectus ex relatione ægræ & contactu aut viſu, adhibito ſpeculo matricis. Quibus pudendi labia obturantur, nec coire nec menſtrua emittere poſſunt. Si in cervice ſit obturatio coire quidem ſolent, ſed ſemen à viro ejaculatum cito decidit, menſtruaque non habent. Sin in uteri orificio vitium ſit, menſtruis non carent, viroq; uti poſſunt, ſed non concipiunt, accidit tamen ut ſemen intra uteri anguſtum orificium admiſſum, conceptus cauſa ſit, verum ob anguſtiam loci fœtus prægnanti mortem accerſit. *Signa locî affecti.*

Accidunt

XIV.

Morbi uteri in magnitudine.

Accidunt utero morbi in magnitudine diminuta, vel aucta. Diminuta autem magnitudo, ſeu parvitas uteri, ut plurimum ab ortu iis evenit, quæ concipere quidem ſolent, ſed fœtum alere, & ad perfectionem deducere nequeunt. Sub aucta magnitudine continentur tumores omnes uteri præter naturam. Intumeſcit autem uterus duobus modis, uno à materia ſubſtantiæ uteri impacta, vnde tumor proprie dictus: alio ex materia præter naturam in cavitate collecta, quæ replet, & non raro ad ſimilitudinem prægnantium uterum extendit: ſub hac ſpecie continentur, mola, hydrops uteri, falſa ingravidatio &c. Tumor autem uteri proprie dictus, eſt magnitudo aucta cum intemperie orta ex materia impacta ſubſtantiæ uteri. Materia illa eſt humor aliquis, aut vapor flatulentus. Humor autem cujuscunque generis eſſe poterit ſimplex, aut ex pluribus permixtus, aut non naturalis. Ex ſanguine enim ſubſtantiæ uteri impacto oritur phlegmone exquiſita, ex bile naturali, eryſipelas: ex craſſa acri, herpes: ex pituita naturali œdema: ex craſſa lenta, ſcirrhus non exquiſitus: huc referri poterit ſcirrhus ex inflammatione indurata, ex melancholia naturali impacta & indurata, ſcirrhus exquiſitus: ex aduſta minus fervida, cancer: ex fervida carbunculus: ex flatulento humore impacto inflatio oritur. Adduntur his in cervice uteri & pudendo condylomata, thymi, hæmorrhoides cœcæ &c. ut in ano. Quare omni fere genere tumorum uterus affici ſolet, frequentiſſime inflammatione à ſanguine ex venis in ſubſtantiam uteri effuſo, ibique putreſcente: effunditur autem ob plagam & contritionem uteri, nimium coitum, abortum, exulcerationem, menſtruorum ſuppreſſionem, longam & moleſtam ambulationem, flatus, immodicum frigus, &c. Tumor autem vel totum occupat, vel partem

Tumores uteri.

Species tumorum uteri.

Cauſa inflammationis uteri.

tem nimirum anteriorem aut poſteriorem, dextram vel ſiniſtram, ſuperiorem ſeu fundum, aut partem inferiorem ſive os: non raro cervix uteri tantum afficitur, quod facile contactu, ac per dioptram dignoſcitur.

Ubi intumeſcit uterus ex concluſa materia intra cavitatem, dum ægra ab uno latere in aliud ſe movet, fluctuationem & fragorem percipit, tumor utplurimum maior eſt, magiſq; æqualis, ſed minus dolorificus, quam in tumoribus ſubſtantiæ uteri. Tumor vero uteri contactu deprehenditur, & ex tenſione aliqua in media abdominis parte cum læſis functionibus uteri: ſi magnus ſit, & in anteriori parte, urina ſupprimitur, aut cum difficultate exit, dolor major in pube percipitur: ſi in poſteriore parte, feces alvi cum difficultate egeruntur, dolor lumbos infeſtat: ſi fundus afficiatur, dolor & tumor ad umbilicum pertingunt: ſin latera, inguina tenduntur, ac crura gravantur. *Signa tumorum.*

Tumor autem mollis cum dolore pungente & diſtendente ſine gravitate & febre, eſt à flatibus: tumor cum gravitate ab humore: humor ſi pituita tenuis ſit, tumor mollis erit, tactui cedens, ſeſeque rurſum paulatim attollens ſine evidente dolore aut febre. In ſcirrho vero, tumor durus gravis percipitur ſine dolore, niſi ſpurius ſit; difficulter moventur, & in progreſſu color corporis mutatur: quod in cancro uteri non exulcerato quoque evenit, ſed cancer vehementi dolore pungente non ſine calore affligit, præſertim circa ſummum ventrem, inguina & lumbos, & medicamentis facile exacerbatur, ipſeque tumor durus inæqualis colore fæculentus, aut ſublividus reperitur, &c ſi cancer exulceratus ſit, excernitur ſanies tenuis aquoſa, nigra graveolens, aliquando ſanguis, prædicta ſymptomata ſæviora redduntur, &c. ſi materia calida ſit, & *Signa tumoris flatulenti.* *Oedematis.* *Scirrhi.* *Signa cancri.*

Signa inflãmationis.

tumor ſub genere, inflammationis ex dolore febreq; deprehenditur. Nam omni inflammationi uteri conjuncta eſt febris continua, dolor acris pulſatilis, tenſio gravitasque imi ventris, oris uteri conniventia, &c. Dolor autem eo vehementior eſt, & febris ardentior, quo materia calidior fuerit, & inflammatio major. Nam ubi inflammatio eryſipelatis particeps eſt, tumor minor quidem percipitur, ſed dolor & febris ardentior, ſitis & vigiliæ pertinaciores, ſymptomata omnia vehementiora: inflammatio enim magna uterum ſtomachum cerebrum & cor in conſenſum trahit, unde vomitus, anxietas, dolor capitis præcipue ſincipitis, deorſum retractio tendinum colli, baſis oculorum: pulſus parvi crebri, deliquia animi, & cæt. qualia uteri carbunculum potiſſimum comitantur, qui maxime lethalis eſt, ac ingenti ardore vehementiſſimisque ſymptomatibus ſævit. Omnis autem uteri inflammatio periculoſa eſt. Terminatur interdum in abſceſſum, ut inflammationes aliarum partium, ut dum pus fit, dolores & febres nullo ordine augentur, quæ confecto pure miteſcunt, rurſumque dum rumpitur abſceſſus redeunt. Poſt abſceſſum diruptum, ulcus relinquitur.

Abſceſſus uteri.

Hydrops uteri.

Hydrops uteri ſæpe ſumitur pro intumeſcentia præter naturam inferioris ventris, à tumore uteri ex aquoſo humore, aut flatibus concluſis: proprie vero tumor, qui ex humore aquoſo, ſeroſo, tenui oritur, hydrops uteri proprie appellatur, qui à flatibus incluſis inflatio ac tympanites uteri. In hydrope colligitur tenuis ſeroſus, aut aqueus humor, præcipue in ſpatio ſeu cavitate uteri, non raro in ipſius ſubſtantia ὑδατίδες erumpunt, ſeu veſiculæ aqua plenæ. Humor incluſus ſæpe frigidus aquoſusque eſt, interdum acris, qui cum expurga-

purgatur ſubcruentus ſanioſus effluit, quaſi muria pudenda mordens & erodens. Cauſa eſt debilitas caloris nativi uteri, contracta ex frequenti abortu, difficili partu, ſupreſſione menſtruorum, uſu refrigerantium, una cum anguſtia aliqua orificij ipſius uteri. Colligitur autem humor intra uterum, rarius per ſolam congeſtionem ob debilitatem facultatis alteratricis & expultricis, ſæpiſſime per transmiſſionem aliunde, veluti ex vero hydrope abdominis, materia per cœcas vias in uterum prolabente: aliquando à vena cava ſeroſum ſanguinem in uterum inſtillante principium ſumit: aut ex jecore & liene, ut verus hydrops, poſt longam menſtruorum ſuppreſſionem & conceptum impeditum. Concluditur & detinetur humor intra capacitatem uteri ob anguſtiam aliquam cervicis ejuſdem, ut obſtructionem à craſſo lento humore, grumo ſanguinis, &c. conſtipationem à tumore, plerumque ob conniventiam oris à copia humoris replentis & diſtendentis corpus uteri.

Signa hydropis. Mulieres quæ hydrope uteri laborant, ſæpiſſime prægnantes exiſtimantur. Conſequitur hydropem uteri tumor, circa imum ventrem amplus laxus, & dum de latere in latus ſe convertunt, ſtrepitus aut murmur aliquis auditur, in ambulando gravitas, & reſpirandi difficultas, conceptus menſeſque impediuntur, aut pauci pravi cruenti fœtidi nullo ordine exeunt, os uteri ad contactum gracile & humidum ſentitur, excrementa alvi grave olent, mammæ turgidæ laxæque fiunt, & ſi lac in mammis ſit, vitiatur & aqueum evadit, &c.

Inflatio ſeu tympanites uteri. Inflatio ſeu tympanites uteri, eſt tumor ex flatulento vapore in utero collecto & incluſo. Concluditur flatus præcipue intra cavitatem uteri, aliquando poros uteri & vaſa ſubit & diſtendit,

Cauſa eſt debilitas caloris nativi uteri cum anguſtia aliqua orificij ejuſdem, ut in hydrope uteri: flatus autem interdum in ipſo utero gignuntur ob debilitatem caloris, vitiumque ſanguinis affluentis, ſæpius ab aliis partibus ad uterum transmittuntur, nimirum à capacitate abdominis in vera tympanitide, ab inteſtinis, &c. Concluduntur & detinentur in utero propter anguſtiam aliquam orificij, ut ſupra in hydrope uteri.

Signa. Comitantur inflationem uteri imi ventris tumor, qualis in vera tympanitide, qui ad digitorum pulſationem ſonum tympani æmulatur, dolor pungens, plerumque ad ventriculum & ſeptum transverſum aſcendens, reſpirationis difficultas, dolor capitis, ciborum faſtidium, & quando bibunt, affliguntur, menſes ſupprimuntur, conceptus impeditur, pedes & cavæ partes faciei intumeſcunt. Dolores autem vehementiores ſunt, & curatu difficiliores, ubi flatus in ſubſtantia uteri & vaſis continetur: leviores ſi in ſola cavitate concluſus ſit, & tum ſonus præcipue auditur, qualis in inteſtinis, quæ torminibus vexantur, &c. De falſa gravidatione & mola ſuo loco dicetur.

Tubercula uteri. Præterea in orificio, aut cervice uteri, vel pudendo innaſcuntur varia tubercula coitum & conceptum impedientia: quæ contactu, aut per dioptram deprehenduntur, ut condylomata, verrucæ, thymi, cœcæ hemorrhoides, &c. quemadmodum in ano: deinde eminentiæ quædam miliares: præterea ſcabræ pruriginoſæ quædam puſtulæ, furfuraceas ſquāmas reiicientes, productæ ab acribus ſalſis corruptis ſuccis, in iis plerumque, quæ lue venerea inquinantur ex virorum infectorum conſortio, ejuſmodi puſtulæ pruriginoſæ maligna ſordida & depaſcentia ulcera præcedere ſolent.

Sub morbis in magnitudine aucta comprehenditur affectus, qui à Paulo & Aetio nympha appellatur. cui ſimilis eſt morbus ille, qui κέρκωσις, Latinis cauda vocatur. Verum cauda morbus eſt non in magnitudine, ſed numero aucto, ac etiam in via. Nympha autem eſt ſubſtantia quædam carnoſa ſupra alarum pudendi commiſſuram ſita, quæ interdum ad tantam magnitudinem excreſcit, ut deformitatem & pudorem pariat, notaque ſit inſignis impudicitiæ. Nam veſtimentorum attritu arrigitur, & ſimiliter ut in viris ad venerem & coitum incitat. *Nympha.*

Cauda vero eſt carnoſa quædam ſubſtantia, quæ ab orificio uteri exoritur, & pudendum muliebre implet, coitumque impedit, aliquando extra progreditur inſtar caudæ, unde nomen habet. Hi affectus oriuntur ex redundantia ſanguinis à natura nimiam carnem generante, quare æſtate maxime augentur, quo tempore à calore partes dilatantur, hyeme minuuntur. *Cauda.*

Afficitur uterus quandoque morbis in numero præter naturam aucto, cum in eo ſubſtantia aliqua contineatur, quæ ex uſu non ſit, & functiones impediat: ſub hoc genere continentur mola, falſa gravidatio, monſtrum, quæ proprie ſymptomata ſunt facultatis generatricis: deinde Nympha, ut diximus, lapides & vermes uteri fœtus mortui, ſecundina poſt partum diu retenta; adduntur à nonnullis ſemen in utero concretum, ſanguinis grumus, pus exiccatum, &c. De mola, falſa ingrauidatione, monſtro, ſecundina retenta, &c. infra de vitiis procreationis dicetur. *Morbi in numero.*

In utero calculos generari, præter Aetium teſtis eſt *Hipp.* 5. *Epid. Sect.* 7. qui ſoluti non ſunt, ſed tunicis uteri aut collo ipſius affixi. Deinde topha- *Calculi uteri.*

cei, concreti ex craſſo lento humore, & ab excrementis augmentum ſuſcipiunt, ac mole ſua partes premunt, conceptum prohibent, plerumque fluxum menſtruorum.

Vermes uteri

Vermes ex utero excretos ſe vidiſſe grauiſſimi authores ſcribunt, verum an ibi generentur, aut aliunde in uterum permeent, dubitatur? credibile eſt, ut in aliis compluribus partibus, ita in utero generari, maxime in cervice ob copiam excrementitiæ pituitæ rugis adhærentem, ſed parvos ut in recto inteſtino: majores fortaſſe ex inteſtinis in uterum migrare, ut voluit Priſcianus & Cleopatra. Dignoſcuntur ex pruritu partis, cum dolore, ac redundantia pituitæ in pudendo, tumultuoſo ſomno, &cæt. aliquando cum menſtruo exeunt.

Morbi in ſitu.

Præterea uterus à ſua ſede variis modis dimovetur, morboſq; in ſitu patitur. Situs uteri eſt in hypogaſtrio intra veſicam & rectum inteſtinum, & vndiquaq; vinculis quibusdam laxiorib. alligatur. Nam per fibras complures recto inteſtino, & veſicæ connectitur, per ligamenta propria oſſi ſacro & pubis: per tunicam peritonæi cæteris: hepati, per vaſa ſpermatica & venas hypogaſtricas: cordi, per vaſa ſpermatica & arterias: crebro & ſpinali medullæ, per nervos: quare maximus eſt conſenſus uteri cum univerſo corpore, ut mox dicetur.

Movetur autem uterus præter naturam à ſua ſede in omnem dimenſionem, deorſum quidem in uteri procidentia, quando extra prominet: ſurſum ut in aſcenſu uteri, antrorſum retrorſum aut ad latera in contortione, ſeu reclinatione, averſione & recurſu ad alias partes. Plato uterum arbitratur eſſe quaſi animal vorax, gignendi cupidum, ſi eo privetur, ægre moram ferre, paſſimque per corpus oberra-

errare, & ad ſemen excipiendum deorſum ferri, ſurſum deorſumque deſiderio fugaque bene maleque olentium. Medici plerique uterum in coitu ad ſemen amplexandum hiare, & quodammodo diſtendi, deinde conſtringi volunt, ſed à ſua ſede non prolabi niſi vincula relaxentur aut rumpuntur, nec ſurſum moveri aut contorqueri niſi à vinculis & vaſis contractis attrahatur, aut inflectur.

Procidentia uteri.

Procidentia autem uteri eſt dimotio ipſius ex ſuo naturali loco à proprio pondere decumbente ob relaxationem aut diſruptionem vinculorum, quibus ſuſtinetur & continetur: Vincula illa ſunt, quibus oſſi ſacro & pubis alligatur, item vaſa & tunica peritonæi. Cauſa præcipua cur pondere ſuo deorſum delabatur, eſt ſolutio aliqua illorum ligamentorum, nimirum relaxatio proprie dicta, quando longiora redduntur, aut diſruptio: relaxant autem & reſolvunt humectantia, refrigerantia, emollientia, ut intemperies frigida humida, defluxus pituitoſorum humorum, victus balneaque humida, frigiditas pedum lumborum, animi conſternatio, ſeſſio in loco frigido, &cæt. Diſrumpunt caſus ab alto, plaga, oneris gravioris elevatio: partus difficilis ubi uterus vehementi conatu fœtum, aut ſecundinas expellens conſequitur, aut una cum fœtu mortuo vel ſecundinis, ab imperita obſtetrice extrahitur & invertitur: item vehemens ſternutatio & vociferatio, curſus ad acclivem aut declivem locum, ſaltatio, &c. Fernelius uteri deſcenſum à prolapſu diſtinguit, & deſcenſum appellat, ubi ad inferiores partes uterus provolvitur: prolapſum vero affectum longe graviorem, quod everſus uterus procedat, fundusq; ejus ovi anſerini magnitudine promineat.

Differentia procidentiæ uteri.

Mercatus aliique nonnulli tres procidentiæ ſpecies ponunt, quarum una eſt, quando uteri cervix in vulvam procidit, altera ubi fundus totumque corpus in cervicem excidit, & videtur quaſi glans viri; rubens in ore pudendi cum conſpicuo foramine: tertia cum membrana ejus interna procidit, & rugoſa extra prominet. In omnibus prominet tumor mollis, quaſi virile ſcrotum, maior aut minor pro magnitudine affectus, cum ſenſu ponderi pudendo incumbentis, quando erectæ conſiſtunt: aut recto inteſtino quando ſedent alvumque exonerant: ſi extra multum promineat, magnus dolor ardorque in imo ventre & pudendo percipitur, urina paulatim exit, & pudendum mordet, &c. Signa cauſarum ex cauſis præcedentibus & effectis ſuis dignoſcuntur.

Aſcenſus uteri & reclinatio.

Dimotio uteri à ſuo loco directe ſurſum, ut in Aſcenſu uteri, vel ad latera, ut in contorſione reclinatione ſive averſione, oritur præcipue à contractione, ſive brevitate vaſorum & vinculorum uteri, perinde fere ut in convulſione. Nam contractis vaſis & ligamentis uterus è ſuo loco neceſſario dimovetur & detrahitur, & ad partem vehementius trahentem inclinat. Quare ubi undiquaque uterus à vinculis æqualiter trahitur recta ſurſum aſcendere videtur, ſine inclinatione; ſin contractio inæqualis ſit ad unam partem magis, quam aliam, ad eam, quæ vehementius trahit, declinabit. Cauſa iſtius contractionis præcipua, eſt repletio vaſorum & ligamentorum, plerumque ex menſtruis retentis & ſuppreſſis, quando ſanguis per venas ad interna uteri non deſcendit, vel quia orificia vaſorum obſtructa ſunt, vel ſanguis ita craſſus, ut permeare nequeat, ac proinde in vaſis retentus ea diſtendit, ac etiam vicinas uteri appendices replet & extendit. Deinde replentur & tenduntur vincula & appendices uteri

ob

ob tumorem aliquem, ut inflãmationem, ſcirrhum abſceſſum, &c. item ob ſpiritum flatulentum utero concluſum, quod in ſuffocatione uteri præcipue accidit, quæ à pleriſque ſub aſcenſu uteri comprehenditur, licet ſimplex aſcenſus non ſit, ſed ſymptoma potius, ut ſuo loco dicetur. Præterea accidit brevitas & contractio quædam vinculorum uteri ex vehementi ſiccitate ipſorum, humidum nativum depaſcente, ac ex frigiditate ſubſtantiam denſante & cogente, ſed rarius.

Opinio Fernelii de commotione uteri.

Fernelius his cauſis commotionis uteri, addit ingenitam quandam uteri proprietatem, quia ut id quod noxium eſt & injucundum fugiat, jucundum & amicum amplexetur & fruatur, ſurſum deorſum ac quoquo verſum exſtimulatur & movetur. Nam uterus odoribus non minus, quam cerebrum & cor afficitur. gratos enim & jucundos odores ſectatur, & ut tetros refugiat in contrarium movetur ſive naribus, ſive orificio pudendi admoveantur. Verum conſentaneum non eſt hoc qualicunque motu uterum ulterius tendere, quam à ligamentis aut propria cervice permittatur, nec à ſuo loco proprio recedere, ut commotione uteri à relaxatione & contraxione ligamentorum.

Signa commotionis uteri.

In quam partem uterus inclinat ab obſtetrice digitorum admotione deprehenditur, ac etiam partis illius tumore, tenſione & dolore: Nam parti in quam inclinat, dolores incumbunt, & uterus durus veluti pila inſidet. Quare ubi ad ſuperiora recta trahitur ſive aſcendit, ventriculus, & organa reſpirationis læduntur, dolor in præcordiis affligit, difficultas reſpirationis, animi deliquia, aliaque complura ſymptomata præcipue ſi adſit vera ſuffocatio: ſi ad latus incliner, propinqui fœmoris diſtentio, dolor, ſtupor, & refrigeratio, motuſque ejus difficilis inditio erit: ſi retro, utriuſque coxæ & cruris do-

lor ſtupor, difficultas motus, alvi ſuppreſſio: ſin ad pubem pervertatur, ibidem dolores percipiuntur & lotium ſupprimitur. Retractio vero uteri ſurſum, ſi ad latus dextrum denotat venas hepaticas, ad ſiniſtrum ſpleneticas copia ſanguinis diſtentas à ſua parte uterum retrahere.

Solutio continui.

Tandem accidunt utero morbi in ſolutione continui, ut vulnus, deinde dilaceratio & diſruptio vaſorum & membranarum ex difficili partu, fœtus aut ſecundinæ violenta extractione, effreni concubitu, caſu ab alto, &c. Tertio exulceratio ſive ulcus uteri. Oriuntur autem ulcera multiplici de cauſa. 1. ex vulnere. 2. ex diſruptione ac dilaceratione uteri. 3. ex inflammatione in abſceſſum ſuppurata ruptaque ex cancro eroſo, alioque tumore. 4. ex putrefactione fœtus mortui aut ſecundinæ retentæ, vel menſtrui ſanguinis ſuppreſſi & retenti in utero. 5. ab acri bilioſo aut ſalſo humore erodente & defluxu vias abradente, quod accidit vitio proprio uteri, vel ab expultrice partium irritata, per hanc partem purgante vitioſo excrementa, ut in muliebri profluvio latius dicetur. Præterea ulcera pudendi cervicis ac ipſius etiam uteri frequentiſſime ortum habent à lue gallica, ex excrementis inquinatis & putrefactis circa locellos & rugas. His additur eroſio uteri ab acribus medicamentis

Vlcera uteri.

Differentia & ſigna ulceris.

Ulceris variæ differentiæ ſunt, nam vel ſimplex purumque eſt vel inflammatum, vel ſordidum, vel depaſcens, vel fiſtuloſum & calloſum, item cancroſum, vel carbunculoſum. Deinde obſidet ulcus interdum uterum, aut ejus orificium; nonnunquam cervicem, non raro pudendum. Exulceratio ipſius uteri, ut abſceſſus eſt in ſinu ſeu cavitate, eſt quandoque in ſuperficie parteque convexa.

Nam

Nam nonnunquam abſceſſus uteri erumpit inter peritonæum & inteſtina, ita ut in imo ventris tumor appareat, qui judex eſt abſceſſum in eam partem dum ſuppuratur inclinare: interdum inteſtinum rectum aut veſica ulceris quoque particeps eſt, unde alvus urina cum difficultate evacuatur. Facti ulceris inditia ſunt pus per genitalia deſtillans, vellicatio & punctio uteri, dolor punctorius in parte affecta, præcipue dum contrectatur, qui ad coxas imumque ventrem, quandoque ad jugulum ſurſum pertingit, unde febris lenta, dolor ſincipitis & radicum oculorum ad manuum digitos ſe extendens, ut in inflammatione uteri. Ulcus in pudendo, aut cervice, contactu, aut per uſum dioptræ deprehenditur: altum & reconditum intra ſinum uteri, per ſubſtantiam & colorem eorum, quæ excernuntur. Ulcus purum conjectabis, cum humor paucus albus æqualis craſſus minimeque fœtidus exierit: inflammatum ubi ſanioſa pauca cruenta cum magno dolore: ſordidum ſi copioſa minus cruenta cum minore dolore; ſin depaſcens fuerit, evacuabuntur ſanioſa magis fœtida nigra corrupta, acri interdum cruenta, & grumoſa, cum ingenti dolore ad coxas & jugulum ſæpe pertingente. Fiſtuloſum ulcus dignoſces ex callo forma fiſtulari obducto, ex tenui virulenta ſanie cum exiguo dolore.

Ulceris cancroſi ſigna ſupra enumerata ſunt. Inveterata ulcera uteri maligna depaſcentia & periculoſa redduntur: ſi ſanentur, cicatricem relinquunt ægraſque ſteriles reddere ſolent. Sub genere ulcerum continentur Rhagades uteri, quæ eodem modo oriuntur, ut in ano.

Hactenus de morbis, qui utero proprie & per eſſentiam accidunt, læduntur functiones,

Læſiones vitio obiecti.

quæ ope uteri perficiuntur, ab errore externo vitio objecti ſive ſeminis & ſanguinis menſtrui ac per conſenſum aliarum partium. Nam primum ubi ſemen & ſanguis menſtruus à naturæ modo recedunt, & in quantitate & qualitate peccant, functiones uteri læduntur, ac aliæ partes in conſenſum ſæpe trahuntur. De vitiis ſeminis, quæ viris & mulieribus communia ſunt, ſupra dictum eſt. Vitia ſanguinis penes quantitatem ſunt ſanguis ex venis affluens, nimis copioſus, aut paucus, nullusque. Deinde ratione qualitatis, calidus vel frigidus, acris tenuis, vel craſſus lentus, corruptus, aut ita vitiatus, ut non modo ad fœtus procreationem & nutritionem ineptus ſit, ſed etiam ipſi utero infeſtus, unde varii morbi & ſymptomata. Menſtruum ſanguinem uterus non attrahit & expellit, ſed natura totius corporis id quod redundat in venis, & ſupereſt ultra nutritionem, per uterum expurgat, & parſimonia affecta id totum ſui gratia aſſervat; ac proinde uterus uſum tantum commodum ſuſceptioni menſtruorum præſtat, ſicut & generationi. Nimis copioſum ſanguinem natura irritata immodica copia & acrimonia ad uterum tranſmittit, ut in profluvio menſtruorum dicetur. Paucum aut nullum ſuſcipit ob defectum ſanguinis ſuperflui in corpore, aut quia per alias partes expellitur, ut per nares, os, hæmorrhoides, &c. pravus ſeu vitioſus ſanguis in venis coacervatur læſa concoctrice jecoris ventriculi ac affectis præcipuis viſceribus: ad uterum vero partem debilem, maximeq; oportunam robore facultatis cæterarum partium relegatur, ut in profluvio muliebri mox dicetur.

Affectus uteri per conſenſum.

Trahitur uterus in conſenſum à vicinis partibus affectis, ut à recto inteſtino, veſica, &c. Deinde à ventriculo pravis ſuccis referto, ac ab aliis nervoſis patribus affectis, item à capite ex catarrho, ac ab omni

omnibus partibus, quæ à natura mutuum conſenſum cum utero adeptæ ſunt, ita ut ſuos proprios affectus utero facile communicent, & uterus illis viciſſim ſuos: ex quo conſenſu in hyſtericis tanta ſymptomatum diverſitas.

Reſtat ut de ſymptomatibus in ſpecie dicamus, quæ fœminis accidunt circa menſtrui ſanguinis expurgationem & procreationem.

Symptomata quæ contingunt circa evacuationẽ menſtruorum.

Purgatio autem menſtruorum tripliciter læditur: I. quando plane tollitur, & menſtruorum ſuppreſſio vocatur, II. quando imminuitur ſeu non juſta quantitate, aut rarius, quam oportet menſtrua expurgantur. III. ubi depravati exeunt. Depravata vero expulſio intelligitur, vel ratione quantitatis immodicæ ſanguinis, quæ profluvium menſtruorum vocatur: vel qualitatis, quando menſes decolorati, vel humor alius à ſanguine excernitur, ut in profluvio muliebri ſeu uterino: vel ratione modi, ſi cum dolore guttatim exeant, quæ affectio ſtillicidium uteri proprie appellatur. Nam ubi ſine dolore menſtrua guttatim, ſive parce & difficulter egrediuntur, certiſque temporibus, ſub diminuto profluvio menſtruorum potius, quam depravato continetur.

Carere menſtrua purgatione aliquibus mulieribus naturale eſt, aliquibus præter naturam: naturale tantum iis eſt, quæ nulla moleſtia totius corporis & uteri afficiuntur. Ætas idonea purgationi menſtruorum, debita quantitas, & tempus unum certum determinatumque non eſt, ſed evariant hæc omnia pro diſpoſitione & temperamento corporum, victuſque ratione, utplurimum ante 14. ætatis annum incipiunt, & poſt 50. deſinunt. In temperatis, beneq; conſtitutis corporibus non prægnantibus, nec lactantibus ſingulis fere menſibus duobus aut tribus diebus, à natura ſanguis rubens, animalis recenter mactati ſimilis per venas in ſinum

auf

aut cervicem uteri terminantes expurgatur, menſura duarum heminarum Atticarum aut paulo plus, ut voluit Hipp. Aliquæ tamen parum purgantur, & nonnullæ citra omnem menſtruorum purgationem innoxiæ vivunt.

De ſuppreſſione menſtruorum.

Uterus, ut ſupra diximus, menſtruum ſanguinem non attrahit & evacuat, ſed natura corporis ſeu expultrix præcipuorum viſcerum & venoſi generis, id quod redundat utra nutritionem, & moleſtum eſt per venas ulteri ſtatis temporibus expurgat. Quare ſuppreſſio menſtruorum eſt abolita menſtrui purgatio in fœminis juſtæ ætatis, orta ex fruſtratione facultatis expultricis. Fruſtratur vel ob debilitatem ipſius facultatis, vel vitium ſanguinis, qui expelli debet, vel anguſtiam vaſorum uteri & cervicis per quæ expurgatur. Sub debilitate expultricis facultatis comprehendimus ſenſus habitudinem ſeu torporem, ut cauſam ſine qua non. Nam expultrix ut irritetur & expellat, pondus aut acrimoniam ſanguinis præſentiſcere debet: igitur quanto minus ſenſerit ea, quæ noxia ſunt, eo minus aut tardius ad expellendum inſurgit. Debilitatur expultrix viſcerum venoſique generis & totius corporis, ac ſenſus quoque obtunditur ob intemperiem frigidam deinde ob pravum quemcunque affectum calorem nativum debilitantem, ut validas obſtructiones ſcirrhum que jecoris, lienis, ventriculi, in cahexia, hydrope. &c. cerebri in lethargo, epilepſia, &c. pulmonum in aſthmate. Vitia autem ſanguinis ſunt defectus, craſſities & viſciditas ac pravus motus, quando ab utero avocatur, & ad alias partes decumbit & evacuatur.

Suppreſſio ex defectu ſuperflui ſanguinis.

Deficit autem ſanguis ſuperfluus in fœminis nonnullis juſtæ ætatis à natura, quæ ſuum alimentum perfecte digerunt, nihilque ſuperflui relinquunt, cuiuſmodi ſunt viragines, quæ coloris fuſci ſunt

& cor-

& corpora nervoſa, compacta, robuſta, hirſuta obtinent, pectus & humeros latos, lumbos amplos, mammas ſolidas, vocem gravem, &cæt. Deinde quæ validis exercitiis, quicquid in ipſis ſuperfluum eſt, conſumunt, ut ſaltatrices, aliæque fortibus exercitiis utentes. Tertio in gravidis & in lactantibus. Nam ſanguis ſuperfluus in gravidis, in fœtus nutritionem convertitur: in lactantibus vero ad mammas transfertur pro lactis generatione. Hæ omnes citra ullum affectum totius corporis, aut uteri menſtrua purgatione carere ſolent. His adduntur ab Aetio fœminæ obeſæ, quæ præ cæteris exangues ſunt, anguſtasque venas obtinent, & ſanguis qui in illis eſt fere in pinguedinem tranſit, cujus inditium eſt, quod rariſſime concipiant. Deinde graciles ob diuturnum morbum attenuatæ, quæ nihil penitus ſuperflui ſanguinis habent. Verùm iſta gracilitas niſi connaturalis ſit, & foveatur à debilitate viſcerum, ac atrophia, non ſemper, ſed ad tempus defectum menſtruorum efficit. Deficit quoque ſanguis ex medio tenui victu defectu utilis alimenti, vigiliis, curis. Deinde deficit fluxus menſtruorum, ab immodica ſanguinis copia, ac nimia craſſitie & viſcoſitate, quæ plerumque vias quoque intercipiunt, ſuppreſſionem gignunt. Tertio avertunt ſanguinem ſuperfluum ab utero, & ad alias partes transmittunt immodicæ evacuationes per alias vias, ut fluxus ſanguinis per nares, os, hæmorrhoides, vulnera, phlebotomia per ſuperiores venas, dyſenteria, cæterique alvi fluxus, vomitus, immodici ſudores, &cæt. præterea ingens timor & mœror non ſolum ſanguinem ab utero avocant, ſed etiam refrigerant: connatum calorem extinguunt, &c. His modis citra affectum uteri deficiunt menſtrua.

Suppreſſio menſtruorũ ob anguſtiã uteri.

Defectus autem menſtruorum, qui citra affectum uteri oritur, à nonnullis ſuppreſſio notha improprieque dicta vocatur: quæ ex affectu uteri, vera ſuppreſſio menſtruorum. Affectus omnes uteri menſtruorum purgationem impedientes ad anguſtiam vaſorum & cavitatum reduci poterunt. Cauſa anguſtiæ vel ab ortu accidit vitio conformationis, vel poſt nativitatem, & adventitia eſt. Nam ſupra dictum eſt, anguſtia varias ſpecies cauſaſque habet, quarum una eſt ſubſidentia ex ſubſtantiæ uteri condenſatione, diuritie & ſiccitate, ac ipſorum vaſorum contractione & aſtrictione ab intemperie frigida vel ſicca, vel utraque aliquando ſicca calida, item ex uſu medicamentorum immodice aſtringentium, & exſiccantium: fit etiam ſubſidentia oris & cervicis uteri ex perverſione ſeu diſtortione ejuſdem. Secundo obſtructio vaſorum & viarum à copioſo ſanguine craſſoque infarcto, & à quocunque craſſo lento humore. Tertio conſtipatio & obturatio meatus ab innata membrana ſeu pellicula, ut in non perforatis, vel carne aut callo ex ulcere, vel cicatrice oſcula vaſorum exſiccante, vel tumore aliquo, ut inflammatione, ſcirrho, &c. Compreſſio vaſorum & cavitatum à tumore partium incumbentium, ut in obeſis & hydropicis, ut ſupra dictum eſt. His additur coaleſcentia & conglutinatio ex ulcere, &c.

Diminutæ evacuationis cauſa.

Hæ omnes cauſæ ſi leviores fuerint, pro ſuppreſſione diminutam menſtruorum evacuationem & tardam, interdum ad formam ſtillicidij paucam ſine dolore efficiunt. Nam tardæ evacuationis, quæ debitum tempus remoratur, & diminutæ, cauſæ præcipue ſunt expultricis debilitas, ſenſuſque hebetudo & materiæ defectus vel craſſities, viſciditas, &c. ac ſemianguſtia vaſorum, uteri.

Uterum

Utrum menſes plane ſuppreſſi aut diminuti ſunt, cognoſcemus ex relatione patientis. Si mulier quæ non concepit aut peperit, lac in mammis habeat, menſtrua ei defecerunt. Prægnantes vero propriis ſignis diſtinguuntur ab illis, quæ menſtrua ſuppreſſione laborant, nimirum contactu orificij uteri, ſi citra duritiem clauſum inveniatur, &c. Nam quæ ſuppreſſione laborant, occluſio ſemper eſt cum duritie. Suppreſſionis, quæ ex defectu ſanguinis non oritur, ſymptomata ſunt cibi faſtidium, nauſea, horrores inæquales, totius corporis gravitas, præcipue lumborum & ſcapularum, dolor lumborum, colli & ſyncipitis ad radices oculorum pertingens, laſſitudo tenſiva: in progreſſu febris lenta, urinæ craſſæ turbidæ rubicundæ ſæpe nigræ cum quodam ſanioſo humore, dyſuria, ſtranguria, tandemque alia grauiſſima ſymptomata & morbi. Cauſarum diverſitas partim ex victus ratione, habitu corporis & excrementis partim ex relatione patientis deprehenditur: ſi vitium naturale ſit, menſium beneficio à primis annis deſtituuntur, ſin aduentitium ex iis, quæ ſupra cuique affectui aſſcripta ſunt dignoſcitur. *Signa ſuppreſſionis.*

Purgatio menſtruorum ſtatis temporibus moderata mulieres à variis morbis defendit. Moderata æſtimatur non ex multitudine, ſed ex tolerantia & conferentia. Nam copioſa evacuatio citra omnem virium jacturam immodica non eſt, nec profluvium menſtruorum. Sed profluvio menſtruorum continetur omnis purgatio ſanguinis per uterum, ſupra naturæ vires & modum, quando menſes aut copioſius profluunt, aut diutius, quam pro ſanguinis multitudine, aut frequentius, & non ſtatis temporibus. Menſtruorum profluvium eſt immodica ſanguinis per uterum evacuatio, orta ab expultrice totius corporis, vel præcipuorum viſerum *Nota moderatæ purgationis.* *Profluvium menſtruorũ.*

 ſtimu-

ſtimulata à copia, vel qualitate ſanguinis, aut retentrice uteri & cervicis ejuſdem debilitata ob apertionem, ruptionem, aut eroſionem vaſorum. Cauſa hujus mali vel extra uterum eſt facultas expultrix totius corporis, viſcerum aut venoſi generis ſtimulata, vel in utero retentricis vaſorum debilitas. Expultricem autem ſtimulat primum ſanguinis nimia copia ſupra vaſa aut vires, ut in plethoris, quæ tanta interdum eſt, ut non ſolum expultricem irritet, & orificia vaſorum aperiat, ſed etiam ipſas venas uteri diſrumpat. Deinde ſanguinis vitioſa qualitas, quando calidus, acris, tenuis, ſeu bilioſus, ſeroſus aquoſus ſalſus melancholicus, corruptus, ratione cacochymiæ, contractæ ex prava victus ratione, & vitioſa viſcerum conſtitutione, &c. unde menſes decolorati Nam cum ſanguis vitioſus in toto aut jecore venoſoque genere ob retentricis debilitatem contineri nequeat, à natura vi expultricis ad vaſa uteri protruditur, tanquam ad partem debilem, maximeque oportunam: & eo magis, quo partes ipſeque uterus magis exquiſito ſenſu præditus eſt. In criſibus accidit quoque ut natura ſanguinem vitioſum ad uterum transmittat, hæc evacuatio eſt plerumque cum tolerantia & conferentia.

Retentrix uteri debilitatur proprie ob apertionem, ruptionem aut eroſionem vaſorum, per accidens robore expultricis ſtimulatæ. Ἀναστόμωσις ſeu apertio orificiorum vaſorum uteri aut cervicis ejuſdem fit à copioſo ſanguine facultatem expultricem exſtimulante, item ab intemperie frigida humida, & balneis, fomentis orificia relaxantibus, emollientibus, &c Ruptio quoque oritur ex ſanguinis copia irruente, ut jam dictum eſt, à cauſis quibuſcunque diſrumpentibus & vulnerantibus, quales ſunt laborioſus partus, cum fœtus vel grandior eſt,

vel

vel vitioſe ſitus, vel violento conatu excluditur, item fœtus, & ſecundinæ violenta extractio, effrenis coitus, caſus ab alto, plaga, &c. Eroſio fit ex acribus ſalſis corruptis humoribus, ab ulcere vicinarum partium, ac à medicamentis acribus extrinſecus admotis quæ menſes provocant.

Anticipatio menſtruorum. Ab his cauſis menſes immodica quantitate profluunt: debitum vero tempus antevertunt ob eaſdem cauſas, & proprie ob expultricem ante tempus irritatam, & retentricem debilitatam, quibus additur ſenſus acrimonia: nam quanto partes exquiſitiori ſenſu præditæ ſunt, eo citius afficiuntur & irritantur, ut noxia expellant.

Signa. Immodica menſtrui ſanguinis evacuatio æſtimatur, ex virium debilitate, malaque tolerantia, eamque comitantur ſymptomata, quæ ex virium caloriſque nativi debilitate conſequi ſolent, ut inappetentia cruditates, fœdus corporis color, ſæpe tumor pedum & totius corporis œdematoſus. Deinde ex viſcerum totiusque affectu fluor copioſior eſt: ex ſolius uteri, parcior: ſi cauſa ſit ſanguinis copia, adſunt ſigna plethoræ ad vaſa vel vires: ſin à qualitate ſanguinis: ejusdem generis egreditur acris bilioſus, ſeroſus corruptus, &c. menſesque magis decolores ſunt. *Menſes decolores.* Menſes decolores hic voco, ubi excernitur ſanguis cum aliis humoribus permixtus, ita tamen, ut ſanguis prædominetur. Nam ubi alius humor prædominatur, & ſeroſa, alba, pallida viridia nigra, ſanioſa, nullo ordine & circuitu prodeunt, Fluor uterinus peculiariter vocatur.

Præterea conſideranda eſt ſanguinis erumpentis multitudo, & delationis modus. Nam ex amplioribus venis apertis aut ruptis, magna ſanguinis copia confertim profluit, à minoribus vero vice verſa. Verum ob vaſorum apertionem ſanguis non ſtatim ſed in progreſſu copioſus ſine dolore profunditur:

ob diſruptionem ſtatim initio copioſus cum dolore, & præceſſerunt cauſæ rumpentes: ob eroſionem initio paulatim, aut in forma ſtillicidii ſenſim cum dolore erumpit, interdum ſanguis purus, interdum ſeroſus, saniei ſpecie, aſſidue aut ex brevibus intervallis.

Stillicidium uteri.

Ubi ſanguis paucus ex brevibus intervallis, aut guttatim forma ſtillicidij exit, ſtillicidium uteri nominatur, & ſtillicidio veſicæ ſeu urinæ correſpondet, ut Iſchuria menſtruorum ſuppreſſioni Verum ubi ſanguis guttatim ex rarioribus intervallis non multus ſine dolore prodit, ad diminutum fluxum menſtruorum refertur, ut jam diximus: ſin brevioribus intervallis & cum dolore, ab Aetio ſtillicidium uteri proprie appellatur. Hujus cauſæ ſunt meatus anguſtia non perfecta, diverſimode contingens, & retentricis debilitas, ac diſtentio à ſanguine copioſo, aut humore craſſo ad uterum detruſo, qui non facile nec cito foras evacuatur, interdum eroſio, &c.

Profluvium muliebre & uterinum.

Fluxus muliebris & uterinus ſumuntur indifferenter pro omni humiditatum evacuatione ab utero, quæ nec ſeminis eſt, nec ſanguinis menſtrui: aliqui tamen uterinum fluxum à muliebri diſtinguunt eumque eſſe volunt, evationem humoris non a toto, ſed ſolum ab utero, ſeu illius ſolum, qui in utero generatur, & per congeſtionem colligitur ex affectu proprio. Profluvium muliebre proprie eſt vitioſorum humorum, ex toto corpore per uterum expurgatio, ab expultrice viſcerum irritata plerumque cum debilitate vaſorum uteri. In fluxu conſiderantur pars mandans & recipiens & materia. Pars mandans, quæ per uterum expellit, ſunt præcipua viſcera, aut totum corpus, venoſumque genus præter naturam affecta à vitioſis humoribus. Pars recipiens eſt uterus, ob debilitatem retentricis vena-

venarum, aut quia ad fluxiones recipiendas maxime oportunus eſt. Materia quæ ab expultrice evacuatur, tenuis & ichoroſa magis quam craſſa, eſt interdum corrupta, putrida, fœtidaq; aliquando non: ſæpiſſime alba, ex tenuis pituitæ defluxu, non raro ſeroſa à ſeri ſuperfluitate, nonnunquam pallida aut citrina ex affluxu bilis, quandoque rubra quaſi ſanies, aut ichor ſanguinis, rariſſime nigra ex melancholia, ſæpe varia ex variis humoribus. Purus ſanguis non eſt, niſi in utero eroſio, aut diſruptio excitata ſit.

Cauſa profluvii muliebris.

Cauſa vitioſum humorum gignens in profluvio muliebri proprie dicto in viſceribus conſiſtit, aut à prava victus ratione oritur, ſicut in uterino fluxu in ipſo utero. Viſcera autem affecta aut inquinata vitioſos humores aſſidue gignunt: ut materiam pituitoſam ventriculi, jecorisque refrigeratio, in iis, quæ laxiore humidiore corpore ſunt, & in otio vivunt, & frigido humido victu utuntur: ſeroſa & aquoſa humiditas fit à læſa ſanguificatione, ſeriq; ſegregatione: bilioſa ob intemperiem viſcerum calidam, &c. Corruptio humorum ex putredine in vaſis praviſque alimentis, &c. Profluvium uteri ex ſolo utero affecto rariſſime oritur imprimis ob debilitatem caloris nativi ab intemperie frigida, ſcirrho, frequenti abortu, difficili partu, contuſione, interdum ob eroſionem, &c.

Signa fluxus muliebris ſunt, pudenda aſſidue madent humoribus varij coloris, facies, totumque corpus decolor eſt, oculi prætumidi, difficulter ſpirant, pedes tument, inferiora torpent, ſi ex utero ſit fluxus parcior eſt, colorque corporis non ita ſubito mutatur, &cæt. Cauſarum diverſitas ex colore & conſiſtentia excretorum dignoſcitur, color vero in pannis, quibus deterguntur hæ ſordes exſiccatis.

Gonorrhæa. Albo fluxui uterino ſimilis eſt in mulieribus gonorrhæa, involuntaria ſeminis evacuatio ex vaſis ſpermaticis per cervicem uteri & pudendum ob debilitatem facultatis retentricis non aliter, quam in viris ſupra dictum eſt. Diſcernitur hæc ab albo profluvio, quod materia alba, pauca, craſſa ex longioribus intervallis, ac etiam tempore menſtruorum exeat, quod in fluore uterino non fit.

Præfocatio uteri. Præterea uterus affectus ex ſemine & menſtruo retento & corrupto, principes partes in conſenſum trahere ſolet: unde varia ſymptomata hyſterica, quæ ſub nomine minus præcipue & graviſſimi ſymptomatis, nimirum ſuffocationis ſeu præfocationis ab utero continentur, quæ à Græcis πνὶξ ὑςερικὴ, & ſi graviſſima ſit cum reſpiratione & pulſu inſenſili ἄπνοια ὑςερικὴ nuncupatur. Nam hujus mali unum maxime commune ſymptoma eſt reſpirationis debilitas, quæ omnium primo & graviſſime afficitur, adeo ut prorſus cohibita & ſublata videatur. Quare ſtrangulatio ſymptoma proprium uteri non eſt, ſed organorum reſpirationis, deinde cordis, cerebri, ventriculi, aliarumque principalium ſupernarumque partium, quæ ab utero læduntur, quarum læſionum cauſa in utero conſiſtit. Hæc paſſio quia cito fit, cito deſinit, & per intervalla ſubito recurrit, atque interdum intra paucas horas interimit, à ſo a intemperie frigida ortum habere non videtur, ſed à vapore tetro, maligno & venenato ex ſemine, aut ſanguine in utero retento & corrupto. Nam conſtat mulieres ſalaces viduasque, quæ à complexu venereo abſtinent, aut quibus menſtrua ſuppreſſa ſunt, hoc malo maxime infeſtari. Deinde in paroxiſmo uterum utplurimum ſe commovere ſurſumquæ recurrere.

Itaque

Itaque præfocatio ab utero eſt magna reſpirationis debilitas repente ex intervallis fere repetens, una cum læſione functionum cordis, cerebri, aliarumque principalium ſupernarumque partium: orta ex tetro maligno vapore, ex ſemine, aut ſanguine menſtruo retento & corrupto in utero, qui ipſum uterum inflat, irritat & commovet, & ex utero ſurſum ſublatus ſupernas principesque partes afficit. Corruptio autem ſeminis & menſtrui ſanguinis præcipue eſt intra ſinum ſeu cavitatem uteri, licet ſemen intra vaſa ſpermatica, & ſanguis in venis uteri retentus computeſcere queat, non aliter quam in febribus putridis, verum ea putredo non ita maligna eſt, ac febres diuturnas & hyſtericas virginum paſſiones magis excitat. Vapor malignus ex corruptione in utero genitus, uterum inflat. & ad expellendum ſtimulat, ut ſurſum recurrere & contorqueri plerumque percipiatur: unde primum inteſtina, hinc diaphragma & ventriculus comprimitur: ac ipſe vapor ex utero ſublatus in diaphragma thoracisque partes, reſpirationem tam exiguam efficit, ut inſenſilis ſæpe appareat: ac per arterias in cor irruens ſpiritus caloremque nativum debilitat, leves animi defectiones, totius corporis refrigerationem, pulſus interdum validiores, interdum adeo parvos facit ut non percipiantur: ad ventriculum delatus, eructationes, ciborum faſtidium, nauſeam, &c. In cerebrum alias ſtuporem gravem omnium ſenſum excepto auditu, altum ſoporem, alias deſipientiam, furorem, interdum convulſionem, &c. Quare hæc affectio omnes eadem forma non invadit: Deinde ut epilepſia, diuturna eſt, & per circuitus crebriores aut rariores repetit, ſingulisque acceſſionibus præceps periculum affert. *Definitio ſuffocationis uteri.*

Cauſa varietatis & diverſitatis ſymptomatum conſiſtit in putredinis qualitate, deinde copia, ac *Cauſæ varietatis.*

Symptomatum. etiam in debilitate membrorum, quæ utero conſentiunt & compatiuntur. Nam quo ſubſtantia præſtantior eſt, eo deteriori putredine corrumpitur magisque perniciosam qualitatem contrahit, quare ex corruptione ſeminis putredo omnium perniciosiſſima oritur, ex ſanguine magis pernitioſa, quam ex aliis humoribus Unde Stephanus Athenienſis teſte Gal. apnæam hyſtericam fieri tantum putavit, ex tetris vaporibus in cor ſublatis ex ſemine corrupto. Quævis putredo pro majoris minorisque ratione, majora aut minora producit ſymptomata. Nec mirum videri debet, vel ex minima ſeminis mole in venenatam naturam corrupta, tanta accidentia conſequi: nam exiguum virus ſcorpij per anguſtiſſimum foramen injectum, longe ſæviora producit, & ſalvia canis rab di ſi corpus tetigerit cōfeſtim, interdum ex longiori temporis intervallo rabiem excitat.

Differentia præfocationis uteri. Hujus affectus tres gradus, aut ſpecies à nonnullis ſtatuuntur, quarum una vehementiſſima eſt, apnæa hyſterica, ubi pulſus & reſpiratio non percipitur, totumque corpus refrigeratur: altera in qua ægre ſpirant pulſumque debilem habent, ſenſu non omnino privantur: tertia quando brachia & crura convelluntur, &c.

Signa. Ubi paroxiſmus in propinquo eſt, præcedunt hæc ſigna torpor mentis, pigritia corporis, crurum debilitas, aſpectus mœſtus, &c. cum jam incipit repente oritur reſpirationis debilitas, obmuteſcentia, altus ſopor, ſtupor mentis & ſenſuum, crurum retractio, al aque ſupra propoſita: & ubi acceſſio remittit, humiditas quædam ex locis muliebribus tactu excurrere percipitur, uterus paulatim laxatur, inteſtina murmurant, malæ rubeſcere incipiunt, ſenſus motusque redeunt, &cæt. Supervenit hoc mali genus, præcipue autumno & hyeme, & juniores ad

ad Venerem proclives, ſteriles : & viduas maxime corripit. Diſtinguitur à cognatis affectibus uteri commotione, & quod præceſſerit ſuppreſſio menſtruorum aut ſeminis, & affectus uteri : à ſyncope, quod pulſus aliquis ut plurimum ſentiatur, ſudor frigidus non erumpat, nec facies pallida ſit, neque odoratis juventur, niſi inferioribus admoveantur. Ab apoplexia, quod ſentiant ſi pungentur : ab epilepſia, quod vocatæ audiant, & poſt paroxiſmum plerumque recordentur, ac facies tumida magisq; rubicunda ſit, &c. In apnæa hyſterica, an vivæ ſint ſternutatoriis cognoſcendum : experiri floccis naribus admotis, aut vaſe aqua pleno impoſito regioni ſtomachi, judicium fallax eſt.

Supereſt, ut de ſymptomatibus ad procreationem pertinentibus, dicamus. Procreatio autem quantum ad uterum abſolvitur conceptu fœtus formatione & geſtatione, vſque dum fœtus abſolvatur, tandem partu legitimo. Ad has actiones perficiendas neceſſaria ſunt, primo ager fertilis ſive uterus bene temperatus & conformatus, qui vires omnes quatuor naturales robuſtas obtinet, licet omnibus pariter non agat, ſed peculiariter attractrice, ut ſemen genitale ſuſcipiat, retentrice & alteratrice, ut ex ſuſcepto ſemine concipiat, fœtumque abſolvat : expultrice in partu, ut legitimo tempore fœtum perfectum in lucem edat : una cum ſecundinis : Deinde requiritur ſemen fœcundum utriusque ſexus permixtum & in uterum attractum, ex quo fit primum conceptio, deinde fœtus adumbratio: ac etiam ſanguis menſtruus per uteri acetabula, quo fœtus nutriatur & augeatur, & partes nonnullæ generentur. Quare uniuscujuscunque horum defectu operationes facultatis generatricis vitiantur & impediuntur. *De vitiis procreationis.*

Symptomata procreationis.

Læſio autem cujusque actionis tribus modis accidit. Nam primum mulier ex viro aut omnino non concipit & generat, quæ læſio ſterilitas proprie dicitur: aut concipit quidem, ſed raro ut ſemel tantum, &c. & hæc quoque ſterilitas vocatur: vel depravate & perperam, ſub qua contineri poterit inanis conceptus, ac etiam numeroſus, quando uno tempore plures concipiunt, quam alere & ad perfectionem perducere queant. Secundo vitia formatricis facultatis in utero ſunt mola, falſa grauidatio, deinde debiles & morboſi fœtus, tertio monſtrum, ac etiam fœtus immodica magnitudo, quæ geſtationem, partumque difficilem reddit. Geſtatio læſa conſideratur, vel ratione temporis, ſi fœtus immaturus & ante tempus in lucem edatur, & abortus proprie nuncupatur: vel ratione modi, ubi geſtatio moleſta & gravis eſt cum variis ſymptomatibus, ut nauſea, faſtidio ciborum, pica, ventris gravitate, ſtrangulatione uteri, &c. Tandem partus læditur cum citius fit, ſeu ante tempus legitimum fœtus exit, & dum abortus eſt, ut diximus: vel tardius fit, quam oporteat, ut cum fœtus in utero debiles aut mortui non egrediuntur: vel cum magno dolore aut labore exeunt, aut modo non naturali, ut primo pedibus aut brachiis: aut ſecundina relicta, &c & tum partus difficilis appellatur.

Conceptus quid?

Initium procreationis eſt à conceptu. Conceptus autem eſt fœcundi ſeminis utriusque ſexus in uterum attracti in perfectum actum traductio, ab inſita facultate reſidente in ſemine maris, ut in phyſiologicis demonſtratum eſt. Nam ad conceptionem requiſita ſunt, primo ut per coitum ſemen viri prolificum in interiorem uteri cervicem ejaculetur: Deinde ut mulier cum voluptate rite ſuſcipiat, & pariter ſuum ſemen in uteri orificium emittat. Præterea ut uterus bene temperatus ſemen in interiorem

rem ſinum attrahat, poſtea clauſo orificio arcte contineat, foveat, & in actum deducat: cuiusque horum defectu conceptio impeditur, ſterilitasque oritur.

In ſeminis generatione & emiſſione eadem fere ſymptomata mulieribus, quæ viris accidunt. Deinde appetentia Veneris vel extincta vel ignaua eſt, vel immodica: ſub immodica continetur Satyriaſis, furor uterinus, ac etiam nympha, de qua ſupra. Satyriaſis & tentigo mulieribus evenit, qualem in viris fere ſupra retulimus, quæ nihil aliud eſt, quam ardens coeundi deſiderium, cum ingenti pruritu & dolore pudendi, ab inflammatoria affectione ex ſalſis acribus humoribus impactis: In hoc malo fœminæ intollerabili Veneris deſiderio contabeſcunt, ipſumque deſiderium ſæviorem affectionem reddit, quod partes inflammatæ ſeminis excretionem impediant. Deinde ob ſalſos humores impactos vehementem pruritum pudendi cum dolore, tenſione, & palpitatione ſentiunt, ita ut manus aſſidue admoveant. *Symptomata.* *Satyriaſis.*

Furor uterinus eſt veſana coeundi cupiditas cum pruritu pudendi, orta ab ingenti fervore uteri cerebrum in conſenſum trahente, ſeu tetros halitus in cerebrum mittente. Accidit hæc affectio præcipue naturis calidis, & libidinoſis, ætate vigente, quæ in deliciis vivunt, & præter conſuetudinem à Venere abſtinent. Deſipientia tota in Venere verſatur, nihilque aliud cogitant & loquuntur quam de coitu, deinde pruriens pudendum habent, eiusque contactu mire delectantur. Satyriaſis & furor uterinus tales affectus ſunt pudendorum, qualis immodica ſitis eſt orificij ventriculi: verum in furore uteri adjungitur error principis facultatis, à vaporibus in cerebrum aſcendentibus ex ſemine aut ſanguine aduſto. *Furor uterinus.*

Steri-

Sterilitas.

Sterilitas mulieribus primario tribuitur, quatenus viris utuntur, licet cauſa ſterilitatis non ſemper accidat vitio mulieris, ſed interdum viri, & ſæpe utriusque. Eſt autem ſterilitas impotentia mulieris juſtæ ætatis viro utentis, ad concipiendum, prouenìens primario vitio uteri aut ſeminis Dico viro utentis, nam quæ coire ſeu pudendum virile moderatum intra cervicem uteri admittere non valent, nec ſemen virile in uterum recipere, minus proprie ſteriles, ſed ad coeundum impotentes tantum dicendæ ſunt. Nam terra priusquam ſemen in eam projiciatur, nec ſterilis, nec ferax proprie vocatur, attamen quæ nec coire, nec ſemen virile admittere poſſint, ſterilibus annumerantur, quia non concipiunt.

Cauſa impotentiæ in mulieribus.

Mulieres ad co undum impotentes redduntur ob anguſtiam aliquam vulvæ & cervicis uteri, ut obturationem à membrana innata in non perforatis, aut caruncula aut tumore innato, compreſſione, obſtructione: aſtrictione; labiorum vulvæ & laterum cervicis conglutinatione &c. Item ulcere aut affecto dolorifico.

Quatuor ſpecies ſterilitatis.

Sterilitatis quatuor ſunt differentiæ, una nativa & abſoluta ex ingenito vitio: altera aduentitia ex morbo poſt ortum, qui induſtria medici aut decurſu ætatis ſæpe curatur: tertia earum quæ pepererunt, ſed à primo aut ſecundo partu non concipiunt, quarta eſt per collationem fœminæ ad virum proprium ſeu unicum Hæc mulieribus accidit vel ratione viri aut utriusque ex defectu & prava qualitate ſeminis; cæteræ ſpecies propria ratione, vitio uteri vel ſeminis.

Sterilitas ratione uteri.

Ratione uteri cauſa ſterilitatis, eſt omnis affectus attractionem, retentionem & vivificationem ſeminis in utero labefactans, & debilitans ac genituram extinguens vel corrumpens, ut quævis inſignis intemperies; vel impediens, ut mala conformatio,

matio, conſtructioque uteri, unitatisque ſolutio. Hæc vitia vel ingenita ſunt ex nativo defectu à prima conſtitutione, vel adventitia. Nam nonnullæ natura ſteriles ſunt, ex nativa intemperie pravaque uteri vaſorumque ſpermaticorum conformatione, præcipue frigidæ, quæ uteros frigidos denſos habent, ventrem ſtrictum coxarum oſſa multum contracta, & non pubeſcunt. Nam natura fœcundæ exiſtimantur, quæ proceritatem corporis mediocrem obtinēt, bonamque temperiem præcipuarum partium, ſuperiorem ventrem, & lumbos latos, nates eminentes, pectus anguſtum, mammas amplas, quæ his maxime oppoſitæ ſunt, ſteriles præcipue judicantur. Deinde ſteriles plerumque ſunt viragines, & quæ nihil ſuperflui ſanguinis gignunt, aut in corpore relinquunt, item obeſæ, nimiſque graciles, quæ menſtruis carent. Præterea ſterilibus annumerantur impuberes, & ſenio confectæ, ac quæ acuto aut diuturno morbo conſumuntur, verum non abſolute, ſed ad tempus. Quemadmodum in terra cui ſemina cerealia committuntur, ita in utero quævis intemperies ſimplex aut compoſita ſterilitatem inducere poterit. Maximas vires obtinet frigida. Nam ut *Hipp. ait 5. aph. 62.* quæ frigidos denſos uteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in illis genitura. Deinde in nimis humidis uterus ſuffocatur & obruitur, non aliter quam ſemina cerealia in terra paluſtri. Præterea ignei vel aridi & ſquallentes uteri genituram ob defectum alimenti corrumpunt, taleque quid accidit, quale ubi arenis & petris mandantur ſemina.

Natura ſteriles & fœcundæ.

Intemperies uteri.

Morbi compoſitionis uteri ſunt nimia amplitudo ſeu dilatatio orificij, aut cervicis uteri, vt ſemen genitale non retineat, vel vaſorum, ut ſanguis præter naturam effluat, deinde anguſtia orificij uteri, ut ſemen intra ſiuum non recipiat, aut vaſorum

Morbi compoſitionis ſterilitatem inducentes.

ſan-

ſanguinis & ſeminis defluxum in uterum prohibens. Anguſtia autem vaſorum eaſdem cauſas habet, quas vera menſtruorum ſuppreſſio: nimirum obturationem à cicatrice orificia vaſorum excæcante, obſtructionem ab humore craſſo infarcto, compreſſionem, &c. Anguſtia vero orificii uteri eſt obſtructio, aſtrictio, conſtipatio, aut obturatio à membrana, carne, aut tumore innato, compreſſio à tumore abdominis vel omenti ut in obeſis: coaleſcentia ab ulcere: ſubſidentia ex contorſione & perverſione colli uteri, ſitusque mutatione. His adduntur vermes & calculi uteri, ſcirrhus, inflammatio, inflatio, alii tumores. Tandem ſolutio continui, ut vulnus exulceratio, vaſorum diſruptio & eroſio, unde ſanguinis profluvium Nam durante profluvio menſtruorum aut muliebri vel ſuppreſſione mulieres non concipiunt.

Sterilitas vitio ſeminis.

Ratione ſeminis tam virilis, quam muliebris ſterilitas oritur. In ſemine quatenus proximum generationis inſtrumentum, conſideratur generatio, in teſtibus, vaſisque ſpermaticis: deinde ejaculatio ſeu emiſſio ex vaſis in uterum: Nam ſterilitas fit primum, quia ſemen in teſtibus vaſisque ſpermaticis nō generatur, ob defectum aut debilitatem teſtium vaſorumque, aut vitio materiæ. Deinde quia ſemen genitum prolificum non eſt, ſcilicet nimis frigidum, aquoſum, tenue aut craſſum, aut corruptum, ut in iis, qui gonorrhæa gallica laborant: aut minus fœcundum & torrefactum, ac ad generationem inefficax & languidum. Tertio quia non ejaculatur & emittitur, aut non debito modo & tempore. Non ejaculatur, nec in uterum recipitur ob expultricem teſtium vaſorumque debilitatem ex intemperie: aut impeditam ex anguſtia vaſorum, ut ſupra dictum eſt. Non juſto modo ejaculatur in viris & mulieribus ob gonorrhæam: in viris ob nimiam gra-

vitatem, aut immodicam longitudinem penis, aut quia non erigitur. De cauſis vitiorum ſeminis utriuſque ſexus & impotentiæ ac infœcunditatis in viris latius ſupra dictum eſt.

Sterilitas in comparatione ad virum.

Quare mulieres non concipiunt, defectu aut prava qualitate ſeminis, vel proprii tantum, & tum ſteriles per ſe ſunt: aut unius ſolius viri: aut utriusque, & tum ſteriles in comparatione ad virum proprium dicuntur. Utriusque enim ratione ſterilitas accidit, quando unius ſemen alterius corrumpit, aut fœminæ calidius, vel minime proportionatum, ut cum maris ſemine commiſceatur & conſocietur: nec ſeſe mutuo contemperent, aut quia utriusque ſeminis emiſſio uno tempore non perficitur, ſed virile multo ante, aut poſt, ut cum muliebri coire ſimulque in interiorem uteri ſinum attrahi & recipi nequeat. Adduntur his cauſis errores externi, primo concubitus inviti: amor enim genituram conciliat, & fœminæ amantes creberrime pariunt, ideo inviti concubitus ſteriles magna ex parte ſunt: deinde motus importunus, ſaltatio ſternutationes frequentes ſtatim à coitu, &c.

Signa ſterilitatis.

Sterilitas ex morbo uteri dignoſcitur iis ſæpius, quæ cuique affectui uteri aſcripta ſunt: ſterilitas vitio ſeminis, ut ſupra in viris dictum eſt: cætera ex iis effectis & cauſis, quæ ſenſibus obviæ ſunt. Mulierum fœcunditatis probatio, ut docet *Ariſt.* 2. *de gener. ani. cap.* 5 fit ſuffitu, ut odores ſubeuntes uterum afferantur ad vias reſpirationis & afficiant anhelitum. Deinde illitu, ſi colores ut crocus, &c. oculis, eorumque angulis illiti ſalivam oris inficiant: unde *Hipp.* 5. *Aph.* 59. ſi mulier non concipit veſte obvolutam ſubtus ſuffito thure, ſtyrace, & cæt. & ſi odor corpus ad os & nares pervadere videatur, non ſua culpa ſterilem eſſe ſcito; ſua vero culpa ſi non pervadat. Deinde *libr. de ſteril.* caput

alii

allii deraſum & purgatum ſubiiciatur, ſi per os poſtridie odorem ejus ſenſerit, concipere poterit, &c. Nonnulli hordeum in urina maceratum ſepeliunt, ſi decimo die germinet, fœcunditatem, ſin minus ſterilitatem arguere putant, alii aliis probationibus utuntur.

Signa conceptus.

Mulieres concepiſſe, ſeu gravidas aut prægnantes eſſe conjiciendum, ſi mulier eodem tempore fere, quo vir in coitu ſemen emiſerit, & pudendum ac glans à coitu non humectetur, item ſi os uteri exquiſite clauſum, ſurſumque progreſſum citra duritiem ſit, in actu venereo, aut paulo poſt horrorem ſenſerit. His adduntur ſigna, quæ primis menſibus contingunt, ut modicus dolor circa pudendum & umbilicum, venus languida, menſes nulla morboſa præcedente cauſa ſupprimuntur, aut magna ex parte: venæ pectoris ipſæque mammæ ſenſim intumeſcunt, & in progreſſu lac habent, papillarum color mutatur: aqua mulſa dormituræ data tormina facit: oculorum ambitus liveſcit, ipſique oculi cavi fiunt, aliquibus in facie maculæ erumpunt, quibusdam os nimio humore madeſcit, aſpectus languidus, color faciei mutatur, torpor & ſegnities inſueta oritur.

Cauſa difficilis geſtationis eiuſq; ſymptomata.

Circa ſecundum menſem valetudinariæ cacochymicæ potiſſimum, ob redundantiam ſuperflui ſanguinis ex ſuppreſſis menſibus, quam fœtus non conficit præter conſuetudinem acida ſalſa & aliena appetunt, quæ depravata appetentia pica vocatur, ut in affectibus ventriculi dictum eſt, item nauſeam, vomitus, faſtidium ciborum, dolores capitis, anxietatem, vertigines, animi deliquia, ſopores graves tumores pedum, aliaque ſimilia ſymptomata patiuntur, quæ ubi fœtus grandior plus ſanguinis abſumit, paulatim utplurimum deſinunt, attamen circa conſueta menſtruorum purgationum tempora

gra-

grauantur, mammæque magis tument, dolentque, lumbi difficulter moventur, veſica rubens calidum lotium cum dolore excernit. Urinæ non ſatis certum præbent indicium. Nam progreſſu temporis mutantur, & pro varia diſpoſitione corporum, utplurimum in urina ſubſidet quid carminatæ lanæ ſimile, & cõcuſſa varios atomos, parvaſque bullas à ſummo dimittit, & corona roris, nebuloſi aut lapidis ſtellati colorem præ ſe fert. Menſe tertio aut quarto, ubi fœtus movere incœperit, à mola diſtinguitur impoſita manu, ex levi, blando, moderato impulſu, aut quaſi muſcæ volatu, &c.

Nota maſculi & fœmellæ.

An mas an fœmella geſtetur *Hipp.* 5. *Aph.* 42. ex colore prægnantis colligit: Mulier enim ſi marem concipit, bene colorata eſt, ſi fœmellam, male colorata. Deinde ut idem *Hipp* 5. *aph.* 48. quia mares in dextra, fœminæ in ſiniſtra parte magis geſtantur: ideo ſi marem geſtet, tumor dextræ partis major eſt, mamma dextra magis tumet, oculus dexter amplior, & dextro crure & brachio frequentius, quam ſiniſtro nituntur. pulſuſque dexter major, pleniorque ſiniſtro, papillæ & venæ rubicundioris coloris ſunt, lac craſſius magiſque lucens & ſupra vitrum mulctum coit, ut margarita, &c. In fœmellæ conceptu contraria apparent.

Modus procreationis & errores.

Abſoluitur conceptus ſeminiſque ebullitio intra ſeptimum diem, deinde incipit partium ſingularum adumbratio, ſeu formatio. In formatione totaque procreatione ſcopus naturæ eſt, quod in ea ſpecie abſolutiſſimum & perfectiſſimum producere: ſi aberret, ut in monſtro, mola, &c. naturæ culpa non eſt, ſed potius monſtrorum ſcilicet caloris & ſpiritus plaſtici, in quo reſidet facultas: aut materiæ, ſeminis & ſanguinis: aut uteri loci, in quo fit generatio. Nam facultas formatrix ſpiritum caloremque vivificum ſatis robuſtum ſi nacta

fuerit, materiam competentem utrumque bene diſpoſitum ſine externo errore perfectum fœtum in ſuo genere efformat. Ex adverſo ſi in his defectus accedat, neceſſe eſt procreationem eatenus mancam aut vitioſam eſſe, quatenus defectus vitioſus eſt: Hinc evenit, ut nunc aliquid vita præditum gignatur, veluti fœtus morboſus aut monſtrum: nunc vitæ expers, vel propius ad fœtus naturam accedens, ut caro informis, quæ mola proprie dicitur, vel longius recedens, ut in falſa ingravidatione. Nam naturæ, quæ in continua individui ſucceſſione continuatur, melius eſt, aliquid novi producere quam nihil.

Monſtrum. Monſtri nomen late ſumitur, & monſtroſus fœtus omnis nuncupatur, qui a naturali plurimum recedit, vel in magnitudine numero, vel figura & ſpecie. Nam primum monſtroſi dicuntur, qui à naturali mediocritate in humana ſpecie multum deficiunt, ut pigmei, aut eam longe excedunt, ut gigantes. Deinde quibus pars aliqua deficit, ut mancis, &c vel redundat, veluti digitus, manus, membra genitalia utriusq; ſexus, ut in hermaphroditis. Tertio in quibus aliquid continetur, quod diverſæ ſpeciei eſt, ut pars alterius animalis. Quarto cum partus alterius ſpeciei eſt, ut ſerpentis, ranarum: aut ex diverſorum animalium partibus, cujusmodi fœtus monſtrum propriiſſime appellatur. Superfluæ autem partes in fœtu, ac fœtus juſto major generatur ex immodica utilis materiæ redundantia vi caloris plaſtici: quæ tanta interdum eſt, ut diſtincta ad plures fœtus ſufficiat, non diſtincta, nec rite in utero diſpoſita, monſtroſos fœtus aut connexos proferat. Ex adverſo ob defectum utilis materiæ pars aliqua deficit: aut partes præter naturam minores procreantur. Accidunt etiam hæc vitio parentis. Nam manci mancos interdum procreant &c. Alie-

Differentiæ monſtrorum.

na

na forma ab humana ſpecie oriri poterit ob abominabiles coitus, & ſeminis diverſorum animaliū commixtionem, vel errore formatricis ob inordinatum motum, cōcitatum ex fortiſſima imaginatione mulieris in coitu, conceptu, aut toto formationis tempore, quæ ſpiritum & ſanguinem ſignat, ſimilemque effigiem fœtui imprimit, aut ob iram divinam, &c. His cauſis adduntur concubitus tempore menſtruorum, vitioſa materiæ qualitas & virtutis formatricis debilitas. Monſtroſi conceptus paucæ notæ ſunt, præcipuæ matrem novo aliquo ſymptomate affici, quæ vel admirationem inferat, aut cauſam occultam habeat. *Notæ monſtroſi fœtus.*

Ad molam nonnulli falſam gravidationem ſeu conceptum referunt: licet mola potius ſub falſa gravidatione comprehendi queat. Eſt autem inanis conceptus, falſaq; grauidatio late ſumpta omnis affectus impragnationi ſimilis, ſeu ventris tumor in mulieribus, quæ viris utuntur cum menſtruorum defectu ad ſimilitudinem prægnantium, ex materia ſenſim collecta intra cavitatem uteri. Materia illa vel flatus eſt, vel humor, vel carnoſa ſubſtantia. Proprie per molam intelligimus hic tumorem uteri ab humore, aut flatibus, non carnoſum tumorem ſeu carnis excreſcentiā ab ulcere uteri, ut Aetius ſtatuere videtur, ſed cum Galeno carnem quandā informem in cavitate uteri genitam, quæ nomen inde ſortitur, quod mole & pondere uterumq; premat. Hoc ſymptoma eſt facultatis procreatricis, licet ratione uteri morbus ſit in numero aucto, non toto genere præter naturam: Eſt enim mola caro inutilis & informis pluribus venis plerumque referta, in cavitate uteri genita inſtar veri conceptus ob fruſtrationem facultatis formatricis. *Mola.*

Avicenna aliique nonnulli molam fieri putant ex ſolo mulieris ſemine, cum menſtruo ſanguine: *Cauſa molæ.*

vel ex immodico menſtrui calore decenti in utero: ac proinde virginibus quoque accidere, perinde fere ut gallinis ſine maribus ova ſubventanea. Verum ut Galenus *lib.* 14. *de uſu part. cap.* 17. *ſcribit*, non ut gallinæ ſine maribus ova pariunt, ita mulieres ſine viris molam, aut quod aliud concipiunt. Deinde nuſpiam viſa eſt fœmina molam ſine mare concepiſſe. Cauſa molæ eſt fruſtratio facultatis formatricis, quando (*ut ait Hipp.*) menſtrua multa exiguum vitioſum ſemen accipiunt, aut poſt primam concoctionem ſanguis nimis copioſus, aut non competens affluit, ita tamen ut facultas procreatrix licet debilitata ſuo munere aliquo modo fungatur, ſed cum nequeat perfectum animal efformare, carnem tantum informem producat: Vitioſum ſive languidum ſemen dicitur propter debilitatem caloris & defectum ſpirituum, in quibus reſidet vis generatrix. Uterus vero ſemen vitioſum vel à teſtibus vaſisque ſuſcipit, vel ſua intemperie alterat & vitiat. Quare in generatione molæ opificis vires gerit ſpiritus ille generatrix: materia eſt ſemen languidum cum copioſo craſſo ſanguine menſtruo: nutritur per uteri venas, & more plantarum augmentum ſuſcipit; quibus adhæreſcit, nunc levius, ut facile excidat, nunc firmiſſime, ut tarde aut nunquam avellatur, & ad immodicam quantitatem perducatur. Deinde modo una ſola eſt, modo plures, ſine aut cum fœtu vitali. Præterea interdum rudimentum formæ cujusdam fœtus obtinet, ſæpe mola prorſus informis eſt, vel proprie carnoſa multis venis referta, variique coloris: vel membranea multis bullis aquoſis & fœtida ſanie plena.

Differentia molarum.

Falſa gravidatio proprie dicta eſt cum fœminis, quæ viris utuntur ex concepto ſemine venter intumeſcit, & accidentia gravidationis ſimilia accidunt, ita ut ſe concepiſſe putent; cum tamen nihil

hil in utero contineatur, niſi flatus humor aquoſus, pituitoſus, &c. Cauſa hujus mali non eſt ulla actio ſpiritus generatricis, ſeu facultatis procreatricis, ut in mola, ſed ante abſolutam conceptionem ſpirituum ſeminis morboſi intra uterum concluſio extinctio, ſeminisque in utero corruptio, ob intemperiem uteri accedente affluxu vitioſi humoris, præcipue aquoſi aut pituitoſi, qui una cum ſemine vel in flatus diſſolvitur, vel concreſcit, vel in pus corrumpitur, &c. Hæc paſſio ſæpe iis accidit, quæ decolores menſes habent.

Signa molæ & gravidationis. In mola falſaque gravidatione uterus ſenſim intumeſcit, menſtrua deficiunt, aliaque accidentia veræ gravidationis accidunt. Verum in mola motus non percipitur blandus tertio aut quarto menſe, quo tempore fœtus moveri ſolet, ſed inſtar lapidis dum à latere in latus ſe convertunt, ventris tumor, tenſio & gravitas plerumque major eſt, color corporis fœdior, appetentia magis dejecta, &cæt. Certius his ſignum eſt, ſi mammæ tumeant ſine lacte, & ſi tempus legitimi partus exceſſerit. In falſa gravidatione venter celerius intumeſcit, quam in vera mola, & ita durus non eſt, ſi tumor ſit à flatibus, venter percuſſus tympani ſonum imitatur, ſi ab aquoſo humore gravitas & fluctuatio in ventre ſentitur, pedes ſæpe intumeſcunt, & cætera, ut in hydrope uteri.

Abortus. Ob debilitatem retentricis uteri procreatio duobus modis vitiatur, primo effuſione ſeu effluxu ſeminis ante abſolutam conceptionem, quod intra ſeptimum diem evenit. Deinde emiſſione embryonis ſeu fœtus poſt conceptionem, quæ abortus proprie dicitur. Eſt autem abortus ſymptoma facultatis retentricis uteri, quæ fœtum ad tempus legitimum continere debet: & proprie fœtus imperfecti emiſſio ob retentricem uteri debilitatam. Læditur au-

tem retentrix ab omnibus cauſis, quæ eam ab officio proprio deſiſtere, & expultricem ad expellendum inſurgere cogunt. Uterus autem ut clauſo orificio ad legitimum tempus fœtum contineat, requiruntur, primum bona ipſius uteri conſtitutio, deinde ut fœtus ſe recte habeant in magnitudine & numero ſanique ſint, & membranis debite contineantur, tertio ut per acetabula ſeu venas & arterias uteri ſanguinem juſtæ quantitatis & bonæ qualitatis ſuſcipiant, cujuſque horum defectu ſeu vitio retentrix uteri debilitatur, aut expultrix ante tempus ad fœtus expellendum inſurgere cogitur. Proinde oritur abortus vitio vel uteri, vel fœtus, vel ſanguinis materni. Nam omnes fere morbi uteri proprii aut per conſenſum ſeparatim vel conjunctim vim retentricem uteri offendere, aut expultricem extimulare poſſunt, de quibus ſupra dictum eſt. Deinde vitia fœtus ſunt immodica magnitudo uterum diſtendens, numerus major, quam ad perfectionem perduci queant: fœtus mortuus aut languidus: item membranarum quibus involvitur & continetur fœtus diſruptio, ab inordinato motu ipſius fœtus, & affluxu humorum, caſu ab alto, ictu, vehementi motu animi vel corporis, ſaltu, gravioris ponderis elevatione, uſu medicamentorum, quæ abortum provocant & fœtus expellendi aut corrumpendi vim habent. Vitia ſanguinis menſtrui ſunt, primo immodica quantitas fœtum ſuffocans & extinguens, proveniens ex plethora & redundantia ſanguinis in vaſis, vel concitatione ad vaſa uteri ob uſum medicamentorum, quæ menſes vehementer movent, ſimulque fœtum expellunt, &c. Deinde ſanguinis neceſſarii ad fœtus nutritionem & perfectionem defectus ex inedia, immodicis evacuationibus præcipue ſanguinis per nares, hæmorrhoides,

Cauſa abortus.

cervicem uteri, vulnus, venam ſectam, &c item ex alvi profluvio, extenuatione corporis ab acuto vel diuturno morbo, &c. Præ erea deficit ſanguis obſtructis uteri acetabulis, per quæ fœtus alimentum attrahit, ex multo craſſo mucoſo humore, aut diſruptis à caſu, ſaltu, motu importuno, &c. Tandem ſanguis qualitate interdum vitioſus eſt fœtui inutilis, ortus ex cacochymia, cruditatibus, corruptione humorum, ex prava viſcerum conſtitutione, victusque ratione, &c.

Cauſa irritantes expultricem uteri.

Ab his cauſis retentrix uteri debilitatur & expultrix ante tempus ad fœtus expulſionem inſurgere cogitur. Inſurgit expultrix ob triſtem ſenſum ſeu dolorem, qui tripliciter concitatur à mole uterum diſtendente, pondere gravante, & morſu. Mole & magnitudine uterum diſtendunt fœtus juſto majores aut numeroſiores: Deinde cum fœtu mola, flatus aut humor præter naturam retentus in utero: præterea tumores ſubſtantiæ uteri ut inflammationes ſcirrhi, &c. Pondere retentricem uteri gravant, ac proinde expultricem ſtimulant fœtus grandiores debiles, præcipue membranis, aut acetabulis uteri laxatis à multo mucore, aut ruptis importuno fœtus motu, caſu, &c. item copia humorum in cavitate uteri, mola. Morſu expultricem uteri irritant fœtus mortui & corrupti, humor vitioſus effuſus in cavitatem uteri ex membranis diſruptis, quibus involvitur fœtus: aut ex vaſis uteri apertis, ruptis, eroſis: interdum uſu medicamentorum, quæ menſes movent, fœtusque excutiunt. Præterea omnes affectus dolorifici uteri, partiumque vicinarum ſcilicet veſicæ recti inteſtini, ut intemperies inæquales, inflammationes, ulcera, &cæt. Nam in teneſmo ob conatum egerendi, ſæpe

fœtus excutitur, &cæt. facile abortiunt valetudinariæ, & quæ cito extenuantur, aut obeſæ ſunt; & quibus uterus non bene clauditur, & acetabula multo mucore referta ſunt, aut quæ immodico coitu utuntur. Maximum vero abortus periculum eſt à menſe primo ad quartum & à ſeptimo ad nonum.

Signa abortus.

Signa autem futuri abortus ſunt, lac ſponte ex mammillis fluens, fœdus papillarum color, repentina mammarum extenuatio: nam quæ gemellos parit ſi altera mamma extenuetur, alterum eorum abortu edit, marem ſi dextra: fœmellam ſi ſiniſtra: addũtur immodicus menſtruorum fluxus, poſt priores menſes, fœmorum & lumborum gravitas, &c. Inſtante abortu præcedit euacuatio aquoſa, deinde ſanioſa aut cruenta quaſi lotura carnium, hinc ſanguis purus exit, poſt grumus, tandem ipſe fœtus formatus, aut informis. Compluribus accidunt lumborum & coxarum gravitas, ventriculi, capitis & oculorum dolor aliquando deliquium animi aut cõvulſiones præcipue, quæ per medicamenta abortum procurarunt.

Signa fœtus mortui.

Fœtus mortui indicia ſunt, fœmorum lumborum & ventris gravitas & frigiditas, cervix uteri contactu frigida ſentitur, dum à latere in latus ſe convertit, motus quaſi lapidis decumbentis percipitur, venter concidit exſpiratio fœtida eſt, ac infeſtatur ſæpe cardialgia horrore febrili & animi deliquiis, capitis & oculorum dolore, interdum convulſione: Inſtante partu oculos cavos habet, pedes & faciem tumidam, nares & auriculæ albicant, labia livent, &c.

Conditiones partus naturalis.

Tandem partus naturalis conditiones ſunt, ut debito tempore convenienti modo, citoque fiat, cum non magno dolore, levibusque accidentibus citra offenſionem matricis aut fœtus. Deinde ut ſtatim

ſtim aut paulo poſt membranæ, quæ ſecundæ aut ſecundus partus vocantur, expellantur, tertio ut ſanguis vitioſus toto geſtationis tempore in utero viciniſq; venis collectus, cum in partu, tum etiam multis ſequentibus diebus ſufficienter evacuetur. Cujusque horum defectu partus non naturalis dici poterit; proprie tamen partus difficultas eſt ipſius fœtus vitioſa excluſio, nimirum quando cum maximis doloribus fit, longo tempore, non debito modo, aut cum gravitate offenſionis matricis, vel fœtus. Ubi fœtus involucra non expelluntur, ſecundæ relictæ, & ubi ſanguis menſtruus non evacuatur, ſuppreſſa puerperia vocantur. Partus autem difficultas eſt, fœtus maturi vitioſa excluſio, ob læſionem facultatis uteri. Nam partus difficultas primario eſt ſymptoma expultricis uteri, aut functio expultricis debilis aut diminuta, ſeu aliquo modo impedita, cũ tactu depravato, aliiſque ſymptomatibus. Ad fœtum naturalem edendum concurrunt, primum vires animi, corporiſque ipſius matris ſatis robuſtæ, & primario expultrix uteri valida adjuta motu ſepti tranſverſi & muſculorum abdominis, impulſu ſpirituum caloriſque nativi. Deinde locus ſeu viæ, per quas fœtus permeare debet, patentes lubricæ beneque affectæ: tertio ut fœtus ſe recte habeat, robuſtus ſit, & membranas diſrumpat, ac parturienti aliquid opis afferat.

Partus difficultas.

Secundæ relictæ.

Suppreſſa puerperia.

Definitio difficultatis

Quare cauſæ difficultatis partus primario erunt vel vitium in facultate expultrice, vel in fœtu qui excluditur, vel in viis (ut orificio & cervice uteri, ac pudendo) per quas fit excluſio. Expellit fœtum naturaliter uterus adjutus motu ſepti & muſculorum abdominis concurrente facultate & naturali & animali vi, & adminiculo ſpirituum ſanguinis & caloris nativi. Læditur ergo expultrix uteri, & muſculorum inopia ſpirituum & caloris nativi,

Cauſæ difficultatis partus tres.

1. Facultas expultrix per ſe læſa.

quia vel in toto corpore deficiunt, vel ad partes fœtum expellentes ſufficienti quantitate non tranſmittuntur, ſed alio revocantur aut impelluntur. Deficiunt autem ſpiritus calorque nativus in toto corpore, à diuturno aut acuto morbo, raritate aut laxitate corporis, magnis evacuationibus, inedia, vigiliis, immodico aeris calore, & ab omnibus, quæ vires diſſolvunt. Spiritus vero & ab utero & muſculis avocant vehementes animi perturbationes, præcipue metus & puſillanimitas, qualis puellis, & ætate provectioribus accidit. Deinde mæſtitia, ira, verecundia, item dolores ingentes, &c. His adduntur uteri intemperies frigidæ, quæ vim expultricem debilitant, &c.

2. Vitia in viis.

Deinde in viis per quas fœtus excludi debet, vitia, fœtus emiſſionem impedientia, ſunt potiſſimum anguſtia & viarum ſiccitas & aſperitas, quæ lubricæ eſſe debent, ut facilem tranſitum fœtui exhibeant. Anguſtia autem interdum naturalis eſt ex membrana innata, aut ob oſſa pubis, vel coxigis male conformata, aut arctis vinculis ita compacta, ut in partu dilatari aut retrahi nequeant. Plerumque adventitia eſt, ut obturatio aut conſtipatio à carne, callo, aut tuberculo innato, à rhagidibus, item inflammatione, abſceſſu, &c. Deinde compreſſio ob tumorem vicinarum partium, ut veſicæ inflammationem, aut calculum: recte inteſtini tumores, cœcas hæmorrhoides, feces duriores, nimiam pinguedinem omenti, ut in obeſis: item magnam lumborum cavitatem, aut laxationem uterum comprimentem, &c. Præterea præſidentia, ob cervicis uteri obliquitatem & diſtortionem: item contractio & nimia denſitas ori & cervicis uteri, ut dilatari nequeat, ab exiccantibus, uſu immodice aſtringentium, à frigore immodico: unde hyeme & flante borea partus difficiliores utplurimum ſunt. Viæ in parte

tu lubricæ non ſunt, quod rupta ante tempus membrana citius, quam par eſt humor aquoſus deſcendit, & in partu loci ſicci manent. quo tempore maxime opus eſt humore ut humectentur, & facilem tranſitum fœtui præbeant.

Tandem accidit etiam difficultas partus, vitio fœtus, primum ſi vel mortuus eſt, aut ita debilis, ut nihil opus parturienti præſtet, nec membranas diſtumpere valeat: mas autem cum robuſtior ſit fœmella, ideo fœmellæ partus difficiliores utplurimum ſunt, difficultatem quoque afferunt fœtus nimis parvi, quia facultatem parum ſtimulant: ac inuſitatæ magnitudinis vel magni capitis ventris, &cæt. vel monſtroſi & ut bicipites. Deinde ſi gemelli aut plures ſint, & repente omnes ſimul in cervicem uteri decumbant, vel uno mortuo, alter in utero ſuperſit, qui vivus in lucem editus vopiſcus inde vocatur, vel in utero mola contineatur excluſionem impediens. Præterea difficultas partus oritur, ſi fœtus forma aut figura naturali ex utero non procedat. Maxime naturalis figura eſt, cum in caput recta ad os uteri fertur manibus ſecundum latera adductis: proxima, in pedes directo manibus ſuper fœmoribus porrectis. Cæteræ figuræ præternaturales ſemper ſunt, ut cum caput in dextrum aut ſiniſtrum inclinat, aut manibus extenſis, in pedes fertur, qui partus à veteribus Agrippæ dicebantur, quod ægre pariantur: aut altero pede prodit, altero intus retento, aut intus reductis à ſe invicem cruribus manum alteram aut utramque exerit, aut obliquus prodit in alterum latus, vel ventrem: aut duplicatus exit, ut quando capite & cruribus orificio uteri incumbit: vel vētri, vel coxarum vertebris. Ob ſecundas ſeu membranas, quibus continetur

3. Vitia fœtus.

fœtus,

fœtus, partus difficilis interdum redditur, ſi non avellantur ob craſſitiem, aut citius quam opus ſit, abrumpantur, ut humor vias lubricans ante tempus partus excernatur.

Signa inſtantis partus facilis & difficilis.

Signa inſtantis partus ſunt frequens reſpiratio, dolor lumborum, qui ſi ad anteriores partes vergat partum facilem arguit, ſi ad dorſum difficilem, difficilem quoque prænunciant, conſuetudo difficulter pariendi, ætas immatura aut ſenilis fere, virium debilitas: dolores languidiores ex longioribus intervallis recurrentes: humor aquoſus diu ante tempus effluens, aut ſanguis copioſus, fortiter incaleſcere ſine manifeſta cauſa, &c. Si mulier quatuor diebus in partu laboret, ut ait Avicenna neceſſario fœtus moritur. Cauſæ difficultatis partus externæ ex patientis & aſſidentium ſermonibus cognoſcuntur: Morbi uteri propriis ſignis, ut ſupra: Virium parientis debilitas ex habitu corporis & morbis, cauſiſque præcedentibus: fœtus magnitudo ex ventris mole: debilitas ex debili tardaque motione, &c.

FINIS LIBRI TERTII.

DE SI-

DE SIGNORUM DOCTRINA, QUÆ σημειωτικὴ dicitur;

LIBER QUARTUS.

DE SIGNIS ET DIFFERENTIIS SIGNORUM.

CAPUT PRIMUM.

CUM nil arte tractari, nec recta ratione curari queat, niſi prius cognoſcatur, aut ſi occultum ſit, & intra corpus reconditum certis inditiis, & evidentibus ſignis manifeſtetur, & in lucem proferatur: inſtituti noſtri ratio exigere videtur, ut σημειωτικὴν proponamus, ac fundamenta doctrinæ ſignorum ſeorſim explicemus. Scopus autem doctrinæ ſignorum eſt ex infallibilibus notis & evidentib. ſignis omnem corporis conſtitutionem, omnesque affectus, affectuum ſedes & cauſas patefacere & manifeſtare. Hæc pars Medicinæ omnium propemodum digniſſima & Medico maxime neceſſaria eſt: Dum enim latentes morbos præſentes per ſigna dignoſcimus, & quæ præterita ſunt, tanquam præſentia commemoramus, quæque ventura ſunt prædicimus: & non ſolum quid in curatione faciendum, quidve omittendum ſit cognoſcimus: ſed etiam auctoritatem noſtram apud ægros conſervamus, ac præterea divinam quandam artem profiteri putamur. *Signorum dignitas.*

Nam artis medicæ proprium eſt omnem partem affectam, omnemque affectum & affectus cau- *Medici officium.*

ſam

ſam in humano corpore dignoſcere: deinde, quæ ventura ſunt prævidere & prædicere: tandem, ſi affectus ſit ſanabilis, curare. Quare dignotio & prænotio à medicis curationis cauſa inſtituitur.

Simpliciter ſignũ quid?

Eſt autem σημειωτικὴ, ut vox ipſa ſonat, nihil aliud quam doctrina ſignorum: Signum, alias nota, ſiue indicium, eſt alicujus rei ſignificativum & ad rem ſignificatam, ſive ad ſignatum proprie refertur. Nam rem aliquam ignotam ſemper ſignat, id eſt, declarat & demonſtrat. Proinde ſignum omnium Philoſophorum conſenſu, eſt quod ex ſenſuum notis ducit ad ignoti cognitionem: & ſignare aut ſignificare nihil aliud eſt, quam unum ex alio manifeſtare. Verum hoc modo ſignũ generaliter ſuminus, ſub quo comprehendimus ſigna neceſſaria, quæ τεκμήρια, & non neceſſaria, quæ ſimpliciter ſigna ab Ariſtotele 2. priorum dicuntur.

Signum medicum.

Medicus vero ſignum eſt propoſitio in mente producta à certis ſenſuum objectis, vel ex rebus manifeſtis demonſtrans ignotum aliquod in arte medica. Cognoſcitur enim ſignatum ex ſigno demonſtratione ὅτι ab effectu, vel à cauſa remota. Quare omne ſignum nobis notum erit, & ſemper petendum vel ab effectu, qui conſequitur ſignatum: Vel à cauſa evidenti, quæ præcedit. Nam cum notum ſit, effectus à ſuis cauſis oriri, non mirum videbitur, ſi ex uno noto alterum protinus mens concipiat & concludat, licet expreſſa aliqua ratiocinatio non ſit. Sub cauſis comprehendimus plerumque cauſas externas, ſcilicet aerem, victus rationem, conſuetudinem &c. Interdum cauſas internas, ſcilicet, humores, ſexum ætatem, temperamentum, &c. præterea quæ eſſentiam cujuſque cauſæ & effectus conſequuntur, ac quoque juvantia & lædentia. Sub effectis vero continentur accidentia ſanorum & ſym-

Fontes ſignorum.

ptomata

promata ægrorum : Item, memoria præteritorum I.
affectuum, & conſideratio morborum publice graſſantium : unde ex ſimilitudine de aliis morbis judicamus.

Signatum, quod ſigno cognoſcitur & manifeſtatur, eſt corporis conſtitutio, & quæ in ea conſtitutione eveniunt. Conſtitutio autem triplex eſt: Sana, ægra, & neutra. Proinde omnia ſigna, aut ſalubria, aut inſalubria, aut neutra erunt. Salubria autem quæ ſanam : inſalubria quæ morbidam : neutra quæ mediam conſtitutionem corporisque conditionem oſtendunt & manifeſtant. *Diviſio ſignorum.* 1.

Deinde omnis conditio corporis, vel præſens eſt, vel futura, vel præterita. Quare ſigna omnia triplicia erunt: 1. διαγνωστικὰ quibus præſentē conſtitutionem intelligimus: 2. προγνωστικὰ quib. futurum corporis ſtatum, & ea quę poſt evētura ſunt pręcognoſcimus: 3 ἀναμνηστικὰ quib præterita præcipimus & commemoramus Signorum diagnoſticorum & prognoſticorum maximus planeq; neceſſarius in medicina uſus eſt Commemorativorum non item. His præmiſſis, de ſignis inſalubribus nunc tantum agemus. *Diviſio ſignorum.* 2.

Omnia ſigna inſalubria, vel communia ſunt vel propria : Deinde vel ſeparabilia vel inſeparabilia. Propria & inſeparabilia ſigna, παθογνωμονικὰ dicuntur: Communia & ſeparabilia ſigna in morbis, communi nomine συνεδρεύοντα dici poterunt. Sunt autem παθογνωμονικὰ ſigna, quæ cum morbo incipiunt & deſinunt, & pro magnitudine morbi augentur & minuuntur, propriamque morbi eſſentiam declarant. Talis in pleuritide eſt dolor in latere pungens extenſivus cum tuſſi, difficultate anhelitus, febri acuta & pulſu duro ſerratili. *Signa inſalubria duplicia.* *Signa παθογνωμονικὰ.*

Συνεδρεύοντα ſive aſſidentia ſigna ſunt, quæ neceſſario morbis non cohærent, nec ex morbi eſſentia imme- *συνεδρεύοντα.*

immediate procedunt, ſed vel magnitudinem, vel durationem & motum, vel morem, aut evẽtum morbi declarant. Proinde ſub aſſidentibus comprehendimus ſigna critica: deinde ſigna lethalia & non lethalia, quæ eventum morbi demonſtrant: tertio ſigna cruditatis & concoctionis, quæ diuturnitatem morbi: in ſumma, omnia ſigna ἐπιγινόμενα & ἐπιφαινόμενα. Sunt autem ἐπιφαινόμενα, ſigna quæ morem, motum & eventum morbi declarant, proinde triplicia erunt: 1. quæ concoctionem & cruditatem: 2. quæ ſalutem & mortem: 3. quæ modum ſalutis vel mortis declarant. Hæc eadem ſigna communiter ἐπιγινόμενα dicuntur: Verum proprie ἐπιγινόμενα vocantur ſigna maligna in morbis, ut delirium in pleuritide, aut quando morbus in deteriorem degenerat. Pathognomonica ſigna proprie diagnoſtica dicuntur: aſſidentia vero magna ex parte, præcipue vero ἐπιφαινόμενα, prognoſtica. Quare de ſignis diagnoſticis primum dicemus, deinde de prognoſticis.

Signa ἐπιφαινόμενα.

ἐπιγινόμενα.

Demonſtrant ſigna διαγνωστικὰ præſentem ſtatum ægri. Conſiderantur in ægro quatuor: 1. ipſe affectus aut morbi ſpecies 2. pars affecta: 3 ipſe affectu: 4 actio læſa, cæteraque ſymptomata. Verum ſymptomata quia ſenſibus manifeſta ſunt, ſignis non indigent, ſed ex ſymptomatibus cætera tria quando ignota ſunt manifeſtantur. Quare ſigna omnia aut affectum, aut partem affectam in corpore aut cauſam affectus oſtendunt: licet plerumque communia quædam ſigna ſunt, quibus ſemel affectum aut partem affectam & cauſam deprehendimus: imo pauca ſunt ſigna affectuum, quæ non ſimul locum & cauſam demonſtrant, ut *Galenus* 1. *de Locis admonet.*

Signa διαγνωστικὰ triplicia.

DE

CAP. II.

De ſignis quibus inveſtigatur pars affecta.

Pars affecta ſi in ſuperficie ſita ſit, una cum affectus ſpecie ſenſibus facilè deprehenditur. Sin in imo corpore lateat, exercitatione opus erit, tam in partium ſingularum actionibus & uſibus, quàm in corporum diſſectionibus: Unde partis cujusque ſubſtantia, ſitus & formatio æſtimatur. Requiritur, auctore *Gal. de Loc. affect.* ut læſæ actionis inſtrumentum primò cognoſcamus: deinde ut à parte læſa incipientes, quis noxæ modus ſit quæramus, & an diſpoſitio ſit in facto aut in habitu, aut habitudine, deinde an per ſe laboret, an ex conſenſu tantum afficiatur: præterea ſi laboret, an primario vel ſecundariò. Affici autem dico ex conſenſu partem, quando motum ab alio præter naturam tantum ſuſcipit: Laborare verò ſive ægrotare, quando propriam diſpoſitionem præter naturam ſuſtinet. Nulla autem actio in corpore humano læditur, niſi pars actionis afficiatur aut laboret. Symptomata ſua natura affectus, & affectuum ſedes demonſtrant. *Affectæ partis dignotio.*

Sunt autem tria genera ſymptomatum, ut alibi dictum eſt: & in quolibet genere plura reperiuntur, quæ ſigni rationem habent: nihilominus *Galenus* 1. *& 6. de Loc. affect.* præcipua ſigna, quibus ſedes affecta dignoſcitur ad quinque capita reducit. Nam dignoſcimus partem affectam, 1. ab actione læſa: 2. ab Excretis: 3. à ſitu: 4. à doloris proprietate: 5. à propriis accidentibus quibus addi poterit colligantia ſive conſenſus partium. *Quinque ſigna ſedis affectæ.*

1. *Ex actione læſa.* Ac primum cum nulla actio lædatur, niſi pars actionis cauſa afficiatur aut laboret, ex actione læſa pars affecta præcipuè deprehenditur. Nam læſa parte, actio illius propria neceſſario læditur. Deinde, teſte *Gal 3. de loc.* cum nulla alia ſigna apparent, actio læſa ſufficit ad affectarum partium inventionem. Sub actione læſa hic uſum comprehendimus: (licet actio propriè ſit motus partium factivus; uſus verò partibus vel nihil agentibus tribuatur) Nam uſus ad affectorum locorum indagationem plurimum conducit. Actio autem læſa eſt partis vel ſimilaris vel inſtrumentalis. Similaris actio læditur læſo temperamento: organica, vitiata inſtrumenti ſtructura, vel parte ſimilari principali à qua fit actio, vel ſimilaribus ei commodantibus: Item, partibus annexis. Nam non ſemper una actione læſa, una aliqua pars peculiaris tantum afficitur, ſed ſæpè plures & diverſæ, ut in voce & reſpiratione læſa apparet, quæ plurium partium adminiculo indigent; neque pluribus actionibus læſis ſtatim plures partes læduntur, ut in tactu & motu abolito: Quare in his omnibus artificios conjectura autẽdũ eſt. Peculiariter vitales functiones ex pulſu dignoſcũtur: naturales ex concoctione & cruditate; animales ex ſenſu & motu. Ubi actionem læſam perſpexeris partemque affectam, ad modum actionis accedendum eſt, an abolita, an debilis, ad depravata ſit. Item an pars proprio affectu laboret, an per conſenſum afficiatur, quæ ſuis ſignis dignoſcuntur. Nam modus læſæ actionis ipſum morbum, aliquando morbi cauſam nobis aperit.

2. *Ab excrementis.* Secundo partem affectam demonſtant excreta. Conſiderantur autem in excretis, primò ſubſtantia ſive ſpeies excernenti: ſecundò magnitudo: tertiò modus excernendi. Subſtantia excrementi triplex eſſe poteſt: vel de eſſentia partis alicujus, ſive

par-

particulæ ſolutæ à membris: vel ex rebus naturaliter contentis in partibus, ut ſunt feces in inteſtinis, urina in veſica, &c. Vel ex rebus præter naturam contentis, ſive quæ morbificas diſpoſitiones conſequuntur, ut ſunt calculi in renibus & veſicâ, lumbrici in alvo, &c. Sub ſubſtantiâ continetur qualitas excreti; nam ſanguis arteriarum flavior, tenuior, calidiorque eſt; quàm venarum, & qui ex pulmoni tuſſi eijcitur ſpumoſus eſt, &c. Hæc omnia adiuncto ſemper poſitu & regione, unde excernuntur, locum affectum demonſtrant. Nam ubi tuſſiendo caro ſpongioſa exſpuitur, in pulmone ulcus dignoſcitur; ſi cum torminibus deiiciatur tunica vel ramenta tunicæ, ulcus in inteſtinis, &c. Deinde ex rebus naturaliter contentis: ſi per vulnus urina exeat; veſicam aut ureteres; ſi ſtercus, inteſtinum aliquod; ſi cibus ventriculum vulneratum oſtendunt. Tertiò ex rebus præter naturam contentis, veluti ſi cum urina lapis excernatur, renas aut veſicam; ſi tuſſi pus, thoracem; ſi grando, pulmones; ſi alvi deiectione lumbrici, alvum demonſtrant, præterea ex magnitudine illius quod eiicitur: ſi cum torminibus deiciatur craſſa tunica, ulcus in craſſis inteſtinis ſignificatur; ſi tenuis, in tenuibus inteſtinis. Si ſine torminibus deiiciantur ad formam loturæ carnis, recens mactatæ, iecur affectum eſſe: Similiter ubi cum urinâ excernuntur fruſta carunculis ſimilia, renes affectos eſſe demonſtrant: ubi lamularum ſpeciem referunt, veſicam. Inſuper à modo excernendi: ſi ſanguis ſaliendo exierit, indicat arteriam læſam eſſe; ſin aliter exeat, venam. Tandem ab iis, quæ parti alicui peculiariter adnaſcuntur, veluti ſi capiti fracto fungus adnaſcatur, indicat membranã affectã ſſe, ſi cruſtulæ exeant, quæ pars ulceris ſunt ulcus in ea parte, unde excernuntur, oſtendunt, his adduntur locus & via per quam. Nam ſi cum urinâ cruſtulæ

exeant, ulcus in inſtrumentis veſicæ, ſi tuſſi, in inſtrumentis ſpiritualibus, ſi vomitu, in gulâ aut ventriculo. Deinde ordo tempuſque excretionis: Nam ubi ramenta cum ſanguine ſtatim per anum emittuntur, in infimis inteſtinis ulcus eſſe videtur, ſin poſtea, in ſuperioribus inteſtinis, & ſi pus mingatur ante urinam, in ipſo pene ulcus eſſe, ſi poſt, in veſica, aut ſuperioribus partibus.

3. *A ſitu.*

Tertiò poſitus & ſitus affectam partem ſufficienter demonſtrare poteſt, vel adiunctis aliis ſignis ſcilicet, dolore, excretis propriis accidentibus, vel ſine his ex duritie, tumore & tenſione partis. Nam durus in dextro hypochondrio tumor non ſublimis & lunari figura jecoris affecti nota eſt: in ſiniſtro hypochondrio, lienis: at ſi ſublimior fuerit, muſculorum abdominis. Ubi vero ſimilia ſunt excreta, poſitus & regio unde excernuntur, affectam partem commonſtrant, ut ex ſupra dictis conſtat. Eadem ratio in dolore eſt veluti ubi per vomitum ulceris notæ apparent, ſi dolor ſit in anteriore parte magis, & circa hypochondria, ventriculum affectum eſſe demonſtrat: Si in poſteriori parte circa dorſum, gulam. Ita dolor in imo ventre & perinæo cum urinæ difficultate, veſicam demonſtrat.

4. *Ex doloris proprietate.* *Diſtinctio doloris.*

Quartò non ſolum ex doloris ſitu, ſed etiam ex dolorum ſpecie ſive proprietate dignotio partis affectæ ſumitur. Cum autem dolor ſit triſtis ſenſatio partium ſenſibilium, à ſubita mutatione, diſtinctio neceſſaria doloris ſumi debet vel à ſubjecto, vel à cauſa efficiente, vel ab utroque. Subjectum eſt pars ſenſu exquiſito, vel minus exquiſito prædita, in ſuperficie vel profundo corporis. Quo autem magis exquiſito ſenſu prædita eſt, facilius & vehementius dolet. Cauſa doloris eſt intemperies ſubitò alterans, & humor, vapor & ſimilia, quatenus continuum ſolvunt: quorum ſingula in ſubjecto

pro

pro ſua qualitate, quantitate, motu & quiete varias dolorum ſpecies excitant. Nam ab intemperie calida fit dolor mordens, cum ſenſu caloris: ab intemperie frigida, ubi pars reſiſtit, dolor quoq; mordicans, ſed cum ſenſu frigoris; ubi pars non reſiſtit, potius ſtupor, qui impropriè ſtupidus dolor vocatur: ab intemperie ſicca dolor exaſperans & tendens: ab humiditate per ſe ſola dolor propriè non fit. Deinde materia pro ſua qualitate, quantitate & motu agit. Nam ab acri & mordaci materia, fit dolor mordax & ſtimulans: à mordaci tenui immotâ materiâ, dolor ulceroſus: à ſalſa tenui immota pruriginoſus: à re acutâ, infixâ & penetrante, dolor punctorius. Eadem in cæteris ratio eſt; ſi materia quieſcat, dolor fixus oritur: ſi moveatur, errans & turgidus, qui celeriter in vicinas partes defertur: à materiæ copia partem diſtendente, dolor diſtendens. Ea materia ſi pondere ſuo partem premat, aut aliquid ſit, quod partem deprimat vel incumbat, dolor gravans excitatur.

Deinde ratione ſubjecti, partibus nervoſis & exquiſiti ſenſus dolor magis acutus accidit: minus ſenſibilibus dolor ſtupidus: membranis dolor punctorius, ut in phrenitide & pleuritide: arteriis, quatenus afficiuntur, vel ab inflammatione comprimũtur, dolor pulſatorius: venis ex repletione dolor extenſivus, ſtupidus: nervis & tendinibus, dolor convulſivus: carni laxativus & divulſivus: viſceribus minus exquiſiti ſenſus dolor gravans obtuſus: Perioſtio dolor contundens, profundus: partibus ſuperficie ſitis, dolor ſublimis; in alio poſitis, dolor profundus.

5. *Dignotio ex propriis accidentibus.*

Poſtremò ſedes affecta ex propriis accidentibus deprehenditur, veluti dejectio ſimilis loturæ carnium animalis recens mactati, hepatis debilitatem denotat: citrinus color totius corporis obſtru-

ctionem jecoris aut veſicæ fellis, niger color, obſtructionem lienis: maxillæ rubræ, inflammationem pulmonis: faſtidium cibi, os ventriculi. Eadem in cæteris ratio eſt. Verùm non unius ſymptomatis, ſed plurium aut omniũ ſi fieri poterit, habenda ratio eſt, ut in pleuritide 1. de Loc. Galenus fecit.

Signa ſumpta ex conſenſu partium.

His addi poterit colligantia ſive conſenſus partium quarundam, qui ad affectorum locorum notitiam non parum conducit. Nam læſis meningibus, biliosi vomitus ſubſequuntur: & læſo ventriculo ex conſenſu cerebri deliria, vertigines, & ſimilia. His adduntur ſigna nonnulla, quæ minus principalia dici merentur, quia conjecturam tantum confirmant, ſumpta à ſexu, ætate, parentum conſtitutione; conſuetudine, juvantibus & lædentibus, & ſimilibus. Nam in fœmina, ubi ſedes affecta latet, ſæpe fomes mali in utero reſidet, proinde uterus conſiderandus eſt: deinde in omnibus ratio ætatis habenda: Nam alii morbi, aliis ætatibus magis, minuſque familiares ſunt, & pueri calculo veſicæ ſenes magis calculo renum afficiuntur, &c. Præterea conjecturam non parum confirmat parentum conſtitutio, potiſſimum in morbis hæreditariis, nam ex Nephriticis aut Phthiſicis ſæpe Nephritici & Phthiſici naſcuntur: Deinde conſuetudo ægrotandi ex aliqua parte: juvantia ac lædentia; nam ſi parti alicui adhibeantur, quæ morbum augent, vel minuunt, id eſt offendunt, vel juvant illum, non levis ſuſpicio erit, partem illam proprie affectam eſſe. adduntur à nonnullis ſigna ſumpta à ſimilitudine, & proportione, veluti ſi homine mortuo diſſecto, noveris quænam fuerit ſedes affecta, colligere licet, ubi conſiſtat affectus in aliis, qui ſimili modo laborant.

Signa minus principalia.

CAP III.

De ſignis morborum & cauſarum internarum.

COgnita parte affecta plerumque unà morbus & cauſa interna morbi manifeſta erit. Nam pauca ſunt ſigna, quæ non ſimul affectum unà cum parte affecta oſtendunt: nihilominus accidit, ut cognita parte affecta, ignoretur, quomodo lædatur, an proprio affectu an ex conſenſu: Deinde qua ſpecie morbi laboret, & an morbus in fieri ſit, an factus: præterea ſi plures morbi, an unus alterius ſit cauſa, ſive an unus ſit primarius, alius ſecundarius: Quæ omnia in curatione planè neceſſaria ſunt.

Quæ ex conſenſu laborant, aut propria parte affecta.

Ac primum proprio affectu pars ſemper laborare judicatur, quando in parte aliquis permanens affectus conſpicitur: Ex conſenſu tantum afficitur, quando alia parte irritata, ipſa vehementius moleſtatur, remiſſa omni irritatione, quieſcit. Quare ſublato omni proprio affectu, tollitur per conſenſum. Afficiuntur autem per conſenſum peculiariter inſtrumenta motus & ſenſus, quæ vim à cerebro per nervos ſuſcipiunt: unde accidit, ut ipſis haud quaquam affectis, actio eorum lædatur ob defectum tantum alicujus quod ſecundum naturam ad actionem iis adeſſe debet, primogenio affectu pars aliqua laborare putatur, cum ipſa primo affecta ſit ſine alterius conſenſu: ſecundario verò, quando ante eam alia pars laboret, cum qua & à qua afficiatur, per materiæ aut qualitatis communicationem.

Morborum notæ 4.

Affectus ſive morbi ſpecies, auctore Galeno 3. *de Criſib. cap.* 4. ex propriis ſymptomatibus ſive

Pathognomonicis ſignis, quæ unà cum morbo invadunt, accuratiſſimè dignoſcitur: Nihilominus 1. *de Loc. affect. cap* 5. præcipua affectuum ſigna ad quatuor genera reducit Gal. quorum. 1. ſumitur ab excretis: 2. à loci natura: 3. à doloribus proprietate: 4 ex propriis accidentibus.

1. *Ab Excretis* Primò quidem ab excretis affectus ſpecies dignoſcitur, ut in ſignis locorum affectuũ diximus. nã ramentum excretum, ſignum eſt ulceris: ſabuloſa urina, lapidis: dejectio alvi ſimilis ſeminibus cucurbitæ, latorum vermium: cibi non mutati dejectio, lienteriæ; potus non mutati mictus, diabetis nota eſt. Præterea ex conſideratione urinæ non ſolum concoctio & cruditas, ſed etiam multi affectus dignoſcuntur.

2. *A loci natura.* Secundò à loci naturâ dignoſcuntur affectus quia aliqui morbi quibuſdam partibus proprii ſunt, aut certè non alieni; alii, alieniſſimi Nam ſuffuſio ſolis oculis tribuitur; lumbrici in alvo præcipuè gignuntur, &c. Contra cor abſceſſum non patitur: pulmo & partes expertes ſenſus non propriè dolent. Sub partis natura comprehendimus actionem propriam, ſitum & conſenſum. Nam actio læſa partem affectam proprie demonſtrat: modus verò læſionis, ut ſuprà dictum eſt, morbum, aliquando morbi cauſam Veluti læſa concoquendi actio ventriculum affectum ſignificat, at modus læſionis, ſcilicet corruptela ad nidorem, calidam intemperiem ventriculi arguit, ad acorem frigidam, deinde ex ſitu, tumor in pube circumſcriptus per iſchuriam, obſtructionem meatus urinarii.

3. *Ex doloris proprietate.* Tertiò ex doloris proprietate ſumuntur ſigna affectuum & cauſarum, ut ex ſupra dictis abundè cõſtat. Nam inflammatio partis carnoſæ, ex dolore pulſatorio: inflammatio membranarum, ex pungente dolore dignoſcitur; plenitudo extenſivo dolore, &c. ut ſupra demonſtratum eſt.

Quandò ex propriis morbi accidentibus morbus dignoſcitur, veluti ex colore corporis flavo, icterus: ex ligua nigricante cum ingenti calore, febris ardens: ex unguibus aduncis cum sputu purulento graveolenti, tabes: ex horrore intempeſtivo cum febre, phlegmonis ſuppuratio, &c. Sub propriis accidentibus comprehendimus etiam tempora morborum univerſalia & particularia, periodos, & typos: Nam morbus omnis, vel continenter affligit, vel certas intermiſſiones, vel remiſſiones habet, quotidiè, alternis diebus, &c. quorum omnium conſideratio utilis eſt in dignotione morborum, ut in febribus apparet. *4. Ex morbi accidentibus.*

His addi poterunt alia ſigna, quæ minus principalia dici merentur, quia conjecturam confirmant, ſumpta à promptitudine ægrotandi, ſeu ab habilitate ac inclinatione ad morbum aliquem. Nam aliqui in morbum, aut aliquam morbi ſpeciem facilè incidũt, aliqui non facile: promptitudo & inclinatio illa æſtimatur ex cauſis, primùm internis ut intemperie totius corporis, aut præcipuorum viſcerum, ætate, ſexu, parentum conſtitutione, ac etiam recordatione præteritorum morborum, quibus conflictari æger ſolitus fuit. Secundò ex cauſis procatarcticis, ut aere ambiente (ſub quo cõtinetur tempus anni, cœli conſtitutio, regio &c.) item conſuetudine in cibo, potu, motu; & quiete, ſomno, vigiliis, &c. Tertio ex effectis & accidentibus inclinationem conſequentibus: Ut ſunt functiones animi & corporis, veluti mores, animique pathemata, pulſus, concoctiones inſomnia, &c. Deinde excreta ut urinæ, dejectiones, ſudores, ſputa, ſuppreſſio conſuetæ evacuationis, item figura colorque corporis & faciei, habitus corporis, cæteraque accidentia. His adduntur ſigna ſumpta à juvantibus & lædentibus, & morbis publicè graſſantibus. *Signa minus principalia.*

Nam primùm inclinationem & habilitatem ad morbum aliquem demonſtrat ſimilis temperatura totius corporis aut præcipuorum viſcerum, ætas, & ſexus ei congruens, maximè ſi eodem affectu conflictari ſoliti ſint, aut ipſorum parentes, quo tempore eos genuerunt; Inhabilitatem contraria ſigna. Quare juvenis, aut vir temperamento calidus, aſſuetus laborare calidis morbis, facile iis corripitur; difficulter frigidis; contra ſenex aut temperamento frigidus aſſvetus frigidis morbis, &c. In cauſis externis eadem ratio eſt.

Nam naturarum quædam ad æſtatem, quædam ad hyemem benè aut malè habent, & diverſa temporis conſtitutio diverſos morbos portendit; unde alii morbi vernales, æſtivales, autumnales & hyemales ſunt, & alios hyems ſicca & Ver pluvioſum, quam hyems auſtralis, pluvioſa, ver ſiccum aquilonium affert. Præterea quibuſdam regionibus nonnulli morbi ſunt familiares (ut ſcorbutus ad mare balticum) qui in aliis regionibus rarò aut nunquam reperiuntur; proinde cujuſque regionis proprietas obſervanda erit, morbique inquilini. Non parum conjecturam confirmat conſideratio victus, vitæque anteactæ, cæterarumque rerum non naturalium, quarum effectus in corpore ex iis intelliguntur, quæ in præcedente libro cap. 3. dicta ſunt, deinde morborum publice graſſantium, ut peſtis, variolę, morbilli, interdum dyſenteriæ, &c. In accidentibus & effectis inclinationem conſequentibus, ſimilis ferè ratio eſt, ut in cauſis. Nam iracundi, macilenti cum latis venis, vigiles, coloris citrini, qui multos humores calidos gignunt, pulſus veloces urinas aureas habent: calidis morbis maximè oportuni ſunt, contra puſillanimes, ſomnolenti, pigri, obeſi, qui anguſtas venas habent, pulſus tardos, urinas albas, &c. morbis

bis frigidis: Adduntur his ſigna ſumpta à iuvantibus & lædentibus. Nam quicquid iuvat & nocet ſignum eſt, quia includit commodum & incommodum, & hoc illud eſt, quod dixit *Hpp.1.7 Aph.* 2. manifeſtat ſanatio, homo enim ſanus gaudet ſimilibus, læditur contrariis, æger gaudet iis, quæ morbo contraria ſunt, læditur ſimilibus.

Differentia ſignorum morborum.

Quare ſigna morborum, quædam tantùm ſigna ſunt, ut ſymptomata conſequentia morbos: quædam ſigna ſimul & cauſæ, quæ morbos præcedũt ſeu producunt, de quibus in cap. 3. libri præcedentis dictum eſt. Horum omnium ſignorum eadem ratio non eſt, nam aliquando unum ſignum pathognomonicum ſufficit, ut in apoplexia, repentina privatio motus & ſenſus; plerumque plurium ſignorum concurſus requiritur: ubi enim morbus, aut pars affecta nequit uno proprio ſigno dignoſci, utendum multorum concurſu, quæ, ſi ſingula fidem non faciunt, unita tamen teſtimonia firma ſunt: ad hunc modum dignoſcimus pleuritidem, ut dictum eſt, & alios pleroſque affectus.

Delectus ſignorum.

Syndrome ſignorum.

Deinde obſervandum eſt, ſigna aliquando ſibi mutuo contraria eſſe, aut minus manifeſta: aliquando morbos eorumque ſymptomata ita ſimilia, ut, niſi à medico exercitatiſſimo, facilè diſcerni nequeant ut in colica & Nephritide apparet. Præterea morbos non raro complicari, ac ſingulos ſeorſim propter alterius admiſtionem non facilè deprehendi. Inſuper quemadmodum plantæ erumpentes, ita morbos ſtatim ut incipiunt, difficilime dignoſci ob ſignorum paucitatem, aut quia cauſæ ſatis firmatæ non ſunt. Quare in dignoſcendis affectibus accurato iudicio utendum erit, & in initio, ubi omnia minus manifeſta ſunt, de ſpecie morbi non temere pronunciandum.

Ex

Ex his omnibus in parte affecta dignoſcere licet morbi ſpeciem, nimirum an intemperies aliqua ſit, aut morbus compoſitionis; aut ſolutio unitatis. Verùm ut diximus pauca ſunt ſigna, quæ non ſimul affectum cum parte affecta demonſtrant. Intemperies nudæ ſubitò non gignuntur, nec repentè & conſertim actiones tollunt; ut morbi ex affluxu humorũ; deinde ſine tenſione, tumore & gravitate partis affectæ accidunt; celerius tamen corpus calefit, quàm refrigeratur; & refrigeratur quàm humectatur, aut exiccatur. Calidum morbum demonſtrant cauſæ prægreſſæ corpus calefacientes; ut aeris ambientis intenſa caliditas, alimentorum & medicamentorum calefacientium uſus, motus importuni, vigiliæ, iræ, affluxus bilioſorum humorum, &c.

Signa ſingulorum morborum.

Signa propria morbi calidi.

Deinde effecta ut ſenſus caliditatis, rubor in parte affecta, ſenſus mordicans; ſi viſcera affecta ſint, pulſus magis veloces, urina ruffa, ſitis, inappetentia ciborum, vigiliæ, irritationes ſenſuum, &c. Iuvantur frigidis, læduntur calidis. Frigidæ intemperiei oppoſita ſunt inditia, nimirum pars contactu frigida ſentitur, & pallida eſt, pulſus parvi, tardi, urinæ albæ, concoctiones debilitantur, ſtupet mens & ſenſus; ſitis nulla, juvantur & calidis, &c. Humidam intemperiem demonſtrant cauſæ præcedentes humectantes, corporis nimia mollities & laxitas, ſomnolentia, functiones languent, ſenſus habitantur, dolor non ſentitur, nec ſitis, pulſus molles ſunt, excrementa multa gignuntur & coacervantur, juvantur ſiccis, læduntur humidis. In ſicca intemperie contraria omnia ſunt, nimirùm cauſæ prægreſſæ exiccantes, pars affecta ſqualida dura contracta, pulſus duri, dolor aſper, mentis ſenſuumque acrimonia & irritatio, ſitis, vigiliæ, excrementa pauca. Iuvantur humidis, &c. Si intemperies compoſita ſit complicata habebit inditia; ſi cum materia, in parte

Signa frigidæ intemperiei.

Signa humidæ & ſiccæ intemperiei.

affecta ſentitur ſenſus gravitatis, tenſio aut tumor. Materia quibus ſignis dignoſci debeat infra dicetua.

Ut temperies ita morbos compoſitionis demonſtrant cauſæ prægreſſæ, deinde effecta & ſymptomata quæ ſimpliciter ſigna ſunt non cauſæ, & variant pro varietate partis affectæ. Cauſæ cujuſque morbi in ſpecie in capite tertio præcedentis libri propoſitæ ſunt. In genere effecta ſignaque nimiæ apertionis meatuum & vaſorum, ſunt retentrix debilitata, & expultrix proritata, ac contentorum præter naturam evacuatio juvantur obſtruentibus, aſtringentibus, læduntur aperientibus. Anguſtiæ vaſorum contraria ſigna aſt ſymptomata ſunt. Nam anguſtia functiones facultates attractricis & expultricis partium impedit, conſuetas evacuationes excrementorum ſupprimit, ut anguſtia renum & veſicæ, urinæ excretionem, inteſtinorum, dejectiones, menſtrua, item diſtributiones alimenti & ſpirituum in corpus prohibet, ut anguſtia venarum & jecoris, ſanguinis, arteriarum, ſpiritus vitalis, nervorum, ſpiritus animalis, &c. tandem levamen ſentiunt ab aperientibus, læduntur obſtruentibus, &c Superficiei aſperitatem demonſtrant, ſenſus inæqualitatis in parte affecta, & quæ per eam expelli ſolent, ſi diutius retinentur, aut cum difficultate expelluntur, juvantur lenientibus, læduntur ab exaſperantibus. Levitatis ſuperficiei contraria ſigna ſunt. Figura viciata partis externæ ſenſibus patet, internæ ut uteri, &c. recordatione cauſarum præteritarum, & ex actione læſa partis male figuratæ, & mutatione naturalis figuræ cutis in eo loco ubi ſita eſt.

Signa propria morborum organicorum.

Signa apertionis & anguſtia meatuum.

Signa aſperitatis & levitatis.

Signa figuræ vitiatæ.

Secundò morbus in magnitudine aucta partis externæ viſu tactuque dignoſcitur, internæ ex dolore gravante, aut diſtendente, ſitu tumoris ſub cute mollis aut duri cum calore, frigore, coloris mutatione

tatione juxta naturam materiæ magnitudinem augentis. Iuvantur medicamentis, quę magnitudinem minuunt, &c. Diminutæ magis oppoſita ſigna ſunt.

Signa morborum in numero.

Tertiò morbus in numero aucto aut diminuto partium externarum, ſenſibus evidens eſt; internarum multa exercitatione indiget, præcipue redundantia partis aut defectus vitio conformationis in utero, quæ non alia ratione dignoſcuntur, quam ex actione læſa partis, & figura non naturali cutis in eo loco ubi reſidet; ſi vitium adventitium ſit, colligitur fere ut magnitudo aucta & diminuta.

Signa morborum in ſitu.

Quartò ſitus partis internæ mutatio à naturali ſede, ut uteri ſurſum aut deorſum, inteſtini, &c. deprehenditur non ſolùm ex cauſis prægreſſis, quæ partem à ſua ſede dimovent, ſed etiam ex gravitate dolore diſtendente, tumore, in eo loco ad quem pars decumbit, ac etiam ex tumoris forma, duritie, mollitie, æqualitate aut inæqualitate, &c.

Signa ſolutionis continui.

Tandem continui ſolutio partis externæ, aut ab externa cauſa, ut vulnus, contuſio, colliſio, fractura ita manifeſta eſt, ut nullis inditiis opus habeat.

Ulcus internum demonſtrant ſæpè cauſæ prægreſſæ & dolor, ſed maximè excreta nimirùm ſanguis ſanies, pus, cruſta, portio partis, &c. Nam ſubſtantia eorum, quæ excernuntur, locus & modus excretionis partem affectam una cum affectu indicant. Compoſiti morbi complicata habent inditia. In his omnibus dignoſcendis requiritur diligens exercitatio in corporum diſſectionibus, & in ſingularum partium uſu & actionibus.

Signa cauſarum.

Hactenus de dignotione præſentium in morbis, qua affectus & affecta pars invenitur, dictum eſt: ſupereſt ut de dignotione præteritorum agamus, ſcilicet de inventione cauſarum latentium, quæ affectiones faciunt aut præcedunt. Cognoſcun-

ſcuntur quidem uno interdum indicio morbus & morbi cauſa proxima: aliquando locus affectus una cum cauſa: Verum accidit non raro, ut cognito affectu & parte affectâ cauſa affectus ignoretur cujus cognitio medico planè neceſſaria eſt. Nam in curatione requiritur, ut ſciamus, an cauſa adhuc agat, an deſiit agere: ſi agit, an per partem duntaxat tranſeat, an in parte contineatur, quæ omnia ex ſuprà dictis facilè intelliguntur. Nam ſi per partem tantum tranſeat, permanens diſpoſitio non oritur, ſed velut affectionis umbra, quæ ſublata actione tollitur: at ſi in parte contineatur & firmetur, permanentem diſpoſitionem gignit & confirmat: quæ poſt actionem relinquitur, & ex effectis, ſcilicet, ex ſymptomatum magnitudine æſtimatur. Continetur autem cauſa, ſi morbus ſimilaris ſit in propria partis ſubſtantia temperamentum immutans; ſi morbus compoſitionis, in parte affecta tanquam in organo, eius ſtructuram lædens. Omnis cauſa vel externa & evidens eſt, vel interna & occulta, ut alibi dictum eſt. Externa cum evidens ſit, ſignis non indiget, ſed ſigni rationem potius habet. Internæ & occultæ cauſæ, ſcilicet contenta præter naturam in corpore & contentorum diſpoſitiones, Plethora & Cacochymia, ac quæ repletioni opponitur inanitio, certis ſignis dignoſcuntur & manifeſtantur. Signa illa vel tantum ſigna ſunt & conſequuntur cauſas, vel pariter ſigna & cauſæ, quæ ſuâ naturâ præcedunt affectus.

Signa quæ cauſæ ſimul rationem habent, ſunt temperamentum totius corporis, ac potiſſimum partium principalium: deinde ætas, ſexus, conſuetudo, parentum vitia: Item, morbi præteriti: præterea ex ſex rebus non naturalibus exercitatio, vitæ ſtudium, evacuatio naturalis ſupreſſa, aer & *Signa ſimul & cauſæ.*

quæ

quæ ſub aere continentur, regio, ſtatus cœli, tempus anni, balnea & ſimilia, de quibus omnibus in genere & ſpecie dictum eſt in capite ſecundo libri præcedentis: ab his cauſis humores redundantes gignuntur, & geniti ac redundantes in corpore dignoſcuntur.

Simpliciter ſigna.

Simpliciter ſigna ſunt, corporis habitus ſcilicet obeſus, craſſus, carnoſus, hirſutus: deinde color & quæcunque in corpore erumpunt, tactiles qualitates ſcilicet durities, mollities, &c.

Item, functiones, omnes præcipue pulſus, ſomnus, vigiliæ, inſomnia, mores, &c. præterea contenta, ſcilicet urina, feces, ſudores, &c. quibus omnibus addi poterunt juvantia, lædentia & ſimilia. Hi fontes ſignorum ſunt unde omnis redundantia humorum dignoſcitur.

πλήθωρα.

Redundantium humorum in corpore duplex eſt diſpoſitio, Plethora & Cacochymia. Plethora, redundantia ſanguinis vel omnium humorum æqualiter ſe habentium, duplex viciſſim eſt, quoad vaſa, vel quoad vires, ut alibi dictum eſt.

Plethoræ ſigna.

Ac primum Plethoræ quoad vaſa, ſigna, quæ cauſæ rationem habent, ſunt corporis temperatura calida humida, præcipuè verò jecoris & cordis: adoleſcentia; tempus vernum: victus plenior & liberalior: vita jucunda: exercitatio ſolita omiſſa: balneatio à cibo: ſuppreſſa aliqua evacuatio ſanguinis, &c. Simpliciter ſigna quibus ſanguinis redundantia dignoſcitur, ſunt color totius corporis & faciei potiſſimum, roſeus & floribus ex albo & rubro mixtus: habitus carnoſus cum halituoſo calore: urina copioſa ſubſtantia & contentis mediocris: mores animi jucundi & ſedati: ſomnus placidus, cum inſomniis jucundis: pulſus validi magni: ſudor copioſus dulcis, maximè ſi habitum corporis occupavit: inflammationes & morbi conſueti à ſanguine:

guine: facilè evacuationes ſanguinis ſuſtinere & lædi à calidis humidis, &c. Ubi verò Plethora aut redundantia aliqua humorum vires premit: aderunt gravitas corporis, pulſus imbecillis inæqualis, putredines, cruditates & ſimilia.

Cacochymia propriè eſt, cujuscunque alterius humoris, à ſanguine redundantia: ac proinde triplex potiſſimum, biliosa, melancholica, vel pituitoſa, alibi dictum eſt. *κακοχυμία.*

Bilem redundare oſtendunt, primum cauſæ antecedentes bilem gignentes, ſcilicet conſtitutio corporis calida & ſicca, præcipuè verò jecoris & cordis: ætas juvenilis: tempus æſtivum, victus tenuis: alimenta calida, ſicca, acria, inedia, nimia exercitatio: ſuppreſſa bilis evacuatio, &c. His aliiſque cauſis ubi redundaverit bilis flava, hæc ſigna apparebunt: nimirum color corporis, præcipuè faciei & oculorum citrinus & flavus, qualis in Ictericis. habitus corporis ſiccus, macer: venæ amplæ, diſtentæ: pulſus velox, frequens, durus: urina flammea, ſedimenta pauca, excrementa bilioſa: puſtulæ in corpore bilioſæ: calor corporis acris, mordax: iracundia, vigiliæ, aut ſomnus inquietus cum inſomniis iracundis: frigidorum appetentia & ſimilia. Vbi verò bilis peculiariter in cerebro redundarit, aderunt deliria, iracundia cum vigiliis, ſi ad os ventriculi confluat, ſitis, nauſea, &c. ſi ad inteſtina, diarrhæa bilioſa, &c. *Bilis redund. ſigna.*

Redundat Melancholia in corporibus ſiccis, conſtitutionis melancholicæ & in triſtibus curis & moleſtiis implicitis, autumno potiſſimum, aut ſtatu temporis inæquali, in locis ſiccis frigidis, ex alimentis craſſis ſiccis: aliquando ſuppreſſa evacuatione melancholiæ ab obſtructione Lienis &c. Adeſſe redundantiam illam demonſtrant color corporis obſcurus, fuſcus, præcipuè faciei: fœda ſcabies: ma- *Melancholia ſigna.*

culæ nigræ: habitus macilentus: aſpectus mœſtus fixus: pulſus parvus, tardus, rarus: metus & triſticia ſine manifeſte cauſa: ſomnus turbulentus cum inſomniis horridis & terribilibus: urina tenuis alba interdum craſſa, livida: excrementa melancholica erumpentia: levamen ab iis, quæ melancholiam purgant & bonum ſuccum gignunt: Verum ſi bilis nigra aduſta fuerit, quæ mediam quandam naturam inter melancholiam & bilem flavam ſortitur, mixta magna ex parte ſigna aderunt.

Signa pituitæ.

Redundantia pituitæ aut aquoſi humoris evenit corporibus frigidis humidis, ſenibus, otioſis, bibulis, voracibus, ſomnolentis & ſimilibus, hyeme aut in aere & locis humidis frigidis, ex alimentis pituitoſis, aut victus ratione humectante, qualis eſt à cibo frequens balneatio, ingluvies, &c. His addi poterit ſuppreſſio conſuetæ excretionis urinæ. Redundantiam pituitæ demonſtrant, color corporis albus, lividus, habitus obeſus, tumidus, œdemata, morbique pituitoſi: dejectiones pituitoſæ, ſaliva copioſa & mucus per nares: urina alba aut pallida, nunc tenuis, nunc craſſa turbida: ſegnities, ſomni profundi cum inſomniis aquoſis: levamen à calidis ſiccis, &c. Aliquando actione caloris pituita ſalſa efficitur, quæ mixtis ex bile & pituita ſignis dijudicatur.

Flatus

Flatus immodici, ſoboles cruditatis, iis naturis accidũt, qui cruditatibus, obſtructionibus lienis, &c. obnoxii ſunt, aut frigido humido ventriculo prædití, ac cibis flatulentis utuntur, crapula ingluvie & ſimilibus. Adeſſe flatuum copiam demonſtrant fluctuationes, rugitus, flatuum eructiones & ſuppreſſiones; ut colica: dolor vagus, tenſivus: palpitationes, aurium tinnitus: inſomnia rerum celeriter moventium, violenterque impellentium, &c.

Inanitio.

Inanitio, quæ nihil aliud eſt, quam abſentia

eorum

eorum, quæ ad ſanitatem requiruntur, ut ſunt humorum, ſpirituum aut ſubſtantiæ ſolidæ, eodem modo, quo repletio dignoſcitur. Nam ſigna quæ cauſæ rationem habent, ſunt conſtitutio corporis calida ſicca, rara, acribus & tenuibus ſuccis prædita: vis retentrix debilis: copioſæ evacuationes: aer ſiccus calidus, vigiliæ, inedia & cæteræ cauſæ manifeſtæ, quæ corpus & humores exhauriunt ac ſpiritus diſſolvunt. Simpliciter ſigna ſunt habitus corporis ſquallidus extenuatus: color non naturalis pallidus: pulſus languidus: actionum omnium debilitas & ſimilia. His accedunt levamen à reficientibus, offenſio ab evacuantibus. Hæ ſunt notæ communiſſimæ præcipuarum cauſarum latentium in corpore, an verò in parte aliqua peculiari redundet materia morbifica; propriis illius partis notis dijudicatur & æſtimatur.

CAP. III.

CAP IV.

De pulſibus.

Vſus conſiderationis pulſus & urinæ.

SIgna, quæ ex conſideratione pulſuum & urinarum ſumuntur, in numero eorum ſint, quæ non ſolum futurum morbi eventum denunciant, ſed etiam præſentem ſtatum ægri, ſeu morbum, morbi cauſam, & partem affectam demonſtrant. Nam pulſus, primario vitalis facultatis & totius corporis robur, deinde cordis corporisque ſtatum indicat; at urina propriè hepatis viſcerum venoſiq; generis conſtitutionem, humorumq; conditionem; obſcurius paulò virium robur arguit. Quare urinæ contemplatio magis ad dignotionem, pulſus ad præſagitionem ac morbi futurum eventum prædicendum inſervit. De utriſq; breviter tantum, prout compendii ratio exigit, dicemus.

Cap. IV.

Pulſus definitio.

Pulſus ut alibi definivimus, eſt functio cordis & arteriarum ex diaſtole & ſyſtole compoſita, cum utriusque intermedia quiete, orta à facultate pulſifica cordis, ut calor nativus in ſua temperie conſervetur, ſpiritusque generentur & diſtribuantur. Nam per diaſtolem ſeu cordis arteriæque elevationem, ambientis aëris aliquid intrò attrahitur, quo calor nativus refrigeretur, ſpiritusque vitales generentur; per ſyſtolem ſeu ſubmiſſionem & contractionem, quicquid ineſt fuliginoſi vaporis, expurgatur. Arteriæ autem à corde originem trahunt, & omnes eodem pulſandi modo, & inter ſe, & cum corde conveniunt: quare ex una omnium motum ex æquo percipere poteris, promptius tamen ex iis, quæ per carnes proreptant, omniumque commodiſſimè quæ per brachiale excurrunt, admotis supernè arteriæ carpi tribus aut quatuor digitis medio modo inter arctam compreſſionem & lenem palpitationem: diaſtole enim pulpam digitorum aſcenſu comprimit, ſyſtole in deſcenſu eam recurrere facit. Verùm ſyſtolis notitia difficilior multò eſt, & niſi in magno, vehementi duro pulſu vix percipitur, ſicut etiam quies interna.

Pulſuum differentia.

Prima differentia celer tardus medrocris.

2. Longus, latus, altus. Brevis, arctus, humilis.

Magnus, parvus.

Differentias pulſuum Paulus ex Galen. aliique decem numerant, aliqui novem, nonnulli octo tantum. Prima ſumitur ex tempore motus tam in elevatione, quàm ſubmiſſione, cuius ſpecies ſunt tres, nimirum celer ſive velox, qui brevi tempore multum ſpacii abſolvit, tardus contra, mediocris, qui medio modo ſe habet. Secunda à quantitate ipſius motus in omnes dimenſiones, cuius ſpecies ſunt pulſus longus, qui naturalem in longitudinem excedit, latus in latitudine: in altitudine: quibus contrarii ſunt pulſus brevis, arctus, humilis: concurſu pulſus longi, lati, alti, fit magnus; contra concurſu brevis arcti humilis, oritur parvus. In horum medio

medio eſt mediocris ſeu moderatus. Tertia differentia à facultatis robore deſumitur, cujus ſpecies ſunt pulſus vehemens ſeu validus, qui tangentis manum validè ferit; debilis ſive languidus, qui invalidè, adeò ut arcta digitorum compreſſione evaneſcere videatur; mediocris in horum medio. Quarta differentia oritur ex arteriæ ſubſtantia & qualitate, ut pulſus durus, quando arteria dura intenta in occurſu percipitur, mollis contra, ubi laxa mollis; mediocris in horum medio.

3. Differentia. Vehemens languidus mediocris.

4. Durus mollis.

Quinta ex contentis ſeu arteriæ perfuſione conſideratur, ſcilicet pulſus plenus, ubi arteria digitorum impreſſioni humore plena turgidaque occurrit; vacuus contra quando bullæ modo ſublationem efficit; mediocris ubi medio modo ſe habet. Sexta à temperamento arteriæ & contentorum dependet, ut pulſus calidus, frigidus, temperatus. Hæc differentia à pluribus omitti ſolet, ac à nonnullis prior quoque, quæ ſumitur ab arteriæ perfuſione. Septima differentia eſt ab ictuum intervallo & quiete, quæ duplex eſt, una interna, altera externa, hujus ſpecies ſunt pulſus frequens ſeu creber & denſus, cui breve quietis tempus eſt; deinde rarus, cui longum: in quorum medio eſt mediocris. Octava dependet ex rythmo, id eſt, proportione temporis motus ad tempus quietis, & temporis ſyſtolis ad tempus diaſtolis, &c. hujus ſpecies ſunt, pulſus εὔρυθμος conſonus, qui cuique ætati naturalis eſt, ejuſque proportionem ſervat. Nam ſuus cuique ætati certus rythmus eſt. Deinde ἄῤῥυθμος non eſt, qui nullum rythmum ſervat, ſed qui malo præditus eſt, aut naturalem corrumpit; hujus tres ſpecies ſeu gradus ſunt. I. παράῤῥυθμος, qui mediocrem boni rythmi perverſionem obtinet: II. ἑτερόῤῥυθμος qui longius à bono recedit, & alterius ætatis mutuatur: III. ἔκρυθμος, qui bonitatem rythmi planè corrumpit.

5. Plenus vacuus.

6. Calidus frigidus.

8. Frequens rarus.

8. Differentia.

εὔρυθμος.

ἄῤῥυθμος.

Nona

CAP. IV.

9\. Nona differentia ſumitur ab æqualitate & inæqualitate in omnibus prædictis differentiis. Spectatur autem æqualitas vel in uno pulſu, vel in pluribus, quæ in pluribus συστηματικὴ, id eſt, collectiva vocatur. Æqualis autem pulſus eſt, qui in omnibus prædictis pulſuum differentiis (ut magnitudine frequentia, vehementia, &c.) ſibi ſemper & ubique ſimilis eſt: Æqualis in uno pulſu, cujus initium, medium, finis æqualiter procedunt. Inæqualis verò pulſus dicitur, qui in una ex pluribus prædictis differentiis diſſimilis & impar eſt, qui verò in omnibus, abſolutè inæqualis vocatur.

Pulſus æqualis & inæqualis.

Inæquales in pluribus pulſibus.

Deinde pulſus omnis inæqualis, vel æqualiter inæqualis, vel inæqualiter: æqualiter inæqualis pulſus eſt μύουρος ſenſim diminutus, quando ſecundus ictus paulo minor eſt primo, & tertius ſecundo, atq; ita deinceps, qui ſi ad abſolutam privationem deficiat, pulſus myurus deficiens nominatur: ſin rurſus augeatur in parem majorem aut minorem priori magnitudinem, myurus recurrens dicitur: accidit tamen ut pulſus magnitudinem, in qua deſierat, aliquandiu cõſervet. Pulſus inæqualiter inæqualis eſt, qui ſimilem inæqualitatem non ſervat, veluti cum duo aut tres priores ictus pares ſunt, quartus & quintus, impar, &c. hic ſi deſinat inæqualis deficiens; ſi poſt duos, aut tres ictus prætermiſſos redierit, deficiens reciprocus: ſin non exſpectata quiete in medio quaſi ictus ſupervacuus incidat, pulſus intercurrens vocatur. Inæqualis in uno pulſu, cum initium, medium finis, aut omnes arteriæ partes non eodem modo procedunt. Hæc inæqualitas conſideratur, vel in una parte arteriæ, vel in diverſis; In una parte, quando pulſus incipiens, vel deſinens tardior, vel celerior eſt, aut intercidit, aut recurrit, ſeu quaſi bis ferit, ſi pulſus continuus manens à tarditate ad

Æqualiter inæquales.

Myurus deficiens.

Myurus recurrens.

Inæqualiter inæquales.

Inæqualis deficiens.

Reciprocus.

Intercurrens.

Pulſus inæqualis in uno pulſu.

inæquales in una parte arteria.

ad celeritatem, aut contra tranſierit, impar citatus nuncupatur: ſi à quiete interciſus celerior & vehementior multo appareat, caprizans à capra, quæ inter ſaliendum ſublimis hæret, & ſecundum motum inopinatum priore celeriorem molitur; ſin ab elevatione recurrerit tanquam malleus ab incude reſiliens, pulſus dicrotus, id eſt, recurrens & bis feriens nominatur.

Caprizans.

Dicrotus.

Inæqualitas verò unius pulſus in diverſis arteriæ partibus duplici modo accidit: uno cum motus manet continuus & arteria juxta quoſdam digitos celerius, juxta alios tardius movetur, ac vehementiæ celeritas, magnitudo ſimilis ab omnibus non percipitur: alio ſi motus intercidat, & alii digiti pulſum apprehendunt alii non.

Inæquales in diverſis arteriæ partibus.

Ubi motus à digito interiori magis percipitur, qui juxta proportionem in cæteris ſenſim minuitur, Myurum in uno ictu; ſi iuxta medios digitos magnus occurrat, & utrobique minuatur, Archigenes περινενευκότα, id eſt pulſum circumnutantem appellat; quod ſi ad inæqualitatem in magnitudine acceſſerit celeritas aut tarditas, tum pulſus undoſi vermiculantes, formicantes oriuntur.

Myurus in uno ictu.

Circumnutans.

Undoſi autem, cum arteria ſimul tota non attollitur, ſed magna inæqualitate primo pars una, deinde altera, mox tertia, hinc quarta, motuſque continuus manet, ad modum undarum ſeſe attollentium.

Vndoſus.

Undoſus pulſus in paruitatem deſinens, primum vermiculans, tandem formicans efficitur.

Nam vermiculans ab undoſo; & formicans à vermiculante, non niſi magnitudine differt, ac formicans pulſus languidiſſimus eſt admodum parvus, creberrimus, & inæqualis, cui affinis eſt pulſus hecticus, ſed hic perpetuò fere conſimilis manet

Vermiculans.

Formicans.

Hecticus.

magnamque mutationem non habet. Sin ad inæqualitatem in magnitudine aliiſque differentiis acceſſerit ſitus partium, arteriæ mutatio, ut ſurſum, deorſum, dextrorſum & ſiniſtrorſum inflectatur, pulſus vibrantes, convulſivi, ſerrati conſtituentur. Vibrantes & turbulenti, quando particulæ arteriæ ſurſum feruntur, uno eodemque tempore quaſi ſpicula validius emiſſa celeriterque vibrata. Convulſivi ſi arteria tenſa ſurſumque retracta chordę cuiuſdam tenſæ ſpeciem præbeat. Serratus vero cum ob duritiem una pars arteriæ magis, quam alia elevatur. Vltima differentia pulſus conſideratur potiſſimum in inæquali ratione ordinis, Nam æqualis pulſus ſemper ordinatus eſt; inæqualis vero vel ordinatus eſt, vel inordinatus. Ordinatus dicitur, qui circuituum paritatem ſervat; inordinatus qui non ſervat. Quare pulſus inæqualis ordinatus erit, qui inæqualitatis ſimilem circuitum obtinet, veluti cum duo pulſus parvi ſunt, & unus magnus; deinde iterum duo parvi, unuſque magnus, &c. Contra inæqualis inordinatus eſt, qui ſimilem inæqualitatis ordinem non ſervat, &c. Hæ ſunt maxime generales differentiæ pulſus, ex quibus conjunctis oriuntur compoſitæ pulſuum ſpecies.

Vibrans. *Convulſivus.* *Serratus.* *Vltima differentia pulſus.* *Ordinatus inordinatus.*

Cauſa efficiens pulſus eſt facultas à corde promanans, inſtrumenta ſunt arteriæ, quæ cordi continuantur, & impetum cordis ſequuntur: Cauſa facultatem impellens, eſt neceſſitas & uſus. Nam pro modo & conditione neceſſitatis pulſus perficitur, modo facultas robuſta ſit, & arteriæ obſequentes. Quare varietas in pulſu oritur, præcipuè aut à neceſſitate ſeu uſu, aut à facultatis robore vel imbecillitate, aut ab arteriæ quantitate, qualitate & ſitu. Nam hæc tria ſi ſecundum naturæ modum ſeſe habuerint, pulſus in omni genere moderati efficiuntur. Moderatos dico non exactè (qui non dantur;

Cauſa pulſuum. *Cauſa differentiarũ pulſuum tres.*

niſi in naturis exquiſitè temperatis mediiſque & fortaſſe ad momentum) ſed minus exactè, & proportionatos ad naturalem temperiem. Ab hac mediocritate ſi longè receſſerint ad alterum extremorum pulſus vitioſus oritur. Neceſſitas ſeu uſus pulſus eſt ut calor nativus contemperetur, & ſpiritus regeneretur. Nam finis diaſtolis eſt, ut aliquid aeris ambientis attrahatur, quo calor nativus refrigeretur, ſpiritusque regenerentur; deinde ſyſtoles, ut fuliginoſi vapores, & quicquid ſpiritibus inutile eſt, expurgetur. Igitur neceſſitate aucta vel diminuta pulſus à mediocritate recedunt, augentur vel minuuntur; & diaſtole, aucto vel diminuto calore: ſyſtole auctis vel diminutis fuliginoſis excrementis, unde collato elevationis & ſubmiſſionis tempore colligere licet, vincat ne calor aut fuliginoſa excrementa.

I. Neceſſitas.

Cauſa neceſſitatem mutantes.

Nam uſus à mediocritate recedit tripliciter, primò defectu ſpirituum, quem facultas pulſu reſarcire conatur; deinde intemperie præter naturam calida vel frigida, ſimplici vel compoſita ſine vel cum materia: tertio ex materia aliena & vitioſa, ut fuliginoſis vaporibus, humoribus, &c. Procedit hæc immoderatio à cauſis ſeu rebus vel naturalibus, vel non naturalibus; vel præternaturalibus, naturales cauſæ magnitudinem maximè ſtabilem faciunt, cæteræ facilè mutabilem, ut mox dicetur. Secundo robur facultatis vitalis comitatur bonam corporis diſpoſitionem, ætatem, anni tempora, cauſaſque cæteras temperatas. Debilitas vero, virium oppreſſionem aut exolutionem: oppreſſio fit ab humorum copia aut cruditate vires premente; à qua vindicantur concoctione, evacuatione, &c. Exolutio vero virium ex inedia, vigiliis, doloribus, curis, magnis evacuationibus morbis acutis & diuturnis, animi deliquiis. Tertia cauſa varietatis pulſus eſt in inſtrumento, nimirum arteriæ anguſtia, & amplitudo,

II. Virtutis vitalis robur & debilitas.

Tertia cauſa mutationis pulſuum eſt in arteria.

Cap. IV.

do, deinde nimia mollities & laxitas aut ſiccitas & durities: tertio ſitus partium ipſius mutatio, cum à cauſa tendente & trahente ſurſum deorſum aut ſiniſtrorſum, dextrorſum deducta eſſe videatur. Hæ ſunt tres proximæ pulſuum cauſæ, ad quas cæteræ referuntur.

Cauſa ſingularum ſpecierum pulſus.

Conſequens ut ordine ſingularum ſpecierum cauſas explicemus. Pulſus, qui longus appellatur, fit ob arteriæ ſiccitatem, partiumque circumſtantium colliquationem ariditatemque: latus ſolum ob ſuperfluam humiditatem: ſublimis, propter inſtrumenti mollitiem, virtute ad hoc opitulante: Ex contrariis cauſis oritur pulſus brevis, arctus, humilis. Celer frequenſque pulſus fit ob uſum auctum, nimirum caloris exuperantiam, aut ſpiritus vitalis penuriam; magnus propter neceſſitatem auctam cum facultate non imbecilla. Nam aucto calore ſi facultas debilis non ſit & inſtrumentum obediens, pulſus magnus oritur, ſi magnitudo uſui non ſuffecerit, ſtatim celeritas ipſi accedit: ac ſi ne ſic quidem ſatisfecerit frequentiam aſſumit. A contrariis cauſis fiunt pulſus rari, tardi, parvi, ſcilicet defectu caloris nativi, magnaque refrigeratione aut facultatis debilitate. Vehemens pulſus à facultatis vitalis robore perficitur, modo uſus non abſoluatur, nec inſtrumēti durities remittatur. Languidus à debilitate virium proprie fit. Durus pulſus vehementi ſimilis interdum videtur, ſed magnus eſſe nequit, ob arteriæ contumaciam, verum uſu aucto pro magnitudine frequentiam & velocitatem aſſumit. Cauſa ejus eſt, arteriæ durities, orta ex immodica refrigeratione, vel exiccatione, vel inflammatione vehementer tendente, ac ex convulſione.

Celeris. *Magni.* *Frequentis.* *Pulſus rari tardi, parvi.* *Cauſa pulſus vehementis.* *Languidi.* *Duri.*

Ex oppoſito pulſus mollis fit, ab arteriæ humiditate, nativa vel aſcititia, contracta ex victu copioſo humectante, frequentibus balneis, vita delicata,

licata, multo ſomno ac redundantia pituitoſorum humorum, morbiſque pituitoſis, ut anaſarca, lethargo, comate, &c. Plenus pulſus redundantiam humorum aut alimenti in corpore arguit; vacuus contra defectum; Bonus rythmus probam totius corporis temperiem, Arrythmus pravam, veluti in pueris aut ſenibus: longius quietis tempus, quàm motus, calorem præpollere notat, quemadmodum in juvenibus, &c. Inæqualiter citati & caprizantes pulſus febriles calores maximè comitantur: Sed in illa inæqualitate, ſi pulſus ad elevationis principium properet, ſeu diaſtole celerior ſit, vehementem calorem arguit, qui refrigeratione tantùm indiget: ſin elevationis principium diſſolvat, & ſubmiſſionis initium ac elevationis extremum acceleret, ſeu ſyſtole velocior ſit, quàm diaſtole, putredinem arguit, & copiam fuliginoſorum vaporum, quibus excernendis natura incumbit, ut in putridis febribus. Turbulenti ſeu vibrantes pulſus fiunt, cum uſus magnam elevationem exigat, & vis vitalis eam perficere valeat, & conetur, ſed arteriæ ob duritiem ex inflammatione, tenſione, obſtructione valida &c. refragentur. Convulſivi, quando principium nervorum affectione inflammatoria laborat, ut in Phrenitide, aut acuta epilepſia & convulſione, ubi adhuc calentes moriuntur, contraria ratione, quam in ſyncope. Serratus pulſus ex inflammatione nervoſarum partium oritur, & pleuritidi peculiaris eſt, maximè inconcoctæ.

Pleni vacui. *Boni & mali rythmi.* *Cauſa pulſus caprizantis & inæqualiter citati.* *Vibrantis.* *Convulſivi.* *Serratilis.*

Undoſi, affectus humidos partiumque humidarum conſequuntur, ut anaſarcam, lethargum, peripneumoniam: ſi virtus diſſolvi cœperit, in vermiculantem primùm degenerat, tandemque viribus extremè collapſis in formicantem omnium pulſuum languidiſſimum.

Undoſi. *Vermiculantis.* *Formicantis.*

Sem-

Cauſa pulſuum deficientium recurrentiū & intercurrentiū.

Semper autem pulſus deficientes extremam virtutis debilitatem denotant, concidentes & repetentes imbecillem quidem, ſed repugnantem adhuc. In omnibus morbis pulſus valde languidus imbecillitatem facultatis vitalis arguit, ſed non uno modo. Nam magnæ imbecillitatis in pulſu tres cauſæ præcipuè ſunt, quæ vim vitalem proſternunt: una quæ vires ſenſim diſſolvit; altera quæ repente; tertia quæ materiæ copia, aut cruditate & malignitate obruit, premitque. In quovis imbecillitatis genere, pulſus languidus quidem ſemper eſt; verò in prima ſpecie ſimul parvus eſt, ſine inæqualitate. Deinde μυὸζ deficiens tandem abolitus: in ſecunda ſpecie languidus ſimul & parvus, frequens, celer ſine inæqualitate: poſt vermiculans, formicans & deficiens. In tertia debilis, parvus, inæqualis, & inordinatus; deinde intercurrens, dicrotus; tandem intermittens: ſi verò adſit ſimul febris, erit vnà frequens, velox, inæqualis: ſi ſine febre & calore, rarus, tardus. Intermiſſio autem quo diuturnior; eò periculoſior, ſemperque juvenibus periculoſiſſima eſt, minus pueris, minimè ſenibus. Pulſus inæquales ordinati rarò inveniuntur, eoſque comitantur minores offenſæ, quàm inordinatos.

Varietas & mutatio pulſus accidit à rebus naturalibus non naturalibus & præternaturalibus. In ægris à præternaturalibus potiſſimum, ut jam dictum eſt. In ſanis verò primariò à cauſis naturalibus, deinde à non naturalibus. Naturales ſunt temperamentum, habitus corporis, ſexus, ætas & peculiaris corporis diſpoſitio, ex his cognoſcere oportet pulſum cujuſque naturalem; Nam citra cognitionem pulſus naturalis in ægris, nil certi ex pulſu conjicere poſſumus. Naturæ temperatæ pulſus moderatos obtinent, intemperatæ non item: ſed calidæ, quæ multa refrigeratione indigent, pulſus celeres fre-

Cauſa pulſus naturalis.

Pulſus temperamenti.

frequentes & magnos; contrà frigidæ, raros, tardos, parvos: humidæ molliores: ſiccæ duriores, anguſtiores, interdum ſi neceſſitas aucta ſit, & virtus robuſta, bis ferientes, vibrantes. Deinde corpora, quæ latas habent arterias, magnos; quæ anguſtas, ut obeſi parvos; quia anguſta magnum pulſum perficere nequit: Quare mulieribus, quàm viris minores & debiliores pulſus ſunt, plerumque celeriores & frequentiores. Pueri in vehementia & magnitudine mediocres pulſus obtinent, ſed velociſſimos & creberrimos, ob caloris & fulginoſorum vaporum redundantiam: Juvenes, maximos & vehementiſſimos; contra ſenes, parvos, debiles, ac etiam tardos raros, ſed proportione diuturnius eſt motionis tempus, quàm in juvenibus. Tandem ob peculiarem cordis arteriarum diſpoſitionem aliquibus à natura inæqualitas pulſus accidit, quæ medicum latere non debet. Mutant naturalem pulſum in ſanis ac etiam non naturalem in ægris res non naturales, primum aer ſub quo continentur anni tempora, regio, &c. Vere medio, & in locis, regionibus temperatis, pulſus vehementiores ſunt, in magnitudine, celeritate, frequentia, moderati: æſtate locisque calidis ob virium reſolutionem, debiles ac etiam parvi, ſed ob neceſſitatem urgentem celeres, frequentes. Autumno debiliores quam vere ſunt, magiſque inæquales & duri. Hyeme & in locis frigidis, tardi, rari ſunt, minores quam æſtate, ſed vehementiores. Deinde alimenti plenior uſus pulſus vehementes facit, ac etiam magnos, crebros, veloces ſi fuerit alimenti calidioris, ut vini: Parcior uſus contra debiles, parvos, raros, tardos: Immoderatus ſupra vires, debiles inæquales, inordinatos. Tertio in ſomno pulſus minores, debiliores, tardiores, rariores ſunt, ſomno aliquandiu vehementiores, majores frequentiores. Præterea exercitatio immoderata,

CAP. VI.

Pulſus ſexuum.

Pulſus cujusque ætatis.

Pulſus mutatio ratione temporum anni, &c. cæterarumque rerum non naturalium.

CAP. IV. rata, ut ſuperfluæ vigiliæ, ob virium reſolutionem debiles, parvos pulſus edit, ſed ob neceſſitatem auctam celeres, frequentes: Moderata exercitatio vehementes, magnos, celeres, crebros; otium & ignavia contra debiles, parvos, tardos, raros: Tandem ira, vehementes, altos, magnos, crebros, veloces pulſus facit; triſtitia, debiles parvos, tardos, raros: ſubitus timor, veloces, inæquales, inordinatos: celare aliquid ſtudentes, ſi interrogati fuerint, repentè pulſus magnos & inæquales edunt. Mutationes pulſuum à cauſis non naturalibus conſiderandæ ſunt, tam in ſanis, quàm in ægris. Nam nec naturalem cujuſque pulſum dignoſcere; nec ex pulſu non naturali in ægris certi aliquid prædicere poſſumus, niſi ſedata ſit illa corporis animique perturbatio, quæ à cauſis externis oritur. De cæteris ſignis ex pulſu, tam prognoſticis, quàm diagnoſticis lege Galeni libros de pulſibus.

CAP. V.

De urinis.

DIfferentiæ pulſuum obſcuræ ſunt, difficillimè cognoſcuntur, multaque exercitatione indigent. Signa, quæ ex conſideratione urinarum ſumuntur, manifeſta ſunt, facileque dignoſcuntur. *Quid urina.* Eſt autem urina ſeroſum ſanguinis excrementum, & vehiculum, ex ſuperflua aſſumptorum liquidorum portione genitum, quod unà cum portione excrementitiæ bilis & reliquiis nonnullis tertiæ concoctionis, ex venis renes proliciunt, & per ureteres in veſicam dimittunt. Excrementum hoc ſeroſum unicum ſimplexq; non eſt, ſed omnib. partib. maſſę ſanguinis cõmune. Nã tot ſunt ſpecies ſeroſi humoris, quot ſpecies

cies ſuccorum in venis, & quilibet ſuccus ſuum habet ſerum, quibus permiſcetur portio bilioſi tenuis excrementi, ſcilicet bilis flavæ, rubræ, pallidæ, unde in temperatis naturis, urina ſubflava, ſubruſta aut citrina redditur. Seroſum hoc excrementum vehiculum ſanguinis eſt, per jecur in cavam minoreſque venas: ubi reliquias nonnullas tertiæ concoctionis aſſumit, unde hypoſtaſis oritur: in ægris qualitatem humoris peccantis contrahit, & partis affectæ notam, aut inquinamenta plerumque ſuſcipit: tandemque ex venis vi renum prolicitur, & in veſicam prolabitur.

Ex conſideratione urinæ qui morbi cognoſcuntur.

Quare urinæ cum de toto omnium excremento maxime decidant, ſignificationem maximè generalem habebunt, evidentiſſimè diſpoſitionem jecoris, venoſi generis, ſanguinis, & humorum in vaſis demonſtrant, ac concoctiones & cruditatem in venis. Deinde affectus partium per quas delabuntur, & attingunt ut renum, ureterum, veſicę, ac etiam partium quarum inquinamenta aut excretiones aſſumunt: minus manifeſte illarum conſtitutionem, quas non attingunt, aut quarum excretiones nullas ſuſcipiunt.

Modus conſiderationis.

Colligenda autem eſt urina manè à ſomno peracta concoctione univerſa in matula vitrea pellucida alba, tenui inferne, nec nimis lata nec arcta, non poſt coitum, evacuationem, vigilias, crapulam inediam, uſum medicamentorum, quæ urinas tingunt, &c. ſervanda clauſa in loco temperato non ultra quinque aut ſex horas; contemplanda ubi refrixerit & reſiderit in aere lucido extra radios ſolis.

Sex conſideranda in urinis.

Conſiderantur autem in urina ſex, nimirum ſubſtantia ſeu conſiſtentia, perſpicuitas, quantitas, odor calor & contenta, quibus additur à nonnullis mingendi modus.

Differentiæ urinarum.

Ab his ſumuntur differentiæ urinarum ſeu ſigna.

Nam

V.

1\. Nam ratione ſubſtantiæ, urina, vel tenuis eſt, quaſi aqua, quæ concuſſa ſpumam exiguam ampullaſque parvas habet, que citò diſſolvuntur: vel craſſa quaſi oleum, vinum potens, &c. vel mediocris ſubſtantiæ.
2\. Deinde reſpectu perſpicuitatis, vel clara perſpicua & limpida eſt, ut viſus facile permeet, vel turbida, opaca, obſcura, &c. Tertiò ratione quantitatis
3\. aſſumpti potus, vel multa & copioſa, vel pauca vel
4\. potui proportionata. Quartò odor urinæ, aut nul-
5\. lus eſt, aut planè fœtidus eſt, aut naturalis. Quintò colorum omnes ferè ſpecies in urina conſiderantur, quorum extremi ſunt albus & niger, medii complures. Sub albo continentur primum color criſtallinns, deinde aqueus ac lacteus, quaſi lac ſeroſum, poſt ſubalbus color ut glaucus quaſi cornu pellucidum, ac charopus pilis camelorum ſimilis; hinc ſequuntur intermedii colores, ut ſubſpiceus & ſpiceus ſive palearis, pallidusque color, qualis in antiquis paleis conſpicitur. De ſequentibus diſcrepant Gal. & Avicenna Nam *Gal. lib. 1. de criſibus. cap. 12.* poſt colorem ſubpallidum ponit pallidum, ſubruffum, ſubflavum, Deinde ruffum, poſt flavum, quartò rubrum, &c. Avicenna poſt ſpiceum ſtatuit citrinum deinde flavum, poſt ruffum, hinc citrangularem, igneum, croceum, rubrum, &c. Verum ruffus magis ad album vergit, flavus ad ſplendidum rubrumvè; ſub rubro continetur primum roſeus, qualis in roſis valdè rubris, deinde puniceus, ut in ſcarlato, tertio vineus vino nigro, aut hepatis colori ſimilis, trandem praſſeus, qualis in uvis nigris; poſt hos ſequuntur ſpecies coloris ad nigrum inclinantes, ut viridis, æruginoſus, praſſeus, ceruleus & venetus, item lividus plumbeusvè, ultimo color niger. Tandem contenta in urinis ſunt primùm hypoſtaſis, deinde enæorema, nubes, bullæ, tertio ramenta ſquammæ, pili, arenæ, pinguedo, pus, humores, ſemen, &c.

Colores urina.

6. Contenta urina.

Cum

Cum bona conſtitutio, bonæque conſtitutionis urina, norma malæ ſit, ab urina ſana optima incipiendum erit. In ſanis optimo corporis habitu præditis, urina ſubruffa aut ſubflava eſt, talis manens qualis mingitur quantitate potius proportionata, mediocris ſubſtantiæ, non omni odore carens vel graveolens, cum hypoſtaſi alba lævi, æquali, acuta ſeu pyramidali fundum matulæ occupante, ſine ullis craſſamentis, ramentis, bullis, &c. levem ſubſidentiam intelligo cohærentem indivulſam: æqualem quæ ſemper ſimilis mingitur, & non hodie cocta eſt, cras cruda. Hæc omnia bonam concoctionem arguunt. Nam conſiſtentia, color, quantitas urinæ, notæ ſunt concoctionis in jecore, & venis majoribus, hypoſtaſis verò tertiæ concoctionis in venis minoribus. Igitur urina quò ab his notis longius recedit, eò deterior exiſtimatur. Recedit autem nonnihil in ſanis non optimo ferè corporis habitu præditis, ob res naturales ac etiam non naturales, longius verò in ægris, mutationis naturalis ſtatus à rebus præternaturalibus, Naturales ſunt ſexus ætas, temperamentum corporis. Nam mulieribus ſecundum naturam urina ad albiorem virili colorem tendit, hypoſtaſinque ampliorem craſſiorem, pluraque contenta obtinent: Iuvenibus urina ſubflava, aut ſubruffa eſt, mediocris ſubſtantiæ; pueris albior craſſior, quam juvenum cum multa craſſa ſubſidentia; ſenibus urina alba tenuis eſt cum paucis crudiſque contentis. Præterea natura calidis urinæ ruffæ ac aureæ ſunt, cum mediocribus contentis tinctis, & albedinem naturalem diffugientibus, frigidis contra magis albæ craſſæ cum minoribus contentis, & quæ facile turbantur.

Optimæ urina.

Cauſa diverſitatis urina.

Vrina ſexus

Vrina ætatum.

Vrina temperaturarũ.

Naturâ ſicci urinas modicè tinctas obtinẽt, mediocris ſubſtantiæ, pauciores, cum paucis contentis benè coctis, humidi contra urinas magis albas, copioſas,

Vrinæ mutationes à cauſis non naturalibus.

ſubtenues cum multis crudis contentis. Correſpondent urinæ ætatum & temperaturarum urinis temporum, anni, & regionum, & quæ ratio eſt in temporibus anni, eadem in cæteris rebus non naturalibus. Nam æſtas, calida aeris conſtitutio, ira, vigiliæ, inedia, vita, laborioſa, uſus alimentorum calidorum, &c. urinas coloratiores reddunt cum paucis contentis, contra hyems, otium, ſomnolentia, crapula, victus frigidus, &c. urinas albiores craſſiores cum multis crudis contentis. His definitis reſtat ut cauſas differentiarum, & quid quælibet urina deſignet, ordine explicemus.

De cauſis ſingularum differentiarum.

De ſubſtantiæ modo, cum quibus coloribus conjungantur, diſcrepant medici: plerique craſſam urinam cum quovis conjungi poſſe arbitrantur, tenuem ad rubrum tantum aſcendere, mediocrem ſubſtantiam cum mediis coloribus reperiri.

Quid deſignet urina tenuis aut craſſa.

Denotat autem urina mediocris ſubſtantiæ robur nativi caloris bonamque concoctionem viſcerum venoſique generis, quæ hac tenuior aut craſſior imperfectam concoctionem. Tenuis cauſa eſt vel potus nimia copia, vel obſtructio aliqua jecoris, renum, ureterum nihil craſſi tranſcolare permittens, aut debilitas concoctricis ac retentricis vaſorum, ab intemperie frigida, aut attractrice renum depravata ab intemperie calida, ut in diabete. Redditur autem tenuis urina in acutis morbis ob concoctricis debilitatem & cruditatem humorum deſignat; & ſi diutius perſeveravit viresque debiles ſint, mortem, ſi validæ, abſceſſus in inferioribus partibus: In criſibus ſemper recidivam. Craſſa verò urina fit aut à laxitate viarum aut oppreſſione caloris nativi à copia crudorum humorum, ac peculiariter in febrium initiis & incremento virium debilitatem multitudinem humorum pugnamque naturæ cum humo-

humore arguit: verum ſi præceſſerit tenuis, concoctionis principium Urina craſſa vel clara ſeuperſpicua eſt, vel turbulenta, ſub craſſa perſpicua continetur oleoſa non pinguis, quæ olei tantum colorem & ſubſtantiam repræſentat: Nam urinæ pingues dicuntur non ratione ſubſtantiæ, ſed contentorum. Oleoſa non pinguis denotat permixtionem pituitiæ viſcidæ, ſi candida ſit, magnam cruditatem, ſi cum bonis ſignis ſalutem, alioquin longum periculoſum morbum. In valdè acutis quarto die apparens mortem ſeptimo portendit. Urina craſſa, clara non oleoſi, humoris craſſi permixtionem, ut ſubalba pituitæ vitreæ reſolutionem, qualis epilepticis quandoque accidit, citrina redundantiam bilis vetellinæ.

Vrina oleoſa quid denotet.

Urina craſſa turbulenta, quæ non oritur vitio renum & veſicæ, ut in calculoſis, aut ab externo frigore, cauſam habet permixtionem ſpiritus flatulentia ac copiam crudorum humorum, quos natura expellere nititur, ſive vehementem humorum perturbationem & laborem.

2. Cauſa urina turbulenta.

Urina turbulenta triplex eſt, una quæ pura mingitur & paulò pòſt ſubſidet, altera quæ turbida mingitur, & turbida manet, ſimilisque eſt urinæ jumentorum: ſub hac continetur urina confuſa, quæ tota ſibi ſimilis eſt ſine ullis contentis, & ignis calore nō diſſolvitur, nec clara redditur, quæ pura mingitur, & poſt conturbatur omnium turbidarum optima eſt, licet cruda ſit ob flatus craſſi redundantiam, indicat enim naturam incipere concoquere, quæ turbida mingitur, & poſt deſidet, denotat humorum fermentationem ceſſare, & quodam modo attenuari ac ſeparationem & ſecretionem incipere. At quibus turbida mingitur, & turbida manet, qualis eſt jumentorum, vigere craſſorum

Triplex urina turbulenta eſt. Singularū cauſa.

rum flatuum & humorum quaſi fermentationem ac in his dolor capitis aut adeſt aut aderit, ob humorum conturbationem & evaporationem; qui diutius perſeverans lethargum, aut alium gravem capitis affectum minatur. Turbida confuſa omnium pernitioſiſſima præcipuè rubra aut citrina in febribus acutis. Nam non modo magnam humorum cruditatem & perturbationem, ſed etiam malignitatem arguit viriumque ſummam debilitatem. Urina clara niſi ſubſtantiæ mediocris, fida non ſemper eſt, præcipuè tenuis alba, ſignificat enim materiam quæ urinis permiſcetur in alium locum ferri, aut obſtructione impediri.

3. Vrinæ copia aut paucitas quid denotat.

Præterea urina bona eſt, quæ potus proportioni correſpondet, quantitateque paulo minor; nimis copioſa mala niſi diebus criticis, ubi robore naturæ cauſæ morbificæ expelluntur cum tollerantia & conferentia, quod interdum in hydrope & cachexia accidit. Nam deſignat aut magnam ſubſtantiæ corporis aut ſuccorum in venis colliquationem, ut in febribus ardentibus & malignis, aut concoctricis & retentricis ventriculi & jecoris debilitatem, aut in renibus immodicam ſeri attractionem ex intemperie calida, unde diabetes; aut ventris ſiccitatem humoribus ad vias urinæ transfluentibus. Pauca verò urina redditur penuria potus uſuque alimẽtorum ſiccorum, calidorum, &c. præcipue debilitata attractrice & expultrice ſeroſi humoris, ob intemperiem aut anguſtiam renum, vaſorumque urinalium, ac etiam jecoris aut ob immodicam evacuationem per alias vias, ut, per alvum, ſudores, &c. aut conſumptionem humiditatis à vehemente calore depaſcente humidum, ut in febribus ardentibus.

4. Odor urinæ quid deſignat.

Odorem urinæ obſervare ſordidum quidem videtur, non tamen inutile eſt; Nam urina quas aqua

qua odore omni carens magnam refrigerationem & cruditatem arguit, ac in acutis morbis nativi caloris extinctionem. Graveolens prorſuſque fœtida, niſi fœtorem contraxerit ex qualitate aſſumptorum, aut ab ulcere & impuritatibus renum, veſicæ, pudendi, putredinem aliquam ſemper deſignat, & in febribus acutis pernitioſa eſt, niſi die critico.

Variæ colorum differentiæ in urinis procedunt à varietate concoctionum, caloriſque in viſceribus totoque corpore, & ab alieni humoris permixtione, interdum ſequuntur cauſas externas, ut uſum alimentorum aut medicamentorum, quæ urinas tingunt, ac inediam, crapulam, vigilias, immodicos labores, omneſque cauſas calefacientes & refrigerantes; Nam quæ calefaciunt, coloratiores urinas reddunt; quæ refrigerant caloremque nativum debilitant, minus coloratas, &c. Tingitur urina in ſanis juſta portione ichoris bilioſi & ſanguinei humoris, ſeu tenuis bilis flavæ vel rubræ, vel pallidæ, & ſubflava, aut ſubruffa ſeu pallida & citrina efficitur, ſubflava generatur, non aliter quàm ſi in aquam puram parum croci aut bilis flavæ injeceris; ſubruffa, ſi parum bilis rubræ, aut multum bilis pallidæ; quæ verò bile flava tingitur, magis ſplendida evadit. Cæteri colores à mediocritate vel deficiunt, ut ſubſpiceus, ſubalbus, albus; vel excedunt, ut flavus rubeus, viridis, lividus, niger, & ſequuntur intemperiem malamque concoctionem viſcerum, aut magnam redundantiam ſeroſi humoris alicujus, nimirum ſanguinei, bilioſi, pituitoſi, vel melancholici, aut humoris ipſius permixtionem. Urina quò ad album colorem magis vergit, eò minus bilis tingentis gigni, vel urinis permiſceri deſignat, ac plus ſeri pituitoſi ſcrudique humoris. Nam omnis urina alba aquoſa à nimia potus copia oritur, aut magnam facultatis concoctricis imbecillitatem & crudita-

5. Cauſæ diverſitatis colorum in urinis.

Color in ſanorum urinis.

Vrina alba quid indicat.

tem validaſq; obſtructiones arguit; aut tingentis humoris averſionem, quod in febribus ardentibus evenire ſolet, ubi bilis in cerebrũ rapitur ſeu aſcendit, vnde phrenitis. Quare in febribus ardentibus urina tenuis, alba clara utplurimũ mortem prænunciat: nõ enim tolerare poſſunt vites cerebri debilitatæ à febre bilis acrimoniam. In pueris urinæ aquoſæ peſſimæ ſunt, & in ictero urina alba diu durans hydropen nominatur. Urina alba craſſa, quo albior eo humoris pituitoſi magis craſſi permixtionem denotat, ut lactea non pinguis craſſa, redundantiam craſſæ viſcidæ pituitæ; glauca aut charopa, pituitæ mucoſæ, qualis interdum pueris calculo laborantibus accidit; alba pinguis, pinguedinis colliquationem & phthiſin.

Vrina ſubſpicea quid.

Cæteri colores quò ab albo lõgius recedunt, eò plus humoris tingentis, permixtum habent coloremque intenſiorem, ac proinde urina ſubſpicea meliorem concoctionem indicat, quam ſubalba, licet debilem ac calorem temperato vicinum: temperatum verò citrinum, ſubflaua, ſubrubra, ut diximus. Intemperatum ſeu calorem immodicè auctum, multumque excrementi bilioſi, aut alterius humoris tingentis permixtionem, ruffa, flava & aurea, & crocea, ſubrubra, rubra, &c. Attamen ſubruffa aut ſubflava, ſi tenuis ſit, media eſt inter urinas exactè coctas & crudas. Subrubea, habens hypoſtaſin ſubrubram levem ſalutaris quidem eſt, ſed media inter urinas illas ſemicoctas & crudas.

Ruffa & flava quid ſignificat? Subrubra & rubra.

Ruffa flavaque urina accidit ſæpe ob vehementes labores, inediam ſolis æſtũ ac ebullitionem ſanguinis & humorum, &c. ſubrubra & rubra ob redundantiam ſeroſi ſanguinis & bilioſorum humorum, ſubrubra verò ſi tenuis morbum crudum & periculoſum, ſin craſſa cum ſimili ſedimento longum morbum, ſed minimè periculoſum oſtendit, ſubrubra in frigidis morbis quandoq; reperitur, aut ex ingenti dolore, ut in colica, aut obſtru-

ſtructione veſiculæ fellis, aut debilitate ſubſtantiæ jecoris, ut in hydrope, ac etiam in hepaticis, in quibus interdum urinæ ſimiles ſunt loturæ carnis recenter mactatæ; aliquando conſequuntur putrefactionem frigidorum humorum in venis. In acuto morbo melior ſemper eſt urina rubra, quàm aquoſa, valde rubra claraque magnum calorem jecoris, febrem ardentem denotat, rubra obſcura craſſa ſanguinis ſanioſi multitudinem aut bilis rubrę aut vitellinæ redundantiam, & in morbis acutis, ſi diu perſeveraverit, mortem minatur; & non rarò renum inflammationem; ſi turbida fuerit, taliſq; permanſerit hepatis inflammationem, vel ſcirrhum, caloris nativi debilitatem. Tutior ſemper eſt urina ſanguinea, quàm bilioſa ex commotione bilis. Urina valdè rubra ad nigredinem tendens, ſi linteum incinctũ colorem citrinum referat & ſpumam citrinam habuerit; icterũ ex obſtructione veſiculæ fellis indicat, quæ ſecurior eſt quò urina rubicundior, hydropem verò minatur, ſi ictero manente parum rubra aut alba ſit. Urinæ cruentæ nephreticis frequenter accidunt laxatis ruptis aut eroſis venis in renibus, ac etiam debilitata retentrice & ſecretice renum, aut expultrice ſtimulata copia ſanguinis. In febribus bonæ ſunt, quæ die critico copioſe minguntur cum tolerantia ægri, fiunt enim vi expultricis, ſeu à robore naturæ ad urinas id quod moleſtum eſt mittente; malæ ſunt ſubtiles, vel fœtidæ, vel paucæ, denotant enim magnam retentricis & ſecreticis renum debilitatem ac ſanguinis non elaborati crudi, tenuis aut corrupti copiam, ob imbecillitatem venoſi generis; quod in febribus ſynochis putridis, malignis quandoque accidit. Veneta ac praſſea urina ſanguinis aſſationem indicat, in febribus ardentibus ſanguinis putreſcentis redundantiam, ac in bilem rubram aduſtam tranſmutationem; poſt praſſeã cæteri colores ſunt in

Vrinæ cruenta quid?

Veneta & praſſea quid denotat?

Viridis. tranſitu ad nigrum, & primùm viridis color initium nigri eſt. Nam ſi morbus malignus fuerit cum vomitibus, dejectionibus & urinis viridibus, poſtmodum nigræ ſuperveniunt. Omnis autem urina viridis aut flavæ bilis aduſtionem, & in viridem converſionem, aut viridis bilis ut praſſinæ, eruginoſæ, glaſteæ in venis redundantiam notat; ejuſmodi urinæ ſi diu perſeveraverint cum ingenti ardore, vigiliis, &c convulſionem ex ſiccitate, extremumque periculum minantur.

Veneta & livida quid Veneta urina humoris melancholici fuſionem ſignificat, quæ valdè craſſa eſt, vehementem frigiditatem, ad nigrum colorem vergens nativi caloris extinctionem; idem quoque livida urina indicat, quæ magnæ frigiditatis ſoboles eſt, aliquando tamen conſequitur plagas & vulnera inflicta.

Urina nigra duplex. Urina nigra dicitur ratione ſubſtantiæ, aut humoris contenti; ſecundum ſubſtantiam propriam, quò urina ad colorem nigrum magis vergit, eò magis pernitioſa eſt: Nam urina ſecundum ſubſtantiam nigra, aut extinctionem caloris nativi, aut vehementem aduſtionem deſignat, eamque præcedit urina, aut livida, aut viridis, rubra, &c, livida autem nigram ex frigiditate & extinctione caloris nativi; viridis verò ex vehementi aduſtione, ac propter aduſtionem urina nigra ſemper fœtida eſt; ob frigiditatem odoris fere expers. Peſſimæ ſunt ejuſmodi urinæ, tàm in viris, quàm fœminis, Unde *Gal. lib.* 1: *de Criſibus cap.* 12. neminem ſe ſervatum vidiſſe dicit; qui nigram urinam reddiderit. In febribus acutis pernitioſiſſimæ ſunt, præcipuè ſi graveolentes fuerint & craſſam nigram ſubſidentiam habuerint. Urina verò nigra non ſecundum ſubſtantiam propriam, ſed humoris melancholici permixti, quam nec livida nec viridis præceſſit, mala non ſemper eſt; interdum ſalutaris præcipuè, quæ die critico accidit; aut in declinatione febrium quartanarum,

ac

quæ ex ſolutione delirii melancholici cum tollerantia & conferentia ægri: talem urinam illi utplurimum mingunt, qui ſplenem debilem habent, accidit etiam calculoſis. Deinde teſte Avicenna gravidæ ob detentum ſanguinem menſtruum urinas impuras nigras reddunt, ad ſimilitudinem vini nigri corrupti. A multa bilis permixtione in ictericis ſæpè urina nigra primo intuitu apparet, ſed ea ad colorem croceum inclinat & lintea intincta colore citrino tingit. Urina nigra in initio febrium ſemper mala eſt, ac in calidis renum & veſicæ affectibus, ac quæ evenit ex corruptione humorum, ac cum pravis ſymptomatibus.

Tandem urina vel contenta habet vel omnibus privata eſt. Contenta conſiderantur aut in corpore urinæ aut ſuperficiei. In matula corporis urinæ altitudo dividitur in infimam, mediam, & ſupremam regionem. In infima regione ſeu fundo matulæ conſiſtit ὑπόστασις, Latinis ſubſidentia & ſedimentum; in media quod à Græcis ἐναιώρημα, Latinis ſublatio aut ſuſpenſum; in ſuprema νεφέλη, Latinis nubes & nubecula.

6. De urinæ contentis. Differentiæ locorum. Regiones urinæ tres.

De hypoſtaſis natura & cauſis diſſentiunt medici, aliqui reliquias alimenti eſſe: ſeu chyli in jecore, quas nequit in ſanguinē permutare: Actuarius aliique non pauci reliquias excrementi tertiæ concoctionis, quæ in extremis venis perficitur: Fernelius craſſiorem urinæ portionem vi caloris ſecretam. Valeſius generari ut pus; medio motu inter concoctionem & putrefactionem; quæ quidem ratio in ſanis locum habere non videtur. Probabilius enim eſt ſanorum hypoſtaſin, reliquias eſſe tertiæ concoctionis in venis; ægrotantium verò ac interdum neutrorum contenta non naturalia portionem materiæ morbificæ eſſe, cætera plerumque conſtare ex reliquiis illis ter-

Cauſa hypoſtaſis.

tiæ concoctionis unitis cum parte materiæ morbificæ, ex quibus oritur ſubſidentia humoralis, &c. Cōſiderantur in contentis ſubſtantia, quantitas, color, lenitas & æqualitas & ſitus. In ſanorum urina hypoſtaſis continetur. Optima autem ſanorum hypoſtaſis, eſt mediæ ſubſtantiæ & quantitatis, alba levis æqualis diu durans, &c. ut ſupra diximus.

Conſideranda in contentis.

Sanorum hypoſtaſis.

In ægrorum urinis contenta optima ſunt, quæ ſanorum ſimillima; peſſima quæ diſſimillima. Quarè in ægris bonam concoctionem denotat ſubſtantia, alba levis, æqualis; debiliorem paulo enæorema ſeu ſuſpenſum album, leve, æquale; adhuc debiliorem maioremque cruditatem urina, quæ nubeculam tātùm obtinet: quò vero nebula altiùs pendet, eò longius abeſt ab exquiſita concoctione, niſi interdum in exercitatis & bilioſis febribus, ac naturis calidis. Elevant enim ſubſidentiam, ipſamque dividentes vniri non permittunt in profundo, craſſi crudi flatus; igitur quò flatus crudi ex profundo ſubſidentiam bonā magis elevant, eò urinas magis crudas putabis. Verūm in bonis urinis primùm ſupernè nubes apparet, deinde ἐναιώρημα; tandem ubi humores perfectè cocti ſunt laudabilis hypoſtaſis; contra ubi humores valdè crudi ſunt, ſtatim in initio multa materiæ mali coloris copia in fundo ſubſidet: Deinde paulatim incipiente concoctione & attenuatione humorum enæorema conſpicitur, cum amplius concocti & attenuati ſunt, nebula oritur, quæ ſenſim in bonam hypoſtaſin plerumque terminatur. Urina quæ nec ſubſidentiam, ſuſpenſum, aut nebulam habet, deſignat utplurimùm naturam non aggreſſam concoctionem; ſi aliquando habuerit, aliquandò non, pugnam naturæ & morbi. Privatur urina contentis, primùm ob magnum humorum cru-

In urinis ægrorum optima contenta quæ

Cauſa nebulæ aut ſuſpenſi in urinis.

Vrina contentis privata quid deſignat.

cru-

cruditatem, aut corruptionem, ac viſcerum debilitatem, inflammationem, validaſque obſtructiones, deinde ob materiæ defectum ex immodicis evacuationibus, &c. adduntur ingentes dolores, vigiliæ, exercitia, &c. In morborum acutorum initiis & augmento virium debilitatem indicant. Inſanis urina contentis priuata diu perſeverans obſtructiones & cruditatem ſignificat & futurum morbum prænunciat; ſi conjuncta ſint cum urina alba, tenui, extremam cruditatem validaſque obſtructiones; minores cum urina ſpicea aut citrina; cum rubra aut paſſea magnam humorum putredinem in vaſis arguunt. Pauca contenta ob cauſas minores oriuntur, nimirum tardam concoctionem, obſtructiones nimis validas, inediam defectumque alimenti & exercitationes immodicas. Multa contenta à contrariis cauſis fiunt, nimirum à copioſo alimento, & robore virtutis alteratricis, &c Proinde in febrium initiis & augmentis humorum copiam deſignant, quæ ad concoctionem robore virium & tempore indigent; in vigore & declinatione cum cœteris bonis ſignis ſalutem portendunt: Contenta levia, continua ſibi undiquaque ſimilia bonam concoctionem, contra aſpera divulſa, debilem incidant: tenuia concoctionis tertiæ debilitatem & humoris crudi attenuationem, ac in morbis concoctionis initium: craſſa verò craſſorum humorum ſoboles ſunt, in initiis & incrementis febrium mala, magnam enim humoris crudioris copiam arguunt; poſt ſtatum aut declinationem diuturniorum morborum: cum bono urinæ colore & conſiſtentia ſalutem promittunt. Accidit interdum humorem crudum album cum urina excretum ſubſidere, bonæque hypoſtaſis ſpeciem referre; ſimiliter pus excretum ex renibus aut ſupernis partibus.

Pauca contenta.

Multa.

Contenta levia.

Aſpera.

Tenuia.

Craſſa.

Diſtinguere bonum ſedimentũ ab albo crudo humore & pure.

Verùm

V.

Verùm crudus humor ſibiipſi non cohæret nec omninò levis, & æqualis eſt, ſed viſcidus mucoſus: pus verò ab albo crudo humore & bona hypoſtaſi diſtinguitur, quòd urina graveolens ſit, & præceſſit abſceſſus in renibus aut in aliqua ſuperna parte, &c.

Contenta colorata quid denotant?

Poſt album cæteri ſubſidentiæ colores à bonitate nonnihil recedunt, ut ſpiceus, &c. ſubſidentia ſubflava & flava redundantiam bilis flavæ deſignant: ſubrubra rubraque ſanguinis non exquiſitè cocti abundantiam, rubræque bilis exceſſum; attamen ſubſidentia ſubrubra levis in urina ſubrubrâ mala non eſt, ſed ſecuritatem promittit. Sedimentum cruentum ſanguinis non elaborati multitudinem & virtutis ſecretricis ſeri debilitatem arguit: Venetum, lividum, aut nigrum, caloris nativi extinctionem aut vehementem aduſtionem aut atri humoris permixtionem.

Contenta bona, quo magis ſubſident, meliora ſunt, ut diximus; mala contra; quare hypoſtaſis livida aut nigra omnium pernitioſiſſima, minùs pernitioſum enæorema nigrum; adhuc minus nubecula nigra.

De cōtētis ſpecificis. De pingui urina, Oleoſa & non oleoſa.

Sequuntur ſpecifica nonnulla contenta, ac primùm pinguis urina, alia oleoſa eſt, quæ præter ſubſtantiam & colorem oleo ſimilem pinguedinem habet, alia cui citra olei colorem innatat pinguedo. Proficiſcitur iſta pinguedo à magno calore adipem colliquante, vel in renibus, vel ſupernis partibus totoque corpore. Si continuatione confertim in urina pinguedo appareat, & calor plurimus circa renes percipiatur, ſignum eſt ex renum colliquatione oriri, ſin paulatim excernatur, & febris caloꝗ; plurimus per totum corpus diffuſus ſit, ex pinguedinis totius corporis colliquatione fieri, cujus portio ad renes ſenſim deducitur, & cum urinis miſcetur. Calor autem ſi intendatur, non ſolum adipem colliquat, ſed etiam carnem viſcerum invadit, ac

tandem partes ſpermaticas; dum incipit, adeps eliquatur, & oleoſa pinguedo excernitur, interdum innatat quid arenarum telis ſimile; procedente adipis colliquatione ſæpè tota urina quaſi oleoſa redditur: conſumpta pinguedine, caro deinceps liqueſcit & eruinæ ſubſidentiæ fiunt, farinæ hordeaceæ ſimiles; ſi a renibus magis rubræ; tandem conſumpta bona carnis parte, calor ſubſtantiam partium ſolidarum invadit, & primum ſuperficies deraditur, & ſubſidentiæ lamineæ ſeu ſquammeæ fiunt, hinc furfuraceæ, tandemque, poſtquam ſubſtantiæ profunditatem majorem & longiorem invaſerit, his craſſiores pultaceæ, accidunt quoque ſquammeæ & furfuraceæ ex veſicæ affectu. Pultaceæ & furfuraceæ albæ procedunt ex ſpermaticarum partium conſumptione; rubræ plerumque ex craſſi ſanguinis aduſtione; interdum ex vehementi ardore j. coris aut renum in febribus ardentibus. Caruncula cum urinis excernuntur in magno ulcere renum, ut furfuracea & ſquammea ob exulceratione͂ veſicæ. Contenta mucoſa laminis & foliis plerumque ſimilia craſſorum viſcoſorum humorum copiam ex craſſis viſcidis cibis deſignat non raro arthritidem; pilis ſimilia, craſſos quoque ſuccos renumque caliditatem: ſanioſa, ulcus in viis urinariis. Arenæ ſubſidentes calculum; non ſubſidentes & interdum matulæ lateribus adhærentes hepatis calorem, ſanguiniſque craſſi aduſtionem.

Subſidentia eruinæ

Laminea furfuracea.

Pultacea.

Caruncula.

Contenta mucoſa.

Pili.

Contenta ſanioſa.

Arenoſa.

Tandem in urinis conſideranda eſt ſuperficies, ejusque corona, ſeu linea umbra depicta, quæ ambitum ſuperficiei urinæ claudit, hæc in urinis tantum apparet, ſi vires ægri humores vicerint, aut ab iis victæ fuerint. Nam ubi humores vitioſi viribus pares ſunt, corona in urina non conſpicitur, ſi vincat natura, corona ad laudabilem ſeu album colorem vergit, ſin vincat morbus ad parvum inclinat.

Corona.

Cap. V. nat. Quare urina rubra cum corona alba, bona exiſtimatur, cum viridi aut livida, mala. Bullæ quæ in ſuperficie urinæ manẽt poſt refrigerationẽm & quietem, fiunt à ſpirituoſis vaporibus ſurſum aſcendentibus, minores autem denſiores, & quæ non facilè diſſolvuntur, & coloris urinæ ſunt, à materia craſſiore glutinoſiore, crudiore; majores verò quæ facilè diſcutiuntur, à materia magis tenui, quare bullæ ambitum urinæ ſeu coronam occupantes, ſi parvæ denſæ fuerint, & colore ſubſtantiæ urinæ imbutæ, magnum capitis dolorem denunciant, quò minus albæ eò dolores intenſiores: quò albis ſimiliores & à corona verſus mediam ſuperficiem concedunt, remiſſiores unde bullæ ſi; cum febre in urinæ corona apparuerint, vehementes capitis dolores denotant, verum graviores cum urina tenui, remiſſiores cum craſſa, ſi pridem viſæ non ſint, naturam concoctione indigere Bullæ per ſuperficiem urinæ palantes, caloris nativi debilitatem flatulentiorumbue ſpirituum copiam, aliquando catarrhum ad pectus denotant, accidunt quandoque in urinis bullæ denſiores ob ſeminis fluxum, ac frigiditatem & anguſtiam renum. De cæteris judiciis urinarum vide Actuarii libros de urinis *Avic. Fen. lib.* 1. *Gal. cap.* 12 *lib.* 1. de criſibus, &c. Ex his ſignis non perſpecta ægri diſpoſitione, aliiſque accidentibus de morbo, morbique eventu temerè pronunciandum non eſt.

Bulla.

Nam in morbis minimè lethalibus urinæ interdum ſanorum valdè diſſimiles ſunt, peſſimæque notæ præcipuè inſtante criſi, aut ſubitò vi naturæ reſeratis obſtructionibus, & expulſa parte vitioſæ materiæ cum urinis, contra in morbis lethalibus & extremæ perniciosis ut febribus peſtilentialibus & hecticis, non rarò urinæ ſanorum ſimiles videntur, quia malum ſubſtantiam cordis occupavit, & ideò tota materia morbifica eò loci converſa eſt, nihilque urinis permiſcetur.

CAP. VI.

De præſagiis in ægris, deque ſignis prognoſticis.

Prognoſticorum dignitas & uſus.

INvento affectu, parteque affecta & cauſis, mox ad *Præſagia* ſive *Prognoſtica* accedere debemus: qua Medicinæ parte nulla præſtantior nullaque difficilior & admirabilior. Nam futura prædicendo in ægris, triplicē uſum comparamus: primò, ut ægri majorem fidem nobis adbibeant, faciliùs ſe concredant & juſſis conſtantiſſimè pareant, quod eorum affectiones perſpectas nobis eſſe videant. Deinde perfectiùs curamus; ſive enim diætam inſtituamus, ſive medicamenta præſcribamus; quam minimum delinquem⁹, ſi nec præſentia nec futura nos lateant: Tertiò; cū fieri nequeat ut omnes ægri ad ſanitatem perducantur, prædictio morituri Medicum à calumniâ & mortis culpâ immunem præſtat. Hoc præſagiendi munus omnium veterum judicio difficilimum eſt, ſed non impoſſibile. Nam peritus & induſtrius Medicus non fallitur in prædictionibus, niſi malignitas aliqua ſubit, aut humores vitioſi in corpore turgeant, quod in morbis acutis interdum accidit, in quibus, authore *Hipp. 2. Aphor,* 19 incertæ ſunt prædictiones: deinde cum aliquid peccatum eſt vel à Medico in curatione; vel ab ægro, qui non obſequitur; vel miniſtris & aſtantibus, qui juſſa non exequuntur, vel ab externo caſu: Nam error interdum motum naturæ impedit, & bona præviſa avertit. Nec enim ſatis eſt, authore *Hipp. 1. Aph.* 1. Medicum ſuum officium feciſſe, niſi ſuum quoque ægrotus, ſuum aſtantes faciant, & externa ſint ritè comparata.

Quare

Quare Medicus certi nihil prædicere poteſt, niſi addita cautione, ut nihil delinquatur.

Præſagitio quid.

Præſagitio, aliâs præcognitio & prænotio, Hippocrati 1. Prognoſt. providentia, nihil aliud Medicis eſt, quàm ſcientia rerum futurarum in humano corpore, ea quæ manifeſta ſunt. Ex præſagitione prædictio oritur: Nam præſagitio ſive prænotio in mente proprie eſt: Prædictio verò eorum quæ præcognita ſunt per vocem efficitur: Manifeſta autem illa ſigna prognoſtica vocantur, ex quibus prænotio. Res futuræ quæ præcognoſcuntur, ſunt ſtatus futurus corporis; In ægris peculiariter exitus & eventus morbi. Modus præcognoſcendi eſt per demonſtrationem, ut ex ſuperioribus diſputatione conſtat, ſi prædictio certis nitatur & non planè conjecturalibus.

Tria præcognoſcenda in ægris.

Nos hoc loco, de præſagiis tantum in ægris, dicemus. In ægris tria potiſſimum ſunt præcognoſcenda: 1. quo erumpet morbus, an ad ſalutem vel ad mortem, &c. 2 quo tempore potiſſimum: 3. quisnam erit modus ſalutis vel mortis. Signa ex quibus hæc præcognoſcimus, triplicia potiſſimum ſunt: primò, ſalutis & mortis: ſecundò, concoctionis & cruditatis: tertiò ſigna decretoria & modi eventus.

Signa prognoſtica unde ſumenda.

Sumuntur autem ſigna prognoſtica non ab effectis, cum effecta futurorum nondum ſint: ſed à cauſis proximis, ſcilicet à morbo & à natura ſeu viribus laborantis, quæ duo inter ſe pugnant; ex quorum vehementia & viribus, utrius ſit futura victoria, deinde quando ſit futura, & quomodo, prævidet Medicus. Quare duo erunt fontes ſignorum prognoſt. duplicia que ſigna, quorum alia ſumuntur ab ipſo morbo, alia à natura laborantis & ab iis, quæ circa laborantis corpus apparent.

Ac

Ac primùm in morbo quinque conſiderari poterunt. 1. Idea ſive ſpecies morbi: 2. Magnitudo: 3. Mos: 4. Motus: 5. Eventus ſive exitus. Hæc omnia certis ſignis manifeſtantur. Nam morbi ſpecies dignoſcitur, ut ſupra dictum eſt, ex propriis ſymptomatibus. Magnitudo morbi duplex eſt: una ſimpliciter conſiderata in ſua ſpecie, altera virium comparatione: magnitudo ſimpliciter conſiderata ex vehementia & parvitate propriorum ſymptomatum dignoſcitur; magnitudo ad vires comparata ex comparatione virium ægri & morbi dijudicatur, ut ex omnibus ſequentibus patebit. Nam ex hac comparatione certa prædicendi ratio deſumitur.

Quinque conſiderantur in morbo, quæ certis ſignis manifeſtantur.

Signa magnitudinis morbi.

Mos morbi, eſt benignitas vel malignitas, benignitas ſecuritatem, malignitas periculi inſtantis magnitudinem denunciat: generaliter autem omnis morbus magnus in parte principali, malignus dici ſolet: propriè tamen malignus eſt, qui furtim vitæ inſidiatur & graviora, quam pro magnitudine morbi, ſymptomata habet. An talis ſit ex ſupervenientibus accidentibus æſtimatur. Accidentia ſupervenientia triplicia ſunt, quorum primum genus ſimplex eſt, & ſemper idem ſignificat ſcilicet bonum vel malum, ac propriè morbi morem oſtendit: Cætera duo genera idem non ſemper ſignificant, & critica dicuntur. Nam decretoria ſigna alia tantum ſigna ſunt futuræ criſis, alia ſigna ſimul & cauſæ ut ſuo loco dicemus.

Signa moris morbi.

Gal. 3 de Criſib. cap. 4.

Motiones cauſæ morbificæ tempora morbi à Gal. dicuntur, quæ quatuor ſunt: principium, augmentum, ſtatus, declinatio, ut alibi dictum eſt: in quæ tota duratio morbi dividitur. Extremus terminus & meta, ad quam ſua natura tendit morbus, eſt ſummus vigor, ubi vehementiſſima eſt lucta naturæ & morbi, cujus præcognitio Medico planè neceſſaria eſt, tam ad curationem & accommodatam

Signa motus morbi.

victus rationem inſtituendam, quam ad ſalutis & mortis, temporis & modi eventus præſagitionem. Tendit autem morbus ad hunc terminum celeriter vel tardè; motu æquali vel inæquali, conſtanti & ordinato, vel inconſtanti & inordinato, uno continenti motu, vel certis periodis diſtincto. Celeriter aut tardè ad ſummum vigorem morbus properare judicatur quatuor modis, ut vult Hippocrates 12. *Aphor. ſect. 1.* primo ex ipſa conſtitutione: deinde, in morbis qui periodos habent, obſervatione proportionis acceſſionum inter ſe, tertiò ex anni tempore 4 ex ſignis poſt apparentibus in excrementis: his addi poterunt laborantis natura, ætas, ſexus, victus ratio, cõſuetudo, juvantia & lędentia ac ſimilia.

Sub conſtitutionibus contineri debent, morbi ſpecies, deinde magnitudo & mos, quæ ex propriis & ſuperveniẽtibus accidentibus deſignantur item morbificæ cauſæ. Ac primum celeritas tarditaſque morbi colligitur ex morbi ſpecie, Nam apoplexia & peſtis ſua natura citò ad ſtatum deveniunt: ſecundò ex ſymptomatum tam propriorum quam ſupervenientium incremento; Nam ſymptomata cuncta, prout celeriter vel tarde augentur, brevem vel longum morbum declarant, maximè ſigna concoctionis & cruditatis, quæ morem quoque morbi demonſtrant, & poſt apparentibus annumerantur, ſed ſub conſtitutione non propriè continentur: de quibus infrà dicemus. Tertiò ex acceſſionum naturâ & partibus, ſive cum febre periodos habeant ſive ſine febre. Nam ubi poſterior acceſſio priori multo longior & vehementior eſt, citiuſque recurrit, velociſſimè ad ſtatum tendit, ſimiliter ſi acceſſio quævis ſua particalaria tempora velociſſimè & vehementiſſimè percurrat. Si vero acceſſio poſterior priori brevior & mitior eſſe incœperit, & inſultus tardetur, morborum jam ſummum

mum vigorem ſuperaſſe, & ad declinationem tendere declarat. Verum ſi morbus periodos non habeat; ex incremento ſymptomatum motum illius perſpicies: Nam ſi celeriter augeantur, velox illius motus erit, ſin diu ſibi plane ſimilia videantur, tardiſſimus. Præterea ex cauſis: Nam morbi à ſuccis calidis tenuibus celeriter moventur, contra à frigidis, craſſis, lentis. Similiter ex anni tempore: morbi enim qui æſtate incidunt, magna ex parte breves ſunt, & à bilioſis humoribus: contra, qui hyeme. Correſpondent anni temporibus regio & locus. Inſuper ex natura ægri; nam in corpore calido robuſto habitus rarioris, morbi citò ad ſtatum deveniunt: contrarium in contrariis naturis evenit. Cum naturâ coniunge ætatem, ſexum, victus rationem, &c nam in juvenibus victu tenui utentibus morbi citò ad ἀκμὴν deveniunt, contra in ſenibus &c. Præterea juvantibus & lædentibus: nam ſi celeriter ſuum officium fecerint, morbum celeriter moveri oſtendum; quia acuti morbi commodum aut incommodum celeriter accipiunt. Tandem ex ſignis poſt apparentibus in excrementis: quò enim citius excrementa erumpunt, ut ſputa in pleuritide, aut ſigna coctionis apparent, eo breviorem morbum ſignificant: verum de his ſignis infra dicemus.

An verò per omnia quatuor tempora morbus æqualiter moveatur, vel inæqualiter: ſcilicet velociter principium tranſeat, deindè tarde augeatur, &c. item an conſtanti ordine & lege moveatur, aut inconſtanti, veluti ſine ordine intermiſſiones & intenſiones ſubeat; ex incremento & decremento propriorum ac ſupervenientium accidentium intelligitur, ac ex excrementorum mutationibus. Nam anomali morbi plerunque ex mixta materia fiunt.

VI.

Signa temporũ morbi duplicia.

1. ex incremento ſymptomatum.

Tempora morborum dierum numero non definiuntur: Aliquando enim ut in peracutis affectibus, principium ſenſum fugit, ſtatimque ad ἀκμὴν morbus properat. Cognoſcuntur autem morbi tempora duobis modis 1. ex ſymptomatum incremento 2. ex motione cauſarum morbificarum. Principium autem morbi judicatur non tempus primi inſultus, ſed totum illud quo leviora ſunt ſymptomata & morbus nondum ſevit deinde, augmentum eſt, ubi augentur ſymptomata propria & nova ſuperveniunt, ac ubi acceſſionum celeritas, anticipatio & vehementia: ſummus ſtatus cum vehementiſſimâ luctâ eſt morbi & naturæ, vehementiſſimiſque ſymptomatis, ut ſupra dictum eſt: Licet enim morbus ſalutaris ſit, tamen in ſtatu, cum maximus ſit naturæ conatus & impetus, quo materiam peccantem vincere & expellere feſtinat, neceſſe eſt ægrum vehementiſſimè conflictari & graviſſima fieri ſymptomata: Tandem declinatio eſt quando omnia ſymptomata ſe remittunt.

2. ex motionibus cauſarum.

Secundo motiones cauſarum unde diſcernuntur morbi tempora, oriuntur vel à natura, vel ab ipſis cauſis: natura autem actione ſua materiam morbificam alterando ſi fieri queat, in benigniorem naturam convertit, quæ concoctio dicitur: Quò verò magis alterat materiam, niſi alteratione illâ continuò abſumatur, vehementiſſima ſymptomata ſuccedunt, donec ad terminum alterationis pervenerit, ſive materia morbifica planè concocta fuerit, ubi declinatio incipit. In talibus autem morbis, principium eſt, quando cauſæ adhuc crudæ & parum, aut nihil mutatæ ſunt: augmentum, ubi aliquæ concoctionis notæ apparent: ſummus ſtatus, quando concoctio ad ipſum terminum tendit: poſt concoctionem ſuccedit declinatio. Verum accidit interdum in morbis nonnullis, qui conco-

quuntur, ut ad portionem concoctionis præcedentis materia morbifica abſumatur: veluti in pleuritide, ſynocho παρακμαστικῷ, &c. In talibus ad portionem concoctionis, morbus non augetur, ſed unà cum materia morbifica imminuitur: ac proinde ex ſymptomatibus illorum tempora tantum judicantur. Tandem ſine naturæ adminiculo in morbis non rarò motiones ab ipſis cauſis eveniunt, ob materiæ fluentis copiam, vel malignitatem: ut in ſcirrho, cancro, gangræna, &c. Hi ac quoque omnes morbi lethales, declinationem propriè non habent: tempora verò ſua ſortiuntur ex magnitudine & parvitate cauſarum, ac intelliguntur ex magnitudine ſymptomatum tantum, ut ſuprà dictum eſt. Eadem penè ratio eſt in morbis immaterialibus. Quintum & ultimum in morbis eſt eventus ſive exitus, in cujus conſideratione tota præſagiorum doctrina propriè conſiſtit: ſub eventu comprehendimus tria ſupra propoſita, ſcilicet qualitatem eventus, an ad vitam vel mortem: deinde tempus; tertiò modum, an paulatim vel ſubito, &c. ut ſuo loco apparebit,

Tempora morborum lethalium.

His demonſtratis conſequens nunc eſt, ut de ſignis agamus, quæ laborantis ſtatum aperiunt, & circa ægri corpus conſiderantur: quorum plurima ad morbi morem, magnitudinem & motus qualitatem dignoſcendam non parum faciunt. Talia ſigna triplicia videntur: nam alia ad functiones referuntur, alia ad excrementa, nonnulla ad ipſum ægri corpus pertinent.

Signa ſumpta à ſtatu laborantis triplicia.

Facultates quibus totum animal gubernantur tres primæ ſunt, ut alibi demonſtratum eſt: uniuscujuſque robur & debilitas propriis functionibus ſemper manifeſtatur: Nam vis vitalis ex pulſu, naturalis ex concoctione & cruditate animalis ex functionibus ſenſus & motus, propriè æſtimantur. De

Signa roboris & imbecillitatis trium facultatum.

ſingulis paucis dicemus, & quantum inſtituti ratio exigit. De pulſibus peculiari capite ſuprà dictum eſt. Indicant pulſus primùm vitalis facultatis, deinde omnium virium totius corporis robur & debilitatem. Imbecillitatem quoq; facultatis vitalis denunciant animi deliquia, quæ ſi graviora ſint, ut quæ ſyncopas vocamus, ſummam malignitatem arguunt & grave periculum minantur.

Signa imbecillitatis facultatis animalis.

Secundo facultatis animalis robur & imbecillitas ex ſingulis ſenſus motusque functionibus deprehenditur. Nam ſenſus hebetes ſubito facti, præcipuè viſus & auditus, item torpor extremarum partium, imbecillitatem & pernicioſum affectum declarant: idem quoque delitare ſtatim initio, oblivisci, feſtucas legere, floccos evellere, dolorem non ſentire, cibos adverſari, in calidis affectibus non ſitire, non dormire, aut quaſi ſoporatum iacere, turbari pravis inſomniis, &c.

Deinde obſervare oportet virtutem motricem in partibus, an facile & prompte partes moveantur, an non. Nam magnam debilitatem denotat ægrum in pedes delabi; artus tremere & quaſi convelli, ut pollex quaſi ad mediam palmam concidat; urinam aut fæces ſupprimi, vel præter voluntatem erumpere; ſtridorem dentibus edere præter conſuetudinem; os contortum fieri & labia perverti; reſpirationem eo difficultatis deveniſſe, ut omnium muſculorum genera ad eam perficiendam concurrant; ſpiritum denſum vel magnum; frigidam expirationem per os & nares exire, &c.

Signa virium, à corpore laborantis.

De ſignis concoctionis infra dicemus, quæ cum ſignis ſumptis ab excrementis concurrunt. Signa quæ à corpore laborantis ſumuntur, varia ſunt: nam alia ſumuntur ex vultu; nonnulla ex oculis; quædam ex decubitu ægri; alia ex hypochondriis aut aliis partibus: qualia ſunt quæ ab Hipp. 1. Prognoſt.

gnoſt & de Coacis prænotionibus enumerantur. Optimum autem eſt in ægris, vultum, oculos, decubitum, &c. ſanorum ſimilia eſſe, peſſima diſſimilima: quare præter conſuetudinem & ſine evidenti cauſa in vultu peſſima ſigna ſunt: oculi concavi, naſus acutus, collapſa tempora, aures frigidæ contractæ, earumque extremitates averſæ; cutis frontis dura, circumtenta, arida; color totius faciei pallidus, niger, lividus, aut plumbeus, præter naturam. *à facie.*

Deinde in oculorum conſideratione prava ſigna habentur, ſi lucem fugiant, involuntariè lachryment, diſtorqueantur, alter altero minor ſit, albæ partes rubentes, venulæ nigræ & lividæ evadant, ſordes circa oculos appareant, inſtabiles, eminentes, vehementerque cavi, ſqualidi, aut obſcuri fiant: lethale admodum, album oculorum præter conſuetudinem apparere commiſſis palpebris; ipſas palpebras contractas, pallidas, aut lividas eſſe; naſum aut labia reſoluta, pendentia, albentia, frigida. *Ab oculis.*

Tertiò ex decubitu ægri: ſigna mala ſunt ſupinum jacere; manus, collum, aut crura extenta habere, aut inæqualiter disjecta; item in ventrem præter conſuetudinem decumbere: lethalia; hianti ore dormire; crura ſupini jacentes incurvata & complicata eſſe: velle ſedere in morbi vigore, maximè in peripneumonicis. Præterea in hypochondriis malum eſt ſi durities dolor aut inflammatio ſit: pejus ſi inflammatio per tota præcordia extenſa ſit, aut dextra parte magis affligat: inſuper ubi ulcera aliqua adſunt, peſſimum eſt, ſi malè colorata, ſi livida aut nigra ſint, aut ulcera ante humida exiccentur: item in quibus puſtulæ, tubercula, & ſimilia apparuerant, ſi repentè deliteſcant. His omnibus pernicioſis ſignis adde molem corporis nimium contabuiſſe, initio morbi, citra evacuationem vehemen- *à decubitus forma.* *Ab hypochondriis, &c.*

mentem, vigilias, aut ſimilem manifeſtam cauſam, interiora corporis exuri, & ſimul extrema frigida eſſe; gingivas cruore nigro manantes & nigras; ſordes ſiccas circa dentes eſſe; linguam planè aduſtam, fœtorem anhelitus cum magno incendio habere, & ſimilia.

Signa concoctionis & cruditatis.

Ex his ſignis virium imbecilitas dignoſcitur: verùm, ut intelligatur, an natura an morbus dominetur, ſigna concoctionis & cruditatis obſervanda erunt; ex quibus quoque robur virtutis naturalis æſtimatur. Cognoſcitur autem concoctio ex excrementis, quæ quanto ſanorum excrementis magis ſimilia ſunt, eò meliora judicantur, & meliorem concoctionem arguunt.

Conſideranda in excrementis quinq;.

Conſiderantur autem in excrementis quinque 1. Notæ cruditatis, concoctionis & pravitatis ſive corruptionis: Signa concoctionis ſemper bonam & ſtabilem ſignificationem habent: pravitatis ſemper malam: cruditatis neutram, propriè in initio morbi. 2. An excretio intempeſtivè contingat: nam tempeſtiva incretio poſt concoctionem ſemper bona; intempeſtiva, quæ ante concoctionem & vi morbi, ſive ſymptomaticè, mala. 3. An citò appareant excrementa an tardè: nam quando citò apparent velociter moveri morbum denotant; quando ſerò; tardius. 4. An conſtanter unoque modo appareant, an inconſtanter: nam quæ crebro mutantur, inſtabilem ſignificationem habent, quæ conſtanter permanent, ſtabilem. 5. Tandem an excretio utilis ſit & morbo congrua: Nam non una excretione omnes morbi ſolvuntur, nec unâ excernendi viâ, ut infra apparebit. Omnium excrementorum eadem ſignificatio non eſt: nam diſpoſitionem univerſi habitus corporis, ſudores arguunt; ventris conſtitutionem dejectiones: quæ in venis continentur, in hepate, circa renes & veſicam, ex urinis dignoſcuntur:

tur: quæ in pectore, ex ſputis: quæ in cerebro, ex iis quæ per os & palatum: quæ in ventriculo, ex iis quæ vomitu rejiciuntur. Eadem in cæteris ratio. Ab his omnibus ſingulisque certa ſigna ſumuntur: potiſſimùm ex colore, odore, quantitate, modo ſubſtantiæ & excretionis: ſemperque ea excretio in ægris optima eſt, quæ ſanorum ſimilima; peſſima maximè contraria.

De ſudore. Ac primùm ſudor in ægris omnium optimus eſt univerſalis, calidus, continuus, oportunè erumpens, ſcilicet apparentibus ſignis concoctionis in die critico, morbo inclinante, cum virium tolerantia & robore: peſſimus ſudor eſt diaphoreticus & ſyncopticus, ubi cum ſyncope ſudor frigidus erumpit ex ſubſtantiæ ſolidarum partium diſſolutione, ob caloris nativi exolutionem. Deinde ſudor omnis frigidus aut fœtidus potiſſimùm circa caput & cervicem erumpens: nam ſudor frigidus in acutis mortem denotat, in lentis morbis prolixitatem: fœtidus vero ſudor magnam putredinem: Præterea ſudor intempeſtivè erumpens, ſcil. morbo adhuc crudo & in initio, malus. Nam vitioſorum humorum copiam aut virium imbecillitatem ſignificat. Secundò de urinis & judiciis urinarum ſuperiori capite dictum eſt.

Dejectiones alvi. Tertio, feces alvi maximè naturales ſunt, molles, conjunctæ, ſine ulla extranei admiſtione, colore ſubruffo, quantitate cibis proportionata, odore nec nimis fœtido nec omnis fœtoris experte, qualitate non nimis acri, & quæ facile ſine dolore, labore & ſtrepitu vehementi exeunt, idque hora ſolita. Quæ ab his notis longius recedunt deteriores ſemper ſunt. Nam malæ judicantur & inconcoctæ, tenues, & aquoſæ; niſi à cibis aut medicamentis, aut tempore criſis: ſimiliter albæ, quæ ciborum ſervant qualitatem: malæ quoque ruffæ, quia ex bilis

confluxione in ventrem: item, pallidæ, ſpumoſæ: pejores purulentæ, ramentoſæ, cruentæ, niſi ex hæmorrhoidibus, aut ubi lividum quid in fecibus apparet. Pernicioſæ ſunt virides, & lividæ, nigræ, niſi à cibis, aut in criſi: item viſcoſæ & pingues; Nam colliquationem ſignificant: Præterea cum tetrum odorem ſpirant, cum pernicioſo colore; ſignificant enim vehementem putrefactionem. Peſſima quoque pernicioſorum colorum in fecibus magna varietas: quia indicant corpus vitiis pernicioſis affectibus detineri: Vermes die critico ſi fecibus permiſceantur bonum: malum ſi initio morbi appareant: pernicioſum in acutis affectibus ſi mortui exeunt, aut per ſe ſine fecibus.

De vomitu. Quartò, quæ vomitu ejiciuntur conſtitutionem ventriculi & vicinarum partium indicant: utiliſſimus autem vomitus eſt, non nimis copioſus, ex bile & pituitâ permiſtus: malus, humoris alicujus ſinceri: pejor, ſi id quod vomitu rejicitur, ſit coloris pravi, ſcil. porracei lividi, aut nigri; niſi vitio ciborum: magis pernicioſum ſi omnes hos colores habuerit: lethale, ſi colores lividi aut nigri, & ſimul tetri odoris fuerint. In principiis verò morborum ſi bilis nigra ſupra vel infra exierit, lethale.

De Sputis. Quintò, in pectoris & pulmonis vitiis ſputa conſiderare oportet. Optima autem judicantur lævia, æquali conſiſtentia, non nimis tenuia aut craſſa, quibus flava albo benè permixta ſunt, & talia quæ facile & cito expuuntur. Mala & cruda ſunt tenuia, ubi nihil expuitur, & craſſa, lenta, quæ tenaciter adhærent: mala quoque ſincere flava: item alba, viſcoſa, rotunda, pallida, ſpumoſa: pejora multo, viridia, cerulea, nigra, permiſta vel impermiſta: item ſi nihil puti rejiciatur, ſed plenius in gutture ferveat.

Sextò, emuncta è naribus & excreta è palato cerebri diſpoſitionem aperiunt: Bona ſunt, colore

albo

albo, benè permixtò, & ſubſtantia mediocri: ac quæ facile citòve excernuntur, ſine ulla mordacitate. Mala itaque tenuia, acria, viſcoſa: peſſima, vitioſo colore infecta maleque olentia niſi ex ulcere narium: lethale guttam ſanguinis nigri è naribus ſtillare, in acutis die quarto. Pari ratione cæteræ partes affectæ ſua excrementa emittunt, quæ concoctionem, cruditatem, aut perniciem ſignificant. In omnibus id commune eſt, partis affectum non ſanari, priuſquam in ſuperfluitatibus, quas emittit, ſigna concoctionis appareant: Deinde ſuperfluitates ſive bonæ ſive malæ, quo citius apparent, eò velociùs morbum moveri: quò ſerius, eò tardius: Quare ubi ſigna concoctionis citò apparent, ſalutarem & celerem affectus ſolutionem, quo ſerius eo tardiorem: At excrementa plane cruda & corrupta, criſis defectum, laborem, recidivas, vel mortem ſignificant.

Cap. VII. De iis quæ per nares & palatum excernuntur.

Cap. VII.

Ex ſignis prognoſticis qua ratione in ægris prædicere queamus ſalutem aut mortem.

Hæc eſt vis ſignorum omnium, unde vires ægri & morbi æſtimantur: ex quarum cognitione omnis morbi eventus præcognoſcitur: Nam quæ futurum eventum propriè denunciant, ea proprie ab his duabus cauſis ſumuntur: deinde differentia, tempus & modus eventus ab iiſdem ſignis demonſtrantur à quibus eventus.

Quæ obſervanda ſunt in comparatione viriū ægri & morbi.

Verùm cum morbo morbi cauſas & ſymptomata conjungere debemus, & cum natura omnia auxilia naturalia & artificialia; poſtea perpendere,

utræ

utræ vires ſint majores. Sub cauſis morbificis omnia lædentia comprehendimus: ſub auxiliis verò omnia juvantia, ſcil. medicamenta & ſimilia. Quare ſex res non naturales; aer, cibus, potus, &c. item ſexus, ætas, conſuetudo, &c. quatenus pro viribus contra morbum pugnant, auxiliis annumerantur: quatenus morbum fovent, cauſis morbificis.

Officium medici. Medici autem officium erit, vires partium primùm conferre, & æſtimare, ac obſervare an ipſa natura per ſe valeat morbum ſuperare: ſi non an auxiliariis copiis & Medicinâ ei ſubvenire queat, ut impetus & vehementia morbi reprimatur; an con queat: ſi queat, Medici erit ut in cunctas occaſiones intentus ſit: ſcil. diligenter obſervet, ubi & quando natura certis propoſitis ſignis Medicum in auxilium vocet: Deindè quomodo ſubveniendum ſit: nam Medicus miniſter naturæ, vires motumque naturæ attentè obſervare, & ſine ſignis, aut ductu naturæ contra morbum pugnare non debet. Proindè militaris prudentia & diſciplina hîc elucet; Quemadmodum enim in bello, duce proſtrato cæſiſq; omnibus aliis copiis, fruſtra nudis auxiliis pro ſalute ducis certatur, ita in morbis, proſtratis viribus ægri violentiâ morbi, fruſtra medicina paratur. Deindè, ut militum non eſt pro lubitu quocunque loco & tempore hoſtem aggredi, ſed Imperatoris ductu & arbitrio, arrepta oportuna occaſione datoque ſigno: ita nec Medici ſine ullo naturæ ductu quicquam contra morbum moliri, ſed occaſiones ſemper expectare: ſcilicet, quando natura propoſitis ſignis Medicum in auxilium vocet Quomodo autem & quando ſubvenire debeat, in Therapeuticis dicemus.

Delectus ſignorum. Verùm in conſideratione ſignorum, ubi temerè & præter rationem bona apparent, non fidendum, neque ubi mala deſperandum. Deindè in di-

verſitate ſignorum videndum diligenter, quantum alia aliis antecedant aut præſtent: Antecedere autem dicuntur alia aliis tripliciter. 1. numer. 2. magnitudine 3. dignitate: Numerus autem ſignorum, quæ robur aut imbecillitatem naturæ declarant, licet certus non ſit, tamen aliquo modo colligitur ex ſupra dictis. Verum in prognoſticis numeri non magna eſt ratio: Nam plura debilia paucis fortioribus non ſemper ſunt potiora: quare uniuscujusque ſigni facultates exquiſitè conſiderare oportet ex ſui magnitudine & præſtantia. Magnitudo ſignicujuſque percipitur, ubi comparatur cum aliis ejusdem generis; ſemperque robur naturę arguunt, quę ſimillima ſunt iis, quę naturaliter apparere ſolent: imbecillitatem verò, quæ diſſimilia. Dignitas omnium ſignorum, tam malorum, quam bonorum ad vitam refertur: ſemperque digniſſima & præcipua dicuntur, quæ robur aut debilitatem virtutis vitalis declarant: deinde, in ſignis bonis, quæ naturalem virtutem ſatis validam, ſignis malis, quæ animalem facultatem vehementer debilitatam ſignificant: Nam ubi vires animales ſuo munere fungi, & muſculos thoracis mouere nequeunt, reſpiratio impeditur & vita tollitur: quod adeò cito non euenit, ubi naturalis facultas vehementer debilitata, eſt: nihilominus in omnibus morbis, qui vitio humorum fiunt; concoctio, ſiue robur naturalis virtutis, præcipuum maximeque ſalutare ſignum eſt.

Comparatio ſignorũ ratione.

His præmiſſis conſequens eſt, vt ex comparatione virium, morbi, & naturæ, tria illa ſupra propoſita ordine prænoſcamus, initio facto ab exitu ſiue euentu morbi, an ad ſalutem vel ad mortem. Præcognoſcimus autem exitum morbi potiſſimum ex morbi ſpecie, magnitudine, motu, & more, factâ comparatione cum viribus ægri, de quorum ſignis ſupra dictum eſt. Nam primò ſi ſpeciem morbi

Quomodo ſalutẽ aut mortem prædicere licet?

morbi ſpectes, invenies nonnullos ſua natura lethales & deſperatos eſſe: ut conſummata tabes, vulnera cordis, præcipuorum viſcerum: aliquos magna ex parte lethales & periculoſiſſimos, ut apoplexia, peſtis: quoſdam periculoſos tantũ ut febris ardens: aliquos ſalu-ares eſſe, qui omni periculo carent, ut tertiana pura intermittens. Sin morem & magnitudinem morbi conſideres, reperies morbos quoſdam, qui ſua natura periculum non afferunt, aut lethales magna ex parte non ſunt; ob malignitatem & magnitudinem, magnum periculum & aliquando mortem inducere: deinde quoſdam morbos ſua natura periculoſos; quia parvi ſunt & malignitate carent, ſine periculo eſſe. Præterea periculum auget vel minuit morbi longitudo præcipuè in acutis, quare cum viribus morbi coniungenda eſt longitudo morbi ſive tempus ſtatus. Nihil autem Medicos magis turbat, quam morbi malignitas. Nam maligni morbi placide & benigni videntur, adeo interdum, ut, apparentibus ſignis quibuſdam concoctionis, aut ſalutis, præter expectationem ægrum ſubito interficiant. Verum hos detegit aliqua principum partium læſio, quæ ex parvo pulſu, vitioſa reſpiratione, animi deliquiis, turbulentis inſomniis, & ſimilibus dignoſcitur Ante omnia autem cavendum eſt, ne ſymptomata critica nos imprudentes terreant, aut cum ſignis malignis confundantur. Deinde ne complexum morbum pro ſimplici habeamus: nam ſimplex morbus propriis ſignis ſtatim in initio cognoſcitur, complexus non item, propter ſignorum varietatem. Proindè propria cuiuſque affectus ſigna diſcernenda erunt & inter ſe conferenda, nunquam autem confundenda. Nam interdum unius morbi ratione ſigna quædam concoctiones aut ſalutis apparere ſolent, cum tamẽ alterius morbi violentia æger ex inſperato moriatur.

Cum

Cum his ſignis conferenda ſunt illa, quæ ab ægro & viribus ægri ſumuntur: de quibus ſupra. Nam pugnat morbus cum viribus ægri, & periculi magnitudo ſemper augetur vel imminuitur pro virium debilitate & robore: Nam morbi qui magna ex parte lethales dicuntur, ex virium robore periculoſi tantum evadunt: ſecontra qui tantum periculoſi, ex virium debilitate lethales Vires hic intelligo omnes tres, quibus animal gubernatur, quarum digniſſimæ ſunt vitales, ut ſupra dictum eſt. Comparantur quoque ſigna cruditatis cum viribus, tantoque morbus periculoſior æſtimatur quanto cruditas major eſt in comparatione ad vires: planeque lethalis, ſi ipſe morbus una acutus fuerit. nam cauſæ morbificæ ob cruditatem cito vinci nequeunt, & vires, licet robuſtæ, vehementiam morbi illius acuti non diu ſuſtinent: morbus enim qui ab humore oritur, ante concoctionem legitimè nunquam ſolvitur.

Adjungenda eſt viribus morbi ſtatus præcognitio, & hæc duo potiſſimum cum ægri viribus conferenda: unde non difficile erit prævidere exitum morbi. Quemadmodum enim cognoſci nequit, an oneri portando aliquis ſufficiat: niſi vires portantis, oneris magnitudo, & itineris longitudo fuerit prius perſpecta, ita in ægris eventus morbi prædici nequit, niſi vires ægri, vis morbi, & tempus ſtatus ſive longitudo morbi præcognoſcatur: Correſpondent enim vires ægri, viribus portantis, morbus, oneri, tempus ſtatus, itineris longitudini. Quare liberabitur æger ſi vires tam validæ fuerint, ut ad extremum usq; ſtatum, morbum ſuſtinere & ſuperare queant: morietur ſi vires debiles, morbus magnus & malignus ſit, ſine ullis aut minus manifeſtis ſignis concoctionis.

Ex his non difficile erit prævidere exitum morbi,

In quibus incerta prædictio.

bi, ſcilicet an ad ſalutem vel mortem tendat. Aliquando tamen dubia & incerta ſpes eſt: Nam ubi bona malis æqualia ſunt, incertum eſt utrius ſit futura victoria: donec alterius vis prævaleat, & victoriæ ſuæ evidentiora ſigna oſtendat. Incerta quoque ſpes eſt in morbis malignis, licèt vires ſint robuſtæ: ac in iis, qui fiunt ab humoribus turgentibus, id eſt temerè vagantibus, nullamque certam ſedem obtinentibus: item à cauſis ignotis. Præterea in morbis, qui motus incertos & inconſtantes habent: Nam in his natura ex ſe conſtanti modo non movetur: ſed morbi proritatione: Unde lethales plerunque evadunt. Quare in talibus non ſtatim de eventu morbi pronunciandum: ſed aliquandiu cunctandum, donec ſatis manifeſta victoriæ ſigna appareant. Nam quæ initio morbi obſcura fuerunt, tempore pateſiunt: veluti in febribus acutis, quando primo die ignoramus eventum morbi, diem quartum aut ſeptimum expectamus, qui tandem quid eventurum ſit, denunciat.

Cap. VIII.

De criſibus & diebus decretoriis.

Modus eventus morbi ad ſalutem vel mortẽ quotuplex..

De ſignis prognoſticis deque eventu morbi ad ſalutem vel mortem ſupra dictum eſt: conſequens eſt, ut de modo & tempore illius eventus nunc agamus. Ac primum modus eventus in morbis eſt ſubito vel paulatim: Paulatim morbi ſalutares alteratione aut concoctione ſolvuntur: lethales conſumptione, calorisque nativi extinctione ſenſum ad mortem tendunt.

Subitus verò eventus, vel cum pugna naturæ &

ræ & morbi eſt, & materiæ morbificæ ſecretione, vel ſine pugna: Subita mutatio quæ cum pugna, ſive ſalutaris ſive pernicioſa, criſis communiter vocatur: ſubita verò mutatio ſine pugna oritur, quia natura repugnare nequit; ſed planè ſuccumbit, unde non criſis, ſed ſubitus interitus dicitur.

Talis accidit non rarò in principiis acceſſionem ex magnis inflammationibus, quæ partes principales occuparunt, vel ob humorum craſſitudinem, tenacitatem, & copiam intrò confluentium, à quibus meatus ſpirituum obſtruuntur, & calor naturalis non aliter ſuffocatur, quàm flamma injecto acervo viridium lignorum. Deinde evenit aliquando mors ſubitò in morbi vigore, natura oppreſſa à morbo. Tertiò in declinatione, idque particularium acceſſionum tantum, ex ſoluto vitali robore, non autem in declinatione univerſali, ut poſt apparebit.

De Criſibus.

Criſis vocabulum aliqui ἀπὸ τοῦ κρίνειν vel ἐκκρίνειν ſcilicet ſecretione vel excretione deducunt: nam in omni criſi humorum ſecretio requiritur, perfecta criſi excretio. *Galenus 3. de Criſibus* c 2. non à medicis ſed à plebejis primum inventum eſſe dicit, & 3. Prognoſt. à foro translatum, (ubi reus ab actore in judicium raptus ſe defendit, omniumque ſententiis abſolvitur, vel in defenſione ſuccumbit & damnatur) ad medicam conſiderationem in lucta morbi & naturæ, unde plerique criſin non inepte judicium vertunt, licèt nonnulli certamen malint. Nam ut in foro pronunciata ſententia ceſſat altercatio, ita in criſi poſt ſeparationem & excretionem ceſſat pugna & certamen, ſolviturque morbus.

Criſis quot modis ſumitur.

Sumitur nomen criſis ab Hippocrate & Galen. pluribus modis: nam interdum pro quavis morbi mutatione; aliquando pro quavis morbi ſolutione accipitur, ſæpè pro perturbatione & agitatione,

quæ ſubitam morbi mutationem præcedit: propriè pro ſubita mutatione in morbis ad ſalutem vel mortem, cum pugna & perturbatione. Mutatio autem illa quadruplex eſt, vel immediatè ad ſalutem, vel immediatè ad mortem, vel ad ſtatum meliorem, vel ad ſtatum deteriorem, quare criſis quadruplex erit, verùm illa per excellentiam abſolutè & ſine adjectione, aliquando optima criſis, & criſis propriiſſimè dicitur, quæ ad ſalutem ducit: quæ verò ad mortem, criſis ſimpliciter mala, reliquæ duæ criſes imperfectæ: ſed quæ ad ſtatum meliorem criſis bona imperfecta, quæ ad deteriorem, criſis mala imperfecta. Quare in morbis ſeptem mutationis eveniunt, tres ad ſalutem, quatuor ad mortem. *Galen, 3. de Criſib. cap. 7.*

Definitio criſis perfectæ. Abſoluta criſis, norma cæterarum, propriè definitur, ſubita mutatio ad ſalutem cum pugna & perturbatione, facta die critico bono in ſtatu, à naturali virtute, univerſam materiam morbificam vincente, & expellente.

Quinque requiſita in criſi perfectæ. Requiruntur in optima criſi quinque 1. ut ſit perfecta & ſalutaris, deinde ut fida, 3. ut tuta, 4. ut ſubita excretione potiùs, quàm tranſlatione fiat 5. ut ſeprius judicata ſit, & die decretorio bono eveniat. Salutaris autem criſis dicitur, quæ ægrum à morbo planè liberat: Fida, quando certa ſalus ſuccedit, & nihil cauſæ morbificæ relinquitur, unde recidiva, ſed quæ totam materiam vincat & expellat: Tuta vocatur, ubi omni periculo caret: nam accidit quandoque ut criſis ad ſalutem terminetur, cum tamen ob gravia ſymptomata periculoſa, minusque tuta judicetur. Verùm ſymptomata illa ſigni rationem tantum habent, & perturbationem faciunt.

Signa critica duplicia. Nam duplicia ſunt ſigna, quæ à Galen. critica dicunt, alia tantum ſigna, à quibus perturbatio incipit, alia ſimul cauſæ & ſigna, ſcilicet, materiæ expulſio

pulſio aut translatio; præcedit ſemper perturbatio ex lucta naturæ & morbi, ſubſequitur expulſio & translatio. Signa tantum ſunt, deliria, graves ſomni, difficultates anhelitus, vertigo, dolor capitis, colli, ſtomachi, & ſimilium, vehemens rigor, vani ſplendores ante oculos, tinnitus aurium, æſtus, ſitis, urinæ retentio, &c. Signa ſimul & cauſæ ſunt, repentinæ in morbis expulſiones, aut translationes, quæ perturbationi ſuccedunt, ſcilicet ſubita copioſaque ventris ſolutio, urinæ excretio, copioſus ſudor, ſanguinis profluvium, parotides, defluxus, & ſimilia. Adduntur his ſigna conſequentia criſin, de quibus infra.

Cauſa criſis.

Cauſa efficiens criſis eſt natura, quæ cum morbo pugnat. Vocabulo quidem naturæ intelliguntur omnes vires, quibus animal regitur: verùm cum expulſio translatioque materiæ peccantis naturali facultati propriè tribuatur, erit naturalis facultas proxima & immediata cauſa criſis. Utitur autem naturalis vis in morbo omnibus quatuor facultatibus, ſed in criſi primariò expultrice, deinde concoctrice. Proinde principalis cauſa criſis erit natura, quatenus munus expellendi exercet. Verùm hoc ſuum munus natura oportunè exercere nequit, niſi materia cocta aut ſuperata ſit: quare optima criſis evenit fine vigoris, quando concoctio viget, quæ verò vigoris tempus magis antevertit, eò ſemper deterior erit, nam à morbo non perfectè liberat. Criſis ad mortem ſummum vigorem nunquam ſuperat, ac plerumque in augmento contingit.

Criſis differentia.

Ex pugna naturæ & morbi ſequitur materiæ morbificæ excretio vel translatio, unde criſis duplex: alia per excretionem ſive evacuationem extra corpus, alia per translationem ſive transmiſſionem a parte affectus ad partem debiliorem & ignobiliorem. Excretio ſemper manifeſta eſt, niſi in pueris, in

quibus aliquando per longos ſomnos materia concoquitur & diſſolvitur, ac per inſenſibilem evacuationem diſſipatur: ſemper autem excretio materiæ morbificæ ſi perfecta, optima eſt ; & melior, quàm translatio.

Obſervanda in criſi

In excretione & translatione obſervare oportet quæ, qualia, quanta, qua via & modo humores exeant, & an morbo & naturæ conveniant: nam ſi materia morbifica excernatur, ſolvitur morbus, ſin aliud, non item. Deinde, ubi parum excernitur, recidiva metuenda eſt; ubi nimium, viribus metuendum: præterea, quo qualitas perniciosior, eò periculoſiorem minusque bonam criſin arguit.

Tandem modus excretionis & natura, morbo partique affectæ congruere debet: ſemperque locus unde bona excretio, è directo partis affectæ eſſe oportet, tempus excretionis poſt concoctiones die bono critico, ut infra apparebit. Translatione materiæ morbificæ ad partes debiliores & exteriores potiſſimum, morbi judicantur, verùm ægri non abſolutè ſed quaſi novo interveniente morbo, liberantur; quare translatione criſis propriiſſimè dicta non fit. Solvit translatio perfectè morbum, ſi oportuno tempore & loco, ac debita quantitate à natura fiat, & materia omni malignitate careat, ut latius infra dicemus. In pugna naturæ & morbi virtus bellica conſpicitur. Ut enim prudens imperator pugnam ſpontè non deſcendit, niſi oblata occaſione, ita natura, niſi violenter cogatur quocunque morbi tempore non aggreditur morbum, nec ad expulſionem cauſæ morbificæ ſtatim properat, ſed exſpectata tantum concoctione, quæ pro conditione humoris peccantis conſtitutione corporum, &c. citiùs & tardiùs fit, unde morbi alii citiùs alii tardiùs judicantur.

Verùm non quovis die criſes bonæ incidunt, ſed

De diebus criticis.

ſed certis tantum, ut longa experientia docuit, in quib. ſeptenarii & quaternarii ordo potiſſimum obſervatur, quo determinato motu natura munia ſua exſequitur; nam natura ſeptenario numero gaudet, & ſeptimo menſe fœtus vitales edit, ſeptimo ætatis anno dentes generantur; decimo quarto menſes potiſſimum erumpunt, &c. Dierum criticorum non eadem dignitas aut vis, verùm illi optimi æſtimantur, quibus plurimæ criſes optimæ incidunt, nimirum, perfectæ, fidæ, tutæ, antea indicatæ, cum ſubita excretione potiùs, quàm abſceſſu: Deinde, qui non adeò magnum apparatum in corpore requirunt, id eſt, non magnum robur virium, & omnia adeò expedita: talis intra 20. diem primum eſt dies 7. deinde 14. hinc 9.11. mox 17.3. 5. & 4. tandem. 18. E converſò, intra viceſimum diem, periculoſiſſimus & naturæ maximè contrarius eſt 6. qui à Galeno tyranno comparatur, quod vel interficiat vel difficilimas criſes faciat, licèt nonnulli criticum eſſe cenſeant in morbis ſanguineis, hinc ſequitur 8. & 10. deinde 12.16.19. At 13. & 15 indifferens eſt nec planè bonus, nec omninò malus. Poſt 20. diem, ad 40. quia criſes de vehementia ſua plurimum remittunt, rariuſque incidunt, aut imperfectæ ſunt, pauciores dies critici numerantur, in quo ordine primus eſt 27. 34 & 40. hinc 21 24. 31. 37. Poſt quadrageſimum verò, quia morbi abſoluta criſi non terminantur ſed abſceſſibus vel ſimplici ſolutione, dies omnes medicos 60. uſque Hippocrates neglexit: huic 80. ſubjungit, deinde 100. 120. poſt hos, alios morbos ſeptem menſibus, alios ſeptem annis judicari, eandemque in menſibus, quam in annis rationem Galenus ſtatuit. Verum ut bonus imperator, pugnaturus cum hoſte, primò diem pugnæ præfinit, quo omnes auxiliariæ copiæ coëant, deinde, arrepta occaſione, datoque ſigno milites ad

CAP. VIII.

pugnam vocat, hoſtemque ſubito opprimit: ita natura aute pugnam diem criſis præfigit, certamque futuræ criſis notam oſtendit, quò Medicus omnibus auxiliariis copiis de critico accurrat, & naturæ laboranti, quantum fieri queat, ſubveniat.

Dies indices.

Dies illi indices & contemplatorii vocantur, quia in iis contemplari & prævidere poſſimus, quæ futura ſunt ſequenti die critico. Nam dies indices proprie ſunt, qui vim habent peculiarem denunciandi criſin aut motum aliquem criticum, ſequenti die critico: Habent enim dies critici ſuos indices antecedentes, ſed critici integris ſeptimanis magis definiuntur: indices, mediis ſeptimanis; nam cuilibet ſeptimanæ duo quaternarii tribuuntur, ita tamen, ut 8. dies initium ſit tertii quaternarii, ſive ſecundæ ſeptimanæ, 14. dies, finis ſecundæ ſeptimanæ, initium tertiæ ſeptimanæ; 20. finis tertiæ; 21. initium quartæ, &c. ac quaternarius primus cujuſque ſeptimanæ ſit ſemper index ſeptimanæ. Quare quartus dies index eſt ſeptimi; 11. decimi quarti; 17. index vigeſimi; vigeſimus quartus, index vigeſimi ſeptimi, &c. Attamen indices non rarò critici ſunt, veluti, in exquiſitè peracutis affectibus, quartus interdum criticus eſt; ſæpius 3. vel 5. item 11. die ut dictum eſt, non pauci judicantur; quare tam indices, quam critici communi nomine critici dicuntur; nam indices critici eſſe poſſunt, & critici indices. Præterea, dies intermedii, qui intercidentes vocantur, ſcilicet ſextus 8. 10. 12. &c. aliquando indicant, ſed rariſſime, quia ob violentiam aut errorem aliquem natura cogitur inordinate movere, vnde dies Provocatorii vocantur, malique critici.

Ratio numerandi criticos.

Ratio numerandi dies criticos juxta Galenum eſt, ut proceſſus per ſeptimanas fiat; ſed non vulgari modo, nam prima & ſecunda ſeptimana, à novo

prin-

principio incipit, tertia ab ultimo die ſecundæ ſeptimanæ, ita ultimus dies tertiæ ſeptimanæ ſcil. 20. propriè criticus eſt, & magis quàm 21. ut Galenus experientia & ratione oſtendere conatur.

Menſis medicus Galeno.

Nam in confeſſo eſt, eum diem magis criticum eſſe, quo natura aptior eſt ad pugnam, talem eſſe vicesimum magis, quàm vigeſimum primum experientiam conſtat: Deinde ratio numerandi, ducta eſt à menſe medico, ſive critico, qui authore Galeno, componitur ex menſe periodico 27. dierum. 8 horarum: & Apparitionis 26. dierum. 12 horarum: utriuſque dimidium, ſcilicet 26. dies, 22 horæ, à Galeno menſis medicus, & Criticus vocatur, ejuſque pars quarta, 6. dies, 17. horæ cum ſemiſſe, prima ſeptimana critica: ejuſdem ſemiſſis, ſcilicet, tredecim dies, 11. horæ, ſeptimana ſecunda: tres quartæ, id eſt, dies 20. horæ 4. cum ſemiſſe, ſeptimana tertia; qui numerus horarum magis 20. quam 21 congruit: igitur 20. magis criticus erit.

Cauſa dierum criticorum.

Verum menſis ille medicus Galeni, commentitius plane videtur: deinde, menſis apparitionis, nunc major, nunc minor eſt: præterea, qua ratione 20. dies magis criticus eſt, quam 21. eadem 13. magis quodammodo erit, quàm 14. Nihilominus dierum criticorum conſtans & ordinata ratio, à cœleſtibus revolutionibus dependere videtur, licet ipſa criſis à natura immediatè fiat, quæ motum cœleſtium, quantum fieri queat imitatur, & à cœleſtibus dirigitur. Nam conſtans viciſſitudo & mutationis ordo, in omnibus corporibus ſublunaribus, aliunde non dependet, quam à conſtanti viciſſitudine cœleſtium motuum: talis authore Galeno, in morbis primariò eſt motus Lunæ & Solis, Deinde, cæterarum ſtellarum: breves enim morbi teſte Galen. 3. de Diebus Decret. motu Lunæ reguntur, longi motu Solis. Deinde alienum à ratione non eſt, in morbis

acutis dies criticos à menſe Lunæ periodico dependere. Nam experientia conſtat & Aſtrologi teſtantur, Lunam motu proprio inſignes quaſdam mutationes excitare in iis locis Zodiaci, quæ locum, in quo Luna fuit initio morbi, quadrato & oppoſito radio intuentur. Eſt autem menſis medius periodicus, 27. dierum, horarum, 27. minutorum; quarta ſive prima ſeptimana, 6. dierum, 19. horarum, 55. minutorum: ſecunda ſeptimana, 13 dierum, 15. horarum, 51. minutorum: tertia ſeptimana, 20. dierum, 11. horarum, 45. minutorum. Hoc modo 14. dies magis criticus erit, quàm 13. Sed 21 penè tam criticus, quàm 20, Verum apparens motus Lunæ, nunc tardior, nunc velocior eſt, unde credibile non eſt criſes ſtato temporis intervallo, aut præciſo horarum numero, accidere, ſed lata determinatione, die 7. 14. 20. ut ipſe *Hipp. lib.* 6. Epidem: innuere videtur, ubi dierum numero præpoſitionem circa addit, ſcilicet circa 20, circa 40. &c.

Dierũ criticorũ cauſa.

Fit quidem criſis ut ſupra dictum eſt, immediatè à naturali facultate, ſed tempus criſis dupliciter variatur: primò à cauſis ſuperioribus, deinde inferioribus; Cauſæ inferiores præcipuè ſunt facultatis robur & imbecillitas: deinde materiæ aptitudo vel ineptitudo ad motum. Nam pituita ſingulis diebus, bilis tertio die, melancholia quarto die movetur. Semper autem quo virtus validior & materia morbifica melius diſpoſita eſt ad motum, eò promptius movetur. Superiores cauſæ ut jam dictum eſt, ſunt motus & poſitus cœleſtium corporum, præcipuè Lunæ in morbis acutis: quare conſtans viciſſitudo & ordinata ratio dierum criticorum à Lunæ motu proprio dependet. Verùm criſis una aut altera hora nunquam incipit & deſinit, rarò uno eodemque die, interdum ad plures dies extenditur: quare ſatius videtur, diem 20. aut 40. criticum vocare,

care, quia circa 20. aut 40. incidit, aut quia perturbatio 20. incidit, criſis verò 21. deſinit: nam tota duratio perturbationis, pugnæ, & excretionis tempus, criſis plerumq; dicitur.

Opiniones medicorum de cauſa, dierum criticorum.

Aliqui tamen his cauſis rejectis ad numeri dignitatem confugiunt, cujus per ſe nulla eſt efficacia: Quidam ad ſympathiam naturæ noſtræ, cum quaternario & ſeptenaria numero, quæ occulta eſt: nonnulli ad inſtitutionem DEI in creatione mundi, ſeptimique diei benedictionem, quem tamen propter lapſum primorum parentum non totum benedictum, ſed ultima ſui parte maledictum eſſe arbitrantur. Sed ita ſeptimana illa Galeni non conſtabit, nec 20, dies criticus erit, nam in ſacris veſpera & mane eſt dies unus, & initium diei ſemper ab occaſu: at incipiendo ab occaſu completur ſeptimana illa Galeni, ex 6. diebus, 17. horis cum dimidia paulò ante meridiem, maledictio verò incidit die inclinante, quare hæc ratio non congruit.

Francaſtorii.

Francaſtorius humori melancholico tribuit vim criticam, quia omnium ultimo movetur, ac propriè quarto quovis die: cum tamen multis morbis criſes debeantur, quorum materia extra venas eſt, & cum melancholia cognationem nullam habent. Deinde neceſſe non eſt, uno humore putreſcente, cæteros labem contrahere; nec ſi melancholia ex aliis labem contrahit, vim habere ſignificandi ſtabilitatem, aut inſtabilitatem. Nam vis critica diebus aut numero dierum non tribuitur, ſed tantum ſignificatio ſtabilitatis, aut inſtabilitatis, an ſecundum naturam, an præter naturam eveniant. Averrhoes arbitratur, totam hanc dierum criticorum rationem dependere à proportione naturæ agentis & morbi reſiſtentis: verùm, cum proportio illa varia ſit, inde certa enumerandi ratio, ſumi nequit; nec ſciri poterit, cur criſis ſeptimo die melior & tutior ſit, quàm 6. aut 8.

Averrhois opinio.

Ratio numerandi tẽpora critica.

In morbis continuis dies tantum numerantur, in intermittentibus, pro diebus numerus acceſſionum: ut enim tertiana continua ſeptimum diem criticum habet, ita tertiana intermittens ſeptimum circuitum. Initium numerationis fieri debet ab eo die, in quo actio ægri manifeſtè læſa conſpicitur illius morbi ratione: Verùm in puerperiis, ſi non longè à partu febris oriatur, dies computamus à doloribus partus, quod hinc morbos oriri exiſtimemus; ſed ſi longè poſt partum febris oboriatur, alia cauſa eveniſſe credendum eſt, & tum à manifeſta actionis læſione illius morbi ratione, numeratio auſpicanda erit. In complexis morbis uniuſcujuſque ratio ſeorſim habenda.

CAPUT IX.

Qualis & quomodo ſit futura criſis, & quibus notis cognoſcatur.

Vnde præcognoſcitur modus ſolutionis morbi, ad ſalutem vel mortem.

HIs præmiſſis ſupereſt, ut in omnibus morbis modum tempuſque eventus præcognoſcamus. Primum autem morbi eventus, an ſubitò an paulatim, ex morbi magnitudine potiſſimum æſtimatur, facta comparatione cum viribus: ſicut tempus illius eventus, an citò an tardè, &c. ex motu præcipuè colligitur: Verum ſub magnitudine comprehendenda ſunt ſpecies & mos morbi, & ut certior fiat conjectura, conjungendus eſt motus morbi, ſive tempus ſtatus. Viciſſim, ut tempus eventus melius æſtimetur, motui adjungenda erit magnitudo morbi, & quæcunq; morbum accelerant, vel tardant, ut ſunt, natura, ætas, tempus anni,

ni, regio, &c. Nam adjuvant morbi brevitatem vehementia morbi, virium robur, ætas juvenilis regio, tempus, & cauſæ calidæ: tarditatem verò contraria. Semper autem morbi acuti, id eſt magni & celeres, qui ex calidò humore gignuntur, aut ſubitò cum pugna ad ſalutem vel mortem terminantur; aut ſubitò ſine pugna ad mortem: nemo enim ſubitò ſine criſi mortem unquam evaſit. Cum pugna quidem, quando natura non tantum reſiſtit, ſed ſubitò ad morbum & morbificam cauſam expellendam inſurgit: ſine pugna verò ad mortem, quando natura ſubito proſternitur, ut ſupra dictum eſt. Ex magnitudine morbi criſis potiſſimum æſtimatur; an verò ad ſalutem vel mortem, ex viribus ægri, facta comparatione cum violentia morbi, ut in ſuperiori diſputatione dictum eſt. Verùm mors cum criſi poſtulat quidem vires debiliores morbo, ſed non omninò debiles, alioqui non tentarent pugnam, ſed mors ſine pugna eveniret: Tempus verò criſis ex motu morbi, ſive tempore ſtatus potiſſimum dijudicatur. Cæteri morbi, qui magni ſimul & celeris motus non ſunt, nec materiam morbificam habent, ſenſim ad ſalutem vel mortem tandunt: ſalutares quidem qui ex materia, concoctione; cæteri alteratione potiſſimum: lethales verò conſumptione, & caloris nativi lenta extinctione Nam morbus lethalis cum validus eſt & celer, hominem repentè necare ſolet, cum nec vehemens nec celer, paulatim tantum. Contra in minimè lethalibus. Natura valida hominem ſubitò ſanare ſolet, imbecilla non niſi paulatim, alioqui ſi cogatur ad pugnam, in ipſa pugna deficit.

Tria obſervanda in qualibet criſi.

Semper autem, ſi ea quæ primum ferocia erant, deinde miteſcant, non terminabitur morbus criſi, ſed ſimplici ſolutione. Conſiderantur in criſi, ut in cæteris ſolutionibus tria 1. Qualis ſit futura, an ad ſalutem vel mortem, & ſi ad ſalutem, an fida,

tuta,

tura, & omnes conditiones bonæ criſis habeat: Deinde, quomodo ſit futura, an per excretionem, vel tranſlationem, & qua via: 3. quo tempore ſit futura: cum tempore criſis & ſolutionis morbi coincidit tempus ſalutis & mortis.

1. Qualis ſit futuræ criſis an ad ſalutem vel mortem.

Ac primum qualis ſit futura criſis an ad ſalutem & mortem, ex ſuperioribus diſputatione conſtat, ſcilicet, facta compratione virium morbi & naturæ quibus adjungenda ſunt ſigna concoctionis & cruditatis in urinis potiſſimum, item conſideratio temporis ſtatus, partis affectæ, naturæ, ætatis, & ſimilium. Semper autem inſtantis bonæ criſeos ſignum eſt concoctio. Potiſſimum in urinis; malæ & inſidæ, cruditas. Deinde optima criſis in ſtatu contingit, ut alibi dictum eſt. Nam ſtatu elapſo, nemo vi morbi periit, ſed vel errore, vel vi alterius morbi: præterea, in ſtatu facta concoctione, etiamſi natura à nullo alio irritetur, ad pugnam ſe accingit. Mala igitur criſis eſt, quæ ante ſtatum evenit ſine ſignis concoctionis, quia fit viribus irritatis morbi magnitudine, aut celeritate. In omnibus morbis, quando vires ægri robuſtæ ſunt, & materiæ dominantur, propriis ſtatiſque legibus pugnant, & determinatos motus faciunt; at ubi ſuccumbunt, non per ſe, ſed morbi proritatione agunt, & incerta ratione ac ordine moventur, ut vix præſciri queat, quæ ſit mortis ratio; nihilominus ubi vires in morbis lethalibus ad pugnam inſurgunt, irritatæ morbi violentia & celeritate, ſive exſtimulatæ ad expulſionem rei graviter infeſtantis, ſtatim in ipſa pugna deficiunt, & mors in criſi erit: Ubi verò ſubitò vires opprimuntur, mors ſubitò ſine criſi tribus modis accidere poteſt, ut ſupra dictum eſt. In his caſibus ut plurimum occurrit virium imbecillitas, cum ſignis cruditatis, morbi magnitudine, malignitate & celeritate. At ubi vires nec ad pugnam inſurgunt,

nec

nec ſubitò opprimuntur, ſed ſenſim deficiunt, æger ſenſim & paulatim interibit. CAP. IX.

Modus quidem ſolutionis omnium morborum ſalutarium eſt ſubitò vel paulatim. Verùm cauſa ſolutionis, eſt vel natura tantum, vel ars tantum, vel natura & ars. Nam leviores intemperies ſine vel cum materia, leves continui diviſiones, natura ſola ſanat: luxatas verò partes, ſola ars reponit, item malè figuratas partes reſtituit; quæ numero redundant, ſecat, quæ augentur, minuit. At graviores intemperies & continui ſolutiones ac morbos qui gravi humorum vitio eveniunt, ars ſimul & natura curat, ars, quatenus naturæ ſubſervit. Curat autem & ars & natura per contraria, ut in therapeuticis dicemus: quod ſi verò ad illum finem pertingere nequeant, incurabiles relinquunt. In lethalibus morbis pro ratione morbi, partisque affectæ, & virium ægri, modus mortis evenit, ut ex dictis conſtat. Communis cauſa mortis, eſt caloris nativi interitus: Interit tribus præcipuè modis; 1. extinctione à frigore 2. conſumptione à nimia caliditate & ſiccitate, ab humorum acrimonia & malignitate, à qualitate venenata, à vehementiſſimis doloribus & ſimilibus. 3. ſubita ſuffocatione ab humorum copia. Præterea in morbis ex humoribus non raro accidit, ut vires ægri irritatæ morbi violentia ad expulſionem morbi inſurgant, & in ipſo conatu deficiant, diſſoluto vitali robore. Fit criſis quando natura morbificam cauſam excutit & removet, quod tribus modis accidere poteſt, ut vult *H ip lib.* de Humoribus: aut foras per cutem, ſudores; aut introrſum, alvi dejectionibus, urinis, hæmorrhagia, &c. aut alia via, qua maximè expedit, ſcilicet tranſmiſſione à parte affecta ad partem ignobilem, vel ad cutem, ictero, maculis, puſtulis; vel ad glandulas & articulos, abſceſſu, ut infra latius dicemus. Hi tres ad

Quomodo ſit futura criſis.

ad duo reducuntur, ſcilicet ad excretionem & tranſlationem.

Qua via ſive ad quas partes ſit futura criſis

Cum modo criſis conjunge viam. Modus criſis colligitur ex natura ægri & morbi, cum quibus conjunge conſiderationem partis affectæ cauſæ, naturæ ægri, ætatis, ſexus, temporis anni, & ſimilium. Via vero ſive locus per quem fit excretio, & ad quem translatio, æſtimatur ex inclinatione naturæ. Ac primum in criſibus natura expulſionem morbificæ materiæ ſemper molitur, quæ naturæ ſcopus eſt, ſed cum id non ſuccedat, vel ob virium debilitatem, & viarum anguſtiam, vel ob morbificæ materiæ contumaciam à parte affecta in partes ignobiles traducit. Excretio autem alia obſcura eſt per ſomnum, ut in infantibus tantum, ob magnam calidi innati copiam corporiſque raritatem, quod facile humorem noxium concoquit, & inſenſibiliter diſcutit: alia manifeſta per ſudores, ſanguinis profluvium, urinas, vomitus, dejectiones, hæmorrhoides, & in fœminis per menſtrua. Dependet quidem via excretionis & tanſmiſſionis, ex inclinatione naturæ; verùm ſub inclinatione naturæ compræhenditur, non tantum impetus partis mittentis, unde principium motus, ſed etiam conditio partis recipientis, & materiæ: ſemper autem natura cum ordinatè movetur, à partibus robuſtioribus & præſtantioribus ad debiliores & ignobiliores, per vias faciliores, vitioſam materiam traducit; quæ vero partes debiliores & viæ faciliores, ex natura ægri, æſtimatur. Nam in his qui podagra infeſtantur, humores ad articulos plerumque decumbunt. Deinde ſunt, qui per alvum, ſudorem, hæmorrhagiam, aut aliam peculiarem viam à morbis ſe liberare ſolent, conferente ad id certa naturæ proprietate, & viarum facilitate; quæ in aliis eodem modo affectis non reperitur. Præterea confert aliquid natura humoris;

nam

nam bilis, aut ſanguis calidior, ſua natura ſurſum vergit: pituita & melancholia pondere ſuo deorſum magis decumbunt: Inſuper non omnes excretiones unicuique morbo conferunt, ſed alia magis vel minus, pro ratione partis affectæ, ubi continetur materia morbifica. In omni autem morbo ubi natura ordinatè agit, per vias faciliores, id eſt, proximas, & è directo, id quod noxium eſt expellere tentat. Verùm cum in aliis atque aliis partibus materia morboſa ſit collecta, ſicut una via expulſionis omnibus utilis non ſit: ita in ardente febri optima criſis per ſudores fit, ſi materia in extimas partes fundatur, ſi in venis ſit, criſis optima erit, ſi incliner natura in partes directas. In contrarias inclinare, malum; Veluti, in jecoris inflammatione, ſanguinis profluvium ex nare dextra, bonam, ex ſiniſtra malam criſin arguit.

Vnde æſtimetur critica excretio.

Quare ut in pauca conferamus, excretio critica æſtimari debet, ex morbo, ſcilicet, ut formæ morbi congruat, Nam febris ardens ſolvitur, vel ſanguinis fluxus è naribus, vel poſt rigorem ſudore, alvi fluxu aut vomitu. 2. à loco affecto, veluti morbi in gibba hepatis, renibus & vaſis urinariis, urinis commodè ſanantur: at in hepatis ſima, in meſenterio, circa ventrem, vomitu vel dejectionibus. 3. ab inclinatione humoris ut ſupra dictum eſt: 4. ab ægri natura, cum qua conjunge ætatem, tempus anni, regionem, & ſimilia: veluti, ante annum 30. naturis calidis, vere, ſanguinis profluvium per nares evenit; hyeme, evacuatio per inferiora magis, æſtate per ſuperiora. Præterea à ſexu, quos morbos in maribus profluvium ſanguinis è naribus judicare ſolet, eos in fœminis aliquando menſium profluvium. Tandem à conſuetudine, quibus fluunt hęmorrhoides, evacuatio per hæmorrhoides exſpectanda erit, His conjunge quæ à ſimilitudine aliorũ ſumuntur.

Nam

Nam ubi alii ferè omnes, eodem tempore, ab eodem morbo, una evacutionis ſpecie liberantur, eadem ſpecies ſperanda erit.

Signa inſtantis criſis per hæmorrhagiam.

Inſtantis criſis modum aperiunt ſymptomata, illa potiſſimum quæ perturbationem conſtituunt, & evacutiones præcedunt, ac tantum ſigna vocantur: habent enim ſingulæ evacuationes certa ſymptomata. Nam in ardentibus febribus ubi inſtat hæmorrhagia, caput circa tempora & frontem gravatur, cum dolore extenſivo & pulſante: facies & oculi rubent ac nares quoque cum pruritu ſplendores circa oculos verſantur, lacrymæ involuntariæ fluunt, pulſus magni ad exteriora potiùs, quàm interiora ſentiuntur, præcordia ſine dolore tenduntur cum anhelitus difficultate, cervix dolet, ſternutationes in initio ſtatim eveniunt: certius fore ſanguinis profluvium ſperabimus, ſi ætas intra 30. annum ſit, deinde morbi conditio, tempus, conſuetudo, & cætera conſentiant, ac abſint ſigna alterius excretionis. Nam fluxu ſanguinis febres, ardentes inflammationes hepatis, lienis, phrenitides, aliquando pleuritides ſolvuntur.

2. *Signa criſis per vomitum.*

Deinde criſin per vomitum appropinquare, deſignant, totius capitis dolor cum gravitate, viſus hebes, tenebricoſus, vertigines, rigor unà cum frigiditate partium, quæ infra præcordia ſunt, morſus orificii ventriculi, faſtidium, pulſus durus altus inæqualis, labri inferioris agitatio cum ſaliva copioſa tenui; aliquando delirium & difficilis reſpiratio. His ſignis præſentibus, ſi aliquid æger biberit aut comederit, evomet. Conjecturam confirmant, ſi nulla adſint ſigna, quæ aliam excretionem deſignant, & conſentiant morbi natura & circumſtantiæ: nam vomitu bilioſo febres tertianæ, & morbi in cava hepatis parte judicantur; vomitu pituitoſo, febres quotidianæ.

Tertiò

Tertiò excretionem per ſudorem imminere testantur urina & alvus præter rationem ſuppreſſa, vehemens rigor ſuppreſſionem conſequens, præcipuè ſi vomitus ſigna non adſint, delirium, præſertim acceſſione increſcente, pulſus undoſus, mollis, partes exteriores ſolito calidiores, & rubicundiores, vapor calidus copioſus per totum corpus, qui antea non aderat, &c. Hoc modo judicantur non rarò febres ardentes, continuæ, ac intermittentes, inflammationes viſcerum, &c. 3. *Signa criſis per ſudores*

Quartò excretio per dejectionem & urinas inſtare potiſſimum indicantur, quando aliarum excretionum per ſudores vel ſuperiora notæ non apparent: nam ubi æger riguit ſine aliarum excretionum notis & urina præter rationem ſuppreſſa ſit, alvusque paulò liberalius fluat cum morſu & rugitu inteſtinorum, pulſus magni, præſertim in contractione ſint, criſin per dejectiones alvi inſtare judicabis: contra, ſi alvus ſit ſuppreſſa, & urina ſolito copioſior appareat, evacuationem per urinas. Verùm lumborum dolor cum tenſione & gravitate ſine aliarum evacuationem notis, evacuationum per uterum vel hæmorrhoides deſignat: in mulieribus autem per uterum, ſi tenſio dolor magis ad pubem vergat; in aliis verò quibus fluere ſolent, per hæmorrhoides. 4. *Signa criſis per alvi dejectiones.* 5. *Pars urinas.* 6. *Per uterum aut hæmorrhoides.*

Quod ſi nulla adſint evacuationis, ſigna, nec natura, nec humores, nec meatus excretioni comparata ſint, transmiſſione ad partes debiliores & ignobiliores morbus judicabitur. Verùm in morbis translatio humoris noxii duplex eſſe ſolet, una à parte exteriori & ignobiliori, ad interiorem vel præſtantiorem: alia contra, à parte præſtantiori, & interiori, ad partem ignobiliorem vel exteriorem, per vias directas & patentes; illa ſemper pernicioſa eſt & metaſtaſis ſpeciali nomine vocatur: hac morbi- 7. *Signa criſis per translationem materiæ. Differentia translationis.*

interdum judicantur & diadoſis dicitur. Transferuntur autem humores interdum minus manifeſtè per partes interiores, plerumque manifeſtè ad partes externas. Occulta autem translatione morbus unus in alium terminatur, ob partis ſuſcipientis debilitatem, ita apoplexia, translatione humoris ad nervos in paralyſin deſinit. Manifeſta vero translatio dupliciter fit, vel ad unam partem, ſcilicet ad glandulas & articulos, unde abſceſſus, vel ad plures cutis partes, unde exanthemata, maculæ, icterus. Hæ translationes dependent non ſolum ab inclinatione naturæ, & imbecillitate partis ſuſcipientis, ſed etiam à diſpoſitione materiæ. Nam morbi longi à craſſioribus ſuccis, abſceſſus potius faciunt: morbi breviores à tenuibus ſuccis, puſtulas vel maculas. Verùm materia puſtularum magis craſſa & acris eſt, quàm macularum.

Quæ translatio critica vel non critica eſt.

Omnis hujuſmodi materiæ translatio, critica propriè dici non debet, ſed quæ vi naturæ fit, & non ſola morbi proritatione. Nam critica translatio propriè fit vi naturæ, propellentis materiam morbificam ad partes ignobiliores, quod non una via & modo fit, ut ſupra dictum eſt. Præcognoſcitur via & modus ex conſtitutione ægri, morbi natura, motu humorum, debilitate partium ſuſcipientium; nam naturis frigidis, ſenibus, & ſimilibus, morbiſque longioribus, &c. abſceſſus magis contingit: deinde qui longo tempore urinas tenues, & crudas mingũt, ſi alia, velut ſuperſtitibus ſigna ſint, his abſceſſus exſpectare oportet infra ſeptum, &c. Ad quas partes potiſſimum abſcedat humor, & expectandus ſit abſceſſus oſtendit debilitas, dolor, rubor, diſtenſio, aliaque accidentia circa partem ſuſcipientem: Verùm ad partes inferiores, humores craſſiores, frigidioreſque magis abſcedunt, ad ſuperiores, humores calidiores, & tenuiores, quare in morbis magis diuturnis,

Quomodo præcognoſcitur ad quas partes fit translatio.

turnis, ad inferiora, in non adeò diuturnis, ad ſuperiora abſceſſus magis expectandi erunt.

Signa per parotides.

Peculiariter abſceſſus circa aures, quos parotides appellamus, inſtare demonſtrant in morbis non adeo diuturnis, ſi poſt ſubitã anhelitus difficultatem mox ſuccedat gravitas, doloróque capitis, præcipuè circa tempora, gravis ſomnus, ſurditas ſubitò adveniens, tinnitus aurium, faciei rubor, &c. Cæteræ tranſlationes morbis acutis magis accidunt.

Signa criſis per Icterum.

Morbus regius oritur interdum in criſi, jecore nequaquam malè affecto, ex bile craſſa, tranſmiſſa per cutem, qualis bilis concoctionem ante ſeptimum diem non admittit, proindè morbus regius criticè ante ſeptimum diem non fit, ſed ſymptomaticè: nam febres bilioſæ, quæ ante ſeptimum diem terminantur, potius fluxu alvi, ſanguinis profluvio, aut ſimili evacuatione judicantur, quam tranſmiſſione ad cutem. Verùm 7. die, 9 11. aut decimoquarto morbus regius criticus æſtimatur, & non ſymptomaticus, niſi dextrum hypochondrium durum ſit ab inflammatione, ſchyrrho, aut obſtructione jecoris & vaſorum.

Maculæ in febribus quando criticæ vel ſymptomaticæ ſunt.

Maculæ verò quales in peſtilentialibus febribus apparent, ex unica quidem cauſa proveniunt, ſcilicet, ab humoribus putreſcentibus, & pernicioſa qualitate inquinatis, ſed diverſimodè erumpunt: aliquando criticè, aliquando ſymptomaticè. Criticè autem cum in parte, vel in toto, ſuperata putredine & qualitate prava corrupta, ipſa natura corruptum humorem ab internis ad externa tranſmittit, die aliquo critico, & tum ſequitur alleviatio morbi: ſymptomatice verò cum natura extimulata copia aut malignitate, partem aliquam materiæ, ante concoctionem aut pravæ qualitatis correctionem ad exteriora transfert, id accidere poteſt, quocunque morbi tempore, rariſſimè ſtatim in initio;

ſæpius poſt initium. Verùm cum nulla coctio præcedat, nec maligna qualitas ſuperata ſit, nullum ex maculis erumpentibus ſubſequitur levamen, ſed ob luctam illam major debilitas, cum qua vigent adhuc cauſæ morbificæ, quæ, ſi ante pugnam à natura domari non potuerunt, nunc ob majorem debilitatem multò minus ſuperari poſſe videntur. Quæ eſt ratio in ictero & maculis, eadem in puſtulis, quæ à materia magis craſſa & acri ſunt.

Signa criſis perfectæ fidæque.

His modis abſolvitur criſis: an verò evacuatio & tranſlatio laudabilis, & legitima ſit, & criſis perfecta fidaque, ex ſignis comitantibus & conſequentibus apparet. Signa comitantia ſumuntur ab excretionis vel tranſlationis qualitate, quantitate, tempore, modo, via, & facilitate. Signa conſequentia ſumuntur à functionibus ægri, ab excretis, à qualitate corporis poſt criſin. Ac primum perfecta fidaque criſis æſtimatur, ſi materia morbifica concocta excernatur, & talia purgentur, qualia oportet Nã autore *Hipp. 1. aph.* ejuſmodi purgatio confert, & ægri facilè ferunt. Secũdo, ſi opportuno tempore fiat, ſcilicet apparentibus ſignis concoctionis, die bono critico, qui ab indice prius denunciatus fuit: Nam manente cruditate, nulla eſt ſpes bonæ criſis, deinde criſes quę diebus nõ criticis cõtingunt, nec ab indice prius denunciatæ, ſuſpectæ ſemper ſunt, & plerumque vel recidivas, vel mortem inferunt. Tertiò ſi debita quantitate, id eſt, non parum nec nimis copioſum evacuetur, ſed morbo proportionatum: nam nihil paucum criticum eſt ut ſudatiunculæ, vomitiones exiguæ, &c nec evacuationes immodicæ tutæ ſunt. Paucitas autem ſemper materiæ malignitatem & contumaciam & naturæ irritatæ, & fateſcentis debilitatem aut exolutionem, vel meatuum anguſtiam arguit. Deinde quæ relinquuntur in morbis recidivas facere cõſueverunt;

verunt; Immodicæ verò evacuationes vires diſſolvunt.

Quartò ſi debito modo & via evacuatio & translatio contingat: modus autem congruens eſt confertim & citò, non paulatim & tarde: via debita eſt per partes ignobiliores & directas & meatus patentes, ut ſupra dictum eſt.

Eadem ex ſignis criſin conſequentibus djiudicantur: nam poſt criſin perfectam, fidamque, redit ægro vividus color, naturalis forma, pulſus, excrementa, & omnes naturales actiones inculpatè obit, & corpus pro refectionis modo roboratur; contraria infidam criſin denunciant, quæ recidivam minantur.

CAP. X.

De Tempore futuræ criſis & quomodo præcognoſci queat dies & hora ſalutis, aut mortis in ægris.

TEmpus futuræ criſis ea omnia aperiunt, quæ longitudinem morbi, tempusq; ſtatus: nam quò morbus brevior, eò criſis propinquior, & bona criſis in ſtatu ſemper evenit; tempuſq; ſtatus colligitur, ut dictũ eſt, ex morbi natura, & incremento ſymptomatum: Deinde ex tempore anni, natura, ætate laborantis, & ſimilibus: Tertiò in iis, qui circuitus acceſſionum habent, ex circuituum anticipatione, incremento, & magnitudine: Quartò ex ſignis concoctionis, quæ poſt apparentibus annumerantur; his addi poterunt obſervatio dierum tàm criticorum, quàm indicantium, & conſideratio virium ægri, Nam vires validæ inpernitioſis affectibus niſi irri-

Vnde dignoſcitur tempus criſis, ſolutionisvè morbi.

tentur criſin tardant, ſalutaribus, concitant: contrarium evenit ubi vires debiles ſunt. Verùm vires validæ, irritatæ morbi violentia, ex acri calidaque materia, ſummum morbi vigorem non expectant, ſed ante ſtatum criſes accelerant. Nam facultas expultrix, quæ criſis cauſa eſt, diu vehementiam illam ſuſtinere nequit, ſed ad pugnam intempeſtivè cogitur. Primum & maximum bonæ criſis inſtantis indicium, ſunt concoctiones præcipuè in urinis; ſecundum, quod ab aliquo die indicatorio prius indicetur, cui annexa eſt diei indicantis potentia, ut ſupra dictum eſt. Indicatur quidem dies criticus a ſuo quaternario antecedente unà cum ſignis, quæ motum, magnitudinem morbi demonſtrant. Semper autem morbus, qui ſubito criſin habet, peracutus eſt, nam exquiſitiſſimè peracutus, primo quaternario judicatur, peracutus tantum, primo ſeptenario: ſimpliciter acutus, die decimoquarto, non ſimpliciter acutus, 20. Acutus ἐκ μεταπτώσεως, ad 40. uſque diem interdum extenditur: poſt 40. diem morbi longi terminantur.

Modus præcognoſcendi tempus criſis.

Criſis ex magnitudine morbi potiſſimum æſtimatur, tempus criſis ex motu ut ſupra dictum eſt. Igitur, ubi primo ſtatim die ſigna omnia ſecura apparent, morbus primo quaternario finietur; parvus, ſimplici ſolutione, magnus ut ſynochus, criſi. Verum in tertianis continuis, ſi morbus magnus ſit celerrimeque moveatur, tertio die: ſin non adeò magnus nec velox, quinto die criſis accidere ſolet; nam continuæ tertianæ, quæ in acceſſionibus criſin habent, die tertio, vel quinto finiuntur, & licèt interdum quarto judicentur, tamen id evenit ratione illius acceſſionis, quæ tertio die fit. Morbi tamen ex ſanguinis vitio, (ut ſynochus) magis quarto finiuntur. Hi omnes exquiſitè peracuti dicuntur, & primo quaternario continentur. At ſi primo die,

nec

nec ſecundo concoctionis ſigna appareant, morbus exquiſitè peracutus non erit, nec primo quaternario æger liberabitur: ſed ſi quarto die primum in urinis nubecula rubra, vel hypoſtaſis albà æqualis appareat, & morbus velox magnuſque ſit, ſeptimo criſis eveniet, niſi interim error accidat: at ſi adeò velox non ſit & error incidat, in nonum diem aliquando criſis transfertur: ubi verò ſeptimo die concoctionis ſigna apparent, & morbus ſimul magnus & velox ſit, undecimo potiùs quàm 14. criſis exſpectanda erit: at ſi minor tardiorque, decimoquarto magis. Eadem eſt ratio in cæteris quaternariis & ſeptenariis. In lethalibus morbis, ſingulis quaternariis & ſeptenariis ſigna in urinis, pulſibus, &c. obſervanda erunt; quemadmodum enim morbi, qui omnia bona ſigna præ ſe ferunt, primo quaternario ſolvuntur, ita qui omnia mala, ad mortem ducunt: eademque in cæteris ratio. Peſſima autem ſigna ſunt, urinæ albæ tenues in acutis: item urinæ rubræ tenues in ſtatu: urinæ nigræ ſine admixtione humoris nigri: urinæ pingues cum contentis pinguibus oleaceis: urina cum nigra hypoſtaſi, aſpera, inæquali, &c. ut priùs & ſuprà dictum eſt. Verùm in morbis lethalibus non rarò mutationes illæ, quæ ſeptenariis expectandæ eſſent, intercidentibus diebus contingunt, vel ob errorem aliquem, vel ob morbi violentiam, quam natura tàm diu ſuſtinere nequit; vel ob vim acceſſionis alicuius irritantis naturam ad expulſionem: unde fit, ut criſis ad mortem quarto die indicata, non ſequatur ſeptimo, ſed ſexto. Nam pernicioſi morbi acceſſiones ſæpe habent dieb. paribus, aut malis criticis. Semper autem criſis die illaudabili cum ſanguis bonis, recidivam minatur, cum ſignis malis mortem. In complicatis affectib. ſigna cujuſque ſimplicis morbi diſtinguenda & inter ſe conferenda erunt: deinde ſi duo ſint, conſide-

Cap. X.

randum, uter prius finietur, ex utriuſque ſpecie, magnitudine, motu, ex viribus ægri, & ſimilibus, ut jam dictum eſt. Nam plerumque unus affectus deſinit manente alio, aliquando natura unum ſuperat, ab alio ſuperatur. Semper autem in iis affectibus, quorum unus alterius cauſa eſt, aut alterum fovet, is prius ſolvitur, qui cauſæ rationem habet, veluti, obſtructio, ſi febris cauſa ſit, prius tollitur quàm febris; item in partibus exulceratis, intemperiis, dolor, tumor, prius tollenda, quam ulcus curari queat. In initio difficilè eſt præſentire tempus criſis, item tempus ſalutis vel mortis, verùm à primò die prout ſinguli quaternarii adduntur, obſervare oportet ſigna virium morbi, & naturæ, motumque morbi, & non latebit tempus criſis, nec tempus ſolutionis morbi ad ſalutem vel mortem. Nam diebus decretoriis judicationes fiunt, & ad ſalutem & mortem: tempus verò ſalutis & mortis, ex comparatione virium ægri & morbi æſtimatur, & tempore ſtatus; ſi enim morbus & natura quaſi pares in conflictu pugnant, plus temporis erit ad alterutrius victoriam. Sin magnus ſit exceſſus, citò ei victoria erit, quæ viribus ſuperior eſt: quare exiguos morbos, qui cum ſignis non malis eveniunt, natura citiſſimè vincit, à maximis verò cum ſignis difficilimis, celerrimè evincitur; eaque victoria evidentibus notis, de quibus ſupra, per ſingulos quaternarios æſtimatur. Quicunque ſanantur, omnia univerſalia morbi tempora pertranſire debent; moriturus, ad univerſalis declinationis tempus propriè pervenire non poteſt, non tamen ad ſtatum neceſſariò pervenient; nam evenit mors, cum, vel ſine criſi; non rarò in augmento, aliquando in principio morbi: ſine criſi mors in principiis maximè evenit, ubi natura plurimum à morbo ſuperatur. Deinde in augmento, ſi nulla adſint ſigna concoctionis, ac morbus magnus malignus ſit

Vnde præcognoſcitur tempus ſalutis & mortis.

In lethalib. morbis quo tempore morbi moriatur æger?

ſit, celeriterque moveatur. Igitur, ut tempus ſalutis præcognoſcamus, ſcire oportet tempus ſtatus, & an vires ægri valeant ſtatum ſuperare; nam ſuperato ſtatu, ut alibi dictum eſt, nemo morbi illius ratione interiit, niſi alius ſuccedat, aut error committatur.

Quo die & hora morietur.

Tempus verò mortis prædici poterit, obſervando, quantum morbus naturam ſuperat, & quo tempore æger gravius afficitur: Item in morbis qui circuitus acceſſionum habent, quo tempore inſultus recurrit, an quotidiè, an alternis diebus, aut alio modo, item qua hora. Nam in lethalibus morbis, ubi magnus exceſſus eſt, mors citò ſupervenit, ſin exceſſus adeò magnus non ſit & vires ſufficiant, eo die morietur, quo acceſſio erit, ac illa nocte vel die, qua ſe ipſo magis intollerans eſt: ſin vires aliquo modo reſiſtant, differri adhuc poterit ad unum vel alterum diem, pro virium robore. Quare in hac conjectura, ſolertia Medici imprimis conſpicitur. Horam diei vel noctis non difficulter prævidere poteris, ſi obſervaveris, in quibus morbis principia particularium acceſſionum mortem afferre ſolent, in quibus vigor & declinatio, ut ſupra dictum eſt. Item ſi memineris, quo tempore diei vel noctis, particularis cujuſque exacerbationis graviſſima, maximeque lethalia ſigna ſupervenire ſolent; nam illa hora maximè morietur, quâ æger languidior factus fuerit & graviſſima ſymptomata ſupervenerint. Inſtantis verò mortis ſigna ſunt, pulſus formicnas, deficiens, graviſſima animi deliquia, maxima reſpirationis difficultas, frigida exſpiratio per os & nares, & cætera lethalia ſigna. Nonnulli ad prædictiones aſtrologicas confugiunt, & indicia temporis mortis, ex remotioribus cauſis, aſtris nimirum ſumunt, quæ medicæ conſiderationis non ſunt. Probabile

babile quidem videtur ægrum eo tempore potiſſimum mori, quo aſtra maxime adverſantur. Verbi gratia: Si in primo ortu æger planetas infeſtos & lethales in geminis habuerit, morietur aut periclitabitur, ubi luna aut aliquis maleficus planeta ſignum geminorum, aut quadratum, vel oppoſitum in ſexta vel octava domo occupaverit. Verum certior & evidentior illa conjectura ſemper eſt, quæ ex proximis cauſis & manifeſtis ſignis colligitur.

* * *

FINIS LIBRI QUARTI.

DE THERAPEVTICA, SEU UNIVERSALI MEDENDI ratione & materiis auxiliorum.

LIBER QVINTVS.

CAPUT PRIMUM.

De Methodo medendi, & indicationibus.

MEdicina authore Galeno lib. de Cóſt. Artis, in numero artium factivarum eſt, quæ aliquid faciunt, & ex parte vitiatum corrigunt. Subjectum medicinæ eſt corpus humanum quatenus ſanabile: ſcopus, ſanitas, à qua functionum omnium integritas. Fruitur autem corpus ſanitate, vel illæſam conſervando, vel ne corpus in morbum planè labatur & à cauſis morbificis vincatur, præſervando: vel ſanitatem amiſſam reſtituendo curandóve. Quare tria præcipuè munera medicinæ erunt, conſervare, præſervare, curare: & tres partes medicinæ operatricis, conſervatrix, præſervatrix & curatrix.

Tres partes medicinæ Therapeutica.

Conſervatrix propriè in eodem ſtatu ſanitatem tuetur ac conſervat, aut parva minuſque ſenſibilia vitia, contracta à cauſis neceſſariis externis vel internis corrigit. Externæ illæ cauſæ ſunt, quæ res non naturales dicuntur: Internæ verò præcipuè ſunt, ex quibus conſtamus elementa, & quæ gignimus excrementa. Nam propter ſiccum elementum quod in generationis primordio prævalet ad

I Conſervatricis munus.

extre-

extremum uſque ſenium corpus noſtrum exſiccatur. Deinde ob vim caloris nativi humidum continuo abſumitur, & ſubſtantia noſtri corporis diſſolvitur, ad quam reſarciendam alimentis neceſſario indigemus; quæ cum ſimilia planè ſubſtantiæ noſtri corporis non ſint, mutatione opus habent, in quâ excrementa neceſſario coacervantur, quæ ſanitatem immutant.

Partes doctrinæ de tuenda ſanitate.

Has mutationes, quantum fierit poteſt, corrigit, qui curam ſuſcipit tuendæ ſanitatis. Nam tres ejus ſcopi præcipui ſunt: Primus, quod continuo à corporis ſubſtantia diſſolvitur, ſalubri diæta reſtituere; Secundus excrementa expellere; Tertius hos duos conſequitur, ne animal præproperè ſeneſcat prohibere.

2. Præſervatricis munus.

Quod ſi vero in horum uſu error manifeſtus committatur, gravioraque vitia morbis proxima naſcantur, aut cauſæ exiſtant, quæ morbos fovent & augent, præſervatrice opus erit: Nam præſervatio ſive præcautio ſanis propriè non debetur, ſed ægris aut neutris, idque diverſo modo; conſervamus enim ſana non parata ægrotare; præſervamus neutra corpora, ſive ſana parata ægrotare, & ægra dum morbi in fieri ſunt, & à cauſa foventur, Nam in morbis fientibus, qui cauſam antecedentem tollit, non propriè curare, ſed quod futurum eſt præcavere & avertere dicitur, ex qua præſervatione ſequitur cuſtodia naturalis habitus. At curatio morbum tantum reſpicit, quantum morbi genitum eſt propriè tollit: quare præſervatio in ægris eſt cum curatione propriè dicta & conſervatione: in neutris cum conſervatione tantum: ſola verò conſervatio propriè ſanis debetur.

3. Curatricis munus.

Officia medici.

Officia medici peculiaria ſunt ſanos conſervare, convaleſcentes reficere, ſenes fovere, cauſas morborum præcavere, ægros à morbis liberare ſive curare, ſymptomata omnia mitigare. Verum cum Medicus

dicus miniſter naturæ ſit, ut hæc ſua munera exequatur, neceſſe erit prius cognoſcere naturam, cauſas, differentias & ſigna omnium eorum, quæ ſecundum & præter naturam humano corpori inſunt, nimirum univerſa Phyſiologiæ, Pathologiæ, & Simeioticæ fundamenta.

Cauſa operationum. Cauſa efficiens illarum operationum eſt natura & ars: Nam multa natura ſola efficit, multoſquè morbos curat & cauſas morbificas tollit ſine externo auxilio. Multos autem natura citius & facilius expugnat, excitata directa & adjuta idoneis remediis & opera peritorum medicorum. Paucos vero morbos ſolus medicus curat, parum aut nihil adjutus à natura, ut alibi dictum eſt. Verum ſi quid curat & auertit natura incitata, directa & adiuta opera medici, id medico tanquam cauſæ primo moventi, naturæ ut cauſæ proximæ erit adſcribendum. Nam ut *Galenus lib. 4. Meth. cap.* Morbum omnium iudicio ab illo dicitur curatus, qui vel ſuſtulit impedimenta, propter quæ natura morbum vincere non potuit, vel ipſe aliquid medicamentis molitus eſt. Deinde quicunque recta ratione ſanitatem præſentem conſervat, & à morbo morbificiſque cauſis hominem liberat, ſive per mediam naturę actionem, ſive ab ea parum aut nil adiutus, is medicus rectiſſime dicitur.

Inſtrumenta operationum. Inſtrumenta per quæ operationes illæ perficiuntur, ſunt ſimilia & contraria: nam duo Medicinæ principia ſunt, quæcumque humano corpori ſecundum naturam inſunt conſervanda eſſe; quæ præter naturam, tollenda. Conſervantur omnia in ſua ſtatu ſimilibus, tolluntur & immutantur contrariis. *Modus agendi.* Modus agendi eſt, cito, tuto, jucundè. *Materia inſtrumentorum.* Materia illorum inſtrumentorum triplex eſt, diæta, pharmacia & cheirurgia. Via & modus inveniendi materias auxiliorum, aut eligendi ſalubria, evitandi inſalubria

bria, duplex eſt; ratio ſive methodus per indicationes: & experientia à ſenſuum evidentibus: nam cuncta ſalubria alterutro horum inveniuntur.

Via materias inveniendi.

Opinio Empiricorum Methodicorum & dogmaticorum.

De via inveniendi materias remedium.

Verum Empirici rejecta indicatione omniumque cauſarum conſideratione, quæ illis incomprehenſibiles videntur, ſolam experientiam & analogiſmum ad ſalubria eligenda & inſalubria vitanda ſufficere putarunt. Contra Methodici contempta experientia, & neglecta cauſarum, partium, & facultatum conſideratione, ſolam indicationem, quæ ab ipſo morbo & evidentibus communitatibus, ſufficere ad curationem judicarunt. At Medici rationales ſive dogmatici cum ratione experientiam conjungunt, & cauſarum tam latentium, quam evidentium, item ſignorum partium affectarum & cæterarum rerum naturalium & non naturalium cognitionem, ut alibi dictum eſt. Juvant enim ſe mutuo ratio & experientia; & certiores erimus, ſi quod experientia invenit, comprobet ratio; & quod ratio dictat, confirmat experientia, ſemperque duobus quaſi oculis certius & acutius videbimus quam uno.

Nam experientia ſine ratione temeraria eſt & fallax, judicium ſine experientia difficile. Utitur itaque rationalis methodo in univerſalibus, & experientia in ſingularibus; nam auth. Galeno non licet perfectè medicinam cognoſcere, niſi per univerſalia Theoremata methodum habueris, & particulatim in ægris curandis te exercueris. Is arte agit, qui non caſu & temere ut Empirici, ſed certa methodo omnia adhibet, quæ ad ſanitatem conſervandam vel recuperandam conducere poſſe perſpexit: methodus verò per indicationes fit. Hactenus in genere de propriis medici officiis, nunc de Methodo medendi.

De Methodo medendi.

Methodus medendi hic non ſumitur pro nudo organico habitu, communi omnibus diſciplinis,

ſive

ſive pro via & ratione cognoſcendi, ſed pro ipſa rerum ſalubrium cognitione legitima ratione & ordine procedente, per intentiones & indicationes ad ſanitatem conſervandam & amiſſam recuperandam. Ille ordo in arte medica eſt à nobis notis ad ignota, ita tamen, ut aliud ſit primum, aliud ſecundum & tertium, atque ita deinceps, donec ad id perventum ſit, quod quæſitum eſt. Semper autem quod ultimum eſt inventu in methodo curativa, id in ipſa curatione eſt primo peragendum. Sub methodo medendi continetur methodus curativa propriè dicta, & methodus ſanitatis tuendæ.

Quid methodus curativa.

Definitur autem methodus curativa perfecta ratio & ordo inveniendi per intentiones & indicationes certa cuique morbo remedia, gratia ſanitatis amiſſæ reſtituendæ. Ratio illa & ordo eſt à primis cõmuniſſimiſque indicantibus & indicationibus ad ſecundas & ſubalternas & hinc ad proximas, donec ad maximè ſpeciales appropriatas deventum fuerit.

Quid remedia.

Remedia, ut ſupra dictum eſt, morbo contraria ſunt, cauſiſque morbificis: nam contrariorum ea natura eſt, ut ſimul & ſemel in eodem ſubjecto ſubſiſtere nequeant, ſeſeque mutuo pellant. Verùm vocabulo contrarii hic, non ſolum intelliguntur, quæ manifeſtis facultatibus inter ſe pugnant, ſed etiam quæ occulta facultate & ſpecifica forma, præterea privantia, & tam ea, quæ ex accidenti & potentia talia ſunt, quam per ſe & actu. Finis Medicinæ in quo acquieſcit actio, autore Galen. eſt ſanitatis fruitio. Scopus propoſitum ſive intentio, ad quàm omnes operationes dirigũtur, eſt ipſa ſanitas. Peculiariter tamen in methodo curativa eſt morbi depulſio & ſanitatis introductio. An vero depelli queat, in præſagiis dictum eſt. Nam medici eſt, teſte Hipp. morbos radicitus exſtirpare aut ſaltem

CAP. I.

tem vehementiam eorundem retundere: In iis autem, qui à morbis victi ſunt nihil experiri. An vero victi ſint & morbus curabilis & incurabilis ſit, ex præſagiis colligitur: ſi morbus curabilis ſit, conſequens erit, ut de mediis conſultemus, ſive ſcopos ac indicationes curativas compertas habeamus. Conſultatio vero Medici non eſt de fine, an ſanare debeat ſed de mediis tendentibus ad finem ſcilicet ſi plura ſint; per quod omnium optimè? Sin unum, quomodo per id rectiſſimè, donec ad primam cauſam deventum fuerit, ubi incipit curatio. Nam ſemper quod in deliberatione eſt primum, id ultimum eſt in curatione. Atque hæc vera methodus curativa.

Quid intentiones & ſcopi medici & quotuplices.

Scopi propoſita, ſive intentiones agendi, communiter à Galen. vocantur omnia illa, quæ in medium proponuntur, dum conſultamus, vel ad agendum nos accingimus: ita dum conſultamus de venæ ſectione, ſcopi, à Galen. dicuntur magnitudo morbi & virium robur. Verùm propriè ſcopi curativi ſunt intentiones, quas medici in agendo proponunt ſive cum ad agendum ſe accingunt, ut ſanitatem aſſequantur.

Hæ intentiones ſunt, conſiderare 1. quid ſit agendum, an alterandum, evacuandum, reficiendum, &c. 2. quibus remediis an refrigerantibus, bilem evacuantibus & ſimilibus, item an ſolidis an liquidis, 3. quantum agendum, an multum, an parum ac qua menſura vel gradu. 4. quomodo agendum an ſenſim, vel confertim, an continenter, vel per vices. 5. quo tempore potiſſimum, an ſtatim in initio, an in augmento vel in ſtatu, nam non omnia quovis tempore fieri debent. 6. quo ordine, ſcilicet quid primo ſit faciendum, quid ſecundò, quid tertiò, & quæ cum aliis, quæ ſine aliis. Tandem his addi poterunt locus & via agendi.

Qui

Qui facultatem habet conſequendi hos ſcopos perfectus Medicus judicatur: Empiricus quidem ſe experientia aſſequi putat; Rationalis methodo ex indicationibus ſumta, à natura rei in ſingulis ſcopis. Eſt autem Indicatio agendi inſinuatio, ſive ratio dirigendi actionem, ſejuncta ab experientia, ſumta à natura rei ſive contemplatione ſcopi. Nam ex ſcopis ſive intentionibus deliberantis ſequitur indicatio, ſcilicet mediorum electio; proinde quot ſcopi tot indicationes, & ut ſcopi alii generales vel ſpeciales, alii ſimplices vel compoſiti, ita indicationes: nam tota ratio dirigendi actiones ad ſcopum conſequendum eſt per indicationem. Definitur autem indicatio comprehenſio juvantis cum comprehenſione illius cui conferre debet, adveniens citra obſervationem aut expreſſam ratiocinationem, gratia ſanitatis amiſſæ reſtaurandæ. Conſiderantur in indicatione primum duo, indicans & indicatum, quæ ad ſe mutuo referuntur, & ex indicante indicatum cognoſcitur. Eſt autem indicans, unde ſumitur indicatio, nihil aliud quàm quiddam in corpore ſecundum aut præter naturam obſervatum & deſignatum, cujus gratia aliquid fieri dicitur, quod ei conferre debet: ſive omne quod ſecundum aut præter naturam intellectui manifeſtum eſt, ducens ad rei juvantis comprehenſionem. Indicatum verò eſt illud ipſum juvans, ſive id quod indicanti congruit, aut conſequens agendum gratia ſanitatis reſtaurandæ. Hoc conſequens ſive juvans ex natura indicantis colligitur: nam debet indicatum ad ſuum indicans juſtam proportionem habere; unde percepta natura indicantis, an ſecundum an præter naturam ſit, facile erit abſque ulla obſervatione, ſive experientia, aut expreſſa ratiocinatione unà percipere & comprehendere utile indicatum ſive remedium; idquè ductu duorum principiorum, quod præter

Cap. I.

Indicatio quid.

Quid indicans & indicatum.

ter naturam ſui ablationem, quod ſecundum naturam, conſervationem expetit: Conſervatur res ſecundum naturam in ſuo ſtatu, ut dictum eſt, ſimilibus, quod à naturali ſtatu receſſit, ad naturalem reducitur contrariis, proinde omne indicatum vel ſimile, vel contrarium erit.

Modus procedendi ab indicantibus ad indicata.

Hic modus procedendi ab indicantibus ad indicata, ſine expreſſa ratiocinatione fit, & tamen ad expreſſam reduci poterit. Ea ratiocinatio ſyllogiſmus factivus eſt, cujus tota vis, ex duobus principiis dependet: Contraria contrariis curantur, ſimilia ſimilibus conſervantur, Aſſumptio fit ex indicationibus, concluſio ex indicatis. Proinde ipſa indicatio ſive proceſſus ab indicante ad indicatum eſt Enthymema compoſitum ex antecedente indicānte & conſequente indicato: Veluti, Plato febricitat, ergo eſt refrigerandus.

Hujus conſequentiæ ratione, à Galen. indicatio definitur inſinuatio conſequentis agendi ex præcedente deſignato. Indicans omne quatenus ad ſuum indicatum refertur, rationem effectus habere videtur: nam vel conſervari, vel removeri debet, quatenus verò conſervatione, vel remotione indiget in corpore, rationem cauſæ ſemper adquirit, nam morbus indicationem non præſtat, quatenus conſtitutio præter naturam, ſed qua cauſa actionis læſæ, nec ullum ſymptoma, quâ ſymptoma, ſed quâ rationem habet nocentis. Ex quibus patet, quod indicare, nihil aliud ſit, quàm ex rei natura manifeſtare, quid propriè unicuique conferat.

Quale debeat eſſe indicans.

Omne utile indicans primum nobis notum eſſe debet, deinde permanentiam quandam habere, & pro ſua natura unum aliquod certum indicare, nam eorum, quæ actu non ſunt, nulla eſt indicatio. Deinde quidvis de ſe magis indicare poteſt, quàm de alio, cum abſurdum ſit, aliud eſſe quod cure-

curetur, aliud quod curationem præſcribat: proinde ſi ipſum indicans ſimplex aut compoſitum generale aut ſpeciale ſit, erit quoque indicatum ſive remedium ſimplex aut compoſitum generale aut ſpeciale.

Tres præcipui ſcopi in medicina ſunt, ut ſupra dictum eſt. Curare, præſervare, & conſervare. Curatio morbo, præſervatio cauſæ, conſervatio facultati debetur. Sublato morbo tolluntur ſymptomata, quare tres indicationes primæ erunt. Curativa, prĕſervativa & conſervativa, & tria prima Prĕcipuaque indicantia, morbus, cauſa morbi, & facultas. Morbus primario cauſa propter morbum ſublationem indicat per contraria, facultas conſervationem per ſimilia. Ab his generibus incipere debemus, in methodo curandi & ordine per ſubalterna ad ſpecifica deſcendere. Verum indicationes primæ non ſufficiunt, nam indicatio, quæ ſumitur à morbo, plebeis & brutis nota eſt, quæ ubi ingentem calorem ſentiunt, frigus appetunt, & ubi frigus, ad calorem confugiunt. Atque hic appetitus conſervationis naturæ innatus eſt, ex quo conſentanea expetimus, ut aliena removeamus. Verùm hæc indicationis pars minima eſt, & tantum principium, unde procedit medendi ratio, non autem pars artis, non enim ſatis eſt ſcire affectum calidum eſſe refrigerandum, ſed quibus, quantum, quomodo, quando & ubi refrigeratio molienda, ut proſis, nunquam obſis, quæ omnia abſque ratiocinatione & conſideratione rerum naturalium in humano corpore cognoſci nequeunt, inter quas præcipuè ſunt, temperamentum, & conſtitutio totius corporis, partiſquè affectæ, conſuetudo, ætas & ſexus, aer ambiens, ſymptomata urgentia. Ab his aliiſque pluribus indicationes ſumuntur, quatenus illas primas indicationes promovent vel impediunt. Indicationes quidem primæ & præcipuæ tres ſunt, &

Tres primæ indicationes.

Indicantia ſecundaria.

tria quoque indicantia ut morbi, morbus cauſa, & facultas, quæ per ſe primo quid faciendum ſit inſinuant. Cætera magis, quantum, quomodo, quando, quo ordine & loco ſingula fieri debeant, oſtendunt. Verùm quæ id promovent, quod à primo indicante ſuggeritur non tam indicantia, quàm coindicantia à nonnullis vocantur. Nam coindicantia ſunt, quæ non per ſe, ſed per aliud indicant; quæ verò impediunt, quod à primo indicante ſuggeritur, ea vel contra indicantia vel correpugnantia dici ſolent, contraindicans autem eſt, quod per ſe primò impedit: Correpugnans verò quod ſecundario, veluti Cacochymia evacuationem indicat, coindicant vires robuſtæ, conſuetudo, &c. Contraindicant vires debiles, correpugnant ætas, ſexus, tempus anni, &c. quæ vires fractas demonſtrant. Similiter facultas victum indicat, coindicat ætas, temperamentum, quæ quantæ vires ſunt declarant. Contraindicat morbi vehementia, correpugnant ſymptomata conſequentia. Ex quibus apparet, unumquodque pro diverſa ratione coindicans, repugnans aut contraindicans dici poſſe, & quod ſecundum ſuam eſſentiam indicans eſt, in reſpectu ad aliud nunc prohibens, ſi vehementius; nunc permittens, ſi debilius: quare Gal. 2. *Method cap.* 7. ſublata nominum controverſia, ſine diſcrimine omnia indicantia vocat, quæ conducunt ad auxiliorum inventionem, ſive propter quæ curationem mutare cogimur, talia ſunt non ſolum morbus, ſed omnia ſupra poſita. Verum in diſſenſu vel conſenſu indicationum illarũ 10. *Meth.* ſufficere exiſtimat, pugnantes indicationes inter ſe conferre, ſemperque eam præferre, quæ violentior eſt & magis urget. Diſtinguendi ante omnia ſunt morbi iam facti à morbis in fieri, qui cauſam adhuc in motu habent; nam morbis iam genitis curatio tantum debetur, morbis vero in fieri, qui à cauſa ante-

Coindicantia.

Correpugnantia ſeu contraindicantia.

antecedente foventur, curatio junctâ præſervatione. Primum igitur ut methodi ratio exigit de curatione & indicationibus curativis, deinde de præſervatione, ultimò de conſervatione & indicatione vitali agemus.

CAP. II:

De Indicatione curativa.

PRima maximeque generalis indicatio curativa autore *Gal. 9. Meth cap.* 14. eſt, ipſa contrarietas, quæ à morbo ſumitur, nam ſanitati morbus contrarius eſt; mutatio igitur à morbo ad ſanitatem, quæ ſanatio dicitur, eſt per contraria, & morbus ſemper genus remedii indicat. Cæteræ indicationes ſumtæ à parte affecta, ab ætate, &c. magis particulares ſunt & mutationis illius menſuram, modum & tempus determinant.

De indicatione curativa.

Primum indicans eſt morbus qui oſtendit quid & quibus agendũ in curatione.

Nam quantitatem remedii ſive menſuram mutationis illius nemo intelligere poteſt, niſi prius cognoverit naturam corporis, partiſque affectæ temperamentum; quantò enim morbus à naturali conſtitutione longius recedit, eò vehementioribus contrariis ſive remediis indiget. Quare quantitatem agendi, veluti in febre quantum ſit refrigerandum, an intenſe an remiſſe, indicat naturale temperamentum corporis, partiſque affectæ, facta comparatione cum magnitudine morbi, item ſitus partis affectæ. Nam inter indicans & indicatum iuſta proportio, quoad fieri queat, ſervari debet. Perſpecta quantitate agendi, ex doctrina de fac. ſimpl. & comp. med. materia remediorum deligenda erit: deinde accommodata materia doſis ſive quantitas, differt enim doſis

2. Indicantia quantitatem agẽdi in curatione.

ſive materiæ remediorum quantitas, à quantitate agendi; verum cum illa receſſus morbi à naturali temperamento, aut proportio indicantis; & indicati in ſingulis individuis diverſa ſit, & proinde, & ineffabilis (nam non curatur homo in ſpecie, ſed individuum ut Socrates, Plato) definita agendi menſura, & accurata in ſingulis naturis remediorum quantitas ſive doſis, certa ſcientia comprehendi, aut exactè præſcribi nequit, ſed ſufficit ea actionis quantitas; & remediorum doſis, quæ ab illa proportione inſenſibiliter recedit, unde Medici triplices doſes aſſignant, medias, infimas. Verum in illa proportione determinanda artificioſa conjectura locum habet, quæ experientia & ratione invenitur. Nam ille Medicus optime curat, qui recta ratione propriam uniuſcujuſq; naturam cognoſcit, & in artis operibus exercitatus eſt.

Menſura & doſis remediorum unde colligatur.

3. Indicatio modum agendi. *4. Tempus.* *5. Locum & vias per quas.* *6. Formam remedii.* *7. Ordine agendi.*

Modum agendi ſive remediis utendi, indicant dignitas ſenſus & ſitus partis affectæ, item vires ægri. Tempora oportuna adminiſtrandi remedia, ipſa morborum tempora & præſentia eorum, quæ poſtulant remedia abſentia eorum, quæ impedire poſſint. Locum cui debentur remedia & vias, per quas indicat figura & ſitus partis affectæ. Ipſam remedii formam, ſitus & forma affectus & partis affectæ: tandem ordinem, quid primum agendum, id quod primæ efficientis cauſæ rationem habet, aut quod violentiſſimè urget.

Indicationes à parte affecta, quinque. *1. A temperamento.*

Peculiariter à parte affecta 5. indicationes ſumuntur, nimirum à partis temperamento. 2. ab actione læſa 3. à figura 4. à ſitu. 5. à ſenſu. Ac primum à temperamento partis affectæ facta comparatione cum magnitudine morbi indicatur quantitas agendi, & menſura remediorum, ut jam dictum eſt. Magnitudo autem morbi dignoſcitur ex magnitudine propriorum ſymptomatum; temperatura

vero iis, quæ dicta alibi ſunt de temperamentis. Item ex ætate, ſexu, conſuetudine, vitæ exercitio & diæta, ex anni tempore & ſimilibus: à quibus omnibus indicationes ſumuntur; nam gravius ille ſemper laborat, cujus naturæ, ætati, conſuetudini minus conſentaneus eſt morbus, & vehementioribus etjam remediis indiget; igitur ubi ſenex & juvenis febre laborat, aut unus natura calidus, alter frigidus; ſeni & frigido frigidora remedia: juveni verò & naturæ calidæ minus frigida debentur, ut par remedium morbo exiſtat, nec multo infirmius aut vehementius; contrarium fieri debet, ubi frigido morbo juvenis & ſenex laborat. Similis ratio in partibus, quæ in naturis: veluti oſſa ubi ſolutione continui laborant, ſicciora remedia requirunt, quàm tendines; & tendines ſicciora, quàm caro; eademq; ratio eſt in ætatibus, ſexu, tempore anni, &c.

4. Ab actione partis.

Ab actione partis, ſive officio, indicatur modus agendi, nam ubi actio partis ſibi ſoli inſervit audacter & confertim alterandum ſive evacuandum erit, tantaque ſit remedii vis, quanta morbi potentia. At ſi functio partis ad vitam neceſſaria ſit, totique communis, quæ multo ſpiritu & calore nativo indiget: qualis eſt primario cor, deinde jecur, ventriculus, cerebrum, confertim relaxantibus, diſcutientibus, aut vacuantibus nunquam utendum, ſed paullatim benigno remedio pars firmanda & relaxantibus, aut diſcutientibus roborantia commiſcenda, ac corde jecoreque affecto nunquam valide purgantibus, aut vehementer refrigerantibus utendum.

3. A figura partis.

Tertiò ſub figura partis continetur forma, ſuperficies, deinde cavitates & meatus. Figura autem & ſuperficies indicat remedii figuram & magnitudinem, nam majora emplaſtra ventriculus requirit, quàm jecur, & jecur quàm lien, atque ſingula peculiari

liari forma, item quæ in veſicam & inteſtina injiciuntur, liquida eſſe debent. Meatus vero & cavitates indicant viam modumque agendi, nam ventriculus ob duplices meatus dejectione & vomitu evacuatur: inteſtina, cava jecoris, dejectionibus; gibba jecoris, renes & veſica (quando non nimis copioſo humore redundant) urinis: pectus per aſperam arteriam, tuſſi.

4. A ſitu. Quarto ſitus partis affectæ ſub ſe comprehendit non ſolum poſitum in corpore, ſcilicet an in ſuperficie an in profundo, ſed etiam rectitudinem & ſocietatem ſeu connexionem cum aliis partibus Poſitus autem partis indicat, & cui debentur remedia & vim ſive menſuram remedii; nam quæ in ſuperficie corporis ſunt, levioribus indigent; quæ in interioribus ſunt aut longè remota à loco cui medicamenta adhibentur, ſemper multò valentioribus, quia in itinere de virtutis robore multum perit. Societas vero & rectitudo indicat per quas vias pars evacuanda ſit: debet enim humor ex affecta parte duci, per vias directas & patentes, ita cava jecoris ob connexionem & ſocietatem cum inteſtinis per alvum expurgantur; gibba, urinis: ſimiliter dextris partibus laborantibus, ſecamus venas dextri lateris, &c.

5. A ſenſu partis. Tandem ſenſus acris & hebes partis affectæ vim remedii modumque utendi inſinuat, nam pars acuti ſenſus confertim acribus remediis aut validis tentanda non eſt; ſed tutò potius in tempore ſive paulatim & cum mora curanda, ne vires dolore reſolvantur: at ſi partis ſenſus hebes ſit, remedia congruentia licèt acria & valida facile ſuſtinet, ita ut confertim unoque tempore detergere & erodere tuto liceat. Hæ conſiderationes ſumtæ à natura ægri partiſque affectæ, ad certa appropriata remedia invenienda conferunt, & vel prohibent vel promovent id, quod à primò indicante ſuggeritur. idem

quo

quoque faciunt conſuetudo, ſexus & ætas, quæ indicia ſunt præſentis & acquiſititii temperamenti, unde metimur receſſum morbi: nam in curatione ad illud temperamentum tantum reſpicere debemus & ad illud reducere, quod corpus eo tempore habuit, quo ægrotare cœpit; ita ætas & conſuetudo, quæ autore Galen. maximam vim habent, tam ad victum inſtituendum, quam ad curationem, per intercedentem corporis naturam & temperiem indicant. Indicant enim ſimilia & conſueta, quia natura gaudet conſuetis: unde febricitantibus diæta humida convenit, Item pueris & qui tali victu uti conſueverunt, contra ſenibus & qui ſiccis alimentis uti conſueverunt, magis ſicca. Aer ambiens ex eorum numero eſt, quæ fugere non poſſimus: ac interdum habet rationem materiæ ſanantis, interdum cauſæ procatarcticæ morbum foventis; proinde vbi rationem cauſæ lædentis, contraria indicat & arte quantum fieri poteſt alterari debet, aliquando tamen prohibet id, quod à morbo & cauſa iudicatur, nam ante canem & ſub cane difficiles ſunt purgationes. Cum aere coniunge cœli ſtatum & regionem. Eadem eſt ratio in cæteris rebus non naturalibus.

Indicationes ſumta à rebus naturalibus & non naturalibus.

In curatione igitur primum principaleque indicans, ad quod determinandum cætera conſiderantur, eſt morbus, indicat autem ſimplex morbus ſimplicia contraria, compoſitus compoſita. Tres ſunt ſimplices morbi, intemperies, mala compoſitio, unitatis ſolutio. Intemperies autem quælibet ſibi contraria in eodem gradu & proportione requirit; ſed ſi cum materia, ea prius tollenda, omneſque cauſæ antecedentes, ſemperque cavendum, ne accidentalis impreſſio nos decipiat. Tempus refrigerationis tempori calefactionis æquale eſt, ſed calefacere tutius eſt, quia caliditas naturæ magis amica eſt; in humectatione & exſiccatione æquale periculum,

Indicationes curativa in ſingulis morbis.

1. In ſimilaribus.

culum, non æquale tempus, nam ſiccus affectus tardius & difficilius tollitur, quàm humidus at calida intemperies & frigida minori tempore, quam humida & ſicca curatur, ſed cum majori periculo.

2. Indicantia in morbis organicis.

In morbis organicis indicatio eſt, per contraria reducere corpus ad eundem ſtatum, unde receſſio facta eſt, ita dilatatio meatuum, indicat adſtringentia; anguſtia meatuū, dilatantia, veluti obſtructio, aperientia, detergentia, &c. lævitas, exaſperantia; aſperitas lævigantia, aucta magnitudo auctuſq; numerus, diminuens, veluti caro excreſcens, ſepticum: Luxatio, repoſitionem, &c.

3. In ſolutione cōtinui.

Solutio continui indicat proprie uniens, verum cum unio naturæ opus ſit, quæ non præſtatur, niſi bene habeat ſubjectum, corpus & natura à nullis impedita ſit, oriuntur aliæ indicationes impedimenta cauſſaſque nocentes tollentes. In compoſitis morbis, compoſita ratio eſt, ac quoque in implicitis, qui vicinis partibus inſident, communeſque functiones lædunt. Singulis enim ſua remedia adhibenda ſunt, idque debito tempore & modo, ſemperque videndum, quid cum quo, quid ſine alio ſanari queat, ac ab eo incipiendum, cujus curatio alteri ſanando conducit, aliquando plures morbi uno remedio eodem tempore ſanari poſſunt, uti jecoris frigida intemperies & obſtructio. Interdum nec eodem tempore nec iiſdem remediis, veluti ulcus cavum cum inflammatione, nam prius inflammatio ſedatur, deinde cavitas repletur, tandem ulcus conſolidatur & cicatrice obducitur: Præterea unius ſanatio, alteri ſanando non rarò conducit, aliquando alteri incommodat, veluti ubi jecur calido, ventriculus frigido affectu laborat, &c in hujuſmodi caſibus utriq; affectui & parti conſulendum, ſed primum & potiſſimum ei, quod maximè urget, ſive plus periculi minatur.

Ordo ſervādus in curatione ubi complicati ſunt affectus.

Urget

Urget affectus tripliciter, aut magnitudine propriæ eſſentiæ ſuæ quæ ex propriis ſymptomatibus cognoſcitur, aut ob præſtantiam & dignitatem partis affectæ ſive functionis læſæ; aut ratione facultatis totum corpus gubernantis: nam ratione eſſentiæ intemperies calida in 4. gradu magis urget ſive periculoſior eſt, quam in 2. item morbus malignus, quam benignus: ratione partis ipſiuſque functionis læſæ eadem affectio, ſi præſtans membrum lædat, periculoſior, quàm ſi minus præſtans. Omnium autem affectuum periculoſiſſimus ille eſt, qui principalem ſive communem facultatem & vires totum corpus gubernantes ſæviſſimis ſymptomatis, vehementiſſimis doloribus, deliquiis animi, immodicis evacuationibus & ſimilibus proſternit. Nam virium diſſolutio ægrum maxime in diſcrimen vitæ adducit; cum maxima virium dignitas ſit, quare prima omnium indicatio eſt, ut viribus laborantib. ſuccurramus, mitigando ſymptomata eaq; prohibendo & corrigendo, quæ ſubſtantiam virium alterant & diſſolvunt, mitigantur autem dolores anodynis, vigiliæ ſoporiferis, animi deliquia reficientibus, &c. Verum hæc indicatio non tam curativa eſt quàm conſervativa; & hoc modo fit extra ordinaria curatio, nam ordinaria curandi ratio eſt, ut cauſæ prius tollantur, & priora poſterioribus conferant, quod hic non ſemper evenit.

Vrgens affectus.

CAPUT III.

De indicatione præſeruatiua, & conſervatiua

Indicatio præſervativa.

CUm autem methodus curativa analytica ſit, & ab effectis ad cauſam [illegible] procedat

donec

donec ad primas devenerit ubi incipit curatio; poſt indicationem curativam ſequitur præſervativa, à cauſa morbi. Verum hic cauſam morbi non intelligimus formalem aut continentem, nam his curatio debetur; neque etiam cauſas procatarcticas & regimen ſex rerum naturalium, quæ ad conſervationem magis referuntur; ſed cauſam internam ſive antecedentem potiſſimum, quæ morbum gignit & fovet, licet cum morbo neque incipiat, neque deſinat: nam cauſa antecedens dicitur, quia morbum antecedit & mutatione ſua morbum gignit & fovet, ac quo minus curari queat, prohibet, quare præſervatio ipſi convenit. Exiſtit autem cauſa antecedens in corpore vel ſine morbo, quæ ex laſſitudine ſpontanea aliiſque ſignis colligitur, vel cum morbo, morbum augens & fovens, ex priori oritur indicatio nuda præſervativa, cujus uſus eſt in methodo Sanitatis tuendæ. Ex poſteriori miſta indicatio; partim præſervativa, partim curativa, nam curatio morbo debetur, præſervatio cauſæ. Verum cum cauſa antecedens multiplex ſit, pluribuſque modis peccare ſoleat, ſcilicet ſecundum ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem, motum & quietem: Indicatio præſervativa appropriata multiplex quoque erit, ſed propriè ſumi debet, vel à ſubſtantia cauſæ, vel à qualitate, vel à quantitate, vel ab ubi, ſcilicet à motu & quiete. Si ſecundum ſubſtantiam conſideres, cauſa ea erit humor, vapor, vel ſolidum corpus, idque per ſe toto genere præter naturam, ut calculus, vermes, vapores, flatus, &c. aut ex accidenti talis, ut humor aliquis naturalis corruptus, caro putreſcens, &c. unicuique indicatio competit: nam pars corrupta ſeparationem, ſolida contenta in partibus detractionem; flatus & vapores diſſipationem per inſenſibiles meatus; humor corruptus evacuationem per ſenſibiles meatus.

Indicatio à cauſa antecedente.

Indicatio ſumpta à ſubſtantia materiæ peccantis.

Verum

Cap. III.

Verum quia quatuor humores non tam ſubſtantia, quam quantitate, qualitate motu & quiete peccant, vitia humorum ſecundum qualitatem à Galen. dicuntur ea Omnia, quæ naturali conſtitutioni adverſantur, vel qualitate manifeſta ſcilicet; Prima aut ſecunda: vel occulta ſubſtantiæ proprietate, quæ omnia ſua determinata contraria indicant, veluti humor frigidus indicat remedium appropriatum calefaciens, craſſus attenuans, tenuis incraſſans, viſcidus incidens, &c. Malignus; refrenans: venenatus, alexipharmacum. Præterea humor crudus concoctionem requirit, corruptus qui ad benigniorem naturam reduci nequit, evacuationem pro conditione humoris & modo corruptionis, nam purgatio propriè eſt humorum evacuatio qualitate peccantium. Verùm in putredine ſi humores in latitudine ſuæ ſpeciei contineantur, & adhuc putreſcant, Phlebotomiam requirunt, qua ad alterius evacuationem putredinis cauſa evacuetur; ſin humores actu putridi ſint, & à naturali ſpecie receſſerunt, accuratam purgationem.

Indicatio ſumpta à qualitata humoris peccantis

Præterea vitioſa quantitas humoribus accidit ratione defectus vel exceſſus, defectus indicat reſtaurans ſcilicet alimenta reficientia: redundantia evacuans. Evacuans ſpecificum & determinatum ſumitur à natura humoris redundantis, à modo redundantiæ & à parte affecta. Nam primum redundantia eſt, vel in prima regione corporis, vel ſecunda, vel in tertia, vel in aliqua regionis parte. Deinde redundantia vel eſt ſanguinis vel omnium ſuccorum æqualiter ſe habentium, quæ Plethora dicitur, vel bilis, pituitæ aut melancholiæ, quæ Cacochymia vocatur. Præterea redundantia illa eſt vel quoad vaſa, vel quoad vires & quoad vires vel naturales dum imminet putrefactio, vel animales, quando adeſt ſenſus gravitatis, vel vitales quando imminere videtur

Indicatio ſumpta à quantitate humoris redundantis.

detur caloris vitalis extinctio. Omnis plethora indicat remedium ſanguinem evacuans, nimirum Phlebotomiam, ſcarificationem, &c. Nam Phlebotomia propriè eſt evacuatio humorum quantitate peccantium, at cacochymia indicat purgans appropriatum humoribus redundantibus: nam purgatio eſt evacuatio humorum qualitate peccantium; redundantia in prima regione per ſuperiora, vomitu, & per inferiora, dejectione: in ſecunda, purgans vel ſanguinem evacuans aut urinas: in tertia regione & in habitu corporis ſudorem provocans. Peculiariter verò redundantia in capite, Errhina & Apophlegmatiſmos, in pectore, bechica, in utero, menſes ducentia, &c. Tandem peccat materia in ubi, ratione motus vel quietis. Motus vitioſus materiæ aut eſt diminutus ſive imperfectus, aut immodicus ſive ſuperfluus; diminutus motus materiæ, quando non tantum movetur aut evacuatur quantum debet; indicat auxilium adjuvans & perficiens motum, veluti, ubi materia in ventriculo ad os imperfecte movetur, vomitorium; ubi ad alvum, dejectorium, ſi ad vias urinæ, diureticum.

Indicatio ſumpta à motu humoris peccantis.

Motus vero immodicus materiæ generaliter indicat remedium minuens & compeſcens motum illum: verum cum motus omnis à termino ſive parte mittente ad terminum, ſive partem ſuſcipientem, per ſpacium ſive partes intermedias fiat, ſpeciatim quadruplex remedium indicatur, nam ratione partis mittentis à qua influit in partem affectam, oritur medicamentum revellens: ratione ſpacii medicamentum intercipiens, motum ſupprimens: ratione partis affectæ, ad quam, oritur medicamẽtum transferens: quod duplex eſt, unum derivans, à parte affecta, ad vicinas, alterum reprimens.

Revellentia.

Eſt autem revulſio tractio humoris cum impetu jam ruentis ad locum directa oppoſitum, remo-

cum

tum à parte affectum: trahit enim revulſio humores ad fluxionis originem, ſive fontem, ac quod ab alio fluit, eadem qua intercedit via, retrocedere cogit, quare pro ratione partis mandantis & recipientis, revulſo multis modis fieri ſolet Inſtrumenta ſunt Phlebotomia, cucurbitulæ, fricationes validæ oppoſitæ partis, vincula dolorifica, lotiones calidæ, clyſteres validi, veſicatoria & ſimilia veluti in fluxu vehementi ſanguinis per nares, baſilicam ſecamus, artusque validè ligamus, & regioni jecoris cucurbitulas admovemus: in profluvio menſtruorum venas brachii ſecamus: ſuppreſſis menſtruis, venas malleoli: humores in caput ruentes validis clyſteribus revellimus.

Medicamenta intercipientia ſunt, quæ vias claudunt, & impediunt, ne humor in partem affectam feratur, unde defenſiva vocantur, & intermedio ſpacio adhibentur. Derivatio eſt tractio humoris à parte affecta ad vicinas; humor ille conſiſtit, vel in ipſa parte affecta, ſed nondum planè impactus eſt, vel in ſpacio vicino: derivatur multis modis pro ratione partis affectæ, veluti quæ in cerebro continetur, per palatum Apophlegmatiſmis, per nares Errhinis item ſectione venæ frontis derivantur: quæ in inteſtinis, jecoris cava & liene dejectione expurgantur, &c Tandem reprimentia ſunt, quæ à parte affecta humorem tantum repellunt, talia adſtringentia ſunt, quæ admota partibus affectis duplicem uſum præſtant, nam robur partibus illis afferunt, ne nimis promtè affluxum humorum in ſe recipiant, deinde contenta in partibus nondum planè impacta exprimunt. *Intercipientia.* *Derivantia.* *Reprimentia.*

Tempus oportunum revulſionis eſt, quando materia jam influit, ſcilicet in initiis inflammationum at derivationis quãdo in parte affecta materia continetur, nimirum in progreſſu morbi: vacuato *Tempus revellentium derivantium, &c.*

corpore,

corpore, ſupra partes affectas intercipientia applicantur; ipſis vero affectus partibus in initio reprimentia, in augmento adſtringentia mixta digerentibus, niſi fluxus Criticus ſit aut materiæ venenatæ. Verum in omni averſione humorum cavendum eſt, ne noxius humor per partes principales trahatur. Poſtremo peccat humor quiete, idq́ue dupliciter: nam primum aut quieſcit nondum impactus, qui ſecundum naturam fluere debet, veluti quando conſueta evacuatio ceſſat, per nares, hæmorrhoides, &c. ex materiæ craſſitie, frigiditate, & viarum anguſtia. Ejusmodi quies indicat remedia morum conſuetum promoventia, ſcilicet materiam extenuantia, calefacientia, vias dilatantia. Secundo humor quieſcens ſubſtantiæ partis impactus eſt, ut in tumoribus, & indicat remedia, quæ evacuant per ipſam partem affectam. Ea remedia duplicia ſunt, nam vel ſenſibiliter evacuant, qualia ſunt abſceſſus maturantia, aperientia & expurgantia: vel inſenſibiliter evacuant per poros cutis, nimirum diſcutientia.

Indicatio à quiete & ſitu humoris peccantis.

Tempus oportunum in omni evacuatione eſt ubi materia cocta eſt, aut turget: nam cocta purgare oportet & non cruda, nec in initio morborum niſi turgeant, ſive huc ſive illuc moveantur; ubi verò in parte materia firma eſt & fixa, primum concoquenda, deinde expurganda: ſi in motu adhuc ſit, evacuanda, ac à parte affecta revellenda aut transferenda. Quantitas evacuationis pendet ex magnitudine materiæ morbificæ & viribus ægri; verum ipſæ vires non primo evacuationem indicant, ſed vel permittunt, vel prohibent id quod à morbo & cauſa indicatur. Nam ſi vires validæ ſunt & morbus magnus, tantam talemq́ue evacuationem ferunt, quantum exigit morbi cauſa; contra, ſi validæ non ſint, minorem, aut paulatim & per vices. At ſi ne hanc quidem ferant, ἐπίκρασις ſive contemperatio tantum

Tempus evacuationis, quantitas & modus.

tantum molienda eſt, qua vitioſus humor ſenſim educitur, & pro eo, quod ſalubre eſt, reponitur, nam virium ante omnia ratio habenda eſt, Cætera de modo, forma, via, cæteriſque ſcopis obſervandis in evacuatione, ex ſupra dictis facile intelliguntur, ſcilicet ex indicationibus ſumtis à parte affecta, toto corpore, ab ætate, conſuetudine &c.

Quando ſymptomata indicant.

Hæ ſunt præcipuæ indicationes, quæ à cauſis ſumuntur. Verùm nonnunquam ipſa ſymptomata rationem cauſæ habent, nimirum vehemens dolor, vigiliæ, animi deliquia, &c. quatenus vires proſternunt vehementerque urgent: ſed hæc ratio curandi extraordinaria eſt, ut jam demonſtratum eſt. Nam ordinata ratio poſtulat, ut primum cauſas communiſſimas tollamus: deinde proximas ordine: tandem ipſum morbum; ſublato morbo deſinunt ſymptomata & redit ſanitas. Veluti in febri tertiana, à febri incipiendo, ſunt putredo, prohibita transſpiratio, obſtructio, poſtremo redundantia humorum in corpore: quare ordinata curatio requirit, ut redundantiam humorum primo tollamus, deinde obſtructionem, & ex obſtructione prohibitam transſpirationem & putredinem, hinc febrim, nã redundantia & obſtructio febrim fovent & curationem impediunt: quare prius toti deinde parti conſulendũ. Præterea nulla pars validis remediis ſubjicienda eſt non purgato toto corpore. Complicantur interdum morbi inter ſe cum ſuis cauſis, nonnunquam morbus cum ſymptomate vehementiſſimè urgente. Primum omnium, ſi quid vehementiſſimè urget tollendum, ut jam dictum eſt, deinde ad cauſam aut morbum qui cauſæ rationem habet redeundum, nam in ordinata curatione, à cauſis incipiendum eſt, quæ curationem morbi impediunt, ſublatis cauſis affectus ſi in fieri tantum ſit, una tollitur; ſin factus ſit, per ſe facilius curatur. Plerumque autem morbus

Curatio ordinaria & extra ordinaria.

& cauſa morbifica eadem indicant ſive conſentiunt remedia, quæ utrumque oppugnant; interdum contraria requirunt, veluti febris putrida, ab obſtructione ex craſſis lentiſque humoribus, &c. in hujusmodi caſibus à cauſa incipiendum eſt, & quoad fieri queat, ea medicamenta exhibenda, quæ cauſam abſcindunt, & morbum non augent: ſublata cauſa ad morbum deveniendum eſt, atque hæc operatio mixta dicitur ex curatione & præſervatione.

Remediorum delectus.

In ipſis remediis delectus eſſe debet, pro ratione morbi, cauſæ morbificæ & natura ægri, nam extremis morbis, extrema remedia debentur: veluti in diætetice victus extreme tenuiſſimus, ſcil. inedia: in Pharmaceutice validę purgationes: in chirurgis Phlebotomia ad animi deliquium, ſectio, uſtio Quare in extrema pleuritide, imperanda eſt inedia, & Phlebotomia ad animi deliquium, ac ubi ad deſperationem inclinat, cauſticis utendum, latuſque aperiendum: melius enim eſt anceps experiri remedium, quam nullum, & melius cum periculo ægros juvare quam ſine ullo remedio emori: Verum ubi tempus permittit, ſive in mora periculum non eſt, & malum vehementer non urget, lente feſtinandum, tutoque remediis minus violentis utendum habita ſemper virium ratione, quarum maxima dignitas eſt. Nam ipſa vita conſtat ex virium cuſtodia.

3. Indicatio conſervativa.

Quare ſupereſt, ut de indicatione vitali ſive conſervativa, quæ viribus debetur, nunc demum agamus: indicant autem vires per ſe conſervationem quæ ſimilibus perficitur, ſecundario id permittunt vel prohibent, quod morbus aut morbifica cauſa inſinuat, indicant autem vires ſimilia, ut jam dictum eſt, ſimilia illa ſunt, quæ virium ſubſtantiam reficiunt ſive nutriunt, igitur alimentum victusque rationem propriiſſime dictam virtus primo indicat, ſecundario morb⁹, quatenus id permittit vel prohibet quod

quod virtus dictat. Conſiderantur in victus ratione quinque, forma, quantitas, qualitas, modus, tempus. Forma victus hic ſumitur pro ipſius alimenti ad nutriendum ſeu vires reficiendas efficaciâ, quæ æqualis, major, aut minor eſt, quàm vires poſtulant, & quàm id, quod de ſubſtantia corporis deperditum eſt; unde vict⁹ ratio triplex ſtatuitur, una exactè plena, quando ſubſtantiæ corporis & virium plus apponitur, quàm deperditũ eſt; alia ſimpliciter plena ubi tantum apponitur, quantum deperditum eſt; tertia tenuis, ubi minus apponitur, & ſubſtantia virium diminuitur; tenuis verò dividitur ſimpliciter tenuem, & tenuiſſimũ, ut infra latius dicetur. Subſiſtunt autem vires in partibus viventibus, & authore *Gal. 11. Methodi* triplici ſubſtantia complentur, ſpirituoſa, carnoſa & ſpermatica ſolidave. Nam fundentur ſeu radicantur in temperamento partium ſolidarum & carnoſarum, ſed non exercentur, nec actiones ſuas perficiũt, ſine debita quantitate & qualitate ſpiritum calorisq; nativi. Quælibet harũ ſui cuſtodiam indicat pro ſua ſubſtantia quantitate & qualitate nam ſi virtus deficere incipiat ratione ſpirituum, quod confertim accidere ſolet, indicat reficiens ſpirituoſum ſcil. tenue aereum humidum, quale eſt vinũ & liquida fragrantia. Sin ratione ſubſtantię ſolidæ, ut in phthiſicis alimentum craſſum & ſolidũ, ut caro caponis, cancrorum, vituli, &c. ſin ratione carnoſæ, alimẽtum mediæ conſtitutionis. Deinde quantitas victus propriè ſumitur pro copia majori aut minore alimẽti ſub quacunq; vict⁹ forma; æſtimanda autẽ erit ea quantitas, prout virtus magis minusq; indiget & morbus permittit vel prohibet Nam autore *Hipp. 1. aph* 10. norma vict⁹ in ægris eſt extrem⁹ vigor morbi, quo tempore tenuiſſimo victu utendũ erit in comparatione ad alia tempora. Morbi autem alii acuti, alii longi. Deinde acutorum variæ ſunt differentiæ, in omnib⁹

Forma victus.

Materia victus.

Quantitas victus.

tantum exhibendum, quantum opus erit, ut æger ad ſtatum morbi deveniat; ſi per inediam, ut in exquiſitè peracutis, ea utendum; alioqui potius in exceſſu, quàm defectu peccandum, quia exceſſum ægri facilius ferunt: in minus acutis affectibus pleniori victu utendum, & ſemper tantum exhibendum, quantum poſtulant vires, & permittit morbus.

Qualitas victus. Qualitas victus morbo & cauſæ morbificæ contraria eſſe debet, ſed temperamento, ætati, conſuetudini ſimilis, unde *Hipp.* 1. *Aph.* febricitanti victus humidus convenit; item pueris & qui tali victu uti conſueverunt. Ubi verò morbus cum temperamento, ætate, & conſuetudine pugnat, morbo occurrendum, & aliquid naturæ, ætati, & conſuetudini tribuendum.

Modus. Quomodo autem ſit cibandum, an ſæpè vel raro, an multum vel parum, indicatur ex ipſa indigentiæ & virium magnitudine, habita ratione morbi; nam ubi magna utilis alimenti indigentia eſt & vires debiles ſunt, parum ſæpeque nutriendum, ſin corpus utili ſucco abundat, parum raroque. Contrarium faciendum, ubi vires robuſtæ ſunt cum humorum defectu: ubi verò redundat vitioſorum humorum copia, iis alimentis utendum, quæ & vires reficiunt & humores contemperant. Verùm in his omnibus aliquid dandum eſt ætati, regioni, conſuetudini & tempori anni.

Tempus cibandi. Tandem tempus opportunum cibandi ægrum, eſt ea hora, qua cibum facillimè ſuſtinere poteſt, aut hora conſueta ſanitatis, facillimè ſuſtinet cibum, quando à morbo minus gravatur. Proinde in intermittentibus tempus aptiſſimum cibis eſt, declinatio, aut quod longiſſimè recedit à paroxiſmorum incurſu. In continuis vero hora minoris afflictionis, niſi vires vehementiſſimè urgeant, nam in acceſſionibus cibum præbere noxium eſt.

DE

CAP. IV.

De differentia Medicamentorum & alimentorum, deque facultatibus medicamentorum, earumque cauſis in genere.

CUM omnia inſtrumenta, quibus ars medica utitur ſive ad curandum, ſive ad ſanitatem humani corporis conſervandam, ſub triplici genere comprehendantur, Medicamento, Diæta, & Chirurgia: Deinde medicamentorum conſideratio latè pateat & perplexa ſit: De natura & facultatibus medicamentorum primum agemus. *Inſtrumenta medica tria.*

Medicamentum & nutrimentum in relatione quadam ad corpus animatum dicuntur, ſed modo & ratione diverſâ. Nam nutrimentum dicitur, quatenus in ſubſtantiam corporis animati convertitur, id eſt, nutrit & auget. Pharmacum verò, quatenus à ſtatu non naturali immutat: ſive quatenus corpus curatur. Communiter tamen vocabulo φαρμάκου apud Græcos, & medicamenti apud Latinos, non ſolùm morborum remedia, ſed etiam venena, & pigmenta continentur. *Quid medicamentum & alimentum?*

Propriè verò medicamenta vocantur, quæ inſitâ vi corpus humanum alterant, ſed non corrumpunt. Venena verò, quæ ſuâ naturâ & alterant & corrumpunt. Alimenta, quæ à corpore noſtro alterantur, & in ſubſtantiam corporis convertuntur, ſive perfectè ei aſſimilantur. Alterant autem medicamenta propriè dicta corpus humanum à non naturali ſtatu ad naturalem, ſumto mutationis initio à noſtro calore. Venena verò non ſolùm corpus alte- *Diſcrimen Medicamẽtorum, Venenorum Alimentorum.*

rant à ſtatu naturali, ſed etiam ſubſtantiam ejus corrumpunt, & calorem nativum evertunt. Quare à natura nutrimentorum plurimùm diſcrepant venena, & inter alimenta & venena media quodammodo ſunt medicamenta. Nam alimentum eſt quod ſubſtantiam noſtri corporis reficit, & potentiâ paſſivâ præditum eſt, per accidens verò alterat. Nutritur & reficitur omne, ſibi convenienti alimento. Quare inter nutrimentum, & quod nutritur, ſimilitudo quædam ſubſtantiæ eſſe debet: ſicut inter venenum, & id cujus eſt venenum ſubſtantiæ diſſimilitudo: Verum in venenis omnibus eadem prorſus diſſimilitudo, nec in alimentis ſimilitudo eſt, ſed in aliis alimentis major, in aliis minor: unde, ut nutriant, alia majori, alia minori mutatione indigent.

Alimenta duplicia.

Proinde tam alimenta, quàm venena duplicia erunt: Alia enim ſunt nutrimenta, quæ corpori noſtro aſſimilantur, & dum concoquuntur nullâ manifeſtâ qualitate corpus alterant, quæ abſolutè alimenta vocantur. Alia quæ & manifeſtè agunt & patiuntur aliquid, ſed temporis ſpacio vincuntur, & perfectè aſſimilantur: quæ abſolutè nec medicamenta, nec alimenta vocantur, ſed alimenta medicamentoſa, aut medicamenta alimentoſa. Nam dum à calore noſtro concoquuntur, qualitate ſuâ corpus noſtrum non aliter alterant, quàm medicamenta: at peractâ concoctione aſſimilantur, & in ſubſtantiam corporis convertuntur, ut alimenta: igitur & potentiâ activa & paſſivâ prædita ſunt. Horum magna eſt varietas, prout alia magis, alia minus agunt, aut patiuntur à corpore noſtro.

Venena duplicia.

Similiter δηλητήρια ſive venena alia ſunt, quæ nullâ ſubſtantiæ ſuæ parte mutata, corpus humanum caloremque nativum vincunt, atq; ad eum ferè modum mutant, quo ipſum cibos, veluti venenum

num viperæ & ſcorpionis, aconitum, &c. Hæc niſi ſubitò expellantur, & cum excrementis prius excernantur, aut cibis aliiſque conferentibus miſceantur, in parva etiam quantitate lædunt, longo tempore poſtquam aſſumta ſunt, interimunt. Itaque deleteria totâ ſuâ naturâ dicuntur, & alimentis propriiſſimè dictis maximè opponuntur. Alia verò ſunt, quæ à calore noſtro initium mutationis accipiunt, deinde in multifarias mutationes vertuntur, quibus corrumpi noſtram naturã contingit: Quę deleteria nõ totâ ſubſtantiâ, ſed quantitate dicuntur, quia aſſumpta parvâ quantitate, aut conferentibus mixta ſæpè proſunt: unde nunc medicamenta, nunc venena dicuntur. In horum numero eſt opium, aliaque ſtupefacientia; quæ longo tempore poſtquam aſſumpta ſunt, nunquam interimunt: item nonnulla elective purgantia, ut helleborus alb elaterium, &c. quæ non interficiunt, niſi modum exceſſerint. Cætera de venenis ſuo loco proponemus.

Hinc manifeſtum eſt, Medicamentum propriiſſimè dictum, ut à venenis & alimentis diſtinguitur, eſſe, quod initium à calore noſtro accipiens, corpus humanum immutat, ſed nec corrumpit nec nutrit. At in communi ſignificatione, ut comprehendit venena, & alimenta medicamentoſa, eſſe, quicquid corpus humanum inſitâ facultate alterare poteſt. Cum autem omnia corpora animata unius naturæ, aut temperamenti non ſint; & inter agens & patiens, ſcilicet medicamentum, & id cujus eſt medicamentum, nutritum & nutriens, certa proportio eſſe debeat: fit ut quæ homini, eadem cæteris animalibus alimenta & medicamenta non ſint: imò ut quædam homini ſint venena, (ut cicuta) quæ aliis nonnullis alimenta, (ut ſturno.)

Definitio medicamẽti.

De facultatib. medicament.

His definitis & determinatis in genere conſequens eſt, ut facultates medicamentorum ſecundum

quas agunt, cognoſcamus. Agit quidem medicamentum omne vt formæ ſuæ ſubſtantialis, (nam omnis actio fit à forma) ſed mediante facultate, ſive qualitate ſuâ, ſine quâ nulla forma corporea efficax eſſe poteſt. Quare in medicamentis efficacia agendi facultati, ut cauſæ proximæ ſemper debetur: & in quolibet medicamento tot facultates ſunt, quot diverſæ actionum cauſæ: cum facultas medicamenti propriè ſit cauſa proxima actionum. Verùm facultas per ſe conſiderata qualitas eſt, conſequens eſſentiam rei: quatenus verò ad actionem refertur, cauſa quædam effectrix vocatur, quá mediante agit in determinatum corpus. Proinde & medicamentum, & facultas medicamenti, ad aliquid dicitur, ac à propria ſua facultate medicamentum denominatur.

Quid facultas?

Inſunt autem qualitates, quibus agit medicamentum & à quibus denominatur, vel actu vel potentiâ. Actu, quando idipſum quod eſſe dicitur, nunc, aut actu abſoluto eſt, ut ignis actu calidus, glacies frigida eſt: nam quod actu dicitur eſſe, id præſens & perfectum eſt. Potentiâ verò, quando idipſum quod eſſe dicitur, nondum eſt, ſed poteſt evadere, ſi exhibeatur vel corpori noſtro admoveatur, leviter immutatum à noſtro calore: ita piper dicitur calidum, & lactuca frigida, licet actu talia non ſunt. Nihilominus à Galeno 3. de temperam. ea potiſſimum medicamenta vocantur, quæ poteſtate talia ſunt: poteſtate autem talia hic dicimus, non quia ſuo naturali impetu ad abſolutionem perveniunt, ſicut avem à primo ortu volatilem vocamus: nec quemadmodum quorum propinqua eſt materia, & facilè transmutantur, ut ſanguinem potentiâ carnem, aut ſiccos calamos ignem: ſed quia pro ſua natura & varia commixtione inſitas vires habent, quas actu non exerunt; nec exercere poſſunt, niſi

Qualitates aliæ actu, aliæ potẽtia.

Quomodo medicamẽta dicuntur poteſtate & potentia in actum deducantur:

niſi à calore noſtro aliquo modo immutentur, ſubigantur, impedimentaq; tollantur. Verum ea alteratione calor noſter medicamentis nullas peculiares vires impertit, ſed proprias inſitaſque detegit: ac medicamentum viciſſim, primùm calori noſtro aliquo modo reſiſtit, deinde leviter mutatum, vires latentes exprimit, & in actum perfectum tranſit, corpusque humanum pro ſua natura alterat. Non enim medicamenta potentiâ paſſivâ, ſed activâ definiuntur, nec calidum ullum dicitur, quia à calore noſtro initium mutationis habet, facileq; calorem ſuſcipit, ſed quia ſuâ naturâ calefacit: nec frigidum, quia difficulter à calore ſuperatur, facileque refrigeratur, ſed quia inſitâ vi refrigerat. Proinde ut medicamentum vi inſitâ in corpus noſtrum agat, & à potentia in actum deducatur, id primùm à calore noſtro accipit, verum non ſubito ſed aliqua temporis mora. Deinde ut ligna citius vertuntur in ignem, quò ſicciora gracilioraq; fuerint, ita medicamenta in tenuiores partes fracta, à calore noſtro citius in actum deducuntur. Conſiderantur autem à medico facultates cujuſq; medicamenti non abſolutè, ut in ſua natura medicamentum eſt, ſed ad hominem comparatum & prout in hominem, non in aliud agere poteſt. Igitur quæcunque hominem temperatum, per ſe calefaciunt, refrigerant; adſtringunt, relaxant. &c. ea per ſe (à Medicis,) calida, frigida; adſtringentia, relaxantia, &c. dicuntur.

Facultas alia per ſe alia per accidens.

Dico per ſe, ut removeantur ſemper ea, quæ per accidens; nam quæ per ſe alterant, vi propriâ, immediatè ſine alterius alicujus interventu id agunt: quæ per accidens, non ſuâ vi, immediatè, ſed alterius tantum effectus interventu: ita aqua frigida per ſe refrigerat; at liberaliter affuſa juveni robuſto, æſtate mediâ, laboranti tetano, ex accidente calorem adauget: nimirum quia condenſando poros

cutis, calorem intro coercet. Igitur omne quod facultate aliquid eſſe dicitur, id perſe eſt: cui opponitur id, quod ex accidente.

Differentia facultatũ.

Cum igitur facultates medicamentorum ſint proximæ omnium actionum cauſæ, ex effectibus meritò & intelliguntur & diſtinguuntur. Ex effectibus autem quatuor facultates medicamentorum deprehenduntur: quarum aliæ temperamentum, aliæ formam ſubſtantialem medicamenti conſequũtur. Quæ autem à temperamento promanant, quia operationum cauſæ evidentes ſunt, qualitates aut facultates manifeſtæ vocantur; quæ verò à forma ſubſtantiali, qualitates occultæ, aut à tota ſubſtantia. Illæ ex effectuum ordine & differentia, ut à temperamento promanant, triplices eſſe deprehenduntur: nimirum primæ, ſecundæ & tertiæ, ut latiùs infrà apparebit.

Opiniones Medicorum de differentiis facultatum.

Verùm de his facultatibus, non una eſt omnium medicorum opinio. Alii enim occultas facultates prorſus negant, omneſque actiones à manifeſtis & ſub ſenſum venientibus qualitatibus fieri putant, & profluere à primis qualitatibus, quæ determinatæ ſunt elementorum cauſæ, & eorum quæ ex elementis componuntur: cum omnis actio per motum fiat & à contrario in contrarium, quod in qualitatibus evidentibus tantum locum habet.

I Opinio omnes vires à primis qualitatibus oriri.

Altera opinio huic planè contraria eſt, ſcilicet veterum Empiricorum. Nam Empirici, cunctas medicamentorum facultates nobis occultas eſſe voluerunt, & quales ſint ſolâ experientiâ & uſu, conſtare, & definiri non debere effectibus primarum qualitatum. Unde Pelops Empiricus, præceptor Galeni, medicos rationales ridere ſolitus fuit, quod ſemper in ore vocabula calidi, frigidi; humidi, ſicci; haberent, quibus balneatores quoque utuntur.

2. Opinio eſt Empiricorum.

Cap. II.

3. Paracelſiſtarum.

Ab hac opinione in multis diſcrepat Paracelſus, qui rejectis qualitatibus evidentibus vires conſubſtantiales excogitavit. Opinantur enim paracelſiſtæ medicamentorum vires adſcribendas non qualitatibus evidentibus, ſed ipſi ſubſtantiæ, viribuſque arcanis, quæ ſenſibus obviæ non ſunt. Nam qualitates manifeſtas per ſe ſteriles ſignaturas, ſive rellolaceas qualitates appellant, & accidentia innata ſolius corporis medicamenti & non alterius gratia, ut frigiditas in glacie, caliditas in igne, in quibus nulla confluentia eſt cum aſtris morborum, nec ulla vis ſanandi: Facultatem verò conſubſtantialem medicamenti eſſe arcanum aut Cherionium naturæ, ſive vim tincturâ ſeminali præditam, in qua ſcientia & prædeſtinatio ſanationis viget: hanc confluentiam cum morbo habere. Ac proinde medicamenta hujuſmodi arcanis & occultis viribus efficacia eſſe, ſicut aſtra efficacia ſunt movendis his inferioribus. Deinde cum morbi ſint naturæ Cherioniæ in corpore ſine deſtructione trium principiorum, medicamenta Cherionia ordinanda eſſe, quorum vires corpora ſua deſerunt & in naturam ægri ſpiritumq; vitæ vergunt, & morbis liberant, ut frigiditas non ſimplex innata, ſed externa qualis in camphora, quæ in ſubſtantia ſuarum primarum calida permanet, ut ſulphur licet ægrum refrigeret præſentaneumque remedium ſit inflaturis juxta Paracelſum *lib. 2. de gradib. cap. 3.* Deinde quemadmodum vires conſubſtantiales, ita morbos quoq; conſubſtantiales eſſe ſtatuunt: ſulphureos, tartareos, ſcammoneatos, &c. quorum ſemina conſiſtunt in his impuritatibus adhærentib. balſamo microcoſmi. Quibus oppoſita ſunt medicamenta ſubſtantiæ ratione arcaniſq; viribus, trium principiorũ, in vegetabilibus, animalibus & mineralibus: quorum maximè propriũ eſt, impuritates illas balſamo humano adhærentes ſeparare & diſſi-

diſſipare, ac balſamum ipſum conſervare. Ad has vires non ſenſu ſed mente penetrare licet, & artificioſâ reſolutione & præparatione, quibus cruda concoquuntur, vitioſa corriguntur, aliena & impura nullâ ſeminali tincturâ prædita, ſeparantur.

4. Opinio: vires alias à qualitatibus primis profluere, alias à tota ſubſtantia.

Poſtrema opinio eorum eſt, qui vires medicamentorum alias occultas, alias manifeſtas ſenſibusque evidentes eſſe putant. Et quanquam omnis actio à forma ſubſtantiali producatur, tamen illarum virium duas proximas cauſas aſſignant, ut ſupra diximus; vnam ipſam medicamenti formam eſſentialem, alteram κρᾶσιν. Proficiſcuntur enim vires illæ occultæ & ſpecificæ immediatè à forma eſſentiali, ſive à tota ſubſtantia, quam Galenus interdum totum temperamentum vocat: & non ſenſibus aut ratione, ſed ſolâ experientiâ deprehenduntur. At vires manifeſtæ, id eſt, potentiæ materiales, à temperamento immediatè promanant, ac certâ elementorum mixtura definiuntur, ſed determinante ac efficiente formâ ſubſtantiali. Forma autem ſubſtantialis primum præcipuumq; operationis principium ſimplex eſt, ſibiq; ſemper ſimilis. Temperamentum verò, inſtrumentum formæ magis aut minus ſuſcipit, nec omnes actiones immediatè producit; cum actiones quædam ſpecificæ ſint, quæ qualitatibus evidentibus nullo modo attribuantur: Licet negari nequeat, vires illas occultas juvari à qualitatibus manifeſtis, ut in calefactione ſuccini apparet quod calefactum paleas attrahat.

Examinãtur opiniones.

Hæc media opinio, rationi & experientiæ maximè conſentanea videtur: Nam juxta priorem illam opinionem, non ſolùm cum Empedocle, cauſæ inſtrumentales pro principalibus aſſumuntur; ſed etiam qualitatibus evidentibus ea vis tribuitur, quæ ultra naturam earum eſt, & nulli niſi formæ eſſentiali debetur: cum nihil ultra ſuam ſpeciem agat,

gat, & agens effectum ſibi proportionalem in materia introducat. Nam operationes admirabiles & occultæ, demonſtrant cauſas earum non eſſe evidentes ſed ipſas formas eſſentiales: non quòd formæ ſibi invicem ſint contrariæ, ſed quòd principia ſint ad contrarias actiones perpetrandas, aut fundamenta actionem, in quibus ratio contrarietatis fundatur. Verùm medicamenta actionis ſuæ initium ab ægri corpore accipiunt, vireſque ſuas medicinales exſuſcitatas à calore nativo primum exerunt, & in naturam ſpiritumque vitæ diſtribuunt, tandemque ductu naturæ morbos depellunt, quod per Cherionium ſuum Paracelſus denotare videtur. Attamen à Cherionio propriè dicto, quod ex complexione calidum aut frigidum eſt, diſtinguit *cap. 2. lib. 3* de gradibus, quintam eſſentiam ſive accidens elementare, id eſt, ſpecificam formam ſecundum veteres: Quinta autem eſſentia ab ipſo dicitur, quia in tribus primis quatuor eſſentiæ deliteſcunt, cujus natura nec calida, nec frigida eſt, & citra complexionem firmam ſanitatem introducit, ſub qua contineri videntur Arcana Specifica, vireſque aſtrales ſive planetares. Deinde ipſæ contrariæ qualitates in ſuis alterationibus modum ſervare nequeunt, nec ullum determinatum effectum producunt, niſi quatenus à forma diriguntur. Unde Paracelſiſtis tot vires medicamentorum ſpecificæ, ſeminali tinctura præditæ, quot ſubſtantiæ aut ſpecies vegetabilium, animalium, & mineralium: rejectis earum qualitatibus, quas tamen reipſa non rejiciunt, nec rejicere poſſunt, ut ex variis ſcriptis Paracelſi apparet, potiſſimum libris de Gradibus & Compoſit: Receptorum, ubi de frigidis & calidis cherioniis eorumque gradibus agit. Nam omnem vim evidentibus qualitatibus adimere, & ad ſpecifica & arcana tantum confugere, eſt non ſolùm cum ſenſibus pugnare, ſed

Examinatur opinio Paracelſi.

ſed etiam citra neceſſitatem plerumque ignotum per ignotius declarare: non enim in rebus evidentibus vel balneatorum judicium medicum contemnere decet. Manifeſtum eſt, omnibus aut pleriſque medicamentis ſimplicibus, ſub una forma diverſas ſubſtantias ineſſe, pluribus aliquando contrariis qualitatibus prædiţas, in quas velut in partes diſſolvitur, ut in rhabarbaro apparet. In qua diſſolutione excellit ars Chymica, medico minimè negligenda: qua partes viribus diverſis, aut contrariis præditæ ſeparantur, pura ab impuris, ſalutaria à non ſalutaribus ſegregantur, omniaque debite in uſum medicæ præparantur. Verùm in ea præparatione potentia eſſentialis à ſua ſubſtantia non ſeparatur, ſed tenuiores & interdum efficaciores ſubſtantiæ partes: cum nihil ſeparabile ſit niſi ſubſtantia. Nec etiam ipſa ſeparatio vires medicamentorum detegit, ſed experientia & ratio, ut ſuo loco apparebit.

Caput V.

De Primis Facultatibus Medicamentorum in ſpecie, & quomodo ex primis Secundæ & Tertiæ oriantur.

De primis facultatibus.

HIS declaratis, reſtat ut ſingulas medicamentorum facultates in ſpecie proponamus. Ac primùm, cum medicamenta ſint compoſita ex calido, frigido, humido & ſicco; æqualiter contemperatis, ita ut una qualitas alteram non excedat: vel inæqualiter temperatis, ubi una aut duæ cæteras vincunt. Igitur medicamentum aut temperatum erit aut intemperatum. Temperatum aut intemperatum dicimus non abſolutè, ſed compa-

Medicamentum, temperatũ, intemperatum.

ratione

ratione facta ad corpus humanum: non quod ullius medicamenti temperatura eadem ſit cum humana, nam temperatura hominis non niſi humano corpori debetur: Verùm temperatum hic vocamus, quia vel aſſumtum, vel admotum corpori humano temperato, calorem, aut naturalem ejus humiditatem, nec auget nec minuit, ac proinde quo ad ſenſum qualitatibus ſimilibus præditum eſt. Nihilominus quæ qualitate totiusque ſubſtantiæ ſimilitudine humano corpori conveniunt, non medicamenta, ſed alimenta dicuntur: quare melius temperatum alimentis, intemperatum medicamentis tribuitur.

Norma temperati & intemperati.

Verùm cum de nulla materia certa ars conſtitui queat, ſine norma aut regula, ad quam omnis inæqualitatis ratio dirigitur & menſuratur: neceſſe quoque erit in medicamentis medium aliquod, id eſt, temperatum ſtatuere, ad quod medici reſpicientes, omnia intemperata, omniumque medicamentorum vires examinare, & in certo gradu collocare queant.

Deinde cum in qualibet ſpecie, peculiariter in humana, detur temperatum & intemperatum, neceſſe erit in medicamentis idem contingere comparatione ſcilicet permutationis, quàm à noſtro corpore ſuſcipiunt Verùm alia temperata dicuntur, in omnibus qualitatibus, ut oleum, cera, adianthum. Alia in caliditate & frigiditate temperata ſunt, quæ manifeſtè vel humectant, ut glycyrrhiza, vel exiccant, ut maſtiche.

Alia contrà ſiccitate & humiditate temperata ſunt, quæ calefaciunt, ut ſem. lini vel refrigerant, ut ſemper vivum, quod valide refrigerat, ſed nihil aut modicè exſiccat.

Intemperatũ quid.

Intemperatum medicamentum vocamus, quod aſſumtum aut admotum corpori humano tem-

& quotuplex.

temperato, calorem aut humiditatem ejus auget vel minuit. Quod autem auget caliditatem corporis temperati, calidum, quod minuit frigidum; quod auget humiditatem humidum, quod minuit medicamentum ſiccum vocatur. Proinde medicamentum intemperatum erit quadruplex, & quatuor facultates primæ, quæ aſſimilantur virtutibus elementorum, & mixtionem conſequuntur: ſcilicet caliditas, frigiditas; humiditas, ſiccitas. His prima debetur actio, licet pro varia ſua intentione, deinde pro modo ſubſtantiæ ſuæ, effectus diſſimiles producant. Dicuntur autem corpora calida, frigida; humida & ſicca; vel abſolutè, ut elementa, vel per exceſſum, vel ad ſymmetrum ſui generis aut ſpeciei, vel ad quodvis obvium collatum, ut de temperamentis dictum eſt. Verùm hoc loco talia dicuntur ad ſymmetrum in humana ſpecie, id eſt, ad hominum optimè temperatum collata, quem menſuram ſtatuimus omnium eorum, quæ ad hunc modum dicuntur. Eadem eſt ratio in duro, molli; cæteris ſecundis qualitatibus.

In ſingulis facultatibus quatuor gradus.

Nam omnium calidorum, frigidorum, &c. una vis aut æquè valida facultas non eſt, ſed alia magis alia minus nos alterant. Proinde ex affectibus & receſſu à temperato, quatuor ordines ſive gradus ſingulos medicamentorum facultatibus medici aſſignant; nam primus gradus vocatur primus receſſus à temperato, ubi obſcurè aut non nimis manifeſtè medicamentum corpus temperatum alterat. Secundus gradus eſt, ſecundus receſſus, quando manifeſtè quidem, ſed citra noxam agit.

Tertius gradus eſt tertius receſſus, quando vehementer, non citra noxam aliquam corpus temperatum immutat. Quartus gradus eſt ſummus receſſus, quando vehementiſſimè & graviſſima cum noxa corpus alterat vel corrumpit.

Verùm

Verùm cum in ſingulis gradibus intenſio & remiſſio ſit, & ſatis magna latitudo: cum omnia ſecundo gradu calida aut frigida; non æquè nos calefaciunt aut refrigerant: igitur medici eam latitudinem in tres manſiones, aut partes dividunt: ſcilicet in principium, medium, & finem. Nam quæ in cujusque gradus principio ſunt, remiſſius, quæ in medio vehementius, quę in fine vehementiſſimè agunt. Conſiderantur quidem quatuor gradus eorumque manſiones, cæteris quoque medicamentorum facultatibus, præcipuè in ſecundis & tertiis: verùm evidentiſſimè in primis deprehenduntur, quæ cauſa ſecundarum & tertiarum: licet in calidis & frigidis magis accuratè, quam in ſiccis, & in his omnibus magis, quam in humidis. Nam cum humiditas omnium qualitatũ minimè activa ſit, fieri nequit, ut cum graviſſima noxa corpus humanum afficiat, id eſt, quartum gradum perfectè attingat. Deinde cum caliditas omnium qualitatum efficaciſſima ſit: fieri nequit, ut vehementiſſimè calida ſint humida. Verùm nullum quarto gradu deſiccat, quod non urit: at tertio ordine complura deſiccant quæ vehementer, adſtringunt, frigidaque ſunt, vt galla omphacitis.

In quolibet gradu tres manſiones & partes.

Deinde modus ſubſtantiæ medicamenti triplex eſt: Nam medicamenta alia dicuntur tenuis eſſentiæ aut ſubſtantiæ, alia craſſæ, alia mediocris. Tenuis ſubſtantiæ ſunt, quæ celeriter in partes tenues ſolvuntur, ſive promptè facileque ſeſe in corpus noſtrum & humores inſerunt & inſinuant. Craſſę verò contra, quæ ſubſtantiam corporis aut humorum non penetrant, ſed hærent & ſubſiſtunt. Mediocris, quæ medio modo ſe habent.

Differentiæ medicamentorum ex modo ſubſtantiæ

Secundæ qualitates communiter dicuntur, quę à primis promanant & actiones primarum conſequuntur. Conſequuntur autem primas tactiles

De ſecundis qualitatibus.

Triplices qualitates conſequuntur primas.

in mixtis, triplices qualitates: quarum aliæ paſſivæ dici merentur, quia certa potentia aut impotentia tantum definiuntur, quibus intelliguntur ſubjecta iis prædita apta vel inepta eſſe, ut aliquid patiantur, non agant: qualia ſunt, quæ ab *Ariſtot.* 4. *Meteor. cap.* 8. & 9, enumerantur: Scilicet τηκτὸν, ἄτηκτον; μαλακτὸν, ἀμάλακτον; πηκτὸν, ἄπηκτον; σχιστὸν, ἄσχιστον; τμητὸν, ἄτμητον; καυστὸν, ἄκαυστον &c. Deinde conſequuntur primas tactiles qualitates, præter colores, odores, ſapores, cæteræ tactiles qualitates, ut durities; mollities; tenuitas, craſſitudo; tenſio, laxitas; aſperitas, levitas; viſciditas, friabilitas, item raritas, denſitas; plenitudo, vacuitas; &c. Quorum omnium reſpectu propria ſenſoria tantùm afficiuntur, & non cæteræ partes corporis: nam per ſe vi alterandi præditæ non ſunt, ſed mollities, durities; tenuitas, craſſities; & ſimiles qualitates, tantùm termini ſunt alterationum, quibus intelligitur ſubjectum iis præditum non agere, ſed aliquid jam perpeſſum eſſe: aut habitus ſive affectus ſunt actu exiſtentes, quibus diſtinguuntur omnia ſimilaria corpora. Hæ a prioribus illis, quas paſſivas vocavimus, diſtinguuntur, ut id quod actu & poſterius, ab eo quod potentia & prius: nam quod indurabile eſt, id actu durum non eſt, ſed molle, poteſt tamen quatenus indurabile, durum facilè evadere. Tertiò conſequuntur primas, quæ viribus primarum agunt, & activæ dicuntur, ac potentia activa definiuntur: quia ſubjectum iis præditum aptum eſt, ut certo & determinato modo in aliud agat: nimirum ut ſubjectum habile à ſuo ſtatu in contrarium alteret. Status autem illi ſunt qualitates, quas habitus ſubjecti, & terminos alterationem ſupra vocavimus: durities, mollities: raritas, &c. Habile verò eſt ſubjectum, præditum potentia paſſiva: ſcilicet

licet indurabile, extenuabile, ſive quod ex molli, durum; ex craſſo, tenue fieri queat, &c. Igitur emolliens, quod corpus durum molle reddit, extenuans, quod craſſum tenue, &c. ſecundæ facultates medicamentorum tantum dicuntur: Cæteræ qualitates minus propriè. Verùm ut omnis motus à contrario in contrarium fit; & omne agens in relatione ad ſuum patiens dicitur, ac ab effectu denominatur: ita in his activis qualitatibus earumque alterationibus evenit, ac proinde ex prioribus intelligantur & diſtinguuntur. Alterationes verò harum qualitatum, ſcilicet induratio, extenuatio & ſimilia, in patiente affectiones & paſſiones ſubjectorum appellantur. Ex affectione verò & paſſione affectus, durities aut mollities, terminus alterationum gignitur. Conſiderantur quidem hæ omnes qualitates in medicamentis: nam potentiâ quoque paſſiva præditæ ſunt. Verùm cum medicamenti, quatenus medicamentum, proprium ſit corpus humanum alterare, & à ſtatu non naturali ad naturalem reducere: Igitur in corpore humano ſanabili, ejuſque contentis, diſpoſitiones aut ſtatus illi conſiderandi erunt, ſcilicet durities, mollities; tenuitas, &c. quatenus ſunt affectus præter naturam, & remedium indicant: in ipſis verò medicamentis, quatenus medicamenta, activæ iſtæ qualitates nimirum indurans, emolliens, &c. quæ ſemper à morbo vel morbi cauſa indicantur.

Quæ propriè dicantur ſecundæ facultates medic.

Nam quod in corpore præter naturam tenue eſt, indicat remedium non craſſum, ſed incraſſans; durum indicat remedium non molle, ſed emolliens. Dico autem medicamentum non tenue, & molle, ſed extenuans, vel emolliens: quod ipſa vis extenuandi & emolliendi in medicamentis, non proficiſcatur à tenuitate aut mollitie ejusdem, ſed ab ipſis qualitatibus primis pro modo materiæ: aut quod actiones iſtæ ſecundæ, primarum qualitatum

Actiones ſecundarũ promanant à primis pro modo materiæ.

actiones conſequantur, iiſdem veſtigiis inſiſtentes. Nam calidum medicamentum primùm calefacit, pòſt ſi tenuis eſſentiæ, attenuat, rarefacit, &c. Eadem eſt ratio in cæteris. Itaque promanant actiones ſecundarum facultatum in medicamentis, è primis, ſive ab ipſo temperamento propriè: & reipsâ ſecundæ facultates nil aliud ſunt, quam peculiares diſpoſitiones primarum qualitatum in materia; aut certi operationum modi, quibus corpora noſtra alterantur: in primis enim qualitatibus pugna & contrarietas conſiſtit. Verùm primæ facultates earumque actiones, quæ temperamentum medicamenti immediatè conſequuntur, magis formales dicuntur, quæ per ſe primò nudam intemperiem alterant, & morbis ſimilaribus ſine materia tantum conveniunt. At ſecundæ qualitates earumque actiones, ut rarefacere, condenſare, quæ primas conſequuntur, magis materiales dicuntur, quia circa materiam propriè verſantur, morboſque à materia & ſecundam corporis compoſitionem reſpiciunt. Odores verò, colores, ſapores medicamentorum: item durities, mollities, & ſimilia, facultatibus medicamentorum non annumerantur, ut dictum eſt: quia reſpectu horum propria ſenſoria tantum afficiuntur, & non cæteræ partes corporis à ſuo ſtatu alterantur: ſed notæ potius ſunt primarum & ſecundarum: præcipuè verò ſapores guſtus qualitates, quia viribus primarum guſtum alterant, & naturam ſecundarum præ cæteris æmulantur, ut infrà apparebit. Facultates autem medicamentorum, quæ à primis qualitatibus promanant, ex effectibus duorum generum eſſe deprehenduntur: aliæ enim ſunt quæ indeterminatè, in quamvis partem humani corporis vel humorem eodem modo agunt, quæ ſecundæ facultates medicamentorum ſpeciali nomine dicuntur: aliæ quæ determinatè, in certum aliquod membrum

brum aut humorem agunt, quæ ab Averrhoc & pleriſque recentiorum tertiæ facultates nominantur.

Facultates autem quæ propriè ſecundæ dicuntur, ex effectibus, ut ſupra diximus, variæ numerantur, præcipuè verò ſunt hæ, quæ oppoſitis viribus diſtinguuntur: emolliens, indurans, intendens, relaxans; rarefaciens, condenſans; incraſſans, & attenuans; incidens, & viſcidum reddens; item attrahens, repellens; vaſa aperiens, & occludens ſive adſtringens: obſtructiones tollens, & infarciens; detergens, & oblinens ſive emplaſtica; agglutinans, exulcerans; exaſperans, levigans; his adduntur: evacuans, replens; dolorem leniens, & irritans; flatus diſcutiens, & generans; maturans ſive concoquens, & putrefaciens, &c.

Facultates ſecundæ.

Tertiæ facultates, quæ determinatum membrum, aut materiam reſpiciunt; particulares facultates aut qualitates interdum vocantur, & mediæ quodammodo naturæ videntur, inter facultates ſecundas & quartas à tota ſubſtantia. Nam ut Averrhoes teſtatur, magna ex parte dependent à forma ſubſtantiali: unde Fernel. aliique plures tres tantum medicamentorum facultates conſtituunt, & has vel ad ſecundas, vel ad occultas referunt. Nihilominus quia modo non occulto, ut quartæ, ſed evidenti ut ſecundæ, detergendo, aperiendo, attenuando, &c. agunt in determinatam materiam, ab utriſque non incommodè diſtinguunt, aut utriſque participant, utraſque vires obtinent: nam ſi modum agendi reſpicias, evidentibus qualitatibus magis annumerantur, ſin materiam in quam agunt, magis occultis. Ejuſmodi facultates duplices ſunt: aliæ enim reſpiciunt contenta, aliæ ipſas partes continentes. Quæ reſpiciunt contenta, ſunt lac, vel ſemen excitantia, & comprimentia; menſes, aut uri-

Facultates tertiæ.

nas moventia, & ſiſtentia; calculos minuentia, &c. Deinde quæ determinatas partes reſpiciunt, à partibus illis denominantur: unde alia medicamenta cephalica dicuntur, quia manifeſtâ qualitate cerebro proſunt, alia cardiaca, quia cordi, alia hepatica, ſplenetica, bechica, &c. quatenus igitur vires iſtæ manifeſta qualitate & modo evidenti agunt, à ſecundis differre non videntur, quatenus verò non in omnem, ſed in determinatam materiam agunt, & medicamenta cephalica, cardiaca, hepatica, ſplenetica, &c. dicuntur, ad occultas facultates reducuntur. Itaque diverſo reſpectu ab aliis tres, ab aliis quatuor medicamentorum facultates enumerantur.

Cauſa ſecũdarum & tertiarum facultatũ.

Promanant autem qualitates evidentes, à materia medicamenti perfuſa qualitatibus primis, ſive à primis qualitatibus: pro modo materiæ iiſdem veſtigiis inſiſtentes: non quòd materia per ſe ſola aliquid agat, ſed quòd primis qualitatibus in agendo, majorem aut minorem aptitudinem tribuat. Materia autem, ut diximus, vel eſt tenuis, quæ altè ſeſe in corpus & humores infert, ſive in tenuia facilè ſolvitur; vel craſſæ ſubſtantiæ, quæ ſeſe non infert; aut medioeris. Pro modo materiæ qualitas actiones ſuas variat: nam ſumma caliditas in materia tenui & aërea flammæ correſpondet, in craſſa terreaque prunis aut ferro candenti, in media aquæ ferventi: quæ tria eodem modo non urunt, licet medicamentum nullum adeo urat ut flamma, pruna, aut aqua fervens. Quæ eſt ratio in ſumma caliditate, ea eſt in remiſſa, atque etiam in frigiditate. Verùm caliditas pro ſua intenſione, omni materiæ celeritatem agendi tribuit: contrà frigiditas: deinde caliditas eorum, quæ tenuis ſunt eſſentiæ vires auget, & quæ craſſæ ſunt minuit, ſive longius quàm pro ſua natura deducit; contrà frigiditas, quæ

humo-

homogenea & heterogenea in unum cogit. Proinde medicamentum tenuis ſubſtantiæ, temperatum fuerit, ut adiantum, nonnihil rarefacit & attenuat, ſed minus evidenter, quàm calidum: ſin evidenter calidum ut fœniculum, validè attenuat, penetrat, diſcutit, aperit, adeo ut urinas & ſudores moveat: ſi validiſſimè calidum, ut euphorbium, lepidium, inflammat, urit, diſſolvit, colliquat. Verùm ſi frigidum fuerit, qualia ſunt plæraque acida, foras repellit, intus humorum ferociam reprimit: ſi validius, partes penetrat, mordet & vellicat. Deinde medicamentum craſſæ eſſentiæ, ſi nonnihil temperatum, obſtruit, lævigat, infarcit, minus tamen, quàm frigidum: ſi calidum ſit, ſed ita temperatum, ut ſeſe inferre nequeat in humores & meatus corporis, corroborat, leviterque adſtringit: ſi vehementer calidum, ut meatus ſubeat abradit, expurgat, exaſperat: ſin ſummè calidum, ut calx viva, vehementiſſimè mordet, vellicat, abradit, exulcerat, ut cruſtam inducat. Nam calida craſſarum partium magis vellicant & mordent, quàm tenuium, contra frigida tenuium magis, quàm craſſarum partium: Interdum enim calida tenuium partium omninò non mordent, ſed duntaxant calefaciunt, & licet aliquando mordeant, non tamen exulcerant: at vehementiſſimè calida craſſarum partium, ſemper vellicant & exulcerant: Frigida verò craſſarum partium omninò non penetrant, nec humorem ullum introducunt, ſemperque adſtringunt; aſſumta vaſa obſtruunt, humores incraſſant, fluxiones ſiſtunt, foras repellunt, condenſant, cicatricem inducunt. At quæ tenuium ſunt partium, ſi inæqualem nacta fuerint temperiem, valenter mordicant. Poſtremo, medicamentum mediocris eſſentiæ, medio modo ſe habet: nam ſi temperatum ut oleum, leviter emollit, maturat: ſi calidum, modicè dolores lenit,

relaxat: ſi intenſè calidum, rarefacit & diſcutit, ſed minus quam id quod tenuis ſubſtantiæ eſt; abſtergit, incidit & expurgat, ſed non valenter abradendo, ut id quod craſſæ eſſentiæ eſt: ſi calidiſſimum, violenter expurgat & exulcerat. Hinc manifeſtæ erunt cauſæ ſecundarum qualitatum, & quomodo à primis oriantur, ac actiones primarum conſequantur: de ſingulis ſecundæ facultatis ſpeciebus, deinde de tertiæ, tandem de quartæ, ordine dicemus.

Cap. VI.

De ſecundis medicamentorum facultatibus in ſpecie.

IN ſpeciebus ſecundæ facultatis medicamentorum explicandis, initium ſumemus ab indurante & emolliente. Indurans autem & intendens tantam affinitatem habent, ut alterum pro altero plerumque ſumatur: nam quod tenſum eſt, ut plurimum durum dicitur; nihilominus omne quod induratum eſt, intenſum propriè dici non debet, nimirum quod ſine ſubſtantiæ ſuæ incremento vel decremento tactui non cedit. Proinde indurans propriè non erit, quod tenuis ſubſtantiæ partes diſſolvendo aut exprimendo ipſum corpus cogit, aut quod materiæ alicujus influxu diſtendit; ſed quod manente naturali humido, corpus minus aptum reddit, ut tactui noſtro cedat. Tale Galeno frigidum humidumque eſt, ſine manifeſta adſtrictione, ut lenticula paluſtris, portulaca, ſempervivum & ſimilia: in quibus tamen frigiditas maximè dominatur, humiditas verò moderata eſt: & plerumque ex duplici ſubſtantia conſtant, terrea ſcilicet & aquea, qualis in ſempervi-

Medicamẽtum indurans & emolliens.

per vivo conſpicitur. Proinde μαλάκτικα emollientia, quæ indurantibus opponuntur, calefacientia erunt, ſed non ultra ſecundum grad. (nam intenſa caliditas magis diſcutit aut attrahit, quàm emollit) deinde modicè ſiccantia aut temperata in ſiccitate & humiditate, non craſſarum partium: licet nonnulla emollientia interdum dicantur, quæ valide exſiccant, ut opopanax, ammoniacum, galbanum, iris, &c. alia quæ manifeſtè humectant, ut oleum amygdalarum dulc. violarum, &c. Sed nec hæc perfectè, nec illa propriè emollientia ſunt, niſi contrario temperentur. Ex genere emollientium potiſſimum ſunt: ſem: lini, fœnugræci, Althæa, malva arefacta. Verùm pauca ſunt emollientia, quæ non calefaciunt & diſcutiunt, ut pleræque axungiæ, medullæ, Oſypus, &c. Unde plerique emollientia à relaxantibus non diſcernunt.

Intendens & relaxans

Deinde tenſio partis fit, vel exſiccatione, à calore humidum dapeſcente; vel concretione, à frigore congelante, aut tenues partes exprimente; vel repletione, ex humore influente: aliquando ex harum conjugatione Igitur intendens triplex primum erit: unum exſiccans, aliud congelans, tertium replens. Et relaxans quod intendenti opponitur, triplex quoque: nimirum humectans, calefaciens, evacuans: Igitur ſub relaxantibus evacuantia; ſub intendentibus replentia contineri poterunt. Verum quæ intenduntur nimiâ exſiccatione, relaxantur humectantibus, ut ſunt viola, malva recens, oleum amygdalarum dulc. &c. quæ intenduntur frigore, relaxantur calefacientibus, & emollientibus, ut anetho, meliloto, camomilla, althæa, ſem: lini, adipe anſeris, &c. quæ intenduntur repletione ex humore influente, relaxantur evacuatione vel inſenſibili, vel ſenſibili & manifeſtâ. Inſenſibili enim evaporatione, materia in habitu corporis emollien-

tibus, rarefacientibus, attenuantibus, diſcutientibus, nonnunquam attrahentibus & abſorbentibus diſſolvitur: verum aliquando, ut in initiis inflammationum, repellentibus & exprimentibus, materia revocatur: quod ſi verò repelli aut diſſolvi nequeat, primùm maturantibus & pus moventibus præparatur, deinde vomicam aperientibus & abſtergentibus educitur. Ubi verò materia vaſa diſtendit aut obſtruit, primùm attenuantibus, incidentibus præparatur, deinde aperientibus, expurgantibus, & abluentibus educitur. Si ex duarum aut trium cauſarum conjugatione oriatur tenſio, pro modo & diverſitate affectus, relaxans medicamentum erit: aliud enim relaxans in phlegmone convenit, quàm in ſcirrho, ubi nec nimium exſiccans, nec nimium calefaciens, aut diſcutiens prodeſt, ſed quod congelatum humorem fundit, & quod fuſum eſt, diſcutit.

Diaphoretica. Propriiſſimè verò relaxantia dicuntur, quæ rarefaciunt & attenuant, ut quæ diaphoretica communiter vocantur, licet ſub diaphoreticis à pluribus ſudorifera comprehendantur. Diaphoretica autem hic appellamus, quæcunque humores in halitus diſſolvunt, vel contenta corporis per cutem diſſipant. Talia omnia, tenuium partium, calda ſiccaque ſunt non ultra tertium gradum: nam quæ vehementer calida ſunt, adurunt aut attrahunt magis, quàm rarefaciunt & diſcutiunt: Omne autem diaphoreticum rarefacit & diſcutit. *Rarefacientia.* Rarefacere autem nihil aliud eſt, quàm id quod craſſum ſolidumque eſt, tenue & poroſum reddere, quod fieri nequit niſi penetrando, aut ea quæ intra partes ſunt diſſolvendo. Horum omnium ſimilis efficacia non eſt: nam alia leviora ſunt, emollientibus vicina aut ſimilia, quæ poros cutis rarefaciunt, tenues humores digerunt, craſſos tantùm concoquunt, unde ſimplici-

ter

ter rarefacientia dicuntur, ut camomilla, melilotus, anethum recens, parietaria, &c. Modice rarefacientia & quæ his vicina ſunt emollientia, quia contemperando cutemque relaxando cauſam doloris mitigant. Anodyna propriiſſimè dicuntur: Verùm communiter Anodyna ſunt, quæcunque dolorem tollunt. Tollitur dolor tribus modis: Uno Anodynis propriè dictis ſive Paregoricis, quæ noſtro calori ſimilia ſunt, cauſam doloris demulcent concoquunt & æquabilem reddunt, tenuitate partium rarefaciunt poroſque aperiunt, ut Melilotus, Camomilla, Malva, Oeſypus. Deinde tollitur dolor iis omnibus, quæ cauſam doloris tollunt: Veluti ſi cauſa ſit ab intemperie calida frigidis: Si a frigida, calidis: Si à materia, evacuantibus, &c. Tertiò omnibus iis, quæ ſenſum partibus adimunt, nim: Narcoticis propriè dictis, quæ ſua natura vehementiſſimè refrigerant & torporem inducunt, ut Opium, Mandragora, Hyoſciamus, &c.

Ænodyna.

Narcotica

Præterea alia relaxantia fortiora ſunt attrahentibus vicina, ſed debiliora, quæ rarefacta cute craſſos humores attenuant, & in halitus diſſolvunt, ut per ſe facilè diſſipentur & diſcutiantur: unde attenuantia & diſcutientia, aliquando ſimpliciter diaphoretica dicuntur, ut origanum, pulegium, ruta, laurus ſem: calida, &c. Quare condenſantia, quæ rarefacientibus, deinde incraſſantia, quæ attenuantibus opponuntur, & ſpiracula cutis humoreſque cogunt & incraſſant, frigida craſſarumque partium erunt, & modicè adſtringentia, qualia ſunt plantago, myrtus, roſa, & ſimilia. Huc referri poterunt vehementer frigida, ut papaver, mandragora, &c. Nam ſi quis modicè iis utatur, condenſant, incraſſant; ſi liberalius, ſtupefaciunt; ſi liberaliſſimè, mortem inducunt.

Attenuantia & diſcutientia.

Condenſantia, incraſſantia.

Atte-

Attrahentia. Attenuantibus vicina ἐπισπαστικὰ ſive ἑλκτικὰ latinis attrahentia, quæ foris impoſita humores aut vapores ex alio in ſumma corporis transferunt & diſcutiunt. Attrahentium autem varia materia: alia enim occulta materiæ proprietate aut ſimilitudine attrahunt, ut cancer fluvialis tritus & impoſitus tela attrahit, ſcorpius ſuum venenum: alia metu vacui, ut cucurbitulæ, de quibus hic non dicemus.

Alia manifeſta qualitate, ſcilicet calore, vel inſito ut ſinapi, vel adſcititio aut contracto ex putredine ut fermentum, fimus columbinus, anſerinus, &c. Omnia autem quæ manifeſtâ qualitate attrahunt, evidenter calida, tenuium partium, & eò magis quò magis intenſus: ſiccitas & tenuitas ſubſtantiæ adjuvant.

Quare quæ calida ſunt non ſupra ſecundum gradum, ut propolis, ammoniacum, bdellium, &c. leviter tantum attrahunt: quæ 3. gradu calida ut ariſtolochia, calamintha, caſtoreum, tapſia validè attrahunt & diſcutiunt: quæ 4 gradu ut ſinapi, naſturt. lepidium, euphorb. validiſſimè attrahunt, humores colliquant, rubificant, aut puſtulas excitant. Ac proinde ſub attrahentibus interdum continentur Dropaces Sinapiſmi, Phœnigmi, quæ id quod extenuantibus & attrahentibus attenuari & diſcuti nequit, violenter attrahunt, diſſolvunt, colliquant, & conſumunt: quorum uſus eſt purgato tantum corpore.

Repellẽtia. Ex quibus apparet ἀποκρουστικὰ, id eſt repellentia, quæ non ad ſe foras, ſed à ſe ad interiora, ſive à loco cui admoventur, humores movent & reprimunt, frigida eſſe craſſarumque partium. Verùm de repellentibus non conſentiunt medici: alii enim ſub reprimentibus comprehendunt omnia adſtringentia; alii non ſolùm adſtringentia, ſed etiam oblinen-

ſinentia, incraſſantia, oppilantia; contrà plurimi ſub adſtringentibus reprimentia ponunt, & alia adſtringentia repellere, alia non repellere volunt. Verùm cum adſtringere ſit cogere, partes firmare, & motum humorum ſiſtere; repellere verò ſit humores ad interiora revocare: propriè idem adſtringens non eſt quod repellens, nec omnia repellentia, adſtringentia: nam multa evidenter frigida per ſe humores repellunt, quæ non manifeſtè adſtringunt, ut hyoſcyamus papaver, lactuca, pſyllium: Deinde nonnulla calida adſtringunt, quæ non ita propriè repellunt, ut ſpica, caſſia, aloe, abſinthium. Nihilominus quæ validè adſtringunt, evidenter repellunt, talia natura frigida ſunt, craſſæ ſubſtantiæ, ut plurimùm ſaporis acerbi aut auſteri, ut galla, acatia, balauſtia, &c. quod enim craſſæ ſubſtantiæ eſt, quò frigidius, magis adſtringit. Quæ minus validè adſtringunt, ut roſæ, ſemen coriandri, cotonia, ſantala, &c. viſcera parteſque firmant & corroborant. Verùm nonnulla repellentia tenuis ſunt ſubſtantiæ, quæ minus adſtringunt quàm repellunt, quia altè penetrant, ut camphora, ſantalum, & ſimilia. Nihilominus adſtringere, quemadmodum & dilatare latè ſumitur: Nam adſtringere communiter dicetur quod cogit, partes roborat, intendit, condenſat, oblinit: humores incraſſat, repellit, refrenat, Contra dilatare. At propriè συπτικὸν ſive adſtringens medicamentum, ſecundum Averrh. idem eſt quod Galeno στυγνωτικὸν, ſcilicet quod orificia venarum adſtringit: Qua ſignificatione facultas συπτικὴ & ἀναστομωτικὴ opponuntur, ac vis συναγωγικὴ a ſtyptica diſtinguitur: Nam adſtringens hoc modo ſumptum, non eſt quod tenues meatus aliquo modo cogit aut infarcit, ſed quod orificia vaſorum pro-

Quomodo diſtinguitur repellens & adſtringens.

Corroborantia & firmantia partes.

στυγνωτικὰ & συναγωγικὰ quomodo diſtinguuntur. &c.

propriè contrahit, totumque inſtrumentum undiquo conſtringit, & ſenſibiles evacuationes cohibet: quę nomine adſtringentia ſive ςεγνωτικὰ a condéſantibus & incraſſantibus diſtinguuntur, Medicamentum verò obſtruens, ſive meatus infarciens eſt, quod orificia vaſorum tantùm opplet: opplet autem, quia ſiſtendo fluxus humorum, & cohibendo evaporationem, facit ut vaſa impleantur, & impleta obſtruantur. Utrumque naturæ frigidæ ſine omni acrimonia & mordacitate eſt. Verum quæ orificia vaſorum & meatus adſtringunt, magis ſicca & craſſarum partium, ſive ſubſtantiæ prorſus terrenæ ſunt, ut galla, balauſtia, cæteraque acerba & auſtera Quæ verò vaſa infarciunt & obſtruunt, emplaſticis ſimilia ſunt, ſubſtantiæ lentæ, viſcoſæ, ut infrà dicemus: Nam ut orificia vaſorum conſtringantur, requiritur ut medicamentum incumbens, ob ſubſtantiæ ſuæ craſſitudinem, ne exiguos quidem meatus penetret, & propter frigiditatem partes premens, & undiquaque contrahens, vicina corpora cogat, unde toto inſtrumento undique ſe contrahente, evenit ut orificia vaſorum claudantur, & quaſi manibus foris comprimentibus, conſtringantur. Nihilominus nonnulla adſtringentia vehementer calida ſunt, ut calchantum, & ſimilia, ſed ea ex contrariis naturis, calida & frigida, compoſita ſunt, & mordacia, quare ſtegnoticis propriè non annumerantur. Vis ςεγνωτικὴ & ἀναςομωτικὴ opponuntur, quemadmodum ἐμφρακτικὴ & ἐκφρακτικὴ. Eſt autem ἀναςομωτικὸν quod orificia vaſorum recludit, ἐκφρακτικὸν quod materiam meatibus impactam ſive infarctam extergit & evacuat. Cum autem orificia à frigidis nulla mordacitate præditis claudantur, neceſſe erit à calidis mordacibus recludi & de obſtrui.

Ἀναςομωτικὰ, & ἐκφρακτικὰ.

Calida autem quæ orificia vaſorum aperiunt.

runt, abſolutè tenuium partium nō ſunt, quæ promtiſſimè ſubſtantiam vaſorum penetrant, ſed nonnihil craſſarum, cum mordacitate quadam, ut expultrix facultas in parte excitetur: qualis vis in alliis, cœpis, cyclamine, felle tauri, & ſimilibus reperitur, quæ admota hœmorrhoides aperiunt. Averrhoes tres gradus operationum in anaſtomoticis ſtatuit: unum humores abſtergendi, alterum aperiendi, tertium orificia dilatandi.

Verùm hi gradus non ſunt unius facultatis, ſed diverſarum, licet una alteri ſubſerviat: deinde vis abſtergendi in deobſtruentibus, aperiendi & dilatandi orificia venarum in anaſtomoticis potius conſideratur & requiritur.

Detergentia & deobſtruentia.

Nam ῥυπτικὸν extergens, & ἐκφρακτικὸν deobſtruens, interdum pro eodem ſumuntur, differunt potiſſimum duobus modis: Primò quod ῥυπτικὸν ſuperficiem corporis & externos meatus (ut in ulceribus) expurgat: ἐκφρακτικὸν internas cavitates. Deinde quod extergens calidius ſit & magis tenuium partium, quàm obſtruens. Cum enim exteriores meatus anguſtiores ſint internis, requiritur ut vis extergens altius penetret, quàm deobſtruens: unde abſinthium intus meatus validè expurgat, foris non, nam cum amaritudine acerbitatem habet, quæ tenues meatus non ſubit. Utrumque medicamentum calidum propriè eſt, & ſubſtantiæ nonnihil craſſæ, cum aliqua mordacitate, qualis vis in plærisque amaris & nitroſis deprehenditur; licet nonnulla detergentia ſint, quæ ob partium diverſitatem frigida dicantur, aliqua dulcia. Craſſitudo autem illa ſubſtantiæ, mediocri tantum ſua adſtrictione, caloris tranſitum non impedit, ſed promovet & conſervat, facitque ut medicamentum tamdiu moretur. vellicando & abradendo craſſos lentoſq; humores,

mores, donec cedant: ſiccitas verò cum calore craſſa lentaque diſſolvit, ut facilius abradantur & expurgentur: nam calor penetrando, craſſam materiam ſecum deducit, & ſimul ob craſſitiem, quicquid obvium eſt incidit, ſecumque rapit & expurgat. Ad ἐκφρακτικὸν reducitur λεπτικὸν extenuās & τμητικὸν incidens: Ut enim vaſa infarctu liberes, requiritur ut craſſa extenuentur, lenta & viſcida incidantur & diſſecentur. Ac ἐκφρακτικὸν id communiter vocari ſolet, quod materiam extenuat incidit & ſimul meatus expurgat. Extenuantium autem & incidentium ſimilis materia eſt, magna ex parte calida, ſicca: interdum frigida tenuium partium, ut acetum.

Verùm extenuans magis tenuium partium eſt, & non ſemper evidenter calidum, ut adiantum, aſparagus, &c. Incidens verò magis craſſarum, ſed à calore ita attenuatum, ut longè penetrare, & lentos viſcidosque humores adhærentes diſſecare, dividere & ſeparare queat, ut hyſſopus, &c. Sed hæc omnia pro diverſitate humoris peccantis variant plurimum: ſemper enim calidis humoribus frigidiora conveniunt, ut cichoracea, & frigidis calidiora, ut chamædris, &c Poſt materiæ extenuationem & inciſionem ſi non cedat, meatus acrioribus expurgari & abſtergi debent: Verùm pro natura partium alia atque alia expurgantia & deobſtruentia conveniunt; validiora pro liene, quàm pro jecore, & pro jecore, quàm pro ventriculo, ob vias patentes & vicinas. Quare huc referuntur, quæ per os aut alvum manifeſtâ qualitate evacuant; deobſtruentibus cognata ſunt, quæ per os & alvum manifeſtâ qualitate evacuant. Evacunt autem per alvum alia ſpecifica formâ, nimirum catharctica propriè dicta, de quibus infrâ, alia manifeſta qualitate: quæ autem manifeſta qualitate per alvum

evacu

evacuant, ὑπακτικὰ ſive lenientia communiter dicuntur. Hæc unius naturæ non ſunt: Nam quatuor modis evacuare putantur, undè ὑπακτικὰ quadruplicia dicuntur, nimirum lubricantia, abluentia, detergentia & comprimentia. Lubricantia autem ſunt, quæ vias ductusque inæquales lævigant, ut humores adhærere nequeant; inæqualitas enim ſive aſperitas viarum motum impedit, lævitas vias æquales & patentes reddit, ut humores ſine impedimento defluant. Igitur lubricantia lentâ pinguique ſubſtantiâ prædita ſunt, modicè calida, cum aliqua tenacitate, qualis vis eſt in oleoſis & pinguibus: cujus generis ſunt malva, althæa, caſſia, manna, jura pinguia, pruna & ſimilia. *Hypactica quadruplicia.*

Lubricantibus abluentia & detergentia contraria videntur; nam hæc non oblinendo, ſed ſordes diluendo vias complanant & lævigant: utroque enim modo lævigatio fit, & à contrariis exaſperatio. Verùm ſub detergentibus abluentia plerumque continentur. Propriè tamen abluens dicitur, quod ſuperficiem partium expurgat: Detergens verò quod altius penetrans, & tenuiores meatus ſubiens, ſordes educit. *Abluentia.*

Deinde abluentia magis aqueæ ſunt naturæ, minusque mordent & calefaciunt, ut ſerum lactis, aqua hordei, jus galli, hydromel, jus braſſicæ, mercurialis: Detergentia magis calefaciunt, exſiccant, altius penetrant, vellicant & abradunt: qualia ſunt, ut diximus, potiſſimum nitroſa & amara, ut aloe, centaureum minus, ariſtolochia: item nonnulla dulcia, prædita aliquâ acrimonia, ut mel, &c. Tandem comprimentia non per ſe immediatè alvum expurgant, ſed dum vaſa contrahunt, ut humor contentus exprimatur; igitur impropriè aut ex accidente leniunt: talia omnia adſtringentia ſunt, ut myrobalani, maſtix, tamarindi, &c. Huc *Detergentia.* *Comprimentia.*

etiam referuntur, quæ in ultima menſa exhibita poſt cibos, alvum lubricant, ut cydonea, pyra, & ſimilia. Similis ratio in cæteris partibus ut in alvo, veluti in faucibus, alia exaſperata leniunt, alia ſordes abluunt alia meatus expurgant, alia comprimunt & influxum humorum repellunt. Item vomitum manifeſtâ qualitate provocant, alia lubricando, alia abluendo, alia detergendo, nonnulla flatus & extenſionem faciendo, quatenus ſuperius os ventriculi irritant, ut compreſſo fundo contenta ſurſum extrudat. Sed de his alio loco plenius agemus.

Emplaſtica. Abſtergentibus oppoſita ſunt, Emplaſtica, quæ tenacitate ſua meatus infarciunt, tenuesque humores incraſſant, ſed manifeſtè non adſtringunt: aliud enim eſt meatus oblinere & obſtruere, aliud adſtringere & coarctare. Emplaſticorum autem duplex eſt materia: una planè terrea & ſicca, ſine evidenti frigore & calore, ut amylum, lithargyrum, ceruſſa, tuthia, terra Samia, &c. alia lenta & viſcoſa penitus miſta ex terreis aqueis, aliquando ex aereis, ut oleum dulce, cera potiſſimum lota, quod in lacte caſeoſum eſt, pinguedines quæ carent acrimonia, &c. His omnibus addunt nonnulli, quæ non ſolùm tenues humores exſiccant, ſed etiam evidenter adſtringunt, meatusque coarctant, quæ propriè emplaſtica non ſunt, ut ſanguis draconis, alumen &c. Medendi ratio poſtulat, ut poſt repellentia parti, cui materia impacta eſt, diſcutientia adhibeantur, quod ſi materia diſcutientibus non cedat, vel ad cutem attrahenda & validioribus diſcutienda, vel abſorbenda, vel ad ſuppurationem perducenda. De attrahentibus ſupra dictum eſt. *Abſorbentia.* Abſorbentia autem ſunt, quæ valida exſiccandi & extenuandi vi humores frigidos impactos, & tumores œdematoſos & aquoſos, aliquando ſcirrhoſos, ſed præmiſſis emollientibus

bus & attenuantibus abſumunt. Hæc validè diſcutientibus vicina ſunt, ſed magis exſiccantia, adeò ut materiam magis depaſcant & abſorbeant quam diſſolvant, cujus generis ſunt ſal, alumen, nitrum, ſulphur, calx, cineres herbarum nitroſarum: unde cum aqua aliquando admixta vino, aut aquæ vitæ varia fiunt lixivia, interdum cum cera & oleis convenientibus unguenta & emplaſtra.

Suppuratoria.

Si materia calidior fuerit & diſcutientibus non cedat, ſuppuratio tentanda erit. Ἐκπυητικὸν, id eſt, ſuppuratorium, emplaſtico ſimile eſt, eique cognatum πεπασικὸν: nam utraque & ἐκπύησις & πεπασμὸς eſt quædam πέπανσις, id eſt, maturatio, concoctio, ſive vitiati humoris in convenientiorem naturæ ſtatum deductio. Verùm ſuppuratio eſt, humoris corrupti extra venas, in pus converſio: πεπασμὸς verò eſt, humorum qualitate nocentiũ, intra venas potiſſimum, non in pus, ſed in benigniorem naturam converſio: Utrumque naturæ opus inſtrumento caloris. Verùm quod ſubſtantiam caloris nativi adauget, nec qualitatem ejus intendit, ſed æqualem accendit ei, qui eſt in homine ſecundum naturam, id propriè ſuppuratorium eſt. Proinde medicamentum ſuppurans naturæ humanæ ſimilimum erit, magiſque temperatum, quam ullum emolliens: nam emolliens paululum humoris, qui præfuit in partibus induratis, abſumit: ſuppuratorium totum conſervat. Ut autem ſubſtantiam caloris nativi conſervet, non qualitatem ejus intendat, neceſſe eſt ut temperatum ſit cum lentore quodam ut emplaſtica, quo poros corporis obſtruat, & humorum effluxum prohibeat: Unde emollientia & relaxantia, quę humores in halitus diſſolvunt, pus propriè non gignunt.

Verùm cum temperamentorum magna ſit varietas, accidit ut idem reſpectu unius ſit ſuppuratorium, quod alterius ſit diſcutiens, expurgans,

aut ſarcoticum: ut ficus, radix altheæ, liliorum, terebinthina, & ſimilia. Suppuratoriis opponuntur σηπτικὰ de quibus infrà. In tumoribus genito pure, & aperta vomica ferro, igne aut medicamentis cauſticis, pus & ſanies primùm expurganda erit detergentibus, deinde cavitas ulceris implenda ſarcoticis, tandem ulcus plenum conſolidandum, inducta cicatrice epuloticis. De natura detergentium jam dictum eſt. Medicamentum autem perfectè

Sarcotica σαρκωτικόν nullum dici poteſt; nam carnis gignendæ materia eſt ſanguis bonus, efficiens aut opifex non medicamentum, ſed natura illius partis cui caro ſuperinducitur, quæ conſiſtit in apta temperatura. Proinde ut ulcus carne impleatur, requiritur ut pars naturali temperamento prædita ſit, deinde ut ſanguis bonus confluat. Ubi igitur hæc duo concurrunt, prima ſanguinis generatio contingit ſine ope ullius medicamenti. Verùm cum in ipſa carnis generatione perpetuò duplex gignatur excrementum, unum tenue, ichor ſive ſanies, unde ulcus humidum redditur: alterum craſſum, ſordes, unde ſordidum efficitur. Proinde ulcus ſemper duplici indiget medicamento, uno humidum exſiccante, altero ſordes expurgante: & quod utriſque facultatibus preditum eſt, ſcilicet exſiccat ſimul & deterget, ſed blande ſine morſu, id σαρκωτικὸν propriè dicitur. Ejuſmodi varia ſunt pro natura corporis & partium affectarum: ſiccioribus enim & durioribus corporibus ſicciora conveniunt; humidioribus minus ſicca. Nam ſarcotica imbecilliora ulcus ſordidum reddunt, vehementiora exaſperant, fluxioneſque irritant: Leviora ſunt farina hordei, fabarum, ſarcocolla, thus &c. vehementiora, farina ervi, iris, ariſtolochia, & multa quoque validè detergentia, exſiccantia: nam in corpore duro ſicco, ariſtolochia, aut

iris

iris carnem gignit, ubi thus ſordes commovet: & oculis ſufficit thus & ſarcocolla, ubi auribus vix paſtilli Andronis, aut ſcoria ferri præparata. Sarcoticis oppoſita καθαιρετικὰ, quæ excreſcentem carnem, verrucas, callos, & ſimilia, ſenſim quaſi liquefaciendo abſumunt. Hæc pyroticis annumerantur, quæ vehementiſſimè calefaciunt: nam ſub pyroticis comprehenduntur φοινιγμοὶ, καθαιρετικὰ, ἐσχαρωτικὰ & σηπτικὰ: addunt nonnulli rubrificantia, ut dropaces acres, & ſinapiſmos. Omnia πυρωτικὰ ſummè calida ſunt igneæq; ſubſtantiæ, licet modo materiæ differant, unde diſcrepantes effectus. πυρωτικά.

Nam ut in cæteris idem caloris gradus pro modo ſubſtantiæ actiones variat, ita in pyroticis: ſummus enim calor in craſſa materia non facilè difflatur, ſed tenaciter adhærens violenter vellicat & urit, & id, cui inhæret ſtipitis ritu infixus, excruciat: contrà in tenui materia calefacit quidem vehementer, ſed ad flammæ ſimilitudinem facilè diſſipatur, nec vehementem doloris ſenſum movet.

Quare rubrificantia, quæ ardore ſuo humores attrahunt, & cutim rubore inficiunt, ſed neceſſariò non vellicant, nec exedunt, tenuium partium erunt, attrahentibus ſimilima, ſicut ſuprà dictum eſt, ut ſinapiſmi, &c. Deinde phœnigmi ſive veſicatoria propriè dicta: quæ ardore ſuo humores proliciunt, & ſupremam cutis partem exulcerant, ſive puſtulas & veſicas movent, minus tenuium partium erunt, ſed rubrificantibus vicina, ut mel anacardinum, cantharides cum fermento, & ſimilia. At καθαιρετικὰ, quæ ſenſim colliquando carnem conſumunt, ſiccitate cum partium tenuitate prædita ſunt, ut tenuitate illâ virtus exedendi cito diſſipetur, priuſquam longè penetrare queant, & ſuperficiem exſiccando comprimendoque ſenſim carnem colliquent Rubrificantia. Φοινιγμοί. καθαιρετικά.

& abſumant, cuius generis eſt vitriolum & alumen uſtum, ærugo & ſimilia.

σηπτικά.

Quartò σηπτικὰ quæ altius penetrant, quàm phœnigmi, & carnem teneriorem colliquant, inſitumque calorem diſſolvunt, ſuperioribus acriora erunt craſſioriſq; ſubſtantiæ, ſed non abſolutè craſſæ, ut auripigmentum, arſenicum, & alia quæ qualitate quoq; occulta naturæ noſtræ contraria ſunt.

ἐσχαρωτικά.

Quintò ἐσχαρωτικὰ, quæ altiſſimè penetrant ad ferri candentis ſimilitudinē, cutim ita exurunt, ut cruſtas inducant, ac etiam dura calloſaque corpora abſumunt, & ea quibus inhærent, ſtipitis ritu infixa, excruciant, abſolute craſſæ ſubſtantiæ erunt, omniumq; pyroticorum mordaciſſima, ut calx viva, cum lixivio ſaponis, præciditatum, & ſimilia: quibus potiſſimum utimur in cauteriis potentialibus. Atq; hæ ſunt diſtinctiones pyroticorum. Verum cum ſingula medicamenta πυρωτικά, pro natura corporum quibus admoventur, & temporis mora aut brevitate, diſſimiles effectus producant; ſit ut idem nunc veſicans, nunc σηπτικὸν, nunc ἐσχαρωτικὸν dicatur: nam καθαιρετικὰ aut veſicantia mollioribus corporibus admota, aut longo tempore, idem faciunt, quod σηπτικὰ aut ἐσχαρωτικὰ duriorib. corporibus, aut brevi tempore: Imò ſæpè quę in durioribus corporibus ſunt veſicantia, in mollioribus ſunt eſcharotica: Similiter quæ in mollioribus ſunt καθαιρετικὰ, in durioribus ſunt ἐπουλωτικά.

ἐπουλωτικά.

Sunt autem ἐπουλωτικὰ, quæ repleti ulceris ſummam carnem deſiccant & indurant, in callum ſive cicatricem cuti ſimilimam: nam cutis eſt quaſi in callum indurata caro, eique ſimilis cicatris. Ejuſmodi medicamenta neceſſariò ſicca ſunt, ſubſtantiæ craſſæ, ut plurimum vi adſtringente prædita,

ſine

ſine evidente calore & frigore, ac etiam ſine morſu, ut humores tenues in ſuperficie abſumant, ipſamque contrahant & condenſent, ut lapis hæmatites, tutia præp. ceruſſa, &c. Verùm inter ἐπουλωτικὰ numerantur multa, quæ ſine evidenti adſtrictione deſiccant, ut cornu cervi uſtum, corallia, ceruſſa: alia, quæ cum morſu deſiccant, & durioribus corporib. tantum conveniunt, ut alumen, æs uſtum, & alia quę cathereticis quoq; annumerantur.

Inter ἐπουλωτικὰ, σαρκωτικὰ & ἐμπλαστικὰ, medię quodammodo naturæ eſſe videntur κολλητικὰ, id eſt, glutinantia quæ labia cruenti vulneris adducta uniunt, deſiccant enim cum adſtrictione, ſive omni morſu & evidenti calore, ac ſubſtantiæ nonnihil craſſæ terrenæque ſunt, cum quadam tenacitate, qualis in plantagine, conſolida, ſanicula, verbena & ſimilibus apparet. *Glutinantia.*

CAP. VII.

De tertiis & quartis facultatibus medicamentorum.

CONſequens nunc eſt ut in ſpecie primum de tertiis, deinde de quartis medicamentorum facultatibus agamus, initio facto à diureticis. Διουρητικὰ id eſt, urinas moventia propriè non ſunt, quæ obſtructiones in viis urinæ ab humore craſſo, aut calculo aperiunt, à quibus violenter detinetur, nec quæ vias illas tantum leniunt, ſed quæ ſerum ita præparant, ut copioſè facileque à renibus attrahatur & educatur. Talia attenuandi vi prædita ſunt, calida, ſicca, cum partium *διουρητικά.*

tenuitate. Verùm quæ perfectè diuretica ſunt, non ſolum ſanguinem extenuant, ſed etiam fundunt, ac tenue ſeroſumque ſecernunt, craſſo in ſe coeunte, non aliter quàm coagulum in lacte: Quod verò ſeroſum in ſanguine ſegregatum eſt, renes ad ſe naturaliter trahunt. Ac proinde urinas ejuſmodi non ſolum movent, ſed etiam faciunt, & tota ad renes penetrant; cujus generis ſunt daucus, ſeſeli & ſimilia. Nihilominus diureticis annumerantur, quæ extenuant, non ita vehementer ut ſanguinem fundant, ſed ut ſerum tantum ad vias urinæ moveant. Movent autem alia vehementer, alia moderatè: vehementer, quæ cum evidenti calore extenuant & detergunt, ut ſem. calida: moderatè, quæ cum calore temperato, ut quatuor ſem. frigida, quæ ita dicuntur collata cum ſeminibus calidis, & non quia manifeſtè refrigerant. Annumerantur etiam diureticis nonnulla, quæ vias urinæ leniunt, ut glycyrrhiza, althæa & ſimilia: Præterea quæ fervorem in ſanguine contemperant, ſed ea minus propriè diuretica ſunt.

Calculos diſſolventia & comminuentia.

Quæ validè vrinas movent, & ſimul renes ac vaſa diuretica expurgant, calculos & arenas diſſolvunt & expurgant; verùm non propriè: nam diſſolvitur lapis vel occultâ naturæ proprietate, qualis eſt in ſanguine hircino, vel manifeſta qualitate. Oritur autem lapis ex materia terrea, viſcido humore coagulata, à calore exſiccante & indurante Quæ hoc modo concreſcunt, nec vehementer calidis, nec frigidis propriè reſolvuntur, ſed à moderatè calidis, vi extenuandi incidendique præditis, non ſine naturali aut adſcititia humiditate: cujus generis ſunt aſparagus, rad. eryngii, graminis, oxymel compoſ. & ſimilia. Verum præter hæc, nonnulla magis ex accidente calculos diſſolvunt; vel quia aſperitate ſuâ conterendo & abradendo ſuperficiem, non parum minu-

minuunt, ut vitrum combuſtum; vel quia nimiâ calidit ate parvam in lapide glutinoſitatem abſumunt, & quaſi in pulverem reducunt, ut canthari-des, & alia quæ urinas vehementer movent.

Menſes moventia. Diureticis cognata ſunt menſes moventia Siſtuntur autem menſes ob tres cauſas potiſſimum: 1. Ob imbecillitatem facultatis expultricis. 2. Ob vitium ſanguinis, quia paucus, craſſus, viſcoſus. 3. Propter obſtructionem venarum in matrice, aut quia ſanguis avertitur à matrice. Propriè autem, quę obſtructiones matricis aperiunt, & abſtergunt, & ſanguinem ad uterum deducunt, menſes moventia dicuntur: minus propriè, quæ facultatem expultricem roborant, aut vitia ſanguinis emendant. Aperientia illa & abſtergentia, quæ menſes movent, valida eſſe debent, non prorſus tenuis ſubſtantiæ, quorum vires brevi tempore facileque reſolvuntur, ſed nonnihil craſſæ, ne citò virtus diſſolvatur, & longè penetrent. Proinde vehementer calida erunt, cum evidente ſiccitate, ſed minore quam in diureticis: cujus generis efficaciſſima ſunt, quæ amaritudinem aliquam acrimoniâ permixtam habent, ut ſabina, ariſtoloch. pulegium, myrrha.

Lac & ſemen promoventia &c. Quæ menſes movent, ſimilitudinem cum iis habere videntur, quæ lac & ſemen promovent; calefaciunt enim omnia: & ut menſes moventia ſanguinem ad uterum, ita lac promoventia ad mammas, & ſemen excitantia ad vaſa ſpermatica movent. Differunt tamen plurimùm: nam lac & ſemen moventia minus ſicca ſunt, nec vehementer calida, ut menſes moventia: deinde non carent aliqua humiditate; qualis vis eſt in anetho & fœniculo viridi ad lac gignendum; in eruca ad ſemen excitandum. Verum aliud eſt lac & ſemen gignere, aliud provocare, & materiam ad mammas vel teſtes derivare: Generatio enim fit ex optimis alimentis aut medi-

camentis temperatis, ſimilibus naturæ humanæ: verùm excitant ſemen aut ad teſtes deducunt, ac ad expulſionem ſeminis impellunt, quæ ſemen ſpiritu copioſo replent, & materiâ craſsâ ac humore viſcido prædita ſunt, cum caliditate, ut ſcincus, eruca, &c. Igitur quæ vehementer refrigerant, ſemenq; cogunt & incraſſant, ut nymphæa, lactuca: Item quæ validè diſſecant, ut ruta, agnus caſtus, &c. vim ſupprimendi ſeminis habent.

Bechica. Βηχικὰ autem, quæ contenta in pectore & pulmonibus apta reddunt, ut tuſſi facilè expurgari queant, duplicia ſunt, quemadmodum humores: nam humores contenti in pectore, qui ægrè tuſſi expurgantur, vel craſſi & viſcidi ſunt, vel tenues & ſubtiles.

Proinde bechica alia extenuant & incidunt, ſed ſine vehementi calore, ut hyſſopus; alia contemperant, modicè incraſſant & leniunt, ut amygdala, nuces pineæ, ſem. malvæ, tragacantha, &c. Præterea ἔρρινα, quæ ſuperfluam pituitam circa meninges & cerebrum per nares expurgant: & ἀποφλεγματισμοὶ qui per palatum; aliquando occultâ qualitate agunt, plerumq; manifeſta, ſcilicet acri, nitroſâ incidendo, abſtergendo. *Errina.*

Corroborãtia partes. Poſtremò viſceribus omnibus manifeſtâ qualitate conveniunt, quæ robur membri conſervant, ſive adſtringendo corroborant, inprimis ventriculo, deinde jecori & cordi. Verùm hepatica cum adſtrictione aut aperiunt, ſanguinemque purificant, ut agrimonia, intybi genera, &c. aut fervorem ſanguinis & bilis flavæ reſtringuunt ut hepatica, ſantala. Splenetica hepaticis ſimilia ſunt, ſed magis aperiunt & incidunt, ut capparis, ſcolopendrium, &c. aut bilem retorridam refrenant, ut bugloſſa, ſuccus pomorum dulcis. Cardiaca verò ſubſtantiam cordis modica tantum adſtrictione corroborant, & vel virtutem

tutem ſpiritusque gratâ adſtrictione congregant, ut corallia, ebur, roſæ, margaritæ: vel grato odore prædita ſunt, ut moſchus, ambra: vel ſpiritus fragrantiâ ſuâ reficiunt, ut aqua cinnammomi, vinum aromaticum: vel tetros malignoſque vapores refrenant, ut viola, ſuccus citri & pomorum dulc. vel peculiari ſubſtantiæ proprietate confortant, & venenum à corde expellunt, ut lap. bezoar, theriaca & ſimilia. Cephalica alia peculiari ſubſtantiæ proprietate cerebro nerviſque conferunt, non pauca manifeſtâ qualitate: vel quia phlegma expurgant vel modicâ adſtrictione cum exſiccatione corroborant, & vapores arcent aut diſcutiunt; vel quia odoris quadam ſuavitate ſpiritus animales reficiunt: eadem in cæteris ratio.

Quartæ medicamentorum facultates à temperamento non promanant, nec à materia perfuſa qualitatibus primis, ſed immediatè à tota ſubſtantia, & forma ſubſtantiali, quæ Galeno qualitates à toto temperamento interdum vocantur. Agunt hæ non evidenti modo ut ſuperiores, ſed occultâ ratione, extrinſecus vel intrinſecus, in bonum aut in malum, dupliciter; vel per motum aliquem localem, vel per tranſmutationem ſive alterationem aliquam. Per motum aliquem localem tripliciter; vel retinendo reprimendovè ea, quæ præter naturam moventur, in parte aliqua ſiſtunt, vel expellendo, vel attrahendo è corpore noxia educunt. Nam retinendo Sardonius lapis ventri deligatus, ætites brachio, peculiari proprietate conceptum retinent, fimus porcinus fluxum ſanguinis narium ſiſtit, &c. Deinde expellendo movent, quæ ſubſtantiæ quadam diſſimilitudine & contrarietate à ſe aliquid propellunt. Attrahunt verò, quæ ſubſtantiæ ſimilitudine alliciunt ſive ad ſe movent, veluti alexiteria quædam, ut lapis bezoar & ſimilia, diſſimilitudine ſubſtan-

Quarta facultates.

ſtantiæ venenum è corpore expellunt, corallina vermes. At nonnulla, quæ totius ſubſtantiæ ſimilitudine iis conveniunt, non aliter ferè alliciunt, quàm magnes ferrum, ut dictamus & radix arundinis tela & ſpicula. Deinde venenata non pauca, ut ſcorpius, vipera, mus araneus, ſuis propriis venenis ſuccurrunt; nam diſſecta & ſuis morſibus admota proprium venenum attahunt, & ſic demorſos curant.

Similiter nonnulla certos determinatos humores educunt, aut ſaltem naturam ad eorum expulſionem irritant; quæ καθαρτικὰ, electivè purgantia dicuntur & ab iis diſtinguuntur, quæ manifeſtâ qualitate lubricando, abluendo, extergendo, comprimendo, quicquid obvium eſt evacuant. Nam quæ electivè purgant, id eſt, certum determinatumque humorem educunt, aut ex determinata corporis parte, ea omnia peculiari ſubſtantiæ proprietate agunt, & non mediantibus evidentibus qualitatibus: licet negari nequeat, qualitates primas, præcipuè verò calorem, actionem illam plurimum juvare. Evacuant autem peculiari proprietate unum humorem determinatum potiſſimum, ut rhabarbarum, ſcammonium, aloë, bilem: agaricus, turbith, colocynthis, pituitam: epithymus fol. ſenæ, helleborus, melancholiam: ſoldanella, iris, elaterium, aquas. Deinde alia evacuant ex quacunque parte corporis, alia ex peculiari potiſſimum: veluti rhabarbarum ab hepate magis, aloë ab inteſtinis & ventriculo, agaricus & colocynt à capite, hermdactili ab articulis potentius trahunt. Huc referuntur errhina, apophlegmatiſmi, &c. quatenus occulta qualitate agunt. Præterea purgant alia magis per ſuperiora ut aſarum, helleborus albus: alia per inferiora, ut ſcammon. Cætera de differentiis medicamentorum purgantium alio loco latius proponemus. Poſtremò per

καθαρτικά.

per tranſmutationem aut alterationem aliquam, occulta ſubſtantiæ proprietate agunt medicamenta triplicia. 1. Deleteria ſive venena. 2. Antidota quæ venenis medentur, nimirum alexipharmaca & alexiteria. 3. Quæ peculiari ſubſtantiæ proprietate certas partes humani corporis reſpiciunt, eaſque afficiunt.

Venena autem medicamentis & alimentis, ut ſuperius dictum eſt, opponuntur, & potiſſimum cor fontem caloris nativi oppugnant, ipſamque ſubſtantiam caloris corrumpunt. Verùm non omnia venena unius generis ſunt, nec uno modo agunt, ut ſuprà dictum eſt: alia enim manifeſta qualitate interimunt, alia ſolius ſubſtantiæ proprietate: Manifeſta autem illa qualitas eſt calida, frigida aut ſicca, nunquam propriè humida. Nam calida corrodendo, ut lepus, marinus, vel inflammando, ut euphorbium vel putrefaciendo corrumpendoque ut ſublimatũ, interimunt. Deinde frigida vel congelando cor cum ſpiritu & ſanguine, ut opium. vel obſtruendo vias ſpirituum ut gypſum, plumbum uſtum: Sicca vel depaſcendo humidum, ut calx viua, vel erodendo ut arſenicum mortem afferunt. Adduntur his, quædam validiſſime purgantia, quatenus violenter & cum graviſſimis ſymptomatibus evacuant, ut helleborus albus, colocynthis, &c. Verùm ex his omnibus plurima cum manifeſta qualitate occultam quandam naturæ contrarietatem habent. At non tam manifeſta qualitate, quàm totius ſubſtantiæ contrarietate calorem nativum corrumpunt & cor fontem caloris lædunt, ictus ſcorpii, viperæ, phalangii, napellus & ſimilia quæ venena à tota ſubſtantia potiſſimum dicuntur. *Venena.*

Præterea venenis contraria ſunt alexipharmaca ſive alexiteria propriè dicta, quæ vel venenum proliciunt, de quibus ſupra, vel contrarietate ſubſtan- *ἀλεξιφάρμακα.*

ſtantiæ ſuæ vires ejus frangunt: obtundunt, planeque immutant, & cor confortant: ſub quo genere continentur theriaca, mithridatium, ſemen citri, lapis bezoar & alia plura, quæ & alterant, & venenum à corde expellunt. Verùm venena quæ evidenti calore potiſſimum interimunt, contrariis alexipharmacis alterantur & curantur, ut calida frigidis, ſicca humidis, &c.

Appropriata.

Tertio, quæ peculiari proprietate certas humani corporis partes reſpiciunt eaque transmutant, alia totius ſubſtantiæ familiaritate juvant, alia totius contrarietate lædunt. Totius autem familiaritate ſive quadam συμπαθείᾳ, ſalvia capiti, pulmo vulpis pulmonibus, ſmaragdus & os de corde cervi, cordi, &c conferunt. Proinde ſub hoc genere comprehenduntur omnia cephalica, cardiaca, ſtomachica, hepaticæ, &c. quatenus familiaritate ſubſtantiæ agunt: Item quæ certis morbis conveniunt, ut pæonia, viſcus quercinus, carnium hominis, epilepſiæ: ſtercus canis, anginæ: cinis leporis, ſanguis hirci, calculo: cerebrum leporis, tremori: Verùm totius ſubſtantiæ contrarietate ſive ἀντιπαθείᾳ, cantharides veſicam, lepus marinus pulmones exulcerat, argentum vivum dentibus & nervis infenſum eſt, &c. Hactenus de medicamentorum facultatibus.

DE

CAPUT VIII.

De Modo indagandi & explorandi Vires medicamentorum, deque differentia medicamentorum reſpectu materiæ.

HIS determinatis, ſupereſt nunc, ut rationem & modum inveſtigandi ſingulorum medicamentorum vires proponamus. Medicamentorum autem omnium noticiam, facultatumque cognitionem, duobus artis medicæ fundamentis conſequimur: ratione nimirum & experientiâ; licet alia ſolâ experientia, ut facultates à tota ſubſtantia, alia experientia cum ratione deprehendantur, ut primæ & ſecundæ facultates. Verùm ſine experimento nullius medicamenti vires rite cognoſcuntur: Sæpè enim dictat ratio cui non adſtipulatur experimentum, quemadmodum ſæpè experimentum demonſtrat, cujus nulla ratio reddi poteſt, igitur quantum fieri queat, ratio cum experientia conjungenda eſt. Verùm quæ ratione inventa ſunt, ſi experimentum conſentiat probanda, ſin diſſentiat ſemper rejicienda: at eorum, quæ experientiâ inventa ſunt, ſi ratio reddi queat, ſemper præferenda, ſi nequeat non omnino rejicienda.

Fundamenta medicinæ duo, & duplex modus indagandi vires medicamentorum.

Nam cum medicina circa ſingularia occupata ſit, magis errant, qui rationi ſine experientia, quàm experientiæ ſine ratione nituntur.

Nos primùm de modo indagandi & probandi medicamenta per ratiocinationem, deinde per experientiam dicemus. Oritur autem cognitio de medicamentorum viribus, per ratiocinationem, ex primarum qualitatum manifeſtis effectibus. Pro-

Modus indagandi per ratiocinationẽ.

Promanant autem à primis qualitatibus in generatione mixti duplices effectus: alii priores, alii poſteriores. Priores ſunt vel meræ paſſiones mixtorum, nimirum congelatio, condenſatio, reſolutio, emollitio, &c. vel paſſivæ qualitates, de quibus ſuprà, ut combuſtibile, incombuſtibile; durabile, indurabile, &c. Poſteriores verò ſunt objecta ſenſuum, ſcilicet colores, odores, ſapores, durites, mollities, quæ termini ſunt paſſionum, & mixtionem conſequuntur. His addit Averrh. conſiderationem loci, regionis, temporis, & naturalium operationum. Ex his omnibus ſumitur conjectura aliqua de temperamento medicamenti: Nam primùm ex modo congelationis, inſpiſſationis, reſolutionis, &c. Quæ diſſolvuntur frigore, coagulantur ſive concreſcunt calore, & contra: verùm quædam coagulantur à frigore, quæ prius inſpiſſata fuerunt calore; quædam non; quædam ab utroque inſpiſſantur. Quæ autem à calore tantum concreſcunt, ut ſal, calida ſiccaque putantur, niſi terreſtris planè ſint ſubſtantiæ, ut ferrum aliaque nonnulla metalla, quæ frigida ſiccaque judicantur Quod à frigore tantum concreſcit, ſine actione caloris, frigidum humidumque eſt, ut de argento vivo ſentit Averrhoes: Quæ à frigore coagulantur, ſi prius à calore inſpiſſata fuerint, temperata videntur, niſi planè terreſtris ſint ſubſtantiæ, vel aqueæ, aut aereæ: ſi terreſtris ſubſtantiæ, frigida, ſicca ſunt; ſi aqueæ vel aereæ, calida. De cæteris lege Averrh. Colliget. 5. & Avicē. Verùm hęc aliaque ſimilia indicia non ſolùm obſcura minuſque manifeſta ſunt, ſed etiam incerta, quemadmodum & illa quę ſumuntur à paſſivis qualitatibus, ſive à potentia & impotentia: nam quæ facilè ignem concipiunt, prompteque incaleſcunt, calidiora ſemper putantur; cùm interea, quæ ſimiles habent qualitates facilis ſit tranſitus.

At hæc regula plærumque fallit, ut cæteræ, niſi idem ſit agens, & ſubjecta corpora eodem modo ſe habeant, iiſdemque potentiis prædita ſint. Deinde multa extra corpus noſtrum facilè ignem concipiunt, ut arida ligna, ſicci calami, &c quæ ſuâ natura corpus noſtrum non calefaciunt. Præterea ad objecta ſenſuum quod attinet, cum in omni colorum genere calida, frigida, humida, ſicca reperiantur, ſolo viſu ex coloribus, de medicamenti temperamēto nihil certi colligere licet, multò minus ex auditu, cum parum referat in viribus indagandis, an medicamenta ſonora an inſonora ſint: Nec ex aſperitate, levitate, duritie, &c. nam plurima tam dura, quàm mollia; aſpera quàm levia, &c. oppoſitarum qualitatum ſunt, & diverſimodè corpora noſtra afficiunt. Præterea nec ex odoribus, niſi propter ſapores, cum in homine olfactus obtuſiſſimus ſit, ut nihil penè olfaciat, ſed cum ſenſu doloris aut voluptatis: deinde quod plurima medicamenta odore omni careant, ac, ex tā fœtidis, quàm benè odoratis multa diverſas plane vires habeant. Nec etiam ex regione, loco & tempore, aut ex naturalibus quibusdam operationibus, ut ortu, incremento, fructificatione, &c. ut *Averrh 5. Collig. cap. 30.* proponit. Nihilominus ex his omnibus de temperamentis medicamentorum aliquam interdum conjecturam facimus, ſed ea incerta & dubia eſt.

De ſaporibus.

Igitur guſtui potiſſimum confidere oportet ex ſaporibus, cum guſtus tactus quidam ſit, & ſapores viribus primarum tactilium qualitatum guſtum moveant, & naturam ſecundarum qualitatum æmulentur, licet magis particulares ſint. Eſt autem ſapor, ut alibi diximus, qualitas orta ex ſicco terreo diluto aqueo humore, actione caloris in mixto, determinante formâ ſubſtantiali. Nam materia ſaporis in mixtis eſt, pars terreſtris ſicca ſapidaque, deluta &

ta & transcolata humore aqueo. Proinde diſtinguuntur ſapores pro varia mixtione humidi cum ſicco, per diverſam actionem caloris. Unde alii calidi ut acris, amarus, ſalſus: alii frigidi ut acidus, acerbus, auſterus: alii temperati ut pinguis, inſipidus, dulcis. Verùm inſipidus propriè ſapor non eſt, ſed privatione ſaporis in mixtis intelligitur. Nam octo tantum ſunt ſapores, licet ſub dulci quidam pinguem comprehendant, nonnulli acerbum ab auſtero genere non differre, ſed tantum gradu putent. Deinde ex tribus, tam calidis quàm frigidis, & temperatis, prior ſemper tenuioris ſubſtantiæ eſt, ſecundus ejus reſpectu craſſioris, tertius utriusque comparatione tantum mediocris, & non ſemper reſpectu corporis temperati: ita acris ſapor tenuis ſubſtantiæ eſt, amarus terrenæ & craſſæ non ſimpliciter, nec ut acerbus, ſed ad cineris ſimilitudinem; ſalſus utriusque comparatione mediocris, &c. In dignoſcendis medicamentorum facultatibus ex his ſaporibus, decet medicum præexercitatum eſſe in ſenſu guſtus, & unius cujusque guſtus proprietatem exactè tenere, deinde cauſas ſaporum & vires medicamentorum ex ſaporibus indagare: verùm oportet ante omnia naturalem ſaporem cujusque medicamenti ab adſcititio diſtinguere, item ſimplices à compoſitis.

Acerbus & Auſterus. Ac primùm, ut à frigidis incipiamus: adſtringens ſapor, qui linguam conſtringit & coarctat, communiter duos ſub ſe comprehendit: Primò acerbum qualis in galla immatura percipitur, quæ linguam vehementer contrahit, & contrahendo exaſperat. Secundò auſterum qualis in cydoniis, qui linguam moderatè contrahit. Cauſa utriusque eſt, dominium ſicci terrei, à calore parum attenuati, & humido non ſatis permixti. Verùm auſterus ſapor fit ex ſicco magis attenuato, meliusque permixto aqueo

queo humore, quàm acerbus. Reſolvitur enim acerbitas teſte Aetio tripliciter: vel calefactione, vel humectatione potiſſimum, vel utraque ſimul. Si calefactione reſolvatur acerbum, humidius molliusque non evadit, & tamen dulcedinem quandam contrahit, ut in caſtaneis. Si humectatione ſine evidenti calore, ſenſim mollius redditur: ſed ſi illa humiditas magis tenuis & aerea fuerit, acidum, ſi magis craſſa & aquea, auſterum efficitur: aquoſa enim humiditas omnis ſaporis vim hebetat. Unde plerique auſterum ab acerbo non genere, ſed gradu tantum differre putant. Sin acerbum humectetur, & ſimul evidenter calefiat, cum magis aerea humiditate, pinguedinem, cum magis aquea, dulcedinem acquirit.

Quare quæ parum aut nihil calidi vel humidi admittunt, acerba permanent. Ex quibus colligitur acerba craſſa prorſusque terrenæ ſubſtantiæ eſſe & naturæ magis frigidæ, ſiccæ, & adſtringentis, quàm auſtera: proinde vehementius contrahere, conſtipare, vias claudere, fluxiones ſiſtere, reprimere, &c. at auſtera magis in uſum ciborum venire, roburque partibus conciliare. Deinde utraque ab acidis differre, quod hæc in ſuperficiem magis agant, acida longius penetrent, minusque refrigerent.

Acidus.

Acidus autem ſapor, qualis in oxalide percipitur, qui linguam ſine ſenſu caloris altè facileque penetrat, ac in terram effuſus ipſam fermentat; oritur ex ſicco terreo permixto copioſo tenui humido, à calore attenuante, ſed non perfectè elaborante, quia citius calor deficit aut exhalat, quàm terminum aſſequatur.

Quare ſimpliciter acida, tenuitate ſubſtantiæ, refrigerant, deſiccant, ſed non vehementer ut acerba, nec eouſque ut interficiant: non enim ſubſtantiæ ſubtiles forent, ſi extreme frigida eſſent. Unde nullum venenum frigidum acidi ſaporis eſt,

Igitur acida incidunt, attenuant, aperiunt non violenter: & amara, humorum ferociam con temperant, craſſos ventriculi humores extenuando ſubducunt, purum ventriculum ſiſtunt ſine evidenti adſtrictione, foras repellunt & reprimunt. At quæ ſimpliciter acida non ſunt, ſed cum aciditate permixtam habent vel acrimoniam, ut acetum; vel dulcedinem, ut ceraſa nonnulla, uvæ matureſcentes, &c. non neceſſariò frigida ſunt, ut infra apparebit.

Dulcis & pinguis.

Medii ſapores ſunt dulces, qualis in ſaccharo percipitur, qui cum manifeſta jucunditate guſtum oblinit & replet, ad nullum exceſſum trahendo: & pinguis, qualis in oleo maturo, qui linguam cum lentore oblinit, & idem in guſtu efficit quod dulcis, ſed ſine manifeſta jucunditate. Oritur uterque in mixtis à calore proportionato, ut cæteri ſapores ab inproportionato. Nam quæ dulcia aut pinguia redduntur, ut fructus, prius ob defectum caloris acerba plærumque ſunt, deinde auſtera vel acida, hinc a calore proportionato perficiente & concoquente, dulcia vel pinguia evadunt: at ſi calor modum illum excedat, amara vel acria redduntur, ut in melle & vino apparet.

Quare ſapor dulcis & pinguis omnium temperatiſſimi ſunt, ab optima concoctione & determinatione humidi cum ſicco: ac ob id naturæ humanæ familiariſſimi, & alimentis maximè idonei. Verùm ſapor dulcis fit ex ſicco terreo, permixto humido magis aqueo: pinguis permixto humido magis aereo. Quare pinguia tenuioris, dulcia craſſioris nonnihil ſubſtantiæ erunt Utraque moderatè calida, ſine evidenti ſiccitate & humiditate: unde maturant & leniunt, item emolliunt, relaxant, attenuant, &c. Sed pinguia magis quã dulcia. At dulcia pro dulcedinis modo, calorẽ magis evidentem habent: unde ex vehementer dulcibus nullum propriè frigidum.

Præte-

Præterea acris ſapor, qualis in pipere & cæpis deprehenditur, eſt, qui guſtui oblatus, linguam cum vehementi calore penetrat, inflammat & mordet. Oritur in generatione mixti ex ſicco terreo permixto ſufficienti humido, à calore igneo attenuante, & ita elaborante, ut effereſcat pars tam humida quàm ſicca. Quare naturæ calidæ ſiccæque eſt, cum ſubſtantiæ tenuitate. Unde acria medicamenta ſi non vehementer calida, rarefaciunt, attenuant, diſcutiunt, &c. ſi vehementiſſimè calida inflammant, colliquantur, &c. ſi aliquid craſſæ ſubſtantiæ admixtum ſit, abradunt, veſicas movent, putrefaciunt, &c. Differt autem acris ſapor ab amaro, primò forti calore & ſubſtantiæ tenuitate, deinde quod acribus permixta ſit humiditas, & quod in uſum ciborum non rarò veniant, aut condimenti rationem habeant: quod perfectè amaris non contingit, quæ ſquallida & ſicca ſunt, veluti fuligo ex aduſtione, ac nullam animal nutriunt. *Acris.*

Nam amarus ſapor (qualis in felle & colocynthide) eſt, qui linguam detergit, & cum graviſſima moleſtia abradendo exaſperat, & contrarium planè in guſtu efficit ei, quod dulcis. Generatur à vehementi calore humidum totum ferè exhauriente, & ſiccum terreum adurente. Igitur calidus, ſiccus erit, & ſubſtantiæ terreſtris, ad cineris aut fuliginis ſimilitudinem: verum non planè craſſæ ſubſtantiæ, ſed multò tenuioris quam acerbus, & craſſioris quàm acris: unde minus penetrat, rarefacit, diſcutit quàm acris; at dum penetrat materiam craſſam, quicquid obvium eſt, violentius ſecum rapit. Quare amara incidunt, abradunt, detergunt, meatus aperiunt, ac immodico uſu exaſperant & exulcerant, inprimis quæ vehementer calida: nam amara quo minus calida ſiccaque ſunt, minus incidunt, detergunt, expurgant, &c. Omne autem perfectè amarum, *Amarus.*

rum, aut quatenus amarum, calidum eſt: licet multa evidenter frigida nobis amara videantur, quia ex contrariis partibus conflata ſunt: in quibus minima amari portio efficacior eſt magnâ alterius ſaporis; cum amarus ſapor omnium ſit ingratiſſimus, & cum grauiſſima moleſtia facilè guſtum afficiat.

Salſus.

Salſus ſapor amaro propinquus eſt, uterque enim linguam abſtergit, ſed ſalſus magis eluendo, quam abradendo. Deinde uterque calidus, ſiccus, & ſubſtantiæ craſſioris, ſed amarus à calore magis præaſſante, & diu multumque humidum exſiccante: quare ſi ſalſum diu multumque calefeceris, amarum efficies. Generatur enim ſalſus ſapor ex ſicco terreo, permixto copioſo humido aqueo, à calore aſſante, verum non prorſus humidum depaſcente, ſed cum ſicco cogente. Proinde ſubſtantiæ non omnino terreſtris erit; nec prorſus aqueæ, ſed mixtæ, atque ita mediæ: licet revera magis craſſæ, quam tenuis ſubſtantiæ ſit, cum valida ſiccitate, & non vehementi calore. Unde ſalſa vehementer exſiccant, abſorbent, liquant, ſitim excitant: deinde incidunt, abſtergunt, abradunt &c, minus tamen quam amara.

Inſipidus ſive aquous.

Tandem ſapor ille, qui inſipidus aut aqueus à nonnullis dicitur, qualis in aqua ſimplici & cucurbita aliquo modo percipitur, propriè ſapor non eſt, ſed privatione ſaporis intelligitur: licet plæraque inſipida dicantur, quæ obſcurum tantùm ſaporem habent, leviterque dulcia aut pinguia ſunt: nam quæ cibis apta ſunt, dulcedinem aliquam, etſi obſcuram, admixtam habent: quare pauca planè inſipida ſunt. Oritur autem inſipidum, non ut ſapor, ex ſicco terreo tranſcolato per humorem aqueum, verum ex materia craſſa, non plane tranſcolata, ſed potius perfuſa humore aqueo, ſine evidenti calore. Quare inſipida aliquo modo temperata videntur, & dulcibus cognata, ſed frigidiora craſſiorilque ſubſtan-

ſtantiæ, & plærumque cum lentore: qualia ſuâ naturâ exaſperata leniunt, & ſi magis ſiccam nacta fuerint compagem, emplaſtica ſunt, & meatus obducunt, infarciunt, obſtruunt, &c. Hæc eſt natura ſimplicium ſaporum, & ratio dignoſcendi ex ſinceris ſaporibus vires medicamentorum. Verùm cum omnia ferè medicamenta diverſas partes habeant, puri ſyncerique ſapores raró admodum in medicamentis erunt, ſed diverſi mixtiq;: qui omnes guſtum ſecundum ſuam naturam afficiunt, licet à ſapore prædominante, qui maximè obvius eſt & vehementiſſimè guſtum movet, medicamentũ denominationem ſuſcipiat, ut abſinthio. Mixti ſapores mixtæ ſunt naturæ, & mixtas vires deſignant: velut dulcis ſapor, ſi acri commiſceantur, ut in melle, magis calefacit, longiuſque penetrat quàm dulce, meliuſque abluit & abſtergit: ſimiliter acidus, ſi acri commiſceatur, ut in aceto, minus refrigerat, ſed longius penetrat, &c.

Eadem eſt ratio in cæteris. Nihilominus cum in pugnantium facultatum mixtione, ſapor qui guſtui vehementior apparet, vehementiorem operationem non habeat (nonnulla enim evidenter amara ſunt, quæ vehementer refrigerant, ut opium: aliqua guſtui auſtera videntur, quę aſſumpta calefaciunt, expurgant, ut ſquama æris) in dijudicandis medicamentorum viribus guſtui confidere nimium non oportet, ſed ea, quæ ratione ex ſaporibus cæteriſque ſenſuum evidentibus inventa ſunt, experimento ſemper confirmare: non enim in hoc falli potes, & ut ſuprà diximus, optimum eſt ſingulorum vires ab exacto experimento invenire. Attamen priuſquam experimenti vim cognoſcas, de primis ſecundiſque qualitatibus multum guſtus judicat, cui atteſtatur paululum odor, &c. de occultis verò facultatibus nihil plane, ſed ſola experientia.

Modus indagandi per experientiam.

Experimentum autem hîc intelligo non fortuitum, ſed voluntarium aut imitatorium. Verum experimenti certitudo non ſtatim ex uno ſucceſſu probanda, ſed multa ſimul obſeruanda: oritur enim experimentum ex manifeſtis medicamenti effectibus. In effectu autem producendo tria conſiderantur: 1 Efficiens, id eſt, medicamentum quod explorare debemus. 2 Subjectum corpus, ſive patiens in quo exploramus. 3. Modus tempuſque agendi. Medicamentum autem quod explorare debemus, primum omni qualitate aliena ſive adſcititia aut accidentaria liberum eſſe debet, & ſuâ tantùm facultate agere. Deinde ad agendum idoneas ſufficienteſque vires habere, nimirum morbo ſemper oppoſitas, ſed lapſui morboſo gradib. ſi fieri queat, æquales.

Tria obſeruanda ſunt in indagandis viribus medicamentorum per experientiã. 1 Medicamentum. 2. Subiectũ corpus in quo exploramus vim medicamẽti

Subjectum corpus ſit, humanum potiſſimum, ad quod propriè medicamentum refertur, & à quo præcipuum judicandæ facultatis experimentum ſumitur: nam quam vim in homine, eandem in alio animali non neceſſariò ſortitur, licet in aliis interdum experimentum fiat. Corpus autem humanum in quo experimur, aliud ſanum, aliud ægrum: Et ſanum, aliud temperatum, aliud intemperatum: Ægrum aliud ſimplici, aliud compoſita intemperie laborat. Experimur autem medicamentum in humano corpore duplicis rei gratia: Primò ut ſciamus ipſam facultatem tantum, vel facultatem & facultatis gradum, an calefaciat, vel refrigeret, & quo gradu: non autem an illi corpori proſit, vel obſit. Deinde experimur gratia ſanitatis in illo individuo, an lædat, vel juvet. Si experimur tantum ut facultatem medicamenti in genere cognoſcamus, an calefaciat aut refrigeret, &c. experimentum faciendum erit, non ſolùm in temperatis aut intemperatis, ſed etiam in ægris, ſimplici non compoſitâ intemperie laborantibus. Sin ut facultatem, & facultatis gradum

dum, an primo, ſecundo aut tertio gradu; in corporibus tantùm temperatis experimentum faciendum: nam ex alteratione, facultatem: ex quantitate alterationis ſive receſſus à temperato, gradum facultatis perfectè deprehendimus. Verum cum Medici ſit, ſanitatem propoſitam habere, & ſine omni vel cum minimo periculo agere, experimentum potiſſimum fieri debet in corpore ægro, affectu ſimplici non compoſito morbo. Nam experimentum eorum, quæ guſtui acida ſunt, an refrigerent, in ſanis magis periculoſum eſt, quàm in ægris, ſimplici intemperie calida laborantibus non compoſito aliquo morbo. Si enim quis laboraverit febri, cum obſtructione jecoris, an acetoſa, aut cichoreum refrigeret, experiri non poſſumus: quia ſi febris curetur, dubium adhuc erit, an quia caliditate ſuâ incidendo abſtergendoque obſtructiones aperiat, id eſt cauſam febris tollat; an quia frigiditate ſuâ calorem non naturalem, aut fervorem bilis reſtinguat.

Tandem in explorandis viribus medicamentorum, obſervandus eſt modus tempuſque agendi. Non enim omnia uno eodemque modo ſemper agunt, ſed nonnulla aliter initiò quando applicantur, deinde aliter. Si medicamentum à principio ad finem uno eodemque ſemper modo agat, id eſt, calefaciat vel refrigeret, &c. certum experimentum erit, per ſe & vi inſitâ agere, ac propriè calidum aut frigidum eſſe. Sin initio uno modo, deinde alio modo agat, experimentum dubium erit; & incertum utra actio ſit per ſe, id eſt, vi inſitâ & immediatè; utra ex accidente, ſcilicet aliena vi aut mediante alio effectu. Nam duobus his modis agit aliquid ex accidente: veluti aqua calida admota corpori, primùm aliena adſcititia qualitate calefacit, deinde inſitâ vi refrigerat: at aqua frigida liberaliter affuſa

3. Tempus & modus.

æſtate, juveni laboranti tetano, primum vi inſitâ refrigerat, deinde ex accidente, quia calorem intrò coercet, calefacit. Debet autem medicamentum, ut ſuprà diximus, omni alienâ & adſcititiâ qualitate carere: Nihilominus ſi medicamentum aliena qualitate affectum ſit, actuque præditum, ut qua calida, prima actio eſt accidentaria, ſecunda propria: ſin ab omni aliena qualitate liberum ſit, prima actio ſemper per ſe, ſecunda per accidens erit & prioris interventu, & tum remoto medicamento aliqua actio remanet.

Paracelſi ratio inveniendi vires per Signaturas rerum.

Præterea ad explorandas & indagandas vires medicamentorum, Paracelſus novam quandam Phyſiognomiam & Chiromantiã excogitavit; & ex Signaturis rerum, occultas vires inveniendas eſſe putavit: Nam (authore Paracelſo *lib. de Signaturis rerum nat. & libro de Perſicaria*,) natura omnia ſignavit & latentes vires certis ſignis expreſſit, nobiſque manifeſtavit: Signaturæ autem aliæ externæ ſunt ut forma, figura, lineamenta & ſimilia: Aliæ internæ ſpagirica & artificioſa præparatione introductæ; veluti quæ partis ſimilitudinem habent, ei potiſſimum conferunt, ut hepatica hepati, euſraſia oculis: halicacabum veſicæ; pulmones vulpis pulmonibus, &c. Item lapidoſa & quæ lapidoſum quid proferunt, ut ſaxifragia calculo: herbæ perforatæ, ut Hypericon vulneribus, &c.

Hæc ratio contemnenda non videtur, licet univerſalis non ſit, nec in omnibus locum habeat, præcipuè in ſignaturis externis. Quid per internas ſibi velit inter ipſos chymicos adhuc controvertitur. Hactenus de facultatibus, reſtat ut de materia medicamentorum agamus.

Differentia medicamentorum

Medicamentum omne reſpectu materiæ, aut ſimplex aut compoſitum eſt. Simplex comparatione ad compoſitum dicitur, & utrumque variis modis: nam

nam pleraque medicamenta, licet ſenſibus ſimplicia appareant, ſubſtantiâ tamen ſuâ diſſimilaria & compoſita ſunt: deinde multa arte compoſita ſunt, quæ tamen ſimplicia à medicis dicuntur, ut ſyrupus acetoſus ſimplex, oxymel ſimplex. Verùm hoc loco ſimplex medicamentũ id vocamus tantùm, quod ſecundum naturam ſuam ſyncerum eſt, aut ſuâ naturâ tale, ab arte nihil alieni permixtum habens. Contra compoſitum, quod ſuâ naturâ ſyncerum non eſt, ſed arte ex diverſis commixtum. Simplicium materia, *teſte Galeno 6. de Simpl. med. fac. cap. 1 & 1. de Comp. med. per gen. c. 1.* ſumitur ex vegetabilibus, mineralibus, & animalibus.

reſpectu materiæ.

Simplex Cõpoſitum.

Materia ſimplicium triplex.

Sub vegetalibus continentur omnes ſtirpes ſive plantæ, nimirum arbores, frutices, & herbæ; earumque partes, ut ſunt radices, rami, ligna, cortices, ſtipites, ſurculi, folia, flores, ſemina, fructus ſucci, liquores, gummi, reſinæ, olea, &c. Sub minerali bus continentur hoc loco non ſolùm foſſilia, ſed etiam aquæ thermales, & omnia mixta inanimata, contenta terra & aquis.

1. Vegetabilia eorumq; ſpecies.

2. Mineralia. Aquæ thermales.

Foſſilia autem ſecundum Agricolam alia ſimplicia, alia compoſita ſunt. Simplicia iterũ quadruplicia: 1. Terræ inſigniores, ut bolus armenus, terra ſigillata, Lemnia, Samia, &c. 2. Lapides, ut omnia ſaxorum, marmorum & gemmarum genera: item quæ ſpeciali nomine lapides dicuntur, ut magnes, ætites, hæmatites, &c. 3. Succi concreti, ut omnia ſalium, aluminum, atramentorum & bituminum genera, &c. Huc referuntur, quæ à Chymicis ſpiritus dicuntur, quia in igne volatilia ſunt, ut ſulphur, argentum vivum, arſenicum, &c. 4. Metalla, propriè dicta, numero ſex, quæ majora mineralia vocantur: item metallorum recrementa, ut lithargyrum, ſcoria, pompholyx, &c. Compoſita autem foſſilia, varia ſunt, prout duo aut plura horum in unũ corpus con-

Foſſilia,

Terra.

Lapides.

Succi concreti.

Spiritus

Metalla,

Compoſita foſſilia.

concreſcunt: unde lapides compoſiti, alii terris permiſti ſunt, alii ſuccoſi, ut gagates, lapides alumnoſi, ſalſi, &c. non pauci metallici, in quorum numero ſunt marchaſitæ, ut antimonium, biſmutum, lap. pyrites, &c. His omnibus adduntur, quæ ex metallicis arte compoſita ſunt, ut ſublimatum, præcipitatum, ceruſſa, minium, cinnabaris factitia, &c.

3. Animalia eorumque partes.

Tertiò ſimplicium medicamentorum materia ſumitur ex animalibus vel totis, ut ſunt lumbrici, cantharides, cancri, hirundines, &c. vel ex partibus, aut excrementis animalium, veluti pinguedines, adipes, medullæ: item oſſa humana, coagulum, cor & cerebrum leporis, caro & lapides cancrorum, cornu & ſanguis cervi, tunicæ ventriculorum gallinæ, &c. item lac, ova, mel, cera, fel, urina, ſtercus caprinum, &c.

Obſervanda in ſingulis ſimplicibus.

Horum omnium ſingulorumque vires, viriumque gradus, quantùm fieri queat, medico cognoſcendæ & indagandæ erunt: obſervatis iis, quæ ſimplicium vires augent minuuntque: qualia ſunt regio, tellus, cultura & ſitus loci ubi proveniunt, item tempus collectionis & ætas, tandem præparatio. Nam locus & regio calida, ſicca, calidiora acrioraque ſemper producit. Deinde plantæ plantarumque partes meliores tum putantur, quod ſucco maturo probeque concocto turgentes ſunt. Verum alio tempore ipſæ plantæ, alio flores, alio ſemina perfecta ſunt. Deinde alia ratio in plantis adhuc virentibus, alia in ſiccis aridiſque eſt. Præterea plurimum poteſt præparatio medicamenti, ut ſuo loco apparebit.

Doſis medicamentorũ.

Doſis autem ſive quantitas cujuſque medicamenti, in humano corpore mediæ ætatis & conſtitutionis, ex facultatis ipſius ordine ſive vehementia deprehenditur. Quæ enim pari ordine ſunt, eademque vehementiâ agunt, pari menſura ſive doſi ſtatu-

ſtatuuntur: quæ diſpari modo agunt, diſpari doſi. Verum in alterantibus potiſſimum, pro magnitudine ſituque partis affectæ, doſis augenda minuendaque erit, ut ſupra dictum eſt, & latius infra dicemus Simplicia medicamenta ubi per ſe ſatis faciunt operibus efficiendis, nullum peculiare artificium requirunt. Verùm quia per ſe plerumque minus idonea ſunt, ut id præſtent, quod intentio medica requirit, ars aliqua φαρμακοποιητικὴ neceſſaria videtur: quæ vel in debita præparatione, vel in legitima ſimplicium compoſitione, vel in utraque.

CAP. IX.

De Compoſitione Medicamentorum, eiusque Cauſis.

QUemadmodum artificis eſt, ut ſcopum ſuum conſequatur, de inſtrumentis & materiis operationum ſuarum deliberate: ita medici, ut ſanitatem reſtituat prima cura eſſe debet, idoneas auxiliorum materias, nimirum medicamenta, non ſolùm ſimplicia, ſed etiam compoſita, in promptu habere, eorumque omnium vires intelligere. De medicamentis, medicamentorum facultatibus, deque ſimplicium medicamentorum differentiis, dictum eſt. Quia autem medicamenta ſimplicia per ſe, ſine ulla artis ope minus idonea plerumque ſunt, ut id præſtent, quod methodus curativa præſcribit: ars aliqua neceſſaria videtur, quæ, ut alibi dictum eſt, vel apta ſimplicium præparatione, vel compoſitione, vel vtraque continetur. Ipſa autem ars per ſe, licet nullas peculiares vires conferat (nam vis omnis à natura inſita eſt) tamen, dum ſimplicia rite præparat,

aut

aut convenienter permiſcet, formasque idoneas attribuit: multa aliena & inutilia removentur, noxia corriguntur, acria contemperantur, debilia acuuntur, & plurium permixtione nova, aut recondita vis emergit. Quibus omnibus medicamentum morbo, parti affectæ, & ægro prorſus redditur idoneum. Nam ſcopus artis φαρμακοποιητικῆς eſt, medicamentum idoneum efficere, ut id præſtet, quod indicatio curativa poſtulat, idque citò tuto & jucunde. Cùm autem artificioſa ſimplicium compoſitio ſine omni præparatione non fiat, & præparatio compoſitioni ſerviat: primùm de compoſitione, ſive permixtione ſimplicium medicamentorum, deinde de præparatione in genere dicemus. Ac primùm, compoſitum medicamentum in relatione ad ſimplex dicitur, & ut ſuperius dictum eſt, id compoſitum vocatur, quod non natura ſua tale, ſed arte ex pluribus ſimplicibus ortum. Quare medicamentum componere, erit plura ſimplicia in unam aliquam formam reducere, gratia ſanitatis reſtituendæ, aut conſervandæ, nimirum ut inſtrumenta idonea habeamus, ad id præſtandum, quod indicatio requirit. Ubi igitur nullum ſimplex aptum reperitur ad id perficiendum, quod neceſſe eſt: compoſitio aliqua neceſſaria videtur.

Tres cauſæ compoſitionum medicamentorum.

Non reperitur triplici ratione potiſſimum. Cùm enim medicamentum in relatione ad corpus humanum dicatur & id propriè medicamentum ſit, quod morbum è corpore depellit: ſcopus & neceſſitas omnis compoſitionis dependebit, aut ab ipſo affectu, ejusque cauſa & ſymptomatibus: aut ab ipſa parte affecta, cui curatio debetur: aut ab ipſo medicamento, quo curatio perficitur.

Prima cauſa com

Omnium autem maximè neceſſaria componendi cauſa, eſt morborum diverſitas, item cauſarum

tum, & ſymptomatum urgentium. Nam quilibet affectus, teſte Galeno 1. Methodi, pro ſua natura remedium indicat: ſimplex affectus, remedium ſimplex, ſimplici facultate præditum: compoſitus affectus, remedium compoſitum, aut natura, aut arte, tale. Complicantur primùm morbi, qui diverſa, aut contraria exigunt remedia, vel in una parte, ut ulcus cum inflammatione; obſtructio jecoris cum intemperie calida: vel in diverſis, ut hydrops cum febre: calida jecoris affectio cum calculo. Deinde, aliud interdum morbus, aliud morbi cauſa indicat; ut febris à pituita putreſcente & obſtructione viſceris.

poſitionis res præter naturam in corpore.

Similiter, aliud morbus, aliud ſymptoma urgens, ut inflammatio in principio cum vehemente dolore: Præterea quæ à diverſis, aut contrariis, oriuntur cauſis, diverſa, aut contraria, exigunt remedia. Cum igitur natura ſimplicia non progignat, quæ omnibus his indicationibus ſatis faciant, & ſigillatim unumquēque affectum, affectusque cauſam, depellant: neceſſe erit medico, ex pluribus diverſa, aut contraria, facultate præditis, idoneum medicamentum componere.

Secundò ipſa pars affecta, ægrique natura, & conſtitutio, componendorum medicamentorum occaſionem præbent. Conſiderantur verò in parte affecta, ut alibi dictum eſt quinque, dignitas, actioniſque neceſſitas: ſitus connexioque: temperamentum, conformatio, & ſenſus. Nam primùm ventriculo, jecore, aut alia principe parte laborante; nunquam vtimur ſolis relaxantibus, ne robur viſceris diſſoluatur, ſed aſtringentia permiſcemus, aut quæ facultate ſubſtantiæ corroborant, ut monet Galenus 13. *Methodi medendi.* Robur enim partis principis ſemper tuendum eſt ſimilibus appropriatis, licet affectus contraria exigat.

Secunda cauſa compoſitionis natura ægri partiſque affectæ.

In parte quinque cõſiderantur.

1. Actionis dignitas.

Deinde

2. Situs partis.

Deinde vis medicamenti ad partem in profundo, aut remoto loco ſitam, non facilè deducitur, niſi admixto aliquo, quod tenuitate, aut peculiari proprietate cò penetret, aut quaſi vehiculum ſit: alioqui in longo itinere, magnoque intervallo, de virtutis robore multum perit. Quare Galenus in inflammationibus & doloribus capitis, acetum oleo roſaceo, & ſimilibus admiſcet, quòd alias ſua natura doloribus noxium eſt: Et in affectibus pulmonum, bolo armenio, & ſimilibus aſtringentibus mannam, tragacantham, ſuccum glycyrrhizæ, permiſcet, ut vis eorum ad pulmones tranſeat. Similiter frangentibus calculum, cantharides: medicamentis cardiacis, bugloſſum, crocum: cephalicis, betonicam: epaticis, agrimoniam, cichorium: ſpleneticis, ſcolopendriam, &c. quæ ad partem affectam cætera dirigunt, & ſimul peculiari facultate confortant. Sub ſitu continetur connexio partis cum aliis. Ob conſenſum autem ventriculi cum corde, aut cerebro: à valide refrigerantibus temperamus, & medicamentis ſtomachicis admiſcemus, quæ peculiari proprietate partes illas reſpiciunt.

3. Temperamentum.

Præterea, cum actione partis concurrit temperamentum à quo primum actio. Temperamentum autem conſeruatione ſemper indiget: igitur ubi cum temperamento morbus plurimum pugnat, ut ſi cerebrum Eryſipelate laboret, non ſolùm vehementioribus indiget, ſed etiam quæ partis temperamentum, & robur tuentur, & conſervant, præcipuè ſi pars princeps ſit. Eadem ratio eſt, ubi curatio temperamento contraria eſt, veluti ſi jecur obſtructione laboret. quia ſubſtantiæ poroſæ eſt, & diſſolutioni idoneum; válide extenuantia, & diſſolventia non ſuſtinet, ſed extenuantibus diſſolventibuſque, neceſſario corroborantia, & aſtringentia, miſcenda erunt.

Quarto

4. Conformatio.

Quartò, conformatio partis, quæ medicamenti formam, modumque utendi præſcribit: componendorum medicamentorum occaſionem aliquam exhibet. Propter formam enim idoneam, multa miſcemus, ut infra apparebit. Deinde propter cavitates & meatus partis affectæ, addimus, quæ per patentes vias ducunt, ut malum ſit in cava epatis parte, purgantia; ſi in gibba, diuretica, epaticis miſcemus. Tandem, cum pars acuti ſenſus validis remediis tentanda non ſit, ne vires dolore diſſolvantur, aut partes in conſenſum trahantur: remedia congruentia erunt contemperanda, & ſi acria validaque ea; miſcenda, quæ acrimoniam obtundunt, & partis robur confirmant.

5. Senſus partis.

Natura ægri.

Quæ eſt ratio partis affectæ: Eadem ipſis ægri. In ægro autem conſiderantur potiſſimum, ætas, ſexus, conſuetudo, vitæ genus, temperamentum, naturæ proprietas, quæ omnia medicamentorum compoſitionem interdum variant. Vires enim integræ, ætas conſiſtens, validiora ſemper ſuſtinent, & conſuetudo deteriora ſæpè minùs infeſta reddit, & propter peculiarem ἰδιοσυγκρασίαν alia aliis magis accommodata ſunt, & alii fortiora facilè, alii leviora ægrè ſuſtinent. Quæ omnia intentionem medici variant, & compoſitionis cauſam præbent.

Tertia cauſa compoſitionis eſt in medicamentis.

Tertia cauſa compoſitionis, eſt in ipſis medicamentis, quòd nullum tale ſimplex reperiatur quale cupimus, & neceſſitas exigit. Non reperitur potiſſimùm, vel ob minus idoneam ſubſtantiam, vel non debitam qualitatem, vel non juſtam quantitatem, vel minus convenientem agendi modum. His addimus duas alias neceſſitates, ſcilicet formam, ut & medicamenta πολύχρηστα habemus.

1. Ratione ſubſtantia

Subſtantia autem medicamenti varia eſt, variumque apparatũ, & permixtionem, requirit. Nam liqui-

medicamenti. liquidis ſicca miſcemus, ne diffluant; & ſiccis liquida, ut faciliùs penetrent: craſſis, viſcidiſque, attenuantia, incidentia, ut acetum: aſpera lævigamus, & viſcidis miſcemus, ut metallica in affectibus oculorum. Medicamentis tenuioris ſubſtantiæ, & facilè reſolubilis, ut oleo cinamomi, cardui , &c. aliquid craſſioris, viſcidioriſque, addimus, ne vis facilè evaneſcat.

Medicamenta, quæ facilè putreſcunt, & corrumpuntur, ſaccharo, melle, aceto, ſale, aut ſimilibus conſervantibus, condiuntur.

2. Ratione qualitatis medicamenti. Deinde, minus apta medicamenti ſimplicis qualitas, inter præcipuas componendorum medicamentorum cauſas numeratur. Qualitas autem, ſive vis, medicamenti ſimplicis aliquando intentioni neceſſaria eſt, ſed affectui non proportionata, &, vel nimis remiſſa, vel intenſa vel cum malignitate aliqua conjuncta, vel parti affectæ non appropriata. Aliquando facultas aliqua medicamenti intentioni neceſſaria non eſt, ſed ſupervacanea, & aliena. Nam debiliora, aut ignaviora vehementioris, aut acrioris permixtione, intenduntur, & excitantur, ut medicamenta primo gradu calida, permixtis calidis ſecundo, aut tertio gradu. Vis purgans pilularum intenditur additis granis aliquot diagridii: vis purgandi in turbith, aut Agarico, excitatur, & agendi celeritatem acquirit, addito gingibere, aut ſale gemmæ: vis Rhabarbari, addita ſpica, &c. Deindi validiora, intenſioraq; medicamenta, permixtione medicamenti, vel cõtrariæ facultatis, vel ejuſdẽ, ſed debilioris. contẽperantur, ita in cõfectione Aromatici Garyophyllati calor intenſis garyophyllorum, piperis, galangæ contemperatur, non ſolùm permixtione roſarum, ſandali, trochiſcorum diarhodon, quæ frigida ſunt: ſed etiam glycyrrhiza &c. Nam remiſſum remittit intenſum, & intenſum intendit remiſſum.

miſſum. Ad eundum modum, ubi purgantium violentiam metuimus; validioribus ignava interdum miſcemus, ut ſcammonia mannam, Helleboro folia ſenæ, Epithymum, &c. Aliquando violentiam purgantium tantum contemperamus contrariis, ut Scamonii, tragacantha & malo cydonio &c. Ut enim quorum vis in craſſa materia hæret, qualia ſunt turbith, agaricus, rhabarbarum; acrioris extenuantis permixtione extimulantur: ita acriora, & vehementiora, ut Scammonium, colocynthis, craſſioris v ſcidioriſque permixtione contemperantur. Tertiò, quod maligna qualitate præditum eſt, benignioris permixtione obtunditur, aut contrariis contemperatur, aut mitigatur, ut opii malignitas addito croco, caſtoreo &c. colocynthidis, addito oleo amygdalarum, tragacantha: Ellebori malignitas, qua ventriculum afficit, addito aniſo, dauco, &c. Quartò, ſi parti affectæ medicamentum appropriatum non ſit, adduntur dirigentia, de quibus ſupra. Quintò, ſi medicamentum ſupervacanea, non neceſſaria qualitate, ſit præditum, ut ſi ſola humectatio intentione noſtræ neceſſaria ſit, & detur medicamentum frigidum humidum: tum debita permixtione calidi humidi frigiditatem illam ſupervacaneam temperabimus, & intentioni noſtræ ſatisfaciemus. Præterea ſapor, odor, interdum calor injucundus, aſſumptionem medicamenti impedit, vomitum, anxietateſque aliquando inducit: Proinde medicamentorum inſuavitas vino, aqua cinamomi, aromatibus, &c. corrigenda: Pro odoris jucunditate graveolentibus cinamomum: gariophyll. amom. aniſ. addimus. Item moſchum, aquam roſar. quæ odoris fragrantia ſpiritus reficiunt, & animum exhilarant: coloris: verò cauſa unguentis ceruſſa miſcetur, ut albeſcant, & pilulæ, boli, aut electuaria foliis auri integuntur.

3. Ratione quantitatis.

Tertiò, propter quantitatem non debitam interdum compoſitio neceſſaria videtur, ſed rarius, & potiſſimum, ubi juſti medicamenti neceſſarii quantitas deficit, qui defectus alio ſimplici, ejuſdem facultatis, ſuppleri debet, veluti, ſi opus ſit binis drachmis Agarici, ℈ ii deficiant, ſuppletur, addita quantitate proportionata alterius phlegmagogi, ut turbith.

4. Propter modum agendi.

Quartò modus agendi medicamentorum, ubi intentioni noſtræ non ſatisfacit, compoſitionis occaſionem præbet. Intentio enim eſt, ut nunc citò, nunc tardè agat: nunc facilè penetret, nunc ſubſiſtat, aut non deſcendat, &c. Quorum omnium ratione aliquid plærumque miſcemus. Ita agarico, ut citò ad fundum ventriculi, deſcendat, ſal gemmæ, & ne ad fundum ventriculi moveatur, ſemen raphani: Rhabarbaro in dyſentericis, ut tardè agat, pulverem myrobalanorum: Emplaſtris & unguentis lienis, aliiſque, acetum addimus, ut vis facilè penetret.

5. Ratione formæ.

Quinta cauſa compoſitionis in medicamentis eſt, ut formam eam conſequantur, quæ maximè ex uſu nobis futura ſit. Formæ autem multiplex utilitas. Nam non ſolùm alii hac, alii illa forma magis delectantur: ſed etiam aliæ atque aliæ formæ, aliis atque aliis affectibus, partibuſque affectis, & operationibus, magis accommodatæ ſunt, pilulæ enim magis à capite, potiones à ventriculo, viciniſque partibus, trahunt.

Propter formam autem varia miſcemus, ut propter formã Emplaſtri, pulveribus ceram, oleum, reſinam; propter Electuarii, ſpeciebus ſyrupos, aliaque liquida; propter ſyrupi, ſuccis, & decoctis, mel, ſaccharum, &c. Cum forma conjungi poterunt medicamenta conſervantia.

Poſtremus compoſitionis ſcopus eſt, ut medicamen-

camenta πολύχρηστα ſemper in promptu habeamus, qualia ſunt Theriaca, Diacatholicon, &c. quæ variis uſibus ſerviunt, & intentioni noſtræ promptè ſatiſfaciunt. Hæ ſunt præcipuæ cauſæ componendorum medicamentorum. Conſequens eſt, ut viam, modumque componendi, & proportionem componentium proponamus. *6. Propter varias cõpoſitorum vires.*

CAP. X.

De modo compoſitionis, & differentiis compoſitorum medicamentorum.

MOdus componendi medicamenta requirit, ut præcognoſcamus: 1. morbi ſpeciem & magnitudinem, conditionem ægri, partiſque affectæ. Deinde, ut naturam ipſorum ſimplicium, ex quib. fit compoſitio gratia curationis, nimirum ſingulorum ſimplicium facultates facultatumq; gradus, & doſes. Morbi autem ſpeciem, & magnitudinem, ex ſuis ſignis, & cauſis indagare oportet; ut iis remedium contrarium inveniatur, de quibus Galenus *in libris Pathologiæ, & Methodi medendi.* Natura ægri, partiſq; affectæ, ex phyſiologia cognoſcitur. Simplicium facultates, facultatumque gradus; ex Dioſcoride, & libris Galeni de *Simplic. facult.* aliiſque probatis autoribus. His præcognitis, non difficile erit, modum rationemque componendi, & quomodo ſingula ad compoſitionem concurrant, definire, & determinare. *Modus cõponendi medicamenta quæ requirat.*

Concurrunt autem ſimplicia in compoſitione non uno, eodemque modo, nec iiſdem viribus, ſed quem- *Partes in compoſitis.*

one medica-mentorum.

quemadmodum in organis humani corporis, nimirum in oculo, una pars præcipua eſt humor cryſtallinus, radix, & domicilium, facultatis videndi: cæteræ partes tantùm inſerviunt, & in unius actionis famulatum conſpirant, vel quia ſine illis non fit actio, vel quia tutiùs, faciliusque velquiamelius: Ita in cōpoſitione medicamentorū una pars principalis eſt radix, & domicilium curationis, quæ per ſimilitudinem baſis dicitur. Ut enim in ædificio, baſis eſt columen, ſive fundamentum, cui totum ædificium ſuperſtruitur: ita in compoſitis medicamentis, baſis eſt pars illa præcipua, quàm cæteræ omnes ſpectant, profligando morbo accommodatiſſima. Accommodatiſſima autem putatur, ſi morbo planè æqualis, id eſt, qualitatem, & quantitatem, ſive gradum idoneum habeat. Qualitas autem medicamenti idonea ex morbi ſpecie: quantitas agendi, ſive gradus, ex morbi magnitudine, & natura partis affectæ, æſtimatur.

De baſi baſiſq; differētiis & qualitate.

Quemadmodum autem affectus, alius ſimplex, alius compoſitus: ita baſis, quæ affectui correſpondere debet, alia ſimplex, alia compoſita eſt, Verùm ſimplex, & compoſita baſis, diverſis modis dicitur. Nam uno modo ſimplex baſis eſt, quæ unum uſum præſtat, licet ex pluribus ſimplicibus, ejuſdem facultatis, compoſita ſit, ut in Elect: Diatrionpipereon. Deinde alio modo, quæ uno ſimplici medicamento conſtat, ut Aloë in Hiera picra. Ita baſis compoſita erit, vel quæ plures uſus præſtat, vel quæ ex pluribus ſimplicibus compoſita eſt. Verùm quæ ex pluribus ſimplicibus, eadem facultate præditis, compoſita eſt, pro ſimplici habetur, quia uni intentioni tantum ſatisfacit. Quæ verò ex pluribus, diverſa, aut contraria facultate præditis, compoſitæ ſunt, baſes compoſitæ potiſſimum vocantur, quod varios, diſcrepanteſq; uſus præſtent, ex quibus

ſiunt

fiunt medicamenta πολύχρηστα, quæ diverſas operationes habent. A baſi plerumq; tota compoſitio denominatur, & ex baſi facultas facultatiſq; gradus & Doſis totius compoſiti æſtimatur, cum in curationibus ipſa baſis morbo, aut cauſæ morbificæ, ſemper oppoſita ſit. Nam facultas ipſius baſis, ex affectus ſpecie; magnitudo verò, ex magnitudine ipſius affectus indicatur, ut dictum eſt. Proinde magnus morbus, magna validaque remedia, parvus debilia requirit. Tamen variant baſin alia quàm plurima, ut morborum tempora, & ſymptomata urgentia, deinde natura partis affectæ, ut ſupra dictum eſt, & conſtitutio ægri, ſub qua continentur vires, ætas, ſexus, conſuetudo &c. præterea aër ambiens, aliæque circumſtantiæ. Nam alia baſis in principio, non apparentibus ſignis concoctionis, alia in incremento, & ſtatu, convenit, alia tempore exacerbationis, alia remiſſionis. Deinde pars affecta ignobilis, denſa, in profundo ſita, aut ſenſus hebetioris, validiorem baſin & remedia indicat. Eodem modo vires ægri robuſtæ, ætas conſiſtens, conſuetudo, vitæ genus laborioſum &c. item aër ambiens, ubi cum morbo conſpirat. His contraria debilem baſin exigunt. Præterea ob *ἰδιοσυγκρασίαν*, ſive peculiarem naturæ proprietatem, alii validiſſima medicamenta & alimenta facilè ſuſtinent, alii leviſſimis etiam facile afficiuntur; alii his, alii illis, magis delectantur.

De cæteris partibus cõpoſitionem ingredientibus.

Variatur etiam baſis pro qualitate, & quantitate, cæterorum componentium, quæ baſi inſerviunt, vel ratione morbi, & cauſarum morbificarum, vel partis affectæ. Nam ſi morbum, cauſaſque morbificas reſpicias: baſis aliquando morbo accommodata planè eſt, aliquando non, & inæqualis. Inæqualis autem, quia vel nimis remiſſa, vel nimis

& dignitate partis affectæ, item actionis celeritate, aut tarditate. Nam vires robuſtæ integræque; pars magna, ignobilis, ſenſus hebetioris in profundo ſita, majorem doſin exigit, quemadmodum ubi actionis celeritate indigemus. Verùm purgantia tantam quantitatis, ſive doſis variationem, id eſt, incrementum & decrementum non ferunt, quantam medicamenta alterantia.

De compoſitione medicamentorum ſecundum qualitates primas.

Compoſita autem baſis, pro componentium ratione, multis modis variatur. Commiſcentur autem medicamenta ſecundum qualitates primas, ſecundas, tertias aut quartas. Secundum primas autem quando in uno ſimplici non datur gradus, quem cupimus, ſed vel remiſſior, vel intenſior, ut ſi opus ſit medicamento calido ſecundo gradu, & nullum detur ſimplex tale, ſed vel calidum, aut frigidum gradu primo, & calidum in tertio gradu, dubitatur, non ſolùm ex quibus componi debeat calidum ſecundo gradu: ſed etiam de doſi ſingulorum. Nam de proportione ordinum, ſive graduum in alterantibus non conſentiunt medici.

Opiniones medicorum de gradibus eorumque partibus.

Primùm autem opinatur Alchindus Arabs, temperatum medicamentum habere æquales partes caloris & frigoris, ſed calidum in primo, duplum caloris temperati; calidum in ſecundo, duplum gradus primi; in tertio, duplum ſecundi; in quarto, duplum tertii, proinde calidum in quarto gradu quadruplam habebit rationem reſpectu ſecundi; octuplam, ratione primi, ſedecuplam, ratione temperati; eadem ratio eſt in cæteris qualitatibus primis.

Verùm hic modus phyſicis rationibus accommodatus non eſt, ſed errat, quòd minimum augmentum preſupponat duplum ſemper eſſe Deinde ex hac ratione ſequeretur, gradus inæquales partes habere, majores ſecundum gradum, quam pri-

primum, adhuc majores tertium, maximas quartum. Item medicamentum tertii gradus lethale eſſe. Melius igitur conſtituuntur gradus alterantium ex affectibus ſenſui evidentibus, ut partes ſive gradus æquales conſtituantur, & æqua omnium partium diſtantia, ita medicamentum temperatum æquales partes caloris & frigoris, humiditatis & ſiccitatis habebit. Nimirum ſi ſummus gradus ſit quatuor partium in temperatis, erunt duæ partes caloris, totidem frigoris. Si duodecim, ſex caloris totidem frigoris. In intemperatis verò, tantum unius contrarii ſemper corrumpi debet, quantum alterius generatur. Proinde calidum in primo gradu dicitur, quia uno gradu vincit temperatum: in ſecundo, quia duobus: in tertio, tribus: in quarto, quatuor. Ut igitur intelligatur in quolibet gradu, quot partes utriuſque contrarii ſint, nimirum calidi, aut frigidi: primò à tota graduum latitudine, ſcilicet quatuor, auferatur numerus appellationis propoſiti gradus. Deinde dimidium relicti numeri addatur numero dati gradus & prodeunt partes qualitatis prædominantes, alterum relicti dimidium, erit quantitas partis alterius contrarii in mixto, ita calidum in primo gradu partes $2\frac{1}{2}$ caloris, $2\frac{1}{2}$ frigoris habet. Calidum in 2 gradu tres partes caloris, unam frigoris. Calidum in tertio gradu partes caloris $3\frac{1}{2}$, frigoris $\frac{1}{2}$: in quarto gradu omnes quatuor partes caloris, nullam frigoris. Quæ eſt ratio in gradibus: eadem etiam in ſingulorum graduum manſionibus, ita calidum in prima manſione primi gradus habet partes $2\frac{1}{6}$. caloris, frigoris $1\frac{6}{1}$. in ſecunda manſione ſecundi gradus partes caloris 2^{5} frigoris $1\frac{1}{8}$ &c. Nam ut in compoſitorum, ita in ſimplicium partibus intenſum intendit remiſſum, & remiſſum remittit intenſum ad medium utri-

Ratio numerandi partes cuiuſque gradus aut manſionis in quolibet ſimplici.

utriuſque proinde gradus in ſemiſſes, manſiones in ſextantes graduum, dividuntur. Ex hac ratione non difficile erit determinare proportionem ſimplicium in compoſitis, & qualitatem, qualitatiſque gradum. Componuntur autem ſimplicia plura vel ejuſdem facultatis, vel contrariæ, item vel ejuſdem gradus vel diverſi. Quando plura unius & ejuſdem facultatis, & gradus, componuntur, neceſſe eſt & compoſitum ejuſdem tam facultatis, quàm gradus eſſe. Verum ubi componuntur plura ejuſdem facultatis, ſed gradus diverſi, ut piper calidum in tertio gradu, & ſpica calida in primo gradu, remiſſum remittit intenſum, & intenſum intendit remiſſum ad medium utriuſque, oriturque compoſitum in ſecundo gradu calidum. Quando verò plura miſcentur contrariæ facultatis, ſi gradus ejuſdem, ut roſa, & ſpica, oritur compoſitum temperatum. Sin gradus diverſi, ut roſa & piper, compoſitum reducitur ad medium utriuſque, ſcilicet ad calidum in primo gradu. Eadem eſt ratio in manſionibus. Nam calidum in prima manſione primi gradus, reducit frigidum in tertia manſione tertii gradus, ad frigidum in prima manſione ſecundi, ad calidum in tertia manſione primi, idem reducit ad primum gradum perfectum. Verùm in his quantitas omnium componentium æqualis eſſe debet, ſi inæqualis, pro ſuo augmento, aut decremento cujuſque, qualitas ejuſdem in compoſito augetur, & minuitur. Nam magna vis quantitatis in compoſitis eſt, verum non tanta, ut duplicata aut quadruplicata quantitate medicamenti, duplicetur aut quadruplicetur facultas, deq; ſuo gradu aucta doſi, medicamentum recedat, ut Montanus voluit. Nam quantitas medicamenti aucta, actionem quidem intendit, ſed ad certum uſque gradum à natura præfixum, quia quantitas aucta diuturniorem actionem habet, minoremque reſi-

Ratio cognoſcendi gradus & mãſiones compoſitorum.

ſtenti;

ſtentiam. Propter reſiſtentiam enim fit, ut idem nunc intenſiùs, nunc remiſſiùs, agat, veluti piperis, aut cardamomi magna quantitas diutiùs aut violentiùs alterat, & licet aliquando interficiat, non tamen ultra tertium gradum agit, ſed interficit, quatenus habitum partium corporis diu multumque alterat. Verùm ſi minuatur doſis medicamenti ſimplicis; minuitur quoque à contrario actio ad minimum propè, veluti drachma una roſarum, drachmam unam piperis reducit ad primum gradum caloris, ſed drachmæ duæ roſarum, drachmam unam piperis ad medium ferè primi gradus caloris. Contra drachmæ duæ piperis, drachmam unam roſarum ad medium tertii gradus caloris reducunt; tres drachmæ piperis; ad tertiam manſionem ſecundi gradus Verùm maxima piperis quantitas totam compoſitionem ultra tertium gradum deducere nequit De his lege *9. cap. libri 9. controverſ. medicar. Valeſii.*

Obſervandum autem inprimis eſt, hanc rationem tantum locum habere in compoſitis ante ullam fermentationem, quàm diu vires ſimplicium integræ adhuc ſunt. Nam medicamentorum compoſitio, vera mixtio non eſt, nec ipſa ſimplicia, quæ in potentia tantùm ſunt, & actum à corpore noſtro recipiunt, in compoſitis agunt, aut patiuntur, nec à ſe invicem contemperantur, niſi accedat fermentatio, quæ nihil aliud propriè eſt, quàm per mutuam alterationem unio, qua priſtinæ ſingulorum vires integræ non permanent. Nam theriaca recens aliis viribus, quam vetus, prædita eſt, *Quomodo agant ſimplicia in mixtis.*

Igitur ante fermentationem ſingula ſimplicia in compoſitis, ubi à calore noſtro tantum excitata fuerint, & in particulas comminuta, ſecundum proprias vires agunt, non ſolùm in corpus noſtrum, ſed etiam, dum à calore noſtro dividuntur, in ſe *Fermentatio quid.*

mutuo

mutuò. Atque ita actione ſua ſe invicem refrangunt, oriturque ex proportione majoris & minoris æqualitatis, actio. Quare nulla facultate diſcretrice indigent partes humani corporis, ut voluit Avicenna, quæ ſingula illa in compoſitis ſecernat, & ad proprios uſus referat. Agunt enim ſingula ſecundum ſuas vires, in actum deducta. Poſt fermentationem autem nova & occulta vis emergit. Oritur autem fermentatio ex mutua ſimplicium alteratione, ab igne, vapore, aere, putrefactione & ſimilibus. Medici officium eſt, non ſolùm medicamentorum vires viriumque gradus dignoſcere, ſed etiam mixturarum rationes, quid, quale, aut quantum oriatur, ac omnium fermentationum vires modoſque inter quos excellunt chymicorum digeſtiones, circulationes &c. quibus non ſolùm aliena & inutilia ſeparantur, ſed etiam vires diſcrepantes conſociantur & uniuntur.

Vis fermentationis.

Quæ eſt ratio in primis qualitatibus: eadem quoque in ſecundis, tertiiſque. Verùm cùm ſecundæ, tertiæq; re viribus primarum tantum agant: neceſſe eſt contemperatis ſimplicium primis qualitatibus, in compoſitis ſecundas, & tertias una ſimilique ratione alterari, nimirum aſſumpta; in corpore ſecundum vires proprias, ſingula ſimplicia agere propter actionem primarum qualitatum; ex quibus reſultant ſecundæ tertiæque: quod ſi ejuſdẽ ſint facultatis, ut roſa, & galla aſtringentis, apium & ſemen melonis diureticæ; intenſum intendere remiſſum, & remiſſum remittere intenſum: ſin diverſæ facultatis, veluti unum emplaſticum, alterum epouloticum, pro modo mixtionis, & ratione primarum qualitatum novam plerumque ſecundam, aut tertiam, qualitatum oriri. Nam ex debita mixtione emplaſtici cum epoulotico, aut detergente, oritur ſarcoticum: ex ſarcotici cum aſtringente, glutinans: ex aſtringentis cum validè ſiccante, epouloti-

Ratio miſcendi ſimplicium ſecundum qualitates ſecundas aut tertias.

epouloticum &c. Proinde tota compoſitionis ratio medicamentorum ſecundum qualitates ſecundas, tertiaſque, dependet à compoſiti ne, & affectibus, primarum. Purgantia medicamenta, alia manifeſta qualitate quemcunque humorem evacuant, lubricando, abluendo, & detergendo aut comprimendo: alia occulta ſubſtantiæ qualitate peculiarem humorem evacuant: Deinde alia remiſſe leniter purgant: alia vehementer aut citò, alia mediocriter. Antequam autem hæc omnia componantur, ſingulorum vires & doſes cognoſcendæ erunt. Doſis longa experientia deprehenditur; facultates, ut alibi dictum eſt.

Compoſitio purgantium.

Miſcentur autem purgantia variis modis primùm ὁμοιότροπα, ſimilia ſimilibus, nimirum lenientia lenientibus: aut mediocria mediocribus: aut vehementia vehementibus, ſecundò diſſimilia diſſimilibus, ut lenientia mediocribus, aut vehementibus: mediocria vehementibus; Quando ſimilia ſimilibus miſcentur, & alterum alterius actionem promovet: totius compoſiti quantitas nunquam excedat juſtam eorum doſin, tantum enim de cujuſque doſi detrahendum eſt quantum reliquorum quantitate ſuppletur: Verùm rationem habere oportet facultatis, quæ nobis maximè neceſſaria eſt, veluti ſi maximè neceſſaria ſit facultas bilem purgans, & miſceatur rhabarbarum cum agarico, compoſiti quantitas non excedat drachmas duas, quæ utriuſque doſis eſt, verum major pars in compoſito ſit rhabarbari, minor ſit agarici. Quando componuntur purgantia, quorum unum alterius actionem impedit, ut caſſia cum hiera, aut pulvere myrobalanorum, ſemper augenda erit compoſiti doſis. Quando lenientia mediocribus, aut validis miſcentur, utriuſque ea doſis ſit quæ ſeparatim. Ubi valida mediocribus ut vires mediocrium

acuant,

acuant, mediocrium doſis ſit uſitata, vehementium multò minor, in granis aut ſemiſcrupulis tantum; ſin pari ratione purgare debeant, augeatur mediocrium quantitas ſupra partis debitæ proportionem.

Obſervanda in mixtione medicamentorũ ſecundum qualitates occultas.

Verùm in his omnibus cautio adhibenda eſt, ut perpendamus, quæ manifeſta, quæ occulta vi agant. Nam tutiùs multò eſt plura miſcere, quæ manifeſta, quam quæ occulta qualitatẽ agunt. Vis enim compoſiti, ex ſimplicibus manifeſta qualitate præditis, ſenſibus eſt evidens, & ratione dijudicatur: at ex ſimplicibus occulta facultate præditis, occulta, ſenſibuſque obſcura eſt, & non ratione, ſed ſola experientia comprobatur. Nam in qualitatibus manifeſtis evidens eſt, contraria ſe mutuò contemperare, remiſſum remittere intenſum, intenſum intendere remiſſum, ad medium utriuſque. In occultis qualitatibus talis ratio non datur. Nam compertum eſt, nonnulla ſimplicia ſimiles effectus edere, quæ tamen in compoſitis repugnant, & tacitis quibuſdam viribus diſſident. Quare ea ſimplicia occultis viribus prædita potiſſimùm permiſcenda, quæ longo uſu deprehenduntur conſentire; nec temerè nova compoſita excogitanda, ſed vetera comperta novis incompertis ſemper præferenda.

Proportio baſis.

Cum autem in omni compoſitione, baſis, ſi non quantitas, vis ſaltem ſumma eſſe debeat: cum baſi nunquam miſcenda erunt, vehementiora majori doſi. Proportio autem baſis, & cæterorum ingredientium, ex baſis vehementia, & debilitate æſtimatur, habita ratione morbi, partiſque affectæ. Nam ſi baſis vehemens, ut ſcammonium, opium, &c. de ea minorem quantitatem ſumimus ſi debilis, multò majorem quam cæterarum. Deinde ubi baſis una ſimplexque eſt, plus in compoſitione requiritur; ubi ex diverſis compoſita, ſingulorum minus. Præterea quæ partem affectam ſimul alterant

& cor-

& corroborant, aut longè penetrare, & in profundum agere debent, aut quorum vis citò facileque diſſolvitur: majori quantitate ſemper ſumuntur: Contra minore; ubi partem affectam tantum alterant, aut in ſuperficiem tantum agunt, aut quorum vis tardè difficulterque diſſolvitur. Eodem modo & illius, quod facultate aliena, & non neceſſaria præditum ſit, aut quod nullum in contrario oppoſitum habeat.

Proportio corrigentium.

Corrigentia autem quæ augent, vel minuunt, facultatem baſis, in minori quantitate ſemper eſſe debent. Communiter autem baſis proportio ad minuentia, & acuentia tripla nonnullis putatur: Verùm variatur hæc proportio pro natura baſis, & ipſorum corrigentium Nam alia magis, alia minus, vires baſis augent, minuuntque. Deinde variatur proportio pro varia intentione medici, ut in compoſitione Hieræ picræ, proportio aloes ad cætera corrigentia, quemadmodum teſtatur *Galenus 7. Methodi. Et 4. de Sanitate tuenda.*

Proportio dirigentium.

Quæ malignitatem baſis occulta naturæ proprietate corrigunt, ut plurimum æquali quantitate aſſumuntur: quæ verò qualitatibus manifeſtis non neceſſaria, aut ſupervacanea corrigunt, qualia potiſſimùm oppoſitis viribus conſtant, æquali, aut majori. Dirigentia ſequuntur rationem baſis. Quò enim baſis debilior eſt, ejuſque quantitas major, eò quantitas dirigentium minor ſit, adeò, ut ſæpe octupla, aut decupla, ſit baſis ad dirigentia. Contra quo baſis vehementior, ejuſque doſis minor, ut Scammonium, Colocynthis: dirigentium quantitas major eſſe debet, nimirum quantitati baſis æqualis, aut paulò major; quemadmodum eſt ſtœchas in pilulis cochiis: quæ ob id cephalicæ vocantur. Nam vis medicamenti dirigentis valida non eſt, & in exigua doſi ad partem affectam aliorum vires medicamentorum deducere nequit,

Praportio conſervantium.

Tandem quæ conſervationis, formæ, & ſuavitatis gratia compoſitis permiſcentur, baſin nec nimia quantitate planè obtundere, nec aliena qualitate pervertere debent, ſed qualitate ſua aut vires baſis juvare, ut mel in ſyrupis, electualis, aliiſq; compoſitis calidis, extenuantibus, & abſtergentibus: aut viribus baſis nihil, aut quàm minimum reſiſtere, ut Saccharum in ſyrupis, Julepis, aliiſque compoſitis frigidis: Cera & oleum in unguentis, & Emplaſtris. Quantitas autem nunc cæteris æqualis nunc major, nunc minor, prout baſis fortior, aut debilior. Quæ conſiſtentiam compoſiti variant in diſpari proportione ſumuntur. Verum hæc aliaque omnia neceſſaria, & perpetua lege definita non ſunt, ſed pro intentione prudentis medici diſcernant, ut in ſingulis penè compoſitionibus apparet, ubi plurimum artificioſa compoſitionis ratio & συχνεργία poteſt, pharmacopœis notiſſima. Proinde proportionem conſervantium medici plærumque pharmacopœorum judicio permittunt. Totius compoſiti ex omnibus partibus facultas, ante fermentationem; ex ſupra dictis regulis, poſt fermentationem, experientia, & uſu, deprehenditur. Doſis verò ex baſi potiſſimum, iis, quæ baſis vim augent. Cum autem finis compoſitionis ſit, remedium invenire morbo, parti affectæ, & ægro accommodatum; accommodatum autem non eſt, niſi quod idoneam formam habet, proinde in compoſitis forma primum conſideranda erit, deinde uſus.

Diviſio medicamẽtorum compoſitorum 1. Ratione formæ.

Utriuſque ratione dividuntur compoſita. Nam primo forma medicamenti, aut ſolida, id eſt, ſicca, dura, craſſa eſt: aut liquida: aut medioeris conſiſtentiæ.

Igitur compoſita alia ſolida erunt, alia liquida, alia mediocria Solida autem vocantur quæ ſicca, ut pulveres: vel dura, aut craſſa, ut paſtilli, catapotia,

Ele-

Electuaria ſolida, Emplaſtra, glandes, &c. Liquida, quæ humidam fluxilemque ſubſtantiam habent, ut aquæ deſtil: decocta, infuſa, ſyrupi, olea, &c. Mediæ conſiſtentiæ ſunt, quæ medio modo ſe habent, ut eclegmata, Elect. mollia, quæ communiter opiata dicuntur, linimenta, &c. Verum quæ conſiſtentiam mediam habent interdum ſolidis annumerantur.

2. Rationē uſus.

Deinde, quia compoſita formam uſui accommodatam habere debent, pro modo utendi diſtinguuntur communiter in interna, & externa. Interna autem medicamenta vocantur, quæ intra corpus aſſummuntur aut ingerantur. Externa verò, quæ extrinſecus corpori admoventur.

Internorū medicamentorum forma.

Internorum medicamentorum plura ſunt genera, quorum alia aſſumuntur, ſive devorantur: alia injiciuntur, ſive ingeruntur. Aſſumuntur, ſive devorantur tragemata, trochiſci ſive paſtilli, catapotia, boli, condita ſimplicia, & compoſita. Eclegmata, Electuaria liquida, & ſolida, nimirū confectiones aromaticæ, catarticæ, opiatæ aut antipharmacæ, antidoti, ſub quibus omnibꝰ continētur tabulæ, pantalea, daſtæ, morſelli, orbiculi, addūtur apozemata diluta, potiones, ſyrupi, julepi, Emulſiones, ſucci, ſapę, &c. Itē olea deſtillata, tincturæ, magiſteria, extractiones, ſales, aliæque chymicorum medicamentorum formæ. Ingeruntur verò, ſive injiciuntur, clyſteres, gargariſmi, errhina, apophlegmatiſmi, glandes ſive ſuppoſitoria, peſſi, & ſimilia, quorum nonnulla magis ſunt facultatum, quàm formarum nomina.

Externorū forma.

Externæ medicamentorum formæ ſunt olea, unguenta, linimenta, cerata: empl. cataplaſ. ſive malagmata, fomenta ſicca & humida, inſeſſus, balnea, Epithemata, Embroche, ſacculi, pulveres inſpergendi, ſapones, ſuffitus &c.

addunt aliqui cauteria aliaque quæ magis ſunt facultatum nomina. Verùm ex his omnibus nonnulla ſunt, quæ & apponuntur & injiciuntur, aut olea, decocta, emulſiones & ſimilia.

Compoſita medi. unde nomen ſortiantur.

Diſtinguunt compoſita non ſolùm à forma, ſed etiam ab effectibus, & à parte affecta. Nam ab effectibus alia purgantia, alia diuretica &c. A parte verò cui deſtinantur, aut ab uſu variè diſtinguuntur, & denominantur, unde quæ auribus injiciuntur, ὠτεγχύται; quæ oculis, collyria; quæ utero, μητρεγχύται; quæ naribus, Errhina; quæ pituitam per os purgant, apophlegmatiſmi nominantur. Eodem modo alia cephalica, cardiaca, &c. dicuntur, quia cum facultate forma talem habent, qualem figura partis requirit.

Verum cùm non eadem forma omnia purgantia, vel cephalica præſcribantur: ſatius erit à forma compoſitiones & dividere & denominare. In genere quidem omne compoſitum non ea habet a forma: ſed in ſpecie ſingula à baſi potiſſimùm, ut theriaca à theriis, ſive viperis, dialacca, à lacca, &c. Aliquando tamen ab aliis compluribus compoſita denominantur, & vel ab aliis ingredientibus, ut Elect. Diaphœnicolænis à dactylis: vel ab uſu, Elect. Diacatholicon, Lætificans: vel à parte cui conveniunt, ut pilulæ arthriticæ, ſtomachicum laxativum, vel à præſtantia, ut Hiera, Benedicta laxat. loch ſanum, &c. vel ab inventore, ut Mithridatium. Philonium confectio Hamech: vel à loco, ut Syrupus Bizantinus: vel à colore, ut emplaſtrum citrinum, unguentum album. De ſingulis compoſitorum formis peculiari tractatu, Deo favente, dicemus. Debita componendi ratio, ut ſupra dictum eſt, requirit aptam omnium & ſingulorum præparationem. Conſiſtit autem præparatio medicamenti partim in inutilibus, aut non neceſ-

neceſſariis, removendis, partim in qualitatibus corrigendis, partim ut uſui melius ſerviant, & cum aliis componantur.

CAP. XI.

De præparatione medicamentorum.

PRæparatio alia in ſimplicium tantum ſine mixtione, alia in mixtione, aut propter mixtionem. Utraque præſupponit omnium ſimplicium, quæ præparanda ſunt, exactam cognitionem, item effectuum, omniumque operationum naturalium. Verùm præter hæc præparatio compoſitorum exigit, ut non ſolùm proportionem omnium facultatum & effectuum cognoſcamus, ſed etiam, ſi fieri queat, omnes mixturarum rationes; quid, quantum, & quale oriatur, ſi hoc cum illo conjungatur, item fermentationum vires: ut ſupra dictum eſt. *De præparatione medicamentorū.*

Modi præparationum alii communes, & uſitati ſunt, alii chymici. Illi numero definiti non ſunt, verùm præcipui exiſtimantur infuſio ſive maceratio, elixatio, aſſatio, uſtio, calinatio, liquatio, diſſolutio, tritura ſive pulveriſatio, & lævigatio. Adduntur his expreſſio, percolatio, deſpumatio, putrefactio, extractio, humectatio, exiccatio, ſectio, &c. *Communes præparationes.*

Chymicæ præparationes magis efficaces ſunt, magiſque laborioſæ & ingenioſæ. Perficiuntur enim inſtrumento caloris, artificioſa manuum operatione ſive εὐχειρίᾳ, in eum finem, ut per artificioſam quandam tranſmutationem portio ſubſtantiæ medicamentoſa vi prædita à terrena fæce, omnibuſque impuris & alienis ſeparetur, vireſque melius conſocientur. Abſolvuntur enim omnes operationes *Chymicæ operationes.*

gyricæ quadam tranſmutatione vi caloris potiſſimum, aliquando frigoris.

Caloris in operationib. chymicis quatuor gradus.

Caloris autem in operationibus quatuor ſtatuuntur gradus: quorum primus eſt in vapore balnei, cui correſpondet calor in fimo equino: Secundus in cineribus: tertius in arena aut ſcobe ferri: quartus in aperto igne, cui correſpondent aquæ corroſivæ: Deinde quilibet gradus pro intenſione & remiſſione ſuas partes habet.

Operationũ chymicarũ 7. gradus.

Tranſmutationum ſive operationum modi complures ſunt, à Paracelſ *lib. de Tranſmutat. rerum natural.* ſeptem enumerantur.

1. Gradus calcinatio.

Primus gradus tranſmutationis Calcinatio communi nomine à Paracelſo dicitur, tranſmutatio ſcilicet ſubſtantiæ in calcis aut cineris formam per ſummum caloris gradũm. Differt autem Calx & Cinis, quia in cinere plus ſiccitatis eſt, quàm in calce; & calx metallorum in metallum reduci poteſt, Cinis verò non. Ex cineribus cum aqua fiunt lixivia, unde eliciuntur ſales. Sub calcinatione continetur calcinatio ſimpliciter dicta: deinde Reverberatio, quæ eſt calcinatio in furno reverberii: Tertiò Cementatio calcinatio metalli per cementum, quãdo metalla illita aqua corroſiva vel ſtrata pulvere corroſivo reverberatione in calcem tranſmutantur. Quartò Præcipitatio, nimirum calcinatio per reſolutionem in aqua corroſiva: his additur Amalgamatio calcinatio per mixionem Mercurii vivi in unam maſſam cum metallo.

Reverberatio. Cementatio. Præcipitatio. Amalgamatio.

2. Gradus ſublimatio.

Secundus gradus tranſmutationis eſt Sublimatio, quæ à nonnullis latè ſumitur pro omni vaporum in ſublime elevatione. Vapores autem alii ſicci ſunt, qui in aquam non reſolventur, ſed in materiam ſiccam ſolidam adhærentem operculo aut laliteribus vaſis; alii humidi, qui frigiditate poſtea in aquam convertuntur. Elevatio autem vaporum ſicco-

corum adhærentium operculo aut lateribus vaſorum ſublimato propriè dicitur: at elevatio vaporum humidorum, qui poſtea in liquorem reſolvuntur, Deſtillatio vocatur.

Nam ſublimatio propriè dicta eſt ſegregatio partis ſpiritualis & volatilis, à corpore concreſcentis in lateribus aut operculo vaſis: Per ſublimationem in mineralibus aliena multa ſeparantur, variæque virtutes eliciuntur.

Verùm quia multa calcinantur & ſublimantur, quæ poſtea ſolutione quadam indigent, tertius gradus à Paracelſo ſtatuitur Solutio, nimirum ſubſtantiæ ſolidæ in fluidam aut liquidam mutatio. Perficitur iſta mutatio aliquando per ſeparationem partis craſſioris; propriè verò ſine ulla ſeparatione vi caloris & frigoris. Nē quæ coagulantur calore. ut ſales, calcinata & ſublimata omnia, ea ſolvuntur frigore in aquam aut oleum. Contra quæ coagulantur frigore, ut pinguia, ſolvuntur calore. *3. Gradus ſlutio.*

Huc referri poterit fuſio, liquefactio, item in mineralibus & metallis Ceratio, quæ à Gebro definitur mollificatio ad liquefactionem rei duræ, aut ſucci non fuſilis, quæ per iteratas ſublimationes imprimis perficitur. Deſtillatio partes liquidas ſeparat, quæ ſeparatio, ut perfectè fieri queat, requiritur prius quædam materiæ præparatio maturatio ſive putrefactio, quæ à Paracelſo quartus gradus ſtatuitur. *Ceratio.*

Eſt autem putrefactio in genere reſolutio aliqua corporis mixti vi caloris humidi in vaſe idoneo, ut partes diſcrepantes, aut purum ab impuro melius ſeparari omniaque contemperari & corrigi queant. *4. Gradus Putrefactio.*

Sub hac continetur primum putrefactio propriè dicta, quæ fit in fimo equino: deinde ſimplex Digeſtio, à calore tepido materiæ humidæ aut infuſæ *Digeſtio.*

 ſive

ſive maceratæ cum idoneo menſtruo ut aqua vitæ &c. in vaſe diligenter clauſo ex infuſione fiunt Tincturæ & magiſteria, atq; hinc poſt menſtrui evaporationem Extracta. *Circulatio.* Tertio Circulatio digeſtio in pellicano aut vaſe ad in conſtructo, ut continuo vapores ſurſum aſcendentes in aquam concreſcunt, iterumq; defluant: quare circulatio mixta videtur actio ex digeſtione & deſtillatione.

Fermentatio. Per digeſtiones oriuntur fermentationes nimirum virium conſociationes in medicamentis, unde multæ novæ virtutes emergunt Verùm differt iſta fermentatio ab illa, quæ fit interdum per commixtionem fermenti propriè dicti materiam penetrantis ut melius digeri & reſolvi queat; aut per admixtionem proprii ſalis in extractis, cujus vi tota maſſa effervescit, parteſque omnes melius conſociantur.

5. Gradus deſtillatio. Poſt materiæ præparationem ſequitur Quintus gradus Deſtillatio, materiæ liquidæ à corpore ſegregatio; Segregatur autem pars liquida duobus modis, *Filtratio.* uno ſine igne per clepſydram aut filtrum, quæ Filtratio dicitur: alio per certum caloris gradum in vaſe idoneo pro materiæ quæ deſtillatur tenuitate & craſſitie. Quo enim materia tenuior fuerit, eò remiſſiorem caloris gradum exigit, quo craſſior denſiorque vehementiorem, ſemper autem ſubtilior eſt deſtillatio: quæ fit per remiſſiorem caloris gradum. Per deſtillationem elicitur è medicamentis aquæ, ſpiritus, olea, &c. verùm alio atque alio modo & forma, pro materiæ ratione & illius, quod deſtillatione elicitur; in quem uſum multæ inſtrumentorum & vaſorum formæ excogitatæ ſunt.

Triplex deſtillatio. Per aſcenſum. Formæ autem & modi deſtillationum tres primario ſunt, triplexque deſtillatio. Una per alembicum ſive per aſcenſum vaporum directè aſcendentium

rium in cucurbita erecta cum alembico: altera ad latus per retortam: tertia per deſcenſum accenſo igne ſupra caput vaſis in imo pertuſi alteriq; impoſiti. Sub deſtillatione continetur: 1. Rectificatio nimirum liquoris deſtillati nondum ſatis perfecti in puriorem ſubſtantiam aut præſtantiorem naturam reductio per repetitam liquorum deſtillationem: Deinde Imbibitio affuſio liquoris deſtillati fæcibus aut capiti mortuo. Tertio Cohobatio, id eſt, poſt imbibitionem & digeſtionem nova quædam deſtillatio ſive deſtillationis repetitio: per cohobationem deſtillando multa figuntur & exaltantur, multæq; arcanæ virtutes ex mineralibus potiſſimum eliciuntur.

Per deſcenſum. *Ad latus.* *Rectificatio* *Imbibitio* *Cohobatio.*

Fixio autem juxta Geberum eſt rei fugientis ignem ad ipſum conveniens aptatio. Figuntur autem metalla imperfecta per calcinationem ſpiritus: ut Arſenicum, ſulphur & argentum vivum per ſublimationis repetitionem. Vitriolum & ſales per cohobationem. Ad deſtillationem referri quoq; poterit Exhalatio, nimirum evaporatio liquoris in aperto vaſe.

Sextus gradus operationum ſolutioni opponitur Coagulatio, quæ eſt rei fluidæ in ſolidam formam tranſmutatio, Reducitur autem fluidum in ſolidam formam interdum ſeparatione ſive exhalatione partis liquidioris: propriè verò ſine ulla partis ſeparatione vi caloris & frigoris. Nam quæ ſolvuntur frigore: coagulantur calore & contra. Huc referri poterit fixio, coadunatio, &c.

6. Gradus Coagulatio.

Ultimus gradus Paracelſo eſt Tinctura non illa vulgaris per menſtrui affuſionem & digeſtionem, ſed ſupremus omnium operationum gradus, cui cæteræ ſubſerviunt, unde elicitur tinctura illa, qua tinguntur & perficiuntur metalla & humana corpora, cujus uſus primarius putatur in tranſmutationibus metallorum: Atque hi ſunt in genere

7. Gradus Tinctura.

nere operationum & tranſmutationum chymicarum modi. Verùm Paracelſus *in Archidoxis*, in præparationibus medicamentorum tres primarias operationes ponit, nimirum Calcinationem, Sublimationem & Deſtillationem, ad quas cæteræ referuntur, aut quibus ſubſerviunt. Per has medicamenta præparantur variæque medicamentorum formæ eliciuntur; ut Liquores, Spiritus, Olea Deſtillata, & Balſami, Tincturæ, Magiſteria, Extracta, Eſſentiæ, Sales, Flores, &c. Verùm quæ Specifica Elixeria, & Arcana, communiter vocantur, magis ſunt facultatum quàm formarum nomina. De his omnibus præparationibus, deque ſingulis compoſitionibus alibi DEO volente latius agamus.

CAP. XII.

Quid purgatio, qua ratione & quibus perficitur.

CUm Medicina (Hippocrat. *lib. de Flatibus*) adjectio, ſubtractioque ſit: Adjectio quidem deficientium, ſubtractio verò redundantium; & Medici officium, ut ſanitatem amiſſam reſtituat, præſentem conſervet, quod deeſt in corpore humano ſupplere, quod redundat, ſubtrahere (Nam cauſæ, quarum conſideratione locum potiſſimum habet, ad inanitionem, vel repletionem reduci poterunt.) Igitur in curationibus requiritur, ut Medicus Inſtrumenta illa cognoſcat, quibus omnis defectus ſuppleatur, & redundantia detrahatur. Impletur autem id, quod exhauſtum eſt in corpore, reficientibus & nutrientibus, de quibus hoc loco non dicemus: Detrahitur redundantia evacuantibus.

Verum

Verum cum redundantiæ non una ſit ratio (nam alia in toto corpore, omnibus tribus corporis regionibus continetur, alia in una regione potiſſimum aut unius regionis parte, ut in Liene, Jecore, Cerebro, &c. item alia humoſum qualitate nocentiũ, quæ Cacochymia: alia quantitate lædentium, quæ plethora proprie dicitur:) non erit omnium una evacuationis forma, nec ratio. Prima autem regio corporis, quæ à gula ad medias Iecoris partes extenditur, & ſentina corporis dicitur: præter fœces, omnis generis excrementitios humores ſuſcipit & gignit; unde ex crudis corruptis, aliiſque vitioſis humoribus cacochymia. Deinde ſecunda regio, quæ à medio Iecoris ad tenues ſingularum partium venas pertingit, peculiariter plethora infeſtatur, ſimulque in ea varia cacochymia gignitur, pituitoſa bilioſa, melancholica, ſeroſa, cum, aut ſine putredine, &c.

Redundantia ſpecies.

Tertia regio, quæ propagines venarum, totumq; corporis habitum comprehendit, ea vitia potiſſimum ſuſcipit, quæ à majoribus venis derivantur.

Evacuationis ſpecies univerſales & particulares.

Redundantia autem in vaſis humorum quantitate nocentium phlebotomiâ: qualitate nocentium Catharticis evacuatur. Redundantia verò humorum extra vaſa in habitu corporis, ſudoribus & inſenſibili perſpiratu. Atque hæ univerſales evacuationes vocantur, quia, non unâ aliquâ peculiari parte materiam vitioſam ſubtrahunt: at quæ ab una aliqua parte evacuant, ut à capite Errhina, a pectore Bechica, à viis urinæ Diuretica, &c. Particularia purgantia propriè nominantur. Nos hoc loco non de omni evacuatione, ſed de ea potiſſimum, quæ eſt humorum quantitate nocentium, & κάθαρσις ſi purgatio propriè dicitur, agemus. Nam vocabulum purgationis interdum late ſumitur pro omni evacuatione humorum, ſive

ea

ea ſponte fiat, ſive ope medicamentorum, vomitum aut alvi dejectiones moventium. Verùm cum *Gal. comm. 2. Aph & 17. Aph. 1.* κάθαρσιν propriè definimus evacuationem humoris qualitate peccantis, factam à natura ope & efficaciâ pharmaci cathartici, adminiſtrati à medico in eum finem, ut ſanitas præſens conſervetur, aut amiſſa reſtituatur. Nam propriè purgare eſt, per ſuperiora & inferiora medicamento evacuare: licet in anguſtiſſimâ ſignificatione κατ᾽ ἐξοχὴν purgare dicatur, per inferiora tantùm educere.

Quid purgatio.

Quæ conſiderantur in purgatione.

In purgatione propriè dictâ duo potiſſimum conſiderantur: primùm id quod expurgatur, aut expurgari debet, & ipſam purgationem potiſſimum indicat: nimirum humor qualitate peccans, ſive Cacochymia, quæ multiplex & varia eſt, ut jam diximus. Indicat enim Cacochymia purgationem, ſi vires ferant, conſtitutio corporis, aër ambiens: cæteraque conſentiant: Deinde in purgatione conſideratur id, quod expurgat. Expurgat quidem natura ſive facultas expultrix corporis non per ſe ſola, ſed vi & efficacia medicamenti humorem moventis & facultatem concitantis, ut aut per ſuperiora vomitu, aut per inferiora dejectione ſuperflua expellat. Talia medicamenta duplicia ſunt: quædam enim manifeſta qualitate quemvis obviũ humorem evacuant, nimirum ὑπακτικὰ, quæ quadruplicia ſunt lubricantia, abluentia, detergentia & comprimentia, de quibus ſupra *in cap. 6. huius libri* dictum eſt, alia quæ unum certum determinatum humorem educunt, & propriè καθαρτικὰ appellantur, & interdum per excellentiam, communi nomine pharmaca, unde φαρμακεύειν 22. *Aph.* 1. idem ſignificat, quod electivè purgare ſeu unum peculiarem humorem educere. Nam medicamenta, quæ cathar-

cathartica vocantur, primùm ſubſtantiæ peculiari quadam proprietate in certos determinatos humores agunt, eoſque ſeparant & eliciunt, deinde facultate & manifeſta & occulta naturam ad eos expellẽdos irritant. Expultrix autem vis vaſorum irritata, partim à pharmaco, partim ab humoribus vi pharmici ſecretis aut concitatis eos in ventrem detrudit, per inferiora aut ſuperiora expellit. Quare cathartica per ſe tantum humores non trahũt, & evacuant, ſed vi facultatis expultricis caloriſque nativi, aut quia certos humores determinant & eliciunt, & ad eos expellendos naturam ſtimulant. Proxima igitur cauſa purgationis per inferiora & ſuperiora non tam penes pharmacum eſt, quàm facultatem expultricẽ, quatenus à pharmaco dirigitur, ac peculiares humores vi pharmaci cõcitatos & ſecretos extra corpus exigit & propellit. Quod ſi purgatio tantum fieret, quia pharmaca humores determinatos ad ſe trahũt: Unguenta & Cataplaſmata umbilico impoſita ventrem non moverent, ſed ad ſe verſus ſuperficiem movendo potius ſiſterent. Præterea experientiâ conſtat multis alvum turbari, dum validè purgantia manibus verſant: nonnullis, dum tantum olfaciunt; quod pharmaca naturam ad expulſionem excitent. Igitur natura purgat, impulſa & directa à medicamento purgante. Verum antequam impellatur, boni Medici erit, inclinationem naturæ ſpectare, & pharmacis ad expulſionem nunquam violenter cogere, ſed ſi propenſa ſit, & ad expulſionem inſurgat, juvare: Si pigra, excitare, rectaque ratione ſubvenire, ſemperque ubi natura ſe ducem præſtat, ſub ſignis naturæ contra morbum pugnare, nihil temerè, nihilque negligenter facere.

Quæ omnia ut ritè fiant, totam de purgandi ratione

Partes doctrinæ de purgandi ratione

ratione doctrinam tribus comprehendemus. 1. erit de ipſis medicamentis, quibus perficitur purgatio: 2. De modo utendi, ſive de methodo purgandi: 3. De accidentibus purgationem conſequentibus, ſive de iis, quæ facienda ſunt aſſumpto pharmaco. In legitima methodo purgandi quinque obſervanda veniunt: Primum an & quibus purgatio conveniat: Secundo quæ & qualia purgare oporteat: Tertiò, quantum quouſque & quoties: Quartò, quo tempore potiſſimum: Quintò, per quas vias ſive loca. In his quoque conſiſtit legitimus medicamentorum purgantium uſus: nam his intentionibus purgantia accomodare decet.

Purgantium facultates.

Ac ut ab ipſis purgantibus initium faciamus, evacuant pharmaca, alia manifeſtâ qualitate quemcunque humorem, lubricando, abluendo, extergendo, aut comprimendo: alia peculiarem humorem, aut ex peculiari parte. Et licet pharmaca teſte *Gal 5. Simpl. c.* 16. caliditatis ratione humorem plærumque attrahant tamen hunc aut illum humorem familiarem eligere, non à qualitate manifeſta provenit, ſed ab occulta aliqua proprietate, ut Aphrodiſienſis voluit: ſive à ſpecifica forma, aut totius ſubſtātię proprietate, ut Paulus *lib. 7. cap.* 4. Gal 3. *Meth. cap. 6.* quæ illi innaſcitur à virtute cœleſti, ut ſentit Meſue: vel à proprietate, quæ eſt inter pharmacum & humorem ob qualitatum convenientiam, aut ſubſtantiæ ſimilitudinem, *ut Hipp. de natura humana*, *Gal 3. de Simpl. cap.* 24. ac proinde ſola experientia cognoſcuntur, *ut de Facult. medic.* dictum eſt. Nihilominus quæ cum illa ſubſtantiæ ſimilitudine & proprietate evidentiorem calorem habent, plerumque determinatum humorem vehementius expurgant. Quod ſi pharmaca manifeſta qualitate tantum agerent, ut cucurbita ritu humorem promiſcuè attraherent: primùm tenuiores & ad

fluxio-

fluxionem aptiores, deinde craſſiores educerent. At experienta conſtat, nonnulla tenues tantum, relictis craſſioribus Igitur actio illa erit non ab evidentibus qualitatibus, ſed à ſubſtantiæ certa proprietala, cujus vi pharmacum humorem appropriatum præ cæteris educit nisi proprio fruſtretur. Nam tum demum pro proprio quemvis obvium, & ad fluendum paratiſſimum aggreditur, & naturam ad eum expellendum ſtimulant.

Differentia purgantium medicamẽtorum.

Deinde evacuant ſingula penè pharmaca unum humorum potiſſimum: aliquando duos, rarò plures, nunquam omnes: niſi natura à violentia & effrenata vi purgantis ita proprietur, aut tam lãguida ſit, ut nec violentiam pharmaci coercere, nec impitum humorum fluentium cohibere queat; tũ non ſolum determinatum humores, ſed etiam reliquos educit: verum primum tenuiores & ad fluxionem aptiores, deinde craſſiores, omnium ultimò ſanguinem naturæ theſaurum. Ac proinde hæ immodicæ purgationes, quia utilia cum inutilibus educunt, vireſque dejiciunt, συγκάθαρσις Græc. dicuntur, de quibus latius ſuo locô.

Quatuor conſiderande in pharmaco

In pharmcis, quæ occultâ ſubſtantiæ proprietate evacuant: 4. potiſſimum conſiderantur. 1. quem humorem proprium evacuare debeant. 2. per quas vias. 3. à quarte potiſſimum. 4. quo modo; Ab
his omnibus diſtinguuntur purgantia. Nam humo- 1.
res quatuor purgandi ſunt, nimirum, bilis utraq;, pi-
tuita & ſerum. Proinde medicamenta elective pur- 2.
gantia quadruplicia erunt: Cholagoga, Melanagoga, Phlegmagoga, Hydragoga. Secundò alia per 3.
ſuperiora vomitu, alia per inferiora dejectione e- 4.
vacuant. Tertiò alia à ventre magis, alia Iecore, Splene, Cerebro, &c. Quartò alia blãdè, leniterq; alvũ ſubducunt, alia validè alio medio modo ſe habẽt:

Beni-

XII.

Purgantia ſingulos humores blande, modice, & valide

Benignè, leniterque bilem evacuant per inferiora, manna, tamarindi, caſſia, infuſio & ſuccus roſarum, myrobolani citrini &c. Modicè, aloe, Rhabarbarum: validè, Scammonium. Melancholiam blandè evacuant, Epithymus, thymus, polypodium myrobalani Indi &c. Validius, folia ſenæ: validiſſimè, helleborus niger, lapis armenius, lazuli, &c. Pituitam craſſiorem leviter evacuat: Carthamus, polypodium, myrobalani Chebuli &c. Validius, agaricus, turbith, hermodactylus: Validiſſimè, colocynthis, Euphorbium, &c. Aquoſos, ſeroſoſque humores leniter purgant, Ebulus, Sambucus &c. Validius, Iridis ſuccus, Soldonella &c. Validiſſimè elaterium, mezereon, lathyris, &c.

Vomitoria.

Deinde vomitum leniter provocant, aqua hordei, ſyrupus acetoſus, hydromel, oxymel ficus recentes &c. validius, ſuccus raphani, decoctum radic. betonicæ, raphani ſeminis atriplicis, anethi. Item pulvis aſari, radix peponis: validiſſimè, gratiola, helleborus albus, antimonium.

Purgantia à determinatis partibus.

Quanquam autem valdè purgantia juſta doſi exhibita, magna vi è diſtantioribus locis humores expurgare ſoleant, benigna è propinquis locis leniter alvum ſubducant, mediocria medio modo ſe habeant: Tamen ſubſtantiæ proprietate, agaricus & colocynthis potentius à capite trahunt; Aloe à ventre; Rhabarbarum à Jecore; Caſſia à pectore; folia ſenæ à Liene; hermodactyli ab articulis &c. Validiſſimè purgantia ob malignitatem, quia naturam plurimùm conturbant, graviſſimaque ſymptomata inducere ſoleant, ſimpliciter data, aut non ritè confecta, aut non debitè præparata: vel prorſus vitanda, vel diligenti ratione utenda; ne, ut ſcribit *Plin. lib. 29 hiſt. natural cap. 1.* animas negociari, & experimenta per mortes agere dicamur.

Lenien-

Quomodo utendum purgantib. valide, blande & mediocriter.

Lenientia verò, benigneque purgantia (quia alvum reſiſtentem leviter ſubducunt,) communia excrementa evacuant, cætera quæ in venis ſunt, magis præparant, à veteribus præparantibus magis annumerantur, quàm illis purgantibus, quæ materiam morbificam perfectè evacuant. Maligna, valideque purgantia permiſtione benigniorum obtunduntur & corriguntur: Purgantia ignava & imbecilla acrioris permixtione excitantur. Verùm de his omnibus, deque medicamentorum præparationibus ſuperiùs egimus.

Forma purgantium medicamentorum.

Ex his aliiſque ſimplicibus purgantibus compoſita fiunt, variæque compoſitorum formæ; quarum omnium non eſt una ratio. Alia enim purgantia compoſita interna dicuntur, quæ per os aſſumuntur aut per anum immittuntur: alia externa, quæ corpori extrinſecus admoventur. Communiter autem purgationes fiunt medicamentis in debita forma aſſumptis, aut per anum immiſſis. Quæ autem per os aſſumuntur, triplicia potiſſimum ſunt; Alia liquida, ut potiones ex purgantium decoctis, Infuſis, ſyrupis, electuariis, pulveribus & ſimilib⁹: Alia ſolida, duraque ſunt, ut pilulæ, item electuaria ſolida; Alia mollia, ut boli purgantes. Per anum verò immittuntur, ut facultatem expultricem ſtimulent, humores purgant, Clyſteres & glandes. Verùm ſi æger nequeat his uti, aut renuat, cogimur aliqua ratione ſupplere per linimenta, aut malagmata ventri impoſita: ut ſunt Epithemata, & unguenta Aetii *lib. 1. Serm. 3. cap. 135.* Item per poma Rhaſis, ex ſcammonio, aloe, myrrha, diu manibus agitata, donec incaleſcant; per odoramenta ex validè purgantibus & ſimilia. Cum autem nihil temerè medico agendum ſit, primùm longa experientia vires omnes medic. ſimpl. & compoſitorum cognoſcere oportet. Tutius enim utimur uſitatis, &

expertis à peritiſſimis Medicis, quàm inexpertis: licet novitas & varietas multos delectet. Laudant nonnulli medicamentis ſimplicioribus uti: aliqui vernaculis & propriis cuiuſque regionis potius, quàm exteris: niſi extra plurimum fuerint experientia comprobata. Tantum in genere de medicamentis, quibus perficitur purgatio. De quantitate medicamenti infra dicemus.

Purgationis differentia.

Ex jam dictis manifeſtum eſt, quod purgatio alia lenientibus perficiatur, alia electivè purgantibus, quæ determinatum humorem evacuat. Purgatio autem determinati humoris eſt, alia perfecta plenave, qua tota materia morbifica ſimul evacuatur: alia imperfecta & paulatina, qua tota non ſimul educitur. Sub hac continetur primò purgatio minorativa, qua materia morbi minor tantum redditur, quod plerumque in initiis morborum fieri ſolet: Deinde purgatio, quę per ἐπίκρασιν dicitur, qua id, quod vitioſum eſt, paulatim evacuatur, & pro eo quod ſalubre eſt, reponitur.

Verum hæc compoſita operatio eſt, ex evacuatione quæ paulatim fit, & refectione ſive nutritione, ut latius in progreſſu dicemus.

Cap. XIII.

Quæ Naturæ purgationes ferant, & quos humores purgare oporteat.

An & quibus purgatio conveniat.

Conſequens nunc eſt, ut ipſam purgandi methodum eo, quo diximus, ordine proponamus. Ac primùm purgari debent corpora cacochymica, nimirum, quæ pravis ſuccis ſive humoribus qualitate peccantibus redundant: potiſ-

potiſſimum, ſi humores tam copioſi aut vitioſi ſint, ut à natura facilè ſuperari, aut in utiliorem ſubſtantiam converti nequeant. Proinde purgatio propriè ſanis non convenit, ſed neutris, ægris, in quibus pravorum ſuccorum redundantia. Nam purgantia, præcipuè validiora aſſumpta, cum pravos humores in corpore non reperiant, ſanos conturbant, ſanamque carnem colliquant, variaque ſymptomata inducunt, ut teſtatur Hipp. & Gal. 36. *Aph.* 2. Lenientia, benigneque purgantia, quę alvum leniter ſubducunt, & humores nullo modo conturbant, hic excipimus, & ubi cum veteribus de purgatione materiæ morbificæ loquimur, præparantibus magis annumeramus: Hæc enim ritè adminiſtrata omnibus convenire poterunt, ut alvum reſiſtentem ſubducāt, communiaque excrementa evacuent, & ſimul materiam morbificam præparent. Purganda quidem ſunt corpora cacochymica, ſi actu morbo laborent, ut corpora ægra: aut futurum metuant, ut neutra. Verùm non ſemper, ſed primùm ſi vires ferant, corporis conſtitutio, aer ambiens, cæteraque permittāt. Deinde purgare non decet, ubi aliis & levioribus curare licet. Tertiò, ubi natura per ſe ſufficit, ad morbificam cauſam depellendam, aut ubi natura ſe ducem non præſtat. Quartò, ſi humor ad purgationem planè ineptus & inidoneus ſit.

Quando purgandum vel non purgandũ.

Nam in purgatione, prima indicatio ſemper ſumitur à cauſa morbifica, id eſt, humore peccante, qui ſua natura evacuationem deſiderat: Secũnda à viribus ægri, quatenus evacuationem illam permittunt aut impediunt. Per ſe enim vires conſervationem ſemper indicant. Accedit tertiò partis affectæ conditio: item aer ambiens, ſub quo tempus anni, regio & conſtitutio cœli continentur. Cum cauſa morbifica conjunguntur ipſe morbus & ſymptomata urgentia. Vires demonſtrat,

Indicationes purgativa.

ætas, ſexus, temperamentum, naturæ proprietas, habitus corporis, conſuetudo, & ſimilia. Partis affectæ conſideratio dependet ex ipſius temperamento, uſu, figura, ſitu & ſenſu.

Obſervanda in purgationibus.

1. Morbus.

Hæc omnia Medico conſideranda veniunt, ſimulque in ægris obſervanda erunt, qualis morbus, an acutus, vel diurnus, an cum alio morbo, ut febri, conjunctus. Deinde ex qua materia, an quieta vel furenti: an cruda aut concocta. Si cruda, an concoctio ſit expectanda, an ſola præparatio, an ſine his evacuatio aliqua molienda. Item quamdiu æger laborarit: tandem quæ naturæ proprietas, an validis medicamentis apti & aſſueti ſint. Hæc aliaque Medicum diligenter expendere oportet, ne nobis uſu veniat, quod in nonnullis reprehendit Hippocr. *lib. de Articul.*: qui exhibito pharmaco, velut manu ſua ægros jugularunt.

Unde idem Hipp. bonum, inquit, medicamentum aliquando eſt, nullum medicamentum adhibere. Quare nil temerè, nil negligenter medico agendum eſt, ſed ſingulis conſideratis, ubi expedit evacuare oportet: ubi non expedit, naturæ potius relinquere, aut alia ratione naturæ ſubvenire.

2. Ætas.

Ac primùm, ut ab iis incipiamus, quæ vires demonſtrant: ætas media omnium optima purgationes ſuſtinet: peſſimè ætas ſenilis & Infantia, ob virium debilitatem. Proinde pueris & ſenibus purgantia exhibere non convenit: niſi vires conſtent, & magna neceſſitas exigat, ſive magnus morbus ex cacochymia urgeat; a validis omninò abſtinendum. Nam validè purgantia, rara puerorum corpora diſſolvunt & colliquant: debilia ſenum corpora, ob boni ſanguinis & ſpirituum defectum proſternunt. Nihilominus ſenibus multò validiora conveniunt, quàm pueris. Deinde pueri, quod inſitam ſibi à natura quaſi per poros cutis evacuationem

tionem habeant, non levem pravorum ſuccorum copiam ſine ullâ aliâ evacuatione diſcutiunt. Verùm in magnâ pravorum ſuccorum redundantiâ ſi puer adhuc lactans ſit, purgari Hipp. *teſte. 6. Epid.* poterit, Cathartico nutrici exhibito, quod lac purgantium vires contrahat: verùm nutrici ſanæ validum pharmacum exhibere non decet, ſed dilutum Rhabarbari, foliorum Senæ &c. At ipſi puero, ſi alvus non reſpondeat, manna, mel roſarum &c. tutò propinari poterunt: grandioribus dilutum Rhabarbari, ſyrupus diaſereos, & ſimilia.

Deinde viri plerumque purgationibus magis idonei ſunt, validioraque purgantia ferunt, quam mulieres: licet contrarium interdum accidat. Mulieribus menſtruorum fluxu laborantibus purgatio non convenit. Virginibus, & viduis caſtis, ob ſeminis retentionem & uteri ſuffocationem, valida purgantia exhibere non oportet: quia uterus acribus facilè irritatur. Præterea mulieres uterum gerentes purgationes difficulter ferunt: Nihilominus in acutis morbis, ſi materia turgeat, ut præcipit Hippoc. 1. *Aph* 4. prægnantes quadrimeſtres uſque ad ſeptimum menſem purgabis; ſed has parcius, ne violentiâ fœtus ligamenta rumpantur. Fœtus verò minores & grandiores vitare oportet. Nam primis menſibus ligamenta tenera ſunt, facileque ab externis cauſis diſrumpuntur: poſtremis verò menſibus pondus ipſius fœtus majus eſt. Purgationes exhibemus prægnantibus, in morbis acutis, periculo urgente, & humoribus turgentibus, ut majus malum evitemus. Nam ſi mater ex acuto morbo evaſerit, ſpes aliqua ſalutis erit ipſius fœtus: ſi mater pereat, ambo perire neceſſe eſt. Tentare igitur debet Medicus, ut ambo liberentur: ſed ſi fieri nequeat, ut mater ſaltem.

3. Sexus.

4. *Temperamentum & habitus corporis.*

Temperamentum & conſtitutio corporis purgationes prohibent, vel permittunt. Nam temperamentum & conſtitutio media purgationibus maximè oportuna eſt: Corpora verò ſicca, frigida, macilenta, laxa, rara, mollia, aut nimis obæſa purgationes ægrius ferunt; contrà robuſta, carnoſa laboribus aſſueta &c. Proinde in his præceptum Aetii *lib. 1. Serm. 3. cap. 23.* obſervandum erit: ſcilicet utendum purgantibus in his, in quibus vires validæ ſunt, & voluntas prompta eſt, & qui ſtomachum robuſtum habent, & multam inutilem materiam in corpore colligunt.

At pingues & graciles ad purgationem inepti ſunt. Inſuper, qui multo ſanguine abundant, qui aſſiduò animo linquuntur, & ægrè revocantur, & qui ex leviſſimâ occaſione citò vomunt: pueri item, ac ſenes, & mulieres, quibus menſtrua validè fluunt: & qui valdè purum habent corpus, & qui certam habent victus rationem, & quibus alvus eſt naturâ adſtricta, & qui dyſenteriâ, cœliacâ paſſione facilè corripiuntur, omnes hi ad purgationem inepti ſunt.

5. *Idioſyncraſia & conſuetudo.*

Additur Temperamento ἰδιοσυγκρασία, & conſuetudo. Nam ob peculiarem ſubſtantiæ proprietatem nonnulli valida purgantia facilè ſuſtinent, alii levibus multum offenduntur: alii his, alii illis magis delectantur.

Conſuetudo verò purgandi, validè purgantia minus infeſta reddit; Ideò eos validioribus purgare non oportet, qui purgationibus aſſueti non ſunt: niſi naturâ robuſti fuerint.

6. *Aeris & temporum conſtitutio.*

Inſuper conſtitutio aeris, temporis, & regionis temperata, (primò tempus vernum, deinde autumnale, item Zona temperata &c.) purgationibus maximè accomodata eſt: Deinde aer calidus, humidus. Nam aëris aut regionis conſtitutio frigida,

hyema-

hyemalis, borea, humores nimium cogit, corpus condenſat: Calida verò humores commovet, & ad cutem evocat, vireſq; corporis exhaurit. Proinde ſub cane & ante canem difficiles ſunt purgationes. Eadem eſt ratio in febribus ardentibus, ſi materia non turgeat, & ſimilibus, ut infra dicemus.

Validè purgantia, teſte Hipp, *lib. de Hellebori uſu*, non conveniunt decoloratis, ſiticuloſis, flatuoſis, ſiccum tuſſientibus, raucedine laborantibus, & hæmorrhagiâ: qui præcordia diſtenta habent &c. Item iis, qui prava victus ratione utuntur. Sed de his aliiſq; in progreſſu dicemus. Tandem in morbis ſymptomata urgentia vires debilitantia, ut vehemens dolor, vigiliæ, morſus circa orificium ventriculi &c. purgationes prohibent. *7. Morbi & ſymptomata urgentia*

Secundò, Cacochymia, ſive humor qualitate peccans, qui evacuationem indicat, eſt bilis utraque, pituita, & ſerum. Hi humores pluribus modis redundant, variaſq; affectiones inducunt. Redundat autem vel unus humor, vel duo, vel plures, ſemperq; ſpeciei humoris aptanda eſt ſpecies purgationis; & humor redundans ſive ſimplex, ſive compoſitus, appropriato medicamento expurgandus erit: bilioſus cholagogis pituitoſus phlegmagogis &c. *Quis humor ſit purgandus. & qualis.*

Deinde humor vitioſus, ratione qualitatis conſideretur, vel eſt crudus, vel concoctus: item conſiſtentiæ tenuis, craſſæ, mediæ Præterea quietus, impactus, aut furens, turgidus & mobilis.

Semper autem tam in purgationibus, quam in ſpontaneis evacuationibus, ſi qualia oportet, purgentur, conferunt, & facilè ferunt: ſin minus, difficulter. Nam (ut Hipp, *2. Aph. 4.*) in purgationibus talia è corpore educere, qualia ſponte prodeunt, utile eſt: quæ verò contrario modo prodeunt, cohibere oportet. Facilè autem purgantur humores cocti, deinde turgidi, conſiſtentiæ tenuis,

aut mediocris: difficulter humores crudi, quieti, aut impacti craſſi & viſcidi.

Norma in omnibus purgationibus. Igitur præcipit Hipp. 22. *Aph.* 1. quæ concocta ſunt, medicamento purgare, non autem cruda, nec per initia: niſi materia turgeat, quod perrarò accidere ſolet. Si verò in morbis acutis materia turgeat, ut monet Hipp. 10. *Aph.* 4 eodem die purgare convenit. Tardare in talibus, malum eſt: ne vires diſſolvantur, & humor, qui ſuopte impetu huc illuc movetur, in partem principem tandem irruat, & mortem repentinam inducat. Deinde craſſi & viſcoſi humores, licet concocti, pharmaco non cedunt, ſed ſibi, aliiſque vias præcludunt; ſimiliter humores impacti. Igitur crudus humor primùm omnium concoquendus erit: deinde, ſi ad expulſionem minimè idoneus, (nimirum craſſus aut viſcidus,) præparandus, ut facilius & commodius expellatur.

Præparatio humorum duplex. Quare in mobis duplex præparatio humorum ante purgationem locum habet: una propter concoctionem, quando humores medicamentis diſponuntur, ut promptius & facilius à naturâ concoquantur, quæ maturatio humorum dicitur: Altera eſt propter purgationem, quando humores evacuationi apti redduntur, quę præparatio ſimpliciter vocatur. Verum ut hæc omnia intelligantur, primùm determinare oportet, qualis ſit illa cruditas in morbis, cujus concoctio expectanda erit: deinde quomodo perficiatur.

Cruditas quot modis ſumatur. Crudus autem humor variis modis dicitur. Nam, qui à calore nativo ad mediocritatem perductus non eſt, ut pituita, præcipè verò vitrea, crudus humor dicitur: Item alimentum inconfectum in ventriculo, Jecore, & venis, crudum vocatur. Deinde, quæ concoctionis mediocritatem prætergreſſa ſunt, ut bilis flava, & atra: Item excrementa

alvi

alvi & veſicæ, cruda interdum dicitur; ſed minus propriè. Præter redundantia humorum frigidorum, calidorum, craſſorum, tenuium, &c. cruda quoque dicitur. Verùm talis cruditas hoc loco propriè non conſideratur, nec talium crudorum humorum concoctio ſemper expectanda erit in morbis: ſed præmiſſa, ſi opus fuerit, præparatione, citra concoctionem purgari poterunt; cum eorum vitia concoctione non emendentur, ut vitreæ pituitæ in colicâ, seroſi humoris in hydrope, pravorum ſuccorum redundantia in ventriculo, & primis venis. Præterea concoctio, quæ in morbis expectari ſolet, non eſt humorum propter nutritionem; ſed ut natura humoribus dominetur, & inutilia ab utilibus ſecernat.

Cruditas in morbis. Propriè verò cruditas, quæ hoc loco juxta Hipp. & Gal. conſideranda venit, eſt humorum putrefactio, aut corruptio in venis potiſſimum: dum ſc. humores ſibi diſſimiles in ſubſtantiâ & qualitatibus, redduntur ad eam ſimilitudinem ferè, ut in tumoribus præter naturam. *Quæ concoctionem poſtulat.* Nam concoctio, aſſimilatio quædam eſt, & ſiccum cum humido unit: Contrà cruditas, diſſimilitudo. Deinde in concoctione natura dominatur materiæ, & cauſa concoctionis eſt robor naturæ, & caloris nativi: ac teſte Galeno ipſa concoctio eſt, quæ putredinem ceſſare facit, manente ſubſtantiâ. Per concoctionem enim ipſa natura ea quæ putreſcunt, aut in utiliorem ſubſtantiam convertit, aut utilia ab inutilibus ſeparat, & tandem è corpore expellit. At in cruditate & corruptione non dominatur natura, aut nativus calor; ſed externus, cum debilitate innati caloris, qui inutilia utilibus confundit, & humidum à ſuo nativo ſicco ſeparat. Igitur in ejuſmodi morbis, in quibus humores putreſcunt, aut corrumpuntur in vaſis, & natura eis non dominatur, pur-

gare non convenit in initio, ſed concoctionem expectare, quæ inutilia ab utilibus ſeparat. Poſt concoctionem verò, quicquid putrefacti, aut noxii humoris in vaſis eſt, qui criſi non evacuatur, pharmaco utiliter expurgari ſolet. Nam materia jam corrupta & putrefacta, quæ ad utiliorem naturam reduci nequit, ſtatim, ſi fieri poſſit, evacuari debet: cum humores perfectè putridi nulla concoctione emendari queant ſed tantùm putreſcentes. Putreſcentes autem multis utilibus permixti ſunt, & concoctio utilia ab inutilibus ſeparat, totumq; illud, quod ab utilibus ſeparari poteſt, excrementum facit & aut per ſe, aut adjuta medicamento facilè & commode expellit.

Quare non ſine causâ præcipit Gal. humores illos, in quibus accenſa eſt putredo, primum concoquere, deinde evacuare. Fit quidem concoctio à naturâ adminiculo caloris nativi.

Verùm ſi natura debilis ſit, & calor non proportionatus, Medici erit, certis inſtrumentis illi opem ferre.

Opem autem fert, dum vel impedimenta tollit, ipſoſque humores ad concoctionem præparat: vel dum vires naturæ reficit, & calorem nativum auget. Ac primùm perficitur concoctio, dum natura vincit & aſſimilat materiam, quæ renitebatur & diſſimilis erat.

Præparatio propter concoctionem.

Cum autem diſſimilitudinis & repugnantiæ non una ſit ratio, unicum remedii genus non erit, quod ipſos humores ad concoctionem idoneos reddit, ſive præparat. Nam repugnat humor qualitate, aut modo ſubſtantiæ non naturali: ſcil. intemperie, craſſitie, viſciditate, &c. aliquando nimiâ ſuâ quantitate, nonnunquam ſi impactus fuerit. Unde Hipp. 6 *Epid.* 2. concoctionem fieri dicit per contraria; & concoctionem juvare nunc calida, nunc frigida; nunc ſicca, nunc humida, nunc extenuantia,

nunc incraſſantia; nunc quietem, nunc inediam, aliaque complura. Intemperies autem omnis, humorum concoctionem impediens, ad naturalem temperiem contrariis revocatur: ſcil. calida frigidis &c. tenuia incraſſantibus, craſſities attenuantibus &c. impacta, obſtructiones aperientibus. Craſſa autem extenuamus, & viſcida incidimus, ſumptâ indicatione ab operibus naturæ: licet juxta Ariſtot. quæ concoquuntur, ſeipſis craſſiora reddantur. Nam natura, dum difficilia concoquit, prius craſſa comminuit, attenuat, & fundit, quàm in convenientem ſubſtantiam convertat; ut in nutritione apparet.

Attenuata enim facilius calori noſtro cedunt. Unde Gal. 4 *de Sanit. tuend.* Oportet, inquit, primò humores incidere & attenuare deinde concoquere.

Præparantia ſingulis humoribus accommodata, gratia concoctionis.

Pituitoſus autem, craſſus, frigiduſque humor concoctioni aptus redditur: calefacientibus. extenuantibus, incidentibus: ut Syr. de betonicâ, capilli Veneris, hyſſopi &c. Melancholici humores humectantibus, modiceque calefacientibus Syrupus de pomis, borraginis &c. Bilioſi acreſque humores, refrigerantibus, humectantibus, (ut Syr. violarum nymphææ, granatorum dulcium &c.) ad motus effrenes compeſcendos; ut contemperati, facilius à naturâ vincantur. Item malignitas contemperanda Syr. acetoſit. citri, limonum, &c. Obſtructiones; aperientibus; humoreſque impacti attenuantibus, pro naturâ humorum. Nihilominus validè irritantibus, & extenuantibus urendum non erit, quæ humorum concoctionem perturbant. Verum ubi tanta eſt humorum copia, ut eam natura facilè ſuperare nequeat, ſed vires premat, & eventilationem caloris nativi impediat ante omnia, propter eventilationem caloris nativi, (quæ concoctioni potiſſimum ſervit,) utile eſt, ſtatim in initiis mor-

morborum illam materiæ copiam venæ ſectione, aut leui purgatione imminuere; ut reliquam materiæ partem natura facilius vincat. Vires autem & nativum calorem augemus in concoctione alimentis potiſſimùm: aliquando medicamentis, quæ ſpiritus reficiunt. In tumoribus, pro maturitate utimur quidem emplaſtris, quæ calorem nativum perſpirare non ſinunt: ſed hæc ratio, ubi humores in vaſis continentur, locum non habet, nec etiam purgationibus ſervit. Concoctos humores purgare oportet, non crudos, nec initio: niſi turgeant.

Turgere quid propriè

Turgere autem dicuntur non ſolum humores, qui huc illuc in corpore inordinato motu feruntur, & dolores, anxietates & ſimiles excitant: ſed etiam ipſa natura propriè, quando fervet deſiderio expellendi id, quod noxium eſt. Igitur quando natura excitata, excretiones appetit, tum evacuare convenit & non tardare, ut diximus: licet ipſa materia cruda ſit. Verùm cum perſpicuum ſit, multis humoribus purgationem convenire, quibus nulla concoctio: Item ad purgationem non ſufficere, humores concoctos, & à naturâ ſuperatos eſſe; niſi facilè cedant, & ipſa corpora purgationibus idonea ſint. Proinde ubi idonea non ſunt, præparatione neceſſaria videtur propter evacuationem.

Præparatio propter concoctionem, & evacuationem quo modo differant.

Sed differt hæc præparatio â priori, quæ concoctionis gratiâ ſit. Nam quæ concoquuntur, ut diximus, quietem magis requirunt, & ante concoctionem commovenda aut turbanda non ſunt. At præparatio hæc non ſolum ipſos humores commovet, ſed etiam facultatem expultricem ante debitum tempus ad expulſionem irritat, & ipſam concoctionem conturbat. Quare cum priori confundi non debet. Nam, quo tempore natura concoctioni intenta eſt, ei ſervire oportet, non irritare & commovere: peracta verò concoctione, quod redun-

redundat, expulſioni aptum reddere. Igitur, quæ ad expulſionem requiruntur, magis expultricem facultatem irritant: quæ verò ad concoctionem, ſive maturationem, magis facultati aſſimilatrici ſerviunt.

Præparantia corpora & humores ad purgationem.

Præcipit Hipp. corpora ſi quis purgare voluerit, fluida facere. Fluida autem reddrntur, quando humores ad expulſionem idonei & prompti ſunt: deinde viæ, per quas purgantur, liberæ & patentes. Humores autem ad fluxionem idonei ſunt tenues, calide, turgentes & mobiles: Inepti verò ſunt craſſi, viſcidi, impacti &c. Viæ præcipuæ ſunt, ventriculus, inteſtina & venæ. Nam ſi inteſtina duris fœcibus, aut humoribus craſſis effarcta fuerint, aut venæ obſtructæ: purgatio, & humoris fluxio prohibetur.

Præparantia ſingulis humoribus accommodata, purgationis gratia.

Quare præparatio propter purgationem requirit primùm, ut viæ liberæ & patentes reddantur: clyſteribus, juſculis emollientibus, & ſimilibus alvum ſubducentibus: oſculaque venarũ aperiantur. Deinde, ſi materia craſſa ſit, extenuartibus attenuetur: Si viſcida, incidentibus diſſecetur, pro natura & qualitate humoris peccantis.

Ut ſi pituita: decocto hyſſopi, origani, pulegii, betonicæ, centaurii minoris, quinque radic. aperientium &c. cum oxymelite, ſyr. betonicæ, &c. Si melancholia: decocto radic. capparorum, tamariſci, thymi, cuſcutæ, polypodii, fumariæ, bugloſſæ, cum ſyr ſcolopendriæ, fumariæ, &c. Si bilis craſſa: decocto cichorii, endiviæ, radic. acetoſæ, graminis, 4. ſem. frigidorum &c. cum ſyr. de cichoreo, acetoſa. &c. Tenues vero humores, qui facile cedunt, fluuntque, talem apparatum non requirunt; licet ea, quæ ex pectore tuſſi evacuantur, non tenuem, ſed mediocrem conſiſtentiam requirant. Nam in purgationibus his nullus renixus, nullave

nullave craſſities requiritur: ſed quantò tenuior, tantò facilius cedit, & educitur. Cum autem purgationis non unica ſit ratio, nec unica via per quam, ſed alia per alvum, alia per ſuperiora: non erit per omnia una præparandi ratio. Nam in purgationibus per alvum requiritur, ut inteſtina, primæque venæ pateant, ut jam diximus: at in vomitu à valido medicamento, præter humorum attenuationem convenit, (teſte Hipp 43. *Aph* 4.) prius corpora relàxare fomentis, inunctione, balneis dulcibus, pleniori cibo & quiete, ut humores facilius fluant. Verum dum vomitum movemus, iis uti convenit, quæ leviter irritant, humores fundunt, levioreſque reddunt & ad ſuperiores ventriculi partes eliciunt.

Cap. XIV.

De Doſi ſive quantitate medicamenti urgantis: & quoties purgandum.

Quantitas & doſis medicamenti purgātis.

QVantitas ſive doſis medicamenti purgantis non facilè determinatur (nam alij vehementius, alii parcius eadem quantitate ejuſdem medicamenti purgantur:) Deinde quantum humoris, quouſque & quoties purgandum ſit, exactè ſciri nequit. Nihilominus artificioſa quandam conjuctura aliquo modo deprehenditur, & ſimul quantitas medicamenti ad quantitatem humoris peccantis: habitâ ratione virium ipſius ægri; deinde naturæ & ſitus humoris peccantis, interdum aeris ambientis.

Genus quidem medicamenti ex humoris ſpecie æſtimatur, ut diximus: at quàm validum eſſe debeat, non tam ex natura, quàm ex ſitu humoris peccan-

peccantis. Nam, ut dictum eſt, benigna medicamenta à prima regione corporis mediocria à mediâ regione; validiſſima à tertia evacuant. Verum qua doſi ſive quantitate offerri debeant, ex viribus ægri potiſſimùm colligitur. Proinde Medici unicuique ferè purganti triplices doſes aſſignant, comparatione facta ad vires: nimirum robuſtis, maximam: debilioribus, minimam; medio modo ſe habentibus, mediam: ac quantitatem determinatam purgantis medicamenti intra amplitudinem minimæ & maximæ comprehendunt plerumque. Infantes pueroſque hic excipimus, quibus ne minima quidem doſis uſitata debetur.

Unde cognoſcatur genus, vis & quantitas medicamenti.

Utplurimùm lenientia blandeque evacuantia unciarum pondere exhibentur; mediocriter purgantia, drachmarum; validiſſimè granorum: veluti Manna ℥j ferè ad ℥iij (ut Syr. roſatus ſolutivus) in juſculo pulli, vel prunorum exhibita bilem blande ſubducit, alvumque lenit, ac infantibus etiam duarum drachmarum pondere, grandioribus ℥ß. datur. Pulpa caſſiæ fiſtulæ correcta cum ſemine aniſi, aut alliis, quæ flatus diſcutiunt, ab ℥ j. ad ℥ij. alvum emollit, bilem retorridam ſubducit, ardores renum & veſicæ, pectoriſque affectus lenit. Eadem vere doſis eſt pulpæ tamarindorum, quæ bilis fervorem contemperat, vomitumq; ſiſtit. Cortices myrobalani citrini, ac cæterorum ferè omnium præparati oleo amygdalarum dulci in ſubſtantia ad ℥ß. lente tantum purgant, & poſt ſe aſtrictionem relinquunt; in diluto aut decocto cum ſero lactis, aqua fumariæ &c. ad ʒ x. dantur. Rhabarbari correcti ſpica, cinamomo, aut ſchænantho doſis in ſubſtantia eſt, à ʒj ad ʒij. in infuſo à ʒiß. ad ʒiij. concoctionem non ſuſtinet; infunditur aut aquæ endiviæ cum modico vini; aut decocto endiviæ cicho-

Doſis ſingulorum purgantium.

Doſis cholagogon.

cichorei, tamarindorum, &c. dilutum bilem magis tenuem, ſubſtantiā magis craſſam ſubducit, & aſtrictionem poſt ſe relinquit, & peculiariter jecur expurgat & confortat, ejuſque obſtructiones aperit, Aloe Zocoterina, deinde hepatica ʒß pondere feces quidē evacuat, ſed bilē ab ʒj ʒij ſ. ad illota acrimoniam obtinet, venas vellicat, hæmorrhoides aperit, ac proindè calidis ſiccis naturis, pueris prægnantibus, ſanguinem reijcientibus non convenit, lavatur ſucco roſatum &c. Ignavia ejus corrigitur attenuantibus, ut in hiera picra Gal. cujus doſis eſt à ʒj ad ʒiij. qualis fere eſt pil. alephang. Aſſairet. de tribus. Scammonium bilioſos humores confertim citoque ex remotis partibus evacuat, cum vehementi corporis & humorum perturbatione; quare ſe per non datur, ſed præparatum veluti in diagridio à g. 6. ad g. 12. in Elect diapruno ſol. de pſyllio. de ſucco roſarum, quarum doſis uſitata eſt ʒß ſimiliter ut pillul. aurearum, ſine quibus drach. 1. Additur etiam purgantibus ignavioribus diagridium ut vim eorum acuat & acceleret.

Melanagoga eorumque doſes

Secundò epithymus in ſubſtantia ad drach, ß in diluto drach. 1. datur, longam concoctionem non fert, corrigitur floribus violarum bugg oſſ. ac aduſtos humores blandè ſubducit. Folia ſenæ humores primùm melancholicos, deinde pituitoſos cruдoſque è liene, hypochondriis, ac etiam remotioribus partibus evacuant, ſanguinem mundificant, ſed ventriculo gravia ſunt torminaque nonnullis excitant, corriguntur Zinzibere, ſem. aniſi &c veluti in pulvere ſenæ Montagnanæ, &c. ac in ſubſtantia exhibentur à drach 1. ad drach. 2 Helleborus uterque validè atram bilem pituitamq́ue craſſam à remotis partibus detrahit, ac proinde melancholiæ, febribus quartanis, elephantiaſi, epilepſiæ cōvenit. Verū albu

maligna

maligna qualitate præditus eſt, & per ſuperna violentiſſimè cum periculo ſuffocationis evacuat; ac proinde in ſubſtantia non datur, ſed interdum valdè robuſtis in diluto ex radicula aut vino aromatico ad drach.j.fere. Hellebori nigri radix multò minori periculo exhibetur præparata aceto ſem. dauci &c. in ſubſtantia fere ad drach j. in diluto aut decocto appropriato ad drach.ij. Lapis Armenius illotus drachmæ unius ferè pondere, lotus aqua bugloſſ.& vino ad drach.ij. melancholicos humores ſubducit, ſanguinem mundificat, tetros vapores à corde avertit; Item efficacius multò ſed minori quantitate præſtat lapis lazuli; Melangogon ex his compoſitorum, ut pilularum indarum, de lapide lazuli & Armenio; Doſis eſt ad ℈ iiij. in elect. diaſena ad unc.j. confect. Hamech ad drach. 5.

Phlegmagoga, eorumque doſes.

Tertiò ex phlegmagogis primum eſt, ſem. carthami ejuſque pulpa, quæ correcta cum galanga &c. datur eadem quantitate ferè qua caſſia extracta, ſæpè cum rad. polypodii in decocto veteris galli. Terebinthina à drach.iij.ad drach.vij pituitam à iecore, renibus, viiſque urinariis expurgant. Agaricus correctus zinzibere aut ſale gemmæ in ſubſtantia datur à drach.j.ad drach.ij.in diluto aut decocto à drach.iſs. ad drach.2ſs. pituitam deinde craſſam bilem non ſolum ex ventriculo primiſque venis, ſed etiam à capite, pectore & articulis evacuant. Eadem ferè doſi in ſubſtantia datur mechoacana cum modico cinamomi, aut galangæ, ut puituitam tenuem, ſeroſos, biliosóſque humores ſubducat:

In decocto tamen vis ejus ferè evaneſcit. Turbith album gummoſum correctum Zinzibere, pipere longo &c. paulo minore doſi quam agaricus evacuat, præcipuè pituitam craſſam, lentam ex remotioribus partibus. Idem quoque præſtat hermodactylus albus correctus gariophillis; ſem. cimini. Nam

peculiariter ab articulis ducit pari ferè pondere, ut turbith, ſed lente niſi validiorum commixtione exſtimuletur, ut in diacaryocoſtino & pilulis de hermodactilis. Validior aliquantò vis eſt, gummi, Sagapeni, opopanacis &c. licet acriori ſtimulo indigeant, in pilulis Meſuæ.

Colocynthidis pulpa à remotis partibus craſſam pituitam aquamque citrinam validiſſimè ducit, & robuſtis, morbo diuturno laborantibus tantum convenit, præparata ut in Trochiſcis Alhandel, quorum doſis eſt à ℈j. ad drach. ß. ignavioribus quoque phlegmagogis permiſcetur ut eorũ vim acuat Compoſita, in quibus præpollet vis horum phlegmagogorum, ſunt primùm pil. mahichinæ, de aloe lota, hieræ cum agarico, &c. quæ à drach j ultra ij. exhibentur, deinde pilulæ cochicæ, de agarico, de hermodactilis ad drach: j tertiò fœtidæ, de opopanaco, de ſagapeno parum ultra drach j.

Præterea El. benedictæ laxat: datur ℥ß. paulo minore quantitate, hiera diacolocint. Verum Elect. Indum diapphænicom, diaturbith ad drach. vi. aliquando ad drach. vij.

Ad quas evacuandas, radicis vel corticis mediani ſambuci aut ebuli ſuccus, unciæ unius pondere in decocto paſſularum ac cinamomi datur aut pulveris granorum drach. j. vel Corticis mediani drach. ij. aut diluti unc ß ac mechoacana, horum ut aliorum quoque vis decoctione perit. Validius aquas citrinas primùm, deinde pituitam purgat pul. rad: Iridis purpureæ à drach i. ad drach. aut ſuccus ab unc ß ad unc i. in decocto paſſularum ſpicæ & cinamomi. Ex iis quæ vehementiſſimè aquas ſurſum deorſumq; evacuant, eſt cucumeris aſinini radix & ſuccus, qui elaterium dicitur. Doſis radicis eſt à gr. ℥v. ad drach ß ſucci poſt ſextum menſem primum à ℈ ß. ad ℈j.

Eodem

Eodem ferè pondere Cortic. Eſulæ, laureola, ac thymelea aceto & ſtomachicis præparata, primũ aquoſos humores, deinde pituitam craſſam evacuant, ut in pilulis de mezereo. Euphorbium omnium violentiſſimum, calidiſſimumque, poſt primũ annum præparatum, oleo amygdalarum dulc. ſucco endiviæ, citri &c. a gr. v. ad ſcrup. ß. vehementiſſimè primum aquas, deinde craſſos lentos humores ab extremis partibus educit; in quem uſum quoque ſerviunt pil. Meluæ de euphorbio pondere ſcrup. j. aut drach. ß. non diſſimili vi ferè pollent gr. lathyridis & ricini: Hæc ſurſum deorſumque ſummo cum periculo evacuant.

Vomitum provocant nonnulla evidenti qualitate, ut pinguia, quæ os ventriculi relaxant, deinde acria, quæ ſtimulãt, ut raphanus, ſem. urticæ, erucæ, ſtaphiſagriæ, cæparum, atriplicis, radix betonicæ &c, tertiò, quæ levitate ſurſum feruntur ut agaricus tritus in oxymelite, aut, mulſa ad ſcrup. iiij. cum decocto ſem. anethi, atriplicis, rad. betonicæ & ſimilibus: ac quæ flatus movent, ut mel crudum &c. peculiariter per ſuperiora purgant ſuccus radicis raphani ad unc. ij. vel ſeminis ejuſdem drach. iij. triti in hydromelite, aut oxymelite cum aqua hordei. Idem vehementius præſtat pul. radicum peponis, aut juglandium, aut ſem. urticæ; aut radicum aſari à drach. ß. ad drach. j. in infuſo ad drach. iij. ferè; pari quoque pondere exhibetur, medulla balani mirepſicæ exiccata aut pul. gratiolæ cum cinamomo &c. decoctione horum omnium vis ferè evaneſcit. Violentiſſimè per ſuperiora purgant Helleborus albus, ut diximus, nec minori ferè periculo vitrum & regulus Antimonii, ac Mercurius præcipitatus, niſi dextrè præparentur, corriganturque; dantur hæc plærumque à g. ij. ad g. iiij. aut v. Compoſita purgantia polychroſta ex ſimplicibus intelligũtur & æſtimãtur, velut j elect. diacatholicon & elect. lenitivũ datur unc. j Eleſcoſ. *Vomitoria.*

drach.vi. hiera logadii ferè ad unc.ß.pil. aggregativæ ad drach. iß. eademque in cæteris ratio eſt.

De uſu extractorum.

Per extractiones ſpagyrices qualitas venenata noſtræ naturæ inimica malignorum vehementiumque pharmacorum corrigitur, ſed ipſa vis cathartica una minuitur, & benignorum nonnullorum ferè exolvitur. Quare requiritur non ſolum in ſingulorum pharmacorum extractis præparandis diligens exercitatio, ſed etiam in viribus, doſique eorum inveniendа, & exploranda, certa experientia. Conſtat enim nec extractum Hellebori nigri Quercitani nec Rhabarbari ſcrupuli unius pondere humores appropriatos expurgare, niſi diagridii, Extracti ſcammonii, aut alterius validioris permixtione adulterentur, vel exſtimulentur. Deinde extract ſcammonii pari pondere, quo diagridium, clementius multo, & exminus remotis locis bilem evacuare. Præterea ex Rhabarbari ſemiuncia plus extarcti ferè elici poſſe, quàm ex uncia integra mechoacanæ, aut hermodactylorum, vel ſeſquiuncia agarici, cum tamen extractum Rhabarbari minori doſi, quam ullum cæterorum alvum ſubducat, ſed de his latius alibi, Deo volente, dicetur.

In uſu horum omnium medicamentorum quantitatem & doſin determinare oportet in comparatione ad vires, & quantitatem augere vel minuere pro ratione virium. Cognoſcuntur autem vires, ut diximus, ex ætate, ſexu, temperamento, corporis conſtitutione conſuetudine & cæteris. Augetur quoque & minuitur doſis pro ratione aeris ambiētis, de quibus omnibus ſupra dictum eſt: Item pro conditione humoris peccantis. Nam tenues fluxileſque humoris levi medicamento facilè cedunt: Contra, craſſi, viſcoſi aut impacti vix majori & validiori Tandem pro modo purgationis. Purgatio enim plena, copioſa aut ex remotis locis, majori validiorique phar-

pharmaco indiget: contrà purgatio, quæ per vices ſit. Semper autem nimis parva, aut magna purgantium quantitas vitanda erit. Nam nimis parva quantitas non ſolum parum, aut nihil evacuat: ſed etiam humores plerumq; perturbat, ventris tormina, anxietates, aliaque ſymptomata inducit. At multò graviora mala excitat vehemens medicamentum nimis magna quantitate.

Nam non ſolum appropriatum humorem copioſè educit, ſed etiam cum vehementi perturbatione alios quoque humores; primùm tenuiores, deinde craſſiores, tandem ſanguinem; unde anxietates, animi deliquia, convulſiones incurabiles, aliaq; pernicioſiſſima ſymptomata. Proinde in hoc caſu obſervandum erit, quod monet Hipp. *l. b. 1. de locis in Homine*: pharmaca fortia naturâ, in morbis debilioribus, danda non eſſe: ſed fortibus natura, fortia; debilibus, non fortia. Deinde, ut jam diximus, artificioſâ conjecturâ quantitas cujuſque pharmaci definienda erit: tandem æſtimandum, quantum, quoties & quouſque evacuandum.

Quantum purgandum & quoties.

Ipſa autem purgatio ex copiâ & multitudine eorum, quæ evacuantur, judicari non debet, ut monet Hipp. 23. *Aph.* 1. ſed ſi ea quæ oportet, evacuentur, & æger facilè ferat; quæ duo ſigna ſunt bonæ purgationis. Nihilominus magna pravorum humorum redundantia majores evacuationes indicat, ſi vires ferant, cæteraque conſentiant. Purgationes autem aliæ unâ vice totam materiam educunt, quæ plenæ, perfectævè dicuntur: aliæ pluribus vicibus per partes, ut ſuprà dictum eſt. Medicamentum plenam purgationem faciens, ſine ſummâ conſideratione exhiberi non debet, & tantum ubi vires ferunt, & natura ſeipſam ducem præſtat: nimirum in morbis, humoribus jam concoctis potiſſimum, aut turgentibus. Tum enim naturam

Quando paulatim aut copioſè vacuandũ.

adminiculantem habemus, & minori negotio noxia evacuamus.

Evacuatur quidem materia cocta unâ vice, ſi vires facile ferant: ſed præcipuá, ſi tota ſimul ſit, aut parata ad expulſionem; alioqui paulatim pluribus vicibus, initio facto à levioribus, pręmiſſis præparantibus, ſi neceſſitas exigit.

Sumitur enim indicatio in purgationibus, quę paulatim fieri debent, à naturâ ipſius humoris peccantis; à ſitu ejuſdem: à conditione partis affectæ; & à viribus ægri. Nam ſæpè tota materia morbifica ſimul non eſt, nec eodem modo in toto corpore, omnibuſq; vaſis, ſed in varias partes diſtributa; una ventriculo contenta, quæ vomitu evacuatur: alia in Inteſtinis, quæ clyſteribus: quædam in venis, quæ potione: aliqua in capite, quæ pilulis facilius educitur. Deinde non rarò una pars materiæ cocta, alia cruda: una tenuis alia craſſa vel viſcida: una quieta, altera turgida & in motu. Quæ omnia nec uno tempore, nec unâ vice evacuari debent: ſed materia concocta, tenuis aut turgida, fluxioni idonea, priùs ſemper exigenda, idque unâ vice, ſi vires ferant: alioqui melius eſt in partes dividere & purgationem iterare. Verùm ſi materia cruda ſit, concoquenda erit; craſſa, extenuanda &c. deinde per intervalla evacuanda. Unde ob qualitatem humoris, præcipit Gal. in quartanis & quotidianis febribus purgationes ſæpiùs iterare. Et Hipp. 1. *de morbis*, in ſpleneticis & melancholicis ſæpè modicum exhibere, quod multùm educit: At in acutis, 24. *Aph.* 1. rarò purgare & id facere, diligenti adhibito judicio. Deinde modum purgandi variat conditio partis affectæ. Nam pars communis, & acuti ſenſus, copioſas & ſubitas evacuationes non ſuſtinet. Smiliter quæ à ventre longè diſſita eſt, aut cum ventre per anguſtas tenueſque vias communionem habet: confertim evacuari nequit, ſed

ſed paulatim, & per vices: ut in morbis pectoris & articulorum. Item pars, quæ ob debilitatem continuò nova excrementa generat, crebras evacuationes deſiderat. Virium autem conſideratio prima, & præcipua in omni curatione eſſe debet: nam vires & modum purgandi, & vim purgantis medicamenti non rarò præſcribunt. Et licet humoris natura, copia, & ſitus validum purgans, requirat: tamen, ſi vires debiles ſint, cogimur benigniora, & per vices exhibere. Eadem ratio locum habet in ſenibus, in pueris & prægnantibus, in iis, qui ſtomachum debilem habent, & lævi occaſione animo deficiunt, & ſimilibus ut ſupra. Igitur ſi vires ſatis robuſtæ non ſint, ſive cachochymia ſit multa, ſive pauca, nunquam confertim, ſed ſenſim & per partes evacuanda erit; maximè, ſi in ventriculo, aut primis venis non ſit, ſed diffuſa per totum corpus, quod in cachexiâ evenit. Deinde, qui pravâ utuntur victus ratione, & pauca fruuntur bono ſucco, multiſque ſcatent vitioſis humoribus, ſi aſſatim validis purgentur, ſtatim exſolvuntur, ut teſtatur Hipp 36. *aph.* 2.

Quando ἐπίχρασις locum habet.

Tales ergò ἐπίχρασιν paulatim evacuare convenit, & pro eo, quod ſalubre eſt, reponere. Nam in his copia humoris indicat, multum eſſe evacuandum: ſed quia vires non ferunt, ſæpius purgamus, ut vitio humorum frequentiâ ſatisfaciamus. Unde, quod ſemel validum medicamentum vix, ac non ſine detrimento aliquo evacuare poterat: id tutò, & ſine omni incommodo perficit purgatio per vices. Melius autem eſt tutò, quàm citò & cum periculo purgare: plurimùm verò, & repentè, aut evacuare, aut replere, periculoſum eſt, teſte Hipp.

Quo ordine purgandũ.

Verùm in purgationibus, quemadmodum in phlebotomiâ, refectione, cæteriſque operationibus, ordinis quædam ratio habenda eſt; quid in curatione primum, quid ſecundum aut tertium eſſe

debeat. Sæpè enim neceſſaria tam phlebotomia, quàm purgatio: non rarò præter purgationem requiritur refectio aut confortatio; Ubi haud facilè eſt determinare, quid primùm, quid ſecundum fieri conveniat. Nihilominus legitimum adminiſtrandorum remediorum ordinem indicat ordo cauſarum & id ſemper, quod maximè urget. Incipiendum quidem eſt ab eâ operatione, quæ alteri conducit, tollendo id, quod cauſa eſt conſequentium: ſed ei, quod maximè urget, omnium primò occurrendum erit. Veluti in morbis, ubi cum cacochymiâ adeſt magna virium debilitas, omnium primò reficiendum, cum virium ſumma ſit dignitas; & ſine viribus ipſa remedia nihil conferant.

Quando purgationē phlebotomia præcedere debeat:

Simili ratione, ſi in venis ſit magna humorum redundantia; primùm venam ſecare, deinde purgare ex venis convenit, tandem quod reliquum eſt, contemperare. Nam, ubi venæ copiâ diſtentæ ſunt, poſt phlebotomiam purgatio ex venis facilius ſuccedit: Verùm ſi impuritas aliqua ſit in primâ corporis regione, ante phlebotomiam conſultum erit, levi pharmaco evacuare, ne in venas rapiatur, & ſuâ labe ſanguinem inficiat. Attamen ſi mittendi ſanguinis neceſſitas plurimum urgeat, & omninò tutum non ſit differre, (ut in lapſu & caſu ex alto, in anginâ & phrenitide, interceptionibus jugularium & ſimilibus:) citra moram ſecare venam expedit, quia ſubitò auxilium adfert. De ordine purgationis & præparationis ſuprà diximus: De ordine verò cæterorum medicamentorum ad purgantia ſuprà de methodo medendi.

QVO

Cap. XV.

Quo tempore, & perquas vias purgatio inſtitui debet.

COnſequens eſt, ut de tempore opertuno purgationis nunc agamus. In genere de anni temporibus ſupra dictum eſt: diei verò tempora, correſpondent quatuor anni temporibus.

De tempore purgationis.

In ægris autem peculiaris ratio temporis locum habet, quo motus morbi menſuratur & determinatur. Nam ſi ipſum motum cauſarum morbificarum reſpicias, tempora morborum quatuor erunt: principium ſcil. cùm materia morbifica adhuc cruda eſt: augmentum, quùm manifeſtè incipit concoctio: Status, quando maximè vigent concoctiones; declinatio, quando peracta eſt. Deinde dividitur tota illa duratio in dies criticos, indices & intercidentes. Verùm diſtinguendi hoc loco ſunt morbi, orti ab humoribus putreſcentibus, & qui concoctione emendantur: ab iis, qui ab humoribus jam corruptis gignuntur, & concoctione emendari nequeunt.

Quando initio ſtatim purgandum, quãdo non?

His obſervatis, ſi humor vitioſus ſit in ventriculo primiſque venis tantùm, ſtatim expurgari poterit: præmiſſis duntaxat præparantibus, ſi lentus, craſſuſque ſit, viæque obſtructæ. Similiter humor jam corruptus, & qui concoctione emendari nequit, quacunque parte aut regione corporis contineatur, protinus, ſi fieri queat, evacuandus erit: at ſi humor adhuc ſit putreſcens, in vaſis concluſus, licet viæ per ventrem liberæ & patentes ſint, ſtatim purgare non convenit, ſed tempus oportunum expectare.

Tempus autem oportunum, (autore Gal. *lib.* 4. *Acut. comm.* 76.) æſtimatur non certo dierum numero, ſed ex ſignis concoctionis in urinâ & ſimilibus: ex humorum turgentiâ, quando periculum apparet, ne in partem principem irruant.

Plena purgatio quãdo locum habeat.

Plena autem evacuatio humorum putreſcentium, ante concoctionem tentanda non eſt: deinde, (ut præcipit Hipp. *lib.* 3. *de Morb.*) quo tempore cum impetu fertur morbus, Medicum & ægrum à curatione quieſcere oportet, ne quid mali inducatur. Igitur initio morborum, quo omnia cruda ſunt, purgare non convenit, niſi materia turgeat: nec in augmento perfectè, neque etiam in ſtatu; quo tempore concoctiones maximè vigent, & cum impetu fertur morbus. Quare ſi materia non turgeat, purgatio perfecta plenavé differenda erit ad finem vigoris, quando omnis concoctio peracta eſt. Tum enim materia ſecreta eſt, & beneficio naturæ facilè evacuatur. Nam Medicus naturæ motum impedire non debet, ſed, ubi neceſſitas exigit, juvare. Quod ſi natura per ſe ſatis valida ſit ad morbum, cauſamq; morbificam perfectâ criſi expellendam; Medici erit, tantùm ſe operum naturæ ſpectatorem exhibere; Et: ut Hipp 20. *Aph.* 1. quæ judicantur, & judicata ſunt integrè, non movere neque novare vel purgantibus, vel aliis irritamentis, ſed ſinere: atque hic iterum bonum medicamentum eſt, nullum medicamentum adhibere. Verùm, ſi natura tam potens non ſit: tum demum neceſſe erit, motum naturæ juvare, & in fine vigoris, ſi quid poſt criſin relictum ſit, purganti medicamento educere. Nam, ut teſtatur Hipp 12. *Aph.* 2. quæ relinquuntur in morbis poſt criſin, recidivam facere conſueverunt. Igitur cum univerſa materia non niſi concocta radicitus exturbari queat, ante finem vigoris plena perfectaque purgatio molienda non erit.

At-

Attamen minorativa aliqua locum habere poteſt, quâ materia morbifica minor tantum redditur, in initijs morborum potiſſimum. Nam primum, ſi humorum crudorum, putreſcentiumvé tanta ſit copia, ut metus ſit, ne natura ante integram concoctionem deficiat neceſſitas exigit, partem aliquam materiæ levi pharmaco ſubducere, ut natura ſupra reſiduum potentior reddatur, faciliusq; dominetur. Similiter ubi humores malignâ, aut venenatâ qualitate inquinati ſunt, qui ſubitò interitum adferre ſolent: ſtatim purgari debent, neglecto incommodo, quod crudorum humorum purgationem cõſequitur. Præterea præcipit Hippocr. 4. *Acut.* purgandum eſſe aut initio morbi, priusquàm humores confirmentur in parte aliqua, aut poſt quàm ad maturitatem perducti ſunt.

Minorativa purgatio ubi locum habeat?

Nam in morbis ab influxu, (ut ſunt pleuritis, angina &c.) initio ſtatim purgantibus, cæteriſq; inſtrumentis humorem influentem à parte affecta revellere & avertere decet; quemadmodum in luxatis, vulneratis & ſimilibus, ne humor in partem affectam decumbat. Quod autem in parte jam confirmatum eſt, ante maturationẽ educi nequit. Idem faciendum, ſi materia præcipuam partem obruat, viresque opprimat: quod in apoplexiâ, catharro ſuffocante & ſimilibus accidere ſolet. Verum in acutis morbis raro, & non niſi neceſſitate urgente, purgare convenit: In diuturnis ſæpius, & nonnunquam, ubi nullum adeſt periculum; modo adſint ſigna quædam concoctionis. Nam in diuturnis, quia humores craſſi, lenti & impacti ſunt, ante concoctionem utile eſt, minorativo vias ductusq; aperire: Deinde ob inæqualitatẽ materiæ, quia natura inæqualiter movetur, ſæpè concoctiones occultantur, Igitur in talib. utile erit id, quod concoctum eſt, & excrementũ factum, è corpore evacuare, & initium concoctionis

tan-

tantum exſpectare: aut, ut monet Trallianus *lib. 12. cap. 7.* nunquam permittere, humores in vetuſtatem abire. Attamen, ut diximus: ante concoctionem totius materiæ morbificæ, finemq; vigoris, perfecta plenaq; purgatio tentanda non eſt.

Quibus diebus maximè purgandum.

Ad tempus determinatum quod attinet, quando cum impetu fertur morbus, ab omni purgatione abſtinere convenit: præſertim in continuis & acutis morbis. Quare in pharmaci exhibitione monet Hipp. *lib. 4. de Morbis* cavere à diebus imparibus ſive criticis, quibus humores maximè turbantur. Et ſubjungit; *in febribus continuis, qui paribus, ſive non criticis pharmaco uſi ſunt, nunquam nimium purgati fuerunt: qui verò diebus imparibus forti medicamento uſi ſunt nimiùm purgati fuerunt, multique nimiâ purgatione perierunt.*

Eadem ratio eſt temporis paroxiſmi in febribus intermittentibus ſi vires debiles ſint. Igitur tutior purgatio dieb. paribus ſive intercidentibus, quàm imparibus aut criticis. At ſi vires validæ fuerint: in quartanis & ſimilibus febribus intermittentibus, in quibus humores ſuâ naturâ ægrè commoventur, expedit interdum ipſo die paroxiſmi, quo humores maximè turbantur, purgare. Quo enim die exaſperetur morbus, & materia in motu eſt, faciliùs detrahitur: alioqui, ſi vires debiles ſint, convenientiſſimum eſt in morbis, qui paroxiſmum habent, tempus intermiſſionis exſpectare.

Quibus horis purgandum?

In morbis, qui carent paroxiſmis, æſtate temporibuſque calidis, horæ matutinæ potiſſimum conveniunt: frigidis verò temporibus, tempus meridianum magis. Proinde decet medicamenta ſumere tanto antè tempore; quanto ipſa egent, ut in actum deducantur, & prædictis horis purgationem perficiant. Deinde tempore tranquillo & temperato purgatio tutior & commodior eſt: tempore calido & hu-

humido copioſior. Dantur interdum purgationes veſpertinis horis: ut pilulæ lenes una hora ante cœnam, ad evacuationem è ventre: aut tribus horis à cœnà, ad evacuationem à capite. Verùm validè purgantia aſſumenda non ſunt, niſi jeiuno ventriculo: levia vero, ut eccoprotica, dantur & ante cibum, & cum cibo interdum. Cap. XV.

Reſtat nunc, ut oſtendamus, per quas vias purgatio commodiſſimè inſtitui debeat, & quibus remediorum formis. Via autem, ſupra diximus, eſt vel per ſuperiora vomitu, vel inferiora alvi deiectione. Indicat viam partim locus, quem humor peccans nunc occupat vel occupaturus eſt: partim inclinatio humoris, & motus ipſius naturæ. In viis, per quas expurgatur humor, conſiderantur quatuor: an conſuetæ: an patentes & liberæ: an vicinæ loco, quem occupat noxius humor; & cum eo communionem habeat: an naturaliter diſpoſitæ ſint, nec ne.

De viis, per quas inſtitui debeat purgatio.

Ipſa purgatio reſpectu loci, cuius gratia humor educitur, aut eſt evacuans tantùm, aut revellens, aut derivans: ut ſupra diximus.

Purgatio triplex.

Locum autem affectum occupat humor quando actu in eo continetur: Occupaturus verò eſt, quando aliunde influit. Deinde à loco, quem actu occupat, evacuari aut derivari debet: à loco verò affecto, quem influxu ſuo occupaturus eſt, revelli.

Humor purgandus vel actu continetur in parte affecta, vel influit.

Occupat autem humor noxius vel totum corpus, omneſque ejus regiones: vel unam regionem, aut unius regionis partem, ut ventriculum, caput, &c. Semper autem aptanda eſt via per quam, illi loco potiſſimum, quem humor proximè occupat. Nam commodiſſimè evacuantur humor per vias proximas, patentes, conſuetas & naturaliter diſpoſitas. Quare quod ventriculo continetur, vomitu: quod

Per quas vias purgandum ubi actu in parte affecta humor continetur.

quod inteſtinis, dejectione: quod in toto corpore, utraque via evacuari ſolet. Sed maximè eligenda eſt via conſueta, per quam facilè purgatur æger, ſi naturaliter diſpoſita ſit. Eadem ratio eſt in particularibus evacuationibus: ut anterioris cerebri, per palatum & nares: renum & veſicæ, per urinas &c. Forma quoque medicamenti aptari debet loco, à quo, & per quem. Nam quod in capite continetur pilulis: quod in ventre & venis, potione: quod in Inteſtinis clyſtere commodiſſimè detrahitur.

Per quas vias purgandum, ubi humor in partem affectam.

At ubi materia adhuc in fluxu eſt ad partem affectam, Medici erit omnibus remediis avertere, & longiſſimè à parte affecta revellere. Quare oculis & cerebro laborantibus, (niſi ex conſenſu ventriculi,) purgationes per ſuperiora non conveniunt, ſed per inferiora: Contra ubi fluxus ad crura, aut inferiores partes decũbit per ſuperiora magis; ſi natura & conſuetudo ferat, & viæ naturaliter diſpoſitæ ſint. Nam, quãdo pars, per quã ducitur humor noxius, naturaliter affecta nõ eſt: tranſitu illo humorũ, qui ab aliis ab aliis partibus expelluntur, vehementer labefactatur. Quare inteſtinis laborantibus, humores in aliis partibus exiſtentes educere per inteſtina non licet: nec ventriculo affecto per ſuperiora. Attamen, quod in ipſis inteſtinis, in dyſenteria & ſimilibus continetur, per inferiora: quod in ventriculo pravè diſpoſito, per ſuperiora evacuari poteſt.

Quod ſi aliundè ad partem non naturaliter affectam inclinet humor, Medici erit, omnibus remediis avertere, & nunquam per partem affectam corpus purgare.

Via conferentes ad purgandũ.

Deinde, ut præcipit. Hipp 21 *Aph* 1 eò molienda purgatio, quò à natura humores potiſſimum vergere videntur, per vias conferentes. Viæ autem maximè conferentes ſunt, per quas ſolet ſe natura utiliter evacuare. Inclinat autem humor bilioſus

lioſus levitate ſua ad ſuperiora magis, quemadmodum etiam humores in paroxiſmis: pituitoſus vero & melancholicus humor ad inferiora magis decumbit. Ergò æſtate, (4. *Aph* 4.) quo tempore in corporibus maxime dominatur bilis, & initiis paroxiſmorum, per ſuperiora magis purgare convenit: hyeme, magis per inferiora Item graciles, quia biloſi, facileque vomentes, per ſuperiora: difficulter verò vomentes, obæſos & melancholicos, per inferiora Per ſuperiora quidem æſtate bilem hyeme per inferiora pituitam purgare convenit: ſi totum corpus ſit evacuandum. At ſi humor pituitoſus & melancholicus tantum in ventriculo contineatur aut ad ſuperiora feratur, (quod in acceſſionibus febris quotidianæ & quartanæ accidit) vel brumalibus menſibus; per ſuperiora privatim & melancholiam purgare decet, ut teſtatur Gal cum Hipp. *lib.* 1. *de ſal bri diæta.* Verum plena & perfecta evacuatio pituitæ & melancholiæ, per inferiora tantùm perficitur: paulatina per ſuperiora plerumque, & potiſſimum pituitæ.

De vomitu.

Difficulter vomentes, & qui non conſueverunt ſpõte ſua vomere, ad vomitum nullo modo cogendi ſunt. Igitur primum videndum eſt, quid conſuetudo ferat: deinde, quo natura & humoris inclinatio viam affectet.

Quibus nõ conveniat vomitus.

Nam alii his; alii illis evacuationibus idonei ſunt: Vt qui anguſto ſunt pectore, longo collo, ſive phtiſi obnoxii, teſte Hipp. 8 *Aph.* 4. Item qui pravè diſpoſitum ventriculum habent, debile cerebrum: mulieres; quæ ſuffocatione uteri afficiantur &c. purgationes per ſuperiora non ferunt. Attamen in multis diuturnis affectib. ſæpe tollit vomitus, quod purgatio per alvũ non potuit. Verum vomitus evacuatio minus naturalis, magiſq; ſuſpecta eſt, quã alvi dejectio: cũ ipſa inteſtina ſuſceptioni excrementorũ

ſint

ſint deſtinata, non ventriculus, & vomitus robuſtiorem naturam requirat. Unde præcipit Hipp. robuſtos ſupra, debiles infra purgare: cum vomitus omnium naturalium operationum ſit vehementiſſima. Nam fit vomitus quando ventriculus re moleſta irritatus, compreſſo fundo, totus impetu ſurſum fertur; ut id, quod noxium eſt, per os rejiciat & excutiat. Hoc motu non ſolùm ventriculus à ſua ſ. de dimovetur: ſed etiam vicinæ partes, quibus annectitur, magna vi concutiuntur. Proinde vomitus violentia non caret, ſed aliis facilior, aliis difficilior eſt, ut diximus. In iis igitur, qui difficulter vomunt ut potius convenit medicamentis, quæ per inferna purgant, quàm corpus fruſtra torquere: In iis verò qui facilè vomunt, (niſi adſit virium robur, & ſumma neceſſitas exigat,) valida vomitoria vitare, præſertim veterum, quæ periculo non carent. Præcipiunt veteres duobus aut tribus diebus continuis, ſingulis menſibus vomere: rarius tamen natura ſiccos, quàm humidos. Verùm, ut teſtatur Galen. receſſit hæc conſuetudo: corpora continuis illis evacuationibus plurimùm læduntur, & malam conſuetudinem acquirunt.

Quibus affectibus proſit vomitus?

Evacuat autem vomitus primùm ventriculum, primaſque venas: deinde, ſi validior, Iecur, lienem, majoreſque venas, ac tandem totum corpus; revellit verò fluxum humorum à ventriculo, aut ab inferioribus partibus. Proinde, (16. *Aph.6.*) alvi profluvio laborantibus vomitus ſuperveniens, bonum eſt. Auxiliatur eodem modo Iſchiaticis, podagricis, nephriticis, veſicæ & ani affectibus, &c. Derivat vomitus humores à partibus vicinis ad ventriculum. Unde hypochondriacis hydropicis, aliiſque meſeræi, jecoris & lienis affectibus interdum confert: potiſſimum ſi materia ſurſum ad ventriculum feratur, quod ex amaris ructibus, dolore,

morſu.

morſu aut gravitate præcordiorum deprehenditur. De præparatione corporis ad vomitum, aut alvi dejectionem ſuprà dictum eſt.

Formæ medicamenti ratio habenda eſt, præſertim in alvi dejectionibus. Nam forma liquida altius faciliuſque penetrat, promptius agit, potentius detergit, obſtructioneſque aperit: forma verò ſolida, (ut pilularum,) contra, diutius in ventriculo hæret, tardius operatur, & à ſuperioribus partibus melius trahit. Sed naturis aut morbis ſiccis calidiſque tempore calido minus convenit. Deinde medicamenta valida, forma liquida, debili, puroque ventriculo non conveniunt, niſi diſtantis alicujus partis affectus exigat: quia ventriculum vehementer debilitant. Danda tamen ſunt, mixta odoratis ſuavibuſque jejuno quidem ventre, ſed eo potiſſimùm tempore, quo cibus concoctus deſcendit. At ſi robuſtus impuruſque ſit ventriculus, expedit ſimpliciter dare, idque longiſſimè à cibis: ut altius ad remotiores corporis partes penetrent. Hactenus de methodo purgandi.

Formæ medicamenti.

Supereſt nunc, ut paucis conſideremus, quid agendum potiſſimùm ſit, aſſumpto pharmaco. Aſſumpto medicamento per alvum purgante, licet aquam hordei, mulſam aut ſimile quid pauca quantitate ſtatim bibere: ut reliquiæ à faucibus & gula detergantur, & facilius deſcendant. Deinde corpus in quiete primùm continere: & ſi timeatur vomitus, paululum mali acidi aut cidonii, vel mivæ cidoniorum & ſimile deguſtare; naribus acetum roſaceum, aut cum toſta panis admovere, ſummos manuum digitos in aquam frigidam immergere, faciem aqua frigida ſubitò aſpergere. Pilulis autem aſſumptis, ægris ſomnum aliquandiu permittimus, ut vires earum citius in actum deducantur: à potione, aut bolo non item. Incipiente verò purgatione per al-

Quid agendum aſſumto pharmaco.

vum, ab omni cibo & ſomno, ac etiam ab omnibus animi perturbationibus abſtinere oportet, ad conſummatã uſque purgationem: nam cibus & ſomnus vires medicamentorum obtundunt. Aſſumpto vomitorio convenit corpus movere, cibum aliquando exhibere, aut aquam calidam cum oleo, & ſimilia, ut faciliꝰ ſcedat evacuatio. deinde fauces irritare, cæteraque facere, ut præcipit Avicen. & Gal. *lib. de Salubri diæta*, Paulus *lib. 7. cap.* 10 A vomitu faciem & os abluere aqua ex aceto temperata, cibum non ſubitò dare: ſed neceſſitas exigat, paululum facilis digeſtionis, bonique ſucci & ſaporis. At in purgationibus per inferiora, evacuato corpore utile erit aquam hordei, jus pulli aut ſimile quid exhibere: ut id, quod in ventre adhuc hæret, faciliùs deſcendat. Deinde ſenſim ad cibos accedere, ſed non ſtatim copioſe aſſumere, nec quam diu ventriculus ex purgationibus languidus eſt.

Utilis & perfecta purgatio, unde dignoſcatur.

Dignoſcimus purgationem utilem finitam eſſe, ſiti, ſomno, mutatione dejectionum, & ſi ſeipſo æger levior appareat; appetentia redeat, ſymptomata evaneſcant. Siti quidem, niſi vim purgantis pharmaci conſequatur, aut ſi ſitis illa præceſſerit.

Nam vehemens ſitis, ſubtracta materia calida, plerumque à purgatione miteſcit. In cæteris, (ut præcipit Hippocr. 19. *Aphor.* 4.) qui purgati non ſitiunt; non quieſcant, donec ſitiverint. Verum excipiunt nonnulli eos, qui humidam ventriculi diſpoſitionem habent. Somnus verò ſuperveniens non ex virium debilitare, aut turbulentus, nec etiam in omnibus, ſed in his potiſſimum, qui vigiliis infeſtantur ab acribus humoribus, perfectam, bonamque purgationem deſignat. Præterea dejectionum mutatio cum tolerantia ægri completam purgationem illus humoris potiſſimum arguit, quem purgare intendimus. Unde Hipp. 14. *Aph.* 2. In profluˍ

profluviis alvi, mutationes dejectionum juvant: niſi ad malum fiat mutatio; ſignificant enim corpus perfectè purgari. Verũ, ut ſupra diximus, bona utiliſque purgatio non eſt æſtimanda ex copia eorum, quæ evacuantur: ſed ſi purgentur, qualia oportet, & æger facilè ferat.

Mala purgatio quotuplex.

Mala igitur, & incommoda eſt illa purgatio, quæ movet quidem humores, ſed non expellit: aut expellit, ſed non legitimè, nec determinatum humorem, verùm cum moleſtia, gravibus ſymptomatibus &c. aut quia expellit plus, quàm expellere debet, & utilia cum inutilibus: unde ſuperpurgatio, de qua ſupra. Horum omnium cauſa eſt incompetentia, ſive vitium primò ſumentis, ob facultatis debilitatem, aut quia humores præparati nõ ſint, aut viæ obſtructæ: Secundò, ipſius medicamenti, quia vehemens, malignum, debile, non correctum; Tertiò, ob errorem in victus ratione. His malis omnibus & ſingulis Medicum ſubvenire decet, ut luculenter oſtendit Meſue in *Cano*: *intent.* 3. Avic. *lib* 1. *Fen.* 4. *doctr.* 1. Paulus *lib.* &c. quæ brevitatis cauſa nunc omitto.

Particularia purgantia.

Hactenus de univerſalibus purgationibus, quæ publicis noſtri corporis regionibus deſtinantur. Superſunt particulares, quibus è privatis ſedibus, vel peculiaribus corporis partibus humor noxius medicamento educitur. Hæ variantur pro varietate partis, à qua & per quam evacuatio perficitur.

Perficitur autem evacutio à capite, à pectore & pulmonibus: à renibus & veſica, & à matrice potiſſimùm. A capite verò, vel per palatum apophlegmatiſmis, vel per nares errhinis & pharmicis, vel per aures ὠτεγχύτοις: à pectore verò & pulmonibus per os tuſſi, bechicis ſive arteriacis. A renibus & viis urinæ, diutericis: ab utero, hyſtericis

illis, quæ μετεγχύται dicuntur. De quorum omnium natura & viribus dictum ſupra. In omni particulari evacuatione, duo potiſſimum attendenda ſunt: Primo ne corpori non vacuo adhibeantur: Præmittenda enim eſt ſemper evacuatio univerſalis. Deinde ne humoribus influentibus aut fluere paratis admoveantur, ſed quieſcentibus morbo tendente ad declinationem, poſt debitas revulſiones; Nam ſi fluente adhuc humore adhibeantur ad partem affectam attrahent.

Cap. XVI.

Quid phlebotomia, quibus affectibus conveniat & quotuplex?

Cum medicus naturę miniſter & imitator ſit, naturæ opera ante omnia cognoſcere debet, ſimulque definire, quæ natura integrè & perfectè propriis conatibus incitata, & quæ morboſis cauſis præpedita diminutè agat: Nam ejuſmodi ratio teſte Galeno adverſus Eraſiſtratum libro de Phlebotomia viam ad invenienda remedia ſuppeditat.

Vtilitas evacuationis ſanguinis.

Ipſa autem natura per ſe multos morbos ſanare ſolet, & à multis præſervare, ſola ſanguinis evacuatione.

Nam fœminæ, quibus menſtrua bene fluunt, & viri, quibus pro conſuetudine ſuperfluus ſanguis per hæmorrhoides evacuatur, affectibus à plenitudine raro aut nunqam infeſtantur. Quare evacuationis ſanguinis magna utilitas eſt. Verùm cum natura impedita fuerit, aut defecerit in ſanguinis evacuatione, medici erit naturæ opera imitari, naturæque laboranti ſubvenire, & ſi ipſa nihil per ſe moveat impedita cauſis morbificis, totum illud

ſupplere

ſupplere, ſi in aliquo deficiat, ſuperaddere. Præſtat medicus hæc omnia phlebotomia ſive venæ ſectione, quæ evacuationibus univerſalibus annumeratur, ut alibi diximus.

Quid phlebotomia.

Definiri autem poterit phlebotomia (ut eſt inſtrumentum medicum) evacuatio humorum quantitate nocentium arte facta per apertionem venę aut arteriæ, in eum finem, ut vaſa multitudine diſtenta, aut vires onere gravatæ, leventur; vel ut materia noxia, à parte affecta avertatur. Convenit phlebotomia & purgatio, quod utraque evacuatio univerſalis ſit, & magnum remedium, ac morbis magnis conveniat. Differunt non ſolum inſtrumentis, quibus perficiuntur, ſed etiam formâ modoque, & quod purgatio certos ſelectos humores quatitate diſtinctos educat: phlebotomia verò qualitatis rationem non habeat, ſed quantitatis tantum. Nam ſimul quemcunque humorem venis contentum detrahit, non eligendo certum aliquem: & quamvis è toto corpore detrahat, immediatè tamen à venis proximis & à propinquiori parte, ſecundariò à toto corpore. Nam venæ ſibi invicem continuæ ſunt. Deinde cum ſecatur vena, in noſtra poteſtate eſt, quantum detrahimus, & evacuationem ſiſtere, quando volumus: quod minimè evenit in purgatione. Cum autem magis remediis hoc commune ſit teſte Gal. *Com. 47. Aph. 6.* quod ritè aut tempeſtivè adhibita magnam brevi tempore utilitatem afferant; intempeſtivè verò adhibita magnorum malorum cauſa ſint: ut igitur tempeſtiva ratio inſtituendi phlebotomiam intelligatur, totam de venæ ſectione conſiderationem 5. partibus præcipuis comprehendemus, 1. erit quibus corporis affectibus phlebotomia conveniat & quotuplex, 2. ex quibus venis & arteriis potiſſimum, ac quomodo, 3. quæ corpora ſuſtinere vel non ſuſtinere phlebotomiam queant,

4. quantum quouſq; aut quoties ſanguinis evacuatio inſtitui debeat. 5. quo tempore potiſſimum.

Scopi in venæ ſectione. Ac primum cum morbi magni magnum expoſcant remedium: phlebotomiam quidem magnus aliquis morbus indicabit, præſens vel imminens, modò vires ferant, ætas cæteraque conſentiant, unde Galen *libr. de Cur. per venæ ſect.* Hipp. *lib. 4. de Rat. vict. acut.* tres præcipuos ſcopos mittendi ſanguinis conſtituunt: magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem. Verùm non omnis morbus magnus ſtatim venæ ſectionem indicat (ſola enim phlebotomia magnum remedium non eſt.) ſed tantum morbus magnus qui ex plenitudine ortum habet, pro modo plenitudinis, ut infrà apparebit, cum phlebotomia propriè ſit evacuatio humorum quantitate nocentium.

Plenitudo quid & quotuplex. Diſpoſitio autem humorum quantitate nocentium plethora dicitur. Plethora enim propriè dicta eſt redundantia boni ſucci, ut κακοχυμία pravi. Verùm nihil impedit manente plethorica diſpoſitione vitium in qualitate eſſe, ſicut in κακοχυμίᾳ vitium aliquod in quantitate. Eſt autem plethora primariò affectio venoſi generis à redundantia ſanguinis, ſecundariò habitus corporis. Sanguis enim primùm in venis & arteriis redundat, ab his deinde in habitu corporis. Afficit autem plenitudo duplici modo potiſſimùm, unde duplex plethora, una quò ad vaſa ſive capacitatem vaſorum, quando ob nimium ſanguinis redundantiam ipſa vaſa ita tument; ut maximum tenſionis ſenſum inferant; metuſque ſit ne vaſa diſrumpantur, aut ægri ſubitò ſuffocentur. Altera plenitudo quoad vires vocatur, quando tanta adeſt ſanguinis redundantia, ut natura eam gubernare nequeat, ſed vires premat, ſenſumque gravitatis inferat. Nam non raro exigua plenitudo, quæ vaſa

non

non diſtendit, debili naturæ & viribus gravis eſt. Vires autem intelligo non ſolum animales, ſed etiam naturales ac vitales, licet ſenſus tenſionis & gravitatis à facultate animali propriè percipiatur. Utraque plenitudo non ſolum ægris, ſed etiam ſanis (plerumque cum laſſitudine tenſiva aut phlegmonoſa) accidit. Verum in ſanis diu conſiſtere nequit: nam ſpatio tēporis humores vel putreſcunt, vel vaſa diſrumpuntur, vel fluxiones concitantur, unde varia morborum genera. Deinde omnis plenitudo ratione cōtentorum vel eſt exquiſita, & ſimplex, ex ſolius boni ſucci redundantia; vel notha quando cum bono ſucco aliquid vitioſi accumulatur, quæ ob id plethora cacochymica dici ſolet, ſicut quando cum parvo ſucco redundat nonnihil boni, cacochymia plethorica: ſimplex autem plethora duplex viciſſim eſt, una propriiſſime dicta, quando omnes 4. humores ſervata ad invicem proportione augentur, alia ſanguinea dicta, quando ſolus ſanguis purior redundat. Præterea plethora ratione corporis affecti, aut eſt univerſalis, quæ per totum corpus diffuſa eſt, aut particularis, quando in determinata parte redundantia conſiſtit. Item alia in ſolis vaſis, alia ſimul in habitu corporis: Tandem alia in actu, quæ totum corpus aut partem aliquam nunc occupat, alia poteſtate, quæ occupatura eſt, ut cum ex ſuppreſſa conſueta ſanguinis evacuatione, plenitudinem in toto timemus, vel quando, ex fluxu humorem ad determinatam partem, partis inflammationem, putredinem, dolorem, &c. Evacuat plenitudinē vel in toto, vel in parte, venæ ſectio morbo magno præſente vel imminente. Morbū autē magnū hic intelligo nō ſolum ob ipſius affectus magnitudinē, ut magna inflāmatio aut vulnus, ſed etiam ob partis præſtantiam aut malignitatem. Parva enim inflammatio in ignobili parte licet ex redundantia ſanguinis ortum habeat, phlebo-

tomiam aut magnum remedium non exigit: ſed levioribus curatur, nimirum medicamentis digerentibus; diæta & ſimilibus: Ac parva inflammatio in nobili parte ut in jecore, quia magnus morbus eſt, non ex affectus magnitudine, ſed ex partis præſtantia, venæ ſectionem requirit. Cum autem auctore Gal *lib. ad Eraſiſtrat. de Sectione vena*, multi ſectione venæ indigeant, qui actu plenitudine carent, velut in initiis inflammationum, in dolore, ictu, vulnere & ſimilibus, non erit unus phlebotomiæ ſcopus.

Finis duplex in phlebothomia.

Utimur enim venæ ſectione non unius finis gratiâ: plerumque, ut per ſe proſit, quando plenitudinem evacuamus, aut avertimus, nonnunquam propter aliud, aut alterius finis gratia, quando aliquid præſtare cupimus, quod ſine ſanguinis evacuatione fieri nequit, ut quando initiis morborum, venam ſecamus eventationis gratia, ut concoctio melius procedat, putredo reſtinguatur, cæteraq; remedia commodius exhibeantur, ut ſupra diximus.

Per ſe ſuique operis gratiâ, phlebotomiâ duplici ratione utimur (ut ex definitione apparet) primò ut vaſa multitudine diſtenta, aut vires onere gravatæ leventur, ſive ut plenitudo jam facta in toto, aut parte evacuetur. Deinde, ut humor à parte affecta avertatur, ſive ut plenitudo particularis futura prohibeatur. Avertitur autem humor duplici modo, 1. quando cum impetu confertim influit, ſi à parte affecta in contrariam retrahatur. Deinde, cum ſine impetu fluit aut plenitudo partim in facto, partim in fieri, ſi ad proxima derivetur.

Phlebotomia triplex.

Proinde phlebotomia propriè triplex erit; una evacuans, altera revellens, tertia derivans. Evacuans autem alia ſimpliciter ex toto corpore, alia ex determinata tantum parte, ſi parti inhæreat humor citra affluxionem. Verum, ſi aliquid ſimul affluat auxilium poſtulat ex revulſione aut derivatione con-

conjuncta cum vacuatione. Vaocuatio ſimpliciter dicta, ut vult Galen. 13. *Method.* humorem reſpicit, non qui movetur aut influit, ſed eum, qui jam permanet, aut in parte firmatus eſt.

Phlebotomia ſimpliciter evacuans, quid & quibus morbis conveniat.

Phlebotomia verò ſimpliciter à toto corpore evacuans, reſpicit ſolos humores in toto corpore adauctos, citra alicujus particulæ affectæ conſideratio nem, & propriè morbis univerſalibus à plenitudine convenit, ſecundum plenitudinis modum: ſanis verò, quibus morbis univerſalis à plenitudine imminet, aut ſingulis annis aut certis temporibus in univerſa les morbos decidunt, non particulares.

Phlebot. à toto evacuans.

Nam qui in proprios partis alicujus morbos decidunt, ſanguinis miſſione indigent, non tam propter ſimplicem evacuationem quam revulſionem. Secamus etiam venam in plethoricis adhuc ſanis, licet nullum determinatum morbum deſignet ut (3. *Aph.* 1.) in athletarum habitu ubi vires aut vaſa periclitantur, magnumque imminet diſcrimen. Secatur quoque vena, ſi vires ſatis validæ in tenſiva affectione potiſſimum magna, magis autem in phlegmonode. Plethora ſimplex puravè venæ ſectione tutiſſimè ſanatur, notha non æque tuto: quò enim plethora impurior eſt, eò minorem ſanguinis detractionem deſiderat Verùm calida bilioſaque plethora tutius quàm melancholica venæ ſectione evacuatur, & melancholica, quàm pituitoſa, quia phlebotomia non ſolum plenitudinem detrahit, ſed etiam refrigerat. Proinde ſi notha fuerit plethora potiſſimum ab humoribus frigidis, aut à natura ſanguinis plurimum diſtantibus, & vires debiles fuerint, à venæ ſectione temperandum erit: ſimiliter ubi ſanguis bonus in venis fuerit paucus, humores autem mali multi. Semper autem in plenitudine ſi vires ferant, detrahi debet aliqua ſanguinis pars, quo natura premitur, ut vires onere leventur, tan-

tumq; relinquatur, qantum natura facilè gubernare queat. Unde præcipit Galen. *Com.29. Aph.2.* in principiis febrium putridarum venam ſecare, ad demoliendam multitudinem, ut felicior fiat concoctio.

Phlebotomia evacuans à parte.

Simplex evacuatio à parte affecta in particulari plenitudine locum habet. Particularis autē plenitudo, ſi in fieri, averſionem, ſi in facto, evacuationem ſimpliciter indicat: quod enim parti affectæ inhæret, citra ullam fluxionem per partem ipſam aut maximè vicinam evacuari debet. Verùm ſi per vicinam, plerumq; derivatio dicitur: ſi per ipſam partem, ſimpliciter evacuatio. Vnde ſimplex evacuatio interdum pro derivatione ſumitur, ſæpè ſub derivatione iſta evacuatio continetur. Nam evacuatio particularis propriè debetur ei, quod per partis ſubſtantiam diſperſum eſt: derivatio potiſſimum, quod in venis partis affectæ aut vicinis continetur. Evacuatur autem, quod per partis ſubſtantiam diſperſum eſt, effluxu vel inſenſibili medicamentis attenuantibus, diſcutientibus; vel ſenſibili, ſcarificationibus potiſſimum aliquando ſectione venę præcipue poſt revulſionem, aut derivationem, in inflammationibus, ubi majus malum imminet, quam ſuppuratio, veluti ſi pars in gangrænam degenerare videatur; unde in carbunculis, peſtilentialibus tumoribus, & ſimilibus, ſæpe id, quod parti impactum eſt, ſcarificatione evacuamus, aliquando venæ ſectione ſed rarius, dum iterum in venas remeare cogitur. Igitur phlebotomia ſimpliciter à parte affecta evacuans, affectus remedium eſt non fluxionis: contra revulſio & derivatio magis fluxionis quam affectus. Nam ſi vim vocis ſpectes tam revulſio quàm derivatio, ipſos humores fluentes reſpicit: revelli enim dicuntur, quæ eadem, qua moventur, via retrocedere coguntur, ſive ad fontem remeare, unde fluxio oritur. Derivatio verò idem eſt, quod rivos in alias partes ducere.

Plebotomia revellens. quid & quibus morbis debeatur.

Αντίσπασις revulſio generaliter ſumpta omnem averſionem humorum ſive in partem contrariam ſive vicinam continet. Undde Gal *Epid. Sect.* 2. *Com*, 31. fluxiones oculorum ad nares vel palatum revelli poſſe ſcribit, ubi derivationem intelligit.

Propriè verò revulſio Gal. 3. & 13. *Method.* eſt illabentis humoris in contrarium tractus, ſive averſio humorum cum impetu fluentium, aut qui fluxuri ſunt in partem contrariam, ut impetus fluxionis quàm citiſſimè cohibeatur: per contrarium hîc intelligimus non ſolum ad contrariam partem ei quæ laborat, ſed etiam ad contrarium motum ſive verſus terminum, à quo fluunt humores *κατὰ ἴξιν* ſervata rectitudine & venarum communione quantum fieri queat. Contrariæ autem partes omnes illæ dici poterunt, quæ ſufficientem à parte affecta diſtantiam habent, contrarietas verò in motu eſt ſurſum, deorſum, dextrum, ſiniſtrum, ante, retrò, intus, extra. Verum in revulſione æſtimanda eſt contrarietas ſecundum motum humorum fluentium per venas in partes affectas. Influunt autem in partem affectam nonnunquan à toto corpore omnibuſq; vaſis, plerumq; à parte aliqua mandante, aliquando una parte potiſſimum & ſimul à toto. Nam accidit non raro, ut ad partem debilem aut affectam, omnes partes ſua excremẽta deponant. Hæc omnia in revulſione conſideranda erunt, & ſemper ſecundum quam rectitudinem ſit influxio, eadem via in contrarium inſtituatur vevulſio: proinde, ſi fluxio ſit à toto, revulſio fiat ad partes maximè diſtantes, ſi à parte mandante, recurſus ad originem fiat, aut ad partem ei proximam, evacuando primum tranſmittentem: Nam revulſio primum partem mandantem reſpicit: deinde recipientem aut affectum: contra deriuatio. Cætera de modo & ratione revellendi infrà proponemus. Convenit

revul-

revulſio potiſſimum affectibus illis, in quibus fluxiones vehementes & humorum copia magna, ut inflammationibus initiò potiſſimum. Proinde in angina, ophthalmia, phrenitide, hepatitide & ſimilibus affectibus, quos ſanguis aut eruptio calidorum humorum progenuit. Convenit etiam non ſolum humoribus cum impetu fluentibus, ſed etiam præſervationis gratia, quando fluere in partem aliquam ſolent, præterea vulneratis, luxatis, fractis &c. reſpicientes ad id quod futurum eſt, ſi metus ſit inflammationis partis affectæ. Item in profluvio ſanguinis ex naribus, utero; hæmorrhoidibus &c. in ſputo ſanguinis, ne copia confluat ad locum affectum.

Phleb. derivans quid, & quib. affectib. conveniat?

Derivatio propriè eſt humorum citra impetum in partem affectam defluentium, aut qui defluxerunt, ſed nondum impacti ſunt, adverſio ad locum vicinum, ut pars affecta à noxio humore liberetur. Nam derivatio partem affectam primo reſpicit, & à revulſione & vacuatione differt, quia derivamus (teſt Gal. 6. *Epid tex.* 7. *Com.* 2.) humores fluentes, aut non impactos, nec per partes remotas, ut in revulſione, nec per partem affectam, ut in ſimplici evacuatione, ſed per propinquas ad latera ex venis vicinæ partis: Ejuſmodi venæ neceſſariò communionem habere debent cum parte affecta, nam optima derivatio fit à venis deductis ab his, quæ in ipſis partibus affectis ſunt, ut infrà dicemus. Utimur phlebotomia derivante in affectibus ortis à debili aut diuturna fluxione: item poſt evacuationem à toto ad revulſionem, in magnis inflammationibus ceſſante impetu fluxionis; præterea in affectibus, qui aliis evacuationibus non cedunt; duplici modo: uno ut id, quod in venis affectæ partis continetur, per eas detrahatur, alio ut id, quod in mandante aggregatum eſt, per ei vicinas extrahatur. Tandem

inſanis convenit derivatio, humoribus quieſcentibus, ſed fluere aſſuetis in partem aliquam debilem; quando cum impetu fluere non ſolent. Ex his omnibus apparet, quibus affectionibus phlebotomia conveniat, & quæ qualiſque.

CAP. XVII.

Ex quibus venis phlebotomia inſtitui debeat; quomodo, ac qui ſectionem venæ ſuſtinere, vel non ſuſtinere poſſint.

COnſequens eſt, ut conſideremus ex quibus venis in quolibet affectu ſanguinis miſſio fieri debeat, & quomodo. Ubi primum obſervandũ eſt venarũ nomine duo vaſorum genera ab Hipp. 2. *Epid Sect.* 5. comprehendi, nimirum quas propriè venas vocamus, & ipſas arterias. Venę autẽ quæ ſecantur, certo numero definitæ non ſunt, nec in omnibus eodem modo perſpicuæ, unde alii plures alii pauciores enumerant. Maximè verò conſpicuæ ſunt venæ cubiti, deinde crurum, manus, pedum & capitis, Arterias verò Galenus inſomnio admonitus ſecare non dubitavit, hodiè verò pauci arterias, quia grandes ſecare periculo non vacat, & minores conſpicuæ non ſemper ſunt: ſecantur tamen nonnullæ, ut infra dicemus, in certis affectibus, ubi materia calida & ſpirituoſa eſt aut dolor diuturnus aut pulſatorius. *Ex quibus venis inſtitui debeat phlebotomia.*

Ac primum ubi requiritur phlebotomia ſimpliciter à toto evacuans, quavis vena ſecta effunditur ſanguis. Commodiſſimè tamen plenitudo in toto detrahitur, ſectis cubiti venis, præcipuè interiore vena cubiti dextri lateris, quæ à cava plurimum, à jecore validiſſimè prolicit: maximè ſi plenitudo *Phlebot. à toto evacuans ex quibus venis inſtitui debeat.*

nitudo ſimplex aut biliosa fuerit, quod ſi melancholica, interior ſiniſtri cubiti potius ſecari debet. Evacuat interior cubiti vena quæ baſilica dicitur, non ſolum à toto corpore, ſed etiam à partibus infrà collum & renes cito valideque revellit: tardius & ſegnius ejus propago, quæ ſalvatella dicitur inter minimum digitum & auricularem. Eodem modo evacuat ſimulque cito & valide revellit à partibus ſupra claviculas vena cubiti exterior ſive humeraria, unde cephalica dicitur: tardius verò & debilius vena illa brachii quæ funiculus dicitur. Item vena, quæ inter indicem pollicemque excurrit. At venæ communis ex baſilica & cephalica, in, aut, circa mediam juncturæ flexuram deducta, quia ab utriſque derivata eſt, partim à ſuperioribus, partim ab inferioribus, evacuat & revellit. Sub renibus ſi affectus conſtiterit, ſecta vena crurum citius & perfectius evacuatio efficitur, tardius ſectis venis malleoli: Renes medii quodammodo ponuntur inter partes ſuperiores & inferiores ob initium & productionem venarum. Proinde Gal. II. *de Compoſ. ſect. loc. cap. 2.* renibus inflammatis à cubito & cruribus venam ſecare jubet. Semper autem à ſuperioribus, ad inferiora convertitur humor ſecta vena crurum & pedum, contra ab inferioribus ad ſuperiora ſecta vena brachii. Proinde fluxus menſtruorum aut hæmorrhoidum ſiſtuntur, ſurſumque retrahuntur ſecta vena cubiti: contra ſanguis deorſum convertitur menſeſque ſuppreſſi moventur, ſecta vena in poplite aut in talo interiore, quæ ſaphena dicitur: potiſſimum inſtante tempore menſtruæ purgationis. In Iſchiade ſecatur vena cruris aut exterioris malleoli &c. Verùm ubi cauſa partis alicujus detrahitur ſanguis, ſecanda vena illa erit, parti affectæ maxime congruit Nam optima evacuatio partis fit, per venas vel ipſius partis, vel deductas ab his, quæ in partibus ſunt.

Revulſio ex quibus venis fieri debeat.

Revulſio verò humoris fluentis à parte affecta in contrarium fieri debet, ſervata quantum fieri queat rectitudine, & communione venarum: Rectitudo autem venarum eſt ſecundùm longitudinem potiſſimum. Nam à dextris ad ſiniſtra & contra non eſt tãta venarum rectitudo, nec etiam communio, quãta dextorum cum dextris, aut ſiniſtris. Communicant quidem omnes venæ prima communione, at privata communione partes communicant per proximas venarum diviſiones, quæ ſunt uni trunco communes, quo modo baſilica dextra brachii cum omnibus venis & partibus dextri lateris, baſilica ſiniſtri cum omnibus ſiniſtri lateris communicat. Magis adhuc propriè venæ illæ communicant, quæ ab uno eodemque trunco deductæ ſunt, ut vena humeraria cum venis capitis.

Communicant quoque venæ ſuperiores & inferiores per ſua orificia, ob quam communionem cum rectitudine in pleuritide ejuſdem lateris venam ſecamus, licet utrumque latus à vena ſine pari recipiat alimentum. Verum quia defluxiones potiſſimum à locis communibus fiunt, ſectio communis venæ revulſiones rite complet, licet non ſatis perfectè à qualibet parte, ut infrà apparebit. Rectitudo autem in omni phlebotomia temere negligenda non eſt, licet nonnullis caſibus ſolam communionem obſervemus: ſicuti contra corporis rectitudinem non habita ratione privatæ alicujus communionis: cum rectitudinis magna vis ſit.

Nam partes, quæ ſecundum rectitudinem ſitæ ſunt, plurimum communicant, & teſte Galen. *lib. de Curat. per phlebot.* eruptiones ſanguinis, quæ per rectitudinem fiunt, magnum emolumentum adferunt; quæ contra, nullum aut exiguum. Et in pleuritide phlebotomia, quæ contrario latere fit, obſcuram utilitatem aut longo tempore adfert: nã ſiniſtræ

ſiniſtræ in ſiniſtras, dextræ in dextras ſeſe facilius exonerant ob rectitudinem vaſorum, ſive attractio iſta intelligatur fieri ſecundum rectitudinem fibrarum, ut Fernelius arbitratur, ſive potius conſecutione ad id, quod evacuatur, ut plerique volunt, cùm ipſę fibrę rectæ evacuationem non perficiant.

Revulſio ſimplex aut localis.

Nihilominus ubi humores à toto corpore cum impetu in partem affectam irruunt: utile erit, ut præcipit Gal. *lib. de Fractr cap.* 10. & *lib.* 1. *de Humoribus cap.* 11. ad contrarias & diſtantiſſimas partes, imò ad oppoſita latera concitatas fluxiones retrahere, atque hæc revulſio ſimplex dici poterit. Ubi verò fluxio à certo fonte aut determinata parte defluit, ſpectanda eſt ipſa origo, & laborandum, ut reducatur ad originem aut ad partem proximam, unde localis revulſio à nonnullis dicitur.

Ubi verò pars mittens per ſe debilis eſt, aut proprio affectu laborat, aut ſimul fluxio à toto ſit, nunquã ad originem fluxionis revellendum erit, ſed ut impetus fluxionis ſiſtatur, ad partẽ ei proximam. In omni quidem phlebotomia rectitudo quædã obſervari debet: verum in derivatione, evacuare debit per directum ex venis deductis ab iis, quæ in parte affecta ſunt; non habito reſpectu partis mandantis: at revulſio contra, partem mandantem primò reſpicit, deinde recipientem, requiritur enim in revulſione, ut illam venam ſecemus, quæ tranſmittentem proximè evacuare queat, & partem mandantem evacuantes, ſecundariò à parte affecta abducamus. Quare in revulſione locali tria requiruntur: 1. ut per venas fiat, quæ communionem & rectitudinem habent, primum cum demandante, & propter demandantem cum recipiente. Deinde ut vena ſufficientem diſtantiam habeat à parte affecta 3. ut in contrariam partem humorum retractio fiat, aut contrario motu agitentur, ut impetus fluxionis ſiſtatur.

ſiſtatur. Nam ad contraria retractio in omni revulſione neceſſaria eſt, & unice utilis ad cohibendos impetus fluxionis, licet magis ſit fluxionis quàm affectus remedium. Verùm nec retractio ad remotiſſimas partes, nec ad originem recurſus, in omni revulſione neceſſarius eſt, ſed retractio ad partes diſtãtes his potiſſimum affectibus ex uſus eſt, qui fomentum ex toto ſuſcipiunt: at recurſus ad originem iis, qui ex aliqua certa parte fontem trahunt. Plerumque autem recurſus ad originem non fit ad partes remotiſſimas, ſed interdum ad propinquas.

Revulſio tribus modis inſtitui ſolet.

Quare quando pars fluxione periclitatur ob humores motos aut moveri ſolitos, revulſio triplici modo fieri poterit. Primò retractione humorum ad partes contrarias, maximeque diſtantes ſecta vena in oppoſito latere: ut excitato contrario motu impetus fluxionis tandem cohibeatur, 2. recurſus ad originem fluxionis ſecta vena, quæ in partem mandantem inſeritur aut vicinam, ut inde recurrant humores unde prodeunt: 3. retractione in directum ſecta vena communi ſervata rectitudine cum parte mittente & affecta, ut non ſolum humores influentes revellantur, ſed etiam aliquid à parte affecta evacuetur. Optimè enim venæ communes, ut ſupra dictum eſt, ab eodem latere revellunt, ſimulque evacuant, quia defluxus à communibus locis per directum ut plurimum fiunt. Hæc non ſolum fluxioni, ſed etiam affectui aliquid confert, at retractio ad partes maximè diſtantes aut oppoſita latera etſi fluxionis idoneum remedium ſit; longius tamen diſtat, quàm ut affectui gratiam aliquam præſtare queat.

Regula obſervanda in revulſione.

Quapropter una horum trium modorum ratio in omnibus non eſt. Nam quando magna fluxionis cauſa adeſt, ut vulnus ictus, magna plenitudo &c. aut à toto confluunt humores: ſecatur vena non ſolum in recto, ſed etiam in diſtanti ſitu,

&al'quando in oppoſito latere. Deinde ubi copioſa evacuatio ſanguinis fieri nequit, ex vicino loco venæ ſectio inſtitui nunquam debet, ſed ex maximè diſtanti: quia inſufficiens loci vicini vacuatio majorem concitat fluxionem ad partem affectam. Quare fluxiones, quas citius aut tutius avertere conamur, per proximè diſtantes partes revellimus. Quas verò citius quàm ſecurius per propiores partes, & ex venis communibus ſervata rectitudine: citius autem revellimus, quo magis urget affectus. Igitur in pleuritide, quæ vehementiſſimè plerumque urget, ſecamus venam ab eodem latere contenti rectitudine & communione venarum; ut non ſolum influxus humorũ revellatur, ſed etiam ab affectâ parte quàmplurimũ extrahatur: licet interdum ex uſu ſit, potiſſimum ſi humor ex toto confluat, aut in annua plenitudine præſervationis cauſa, ex contrario latere ſanguinem mittere.

Verum ex contrario latere venæ ſectio tantum revellit, ipſam inflammationem non imminuit, nec à parte inflammatâ evacuat. Præcautionis verò gratia monet Hipp *lib. 2. de Natura Humana*, ſectiones quàm longiſſimè à locis illis facere, ubi dolores fieri, & ſanguis coacervari ſolet. Eadem eſt ratio in inflammationibus oculorum, aurium, &c. Verùm, quando datur pars mandans, communitas venarum cum mandante obſervanda erit: deinde ubi fluxio intra corpus cum magno impetu in partem affectam irruit, ut in inflammationibus, quia cito ſubvenire oportet, utile eſt majores venas ſecare, ſi partis affectæ conditio ferat: Vbi verò extrà erumpit, ut in hæmorrhagiâ, ſatius erit minores venas eligere, potiſſimum ſi vires debiles ſint, ut minus ſpirituum diſſolvatur: & ſæpius miſſionem ſanguinis repetere, ut natura aſſueta crebris motibus revulſoriis locum affectum deſerat.

Derivatio

Derivatio, ex quibus venis perficiatur.

Derivatio propriè fit, ſecta ea vena, quæ in partem affectam inſeritur, aut ſecta vena deducta ab his, quæ in parte affecta ſunt. Utimur ut diximus aliquando derivatione per ſe, aliquando poſt revulſionem aut evacuationem à toto, ceſſante impetu fluxionis. Itaque in morbis capitis ex plenitudine, vena cubiti exterior revellit, at derivat fluxus ſanguinis narium, in dolore anterioris capitis, ſtupore &c. ſectio venæ frontis derivat: verum revellit in dolore poſterioris capitis: derivat quoque in inflammationibus oculorum, ſectio venæ in angulis oculorum: In angina oriſque affectibus ſectio venæ ſub lingua, item in vehementi angina, peripneumonia, catharro ſuffocante ſectio jugularium: in lienis affectibus apertio hæmorrhoidum: In inflammationibus ſub renibus primo ſecatur cubiti vena interior, deinde pedis ejuſdem lateris non tam ob derivationem, quam ut id, quod ſuperat, exhauriatur, & deorſum convertatur.

Arteriarum ſectio

Eadem propemodum ratio eſt in arteriarum ſectione, ut in venarum: licet arteriarum ſectio periculo non careat, potiſſimum ſi majores fuerint. Galenus tamen inſomnio admonitus in diuturnis laterum doloribus arteriam dextræ manus inter indicem & pollicem ſecuit. Secantur arteriæ juxta aures, ut in vertigine, in diuturnis capitis doloribus, in rubore faciei &c. licet Hippocrati ſuſpectæ ſint. Secantur quoque arteriæ juxta malleolos in antiquis coxendicum doloribus &c. Verum in his omnibus magno judicio utendum erit.

Modus obſervandus in vena ſectione.

Perficitur venæ ſectio, ut plurimum phlebotomo ſive ſcalpello: tutiſſimè lancetta ſive gladiolo; interdum admota hirudine ipſi venæ.

Venæ tres cubiti ſupra flexuram potiſſimum ſecari debent, ne tangantur arteriæ & nervi, quę ſunt propiores in ipſa junctura, quàm ſupra. Deinde dum

tunditur phlebotomo baſilica, periculum eſt propter arteriam potiſſimum, aliquando nervum: dum mediana propter nervũ, quare pro verâ mediana, alii ramum baſilicæ, alii ramum cephalicæ ſecant, paulò ſupra medianam, quæ ab utriſque derivata eſt. In cephalicæ ſectione tãtum periculi non eſt, ſed tamen obſervandum eſt, ne ſectio fiat in initio muſculi, ubi tendo ſub digitis durus ſentitur Quando venæ confuſæ ſunt, aut una non ſatis conſpicua, ut Cephalica, aut Baſilica, ſecetur proxima nimirum ramus proximus unde derivata eſt mediana, & altera remotior digito arctè comprimatur. Venæ minores aliquandiu in calida aqua mergantur ut intumeſcant antequam ſecentur, deinde in calida iterum detineantur Si vires nõ ſatis firmæ ſint, aut ſanguis tenuior, ſectio anguſta fieri debet, ut paulatim ſanguis exeat, & pauci ſpiritus exhalent. Idem quoque in revulſionibus fieri convenit, aut ubi reiteratio ex uſu eſt. Unde nonnulli foramini digitum aliquandiu admovent, ut retractio à parte affecta quaſi per vices melius procedat, verum amplior ſectio magis accommodata eſt evacuationi, & craſſum ſanguinem facilius educit.

Qui ſectionem venæ ſuſtinere vel non ſuſtinere poſſint.

Conſequens eſt, ut demonſtremus, quibus ſanguinis miſſio conveniat. Nam in ægris non ſtatim, quicquid affectus requirit, faciendum eſt, ſed primum videndum, an ſuſtinere aut non ſuſtinere queant. Oſtenſum ſupra eſt morbum magnum præſentem aut imminentem phlebotomiam indicare ſi vires ferant, ætas, anni tẽpus, cæteraque conſentiãt. Nam vires validæ ſufficientem ſanguinis miſſionem permittunt: mediocres mediam: debiles aut planè dejectæ exiguam aut nullam. Verùm non omnia virium debilitas ſanguinis miſſionem prohibet.

Virium duplex debilitas.

Nam debilitantur vires duobus potiſſimum modis, dum opprimuntur, aut diſſolvuntur. Vires

autem

autem oppreſſæ ſive afflictæ in ſua ſubſtantia nihil patiuntur, nec evacuationem ſemper prohibent, ſed diſſolutæ ſive languidæ.

Quomodo opprimantur vires

Opprimuntur autem vires ab humorum multitudine, aut infarctu, ut in plethorica diſpoſitione athletarum, interceptionibus venarum, vehentiſſima ſynocho &c.

Cauſa diſſolutionis virium.

Diſſolvuntur verò diſſolutione ſubſtantiæ ſpirituum, partium carnoſarum & ſpermaticarum, aut labefactato eorum omnium temperamento; quod accidit in phtiſi, atrophia, hectica, febribus malignis, magnis cruditatibus & ſimilibus.

Virium debilitas unde cognoſcatur

Nam conſiſtunt vires in temperamento ſpirituum, ſubſtantiæ carnoſæ & ſpermaticæ; ac æſtimatur ex facultatibus, vel inſitis ſingulis partibus, vel influentibus à corde, cerebro, & jecore. Vires autem cordis ſive virtus vitalis, quæ maximè neceſſaria eſt, ex pulſu judicatur: Vires animales, ex functionibus ſenſus & motus: vires naturales ex ſignis concoctionis & cruditatis, ut in Prognoſticis demonſtratum eſt.

Galenus ſolius virtutis vitalis in ſanguinis miſſione mentionem fecit, quod reliquarum facultatum fundamentum ſit, & ea dejecta cæteræ facilè collabātur. Verum in ſingulis morbis, qui evacuatione indigent, conſiderare oportet, quæ facultas morbum debellare & finire potiſſimum debeat, ut ejus robur cōſervetur, nec immodicis evacuationibus ſuccumbat; ſed virtus vitialis imprimis ſpectanda erit, an ſibi & cæteris ſufficere queat.

Demonſtrāt viriū robur 1. temperamentū habituſque corporis.

Vires variant res naturales, non naturales & præternaturales. Nam primum temperamentum calidum habitu denſo ſolido firmoque præditum cum latis venis, copioſiſſimas evacuationes ſuſtinet: contraria conſtitutio, aut nullas aut exiguas. Deinde corpus calidum humidumq; molli raroq; habitu

præditum, ex quo continuo plurimum diſſipatur, validas evacuationes nullo modo ſuſtinet. Calidum verò modice ſiccum cum latis venis, liberalius quam corpus frigidum humidum, aut frigidum & ſiccum evacuari poteſt, quia utraque conſtitutio anguſtas venas habet. Semper autem corpora, quæ tenuium ſunt venarum & pauci ſanguinis, aut nihil, aut quã minimum extrahi ſinunt. Plerumque autem in pingui habitu venæ anguſtæ ſunt, quod ſi latæ fuerint, facilius evacuationes ſuſtinent, quàm graciles.

2. *Ætas.* Deinde cuique ætati ſuum robur à natura eſt. Nam media ſive florens ætas, naturaliter vires omnes robuſtas, ſpirituum & ſanguinis copiam habet; & copioſas ſanguinis evacuationes ſuſtinet. Contra, ætas decrepita ob virium debilitatem omnem ſanguinis evacuationem metuit, At ætas puerilis (ante annum 14.) licet ſubſtantia virium abundet: tamen quia corpore humido, molli & tenello prædita eſt, ex quo continuò plurimum diſſipatur propter inſitam à natura evacuationem, reſpiciendo non tam ad vires præſentes quam futuras, ſanguinis evacuationes aut nullas aut exiguas ſuſtinet. Verùm ex ætate non abſolutè virium robur conjicere oportet, ſed juxta cujuſque corporis naturam & conditionem. Nam eadem ætate aliis corpus robuſtum, aliis debile eſt. Quare ut præcipit Celſus *lib. 2. cap. 9.* ſi juvenis imbecillis eſt, aut mulier non gravida parum valet, malè ſanguis emittitur: emoritur enim vis, & quæ ſupererat hoc modo erepta eſt. At firmus puer & robuſtus ſenex, & mulier gravida valens, tuto curatur. Puer autem firmus præcipuè non lactans, habitus denſi & multi ſanguinis, ſi gravi morbo laboret, ut interiturus videatur niſi hoc modo adjutus fuerit, non erit cunctandum ſanguinem mittere: condonantes aliquid ætati,, tempori, &c. Quare Avenzoar filio

trimo

trimo utiliter in tali caſu venam ſecuit. Eadem eſt ratio in robuſtis ſenib. gravi morbo à plenitudine laborantibus, ut longa experientia demonſtrat Raſis.

Viri plerumque ſanguinis miſſionem melius ferunt, quàm mulieres, præcipuè quæ habitu molli laxo & raro præditæ ſunt cum venis anguſtis. Quando autem menſtrua naturaliter fluunt à phlebotomia abſtinere convenit. Mulieres quidem gravidæ teſte Hipp. 31. *Aph.* 5. ſi ſanguis mittatur abortum faciunt: attamen ſi magnus morbus urgeat aut immineat à plenitudine, cum virium robore, medici erit potius anceps auxilium eligere quàm nullum. Verùm minus extrahere, quàm vires tolerant, potiſſimum primis & ultimis menſibus; ut dictum eſt ſupra. *3. Sexus.*

Præterea aër ambiens temperatus, evacuationes feliciores reddit; contra intemperatus difficiliores. Nam caliditas vires & corpora diſſolvit, frigiditas coërcet. Proinde ver omnibus evacuationibus magis accommodatum eſt, deinde autumnus: minus accommodata eſt æſtas, deinde hyems Quæ ratio eſt in anni temporibus, eadem in regionibus & locis ac cœli tempeſtatibus. *4. Aer ambiens, tempus anni, &c.*

Præterea qui non aſſueti ſunt venæ ſectionibus, & qui parſimonia vitæ uſi ſunt, & multis curis & laboribus torquentur, minus ſanguinis evacuationem ſuſtinent. Contra qui aſſuetæ ſunt venæ ſectionibus, & liberalius pleniuſque vivunt. *5. Conſuetudo.*

Tandem res contra naturam quatenus vires debilitant aut diſſolvunt, evacuationem ſanguinis prohibent, ut morbi ab humoribus pravis aut crudis ſine plenitudine, ut hydrops, &c. magnæ intemperies partis principis, graviſſima vulnera, &c. Item nervorum diſtenſiones, morſus aut dolor in orificio ventriculi, ſyncope, diuturnæ vigiliæ, fluxus alvi immodicus, ſpontanea ſanguinis evacuatio, *6. Res præter naturales.*

 tio,

cuatio; quatenus vires diſſolvit, aut materiam morbi ſufficienter demit, &c. Oportet autem non ſolum in ægris vires præſentes obſervare, ſed etiam futuras proſpicere. Ex his omnibus judicamus non ſolum, quibus vena ſecanda ſit, ſed etiam aliquo modo, quantum ſanguinis extrahendum; ſive quouſque ſit evacuandum & quoties.

Cap. XVIII.

Quantum, quouſque, ac quoties ſanguis detrahendus, & quo tempore.

Quantum evacuãdũ, quouſq; & quoties.

QVantitas autẽ ſanguinis evacuandi correſpondere debet quantitati illius, quod multitudine peccat, modo feratur à viribus. Verum cum nec multitudinis nec virium ſit certa menſura, neque etiam perſpectum ſit, qualis ſit futura aëris conſtitutio &c. quantitas ſanguinis mittendi incerta erit. Nihilominus, quia cum ſecatur vena, in manu noſtra eſt; quantum detrahamus; ſi comparatio fiat virium cum magnitudine morbi aut plenitudine, ex utriuſq; propriis ſignis, non prorſus difficile erit, artificioſa conjectura ad juſtam quantitatem quam proximè accedere. Verum ſi res adhuc incerta videatur, ſatius erit in defectu peccare, & ſectionem repetere, quàm in periculum ægrum abducere ſubito & inopinato virium lapſu. Vires autem validæ copioſam ſanguinis detractionem facilè ſuſtinent, & ſimul cauſas morbificas facilè excutiunt; at ſi vires deficiant, relicto morbo viribus ſubvenire oportet; nam auxilia per ſe morbos extirpare nequeunt, ſed

naturæ auxilium requirunt: Verùm ſi vires nec ſatis firmæ, nec prorſus debiles ſint, ita curatio inſtituenda erit, ut nec vires nec morbum contempſiſſe videamur. Proinde quantitatem exacuationis ſemper æſtimare oportet ex quantitate requirentium & tolerantium miſſionem; requirit enim morbus, tolerant vires.

Ex comparatione morbi & viriũ ægri indicare quantitatem.

Ex mutua autem comparatione morborum requirentium & virium tollerantium ipſa ſanguinis miſſio triplicem differentiam admittit, alia enim phlebotomia perfecta magnavé eſt, quæ totam aut maximam materiæ morbificæ partem detrahit; alia utilis ſed imperfecta, quæ portione aliqua detracta, reliquam leviorem facit, ut à natura facilius regatur: tertia non ſolum imperfecta, ſed etiam tam exigua eſt, ut inutilis videatur, & nihil laborantem levet.

Regula obſervanda in quantitate.

Quemadmodum phlebotomia, ita vires & morbi dividuntur. Vires autem in integras ſive robuſtas, mediocres, & debiles ſive proſtratas. Vires robuſtæ perfectam, mediocres imperfectam ſed utilem, dejectæ autem exiguam, aut prorſus nullam ſanguinis detractionem ſuſtinent. Morbi verò alii magni, alii parvi, alii mediocres ſunt. Semper autem morbi magnitudo cum virium robore conferenda eſt, ſi tutam curationem exequi velimus. Parvi morbi licet à plenitudine, levioribus remediis curantur, nec ſanguinis detractionem requirunt, ut ſupra diximus.

Morbi verò magni à plenitudine, magna remedia, ſcilicet, phlebotomiam indicant, ſed pro modo magnitudinis & virium robore. Nam ſi morbus extremus fuerit cum virium robore; quia vehementiſſiè urget, citò ſubvenire oportet, plena integraque ſanguinis detractione: at ſi morbus minor fuerit, & vires integræ, plena evacuatio neceſſaria non eſt, ſed utilis ſufficere videtur, ut tutò

magis quàm citò curemus. Nam ſemel & univerſum evacuare periculo non caret. Sin vires debiles fuerint, ſed non planè proſtratę & morbus vehemens, conſultum erit per vices ſanguinem extrahere, & intermedio tempore antequam fiat reiteratio, vires ſemper reficere. In acutis verò morbis quia periculum magis urget, ſanguinem paulò liberalius mittere oportet, modò vires ferant.

Nam ſi proſtratæ fuerint omninò abſtinendum erit, ſi magis oppreſſæ, quàm languidæ, nequaquam ſanguinis miſſionem omittere decet, ſed iterato ſanguinem detrahere, per & vices reficere, qualis phlebotomia per ἐπικρασιν dicitur. In chronicis verò quanto morbus diuturnior, tanto minus ſanguinis detrahere oportet, ne ſubtractione ſanguinis natura in via deficia. Nam in chronicis potiſſimum, non tantum vires præſentes, ſed etiam futuras conſiderare oportet.

Deinde in phlebotomia gratia præcautionis imminente morbo à plenitudine neceſſitas nondum exigit, ut tantū ſanguinis detrahamus, quantum plenitudo poſtulat, quemadmodum in phlebotomia gratia curationis. Num urgente morbo & plenitudine, utile eſt quàm plurimum evacuare.

Menſura unde ſumatur.

Præcipit Hipp. in talibus uſque ad animi deliquium ducere, ſi æger perferre queat. Verum ſimpliciter ad animi deliquium ſanguinem detrahere, nec certa nec tuta menſura eſt. Nam nec omnibus, qui animo deficiunt, ſat ſanguinis detractum neque ſi plurimum detrahatur, omnes ſtatim animo delinquunt, ſed nonnulli interdum poſt minus copioſam ſanguinis detractionem, in ſubitum & inopinatum virium lapſum incidunt. Deinde ſatis certa detractionis menſura non eſt, quæ ſumitur á mutatione caloris ſanguinis, ſi pars aliqua inflammata fuerit: aut in cæteris, mutatione coloris

faciei

faciei & oculorum: neque etiam ex fluxionis impeſu, ſi ſubſederit, licet nulla harum contemnenda ſit; ſed potiſſimum ex conferentia & ægri tolerantia. Confert enim evacuatio, quæ morbum manifeſtè minuit, toleratur, ſi viribus moleſta non ſit. Et licet non videatur phlebotomia morbum ſtatim imminuere: tamen ſi viribus moleſta non ſit, proderit ſemel aut iterum potius reiterare, quam ad extremum evacuationes ducere. Nam ut conſulit Celſus, parcendum ſemper eſt remediis, quæ & vitæ cuſtodes vires demunt, & medico pro gloria dedecus conciliant.

Verùm in deſperatis, ubi nulla ſupereſt ſpes, niſi in ſanguinis miſſione, jubet Aetius uſque ad experimentum procedere. Tolerantiam æſtimat Gal. ex pulſu, qui vitalis roboris ſignum eſt, cujus conſenſu ſervatò vitali robore certam aliquam quantitatem extrahere licebit. Verum ut ſupra monuimus, cum vitalis conſideratione conjungere oportet æſtimationem illius facultatis, quæ morbum debellare debeat; caventes, ne immodicis vacuationibus robur illius ſuccumbat. Nam præter robur virtutis vitalis, quidam morbi poſtulant robur virtutis animalis, aliqui naturalis, nonnulli utriuſque; veluti in pleuritide omnium facultatum robur deſideratur, ut vitalis propter diſſolutionem ſpirituum vitalium à dolore, febre, &c. naturalis ob concoctionem materiæ in pectore animalis ob expulſionem ſive expectorationem. Cum viribus conjungere oportet conſiderationem temperamenti, ætatis, loci, temporis, & cætera, ut ſupra dictum eſt. Nam quantitatem debitam non ſinunt evacuare, ætas puerilis, aut ſenilis, ſexus fœmineus, regio, aut tempus nimis calidum, aut frigidum, vigiliæ, inedia, cruditas, morbus ad ſyncopen in clinans, orificii ventriculi debilitas, aut nimis exquiſitus ſenſus.

Quoties phlebotomia inſtituenda ſit.

Ex quantitate requirentium & tolerantium æſtimatur non ſolum, quantum & quouſque ſit evacuandum ſed etiam quoties, ſcilicet an ſimul & ſemel, an interatò ſive per vices & partes. Ubicunque enim ſemel miſſo ſanguine, omnibus neceſſitatibus requirentium ſatisfactum non eſt, iteratio convenit. Requiritur autem phlebotomia gratia evacuationis ſimpliciter, aut revulſionis, aut derivationis, quæ omnia nec ſimul & ſemel, nec ex una eademque vena perfici poſſunt, ut ex ſupradictis patet. Deinde ubi vires periclitantur tam revulſiones & derivationes, quam evacuationes partiri decet, imò teſte Galen. *lib. de Cur. per venæ ſect. cap.* 12. quanto majorem in numerum particulares detractiones auxeris, tantò efficaciorem revulſionem effeceris. Præterea ubi vires periclitantur, ut in debilibus convaleſcentibus, qui recidivam patiuntur, aut qui facilè animo deficiunt, optimum eſt detractiones iterare, & per ἐπίκρασιν evacuationes inſtituere: idem aliquando requiritur in gravi angina & affectibus ſuffocantibus, &c. Item ſi ſanguis ſimplex non fuerit aut in plures partes diviſus, aut partim in vaſis, partim extra. Verum in ratione ſi neceſſitas plurimum non urgeat, & vires ægri nondum expertas habeamus, melius eſt à pauca quantitate incipere, at ſi urgeat neceſſitas, & conſtet de viribus, ſatius eſt prima vice plus detrahere, quam ſecunda, & ſecunda, quàm tertia.

Quo tempore inſtitui debeat phlebotomia.

Supereſt, ut de tempore oportuno agamus, quo phlebotomia inſtitui debeat. Tempus autem oportunum præſcribit neceſſitas urgens, & virtus tolerans. Neceſſitas alia maxima eſt, quæ ſanguinis miſſionem tardare non ſinit, ſed ob imminens periculum ſtatim venam ſecare cogit: alia minor, quæ non tantopere urget, ſed diem aut ſaltem horam

ram diei accommodatam eligere ſinit; unde alia phlebotomia coacta dicitur, alia electa.

Inſtituitur phlebotomia aut gratia curationis, ut in ægris, aut præſervationis, in ſanis. In ægris autem conſiderantur morborum tempora non ſolum univerſalia, ſed etiam particularia: in ſanis & ægris anni tempora dies & horæ, quibus ſecurior phlebotomia. De temporibus anni ſupra dictum eſt. Ubi neceſſitas magna non urget, ut in præſervatione, ver maximè oportunum phlebotomiæ, deinde autumnus; dies nec magni caloris, nec magni frigoris, hora diei temperatiſſima præcipuè matutina. Commodiſſimè enim inſtituitur phlebotomia manè, una aut altera hora à ſomno poſt levem deambulationem. ſtomacho vacuo, concoctione celebrata, & eductis excrementis in inteſtinis primiſque venis, ne vaſa exinanita aliquid vitioſi ſugant, correcta etiam ſi opus fuerit nimia orificii ventriculi ſenſibilitate aut debilitate, &c.

Phlebotomia electa quando inſtitui debeat.

In morbis verò ſi neceſſitas vehementer urgeat (ut in vehementi ſynocho aut interceptionibus venarum) & vires ferant, ſanguinis miſſio tardari non debet, ſed ſtatim non habita ratione diei & horæ, aut præparationis corporis venam ſecare oportet; cum in mora periculum ſit. Nam in ſectione venæ tempus morbi aut numerus dierum non ſemper obſervandus eſt, ſed neceſſitas urgens, & virtus tolerans. Quo enim die teſte Galen. hos ſcopos in ægrotante inveneris, in eo auxilium illud adhibeto, etiam ſi 20. is ab initio morbi extiterit. Igitur cum neceſſitas urget, quam celerrimè ſanguinem mittere convenit, modo vires ferant. Ferunt autem vires, quo tempore minus exhauſtæ ſunt. Exhauriuntur verò in morbis duobus modis. Nam primum in plerìſque morbis exſolvitur virtus tractu temporis, quare mittendi ſanguinis occaſio dierum nume-

Phlebotomia coacta quando.

numero deperditur, & differenda in talibus non eſt ob virium diſſolutionem, ſed ut monet Hipp. inchoantibus morbis ſi quid movendum ſit, move, cum conſiſtunt melius eſt quieſcere. Igitur, ſiquando vel ſecundo die ab initio morbi vires exſolvi videantur, à phlebotomia abſtinebimus. Deinde in morbis, qui certis quibuſdam periodis moventur, & exacerbationes, remiſſioneſque habent, exſolvitur virtus in acceſſionibus, quo tempore ægri maximè affliguntur. Proinde in febribus continuis differtur phlebotomia, ad remiſſionem; in intermittentibus ad intermiſſionem, quacunque hora diei aut noctis evenerit: nam hoc tẽpore maxima morbi tranquillitas eſt, vires facilius ferunt. Verum, ubi propter dolores, inflammationes alioſque affectus citra febrem hoc auxilio opus eſt, non oportet remiſſionem aliquam exſpectare, ſed magnitudinem doloris aut affectus tantum intueri, & in ipſa vehementia ſanguinem detrahere, (ſed quantũ vires ferre queant,) ut à parte affecta ſanguis retrahatur: quia ad partes dolentes cæteræ ſpiritum cum ſanguine tranſmittunt, doloreſque vehementiores excitant.

Quando inſtitui debeat phlebotomia evacuans, revellens aut derivans.

Phlebotomia ſimpliciter evacuans à toto, in principio morbi adhibetur, ut multitudine detracta corpora liberalius tranſpirent: unde conſulit Galenus. 9. *Mithod. med.* initio febrium putridarum venam ſecare. At revulſio & derivatio affectibus rheumaticicis conveniunt, ſed revulſio initio potiſſimum, aut quamdiu cum impetu fluunt humores. Derivatio verò poſt revulſionem aut evacuationem à toto, ceſſante impetu fluxionis &c. ut ſupra dictum eſt.

Quoties inſtitui debeat phlebotomia.

Valida exiſtente virtute tantum ſanguinis evacuare oportet, quantum poſtulaverit morbus, Sin minus repetitione utamur. Repetitio verò in quibus ſimpliciter evacuare conamur magis eodem

dem die eſto, ſi vires ſufficere queant, ſin minus ſequente die, donec tota illa ſanguinis copia, quæ ſupra mediocritatem eſt, fuerit prope evacuata.

At reiteratio gratia revulſionis, melius judicatur, ſi duobus diebus deinceps fiat & frequenter. Nam vena pluries aperta vehementius revellit, quia natura aſſueta crebris motibus revulſoriis, eo humores mittit, & locum affectum deſerit. In inflammationibus laterum aliarumque partium, quando materià è vaſis ad locum confluit, repetitio commode in diem ſequentem aut ultra defertur, ut materia vitioſa interim ex affecta ſede in venas exhauſtas ſubeat. Verùm in peſtilentialibus tumoribus ne violenta contagio diutius inhæreat, aut latius ſerpat, reiteratio procraſtinanda nullo modo eſt, ſi vires ferant. In omni verò ſectione vires ægri ſemper obſervare convenit, manu arteriis illius admota; ut ſuadet Galenus, & ſi confertim evacuationem ferre nequeat, primo die tantum reficere expedit, ſecundo detractionem reiterare. Tantum de phlebotomia. Cætera de forma & modo apertionis venarum: de regimine à ſectione venæ; de ſanguinis emiſſi obſervatione, brevitatis cauſſa omitto. *Tempus reiterationis.*

CAP. XIX.

De hirudinibus, ſcarificatione, & cucurbitulis.

QVia verò ſanguis, qui parti affectæ inhæreſcit, non ſemper venæ ſectione detrahi poteſt, non enim facilè venas ſubit aut in venas exhauſtas remeare ſolet: Proinde magis particulari evacuatione indiget, ſi tanta ejus copia ſit, ut inſenſili evacuatione diſcuti neque- *Particulares ſanguinis evacuationes.*

nequeat. Particularis autem ſanguinis evacuatio eſt, quæ ab ipſa parte affecta ſanguinē manifeſtè educit.

Manifeſtè autem educitur vel per hirudines, vel per ſcarificationem ſine aut cum cucurbitulis. Hirudines autem eligere oportet non nigras, aut virides, aut quæ magna capita habent, & in aquis putridis & cænoſis degunt &c. ut docet Avicenna & Raſes. Deinde ſtatim ut captæ & ablutæ ſunt, ut omnem virulentiam deponant, aqua limpidiſſima mergantur, ſæpeque aqua permutetur, addito interdum pauxillo ſacchari. Hirudo præparata partique admota, morſu ſuo trifidum vulnus primum infligit, deinde ſanguinem à vicinis partibus ſugit, donec copia turgeſcens decidat, Anthillus jubet forcipe caudas earum incidere. Nam effluente ſanguine trahere non deſinunt, quouſque ſal aut nitrum oſculis earam inſpergatur. Hirudo in calamum utrinque perforatum demiſſa, & venæ legitima ratione admota, ita plerumque attrahit, ut poſt ſuctionem ſanguis confertim erumpat. Proinde univerſalis ſanguinis evacuatio per hirudinem fit affixam venis majoribus, ut ſupra diximus. Revellunt autem in pluribus affectibus hirudines, ſi brachiis adhibeantur, venæ ſalvatellæ &c. Derivant verò à liene, meſenterio & utero, ſimulque melancholiam evacuant, ſi venis hæmorrhoidalibus admoveantur, nam præ ceteris auxiliis putantur optimè melancholiam detrahere. Item venæ frontis affixæ à capite derivant. Verùm cuti aut parti admotæ, cui venæ amplæ non ſunt, eam potiſſimum exhauriunt, & à remotis partibus nihil alliciunt. Proinde cutis vitiis conveniunt, ut ſcabiei, lepræ &c.

De Hirudinibus.

Deinde Scarificatio cutis pro ratione loci, & prout magis minuſque alte ſcalpellus adigitur, magis aut minus copioſam ſanguinis detractionem facit: utilitatem autem interdum non minorem

De Scarificatione.

præſtat

præſtat, quam ipſa venæ ſectio: Evacuat enim non ſolum humorem parti inhærentem efficacius multo quàm phlebotomia, ſed etiam redundantiam à toto quodammodo. Item revellit & derivat, tutius quidem quàm phlebotomia: verùm ſegnius, tardiuſque & citra minorem corporis commotionem, aut virium jacturam etiam in vigore morbi: licet in pueris tam vehemens auxilium ſit, quàm in grandioribus venæ ſectio. Utimur autem in tollenda plenitudine ſcarificatione brachiorum & crurum, cum cucurbitulis plerumque, quando tutum non eſt venam ſecare. Ita Oribaſius, ſibi aliiſque in peſte Aſiatica crus ſcarificavit, duaſque libras ſanguinis fere detraxit, atque ob eam cauſam periculum vitavit.

Nonnulli in talibus affectibus nates ſcarificant. Conducit potiſſimum ſcarificatio crurum in plenitudine à ſuppreſſione menſtruorum aut hæmorrhoidum. Revellit quoque ſcarificatio & ad partes diſtantes ſervata rectitudine aut communione: veluti in inflammatione cruris dextri, ſcarificatio manus dextræ, aut cruris ſiniſtri. Item ab interioribus ad exteriora revellit, & ſimul deorſum movet ſcarificatio crurum. Derivat verò in ſuppreſſione menſtruorum. ſcarificatio femoris aut ſurarum. At humorem parti inhærentem, qui aliis remediis non cedit, efficaciſſimè evacuat, ſcarificatio partis affectæ, ut diximus.

Proinde cutis fœditatibus convenit, item ſcirrhis inveteratis, inflammationibus, gangrænis, tumorib⁹ peſtilentialibus, morſibus venenatorum &c. Verùm in ipſa ſcarificatione diſtinctio quædam adhibenda eſt; magna enim profundæque ſcarificationes, multum evacuant, & è longinquo facilius trahunt, meliuſque duris corporibus craſſoque ſanguini cõveniunt; contra tenues & ſuperficiariæ. Semper autem ſcarificatio largius & è diſtantioribus penitio-

ribus partibus ſanguinem evacuabit, ſi ſtatim adhibeatur cucurbitula: attrahit enim cucurbitula potiſſimum cum multa flamma, pro ſui magnitudine & forma, ut deſcribit Gal. Avic. &c.

De cucurbitulis.

Utimur autem ſcarificatione aut ſine cucurbitulis, aut cum cucurbitulis: & viciſſim cucurbitulis, aut ſiccis ſine ſcarificatione, aut cum ſcarificatione. Scarificatione autem ſine cucurbitulis utimur, ubi attractione magna opus non eſt, nec copioſa evacuatione, & potiſſimum in pueris & corporibus mollibus raris &c. Cucurbitulæ verò magnum uſum præſtant, non ſolum cum ſcarificatione, ſed etiam ſiccæ ſine ſcarificatione: utroque enim modo evacuant, attrahunt, loco materiam movent, revellunt, alterant, dolores mitigant. Evacuant autem ſiccæ tantum inſenſibiliter, & flatuoſos ſpiritus diſcutiunt, proinde colo inteſtino aut ventriculo propter flatus dolente, teſte Galen. 12. *Method.* cucurbitula magna cum multa flamma admota incantamenti inſtar juvat. Deinde ſiſtit quoque vomitum & ſingultum, ventriculo impoſita: ac menſes fluentes, mammis. Præterea cucurbitulæ deſtillationes in ſtomachum ſuſpendunt: ſanguinem attrahunt, & profluentem rurſum ſiſtunt, objectis partibus admotæ, ſed ut monet Paulus cum ſcarificatione efficaciorem perſpiratum præbent. Nam cum ſcarificatione ſenſibiliter ſanguinem cæteroſque humores evacuant, & à remotioribus altioribuſque partibus eliciunt.

Quare in nonnullis locum phlebotomiæ implent cucurbitulæ, cum ſcarificatione cruribus, natibus, aut brachiis admotæ. Revellunt etiam ad longiſſimas partes, & in febribus malignis ab internis ad externa humores evocant.

Verum authore Gal. purgatis inprimis corporibus utiles potiſſimum ſunt, non plethoricis. Nam ubi tam cucurbitulis, quàm venæ ſectione aut purgatio ne

tione opus eſt; ſemper venæ ſectio aut purgatio præcedat. Deinde initio inflammationis, parti affectæ nunquam admovendæ erunt, ſed partibus diſtantibus laboranti in directum conjunctis, revulſionis cauſa. Ipſi verò parti affectæ aut vicinæ tum cucurbitulas admovere convenit, cum nihil amplius affluxerit, totumque corpus exinanitum fuerit, ut inflammationis materia è loco moveatur, vel à parte nobili ad ignobilem transferatur, vel evacuatione ſenſibili aut inſenſibili amoliatur, vel ab interioribus ad exteriora trahatur, ſed de his aliiſque legendus erit Oribaſius *libr.* 7. *&* 8. & Paulus *lib.* 6. *cap.* 11. Celſus *lib.* 2. Avicen. *lib.* 1. *Fen.* 4. *Doct.* 5.

CAP. XX.

De victus ratione in ſanis & ægris, deque differentiis & facultatibus alimentorum.

QVæcunque adhibentur à Medico ſive ad corpus humanum curandum, ſive ad ſanitatem conſervandam, ſub triplici genere comprehenduntur, diæta, medicamentis & cheirurgia, inter quæ omnium vetuſtiſſima eſt chirurgia, poſtrema exculta fuit victus ratio: nam ut teſtatur Plato 3. *de Rep.* veteres Aſclepiadæ nulla facta mentione victus, chirurgia & medicamentis utebantur, deinde reprehenduntur ab Hipp. Gnidii Medici, qui contenti medicamentis omitterent victus rationem, cujus ipſe primus autor fuiſſe videtur, juxta Galen. attamen credibile non eſt veteres illos nullam

prorſus victus rationem habuiſſe, ſed ab iis minus excultam fuiſſe; nam conſideratio diætæ ſanis neceſſaria eſt, deinde in omni curatione morborum quia vires morborum medicatrices tuetur: quare ſine idonea victus ratione nullus morbus curari poterit, at ſine medicamentis & Chirurgiâ multi perſanantur ſola diætâ: De diæta igitur ſeorſum nunc agemus.

Quid diæta communiter.

Ipſum autem vocabulum diætæ in eadem ſignificatione non ſemper ſumitur: nam apud Ariſtotelem 3. *Polit.* diæta pro conſilio judicum accipitur: verum Hippocrati cæteriſque Medicis idem eſt, quod latinis victus ratio. Eſt autem diæta ſive victus ratio, recta adminiſtratio, ſive legitimus uſus ſex rerum non naturalium, gratia ſanitatis conſervandę & amiſſæ reſtaurandæ: ſex illæ res non naturales ſunt ſine quibus vitam ducere impoſſibile eſt, nimirum cibus, potus, aer, motus, quies, excreta, retenta, ſomnus, vigilia, animi pathemata, quæ ob id non naturales dicuntur, quia per ſe nec ſecundum, nec præter naturam humani corporis ſunt, ſed naturæ utiles aut noxiæ efficiuntur, pro ratione benè malève utentium: nam illarum dextro uſu & adminiſtratione ſanitas conſervatur, morbique à natura facilius depelluntur, contra minus dextro uſu ſanitas corrumpitur, variique morbi excitantur & augentur.

Quid propriè diæta.

Verùm ab Hipp. 1. *Aph. & 6. Epid.* diæta in maxime propria & ſpeciali ſignificatione accipitur, pro legitimâ alimentorum adminiſtratione gratia ſanitatis.

De vero alimentorum uſu.

Nos verò de victus ratione prout uſum 6. rerum non naturalium comprehendit, agemus, initio facto à recta alimentorum adminiſtratione, quæ propriiſſimè diæta dicitur, cujus conſideratio omnium latiſſimè patet, & cuius ad vitam conſervandam

vandam ſumma neceſſitas eſt: Nam ſubſtantia corporum animatorum duplicem tranſmutationem ſuſtinet: quarum una omnibus mixtis communis eſt propter alterationem, ob contraria, ex quibus gignuntur elementa: altera verò eſt, quæ animatis propriè accidit, ſubſtantiæ fluor ſive diſſolutio, quam calor nativus continuò excitat & depaſcit: cum igitur tota moles ſubſtantiæ animatorum in aſſiduo fluxu ſit, niſi loco ejus quod defluxit, alia ſimilis ſpecie ſubſtantia reſtituatur, neceſſe eſt corpora quam citiſſimè deſiccari & interire: quare omnibus animatis à natura inſitæ ſunt vires rei deficientis & deſideratæ ſemper appetentes, id autem quod deſideratur ad reparandum aſſiduum ſubſtantiæ defluxum, alimentum vocatur.

Alimentum triplex. Verùm alimentum ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν dicitur: nam triplex Hippocrati eſt: unum futurum alimentum, quod ab ore in ventriculũ excipitur, aliud quaſi alimentum, nimirum ſanguis in venis: tertium verè alimentum, quod appoſitum partibus agglutinatur & aſſimilatur: Verùm hoc loco per alimentum non id intelligitur, quod verè alimentum eſt, nec quaſi alimentum, ſed futurum alimentum, quod per os propriè aſſumitur, ex quo actione facultatis naturalis, primum in ventriculo chylus, deinde in venis ſanguis, tandem in habitu corporis verum alimentum generatur, quo reſtauratur ſimilis ſpecie ſubſtantia illi quod defluxit.

Quid alimentum. Igitur alimentum omne ſubſtantiæ corporis noſtri ſimile eſſe debet, aut aptum, ut ſimilem ſubſtantiæ ſpeciem ei, quæ defluxit, reparare queat: nam alimenta ex 4. Elementis componuntur, & idcirco conficere poſſunt, quod à corpore noſtro abſcedit: Quare propriè alimentum erit, quod in ſubſtantiam corporis noſtri conuertitur, & à corpore noſtro alteratur

ratur, non alterat; quo nomine à medicamentis diſtinguitur, ut ſupra cap. 4. hujus libri dictum eſt. Aſſumuntur autem virium reſtaurandarum gratia quæ comeduntur & bibuntur; verùm cibis, id eſt, alimentis, quæ comeduntur, quicquid ſubſtantiæ ſiccioris defluxit, imprimis reſtituimus, & famem explemus; potione verò ſive alimentis, quæ tantum bibuntur, quod humidioris ſubſtantiæ eſt: reficimus & ſitim reſtinguimus, & ciborum diſtributionem juvamus; ſorbitiones mediam naturam plerumque obtinent; additur alimentis, à Galen. 1. *de Sanit. tuend. cap. 2.* reſpiratio, quæ aëris inſpiratione & exſpiratione perficitur, qua aereæ igneæque ſubſtantiæ modum & Symmetriam, ac arteriarum pulſum tuemur.

Materia alimentorũ.

Materia alimentorum ſumitur potiſſimum ex animalibus & ſtirpibus: Ex animalibus nimirum terreſtribus, volatilibus & aquatilibus: Ex ſtirpibus, ut ex cerealibus, leguminibus, fructibus, oleribus, radicibus, ſeminibus, ſuccis, &c. de quorum omnium facultatibus & præparationibus in ſpecie non eſt, hujus loci peculiarem tractationem inſtituere.

Differentia alimentorũ

Sanitatis autem ſtudioſos, ſi quid aliud, alimentorum omnium facultates, & facultatum differẽtias noſſe oportet, quæ variæ ſunt: nam primum omne alimentum ſive cibus, potus, aut ſorbitio duplex eſt.

Alimenta ſimpliciter talia.

Aliud ſimpliciter tale, quod tantum virium reſtaurandarum & tuendarum gratia exhibetur, aut in ſubſtantiam corporis convertitur, & nihil per ſe ad curationem confert, nec qualitate aliqua morbo, aut morbificæ cauſæ reſiſtit aut juvat, ut caro, at juſcula pullorum gallinæ, &c Aliud medicinale, quod nõ tantum ſubſtantiam virium reſtituit, ſed ſimul etiam morbo, & cauſæ morbificæ reſiſtit, ut in febribus aqua hordei, juſcula pullorum gallinæ, alterata lactuca, endivia, ſucco citri, &c.

Quæ alimenta medicamentoſa dicuntur, ſub quibus continentur victus, aut alimenta calefacientia, refrigerantia, attenuantia, &c. item obſonia, quæ cum cibis aſſumuntur, ut guſtum excitent; ac condimenta, quæ miſcentur cibis, ut eorum vim excitent, ut ſal, acetum, aromata; aut ut leniant & contemperent, ut butyrum, oleum, ſaccharum, etcæt. *Alimenta medicamētoſa.*

Alimenta calefacientia ſunt, cibi, potuſque conditi aromatibus, aut medicamentis calefacientibus, vinum flavum aut fulvum, cereviſia potens, cœpa, allium, raphanus, ſinapi, aliaq́; acria; caſeus vetus, &c. *Alimenta calefacientia.*

Refrigerantia, panis aut ptiſana ex hordeo, milium, panicum, lactuca, portulaca, endivia, &c. acida & auſtera omnia, ut acetum, vinum auſterum aut album dilutum, cereuiſia tenuis, aqua hordei, carnes aut piſces decocti cum lactuca, portulaca, limonibus, &c. *Refrigerātia.*

Humectant hordei ptiſana, & panes, lactuca, malva, pepones, cucumeres, fabæ virides, &c. *Humectantia.*

Exiccant panis biſcoctus præcipuè conditus ſemine aniſi, fœniculi, &c. lens, braſſica, ſina, naſturtium, &c. aſſata & fricta ſiccius alimentum præbent, elixa in aqua magis humidum. *Siccantia.*

Alimenta attenuantia, quæ ſuccum tenuem præbent, ſunt panes triticei fermentati in clibano cocti, deinde loti aut biſcocti, ptiſana, paneſque ex hordeo, piſces ſaxatiles, & qui mollem carnem habent, conditi aceto mulſo aut attenuantibus medicamentis, aviculæ montanæ, pulli columbarum, gallinarum, turdi, perdices non recens mactatæ, ſed ad unum aut alterum diem ſervatæ, aromata, olera, radices & ſemina attenuandi vi prædita, ut piper, zinziber, garyophylli, ſinapi, naſturtium, allium, cœpæ, porrum, hyſſopus, origanum, *Attenuantia.*

menta, ſatureia, apium, petroſelinum, beta, anethum, ſemina calida majora & minora, rutæ, &c. Cappares ſale conditi, amygdalæ amaræ, herbæ quæ virides exhibentur, alimenti vim aliquam habent; cætera ferè tantum condimenti aut medicamenti: his adduntur vinum album tenue, hydromel, acetum, ſerum lactis, &c. hæc humores craſſos glutinoſos incidunt & attenuant, & obſtructiones vaſorum expediunt, ſed frequens eorum vſus ſanguinem ſeorſum aut bilioſum, & tractu temporis atrabilarium reddit: quę vero valide exiccant ſenſim humores incraſſant & tophaceos renum calculos gignunt.

Incraſſantia.

Alimenta incraſſantia, quæ craſſum viſcidum ſuccum gignunt, ſunt, primùm panes triticei aut ſecalini, non fermentati, aut non probè cocti, placentæ ex ſimilagine ſine fermento, triticum integrum elixum, aut ſecale, milium, oriza, lentes, fabæ frictæ, caſeus, & lac caſeoſum, ova dura, aut in ſartagine fricta, caro porcina, bubula, cervina, caprina præcipuè animalium ſeneſcentium, & non caſtratorum, carnes fumo induratæ, renes, jecur, cor, lingua, mammæ, tendines, parteſque neruoſæ, piſces teſtacei ac cruſtacei, anguillæ, fungi, rapæ crudæ, caſtaneæ dactyli, vina nigra, deinde rubra craſſa, aut dulcia craſſa, muſtum &c. verũm ex alimentis craſſi ſucci, alia tantum craſſi ſunt, ut lentes, alia ſimul craſſi & viſcidi, ut caro teſtaceorum, caro porcina, tendines, parteſque nerveæ &c. horum frequens uſus præter ætatem & conſuetudinem in iis, qui anguſtas venas obtinent, & ſe plurimum exercere ſomnumque pro libitu capere nequeunt; obſtructiones jecoris venarumque meſeraicarum, renumque pariunt &c.

Alimenta media natura.

Tutiſſima itaque ſunt illa alimenta, quæ mediæ naturæ ſunt inter attenuantia, & incraſſantia, veluti panis triticeus fermentatus, beneque in clibano coctus, caro columbarum, gallinarum, phaſianorum

vitu-

vitulina, hœdina, caro animalium caſtratorum, juniorum potiſſimum, quæ carnem nec duram nec viſcoſam habent: piſces ſaxatiles, littorales & pelaſgici, qui viſcoſitatem aut graveolentiam non repræſentant, ova recentia tremula, vina fulva dulcia: Ex fructibus ficus, uvæ paſſæ dulces, piſtacia, amygdalæ dulces, nuces juglandes, piſa, avena &c. Alimenta in pari copia conſiderata ſecundum ſubſtantiam ſive vim & efficaciam ad nutriendum, vel multi alimenti ſunt, quæ validè nutriunt, plurimumque ſanguinis gignunt, vel pauci, vel pravi; Vel mediocris alimenti, quæ medio modo ſe habent.

Alimenta multum nutrientia.

Multum autem nutriunt præcipue, quæ ſubſtantiæ ſolidioris craſſi boniqne ſucci ſunt, ſi probè conficiantur, ut panes ſiliginei ex puriſſima farinæ optimi tritici parte, deinde ſimilaginei ex minus pura parte, aut non laudatiſſimi tritici fermentati benè cocti, panes quoq; ſecalini, carnes animalium caſtratorum boni habitus, primùm porci domeſtici mediæ ætatis, deinde bubula & junioris vervecis, alæ anſerum, ventres volucrum, teſtes gallinarum, ova gallinarum recentia, paulò duriora præcipuè vitella, caſeus, lac caſeoſum.

Semper autem terreſtria, volucrum generi comparata, magis alunt, & caro animalium augeſcentium, magis ſemper quàm ſenio confectorum; & quæ boni habitus & obœſiora ſunt, magis quam graciliora & macilenta duræ nervoſæque carnis. Ex piſcibus plurimum alunt teſtacea & cruſtacea, ut cancri, aſtaci, &c. item limaces, cochleæ ex fructibus potiſſimum caſtaneæ & nuces pineæ, &c. vina dulcia craſſa, aut rubra, craſſaquè cereviſia potens.

Parùm nutrientia.

Pauci nutrimenti ſunt parumquè nutriunt, ſorbitiones primùm tenuiores ex jure pulli, hordei cremore, ſeu ptiſana non colata, pane loto, hinc panes

hordeacei aut triticei loti, aut furfuracei, olera ferè omnia, & fructus exceptis paucis; magis adhuc nutriunt piſces boni odoris & ſaporis, qui vel mollem carnem habent, ut aſelli, funduli, vel mollem friabilem, quales ſunt ſaxatiles, ut perca, turdus, &c. aviculæ montanæ, pulli gallinacei, columbini; extremæ animalium partes præcipuè nervoſæ ventriculus, inteſtina, aures, adeps, ſed hæc non boni ſucci ſunt, item vinum album tenue, ſeu aquoſum, cereviſia tenuis, aqua hordei, &c.

Mediocriter nutrientia.

Mediocriter nutriunt, quæ nec craſſi nec tenuis ſucci ſunt, ut panis triticeus, ἀυτόπυρος ex toto tritico, aut cui parum furfuris ademptum eſt, præcipuè fermentatus benè coctus, ſorbitiones ex avena excorticata, ova recentia ſorbilia; lac animalium bonæ habitudinis, mediæ conſiſtentiæ: ex piſcibus lucius, carpio, rhombus, paſſer, &c. carnes gallinarum, columbarum, phaſianorum, gallinarum indicarum, &c. caro vitulina, hædina, agnina, ex fructibus ficus, & uvæ paſſæ dulces, ex leguminibus fabæ & piſa, &c. ſed hæc carnem laxam efficiunt, ex plantis potiſſimum lactuca, ſpinachia, endiuia ſativa, tandem vinum fulvum, cereviſia media, melicratum, &c.

Alimenta facilis concoctionis.

Deinde alimenta, quatenus alterantur in corpore, facilis concoctionis aut difficilis ſunt, itemque facilè in ventriculo corrumpuntur, aut non corrumpuntur: Præterea boni aut mali ſucci ſunt. Facilis concoctionis ſunt panes triticei, cum juſta fermenti & ſalis quantitate, benè cocti potiſſimum loti, ova tremula, ſorbitiones ex hordeaceo pane loto, cum iure pulli; ex oleribus præcipuè lactuca, ſpinachia, aſparagi, cucurbita cocta ſi non corrumpatur in ventriculo, piſces petroſi mollis & friabilis carnis, caro agnina, vitulina, hedina, alæ anſerum saginatorum, caro volucrum magis quàm animalium

terre-

terreſtrium, & omnium augeſcentium magis quàm ſeneſcentium, & animalium in ſiccis locis degentium magis quàm in humidis paludoſis, & vina dulcia magis, quàm auſtera.

Alimenta difficilis con coctionis.

Difficulter concoquuntur panis non fermentatus aut non benè coctus, farina craſſior, & panes ex ea facti, triticum elixum, itria, caro hircina, cervina, arietina, bubula, porcina præcipuè, animalium annoſorum & gracilium, anſerina, exceptis alis, & omnium volucrium, quæ duram aut viſcoſam carnem obtinent, animalium terreſtrium venter, inteſtina, jecur, renes, parteſque nervoſæ & exangues, piſces cetacei, teſtacei & cruſtacei, qui duram viſcoſam carnẽ habent, caſeus vetus, laç acidum, ova dura, aut in ſartagine fricta, piſces carneſque ſalſæ aut fumo induratæ, fabæ frictæ, milium, panicum, oriza, lupini, lentes pyra, rapa crudior, caſtanea, carus, paſtinaca omniaque ferè olera excepta lactuca, &c. vinum novum craſſum, aut auſterum, muſtum, cerevisia recens, aut non benè defecata aut cocta.

Alimenta quæ facilè vel difficilè corrumpũtur.

Facile corrumpuntur fructus horarij ut pepones, melones, cucurbitæ, mora, fraga, ceraſa, mala perſica, &c. Si non probè concoquantur, nec citò alvum ſubierint, diuque in ventriculo retenta fuerint, proinde talia omnia in prima menſa præ aliis cibis edere oportet. Difficulter corrumpuntur piſces teſtacei, ac cruſtacei, ut chamulæ cancri, gammari, &c. pyra, cydonia, caſtaneæ, & cætera, quæ in vltima menſa poſt alios cibos dantur, & aſtringentium virium ſunt, craſſiorumque partium.

Alimenta boni ſucci.

Boni ſucci ſunt, & in bonum ſanguinem permutãtur panes ſiliginei aut ſimilaginei, deinde autopyri hinc ex optimi ſecalis puriore farina, benè fermentati, ſaliti coctiq; in clibano, ptiſana hordei, ova recentia, carnes quadrupedum præcipue caſtratorũ & augeſcentium, ſi propè concoquantur volucres & piſces

ſces ferè omnes, qui mollem & friabilem carnem habent (exceptis iis, qui in paludibus, fluminibus limoſis degunt, malè olent inſuaviſque ſaporis & mucoſi ſunt, facileque putreſcunt) potiſſimùm piſces ſaxatiles, perca, merula, item lucius, aſellus, rhombus, paſſer &c. lac animalium bonæ habitudinis, nuces pineæ, piſtaceæ; amygdalæ dulces, caſtaneæ, uvæ paſſæ dulces, caricæ; verùm caricæ, ſi copioſè ſumantur, carnem laxam gignunt, ſæpeque pediculos.

Alimenta pravi ſucci. In pravum ſuccum convertuntur panis ex ſeminibus corruptis, ac ex lolio, oryza, panico, item panes ſubcineritii, lens, cicer &c. fructus horæi & quæcunque citò in ventriculo corrumpuntur. Olera ferè omnia excepta lactuca, quæ in medio eſt boni malique ſucci, deinde endivia, ſpinachia, malva, atriplex, portulaca; mali quoque ſucci, ſunt radices oleraceæ exceptis radicibus rapi, cari; peſſimi, olera ſylveſtria.

Item carnes animalium non caſtratorum & ſeniorum. In genere animalium caro porcina, ſi benè concoquatur, multum boni ſucci præbet, bubula magis craſſum, agnina humidum pituitoſum; ovilla excrementitium; his omnibus deteriores ſunt caprinæ, peſſima hircina, deinde arietina, taurina.

Eſt autem cervina & leporina craſſi, ſed non ſatis probi ſucci, ferè ut bubula; melioris tamen à Galeno leporina exiſtimatur, ſed paucioris nutrimenti ferè, ut caro cuniculi ſylveſtris. At vulpium, luporum, & ſimilium ferarum, quæ ex carnibus aliorum animalium vivant, planè damnatur. Mali ſucci ſunt teſtes exceptis gallinaceorum, ſpinalis medulla, partes nervoſæ & exangues, adeps &c. Deinde ova in ſartagine fricta, caſei veteres, fungi, piſces cetacei, & qui locis paluſtribus immundis, & ſordidis degunt.

Peculiariter ſucci excrementitii prorſus ſunt,

ſeu

ſeu multos excrementitios humores minimum boni ſanguinis gignunt panes furfuracei, fabæ virides, olera, viſcera animalium ferè omnia: ac fructus horæi, caro agni, porcelli, ac omnium propè animalium recens natorum aut in otio degentium, carnes anſerinæ, exceptis alis, anatinæ, omniumque volucrum paluſtriũ, ac etiam piſcium, qui in limo, aquis cœnoſis, & putridis degunt, quales utplurimum ſunt anguillæ, carpiones, item piſces cetacei.

Alimenta quæ ſuperfluitatibus abundant.

Succos crudos ſimul & viſcidos gignunt panes non fermentati, nec probè cocti, placentæ in ſartagine frictæ, tendines parteſque nerveæ animalium, inteſtina, ventriculi, caro teſtaceorum, quæ duræ viſcoſæ ſunt ſubſtantiæ, piſces cetacei, caſei, dactyli &c.

Alimenta quæ craſſos crudosque ſuccos gignunt

Humorem abſolute pituitoſum procreant, nerveæ animalium partes, cerebrum, medulla, ſpinæ, pulmo, caro agnina, ac vituli recenter nati, aut paucorum dierum, poma immatura, piſces teſtacei mollis carnis, fungi, lac acidum &c.

Quæ pituitoſos humores generant.

In melancholicum ſuccum facilè permutantur panes furfuracei & ſubcineritii, & qui ex corruptis aut viſcoſis ſeminibus, typha, lolio &c. conficiuntur, lentes, vicia, ciceres, braſſica, caſeus antiquus, cochleæ, piſces cetacei, carnes bubulæ, leporinæ, cervinæ, caprinæ, hircinæ, taurinæ, vulpinæ, item carnes omnium animalium non caſtratorum & ſeniorum, lienes quadrupedum, piſces carneſque pleræque fumo induratæ ac ſalſæ, vina craſſa nigra &c.

Alimenta melancholicos humores gignentia.

Succum bilioſum pariunt, ſiliquæ, poma dulcia, cynara, cynaræque ſuccus, mel omniaque dulcia tenuium partium in naturis calidis, aromata calidiora, aqua mulſa, vinum dulce &c. prorſus corruptos humores efficiunt boleti, allium, cœpa, porrum, raphanus, ova in ſartagine fricta &c.

Alimenta bilioſa.

Flatus

Alimenta flatus gignentia.

Flatus aut flatulentos humores, pleraque legumina præcipue fabæ, lupini, milium, item rapæ, napi, paſtinacæ crudiores, poma dulcia, dactyli recentes, ficus, itria & placentæ ex polenta, mel non probè coctum, lac in ventriculo frigido, muſtum, vina dulcia & auſtera, cereviſia potiſſimum recens, non benè cocta aut defecata &c.

Alvum ſubducentia.

Alvum ſubducunt panes furfuracei, jus decocti braſſicæ aut lentis cum butyro, nam corpus ipſorum alvum cohibet, eodem modo jus veteris galli & teſtaceorum, lac ſeroſum, ipſumque ſerum addito melle vel ſaccharo vel modico ſalis, item malva, atriplex beta, uvæ dulces ſine acinis, ficus, nuces recentes ac pruna dulcia recentia, aut ſicca macerata in aqua mulſa: ipſa aqua mulſa, parum aut nihil cocta, mel non coctum, muſtum, vinum dulce &c.

Alvum ſiſtentia.

Siſtunt alvum panes ſimilaginei non fermentati, nec benè cocti, oriza, milium, panicum, caro cruſtaceorum, ac teſtaceorum depoſito humore ſalſo, lēs & braſſica bis cocta, carnes leporinę, caſeus lac caſeoſū aut excoctū, ova dura aut fricta, vina auſtera &c. Itē, quæ vi aſtringendi prædita, ut pyra cydonia, pruna ſylveſtria, palmulæ auſteræ, ſi ante alios cibos ſumantur, alvum cohibent, ſi poſt, os ventriculi roborant, & comprimendo alvum laxant.

Alimenta quæ difficulter tardeque diſtribuuntur.

Difficulter in corpus diſtribuuntur panes purè siliginei, itria, & quæ ex farina ſive fermento ſaccharo, melle & ſimil. parantur, fabæ frictæ, lens detracto cortice, piſa, lupini, caſtaneæ, ſiliquæ, pyra immatura &c triticum elixum, carnes fumo induratæ, duræ nervoſæque, caſeus vetus, jecur, cor, carnes aſſæ aut frictæ, magis quam elixæ &c. Ex his ſimplicibus alimentorum facultatibus compoſitæ intelliguntur & judicantur. Nam ex alimentis tā boni, quam mali ſucci, quędam tenuem, quędam craſſum

ſuccum

ſuccum præſtant; & quædam multum, quædam parum nutriunt. Boni tenuis & multi alimenti ſunt ova tremula, ſuccus expreſſus ex decoctis carnibus gallinæ, &c. Boni tenuis pauci alimenti, cremor hordei, jus pulli, vinum album tenue, &c: Boni craſſi multi, caro ſuilla, cancrorum, ova gallinacia recentia ad duritiem elixa, &c. Boni craſſi pauci, vinum nigrum: at mali craſſi & multi, caro ceruina, caprina, &c. mali craſſi pauci caro ſalita: mali tenuis pauci, raphanus, omniaque ferè olera, allium, &c. In genere, quæ craſſæ ſunt ſubſtantiæ magis nutriunt, & ſubſtantiam ſolidarum reficiunt, liquida verò ſpirituum refectioni ſubitæque virium dejectioni magis inſerviunt.

Indicantia victum.

Cum autem finis nutritionis ſit virium ſubſtantiam reparare & conſervare, proinde victus ratio, quatenus legitimum alimentorum uſum præſcribit, una indicatio per ſe erit, unumque proprium indicans, virium ſubſtantiam conſervare; ex accidente verò in ægris, morbo aut cauſæ morbificæ reſiſtere, ſive ita vires morborum medicatrices debitis alimentis tueri, ut morbus non augeatur: nam virium gratiâ nutrimus, ſive legitimum alimentorum uſum præſcribimus, non morbi, niſi ex accidente, quatenus permittit ac prohibet, quod vires inſinuant, ut infrâ apparebit.

Quinque in victus ratione conſideranda.

Conſiderantur autem in legitima victus ratione quinq;: Primo, ſubſtantia & forma alimentorum. 2. quantitas. 3. qualitas. 4. tempus & occaſio. 5. modus exhibendi, quæ omnia metiri debemus in ſanis penes virtutem & exigentiam virium; in ægris penes collationem virtutis ad morbum: nam ut monet Hipp 9. *Aph.* 1. conjectari oportet, an æger cum eo victu ſufficiat perdurare ad vigorem uſque morbi, an prius deficiat, & cum tali victu ſuccumbat & hebeſcat morbus.

Cap. XXI.

De debita forma & quantitate victus in ſanis & ægris.

SUbſtantia aut forma victus conſideratur ſecundum alimentorum vim & efficaciam majorem aut minorem, ad corpus nutriendum, & propriè eſt ea victus ratio, qua vires conſervantur, juxta diverſam ipſarum virium rationem. Subſtantiæ autem virium, quæ alimentis reficitur, triplex ratio eſt: nam ſtudemus in nutritione, vel plus ſubſtantiæ apponere, quàm deperditum eſt, atque ita vires corporis augere; vel tantum apponere, quantum deperditum eſt, & vires in eodem ſtatu conſervare: vel minus apponere, atque ita ſubſtantiam virium imminuere; quare victus forma triplex primum erit; una augens ſive exactè plena, craſſaque victus ratio, alimentis pleniſſimè nutrientibus, quæ ſubſtantiam virium adauget, & plus apponit, quàm deperditum eſt: alia media ſimpliciter plena, quæ tantam præſtat refectionem, quanta eſt diſſipatio: tertia tenuis victus, quæ minorem præſtat refectionem, quanta eſt ſatis pro eo reſtaurando, quod amiſſum eſt: atque eo reſpectu victus, minuens vocatur; tenuis vero victus, juxta Galenum. *comm.* 4. *Aph.* 1. in tenuem & tenuiſſimum dividitur, quorum uterque, vel ſimpliciter talis eſt, vel exquiſitè.

Quare in univerſum ſex erunt victus formæ, nimirum exactè plena, ſimpliciter plena, tenuis ſimpliciter, tenuis exquiſitè, tenuiſſima ſimpliciter, tenuiſſima exquiſitè: quare ſingulæ ſuam debitam alimentorum adminiſtrationem requirunt: Hipp.

lib. de

lib. de Priſca medicina, victus formam rationę alimentorum dividit in ea, quæ comeduntur, quæ ſorbentur, & quæ bibuntur; quibus quartam addit Gal. ex Hipp. *comm. in lib* I. *Aph.* nimirum omnimodam abſtinentiam Sub victu per ea quę comeduntur contineri poterit exactè & ſimpliciter plena victus forma: Per ea quæ ſorbentur victus tenuis ſimpliciter & exquiſitè: nam ſorbitiones duplices ſunt: aliæ, tenuiores, qualis eſt cremor aut ſucc⁹ hordei, jus pulli cum modico panis: aliæ craſſæ ut ptiſani hordei non colata, panatella craſſior ex jure pulli &c. Victus ſimpliciter tenuis per craſſas ſorbitiones: victus exactè tenuis per tenues ſorbitiones perficitur. Sub victu, per ea, quæ bibuntur, ut ſunt aqua hordei, aqua panata, jus prunorum, aqua mulſa &c. ſimpliciter tenuiſſimus victus continetur; ſub inedia extremè tenuiſſimus Verum quia hoc tempore & in his locis ſeptentrionalibus potiſſimum homines pleniori & frequentiori victu utuntur, quàm veteres illi medici, ac ob conſuetudinem has victuum materias difficilimè ferunt:

Alimenta per quæ perficiuntur.

Proinde pro extrema tenuiſſima diæta loco inediæ cogimur aquam hordei, aut melicraton exhibere & aliquando ad ſorbitiones tenues tranſire, ac pro ſimpliciter tenui loco craſſarum ſorbitionem, ea, quæ comeduntur, & non multum nutriunt, ut piſces ſaxatiles, aviculas montanas, interdum carnes pullorum, gallinæ, columbæ, turturis, aut pro conſuetudine aliquid validioris alimenti præbere, ut carnem vitulinam &c. Alimenta conſiderata ſecundum efficaciam & vim, quam habent ad nutriendum triplicia ſunt, ut in præcedente capite dictum eſt, alia enim plurimum alimenti corpori præbent, ſeu multum nutriunt, alia parum, cætera medio modo ſe habent: igitur victus exactè plenus fit alimentis plurimum nutrientibus, ſimpliciter plenus medio-

 criter

citer nutrientibus: tenuis communiter, parum nutrientibus, cujus quatuor ſpecies ſunt, ut jam dictum. In quovis genere eligenda ſunt ſemper alimenta boni ſucci facilis concoctionis & digeſtionis.

Ratio conſtituendi forman victus primũ in ſanis.

Ut autem idonea victus forma conſtituatur tam in ſanis, quàm in ægris, vires primum intueri oportet: nam vires alimentum propriè indicant, & non tantum genus, formamque alimenti, ſed etiam quantitatem & modum; verum non eodem modo in ſanis ut in ægris, aut neutris: ſed in ſanis ſimpliciter pro modo virium, in ægris curandis, aut in ſanis, qui ad morbos inclinant, habita ratione morbi, aut cauſæ morbificæ. Nam in ſanis potiſſimum decet vires roburq; corporis augere exactè plena, aut in eodem ſtatu conſervare media victus forma. Deinde quo ſanorum vires majores ſunt, eo plenius nutrire, & copioſius nutrimentum exhibere convenit: quo minores, eo minus plenè, quare juuenes, qui plurimum habent caloris nativi, juxta Hipp. 14. *Aph.* 1. plurimo egent alimento, plenioriquе victus forma, alioquin corpus abſumitur, ſenes verò contra. Demonſtrant autem vires, ætas, temperamentum, corporis habitus, conſuetudo, vitæ inſtitutio, aer ambiens, ut infra de quantitate deinceps dicemus. Nam plena craſſaque victus ratio debetur ſanis, bene valentibus, aſſuetis, robuſtis, qui exercitiis dediti ſunt, beneque dormiunt, temporibus primum frigidis, deinde temperatis.

Ratio conſtituendi formam victus in neutris primum deinde in ægris.

Verum in iis, qui ad morbos inclinant, aut in ægris, ut forma victus conſtituatur, vires oportet cum morbo & cauſis morbificis conferre, & videndum, an id permittat & prohibeat morbus, aut morbifica cauſſa, quod vires inſinuant, veluti pro ſanitate conſervanda in ſanis, non benè valentibus rariſſimè & non niſi poſt evacuationes vires debilitantes, licet vires corporis pleniori victu augere.

ſed

ſed aut eodem ſtatu conſervare, aut minus exhibere tenuiorique victus ratione uti, quam vires inſinuant, potiſſimum in diſpoſitione plethorica aut cacochymica, aut in iis, qui cruditatibus infeſtantur, & non benè concoquunt, nec conſueto modo dormiunt, aut à ſolitis exercitiis deſiſtunt. Similiter in ægris rariſſimè morbus permittit ſubſtantiam corporis majorem reddere, quam accepimus pleniuſque nutrire, ſed aut in eodem ſtatu vires conſervare media victus forma, ut in morbis chronicis, aut nõnihil debilitatas tueri ad ſtatum uſque tenui victus ratione, ut in morbis acutis; nam in morbis plerſque, ſi tãtum exhiberemus, quantum vires inſinuãt, diſtraheretur natura à concoctione materiæ morbificæ, & pugna cum morbo, & cauſis morbificis, ſimulq; augeretur morb⁹, & cauſæ morbificæ, nimirum humorũ cruditas, plethora, cacochymia, & eo magis copia alimentorum diſtraheretur, quo acutior eſt morbus, & humoribus concoquendis magis incumbit, ſive quo magis morbo reſiſtit, aut major eſt pugna naturæ & morbi. Quare in ægris victus formam indicant pro conſtitutione & modo morbi, quæ conſtitutio intelligenda eſt ſecundum diſpoſitionem, quoad ſymptomata, & prout morbus tardius aut velocius movetur cũ magnis ſymptomatibus, an acutus, peracutus, aut chronicus: nam quò acutior morbus eſt, celeriúſve movetur, & ſymptomata magis vigent, eò tenuiori diæta utendum erit; quò minus acutus, eò pleniori, ut natura diuturnæ obeundæ concoctioni ſufficiat, & non planè ſuccumbat; cum enim in peracutis citò futurus ſit vigor, & ſymptomata vehementiſſimè urgeant, ut neceſſe ſit in pugna aut naturam ſuccumbere, aut morbum, laborandum erit, ut dum natura tantam vim patitur, pleniori victu à pugna nullo modo diſtrahatur, ſed omnibus virib⁹ reſiſtat, & concoctioni materiæ morbificæ incubat.

Victus forma in ſingulis morbis.

Proinde in morbis extremè acutis, qui intra 4 diem judicantur, exactè tenuiſſimus victus requiritur: in ſimpliciter peracutis, qui intra 7. deſinunt, ſimpliciter tenuiſſimus: in exquiſitè acutis, qui intra 14., exactè tenuis: in ſimpliciter acutis qui intra 20. aut 21. terminantur, ſimpliciter tenuis victus: in morbis chronicis pro longitudine, plenior vict⁹ ratio cõvenit, tribuendo ſemper aliquid, non ſolùm ætati & temperamento, ſed etiam conſuetudini, tempore anni, regioni & ſimilibus. Nam norma victus in ægris eſt ſtatus morbi, quo tempore graviſſima ſymptomata ſæviunt, & error maximus in victus ratione committitur: igitur in victus ratione conſtituenda ſemper oculos ad ſtatum dirigere oportet, & conjicere; an cum tali victus forma vires ægri ad ſummum vigorem perdurare queant, an prius deficiant, ut ſtatim tenuiorem victum corrigamus, atque ita unum oculum ad vires, alterum ad morbum dirigere, ut utriuſque vi perſpecta, eam victus formam cõſtituamus, quæ vires conſervet, & morbum non augeat.

Verum in his oportet non ſolum vires præſentes conſiderare, & potiſſimum vitales ex pulſu, ſed etiam imminentes ſive futuras ex temperamento, ætate, conſuetudine, inediæ facili aut difficili tolerantia, ſanguinis tenuitate & paucitate, & ſimilibus: nam ætas puerilis, habitus rarus, laxus, temperatura calida, ſanguinis tenuitas & paucitas, conſuetudo multi alimenti, plenius quàm pro morbi ratione conveniat, præbere cogunt: accedit his immodica evacuatio, vigiliæ, morſus orificii ventriculi, lumbrici & ſimilia, quæ vires vehementer diſſolvunt. Igitur cum propter ea, quæ vires debilitant & exſolvunt, dubitamus, an æger ad ſtatum cum tali victu perdurare queat: ab ea recedemus ad magis plenam victus formam, cum virium prima ſit dignitas, & ſcopus in victus ratione viri-

ne, virium defectui occurrere. Debilitas autem viriũ dupliciter accidit: uno ob virium oppreſſionem, ob morbi aut ſymptomatum vehementiam: alio ob diſſolutionem ſubſtantiæ virium ex utilis alimenti defectu. Si debilitas virium oriatur propter oppreſſionem ob morbi aut ſymptomatum vehementiam, humorum cruditatem, copiam, &c. victus plenior concedendus non eſt, ſed potius tenuior; ſin ob defectum ſubſtantiæ virium, ex utilis alimenti defectu, victus augendus erit.

Tria refectione indigent, & alimenta reficientia triplicia ſunt.

Conſtat autem ſubſtantia corporis noſtri immediatè triplici ſubſtantia, ſpirituoſa nimirum, carnoſa & ſolida, quarum ſingulæ per ſui ſimilia reſtaurationem inſinuant: igitur ubi virtus incipit deficere ex defectu ſpirituum, quod confertim accidere ſolet, ſui refectionem indicat per reſpirationem, tranſſpirationem, & per eum, qui ex ſanguine tranſmittitur vaporem: ſed ut vapor utilis tranſmittatur, refectio fieri debet per alimentum ſpirituoſum, id eſt, tenue, aereum, humidum, qualia ſunt liquida reficientia, ut vinum, jura reficientia cum aqua cinamomi & ſimilibus: ſi ratione ſubſtantiæ ſolidę virtus deficiat, ut in phthiſicis, indicant cuſtodiã per nutrimentum ſolidum, ut caro caponis, vituli, cancrorum, morſulæ ex pineis, piſtaceis, amygdalis & ſimilibus: ſin ratione carnoſæ ſubſtantiæ, per nutrimentum, quod in medio humidorum & ſolidorum corporum eſt, pro modo affectus, & prout morbus magis minuſve urgeat, celeriuſque moveatur. Nam in victu ægrorum conſtituendo conferendæ ſunt vires cum morbo, & obſervandum, utrum morbus an vires magis urgeant, ut ei, quod maximè urgeat, primùm occurramus, altero non neglecto.

Virium defectus alimentum indicat, & quò

 debilio-

Modus conſtituendi formam victus in agris ex collatione virium agri cum morbo.

debiliores ex defectu boni alimenti, eo magis urgent, ſive maiorem refectionem requirunt: morbus quidem alimentum non indicat, ſed parvus id permittit, quod vires præſcribunt, magnus prohibet, & eò magis, quò magis urget, & vehementius ſævit: quare in ægris virtute maximè urgente ob virium diſſolutionem, ſed morbo non urgente, confeſtim plenior victus ratio convenit, quò vires deficientes refici queant: contra virtute nō urgente, morbo vehementiſſimè urgente, ut in exquiſitè peracutis, victus exactè tenuiſſimus: at nec morbo, nec virtute urgente, ut ſi morbus parvus ſit, & vires validæ, media victus forma; morbo & virtute mediocriter urgente, victus ſimpliciter tenuis: morbo mediocriter urgente, virtute non urgente, victus exquiſitè tenuis: morbo vehementiſſimè urgente, virtute paululum, victus ſimpliciter tenuiſſimus: eadem in cæteris ratio. Sed in his omnibus declinare oportet potius ad exceſſum quam defectum, quia virium eſt præcipua dignitas, & ægri defectum gravius ferunt, potiſſimum in principio & augmento. Status autem morbi à Gal. tripliciter ſumitur: 1. *in libris Criſium*, quoad concoctiones, nam in ſtatu viget concoctio, quo tempore potiſſimum fiunt criſes, in principio omnia crudiora ſunt: Deinde *libro de morborum temporibus*, quoad diſpoſitionem affectus, ut quando inflammatio diſtinguitur ſecundum magnitudinis incrementum: Tertiò *comm. in.* 1. *Aph.* quoad ſymptomata, & ſymptomatum ſævitiam.

A quo ſtatu ſumenda ſit victus forma.

Verùm ſtatus ſi ſumatur pro materiæ morbificæ concoctione, quia nullum certum definitum tempus habet, ob materiæ diverſitatem & virium inæqualitatem, ac varium motum in morbis, ab eo non poterit ſumi menſura victus: eadem ratio eſt, ſi ſtatus pro criſi ſumatur: Nec etiam à ſtatu, quoad affectus diſpoſitionem ſumi poterit victus forma:

nam

nam diſpoſitio per ſe nullum præbet indicium, niſi quatenus actiones lædat; relinquitur igitur; quod victus norma ſumenda potiſſimum ſit à ſtatu, quoad ſymptomatum ſævitiam, quo tempore maximè ſævit morbus; & id prohibet, quod vires inſinuant: circa principia enim & finem, teſte Hipp. & Gal. omnia imbecilliora ſunt; circa ſtatum ſymptomata maximè vigent, quo vero tempore maxima vis morbi eſt, victu tenuiſſimo utendum erit: verùm cum ſtatu quoad ſymptomata utile erit conjungere conſiderationem concoctionum & diſpoſitionum morbi, ut facta ex omnibus collatione faciliusque certiuſque queamus debitam victus formam præſcribere.

Status autem quoad ſymptomatum ſævitiam accidit non ſolum, quando vigent concoctiones, ſed etiam in principio, quando materia cruda & copioſa eſt, ac etiam in progreſſu morbi, quando incipit concoctio: nam ut Hipp. *lib. 1. Epid. ſect. 3.* morborum triplex eſt ratio, quoad ſymptomata: quidam ſtatim vigent, id eſt, cum grauiſſimis ſymptomatibus incipiunt, qui deinde paulò poſt incipiente concoctione minuuntur, quod accidit in pleuritide & peripneumonia, & pleriſque inflammationibus nervoſarum partium, in febribus nonnullis tertianis &c. ob ſummam materiæ copiam, cruditatem, craſſitiem, acrimoniam, &c. In initio morbi, quæ incipiente concoctione paulo poſt miteſcunt: veluti in pleuritide & peripneumonia, dolores ſenſim deſinũt, ubi ſputa apparere, & aliquid effatu dignum expurgare cœperint: nec alia eſt cauſa, quod mors in principio acceſſionum interdum accidat, ut teſtatur *Gal. 3. de Criſib. c.* 9. mors verò in deteriori parte paroxyſmi evenire ſolet.

Triplex ratio morborum quoad ſymptomata.

1. Morbi cum grauiſſimis ſympt. incipientes qui ſenſim minuuntur.

Deinde alii morbi contra leniter incipiunt,

2. Morbi, quibus ſymptomata paulatim augentur ad criſin uſq;.

paulatim augentur, aut ſub, ac in criſi maximè vigent, nimirum quorum materia ad vnam criticam excretionem reſervatur, vt pleræque febres continuæ; unde quo tempore complentur concoctiones, maximè vigent ſymptomata, tum ob materiæ putredinem, tum ob maximum certamen naturæ cum morbo.

3 Morbi, quibus ſymptomata ſeſe remittunt ante criſin.

Tertiò aliqui morbi mediam naturam habent, leniter incipiunt, augentur, ut ubi ad vigorem ſymptomata devenerint, rurſus ante criſin paulatim ſeſe remittunt; quod evenire conſuevit in morbis, ubi mali humores cum bonis commixti ſunt, ex commotione humorum: nam in progreſſu ſæpe vi morbi concitatis humoribus vehementiſſima ſymptomata oriuntur, quæ circa criſin ſedantur aut mitigantur.

In ſingulis horum morborum, quomodo victus forma inſtitui debeat?

Cum autem authore Hipp. *Aph. 8. lib. 1.* tenuiſſimo victu utendum ſemper ſit eo tempore, quo morbi maxima vis eſt, igitur in morbis, qui cum vehementiſſimis ſymptomatibus incipiunt, quæ poſtea ſeſe remittunt, victus ſtatim initio tenuiſſimus eſſe debet, & remiſſis ſymptomatibus nonnihil augendus, vt vires reficiantur, & concoctio melius procedat: contra in morbis, quorum materia ad unam criticam excretionem reſervatur, aut qui circa criſin maximè ſæviunt: nam in principiis alere convenit, in, aut circa ſtatum parcius multò. At quando in progreſſu ſævit morbus, & circa criſin ſymptomata ſeſe nonnihil remittunt, in principio plenius: in progreſſu, ubi ſæviunt ſymptomata, tenuiſſimè: circa criſin, medio modo ægri alendi ſunt.

2. De quantitati alimenti.

Secundo, quantitas alimenti in victus ratione ſæpe ſumitur pro forma victus, ſive efficacia alimenti majori aut minori ad nutriendum; propriè pro

copia majori vel minori alimenti cuiuſcunque formæ, non ratò pro forma victus & copia.

Norma quantitatis

Norma autem quantitatis propriè dictæ eſt virium robur, in ſanis abſolutè. In ægris, prout permittit aut prohibet morbus & morbifica cauſſa: ſemper enim in ſanis, quo virtus robuſtior, & vis caloris nativi major, non ſolum plenior victus, ſed etiam major ciborum copia exhibenda erit.

Vnde cognoſcitur virium robur.

Æſtimatur virium robur ex ætate, temperamento, habitu corporis, conſuetudine, vitæ inſtituto, aeris conſtitutione, tempore anni, regione, &c. Nam qui creſcunt, ut pueri & adoleſcentes, plurimum habent calidi innati, & corporis habitu rarum, ideo plurimò egenti alimento, & potiſſimum, qui natura vividiores ſunt, alioqui corpus abſumitur: ſenibus contra parum caloris nativi ineſt, ideo mediam facilè ſuſtinent, & paucis fomentis indigent: à multis enim calor nativus obruitur. Qui mediæ ætatis ſunt inter ſenes, & eos, qui creſcunt, medio modo ſe habent, & quo magis ad ætatem ſenilem, eò minori; quò ad juvenilem, eò maiori alimentorum copia indigent, ſi temperamentum, conſuetudo & ſimilia concurrant: nam in qualibet ætate, qui vividiores ſunt, temperamenti calidioris, difficilius inopiam alimenti ferunt: eodem modo, qui pluribus alimentis aſſueti ſunt, aut multis laboribus & exercitiis dediti: nam ubi fames, ibi laborandum non eſt. In temporibus anni & regionibus eadem ratio eſt, ſicut in ætatibus; nam hyeme primum ventres naturâ calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi, ideo eo tempore alimenta copioſiſſimè exhibenda erunt; ſecundò verè; pauciora autumno; pauciſſima æſtate, comparatione aliorum temporum: ſimilis ratio in regionibus; Nam in regionibus frigidis homines majorem copiam cibi requirunt, quam in temperatis; & in temperatis, quàm in calidis.

Quantitas alimenti in ſanis.

Commune præceptum in ſanis eſt, eam cibi copiam ingerere, quæ gravitatem ventriculo non inferat, nec reſpirationis parvitatem; cum ſanitatis ſtudium ſit, non ſatiari cibis, & ad labores impigrum eſſe; cibi verò tantum ingeratur, quantum par laboribus, quare peccant, qui vitam ſedentariam & in ocio literarum agentes, plurimam variorum ciborum copiam ingerunt, idque præter conſuetudinem; qui enim parum laborat, minus comedat: verùm in iis, qui naturaliter frigido ſunt ventriculo, minus concedendum erit, quàm appetitus poſtulat, quia plus appetunt, quàm concoquunt: At ſi quis pravâ cõſuetudine aut ciborum illectamentis pluſculum ingerat, optimum exiſtimatur unica die in ſeptimana, aut à meridie in meridiem à cibo penitus abſtinere, ſimulque ſomno, & quieti indulgere: verum ubi ex copia aut pravitate alimenti cruditas oritur, ſatius putatur parum alimenti, ſed boni ſucci concedere, quàm à priſtina conſuetudine multum recedere; imò in robuſtis aſſuetis poſt crapulam veſpertinam manè vinum indulgere. Verùm ſani benè valentes non tenentur, ita exactam victus rationem ſervare, ſed ægri aut valetudinarii.

Quantitas in ægris.

In ægris aut ſanis non benè valentibus debita quantitatis alimenti æſtimari debet non ex ſolis viribus, ſed ex comparatione virium cum morbo, & morbificis cauſis: & quanquam virtus, quo rubuſtior, eo majorem quantitatem indicat, tamen eam quantitatem magnitudo morbi minuit, & eò magis, quo magis urget morbus, & morbifica cauſa. Forma autem victus in morbis, manente eadem conſtitutione, mutanda ſtatim non eſt, ſed potiſſimum quantitas prout morbus incrementum ſuſcipit; ut enim ſe habet victus tenuior & craſſior, ad morbum magis minuſvé acutum; ita ſe habere debet quantitas major minorque ejuſdem formæ; ad

diverſas

diverſas ejuſdem morbi diſpoſitiones: nam major quantitas ejuſdem formę, minus gravi ejuſdem morbi diſpoſitioni convenit; minor quantitas magis gravi; igitur virtus valida cum parvo morbo magnam alimenti copiam, cum magno morbo parvam indicat: debilis verò virtus, licet parvam quantitatem indicare videatur, tamen quia cum tali victu vires in certamine ad extremum morbi perduare nequeant, igitur ut defectui virium occurramus, cogimur majorem copiam exhibere, aut ſæpè parumque; Impura verò corpora, ſive in ægris, ſive neutris plenius nutrienda non ſunt.

Cap. XXII.

De legitima qualitate alimentorum, ac debito tempore & modo, deque uſu potus.

QValitas victus ſumitur ex qualitate ſive proprietate alimentorum: alimenta autem ut ſupra diximus, alia tantum alimenti rationem habent, alia alimenta ſimul ſunt & medicamenta, quæ calefaciunt, refrigerant, craſſum aut tenuem ſuccum gignunt, &c, Idonea qualitas in victus ratione ſumitur in ſanis, ab ipſa natura, quæ vel ingenita eſt, & dignoſcitur ex temperamenuo & ætate; vel acquiſita potiſſimum longa conſuetudine; cum his cõjunge regionem, anni tempus, & cœli ſtatum, quorum omnium eadem ratio non eſt, nam regio & cœli ſtatus, ſi temperata, ſimilia indicant: ſi temperata, ſemper contraria: at ætas & temperamentum, licet intemperata, non ſtatim indicant contraria, niſi mediante conſuetudine; ſi enim puer fuerit tempera- *Qualitas victus.*

pera-

temperamento humidus ac humidis aſſuetus, humidum victum concedemus: at ſi vir ſit ſicci temperamenti, ſed aſſuetus humido victui, ſiccum non dabimus, ſed potius humidum; quia conſuetudinis, ut demonſtrat Gal. *cap. ult. lib* 8. *Meth.* tanta vis eſt, ut indicatio ſumpta à conſuetudine, potior multo ſit indicatione ſumpta à temperamento & ætate: conſueta enim alimenta licet non ſatis boni ſucci minus moleſtant, faciliuſque vincuntur, & jucundiora ſunt; jucundiora autem, ſed paulo deteriora melioribus ſed ingratis pręferenda eſſe cenſet Hipp. 38. *Aph.* 2. quia ſuaviora ventriculus melius complectitur & concoquit.

Quibus attenuans & incraſſans victus conveniat?

In non benè valentibus, qui pituitam aut crudos humores coacervare ſolent, ſecurior eſt diæta attenuans, quàm incraſſans, nam obſtructiones aperit, craſſa extenuat, viſcoſa incidit & expurgat, ſed modicè alit & firmitatem corporibus non addit, quare ab attenuantium ciborum uſu bilioſos abſtinere convenit, quia ſeroſa & bilioſa coacervant, tandemque ſanguinem atrabilarium: Cibi verò incraſſantes multum alunt, ſi in ventriculo & jecore probè concoquantur, verùm diuturnitate temporis jecur & lienem obſtruunt, tamen illi craſſa diæta tutiſſimè uti poterunt, qui latas venas habent, probè concoquunt, exercitiis deditiſunt, benè dormiunt, talique victu uti conſueverunt: qui verò ante cibum ſeſe exercere nequeunt, alimenta craſſi ſucci vitare debent; optima igitur ſunt alimenta, quæ inter attenuantia & incraſſantia medium locum obtinent, ut ſupra dictum eſt. verum à cibis pravi ſucci, & à magna varietate ciborum diverſæ naturæ, quorum alia celerius, alia tardius conficiuntur, abſtinendum erit, unde multæ corruptelæ cruditas oritur. Malum quoque eſt tempus cœnæ aut prandii ad

multas

multas horas extendere, ut primus cibus digeratur, quàm advenerit ultimus.

Preterea in cibis ordo obſervandus, eſt, ut ea præcedāt, quę facilius ſuperantur, nec longa mora in ventriculo corrumpuntur, citiuſque deſcendunt, unde præcipit Gal. 2. *de Aliment. fac.* mala perſica, ceraſa, & ſimiles fructus horateos, quia facilè deſcendunt; & facilè corrumpuntur, in prima menſa offerre: nam in ſanis, quibus ventriculus temperatus, beneque conſtitutus eſt, conſultiſſimum videtur, liquida aut tenuia ſolidis præmittere: verùm iis, quibus ventriculus laxior eſt, præſtiterit in prima menſa ſolida & aſtringentia exhibere. Deinde robuſtis, aſſuetis craſſioribus alimentis initio prandii aut cœnæ (ut paſſim in Saxonia) cogimur aliquid conſuetudini indulgere: ac præterea in iis, quibus ſtomachus calidus eſt, & bilioſis humoribus refertus; aut alimenta in bilum aut fumoſos vapores corrumpunt, præmittere ſolida tenuibus, aut ſimilis naturæ cibos exhibere, qui non facilè corrumpuntur, & calori nativo nonnihil reſiſtunt.

Ordo in cibis, & an liquida & tenuia ſemper præcedere debeant.

In ægris indicatio qualitatis victus à tribus potiſſimum ſumitur, à morbo, à conſuetudine, & à naturali temperamento: quibus additur aer ambiens; morbus contraria, conſuetudo & naturale temperamentum ſimilia indicant, aer, ſi morbus contrarius, è præſidiorum numero unus eſt; ſi ſimilem intemperiem habeat, contraria ut morbus exigit.

Qualitas victus in ægris.

Quod innuit Hipp. 16. *Aph. lib.* 1. victus humidus febricitantibus accommodatus eſt, maximè verò pueris, & aliis, qui tali victu uti conſueverunt. Hæc indicantia interdum conſentiunt in unum, aliquando diſſentiunt potiſſimum morbus & conſuetudo; nam naturale temperamentum ſemper coindicat morbo, qui ſui ablationem indicat, unde reducitur æger ad priſtinum temperamentum: ubi autem in unum

unum conſpirant indicantia, ſtatim exhibendum erit; ſi diſſentiãt morbus & conſuetudo, veluti ſi morbus calidus & ſiccus ſit, qui expoſcit victum frigidum humidum, & æger calido ſicco aſſuetus, conſiderandum erit an tali victui aſſuetus ſit, quod frigidorum humidorum uſu malè haberet, aut deterius, quam calidis ſiccis, aut à frigido humido nihil incommodi percipiens; ſi prius contingat medio aut temperato victu uti debet, ſi ſecundum, morbo contrario victu occurrendum erit, ſed ſimul aliquid dandum conſuetudini, minus tamen, quam in tertio caſu. Conſulit. *l b de Morbis.* laborantes tali victu uti, quali tempore ſanitatis uti conſueverunt, ſed primum adhibita concoctione, juxta affectus naturam, deinde quia fortiora ſunt, detracto nonnihil ipſorum vigore pro magnitudine affectus, unde Celſus monet; cavendum eſſe ne in ſecunda valetudine adverſæ præſidia conſumantur, quod evenire conſuevit, ubi ſani nimis molli & delicatâ victus ratione utuntur. Tandem in morbis ubi ardet appetitus cupiditate alicujus cibi etiamſi non ſatis boni ſucci, rariſſimè denegandum erit: nam cibus quo magis appetitur, melius concoquitur, & minus excrementi relinquit.

4. Tempus victus in ſanis.

Quarto tempus offerendi cibi ſumitur à præſentia virtutis conſueto tempore potiſſimum urgentis, quæ ſemper conſervanda eſt, ſi nihil ejus actionem impediat; impedit in ægris morbus, in ſanis & ægris cibus prius exhibitus nondum concoctus, aut excrementa, quæ nondum excreta ſunt, nec deſcenderint, quibus dum natura intenta eſt, novos cibos perfectè concoquere nequit; quare in ſanis tempus cibandi optimum eſt hora conſueta ſanitatis priori cibo confecto & ventriculo exonerato, fameque nonnihil urgente; nam ut horam illam antevertere cruditatis cauſa eſt, ita tempus protrahere, & diu

famem

famem tolerare ventriculum pravis humoribus repletꝛ at ſi conſueta hora oportuna non ſit, & ob vitæ inſtitutum & negotia vacare nequeant, conſultiſſimum erit, conſuetudinem ſenſim pro vitæ inſtituto mutare, veluti qui variis reip. negotiis interdiu impediuntur, mane levi ingeſto cibo, veſperi plenius cœnare, & à prandio potius abſtinere, quam nunc circa meridiem, nunc poſt horam 2 aut 3 pomeridianam prandere. Dandus autem cibus non eſt quo tempora à natura elaborari nequit, ideo anhelantibus ab exercitiis cibus aut potus offerri non debet ſed ſedata prius turbatione corporis.

Tempus cibandi in ægris.

In ægris tempus cibandi æſtimatur ex virium præſentiâ juxta ægri conſuetudinem tempore ſanitatis, & virium tolerantiam, tolerant vires ægri facilimè cibum quo tempore minus à morbo gravantur, proinde in morbis, qui typos non habent, tempus ſumendi cibi ſit hora conſueta tempore ſanitatis: In continuis hora minoris afflictionis: in intermittentibus tempus declinationis, aut hora quæ longiſſimè recedit à paroxyſmorum incurſu; nam in paroxyſmis cibos præbere noxium eſt, ſemper autem, ſi quis certo vivendi genere quamplurimo tempore ſanus permanſerit, ad aliam conſuetudinem nullo modo reducendus eſt, quia ſi illa victus conſuetudo naturæ conveniens non fuiſſet, eam tolerare nullo modo potuiſſet: at in ægris mala conſuetudo & naturæ intemperatæ (ut monet Gal. 5. de Sanit. tuend.) mutanda non ſunt tẽpore ægritudinis, ſed ſenſim tempore ſanitas,

Modus cibandi in ſanis.

Tandem modus cibandi, an raro aut ſæpè, & ſingulis vicibus, an parum aut multum exhibendum ſit æſtimatur in ſanis ex viribus tantum pro modo indigentiæ, in ægris habita ratione morbi; ac in utriſque condonantes ſemper aliquid tempori, regioni, ætati, & conſuetudini, ut præſcribit Hipp. 17 *Aph.* 1. Verum ſani bene valentes, ut monet Celſus

nullis

nullis obligare ſe legibus debent, nullum genus cibi fugere, quo populus utatur, interdum in convivio eſſe, interdum ab eo ſe retrahere, & bis in die potius, quàm ſemel in die cibum capere, & ſemper quam plurimum, dummodo id concoquat, benè dormiant ſeſeque frequentius exercere queant: verum robuſtis plus ſemper exhibere convenit, debilibus parum ſæpeque, & hyeme, aut in regionibus ſeptentrionalibus, pluſquam æſtate & in meridionalibus, offerre; & juvenes plenius ſæpiuſque quàm ſenes, & aſſuetos, quàm non aſſuetos nutrire.

Modus cibandi in ægris.

In ægris verò comparandæ ſunt vires cum morbo: Vires aut ſunt debiles, mediocres aut robuſtæ, morbus verò, aut cum humorum defectu, copia, aut corruptela: vires robuſtæ copioſa; debiles pauca; mediocres mediocria exigunt; humorum defectus copioſa indicat, ut deperditum reficiatur, humorum copia, pauca: corruptela, ut malignitas omnis contemperetur, copioſa alimenta: quare in morbis, ſi virtus ſit valida cum humorum copia, ut in plethoricis, rarò paucis nutriemus Sin vires validæ cum humorum defectu aut corruptione, ſæpe multumque, modo paroxyſmi & ſymptomata non prohibeant; tum enim parum ſæpeque dare convenit; at ſi vires debiles fuerint cum humorum copia aut mediocritate aliqua, raro & pauca offeremus, & eò minus quo major copia: ſin vires debiles cum humorum defectu aut corruptione, parum ſæpeque exhibere decet, & in corruptione humorum epicraſi aliqua uti, ſive paulatim evacuare, & paulatim reficere: nam impura corpora, quando magis nutries, tanto magis lædes, verum in his dandum aliquid tempori, regioni, ætati, & conſuetudini.

Modus exhibendi ci-

Ad tempora quod attient, æſtate pauciora offerre convenit, quia vires debiles ſunt ex defectu

innati

innati caloris, ſed ſæpe, quia corpora plurimum diſſolvuntur: contra hyeme in ſanis, multa, ob vim caloris nativi, & rarò, quia corpora parum diſſlantur: in ægris verò licet poſita morborum inæqualitate virtus hyeme robuſtior ſit, quàm in æſtate, tamen, quia virtus naturalis membrorum non ita operatur in ſanis, ut in ægris, vincet indicatio ab ægritudine, indicationem ſumptam à viribus, ideo Avicenna in ægris hyeme minus exhibet quàm æſtate: & Galen. *Comm.n.* 44 *libr.* 1. *Acut.* minus exhibet temporibus minus calidis, ubi ex proportione defluxus, cibi quantitatem deſinit; vere medio aut æſtati proximo, pauca & raro offeremus, quia eo tempore ægri aut plethorici ſunt, aut ad plethoricam diſpoſitionem proximè accedunt, ob fluxionem aut reſoltionem humorum, qui hyeme concreverunt. Autumnalis conſtitutio aſſimilatur morbis ex corruptione humorum, ideo ſi vires validæ ſint, multum & ſæpe cibandum erit, ſin debiles parum ſæpeque, verum ſani æſtate & autumno cibos difficillimè ferunt, hyeme facilimè, vere medio modo. Eadem propemodum ratio eſt in regionibus, ætatibus, & conſuetudine ſumpta indicatione a viribus & corporis diſpoſitione; nam ſingula aut fortes aut debiles vires & vim caloris nativi efficiunt vel arguunt. Deinde ipſum corpus diſponunt vel ad humorum copiam, vel ad corruptionem, vel ad utilis alimenti defectum; quare juvenibus ob robur virium & multam corporis diſſlationem plus, ſæpeque dandum quàm ſenibus; & ſeptentrionalibus, ob vim caloris innati, quàm meridionalibus; & aſſuetis ob robur virium, quàm non aſſuetis; & exercitatis ob multam diſſlationem, quam non exercitatis.

CAP. XXII. Temporum intervalla in ſanis dependent potiſſimum à conſuetudine: In ægris magis incerta ſunt: ut ſupra demonſtratum eſt. Deinde certa quantitas ſingulis vicibus accuratè determinari nequit, ſed à viribus dependet, pro varietate concoctionis & diſtributionis alimenti per corpus, ac diſpoſitionis corporum & humorum in ventriculo aut venis: concoctio autem quiete perficitur, & potiſſimum calore nativo ad interiora retracto, ut in ſomno, digeſtio verò melius motu corporis & exercitatione: corpora autem alia melius comparata ſunt ad concoctionem, quàm diſtributionem, alia magis ad diſtributionem, ut calida ſicca, rari habitus, quæ latas venas habent, multiſque laboribus dedita ſunt, multumque difflantur; proinde qui melius alimenta concoquunt, quàm digerunt, ut diſtributio melior fiat, plus cibi in prandio quàm in cœna aſſumere deberent; contra, qui melius digerunt quàm concoquunt, ut melius concoctio procedat plus in cœna.

Prandium an cœna largius eſſe debeat.

Qui æqualiter digerunt & concoquunt, tantum in cœna, quantum in prandio, aut paulo plus, quia plus temporis intercedit inter cœnam & prandium, plus etiam in cœna aſſumant bene valentes, aſſueti plus veſperi ingerere, ac qui multis negotiis interdiu occupati ſunt: Verùm diſpoſitiones partium & humorum in ventriculo & venis, contrarium interdum fieri ſuadent: nam qui catarrhis, epilepſia & ſimilibus morbis capitis obnoxii ſunt, quia ſomnus caput replet, imprimis ſi adſit redundantia crudi humoris in ventriculo, tales à copioſa cœna abſtinere debent, & plus in prandio aſſumere. In convaleſcentibus aut extenuatis, qui longo tempore extenuati ſunt, lentè reficere oportet imprimis alimentis ſolidis: qui brevi breviter, alimentis magis humidis. Hipp 7. *Aph.* 2.

Exhi-

CAP. XXII. *De potu.*

Exhibetur autem potus ut ex ſupra dictis conſtat, primum pro ſiti naturali reſtinguenda; Secundo ciborum gratia, (licet ex uſu ciborum ſitis etiam naturalis reſultet) ut in ventriculo commiſceantur; deinde elixentur, tandem ut chylus ad iecur per venas deferatur; tertiò pro ſiti non naturali vel morboſa. *Potus triplex uſus.*

Potus pro ſiti naturali, quæ ex humidæ ſubſtantiæ defectu procedit, multi & citiſſimi nutrimenti eſſe debet, quale eſt vinum, cereviſia benè cocta, aliquando ſucci ex cibariis confecti: ſi ſitis ſit ex naturali marcore, exhibetur potus iſte quocunque tempore, ſiti urgente in paulo maiori quantitate, quam pro conſuetudine; ſed ſi vires debiles fuerint, ſatius erit parum ſæpeque bibere. *1. Potus pro ſiti naturali.*

Deinde potus pro deſcenſu & commixtione aut elixatione alimentorum in ventriculo commodiſſimè exhibetur, dum cibus aſſumitur, pro quantitate ciborum, itaque, qui copioſum cibum aſſumit, copioſe etiam eget potu, ſed non confertim, aut ſimul quam plurimum, niſi virtus valida fuerit: nam qui robuſti non ſunt, & parum per ambitum corporis diſſipant, largum potum vitare debent, nè vis ventriculi lædatur, & fluctuationes oriantur: In calidis biliosis naturis, aut dum alimenta levia ſumũtur, quæ in calore facilè diſſipantur aut corrumpuntur, potus ſit vinum tenuiſſimum, cereviſia tenuis &c. quæ ſua qualitate calorem contemperant: contra in frigidis naturis, aut dum aſſumũtur alimenta, quæ difficulter ſuperantur, potus ſit vinum, aut cereviſia potentior, quæ calorem nativum excitat: Pueris cereviſia aut vinum tenuius, ſenibus meracius convenit: Hyeme plus edere expedit, minus ſed meracius, bibere: At vere paululum cibo demendum, adijciendum potioni, ſed dilutius bibendum potiſſimum æſtate. *2. Potus per distributione & contoctione ciborum in ventriculo.*

CAP. XXII.

Potus pro diſtributione alimentorum per venas.

Verùm poſt concoctionem ciborum in ventriculo, ut alimentum ad jecur per venas deferatur, aliqui potu nullo indigent, quia amplos meatus habent, & ſatis validam vim expultricem ventriculi, & attractricem venoſi generis, aut alimentum ſuâ naturâ ſatis liquidum: alii, quia contrario modo ſe habent, potu aliquo indigent, qualis tenuium partium eſſe debet; ut ſecum facilius alimenta devehat; exhibetur talis potus potiſſimum poſt integram concoctionem in ventriculo, ubi ructus nullam qualitatem ciborum referunt, ad minimum poſt 4. horas aut 5. à cibo, quo tempore ſi ſiti moleſtentur, & gravitatem circa ventriculum ſenſerint, bibere commodiſſimè poterunt; dum verò elixatur cibus in ventrilo, aut abſtinere, aut parum aſſumere potus conſueti, ne cibi in ventriculo fluctuent, & ea minimè amplecti queat.

Potus actu frigidi & calidi quib. conveniant

An verò actu calidiores an frigidiores potus conveniant, dubitatur? nam actu calidiores teſte Galen. 3. *de San. tuend.* appetitum ciborum minuunt, faſtidium pariunt, vires viſcerum obtundunt, torporem mentis inducunt, &c. nimis frigidus ſpirandi difficultatem, tuſſes, hæmorrhagiam, &c. Nihilominus in ſanis corporibus potus actu frigidior præferendus ſemper videtur, & potiſſimum in illis, qui calidum ſpirant; qui verò calidum ſpirant, magis frigidum appetunt, qui frigidum ſpirant, ad menſuram frigiditatis calidum deſiderant: actu verò frigidus potus melius ſitim reſtinguit, appetitum excitat, viſcera roborat, nativum calorem auget; quare ſanis porrigendus erit, potiſſimum juvenibus, robuſtis, exercitatis, ſedata potius turbatione corporis, ac calidis temporibus, parcius ſenibus, pueris, debilibus,

libus, & qui viſcera imbecilla habent, ac etiam frigidiſſimis temporibus, nunquam pleuritide inflammatione viſceris alicuius laborantibus, nam talibus potus tepidus, aut actu calidus debetur; attamen nimia potus frigiditas ſanis interdum obeſt, potiſſimum, ſi confertim & ſubito ingeratur, læduntur etiam frigidæ aquæ potu, qui aſſueti non ſunt, aut parum ſanguinis & carnis habent, quibus ventriculus & nervoſum genus debilia ſunt, aut multis cruditatibus referri, ac tumore, inflammatione, aut obſtructione viſceris laborant, item exercitati nondum ſedata perturbatione corporis; laudatur tamen potus aquæ gelidæ dulcis optimæ qualitatis in vigore febrium acutarum, apparentibus ſignis concoctionis; in aſſuetis, natura robuſtis, qui viſcera firma habent & ſucci plena.

3. Potus pro ſiti non naturali aut morboſa.

Potus pro ſiti non naturali, vel morboſâ variè adminiſtratur, pro varietate cauſarum: nam ſi ſitis oriatur ex ariditate ventriculi, potus ſit conſueto tenuior magisque humectans, ut vivum dilutum, aqua hordei, &c. paulatim ſæpiusque bibant: ſi à caloris copia ſine ulla inflammatione viſceris, aut acri materia contenta in ventriculo, primum cibi & labores conſueti detrahantur, & actu frigidum bibant: ſi à totius corporis calore, potius ſit poteſtate frigidus, ſimulque tenuium partium, vt per totum corpus celeriter permeare queat: ſi à bilioſis acribus humoribus in ventriculo, potus actu frigidos poteſtate calidos; ſi à ſalſis humoribus, potus nonnihil tepidos ſæpius & paulatim aſſumant, qualitas acris contemperetur. In morbis autem potus, præter quod ſitim reſtinguat, & vehiculi vicem gerat, non ſolum vires tueri, ſed etiam morbum, eiusque cau-

Cap. XXIII.

ſam deſtruere aut ſaltem nulla tenus adaugere debet: unde potus alius ſimpliciter corroborans ſive nutriens, ut potus conſueti ſanis, alius curans ſive medicatus, qui morbo aut cauſæ morbificæ contrarius eſt, quales ſunt aqua hordei in feb. acutis, vinum aut cereviſia ex ligno ſancto in morbo gallico, &c. Verùm ſanis benè valentibus non ita conveniunt vina medicata, ſed neutris gratia præcautionis; nec ægris in acutis, ſed in diuturnis morbis.

Cap. XXIII.

De aeris, quietis & modus, ſeu exercitiorum moderato uſu.

De aere.

INter res non naturales numeratur aër, cujus præ cæteris ferè rationem habere oportet, ſiquidem aërem continenter attrahimus & mittimus ad ſpiritus generationem, & caloris nativi contemperationem, præterea contractu ſuo corpora noſtra afficit.

Conſiderantur in aëre ſubſtantiâ & qualitas.

Conſiderantur in aëre ſubſtantia & qualitas: ſubſtantiâ autem ſua aër purus, tenuis, nitidisque eſſe debet, nullis impuritatibus inquinatus: qualitate verò pro ſanis corporibus aër temperatus utiliſſimus eſt, pro ægris aut naturis intemperatis, aër ad contrariam qualitatem declinans, aut à natura talis, aut arte præparatus: aër purus nitidus tam ſanis quàm ægris convenit; ac craſſus, impurus, inquinatus, omnibus inimicus; inquinatur, craſſiórque redditur à pravis exhalationibus ex terra vel aquis, ex cadaverum corruptione, prava cœli diſpoſitione, &c. putreſcit, ubi concluditur, caretque perflatu

flatu ſive privatur ventis. Qualitas verò aëris oritur ex diſpoſitione cœli, & potiſſimum ex motu ſolis: deinde ex poſitu & natura regionis: nam ſol motu ſuo 4. anni tempora, diem & noctem conſtituit: vernum tempus & inprimis medium, naturâ calidum humidum eſt: æſtas calida ſicca: autumnus inæqualis, ſed ad ſiccitatem & frigiditatem vergens: hyems frigida humida: Eadem ratio in partibus diei, ſicut in temporibus anni: nam tempus matutinum reſpondet veri, meridies æſtati, veſpertinum tempus autumno, nox hyemi. Aſſimilantur etiam 4. ſeptimanæ menſis lunaris, 4. anni temporibus. Hæc omnia tempora qualitates ſuas aliquo modo mutant pro natura & poſitu regionis; frigidiores enim ſunt, quæ ſub zona frigida ſunt, & ad zonam frigidam declinant, calidæque magis ad zonam calidam, temperatæ in medio ſunt. Deinde montes & loca montoſa frigida ſicca ſunt, valles calidi humidi, planities temperatæ, maritimæ regiones calidiores, mediterraneæ frigidiores: ſimiliter & loca, quæ ad ſeptentrionem ſpectant, & perflantur ventis ſeptentrionalibus, frigida ſunt; quæ ad meridiem, calidiora &c.

Decet autem medicum aerem accommodatum præſcribere, aut vitia in ſubſtantia & qualitate corrigere. Corrigitur aeris corruptio & inquinatio, perflatione ventorum; & mutatione loci: venenata qualitas, ut in peſte, vapore aceti, aut fumo ex baccis juniperi, myrrhæ &c. ſimiliter frigiditas foco & ſimilibus calefacientibus; caliditas refrigerantibus, veluti ad nimiam caliditatem æſtivam contemperandam, ægri domos frigidiores elegant, quales ſunt ſubterraneæ, aut ad terram verſus ſeptentrionem ſitæ & perflatæ, extra radios ſolis, & pavimenta aſſiduo conſpergant aceto cum aqua

CAP. XXIII.

roſarum, aut ſternant foliis ſalicis, vitis, roſarum, &c. præcipit Galen. *Comm. 4. in 6. Epid.* calidos loco frigido dormire, ut frigidum aërem inſpirent, ſed contectos ſtragulis calefacientibus, ut calor ab interioribus ad cutim revellatur. In aëre calido concluſo, vel in vaporariis dormire, nec ſanis nec ægris ſatis expedit, &c.

3. De motu & quiete.

Tertiò electa commoda aëris temperie decet hominem ſanum & ægrum in motu & quiete modum ſervare. Sub motu continentur primum motus leviores, ut levis deambulatio, vectio, &c. deinde validiores ſcilicet exercitationes, quæ anhelitum mutant, & tandem crebram reſpirationem inducunt.

Exercitationum differentia.

Exercitationes autem aliæ ſimpliciter tales ſunt, ut curſus, ſaltus, &c. aliæ exercitationes ſimul & opera aut labores in uſus vitæ, ut cum quis fodit, remigat, onus portat, venatur, &c. Deinde exercitationes aliæ fiunt cum robore ſive contentione & connixu; aliæ ſine robore, item aliæ celeriter, aliæ lentè; Exercitatio cum robore, ſine celeritate valida dicitur, ut ſi quis magno onere ſublato in eodem loco conſiſtat, vel paululum procedat; at exercitatio robuſta cum celeritate, vehemens vocatur, ut gravi armatura pugnare, remigare, ac in ſumma omnis valida exercitatio, ſi accedat celeritas motus. Exercitationes, quæ celeriter fiunt ſine robore, ſunt curſus, parvæ pilæ luſus, &c.

Tandem exercitationes aliæ cum intermiſſione fiunt, quædam brevi tempore; aliæ longo, & quædam totum corpus æqualiter exercent, ut parvæ pilæ luſus; aliæ peculiares partes potiſſimum, ut ſaltus & curſus crura & lumbos, remigatio brachia & manus, magna reſpiratio & vociferatio pectus & pulmones, &c.

Exer-

CAP. XXIII.

De frictionibus.

Exercitationes veterum quædam antecedere ſolebant, quædam ſubſequi, antecebant frictio præparatoria, ſequebantur ἀποθεραπεία, id eſt, frictio recuratoria: aliquando balnea, licet frictio & balnea ſine exercitiis utiliter adhiberi queant.

Frictionum differentiæ & uſus cuiusq́;.

Frictionis differentiæ præcipuæ ſumuntur à quantitate & qualitate: ratione qualitas frictio omnis vel dura, vel mollis, vel media ratione quantitatis, multa, pauca, aut mediocris: ex his ſimplicibus novem coniugationes oriuntur: Dura autem frictio corpus indurat, cogit, denſat: mollis contra emollit, laxat, ſolvit: media mediam rationem obtinet: at multa carnem minuit, diſſolvit, & gracilitatem inducit: pauca eadem quantitate relinquit: mediocris carnem auget: quare dura mediocris carnem duram auget: mollis mediocris carnem mollem auget: multa dura carnem minuit & indurat, &c.

Qualis frictio unicuique conveniat.

Ex his facile erit æſtimare, qualis frictio unicuique corpori conveniat: nam ſi quis ſanus mediocri corporis habitu præditus ſit, ei nec qualitate dura aut mollis, nec quantitate multa aut mediocris convenit, ſed pauca & qualitate mediocris, at ſi corpus molle, & ſupra modum reſolutum ſit, duriter fricare oportet; ſi corpus durum ſiccumvé, molliter: ſin gracile, ſine qualitatis alteratione decet reficere, & augere adhibita mediocri frictione in quantitate & qualitate; ſi craſſius emaciare, frictione multa & ſimul mediocri in qualitate, ſi corpus mediæ æqualitatis, alioqui, ſi durius multa & molli, ſi mollius multa & dura, &c.

Inſtituatur frictio potiſſimum mane poſt communium ſuperfluitatum excretionem, ali-

CAP. XXIII. quando veſperi ante cibos: reſiccatis autem, & qui laſſitudinis ſenſum habent, & quibus cutis denſitatem corrigere volumus, mollis frictio ſit cum largo oleo dulci; at in raritate cutis ex balneis uſuque veneris, &c. paucis quidem ſiccis frictionibus utemur primò, poſt cum oleo adſtringente: in ſola cutis humiditate, ſolis ſiccis duris frictionibus cum linteo. Veſpertina frictio laſſatis, reſiccatis, & alimentis non ſentientibus commoda eſt, poſt parcum prandium, peracta concoctione & ſubductis cibis è ventre fricentur cum oleo dulci, ventre non contacto, ſed prius tantum perfuſo oleo nardino aut abſynthii: initio autem corpus omne frictione intumeſcit, poſtea ſi pergas, gracile redditur & contrahitur: quare macilentis corpus ad tumomorem tantum fricandum erit, ſed ſi exercendi ſint, prius deſiſtendum, & potiſſimum in tenellis, contra in obeſis.

Frictio præparatoria. Cum autem non liceat ex improviſo validos motus aggredi, ideo veteres ante exercitationem uſu ſunt frictione præparatoria, ut partes ſolidæ emolliantur, humida ſolvantur, & meatus corporis relaxentur, alioqui metus erit, ne violento motu aliqua partium ſolidarum rumpatur, aut convellatur, aut meatus obſtruantur: fricant autem corpus linteo primùm blandius, deinde ſenſim paulo fortius, donec incaleſcat, & cutis rubore ſuffundatur: tandem manibus medio modo adhibito oleo tepido: menſura ſtatim accuratè definiri nequit, niſi experientiam aliquam naturæ illius adeptus fueris, cum alii ſint ad exercitationem alacriores, alii ſegniores, &c.

Vſus exercitationis. Servit exercitatio ad excrementorum inanitionem & εὐεξίαν ſive bonum corporis habitum comparandum: Nam in exercitando corpore tria

perſi-

perficiuntur, nimirum augmentum inſiti caloris, ſpirituum citatior motus, & membrorum durities, & robur ex mutuo attritu; hinc cætera ſequuntur alimentorum melior attractio, concoctio, & nutritio: excrementorum expulſio ob fortem ſpiritus motum, tam ſenſiles quam obſcuros meatus expurgantem, actionum omnium robur, &c. Nam ocium nativum calorem obtundit, vires corporis enervat, excrementorum copiam gignit, &c.

Cap. XXIII.

Tempus exercitationis.

Verùm motus & labores immodici bilioſum gracileque corpus reddunt; remiſſi & pauci ignavum; celer motus corpus attenuat & diſſolvit, tardus rarefacit & auget; robuſtus indurat, & muſculos validiores reddit; imbecillis emollit, vehemens extenuat ſimul & indurat: & quia exercitati diſtributioni alimentorum per venas opitulatur, tempus oportunum exercendi corpora erit ante cibos peracta conctione depoſitis alvi & veſicæ excrementis, ubi notæ bonæ concoctionis in urina apparuerint: quare qui crapula laborant, crudis humoribus referti ſunt, aut cibi inconcocti copiam in ventriculo habent, aut alvi & veſicæ excrementa non depoſuerunt, ab exercitationibus abſtinere debent.

Terminus exercitationis.

Exercendum corpus donec in molem elevetur, & floridum evadat, motuſque exquiſitè validi & æquales exiſtant, ſudor calidus vapori permixtus per totum corpus erumpat, ceſſandum ſtatim, ſi unum horum remittere videatur, ſcilicet moles corporis contrahatur, floriditas contabeſcat, vigor motus ſeſe remittat, ſudor frigidior pauciorq; erumpat, ac etiam, ſi reſpiratio ad magnam celeritatem & denſitatem aſcendat.

Apotherapia.

Quo tempore veteres prædorribæ è veſtigio oleo inunxerunt, & apotherapia, id eſt, recuratoria trictio-

CAP. XXIII.

frictione uſi fuerunt, quæ poſtrema pars eſt exercitationis probe peractæ, in eum finem, vt laſſitudo, quæ exercitiis ſuccedere ſolet, prohibeatur, & nonnulla ſub cute excrementa expurgentur, cui uſui ſubſervit calor & mollis frictio, manibus potiſſimum affuſo copioſo oleo: deinde magna exſpiratio, ſpiritusque cohibitio.

Nam ſpiritus cohibitione, tenſis qui in thorace ſunt muſculis remiſſiſque in abdomine, jecur, ventriculus, lien, &c. à ſpiritu attolluntur, & excrementa facilius deſcendunt, ut latius Galen. *capit.* 2. *libr.* 3. *de San. tuend.* Exercitatio licet ad ſanitatem conſervandam neceſſaria ſit, tamen omnibus eadem non debetur: aſſuetis primum, deinde robuſtis validiores & vehementiores conveniunt; nam teſte Hippoc. *Aphor.* 49. *lib.* 2. aſſueti ſolidos labores ferre, etſi imbecilles & ſenes, non conſuetis, quanquam robuſtis & juvenibus facilius ferunt: conſueta enim licet deteriora minus moleſta ſunt, attamen ut Hipp. præcipit, utile eſt ſanis ad inconſueta tranſire: ac ut monet Celſus, nullis certis legibus obſtrictum eſſe, interdum quieſcere, frequentius ſe exercere, modo in urbe, ſæpius in agro eſſe, navigare, venari, &c.

Verùm frigidæ humidæ naturæ magis exerceri debent, quàm temperatæ, & temperatæ magis, quàm calidæ; qui verò in otio vivunt, aut propter certum vitæ genus exercitiis vacare nequeunt, victu tenuiori utantur, & ut præcipit Hipp. 1. *de Diæta*, alimenti tantum offerendum, quantum par ſit laboribus, & labores cibos præcedant.

De balneis, & differentiis balneorum.

Adhibetur quoque balneum poſt exercitia, ut apotherapeiæ pars, ad partes duras denſas relaxandas, excrementa diſcutienda, ſudorem aut pulveram detergendum. Balneum autem omne

fit,

ſit, aut ex liquoribus, aut ex vapore, aut ex ſolida ſubſtantia, ut calida arena, ſale, vinaciis: liquor potiſſimum eſt aqua dulcis, aut ex medicatis fontibus, ſulphureis, nitroſis &c. aliquando ex decoctis herbarum, ex oleo, lacte, aut vino; &c. quorum omnium uſus eſt, vel corpus evacuare per ſudores, vel habitum corporis implere, ut in gracilibus, vel intemperiem alterare ſive contemperare. Temporis mora in balneis eſt breve, longum aut mediocre.

CAP. XXIII.

Balnea veterum eorumq́ partes.

Verum balneorum apud veteres 4. præcipuæ partes fuerunt: 1. hypocauſtum ſive laconicum aut ſudatorium balneum, in aere calido à vaporibus ex igne ſuccenſis: Deinde triplex ſolium in vaſe, primum ex aqua calida, alterum ex aqua frigida, tertiũ ex aqua modicè temperata pro detergendis ſordibus: additur his quinta pars, quæ à veſtibus exuendis ἀποδυτήριον vocatur.

Vires ſingulorum balneorum.

Aer balnei, præcipue, ex vaporibus aquæ dulcis, primum calefaciendi, humectandi, & relaxandi vim habet, deinde, liquores concretos liquandi, & ſudores eliciendi; tandem ſi diutius in eo morentur, exiccandi: aquæ ex medicatis fontibus pro ſua qualitate partes alterant, ut ſulphureæ exſiccant, calefaciunt, reſolvunt: nitroſæ exſiccant, ſordes abſtergunt, &c. Aqua calida dulcis per ſe quidem humectandi vim habet, ſed primum adhibita calefacit, deinde exſpirantibus calidis vaporibus, refrigerat, attenuat, & exſiccat: Aqua tepida ſive modice calida calefactos refrigerat, refrigeratos calefacit, ſimulq́ue relaxat, & mediocri tempore adhibita impinguat, & excrementa ſub cute coquit, longiori temporis morâ reſolvit & diſcutit; quare naturis gracilibus calidis, & quibus calor mordax eſt, mediocri temporis mora, conve-

CAP. XXIII.

convenit; item melancholicis, hecticis, ac febribus ſiccis, ſitientibus: præterea laſſitudines arcet, dolores mitigat, cutaneis affectibus convenit: Aqua frigida refrigerat, ſed ſimul meatus conſtipat, denſam duramque cutim efficit, totumque corpus roborat, calorem ad interiora revocat, unde concoctiones iuvat, & bonum præſidium eſt contra læſiones ab externis cauſis, ſi modicè rectaque ratione utamur: verùm qui augentur, & bona victus ratione ac exercitiis non utuntur, aut cruditatibus & conſtipationibus opportuni ſunt, & acres vapores gignunt, à frigida lavatione abſtinere debent, potiſſimum frigidis temporibus: oportet autem iuvenes robuſtos non aſſuetos ad frigidam lavationem paulatim aſſuefacere, primum æſtate modicè frigidam ingredi, deinde paulatim ad frigidiorem accedere, ſemper præmittere frictiones; deinde poſt egreſſum corpus oleo fricare, donec cutis incaleſcat.

Modus balneandi:

Verùm hoc noſtro tempore in plurimis regionibus balneorum non tam frequens uſus ut olim, nam qui aſſueti ſunt, ægre ab uſu balneorum deſiſtere poſſunt; deinde frequens balneorum calidorum uſus corpora enervat, ſive molliora & debiliora reddit: attamen tam ſanis quàm ægris non rarò conferunt, ſed poſt ciborum concoctionem, ſubductis communibus excrementis: ſani autem evacuato corpore balneum ingrediantur, & in eo tamdiu commorari debent, donec non amplius delectationem ſentiant, craſſiores & obœſiores ieiuno ſtomacho potiſſimum poſt levem excercitationem, & primum corpus debito modo fricetur, poſt in vapore ſudor eliciatur; deinde ſolium aquæ calidæ ingrediantur ad quartam fere horæ partem; hinc linteis amicti ad lectum deducantur, ubi iterum

rum dormire & ſudare poterunt; tandemque ſudorem linteis detergere, & ſi viſum fuerit, oleo inungi. In gracilibus verò pthiſicis, aut hecticis ſudorem vitabis, & poſt balneum aquæ dulcis tepidæ in aquam nonnihil frigidam merges, ſi vires ferant, tandemq; eductos oleo violarum aut amygdalarum inunges, talibus etiam convenit balneum lactis dulcis, item ut Galen 2. *Simpl.c.* 25. teſtatur, balneum aquæ dulcis cum oleo: Artificialia balnea conficiuntur ex decoctis variorum medicamentorum in aqua, pro variis uſibus, ut calefacientes ex decocto origani hyſſopi, pulegii, calaminthæ, flor. camomillini, &c. emollientes ex decocto malvæ, altheæ Sem. Lini fœnugræci, &c.

Cap. XXIII.

Cap. XXIV.

De excretorum & retentorum, ſomni & vigiliarum, ac affectuum animi moderatione.

QVarto excreta nonnulla & retenta ad communem vitam omnium animalium pertinent, ut enim omnia aluntur, ita in omnibus retineri debet, quo alantur, & aliquid expelli, vel quod toto genere præter naturam, vel multitudine tantum alienum ſit: triplex autem alimenti concoctio in nobis eſt, & quælibet ſua excrementa habet, ergo in qualibet erit quod retinere & expellere oportet: in prima concoctione retinetur chylus, expelluntur feces: in ſecunda retinetur ſanguinis maſſa, expellitur ſerum, & ſeparatur ad lienem melancholia; ad veſiculam fellis & duodenum inteſtinum flava bilis: in tertia concoctione dum

De excretis & retentis.

CAP. XXIV.

dum ſanguis convertitur in verum alimentum, expellitur naturaliter primum materia craſſior, unde ſordes, & diſſipatur tenuior in vapores, vel efficitur ſudor; adduntur his nonnullæ conſuetæ evacuationes materiæ quantitatem excedentis ut menſium, ſeminis, lactis, hæmorrhoidum, ſputi, &c.

Retenta & excreta quibus modis peccent & quomodo occurrendum ſit.

Si ſecundum naturæ modum, quæ accommodata ſunt, ad alendum retineantur, & quæ expelli debent, debito modo excernantur, ſanitas converſatur; ſin retenta à naturæ modo diſcedant, veluti ſanguis in quantitate aut qualitate peccârit, aut conſuetæ evacuationes ſupprimantur, plethora, cacochymia, obſtructiones, conſtipationes, aliaque mala oriuntur, unde ſanitas labefactatur: Simili modo læditur ſanitas ſi humores expellantur, qui retineri debeant, aut inutiles cum utilibus; aut inutiles non naturali via, quantitate, modo & tempore, quibus modis variæ concitantur fluxiones, vel intra corpus manentes, unde arthritis, angina, & vel extra prorumpentes, ut in alvi, urinæ, menſtruorum, ſeminis profluvio, hæmorrhagiâ, &c. vel partim intra, partim extra, ut in coryza, rancedine, catharrho ad pectus, &c. Medici igitur erit his omnibus malis ſubvenire, & primum plethoram phlebotomia; cacohymiam purgatione; cæteraque retenta præter naturæ modum debita ratione evacuare, ut urinas diureticis; menſes, medicamentis eos moventibus; ſudores, balneis, exercitiis, frictionibus, medicamentis diaphoreticis, & decocto ligni ſancti, ſarſafras, &c. Semen tempeſtivo veneris uſu, &c. cibi abſtinentiam imperare, omnes conſuetas evacuationes revocare, obſtructiones aperire, ut in ſuperioribus capitibus magna ex parte demonſtratum fuit, ſimiliter fluxiones præter naturam concitatas legitimo

timo modo compeſcere convenit, ut in genere demonſtratum fuit in cap 3. libr hujus, & ſuo loco latius in ſpecie, Deo volente, dicemus.

De Venere, & legitimo Veneris uſu.

In Veneris uſu, quemadmodum in cæteris excretis & retentis, modum ſeruare oportet; retentum enim ſemen corruptum, varia inducit ſymptomata, quæ viduæ nonnullæ interdum experiuntur; verum in multis nimia abſtinentia continentiam parit, dum humorem, ex quo generatur ſemen in alias partes tranſmittit unde meatus ſeminarii areſcunt, membra genitalia ad ſuum munus inepta redduntur: Nam moderatus venereorum uſus, vegetas illas partes reddit, immodicus uſus mares magis quam fœminas lædit, & ſpiritus diſſolvit, corpus refrigerat, caput, nervos, oculos & articulos potiſſimum debilitat, cruditates parit, mentem ſenſusq; obtundit, oris fœtorem, ſanguinis mictum, phthiſin renalem & ſimilia parit: moderatus & tempeſtivus uſus multis prodeſt; nam non ſolum ad prolis meliorem procreationem ſervit, ſed etiam plenitudinem coacervare non ſinit, calorem nativum & ſpiritus excitat, corpus agile reddit, cor confortat, &c. Ætas veneri aptiſſima eſt iuuenilis & virilis, reliquis nocet, potiſſimum ſenibus & naturis ſiccis & debilibus. Ad tempus quod attinet, vere Venus tutiſſima; deinde hyeme, minus autumno; omnium minime æſtate, quo tempore, ſi fieri poteſt, abſtinendum: Oportune venus inſtituitur mane aut poſt primum ſomnum, peracta concoctione ciborum in ventriculo, non ſtatim poſt cibum, crapulam, exercitia valida, nec tempore inediæ, aut poſt immodicas evacuationes, nec temporibus nimis calidis & frigidis. Ordo modusq; ille obſervandus eſt, quem Hipp. 6. Epid. præſcribit, *labor, cibus, potus, ſomnus, venus, omnia mediocria*: præcedant exercitia cibum & potum, hæc ſomnum, ſomnus venerem, & iſta omnia fiant moderate,

non ſupra naturæ vires, ſed ut alacriores & vividiores reddantur.

De ſomno & vigilia eorumque legitimo uſu.

Quinto, vigilia & ſomnus animalibus ſecundum naturam conveniunt: vigilia perficitur functione animalis facultatis, ſomnus quiete, ut vires multis laboribus defatigatæ reficiantur, deinde vigiliæ ad diſtributionem alimenti per corpus, ſomnus magis ad concoctionem confert: præterea vigilia ad expulſionem excrementorum, ſomnus magis ad retentionem: nam cunctæ excretiones naturales ſomno magna ex parte retinentur, excepto ſudore; verùm in utroque modum obſervare convenit, nam immodicæ vigiliæ corpora exſiccant & attenuant, vires evacuant & debilitant &c. immoderatus ſomnus nimium humectat, calorem nativum obruit, excrementorum copiam gignit, mentem ſenſuſque obtundit. Somnus maxime naturalis, eſt nocturnus; verùm ut ab exercitatione cibus ſtatim ſumendus non eſt, ſed prius ſedatâ corporis turbatione, ita non ſtatim in cœna, dormiendum eſt, ſed interjecto tempore, nimirum poſt horam unam ad minimum, præmiſſa levi deambulatione, ut cibus ad inferiora deſcendat; dormire à prandio minus conſultum eſt, quia tempus diurnum non complet concoctiones; proinde à ſomno fluctuant cibi in ventriculo, veluti & aliis à ſomno nocturno intempeſtivè expergefactis: non aſſuetis à prandio dormire noxium eſt, inprimis qui catarrho, epilepſia, & ſimilibus capitis affectibus laborant. Spacium temporis nocturni ſomni ſit, quo compleatur concoctio ciborum in jecore & ventriculo, verum cum actiones omnes pari tempore non perficiantur, non erit idem dormiendi tempus in omnibus: in ſanis bene valentibus terminus dormiendi definiri ſolet ſpacio 7. horarum: Super dorſum dormire non expedit, præcipuè initio ſomni, ſed ſuper latus: an ſupra dextrum aut ſiniſtrum

ſtrum, parum referre videtur, niſi aſſueti fuerint, aut partis affectus impedierit, licet ſatius eſſe videatur, initio ſomni ſupra dextrum dormire, deinde ſub finem concoctionis in ſiniſtrum ſeſe convertere: Verum, cum vigiliæ exiccent, ſomnus humectet, ægris laborantibus calidis aut ſiccis affectibus, ſomnus paulò longior confert, niſi adſit viſceris alicujus inflammatio, quæ initio per ſomnum longiorem plerumque augetur: in frigidis humidis affectibus præcipue cerebri, quia ægri ad ſomnum immodicum proclives ſunt, ſomnus ſit ſolito brevior, & à ſomno diurno prorſus arceantur, ac ſomnus nocturnus tantus concedatur, quantus virium reſtaurandarũ gratia requiritur: Deinde initio paroxyſmi febrilis, quando calor nativus ad interiora refugit, decet ægros à ſomno abſtinere, & in declinatione, aut ſub finem vigoris tantum dormire.

VI. Affectus animi, eorumq; moderatio.

Poſtremo inter res non naturales numeratur perturbatio & tranquillitas animi, quæ motui & quieti corporis comparantur, ac non minus quam illa corpus afficiunt: nam animi tranquillitas ocio & quieti correſpondet, quæ aptiſſima eſt ad concoctiones perficiendas: perturbationes vero animi calidum innatum cum ſpiritu & ſanguine variè mouent, corpuſque afficiunt, ut in præcedenti libro dictum fuit: nam ira in corde calorem nativum vehementer accendit, & proinde totum corpus calefacit: metus & mœſtitia calorem ad interiora retrahunt, & marceſcere ſinunt, & externas partes frigidas relinquunt. contra gaudium profuſum calorem cum ſpiritu in ſumma corporis ita effundit, vt partes externæ caleſiant; internæ refrigerentur &c. Hæ perturbationes, ſi vehementiores fuerint, morbos, aliquando mortem inducere poſſunt: nam non pauci gravi mœſtitia paulatim; multi puſillanimes confertim valido timore, & nimis perfuſo gaudio, extincti ſunt:

per ſolam iram, nullo interueniente morbo, licet nemo extinctus ſit, tamen quia ita vehementer calorem in corde accendit, & in corpus effundit, humores conturbat &c. varios morbos excitare ſolet, quare tam ſani, quàm ægri immodicas animi perturbationes vitare debent, ſed qui calidis morbis laborant, aut ad calidos morbos inclinant, iram, vt hoſtem potiſſimum fugere, animoq; tranquillo eſſe: verum in ſoporiferis actibus, & in aliis omnibus, in quibus calor natiuus elangueſcit, utile eſt ægros ad iram concitare: in melancholicis à metu & mœſticiâ animum ad hilaritatem & gaudium convertere, &c.

Hactenus de legitimo uſu ſex rerum non naturalium, in quibus conſiſtit univerſa victus ratio, cujus obſervatio ſanis & ægris neceſſaria eſt. Nam qui vitioſo corporis habitu à natura producti ſunt, moderato victu in alimentis, exercitiis, &c. multa naturæ vitia corrigunt: contra multi licentiori & negligentiori victu bonas naturas corruperunt. Plerumq; tamen corpus ſanum optimeq; conſtitutum omnia ſibiipſi excogitat naturæ motibus impulſum, ſeu in omnibus quicquid agendum fuerit, naturæ quadam promptitudine ſuipſius menſuram, modumq; invenit, præſertim ſi animus ipſius probe à puero fuerit inſtitutus. Non enim tales multo plus, vel minus juſto appetunt, ingeruntque, nec vehementioribus laboribus, vigiliis, curis & affectibus facile indulgent; in quibus minus ſemper metuendum eſt, ne in victus ratione delinquant, aut levioribus erratis cito offendantur.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

A.

ABdomen eiusq́; partes 87
Abortus quid 533
Abortus cauſæ 534
Abortus ſigna 536
Abſorbentia medicamēta 690
Acerbus & auſterus ſapor 706
Acidus ſapor 707
Acris ſapor 709
Amarus ſapor 709
Accretio quid 88
Actionum differentiæ 245
Actiones naturales quid ibi.
Actionum læſarum differentiæ 243
Adeps 66
Adipis temperamentum 49
Ægylops 300
Aer quibus modis corpus afficit 203
Aëris elementum 32
Aëris legitimus uſus 854
Affectus & affectio quomodo differunt 179
Affectus præter naturam & contra naturam 181
Affectuum ſedes 173
Affectuum differentiæ 174
Affectæ ſedis ſigna 545
albuginei humoris vitia 393
Agonia 208
Alchymia vide Spagyrica
Alexipharmaca 701
Alimentum quid 88
Alimentum triplex ibid.
Alimenti & medicamenti differentiæ 661
Alimenti concoctio triplex 89
Alimentorum differentiæ 821
Alimentorum facultates 822
Alimenta medicamentoſa 823
Alimentorum materia 822
Alimenti craſſi & tenuis ſucci &c. 824
Alvi excrementa 90
Alphus 446
Ἀμαύρωσις 292
Amalgamatio 742
Amentia 272
Anaſarca 4:6. eius cauſæ 438
Anginæ differentiæ & cauſæ 232
Anguſtiæ meatuum ſpecies 188

Ani affectus 411
Animæ definitio 59
Animæ cognoſcendi ratio 57
Animæ facultates primæ tres 64
Animalis facultatis ſymptom. 245
Animalis facultatis ſedes cerebrum 141
Animalis facultatis differentiæ 139. 243
Animæ ſedes 62
Animatorum genera 60
Animi affectus 174
Animi affectus quando cauſæ morborum 208
Animi affectuum moderatio 867
Anni tempora, eorumq; temperamentum 53
Ανορεξίαι 376
Antidota 701
Apertionis meatuū cauſæ 232
Apotherapia 859
Appetitus 172
Appetitū moventes cauſæ 173
Appetitus animalis quid 374
Appetitus canini definitio 378
Appetitus cibi ſymptomat. 375
Appetitus potus ſymptom. 376
Απεψίαι cauſæ 378
Apoplexiæ definitio 276
Apoplexiæ cauſæ ib.
Aqua 33
Aqua principium frigidorum 33
Araneæ tunicæ vitia 293
Arthritidis definitio 313
Arthritidis cauſæ 314
Ariſtotelis opinio de anima 57
Ariſtotelis opinio de corde 62. & 86
Ariſtotelis opinio de ſemine 118
Argenterii opinio de cauſa cōtinente 211
Arteriæ 132
Arteriarum ſectio 803
Arteriæ vulneratæ ſigna 547
Artuum differentiæ 176
Atrophia 443. &c.
Attrahentia medicamenta 684
Aſcites 436. 438
Aſcarides 396
Aſthmatis definitio 347
Auditus quid 151
Auditus obiectum 151
Auditus organum 153
Auditus ſymptomata 302
Aurium dolor 313

Aarium tinnitus cauſæ 303
Auctrix facultas 96

B.

Balnea 860
Balneorum partes & vires 861
Bechica medicamenta 698
Bilis atræ ſpecies 108
Bilis quid 107
Bilis non naturalis ſpecies 107
Bilis redundantiæ cauſa 215
Βότρυον 297
Βούλιμος 378
Βρόγχος 288
Βραδυπεψία 384
Βρογχοκήλη 479
Bubo 230

C.

Cachexia definitio 433
Cachexiæ cauſæ ibid.
Cacochymia 214
Cæcitas 292
Cœliaca 279
Calcinatio 740
Calidæ intemperiei cauſæ 220
ſigna 556
Calidum innatum 77
Calidi innati fons 78
Calculi renum cauſæ & ſigna 457 &c.
Calculi veſicæ cauſæ & ſigna 464
Canina appetentia 377
Cancer 229
Capitis partes 141
Capitis dolor, eiusq́ʒ differentiæ & cauſæ 311
Carbunculus 229
Cardiaca 310
Καρδιαλγία 311
Καταληψία 281
Καταφορά 282
Κάταῤῥος 287
Catharctica medicamenta 700 & 748
Catheretica 693
Catoche 281
Cauſa quid 199
Cauſarum differentiæ 199
Cauſa continens 210
Cauſæ internæ earumq́ʒ differentiæ 209
Cauſæ procatarcticæ earumq́ʒ differentiæ 202
Cauſarum morbificarum ſigna 558
Ceratio 743
Cerebri morbi 261
Cerebri partes 141
Cerebrum ſedes animalis facultatis 141

Cerebri ventriculi 141
Κεφαλαλγία 311
Cephalæa 311
Cholera 389
Chylificatio 30
Cibandi ratio. 659
Cibi quantitas 842
Cibi ſumendi tempus & modus 660. 847
Cibus & potus quid 375
Cibus quomodo nos lædit 204
Circulatio 744
Κιττὰ 378
Cogitatio 162
Cognitio quid 140
Cohobatio 743
Colica 399
Colorum differentiæ 148
Colorum cauſa in urinis 581
Columellæ affectus 351
Coma 283
Composita medicamenta 739
Conceptio 123
Conceptus irriti 521
Concoctio alimenti triplex 89
Concoctio prima chyloſis 96
Concoctionis ſecundæ inſtrumenta 92
Cõcoctio tertia & nutritio 93
Condyloma 413
Contagium 209
Contenta quotuplicia 212
Contentorum vitia 213
Convulſio 321
Convulſio legitima 322
Convulſio illegitima 324
Cordis figura 32
Cordis ſubſtantia 32
Cordis morbi 36
Cordis palpitatio 364
Cordis ſymptomata 360
Corneæ tunicæ affectus 297
Corporis humani diuiſio 65
Corporis totius temperamentum 49
Corruptionis humorum cauſæ (217
Criſis quid 609
Κρίσις 301
Criſis optima & abſoluta 610
Criſis cauſæ & differentiæ 611
Criſis qualis futura ſit 620
Criſis eiusq; ſigna 624 &c.
Critica ſigna 611
Critici dies 613
Criticorum dierum cauſæ 617
Cruditas 382
Cucurbitularum uſus 818
Curandi ratio 636
Curatio ordinaria & extraordinaria 657

Curati-

Curatiua indicatio & methodus 639
Cutis temperamentum 48
Cyſtis fellis morbi & ſymptomata 428

D.

Declinatio morbi 193
Declinationis morborum ſigna 596
Deglutionis ſymptomata 380
Deiectionis tardæ cauſæ 402
Deiectionis citæ cauſæ 401
Deiectionis paucæ cauſæ 403
Deiectionis aſſiduæ cauſæ ibid.
Deleteria medicamenta 701
Delirium 245. 262. &c.
Demonſtratiua ſigna 544
Demonſtratio duplex 20
Dentium dolor 313
Deſipientia quid & quotuplex 262
Deſtillatio 288
Diabetis 470
Diarrhæa 405
Diaphoretica medicamenta 682
Diaſtole 132. 564
Diſciplinarum diuiſio 1
Diætetica 15
Dies critici & indices 613. &c.
Digeſtio 743
Diuretica medicam. 695
Diæta communiter & proprie quid 820
Doctrina empyricorum 18
Doctrina methodicorum 10
Doctrina Paracelſiſtarum 5
Dogmatica medicina 11
Doloris ſubiectum 308
Doloris cauſæ ibid.
Doloris definitio ibid.
Doloris diſtinctio 548
Doſis medicamentorum ſimplicium 716
Doſis ſingulorum purgantium 767
Dulcis ſapor 708
Durities & mollities 680
Δυσεκχίασις 301
Δυσπεψίας *cauſæ* 383
Dyſenteria vera 407
Dyſenteriæ nothæ tres ſpecies 409
Dyſuria 473
Diſpnœa quid & quotuplex 248. 344

E.

ἐγκαυθὶς 360
εἴλεος 400

ἐπιεσμὸς 299
ἐκτρόπιον 301
ἐκφρακτικὰ medicamenta 687
Elementum quid 21
Elementa mundi quatuor 29
Elementorum qualitates locomotiuæ 24
Elementorum qualitates alteratiuæ 27
Elementi forma 26
Elementorum mutua tranſmutatio 34
Elementorum mixtio 35
Elephantiaſis cauſæ & ſigna 448
Empirica ſecta 19
Empyema 356
ἐμφύσημα 301
Emplaſtrica medic. 680
Enterocele 398. 479
Epilepſia 277
Epilepſiæ differentiæ cauſæ & ſigna 278
Epiplocele 479
Epiphora 300
Eryſipelas 228
Errhina 698
Evacuatio vide vacuatio.
Evacuationes univerſales 747
Evacuationes particulares 787
Evacuatio minorativa 779
Excrementorū differentiæ 89
Excretorum conſideratio 548 & 600
Excretorum & retentorum moderatio 863
Exercitiorum differentiæ & uſus 856
Exercitationis tempus & modus 859
Exèrientia 4. 638
Expultrix facultas 85
Extractorum medicam. purgantium Doſis 767

F.

Facultates alimentorum 822
Facultas animalis 140
Facultates animæ quid 60
Facultates animales gubernā-tes primæ tres 62
Facultas generatrix 113
Facultates medicamentorum 664
Facultatum medicamentorum gradus quatuor 672
Facultatum principum ſedes 166
Facultas naturalis 83
Facultas vitalis, eius ſedes, & inſtrumenta 131

Fames

Fames 161
Febris quid 161
Febrium differentiæ 162
Figuræ vitiatæ cauſæ 239
Flatuum cauſæ 38
Fluor uterinus & muliebris 516
Fluxionis præter naturā cauſæ 219.226.288
Fluxus chyloſus 707
Fluxus hepaticus 409
Fluxus purulentus 411
Fœmina quid 114
Fœminæ ſemen quid conferat ad generationem 122
Fœmina quando gignatur 129
Fœtus procreatio 124
Fœtus quando movetur 126
Fractura 190
Frictiones earumq; differentiæ & uſus 857
Frigidæ intemperiei cauſſæ 223
Frigidæ intemperiei ſigna 556
Functionum læſarum cauſſæ 257
Furor uterinus 523
Furunculus 228

G.

Galeni medicina 12
Galeni de anima opiniones 55
Γάγγλιον 229
Gaudii immoderati noxæ 208
Gemellorum conceptus 129
Generatio hominis 112.&c.
Generationis prima principia 114
Generationis organa in viris 118
Generationis organa in fœminis 117
Generationis modus 124
Generationis tempora 125
Genitalium partium morbi & ſymptomata 477.&c.
Glandula 229
Glaucoma 293
Glutinantia medicamēta 695
Gonorrhæa in viris 489
Gradus facultatis medicamēti partes tres ſunt 672
Grando 301
Gravidatio falſa 532
Gulæ vitia 373
Guſtus 155
Guſtus ſymptomatum cauſæ 305

Hallu-

H.

Hallucinatio 293
Hæmorrhoides, earumq́ue differentiæ 414 415
Hectica febris 362
Hemicrania 311
Hepar 93
Hepatici morbi ſymptomata 419
Hepatica affectio. 420
Herniæ eiusq́ue differentiæ 479
Hemiplegia 319
Herpes 229
Hippocratis medicina 12
Hirudinum uſus 816
Horam mortis prædicere 633
Hora obſeruanda in phlebotomia 813
Horror 334
Humidum primogenium 75
Humor quid 101
Humorum differentiæ 102
Humores ſecundarii 103
Humorum redundantium cauſæ 215
Humorum redundantium ſigna 560
Humores ſingulos purgantia 767
Humores crudi an purgandi
761
Humores turgentes 764
Hydrocele 479
Hydropis ſpecies 436
Hydropis ſigna 439
Hydrops 435
Hydragoga 770
Hypochondriaca affectio 267
ὑπακτικὰ medicamenta 689
Hyſterica ſymptomata 519

I.

Icterus 439
ἰδιοπάθεια 183
Iecoris morbi, vide hepatis &c.
Iecoris obſtructiones 421
Iecoris inflammatio 423
Iecoris abſceſſus 425
Iecoris ſcirrhus. 426
Ignis elementum 30
Ileos 400
Imaginatio vide phantaſiam.
Impotentia Veneris 484
Inanitio 219
Incraſſantia medicamenta 683
Incubus 270
Indicatio quid 641
Indicatio curativa 645
Indicatio præſervativa 651

Indica-

Indicationes à parte affecta 646
Indicatio conſervativa 658
Indurantia medicamenta 681
Inſomnium 166
Inſtrumentariæ partes 69
Inſtrumenta medica tria 15.
Intellectus 167 (& 637
Intellectus agẽs & patiens 169
Intemperiei ſpecies 185
Intemperies ſimplices & compoſitæ 186
Intemperiei calidæ cauſæ 220
Intemperiei calidæ ſigna 556
Intemperiei frigidæ cauſæ 222
Intemperiei frigidæ ſigna 556
Intemperiei ſiccæ cauſæ 224
Intemperiei ſiccæ ſigna 556
Intemperiei humidæ cauſæ 225
Intemperiei humidæ ſigna 556
Inteſtinorum uſus 392
Inteſtinorum ſymptomata ibi.
Inteſtinorum morbi 393
Inventionis medicinæ duo principia 638
Iſchuria 467
ἰσχίας 313

L.

Lac generantia 697
Laſitudo 331
Lepra 447
Lethargus 279
Leuce 446
Leucomata 298
Lienis morbi 431
Lienis ſymptomata 429
Lienis uſus 416
Lienteria 406
Linguæ compoſitio & uſus 152
Loci affecti ſigna 545
Loquelæ inſtrumenta 152
Loquelæ vitia 338
Lues venerea 449
Lumbrici 395
Lumbricorũ ſymptomata 397
Luxatio. 189

M.

Macies 443
Μαδάρωσις 301
Μαλακία 378
Mania 267
Maraſmus 362
Mas 114
Maris organa genitalia 115
Medicamenti & alimenti diſtinctio 661
Medicamenti definitio 663
Medicamẽtorũ facultates 664
Medicamentorum facultates primæ 670

Medi-

Medicamentorum facultates ſecundæ 680
Medicamentorum facultates tertiæ 295
Medicamentorum facultates quartæ 699
Medicamenta ſimplicia 715
Medicamenta compoſita 738
Medicamentorum compoſitorum tres cauſæ 717
Medicamentorum componendorum ratio 725
Medicamentorum compoſitorum diviſio 717
Medicamenta electivè purgantia 767
Medicamenti compoſiti partes baſis corrigentia, dirigentia 726
Medicinæ ſubiectum 2
Medicinæ officium 3
Medicinæ principia 3
Medicinæ definitio 4
Medicinæ partes 5
Medicorum ſecta, vide ſectas 5
Melancholicus humor, eiu. que ſpecies 107
Melancholici humoris redundantis cauſæ 216
Melancholici humoris ſigna 561
Melancholia 265
Memoria 161
Memoriæ ſymptomata 245
Mens 168
Mens agens & patiens 169
Menſes decolores 515
Menſes moventia 697
Menſtruorum ſuppreſſio 510
Menſtruorum profluvium 513
Menſtruum quid 119. 476
Meſenterii affectus 411
Methodus medendi quid 639
Methodus quid 16
Methodus quotuplex 17
Mictus cruentus 474
Mictus involuntarius 471
Mictus pilaris 475
Mictus purulentus ibid.
Miopia 292
Mixtio 35
Mola 532
Monſtrorum differentiæ 530
Monſtrorum cauſæ 529
Morbi acuti & longi unde cognoſcuntur 594
Morbi compoſitionis 187
Morbi definitio 181
Morbi differentiæ 184
Morbi ſimilares 185
Morbi ſimplices & cõpoſiti 190

Morbo-

Morborum cauſæ 220
Morborum communium cauſæ 237
Morborum ſigna 551
Morborum tempora 193
Morbi magnitudo, motus & mos unde dignoſcitur 593
Mors quomodo futura ſit 620
Mortis diem & horam prædicere 633
Mortis cauſa 621
Motus voluntarij principia 171
Motus ſymptomata 246.318
Motus & quietis legitimus uſus 856
Muſculus inſtrumentum voluntarii motus 175

N.

Narium ulcus 305
Narcotica medicamenta 683
Nati ſimilitudo triplex 129
Naturales facultates primariæ tres 84
Naturales facultates miniſtrantes quatuor 84
Nauſea 384
Nervorum affectus 290
Nervorum ſtructura 142
Nervorum patria cerebri ib.
Nervorum ſpinalis medullæ paria 143
Nervi optici affectus 292
Nutritionis definitio 88
Nutritionis organa 86
Nutrimentum, vide alimentū.
Nutritionis ſymptomata 418
Νυκταλωπία 292
Nympha 501

O.

Obauditio 303
Oblivio 273
Obmuteſcentia 339
Oculi compoſitio 147
Oculorum affectus & ſymptomata 290
Oedema 228
ὀισόφαγος 91
ὀδονταλγία 313
Olfactus obiectum 154
Olfactus definitio 154
Olfactus ſymptomatum cauſæ 304
ὄνυξ 297
Opiata 739
Opiſtotonos 327
Oppreſſionis virium cauſæ 804
Ordinis definitio 17

Ordo

Ordo triplex in diſciplinis 18
Ordo in aſſumendis cibis 845
Organi uſus 70
Orificia vaſorum aperientia 680
Orthopnœa 347
Oſcitatio 331
ὀφθαλμία 299
ὀζαίνα 305
ὠταλγία 313

P.

Palpebrarum vitia 301
Palpitatio 328.365
Pandiculatio 331
Paracelſiſtarum medicina & principia 6.7
Paracelſiſtarum de humorib. opinio refutatur 110
Paracelſiſtarum opinio de facultatibus medicam. 667
Paracelſi gradus operationum chymicarum ſeptem 742
Paracelſi opinio de ſignaturis 714
Paralyſis cauſæ & differentiæ 319
Paroxyſmi 195
Pariendi modus 487
Partes corporis humani 67
Partes medicinæ 12
Partis definitio 65
Partis diuiſio 66
Partiū ſimilariū numerus 68
Pars diſsimilaris 69
Pars organica 69
Partus difficilis 537
Partus naturalis tempus 127
Partes genitales 476
Pathologica 13.178
Pathos 179
Penis vitia 485
Peripneumonia 355
Perturbationes animi ut morborum cauſæ 208
Perturbationum animi moderatio 867
Peruigilium 268
Phantaſia 135
Phantaſiæ ſymptomata 245
Φαρμακευτικὴ quid 15
Philoſophorū de anima opinio 55
Phimoſis uteri 494
Phlebotomia quid 789
Phlebotomiæ ſcopi 790
Phlebotomia triplex, euacuās, reuellens, deriuans 793
Phlebotomia ex quibus venis inſtitui debeat 797
Plebotomia an cōueniat, quādo, quoties, quantum 808

Phleg-

Phlegmone 228
Phrenitis 263
Phthiſis cauſæ & ſigna 358
Phyſiologia 13.21
Pituita naturalis 109
Pituitæ non naturalis ſpecies 109
Pituitæ redundantis cauſa 216
Pituitæ redundantis ſigna 562
Plethora 214
Plethoræ differentiæ ibid.
Plethoræ ſigna 560
Pleuritidis veræ & nothæ cauſa & ſigna 352.&c.
Podagra 313
Pollutio nocturna 490
Polypus 305
Potus differentiæ 852
Potus triplex uſus 851
Præcipitatio 742
Præparationes medicamentorum 741
Præparantia ſingulos humores 760
Prægnantium ſymptomata & ſigna 528
Præſagitionis uſus 591
Præſagitio quid 592
Priapiſmus 487
Prognoſtica ſigna 592
πρωτοπάθεια 183
Procreationis ſymptomata 522
Pruritus 332
Pruritus definitio 447
Pterygion 298
Pulmonum ſubſtantia & vſus 132
Pulſus 135.564
Pulſuum cauſæ tres 568
Pulſuum differentiæ decem 564.&c.
Pulſuum naturaliū cauſæ 572
Pulſuum obſervandi ratio 564
Pupillæ affectus 295
Putredo 221
Purgatio quid 748
Purgantium vires 750
Purgantium ſingulorum doſis 767
Purgationis differentiæ 750
Purgatio an conveniat, quibus quantum, quo tempore 755
Purgatio plena 778
Purgatio minorativa 779
Purgantia particularia 787

Q.

Qualitates alterativæ 24
Qualitates locomotivæ 24
Qualitates medicamentorum primæ 670

Qualitates med ſecundæ 680
Qualitatis vitia in humoribus 213
Quantitatis vitia in humoribus 213

R.

Rarefaciẽtia medicamenta 682
Rationalis medicina 11
Rectificatio 745
Redundantiæ humorum ſpecies 213
Regiones corporis 218
Regionum temperamentum 53
Remedia quid 639
Remediorum materia triplex 637
Renum morbi 453
Renum ſymptomata 454
Res naturales 13
Res non naturales ſex 202
Res præternaturales 13
Rerum non naturalium legitimus uſus 820
Reſpirationit definitio 138
Reſpirationis partes ib.
Reſpirationis inſtrumenta ib.
Reſpirationis differentiæ 343
Reſpiratio quod modis læditur 344
Revulſio 654.795
Rhagoidis tunicæ affectus 296
Rhagades ani 413
Rhyas 300
Rigor quid 334
Rigoris cauſa 333
Robur virium & debilitatem, quæ demonſtrant 603
Ructus 385
Rubrificantia medicamenta 693

S.

Sanguinis evacuationes particulares 815
Sanguinis generatio 92
Sanguis menſtruus 119
Sanguinis miſsio, vide phlebotomiam
Sanguinis nomen quot modis ſumitur 100
Sanguinis redundantiæ cauſa 215
Sanguinis redundantis ſigna 560
Sanguinis ſputum 356
Sanguinis temperamẽtum 49
Sapor quid 155
Saporum differentiæ 155
Sapores quomodo oſtendant vires medicamentorum 705

Sarco-

Sarcocele 479
Satyriaſis 523
Scabies 447
Sacrificationis uſus 816
Scirrhus 228
Scopi medici 640
Scorbutus 442
Scroti affectus 478
Secta definitio 5
Sectæ Paracelſiſticæ fundamenta 6
Sectæ quatuor medicorum 5
Semen & maternus ſanguis principia fœtus 118
Semen à tribus principibus partib. præcipue ſecernitur 119
Semen muliebre 121
Seminaria vaſa 115
Seminis definitio 119
Seminis redundãtiæ cauſa 482
Seminis defectus cauſæ ib.
Senſuum ſymptomata 245
Senſus 144
Senſus exteriores quinq́ꝫ 146
Senſus interiores 159
Senſus communis 160
Senſibilium differentiæ 145
Senſuum obiectæ 144
Sentiens facultas 143
Septica medicamenta 694
Seroſi humoris redundãtis cauſæ 217. *Signa* 562
Sexus temperamentum 51
Signa cauſarum 558
Signa critica 610
Signa dignoſtica quotuplicia 544
Signa loci affecti 545
Signa morborum 551
Signa prognoſtica 592
Signa inſalubria quotuplicia 543
Signum quid 542
Signorum diviſio 543
Signorum fontes 542
Simplicia medicamenta 714
Simplicium medicamentorum diviſio 715
Singultus 391
Sitis 379
Solutionis continui cauſæ 235
Somnus 165
Somni immoderati noxæ 207
Somni & vigiliarum moderatio 866
Sonus & ſonorum differentiæ 152
Spagyrica 5
Spagyricæ præparationes 741

Spirandi difficultas, *vide diſpnœam*
Spiritus quid & quotuplex 74
Spiritus innatus & inſitus 79
Spiritus naturalis 78
Spiritus vitalis 81
Spiritus animalis defectus cauſæ 209
Spiritus vitalis defectus cauſæ 368
Sterilitatis differentiæ 524
Sterilitatis ſigna 527
Sterilitas 524
Sternutatio 336
Stomachus, *vide ventriculum.*
Strabiſmus 299
Stranguria 442
Stultitia 272
Stupcr 306
Stupefacientia medicamenta 683
Sublimatio 742
Sudores naturales vel ſymptomatici 601
Sudores ſyncoptici 38
Suffocationis ab vtero cauſa & ſigna 518
Suffuſio 294
Suppurantia medicamẽta 691
Surditas 302
Symptomatis definitio 240
Symptomatum genera 242
Symptomata ſenſuum 245
Symptomata motus 246
Symptomata vocis 247
Symptomata reſpirationis 248
Symptom. facultatis vitialis ib.
Sympt facult. naturalis 249
Symptomatum cauſæ 256
Symptomatum voluntarÿ motus differentiæ 318
Συναλικὰ *medicamenta* 686
Syncope 367
Syrupi 753
Syſtole 136
Syſtoles celeritatis & tarditatis cauſæ 571

T.

Tactus 156
Tactus inſtrumentum 556
Tactiles qualitates 556
Tactus ſymptomatũ cauſæ 306
Temperamentum 42
Temperamentorum differentiæ 44
Temperamenta partium 48
Temperatiſsimi hominis ſigna 49
Temperamenti totius corporis ſigna 50

Tempe-

Temperamenta humorum ib.
Temperamentum ad pondus & iuſtitiam 44
Temperamentum ſexus 51
Temperamentum ætatum ib.
Temperamentum temporum anni 53
Temperamentum regionum 55
Teneſmus 408
Terræ naturæ 33
Teſtiũ conformatio & uſus 115
Teſtium morbi 478
Tetanus 326
Thoracis partes cõtinentes 131
Τράχωμα 301
Tremor 327
Tumorum præter naturam differentiæ 225
Tumorum cauſæ 226
Turgere quando dicuntur humores 764
Tuſsis 3 349
Tuſsis cauſæ 3 350
Tympanites 439

V.

Vacuationum differentiæ 653
Vacuationes generales & ſpeciales 747
Vari 187
Venarum exortus & diviſio 93
Vegetationis definitio 86
Venæ ſectio, vide phlebotomiã.
Venenum quid 209
Venerea lues, eiuſque cauſa & ſigna 449
Venus quibus conveniat 865
Veneri aptum tempus 865
Ventriculus 91
Ventriculi morbi & ſymptom. 373. &c.
Vertiginis cauſæ & ſigna 269
Veſiculæ fellis uſus 452
Veſiculæ fellis morbi 428
Veſicæ urinariæ uſus 95
Veſicæ affectus 462
Victus ratio 820
Victus errores 205
Victus forma 832
Victus quantitas 842
Victus qualitas 843
Victus tempus & modus 846
Victus materia 822
Victum indicantia 838
Vigilia 165
Vigiliæ immodicæ noxa 207
Vigiliarũ & ſomni moderatio 866
Vigoris morbi dignotio 596

Vires ægri nudæ æſtimandæ 597
Vires medicamenti quomodo indagentur 703
Virium debilitas duplex 804
Virium debilitas quæ evacuationes prohibet 805
Viſus definitio 146
Viſus organum 147
Viſus quomodo fiat 149
Viſus ſymptomata 246
Vlcus 190
Vnguenta 739
Vnitatis ſolutio 190
Vnitatis ſolutæ cauſæ 235
Vocis vitia & cauſæ 340
Vocis organa 339
Vomitus ſigna 387
Vomitoria medicamenta 771
Vomitus quibus & quando convenit 783
Vox 338
Vreterum morbi 461
Vrgens affectus 751
Vrina quid 574
Vrinariæ fiſtulæ morbi 466
Vrinarum conſiderandi ratio 575
Vrinarum differentiæ 576
Vrinarum ſingularum cauſæ 577
Vrinarum hypoſtaſis 585
Vrinarum contenta eorumque cauſæ 586
Vrinæ optimæ quæ 577
Vrinæ generatio & materia 574
Vrinæ ſuppreſſio 467
Vrinæ incontinentia 471
Vrinas moventia 693
Vterus 171
Vteri morbi 492
Vteri tumorum ſigna 497
Vteri hydrops 498
Vteri procidentia 503
Vteri aſcenſus 504
Vteri ſtillicidium 516
Vteri præfocatio 518
Vteri furor 523
Vteri ulcera 506
Vulnus 190

FINIS.